IOAN. PETRI MAFFEII, BERGOMATIS, E SOCIETATE IESV,

HISTORIARVM INDICARVM LIBRI XVI.

SELECTARVM, ITEM, EX INDIA Epistolarum, eodem interprete, Libri IV.

ACCESSIT IGNATII LOIOLAE VITA.

Omnia ab Auctore recognita, & nunc primùm in Germania excusa.

Item, in singula opera copiosus Index.

His nunc recèns adiecta est charta geographica, ære nitidissimè expressa, qua Lectori vtriusque Indiæ situs, & longinqua ad eas nauigatio, accuratè ob oculos spectanda proponitur, non minus adspectu, quàm historia ipsa lectu iucunda.

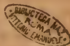

COLONIAE AGRIPPINAE.
In Officina Birckmannica, sumptibus Arnoldi Mylij.
ANNO M.D.XCIII.
Cum Gratia & Priuilegio S. Cæsareæ Maiestatis.

PHILIPPO REGI CATHOLICO.

SVPERIORIBVS annis, cùm ad componendas Lusitaniæ res, Olisiponem ipse venisses, Catholice Rex, hortata me tua est Maiestas, vt inchoatam Henrici Regis nomine auunculi tui rerum Indicarum historiam, pari alacritate studioq; persequerer. Feci quod iusseras: totumq; contextum narrationis, à primo nauigationum exordio, ad vsq; Soceri tui Ioannis eo nomine tertij regis obitum, pro mea tenuitate perduxi. Quò longius ne progrederer, annalium exinde series, vt in tantis & rerum motibus, & locorum interuallis, partim intercisa, partim etiam neglecta, prohibuit. Neq; verò mihi diutius deliberandum fuit, cuinam opus hoc qualecunque, recepta iam consuetudine, destinarem. Debebat hoc tuis erga se meritis nostra Societas vniuersa. Idipsum nominatim à me tua de me iudicia, meaq; summa in te pietas exigebant. Postremò res loquebatur ipsa, æquum esse, vt cuius in primis virtute opibusque Christiana res nititur, huic potissimum, explorati pijs felicibusque maiorum suorum armis Oceani; aditarum, quæ auditæ non erant, gentium; propagatæ vnà cum

vnà cum imperio in vltima loca rectæ in Deum fidei, si minus facunda splendidáue; certè, quoad eius fieri potuit, syncera atque accurata explicatio dicaretur. Quæ me, Rex Optime & Maxime, perpulerunt causæ, vti præ cæteris offerre tibi mearum lucubrationum fœtus auderem; eædem, opinor, Clementiam istam fastigio tam excelso parem adducent, vt eos in lucem, sub Augusti nominis tui præsidio tutelaque prodijsse patiare. Quod reliquum est, Maiestatem tuam Deus immortalis ad sui nominis gloriam, & Ecclesiæ Catholicæ firmamentum, quàm diutissimè tueatur incolumem.

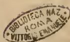
BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

INDIARVM ORIEN
PET. MAFFEI
AMERICA, Siue India Occidentalis
Noua
Chilaga
QVIVIRA
Archipelago di
S. Lazaro
CIRCVLVS AEQVINOCTIALIS
MAR DEL ZVR
TROPICVS CAPRICORNI
EL MAR PACIFICO
Hanc continentem Australem nonnulli Magellanicam regionem ab eius inuentore nuncupant
CIRCVLVS ANTARCTICVS
TERRA AVS

NTALIVM OCC
HISTORIAE H

TROPICVS CANCRI
MAR DEL NORT
Brasil
Amazones
Chica
Terra del Fuego
290 300 310 320 330 340 350
T R A L I S

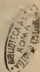
BIBLIOTECA
ROMA

IOANNIS PETRI MAFFEII,

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER PRIMVS.

A ETERNAE mentis numen, atque consilium, quo ab ipsis mundi primordijs vniuersa pariter & singula gubernantur, fide potius & silentio venerandū, quàm argumentis ac disputationibus indagandum, iure præcipiunt sapientes viri. Nihil est enim, cœlesti rerum omnium dispensatione, vel propter ipsius vim atque constantiam illustrius, vel propter humani luminis imbecillitatem obscurius. Veruntamen, quoad homini speculari fas est, quantumq; valet mortalis tarditas ex ipsis duntaxat rerum euentis existimare; Diuinæ prouidentiæ ratio videtur eiusmodi, vt ingentium operum quæ molitur, mul ro ante fundamenta iaciat; eaq; per occultas causas, & incrementa latētia, sensim ad tectū fastigiumq; perducat. Id adeo, si quis animum aduertat, iam inde ex vltima veterum annalium memoria facile intelliget. Post dirā illam totius orbis terrarum eluuionem, cùm denuo genus humanum in omne scelus at-
B que flagitium rueret; vniusque veri Dei cultum cùm dæmonum seruitute commutaret; ne paulatim vniuersa interiret pietas, peculiarem sibi populum diuinæ legis custodem, religionis administrum, oraculorum interpretem Deus immortalis tempore definito condendum esse decreuerat. Quot ante seculis, eam vnam in rem, eximia fide ac sanctitate virum, Abrahamum, ex hominum fæce seuocauit, & propria insutum nota ipsum, & prolem eius, tanquam generosi armenti sobolem, & quidē præclara cum testificatione, sepo suit! Rursus, hoc ipso populo per summam impietatem atque perfidiam rebellante, lucem veritatis, procuratione sacrorum, & ipsamet adoptionis iura Deus aliò transferre statuerat. Quàm multis ante annis vrbem Romam exsurgere, & à paruis initijs ad summum in terris imperium euehi passus est! Nimirum, vt Ecclesiæ principatum, ac religionis domicilium ibi aliquando locaret; atq;, vt vnde omnes populi, & nationes tum iura ciuilia, tum nefarios ritus ac superstitiones paulo ante petijssent; inde in omnia regna prouinciasque sine vllo erroris metu, sacrosancta Pontificum scita, & castissimæ cæremoniæ, & bene beateq; viuendi verissima præcepta manarent. Denique, superiore memoria, cùm ex eadem Vrbe salutarem Christi doctrinam in remotissimas nationes propa-
C gare vellet; quæ lumen Euangelij vel antea nunquam acceperant, vel acceptum, incuria seu longinquitate restinxerant; quàmpridem fortium & experientium virorum excitanit ingenia, vt ignotas ad id tempus terras, ignotiora maria, tum ad ortum solis, tum ad occasum, per summā animi contentionem, perq; summa pericula & difficultates pertinaci studio exquirerent! Videlicet, quo per mutua commercia, dum peregrini cum incolis vel terra nata, vel manu facta, vel alia quælibet in vsum vitæ, pro locorum & regionum varietate, permutant; interea occasionem nacti sacerdotes & vitæ innocētia, & Christianæ facundiæ laude præstantes, ex auctoritate Romani Pontificis, verbum

Dei longè lateque disseminaret;errantesque mortalium greges,ab infelicibus D vepretis ac saltibus, ad læta Domini pascua caulasque traducerent. Cuius tam gloriosi facinoris,tamque longinquæ nauigationis (ad quam neque fabulosi illi Argonautæ,neque in cœlestium numerum falsò relati Bacchi, Herculesve vnquam adspirarunt) quoniam decus ac titulos partim Lusitania, partim Lusitaniæ finitima Bœtica sibi iure quidem optimo vindicat; quæ à Bœticis ad solem occidentem præclarè gesta sunt, scriptores alij persequentur. Nos,quoniam cuncta complecti pæne infinitum esset, Lusitanicæ tantùm conquisitionis, præsertim verò promulgati ad meridiem & orientem Euangelij initia progressusque(quando ita iubemur ab ijs,quorum à nutu discedere est nefas)in vnius Dei gloriam, & solatium Ecclesiæ Christi vniuersæ, latinis maximè litteris consignare decreuimus. Quæ cognitio piorum animos variè,ni fallor,afficiet:lætabuntur haud dubiè, tanta iam ex parte væsanis gentium ritibus,ac detestabili Deorum inanium cultu sublato. punget eos rursum atque adeo terrebit,improborum scelere,& prauis dogmatibus agitata,ex orbe nostro ad insulas longè,vt inquit Esaias, atque ad vltimas terras tanquam indignabunda propalam migrans Christiana religio:vt vel Deo E vindice regnum à nobis item auferri;vel,collustrato lucis Euangelicæ radijs toto propemodum orbe terrarum, ex diuinis oraculis, effœtæ iam ac senescenti naturæ finis propediem adesse videatur. Verùm hæc summus ipse rerum arbiter,pro sua infinita bonitate ac sapientia moderabitur.Nobis,rem tantam, parendi magis alacritate, quàm perficiendi facultate suscipientibus, illud in primis veniebat in mentem vereri: ne, quoniam permulta cùm sacris,tum prophanis in rebus supra naturæ vim atque ordinem facta subinde exponentur,narratio nostra plus fortasse admirationis apud quosdam sit habitura,quàm fidei. Quocirca denuntio profiteorque iam nunc, me nihil in mediū esse allaturū,nisi quod è publicis tabularijs, aut probatis auctoribus, quiue interfuêre ipsimet rebus gerendis, accepero. Quæ mihi copia quò promptior & expeditior esset, non subterfugi quominus Olisiponem vsque, commorandi causa contenderem.qua ex vrbe, quòd in Oceani velut imperium peropportuno imminet loco,atque ob id ipsum antiqua regum Lusitaniæ sedes est;omnia ferme Indicarum expeditionum consilia atque acta manarunt. Neque nobis veritate quicquam omnino antiquius vel fuit, vel esse debuit. Nam alioqui,neq; Deus immortalis,cui nostra omnis vni desudat industria, commentis,ac mendacijs delectatur;& me ipsum mortalibus rebus iampridē F valere iussis;fingendi vel adulandi causas omnes procul habere par est. Sed iam ad institutum aggredior.

Orbem terræ vniuersum tres in partes diuisit antiquitas. inuenti demum hi noui tractus quartam adiecêre;si quarta appellanda est,quæ vna reliquis omnibus magnitudine ferme par est. Neque tamen hæc recentiora tantummodo, sed veterum quoque finium haud exigua spatia prisci homines ignorarunt. Siquidem & in multis regionibus describendis Ptolemeus, vir cæteroqui summus,& alij geographi insignes hallucinati sunt; & Africæ terræ quicquid à Praso Promontorio,& interiore Aethiopia,& Lunæ montibus in Austrum extenditur,multæque & ingentes tum Africo,tum Indico littori obiacentes insulæ, quamuis accuratam eorum diligentiam,notitiamque subterfugêre. Nauigandi verò,ante centesimum annum,vel apud Hesperios populos tāta fuit inscitia, maritimo videlicet vsu astrolabij nondum excogitato,vt ab ora discedere, & alto Oceano se committere nequaquam auderent:sed littora cautè legentes, vbi ad æstus maris, aut breuia periculosa peruenerant, quasi repagulis quibusdam à natura seu numine obiectis, reciperent illicò sese,& longius tendere quodammodo nefas arbitrarentur. Itaque promontorium ad Atlantis radices, & aquarum impetu & Syrtibus vicinis infame,cui nomen olim fuit extremæ Chaunariæ, rudi sanè vocabulo,caput

Non,ea

A Non, ea tempestate vulgus nautarum appellare solitum est, propterea quod si quis id promontorium superare malè sano conatu esset ausus, eum ad suos vltra esse reditu rum negarent. Hæc igitur loca gentesque lingua, moribus, superstitionibus adeo dissonæ, vti Lusitanorum armis tandem apertæ, & Christi Euangelio collustratæ sint, quò clarius pateat, paulo mihi altius ordienda tota res est. In ijs Lusitaniæ Regibus, qui prospero euentu rem & suam, & Christianam auxêre, præcipua celebritate est Ioannes eo nomine primus, qui, transmisso in Africam exercitu, Septam vrbem (quam Procopius Græcè, Septon, alij septem fratrum ciuitatem appellant) de Mauris cepit insigni victoria. Huic è Philippa Alencastria, Eduardi sexti Britanniæ regis nepte, filij fuêre quinque: è quibus, tertio, vel, vt alij affirmant, quarto loco natum Henricum, scriptores meritò in cælum vsque laudibus ferunt, quando præter bellicam virtutem, quam in eius vrbis expugnatione cunctis admirantibus explicauit, ea fuit sanctimonia vitæ, eaq; in Deum & superos omnes, ac beatam præcipuè Dei matrem obseruantia; vt in summa corporis firmitate summaque licentia, illibatum virginitatis florem ad extremum vsque spiritum retinuisse credatur. is, Ioanne patre, post fractam B Maurorum audaciam, vita functo, licet perfidum & consceleratum genus hominum porrò insectari, nec tantùm è Mauritania, sed ex Africa tota exterminare percuperet; tamen, quod ad heredem regni Eduardum fratrem natu maximum eiusmodi expeditio pertineret; ipse interim ad alia non minus præclara sese conuertit, quæ suis & auspicijs aggredi, & sumptibus tolerare se posse confideret. præerat quippe nobilissimorum equitum ordini, quem Dionysius tritauus Christi nomine contra barbaros instituerat: ex eoque magistratu non exiguos annuos reditus, & vectigalia capiebat. Hæc illi dies noctesque apud animum suum agitanti, nihil omnino vel ad nominis Lusitani famam illustrius, vel immortali Deo gratius visum est, quàm incognita scrutari maria, nouas in Oceanum classes mittere, & rectam religionem in omnes partes, quoad eius fieri posset, extendere. Cuius rei perficiendæ eò maiorem veniebat in spem, quò se acriotibus quotidie stimulis in hanc mentem sentiebat impelli: & per eos fortè dies allatum erat, quosdam è Britannia, & Gallia mercatores vi tempestatum ad noua loca delatos, quæ à feris & barbaris dœmonum cultoribus tenerentur. Hæc igitur maximè sententia Henrici animo insedit, quare confestim adhibitis mathematicis, mulC ta de situ orbis, deque cæli plagis exquirere, multa etiam, vt erat acri & solerti ingenio, partim legere, partim commentari ipse per se; multa præterea de captiuis Tingitanis, & accolis interioris Libyæ sciscitari. Denique, dum cuncta circumspicit, reique magnitudinem ac difficultatem apud se diligēter expendit, intentus interim oppido nouo ad Sacrum promontorium condendo Terzanabali, (quam deinde Villam infantis dixêre) fama est, per quietem cælesti monito clementer increpitum, quod cogitata conquisitione tam diu supersederet, remque adeo piam & laudabilem vltra differret. Itaque manè vt primùm euigilauit, sine vlla dubitatione duas in præsentia naues omnibus rebus ornari celeriter imperat: precatusque cæli Reginam, vti volens ac propitia cæptis adesset, cursumque dirigeret, lectissimos è copia Turdetanæ magistros vtrique præponit, & ingentibus oneratos promissis, quàm longissimè prouehi, & extimos Africæ tractus, ac gentes accuratè explorare iubet. Ij, licet laboris & periculi magnitudinem animo cernerent; tamen principis auctoritate, & insita Lusitanis gloriæ cupiditate permoti (agebatur autē tum annus à Christo nato supra millesimum quadringentesimus decimus) rem alacres fidentesque suscipiunt. Itaque populo faustis ominibus & acclamationibus prosequente, cùm in Austrum vela dedissent, vltra Atlantis radices, quem terminum nauigationis ad eam diem fuisse diximus, leucas circiter sexaginta (recentioris mensuræ nomen id est, quattuor fere millia passuum singu-

læ continent) ad Ganariam promontorium deuenêre: quò ne longius tende- D
rent, partim nouis aquarum æstibus vadisque, partim etiam procurrentis promontorij longitudine deterriti sunt. Eadem causa decennium ferme totum alios deinceps aliosque prohibuit, quominus è sententia nauigarent. Sed nequaquam idcirco Henricus à suscepto consilio destitit: quippe, tum ex Afrorum sermone, tum ex mathematica ratione certissimis cōpererat argumentis, ab ora Mauritaniæ, continentes ac perpetuas regiones vltra æquatorem extendi: quæ si pedibus peragrari, ardores aut solitudines vetuissent; mari certè, modò perseuerantia non deesset, adiri, cognoscique posse confideret. Nec eum spes fefellit. Siquidem anno demum à partu Virginis millesimo quadringentesimo vigesimo, cùm sese intrepidè nauarchi alto mandasset, multis, & periculosis iactati procellis, varias primùm insulas, ac deinde remotiora in singulos annos Africæ littora, ad vsque Leænam (id monti nomen est, leucis à Ganaria trecentis & sexaginta) singulari Dei beneficio cognouêre. Quorum è nnmero viri tres præcipuè meriti felicitate virtuteque sunt, vt eorum nomina litteræ omnes ab interitu vindicarent. Fuêre autem Ioannes Consaluus, & Tristanus Vasæus, qui omnium primi longè à continenti recedere, & vasto ac furenti Oceano sese credere minimè dubitarunt: ac E
partim ventis ablati, partim animi robore consilioque prouecti; insulas aliquot, in ijs vnam hodie nobilissimam, ditissimamque, cui à materia nomen est, ad Lusitanicum imperium adiunxêre: itemque AEgidius Annius, qui Syrtibus euitatis, & accuratè obseruato maris æstu, recessuque, Ganariam promontorium eximia nauigandi arte ac scientia denique flexit; & Christianę fidei ad Hesperios Aethiopas aliasque inaccessas antea nationes aditum aperuit. Hos autem, Henricus, & qui deinceps eorum industriam subsequuti sunt, pro cuiusque meritis, ac laboribus amplè remuneratus est: ac, ne conquirendi ardor in posteris refrigesceret, à Martino V. Pontifice Maximo impetrauit (qnod ipsum ab alijs deinde Pontificibus confirmatum est) vti quicquid à Ganaria ad vltimam vsque Indiam patefieret, id quàm optimo iure & conditione Lusitanicæ ditionis esset. Quinquaginta circiter annos prima illa nauigatio tenuit: quibus demum exactis, Henricus cùm aliquot locis templa construxisset, ac varias in regiones muniisset viam Euangelio, plenus gloria, & rectè factis migrauit in cælum. Huius animi magnitudinem imitatus Alphonsus quintus, vt primùm regni, potens fuit (nam Eduardus pater ei maturè decesserat, fuitque sub tutoribus ad septimum vsq; decimum F
ætatis annum) quamquam finitimis, & domesticis implicitus bellis, in eandem tamen laudem acerrimè incubuit; perque strenuos duces & gubernatores ab Leęna monte ad Arsinarium (quod recentiores Viride caput vocarunt) atque inde ad vsque Diuæ Catharinæ promontorium (is locus est vltra æquatorem gradus partesve duas & semis, hoc est leucas circiter duas & quadraginta) Crucis trophæum, & arma Lusitanica protulit. Multæ etiam insulæ per idem tempus inuentæ, quas commemorare hoc loco non est operæ pretium; & commercia varijs cum nationibus instituta; sed cum Aethiopibus præcipuè occiduis, quam regionem hodie Guineam vulgus appellat, ducto nomine ab vrbe celeberrima Genne, ad quam ingenti fluuio Zanagæ impositam, loci opportunitate illecti olim negotiatores vndiq; confluebant. Pater autem Guinea latissimè: & quamquam zonæ mediæ ferme subiecta flagrantissimo sole torretur; non tamen idcirco (vt falsò prisci putarunt) ab incolis est deserta: quinimmo plurimos numerat populos: è quibus maritimi pisce; mediterranei partim lacertis, & immundis animalibus, partim, vbi cælum fauit, nonnullis frugibus & lacte vescuntur: mutantque subinde loca, non per vicos aut oppida, sed per familias plerunque dispersi: eæque familiæ sæpe inter se propter inopiam, de aquatione ac pastione decertant: infelix genus hominum, ac seruituti natum, & cùm alijs nominibus, tum vnius veri Dei præsertim ignoratio-

A ratione miserandum. Cum ijs igitur per captiuos interpretes agi cœptum à Lusitanis. & quamquam initio propter suspiciones mutuas, vt in re tam subita, ac noua, turbatum est; atque etiam ex insidijs Christiani aliquot interempti; tamen cognita mox Lusitaniæ Regum iustitia, & nostrorum comitate ac beneficijs deliniti barbari metum posuêre: & commeandi contrahendique libera potestate facta, cum veste varij generis, & varijs domestici vsus instrumentis, ebur, & aurum, & mancipia permutabant, nullius aut ementium aut vendentium æquè bona conditione, atque ipsorum qui venum dabãtur. quippe ex Aethiopiæ fabuletis in opima Lusitani regni arua, & ex tugurijs, & mapalibus Olisiponẽ classe transferri, vel ipsa vrbis frequentia rerumque omnium copia paulatim ad mansuetudinem, & humanitatem erudiebantur: &, quod longè præstantius est, mysterijs Christianæ religionis postmodum imbuti, & cœlesti lauacro expiati, è peregrinis, dœmonum seruis, hominumque mancipijs, Angelorum ciues, & domestici Dei repente euadebant. Hisce rebus ita institutis, admodum expedire visum, ad mercimonia tuenda, atque ad retinendam cum barbaris amicitiam, opportunis aliquot locis castella excitare. Quæ dum summa Aethiopum voluntate exstruuntur, interea
B morbo, laboribusque confectus Alphonsus emoritur. Dein regni gubernacula suscepit Ioannes eo nomine secundus, lætis admodum auspicijs: quando per idem tempus in Aethiopia Christiano primùm ritu litatum est; barbaris ad noua sacra cæremoniasque stupore defixis: Lusitanis verò inter ipsam diuinam rem gaudio lacrymantibus, quòd sua potissimum opera verus Dei cultus in longinquas adeo mundi partes gradum fecisset: nempe vt impuris fœdata victimis loca purgaret: breuique ingentem animorum vim à possessoribus iniquis in Christi libertatem assereret. Quo nuntio magnam in spem erectus Ioannes, vt erat generosi maximè spiritus animique Rex, non modò parta retinere, sed etiam omni ratione amplificare constituit. atque illud præsertim summo conatu peruestigare; num quis ab Atlantico in Eoum Oceanum vel mari vel terra transitus foret. quippe, iam rum, præter acerrimum propagandæ Christianæ fidei studium, ad beatas etiam Arabiæ gazas, & Indici littoris opulenta commercia mentem & cogitationem adiecerat. Quam ad rem in primis idoneum ratus, cogniti iam littoris dynastas amicitia comprehendere, haud ita difficili negotio id est consequutus; pacemque & societatem certis legibus fecit cum Bezeguico, & Caramansa, Baio Sama-
C no, alijsque regulis: dein, ad vlteriora exquirenda, probatæ virtutis fideique homines familiares suos dimisit. atque id quò libentius facerent; ac minore cum erroris periculo sese vastum in Oceanum darent; peritissimis ea tempestate mathematicis Rhoterico & Iosepho medicis suis, itemque Martino Bohemo, qui se Ioannis Monteregij alumnum ferebat, negotium dedit, aliquid cõmuni consilio excogitarent, ad cursum nauium in pelago, quamuis ignoto, regendum: vt vel abductus à conspectu familiarium sibi syderum nauta, quam tamen cæli plagam, quàm remota ab orbe nostro loca teneret, aliqua posset ratione conijcere. ij, quàm acerrimo studio re diu multumque agitata, astrolabium denique instrumentum, quod antea ad colligendos stellarum motus duntaxat astronomi adhibere consueuerant, præclaro sanè inuento ad vsum rei maritimæ transtulerunt: ac pari solertia declinationum tabulas confecère, quibus hodie naucleri ad explorandam locorum (quemadmodum cosmographi appellant) latitudinem vtuntur: vt non parũ, hoc etiã nomine, tota Europa Lusitaniæ debeat. Quod si vt latitudinis, ita etiam longitudinis facili negotio rimandæ regulam prodidissent; nullo propemodũ errore perpetuum maris ac terræ cingulum continuo circumactu viatores petiti conficerent. Sed quia ab ortu in occasum, vel contra, ab occasu in ortum nihil est in perpetua cœli conuersione certum ac stabile, quo dirigere cursum, accessusve aut recessus emetiri possimus (namque illa ex errantium syderum oppositu sub-

tilis ac perobscura collectio, nequaquam est ad hanc quotidiani usus ratio- D
nem accommodata) iccirco nullidum longitudinis gradus notari, neque pla-
nè perspecta potuit esse ratio itineris. in quo nauium rectores periculosissimè
sæpe falluntur. credo equidem, in hoc, vt plerisque alijs humanis in rebus,
ad mortalium vel acuendam industriam, vel coercendas cupiditates, hac
tanta difficultate diuinitus interposita. Veruntamen eius instrumenti be-
neficio mirum quanta nauticæ rei accessio facta sit. quinetiam ex eo tem-
pore Christi disciplina manare longius cœpit: plures quippe iam viri, & pruden
tiæ & pietatis laude præstantes, certatim ad huiusmodi expeditiones vl-
tro semet regi offerebant: è quibus Iacobi Cani constantia & virtus in primis
enituit. Is, acceptis ab rege nauibus, vltra metas Alphonsi processit ad ostiũ
ingentis fluuij, qui ex ipsis Nili fontibus originem trahens, Zaires ab incolis
dicitur: ac tãta aquarum vi, præsertim hyeme, sese in Oceanum infert, vt pro-
datur in octoginta millia passuum ab eo vinci mare. quod ex dulci nimirum
haustu prætetnauigantes intelligunt. Columnas aliquot, Ioannis iussu, è
Lusitania secum aduexerat Canus: quibus præter Crucis figuram, & regij
stemmatis insignia, Latinis & Lusitanicis verbis erat inscriptum, quo quæq; E
terrarum spatia rege, quo duce, quo tempore aperta forent. Ex ijs ergo co-
lumnis vnam, ditionis Lusitanicæ testem, in ostio collocat: dein aduerso flu-
mine subuectus, errantes passim Aethiopum greges videt, atro colore vibra-
toque capillo, vt cæteros, veruntamen, vt vberiore solo, sic etiam ingenio
moribusque longè mitiores. quippe leuibus duntaxat munusculis, & benig-
no vultu inuitati, sese aduenis tanta securitate credebant, vt eorum quoque
nauigia, sine vllo metu vel suspicione, inuisendi gratia conscenderent. Ve-
teres amicos vel consanguineos diceres, si communio intercèderet linguæ.
sed è multis ac varijs interpretibus inuentus est nemo, qui sermonem gentis
teneret. nutibus ergo agebatur. quibus haud ægrè cognitum est, præpotentem
regem, cui cuncti pareant, plurium dierum itinere introrsum abesse. Quo
audito Canus aliquot è suorum numero ad singula propius exploranda inco-
lis ducibus mittit in regiam: ijsq; obsidũ loco relictis, præcipuæ indolis quat-
tuor ipse vicissim Aethiopas in Lusitaniã asportat, persanctè pollicitus, quin-
tadecima luna (quæ temporum ibi momenta obseruantur) sese illos incolu-
mes patrio redditurum solo. ij porrò, inter nauigandum, & Cani cura, &
sua ipsi docilitate, Lusitanici sermonis consuetudinem nacti, de Congi reg-
no (sic enim appellari denique patuit) deque eius opibus, ritibus, institutis F
cuncta postmodum ex fide atque ordine retulerunt. Eorum aduentu Ioan-
nes mirè lætatus: &, collaudata Cani prudentia, nouos iubet hospites in pri-
mis benignè & copiosè tractari. cumque ex ijs multa per otium quæsijsset; ve-
ritus ne longior mora Lusitanis obsidibus aliquid afferret incommodi; man-
dat Cano, Aethiopas quàm optimè rursum acceptos quamprimũ in patriam
reportet, suosque recipiat: tum, vbi vlteriora lustrarit, in reditu, ad Congi re-
gem adeat ipsemet; eumque omni ratione ad Christum allicere studeat. Nec
mora: tempestatem idoneam nactus Canus, peregrinos, Cõgum relatos, cum
obsidibus bona fide permutat: ac, ne temporibus excluderetur, continua-
to in præsentia cursu, leucas vltra id regnum ducentas prouehitur: & cu-
ius dixi formæ columnas duas duobus ponit locis: quarum alteri à S. Augusti-
no (cuius in diem natalem appulsus inciderat) alteri ab ipsomet lapide no-
men inditum est. Inde Congum reuectus mira gentis gratulatione ad Re-
gem ipse cum amplis muneribus, & egregio comitatu contendit. Rex, quod
mira quædam de Ioannis munificentia, & comitate à suis audierat, summa
cum honoris & mutuæ beneuòlentiæ significatione Canum aduenientem
accepit. Exinde pedetentim Canus, quemadmodum in mandatis habebat, ex
occasione sermonem de rebus diuinis inferre, ac Regem adhortari, vt, spre-
tis inanibus Dijs, vnum Deum cœli terræque conditorem agnosceret.

A Atque hoc loco vel maximè paruit ad conuertendos animos, quantò plus in perspecta caritate, quàm in verborum apparatu momenti sit. Militaris homo erat Canus, & ferro potius quàm litteris innutritus. ac nihilominus rudi eius oratione Rex, videlicet officijs nostrorum ante captus, ad studium veræ pietatis adeo exarsit, vt aures ad Canum semper sitientes afferret, ac multa ipsemet vltro de religione quotidie quæreret. Quinimo in eundem animi sensum familiares quoque suos, & regni proceres, apertè monendo hortandoque pertrahere nitebatur. Accedebat ad hæc, internus auræ cælestis afflatus, qui mentes Aethiopum cæcas ad rectum salutis iter occultis motibus prouehebat. Iamque agro ad Euangelij semen accipiendum subacto, Cani reuersionis tempus instabat. Quem Rex tametsi aduocatum sibi in Lusitania videbat fore; tamen pro instituta consuetudine perinuitus dimisit: deditque proficiscenti comites pueros nobiles, præfecto Zacuta, vno ex ijs, qui nuper in Lusitania fuerant. huic etiam atque etiam mandat primùm vti suo nomine, Ioanni pro immortalibus eius in se promeritis, gratias agat ingentes; deinde vt ab eodem suppliciter petat, ipsum oratorem & pueros cælesti lauacro expiatos, & Christianis præceptionibus probè institutos, cum pijs aliquot summi B Dei sacerdotibus Congum remittere ne grauetur. vehementer optare se, cum liberis, & propinquis, & regno si fieri possit vniuerso, Christiana sacra suscipere. Addit legationi munera, magnam eboris vim, vestemque permultam (hęc Aethiopum gaza est) è palmarum folijs admodum scitè atque artificiosè contextam. Ea verò legatione Ioannes, vt erat egregiè pius, maximo gaudio cumulatus est, cùm tantam pandi portam Euangelio cerneret. Ergo, simul atque maturum est visum, festo ornatu & solenni pompa Ioannes & Eleonora vxor Zacutam; pueros alios alij principes viri vetere Ecclesię instituto lustralibus aquis gratulabūdi admouêre. & Zacutæ quidem, Ioannis; cæteris verò, sponsoris cuique sui nomen impositum. Baptismo peracto, confestim idoneis traditi præceptoribus, totum biennium summa cum diligentia Christianis moribus & mysterijs imbuuntur. Ac tum denique perhonorifica legatio in Congum decreta cum regalibus donis, & sacrorum apparatu magnifico. neque neophyti modò ad suos remissi, verùm etiam è sanctissima Dominicana familia viri tres probatę virtutis atque doctrinę delecti, qui apud eosdem Aethiopas & docendi & initiandi munere fungerentur. accessêre ad hos, etiam architecti cum fabris ad templa vero Deo in illis regionibus ex-C struenda. Princeps legationis fuit è præcipua nobilitate vir, Consaluus Sosa. Huic inter nauigandum pestilentia absumpto, Rhotericus fratris filius omnium voluntate sufficitur. Magna interim apud Aethiopas erat exspectatio nouæ religionis. & cùm cæteri ferme summi atque infimi Christianorum aduentum valdè expetebant: tum verò auidissimè Regis patruus, qui maritimis Congi populis imperabat: quam Congi partem Sonum incolę nominant. Is, vt primùm naues ad littus applicitas audiuit; ingenti stipatus frequentia, magnoque cymbalorum ac tubarum strepitu, descendentibus nostris obuiam prodijt, vix præ gaudio sui compos. Et quoniam exacta iam ætate erat, ne oblatam sibi diuinitus occasionem frustra elabi sineret, baptizari se statim voluit vnà cum altero è filijs paruulo, quippe qui per ætatem sibi consulere nondum posset: alterum iam adultum, quamquam eodem studio vehementer incensum, & obsecrantem etiam atque etiam, ne se cœlestis illius beneficij expertem vellet; honoris tamen & obseruantiæ causa, Regi, Regisque liberis in tanto mysterio anteuertere non est passus. Temporario igitur templo è frondibus ac ramalibus raptim excitato, aræ tres Christiano more adornantur. ac sacris ritè perfectis, primus ex omni memoria baptismus ille in ijs terris incredibili omnium lætitia celebratus est anno post Christum natum millesimo quadringentesimo nonagesimo primo. Patrem nouo nomine Emmanuelem; filium vocari Antonium placuit. Nec modò

vultu ac veneratione conceptam religionem ac fidem præ se tulit senex: sed D
etiam aduocata concione ipsemet è superiore loco in simulacra, & nefarios
ritus,quibus ad eam diem dediti fuerãt,adeò acerbè inuectus,& præteriti tem-
poris errata & flagitia tam grauiter ac dolenter est detestatus, vt animo planè
immutatum, ac Deo plenum haud dubiè cerneres. ijs rebus cognitis, maio-
rem in modum lætatus est Congi Rex: perq; eam gratulationem ad patrui
ditionem ac fines munificè adiecit agri,quod leucas in longum triginta,in la-
tum decem pateret.Quo tanto de se Regis indicio magis magisque animatus
Emmanuel, ad superiora Christiani animi documẽta non minus præclarum
adiunxit aliud. siquidem graui edicto conquisita vndique idola, quamquam
multis id ægrè ferẽtibus,& in cumulum congesta,publicè concremauit. Præ-
terea,Christi sacerdotes, quandiu ibi substitẽre, tanquam è cœlo delapsos, o-
mni officio prosequi,& caritate complecti:de fidei mysterijs,deque varijs vir-
tutum generibus assiduè percunctari: Deum verò suppliciter obsecrare, vt
quando multo maximam vitæ partem in cacodæmonis famulatu posuisset
miser, quantulumcunq; supererat temporis, totum id in Christi Domini cul-
tu, & in vera pietate consumere sibi liceret. Iam, rei diuinæ quanto cum si-
lentio,vel tremore potius interesset,ex eo patuit,quod iuueniliter interea stre E
pitum cientes ad ianuam templi honorarios ephœbos principum filios,illicò
mactari imperauit:indignum facinus ratus, augustissimum illud sacrificium,
in quo pro salute hominum Deus ipse immolatur,ab hominibus negligi. Ita-
que dubio procul adolescentes, leuis, & quotidianæ apud nos (quod pudeat)
noxæ pœnas capite ipso luissent; ni ætatem ac genus miserati, & diuinæ insu-
per clementiæ memores Lusitani vehementius obstitissent.Iamque ab Congi
Rege nuntij aderant, legatum orantes, ne aduentum vltra differret: Regem
in vrbe, cui Ambasse nomen, patrui baptismo & conuersione lætissimum, fe-
stos agitare dies: nihilq; illi esse longius, quàm, vt elutis toto animo sordibus,
ad filiorum Dei cœtum vnà cum cæteris aggregetur. Hoc nuntio accepto,
moræ nihil interponendum est visum. nauibus modico relicto præsidio, So-
sa comitesque sese in viam dedêre. Quibus, in digressu, præter cæteram be-
nignitatem, ducentos etiam stipatores Emmanuel tribuit: itemque ad one-
ra subeunda, vim hominum ingentem, quis potissimum sacram suppellecti-
lem baiularet,admirabili quadam alacritate certantium.Vbi ad medium fer-
me iter ventum est, Præfectus Regius vnus, ac postmodum alter,officij caussa
nostris occurrit. Ad vrbem verò appropinquantibus oppidani tripartito ag- F
mine obuiam prodière de more gentis armati, Lusitaniæ laudes,& præclara
in se beneficia carmine concinentes:ita structis ordinibus,& eiusmodi gradu,
ac symphoniæ genere, vt supplicantium apud nos pompæ speciem quandam
exhiberent. Modos inibant pauci, tum cæteri sequebantur: ac subinde vni-
uersi plenissimo sonitu elatis in spatia certa vocibus æthera feriebant. Hi no-
stros ingenti gaudio in medium acceptos,eodem ordine ad regiam vsque per
ducunt, tanto populi concursu, ac turba ita conferta, vt nostris aditus ad re-
gem vix atque ægrè patuerit. is, in edito suggestu, vt ex omni parte conspici
posset,eburneæ sellæ insidebat mitratus infula è palmæ folijs opere subtili, &
eleganti perfecta:à capite ad pubem nudus;cætera ad pedes vsque,vestis bom-
bycina contegebat;læuum brachium armilla ex orichalco adornabat;equina
cauda pendebat ex humero. id solis regibus datum. Denique introductus le-
gatus,quàm honorificentissimè excipitur. salutatione peracta,expositisq; sui
regis mandatis,illicò per sacerdotes adstãtes, dona,vestem pretiosam,tabulas
pictas,aurea vasa & argentea, & omne Christiani ritus instrumentum in con-
spectu populi totius,petente id ipsum rege, proferri iubet: tum rex per[illegible]ntè
singula contemplari:quem quæq; in vsum, quidue significent, curiosius quæ-
rere.In ijs præfulgidum erat Crucis vexillum,quod solenni precatione conse-
ctatum

A ctatum Innocentius VIII. Pontifex maximus Lusitano regi ex vrbe Roma transmiserat. Eo explicando confestim rex & concio tota venerabunda procubuit: namque inter illam sacrorum expositionem Aethiopes adeo intentis oculis gestus motusque sacerdotum obseruabāt, vt eodem pæne quo Lusitani momento capita submitterent, iungerent palmas, genua flecterent. Ab eo spectaculo nostri in hospitia benignè diuisi. tum de regis & reginæ baptismate sedulò agi cæptum. Id quo maiore apparatu, ac cæremonia fieret, tēplum Christiano more prius ædificari placuit. opus erat sanè difficile tū alias ob causas, tum quod lapides & cæmenta longè admodum petenda forent. sed tantus fuit ardor, vt breui comportatis vndique necessarijs, vrgente atque instante rege, multis structoribus agi res cœpta sit. Cruci dicanda erat ædes: quare primus lapis est positus V. Nonas Maias: quo die Ecclesia salutatis ligni inuentionem anniuersaria gratulatione concelebrat. Dum hæc maximè fiunt, ecce tibi à regni finibus trepidi nuntij; vastari agros, tecta inflammari, hominum ac pecudum prædas abigi. Lacus in interiore Aethiopia est, ingens, ad instar pelagi, prorsus vt leucas centum in lōgitudinem patere dicatur: ex quo B tres nobilissimi totius Africæ amnes, Nilus (cuius ortum tanto studio frustra peruestigauit antiquitas) in mare internum, Cuama, & is, de quo supra dixi, Zaires in externū effluunt. in eo lacu aliquot visuntur insulę; & ex ijs quædam tantę magnitudinis atque frequentiæ, vt triginta hominum millia in bellum cogant. Sed præcipua celebritate populi Mundequeti sunt, qui per eos fortè dies ad arma consternati ab Congi rege defecerant, magnaque manu in cursiones in regni extrema faciebant. Aduersus id malum, quoniam & celeritate, & ipsiusmet regis præsentia opus erat; ne quid sibi interim aduersi eueniret, occupat rex baptismi sacramento æternæ saluti consulere. Nec regina rem longius distulit. atque ad indicandum in Lusitaniæ reges grati animi obsequium, ille Ioannis, hæc Eleonoræ sibi nomen desumpsit. Ingens Aethiopum multitudo ad spectaculum vndique affluxerant. Ex ijs, proceres aliquot, regis exemplo & prædicatorum adhortationibus incitati, se per idem tempus ad Christum adiunxēte. nam ē duobus regis filijs alter ad omnem virtutem, ac pietatem propensus, natu maior, ad regni fines tutandos festinè præcesserat: iunior alter, Pansus Aquitimus nomine, nimirum vt esset qui pios postmodum exerceret, à nefaria superstitione, & auitis moribus C nullo pacto abduci se passus est. Sub hæc, raptim coacto exercitu rex, admistis Lusitanis aliquot, in hostes tendit. Abeunti, Sosa Crucis vexillum de manu porrexit; hortatus pergeret in dimicationem alacer: signi eius beneficio (tantùm fiducia ne deesset) hostibus vtique superiorem futurum. Nec vana fuēre promissa: prælata Cruce fusis fugatisque rebellibus, paulo post victor Ioannes in patriam redijt. Ouantem natu maior filius est secutus: qui cùm Christianæ doctrinæ diligentem in primis operam dedisset, perducto iam ad fastigium templo, summa populi celebritate baptismo lustratus est, Alphonsumque appellari se voluit; quo nomine Ioannis Lusitaniæ Regis filium vocari didicerat. Ac ne quid ad lætitiam deesset, baptizati cum eodem insignes viri permulti. Inde profectus in Isundos, quibus populis iam tum ex parentis auctoritate imperabat, Apostolico apud eos munere ipsemet fungi cœpit; ac veritatis lucem admirabili studio promiscuè omnibus impertire. Quo tanto Christianæ rei incremento admodū lætus in Lusitaniam reuertit Sosa, relictis in Congo sacerdotibus ad cępta promouenda. Verùm ij partim insolitis caloribus, & cæli grauitate consumpti; partim etiam (quæ vicissitudo est rerum) ab incolis aspera atq; acerba multa, absente pręsertim Alphonso, perpessi sunt. Etenim quamdiu de ecclesiasticis cęremonijs, & de mysterijs rectæ in Deū fidei est actum, ea tametsi hominis captum infinitis partibus superant; tamen quia ob id ipsum Deo digna, & rationi consentanea videbantur; haud ita repugnabatur ab ethnicis. Ast vbi de

iuſtitia,temperantia,ſubmiſſione ſeriò præcipi eſt cæptum, & è Chriſtianæ di- D
ſciplinæ inſtitutis, abijcienda auguria, malè parta reddenda, condonandæ in-
iuriæ, aſpernandæ libidines, frangendæ cupiditates erant; enimuero rum
quaſi ventilabro ad rrituram adhibito, boni viri illicò ſecerni ab improbis:
alteri, vel amore virtutis capti, vel pœnæ metu perterriti, æquitate delectari;
ſectari pacem; voluptates repudiare; duces & rectores animorum ſuorum ho-
nore & beneuolentia proſequi. alteri denuò dæmonum laqueis irretiti, ad
ritus nefarios, atque ad auaritiam, ac ſuperbiam, & priſtinas turpitudines mi-
ſerandum in modum reuolui, odiſſe lucem, magiſtros auerſari, & à piorum
conſuetudine longè refugere. Nec vulgo tantùm ſerpebat vitium: notiſ-
ſimus ac ditiſſimus quiſque arduum ac difficile virtutis iter eò magis hor-
rebat, quò maiora ſibi malorum irritamenta, & deliciarum illecebræ ſuppe-
tebant. Rex demum ipſe, qui tantum initio ardorem ac firmitatem animi
præ ſe tuliſſet; vbi à lactis dulcedine ad ſolidos cibos traduci eſt cæptus, deſi-
derio priſtinæ vitæ paulatim adeo elanguit, vix vt in eo roboris Chriſtiani
quicquam agnoſceres. Occurſabant ſcilicet eius animo priſtina oblectamen-
ta, ludi, compotationes, quæque ebrietatem ſequuntur: offerebant ſeſe iden-
tidem auſpicia, & ſortes, quibus ad amentiã omnis ferme barbaria dedita eſt, ti- E
tillabat ſenſum, effundendæ iracundię, & doloris puniẽdi ſuauitas. quibus qua
ſi machinis, vrgente præſertim dæmone, ſenſim de ſtatu ſuo deiecta mens ita
obduruit, vt cùm internas religionis & officij recordationes obſtinatè re-
pudiaret; tum ſalutaria ſacerdotum hortamenta ac monita, non modò ad
animum, ſed iam ne ad aures quidem admitteret. Accedebat, ad res profli-
gandas, acerrimum dæmonis telum, muliebris coniuratio. Quippe, vt cæ-
teræ ferme gentes, ita etiam Aethiopes, præter eam, quam iuſtæ vxoris ha-
bent loco, ſinguli pellices alere conſueuerant plures pauciorésve pro opi-
bus. Eæ cùm ex inuectis nuper ſanctionibus pelli, aut ablegari ſe à viris quo-
tidie cernerent, vt eſt impotens iracundię ſexus, damnum & ignominiam non
tulêre: cœtibus habitis conſenſu per ſe, perque communes amicos cum rege
vehementer agere inſiſtunt; aduentitias religiones, durumque & horridum
vitæ genus abijciat; præſentibus bonis & copia rerum quoad licet fruatur:
neu incertam ſpem futuræ felicitatis, tanto pretio, tantaque commodorum
& voluptatum iactura ſibi emendam exiſtimet. Hæc & alia eiuſmodi blandi-
menta cùm neque Rex inuitus acciperet, & eadem tabe infecti permulti, ac
præſertim Regis filius Panſus Aquitimus adiuuaret; breui maximum in di- F
ſcrimen adducta Chriſtiana tota res eſt. Obſtabant ſceleratis conatibus fi-
deles ac boni, vt numero inferiores, ita diuino præſidio & cauſa longè ſupe-
riores. Egregium verò ſe pietatis vindicem & aſſertorem præbebat Al-
phonſus: patriſque miſeratus inſaniam; dictis factiſque neophytos in fide at-
que in officio continebat. Ad eum tollendum obicem, proceres aliquot
Panſum incenſum iam regnandi cupiditate omni ratione fouere; Alphon-
ſum abſentem varijs criminationibus patri ſuſpectiorem indies reddere in-
ſtituunt. denegeraſſe illum planè in externos mores; nihil iam patriæ vel aui-
tæ conſuetudinis pati: Regem verò ipſum ita vel contemnere, vel odiſſe;
vt in eius contumeliam artibus magicis, quas à Chriſtianis nuper acceperit;
amnes exſiccet, vitiet fruges, atque adeo regias pellices vltro ad ſe ipſe pelli-
ciat. Eiuſmodi calumnijs atque portentis cùm iuuenis innoxij famam ex
compoſito quotidie lacerarent: zelotypum ſenem, & in affecto iam corpore
animi quoque viribus defectum, facile perpulêre, vt Alphonſum omni digni-
tate, honoribus, vectigalibus per ſummam iniuriam exueret. iacuiſſetque
porro in ſolitudine & ſqualore circunuentus & proditus Dei ſeruus; ni
diuino inſtinctu coorti quidam ex optimatibus, regem apertè increpuiſ-
ſent, quod hæredem regni deſtinatum, ſtirpis maximum, eximia virtute ac
pietate filium indicta cauſſa damnaſſet. Reputaret ſecum illius in arcendis
hoſti-

A hostibus præclara facinora; in tuenda popularium concordia studium; in ipso Rege colendo pietatem & fidem. dein videret, num tantæ indoli, tantisque laudibus consentanea essent, quæ ab inimicis ad inuidiam conficta; nimium patulis auribus in animum demisisset. Quin per idoneos viros in filij vitam & actiones inquireret? ac perspecta demum & cognita veritate, quod æquũ videretur, & in reum, & in accusatores, pro merito cuiusque statueret? Hisce monitis quasi è veterno excitatus Rex, ac se ipsum leuitatis incusans; per summam dissimulationem quæsitis ijs, quæ Alphonso obiecta erant, cùm prorsus vana & commentitia comperisset; maxima bonorum gratulatione insontem filium in pristinum dignitatis & honoris ac gratiæ locum extemplò restituit; consceleratos calumniatores, ne quid tale postea quisquam audeter, perpetua notatos infamia securi percussit. Cuius tanti tamque insperati beneficij magnitudinem Deo acceptam referens, vt debebat, Alphonsus, multo etiam ardentius, ac liberius ad Christianam fidem tuendam atque amplificandam incubuit. ac præter cæteras artes exterminandis gentium ritibus ad eam diem adhibitas; regno toto palam capite sanxit, ne quis inanium Deorum effigiem vllam vel priuatim, vel publicè coleret haberetue.

B Quo edicto in rabiem efferati aduersarij, frequentes in regiam coeunt; ac tumultu per operas excitato, credulum ac timidum Regem in eam sententiam adducunt, vt, nisi reuocetur illicò edictum, ingentem seditionem adesse non dubitet. Hoc ille timore correptus, continuò per celeres nuntios admonet filium, videat etiam atque etiam quid agat, quò progrediatur: neu peregrina ac noua religione mordicus retinenda, se suosque omnes in apertum capitis ac fortunarum discrimen obijciat. Cùm ille nihilominus in incepto perstaret, Deumque multo magis quàm homines metuendos duceret; ira percitus Rex iubet Alphonsum ad se quamprimùm venire. At ille, cùm nascentis eius Ecclesiæ salutem in suo capite verti probè intelligeret; pericula belli excusando, variasque nectendo moras, tandiu rem distulit, quoad letali morbo implicitus parens, cùm ægrum spiritum per multas curationes in dies aliquot extraxisset; randem superante medicamenta vi morbi, demortuus est. Interea Pansus, & sua ipse cupiditate, & improborum suasu, non dubia spe regnandi cõcepta, solicitare promissis Aethiopas; blandè singulos appellare; viuendi licentiam & libertatem ostendere; denique ad excludendum aperta vi fratrem arma & copias comparare. Quibus de rebus, &

C de patris obitu, à Regina matre, quæ ab eiusmodi consilijs abhorrebat, certior factus Alphonsus, quàm maximis itineribus quàm occultissimè noctu Ambassem vrbem ingreditur: atque vt primùm diluxit, populum magna rerum nouarum exspectatione suspensum ad concionem vocat. Ibi orsus à primo Lusitanorum in eas regiones aduentu; commemoratisque eorum in se, parentemque ac totam nationem promeritis; quod tales viros, ramque salutarem sibi traditam ab ijs doctrinam grato pioque animo coleret, foueretque; iccirco se à fratre sectatoribusque ipsius toties insidijs appetitum, & per falsas criminationes fama, fortunisque spoliatum fuisse conquestus est. Pansum, viuo & spirante etiam tum patre, alienam hæreditatem spe, & cupiditate impia deuorasse: eodem vita functo, iustum hæredem, quãdo per fas nequeat, per vim ac nefas à patrimonio arcere: si quid apud eos gentium ius, si quid vetustus regni mos, si quid etiam æternæ salutis ratio valeat; ne se maiorem natu, Regem legitimè designatum, pacis ac beatitudinis omnium cupidissimum; iuniori fratri consilijs impiorum deprauato posthabendum existimẽt. Caueant verò etiam atque etiam, ne à veritatis oblata sibi diuinitus luce ad cæcas iterum tenebras delabantur: neu Pansi minas, paratasque ab eodem copias pertimescant: Deum immortalem, cuius in eo negotio agatur caussa, pro sua summa iustitia & bonitate, rectè sentientibus affuturum. Hæc, & alia ad

tempus

tempus accommodata, cùm ingenti spiritu perorasset; tantus repente motus D animorum est factus, vt incredibili consensu Alphonsum protinus Regem æqui pariter & iniqui consalutauerint. Quibus rebus confestim ad Pansum in suburbana castra perlatis; vt quàm minimum spatij Alphonso ad comparandum relinqueret, cum ijs copijs, quas habebat, duplici instructa acie continuò infestis ad vrbem aduolat. Neque perterritus ea re Alphonsus; tum armatos, quos circa se habebat, pauciores quàm credi possit (non plus sex & triginta fuisse Rex ipse per litteras publicas admodum religiosè testatur) tum cæteram imbellem turbam, quæ ad regiam perculsa metu confluxerat; bono ac præsenti animo iubet esse. Deum verum, quem spretis falsis dijs venerari instituerint, pro ipsis haud dubiè pugnaturum. Nec vana cecinit. vbi ad teli iactum est ventum, Christiani armati, inermesque sublato pariter clamore, IESVM Deum, & Sanctum Iacobum, ex disciplina Lusitanica ingeminant. mirum dictu: ad eas voces, tanquam cælesti fulmine afflata prior acies, cùm aliquandiu attonitæ similis fluctuasset, terga postmodum vertit: cumque eandem trepidationem pauoremque subsidijs intulisset, turbatis eo impetu ordinibus, conuersisque illico signis, effusa omnes fuga saltus auios & nemora petiêre. Hanc tam incredibilem victoriam, ac planè diuinam, alia non E minus admiranda subsecuta res est. Cippus erat in syluis, captandæ cuipiam feræ paratus à venatoribus. in eum cippum cursu præcipiti cùm se Pansus per imprudentiam induisset; corpore toto grauiter consauciato sic hæsit, vt explicare se inde nulla vnquam ratione valuerit. Comprehensus, & in custodiam traditus, frustra nitente Alphonso conseruare germanum fratrem, & ad Christum adiungere; in pertinaci mentis duritie, & voluntaria cæcitate miser animam efflauit. Longè melius & saluti, & existimationi suæ consuluit is, qui Pansi ductabat exercitum. siquidem è fuga retractus, cùm sibi necem instare minimè ambigeret; misit qui Regi demisse nuntiaret; non deprecari se mortem, quam suæ temeritati debitam præclarè nosset. id verò omnibus votis expetere, obtestarique, ne se absque fidei Christianæ mysterijs ex hac vita excedere pateretur. ipso congressus initio, circa Alphonsum apparuisse viros humana specie augustiores; ipsius, quam Lusitani adorarent, Crucis nota distinctos, clarissima circunfusos luce, vultu acerrimo præliantes: eo nimirum viso Pansi milites ingēti horrore perfusos, extemplò se in fugam dedisse. itaque sibi non esse iam dubium, quin, præter Christianorum Deum, nemo vel in terris, vel in cælo colendus adorandusque sit. Neque aspernatus est resipiscentem Alphonsus: quin potius clementer accepto, & per baptismum in Christianos relato, vitam & incolumitatem ea lege concessit; vti purgando in posterum verrendoque Sanctæ Crucis templo cum suis operam daret; & mystici lauacri vsum, puros latices religiosè conueheret. Ea victoria magnum rei Christianæ momentum attulit. regni possessione adita, & barbaris quotquot postea semet Euangelio opponere sunt ausi, perpetuo felicitatis tenore superatis, Alphonsus quinquaginta ipsos annos (tot enim deinde regnauit) hominibus verbo & exemplo ad omnem virtutem ac pietatem erudiendis, egregium & pastorem populorum, & vineæ Domini cultorem, ad extremum vsque se præstitit. Per idem tempus, quo Christiana sacra in Congum perlata sunt; eadem Regulus quoque Beniensium, Congo vicinus, ab Ioanne per legatum expetijt, Lusitanicæ magis amicitiæ ac præsidij spe, vt euentus docuit, ad opes imperiumque firmandum; quàm quò de suscipienda Christiana religione seriò cogitaret. Quocirca sacerdotes ad eum summa Ioannis voluntate profecti, & ab auitis erroribus, ritibusque sacrilegis perditum hominem diu multumque reuocare conati, cùm nihil omnino proficerent, Ioannis demum accitu in Lusitaniam irriti rediêre. Lætioribus initijs, exitu etiam tristiore fuit alia per eosdem ferme dies Lusitanorum expeditio. In ijs amnibus, qui Aethiopiam occidentalem influūt, in primis nobiles duo censentur, Gambea,

A Gambea,& Zanaga,cuius paulo ante meminimus.Stachlrim Daratumque prisci dixêre.Intra duo hæc flumina quicquid spatij longo procursu in Arsinarium vsque promontorium definit, populi tenent ij, quos vulgus Ialophos appellar.Horum Rex,nomine Bemoinus, contracta cum Lusitanis amicitia,& crebris à Ioanne muneribus, nuntijsque ad stipendia Christi solicitat⁹,cùm nihil tale agitaret animo;Lusitani tamen Regis optima studia & spem varijs promissis ac frustrationibus eludebat: idemque Christianos aduenas in primis amicè liberaliterque tractabat;quod eorum commercijs ac societate suas opes nō mediocriter augeri quotidie cerneret. Sed quod vitæ genus vt sequeretur, nullis vnquam rationibus adduci potuit, id ipsum vt vltrò exoptaret, denique malo miserijsque coactus est.Siquidem regno pulsus propinquorum insidijs, cùm illud frustra sæpe recuperare tentasset, victus aliquoties fugatusque, ad extremum in Lusitaniam exsul cum paucis perfugit ad expertæ virtutis & beneficentiæ Regem; ab eoque supplex infimis precibus auxilium petijt.atq; id quò facilius impetraret; baptizari cum suis(ij erant viri nobiles ad quinque & viginti) & Ioannem de Regis nomine dici se voluit. Celebratum est mysterium tertio Nonas Nouembris, anno post Christum natum millesimo quadringentesimo nonagesimo primo,mira Pontificum & procerum gratulatione, & frequentia: exhibitique per eos dies publicè ludi, conuiuia, venationes, & spectacula equestria: in quibus Ialophi desultoria arte, & agitandi peritia, ita se admirabiles præbuêre; vti Numidis ipsis (quorum in celeritate motuque corporis præcipua laus est)agilitatis palmam omnium iudicio consensuque eripuerint. siquidem tanta erant membrorum vel dexteritate, vel robore, vt equi incitatissimi ephippijs nulla omnino cursus intermissione tum recti insisterent, corpusque circumagerent; tum repente insiderent, dispositosque humi lapillos ad vnum inde colligerent; tum etiam momento desilirent, resilirentque.subea Rex neophytus Romano Pontifici per supplices literas ritè obedientiam detulit: idemque in Lusitaniæ Regis ditionem iure beneficiario ac voluntaria deditione concessit.ac se,modò amissa reciperet,Lusitanis ad interiores Libyæ Reges, & pretiosa metalla ducem fore professus est. Iamque exsulis & nota probitas, & afflicta fortuna,Lusitanum Regem & regni principes ad misericordiam allexerat. quare idoneo subsidio adiuuandum hospitem ratus Ioannes, & insuper haud negligenda quæ ab eodem ad gloriam diuitiasque proponebantur; viginti validas naues deduci, & omnibus rebus ornari quàm primùm imperat.In eam classem, præter nautas & propugnatores,Euangelici quoque præcones impositi,Aluaro Dominicano præfecto, eximiæ virtutis ac sapientiæ viro, quo Rex ipse ad sacras confessiones vti consueuerat. additi præterea non modò, vt in superiorem classem,fabri, sed etiam,ne materiæ inopia laborandum foret, cæmēta cum reliquo ædificationis instrumento.iam enim Ialophi consensu Lusitanus arcem ædemque sacram in Zanagæ ripis, opportuno ad merces exponendas, imponendasque loco,excitare decreuerat. Verùm tantus hic apparatus,ac spes non sine causa conceptæ, paulo post in irritum cecidêre. Siquidem delata iam ad Zanagam classe, & castello inchoato(cuius etiamnum exstant vestigia)Petrus Vaszus,cognomento Bisacutus,qui classi cum imperio præerat;sine metu versantem in prætoria naui Regem Ialophum pugione confodit; vel fraudis ac perfidiæ suspicionibus incitatus, vel pertæsus cæli solique:quod ibi paucis diebus cōplures Lusitani perierant. Regis morte cùm à barbaris,tū à nostris valdè tumultuatum:ac ne quod grauius acciperetur incommodum,naues nō paruo Ioannis dolore in Lusitaniā reductæ. Ita, maximi compendij rem,quæ & plurimos homines Christo conciliatura & Lusitanis ad interiora cōmercia,& inclytas Libyæ aurifodinas aditū prebitura

B videba

videbatur, vnius hominis iracundia momento corrupit. Veruntamen eius D classis fama, bellicusq́ue apparatus, & profugi Regis causa benignè suscepta, non parum ad Lusitanici nominis dignitatem & commendationem in ijs regionibus profuêre. quocirca & Christianis deinde negotiatoribus maior honos fidesq́ue haberi cœpta: & à multis dynastis ad Ioannem oratores cum muneribus missi, fœderis & amicitiæ caussa. Itemque ipse litteras & nuntios destinauit cùm ad alios prænobiles Africæ principes, tū verò ad reges Tunguburu, Mandingæ, Fullorum, & earum gentium, quas vulgo Moses appellant, multis in rebus Christiana instituta sectantium, ac præsertim in nominum impositione, quæ fermè à sanctis Apostolis mutuantur. Nam ad Christianorū Aethiopū sub Aegypto, seu Abassinorum Regem, qui Pretejannes dicitur, tenui fama & auditione duntaxat iam sibi notum, propter pestilentes terrarum tractus, & noxia animalia, & vastas solitudines interiacentes, cùm id vel maximè cuperet, ex ea parte adspirare non potuit. Cæterùm hisce tam lætis rerum exordijs breui tota pæne Europa vulgatis, Lusitanum nomen magna vbique in admiratione esse: celebrari omnium linguis: nauigandi scientia & gloria Græcis, Phœnicibus, Carthaginensibus anteferri. cuius laudis æmulatione incensus Christophorus Columbus Ligur, ingentis E animi vir, & rei nauticæ in primis peritus; ex astronomica disciplina, & nonnullis veterum monumentis, eodem ferè tempore statuit, trans noti orbis terminos magna terrarum spatia etiam in occidentem patere: dein, experiundi & cognoscendi studio, quod sine magno apparatu ea res tentari non posset; Lusitano ante omnes Regi eam expeditionem suasit; suamq́ue in id operam & industriam enixè detulit. A quo reiectus tamquam inania & fabulosa afferret, ad finitimū Castellæ Regem Fernandum eodem consilio se se contulit. Ibi cùm nihilo magis audiretur; inuicta quadā animi pertinacia, totum ferme septennium, vorando repulsas, vrgendo, instandoq́; per se, & per amicos; tandem aliquādo peruicit; vt in eam inquisitionē tria sibi regio sumptu adornata nauigia ad Hispalim oræ Bæticæ præberentur. Cum ijs in Atlanticum Oceanum egressus, Canarias primùm insulas petijt. Inde continua dierum aliquot velificatione in occasum prouectus; insulas aperuit nouas, quas ab re, quod primæ occurrissent, Principes nominauit: & exposito milite nactus aurifodinas, loco idoneo castra communijt: relictoq́; ibi præsidio, incolas ferme duodecim, & alia inuentæ eius regionis argumēta secum in Hispaniam reuexit. Ea res, quò minus erat in spe, eò maiorem Fernando F Regi, & aulæ vniuersæ attulit voluptatē. Ioannes contrà, dolorē haud modicum ex eo percepit: vel quòd efflorescēti tum maximè ad maritimæ rei gloriam nomini Lusitano, partum ab alijs in eodem genere decus officeret; vel quod relicto sibi à maioribus inclyto nauigationis iure spoliari, & vasti Oceani possessione pelli quodammodo videretur. Ergo ad exigendos è Principibus insulis Bæricos, easq́; in Lusitanam ditionem asserendas, de procerum sententia, classem instruere quamprimùm aggressus est. ea re cognita Fernādus mirari magnopere, cur ab Rege socio & amico, ignoti maris inuestigatione, præsertim quā oblatam ille reiecerit, arceatur. cumq́; super ea re nuntij, & iuris interpretes vltro citroq́; frustra cum litteris commeassent, postremò Fernandus ad reuocandum ab ea mente Ioannem legatos viros primarios misit duos: &, qua erat solertia, si minus ab incepto abducere illum possent, certè per varias causas rem consultò iussit extrahere; dum Columbus, qui in eadem loca maiore cum apparatu renauigauerat, de concepta spe auri, argentique & opum aliarum, certiora & exploratiora perferret. Non fefellit Ioannem astus: & dum legati sedulò tempus terunt (vt erat egregiè facetus) legationem eam neque caput, neq; pedes habere dixit: cauillatus oratores ipsos; quorum alter è crure claudicaret; alter, ab insito fastu leuior

A leuior & elatior haberetur. Interea Fernandus magno suo compendio fœdus cum Carolo Galliæ Rege pepigerat: secundisque eius rebus commotus Ioannes, omisso belli consilio, non recusauit quominus disceptatore totius controuersiæ vterentur Pontifice Romano, qui tum erat Alexander VI. eo nomine. Is, cognita regum causa; ne quando lis ad arma deduceretur; vltra Hesperidum insulas ad trecentesimam fere leucam & quadragesimam ducto à Septentrionibus ad Australem polum circulo; totum terrarum orbem ex æquo bifariam secuit. Quæ pars vergebat in orientem, hanc Ioannes, facta sibi ob iuris antiquitatem optione, desumpsit: occidua Fernando relicta. Ex eo tempore in peruestigandis ignotis regionibus ab Lusitano, & Castellano mira vtrinque virtute certatum est. & Fernandi Caroliq́ue Cæsaris auspicijs, idem Columbus, alijq́; deinceps immortalitate dignissimi viri, ad occasum meridiemq́; immania terrarum spatia, cum incredibili prouentu auri & argēti, subinde patefecêre: quo maximè subsidio Castella postmodum tantos tamq́ue assiduos terra mariq́ue sumptus prope infinita pecuniarum erogatione sustinuit. At ex Lusitana parte, superiorum ducum laudem non adæquasse modò, verùm etiam superasse visus, è Ioannis fami-

B liaribus egregia fortitudine & constantia vir, Barptolemæus Diazius. huic, non modò cum ventis & mari, sed etiam cum socijs naualibus diu luctādum fuit, nauigationis longissimæ tædio fessis, & reuersionem quotidiano conuitio efflagitantibus. quorum ille cùm ferociam, & expostulationes pruden tia ac lenitate sedasset, Cani columnas longo interuallo transgressus, insanum terræ proiectum denique patefecit: qui ab interiore Aethiopia per directam longitudinem leucas amplius sexcentas in meridiem excurrit. neq; tam portentosa magnitudine, teterrimisq́ue insuper tempestatibus deterritus est, quominus promontorium flecteret; ac totum terrarum orbem magnanimis & experientibus viris peruium demonstraret. Hoc tam felici ausu peruentum ad insulam, quam sanctæ Crucis à columna ibidem posita nominarunt, leucas vltra Cani limites omnino trecētas & quinquaginta. tum, deficiente iam commeatu; sexdecim fere mensibus nauigādo consumptis, in Lusitaniam reditum est. cumq́; in explicando apud Regem itineris totius progressu Diazius ad descriptionē ingentis illius promōtorij deuenisset (frōtem Africæ nonnulli dixêre) idq́; ob atrocissimas circa ipsum exortas tempestates, procellosum caput iure appellandum affirmaret; quinimo, Bonæ

C spei caput esto; inquit Rex (quod illi deinde nomen stabile firmumq́ue permansit) quippe cùm tanta ab occasu distantia, ac tam enormi in Austrum procursu, ad optatas Orientis opes, & Asiatica emporia Lusitanis digitum pæne videretur intendere. Sed quoniam commercij orientalis iterum iam incidit mentio, quod Africi maximè & Asiatici littoris nauigatione cōstat; locus postulare videtur, vt de vtroque littore breuiter, quoad instituti operis ratio patitur, explicemus. Ab Olisipone præter Gaditanū fretum in meridiem nauigantibus, ad læuam est Mauritania. inde magno ambitu curuantur littora per Autololas, & Ichthyophagos populos (ea regio Guinea est) trans Cancri tropicum, ad vsque Pagelungos Aequatori subiectos, & Agesymbam, qui antiquis noti orbis est terminus. hosce vno omnes vocabulo Hesperios Aethiopas, sicuti Eoos, qui oppositam Africæ partem tenent, prisci cognominarūt. Dein, per longissima spatia, obliquo trans Aequatorem, & Capricornum excursu, ora vastam in prominentiam cuneatur. id Bonæ spei (quod diximus) caput seu promonrorium est. hinc rursus in Septentriones longissimo tractu per immanes & obscuri nominis populos Obios, & Cafres, & Madagàscarem olim, nunc Diui Laurentij insulam, reflectitur littus ad nota iam antiquis promontoria Prasum, & Aromata: quorum alterum hodie Mosambicum; alterum à Praso quingentis leucis &

quinquaginta disiunctum, Guardafu vulgus appellat. is Africi littoris extre D mus in Orientem est limes. inde præter duos inclytos sinus, Arabicum, & Persicum, quibus in modum peninsulæ felix Arabia cingitur, rectus in eam regionem traiectus est, quæ Indo, & Gange duobus clarissimis inclusa flumi nibus, India nominatur. In hac montes à Caucaso ad Cori promontorium, quod Comorini caput incolæ vocant, leucas circiter quadringentas perpetuo in Austrum iugo porrecti, circunfuso Oceano ingentes oras efficiunt duas: quarum altera in Occidentem obuersa, prænobiles vrbes continet, Calecutum Malabarici regni caput, emporiumq; nuper omnium frequentissimum; itemque Cocinum, Cananorem, Goam, aliasque complures: altera in ortum spectans, à Comorino tractu per Bengalæ fines, qua Ganges in Oceanum influit, perque Pegusia, & eius tractus alia ditissima regna (quam terram Ophir, ac Tharsis quidam haud sanè absurdis coniecturis existimāt) desinit in Auream Chersonesum: qua in regione prænobile empotium Malaca visitur hodie. A Cori promontorio, ad Siculi freti similitudinem, exiguo admodum spatio auulsa cernitur insula Ceilanum: quam grauis auctor Ioannes Barrius Lusitanus multis rationibus Taprobanam olim fuisse contendit. ab ea obliquus in Auream Chersonesum, & Chersoneso vicinam ingentem insulam Somatram cursus est; quam geographorum vulgus Taprobanam putat. à Somatra porro ad nobilissimas insulas plurimasque, Iauas maiorem & minorem, Borneum, Bandam, & Molucas, & Lequios, & Iaponios tenditur. itemque ad continentem oram Camboiæ, Ciampæ, Caucincinæ, ac Sinarum. vltrà, Lusitanis incomperta nauigatio est. Harum autem regionum pleræque, longè alio atque Africa terra situ ac feracitate, plurimis riguis, & sole cæterisque syderibus mirè fauentibus, in omnes mortalium vsus deliciasque pro sua quæque natura varias fruges, metalla, odoramenta, plantas, lapillos, medicamina prope ad certamē effundunt. quæ paulo ante hanc memoriam, certis emporijs admodum vili coempta, Mahomerani ferme, Iudæive institores, vel sinu Persico in Commagenem, & Syriam, vel Arabico ad vrbem Heroum Suezium, atq; inde camelis Alexandriam cōuehebant; Aegyptio Sultano, qui tum ijs regionibus imperabat, pluribus locis persoluto portorio: quæ res Memphiticum ærarium magnis quotannis pecuniæ accessibus augebat. Hanc adeò quæstuosam negotiationē Ioannes, ducum suorū peritia & felicitate inuitatus, omni spe sibi enitēdum existimauit; vt, si qua posset continuato per Oceanum cursu, ab Aegypto, Syria- F que in Lusitaniam auerteret; non solùm vt, ingenti Lusitanicæ rei incremento, Christiani nominis hostium vectigalia quàm maximis afficeret detrimentis; sed multò etiā magis, vt eadē opera pluribus locis Apostolicā disciplinam vel vetustate iam obsoletā renouaret, vel ad id tempus incognitā, Deo adiuuante, per administros idoneos institueret. constanti quippe didicerat fama, non paucos in Oriente superesse populos, partim qui simulacra ex vetere gentium errore adorarent; partim etiam, qui acceptū à Christi nūtijs Euangelium, & sanctissima bene viuendi instituta, sed tempore procedente multis deformata vitijs, vtcunque retinerent. In ijs, Aethiopum orientaliū, seu Abassinorum, cuius modò meminimus, Regē, Christi cultorem quidem illum, veruntamen à Romani Pontificis auctoritate disiunctum, cum Ecclesia Catholica in gratiam reducere vehementer optabat: simul etiam ratus, quòd longè lateque imperaret, fore vt eiusdem opibus auxilioq; aditus sibi ad Regum Indorum amicitiam, & expetita cōmercia pateficeret. Hoc ille consilio certos homines per mare nostrum ad explorādas Indicas, & Aethiopicas res destinauit. qui, ob sermonis inscitiam, rei difficultate deterriti, cùm Hierosolymis infecto negotio redijssent; duos denique Arabicæ linguæ bene peritos, Petrū Couillanium, & Alphonsum Paiuā eiusdem rei causa dimisit, cùm eiusmodi mandatis ac litteris, vt alter alterius prouinciam,

A ciam, si res ita ferret, posset accipere. ij, Alexandriam delati, Memphim inde mercatorum habitu petiêre. atque ex eo loco per sermonis Arabici symbola cùm se Mahometicis viatorum turmis facile miscuissent; ad Arabici littoris vrbem Elanam, hodie Torum, transitu Hebræi quondam populi insignem, ac deniq; Adenum (id oppidum sub ipsas Arabici maris fauces est munitissimum, Maddena gens olim dicta) incolumes peruenêre. Ibi, cùm ad læuam esset India, ad dexteram Aethiopia; sic inter se munera partiuntur, vt alter Abassinum adeat Regem; alter Indica perlustret emporia; ac rebus demum peractis, Memphim rursus ambo conueniant. hæc inter eos neutro discrepante condicta. verùm à digressu longè dispar fuit vtriusque exitus. Paiua in Abassinos profectus, ante quàm regiam attingeret, incertum quo genere leti defunctus est. at Couillanius felici nauigatione ad Indos delatus, totam illius commercij rationem probè compertam in commentarios retulit: ipsa verò Indica emporia, Goam, Calecutum, Cocinum, & cætera suis quæque locis in hydrographica membrana ex fide adnotauit, quam à Ioanne Rege in id ipsum acceperat. inde, cùm per Arabicum Oceanum in Africam traiecisset; ab Aromata ad Prasum promontorium,
B & Rapti hodie Sengi fluminis ostia, & Melindem, & Quiloam (cui Raptæ olim nomen) & Sofalam littoribus peragratis, partim ex consentiente nautarum testimonio, partim ex incolarum capillatura & colore, Hesperioru Aethiopum haud absimili, in eam sententiam est adductus, vt oram ad Bonæ spei promontorium pertinere, & circumnauigari posse procul dubio crederet. quibus rebus mirum in modum alacer, & reuisendi socij cupidissimus, cùm ad præfinitum tempus Memphim se contulisset; repente ab amicis fit certior, Paiuam ipso profectionis initio diem obijsse. perculsus tam inopinato nuntio Couillanius, licet in patriam redire vehementer optaret; tamen, quod præclarè meminerat quanto Ioannes rerum Aethiopicarum studio teneretur, suas vel rationes, vel desiderium regiæ voluntati posthabere constituit. in præsentia ad eum de Paiuæ obitu, deq; sua peregrinatione perscribit: se India explorata, littus etiam Aethiopicum ad Sofalam vsque, aurifodinis prænobilem terram cum cura lustrasse: nec sibi esse dubium, quin ad Bonæ spei promontorium ora continens protendatur. id adeo, rũ ex fama sermoneq; hominum; tum è cosmographica, & nautica ratione constare. sibi esse in animo, quandoquidem Paiuam in ipso rerum aditu mors oppresserit, eius vice in Aethiopiam reuerti, vti, Deo bene iuuante,
C inita cum Abassino societate, cognitoq; illius imperio & institutis, cuncta postmodum certa ipsemet in Lusitaniam referat. interea ne desisteret Ioannes cœpta, fidenter, ac strenuè prosequi. nauarchos circunuectos iam extremum illud Africæ promontorium; haud ita difficili negotio (paululum modò adnitantur) ipsismet Quilois vel Melindijs ducibus in Indiam vtique peruenturos, rem esse gloriæ pecuniæque plenissimam. Hasce litteras & commentarios, nauticamq; membranam cùm Hebræis notis è Lusitania mercatoribus, qui Memphi negotiabantur, ad Regem perferendas dedisset; ipse confirmato ad rem conficiendam animo, retro in Aethiopiam iter intendit. Imperabat Abassinis tum Alexander, quintus ab Sersadeneghil, qui accisis à Turca iam opibus, regium nomen ac maiestatem vix atque ægre tuetur hoc tempore. is venientem ad se Couillanium, quanquam haud planè certus vera ne afferret, magis tamen propenso ad credendum animo benignè accepit, non mediocriter lætus à tã longinquo ac tam Christiano Rege societatem & amicitiam suam per nũtios & per epistolas expeti. cùmque de Ioanne, deq; alijs Europæ Regibus multa didicisset, remissurus iam cum litteris Couillanium, repente demoritur. successit ei longè alius ingenio moribusque frater Nahu. is, non modò Lusitanum Regem dignatus

 respon-

responso non est, sed ne ipsum quidem nuntium ad suos redire permisit. ita D
Couillanius, cùm neque ex Aethiopia euadendi facultas, neque in Lusitaniam scribendi occasio præberetur; ob diuturnam absentiam videlicet pro mortuo est habitus, quoad alijs demum e Lusitania missis eodem legatis (vt in loco dicemus) apparuit. Inter hæc Ioannes occultis virtutum facibus agitari; noctes inquietas exigere; oblatam sibi laudis æternæ materiem in dies attentius intueri; omnes vias rei perficiendæ conquirere. ast vbi eorum sermone, qui ex Aegypto venerant, & Couillanij litteris ac rationibus animari se vidit; tùm vero inchoatam nauigationem quantouis periculo sumptuque ad exitum perducere sine vlla dubitatione decreuit. Iamq; in talem ac tantam expeditionem, ex ea, quæ tum erat copia, clarissimos destinauerat magistros ac duces; & contra sæuientis Oceani ferociam & impetum naues iusserat ædificari vel materiæ firmitate, vel structuræ genere validissimas; cùm tantis interuenit conatibus mors, bonis omnibus atq; ipsi præsertim Emmanueli, quẽ, Alphonso filio dudũ extincto, Ioannes hæredẽ instituerat, admodum luctuosa. duplici quippe cognationis vinculo Ioannem attingebat Emmanuel; quod & Fernando Ioãnis patruo natus erat, & sorori ipsius Eleonoram lectissimam fœminam Ioannes habebat in matrimonio. sed præter hãc tantam necessitudinem, quod in regia propinquitate perrarum est, ipsum à quo regni hæreditatem sine controuersia exspectabat, ob singulares eius vir- E
tutes Emmanuel diligebat vnicè: & annos ei quamplurimos, & læta pariter omnia precabatur. quo etiam acerbius tulit, multisque & veris lacrymis prosecutus est patruelis obitum. ac iustis demum funebribus [illegible] ex maiestate regia persolutis, ad omnem regni administrationem, sed ad res præsertim Indicas acriter animum intẽdit. nam & in ipso ætatis robore, septimum & vigesimum agens annum, alacer in primis erat, & vegetus: & in studio laudis ac famæ nulli antecedentium Regum secundus; & eo maiore studio institutæ conquisitionis ardebat, quod se ad tantorúm per [illegible] omnium [illegible]mque diuturni laboris, ac diligentiæ fructus decerpendos ab omni æternitate diuinitus destinatum esse propemodum cerneret. Ac nihilominus, ne sibi, præsertim initio regni, nimium præfidere videretur, in consilium super tali tantaque re proceres, ac seniores adhibuit. In eo conuentu sententijs valde certatum. Erant qui nauigationes longinquas in vniuersum improbarent, si rem nauticam experiri placeat; sat ampla & [illegible]ota in prop[illegible]o m[illegible] patere: sin (quod fortè magis è cõmuni re sit) vict[illegible] frum[illegible] consule- F
re; ex alienis regnis, atq; adeo ex ipsa Germania colonos [illegible] Lusitaniam [illegible] ipsum accitos. Quin Curucensis, & Lautanus ager, ac [illegible] ter [illegible] a, lagumque spatiosa planicies vel vitibus conserenda, vel [illegible] aratro proscindenda plebi desidiosæ atque inopi diuidatur? sin belli gloria [illegible] et animos; hærere pæne in visceribus Mauritanam pestem, ex qua nouæ in singulas horas insidiæ, latrocinia, cædes, calamitates [illegible] longe profectò vtilius tutiusq; in proximos Christi hostes, quàm in remotos & innoxios populos, certo cum damno, ac periculo, incerto vel exiguo cum emolumento Lusitanica arma posse conuerti. octogesimum iam annum per assidua naufragia immanesque sumptus tot classes in Austrum nauigare. quid inde nisi vilissimos Aethiopas, Lusitaniæ onera verius quàm m[illegible]eria, & ebur inutile, & friuola palmæ folia reportari? Nam quod de auri fodinis fama increbuerit, verba profectò regulos dare: quibus importari nouas opes, & solitudines exustas, ac totius illius tractus pestilentiam frequentari vehementer expediat. Proinde ad Lusitaniæ decus, & rem tuendã augẽdamque, dispersas regni vires contrahat; finitima remotis anteferat bella; vel, si ad agriculturã domestici pœniteat soli; præpingues potius Mauritaniæ glebas, & frumentarios campos, quàm aut Asiæ inaccessa commercia, aut sterilem inte-

A interioris Libyæ arenam, & squalentia deserta respiciat. Alij contrà: neq;
susceptos ad eã diem labores ac sumptus, qua dignitatis, qua compendij no-
mine, irritos fuisse (quod ipsum frequentes ab ignotis etiam Regibus lega-
tiones, & vectigalium incrementa quotidiana testentur) & nouam hanc In-
diæ conciliandæ diuinitus oblatam occasionem, eiusmodi esse, vt nõ modò
sine magno detrimento, verum etiam sine summo dedecore omitti non
possit. scilicet diuini spiritus virum Henricum illum, tanta animi magnitu-
dine, præclarum hoc iter ingressum, ac tanta perseuerantia spretis iniquo-
rum obtrectationibus, tantam gloriæ segetem posteris reliquisse; ac deinde
Alphonsum, & nouissimè Ioannem ipsum, qua virtute, quo consilio Reges?
toto impetu eisdem institisse vestigijs; vt in ipso demum Indiæ pænè vesti-
bulo, Emmanuel successor, viris, opibus, ætate florentissimus repente defi-
ceret. in magnis arduisque negotijs non esse res illicò ad calculos reuocan-
das: vbi conatus ipse, vt votis minime respondeat euentus, apud æquos ta-
men rerum æstimatores loco successus ac præmij sit. Pergeret porro felix
quò numen tantis tamque apertis significationibus duceret. neque à tam
laudabili cæpto abduci se cuiusquam ignauia, seu cunctatione pateretur.
Media fuit multorum sententia: quibus non tam dimitti contracta iam, &
B instituta commercia, quàm nouis quærendis instituendisque modum tan-
dem aliquando imponi placebat. Quid enim à tanti Regis tum prudentia,
tum dignitate magis alienum esse, quam partis iam ita multis, vt conser-
uari vix possint; incertas captantem spes, nouis quotidie ventis, tempesta-
tibus, vadis, æstibus, atque recessibus bellum indicere? & inexplebili curiosita-
te alias atq; alias oras nullo propemodũ fructu vel operæpretio perscrutan-
tem, cum rerũ natura pugnare, & ipsa deniq; mundi claustra velle perrum-
pere? frequentes procellas, crebra naufragia, imminutã Lusitaniæ sobolem,
voraces classium impensas, &, super hæc, infinitam itineris longitudinem
reputaret animo. quæ ipsa vt maximè Deo fauente vincantur, & flatibus, vn-
dique obsecundantibus, perueniatur in Indiam; ecquid tandem spei sit, oc-
cupata iam ab antiquis, ac proximis negotiatoribus mercimonia, ad igno-
tos & alienigenas traducendi? Quis porrò præter. potentissimos Indiæ, Sy-
riæ, Aegyptique (vt de reliquis taceatur) dynastas ac reges, vbi per aduenti-
tios commeatus portoria, sua reditusque imminui senserint, quietem actu-
ros? quibus, si damno vel dolore irritati ad arma consurgant; vix Euro-
pa totà coniunctis viribus, nedum Lusitania sola, possit obsistere. Nam
C quod nonnulli maiorum in hoc genere studium & contentionem oppo-
nant neque Henricum ad Indiæ regiones adspirasse vnquam, & Ioannem
adulatorum blandimentis potius, quam suopte ingenio, in hæc vigilan-
tium somnia vetius, quàm consilia inductum. quæ quoniam intempesta
morte oppresserit Deus immortalis; videat Emmanuel ipse, integris etiam
tum viribus, quid agat: neu per inanem fiduciam ea suscipiat, à quibus cum
leuitate ac damno postmodum cogatur absistere. Hæc & alia id genus cùm
& ij, qui in consilio aderant, & cæteri, vt fit, pro suo quisque sensu loqueren-
tur: plus tamen apud regem, & decoris auidum, & fidei propagandæ stu-
dio incensum, honestas, & pietas, quàm metus aut diffidentia valuêre.
Cæsa, & conuecta iam ante materia; naues in præsentia duntaxat quattu-
or ad explorandum agiles, ad tolerandum firmas, delecto milite, nauta,
commeatibus, tormentis instrui: &, quantum humano consilio prouideri
possit, contra omnes casus quàm diligentissimè optimeque adornari iubet.
Prætoriæ inditum est nomen à sancto Gabriele, non sine causa: vt quæ ex
orbe nostro ad antipodas viam Euangelio muniebat; sub tutela præsidio-
que lateret Archangeli potissimum eius, qui primus è cælo terris olim attu-
lit Euangelium. huiusce nauis cursum regebat Petrus Alanquerius, qui ape-

riendo Bonæ ſpei promontorio paulo ante interſuerat. Secundam Archan- D
gelo Raphaeli, viatorum duci ac tutori dicarant. Paulus Gamma præerat.
nauclerum habebat Ioannem Conimbricenſem. Tertiam Nicolao Coelio
nauarcho, Petro ſcholaſtico gubernatore, incertum vnde, Berrium appel-
labant. Quarta, ſine milite ac ſine nomine, vehendis duntaxat in ſupplemen-
tum cibarijs, à Conſaluo Nonnio Gammæ domeſtico ducebatur. Propugna
tores in vniuerſum & nautæ, centum & ſexaginta non amplius explebant
numerum. ijs omnibus ab Emmanuele præficitur ſumma cum poteſtate
Vaſcus Gamma Pauli frater, ſingulari prudentia ac fide, &, quod caput erat,
inuicto animi robore vir: cujus patrem Stephanum, nuper vita functum,
Ioannes Rex ad munus id ipſum iam ante delegerat. Huic, præter man-
data & litteras ad Indiæ reges; Couillanij quoque membrana, & commen-
tarius attributus. Agebat eo tempore Emmanuel in oppido Trantagano,
quem Montem maiorẽ vocant: huc euocatum Gammam, & ſocios, in ma-
gna procerum corona, magnificis promiſſis, & pia in primis & graui oratio
ne, ad talem & tãtam expeditionem eſt adhortatus. dein vexillo Crucis per
intimum ſcribam publicè expanſo, nixus genibus Gamma ſolenni ritu in
Regis verba iurauit, eodemque accepto vexillo, plenus bona ſpe & miro na E
uandæ Regi operę ſtudio incẽſus, Oliſiponem vnà cum comitibus perijt. ibi
in MARIAE Virginis æde, quam ad fauces portus olim Henricus in id ip-
ſum exſtruxerat, ſacris omnibus ad propitiandum cæleſte numẽ ritè procu-
ratis; præeũte cum hymnis, & canticis agmine ſacerdotum, nauarchi, & cæte
ra turba cum ardentibus cereis, eodem ordine ſupplicantes, nudis pedibus
ad ſcaphas vſque deducti. Mæſta cum fletu ſequebatur ciuitas, quaſi tam le-
cta ciuium manus ad manifeſtum exitium rueret. Ac quandiu lętis de more
vocibus, ac vario tympanorum tubarumq; concentu anchoras moliuntur,
rudentes expediunt, & reliqua munera certatim obeunt nautæ; miram hila-
ritatem vultu præ ſe tulit Gamma, ſocijque. aſt vbi ſolutis anchoris, ac ſub-
latis iam antennis, vltimum ſignum profectionis inſonuit; tum verò mu-
tuo conſpectu partim integratæ, partim coortæ omnibus lacrymæ: nec mo-
dus fuit, quoad vehementior Boreas naues in altum prouectas ex oculis ab-
ſtulit. Id accidit anno poſt Chriſtum natum milleſimo quadringẽteſimo no
nageſimo ſeptimo, ad vij. Idus Iulias; anni tempore (vt poſtea compertum
eſt) minimè idoneo. Veruntamen regente curſum Deo; paucis men-
ſibus ipſum Bonæ ſpei promontorium prætervecti, ad aquationem, quæ
dicitur Sancti Blaſij, peruênere. Auctorem habeo, circa id promontorium F
atrociſsima tempeſtate iactatos nautas reditum in patriam expoſtulaſſe:
cùm nihil ſuadendo, rogandoue proficerent; de coercendo per vim præfe-
cto agitaſſe conſilia. Ea re cognita, magiſtris vincula iniecta; Gammam ip-
ſum gubernatoris officio egregiè functum. Alij minimè ſpernendi ſcripto-
res, neque ita periculoſam eam nauigationem fuiſſe referunt; nec vllius in
Gammam conſpirationis meminêre. Vtcunque res habeat; ad eum, quem
dixi, locum appulſi, vagantes in littore Aethiopas clitellatis inſidentes bo-
bus opimis; & feſtiuo tripudio, & fiſtularum cantu ſe oblectantes vident. Ad-
hibiti confeſtim interpretes, cum nullum ſermonis commercium reperi-
rent, partim nutibus, partim æreis crepitaculis, vitreis globulis, alijſque id
genus crepundijs, quibus mirum in modum capitur gens; ad pecora boueſ-
que inuicem permutandos alliciunt. Quo in negotio cum ſe admodum dif-
ficiles præberent barbari, rixa (vt fit) excitata, ne gentem planè abalienaret
Gamma vela fieri ſtatim imperat. Sæua inde procella iactati, vltra Diazij
terminos leucas circiter quinque, ad Planas quas vocant inſulas proceſsêre.
Ex eo loco, aduerſis æſtibus admodum retardantibus, lente rurſus ad oram
Zanguebaris appulêre ipſo Chriſti die natali: ex quo littus id Natale
appella-

A appellatum. Ex eo littore flumen ingens in Oceanū euomit se: quod aquandi causa ingressi festo Epiphaniæ solenni, Regum flumen ex eo dixêre: & quod ab incolis admodum amicè benigneque tractati sunt, ei Aquationi à Bona pace inditum nomen. Quintum diem Gamma ibi moratus, mira cum barbaris familiaritate contracta, discessit. ac propter concitatiorem æstum veritus ne qua in vada ferretur; adeo longè à continenti cursum tenuit, vt & Sofalam regionem, & Fluenta promontorium noctu per imprudentiam præterierit. Inde reflexo iterum ad continentem itinere, conspicatus nauigia palmeis velis vasti amnis ostium inuehi, subsecutus, accolas reperit minus iam atro colore, & cultiore vestitu, & Arabici sermonis nonnihil peritos: à quibus, Fernando Martinio interprete, accepit, haud procul, eiusdem ferè magnitudinis naues, albosq; homines commeare solitos. quæ res, quod Indiam significare haud dubiè videbātur, ob id loco ac flumini, Bona signa, nomen impositum: & amicitia cum barbaris inita, subductæ naues, & multis locis refectæ. Ibidem columna cum titulo Raphaelis Archangeli de more fixa. Cæterùm, ne nimis læto successu Gamma efferretur, multos ibidem ex eius comitatu, gingiuis horrendum in tumorem ac putredinem excrescentibus, fœda corripuit lues, quosdam etiam absumpsit. cuius causam tum
B in cæli grauitatē (quod è crebris æstuarijs terra valde palustris & vliginosa est) tum in corrupta salsamēta, quibus iandiu propter inopiā victitauerant; cōtulêre. Mense iam ibi per multa pericula exacto, solutis anchoris littus legentes, quinto die ad Mosambicum accedunt. Id oppidum insulæ Prasiæ cum tutissimo portu quamquam exiguo, situm in ipso flectentis se oræ cubito, à dextra Sofalæ aurifodinas, à læua Quiloam vrbem habet insignem. & quamquam ob circunfusum æstuarium, sterili & insalubri est admodum cælo, tamen in satis magnam frequentiam loci opportunitate deductum est. Mahometani ferme tum inhabitabant, Abrahemo Quiloæ tyranno subiecti: perque prætorem (xequem Arabes vocant) ab eo regebantur. Aduersus id oppidum, ad quattuor passuum millia, sunt insulæ, quæ à columna ibidem à Vasco posita, sancti Georgij nominantur. ad eas insulas cùm Lusitani stetissent, ab ijs, qui à Mosambico explorandi causa prodierant, initio pro Turcis vel Saracenis habiti, facilè cum xeque per munera & vinum, & scitissima saccari condimenta, quorum auidissima gens est, pacem, & amicitiam inière. atque etiam duo in Indiam vsque nauium magistri mercede
C ab eodem impetrati, & omnis generis cibaria abundè suppeditabantur. ast vbi per Abassinos quosdam Aethiopas, qui pictas Angelorum imagines in Gammæ naui conspexerant, & cum eo de rebus Abassinis, deque religione fuerant collocuti, Europæos & Christianos esse vulgatum est, confestim hospitalitas omnis in odium versa, & nostri telis, ac sagittis aquatione prohiberi cœpti. simul, accepta iam pecunia, perfidi magistri clam aufugêre. Nondum apparuerant gentibus ijs, nouæ subtilitatis, & operis admirandi ballistæ, oblongum in tubum, & æqualiter teretem ex ære fusili figuratæ: quæ non funibus aut neruis intentæ singula mittunt spicula; sed inexcogitata priscis ratione, ad applicitos tenui a tergo foramine igniculos cum incremento multiplici rapiendos, certo primùm nitrati ac sulphurei pulueris modulo temperatæ, insertos dein ore patente ferreos ex arte globos, catenasque & alia obturamenta, fulminum instar flammis eluctantibus cum horrēdo fragore contorquent. Eiusmodi tormenta complura Lusitanus de more disposita, & collibrata ad nauiū fenestellas habebat. sed ab ijs exercendis, ne perterritos metu incolas abalienaret ab se, consultò abstinuerat. Verùm vbi fraudem, ac vim, & suos pæne circumuentos animaduertit; indignatione commotus, extemplò disploderent, magistris edixit. Illi sine mora exsequuntur imperium. ac primò videlicet fumus ater, & fumo

fumo intermicantia fulgura, & crebra tonitrua cælo sereno, attonitos defixosque rei nouitate barbaros tenuêre. Ast vbi ante pedes prætoris ipsius, momento laceri & exanimes quattuor simul viri conspecti sunt; enimuero tum, quasi haud dubiè infenso infestoque numine, correptis vndique ac pæne depressis turba nauigijs, lymphati amentesque in proximam continentem ex insula sese cuncti proripiunt. Inde prætor, animo vix tandem è summa trepidatione collecto, supplices ad Gammam oratores placandæ iræ, & sui purgandi gratia transmisit. si quid minus amicè in hospites consultum sit, id suo consilio nequaquam esse factum. magistros, qui mercedem fraudulenter abstulerint, iam non esse in sua potestate, quòd alter in auia & interiora se abdiderit; alter subitis machinarum ictibus fœda laceratione discerptus, perfidiæ pœnas luerit. Sed & integram mercedem se Gammæ redditurum, & alium ipsorum loco magistrum suffecturum, nauigationis Indicæ peritissimum. Gamma, quod pluribus disceptandi tempus non erat, remissa mercede, magistrũ accepit, multò etiã prioribus nequiorẽ: quippe, vt à Mosambico profecti sunt, ita instituit iter, vt nauigia in periculosas quasdam ac desertas impulerit insulas; facile confisus, ob natandi peritiam, se noctis silentio, vt alij duo fecerant, euasurum. sed intentius custoditus, fraude comperta, vapulauit egregiè. ob id insulæ Verberati appellatæ. Quo ille supplicio magis etiam efferatus, Lusitanos perditum ire omnino constituit. ac per summam dissimulationem, quasi planè resipuisset, composito ad omnem æquitatem ac summissionem sermone vultuque, vrbem Quiloam ait esse in propinquo, rerum omnium copia refertissimam, & Christianis Abassinis, atque Indis frequentem. quando ad Mosambicum res non conuenerit; ibi Lusitanis, omnium generum cibaria, mercesque Indicis haud inferiores, summa populi volũtate affatim suppeditatum iri: præterea, cursum ex eo loco in Indiam esse certissimum. Hoc ille artificio mendacijsque Gammam in vltimum exitium pæne impulit. iam enim de strage ad Mosambicum edita Quiloam peruenerat rumor. nec dubiũ erat, quin si eò ventum esset, ciuitas, armis virisque potens, ac Mahometicæ superstitioni addicta, & insuper damno ad Mosambicum accepto irritata, communis doloris graues pœnas à Lusitanis exactura esset. auxilio fuit vehementior aquarum impetus, quo præter Quiloam abreptis nauibus portum occupare non licuit. Ea spe deiectus Aethiops, tamen à malitia non discedit. Cùm nostros omnium rerum inopia valde laborare intelligeret, quoniam Quiloæ accessu prohibiti sint, Mombazam vrbem docet non longè abesse, in qua multi etiam Christiani versentur, & omnia ad victum cultumque necessaria abundè suppetant. Si Vasco placeat; propediem se duce naues in optima statione futuras. Nec recusauit Gamma, partim rectoris suasu, partim etiam vltima pæne iam necessitate compulsus. ad vrbem appropinquanti, vt nuper ad Mosambicum, sic ibidem obuiam proditum à Regis exploratoribus. qui ab insidioso cursus rectore clam in nostros incitati; simulata beneuolentia, ad Regem redeunt; ingentis prædæ occasionem oblatam demonstrant, modò intra portum aduenæ perducantur. Haud surdis auribus dicta. omnibus blandimentis, muneribus etiam, iubet Christianos ad commercium, & hospitium benignè inuitari. Paschalia tum aderant festa: & paulo ante ad insulam sancti Georgij ara excitata Lusitani, expiatis cõfessione criminibus, cælesti pane sese munierant. quo etiam maiorem in tempore diuinam clementiam opemque sensêre. quippe ipsas iam portus fauces intrantibus, ex vrbe permulti cum ficta gratulatione, & concentu obuiam prodierant; ac sine armis in naues accepti, ouantes lętiq; certo ac præsenti iã lucro, nostros perfida simulatione ad omnem hilaritatem inuitabant; cùm nouum subitò periculum, parato iam exitio nihil tale suspicantes Lusitanos eripuit. Dum

enim

A enim ad auram excipiendam, Gāmæ nauis tardius circumagitur; veritus, ne illā in proxima vada æstus abriperet, magno repente clamore iaci anchoras iubet. quam ad vocem cùm naualis turba huc illuc præceleri festinatione discurreret; rati proditores detectas insidias, vt est omnis malitia suspicax & meticulosa, illicò è nauibus in subiectas lintres certatim cuncti cum ipso proditionis magistro desiliunt, & fugam capessunt. ac tum demum Lusitanis fraus ac pernicies patuit. Gratiæ ingentes pro tam insigni beneficio superis actæ. & quoniam reliquum littus sat frequens vicis & oppidis esse dicebatur, Gamma cursu in Septentriones directo, postridie Mombazam aduentantia nauigia duo Saracenorum intercipit. è quibus duntaxat tredecim (cùm cæteri se in pelagus eiecissent) in potestatem venêre. ij, ne locus iterum dolo daretur, separatim singuli interrogati, sine vlla variatione respondent, in eadem ora celebre oppidum esse Melindem, rege in aduenas omnes mirè benefico, in primisque hospitali. ibi nec instrumenta nautica, neque commeatum optimum, neque duces in Indiam defuturos. His rebus auditis, captiui benignè habiti; iisdemque regentibus cùm ad Melindis conspectum ventum esset; quidam ex ijs, vt videbatur, auctoritate præcellens, mu-
B nus adeundi regis, & conciliandæ amicitiæ, sibi deposcit: & Gammæ permissu in vrbem delatus, Lusitanorum probitate moribusque extollendis, & alijs ad tempus accommodatis rationibus, regem, satis per se ad officium humanitatemque propensum, facilè in aduenarum cupiditatem & amorem impellit. Dein, biduo nuntijs & xenijs vltro citroque mittendis insumpto, Gamma, ne regi diffidere videretur, in portum læto nauium ornatu côcinentibus tubis inuehitur. Huic obuiam regis filius natu maximus (nam pater morbo senioque implicitus decumbebat) cum honestissimo comitatu profectus, in scapham, quo Gamma excipiendi eius causa descenderat, hilari vultu transiliens, peregrinū arctissimè familiarissimeq; cōplectitur. Inde cùm alter ab altero multa per interpretes amicè admodū quæsijssent; petere atq; orare instituit, vt ad parentem iacentē in lectulo adire ne grauaretur. id fore seni gratissimum. se interea apud naues cum paruo filio pro obside remansurum. Ad ea cùm respondisset Gamma, sui regis mandato prohiberi se quominus exscenderet; nobiles duos è comitatu pro se in vrbem misit: quibus rex cum cæteris valdè se comem & honorificum præbuit. Præterea, de perito itineris duce magna regis volūtate impetratum: atque illi vicissim
C Gamma tredecim, quos dixi, captiuos benignè donauit. quibus officijs, & mutuæ beneuolentiæ significationibus, hospitij noui iure magis magisque firmato, ea denique lege Gamma discessit, vt in reditu polliceretur se illac iter esse facturum, quò regis Legatos ad Emmanuelem honoris & amicitiæ causa transueheret. A Melinde ad Malabaricum Indiæ littus leucarum ferme septingentarum traiectus est. id spatium altero & vigesimo die feliciter emensi, tanta gratulatione ad Calecuti oram accessêre, quasi transactis iam rebus incolumes ad patrios lares & incunabula redijssent. Iulio ineunte Olisipone soluerant: mensibus ferme vndecim in itinere insumptis, circa Maij exitum in Indiam deferuntur, perincommodo sanè tempore. etenim in ijs regionibus cùm alia multa admiranda; tum illud in primis omnium physicorum ingenia superat; quod in eadem cæli plaga, pari solis accessu recessuq; iisdem anni mensibus, ab ortu trans Gatis iuga, quæ recto ad Cori promontorium excursu, quemadmodum supra demonstratum est, totam Malabaris longitudinem intersecant, æstas ac siccitas; ab occasu cis Gatem hyems, & assiduæ pluuiæ sunt. vt in tanta locorum propinquitate, quod ad rationem tempestatum attinet, ijdem pæne populi sibimutuo antipodes videantur esse. Quam diuersitatem, quæque de æquinoctiali circulo, actorrida zona antiqui falsò opinati sunt, & alia eiusmodi permulta, si quis

si quis apud se diligentius reputet; profectò intelliget; omnia quæ in cælo, D quæq; in terris fiunt, non ad necessitatem fati, vel ad fortunæ temeritatem, verùm ad vnius omnipotentis Dei liberam voluntatem ac prouidentiam esse referenda. Quo tempore Gamma ad Calecutanam oram est appulsus, in ea Malabatis parte, hyemis erat initium; cùm altera, quę ad ortum est, maximis iam tū caloribus æstuaret. itaque licet periculosam admodum in salo stationem esse intelligeret; subeundos tamē portus, nisi ex Malabarici Regis auctoritate, nequaquam existimauit. Is Rex in primis Indiæ clarus perhibetur, ac potens: quippe quem cæteri eius tractus Reges principem ac superiorem agnoscunt, & patrio sermone Zamotinum, id est Imperatorem appellant. is, quattuor ordinū homines habet in suo regno. dynastas ac satrapas, quos vulgo Caimales vocant. sacrorū antistites & procuratores; ij vetustissimæ originis & nominis Brachmanæ sunt. rei bellicæ studiosos è nobilitate duntaxat; qui Naires dicuntur. quartum obtinent locum opifices, & agricolæ. reliquum vulgus institorum est, magna ex parte Arabum, Persarumque & Aegyptiorum ex hæresi Mahometana, & Iudaica; qui pretiosis mercibus admirabili solertia & peritia permutandis, ad amplas fermè opes pecuniasque perueniunt. Cæterùm apud omnes præcipuo in honore Brachmanæ sunt, patetque ea secta latissimè. horum scitis omnia publica & priuata E sacra subiecta sunt. hi cæremonias & iusta funebria suo arbitratu præscribunt: ijdemque magno suo quæstu prodigia, sortes, auguria, & omina interpretantur. horum disciplina institutisque Reges ipsi imbuuntur, omnibus magnis paruisque in rebus mirandum in modum illis obnoxij. Sed non vnum est Brachmanarum genus. quippe alij liberis operam dant, viuuntq; in hominum frequentia. alij cælibem agunt vitam, quos hodie proprio vocabulo Iogues appellant: Gymnosophistas olim Græci dixēre: ijque partim longissimè peregrinantur, stipem emēdicantes; & victus vestitusque asperitate nacti existimationem ac fidem, credulas hominum mentes portentosis mendacijs, varijsque superstitionibus in fraudem impellunt; partim in solitudinibus auijs, & subterraneis specubus durissimo vitæ genere, inedia, vigilia, nuditate, frigoris æstusque patientia semet ipsi discruciant, abstinentq; ab omni corporis voluptate ad certum annorum spatium: quo exacto, in Abdutos (id nomen ordini) magna cum gloria referuntur. ij, tamquam humano fastigio celsiores, & omnium rerum licentiam adepti, nullis iam tenentur legibus, & in omni scelerum & flagitiorum genere impune volutantur. est etiam suus Ioguibus rector maximus, qui vectigalia F perampla dispensat; vocatosq; ad se certis temporibus impostores, varias in regiones ad prædicanda impiæ vanitatis deliramenta dimittit. Hosce omnes, mirum quàm densa In caligine, & quanta in veritatis ignoratione demersos diabolus teneat. Parabrammam nescio quem Deorum antiquissimum colūt, & ex eo filios tres: quorum in gratiam terna fila gerunt e collo suspensa. Multis præterea non hominibus modò, sed brutis etiam animantibus cælestes habent honores, & templa ædificant, quibus in prisca illa Romanæ Vrbis magnificentia vix quicquam simile exstiterit. sanè fanum est simio dicatum: cuius duntaxat pecori in victimarum vsum custodiendo, porticus miram in longitudinem excurrit, columnarum septingentarum è marmore, tantæ magnitudinis, vt Agrippę columnas, quæ in celeberrimo quondam omnium Deorum templo Romæ visuntur, sine dubio adæquent. Elephantis etiam religionem numinis tribuunt: bobus autem, eo maiorem, quod hominum vita functorum animos in eam maximè belluam immigrare opinantur. Multos habent suarum superstitionum libros, magno labore studioque conscriptos, quæ nonnihil ad veteris Græciæ fabulas, & auguralem Hetruriæ disciplinam videntur accedere. Hi libri ne in vulgus prodeant, cauent quàm diligentissimè; sed ex ijs arbitratu suo

depro-

A depromunt, quæ ad populum decipiendum in concionibus, vel in priuatis colloquijs, contracto supercilio, & magna pompa verborum edisserant. Quamquam haud pauca superioribus annis à Brachmane quodam apprime docto, cùm se ad Christum aggregasset, nostris hominibus prodita sunt, inque Lusitanum sermonem accuratè conuersa, tandem ad me peruenerunt; meræ nugæ, & anilia planè deliramenta, quæ hoc loco ne leuiter quidem attigisse operæpretium duxerim. ex quo facilè apparet, quantum immortali Deo populi debeant ij, quibus in tanta aliorum cœcitate, Christianam lucem aspicere datum est. Iam, de sacrificijs, libationibus, cæterisque nefarijs ritibus, quibus vel ad placandos commentitios Deos, vel ad expiandos mortuorum manes vtuntur, singillatim exponere, vt supervacaneum, ita pænè infinitum sit. Atque hæc in præsentia de Brachmanibus. Naires autem, penes quos totius rei militaris est cura, vt septimum circiter ætatis annum attigêre, teneri corpusculi neruis diu multumque distentis, laxatisque compagibus, adhibita frequenti vnctione sesamini olei, per aliptas peritissimos ad agilitatem pænè incredibilem perducuntur. itaque velut exosses artus omnem in partem arbitratu suo torquere ac flectere; saltus retrorsum B æquè atque in aduersum longissimos edere; & in lucta varios nexus pariter implicare atque explicare condiscunt. Armis verò, à pueritia ad vltimam vsque ætatem, summa cura exercentur singuli fermè singulis, haud absurda ratione; quòd ita persuasum habeant, neminem vnum simul pluribus posse rebus excellere. arma erant olim, hasta, sagittæ, gladius, clypeus: verũ, post inuectas illuc recentiores hasce humani ingenij fraudes machinasque, totam conflandi, temperandi, librandi rationem ita percalluêre, vt omnibus maioribus minoribusque tormentis, igneisque missilibus admodum scienter vtantur: iamque Indici sclopi, seu ferreæ fistulæ, & sulphureus puluis, longo interuallo Lusitanicis antecellant. Nudi, pube tantùm velata, prælium ineunt: neque loricarum aut galearum onera patiuntur. hinc nostro militi pugna lõgè stabilior: suoque & armorum pondere vehementius in hostem incumbit. contrà, illis maior in dimicando velocitas & concursatio. quinimmo plurimum in ipsa fuga præsidij est. obuersantes offerũtsesq; vltrò sese, vbi te iam iamque adepturum existimas, momento euanescunt. rursus, cùm procul abesse crediderís, à tergo se ostendunt. pari celeritate & sequuntur, & abeunt: & (quod vel in primis capitale est) haud incertiore ictu C auersi, quàm aduersi iacula dirigunt. Quod si ad cominus decertandum vel necessitas cogat, vel inuitet occasio; cæsim plerunque feriunt: bracteolis plurimis ad gladij manubrium annexis, quorũ tinnitu numeroso ad Martem pugnamque incitantur: seque celeri vel procursu in hostem inferunt; vel recursu, cùm opus est, repentè subducunt; factaque testudine ita sub scuto se totas cõdunt, vt locus ad plagam nullus omninò pateat. & cùm omnis multitudo Nairum viget in studio rei bellicæ; tum præcipua laus tribuitur certo militum ordini, quos Amocos vocant. ij diris exsecrationibus caput, familiam, stirpemq; deuouent, ni illatas commilitonibus iniurias inuicem puniant. Regis verò necem tam obstinato animi impetu vlciscuntur, vt per media tela flammasque nullo planè vitæ respectu, ad cædem hostium ruant lymphati, amentesque, atque ob id ipsum vel maximè formidandi. itaque Indicæ militiæ id robur est: & pro Amocorum numero magis minusve potentes Reges existimantur. longè miserrima conditio est agricolarum, & opificum: siquidem præter quotidianas operas, quibus ægrè sese familiasque sustentant; quod initio quisque sortitus est vitæ genus, in eo ad mortem vsque persistere cogitur: nec modò ad altiores vnquam gradus euadendi, sed ne ad alias quidem artes quæstusve se transferendi spes vlla relinquitur. atque id vetus esse institutum, patet ex Arriano, qui res item Indicas

Græco ſermone conſcripſit. quare adeo contempti abiectique ſunt, vt ſupe- D
riorum ordinum homines ne rectis quidem oculis audeant intueri. quod
ſi in turba, vt fit, ad aliquem fortè Nairem propius acceſſerint, malè mul-
ctantur: idque ne accidat, per antecedentes famulos turbam ſubmouent
Naires; & cùm alibi, tum præſertim ad viarum flexus, ſe adeſſe clara voce
denuntiant: tanta Indicæ nobilitati ſuperbia, tam barbarus ineſt faſtus: at-
que id eſt cauſæ, cur Christianam diſciplinam peſſimè oderint, cuius præci-
pua laus in hominum caritate, animique moderatione conſiſtit. Quæ In-
dorum contumacia eò minus videtur ferenda; quò ſibi nobilitatis nomen
impudentius arrogant: nam præter alia dedecora quantæuis claritati ob-
ſcurandæ; promiſcua etiam inter ſingulos ordines coniugia ſunt, vagique
ferarum more concubitus. incerto omnes parte naſcuntur, & ad ſororum
filios, vt minimè dubiæ cognationis, hæreditas peruenit. Aedificia, templis
Deorum exceptis, & Regijs ædibus, & quibuſdam pretioſarum mercium a-
pothecis, lignea, & modicè ab humo exſtantia, palmarum folijs contegun-
tur: nec vlli omnino, præter dynaſtas, ſumptuoſius habitare conceſſum.
Suburbana viſuntur plurima cum hortis apprimè cultis, quæ fermè inco-
lunt optimates, ne vrbanæ plebis conſuetudine polluantur. ea partim val- E
lum & agger vndique muniunt: partim inflexi enatarum ibidem arborum
rami; paſſim interiectis implexiſque mira denſitate viridibus rubis ac ſenti-
bus, ad introitum, aſpectumq; & ignem arcēdum: tantis præterea recurren-
tium in ſe viarum anfractibus, vt, inſtar labyrinthi, cœcos errores, & amba-
ges imperitis locorum obijciant: quæ res vel in primis difficilem bellandi
rationem hoſtibus reddit. Zamorinus ipſe, quo tempore Luſitani ad Cale-
cutum appulêre, ad Pananem (id maritimo vico nomen) haud ita longè ab
vrbe, ſe continebat. Ad eum Gamma cùm in anchoris ſtaret, nuntios de
ſuo aduentu præmiſit: ſe, cum Regis Luſitaniæ mandatis ac litteris ex alio
pænè terrarum orbe aduenisse; neque tamen iniuſſu è naui egreſſurum. læ-
tus ea re Calecutanus, magnificeque ſe ipſe circunſpiciens, quod ſui nomi-
nis gloria excitam ex vltimis ſedibus gentem cerneret; Gammam è pericu-
loſa ſtatione in proximum portum, cui Capocate nomen eſt, dato in id du-
ce, iubet inuehi. dein poſt biduum mittit qui Gammam honorificè ad ſe
deducant. Ille tametſi ignotæ fidei, & vanæ ſuperſtitionis homini vitam
ſuam credere, comitum, amicorumque monitis ac precibus vetabatur; ta-
men legationem peragere, & cuncta coram explorare ipſe conſtituit. Paulo F
fratri, vicario ſuo mandat, ſcaphas quotidie ad littus paratas habeat; ac ſi
quid accidat, quo minus ad naues redire poſſit; ipſe nulla eius rei habita ra-
tione Luſitaniam repetat, & Emmanueli Regi inuentæ iam Indiæ, ac totius
itineris rationem diligenter exponat. Tum duodecim ſocijs ex vniuerſo
comitatu delectis, quàm ornatiſſimo veſtitu, cùm ſcaphas verſicoloribus
vexillis atq; tapetibus, & omni tormentorum apparatu adornaſſet, ingenti
omnium gratulatione, ſtrepituque feſto ad littus acceſſit. Deſcendenti præ-
ſto fuit Catuales vnus ex ijs, qui iuri peregrinis dicundo præſunt, cum vario
cantu, & magna manu militū, baiuliſq; ad ſarcinas conuehendas: nam apud
Indos equi, & cætera iumenta per id tempus in vſu non erant. Dein Gammā
tetraphoro impoſitum, ad vrbem Calecutum primùm, inde Pananē depor-
tauit tanto populi concurſu, vt præ turba quidam eliſi, nonnulli etiam è ſpe-
ctandi certamine coorta rixa perēpti ſint. Vt ad regiā eſt ventum; à Caimali-
bus aliquot Gamma cū ſocijs honorificè primū excipitur. dein Brachmana-
rum antiſtes linteatus obuiā prodijt, ac manu leniter apprehēſum, longo cu-
biculorū ordine, denis aulicis ad oſtia ſingula ſtationē agētibus, in amplum
conclaue perduxit. ſtratū erat pauimentū ſerico ete tomallo viridi: parietes
verò bombycina periſtromata intertexto auro magnificè veſtiebant: ligneis
gradi-

A gradibus affabre factis in theatri formā circumquaq; eminentibus:ea proce rum subsellia sunt. Rex in ornatissimo lectulo decumbebat, gossipina candoris niuei tunica indutus,aureis cōspersa rosis,gemmeis fibulis admirabili splēdore connexa. Caput cū pretiosis inauribus pileus aureus contegebat in tiaram exsurgens, vario gemmarum vnionumq; cōtextu.brachia cruraque de more gentis nuda,armillæ ex auro decorabant,baccis distinctæ clarissimis. pari fulgore lapilli annulis inserti cōplures è pedum æquè ac manuū digitis emicabant. Adstabat ex apparitoribus quidam ætate prouectus, in aureo disco tenens Malabaricum betel,seu Tambul Arabicū:quæ folia principes Indi assiduè fere mandunt,commendandi halitus, leuādæ sitis, & educendæ pituitæ gratia. Zamorinus ipse,quamquā colore subnigro,tamen & proceritate membrorū,& toto corporis habitu gestibusq; dignitatē regiam haud dubiè præferebat.Gāma,salutatione peracta,cōsidere vnà cum comitibus iussus, per interpretem exponit: Emmanuelē Lusitaniæ Regē,Calecutani Regis fama cōmotum,fœdus,& amicitiam ipsius iam pridem expetere. quando coram congredi,& iungere dextras locorum interualla prohibeant;legatum pro se misisse.Ni rem aspernetur;confidere se eam societatē vtrique nō parum ornamenti,commodique allaturam.Dein prolata munera,& litteræ cùm Arabico,tum Lusitano sermone conscriptæ.Ad ea Zamorinus breuiter:Emmanuelis fratris voluntatem, ac propensionem erga se, vel ex eo elucere,quod se tam honorifica legatione, per tot discrimina laboresque vltrò compellandum,& salutandum existimarit.quod ad fædus, & commercium attineat,rem sine controuersia conuenturam. simul edisserit,quas è suo regno merces auehi:quas ad se importari vicissim expediat. Ad hæc,multa de nauigatione,deque itinere sciscitatus, Gammā,& socios in lauta hospitia benignè distribuit.His rebus,vt fit, extemplò vulgatis,cùm cæteri mercatores,tum Saraceni prçcipuè atq; Arabes magnopere commouentur.ac præter capitale in Christianos odium,rati etiam , quod res erat, quantum ad Lusitanorum commercia accederet,tantum de suis lucris imminui;&,si præualidus manceps in eam negotiationem se interponeret,nihil sibi ad quæstum,& nauigationem loci relictum iri;institutam & coalescentem nouam societatem omni conatu dirimere instituunt.Ac primū,varijs criminationibus ac maledictis Gammam apud Regē consensu proscindunt;specie legationis explorabundum,piratam aduenisse;ac,nulla prouocatum iniuria, quacunq; iter habuerit,mare infestū reddidisse latrociniis; emporia cædibus,rapinisq; vastasse.Quod si maximè Lusitaniæ Regis missu aduenerit;considerandū tamen Zamorino esse,vtrum fidelissimæ,& plurimæ nationes,quæ iam in eius regno sedes & domicilia fixerint ; & præsenti pecunia certissimisque compendijs Malabaricam in dies augeant rem;peregrinæ genti,& toto cœlo disiunctæ, ac proferendi per fas ac nefas imperij cupidissimæ,nullo præsertim merito, posthabendæ sint. Ad hæc, venales aulicorum animos,& eorū præcipuè,qui magistratus gerebant,cùm cæteris artibus,tum efficacissimis omnium scelerum & flagitiorum administris,argento auroque aggressi,haud ita difficili negotio in suam sententiā perduxēre.In ijs,Catuali ipsi,cui hospitum erat cura cōcredita, facile persuasum, vt Gammæ,per summam officij simulationem,extremam perniciem strueret.Ad quæ facinora,cùm Rex ab insita barbaris leuitate,ac perfidia,conniueret;de omnibus consilijs,& imminente exitio, per Tunetanum quēdam Monzaidē,Hispanicæ linguæ peritum,cui cū Lusitanis in Africa olim consuetudo intercesserat , Gamma repente certior fit ; eiusdemque suasu quàm occultissimis itineribus ad naues festinè se proripit, eo maiore euadendi spe,quod ab regia classe per hyemem subducta, nullum in præsentia periculum immineret. Igitur è portu in altum euectus,Indo cuidam litteras ad

ras ad Zamorinum dat; quibus pręter acerbas querimonias de hospitio violato, paratisque sibi nulla sua culpa insidijs, hominem hortatus est, vt repudiatis improbis suasoribus, in pristino consilio permaneret: ac multo plus ex vnius Lusitaniæ Regis amicitia, quàm ex vniuersa Mahometana colluuie, fructus & emolumenti sibi promitteret. Ad eas querimonias, etiam atque etiam purgare se Zamorinus, & omnem culpam in administros, vetusto Regum more conferre. Quæsiturum se de insidijs, quas Gamma sibi factas dicat: ac, si quem noxium deprehenderit, in eum ita animaduersurum, vt legationis & hospitij sacrosancta iura esse omnes intelligant. Præterea, ad Emmanuelis litteras breue respõsum dat; ipsius amicitiam, & gentis Lusitanę commercium fore sibi pergratum: cum eo tamẽ, ne quid ob id in suo regno turbarum existat: neu qua veteribus amicis, ac socijs fiat iniuria. Cum eo responso Gamma Anchediuam insulã petijt, leucas à Calecuto circiter quinquaginta, frequentem nemoribus, & pisce omnis generis apprimè abũdantem. Ibi refectis è longa iactatione socijs, nauibusque, Deum precatus, vti propitius iterum adesset, reducemque se optimo Regi, propinquis, ac patriæ sisteret; in Europam cursum intendit. atque Indicum & Arabicũ Oceanum, propter ventorum inconstantiam, lentissima nauigatione remensus, ad Aethiopiæ primùm deuenit littora. Hinc Magadaxo vrbe Saracenorum ex itinere diuerberata, Melindem, vti promiserat, appulit: assumptoque Regis legato, Zanzibarem inde petijt insulam cùm cætera amænitate insignẽ, tum felicibus syluis medica omnium generum mala ferentibus. Inde ab regulo perbenignè tractatus, Mosambicum traiecit; fixaque ibi columna, ad Aquationem sancti Blasij processit. Ac Bonæ spei promontorium denique circunuectus, Hesperidas primùm, dein Tertias quas appellant, postremò Olisiponem summo Dei beneficio tenuit Septembri mense anni millesimi quadringentesimi nonagesimi noni, plus biennio postquam indidem abierat, socijs ferme centum, in ijs Paulo fratre, morbo & labore consumptis. reliquos in terram egressos circunfusa illicò turba, concionis instar, tanquam reuocatos ab inferis certatim intueri: de itinere toto, deq; Indicis rebus sine fine perquirere: incolumem aduentum, partamque gloriam gratulari: deniq; eiusdem peregrinationis & laudis cuncti studio, & æmulatione paulatim accendi. Emmanuel, aduenienti Gammæ viros ex vniuersa nobilitate primarios obuiam misit honoris causa: & quamuis incertam atq; infidam ex India pacem afferret; tamen ob singularem viri constantiam, & animi magnitudinem ab omni posteritate celebrandam, & exhausta cum fide mandata, Gammam nouis honorum titulis & vectigalibus auxit: cæteris nauarchis ac socijs præmia tantis laboribus, ac tanto Rege digna persoluit.

Libri primi Finis.

A

HISTORIARVM INDICARVM
LIBER SECVNDVS.

Atefacta iam India, & incognitæ ad eam diem nauigationis ratione vtcunque comperta; primùm omnium Emmanuel toto regno supplicationes indixit. Populi circa præcipua templa frequentes iêre. Dein, MARIAE Virgini eius nauigationis præsidi exstructam olim ab Henrico principe ædiculam in ipso aditu portus Olisiponensis, miram in amplitudinem extulit, auxitque, ac loco in primis illustri, vt ab omnibus cōspici posset, ipsius Henrici militarem statuam collocauit. Ad eius templi custodiam, & cæremonias, & naualis B præsertim turbæ ducumque animos ritè expiandos, eximia sanctitate monachi acciti è Hieronymiana familia: quam Rex præcipua beneuolentia ac veneratione prosequebatur. Locus, desumpto à Christi incunabulis nomine, Bethleem dictus: in primis totius Hispaniæ tum structura, tum religione visendus. Et quoniam Gammæ, comitumque fama celebritasque & multiplex Indicarum opum relatum in Lusitaniam specimen, omnium animos in rerum ingentium spem, & eiusdem itineris cupiditatem erexerat; tanti consensus ardorisque bono vtendum ratus Emmanuel; nequaquam vltrà exploratorijs nauigijs, verùm iustis iam classibus ea maria sibi sulcanda constituit. Nauibus tredecim, quæ aluei magnitudine, & hominum frequentia, & onerum æstimatione, haud exiguas Lusitani regni opes, & copias indicarent, Petrus Aluarus Capralis, claro æquè genere ac virtute vir, summa cum potestate præficitur, Gammæ interim requie ex longa defatigatione concessa. Huic ab Rege mandatum in primis, vt Christianam fidem, religionemque in ijs regionibus tum serere, tum amplificare omni studio insisteret. dein, vt Calecutanum Regem quanta maxima lenitate ac diligentia posset, ad firmam pacem, & stabile fœdus alliceret: ille si durum, & illiberaC lem, & infidum sese præbere perseuerasset; tum verò barbarum scelus, & illatas Vasco Gammæ iniurias vindicaret; cumque nefarijs Christi hostibus iustum piumque susciperet bellum. Idcircò, partim ad prædicandum ethnicis Euangelium, partim ad Christianorum animos procurandos, egregiè pius doctusque Theologus Henricus Franciscanus, qui postea Septæ vrbis fuit Episcopus, cum sacerdotibus aliquot in eandem expeditionem est destinatus: & præter vectores, naualemque turbam, ex Lusitana iuuentute delecti mille & quingenti propugnatores in classem impositi. Capralis litato profectus, anno millesimo quingentesimo à partu Virginis, Martio mense (quem ad iter Indicum maximè idoneum deinde monstrauit vsus) ad Hesperidas tertio decimo die processit. circū eas insulas fœda tempestas coorta classem latè disiecit. è præfectis vnus Ludouicus Piræus, cum ventis ac mari aliquandiu luctatus, incertum quonam proprio incommodo, non tenuit cursum. conuersis ad extremum velis, Olisiponem inuitus irrita nauigatione repetijt. Cæteri postmodum ex errore ac trepidatione collecti, ad vitandam Guineæ malaciam, & superandum Bonæ spei promontorium, longiore ambitu capto, cùm se in altum dedissent, post mensem circiter, in telluris conspectum ventis feruntur: quam insulam initio rati, continuata dies aliquot secundum littus nauigatione, continentem sine dubio esse comperiunt. Ibi ex longa iactatione classem portus excepit, cui ab egregio situ, ac

tuta statione, Securo nomen impositum. Inde ad cognoscenda loca gen- D temque, descensum in terram; & Christiano ritu in ara subductili sacrificatum, & concio de rebus diuinis ab Henrico est habita: barbaris, cùm nihil planè perciperent, tamen occulto numinis impulsu cœlestes cæremonias, & sacram concionem admirabili studio ac veneratione concelebrantibus. Ex ijs vnus cum Gaspare Lemio in Lusitaniam extemplò missus, Regem ac cæteros omnes ingenti lætitia atque animi voluptate perfudit. In eo littore Capralis præalta Crucis vexilla, solenni ritu & precationibus consecrata, defixit; à quibus regio sanctæ Crucis in aliquot annos dicta: sed à Brasilo rubro ligno, quod tingendis vestibus inde petitur, superinditum deinde Brasiliæ cognomen, repudiata sanctiore appellatione, tacitus prophani vulgi consensus, & pertinax consuetudo retinuit. Est autem Brasilia noui orbis pars, quam, paulo post Capralis accessum, Americus Vesputius Florentinus eiusdem Emmanuelis auspicijs accuratiùs explorauit. atque à duobus ab Aequatore gradibus, partibusve, ad gradus quinque & quadraginta in Austrum excurrens, trigoni oblongi speciem refert. cuius basis in Aequatorem, ac Septentriones obuersa, ab Oriente in Occidentem rectà protenditur. Angulus extremus ignotas ad meridiem regiones attingit. E Latus in Orientem spectans, interposito mari Hesperijs Aethiopibus obiacet. alterum latus à prouincia Peruana disterminant iuga montium adeò celsa, vt ipsos auium volatus fatigare dicantur, vno duntaxat, quod adhuc exploratum sit, eoque difficillimo transitu. Regio fermè tota in primis amœna est, cœli admodum iucunda salubrisque temperies: lenium quippe à mari ventorum commodissimi flatus, matutinos vapores ac nebulas tempestiuè disijciunt: solesque purissimos ac nitidissimos reddunt. Scatet ea tota fermè plaga fontibus, ac syluis, & amnibus inclytis: è quibus (vt reliquos taceam) is quem Argenteum vocant, leucarum quadraginta ostio in mare fertur adeo violentus, vt inde nautæ dulces hauriant latices priusquam tellurem ex alto conspiciant. Terra partim in planitiem exspatians, partim in colles clementer assurgens, fœlix præpinguibus glebis, & riguo solo semperq; vernante, credita semina multiplici reddit fœnore: ac saccari præsertim est ferax; quod cœleste donum, Attico melli multis partibus præferendum, proceris arundinibus condidit natura: è quibus aquaria mola dulcissimus humor expressus, in ahenis ad purum excoquitur; tum formis in panes cogitur ad metæ figuram: dein rursus, vbi libuerit, eliquatus, artifici F manu pigmentis ad instar ceræ varias in effigies indiscreta pæne veri similitudine trahitur. cuius generis officinæ, priscis ignotæ, hodie, qua præsertim incolunt Lusitani, passim exstructæ visuntur: atque ex ea merce negotiatores vel maximum capiunt emolumentum: siquidem nauibus quotannis in Europam euecta, certissimo compendio longè lateque diuenditur. Certis etiam è plantis, quas vulgò Copaibas vocant, inciso per æstatem cortice, in modum balsami liquor suauissimi odoris emanat: cui, cùm ad alios mortalium vsus, tum ad curanda vulnera, & cicatrices tollendas, mirificam esse perhibent vim. ex plantæ cernuntur affrictu animalium attritæ, quæ à serpentibus venenatis, aut à feris icta, ad remedium illud ipso naturæ instinctu se conferunt. At Zabucales quæ dicuntur, admodum excelsæ, magnos ferunt summa duritie calices, ore in terram obuerso, & quidem admirabili naturæ solertia pyxidatim operto. is calicibus nuces castaneæ saporis egregij continentur: quæ vbi maturuerint, excusso confestim operculo, paulatim ipsæ per se in alimenta incolarum ad vnam è calice defluunt. Syluestria etiam sunt Caiusia pyra, apprimè succosa & innoxia; itaque medijs caloribus auidè manducantur: cæterùm in imo pyro faba quædam extuberat cortice amarissimo, prædulci medulla si torreatur. pyro præterea,

refri-

A refrigerandi vis:faba calefacit. Verùm, ex omni genere, palmā tribuitur ijs, quos vulgus Ananazes appellar. Planta est humilis, cuius è ramis veluti pinea nucamenta dependent præmollia: hæc suo tempore in frusta dissecta, gratissimo simul odore ac sapore, non recenti duntaxat edulio sunt; verùm etiam in longum tempus adseruantur è saccaro. Iam verò, illati in eas regiones ex orbe nostro melopepones, cucumeres, malogranata, ficus, vitesque biferæ ac triferæ, nec non multiformia mala medica supperunr. Ad hæc, est videre complures alias pomiferas arbores, quas percensere nimis longum sit; piscesque, & aues coloris eximij, & quadrupedia plurima, sed ferme syluestria, partim nota nobis, partim ignota. in quibus vtique apparet quàm miris modis, ac varijs, diuina sapientia ludat in orbe rerrarum. Ex eo numero, vt pauca perstringam, apri sunt amphibij, carnibus optimis ac saluberrimis. ij, quòd priores pedes perbreues habent, posteriores autem prelongos; tardiore sunt cursu: itaque deprehensi à venaroribus, quà proximum est, sese aquis immergunt. Antæ sunt etiam, gentis vocabulo, ad mulæ similitudinē; sed minores, & rostro tenuiore, inferiore aūt labro tubæ instar oblongo, rotūdis auribus, breui cauda, B reliquū cinereæ corpus. eædem lucifugæ sunt. non nisi noctu ad pabulum prodeunt: vbi diluxit, in sua se se condunt latibula. Huius belluę carnes gustatu planè bubulas referunt. Cotias verò nominār, magnitudine, & forma, & sapote leporum: rufo colore, paruis auribus, cauda fere nulla. Maiores sunt eiusdem fere speciei, quas Pacas vocant: rostro tereti ad faciem felis, fusco colore, candidis maculis interstincto: neque carne tantùm, sed & corio ipso prætenero, atque ob id ipsum in delicatiores epulas expetuntur. Cæterùm insolito spectaculo Tatusiæ sunt, ad porcelli magnitudinem: corio squamatim loricato, sic, vt equi cataphracti speciem reddant: ex eo caput duntaxat, ceu testudines exerunt; pedibus contractis: & specubus ferme vti cuniculi sese continent: hæ quoque carnes palato gratissimæ. Magna prætereа vis tigrium est: quæ famelicæ, horribili velocitate sunt, viribusque tremendis: eædem pastæ (quod mirêre) tanta ignauia dicuntur esse, vt à gregarijs etiam canibus confestim in fugam agantur: adeo, cibi potusque satietas, non homines tantùm, sed etiam feras hebetes reddit. Illud verò mirum in Cerigonibus (id animanti nomen, buxeo colore, vulpeculę magnitudine) ex eius aluo duæ dependent veluti manticæ: in ijs catulos circunfert, & quidem adeo pertinaciter suo quemque vberi affixos, vt à perpetuo C suctu non auellantur, antequam ad pastum ipsi per se progredi valeant. Valde etiam inusitata & effigie, & natura est animal, quod ab re ipsa Lusitani Pigritiam appellant, Cerigonum fere magnitudine, sed rostro fœdiore ad aspectum, & vnguibus ad digitorum similitudinem prominentibus. Huic, ex occipitio existens coma ceruicem velat; lentoque ipsa ventris adipe verrit humum; neque vnquam, in pedes exsurgit: denique tam tardè mouetur; vt quindecim ipsis diebus ad lapidis ictum continuo tractu vix prodeat. Victitat arborum folijs, & in earum cacuminibus degit plerunque: quarum in ascensu biduum circiter, tantundem in descensu ponit. neque verò adhortationibus tantùm aut minis, sed ne plagis quidem fustibusve bestiam vel tantillum de insita ignauia ac tarditate dimoueas. Mirandum est etiam genus earum, quas Tamendoas vocant; veruecis altitudine; colore fusco; prelōgo ac tenui rictu; neq; eo ad malas diducto, sed modicè ad imum inciso. Vnguibus instructa est quadrupes mirè longis latisque, nimirum ad victum facilius comparandum: namque formicis alitur, quarum latebras vbi crebro vnguium iniectu ac fossione detexerit, illico exertam trium ferme dodrantium linguam immittit exilem, opertamque formicis repente contrahit, glutitque deceptas. Huic, vti sciuro, valde

 promissa

promiſſa & ſetoſa cauda protegumento eſt. ſub ea quippe ita ſe condit, vt D
nihil ex reliquo corpore prorſus appareat. Neque hæc tantùm & alia indidem ſylueſtria, vt dixi, verùm etiam nuper à Luſitanis inuecta pecorum & equorum armenta planè admirabili prouentu fœtificant. quò magis mirum, vberrimo agro, mitiſſimo cœlo, tā fera & acerba eſſe incolarū ingenia. Nullos omnino colunt Deos. ominibus tantùm, & augurijs ad inſaniā dediti, & ariolis impoſtoribuſque miſerandum in modum quæſtui ſunt. nudi æquè viri ac fœminæ prorſus incedunt, robuſtis lacertis, fluxo à vertice duntaxat capillo; nam cæteras corporis partes identidem expilant: ſimis, vti Sinarum populi, naribus: æneaque ipſi cute, atro inſuper ſucco pomi Genipapi totum ſubinde corpus inficiunt. præterea inſertos habent iam inde à prima ætate deliciarum cauſa quidam inferiore duntaxat labro, quidam etiam facie tota prælongos nullius pretij lapillos, tetro ſanè ſpectaculo. Gregatim peregrinantur ordine ſimplici, ſilentio miro. virum vxor anteit. Carorum aduentum, circundatis collo brachijs, appreſſo ad pectus capite, cum effuſa comploratione altiſque ſuſpirijs primùm excipiunt, vix laborem & incommoda miſerantes: momento dein ſiccant oculos, habentque lacrymas in poteſtate. Grauidis haud ita multus in partu dolor. à puerperio fœta E
confeſtim exſurgit, ac domeſtica obit impigrè miniſteria. eius loco (quod vix credat quiſquam) in aliquot dies velut æger decumbit maritus. hic officij cauſa ab amicis ac propinquis inuiſitur. huic ſorbitiunculæ dantur ad refouendas vires. huic, de gentis more, bellaria & delicata munuſcula deferuntur. Numerandi rationem, ac litteras ignorant omnes. tantùm tenui quadam traditione, nonnulla de Noe, deque diluuio à patribus accepiſſe dicuntur: vt valde probabile ſit, poſt diſſipatos quondam diuino iuſſu mortales, nullum huic genti cum noſtri orbis hominibus fuiſſe commercium. Vino ac frumento in hæc vſque tempora caruēre, ſatiua radice victitantes, in farinam redacta, quam mandiocam appellant. ſub eodem tecto, ad inuerſæ modum carinæ prælongo, multæ ſimul familiæ degunt, noctu ad noxia vitanda animalia cubantes in retibus à terra ſuſpenſis: viuuntque in diem; & quicquid habent, in commune facillimè conferunt, nihil in poſterum ſoliciti. Natandi arte ad miraculum vſque præcellunt. Sub aqua totas interdum horas, vbi quippiam in imo quærendum eſt, patentibus oculis vrinantur. itemque laboris & inediæ patientiſſimi ſunt. triduū ipſum, vbi penuria ciborum ingruerit, ieiuni traducunt: iidē, ſi copia ſuppetat, à primis tenebris F
ad lucē vſque in conuiuijs & compotatione perſiſtunt. Rectè aut perperam factis, nihil poſt mortem præmij ſupplicijue ſupereſſe arbitrantur. Qui diem ſuum obiēre, eos perinde ac deceſſerint, vel integro corpore, vel mancos, aut debiles, vulneribuſque confoſſos, deſcendere ad orcum putant. ergo incremata condunt humi cadauera, addito rete, cubandi cauſa, necnon edulijs per aliquot dies appoſitis; quòd ita perſuaſum habent, & ſomnum interim capere, & cibo veſci manes mortuorum. captos in prælio hoſtes (crebræ autem inter eos bella excitantur, ac ſagittis præſertim vtuntur egregiè) multorum dierum cura ſaginatos, ingenti cum tripudio mactant; vorantque toſta verubus membra. ex optatiſſimæ Braſilicis epulæ ſunt. neque, ſi cui hoc leti genere perire contigerit, malè ſecum actum exiſtimat: quinimmo ad mortem pergit alacer ac ſecurus: editiſque contra ipſoſmet percuſſores facinoribus, magnificè in ipſo necis articulo gloriatur. Sparſis domicilijs habitant, nullo magiſtratu legibuſue conſtricti. lingua nec difficilis cognitu, & vna ferme eſt omnium quotquot adhuc probè noti ſunt, exceptis certarum rerum vocabulis, quæ aliter à viris, aliter à fœminis vſurpantur. Trium ex alphabeto elementorum F. L. R. nullus apud eam gentem eſt vſus: minimè abſurda quorundam animaduerſione factum id eſſe diuinitus; eo quòd

Fide,

A Fide, Lege, Rege, sicuti dictum est, careāt: beneficiorum acceptorum immemores: atque iræ ac libidinis impotentes: ad pugnas & certamina temerarij præcipitesque: vltionis & humani sanguinis auidissimi: ad summam, belluis quàm hominibus propiores, qui quidem mores patrios retinent, ac mediterranea incolunt loca. nam post illatum ab Societate IESV Euangelium, & liberalium artium disciplinas; in vicos & oppida contribui, præsertim qui mare accolūt, ad humanitatem ac pietatem magnis laboribus excoluntur. Verùm hæc suo loco fusius. Capite damnatos viginti homines Capralis è Lusitania secum auexerat, pœna mortis in exsiliū commutata. Ex eo numero duobus ad gentis mores linguamq; discendam ibi relictis (quorū vnus deindę ad illa commercia magno vsui Lusitanis fuit) ipse, ne frustra tempus insumeret, ventis in Orientē vela permisit. A Brasilia ad Bonæ spei promontorium immani traiectu leucas numerant fere mille ducentas. Oceani sæuientis ventorumque furentium ea præcipuè regna sunt. In id spatium audacius quàm felicius ingressis Maio mense Lusitanis, flammeus Cometes horribili specie in decimum vsque diem continenter apparuit. Iamque variante sæpius cœlo pelagoque, atræ ac sordidæ nubes ad Septen-

B trionem conglobatæ, omnem in se flatum quasi reciprocando collegerant: mare languidum erat; insidiosa tranquillitas; nautæ locorum ac tempestatum ignari, ad auram vndique captandam, totos velorum expanderant sinus; cùm ex iis, quas dixi, nubibus, vniuerso repente impetu sese effundens Aquilo transuersas quattuor naues, quarum ad contrahendum minus aptè fuerant armamenta disposita, inspectantibus cæteris, momento ita euertit obruitque, vt è tanto hominum numero nemo prorsus euaserit. In iis Barptolemæus Diazius, cuius supra meminimus, rei nauticæ gloria in primis illustris, cùm è tot iam, tantisque periculis antea fuisset ereptus; miserandum in modum interijt. Salutì reliquis fuère vel demissæ raptim antennæ, vel, vbi id non licuit, vela ipsa vento disrupta. Eo tam horrendo spectaculo exanimati qui superfuerāt, consanguineos alij, alij caros, amicosque oculis frustra requirere, ad lacrymas & complorationem proni, vtique, ni mœrorem ex interitu alieno, sui cuiusque periculi metus obstupefaceret. quippe Borea pertinaciter flante, pelagus identidem intumescere; fluctus modò ad astra ferri, modò ad tartara penè ima subsidere; naues cum extremo salutis discrimine propemodum inter se collidi. Ad hæc; atra

C caligo, & rudentium stridor, & dissonæ voces varia & incerta iubentium, non oculorum modò, sed etiam aurium vsum abstulerant. Quin, & salū ipsum interdiu piceo, noctu igneo colore terrebat. Viginti ipsos dies tempestas atrocissima tenuit. Lusitani millies quotidie morientes, & cœlestē assiduè implorantes opem, qua maris tulit impetus, hac illacque dispersi. Prætoria cum duabus nauibus Bonæ spei promontorium per imprudentiam præteruecta, Primas quas hodie vocant, insulas tenuit. ad eam tres deinceps circa Sofalæ oram adiunctæ. Vna, Petro Dia præfecto, per summa pericula & ingentes ærumnas in Lusitaniam redijt. Ita Capralis è tredecim nanium numero, cum sex dumtaxat, iisque laceris ac debilitatis ad Mosambicum accessit. Incolę, prioris anni clade perterriti, armamenta, commeatus, ac duces itineris benignè admodum præbuère. Classe refecta, ad Quiloam vrbem, atque inde, nequicquam tētata superstitione Abrahemi & amicitia; Melindem est ventum: & magna regis voluntate renouato fœdere, hospitioque, & oratore, quē Gamma in Lusitaniam auexerat, in terram exposito; in Anchediuam insulam, cuius ante meminimus, Concanio seu Canarino Indiæ littori obiectam, secunda nauigatione traijciunt. Ibi ritè expiata Lusitanorum crimina, & pane cælesti omnes refecti; Barbaris Euangelium, quamuis, vt videbantur, ad virtutem ac pietatem propensis; tamen

men ob sermonis inscitiam promulgari non potuit. Ad Calecutum deinde naues applicitæ. qua re, contra quā plerique putarant, Zamorinus haud mediocrem lætitiam præ se tulit: ac petenti Caprali haud grauatè se in colloquium dedit. in eo colloquio cū pax & amicitia certis legibus cōuenisset; ædes in vrbe Lusitanis ad diuersandum ac negotiandum benignè attributę, iamque Lusitana gaza exposita; & curatoribus ad commutationē rerū à Caprale institutis; admirabili securitate sacerdotes Euāgelio, reliqui mercimonio dabant operam; cū ab iisdem Aegyptiis, & Saracenis institoribus, q ereptā sibi & quæstus materiam, & locum apud Regem gratiæ non ferebāt; vrbana plebs variis artibus & criminationibus nouos in aduenas incitari cœpta. Neque ita multo pòst, assiduis Mahometanorum stimulis, & Nairū aliquot ac principū auctoritate compulsa; &, quod caput est, præsentis prędæ illecta dulcedine, vel inscio, vel consentiente, certè non prohibente Rege, subitò arreptis armis, Lusitanorum diuersorium aggreditur. ibi ingenti clamore ac tumultu excitato, claustra conuellere, fores effringere, per vim conatur irrumpere. Nostri, quamquā improuiso malo perterriti, è fenestris tamē tectisque fortiter primos barbarorum impetus repulêre: sed perfosso demū, dirutoque pariete, vis ac numerus vltra sustineri non potuit. hostium ad quattuor millia telis ac sagittis instructa conuenerant. Lusitani septuaginta non amplius, in hospitio versabantur. ex iis ad quinquaginta partim capti, partim interfecti, reliqui malè multati, in iis Henricus antistes cum sodalibus quattuor, multis acceptis vulneribus, ad classem vix euasêre. Fuitque adeò repentina clades, vt antequam è nauibus afferri subsidium laborantibus posset, cæso præsidio, expugnata domus, ac momento direpta sit. Capralis, quamuis tam atroci ac nefario scelere, vt ęquum erat, valde commotus; animum tamen præclarè vicit, ac sapienter dolori moderatus est, dum aliqua ratione cognosceret, vtrum ad Calecuti Regem aliqua pars facinoris eiusmodi pertineret. Ast vbi super tali tantaq; re nihil sibi neq; purgationis, neque satisfactionis afferri vidit; procul dubio affinem eius culpæ Zamorinum interpretatus, onerarias decem in ipso portu, mercibus & annona refertas, iniectis flammis prorsus incendit; nautis partim igne absumptis, partim captis, & ad classis ministeria distributis. cui tanto malo ne subuenirent oppidani, horrifica pilarum procella deterriti sunt. Dein, obuersis in vrbē maioribus tormentis, ędificia complura disiecta, mortales multi fœda laceratione discerpti. ex iis Naires vnus Regi acceptissimus, cùm ad pedes eius repente cecidisset; plenus pauoris in præsens, irarum ac minarum in posterum Zamorinus illicò ex vrbe secessit. Capralis verò egregiè vltus suorū cędem, barbaris amplius sexcentis terra mariq; peremptis, nauibus hostiū captis, & in ciuitatis conspectu combustis, quòd profectionis tempus instabat, mense Decembri ad Trimumparam Cocini Regem inde se contulit. Cocini regnum à Calecuto leucas ferme triginta in meridiem distat. eiusdē nominis regia vrbs ad ostium Mangatis fluminis, mari introrsum æstuante, ad formam peninsulæ cingitur. Aedificia, mores, instituta ferme eadē quæ Calecutanis. Indicarum verò frugum, & aromatum, ac piperis pręsertim, ager longè fertilior. Rex tum aliis de causis Zamorino clam erat infensus, tum quòd monopolio Calecuti instituto, mercaturam ab suo cæterisque regnis pæne per vim auerteret. Accedebat metus è nimia Zamorini potētia ac propinquitate; cui se, & reliquos Malabaricos Reges multis nominibus videbat obnoxios. Arq; vt malus amicitiæ fideique custos est timor; ex ea seruitute ac periculis eripi se vehementer optabat. Capralis, cùm è regione Cocini iactis anchoris constitisset, quòd omnis Malabarici nominis fidem iure suspectam habebat; neque se, neque suorum quemquam incolis credendū existimauit. Michael erat quidam Christianus è logue, paucis illis diebus

Henri-

A Henrici & sociorum opera, ad Ecclesiam adscriptus; Indicæ rei bene peritus, & magna apud omnes existimatione. Hunc, tentandi fœderis & amicitiæ causa, Capralis ad Trimumparam legat. Rex, qui de Lusitanæ gentis opibus, & rei bellicæ gloria, deque rebus cùm alibi, tum ad Calecutum gestis multa inaudiisset; iam ante in eius nationis admirationem ac beneuolentiā excitatus; quasi inopinatam aliquā hæreditatem, sic oblatam eius amicitiæ facultatem auidè arripuit. Datis vltro obsidibus nobilissimis, mira liberalitate de cōmercij legibus cū Caprali decidit; & singulari diligentia ac sedulitate, per impigros administros, æquo admodum pretio, mercibus Indicis ad uenarum naues quàm primùm onerandas curat: eorumque procuratoribus propriam in suo regno sedem, ac domicilium dat. Dum hæc ad Cocinum geruntur, legati à duobus finitimis Regibus, Colani, & Cananoris (regionum & oppidorum ea nomina sunt) Caprali, si ad eorum portus commeare vellet; cōmercium & amicitiam longè optimis conditionibus detulêre. Quas ille conditiones, quòd cum Trimumpara iam bona fide transegerat, in præsentia repudiauit: animum & voluntatem accipere se, & libenter vtriusque propensioni & officio testimonium in Lusitania daturū esse pollicitus est. Cananoris tamen Regem, quòd multò enixius egerat, constitutis

B Cocini rebus, in reditu sibi adeundum putauit. Ea vrbs abest à Cocino leucas in Septentrionē quadraginta; portu in primis capaci tutoq; oryza importata vtuntur incolæ: carne, pisce, pomis abundant: ac præterea pipere, cardamomo, gingibere, tamarindis, cinnamo, & myrobalanis: ad easque digerendas merces, non exiguo diuinæ bonitatis argumento, tellus plurimis concisa æstuarijs, fluminibusque, nauigia vsquequaq; facili aditu admittit. stagna quoque passim occurrunt ingentia, grandibus plena lacertis ad Crocodili effigiem: ij tergoris duritie, conchiliorum instar, impenetrabili, enormi capite, duplici dentium serie, horrendo prorsus hiatu in hominem furenter inuadunt. Eorum halitus oris est suauissimus: at contrà in eadem regione serpentium & anguium adeo teter ac noxius, vt afflatu ipso necare perhibeantur. Vespertiliones quoque sunt multi, dentibus & rostro vulpinis, miluij magnitudine: præcipuo in honore mensarum. Aedificia moresque cuiusmodi cæteris Malabaribus. Rex, inanium Deorum simulacra colit: Brachmanica disciplina, & sacris initiatus, vt reliqui. Ab eo Capralis oratorē ad Emmanuelem accepit, & vsurpandi magis cōmercij, & amicitiæ causa, quā quòd nouis oneribus multum loci superesset; complura frugum Indicarū

C pondo ibi coemit: inque Occidentem Ianuario mense cursum instituit. Plenis velis euntem, viginti maioris formæ naues, multis refertæ millibus armatorum, Zamotini iussu frustra insequutæ. Indico transmisso Oceano, è sex onerarijs vna vadis circa Melindem inhæsit. eius armamentis ac spolijs ne Saraceni potirentur, concrematus alueus, instrumenta machinæque bellicæ consultò demersę: quas tamen Rex Mōbazæ deinde expiscatus, in Christianorum damnum perniciemque conuertit. Inde Capralis itinere solito circumnectus Africam, Iulio denique mense exeunte mistum ingenti dolore gaudium in patriam retulit: quando tot vel carorum, vel fortium virorum interitus, quantauis pecunia diuitijsque compensari minimè posse videretur. Eodē anno, incertus quo loco res esset Indica, Emmanuel Ioannē Nouā Callæcū, notæ fortitudinis & prudentiæ virū, cum nauibus quattuor Caprali subsidio miserat. is paulò infra Aequatorem primus insulā inuenit, quę à salutari MARIAE Virginis Conceptione denominata est. inde nusquam occurrente Caprali, Melindem delatus; deque ipsius in Lusitaniam reditu, & Calecutana cæde, & insidijs, multorum sermone certior factus; Cananorem petijt, regemque honorificis verbis Emmanuelis nomine salutauit. Inde præter Calecutanam oram Cocinum proficiscenti, classis

ingens

ingens nauium plus octoginta apparuit: quam Zamorinus haud dubia vi- D
ctoriæ spe, ad Lusitanos in ipso Cananoris portu opprimendos, celeriter miserat. Neque deterritus tanta multitudine Ioannes, nauibus ad faciliorem circumactum vsumque tormentorum, in altum euectis; assidua iaculatione prælium ad solis occasum præclarè sustinuit: neque vnquam hostibus tanto superioribus numero, locum ad conferendas manus, seque circumueniendum reliquit. Paronibus nouem, onerarijs decem depressis, epibatis amplius quadringentis desideratis, Calecutum postridie mœsti Malabares, vniuersa lugente ciuitate, rediêre. Ioannes, egregia parta victoria, gratulantibus regulis, Cocinum adijt; naues per otium onerauit; feliciique successu ouans in Lusitaniam iter intendit. Transuectus inde Bonæ spei promontorium, aliam insulam patefecit, quæ sanctę Helenæ, cuius tum dies natalis agebatur, est appellata: modico quidem illa circuitu, sed salubcr rimo cælo, aquis optimis, & egregia frugum & carnium copia: loco præterea ita opportuno, vt ad recreandas è longo itinere Lusitanorum classes, diuino consilio ibidem enata videatur esse. Minus è sententia per idem tempus nauigauit Consaluus Coelius: qui cum sex nauibus In Brasiliam desti- E
natus, amissis locorum ac tempestatum iniuria quattuor, nil nisi rubrum lignum, & simias, psittacosque in Lusitaniam retulit. Interea Emmanuel, cognitis rebus in India gestis, classem parauit nauium viginti, rebus omnibus Instructissimam: quæ vel amicis præsidio, vel hostibus terrori esse posset. huic iterum Vascus Gamma cum summo totius Arabici, Persici, & Indici maris imperio præfectus, cùm Olisipone maturè soluisset, ex itinere Abrahemum Quiloæ tyrannum, tanto apparatu perterritum, Emmanneli stipendiarium fecit, imposito annuo tributo, quod duum millium miticalinm, vt ipsi appellant, vel aureorum summam haud excederet. Inde cùm in Malabares traiecisset, ingentem Saracenorum nauem & militibus & omni telorum genere paratissimam, Calecuto redeuntem expugnat: in ea Mahometani permulti interempti, Mecam ad pseudoprophetæ sepulcrum superstitionis causa peregrinantes. at pueri ex eadem secta complures Christianis præceptis imbuti baptizatique sunt: quos Gamma Olisipone postea templi Bethleemiticl ministerio dedicauit. Ab ea victoria Cananorem adijt; Regique & oratorem suum, & ab Emmanuele perampla dona cum litteris reddidit, ac renouato fœdere Cocinum tetendit. Ibi dum sui Regis negotia conficit; repente legati affuêre à Christi cultoribus ijs, qui non longè à F
Cocino Cranganorem habent vrbem, è vetustissima illorum stirpe, quos beatus quondam Apostolus Thomas ad sanam religionem ac fidem, à Brachmanarũ fabulis, & impura superstitione traduxit. Is Indiam prouinciam in orbis terrarum distributione sortitus, Socotoram insulam Arabici maris fertur adijsse primùm: dein, multis ibi factis Christianis, traiecisse Cranganorem. in ea cinitate cùm multos item Christo filios peperisset, Colanum petijt: neque ibi frustra disseminato Euangelio, trans iuga montium ad oram orientalem ingenti labore contendit: multisque locis, ac præsertim in Coromandelis regno, Christiana re bene gesta, perrexit in Sinas, quorum ea tempestate celeberrimum erat nomen; ac diuini verbi sementem in eo quoque nouali facere instituit. Atque haud pœnitenda collecta fruge, templisque ad Christi cnltum ædificatis, in Coromandelem ad reuisendos & confirmandos in fide neophytos redijt. Coromandelis caput ac regia tum erat vrbs Meliapor; quam vetustate bellisque dirutam nuper Lusitani, deducta eò militum emeritorum colonia, frequentarunt, ac mutata appellatione, honoris Apostoli causa ab sancto Thoma denominarunt. In ea vrbe sacram ædem exstruere aggressus Apostolus, cùm à dæmonum sacrificulis, & ab Sagamo rege prohiberetur; res interim insignis accidisse perhibetur

A hibetur ad Christi virtutem, & fidem Euangelij comprobandam. Inusitatæ magnitudinis truncum, vt fit, in littus eiecerat mare, quod eo tempore leucas fere decem ab vrbe distabat. Eam Rex materiã cùm in vsum ædificij cuiusdam vehementer expeteret, robusti primùm homines incassum funibus ergatisque amouere conati. dein adhibiti complures elephanti, cùm toto connixi impetu nihil omnino proficerent; Apostolus Regi cõditionem tulisse fertur, si truncum illum sibi ad templum vero Deo ædificandum daret, nullis machinis, nullo mortalium adiutore, sese protinus eum ad vrbem attracturum. Cùm rex, insanire videlicet hominẽ ratus, per ludibriũ annnisset; tum Diuus Thomas zona, qua erat præcinctus, ad prominentem è caudice ramusculum annexa, signo tantùm facto Crucis, immanem stipitem facili ductu sequentem, vniuersa ad spectaculum effusa ciuitate, in ipso pomœrio statuit: ibidemque defixa lapidea Cruce; vaticinatus est, cùm ad eum lapidem vsque pertingeret pelagus: tum Diuino iussu è remotissimis terris candidos homines ad eadem, quæ ipse intulisset, sacra Instauranda venturos. Neque fefellit prædictio. Siquidem sub Lusitanorum appulsum, occultis tot annorũm accessibus locus Oceano demum allui cæptus. Verùm ab eo signo cęterisque virtutibus, cùm Thomę verbis maior in dies ac-
B cresceret fides, Brachmanas autem, fuco & fallacijs parta iã auctoritas, iam sagina deficeret; accensus rabie quidã ex ijs, fœdum ac ferũ facinus mali dæmonis instinctu consciuit. Filio admodum puero ipsemet necem intulit, vt haberet vnde peregrino & inuiso capiti crimen exitiumq́; cõflaret. Citatus ad Regem Thomas, cũ accusator ab eo per summã indignationẽ & querimoniã pœnas filij extincti repeteret; cõtrà, Thomæ discipuli, affinẽ aut omnino consciũ eius culpæ magistrũ negarent; nihil opus esse cõiecturis & certaminibus ait Apostolus, ab ipsomet qui occisus dicatur; omniũ optimè cognosci rẽ posse. petit vt eius publicè interrogandi potestas fiat. nihil recusatũ ab aduersario: & cunctis tam inauditæ rei exspectatione suspensis, cadauer in mediũ affertur. Tum ad exanimẽ puerũ Thomas placido & sereno vultu cõuersus: Agedũ, inquit, per Christũ, quem ego Deũ prędico, palã & sine ambagibus puer prome, quisnam huiusce tanti sceleris auctor exstiterit. Mirũ dictu: ad Christi nomen, frigido & exsangui corpusculo vitales confestim rediêre spiritus: & clara voce, vt omnes exaudirent; Thomã certum summi Dei legatum; & ipsius odio, ad struendam illi calumniam, nefarias à parẽte sibi manus allatas esse confirmat. Hac tam illustri tamq́; admiranda testifi-
C catione fractus calumniator obmutuit. Sagamus propenso iam ante ad credendũ animo, Christianam deinde fidẽ ac religionem sine vlla dubitatione complexus est. Regem ex amicis & popularibus imitati complures. Brachmanis, quamquam detecta diuinitus fraude, & pulso in exilium parricida, pertinax tamen & cæca mansit improbitas. cùm lætos Christianæ rei progressus, & neglecta Deorum simulacra ferre non possent; facta conspiratio ne præconem Euangelij è medio tollere omnino constituũt. Tumulus erat non procul ab vrbe: quo Thomas identidem, è Christi disciplina, secedere propitiandi æterni Regis, & sui recolligendi gratia, consueuerat. in eum locum, tempore captato, Brachmanæ armati cũ sui similibus impetum dant. ibi Apostolus dum ad Crucẽ, alienato ab sensibus animo, Deum pro salute hominum, & eius præsertim populi deprecatur; telis primùm ac lapidibus appetitꝰ, dein ab vno è Brachmanis lancea transfossus occubuit. venerandũ corpus inde sublatum à discipulis, & in templo nuper ædificato conditum est. Accessit martyrij nomine, & memoriæ causa, fragmentum hastæ, quæ inhæserat costis: & baculus præferratus, quo ille ad peregrinationes vtebatur: & vrna fictilis cespite inserto, nempe qui manantem è sacris vulneribus cruorem ebiberat. exinde locus multis miraculis claruit, ac magnus

D eodem

eodem ex omni parte concursus, voti & religionis ergò, fieri cœptus. Hæc D ferme Indi sciscitantibus Lusitanis, non è fama solùm, sed etiam è veterum annalibus edidêre. quin egregias Thomæ laudes, ac mortem pro Christi nomine fortiter obitam, pueris Malabaribus patrio carmine decantare mos est. Sunt qui cum tribus Magis, qui ad Christi liberatoris incunabula cum muneribus adoranda, Sybillæ Indicæ (vt ferunt) monitu, stella duce retendérant (quo in numero Pirimal Ceilani rex ponitur) Thomã in Oriente congressum: deque immani trunco miraculum non Meliapore, sed Cranganore perpetrasse dicant, ac postremò in Calamina vrbe mactatum regis imperio (qui Sagamo defuncto successerat) ac sacrum deinde corpus Edessam Mesopotamiæ translatum à Christianis fuisse contendant. Vtcumq; res habeat (nam ego meam interponere sentẽtiam in tali re, tantoque locorum & temporum interuallo non ausim) satis constat, Apostolum in Coromandelio tractu Gangetici sinus, palmam tulisse martyrij. nec dubium est, quin ex diuini viri præceptis atque institutis, ingens hominum multitudo varijs Indiæ dispersa regionibus, in hæc vsque tempora, Christi nomen fidẽque tenuerit; quamquam ex Armenij Patriarchæ Nestoriani placitis, à quo Episcopos paulo ante hãc memoriam accipere consueuerant, multis vitijs E & errotibus inquinatam. alioquin, Apostolicas cęremonias magna ex parte obeunt. altaris mysteria religiosè venerantur; eoque viatico, decedentes è vita, se muniunt. Aduentus Domini, & quadraginta dierum solenne ieiunium diligenter obseruant; quotidianæ psalmodiæ, & sacris insistunt. & cùm alia Christi Domini Sanctorumque festa ritè concelebrant, tum verò præcipuè paschalium feriarum octauam, quam Dominicam in albis vocamus; quòd eo demum die, incredulus antea Sanctus Thomas, indito in Christi latus ac vulnera digito, Dominum suum, ac Deum suum præclara testificatione confessus est. Alia præterea multa ex maiorum traditione diligenter obseruant, eo maiore fidei & constantiæ laude, quòd ob id ipsum non modò à Mahometanis hominibus acerbè vexantur, sed etiam ab regulis Ethnicis in seruitutem redacti, cùm alias indignitates & contumelias perferunt, tum verò sedem ac domicilia iniquis pensionibus redimere subinde coguntur. ijs, aduentu Lusitanorum, nona diuinitus affulsisse lux visa. Consilio inter se habito qui Cranganoris incolunt fines, ad Gammam in propinquo versantem, legatos (vti orsus eram dicere) destinarunt. quorum summa orationis fuit; se & vetustissimos Christi famulos esse; & hoc ip- F so Lusitanici nominis cupidissimos: multa se à barbaris indigna quotidie pati: petere & orare, vt Emmanuelis Regis nomine se suaque omnia in patrocinium fidemque recipiat. Sub hæc, deditionis insigne, sceptrum argento decoratum Gammæ supplices detulêre. Quos ille benigno vultu, comiter & amicè complexus, bono animo esse iubet: vel in primis mandatum sibi ab Rege Lusitaniæ affirmans, vt Christi fideles quotquot in ea regione superssint, omni ope atque auxilio subleuet: nondum id sibi per Calecutanorũ insidias, & quotidiana vitæ discrimina licuisse: ac ne tum quidem ob angustias temporis, reditu iam iamque imminente, posse illis quam vel maximè cupiat operam studiumque præstare. Cæterùm, quæ prima se occasio det, enixè curaturum, vt non sine causa Christiani omnes in Regum Lusitaniæ pietate opibusque, certissimum suæ saluti commodisque præsidium esse constitutum intelligant. Interea, si qua necessitas incidat grauior, ad Lusitanum confugiant præfectum, quem firmo cum præsidio sit in India relicturus. Is erat Vincentius Sodreus, cui Emmanuelis iussu Gamma sex ornatissimas naues ad maritimam oram tuendam reliquit, vt Saracenos, & Arabas ab Indici littoris accessu & commercijs prohiberet. Interea Zamorinus varijs artibus atque fallacijs Gammam ad se perlice-

A re & circumuenire conatus cùm nihil ei procederet; Trimumparę per litteras ac nuntios alternis rogando minandoque suadere etiam atque etiam institit, Gammam & comites vel sibi proderet, vel certè è suis finibus in perpetuum exterminaret. Cui tam impudenti postulato, fortius ac liberius quàm à barbaro exspectari posset, semel iterumque respondit ille: se nullis neq; promissis neq; terroribus adduci posse, tantũ vt in se facinus admittat, iusq; naturæ simul ac gentium violet. Si quid ab se petat, quod saluo officio prętare possit; id verò se libenter ipsius causa vel cum damno facturum. Qua viri constantia vehementius irritatus Zamorinus, in Lusitanos primum, deinde in Trimumparam ipsum apertè grassati constituit. Rebus iam transactis, Gamma reditum in patriam maturabat. certior ea de re ab exploratoribus factus Zamorinus, ad Calecutanam oram appropinquanti classem opposuit nauium vndetriginta, eò certiore victoriæ spe, quòd Lusitanicas naues ipsis oneribus impeditas, prorsus inhabiles ad pugnam putabat fore. Sed eum longè fefellit opinio. Siquidem in barbaras duas reliquum agmen aliquanto spatio antegressas, Christianæ tres eximia celeritate velis inuectæ, tantum primo congressu terrorem intulêre; vt nautæ milites
B que rentara vix pugna illicò se in mare deiecerint. quorum ferme trecenti è scaphis inter enatandum occisi: cætera nauigia eodem metu perculsa, qua cuique proximum fuit, turpi fuga littus petiêre. nec fugientibus institit Gamma, propter grauitatem onerum, veritus ne qua in breuia per imprudẽtiam incurreret. in captiuis duabus haud spernendæ merces inuentæ, in ijs pretiosa fictilia, & argentea vasa permulta; Itemque simulacrum aureum librarum ad sexaginta, horribili admodum specie: huic, luminum erant vice, duo primæ notæ smaragdi: è pectore autem, claritatis eximiæ pyropus, castaneæ pæne magnitudine, radiabat. amiculum aureum plurima & varia de more gemma distinxerat. rebus hisce raptim flammæ subductis, aluei cum armamentis in conspectu omnium incensi. Gamma, rebus terra marique ex animi sententia confectis, cùm ex itinere Cananoris Regem denuò salutasset; Mosambicum ad naues reficiendas, atque inde Olisiponem læto cum reboatu cantuque incolumis appulit. Egredientem in terram, excepêre, Emmanuelis iussu, principes nobilesque viri quàmplurimi: qua ille celebritate ac frequentia, cunctis ordinibus maiorem in modum gratulantibus, regiam petijt. Auxêre illi-
C us diei lætitiam, cùm naues permultæ varijs è regionibus eodem tempore in portum inuectæ; tum in pompa faustis ominibus & magno populi applausu prælatum aureum in argenteo disco vectigal, quod Abrahemus Quiloæ tyrannus eo primum anno pependerat. Ex ea pecunia Emmanuel auream pyxidem in Sacrosanctæ Eucharistiæ vsum faciendam locauit: ac miro artificio perfectam, pretiosisque ornatam lapillis, in æde Bethleemitica posuit. At Zamorinus interim aduersis rerum suarum euentibus quotidie magis in rabiem accendi: & quod Calecutanas opes in dies imminui, Cocinenses maiorem in modum augeri conspiceret, assiduis inuidiæ stimulis agitari: Trimumparæ verò libertatem in respondendo, pertinaciam in Lusitanis omni ope tuendis, ferre nullo modo posse. Quibus rebus per se iam satis ægrum & exulceratum animum, egregij scelerum omnium artifices Mahometani facile perpulêre, vt ipsi Trimumparæ bellum inferret: ac quoniam preces ac minæ parum prodessent, vi armisque ad Lusitanos tradendos hominem cogeret. Qua de re consilio principum indicto, plerique, vt fit, quò inclinatum Regis animum sentiebant; eò præcipitẽ sua sententia impellere nitebantur. vnus Naubeadarinus Zamorini sororis filius, & successor designatus, omne consilium belli suscipiendi gerendique discutere frustra conatus est: quandoquidẽ Zamo-

rinus nonnihil eius oratione & auctoritate commotus, reliquis tamen instigantibus, dolori potius & iracundiæ, quàm rectæ rationi, ac salutaribus parere consilijs, vt plerique mortales, animum induxit. Igitur, vt Lusitanicæ classis præsidio Trimumparam exueret, qua illum vna re potissimum niti præclarè nosset; bellum terra maximè sibi gerēdum existimauit. Eoque consilio exercitum omnem ad Pananem, cuius aute meminimus, vicū, sexdecim à Cocino Leucas, coegit. Ea fuêre armatorum ad quinquaginta millia. Cuius tantæ molis tantique apparatus nuntio Cocinum allato; fremere plebs, aduenarum gratia se in capitis ac fortunarum discrimen impelli: nomen Lusitanū diris omnibus exsecrari: ipsos ad cædem inquirere, ac sustulisset proculdubio, ni Rex eorum vitam firmissimo Nairum præsidio muniisset. Principes verò ac dynastæ eodē perterriti metu, Trimumparā supplices etiam atq; etiam precari hortarique, tempori cederet: Zamorinū placaret: denique ignotæ amicitiæ & incertæ dispendio, regni salutisque aleā sine cunctatione redimeret. Quibus cùm Trimumpara obfirmata resisteret mente, nihilque sibi tanti esse vel vnquam fore affirmaret; vt legationis & & hospitij violaret ius, fidemq; datam Regi Lusitaniæ falleret; dynastæ plerique, desperata Cocinensi re, ad Zamorinum vnà cum amicis & clientibus transfugêre. Quos imitati postmodum Europęi duo, Christiano indigni nomine, quos alij Illyricos, alij Insubres fuisse perhibent; deserta fide ac religione, tormentariam fabricam, & æris conflandi scientiam, cuius erant peritissimi, sanè graui Christianæ rei damno barbaris prodidêre. neque impune cessit eis perfidia. siquidem post annos aliquot, agnoscentes errorem ac scelus, cùm ad Lusitanos reditum pararent, à Malabaribus illicò deprehensi, & concursu populi crudeliter interempti sunt. Dum hæc à Zamorino parantur, Sodreus, ora Calecutana vastata, Cocinum peropportunè cum socijs appulit. Eius aduentu Rex & Lusitani paululum respirarunt. Sed, ille simul edoctus quanto in periculo res esset, simul infimis precibus rogatus vt milites in terram exponeret, seque cum Trimumparæ copijs maturè coniungeret; contra omnium exspectationem animo prorsus obdurato respondisse traditur: Sibi maris custodiam ab Emmanuele commissam. Si maritimum instaret bellum; se officio pręclarè functurum: quandoquidem terra gerenda res foret, Rex cum suis ipse sibi consuleret. Ab hoc responso, gementibus Lusitanis, perculso Rege, ad fauces Erythræas obsidendas rectà contendit: Arabumque sex nauibus in itinere captis, præda ditatus ingenti, ad Curiam muriam insulam haud longè ab Aromata promontorio, quà in Septentriones obuersa est, in anchoris constitit. ibi dum in Mahometanos porrò imminet excubatque; Maio mense ineunte atrocior Boreas vehementi procella naues allisas ad saxa comminuit: ipseque Sodreus vnà cum Blasio germano fratre, tum spreti Lusitanici sanguinis, tum destituri Regis amicissimi ac fidelissimi, pœnas horribili naufragio, & repētina morte persoluit. Fertur, antequam id accideret, ab incolis identidem admonitus, vti statam & anniuersariam eam tempestatem caueret; quamquā obtemperantibus alijs nauarchis, & in tuta secedentibus loca; ipse tamen cō tumaci vultu, verbisque insuper contumeliosis optima consilia respuisse. Hæc ferme de Sodreis fratribus aduerso rumore vulgata; quamquàm eos admodum locuples auctor Ioannes Barrius liberare culpa videtur, affirmans non ab Sodreis desertum Regem, sed enixè operam deferentibus, instante iam hyeme remissum ab Rege. De vtriusque tamen exitu Barrius idem haud sanè discrepat. Cæteri, qui mutata paulò ante statione periculum euitarant, ad placandas cælestes iras Cocinum repetere, & laborātibus suis opem ferre sine mora constituunt: sed incensæ officio voluntati haud ita respondit euentus. Petro quippe Ataidio duce, cùm Indicum pelagus

traie-

A traiecissent, aduersis tempestatibus ad Anchediuam insulam hyemare coacti. Interea Lusitani, qui Cocini versabantur, tū de sua, tum de Regis optimi salute soliciti, ac singularem viri constantiam atque animi magnitudinem valde admirantes, ab eo magnopere petiêre, vti se ad Cananoris Regem nauigare permitteret. ibi sine cuiusquam periculo tutos ad nouæ classis aduentum futuros. Quibus ille respondit, bono essent animo, ac diuinæ prouidentiæ fiderent; quæ bonas causas, cùm in extremum discrimē venissent; tum maximè subleuare consuesset: de profectione verò minimè cogitaret. neque enim se permissurum, vt quos semel in tutelam atque amicitiam recepisset, ij, se viuo & contentienre, ad alienam opem supplices ac vagi confugerent. Simul cæteros, ne despondeant animum, hilari vultu, & accommodata ad tempus oratione adhortatur. ac quanta maxima potuit celeritate, copijs ex vniuerso regno contractis, opportuna loca præsidijs firmat, fossas repurgat, nouas circa vrbem munitiones vallumque perducit: in primis verò, quoniam Repelini vada (is locus abest à Cocino leucas non amplius quattuor) ad exercitum traducendum hosti erant petenda; Naramuinum sororis filium, eximia spe summæ virtutis adolescētem, hæredem regni de-
B stinatum, ibi cum Nairum quinque millibus & quingentis opponit. ad eum Laurentius Morenus, & aliquot Lusitani spectatæ fortitudinis viri vltrò se adiungunt. Zamorinus per vates & sacrificulos ad proficiscendum ominibus diu captatis, signa denique ad Repelinum promouit. ac priusquàm traijcere conaretur, noua ferri flammarumq; denuntiatione Trimumparā aggreditur, ni Lusitanos relinquat. cùm ille minas omnes terroremq; præ officio ac fide contemneret; copiæ traduci à Zamorino, quacunque vada patebant, illicò cœptæ. Sed resistentibus acriter Nairibus, non sine magna suorum cæde, semel iterumque repulsus, ab innata mobilitate animi reditum cogitare apud se cœpit; atque, vt initia sese dabant, rei difficultate deterritus procul dubio signa retro vertisset; ni pertinax Brachmanarum & Mahometanorum in Trimumparam & Christianos odium acriter obstitisset. Eorum adhortationibus animatus ad cœpta prosequenda; per occultos internuntios quæstorem Trimumparæ ingentibus præmijs, promissisque corrumpit; vt per occasionem stipendij numerandi, quàmplurimos è Naramuini præsidio ab signis abducat. eam sibi ad transitum occasionem fore. ille per speciem aduersæ valetudinis in castra venire se posse dissimulās, quam-
C quam ægrè ferēte Naramuino, dimidiam ferme Nairum partem in vrbem euocauit. quos cùm sub vesperū Naramuinus ea lege misisset, vt ante lucem castra omnino repeterent; Quæstor extracto in multam diem negotio, tota de re Zamorinum per eosdem nuntios admonet. ille, ne tantam opportunitatem frustra elabi pateretur; omnibus connixus viribus, non sustinēte iam impetum Naramuino, exercitum, sarcinas, atque tormenta partim actuarijs, partim vado traduxit; ac Naires vigilijs fessos, & infrequentes, facta impressione in palmeta Cocino proxima compulit. ibi Naramuinus, multis acceptis vulneribus, magna vicissim edita strage, fortiter dimicans vnà cum duobus alijs regijs iuuenibus cadit: reliqui fuga dissipati, varijs itineribus in regiam cōuenêre. Calecutanus, iam se intendentibus tenebris, vltrà cedenti hosti non institit. Postridie, tam insigni parta victoria, Trimumparæ fidem iterum per communes amicos, mistasque precibus ac terrore litteras, tentat. ille, quamuis è tanta clade, ac præsertim ex amissa regia sobole, insigni dolore accepto; tamen (quod vix credibile videatur) stetit animo; conditiones pacis reiecit, collectis reliquijs Nairum, & omnis generis vndique coacta multitudine, aduentanti Zamorino se rursus obiecit. Ea quoque pugna victus ac profligatus, accepto insuper vulnere, nihil habuit prius antiquiusve, quàm vt Lusitanos, eorumque res omnes à cædis & direptionis

periculo eriperet. Vaipinum est insula Cocino proxima, sacri & inuiolati D
apud barbaros soli; ac præterea, situ & operibus munitissima. in eam insulam aduenas cum eorum gaza raptim transferendos curar. dein cum egregia manu armatorum subsequutus ipse celeriter: vt si minus loci religione, certè munimentis armísque hostem arceret. Omnes ferè proceres, vt supra dictum est, ad hostes turpi defectione transierant. Vnus Vaipinensis dynasta Trimumparæ sese fidum comitem amicumque ad finem vsq; fortiter præbuit. At Zamorinus, haud segniter vsus victoria, Cocinum penetrat; vrbem flammis iniectis vniuersam incendit; Vaipinum contempta religione haud semel aggreditur; sed cum ignominia semper ac damno prohibitus, aduentante iam hyeme, in proximum ver distulit bellum. interea, ne Trimumpara Cocinum repereret, castella in vrbis ruinis nonnulla excitauit, & cohortes aliquot in eo præsidio statuit. ipse tam secundis rebus elatus ac tumidus, Mahometanis ac Brachmanis effusè lætantibus, ad gratias inanibus dijs agendas Calecutum reuertit. ibi, æraria officina instituta per duos, quos diximus, fidei desertores, & alios quorum industriam magnis præmijs fouebat incitabatque; omnis generis tormenta machinasq; ad vrbium excidia comparabat; cùm è Lusitania subitò nostris admodum laborantibus affuit Franciscus Albuquercius, omnibus belli adiumentis instructus. is, Petro Ataidio cum cæteris qui ad Anchediuam hyemauerant, ad suas naues adiuncto, Vaipinum rectà contendit, ac Trimumparam Emmanuelis nomine tum verbis amicissimis erectum animatumque; tum ad regiam tuendam personam præsenti pecunia subleuatum, cæso & fugato Calecutano præsidio, in Regnum Cocini summa omnium gratulatione restituit. Inde, populando vrendoque perduellium tecta sataque, non vno loco hostes vel inuitos in certamen extraxit; multisque minutis prælijs exiguo admodum suo detrimento cæcidit. postremò oppida quoque aggressus, primò Chiriuaipinum, dein Cambalanum, tum alios ignobiles vicos, dynastis qui ad Zamorinum defecerant, vel interfectis, vel in fugam actis, ingenti ardore militum expugnauit, incenditque. Ab ea expeditione, maximo gaudio & infinita cum actione gratiarum à Trimumpara exceptus, pro amicitia petijt, vt quoniam inter eas nationes adeo infesta ad eam diem vita Lusitanorum fuisset; castellum ad eorũ corpora & res tuendas ædificare sibi Cocini liceret. quod Rex adeo prolixè liberaliterque concessit; vt è suis etiam palmetis, quoniam cæmenta non suppeterent; præcipua firmitate materiem in eam ædificationem F
excidi quamprimùm iusserit: dein loco in primis idoneo area dimensa, & inchoato iam opere; dudum expectatus è Lusitania cum iuuentutis robore superuenit Francisci patruelis Alphonsus Albuquercius is, qui rerum deinde gestarum gloria Magni cognomen est consecutus. Eius accessu, Lusitanis Indisq; certatim insudantibus, breui consummatum castellum, & in eo templum Diuo Barptolemæo dicatum est: vt magno vtrumque consilio ac pietate, sic modico sumptu elegantiaque. Sacrarum ædium & arcium, quæ varijs Indiæ locis per alios aliosq; præfectos deinde per otium absolutæ sunt, lignea illa prima ædificia, quasi typos ac proplasmata iure quispiam dixerit. Eo munimento perfecto, supplicatio à Lusitanis habita: signum pendentis è Cruce Domini sub vmbella pretiosa per multas instauratæ iam vrbis partes, præcinentibus tubis cum religioso tripudio ac festa salratione prælatum. pompa ad arcem vsque perducta, & cùm arx ipsa, tum in ea templum precatione solenni à sacerdotibus consecratum eo maiore lætitia, quòd illo primùm die Romana Ecclesia diuinis in rebus, Lusitana gens in humanis, Indiæ possessionem adire quodammodo videretur. Post hæc, Albuquercius vterque ad perdomandam Zamorini ferociam nouas excursiones fecêre. vastatus in primis Repelinensis ager. pagi ac villæ complures inflammatæ

ac di-

A ac dirutæ nauigia capta ac direpta permulta. deniq; bello passim circũferendo, tãtum terrorẽ omnibus circa populis intulêre; vt Zamorinus ipse, præsertim suadente Naubeadarino eodem, qui bellum antea dissuaserat, oratores pacis & commercij petendi ad Lusitanos miserit. cui conditionibus iis datum est fœdus, vt & cædem Calecuti factã, & direpta mercimonia æquis æstimationibus compensaret: itemque ab lacessendo armis Trimumpara in posterum abstineret. In hasce fermè leges pax conuenit, ac rursus cum Zamorini popularibus amicè agi, & contrahi cæptum. Eadem fama permoti iamdudum tutores Colani Regis (nam ipse per ætatem potens regni nondum erat) per legatos item fœdus & amicitiam petiêre. Quibuscum eò libentius iunctæ dexteræ, quò maiores in omnem partem opportunitates habere visa res est. Etenim Colanum vrbs, quattuor & viginti leucas à Cocino in meridiem sita, in primis totius Indiæ antiqua & opulenta censetur. ex ea Calecutum, & aliæ Malabarici soli olim ductæ coloniæ. abundat mercibus; portum facili præbet accessu. ac præterea, multis familijs veterum Christianorum incolitur: quæ res longè etiam vehementius Lusitanos ad societatem gentis allexit. Igitur illis præcipuè cautum in fœdere:
B multis & grauibus iniurijs liberati, eorumque fortunis ac dignitati consultum. Instituta communi consensu amicitia, tabulisque commercij ritè confectis, domiciliũ proprium Lusitanis in vrbe Colano attributũ. eò cõfestim negotiatores cum scribis & custodibus immigrarũt. Accessit rei diuinę procurandæ causa Rhotericus Dominicanus. is, & morum integritate, & doctrinæ præstantia paucis diebus multos mortales partim in recta fide confirmauit, excoluitque: partim ab stipendijs dœmonum ad Christi signa traduxit. Eodem anno quo hæc in India gerebantur (is fuitã millesimo quingentesimus tertius) nauarchi aliquot ad commeatus Arabicos prohibendos Olisipone profecti, Zanzibaris regem malis coactum, stipendiarium Emmanuelis fecêre. itemque Brauæ liberæ ciuitati, leucas cis Melindem centum, annuum vectigal impositum. ipsi verò Melindensi Regi, cùm à Mombazæ tyranno valde premeretur, sanè opportuno tempore latæ suppetiæ. tyrannus ab armis discedere, & prope iam victo Melindensi pacem dare coactus est. Cùm terra marique negotia Lusitanica prospero admodum procederent cursu, & simul in varias regiones aditus Euangelio patefieret; tranquillas iam à Calecutano res, vnius hominis cupiditas & amen-
C tia perturbauit. is, Cocinensi apothecæ præpositus, cùm nauem Malabaricam pipere onustam præteruehi cognouisset; repente vel auiditate prædæ, vel priuato in Malabares odio incitatus, mittit qui captã sine mora Cocinũ pertrahant: nautæ cùm se Zamorini amicos & populares clamarent; Deumque & hominum fidem testarentur, se ipsius missu Cranganorem petere; nihilominus Lusitani in incepto persistunt. coorta pugna, sex Malabares interfecti, complures vulnerati: nec Lusitanis incruentum certamen fuit. Expugnato nauigio, in Cocinensem apothecam piper omne conuectum. Ea re cognita Zamorinus confestim ad Franciscum Albuquercium mittit, qui tantam iniuriam expostulent. ille cùm rem negligeret, nec modò ablata reddere, sed ne factum quidem vlla ratione purgare dignaretur; enimuero Zamorinus continuò exarsit iracundia, coalitamque recens amicitiam indignabundus abrupit. Hanc ego diremptæ pacis ac societatis causam, Damianum Goesium & Hieronymum Osorium sequutus, in medium attuli, haud sanè ignarus, in hoc etiam ab ijs dissentire Barrium: culpamque omnẽ in Zamorini mobilem animum vtcunq; transferre. Sed regijs chronographis à me, præsertim in re tali tantaque, temere fides abroganda non fuit. Cæterùm Zamorinus, vti dicere institueram, acri dolore succensus, primùm edicta omnia, decretaque in rem Lusitanorum facta, extemplò

 reuo-

reuocat. dein armatos parones ad intercipienda onera circumquaque dimittit. postremò ad euertendum Trimumparam, Lusitanosq́; ex India pellendos maiore quàm vnquam antea conatu copijsq́ue se comparat. Et quamquam inexpiabili in vtrosq́ue odio ferebatur; bellum tamen distulit consultò, quoad Albuquercij fratres onustis iam non vno loco nauibus, ex India abscederent. Quibus de consilijs Trimumpara litteris amicorum ac nuntijs maturè certior factus, cum Francisco (nam is præerat summæ rerũ) egit etiam atque etiam, vt adeo difficili ac periculoso tempore quàm firmissimum sibi suisq́ue præsidium in discessu relinquat. Sed neque proximæ calamitatis memoria, neque imminens Lusitanicæ rei discrimen, neque optimi, & constantissimi Regis obtestationes precesq́ue flectere Francisci animum valuêre, vt naues plus tres cum centum & quinquaginta dumtaxat propugnatoribus daret, præfecto Eduardo Patieco viro fortissimo: nimirum, vt in tanta deinde paucitate, cùm militum virtus, tum verò diuinę opis præsentia clarius appareret. Post hæc, Albuquercij fratres vterque simul, verùm exitu dispari in Lusitaniam vela dedêre. Franciscus, incertum qua clade, quoue infortunio, vnà cum socijs in itinere perijt. Alphonsus, quamuis magnis iactatus procellis, tamen circa finem Iulij mensis, non minore quæstu quàm gloria, sospes in vrbem Olisiponem introijt. Post eorũ profectionem, solutus metu Zamorinus, palam terra marique bellum ciebat. ducenta amplius nauigia, magnam tormentorum copiam, elephantos cõplures, armatorum millia circiter sexaginta contraxerat. Eo terrore Cocinum allato; multi confestim in Malabaris interiora dilapsi: ac vix capitis pœna proposita cohiberi populus potuit. Ex reliquis copijs ægrè milites ad millia triginta conscripti. quorum tamen paulatim numerus partim transitionibus, partim effugijs vix ad decem millia tedijt, nec ea quidem admodum forti animo, vel integra in Trimũparam fide. Ergo tota pæne belli moles in Lusitanos incubuit. Solennes tum fortè agebantur feriæ, quibus cælestes itas in omne genus humanum intentas olim suo potissimum capite Christus excepit. Ea recordatione ad omne decus ac pietatem incensi Lusitani, vicissim vitam pro Christi nomine effundere gestiebant. Itaque tanto inferioribus copijs, nullum periculum recusare, caput libenter in discrimen offerre, & periculosissimas expeditiones certatim sibi quisque deposcere. Eduardus, quoniam multis partibus vno tempore dimicandum fore non dubia coniectura prospexerat; primùm ad Repelini vada nouas munitiones obiecit. dein Cocinensi arce multis locis instaurata; nouum insuper propugnaculum ad portus introitum excitauit. ad hæc, naues & scaphas maiores, vt ad subita occurrerent, omni genere telorum ac tormentorum instruxit. At Zamorinus, vti proximo bello fecerat, Repelini transitum, & vado, & actuarijs longo ordine consertis tentauit primùm: dein magna suorum cæde bis terue repulsus, cùm in angusto loco se multitudo impediret; & à nostris in confertam turbam irrita nulla iacula inciderẽt; Repelinensis dynastæ monitu ad loca minus vadosa, verùm patentiora descẽdit. ea re cognita Patiecus cum expeditis celeriter anteuertit: ratusq́ue paucitatem consilio adiuuandam; noctu sudes præacutas toto passim vado figẽdas curauit: postridie hostes magno impetu transire conati; partim se præustis cuspidibus induerunt; partim accedente æstu obruti; partim assiduis missilium nimbis vulnerati, occisiq́ue: pars etiam, quæ vel nandi peritia, vel beneficio lintrium in vlteriorem euaserat ripam, acriter dimicãtibus Lusitanis, aut cęsi, aut in flumen detrusi. Zamorinus, vbi aperta vi parum proficere se intelligit; ad insidias de more conuersus, percussores, trãsfugarum specie, in Eduardum occultè summittit: hosce ille diuinitus deprehensos conuictosq́ue

ctosq́ue

A ctosque Trimumparæ tradidit, in quos arbitratu suo cõsuleret. pretio dein
conducti, qui veneno inficerent aquas: eo item scelere per indices patefa-
cto, excubiæ ad fontes intenta cura dispositæ. Rumor ad hæc de industria
dissipatus, Cocinense præsidium cæsum, naues captas & incensas: ac solicita
ti circa populi, vt in nostrorum stationes, & apothecas impetum facerent,
nomenque Lusitanum omne delerent. ea quoque fraus Dei beneficio pa-
tuit. Quo tam infelici rerum euentu cùm valde angeretur Zamorinus;
tum ad infringendos eius conatus, dira morbi lues accessit: qua multi
ex ipsius exercitu fœdè absumpti; multi etiam & contagionis metu, &
belli difficultate perterriti, diffugêre. Iamque susceptæ expeditionis au-
ctores exspectantem, ac desperatis pæne rebus, de pace ac de reditu cogitan-
tem, iniecta repente spes confirmauit expugnandi Lusitanicas in ipso Coci-
nensi portu naues; quo vno subsidio, vt supra diximus, Trimumparam vel
maximè niti non ignorabat. Mahometanus quidam erat, Coiesalles no-
mine, machinarum peritus. is ad Christianorum nauigia superanda, Ma-
labaricis multo celsiora, eiusmodi artificium ingenti omnium approbatio-
ne commentus est. Binis paronibus, valido & à puppi & à prora tigno inter
B se commissis, turres erigebat; è quibus deni amplius homines in subiectas o-
nerarias tutò eiaculari possent. Huiusce generis machinas octo cùm ador-
nasset; Zamorino ignaro talium rerum, & adulatorum turba circumfluenti,
tanta victoriæ fiducia subitò accessit; vt Eduardum ad se vinctum perduci
sine mora imperauerit. Verùm ille per exploratores tota de re præmoni-
tus, nouas vicissim in onerarijs machinas excitarat. ac quo die commissum
est prælium (is erat in cœlum ascendenti Christo Domino sacer) naui-
um puppes, ne à tergo circuiri possent, ad littus applicuit: præterea, ad arcen
dum congressum, prominentes à prora malos obiecit: precatusque immor-
talem Deum, vt in ea quoque sibi pugna, sicut in cæteris propitius adesset;
inuicto animo, perexigua manu, ducentorum ferme nauigiorum impetũ
excepit. Ardentes primùm pyræ ad Christianas naues inflammandas im-
missæ: quibus accessu prohibitis, & in conspectu omnium frustra con-
sumptis; tum demum turrita nauigia nequicquam admoueri cœpta. Si-
quidem præter ipsam machinæ formam, duplici præsertim clauo, ad regen
dum inhabilem, æstus quoque maris tum fortè rapido accedens tractu,
gubernandi arbitrium nautis ademerat. ergo, & magistri gubernacula huc
C illuc frustra torquere; & remiges irrito conatu in aduersum maris impe-
tum tendere; & infesto rostro in nostros directa nauigia repente modò in
obliquũ, modò in cõtrarium sisti: nihil iam loci consilio vel arti esse: neque
moderatores inter se constare; nec remigium clauo, neq; clauus magistris
parere: aliò naualis turba, aliò duces & propugnatores vocare, aliò cuncta
simul æstus abripere. in eo tumultu, cùm sagittarũ multitudo cælũ pæne in-
umbraret; & crebris hinc inde fulgetris horribili cum strepitu radiantibus,
omnium generum vsquequaque tela volitarent; è turribus octo vix duæ ad
onerarias ægrè tandem appulsæ. in quas destinato ictu maiores globi à no
stris subinde contorti: laxatisque cõpagibus, partim auulsa è suis sedibus ta-
bulata, cum ipsis epibatis in aquam magno sonitu decidêre; partim dissilien
tibus vndique fragmentis, consauciati permulti, ingentem pauorem ac tre
pidationem cæteris intulêre. Ad eum casum clamor à nostris terra mariq;
sublatus; & integrata pugna tãto militum ardore; vt Calecutani, multis pas-
sim occumbentibus, attoniti pauentesque certatim terga conuerterint. ne-
que vllis, ducum Regisve ipsius, aut minis aut hortamẽtis sisti fuga potuit.
contento cursu remotas Malabaris insulas, & intima penitus æstuaria pe-
tiêre. quinque circiter ab initio belli menses effluxerant. eo toto tem-
pore Zamorini copias valde imminutas esse constabat. pestilentia, mor-
talium

talium ad tredecim millia absumpserat: totidem fermè huc illucque diffu D
lerat metus. varijs prætereà certaminibus, magna parte nauium ac tormentorum amissa, ex ipso militum robore millia plus quinq; ceciderant. Zamorinus infeliciter iam toties in arma coortus, cùm & hyems immineret, & noua insuper è Lusitania classis adesse diceretur, abiectis belli consilijs, ipso DI ui Ioannis Baptistæ natali die vasa collegit, ac retrò ad Pananem tristissimus abijt. Brachmanæ augurésque, quòd belli suasores & impulsores semper fuissent, veriti ne in ipsorum caput calamitas verteret; culpam tantæ acceptæ cladis in malè obseruata auspicia, neglectas religiones, & vota minus fideliter persoluta, cuncti ex composito reiecêre. Hisce artibus mendacijsque sacrilegi impostores existimationem suam egregia simulatione tutati. Zamorino, vanis superstitionibus miserè obnoxio, ingens diraũ iniecta formido. regni administratione vicarijs tradita, ipse interim ęger animi, ac mœrore pæne confectus, in auiam solitudinem cum exiguo comitatu, ad placandos commentitios Deos, & expianda peccata secessit. At Lusitanorum, eo toto bello, cùm omnium, tum verò Eduardi præcipuè Parieci virtus enituit. Is, & ante prima signa fortiter dimicando, & insidijs maturè præcauendis, & disponendo milite, & muniendo vbi res postularet; & omnia militaria munera impigrè obeundo; acerrimi simul bellatoris, & ducis eximij laudem omnium testimonio est consecutus. Quamquam attentius E
belli progressum & euctum æstimantibus, diuina potius, quàm humana tota res visa. quando tam multis Malabaribus ex vtraque parte cadentibus, Lusitanus tot prælijs desideratus est nemo. ac nauium insuper aluei non semel traiecti ac perforati sine vllius damno feruntur; & fulmineo excussæ rotatu ferreæ pilæ, irrita plaga (quis credat?) obuijs quorundam exceptæ pectoribus. Quas ob res, Christo salutis humanæ parenti, supplicationes habitæ, & solenni ritu, pro ea quæ tum suppetebat copia, sacrificatum est. Redeuntem è prælio Patiecum Trimumpara perquàm arctè comiterque complexus, immortales eius virtuti ac fortitudini gratias egit: nec modò regnum, sed vitam, salutemque Lusitanis haud vno iam nomine acceptam ingenuè tulit. Interea multorum litteris & nuntijs certior factus Emmanuel, quanto in periculo res Indica versaretur; Lupum Soarium Aluarengam cum nauibus duodecim subsidio suis laborantibus miserat. is, quamquam ab Eduardo parta iam ante victoria, magnum tamen ad Cocinense regnum & Lusitanica negotia stabilienda, momentum attulit. Siquidem Zamorinus & quotidiano matris conuitio, & assiduis popu- F
latium precibus in patriam reuocatus, bellum eadem qua deposuerat leuitate, reparare terra marique instituerat. Iamque ad Cranganorem oppidũ terrestres naualesque copias intentiore delectu habito cõtrahebat. Eius rei fama Cocinum allata, Lusitani circiter mille, Naires ad duo millia confestim eò profecti, recens ædificata ab hoste nauigia primùm expugnant, præfecto rei maritimæ cum duobus filijs interempto: dein exscensione facta, eodem impetu Naubeadarini peditatũ fundunt fugantque. tum Cranganori oppido iniectæ flammę; Christianorum tamẽ tectis, ac pręcipuè sacris MARIAE Virginis, & Apostolorum ædibus temperatum est. Per idem tempus Rex Tanoris (ea quoq; Malabarica est regio) cùm finitimis bellis admodum premeretur, à Lusitanis auxilium petijt; seque, ni aspernarentur, Emmanuelis vectigalem fore professus est. missi extemplò aliquot Lusitani manipuli: quo ille subsidio, cùm breui superior hostibus euasisset; certis, vti receperat, legibus, in Regis Lusitaniæ societatem, ditionemque concessit. Inter hæc, Indico mari ab Lusitanis vehementer infesto, Calecurana commercia magis in dies imminui. negotiatores & inquilini partim ad suos lares, partim in aliena regna migrare. In ijs mercatores Arabes omnium
ditissi-

A ditissimi, cùm ad Mecam reditum pararent; pecuniam & pretiosissima quęque in naues imposuerant, sub Lusitanicæ classis discessum illicò vela factu ri. Non fefellit ea res Aluarengam. Continuò Pandaranæ portum scaphis audactet inuectus, onerarias Arabum septendecim instar muri inter se colligatas, omni telorum genere ornatissimas, & propugnatoribus refertas, vi cepit, ac direptas incendit. Pertinacibus animis vtrinque certatum est. è Mahometanis duo millia; è nostris vigintiquinque, non amplius, interfecti: vulnerati ad centum & triginta. Inde, relicto cum tribus nauibus ad Cocinum tuendum Emmanuele Vasconcellio, opimis spolijs onustus Aluarenga Lusitaniam petijt, comite itineris Eduardo Patieco: cuius egregiæ virtuti, immortalibusque erga se promeritis, Trimumpara debitum testimonium scriptis ad Regem litteris tribuit. Ei testimonio cùm aliorum etiam litteræ sermonesque astruerent fidem, Emmanuel talem ac tantam indolem in obscuro latere nequaquam est passus. ac præter cæteros honores aduenienti Eduardo publicè priuatimque habitos, præclara quoque viri facinora pro concione diligenter exposuit ornauitque Regis iussu Iacobus Ortizius Visensis Episcopus: idemque cæteris in oppidis Lusi- B taniæ factitatum. dein, vt in communi causa commune gaudium esset, ad Christianos omnes Reges principesque, ac Romanum præcipuè Pontificem, Emmanuel in eandem sententiam accuratè perscripsit. diu celebrati sermone omnium nationum tam noui tamque admirandi rerum euentus; gratiæ vbique ingentes actæ Deo; nec parum inde Lusitanico generi ac nomini dignitatis accessit.

Libri secundi Finis.

HISTO-

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER TERTIVS.

OC tam secundo successu rerum, Emmanuel Orientis opes imperiumque animo & spe in dies maiore complexus, percunctando à regionum peritis, & nauigationis tabulas, quæ ex India depictæ subinde referebantur, attentius contemplando, ita comperiebat: Indicę negotiationis pſidia & quasi claustra præcipua esse tria: Adenum Arabiæ, & Armuziam insulæ Geru (Ogyrim olim fuisse quidam haud absurdè coniiciunt) prænobiles vrbes, quarum alrera Arabici, altera Persici sinus ostium obsideret: itemque Malacam, Sincapurano impositam freto; quò, propter loci opportunitatem, Sinarum, & Lequiorum, & insularum pæne innumerabilium mercimonia commearent. ergo, ad ea loca vel fœdere sibi adiungenda; vel armis, vbi res exigeret, occupanda; studium omne cogitationemque conuerterat; ratus, id quod res erat, eam vnam expeditissimā rationem esse totius maritimi quæstus ac mercaturæ ab Aegypto, Syriaque in Lusitaniam transferendæ. Non fefellêre eiusmodi consilia Saracenos, & Arabas, viros & in suis occultandis voluntatibus, & in alienis odorandis explorandisque admirandæ sagacitatis. Itaque Zamorino per aulicos & Brachmanas persuadent, vt quoniam Indicas classes Lusitanicis & robore nauium, & armorum apparatu inferiores tot iam euentus ostenderint; ab Aegypti, & Arabiæ, ac Syriæ Rege Campsone, quem Sultanum appellabant, aduersus communem hostem auxilia accersat. Missus in eam legationem cum amplis muneribus Maimames, Mahometanę superstitionis cultu notissimus. is, miscendo cōsilium precibus, modò Campsonem obsecrabat, vt religionis auitæ causam susciperet, ac prophetæ sepulcrum, & populares, amicosque & consanguineos à quotidianis Lusitanorum iniurijs ac latrocinijs vindicaret: modò suadebat, vt sibi quoque, vectigalibusque suis maturè consuleret. Gentem ab vltimis orbis terræ terminis in partem Indici commercij vix ante quinquennium precario admissam, tantos iam sibi sumpsisse spiritus, vt leges Orienti dare, iura publica inuadere, Asiaticas opes per summam audaciam interuertere, quibus denique visum sit, nauigatione ipsa interdicere minimè dubitet. Qui tam longinquis, ac periculosis expeditionibus talia moliantur; quid tandem, si domicilium ac sedem in Asia fixerint, non ausuros? oriētem flammam vel exiguo latice, adultam iam & grassantem, non nisi ruina opprimi, & extingui. Proinde nascenti malo pro sua pietate ac prudentia quàmprimùm occurreret. Ad extremum petebat: vt classem aduersus Lusitanos quantam posset maximam, remige ac milite instructam, ad Indiæ littora mitteret. Calecutanum commeatus, pecuniam, portus, ac cætera necessaria affatim præbiturum. In eandem sententiam orator etiam ab Adeni regulo, vir clarus è pseudoprophetæ stirpe, disseruit. Haud vana afferebant. etenim Campson, & Mahometici dogmatis se præcipuum assertorē, ac Mecanæ domus, quæ in

A quæ in eius erat imperio, præsidem ac tutorem ferebat; vt imminutum eius cultum negligere salua dignitate non posset: & post Lusitanorum in Indiam aduentum, ac merces in Occidentem auersas, maiora in singulos annos rei pecuniariæ damna sentiebat. igitur & Regum sociorum suasu, & sua ipse voluntate ad pellendos ex India Lusitanos vehementer incubuit. In præsentia, legatos quàm optimè sperare iussos, & promissis ingentibus regio more oneratos, dimisit. Cæterùm mox de apparatu bellico, deque ratione perficiendæ rei deliberanti, multa occurrebant, quæ quamuis incitatos hominis impetus admodum retardarent. primùm communis Mars, & incerti bellorum euentus: dein periculum ne Lusitano oppugnando, totius Europæ arma in se conciret: postremò ædificandæ instruendæque classis difficultas: quòd & materia cædua, cùm in Aegypto non suppetat, longissimè petenda: & informes triremium aluei membratim à Cairo seu Babilone, quæ interfluo Nilo Mempheos obiacet antiquæ ruinis, Suezium vsque rubri maris emporium per solitudines arenosas, & auias transuehendi forent, atque ibi demum compactis carinis ornandi deducendique. Quocirca, antequam ancipitem belli subiret aleam, sibi tentandum B existimauit, num quid denuntiatione magni alicuius periculi, ac minis apud Christianos proficere posset. Primùm igitur, per idoneos homines rumoribus dissipatis, omnium aures bellicis terroribus complet. dein artificiosè submittit, qui Maurum monachum Hispanum, antistitem templi eius, quod in Arabiæ monte Sina reliquias Diuæ Catharinæ virginis martyrisque conseruat, metu, ne quid in sacram ædem grauius consulatur, supplicem ad se compellant. Hunc ergo, simplicitatis antiquæ virum, qui regum ignoraret artes, pauentem ac trementem, Campson cum minacibus litteris ad Alexandrum eo nomine sextum Romanum Pontificem mittit. in quibus erat; se à duobus Christianis Regibus Fernando, & Emmanuele iamdudum intolerandis iniurijs affici. ab altero Mahometanos omnes Bæticæ finibus, nulla ipsorum culpa, per summam indignitatem exterminatos. alterum, Africæ, & Arabiæ, & Indiæ oram annuis classibus infestam habere; nautas & mercatores in seruitutem abducere; aditu religiosissimæ ædis, quæ ad Mecam sit, plurimos omnium nationum mortales arcere. quòd hæc Rex vterque, socer ac gener, nulla prouocati iniuria, contra ius naturæ ac gentium audeant; se quoque vicis- C sim Christianos quotquot in suo imperio sint, ad Mahometica sacra metu proscriptionis & exilij compulsurum: ac præterea antiquissimarum religionum Christianas ædes ac monumenta; quæque in Aegypto, & Arabia; quæque in Iudæa ac Syria visantur, cum ipso Christi sepulchro euersurum & concrematurum esse. Quæ si Pontifex salua cupiat, ac suorum incolumitatis curam gerat; Regem vtrumque pro sua potestate quàm primùm ab ea mente consilioque deducat. Has ergo querimonias minasque Campson ad Pontificem Maximum detulit, haud dubius, eas magni vtrique apud Hispaniæ Reges fore momenti, quibus prope hæreditario iure nihil Christiana religione prius aut potius esse didicerat. Alexander, Senatu super tali tantaque re habito, monachum ipsum ad Emmanuelem, ex quo coram fusius cuncta cognosceret, mittit. Hunc demissè precantem, vt ab lacessendo Aegypti Rege desisteret, ac tot Christianis mercatoribus, tot religiosis hominibus, tam venerandis Christi Sanctorumque reliquiis pro sua pietate consultum vellet; bono animo esse iubet Emmanuel. neque enim Campsonem studio Mahometicæ superstitionis, aut abominandi monumenti cura, sed imminutis portorijs reditibusque torqueri. quæ detrimenta quando ita vehementer hominem excrucient; nequaquam commissurum, vt Christianis negotiatoribus è suo regno pel-

lendis, & celeberrimis templis, ad quæ ingens quotannis hominum vis, D religionis causa, magno cum ipsius emolumento confluat, euertendis; nouam insuper iacturam certissimi quæstus & vectigalium faciat. Nam quòd Fernandi soceri iniurias, de quibus ad eam diem questus non sit, quartodecimo demum anno (tot enim ferme à pulsis è Bætica Mauris effluxerant) adeò acerbè, tam dolenter expostulet; cui non apparere causas quæri accusationum & criminum; & sordidissimæ cupiditati auaritiæque inanem speciem caritatis religionisque prætendi? Proinde Christi famulus poneret metum, nec barbari fremitus irasve tantoperè perhorresceret. Hisce verbis confirmatum antistitem, pecunijsque ad exornanda Orientis templa, ac pauperes alendos copiosè instructum, Rex Lusitanus Romam remittit; ac simul ipsum Pontificem Maximum per litteras omni solicitudine liberat. Ipse verò, qua erat prudentia, & animi magnitudine; tam dira Sultani comminatione adeò non exterritus est, vt magnam etiam voluptatem inde perceperit. præclarum quippe sibi Emmanuel ducebat, immanem belluam, quæ ad eam diem Lusitanica arma superbè contempserat, quasi adactis ad vitalia telis, denique commoueri. Quocirca ad cœpta prosequenda, duplo pæne maiorem, quàm superioribus annis classem instruxit. eique præfecit Franciscum Almeidam, virum cùm cætera illustrem; tum quòd fortem ac fidelem operam in Bætica expeditione Fernando nauarat. Huic magnoperè in discessu præcepit, vt quoniam ad ea, quæ iamdudum agitabat animo, & E assiduitate copiarum ac ducum, & spatio temporis opus esset; arces aliquot opportunis Africæ, Asiæque locis exstrueret, quæ Lusitanis & facilem in remotas regiones excursum; & tutum, quotiescunque res postularet, receptum darent. Præfectus, cùm ad VIII. Kalend. Aprilis, qui dies cœlesti ad Virginem nuntio est sacer, nauibus duabus & viginti faustis ominibus Olisipone soluisset anno millesimo quingentesimo quinto, Franciscanis aliquot fratribus, & clericis alijs rei Christianæ causa in eam peregrinationem assumptis; octauo Idus Aprilis ad Hesperidas processit. inde cùm ad superandum Bonæ spei promontorium nauarchi in meridiem cursum extendissent; vehementi Aquilone vsque adeò in remotas ab Sole regiones prouecti sunt; vt classiarijs præ nimio frigore manus propemodum obriguerint. Inde ad Orientalem Africæ oram extemplò flexêre, & secunda nauigatione paucis diebus Quiloam est ventum. ibi Abrahemum tyrannum callidè tergiuersantem, & annuum stipendium F Emmanueli recusantem pendere; Almeida cum armatis descensione facta, ex vrbe per vim exegit: eiusque loco Mahometem Anconinum, acceptum incolis virum, & expertæ in Lusitanos fidei, Regem, solenni cum apparatu imposita capiti aurea corona, constituit. Dein situ ad maritimos aditus æquè ac terrestres in primis commodo, arx ædificari cœpta ingenti alacritate nauticorum, & militum. cumque labor in orbem iret, ipseque Almeida & cæteri principes, ad exemplum, suam obirent vicem; non die non nocte intermissum opus, vigesimo die absolutum est: arcique ab Diuo Iacobo inditum nomen, quod eius Apostoli die ipso natali vrbem expugnassent, ac tyrannum inde expulissent. Constitutis Quiloæ rebus, & firmo præsidio arci imposito, itemque nauigijs ad oram tutandam relictis, Mombazam petijt classis. Ea vrbs in parua eiusdem nominis insula, quam æstuarium efficit, excelso ad conspectum tumulo posita, portum habebat duobus propugnaculis munitum: in quibus tormenta è Lusitanico naufragio nuper extracta, vt supra diximus, barbari collocarant. ijs cùm aduentantem classem aditu prohibere conarentur; nostrorum ictibus breui disiectum vtrumque castellum,

A ac liber introitus Almeidæ patuit. missis deinde ad tentandi reguli animum nuntijs, cùm nihil pacati responderetur; Almeida trifariam adortus vrbem, Assumptæ in cœlum MARIAE Virginis die festo vi cepit, ac direptam incendit. multi ex hostibus interempti, multi in seruitutem abducti. Regulum, inter ipsam dimicationem desperata victoria fugientem syluæ texêre. Transmisso inde sexdecim diebus Oceano, Anchediuam insulam tenuit classis. ea insula quod in littus imminet Indicum, ac tutam stationem nauibus præbet, ibi quoque ex Emmanuelis præscripto castellum excitatum. Hinc Almeida Cananorem traiecit; ac summa Regis voluntate ad tuenda mercimonia optimo loco arcem exstruxit, præsidioque communijt. Per idem tempus Lusitani qui ad Colanum agebant, contracta temere cum incolis & Arabibus rixa, ad vnum omnes interempti sunt. Eius rei cognoscendæ, ac sedandi tumultus causa, Laurentius Almeida Francisci filius classe profectus, cùm superba responsa tulisset, commisso prælio, Arabum onerarias ad viginti magno ardore militum captas incendit. quo item in prælio illud in primis accidit memorabile. pila è maiore tormento in scu-
B tum Ioannis Hominis Lusitani contorta, ad ipsius pedes sine vlla prorsus læsione defluxit. Interea grauis iam ætate Rex Cocini Trimumpara, de gentis more deposito gubernaculo, se in solitudinem ad colendas Brachmanarum superstitiones receperat, ac sororis filium Naubeadoram natu minorem hæredem reliquerat regni, maiore præterito, quod nuper in bello Calecutano ad Zamorinum vnà cum alijs principibus defecisset. is dolore incensus amissi patrimonij, cùm nouum deinde Regem vexaret, exerceretque, ac popularium solicitare animos non desisteret; profectus Cocinum Almeida, Trimumparæ iudicium ac voluntatem ratam voluit esse: donatum pretiosis muneribus Naubeadoram in fidem recepit, ipsiusque patrimonium ac regnum, Emmanuelis auctoritate opibusque constituit. dein impositis mercibus naues duodecim anno insequente in Lusitaniā remisit: ipse ad res Indicas administrandas, regesque socios tuendos (quòd ita in mandatis habebat ab Emmanuele) Cocini permansit. Plures tum è Lusitania classes, nondum exploratis ad plenum tempestatibus, eodem anno deinceps, vt quæque parata erat, in varia cogniti nuper Oceani littora mittebantur. Itaque paulo post Almeidæ profectionem, vir egregiè
C fortis, Castellano patre natus, Petrus Gnaia, nauibus sex ad Sofalam venerat, vt arcem in eo tractu, si qua posset, ædificaret; ac simul in auri pretiosa commercia Lusitanos induceret. Tenebant ea loca tum Saraceni ab vrbe Magadaxo primùm, dein à Quiloa profecti: & ingenti lucro cum finitimis Cafribus, qui in Monomotapæ Regis imperio varijs locis aurum effodiunt, Indicas vestes, & alia mercimonia commutabant. Sed inter Quiloanos tumultus Prætor eò missus Izufus, vir astutus & audax, defecerat nuper ab tyranno Abrahemo; perque fraudem in eius terræ possessionem inuaserat. Ad hunc, iam ætate confectum, & luminibus captum Gnaia cùm adijsset; primùm ostendit, quantum ex Lusitanorum societate & commercio vtilitatis capere posset. dein petijt, ob eam ipsam rem, vti ad merces custodiendas castellum in ijs finibus ædificare sibi liceret. id non magis aduenis, quàm incolis præsidio contra finitimorum incursiones futurū. ac simul de Regis Emmanuelis benignitate opibusque multa disseruit. Ille, non tam ratione societatis adductus (quippe qui nec Lusitanorum mercibus indigeret, & graues accolas fore procul dubio cerneret) quàm fama perterritus eorum, quæ ad Quiloam ac Mombazam erant gesta, perhonorificè accepit virum, ac postulatis in speciem libenter annuit: quamquam acriter obsistente Mengo Musafo genero, viro acri, & bellicoso:

quem senex ea potissimum ratione leniit, fore vt Lusitanos insolita cæli D intemperies, & loci grauitas, ac palustres humores paulatim absumerent, vel certè sic afficerent, vt à paucis armatis deleri sine periculo possent. Gnaia dynastam spe liberaliorem nactus; locum quà flumen in mare effunditur, ædificationi designat. & quòd cæmenta non supppeterent, casas è robusta materia raptim exstructas, duplici vallo, & propugnaculis, & fossa circundat. Neque ita multo post, vti prædixcrat Izufus, aduersa valetudine tentari aduenæ cœpti: paucisque diebus adeò peruagata vis febrium est, vt ex vniuerso præsidio vix quadraginta superessent, ad arma ferenda, & vigilias obeundas idonei. Quam occasionem ratus Arabs de medio tollendæ inuisæ nationis, exstimulante præsertim assiduè Musafo genero; tamen suis duntaxat opibus rem aggredi non est ausus. Mocondes erat Cafer, vicinis locis pro Monomotapæ Rege præpositus. Hunc per nuntios Izufus admonet, Europæos piratas, qui maritimam oram dudum infestam habuerint, deniquè ad se delatos; intra lignea septa, quæ sibi ipsimet circundederint, fame & squalore pæne confectos teneri. Si in partem prędæ venire animum inducat, se rem in eius aduentum integram seruaturum. Haud frustra missa legatio. Mocondes, omnis humani expers iuris, aduentitij lucri nec opinata spe illectus, ingentem trahens popularium E turbam, celeriter affuit. neque ramen Lusitanos fefellit, ab exsulibus Saracenis tota de re festinè præmonitos. itaque & ænea tormenta, ignotum Cafribus ad id tempus machinæ genus, idoneis locis occultè disposita fuerant; & cùm à valentibus intentiore cura excubiæ agitabantur; tum ipsimet ægri, quippe quibus periculum & indignatio præter spem adderet vires, sese ad defensionem forti animo comparauerant. Mocondes, artis bellicæ prorsus ignarus, ac numero maximè fretus (hominum autem ad sex millia secum adduxerat) Arabum ductu monituque fascibus sarmentiorum ex agro collatis, ad castellum copias incomposito agmine admouit: completisque fossis, nostrorum paucitate contempta, Cafres alij vallum scandere, alij conuellere nitebantur; cùm in confertam multitudinem, ac nihil tale timentem emissa repente ferrea procella, tantam edidit stragem, vt relicta oppugnatione attoniti, pauentesque barbari se in proxima nemora confestim abdiderint. ac ne ibi quidem tutò esse licuit. siquidem continuatis bombardæ ictibus, magno impetu dissultantia arborum fragmenta, semiermes, incautosque miserè lacerabant. cui tanto malo cùm nullum, præter fugam, remedium occurreret; rabie ab Lusitanis in F Arabas versa, vulgo fremere quòd se fallacibus promissis ad bellum cum ipsis Dijs gerendum euocassent. atque, vt est rapacissima gens, ne prorsus inanes abscederent, Izufi agro vastato, & oppido ipso magna ex parte direpto, in patriam reuertère. Ac ne Lusitani quidem inultā passi perfidiam. Post Cafrum profectionem, cognito Izufum eiusque satellites, nihil minus quàm nostrorum eruptionem timentes, negligentius agere; noctis intempestæ silentio, Gnaia, strenuis cum aliquot viris aduerso flumine in regiam subuectus, Izufum ipsum, & paucos familiares occidit. dein, priusquàm populi concursus in regiam fieret, insigni facinore perpetrato, ad suos eadem nocte incolmis rediit. Postridie, cùm res emanasset, ira odioque incensi barbari quàm maxima coacta manu, denuò castellum adorti; & eodē quo nuper euentu, plures & integri à multo paucioribus & imbecillis, cum cæde & ignominia repulsi. Post hæc, inter eos certari de successione cœptum. Cumque Musafus prępollens viribus, & popularium gratia, Izufi liberos patrimonio exturbare niteretur; & satis appareret, ius in armis fore; alter ex ijs, nomine Solimanus, ad Gnaiam confugit salubri vtrisque consilio: siquidem Lusitanorum ope Rex declaratus, fidelem se

vicissim

A vicissim illis amicum ac socium ex eo tẽpore præbuit. Interea Zamorinus, tametsi cum lætis admodum promissis ab Sultano redierant oratores; tamen, imminente Lusitano veritus ne sera essent Aegyptiaca auxilia; contracto ingenti fabrum naualium numero, maiorem quàm antea classem omni studio ædificabat, dispositis circa omnes portus custodijs, ne quid rumoris de tanto apparatu ad hostes efflueret. Namque Laurentium, dispersis nauibus Malabarica tenentem littora, & Aegyptios Arabasque negotiatores magno intercipientem rei Calecuranæ damno, quàm maximè in eaurum & imparatum placuerat adoriri. Verùm ex vrbe Calecuro clã elapsus Ludouicus Parritius Romanus (qui cognoscendi studio, vt fit, mercatoris habitu in Indiam penetrauerat, idemque hæc ipsa deinde litteris consignauit) Almeidæ vtrique, & filio & patri cuncta ex fide retulit. Neque ita multò pòst, è varijs oræ Malabaricæ portubus in vnum coacta Zamorini classis ad Laurentium rectà contendit. ea fuisse dicitur celsarum nauium amplius sexaginta; lemborum, ac paronum, biremiumq; ad centum & triginta, omni telorum genere, & numero militum instructissima. Ad eius famam, Laurentius, patris iussu naues non plus vndecim admistis triremibus paucis raptim adornauerat, Lusitanis, præter nautas, impositis octingẽtis. Vt ad ictũ

B bombardæ ventum est, conspicatus Laurentius tantam hostium multitudinem; expiatis de more noxis, primùm omnium ædem MARIAE Virgini Victrici vouit, si ea pugna barbari fusi ac fugati essent. dein, paucitati subueniendum ratus arte, ne à Malabaribus circũueniri posset; tormentis, qua parte virium longè præstabat, eminus rẽ getere instituit. atque ob id ipsum ex alto directis in prælium nauibus, leni Austro flante, simul & venti beneficium, & congrediendi arbitrium hosti præripuit. Ac primo statim certamine, cùm in syluam adeo densam ictira nulla propemodum ab Lusitanis incideret plaga; neque ex tanto interuallo vel tormenta ferrea, quibus tum vtebantur hostes, vel sulphurei pulueris ollę, vel sagittarũ imber nostros admodũ lęderẽt; multæ passim omnis generis naues hostiũ aut depressæ, aut in littus eiectæ. Ac, dissipatis demum ordinibus, quod antea consultò vitarat Almeida pugnam è propinquo conseruit. Prætoria nauis erat hostium, tum alueí magnitudine, tum armatorum frequentia insignis. In hanc harpagonibus ferreis comprehensam Almeida cum fortissimis aliquot bellatoribus incredibili pæne ausu transilijt; tantoque ardore animi & corporis dimicatum est; vt è sexcentis propemodum armatis, quoream tuebantur, super-

C fuerit nemo, exceptis ijs, qui nandi peritia freti, se in pelagus præcipites dederant. Pari conatu, verùm successu dissimili, Nonnius Vascus, modica naui, & exigua militum manu, multò maiorem, & propugnatoribus instructam fermè quingentis, inuaserat. cumque paucià pluribus circumuenti premerentur, extremo iam in discrimine laborantibus victor Almeida subuenit; nec modò suos è periculo eripuit, sed etiam naui hostium, trucidato vel depulso præsidio, potitus est. Inde iam certa victoriæ inclinatio ad Christianos facta, & Laurentius haud cunctanter insequutus trepidam ac pauentẽ hostiũ classẽ, aliquot insuper naues partim expugnauit, partim tormentorũ ictibus perforatas demersit; palatæ aliæ contento cursu Calecutum maximè repetentes, cùm longinqua fuga, tum quòd eas terror ipse longè lateque distulerat, ex imminenti clade euaserunt. Almeida, tribus circiter hostium millibus cæsis, sex tantùm è suorum numero desideratis (quæ res diuinum auxilium sine vlla dubitatione monstrauit) captiuas trahens onerarias nouem, ingenti parta præda simul & gloria, Cananoris portum, cuius vrbis in conspectu res erat gesta, magna cum totius populi, ac Regis ipsius gratulatione, sospes introijt. ac primùm omnium, MARIAE Virgini Victrici, quam initio prælij vouerat ædem, faciendam locauit. deinde Coci-

num ad Franciscum patrem cum alijs nauarchis iter intendit. Per eos dies D Sabaius, qui Idalcanem genuit, præcipuus Decaniorum tyrannus, qua in regione Goa vrbs est, opportunitatem nactus dum ad Cananorem distinetur Almeida, sexaginta actuarias nauesad Lusitanos ex Anchediua insula pellendos misit, præfecto classis, & auctore totius consilij Antonio Fernando Lusitano exsule ex ijs, quos ad cognoscenda loca gentesque Petrus Aluarus Capralis, vt supra dictum est, Quiloæ reliquerat. Is, ad spem vberioris stipendij transmisso Oceano, cùm se ad Sabaium contulisset, eiurata per summum nefas Christiana religione, Abdalæ nomen assumpserat: & , quòd rei maritimæ, & naualis fabricæ peritus esset; apud Goanos, talium rerum adhuc rudes, magno in honore habebatur. Igitur ad Anchediuam exscensu facto, nuper ædificatam à Lusitanis arcem omni conatu oppugnare instituit. Præerat arcis præsidio Emmanuel Passanius, spectata fide ac virtute vir, ex vrbe Italiæ Genua claro genere oriundus. Hunc, in subita re, quamquam ab alijs rebus imparatum, non defecit animus. ac dierum aliquot oppugnationem, cùm vrgeretur vndique, præclarè sustinuit. ac demum Abdala, victricis classis iam iamque aduentantis perterritus fama, quàm celerrimè sese irrito incepto ex Anchediua proripuit. Sed ea postmodum arx, quòd va- E lido præsidio propter hostium propinquitatem indigeret, ne Lusitanicæ res in tanta paucitate distraherentur, ab ipsismet Lusitanis est diruta. Inde, ad Franciscum affertur, Saracenos mercatores, à Molucis, & ab aurea Chersoneso redeuntes, ne in Lusitanica præsidia inciderent, longiore ambitu capto, per Maldiuas insulas in Arabiam tendere. Quocirca Laurentium filium ad eos insectandos proficisci iubet. Is cùm incognita sulcaret maria, æstus impetu primus omnium Lusitanorum ad insulæ Ceilani littora abripitur, quam insulam, vti supra dictum est, veterem esse Taprobanam Ioannes Barrius multis argumentis affirmat. hæc, ouali maximè figura ducentarum circiter & quadraginta leucarum ambitu, leucas in longitudinem septuaginta octo patet; in latitudinem, quattuor & quadraginta. atque à Cori promontorio, vt supra diximus, aulsa freto vadoso, Piscariæ, quam appellant, oræ prætenditur, ea cæli clementia, soli vbertate, & copia fluminum aquarumq; perennium, vt primorum parentum sedes olim perhibeatur fuisse. varia pecorum armenta, necnon elephantos gignit egregiè bellicosos ac dociles: cæteris metallis caret, ferrum incolæ effodiunt. plurimas fert gemmas, verùm præcipua claritate sapphyros, chrysolithos, pseudo- F palos, ac pyropos: itemq; aromata pretiosa, cinnama, cardamomum, piper, ac palmas eximiæ bonitatis. Ad hæc, vel in primis iucundo spectaculo syluosi montes ad effigiem theatralem inflexi, vastam planitiem oblongo circuitu in caueæ formam includunt: quorum vnus in arduam & subrectam altitudinem pænè septem leucarum exsurgit; habetque in summo æquatam agri planitiem, ex cui9 medio bicubitale saxum eminens ad instar mensæ, vestigium demonstrat impressum inclyti sanctitate viri, quem ex Indiæ regno Deli quondam in ea loca venisse tradunt, vt gentem superstitionibus deditam fabulosis, ad vnius Dei cultum religionemque traduceret. ergo tantæ venerationis est locus, vt à leucis amplius mille, omnium ordinum peregrini, ac præsertim logues, illuc pietatis causa contendant ingenti labore: siquidem, præter cæteras itineris difficultates atque pericula, in eius etiam montis cacumen, non nisi per adactos clauos ferreasque catenas ascensus est. Haud absimile vero videtur quod aiunt quidam, in eo, quod dixi, vestigio, quamquam extincta iam nominis antiqui & peregrini memoria, coli Eunuchum Candaces Aethiopum Reginæ, quem cùm alij scriptores, tum verò Dorotheus Tyri Episcopus (qui, Constantino Magno

impe-

A imperante, & sanctitatis & doctrinæ laude præcelluit) in Arabia Felice, totaque Erythra, & in Taprobana, Christi Euangelium promulgasse testatur. Porrò insula vniuersa, nouem in Sattrapias vel regna diuiditur: estque ad omne commercium, vel frequentia portuum, vel ipsa loci regione in primis accommodata. Laurentius in Calles portum inuectus, cum regulo per legatos inita societate, columnam, cum inscriptione, testem sui aduentus, in littore posuit: dein omissa propter incommodum anni tempus Maldiuana profectione, cum lætis admodum nuntijs ad parentem reuertit.
Inter hæc, Tristanus Acunia, Alphonso Albuquercio comite, cum valida classe in Indiam destinatur: quem ex itinere inuasit cupido Madagascaris insulæ naturam ac regionem explorandi. itaque vel contra sententiam Albuquercij (qui, ne tempotibus excluderetur, maturandum aiebat) appulsis ad insulam nauibus, cognitum est, maritima fermè ab Saracenis; interiora à Cafribus incoli: terram esse gingiberis, cariophylli, & argenti feracem. quæ dum Tristanus curiosè perquirit, aduersisque subinde tempestatibus nec opinato subsistere cogitur; interea (quod Albuquercius præclarè monuerat) idonea transmissionis Indicæ tempestas effluxit. certis enim & anniuersarijs fermè flatibus orientalis nauigatur Oceanus, quos
B hodie vulgus, vt ego quidem interpretor, ab ipso ventorum impulsu, motiones appellat. Ex si quo casu prælabantur, dum denuò recurrant, multorum mensium sæpè mora cæptis interuenit. Igitur, ne frustra interim tempus absumeretur; à Madagascare Melindem est ventum: & Oiensis dynasta Melindio Regi ob Lusitanicam societatem admodum, vt ferebatur, infestus, eiusdem Regis rogatu ab Lusitanis prælio victus, & Oia vrbe pulsus occiditur. quo terrore perculsus Lamensis finitimus regulus, in Tristani fidem vltrò concessit, & stipendiatius Emmanuelis Regis est factus. Ex eo loco ad Brauam ciuitatem classis accessit. ea cùm pactum superioribus annis tributum pendere abnueret, capta est à nostris certamine haud leui. Sex armatorum millia barbaris animos fecerant. Verùm vbi descensum à Lusitanis, & collato pede res geri cæpta est, ferociam posuère. Magna edita cæde fusi, & fugati plerique. Decurionibus tamen fides in patriam ad extremum vsque spiritum egregiè constitit. acriter dimicantes in vestigio cuncti mortem oppetere, quàm occidenti reipub. superstites esse maluerunt. Vrbs deinde congestis dudum diuitijs opulenta, à militibus fœdè crudeliterque diripitur. Qua in re vindex rapacitatis atque sæuitiæ
C euidenter apparuit numen. auiditate prædæ gregarij milites aliquot, mulierum manus ad armillas annulosque extrahendos inscio duce præciderant. ij, dum spolijs onusti scapha onerarias repetunt, ad vnum omnes in portu ipso demersi, repentina morte crudelitatis & auaritiæ pœnas dedère. scapha, cùm sub aquis aliquandiu latuisset, quasi perfuncta debiti supplicij ministerio, rursum emersit. Tristanus & cognitum scelus valdè improbauit, & cæteros graui edicto ab eiusmodi immanitate compescuit. A Braua post hæc ad Socotoram insulam maris Erythræi transmissum est. Christiani iam inde ab Apostoli Thomæ aduentu incolebant: sed ipsa locorum asperitate, & diuturno pastorum desiderio pæne efferati, Subterraneos inhabitant specus: in bello fundis eminus certant, cominus gladijs è mero ferro, quod mortuum vulgus appellat. victitant milio, careotis, & lacte. cum mercatoribus poma permutant; itemque cinnabarim, & aloen omnium laudatissimam. Quod ad cultum diuinum attinet, ex Iacobitarum hæresi, propter vicinitatem Aethiopiæ, vitia multa traxère. nam & à Romani Pontificis auctoritate seiuncti sunt, & circuncisionem, aliosque ritus Iudaicæ superstitionis vsurpant.

pant. neque tamen nulla retinent vestigia sanæ religionis: nam & ieiunijs D anniuersarijs placant Deum,& precandi stata quotidie tempora obseruant, & sanctam Crucē eximiè venerantur:huius imagines cuncti gerunt è ceruice suspensas:huic pro ipsorum tenuitate sacras ædiculas exstruunt: quò vbi conuenêre frequentes, Hebraicè concepta precationis verba præit vnus; tum instar chori cætera turba subsequitur. Quo tempore Tristanus ad eos venit,annis iam sex & viginti Rex Fartacum ex Arabia missis eò militibus mille,Beninum portum per vim occuparat:validaque arce imposita, Christianos admodum sæuo premebat imperio. Ad eos liberandos, atque ad Catholicam Ecclesiam adiungendos, ab Emmanuele Rege missus Tristanus, cùm Beninum attigisset;Fartacas,qui in eo præsidio erant centum circiter & triginta,comiter ad colloquium euocauit.ij, cùm ab insita genti ferocia, omnem cum Lusitano pacis conditionem aspernarentur; scapha circumuectus,& contemplatus loci naturā Lusitanus Imperator, duobus locis armatos exposuit.neque præfecto Abrahemo cum suis ad erumpendum defuit animus. Verùm vbi mox inter primores fortiter ciens pugnam ipse dux cecidit,extemplò fusa reliqua acies:ac nõnulli ad incolas,è quorum stirpe vxores,liberosque susceperant,confugêre:cæteri ad octoginta pernici velocitate arcem adepti,portas occludunt.tum à Lusitanis admotæ certatim scalæ: E transgressique mœnia,ex interiore parte claustra perfringunt.inde patentibus portis admissum agmen,& inclusi intra turrium penetralia Fartaces,nequicquam ad spem veniæ salutisque inuitati, cùm pertinacissimè se defenderent,omnes,præter vnum,occisi.è Lusitanis, dumtaxat vnus in ipso certamine occubuit.sex postmodum è vulneribus periêre. Arce capta, nuntij ad incolas missi;qui nouæ classis metu in auios montes vnà cum coniugibus liberisque perfugerant.ij,cognito aduenas Christianos esse, ad arcem accurrunt,& Fartacum iniurias grauiter questi, ad pedes Tristani cum lacrymis acciderunt,per Christum IESVM obsecrantes, vt è tam acerba seruitute, ijsdem sacris deditam,eiusdemque consortem spei nationem eriperet. Quibus ille,se vel ob id ipsum ab Emmanuele Rege,salutis eorum cupidissimo, in ea loca destinatum esse respondit;quamobrem & præsidium ad Mahomeranos arcendos,& sacrorum antistitem curandis incolarum animis libentissimè relicturum. itaque fano Arabum expiato, & in cultum Virginis MARIAE conuerso,arcis custodia cum idonea manu Alphonso Noroniæ Lusitano concredita est:rei verò Christianæ præpositus eximia sanctitate vir, Antonius Laurerius Franciscanus: qui tollendis vitijs, quæ in homi- F num mores ac religionem irrepserant,incolisque ad veram pietatem ac virtutem erudiendis,aliquot annos planè Apostolico munere est functus. Inter hæc,elapsi è prælio Fartaces,criminando Lusitanos,& impetitum vulgus instigando, varios motus ciebant.ad eos comprimendos motus,Arabicumque,& Persicum Oceanum pro Emmanuele obtinendum, Tristanus, quòd ita in mandatis habebat, Albuquercium cum nauibus dumtaxat septem, propugnatoribus fermè quadringentis & septuaginta,reliquit: ipse, circiter Idus Augusti,nactus tempestatem idoneam, cum reliqua classe in Indiam cursum intendit. Inter hæc vertente iam anno,cùm non optata modò classis, sed nullum prorsus nauigium è Lusitania adesset; magnus Christianos omnes,qui in India versabantur, metus incessit, mœrorque. Acuebant curas,pæne in religionem versa prodigia, quòd per eos dies & sol tanta ex parte defecerat, vt circa meridiem stellæ apparerent; & ingenti motu ex interuallis concussa terra tremuerat. Iam Zamorinus, tempus aduenisse ratus, nominis Lusitani tandem aliquando extinguendi, haud segniter instaurabat bellum, solicitabatque legationibus & promissis cùm alios,tum præsertim Cananoris Regem, sibi priuatim obnoxium; quòd mortuo Rege qui cum

cum Lusitanis pepigerat fœdus, ipsius pręcipuè studio & opibus in regno suc cesserat. Et per eos fortè dies, odiū Indorum in nostros, temerarium cuiusdam Lusitani factum vehementer accendit. Aethiopici, Arabicique, & Indici maris possessionem, Lusitani adeò pertinacibus animis occuparant, vt nemini prorsus nisi ex eorum auctoritate, & quidem patentibus consignata litteris, ea nauigare liceret maria; ducesque in idipsum dispositi totā eam oram nauium præsidijs tuebantur. Ex ijs vnus, Malabaricum mare pererrans, cùm in Cananorensem onerariam incidisset; Calecutanos esse homines, & prolatum à nautis Lusitanicum diploma, nonnullis indicijs falsum & surreptitium suspicatus, confestim aggressus nauem expugnat; nautas, vectoresque, in ijs vnum è prima nobilitate, in velum insutos, haud longè à portu Cananoris in mare demergit. verùm disrupto mox linteo, cùm nota ciuibus corpora ad ipsam vrbem pelagus eiecisset; tāta ciuitatem repentè comploratio, luctusque compleuit; tantæ in eius facinoris auctores, quos haud leuibus argumentis Lusitanos fuisse coniecerant, excitatæ sunt iræ; vt cuncti consensu ad Regem adierint; iamque per se inclinatum eius animum perfacili momento ad oppugnationem arcis impulerint.

B Nec pro tam atroci iniuria satisfactionem accipere, quòd nauarchum Almeida multis rationibus factum excusantem, ac deprecantem ignominiam, grauibus verbis increpitum, ac præfectura priuatum, in ordinem redegisset. At Laurentius Brittus arci præpositus, ex propinquo in omnes barbarorum conatus excubans animo, vbi de eorum consilijs per exploratores cognouit; illicò ab Almeida subsidijs & commeatu accersito, arcem firmat, intendit vigilias, stationesque disponit. ac præsertim spectantia in vrbem propugnacula, nouis insuper additis munimentis, diligenter instaurat. Rex item, fossa valloque à portu ad apertum mare perducto, oppidum ab arce intersepit, exiguo transitu ad procursationes relicto. Cumque multos iam dies, suspecti inter se, vitandis inuicem ac struendis insidijs exegissent; tandem exspectata ab Calecuto auxilia Cananorem adueniunt, hominum ad viginti millia. Inde nulla oppugnandi mora est facta. Puteus inter oppidum arcemque medio ferè spatio intererat: vnica Lusitanorum aquatio. circa eum puteum minuta prælia, prohibentibus aquatores hostibus, fieri cœpta. Cumque è Lusitanis aliquot ferme quotidie aut caderent, aut vulnerati discederent, & aqua mo-

C dica sanguine multo constaret; Laurentius, Thomæ Fernandi architecti monitu, specum opere subterraneo ad ima putei occultè perduxit; fistulaque ac statumine apposito, locum ita concamerauit, vti ne quid supernè latices vlla ratione posset inficere. dein per speciem aquandi, eruptione facta, nostri glebas certatim inijciunt; ac puteum, ne hostibus vsui esse possit, obturant. Cuius rei miraculo attoniti barbari, nouæ scaturiginis aliquid intra arcem exstitisse videlicet rati, munitiones aliò transtulere: dein quies vtrinque fuit, dum orbiculari forma ingentes gossipio saccos inferciunt, quibus contra tomentorum ictus ante se prouolutis, virgultorum fascibus opplerent fossas, vallumque rescinderent. ea machinatio extremam pæne perniciem obsessis attulit. quippe contortos è bombarda globos gossipinum tomentum excipiebat adeò lentè, vt eorum impetus ipsa mollitie frangeretur. hinc, pone latitantes armati, magno sublato clamore prope iam ad fossas læti peruenerant; cùm in obliquum agmen, ex arce, diuino prorsus instinctu directa maiora tormenta, concerptis momento saccis, & gossipium ipsum, & gossipio fretos Malabares fœda cum laceratione disijciunt. Simul etiam Brittus cum delecta manu portis erumpens,

dissi-

dissipato ac tetrito hosti acriter institit, magnaque edita strage cæteros in D
præcipitem fugam auertit. Ex eo barbari segniores facti, cùm neque aperta proficeret vis, & in eiusmodi congressibus promptissimum quemque, vt fit, è suis amitterent; omissa oppugnatione, operibus & munitionibus claudere nostros insistunt, eo maiore fiducia, quòd non terra, non mari, noui commeatus in arcem subuehi possent, clausis itineribus, & hyeme per eos dies admodum sæuiente. Interim crebræ à nostris eruptiones haud exiguo cum hostium detrimento fiebant. Quo in genere præcipuum decus tulit omnium consensu Guadalaiara, natione Castellanus. is turbidam ac perfrigidam tempestatem nactus, cum eximijs centum & quinquaginta viris nocte concubia in hostium stationes impetu facto, partim sopitos imbre cadente vigiles, partim algore nocturno torpentes oppressit. cæsi in eo tumultu Malabares ferme trecenti; & ferrea aliquot tormenta capta, & commeatus aliquantum. Intentiores inde custodiæ haberi ab hostibus cœptæ. boues etiam interdum ad obsessos in insidias illiciendos propulsæ, quas felici conatu cæsis insidiatoribus cùm in arcem nostri semel iterumque abstraxissent; ea spe frustrati delusique Malabares artem desiêre, ne duplici pecorum hominumque iactura, hostes insuper E
alerent. Iisdem ferme diebus, per famuli negligentiam accensa noctu lucerna, casas aliquot Lusitanorum ex arida materia, folijs, paleisque momentò combussit. eo incendio, multò maxima pars commeatus absumpta. quæ res tam aspero ac difficili tempore Brittum grauiter admodum perculit. ac ne cæteri desponderent animos, omni arte damnum celare conatus est: sed & longè arctior solito in diuidendis cibarijs parcimonia, & ob id ipsum crebra seruitiorum transfugia, rem & Lusitanis, & hostibus prodidêre. itaque omnibus pæne consumptis, ad extremam ventum erat inopiam; neque iam muribus fœdisque alijs animalibus abstinebatur; cùm diuinitus (vt sæpe aliàs) oblatum nec opinanti Lusitano remedium est. Templum in extrema arce erat Virgini Victrici, vt supra diximus, ab Laurentio Almeida exstructum. Ad id templum, desperato pæne omni humano subsidio, Lusitani quotidie confluebant, opem cùm à Deo, cælitibusque, tum præsertim ab ipsa Virgine Dei matre enixè petentes. Ne se, in alieno ac barbaro solo, tot vndique cinctos angustijs, tot pressos malis; fame ipsa denique enectos, Christianos ipsos, & à Christo filio sibi commendatos clementissima Regina cæli despiceret: suis peccatis noxisque, quas ipsi F
innumerabiles faterentur, ab irato Deo veniam & pacem exposceret; neque iam de corporis modò, sed etiam de animorum salute periclitantibus, in tempore subueniret. Haud incassum missæ preces. Ipsomet festo Assumptionis die, ne quid miraculo rem posset eximere, solito vehementius intumescens pelagus, ingentem locustæ numerum ad ipsas templi radices elecit. quæ à Lusitanis gratulabundis auidè collecta, in multos dies abũdè suffecit: nec validos tantùm sæua fame, verùm etiam (vt salubris est cibus) ægros diuturno morbo leuauit. Iamque appetebat ver; nec dubium erat, quin suis laborantibus primo quoque tempore suppetias laturus esset Almeida. quocirca ratus anteuertendum Cananorius, omni conatu rursus oppugnationem simul terra marique experiri constituit. & Zamorinus vrgebat assiduè, segnitiem incusans, & noua auxilia subinde submittens, prorsus, vt Cananore iam sub signis numeraretur militum ad quinquaginta millia. Actuaria etiam facili appulsu coacta ad ducenta. in quibus erant turrita nõnulla, cuiusmodi nuper aduersus Patlecum Calecutanus ornauerat: itemque alia inter se iuncta, & constrata tabulatis; quò plures simul armatos in terram exponerent. Hæc omnia, vt Lusitanos fallerent, quàm occultissimè comparata. & stationes interim quietæ erant, quò facilius ad
socor-

A focordiam obſeſſos adducerent. Sed è regijs propinquis vnus, æquè acerbo in Zamorinum odio incenſus, ac propenſa in Luſitanos volūtate, quòd eorum opibus ac ſtudio creſcere ſe poſſe confideret; non ſolùm commeatus furtim ex occaſione ſummittebat interdum, verùm etiam per idoneos internuntios circunſeſſis arcana cuncta nudabat. Ab hoc igitur Brittus cognitis opportunè conſilijs hoſtium, pro ea copia, quam habebat, aditus omnes maritimos terreſtreſque ſepſit quàm firmiſſimo præſidio militum, & propugnacula tormentis, & omni genere telorum inſtruxit; nec vigilias cuſtodiaſque remitti per negligentiam vel defatigationem, vnquam eſt paſſus. Ergo vbi deſtinata oppugnationi affuit dies; prima luce Cananorius terreſtribus copijs magno ſublato clamore quàm tumultuoſiſſimè vallum aggreditur, haud dubius fore, vt ad eam partem tuendam ex omnibus locis Luſitani concurrerent; ita ex altera parte libero nauium acceſſu expoſitis repente militibus, nullo prope certamine arcem in poteſtatem eſſe venturam. Sed eum longè fefellit opinio. Siquidem vnde victoriæ principium putabat futurum, inde fugæ turpis initium extitit. quippe claſſiarij primò audacter ad terram appulſi, vbi ſecus ac promiſſum fuerat, frequentes in portis valloque armatos vidêre; ſubito pauore perterriti, & miſſilium variæ magnitudinis nimbo diſiecti diſſipati-
B que, multis paronibus ac lembis momento dilaceratis aut depreſſis, vix tentata deſcenſione terga verterunt. ac tum denique à Luſitanis ad terreſtres aditus tuendos omni ex parte concurſum eſt. Ibi atrox prælium fuit: ſcandenteſque iam vallum pluribus locis audaciſſimi quique Malabares cominus trucidati; tormentis verò eminus longè atrocior edita cædes eſt. inde turbati hoſtes: & nequicquam increpante ignauiam Rege ducibuſque, acies vniuerſa fugam arripuit. cæſorum ea pugna hoſtium numerus relatus non eſt: magnum procul dubio fuiſſe conſtat. è Chriſtianis (quod vix credibile videatur) planè deſideratus eſt nemo. Atque is dies vltimus oppugnationis fuit. tentatæ dein vtrinque per mutua colloquia voluntates, & de pacis conditionibus agi cæptum: quas Laurentius ipſe ſibi ſuiſque perhonorificas tulit: neque Cananorius reijcere eſt auſus, partim diuturni belli tædio feſſus, partim etiam Triſtani Acuniæ metu perterritus, qui per eos ipſos dies Oceano ſecunda nauigatione tranſmiſſo, Cananorem incolumi claſſe tenuerat. Eius maximè aduentu ſoluta obſidio
C eſt: cuius ad quattuor menſes forti animo toleratæ, decus eximium Laurentius & commilitones tulêre: quamuis adeò lætos & inſperatos euentus, periti rerum æſtimatores Diuinæ Bonitati ſine vlla dubitatione tribuerent: cuius beneficio & vltimæ inopiæ ſubſidium præter exſpectationē fuiſſet oblatum; & Cananorius princeps tanto ſuo periculo, Regis affinitate poſthabita, contra conſuetudinem gentis, in Chriſtianorum cauſam ac partes planè diuinitus inclinaſſet. Renouato fœdere, obliuio præteritorum indicta; iunctæq; iterum dextræ, & Malabares in ſuas quiſque domos frementе Zamorino dilapſi. Inde ad Cocinum proceſſit Acunia. eius aduentu Luſitanorum animi confirmati recreatique, & vario aromate ex conuecta iam copia in naues impoſito, infeſtis claſſibus duplicato nauium numero, ab vtroque ſimul Imperatore Pananem eſt ventum. In ea tum ſtatione complures onerariæ pretioſis refertæ mercibus hyemabant. inſtitores erant Saraceni, furtiuo curſu per intermiſſa cuſtodijs Luſitanorum loca in portum illapſi. & Zamorinus præparatis iam ante copijs, ſi quid ab Cocino moueretur, locum præclarè munierat vallo circundato, & duobus ad introitum caſtellis magno cum tormentorum apparatu excitatis. cohortes prætereа quattuor in eo præſidio collocarat. Noſtri ſub veſperam in Pananis conſpectu cùm in anchoris conſtitiſſent; inſolita claſſis magnitudine permo-

permoti barbari, totam eam noctem in renouandis augendisque munitio- D
nibus posuêre. Delecta verò Saracenorum manus, Mahometis fanum ingressi, de gentis more coniurant, se non nisi victores è prælio rediturus. Si secus faxint, se se caputque suum diris omnibus deuouent. Vt primum illuxit, communicato iam ante consilio Lusitanus imperator vterque adolescentes filios Laurentium, & Nonnium cum scaphis & actuarijs iubenr præcedere, quòd ea nauigia, propter humilitatem, minus ad obliquos bombardæ ictus paterent. ipsi mediam aciem cum triremibus aliquot sibi deposcunt. agmen clausêre onerariæ. Ac iuuenes quidem, obseruato maris accessu, per media tela globosque inter vtrumque castellum audacter inuecti: eo minore detrimento, quòd ex præscripto milites interim strati iacebant;& librata in excelsas maximè naues Malabarica tormenta Irritis ictibus aëra feriebant. Vt nostros iam intra portum illatos vidêre, deuota præcipuè capita Saraceni, alienatis ab omnis periculi sensu animis, certatim in prælium ruunt, seque vltrò in aquas immittunt, ac nauigia maximè ducum conferti circumuenire nituntur. Paululum moræ fuit, dum lymphata cohors, gladijs, contisque, & incitato remorum pulsu perrumpitur. tum raptim in terram descensum. iamque E
sub ipso vallo varijs locis eò sæuius pugnabatur, quòd vsum oculorum intermicantibus fulgetris densus è sulphureo puluere fumus abstulerat. dissoni tantùm clamores, & morientium gemitus passim exaudiebantur. Simulatque euanescente atra nebula rediit lux; Lusitanus signifer cum strenuis aliquot viris in vallo conspectus, reliquorum animos ad æmulationem decoris & gloriæ vehementer accendit. & imperatores ambo, testes cuiusque virtutis, & hortatores aderant. cum deuotis maximè Saracenis atrox erat pugna. Ex ijs, vnus, notæ fortitudinis Centurio, Laurentium conspicatus, & è procera statura, totoque corporis habitu, ratus, id quod res erat, principem virum esse; condito subter clypeum corpore curuus ad eius genua succidenda prosilijt. ille, pedibus leui momento reductis (vt erat in primis exercitatus, & agilis) elatam vtraque manu machæram in hostem demisit ijs viribus, vt barbari caput ad ipsum vsque pectus horrendo prorsus hiatu diffiderit. Inde non dictis magis quàm factis prælium ciens, obuios aliquot sternit. Nec segnius ab Nonnio cæterisque res geritur. Cùm aliquandiu barbari præter solitum restitissent; victa demum ardore Lusitanico Indorum F
pertinacia est;nec impressionem nostrorum vltrà sustinuêre. A Malabaribus maximè fuga cœpta, cæteros traxit. Deuoti duntaxat Arabes, cùm pauci iam, & vulneribus fessi trucidarentur; obnixi corporibus (tanta vis est nefariæ superstitionis) ad vnum omnes addictas æternis ignibus animas profudêre. Interim, pari ex alia parte conatu hostium naues oppugnabantur. nautæ propugnatoresque, quandiu ad castella æqualibus viribus certatum est; egregiè dimicarunt. vbi inclinatam terrestrem aciem, & incolas fugatos vidêre; ipsi quoque certatim in mare desiliunt. complures inter enatandum occisi. Ac tum denique ambo castella imperatorum iussu disturbata, & euersa. nec modò naues cum ipsis oneribus inflammatæ, sed oppido quoque diuitijs inclyto subditæ faces, demirantibus barbaris, tantam tamque paratam opum vim ab hoste contemni: militibus verò, tot periculorum præmia eripi sibi, perquàm indignè ferentibus. Verùm Almeida consultò exercitum à præda continuit, ne in occupatos rapinis palatosque, repentinus aliquis, vt sæpe contingit, è vicinis locis impetus fieret. Magnus vtrinque eo prælio sauciorum fuit numerus. desiderati ex hostibus ad quingentos; è nostris duodeuiginti non amplius. Eius cladis nuntium Zamorinus ægerrimè tulit. Duces Lusitani

coniun-

A coniunctis classibus Cananorem petiêre. atque ibi demum ingenti cum amoris ac beneuolentiæ significatione digressi, Acunia vela fecit in Lusitaniam; Almeida retrò vnde venerat Cocinum tetendit. Dum hæc apud Indos geruntur; interim Alphonsus Albuquercius, pacata Socotora, Arabicum & Persicum Oceanum exigua, vt dictum est, obtinebat classe. Is ab oppido Adeno, & Arabicis faucibus (nam ea quoque littora explorare placuerat) aduersa tempestate repulsus; ad Armuzianas res Diuina magis ope, quàm humanis viribus fretus, animum adiecit. Armuziæ regnabat eo tempore Zeifadinus hoc nomine secundus, admodum puer, stipendiarius Ismaelis, cognomento Sophi, Persarum Regis: eratque in tutela paterni mancipij Ataris Eunuchi, eximia sagacitate viri: cuius omnia consilia eo spectare videbantur, vt, quoad viueret, penes pupillum diadema & regium nomen; penes vnum se arbitrium ac potestas rerum omnium esset. iamque per eam tutelam, cunctis inuisus, ad intolerandam superbiam, opesque peruenerat. Hoc tam impotenti dominatu Albuquercius Regem, & populum liberare; & Emmanueli vel in primis id cupienti, omni ratione conciliare decreuit. Igitur Lusitanorum animis in rerum ingentium spem & cogitationem erectis, ad ostia Persici sinus iter capessit: ac prosperè circumuectus Siagrum promontorium, quod Rosalgatum hodie vocant; ad Calaiatum nobilem vrbem Armuzianæ ditionis applicat naues: missoque nuntio, ciues ad colloquium euocat. illi repentino metu compulsi (iam enim inclytum erat apud eas nationes Lusitanorum nomen) ne quid acerbius paterentur, non modò aduenientem Alphonsum benignè excepêre; verùm etiam conscriptis pacis & amicitiæ conditionibus abeuntem largo commeatu, & omni officij genere prosequuti sunt. Longè dissimiles animorum habitus ad Curiatum Lusitanus offendit. incolæ, dum hostis in vicino moratur, & copijs & operibus ita sese munierant, vt omnem pacis mentionem superbè respuerent; ac propius nihil est factum, quàm vt interpretem ab Albuquercio de fœdere ac societate missum, iaculis ac sagittis obruerent. Ad eam ferociam reprimendam Albuquercius illicò bombardis ignem admoueri, & omnia circa magnis concuti fragoribus iubet. Cùm nihil ne eo quidem terrore oppidani commouerentur; postridie vrbem iusta oppugnatione adoriri constituit. Tumulus erat ad insulæ C modum ex aqua paulùlum eminens; qui æstu recedente adiri ex vrbe pedibus poterat. In eo tumulo barbari tormenta aliquot cum firmo præsidio collocarant, vt in auersos intentosque in vrbis oppugnationem nostros impunè iacularentur. Eo periculo animaduerso Albuquercius Alphonsum Lupium Costam, & Antonium Campensem cum expeditis militibus ad exturbandos inde barbaros celeriter mittit. Neque illi defugêre periculum. ingenti conatu stationes aggressi; aliquot Mahometanis occisis, cæteris in oppidum actis, haud tamen sine suorum cæde vulneribusque, locum occupauêre. Tum verò Albuquercius nequicquam prohibentibus oppidanis, ad littus cum robore copiarum exscendit. ac valida impressione facta, proruto vallo, euulsisque cancellis, intra ipsam vrbem prælium intulit. Ac primò, quamquam iniquo iam loco positam rem oppidani animo atque audacia sustinebant. dein, cùm acrius vndique Lusitanus instaret; non tulêre diutius impetum. effusa omnes fuga, per auersam vrbis portam, de gentis more syluas ac nemora petiêre. Albuquercius, ad aliorum terrorem vrbe direpta & incensa, Mascatum octo leucas inde processit. Is locus, quò iam ab Armuzia propius aberat; eò tum operibus firmior, tum viris armisque erat instructior. itaque Albuquercius, magnam videlicet ratus dimicationem instare, se suosque parabat

ad prælium. Cæterùm misso ad tentandos animos internuntio, præfectum D vrbis vel in primis mitem ac liberalem, contra quàm putârat, expertus est. Igitur instituta certis legibus amicitia, præfectus magnam pecoris, & oryzæ, & careotæ numerum, tributi quodammodo nomine, in classem exhibuit. is commeatus dum in naues imponitur, & securi Lusitani ad littus aquantur; ecce tibi repentinus armorum strepitus, & dissonæ voces. Pridie sub noctem Arabes ad duo millia oppidum ingressi; præfecto non sine contumelijs ac probris increpito, quòd locum adeò propinquum regiæ, & opere præsidijsque munitum, per ignauiam ac metum vagis latronibus prodidisset; frustra nitente eo factum excusare, populum ad arma conciuerant; atque vbi illuxit, infesti mare petebant; quò Lusitanos oneribus & aquatione occupatos, in ipso littore opprimerent. Præfectus, Arabas ab ea mente reuocare conatus, cùm nihil omninò proficeret; Deos, hominesque contestans violari ius gentium, vrbique exitium imminere; vt fidem pro virili parte præstaret, ad littus accurrit, nostrosque præmonuit, vti sese in naues extemplò reciperent. Vix inde tumultuario consensu abduxerant scaphas; cùm infensi adsunt Arabes, ac missilibus primùm è littore nostros abeuntes lacessunt: dein è propugnaculo classem E ipsam tormentis maioribus impetunt. Ad ea vel capienda, vel occæcanda tormenta, missi aliquot è classe, cùm malè multati redijssent; postridie Albuquercius copias omnes ad vrbem exposuit. Ibi vero, accensi ira Lusitani, quòd interposita pactione per fraudem oppugnati fuissent, ingenti ardore prælium ineunt; perfidos Arabas, ruptores fœderum appellant; magnam vbique edunt cædem; factisque simul ac dictis iniuriam puniunt. Cùm obfirmatus hostis aliquandiu restitisset; ad extremum renouato impetu Lusitani acriter inferunt pedem, ac nouas munitiones ea ipsa nocte perductas magno ausu transiliunt: cumque intra mœnia confugeret hostis, hærentes in terga prius quàm portas occluderet, velut vno agmine irrumpunt; turbatamque ac pauentem Arabum aciem toto oppido expellunt. Fusis fugatisque hostibus, ad prædam permissu ducis discurrit miles. dein subditis ignibus, non oppidi tecta modò, sed naues etiam in portu arsêre complures. In eo tumultu, cum alijs ipse quoque vrbis præfectus per imprudentiam occisus. quam rem Albuquercius ægerrimè tulit; & quando viuum pro meritis tueri & ornare nequiuerat; defuncti ædibus cum cura conquisitis, ne diriperentur, custodes apposuit. F Cæterùm vrbis excidium comprobari diuinitus quodammodo visum est. Excelsa Mahometis conspiciebatur ædes, egregio in primis opere perfecta. Ad eam disturbandam inflammandamque immissi fabri dùm columnas demoliuntur, totum repentè ædificium corruit. Cùm elisos ruina & pondere nemo non crederet, intacti præter spem & incolumes cuncti euasêre. Inde ad Xoarem vrbem eiusdem oræ progressus, incolas alieno doctos malo sine certamine in fidem ac deditionem accepit. Biduum ibi moratus, cùm ad Orfazanum adijsset, oppidum incolarum fuga desertum reperit. Exhausta inde præda per triduum, ab incendijs, quòd regiæ propinquus admodum erat locus honoris causa temperatum est. Ex eo loco, classe instaurata & refecta, ad caput belli Armuziam est ventum. Ad famam Lusitanicæ classis Atar Eunuchus præter vrbanas copias, magna insuper auxilia è Perside Arabiaque contraxerat, & noua exspectabat in singulos dies. Ingentem præterea nauium numerum habebat in portu: minoris formæ actuarias amplius ducentas, maiores onerarias ad sexaginta. in ijs duas inusitatæ magnitudinis; quarum alteram Principem, alteram nomine Merim vocabant. octingentas amphoras capiebant singulæ. Hasce duas, præter naualem turbam armati mille, cæteram classem

duo

A duo circiter millia tuebantur. Albuquercins tormentorum genere,& vir-
tute militum haud dubiè præstabat:cæteris rebus longè erat inferior. verũ
ad ostentandam animi fiduciam, fulgentibus vndequaque vexillis,cũ hor-
rifico bombardæ reboatu (ea maritima salutatio est) portum inuectus, sub
ipsas quas dixi maximas naues iaci anchoras imperat. Ibi cùm aliquandiu
frustra exspectasset,præter insitum in Mahometanos odium insuper irrita-
tus,quòd nemo ad se, vt fit,resalutandum accederet;Zeifadino puero, tuto-
ribusq́ue palam nuntiari iubet: Emmanueli Regi Lusitaniæ contra nomi-
nis Christiani hostes , ac Mahometanos præsertim, funestum ac perpetu-
um bellum hæreditario pęne in re susceptũ. id nõ nisi alterius partis deditio
ne posse finiri. Si in fidem eius ac potestatem venire animum inducant, &
vectigal annuum pendere,multorum Africæ , Asiæq́ue Regum exemplo;
se inde cum bona pace abiturum.sin iugum recusent;pro certo habeant, se-
cum ad internecionem vsque certandum . tertiam conditionem esse nul-
lam. Atar,tam acri denuntiatione suspensus,tametsi terrestribus nauali-
busq́ue copijs abundabat,vt dictum est;tamen quò magis ex tuto rem gere-
ret;blandis verbis & callida tergiuersatione rem extraxit, dum exspecta-
B tę in singulas horas nouæ sociorum cohortes adessent.ijs proxima nocte in
vrbem admissis; tantum spei & audaciæ barbaro accessit: vt quasi explo-
rata iam victoria, Lusitanos mox captiuos futuros , ad supplementum
nautarum & remigum in suam ipse classem præpropera gratulatione de-
scriberet.itaque ob id ipsum suis accuratè præcepit , darent operam, vt
quàmplurimi ex hostibus viui in potestatem venirent . Dein omissis
ambagibus Albuquercio respondit : Armuzianos Reges non pendere ad-
uenis vectigal ; sed ab ijs exigere consuesse . Si pari cum cæteris negotia-
toribus iure Lusitani esse velint; fore illis agendi contrahendiq́ue in eo
portu potestatem,& copiam : sin vim, & iniuriam moliantur ; sensuros
quantum armati Arabes , Persæq́ue seminudis Cafribus , & inconditis
Aethiopibus antecellant. Plus viginti hominum millia sub signis ha-
bebat Eunuchus.iamq́ue minimè dubius adesse certamen , & multo mi-
lite instruxerat classem ; & curulia tormenta,ac mercenarias cohortes ad
terrorem littore toto prætenderat . oppidani ad spectaculum intenti , non
mænia modò turresq́ue in mare versas, verùm etiam tecta, & fenestras op-
pleuerant. Albuquercius , vbi & ex apparatu hostium , & ex Eunuchi
C nuntio præceptam animo dimicationem instare perspexit; naues primùm
suas mediocribus interuallis ita disposuit, vt neque circumueniri à plu-
ribus facile possent; & leni circumactu singula deinceps tormenta in ho-
stes obuerterent. Dein precatus immortalem Deum, vt sibi pro nominis
Christiani gloria prælianti propitius adesset; nauarchis iam sua sponte
sat incensis cupiditate victoriæ præcipit; eminus initio bombarda rem ge-
rant ; congressu abstineant,quoad ab se primum consertum ex propinquo
prælium sit . vbi tormentis disiectam & dissipatam barbaram classem,ac se
cominus iam dimicantem viderint;tum demum in proximas quisque ho-
stium naues fidenter inuadant . Sub hæc, ingenti clamore, concrepantibus
buccinis, tympanisq́ue , pugnæ signum vtrinque propositum : ac simul
tormentis passim ignes admoti . eodemq́ue pæne momento & aciem o-
culorum coruscantes vndique flammæ perstringunt; & aures exsurdant
horrenda tonitrua ; & meridianæ luci cæcas tenebras noctemq́ue atra
nubes obducit. Necdum caligo euanuerat ; cùm speculatoriæ hostium
naues destinato procursu in nostros imbrem sagittarum effudère : dein,
cùm propter agilitatem momento refugerent ; ac rursus incitato remi-
gio interiores telis hostium fierent; haud exigua improuiso malo clades
Lusitanis illata,confixiq́ue non pauci. At barbaris læto successu, mutuis-

que adhortationibus in tantum creuit audacia, vt iam conferre pedem, D & naues Christianas certatim scandere niterentur. Tum verò ex omni parte contis mucronibusque reperiti audacissimi quique præcipitantur in mare; dein minoribus machinis ad libellam aquæ dispositis, nauigia complura merguntur. Hunc maximè in modum ea pestis auersa. Atar, multitudine maximè fretus, & oculis vtramque metiens classem, primò contemptim prælium inierat: & egregiè instructo parone ordines interuectus, militem ad prædam verius quàm ad pugnam hortabatur. Sed mox volitantium pilarum stridore perterritus, tuto loco se se ad littus post onerarias abdidit, quò simul suis, & fugientibus in terram obstaret, & noua identidem subsidia laborantibus opportunè submitteret. Inter hæc, fumo iam abscedente, onerariæ remulco propter inopiam venti attractæ concurrerant; iniectisque ferreis manibus, quam quisque indeptus erat nauem, in eam transilire, ac nudare propugnatoribus conabatur. Ante alios Albuquercius, Principe naui, itemque alia crebris ictibus perforata, ac depressa, ingentibus animis Merin inuaserat. Non vigore animorum, aut corporum, nec naualis belli scientia par Lusitano erat Persa. tantùm abundante multitudine cùm anceps aliquandiu stetisset pugna; tandem à nostris in hostilem nauem ingenti ardore transcensum est: E obtinebatque iam cædes omnia; cùm desperatis denique rebus barbari, in aquas ex omni parte desiliunt. Hinc reliquis terror iniectus; vt eximiam armamentis, & aluei magnitudine, ac militum numero nauem expugnatam vidêre. fugientesque passim, seque in mare mittentes, partim è scaphis occisi, partim fluctibus hausti; multi etiam increpante nequicquam Eunucho in terram euasêre. Albuquercius victoria vsus, complures naues in potestatem redegit; multis ignes iniecit: quas præcisis anchoralibus vehementior venti coorta vis, toto pelago collucentes Carmanicum ad littus abripuit. Eodem impetu naualibus etiam faces illatæ, magno periculo, ne suburbana, & ipsam denique vrbem, ædesque regias flamma peruaderet. Hisce tot malis fracta demum Ataris contumacia est. ac metu perculsus ancipiti, ne simul externam vim, & domesticam inuidiam sustinere non posset; oratores pacis veniæque petendæ confestim ad Albuquercium misit. Parceret iræ; cædibusque & incendijs temperaret: sat iam magnas temeritatis & peruicaciæ pœnas exactas. quicquid præterea damni Armuzianæ rei intulisset, id Lusitanæ illaturum, quandoquidem Zeifadinus se suaque omnia in Emmanuelis fidē permittere paratus F esset. Respirandi tantùm daret spatium, dum sedatur militaris tumultus, dum muliebris ploratus, & pauida concursatio vulgi reprimitur. postridie Albuquercium ipsum victis quas vellet pacis leges omnium consensu dicturum. Hæc trepidus orator, & supplex, per interpretem exposuit. Albuquercius, qui nec in perniciem vrbis pugnaret; & milites diuturno labore fessos, quiete reficere cuperet (certamen à meridiano ferme diei tempore in vesperam extenderant) parta iam victoria, receptui canit. Eunucho per eosdem interpretes renuntiari iubet: se, quamuis captam pæne vrbem sine controuersia posset euertere; tamen Zeifadini gratia, cuius ætatem à culpa abesse intelligeret; incitatos Lusitanorum impetus de industria reuocasse: insequenti luce Atar ad conditiones pacis adesset, fidemque promissi præstaret. in præsentia licere illi subditos naualibus ignes extinguere. veruntamen caueret etiam atq; etiam, ne fallendo postmodum, longè sæuius in Lusitanorum pectoribus excitaret incendium. nihil eos æquè ac perfidiam, & fraudem, ac dolos odisse. Cum hoc responso oratores dimissi; & in stationes è prælio reditum est. Inter paucas, præcipuè memorabilis hæc fuit victoria. Desiderati ex hostibus mille sexcenti;

A centi; è nostris non amplius decem. ac præsentis è cœlo subsidij haud du-
biam fidem cùm alia multa fecêre; tum verò fluitantia mox Mahometana
cadauera, sagittis (cùm eo teli genere Christiani carerent) pectore aduerso
transfixa: vt ab illis missæ, in ipsosmet retortæ diuinitus viderentur fuisse.
Albuquercius, ducibus militibusque pro merito cuiusque collaudatis, ne
quid ea nocte repentini ab vrbe motus existeret; acriter intendi vigilias ius-
sit. Postero die, vti condictum erat, de conditionibus agi cœptum. Pax ita
conuenit, vti Zeifadinus, alter eo nomine Armuziæ Rex, in Emmanuelis
Lusitaniæ Regis clientelam, ac ditionem quàm optimo iure concederet: ei-
demque Emmanueli Serafinum (is nummus aureus est) millia quindecim
tributi nomine penderet in singulos annos. Præterea, locum Albuquercio
ad arcem ædificandam, ipsius Albuquercij arbitratu, assignaret; ædificatio-
nemque adiuuaret præsenti pecunia, cæmentis, & operis. denique, dum ex-
struitur arx, ædes interim in vrbe Lusitanis ad negotiandum ac diuersan-
dum idoneas commodaret. Emmanuel vicissim Zeifadinum in fidem ac
patrocinium benignè susciperet; & vbi necesse foret, ab hostium incursibus
omni ope tueretur. In hæc, solenni ritu data fide acceptaque, primùm om-
B nium locus exædificandæ arci deligitur, ex altera parte in mare versus, ex
altera ad ipsam regiam pertinens; quò simul ad maritima subsidia libero
esset aditu, & ipsa propinquitate Regem regiosque in officio contineret.
Cæterùm, quæ res Lusitanici imperij firmamentum fore videbatur; ea vel
in primis omnia labefactauit ac perdidit. Aedificio quippe inchoato, succe-
dentibus inuicem classiarijs, cùm Albuquercius parceret nemini, quin et-
iam ipse ad cæteros animandos, operi manus interdum admoueret; nostro-
rum paucitas, quamquam artificiosè obtegente Albuquercio, facilè patuit.
Duo millia bellatorum, vt minimum, esse barbari putarant, cùm vix ad
quingentos, vt supra dictum est, summa pertingeret: dein, Atare magnis
præmijs clam solicitante, transfugia maximè fabrum ac nautarum fieri cœ-
pta. quos cùm Albuquercius minaciter ab Eunucho repeteret; ille subinde
varijs mendacijs, & frustrationibus eludebat. Per idem tempus è Perside le-
gati duo ad Armuziam appulsi, vt ab Zeifadino vectigal annuum Ismaelis
nomine exigerent. Ea seu vera fuit, seu ad metum Lusitanis incutiendum,
ab Atare in tempus ficta legatio; confestim ad Albuquercium à Zeifadino
C defertur. ille, præsenti animo, & hilari vultu, Regem sine cura esse iubet:
sese cum legatis illicò transacturum. dein globis aliquot è ferro liquato, ha-
starumque cuspidibus, & missilibus varijs in ferculum impositis, cum eo
ferculo mittit qui suo nomine Persis apertè denuntient; ab ijs, qui in Em-
manuelis fide, & imperio sint, alienis Regibus, si lacessant, tributum ex ea
moneta persolui. qua ludificatione vehementer offensi legati, re infecta,
pleni minarum irarumque in Persidem rediêre. Interea cùm arx, quam-
quam acriter instante Albuquercio, tamen tardius cupiditate omnium
cresceret; Lusitana ipsa pubes atque nobilitas indignari ac fremere; se tot
iam dies in seruili opere detineri; cùm interim Aegyptiæ naues contra Em-
manuelis edictum impunè toto ferantur Oceano, quarum opibus ditari o-
mnes nullo negotio possint. Nam quod ad ipsam arcem attineat; cui non
apparere Indi operam, vel potius prodi sanguinem Lusitanum? quippe, si-
mul atque ab Armuzia soluerit classis, metu omni sublato, & arcem, &
præsidium ipsum Persis, & Arabibus illicò prædæ futurum. Ergo; per tot
miserias & ærumnas id agi; vt, Lusitanorum humeris & sudore, castellum
aduersum ipsosmet Lusitanos in barbaro solo exstruatur. Hæc, & alia id
genus, quæ in tali re segnities & auaritia suggerit, occultis primùm inter
paucos agitata sermonibus, paulatim in vniuersam classem manarunt.

Nauarchi, qui alienæ leuitati & licentiæ moderari debuerant, vltrò se tumultuanti militi duces, & auctores præbent. Denique, ipsorum nomine, libellus singulorum chirographo subscriptus, ad Albuquereium à publico scriba defertur: in quo erat; nautas & milites omnes iamdiu profectionem ex eo loco postulare. frustra ibi teri tempus, finitimasque nationes, quibus nulla ope resisti possit; atque Ismaelem inprimis Persam, eo facto irritari; cui ad eam diem Armuziani Reges tributa persoluerint. Qui vt maximè sileat; & impositam suis ceruicibus arcem incolæ æquo animo patiantur; minimè tamen expedire, omissa Indica nauigatione, marisque custodia; tenues adeò copias in tot, ac tam longè disiuncta præsidia dissipari, carpique. Proinde classem vel ad Arabicam oram tuendam reduceret; vel in Indiam traijceret ad Prætorem Almeidam adiuuandum. Id ni faceret; minimè ex Emmanuelis re, & boni ducis officio facturum videri. Hæc à minoribus præfectis Imperatori proposita. Verùm ea denuntiatione Albuquercius, & natura minimè blandus aut in milites ambitiosus, & regere non regi, à suis præsertim, assuetus; adeo deterritus ab incepto non est; vt lectum mox libellum in ipsas muri compages per contemptum includi à structore imperauerit. id verò perquam indignè passi Nauarchi: non modò nihil se tam benemeritos impetrasse, verùm etiam ludibrio fuisse consentientem omnium voluntatem atque iudicium. itaque ipsismet sine intermissione instigantibus, nautici, rerum nouarum cupiditate, plerique, & in Imperatorem odio magis ac magis accendi; paucos ingenita probitas, aut metus, aut verecundia continebat. cæteri desidia, negligentia, prauitate certare: si ad tesseras & accipienda imperia vocarentur; vix ad nomina respondere: si maturandum quippiam esset; operam consultò remittere: sin cautè & consideratè agendum; vniuersa præcipitare, miscere, confundere: præsentem Albuquercium contracto vultu intueri; absentem exsecrari, & proscindere male dictis: denique, ad apertam pæne seditionem res haud dubia animorum inclinatione spectare. Nihil horum Eunuchus interea nesciebat: quippe, & ab infensis omnia vulgabantur; & ipse discordiæ serendæ alendæque artifex mirus, præfectorum plerosque donis ac promissis priuatim sibi habebat obnoxios. itaque nostrorum dissensione fretus, iugum excutere, ac bellum reparare sine mora constituit: grauiter semetipsum accusans, quòd Christianis hominibus adeo & numero paucis, & voluntate dissentientibus, regnum Regemque præceleri desperatione prodidisset. Igitur officinis in proximo per transfugas institutis, ænea clam tormenta conflare; noctu armatos in vrbem admittere; naues in tutam ab incendio stationem occultè subducere; coniunctos arci parietes perfodere pluribus locis, vt in nostros munientes repente impetum faciat. ijs rebus per Abrahemum quendam Ataris inimicum ad se delatis, Albuquercius intestinæ prius fraudi, tum externæ obuiam eundum ratus, Nauarchos alloquitur. docet quanto in periculo ipsorum culpa res sit. Atarem, Christianorum maximè certaminibus odijsque subnixum, extremam cunctis moliri perniciem. discordiæ mala, sacramenti religionem, Emmanuelis Regis præcepta commemorat. caueant, ne gloriosam adeò victoriam, ac pæne diuinam, cuius fama iam longè lateque manauerit, perfidis coitionibus, ac detestabili animorum obstinatione corrumpant. Hisce castigationibus, minisque insuper exterriti præfecti, cùm sese purgarent, & in officio fore promitterent; Lusitanos quique in vrbe, quique in arce versarentur; illico in naues cum omni instrumento Albuquercius reuocat. Inde patefacta sua consilia sensit Eunuchus; neque vltrà iam distulit bellum. Nauis actuariæ carina erat ab Albuquercio in littore posita: in eam primùm inijcit flammas: deinde in classem

A ſem noſtram ex vrbe varij generis tela contorquet. Albuquercius, neqnicquam Rege, regijſque præmonitis, vt fœderis & iuriſiurandi memores, pacta fidemque ſeruarent; applicitis ad terram nauibus, vrbem continuis octo diebus pergit quatere. Ea diuerberatione quamquam ciuibus luctuoſa; tamen cùm haud ita multum ad ſummam vniuerſi proficeret belli; ab oppugnanda ad circunſedendam Armuziam vires, & conſilia tranſtulit. Neque admodum difficilis fore videbatur obſidio vrbis in arido ac ſitienti ſolo pæne cunctis non modò ad cibum, ſed etiam ad potum importatis vtentis; & vna ſitus opportunitate, vt ſupra dictum eſt, in admirabilem celebritatem, frequentiamque perductæ. Siquidem, paucis exceptis oleribus, nihil ferme tota inſula ſeritur. Ciſternæ aliquot intra ipſa mœnia cadentem è cælo excipiunt imbrem, idque perrarò. Ad Turumbacum (quattuor ab vrbe millia paſſuum is abeſt locus) aliquot numerantur putei; cætera mirum in modum ſqualent, arentque. Albuquercius Nauarchis ad opportuna loca diſpoſitis, ſcaphas etiam remige ac milite inſtructas inſulam dies noctéſque circuire iubet. multa paucis diebus nauigia cum ipſis commeatibus intercepta. nautæ militesq; ad terrorem deciſis naribus, auribus, manibusq;
B in littore expoſiti. Præterea Turumbacum Georgius Barretus Caſtrius cum expeditis octoginta viris noctu profectus, circa quartam ferè vigiliam, quod tempus altiſſimo ſomno merſos homines tenet, nec opinato aduentu ſopitos palatoſque cuſtodes oppreſſit. ſagittarij ducenti; equites quinque & viginti in eo præſidio erant. cæſi cum ipſo præfecto plerique, & cæſorum corporibus peditum equorumque, & alia materia oppleti putei. ac, ne aperiri denuò poſſent, cum delectis non amplius viginti viris in ea ſtatione relictus Laurentius Syluius Caſtellanus egregia virtute Centurio. Aduerſus eum manipulum cohortes aliquot ex vrbe cùm erupiſſent; circumuentos Luſitanos, & in orbem pugnantes, ad vltimum iam diſcrimen adduxerant. ac ſuperfuiſſet nemo, ni Albuquercius in omnes hoſtium motus intentus, cum centum & quinquaginta armatis celeriter affuiſſet. eius aduentu integrata pugna, & ex altera parte Atar, & Rex ipſe hortatores aderant: ex altera, inter primos ordines Albuquercius prælium ciebat acerrimè. ad extremum, ſuperante hoſtium multitudine, pluribus iaculis fruſtra petitus, cũ ictus omnes impenetrabile ſcutum, & egregia lorica reſpueret; haud tamen exiguo cum vitæ diſcrimine, pleriſque ſuorum ſaucijs, vno
C tantùm deſiderato, ſeſe ad ſcaphas in proximo ſtantes recepit. Ex hoſtibus cecidêre complures: in ijs princeps iuuentutis Amis (qui honoris vocabulo xa dicebatur) manu promptiſſimus, cui nuper ob coniurationis crimen exſulanti, reditum in patriam Albuquercius ipſemet impetrauerat; ac tum ex cataphracto equo in liberatorem ſuũ impia tela torquenti, miſſus in incertum è tormento globus femur alterum abſtulit. Acriore inde cuſtodia cùm omnes vndique commeatus ab vrbe arcerentur; inopia primũ, dein fame ſitique vrgeri ciuitas cœpta: quæ mala cùm diutius ferri natura ipſa non fineret; concurſus quotidie plebis in regiam fiebat deteſtantiũ bellum, ſibique, & vxoribus, ac paruis liberis alimenta precibus iratis efflagitantium. Atar interea per idoneos viros tumultum ſedare vix poterat: & incaſſum propinqua Perſarum auxilia, & explorata victoriæ ſpes iactabatur: ingens quippe rerum deſperatio populum ceperat; iamque in eo res erat, vt Albuquercius vrbem malo ſubactam rurſus in poteſtatem acciperet, legeſque denuò imponeret victis; cùm nihil tale merentem, in ipſo articulo rei ad exitum perducendæ, Nauarchi fere omnes repente deſtituunt; & paſſis velis in Indiam conſenſu tranſmittunt. neque id modò, verùm etiã ad ſuam ipſi leuandam infamiam, vt fit, inſontem Albuquercium fictis crimi-

criminibus vltrò apud Almeidam Prætorem insimulant. Ab ijs tali tempore desertus Albuquercius, Quexomen tamen insulam subita incursione vastauit; ac subsidio venientes Armuzianis duos Larecij Regis propinquos cum sagittarijs quingentis cæcidit; & in conspectum vrbis cadauera vtriusque proiecit. Sub idem tempus, è captiuis est cognitum, ab Lara Carmaniæ vrbe, & Bahareno insula Persici sinus, classem aduentare nauium septuaginta, rebus omnibus ad dimicandum paratam. ac simul ab Socotora nuntij tristes venêre; arcem Lusitanam præsidiumque in summo versari periculo. Fartaces, post Christianę classis profectionem, concitatis denuò ad arma incolis, acriter Lusitanos premebant. Harum rerum fama permotus Albuquercius, nouis commeatibus ex hostico duas, quæ solæ supererant, naues instruxit. ac dolore tantæ ad irritum cadentis victoriæ fremens gemensque, Socotoram Ianuario mense repetijt. Eius aduentu soluta statim obsidio est; fugati denuò Fartaces; & Socotoranis, quòd iterum defecissent, multæ nomine, grauius vectigal impositum. D

Libri tertij Finis.

HISTO-

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER QVARTVS.

A SEQVITVR annus octauus à sesquimillesimo, insignis graui clade Lusitanorum, & acerbo Laurentij Almeidæ eximij bellatoris interitu. Is, cùm ad Cocinum è Ceilano insula reuertisset; ad custodiam inde Malabarici maris nauibus octo prodierat. Interea Calecutanus, & Arabs, suæ vterque gentis ac sectæ populos Regesque ad arma instigare; accusantes ignauiam, quod abditi intra mœnia & portus, alienigenas homines, natura, sermone, legibus, institutis multo magis quàm maris atque terrarum interuallo disiunctos, tamdiu vagari toto pæne Oriente populabundos, neque classes modò, sed iam, si Dijs placeret, colonias quoque in Asiam arbitratu suo mittere paterentur. Huiusmodi castigationibus monitisque cùm alios principes ac dynastas, tum verò Mamudium Cambaiæ Regem, præpollentem ea tempestate opibus armisque in causam traxerant. Est autem Cambaiæ regnum, quà bicornis Indus in mare fertur, soli vbertate, finium amplitudine, fluminũ, vicorum, vrbiumque frequentia inclytum in primis. Ab Oriente Mando-
B am terram; ab Occidente Nautacos, seu Gedrosios attingit: à Septentrione Sangæ, ac Dulcindæ regnis; à Meridie mari, & limite Decanio terminatur. Ipsa regio, Cambaia: populi, incertum vnde, Guzatates appellantur: superstitionibus, & mercaturæ apprimè dedita gens, bello admodum inutilis. itaque externo fere milite Reges vtuntur. Ac Mamudius, quòd erat ex hæresi Mahometana, Aegyptium Campsonem eiusdem superstitionis præsidem per litteras ac legatos vrgere non desistebat, vt promissa Zamorino auxilia tandem aliquando summitteret. Idipsum Zamorinus, & Aegyptij negotiatores assiduè flagitabant. Hisce tot stimulis actus Campson, quamquam suopte ingenio pacis quàm belli cupidior; tamen cognita ex Mauro monacho ferocia Regis Emmanuelis, Christianæ quidem rei in suo regno pepercit, quod ita futurum Emmanuel sagaci coniectura prospexerat; ceterùm ad exturbandos armis ex India Lusitanos, quando nihil prorsus minæ valuerant, animum & curas intendit. Igitur ad materiam nouæ classi petendam, onerariæ quinque & viginti cum valido præsidio Mammalucorum (ea erant Aegypti robora) in Ciliciam destinatæ. In eas cum oneri-
C bus redeuntes diuinitus factũ est, ad vniuersi deinde omen euentus, vt Andreas Amaralius Lusitanus, qui tum erat in principibus Rhodiæ militiæ, cũ nauibus egregiè instructis decem, incideret. Is audacter commisso prælio, Mammalucis ferme trecentis occisis, onerarias sex depressit, quinque captiuas abduxit; cæteras in fugam actas fœda coorta postmodum tempestas lacerauit, ac distulit: decem tantùm quassatæ fluctibus Pelusium tenuêre. inde aduerso Nilo Cairum subuecta materia, & à naualibus fabris particulatim elaborata, tridui itinere camelis Suezium maris rubri deuehebatur. ibi demum intextæ, & compactæ carinæ cum necessarijs armamen-

tis deductæ sunt. Eæ fuêre in præsentia triremes tantummodo sex, celsiores D
onerariæ quinque; ad quas Calecutanus orator Maimames, de quo supra diximus, Mahometicæ prauitatis antistes, cum vna longa naui se adiunxit. In eam classem, præter nautas remigesque, Mammaluci mille & quingenti propugnatores impositi. Expeditioni præerat Hocenus Persa, qui patria lingua Mir, hoc est dux siue præfectus, honoris causa fuerat appellatus, rei naualis gloria per id tempus admodum illustris. Hunc, Maimames regionum peritus, præter littus Arabicum, superato Persico sinu, ad insulã & oppidum oræ Cambaicæ seu Patalenæ Dium adduxit: quam regionem priscis Carmaniam fuisse nonnulli recentiores falsò putarunt. Huic insulæ imperitabat eo tempore Iazius, natione Sarmata, quem olim finitimi Turcæ, prædam è Christianorum agris agentes, à nutricis vbere auulsum vnà cum alijs infantibus puerisque in seruitutem abduxerant. Mahometanis inde sacris initiatus, vt erat lacertoso corpore, ac viuido in primis ingenio, ad summam sagittandi scientiam quotidiana exercitatione peruenit: ac per manus, vt fit, alijs alijsque diuenditus dominis, in regnum denique Cambaiæ defertur, & Regi Madrafaxao Mamudij parenti pro amicitia dono datur à mercatoribus. Apud quem, augurijs mirè deditum, cùm E
sagittariæ artis egregium specimen præbuisset, immunda inter volandũ aue destinato confixa; ab ea primùm laude commendatus, dein alijs quoque muneribus prudenter ac dexterè obeundis non vulgarem gratię locum breui tempore nactus est. Cùm in dies familiaritas cresceret, libertate donatum Rex in prætorianorum ordines cum largo stipendio adscribit. dein, virtutis ergò, Melicum vocabulo gentis appellat. postremò vicum ei maritimũ, & insulam, de qua dicebamus, Dium, iure beneficiario attribuit. Eã insulam, vestigijs tantùm dirutæ quondam vrbis nobilem, cæterùm eo tempore tectis & incolis infrequentem, Iazius, tum loci opportunitate (quòd medio veluti è spatio facilis inde vel in Arabica littora, vel in Decania regna decursus est) tum vigilantia solertiaque pelliciendis vndique mercatoribus, ad insignem celebritatem breui perduxit: sepsitque insuper mœnibus, & propugnaculis. Ad hæc, trans euripum, seu fretum, quod insulam facit, in orientali continentis plaga oppidum condidit, receptaculum aduenis militibus, maximè Turcis; vt ab Diensibus freto diuisi, rixandi cum ijs ac tumultuandi causas procul haberent. Id oppidum primò Gogala, dein Rumepolis vocitatum ab ipsa re. Duplicis quippe generis Turcæ versan- F
tur apud Indos, militiæ causa mercede conducti: Asiatici, & Europæi: illos æquè Indus ac Lusitanus proprio nomine Turcas; hosce, quod à Byzantio ferme euocantur, quo translatum ab vrbe Roma quondam imperium est; corrupta Græca voce Rumes, quasi Romæos appellant. huic ergo nationi Iazius, vti dicebam, separatum ab incolis locum ad commorandũ attribuit. Tum etiam pecunijs in dies auctus, prædatoriam classem haud contemnendã instruxit. Hic aduenientem cum exspectatis iam pridem auxilijs Hocenum gratulabundus accepit. ac sese, quòd ita Cambaiæ Regi cordi esse intelligeret; adiutorem illi & socium ad omnia fore professus est. Cõmunicatis inter se consilijs, dum de ratione gerendi belli deliberant; à speculatoribus affertur, Laurentium Almeidam cum paucis nauibus ad Claulum stare, expositis in terram copijs, nihil minus quàm de aduentu classis Aegyptiæ cogitantem. Vltra Dium leucas circiter quinquaginta Id emporium est; duas recedit introrsus à mari. Præterlabitur eiusdem nominis fluuius, quem, vt cæteros ferme Orientis amnes, longo tractu ęstuarium influens, capacem ac patientem omnis generis nauium reddit. Ei tum oppido imperitabat Nizamalucus, vnus è Decani regni præfectis, qui Rege in custodiam incluso, totum eius imperium sibi nefaria conspiratione
diui-

A diuiserant. Quæ portio Nizamaluco obuenit, in eius ora maritima Ciaulum est. ipse mediterraneis maximè se regionibus continebat. ac licet ob diuersitatem religionis, ac generis, Christianos odisset; quæstus tamen, & commercij causa, mandauerat præsidibus loci, vt cum aduenis Lusitanis amicè ac liberaliter agerent. Ergò, dum ibi securus moram ducit Almeida, vt Cocinensibus onerarijs, quæ ad Ciaulum stabant, præsidio redeuntibus esset; incerto auctore affluxit rumor, Aegyptias naues complures cum egregio militum armorumque apparatu in Indiam penetrasse. Primò nihil eiusmodi sermonibus commouetur Almeida. increbrescente dein fama, concilium aduocat. omnibus incredibilis visa res. quibus enim machinis, naues, maioris formæ præsertim, ab interno in externum mare, tanto continentis terræ spatio transuehi, aut quomodo nouam in Arabico intimo sinu classem ædificari, ornarive potuisse, locis circa siticulosis arentibusque, nulla ferme cædua sylua, nulla ferramentorum, nulla fabrum, ac nautarum, aut remigum copia? Scilicet anniuersarias à Meca naues maiore fortasse quàm soleant præsidio Dium appulsas. id vulgo cuncta in maius attollenti classis inusitatæ speciem præbuisse. Ad hæc, inanes sæpe iam ante rumores ad Lusitanos terrendos consultò

B dissipari, & vana ac fallacia incolarum ingenia memorantur. Hisce alijsque id genus argumentis eleuata nuntij fides: & Laurentius, de more, certaminibus ludicris militariter tempus terebat; cùm ab ijs, qui carchesia speculandi causa tenebant, aduentans repente conspicitur classis, incerto, propter distantiam, numero & genere nauiũ. Hocenus is erat, dum suam lazius quoque classem expedit, ad opprimendum, vel certè distinendum Almeidam celeriter antegressus. Initio, Albuquercius, quòd ex Arabia dudum exspectaretur, adesse creditus à nostris. Mox, vbi propinquitas ipsa Mahometanas naues peritis taliũ rerũ aperuit; repente nuntijs alijs super alios missis, Almeida vagos in littore præfectos, & milites raptim naues conscendere, arma capere & aptare ad prælium iubet. Vix dum iussa peregerant, cùm Aegyptij demissis antennis ad pugnam instructi portum inuehebantur. Trepidos inopinata re Lusitanos, metuq; perculsos, in potestatem haud ita magno negotio venturos putauerat barbarus. ast vbi præsentiore quàm credi posset animo frequentes armatos ad margines nauium, & pro tabulatis & castellis aspexit; ex tuto rem aggredi, & lazium omnino opperiri constituit. in agmine tantum eo die leuiter dimicatum est, neutris vniuersi certa-

C minis aleam subire ausis. Hocenus, ad vitandum congressum ordine simplici prætereuectus, paulo supra nostrorum stationem, ad ripam fluminis loco vadoso naues applicuit; quòd ex plano alueo de industria fabricatæ, multo minorem quàm Lusitanæ aquarum altitudinem postularent. Proxima nox animando vtrinque milite, & corporibus curandis insumpta. Postridie, ignarus Hoceni consiliorum Almeida, venturique mox ab Dio subsidij, vltro sublatis anchoris ad hostem subit infestus. Maxima Lusitano spes victoriæ in dextris erat, si naues Aegyptias iniectis harpagonibus cõprehendere, ac pugnam ex propinquo cõferere potuisset. Vbi eos ab exoptato congressu natura loci prohibuit; tormẽtis admoti confestim ignes, & missilibus vndiq; certari cæptum. Inde laniari subito corpora; & nauiũ latera atq; armamẽta perfringi; & horrendo fragore, varijsq; clamoribus, ac misto vulneratorum & morientium gemitu cuncta perstrepere. Barbari, & multitudine defensorum, & omni telorum genere ex præparata in id ipsum copia; & numero ac forma ipsa nauium superabant, quippe, præter quàm quod erant tectæ picatis funibus à puppi ad proram vsque reticulato opere pertinentibus; tanta erat insuper earum celsitudo, vt in nostras apertas, libratiora supernè iacula, & certiore ictu pleraque inciderent.

Verùm

Verùm iniquitates omnes vincebat audacia Lusitanorum, & inexplebilis D quædam gloriæ laudisque cupiditas. Multi eo die ex vtraque parte interfecti, plures vario telorum genere sauciati. Laurentius ipse, conspicuo loco prælium ciens, duabus deinceps sagittis haud sine acri doloris sensu configitur. Sacrificulus quoque Maimames, dum infra puppim, abdito loco Mahometem adorat, misso temere globo discerptus, obitæ cum tanto labore legationis, & concitati aduersum Christianos belli præmium egregium tulit. Hoc maximè modo pugna propemodum æquo Marte in vesperam extracta, Iazius cum actuarijs circiter quadraginta superuenit. Ad eius aduentum index lætitiæ clamor ab hoste sublatus: & incerta victoria prælium, lassitudo, & appetentes iam tenebræ diremerunt. Iazius Lusitanam classem perrumpere nequaquam ausus, ad ostium fluminis anchoras iacit. dein silenti nocte diuersam abradens ripam, quàm longissimè à nostris potuit, sese cum Hoceno coniunxit. Ea re animaduersa, ex templò ad Almeidam duces Lusitani conueniunt. Sat iam decoris ac laudis ex vtriusque diei certamine partum demonstrant. nunc tanto incremento auctis hostium copijs, cedendum aiunt tempori; & nulla interposita mora naues ex arcto & impedito loco in altum explicandas. Hæc pro sua quisque parte suadere præfecti. Almeida, vt erat existimationis ac dignitatis nimio plus retinens, nocturnæ fugæ ignominiam veritus, cedendum vtique, E sed sensim, & oborta demum luce, respondit, neque vllis cuiusquam obtestationibus demoueri se de sententia passus est. Vbi diluxit, accersitas iam à Ciaulo sociorum onerarias Lusitanicis intermissas, retrorsum æstu secundo iubet ad mare tendere. ipse, quod periculosissimum erat, antecedentium tuenda terga sibi desumpsit. Barbari nostros conspicati abeuntes, illicò subsequuntur; telisque ac tormentis motati ac retinere contendunt. In eo tumultu fortè ita accidit, vt inscijs omnibus, maioris formæ ferrea pila sub ipsum clauum adacta per incommodo loco nauem Almeidæ perforaret. inde accepta clam aqua paulatim alueum degrauabat: ac tanto denique pondere in piscatorios cancellos, transuerso amne prætentos, impegit; vt iniectis à Pelagio Sosa trierarcho loris, quamquam acerrimè concitato remigio, nulla inde vi vnquam auelli potuerit. Cùm vndique instaret hostis, & iam progressi nauarchi, animaduerso periculo frustra in aduersum æstum (& est ibi ad instar euripi rapidissimus) ad opem Almeidæ ferendam toto impetu, niterentur; egregia velocitate lembus à F nautis imperatori ad fugam offertur. Hortari omnes, & orare, vt confestim illuc è naui desiliat, seque Francisco parenti, ciuibusque, & Emmanueli Regi seruet incolumem. At ille, fortibus oculis, Deus, inquit, ac superi omnes, tale flagitium auertant, vt carissimos commilitones meos, adeo de me, deque parente meo, ac de communi patria benemeritos, in extremo discrimine derelinquã. Deîn, reiecto nauigio, propugnatoribus ad loca idonea distributis, qua maximè parte laborari animaduertit, eò celeriter aduolat. Tam insigni virtutis & caritatis exemplo reliqui mirum in modum animati. Nulla, quamquam in tantis angustijs, mentio deditionis, aut pacis. Cuncti sese ad vitam præclaro exitu decorandam intrepidè comparant. At ex altera parte barbari, in eo verti victoriam rati, si duce hostium aut viuo aut mortuo potirentur; omissis cæteris nauibus, vnam prætoriam circumsistunt. neque tamen ad inuadendum, vel ad rem propius gladio & cuspide gerendam est animus: tantùm ex interuallo incendiarias ollas, & sagittarum exanima, & plumbeam procellam in nostros effundunt. Cum biremibus maximè iniquum certamen erat. Eæ, ne respirandi spatium hosti daretur, prope ad Numidarum equitum speciem in turmas diuisæ, cùm in orbem pugnæ succederent, agilitate incredibili procurrentes inuicem ac re-

A ac refugientes, immobilem, & hærentem vno loco prætoriam, haud tamen impunè eludebant. quippe non pauci, & promptissimus ferè quisque, dum incautius subeunt, destinatis è superiore loco iaculis figebantur. Inter hæc, Laurentio, propter magnitudinem & animi & corporis in primis ad ictum opportuno, excussa è tormento pila dimidiatum femur abripuit. Eo vulnere debilitatus, cùm sese ad sellam malo appositam reclinasset, suos ex eo ipso loco ad gloriam ac decus intermortuis vocibus adhortanti, ac proposita morientibus pro Christi nomine referenti præmia, globus alter, auulsis à pectore costis, fœdo & horribili aspectu præcordia patefecit. Corpus lacerum, quò minus conspici posset, raptim à stipatoribus è superiore loco detractum in tabulata proijcitur. & nostros iam sanguis, iam tela defecerant: reliquis ex omni numero duntaxat viginti, & ijs quidem ipsis perpetuo labore ac defatigatione confectis. Tum demum hostes ad Prætoriam succedere, in eamque nudatam propugnatoribus transilire ausi. Duorum hinc Lusitanorum perditis in rebus facinora memorantur egregia. Vernaculus erat alter Almeidæ, Laurentium Frerium Catum vocabant. Is inter pugnam lumine captus ictu sagittæ, cùm ab heri
B cadauere auelli non posset altero cruorem, altero lacrymas oculo sine fine profundens, ab irruentibus repentè Mahometanis opprimitur. neque se tamen circumuentus abiecit, sed præsenti strinxit animo ferrum: ingentique edita strage, & hostium corporibus domino tumulato, super eam denique stragem, præclarè seq; & Imperatorem vltus occubuit. Speculator & carchesij custos erat alter, Andreas nomine Portuensis. hic plumbea glande saucius humerum, & insuper vsu læuæ manus amisso, nihilominus dextra plus biduum ex ipso carchesio dimicans, barbaris in tantæ virtutis admirationem adductis, accepta demùm Incolumitatis fide se dedidit: ac suis postea restitutus, & honore (vti erat æquum) & stipendijs auctus est. Cæterùm potiti Prætoria Mahometani, traditis in custodiam ijs, quos in potestatem viuos acceperant, partam tanto sudore & sanguine victoriam inter se gratulantur: per eos quippe dies è suis omninò sexcentos amiserant, cùm è Christianis cecidissent haud amplius centum, & quadraginta. ergo ad humandos commilitones de more conuersi; & Mahometano antistiti Maimami, quòd inter adorationem obierat, quam ipsi vulgò Zalam appellant, vtpotè sine controuersia in cœlestes relato, fa-
C num cum perpetuis luminibus posuêre. adeò vel adumbrata virtus, & ficta religio, in admiratione, & honore etiam apud barbaros est. Almeidæ corpus, quæsitum ad sepulturam, quantauis adhibita cura dignosci non potuit. Lusitanicæ naues, quæ maturè discrimen effugerant, cùm in oculis penè ducem amisissent, opitulandi facultate præcisa; inde ad Cocinum plenæ luctu ac mœstitia reuertuntur. Cladis eius nuntium, Prætor Almeida, vt dignum erat illa persona, sapienter tulit: præclarè, vt in malis, cum Laurentio filio actum affirmans, quòd nulla accepta ignominia; contra nominis Christiani hostes egregiè dimicans, extremum obijsset diem. Simul, cùm insolita victoria elatos barbaros intelligeret, ad eam ferociam reprimendam, contractis vndique nauibus militibusque, sese impigrè comparabat. Inter hæc, Albuquercius compositis ad Socotoram rebus, nauibus tribus è Lusitania nuper eò delatis, & epibatis fermè trecentis, Armuziam repetit, inspiciendi magis caussa, quàm quod tantulis copijs vrbem recipere se posse confideret. Calaiatum ex itinere primum, cuius ante meminimus, Armuzianæ ditionis emporium, quod ab Emmanuele Rege desciuisset, improuiso aduentu cœpit, ac præda exhausta, ignem tectis iniecit. Inde prouectus in Armuziæ vrbis conspectum, haud modico auctam incremento arcem offendit, ac turres ad

alteram vſque contignationem Ataris cura perductas. præterea, nouum ag- D
gerem, & vallum vrbi circundatum, æneis tormentis ad opportuna loca diſpoſitis. ingentem deniq; commeatus, & aquæ vim, per eos menſes inuectam, Rege regijſque de infeſto Luſitanorum reditu haud ſine cauſa ſolicitis. Albuquercius, nauigijs tantùm aliquot interceptis, ne tentata quidem oppugnatione, ad Nabandem continentis oppidum è regione Armuziæ repente deſcendit. Validum erat ibi Zeifadini præſidium: & locus tortuoſis ad obliquum ictum munitionibus Indico more cinctus. omnia tamen Luſitanus felici conatu perrupit; cæſoque præſidio, oppidum direptum incendit. Vaſtatis dein circa agris, cùm litteras ab Emmanuele accepiſſet, quibus iubebatur Almeidæ Prætori in adminiſtratione ſuccedere; Oceano tranſmiſſo Cananorē venit, quò Prætor item paulo ante ſeſe ab Cócino cõtulerat. Ab eo cùm Albuquercius prouinciam ex Emmanuelis decreto repeteret; nondum, ait Almeida, maturum eius rei tempus aduenisse. Pulſis ex India Mammalucis, & pacata prouincia, ſeſe tum denique magiſtratu abiturum. Ardebat cupiditate Prætor, filij necis, antequam è prouincia diſcederet, vlciſcendæ. præterea, exulcerato fugitiuorum calumnijs, & criminationib⁹ animo, malè iampridem de Albuquercio ſentiebat. itaque, vt ſunt nimium acuta ad ſuas confirmandas, & fouendas opiniones hominum ingenia; interpretatus, neque E
è Luſitana re, neque ex Emmanuelis maieſtate eſſe, tantum imperium, temerario, & impotenti, & dubiæ ſanitatis viro committi; nequicquam expoſtulantem Albuquercium, per ſpeciem capiendæ quietis, & relaxandi à tot laboribus animi Cocinum ablegat. ipſe nauibus vndeuiginti, & milite, & inſtrumento bellico præclarè ornatis, Cananore profectus circa initium anni inſequentis (qui fuit ſeculi huiuſce nonus) ad Anchediuam inſulam tenuit. ibi dum nautici aquantur, alloquendos præfectos ac milites ratus, concione aduocata, ita diſſeruit. Quando peccatis factum eſt meis, vt mihi, vobiſque « Laurentium & comites ex vniuerſa nobilitate delectos, in medio curſu ætatis, honorumque caſus magis aduerſus (quod ſcitis ipſi) quàm hoſtium virtus eriperet; non ignoro, fortiſſimi viri, quiddam inſuperà me piaculi contractum eſſe, quod inſolita victoria tandiu exſultare Mahometanum, & nefaria paſſim vexilla gratulabundum explicare ſim paſſus; ac non protinus ab « triſti nuntio, quamuis parua & ſubitaria manu, ad expetendas ab ijs pœnas, « vna fretus immortalis Dei præſentia duxerim. quid enim, tali præſide ac duce, non audendum nobis fuit? Ille, gentem noſtram ex remotiſſimis regioni- F
bus, ad Liberi, & Herculis, & Alexandri veſtigia melioribus multo auſpicijs, « & fructu longè ſolidiore calcanda, ſubditis æternæ gloriæ facibus incitauit. « ille, nobis, aduerſus impuros nominis Chriſtiani aduerſarios, & pia toti- « es arma induit, & de tot tamque opulentis nationibus clariſſimas terra ma- « rique victorias peperit. ille, paucitati noſtræ vires atque animos dedit, « hoſtium multitudini formidinem ac terrorem iniecit. ille, nobis, in alio « pæne terrarum orbe rerum omnium preſſis inopia, diuinitus opem ac ſub- « ſidium tulit: Afrorum, Arabum, Perſarum, Indorumque tam ſæpe con- « ſpirationes, machinas, apparatus momento diſcuſſit. vt optimo iure, « nunc etiam, vel exiguis copijs ad retundendam inſolentis barbari auda- « ciam proficiſcens, vnica numinis diuini fiducia ſecundos mihi rerum euentus non ſine cauſa polliceri potuerim. Quid ergo tam laudabiles impetus, « & digna viro conſilia retardauit? Fatebor ingenuè id quod res eſt, Luſita- « ni. humano quodam timore ſum veritus, ne ſi ad hoſtes ita multos, & re- « centi victoria feroces, non prouiſis ante commeatibus, non euocatis Re- « gum ſociorum auxilijs, non iuſta claſſe, & inſtructa hoc militum robore, « extemplò tetendiſſem; in aliquam fortaſſe reprehenſionem incurrerem, «

quod

A „ quod iracundia præceps, domestici doloris causa communem rem in aper-
„ tum discrimen obijcere minimè dubitassem. ita, dum summam rationum
„ mearum tacitus apud me subduco, nimium fortasse cautus, quàm parum
„ prudens aut amans reipub. videri hominibus malui. Nunc, quando & De-
„ um ipsum, cuius agitur causa, propitium, vt spero, & classem ita ornatam ha
„ bemus, vt nihil meritò desiderari à quopiam possit; est sanè, cur celso, & e-
„ recto animo ad vlciscendam Laurentij, & popularium necem sine mora
„ pergamus. veruntamen, antequam iniuriam hanc bello persequimur, de-
„ lenda nobis est macula, magno meo cum dolore iam ante suscepta: quod
„ Sabaium hunc, Decanium tyrannum, tot menses impunitum esse permitti-
„ mus. Hic, qua impudentia atque audacia cùm Nizamaluco, & cæteris Deca
„ ni regni præfectis, commissum sibi ab Rege suo imperium, per scelus, frau-
„ demq; possedit; eadem & cum hostibus Lusitanici nominis consociault ar-
„ ma; & distentis ad Cananorem nostris, ædificatam hoc ipso loco à nobis
„ arcem, nequissimo transfuga duce non dubitauit inuadere. Quas ob res, e-
„ quidem caput ipsius regni Goam aggredi cogitabam. sed quod ab alto re-
„ tractior, (vt audio) & ab hisce nouis hostibus nimium remotus est locus,
„ rem in tempus aliud differemus. Dabulum æquè nobile eiusdem ditionis
„ emporium, atque à mari, & AEgyptijs stationibus haud ita seiunctum,
B „ in præsentia petere est animus. id vbi prope in conspectu vrbis Dij ceperi-
„ mus; tum, perculsis recenti pauore barbaris, in Cambaianum, & Aegyp-
„ tium signa infesta vertemus; & gloriosum, Christo fauente, de vtrisque age-
„ mus triumphum. Quod vt ita futurum esse pro certo habeam, cùm alia
„ multa, vt dixi; tum vestra in primis, Lusitani, egregia virtus & alacritas
„ facit. cui, quoniam ita de me, deque sanguine meo meremini, ego quo-
„ que (sic me Deus bene iuuet) pro mea parte non deero. Magno silentio,
maiore cum assensu auditus est Imperator. atque ad non dubiam victoriæ
spem incredibilis ex omnium fronte, oculisque animorum ardor emicuit.
Inde magistri Dabulum dirigere naues iussi. Id oppidum oræ Decanæ,
eodem ferme quo Ciaulum situ, magnifico impositum flumini, duas fer-
me leucas recedit à mari. ac tum, assiduo concursu negotiatorum, & cu-
mulatis longa pace diuitijs erat insigne. Quocirca Sabaius, præclarè con-
scius cuiusmodi se in Lusitanos præbuisset, castello ad portus aditum ex-
structo, vrbem insuper aggere, & vallo munierat, præsidioque firmarat
militum varij generis sex circiter millium, in quibus erant mercenarij
C Turcæ quingenti. Itaque ex tanto apparatu Saracenus loci præfectus adeò
erat animo soluto, & securo, vt ad Lusitanicæ classis rumorem, non mo-
dò quicquam ex vrbanis apothecis, vt fit, in remotiora loca asportari ve-
tuerit; sed etiam oblectationis causa, vxorem è villa, fœminasque alias
nobiles ad spectaculum euocarit. Erant in Almeidæ classe Lusitani bella-
tores mille, & trecenti: & è socijs vrbibus quadringenti Malabares, quo-
rum singuli de more seruos in armis exercitatos plures paucioresue pro
censu in expeditionem eduxerant. Vt in conspectum Dabuli ventum
est, nocte in explorandis vadis insumpta, postridie Almeida triremes ad
oppugnandum castellum præmisit. ibi dum tormentis, & iaculis vtrin-
que certatur, ipse interim cum ceteris copijs absque vlla trepidatione in
terram egreditur. Ad aggerem subeunti, patentibus portis vndique se-
se hostes effundunt. Quandiu missilibus agebatur, æquis viribus dimi-
catum. dein, cùm sese Lusitani acrius intulissent, & collato pede aduer-
sa corpora gladijs hastisque confoderent; commota primùm hostilis acies;
deinde, vincente pudorem metu, in fugam auersa. Et Lusitanos, præter
insitam virtutem & audaciam, illud etiam non mediocriter iuuit, quod
conferta iam pugna, oppidani è turribus ac propugnaculis tela necessa-
G 2 riò

riò ſuſtinebant; ne ambiguo ictu in ſuos noſtris permiſtos inciderent. ita, D
dum intra vrbem ſeſe effuſo curſu barbarus recipit; eodem impetu tergis
inſiſtens Luſitanus irrumpit. Ibi verò, quantam vim ad efferandos homi-
nes habeat ira, perſpici potuit. Siquidem externi, qui prælio ſuperfuerant,
cùm ſe per auerſam oppidi partem eieciſſent, in oppidanos, nullo ſexus vel
ætatis diſcrimine, ab Luſitano ſæuitum eſt. dein tectis publicis priuatiſque
ſubditæ faces: ac prædæ magna pars raptim ad mare auecta. multo plns
tamen voraciſſimus ignis abſumpſit. & mortales plurimi, cùm ſe metu mor
tis varias in latebras abdidiſſent; aut ruina oppreſſi, aut enecti fumo, aut ig-
nibus hauſti ſunt. Neque vrbe tantùm ſeſe flamma continuit: naues quo-
que in portu aliquot eodem incendio conflagrarunt. Ab hoc tam claræ
vrbis excidio, cuius fama confeſtim longè lateque manauit, Dium victri-
ci claſſe prouectus Almeida, ante ipſas portus fauces, parato ad pugnam a-
gmine conſtitit. Hocenus, cùm de hoſtium progreſſu per exploratores in
ſingula pæne momenta certior fieret, obuiam ire noſtris, & in alio colla-
tis viribus dimicare decreuerat. Sed Iazij ſuaſu deinde mutato conſilio,
intra portum ſeſe continuit, vt vno tempore maritimis, atque terreſtri-
bus auxilijs contra Luſitanum vteretur. Nam præter Aegyptias, & Dienſes E
naues, & parones ferme octoginta, qui ab Calecuto per eos dies acceſſerant;
in muris etiam ac litrore toto, varij generis tormenta erant locis idoneis
collocata: & Iazius cohibendi à fuga militis, & nouas identidem copias è
terra ſubmittendi ptouinciam ſibi deſumpſerat. Almeida, vbi præter
opinionem incluſos intra munimenta vidit hoſtes; idipſum victoriæ o-
men interpretatus, reliquum diem contemplanda natura loci, & conſul-
tando conſumpſit. Hoceni prætoriam ſibimet inuadendam ipſe delege-
rat. Sed prohibitus conſenſu ducum, quod in eius capite ſalus omnium ver-
teretur, glorioſum facinus nauarcho egregiè forti Nonnio Vaſæo Pere-
riæ delegauit. Nocturnum dein tempus, partim ſtationibus ad pugnam
diuidendis, partim curandis corporibus, &, quod caput erat, animis
ritè expiandis eſt datum. Poſtridie, vt maris acceſſus apparuit, & meri-
dianus ventus ex alto vela percuſſit; æſtu ſimul & flatu ſecundo, claſſis
inſtructa, portum audacter inuehitur. Agmen præibat Nonnius cum
ducentis fermè propugnatoribus aut vincere paratis, aut mori. tum cæ-
teri ſingillatim propter anguſtias, & vadi pericula ſequebantur. Po-
ſtremo loco ſubſtitit Prætor ad hoſtium actuaria diſtinenda, ne in noſtros F
certamine occupatos, repentinis de more incurſionibus ab tergo impe-
tum facerent. Dein, edito pugnæ ſigno, ſublatus vtrinque clamor; &
buccinarum cantus, ac tympanorum ſonitus ex omni parte perſtre-
puit; mox tormentorum fragor, ædificijs intrementibus, pelagoque
vibrante, omnium aures longo remugitu compleuit. Tum, intrepi-
dè procedenti Nonnio, globus ab hoſte contortus, nautas ipſos de-
cem, demittendis antennis intentos, vno impetu lacerauit, ac per-
didit. ac nihilo ſegnius ille in medios barbarorum ordines inferre ſeſe,
quoad comprehenſa ferreis vncis Hoceni Prætoria, prælium atrox v-
trinque commiſſum eſt. nec prohiberi Luſitana vis potuit, quominus in
hoſtilem nauem ingenti tranſcenderent ſaltu; diſiectiſque aut ruptis
retium tegumentis, cominus haſta gladioque rem gererent. ibi
acerrimè dimicanti Nonnio guttur ſagitta confixum, quo ex vulnere
poſt triduum perijt. Neque ad caſum ducis, vt fit, perculſi cæteri: quin
irritati potins, ardentibus animis integrant pugnam. Pari fortitudine
ab cæteris nauarchis vbique certatur. Neque barbarus, miſſilibus quàm gla-
dio melior, flagrantes Luſitanorum vultus, collatumq; pedem, & micanres
vndi-

A vndique mucrones ferre diutius valuit. Hocenus ipse, vt inclinatam haud dubiè pugnam animaduertit, quàm occultissimè sese in lembum, tales ad vsus paratum, demisit. atque, vt venalis & fluxa est barbaris fides, veritus, ne Christianis ab lazio postmodum proderetur, in terram egressus, equos arripuit; ac, ne salutato quidem hospite, confestim ad ipsum Cambaiæ Regem plenus cladis & ignominiæ peruolauit. Calecutani quoque, cùm depressas iam, aut expugnatas aliquot sociorum vidissent naues, multis etiam ipsi paronibus amissis aut laceris, insulam circumuecti, ex altero euripi ostio, humilibus tantùm nauigijs propter vada & scopulos peruio, Calecutum trepida fuga repetiuêre. Triremes Hoceni duas, in fugam versas, Rhotericus Soarius insecutus, epibatis exuit, ac puppi religatas ad Almeidam victor attraxit. iamque desperatis omnino rebus, cùm sese hostes passim in mare præcipites darent, instante vndique è scaphis ac triremibus Lusitano, cæruleos fluctus atro sanguine infecerant. ac nequicquam lazius littore toto discurrens, fugam stricto mucrone sistere nitebatur. Vna restabat eiusdem Iazij nauis, & robore, & celsitudine, & numero defensorum instar egregiè muniti castelli: tecta insuper crudo boum corio, ad repellenda iacula duro, ad fallenda vestigia lubrico, ad prohibenda incendia madefacto. Ea
B nauis, cùm ausos non semel inuadere Lusitanos, magno semper eorum damno ac vulneribus repulisset, ad extremum crebris tormentorum ictibus repetita, pluribusque perfracta locis, tandem aliquando subsidit. Illud verò non sine miraculo à peritis animaduersum. Nonnij nauis, dudum vetustate fatiscens, trahensque sentinam adeo, vt antlias binas pæne sine intermissione requireret; ea tota dimicatione, quæ à meridie in vesperum vsque protracta est, haud vno loco pertusa, nihil tamen aquę prorsus admisit. eadem, finito mox prælio, multis partibus plures vno tempore vndas accepit. Cæsa eo die feruntur hostium ad triamillia, & Mammaluci ferè omnes aut capti, aut interfecti. è nostris duo, & triginta cecidêre: vulnerati, missilibus maximè, plus trecenti. Qua in re durities, & frugalitas eius ætatis Lusitanorum euidenter apparuit. Siquidem ad obligandum Nonnij vulnus, adeò linamenta defuêre; vt in idipsum, è suis tunicis vnâ (leuis dictu res, cæterùm haud quaquā negligenda) Prætor ipse protulerit. Vt iā, pæne portenti simile videatur, adeò masculum nuper asperumque in armis genus, ad tantos tam breui deflexisse vestium apparatus, conuiuiorum elegantiam, & ex-
C quisitæ ac lautæ suppellectilis instrumenta. Sed nimirum, quæ soli vbertas, & affluens copia rerum omnium, ad Capuam Pœnos; in Græcia Sytlaq; Romanos emollijt; eadem in Oriente, per Indorum, Sinarumq; commercia, varijs captos voluptatum illecebris Lusitanos infregit. ac primò paupertatis contemptus in mores eorum inuectus: inde luxus, otiumq; succisis industriæ ac parcimoniæ neruis, priscam seueritatem, & disciplinam, ingenti bonorum dolore labefactauit ac soluit. Verùm eo quod expositum est prælio, hostiles naues, vt dixi, variæ magnitudinis demersæ complures. rostratæ maiores quattuor, onerariç totidem in potestatem venêre. in ijs, præter machinas, & bellicum instrumentum, auri, argentique vis ingens, & multum pretiosæ vestis inuentum: è quibus Almeida nihil omnino attigit. militibus ea cuncta largitus est. regia tantùm Sultani vexilla tria in Lusitaniam missa, & in templo Christi ad Nabantiam, seu Tomarinm, ab Emmanuele Rege suspensa: quorum in vno, ad contumeliam nominis Christiani, captæ & occupatæ Hierosolymæ argumento, in modum trophæi depicta, sacrosancta altaris, mysteria videbantur. Ita, Christo superisque fauentibus, præclarè demptum cladis proximæ, si quod erat, dedecus; & Aegyptijs cum fœnore multo repensa Laurentij cædes est. neque id optimum eius pugnæ fuit; sed quòd vna expeditione territis latè nationib⁹, Regibusque,

Indici maris imperium in multos deinde annos Lusitano firmatum. Quo D
magis demiror, insignem adeò testatamque victoriam silentio prætermissam à Paulo Iouio æquali eorum temporum scriptore: præsertim cùm disertè ipsemet, belli huius initia causasque tradiderit. Ex eo die Almeida, luctu & squalore deposito, cùm Deo immortali gratias, vti debebat, egisset, Iazio quoque erroris veniam suppliciter petenti, spondentique se enixè daturum operam, vt omnes Indiæ satrapas, Regesque fide in Emmanuelē & obsequio superaret, pacem dedit ijs legibus, vt naues Aegyptias, quæ prælio superfuerant, traderet cum vniuerso apparatu. itemque Lusitanos ad Ciaulum captos illicò restitueret: postremò, vt multiplici commeatu Christianam instrueret classem. omnia sedulò, & obedienter facta. neq; illi quicquam in præsentia grauius imperatum est, & ab oppugnanda vrbe Dio, quā uis præclara sese daret occasio, temperatum à Lusitanis, non tam in Iazij gratiam honoremue, quàm ne Cambaiæ Regem, cuius vel in primis Emmanuel amicitiam expetebat, eo facto lacesserent. Inde ouans Prætor ingenti cum gratulatione Cocinum reuertit: & ex itinere, Nizamalucum ipsum tātæ victoriæ perterritum fama, ad persoluendum Lusitano Regi annuum vectigal, quod antea semper abnuerat, negotio nullo perduxit. Eandem fœderis conditionem, eodem perculsus terrore subijt regulus Baticalæ: quod E
oppidum oræ Canarinæ, vltra Goam est leucas quinque circiter, & viginti. Interea Emmanuel ab Andrea Amaralio (cuius virtute redeuntem è Cilicia Sultani classem in Rhodio mari fusam ante docuimus) de hostium apparatu, consilijsque præmonitus, nondum tamen cognita Laurentij nece, Fernandum Cotinium è prima nobilitate virum, cum nauibus quindecim, & tribus armatorum millibus, in Indiam destinarat, vt pulsis inde Sultani copijs, & remisso in Lusitaniam Almeida, sese cum Albuquercio Prætore coniungeret, ipsamque totius belli originem fomitemque Calecutum vrbem inuaderet, deleretque. Cocini tum inter Almeidam, & Albuquercium, instigantibus vtrinque peruersis hominibus, de successione fœdè admodum certabatur. Cotinij aduentu ea controuersia statim sedata est; & Almeida, quippe cui nihil esset obseruātia, & fide in suum Regem antiquius, deposito sine mora magistratu, repudiatisq; improbis suasoribus, cum Albuquercio in gratiam redijt. Ducis huiusce, oppidò miserandum scripto res exitum tradunt. Cùm circiter quadriennium Indiæ præfuisset, Lusitaniam repetens, circa Bonæ spei promontorium, ad reficiendos è diuturna F
iactatione comites, & simul aquandi & petendi commeatus causa, in terrā exscendit. mox, dilapsis ad proxima tuguria Lusitanis, inter emendum, vt fit, rixa cum incolis, quorundam temeritate cooritur. Ad eum sedandum tumultum, suosque tuendos, Almeida, raptis quæ fors obtulerat, armis, cū aduolasset; concursu repente ex vicinis pagis facto, priusquam ad naues receptum haberet, præusta sude trāsfigitur: nixusque illicò genibus, manus oculosque in cælum attollens, ingenti omnium dolore excessit è vita. Circa eum veterani complures, in ijs egregij bello duces duodecim, dum instabili vestigio in arena luctantur, ab hostibus mira corporum agilitate, petiti eminus iaculis, eodem leti genere periêre. Ita, clarissimus Imperator, & vir integerrimus, cùm Europam, Asiamque victorijs peragrasset, in Africæ demum ignoto littore, ad ludibrium rerum humanarum, ab nudis ac teterrimis Aethiopibus interfectus, & spoliatus, non modò paratis ab Rege præmijs, verùm etiam sepulturæ honore, & supremis exsequijs caruit. Per idem tempus, haud absimilis casus ad Calecutum Lusitanos afflixit. Profectus ad excidium eius vrbis triginta nauium classe Cotinius, Prætore Albuquercio eiusdem expeditionis adiutore socioque, quamquam acriter obsistentibus oppi-

A oppidanis, copias tamen omnes ad littus exposuit. Inde expugnato castello, quod portus faucibus imminebat; Albuquercius ad vrbis incendiū, Cotini' ad regiā ipsam occupandā, ac diripiendā præmatura festinatione cōtendit. Et Albuquercius quidē, incolis metu perterritis, haud ita difficili negotio tectis ignes iniecit: quorū pars magna (quippe ligno folijsq; constabant) illicò flāmis absumpta. Cotinius regiā, absente per eos dies Zamorino, audacter aggressus, magna ex parte cæso præsidio, claustrisq; refractis, per vim irrupit. hostes, ex composito simulata desperatione fugaq;, sese per posticū in syluas eijciūt. Cotinius, potitus iā ædibus, quasi nil vltra periculi superesset, ex lōga defatigatione, æstuq; vehementi, & noctis pximæ peruigilio, quietis aliquātulum capiebat; cùm subita conuersione rerū sors belli immutata est. Multa erant in regijs ædibus diuturna cura studioq; congesta, quæ, sublecta præsertim oculis, cupiditatē incenderent. Ad ea certatim rapienda, suisq; ipsimet humeris auehenda Lusitani, dū auidè huc illuc, ab re bene gesta soluti, palatiq;, discurrunt; interea spatiū datum Nairibus ad auxilia conuocanda, quæ ex vetere gentis disciplina, ad certas significationes, momēto conueniūt. deIn conglobati, hortatiq; se mutuo ad sui Regis iniurias fortiter vindicādas,
B repente in regiā impetum faciunt; nostrosq; oneribus impeditos, & deprehensos errore viarū, sub sarcinis passim obtruncant, iaculisq; conuulnerāt. Cotinius ipse, dum serò suos à prēda reuocat, ab hostibus intra septum regiū oppressus, ac trucidatus, occubuit. Et Albuquercius, ad opē laboranti ferendā trepido nuntio excitus, cùm refugientē, & confertam in angustijs turbam frustra perrumpere niteretur, vulneribus duobus acceptis, ad hęc, graui saxo in eum superne deiecto, semianimis cadit: ægreq; ad naues relatus, ancipiti aliquot dierū curatione conualuit. Periēre eo die Lusitani partim hostium telis petiti, partim in fuga à suis obtriti, amplius octoginta. sauciorū numerus relatus circiter trecentorū. Eius cladis culpā scriptores in vnū Cotinium cōferunt. quòd is palmā eneruī Calecuti cùm intemperantius adamasset; non exspectatis Albuquercij subsidijs, quò gloriam rei gestæ præcerperet, ignoto itinere, caloribus maximis, ad regiam antecedens, temere sese in apertum capitis discrimen obiecerit; neque Emmanuelem Passanium audierit spectata æquè prudentia ac fortitudine virum, in ipso rei gerendæ articulo sapienter monentem cauerer insidias, militemq́ue à præda & discursu quàm diligentissimè contineret. Neque tamen incruenta fuit hostibus victoria.
C Plus mille, vel igne consumpti, vel in pugna desiderati. Eadem æstate, qua hæc ad Calecutum gerebantur, Antonius Laurerius, Franciscanus, cuius ante meminimus, è Socotora Indiam petens, ad Surratum oræ Cambaicæ facto naufragio, cum aliquot Lusitanis ad Mamudium Regem captiuus abducitur. Et Didacus Lupius Sequeria ad ineundam cum Malacensibus amicitiam, è Lusitania missus, cùm ad Cocinum appulisset supplemento in naues accepto, in Orientem porrò cursum extendit. ac superato Cori promontorio, præter Gangeticum sinum alto vectus Oceano, ad Somatram primus (quod quidem exstet) omnium Lusitanorum accessit. Ea insula, pati ferme ac Ceilanum genere loci, à Septentrione in Austrum obliquè porrecta, ab continente, in qua Malaca vrbs est, angusto & periculoso diuiditur mari. atque ob idipsum peninsula quondam credita est, quòd ob frequentia vada, syrtesq́ue nondum interiore patefacta nauigatione, isthmo quodam annexa continenti procul intuentibus videretur: cuiusmodi errore ad Siciliam captus olim est Annibal. Sed nostrorum temporum audaciæ, vt nihil imperuium; sic multo plura iam cognita & explorata sunt. Longitudo insulæ, ducentas leucas, & viginti; latitudo, qua maximè patet, septuaginta non amplius colligit. Auri est apprimè ferax (ex quo Chersonesum auream prisci appellarunt) nec non stamno, ferro, vitro, sulphure abundat, insignis

 insuper

insuper fonte perenni, ex quo naphta instar olei manat: & excelso conspe- D
cta monte (Balaluanum incolæ vocant) qui ad similitudinem Siciliensis Aetnæ, fumum, & flammas horribiles euomit. Regio est, ob frequentiam fluminum, ac paludum, nemorumque densissimorum, graui admodum cœlo, ac præsertim aduenis vehementer infesto. E syluis, inter alia, primæ notæ sandalum album, agallochum, & exsudans in modum resinæ caphura legitur, quam ignari Arabicæ linguæ camphoram vocant: itemque vulgare piper, & piper oblongum, zingiber, casia. super hæc, magnam bombycis quoque, ad vestes delicatiores, copiam mittit. Incolæ, milio ferme, & oryza, & syluestribus victitant pomis. Frumentum, & cæteram orbis nostri sementem terra non patitur. Interiora, indigenæ tenent dediti simulacris: littora, Mahometani: quæ pestis ante ducentesimũ circiter annum inuecta, per vim compulsis ad montana incolis, maritimam planitiem, & loca maximè opportuna commercijs, occupauit. Ditio tota, complura in regna tribuitur, quæ recensere hoc loco non est operæpretium. Sequeria igitur in ea loca delatus, cũ Pedirensi primùm, dein cum Acenorum Rege pacẽ & societatẽ æquis legibus iniit: & eius rei monumento columnam in vtroq; littore statuit. Ab Somatra cùm breui traiectu Malacam venisset, tentata prius per E
interpretem Mamudij alterius tyranni voluntate (is erat ex Arabia oriundus, & sensim collectis viribus, à Sionis seu Sabanni Rege, qui trans Gangem latissimè dominatur, per summam fraudem iniuriamque desciuerat) Hieronymum Texeriam ab Emmanuele Rege legatum quàm ornatissimo comitatu in terram exposuit. Ei frequenter ab aulicis obuiam itum; & magnificè instrato impositus elephanto, ad regiam ingenti celebritate deducitur. Dein prolata munera, & litteræ Emmanuelis, Arabica lingua conscriptæ. Societatem & commercium postulabat Emmanuel. & sibi magnificum Malacensis ducebat, secum ab Rege tam inclyto, ex vltimis terrarum finibus expeti fœdus. itaque peracto primæ salutationis officio, pax, & amicitia, magna partis vtriusque voluntate conuenit. Sed hæc tam læta initia eundem videlicet exitum habuêre, quem Calecutana sub aduentum Vasci Gammæ decem ante annis habuerant. Saraceni, & Arabes Malacæ negotiabantur: Lusitanis præter causam religionis, ob accepta insuper ab eis incommoda, & ademptam maris possessionem, infestissimi. ij, quemadmodum antea Zamorinum, sic tum Mamudium hunc, insigni perfidia ac leuitate virum ex nefaria pseudoprophetæ disciplina, per coemptos pecunia calum- F
niatores, ac præcipuè præfectum vrbis, quem vocant Bendaram, fictis criminibus in Lusitanos quàm acerrimè concitant. Gentem ab extremo Occidente, omnium quæ sub cœlo sint, sæuitia & rapacitate maximè detestabilem, exitio natam Orientis, quocunque sese specie societatis insinuent, ibi arce confestim ædificata, incolis acerbissimæ seruitutis iugum imponere. Testes eius rei Cocinum, Cananorem, Armuziam, Sofalam citant. proinde, quod optimum est, alienis doctus euentis Rex pacem caueat insidiosam, ac funestam; rebusque suis maturè prospiciat. non plus quinque latronum naues, valdè imminuto & nautarum, & militum numero, intra ipsius præsidia & portum inclusas teneri: si paulùlum modò, in id quod est opus, animum & cogitationem intenderit; nullo prope certamine cunctos ita opprimi ac deleri posse, vt ne nuntius quidem cladis vllus omnino supersit. Hisce igitur, & alijs id genus argumentis, licet ius gentium, & fœderis religio non parũ obstaret; tamen improuidũ viri fallacis animũ, & suapte natura Christianis infensum, Arabes in suam sententiam facile pertrahunt. Infandi sceleris in præsentia talis ratio initur. Per summam officij simulationem tyrannus Sequeriam, & præcipuos ex eius comitatu ad conuiuium inuitat; suggestu præcelso ad cænaculi amplitudinem extructo, & pretiosis tapetibus ac peristroma-

A ſtromatis adornato regium in morem, & qnidem in ipſo littore, ſcilicet honoris cauſa, ne Luſitanus dnx, in tanta peregrinorum colluuione, longius ab ſuis abſcedere cogeretur. ibi inter epulas incautum hoſpitem, comitesque propalam trucidare, eodemque momento naues adoriri placuetat. Sequeria, quamuis ad eam diem conſultò pedem è naui non extuliſſet; tamen multis precibus inuitatus, ne fidem hoſpitij ſuſpectam habere videretur; ſe ad feſtas dapes venturũ promiſit. dein, coniurarionis indicio ad eum delato (neq; enim in vrbe deeranr qui facinus improbarent) ſociorum hortatu, ſub ipſum cõuiuij diem per internuntios morbum excuſat. Ea ſpe deluſus Mamudius, aliam fraudem, ijſdem architectis & ſuaſoribus, machinatur. Mos erar Malacæ, qui & in alijs emporijs; vt primus quiſq; emptor ad vrbem acceſſiſſet; ita eũ ante alios cum oneribus miſſum facere. Ea lex quoniam ſi obſeruaretur, Luſitanis, qui recentes aderant, diutius erat in portu commorandum; oſtendit tyrannus, ſe, cùm Emmanuelis, quem plurimi faceret; tum ipſius etiam Sequeriæ cauſa, qui ex tam longinqua regione veniſſet; extra ordinem aromata & merces exhibere Luſitanis decreuiſſe: verũtamen, quoniam id periniquo paſſuri ſint animo cæteri negotiatores;
B qui iamdudum onera præſtolentur; curandum eſſe vt quamprimũ, & quanta maxima diligentia res trãſigatur. Ad certum diem quattuor ſeorſum locis quamplurimos Luſitanos cum ſcaphis præſto iubeat eſſe. mandaturum ſe, vt quæ maximè cupiant, ab apothecæ curatoribus nulla mora interpoſita proferantur. Lætus ea cõditione Sequeria, & gerendi negotij cauſa diſſimulatis ijs quæ de conſpiratione cognorat; Mamudio, pro tam propenſa in Emmanuelem voluntate, gratias agit ingentes. Inter hæc, à tyranno claſſis lemborum aliquor ſilentio comparatur; & impoſitis ſagittarijs, in occulta ſtatione poſt ſuburbanum promontorium collocatur. Vtimutis erar ex inſula Iaua, quem honoris vocabulo Raiam appellabant: ſecundũ Regem opibus & clientelis longè princeps Malacenſis emporij. Huius filius, Patiacus nomine, cui paucis illis diebus cum Luſitanis cõtracta familiariras erat, conſcendendi ad præfinitum diem pro amicitia nauem Sequeriæ cum aliquot armatis, & iugulãdi repente ducis negotium ſuſcipit. ſtationes prætereа armatorũ locis idoneis diſponuntur, vt in Luſitanos, quique in vrbe verſarentur, quique emendi cauſa ſcaphas ad littus appuliſſent, ex omnibus locis impetus fieret. ſimul etiam ſubornati, qui eo die, per ſpeciem vendendi cõmea
C tus, ad Luſitanicas naues accederent; nauiumq; cuſtodes, ignaros imminentis exitij, diſtinerent. Edictum omnibus, vt nihil mouerent, antequã è loco excelſo editum fumo ſignum aſpicerent. Ad eam verò ſignificationem, & claſſis parata, ſubitò ex inſidijs in ſemiplenas inuaderet Chriſtianorũ naues; & cæteri pro ſua quiſque parte rem terra, marique impigrè gererent. Vbi dicta facinori dies affuit, Sequeria, cui nihil erat longius, quàm vt ad Emmanuelẽ nuntios aperti Malacenſis cõmercij perferret; ſcaphas aliquot cũ mercaturæ adminiſtris ad loca deſtinata dimittit. Ipſe interim oblectãdi animi cauſa, vt fit, latrunculorũ luſu tempus terebat; cùm Vtimutis Raiæ filius cũ aliquot armatis per cauſam ſalutandi ſuperuenit. Aduenienti, cùm omiſſo Indo Sequeria prodiret obuiam officij cauſa; Quin tu, inquit ille, cæpta proſequeris? nam & apud nos quiddã haud abſimile genus oblectamenti eſt; &, qnibus potiſſimũ rebus ab iſto veſtro diſcrepet; diſcere vehemẽter aueo. Cũ Sequeria ad certamẽ ludicrũ, moris amico gerẽdi cauſa reuertiſſet; interea Patiacus exſpectãs quàm mox fumus attolleretur: varia ſciſcitãdo animum tegere: ac licet ab inſita genti fallacia ſimulationẽ vultu egregiè ſuſtineret; ramẽ ſenſibus intimis è concepto ſcelere æſtuabũdus, modò reſidere, modò conſurgere, tum ſicę manubrium identidem ſtringere. & is quidem, quamquam

quam ad cædem paratus, præclarè sibi temperauit, quò minus præpropere D
consilia patefaceret. Non eadem cæteris patientia in præstolando fuit. Nam & qui venalem annonam ad naues admouerant, & qui in scaphas ex vrbe imminebant, per tumultum ac trepidationem, furijs instigantibus, non exspectato signo coorti ante tempus in Lusitanos irruunt: iamque pluribus locis, in sclo Sequeria, cædes fiebat; cùm nauta è summo carchesio & gestus eorum, qui cum gladijs aderant, speculatus, & rixa eminus animaduersa, confestim ducem inclamat, Deum, hominesque contestans paratam fraudem; mucrones in caput eius instare; Lusitanos ad vrbem circumuentos occidi. Ad eas voces quasi è profundo veterno excitus Sequeria, abiecto alueolo ferrum capit; idem comites, & nautæ faciunt. Sicarij, conscientia exanimati, in subiecta nauigia momento desiliunt. Ille, missis properè ad littus armatis, qui suos laborantes protegerent, & ad naues festinè reciperent; ad omnia prouidenda, quæ in tali re opus essent, extemplò discurrit. Et iam edito signo, lembi hostium ex alto aderant. Id vbi Sequeriæ nuntiatum est; ne loco arcto & impedito repente oppressus, tormentorum vsum, quibus in tanta militum paucitate maximè nitebatur, amitteret, præcisis raptim anchoralibus, è portu se proripit; & obuiam hosti procedit. dein è tormentis æneis ferrea missilia horribili fragore contorquens, barbaros ita côterruit, E
vt ne tentato quidem certamine, velis, remisque sese in fugam præcipites dederint. ijs dissipatis, ad suorum reliquias colligendas in pristinam stationem reuertit. neque ausus deinde quisquam ei negotium facessere. In eo tumultu cæsi Lusitani fermè triginta; paulo plures in vincula abrepti. in quos ne grauius à tyranno consuleretur; ab vrbe quatienda, & ab incendijs nauium Sequeria sese continuit. Cæterùm temperare non potuit, quominus Mamudio renuntiari iuberet, Lusitanos tam insignem tamque atrocem iniuriam, fauente Deo fœderum teste, propediem esse vindicaturos. in præsentia, quòd stata reuersionis tempestas adesset, quæ motio in ijs locis non nisi tertio quoque redit mense, ne apud consceleratos, & perfidos homines diutius ageret; velis in Occidentem datis, obuios aliquot barbarorum iuncos (onerariæ nauis id genus est) pretiosis mercibus refertos expugnat; tum nauibus duabus Cocinum missis, quæ de statu rerum Malacensium Prætorem Lusitanum docerent; ipse India, & Arabia ad dexteram relicta, Bonæ spei promontorium prætervectus, ingenti labore ad Tertias insulas, atque inde in Lusitaniam rectà contendit. Et Sequeriæ quidem nauigatio hunc habuit exitum. Albuquercius interim valetudine recuperata, & F
refectis è Calecutana clade suorum animis; in id maximè operam dabat; vt, quæ contra ipsius existimationem ab iniquis ad Emmanuelem Regem delata essent; re ipsa magis & factis, quàm litteris aut oratione refelleret. In primis, ad Armuzianum bellum, quod ille iam diu coquebat; nauales copias, & omnia machinarum genera, quàm acerrimo studio comparabat: ac breui, non die, non nocte intermissa cura, nauium vnius & viginti classem omnibus rebus instruxit. In eas Lusitanorum duo circiter millia, præter auxiliares, imposita. Dein oratoribus principum, & regulorum auditis, qui ad eum initio præturæ officij causa confluxerant, cum ijs, quas dixi, copijs in conspectum oræ Decanæ prouehitur. parantique porrò in Arabiam tendere, nec opinata spes commodi propioris affulsit. Goa est vrbs (cuius haud semel iam est mentio facta) in Ticuarino insula, quam, & ignobiles alias complures, angusto interfusum euripo efficit mare: illa quidem, & soli vbertate, & egregij portus amplitudine, & ædificiorum, incolarumque frequentia in primis Indiæ totius visenda. Ab ea non longè distat Onoris regnum: cuius regni paruam insulam, haud contemnenda tum classe obtinebat egregius virtute nauali dux, nomine Timoia. Is, tyranno Sabaio, cuius ante memini-
mus,

A mus,& Mahometanis Goæ inquilinis cùm alijs de causis erat infensus;tum ob auocatã illuc ab Onore,& Baticala, inclytis quondã emporijs, mercaturam.itaq; & Saracenis,Aegyptijsq; negotiatoribus Goã petentibus plurima damna inferebat;& cõiunctâ cum Lusitanis causa,miro quodã ardebat studio de Emman. Rege benemerendi. quocitca iamdudũ Francisco Almeidæ suã operam enixè detulerat;& tum ab Albuq. ad colloquium euocatus, cõfestim accurrit;atq; inter cætera nũtiat,ab euerso Dabulo Sabaiũ prorsus implacabili in Lusitanos ira concepta, naues ædificantem, magnis præmijs veteranos vndiq; milites contrahentem,ingenti machinarũ omnis generis comparato iam numero, cùm bellũ primo quoq; tẽpore Christianis inferre cogitaret; in ipso conatu rei aggrediẽdæ letali morbo consumptũ.Eius morte & multos è subiectis populis rebellasse; & finitimos Reges ad veteres vlciscẽdas iniurias repente coortos. hinc, Idalcanem filium, exiguo rerum vsu, vixdum locatum in solio,cùm domesticis, tum externis bellis vehementer implicitũ atque districtum teneri:Goam ciuitatem, magna ex parte dilapso tyranni exercitu,intestinis prętetea discordijs laborare.Pro certo se habere, si Albuquercius,omissa interim Armuzia,ad Goam rectà contendat ; fore, B vt opportunam ad omnia insulam,& vrbem in primis opulentam, aut metu,aut armis in potestatem accipiat. Ac ne verbis duntaxat captare gratiam videarur;semet,ni Lusitani reijciant,cum suis omnibus copijs in partem laboris periculique venturum.Albuquercius, collaudata Timoiæ fide atque constantia, concilium vocat.Nemini spernenda res visa. quippe, Armuzianam expeditionem in alia tempora differri posse:Goæ potiundæ,si tam cõmoda præteruolet opportunitas; reuocari non posse. Cùm hæc sententia magno cum assensu plerisque insedisset ; Timoia,per speciem Armuziani belli,ad conscribendos in vicino milites dimissus,paulò pòst cum peditatu, & longis nauibus quattuotdecim ornatissimis affuit. Sub eius aduẽtum, Albuquercius,murata repente nauigatione, Goam peterent, magistris edixit. Cùm in ipso ore portus in anchoris constitisset, Antonium Noroniam sororis filiũ,&Timoiam cum actuarijs pręmittit ad oppugnanda castella duo; ex vtraque parte aditus posita. quorum alterũ in ipsa insula Panginum,alterum in continenti Bardesium appellabant.ijs felici euentu capris, cæsoq; aut fugato præsidio,mittit qui oppidanis denuntient, si voluntate vrbẽ tradere,& Christianam clementiam,quàm vim experiri malint ; se & legibus C ipsorum passurum eos viuere;& tertiam partem tributi, quod tyranno pendere soleant,remissurum.sin minus;obsidionis mala, & omnẽ belli cladem exspectent.Goani,dissipatis fuga militibus,& absente Idalcane ad fines regni tuendos,iam antea trepidabant.Tum verò ,non modò expugnatis arcibus territi,sed etiam benignitate promissorũ illecti, pulsis aduersæ factionis hominibus,Albuquercium & Lusitanos ingenti gratulatione patentibus portis admittunt; eique,deditionis insigne, claues oppidi , & arcis in qua erant ædes regiæ,porrigũt. Albuquercius, cataphracto equo summa omniũ ordinum frequentia vrbem inuectus,Crucis vexillum pietatis causa præferente quodam ex Dominicana familia, primùm omnium, Deo immortali, partam sine cruore victoriam gratulatus,promissi fidem ciuibus egregiè præstitit: vrbẽ,& arcem diligẽter inspexit; grauiq; ante omnia edicto milites à pręda,iniurijsq;continuit.In naualibus,partim inchoatæ,partim absolutę varij generis naues inuentæ nõ paucæ.armamẽtarium,telis,tormentis æneis, sulphureo puluere,& omni apparatu bellico refertissimũ. & in stabulo regio militares equi permulti,quos è Perside adnectos(nã India eiusmodi armentis caret)Malabarici,& Canarini,& Narsingę Reges impenso parant pretio. Ad hæc, locandis publicis vectigalibus, tollendis ex insula latrocinijs, & componendo ciuitatis statu,reliquum æstatis insumptum .Iam enim vrbem

illam

illam, Albuquercius, propter eximiam (vti diximus) agri bonitatem, & op- D
portunitatem loci, (quod quasi cardo inter Cori promontorium, & Cam-
baiæ littus interiacet) ad continendas in officio cunctas eas nationes, caput
ac sedem Indici imperij destinarat. Dum igitur componendis insistit rebus,
ac potissimum cōciliandis incolarum animis, haud ignarus vim ac metum,
exclusa beneuolentia, malos diuturnitatis esse custodes; interea Idalcan, a-
missæ Goæ perculsus nuntio, pacem vel iniquis conditionibus cum hoste
interno pariter & externo componit. dein, auctis maiorem in modum co-
pijs, ad Goam extemplò contendit. Ducem habebat in castris, eximia rei mi-
litaris peritia, Camalcanem nomine. Hunc, ad tentandum æstuarij transi-
tum, quo insula cingitur, cum expeditis octo millibus peditum, equitibus
mille & quingentis præmittit. ipse cum cætero exercitu (ea erant equitum
quinque, peditū plus quadraginta millia) tardius propter machinas, & im-
pedimenta subsequitur. Camalcan, celeritate vsus, ad ipsum littus applicuit
castra. Eius aduentu, præsertim quod Idalcan cum reliqua copiarum mole
propediem affuturus nuntiabatur, magnus tota insula motus animorum
est factus. Duo incolarum genera Goam habebant. inquilini alteri è secta
Mahometana, qui dudum ex Arabia profecti, vt supra dictum est, magnam E
Africi, & Asiatici littoris partem insederāt. alteri indigenæ, deorum inani-
um cultores. Illi, ab insito in Christianos odio, eiusdem superstitionis homi
nem, Sabaij filium, Regem expetebant: hi, metu ne deditæ sine sanguine vr-
bis pœnas postmodum luerent; eius flagitij turpitudinem & culpam redime
re insigni aliquo promerito nitebantur. Ergo inter sese clam officijs in Ca-
malcanem vtrique certare: omnia Albuquercij consilia (quoad possent) per
occultos internuntios patefacere: ad transitum hostes non hortari modò,
sed etiam in idipsum naues ex occasione summittere: denique nulli rei de-
esse, quæ ad Idalcanis aut placandam iram, aut gratiam ineundam facere
videretur. Neque ad barbaros modò pertinebat hoc malum. ipsos etiam
Lusitanos quadam ex parte furor inuaserat: atque vt ad Armuziam nuper,
sic tum dementiæ & imperitiæ Prætorem accusabant, quod Idalcanis maxi-
mè absentia fretus, vrbem tot tamque potentibus vndique nationibus cin-
ctam, adeò parua manu inuadere esset ausus; & inanis gloriæ cupiditate, re-
lictis non minus quæstuosæ, quàm honoratæ mercaturæ compendijs, Lu-
sitanicas opes, & parta ad eam diem decora in apertum periculum temere
coniecisset. Albuquercio, in tantis rerum angustijs, tamque multiplici discri F
mine, tamen neque animus, neque consilium ad omnia defuit. Ac Lusita-
nos quidem, quando animaduertendi non erat locus, admirabili quadam
lenitate, ac patientia sustentabat. Ex incolis, capita coniurationis, per speci-
em consultandi in arcem euocatos (ij fuêre amplius centum) repente vinci-
ri iussit. Miracenum è principibus ciuitatis, quem ille demerendi causa qua-
dringenariæ cohorti præfecerat; interceptis eius ad Camalcanem litteris,
continuò stipatoribus sui corporis tradidit, spatis, haud inusitato mortis
genere, fodiendum. laqueo insuper, aliquot è turba suspensi. cæteri ad incer-
tos rerum euentus in vinculis adseruati. Iam verò, ad arcendum insula Ca-
malcanem, idoneis locis tormenta cum præsidijs collocata, propter Lusita-
norum paucitatem, incolis necessario admistis, quos quidem Albuquercius
minime infidos, aut ab se alienos existimauerat. Subductis prætereà in tu-
tum leuioribus nauigijs, ne hosti ad trāsitum vsui forent; nobilibus trierar-
chis circumeundæ sine intermissione insulæ negotium est datum. Camal-
can varijs locis haud semel conatus traijcere, cùm tormentis vndique pelle-
retur; ad extremum silentio noctis tempestatem nactus turbulentam ac plu
uiam, cuiusmodi multæ per autumnum existunt; ratibus peditatum; vitili-
bus nauigijs, corio circunsutis, equitatum traijcere instituit. neque ita diffi-
cilis

A cilis transmissio fuit, tenebrarum & imbrium iniuria, prospectus & ignium beneficio Lusitanis adempto. Ac nihilominus inter tumultum aliquot abreptæ rates, cæsique ex hostibus, aut demersi non pauci. Sed ingruenti omni ex parte multitudini vltrà obsisti non potuit. Primi agminis ductor erat Zufolarinus, notæ audaciæ vir. is, cum duobus fermè partim equitum, partim peditum millibus primùm in sicco statuit signa: dein, cùm iam dilucesceret, Camalcan illicò subsequutus. iamque passim armati in terram exponebantur: & è stationibus incolæ, mutata repentè fide, cùm sese ad hostem adiungerent; Lusitani ab suis deserti effusa fuga vrbem vndique repetebant. cæterùm ne ibi quidem tuto consistere licuit, oppidani conspectis intra insulam Idalcanis insignibus, in Lusitanos tota vrbe dispersos adeò vehementer se intulêre; vix vt illis in arcem confugiendi spatium fuerit. eodem ij etiam qui mare tenebant, saluis nauibus, tormentisque recepêre sese. Interea Camalcan cum cæteris copijs per otium transgressus, ad duas arbores (ita locum appellant) haud longè ab vrbe consedit. Atque vt receptæ Goæ decus Idalcani præriperet; per Lusitanum exulem Ioannem Machiadum, qui specie desertoris apud Idalcanem stipendia faciebat, Albuquercio pacis conditiones obtulit; magnoperè suadens, vt appropinquante iam hyeme, tam arctis commeatibus, tanto inferioribus copijs, ante Idalcanis aduentum vrbe excedere, quàm belli fortunam temerario ausu periclitari mallet. Haud inania proponebatur: & cùm aliæ multæ Albuquercium
B difficultates angebant; tum nihil magis, quàm hyemis imminentis incommodum: quod à Maio mense, qui tum agebatur, ad vsque Septembrem, in Oceano Indico sæuissimi turbines, ac fœdissimæ existunt procellæ: quarum impetu fauces Goani portus, aggestis arenæ cumulis, per eos dies ita obstruuntur, vix vt minoribus nauigijs, & magno cum labore transitus pateat. Ac nihilominus, Albuquercius, cùm tanta rerum ac temporum iniquitate premeretur, existimationis ac dignitatis rationem antiquissimam duxit. Idalcanem exspectare; oppugnationem, quoad posset sustinere; & vbi demum cedere necessitas coegisset, in ipso portu inuitis hostibus hyemare constituit. Camalcan, Albuquercij pertinaciam demiratus, experiendi magis vires causa, quàm certa victoriæ spe, machinis nondum aduectis, multifariam Lusitanos aggreditur. à quibus cùm egregiè propugnantibus, haud sine detrimēto recederet; interea cum vniuerso exercitu bellicoque instrumento Idalcan affuit, omnemque latè regionem tabernaculis occupauit. Desertis propter paucitatem nostrorum Pangino, & Bardesio castellis, præsidia cum tormentis imposuit. Dein, cognita Lusitanorum peruicà-
C cia, vt rem quàm minimo suo damno conficeret; intercluso vndique exitu, veluti indagine cinctos, fame ac desperatione compellere ad deditionem decreuit. id quò facilius adsequeretur; misso caduceatore simulatā pacem offerebat obsessis. ipse, dum de conditionibus agitur, paulò infra vrbem, quà in angustias cogitur æstuarium, multa saburra grauatam onerariam ad instar molis demergit. dein, cùm ad alteram eodem modo supprimere maturasset, animaduerso periculo trepidi nautæ rem ad Albuquercium deferunt. consilium habetur extemplò. neque vlli dubium fuit, quin proxima nocte priusquam planè intersepstus euripus esset, sese ex letalibus ijs cancellis eriperent. Igitur, luminibus crebris in speciem relictis, quarta vigilia ex arce sensim excedunt. neque tamen licuit fallere intentos ad cuncta oppidanos. fugā ignis maximè prodidit, armamētario iniectus. Ergo confestim in abeuntes ex vrbe fit impetus; & Albuquercius cùm agmē cogeret, equo suffosso vix tutum ad naues receptum habuit: inde sublatis per magnā trepidationem anchoris, cùm vndique tela volitarent, præmissi qui trāsitum diligenter inspicerent: ac vix iam singulas angustiæ capiebant naues. itaque

 ægrè

ægrè admodum traducta classis, remotiorẽ ab vrbe locum hybernis cepit. D
Hoc defunctos discrimine tam graui, alia deinceps atque alia incommoda Lusitanos excipiunt. primùm ipsa loci natura, multiplici & anguloso littorum flexu; vt inter nauigandum, quotiescunq; res id exigeret, aperta iaculatoribus identidem præberent latera. dein adempta facultas aquandi, omnibus circa ab hoste infessis: vt ex ipso æstuario, hyemalibus pluuijs non nihil temperata salsugine, amaros latices, & lutulentos haurire sitis intoleranda compelleret. omnis deniq; cõmeatus tanta paulatim inopia premi cæpti, regijs equis quos in frusta dissectos sale condierant, quamuis accurata dispensatione consumptis; vt vulgò mures, & putria animalia, pro cibo nautis ac militibus essent: quidã etiam, detracta scrinijs coria, cacabis vtcunq; mollita commanducare niterentur. Inde vagari passim morbi: & squallẽtia tabe ac macie corpora, miserandum in modũ absumi. Sed cùm tot vndiq; instarent mala, nihil tamen æquè Lusitanos vrgebat, ac disposita in vtroq; castello, de quibus antea demonstrauimus, maiora tormẽta: ea cùm à fronte, à latere, à tergo pæne assiduè nostros impeterent; maximo incõmodo captã relinquere stationem, & latebras mutare subinde cogebant. Aduersus eam perniciẽ Albuquercius aliqd ex Lusitana consuetudine audẽdum ratus; E consilium cepit prima specie temerariũ, & anceps; cæterùm exitu patuit, extremis in rebus fortissimos quosq; conatus esse tutissimos. Valido præsidio Idalcanis ambo castella tenebantur. sed tanta barbarorũ ab secundis rebus erat negligentia, quod à Lusitanis fame ac lue dira pæne confectis, deditionem in singula momenta exspectarent; vt non vigiliarum ordo, non stationnm locus, aut numerus teneretur. Soluti ac securi milites, quasi nihil omnino timendũ esset, somno & perpotationibus tẽpus terebant Ea socordia satis cõperta, Albuquercius, acerrimos viros ex vniuersa classe trecentos deligit. hos, & sua sponte incẽsos cupiditate vindictę, & magnis insuper pollicitationibus incitatos, bifariã diuidit, cumque egregijs ducibus noctu diuersos ad vtrumq; castellũ dimittit. Profecti silenti agmine, cuncta neglecta & soluta, custodes ante vallũ inermes, ac sopitos inueniunt. Cum hisce tã imparatis, ac nihil tale opinantibus, ab Lusitano ex vltima desperatione feroci, multis simul partibus pręliũ initũ. Indi repẽtino tumultu attoniti, & ignari quid esset, velut alienata mente passim cæduntur: pauci captis armis resistũt. Sed ijs quoq; momento dissipatis, intra vallũ & portas prælium infertur. neq; vltrà sustineri Lusitana vis potuit. in fugam auersi hostes: & memorabili ausu ab obsessis ac circũuentis vna nocte duo castella expugnata: F machinæq; ac tormenta (q̃ vnã Lusitani adamârant prędã) raptim ad naues aucta. Quo tam insigni facinore ictus Idalcan, veritusq; ne tale quidpiam in suũ ipsius caput Lusitani consciscerent, tabernaculũ ab vrbe dicitur longius transtulisse. Post hæc, ab hoste, malleoli, & aridi virgultorũ fasces oleo resinaq; perfusi, ratibus imponũtur, quos igne concepto in Christianã classem ęstu secundo repentè demitterẽt. Ea re per exploratores cognita, Albuquercius anteuertit; vltroq; ipse ad eam inflammandã materiã idoneos viros ad vrbem occultè summisit. subière quàm maximè surdo remigio: veruntamen intentioribus iam vigilijs sensit aduentũ barbarus: & cũ aliquot actuarijs cõfestim occurrit. ibi sæuissimo contracto certamine, cùm hostis multitudine superaret; Antonio Noroniæ crus læuum sagitta transfigitur, quo ex vulnere paucis diebus exspirauit. Is casus Albuquerciũ grauissimè perculit; non domestici tantùm incommodi causa, verùm publici quoque damni, quod eximia spe summæ virtutis adolescẽtem, ac singularibus animi & corporis præditum ornamẽtis, Emmanuele approbante, successorem sibi in eo imperio designauerat. Neq; tamen incruentum fuit hostibus prælium: multo plures ex ijs, quã è nostris desiderati. & nisi mors Noroniæ interue-

A teruenisset, Lusitani egregiè vicerant. Inde, vitandis vtrinq; insidijs aliquot dies per summas Lusitanorum ęrumnas exacti. iamque magno eorum gaudio ver appetebat: marique nondū planè aperto, sæua necessitas, & extrema rerum omniū inopia, nostros ad profectionem adegit. aliquot nauigia in transitu amissa. reliqua classis cùm deniq; in altum euasisset; ægri, quorum erat ingens multitudo, in Anchediuam insulam deportati; vt ibi desiderato cibo, potuque, & insuper amœnitate loci, & cæli clementia sese reficerēt. Albuquercius Cananorem delatus, instaurandæ institit classi: dein Calecutanæ opis fiducia, & adempti Cocinensis regni dolore tumultuantē denuò Naubeadoræ propinquum; celeriter eò profectus, cæsis aut fugatis Zamorini auxilijs, maturè compescuit, Regemque socium solicitudine liberauit. Per eosdem dies Narsingæ Rex ingenti exercitu comparato, præcipuam Sabaij ditionis vrbem Taracolum aggreditur. Ad eam tuendam Idalcan sine mora profectus; armatorum nouem millia Goę reliquerat; nouis munitionibus, quod mœnium infirmitati diffideret, circa vrbem inīecta cura perductis. Et Albuquercio, de Goa repetenda assiduè cogitanti, quod in ea re dignitas, & existimatio Lusitanici nominis ageretur; noua classis è Lusitania decem nauium cum eximio flore nobilitatis ac iuuētutis in tempore superuenit. His auctus copijs, purgato exercitu missione turbulentorum, nauibus B triginta quattuor, in quibus erant bellatores egregij Lusitani mille quingēti, & Malabares auxiliares treceni, magno & erecto animo ad Onorem rediit. ibi cognito rei Goanæ statu ab Timoia, quem propter loci viciniratem nihil ferme latebat; tres ab illo naues insuper accipit; eumque denuò ad cōducendos mercede milites proficisci iubet. ipse cum ijs quas habebat copijs interea rē aggredi statuit. omnino ingentis erat audaciæ, non exspectatis auxilijs, tam exili apparatu vrbem & operibus, & præsidijs adeò munitam inuadere. Sed si vnquam aliâs, tum vtique fortibus cæptis affuit Deus. quando quidē tantus è prioris belli memoria terror non oppidanos modò, verū etiam externos inuasit; vt licet ab omnibus rebus essent paratissimi, tamē præ metu vix mente animoque constarent. Duo primū castella, sub ipsum classis introitum, à custodibus, Lusitanicum horrentibus ferrum, extemplò deserta. Inde Albuquercius, directis in frontem ex vrbe tormentis nequaquā exterritus, descensione facta, multis simul partibus oppidum oppugnat. neque ita magno certamine superatis munitionibus, cùm intra mœnia sese C Mahometani reciperent; permisti refugientibus Lusitani pariter irruunt: & omnibus vijs armatos iuxta & inermes cædunt. Atrox maximè prælium ad arcem fuit, dum fideles aliquot ex Idalcanis familia, regias ædes pertinaci tuentur pugna. sed ijs demum in vestigio trucidatis, turpem in fugam cęteri omnes effusi: alij ex muris pauidi se præcipitant; alij ad aquas compulsi vel obtruncantur in littore; vel degrauantibus loricis, vulneribusque merguntur. maxima pars per agros insula tota dispersi. ita Albuquercius incredibili felicitate rursus vrbe potitur VII. Kal. Decembris, quo die Diuæ Catharinæ sacra natalitia celebrantur. Finito iam prælio, cum tribus peditum millibus Timoia superuenit; serius omnino, si rem confectam spectes; cæterùm ipsius victoriæ celeritas (non plus sex horis pugnatum est) sociū ab omni vel negligentiæ, vel perfidiæ crimine vindicauit. quod equidem diuinitus crediderim factū, ne scilicet è Christiana victoria, & singulari Dei beneficio parta, quicquam ethnicus homo sibi decerperet. Dimissi dein circum insulam equites, ad Mahometanos è latebris eruendos, magnā denuò stragem dedêre. Ita, varijs cladibus absumpta septem circiter hostium millia. è Lusitanis, quod credi vix possit, desiderati non amplius quadraginta. Post hæc, Albuquercius ad firmandum Emmanuelis nomine imperium toto pectore incubuit. ac primū, defectionis auctoribus, exsilio & bonorū proscri-

ptione damnatis, perfidæ ciuitati ex ipſamet Idalcanis formula vectigal in- D
dixit. dein, ad ſobolem in vſum militiæ propagandam, ſacrô fonte expiatas
Indicas puellas cũ Luſitanis in matrimonio collocabat, fouebatq; omni ge
nere caritatis: tum aduerſus imminẽtis belli pericula reſecti celeriter muri
turreſq;, & arx ipſa nouis propugnaculis aucta. In id opus dum idolorũ fa-
na, & ſepulcra ethnicorum, & alia ædificia diruuntur, in domus cuiuſdam
parietinis æneum Crucis, pendente Chriſto, ſimulacrum apparuit: euidenti
planè argumento, in iis olim regionibus non modò Chriſtianã fidem, ſed
cum ea ſalutarem quoque vſum imaginum (quem recentes iſti ſcilicet pie-
tatis antiquæ aſſertores ac diuinæ voluntatis interpretes funditus extirpa-
re conantur) ex Apoſtolica traditione viguiſſe. magnũ verò Albuquercius,
& boni omnes inde gaudium percepêre, præſagientibus animis, eã vrbem
eccleſiamq; principem Indicæ religionis aliquando futuram. itaque ſignũ
illicò purgatum, nec ſine lacrymis, & cum ſolenni pompa & apparatu, pro
ea quæ tum ſuppetebat copia, extructo nuper Chriſtianorum templo illa-
tum à ſacerdotibus: atq; ad Emmanuelem deinde, talium rerum plus mul-
to, quàm auri gemmarumque ſitientem, muneris ampliſſimi loco tranſmiſ
ſum eſt. Neque huic tantùm ſigno acceptam eam victoriam Luſitani fere-
bant; quod eius ope quodammodo introducti in vrbem fuiſſe viderentur; E
ſed etiam Diui Iacobi Apoſtoli Hiſpaniarũ præſidis euidenti auxilio: quod
amiſſa iterum Goa barbari ſine fine requirerent, quiſnam eſſet egregius ille
dux, punicea cruce, & fulgentibus armis inſignis, qui tantam edidiſſet ſtra-
gem, ac Mahometanas phalãges Chriſtianorum paucitati cedere coegiſſet.
Neque Albuquercius, cœleſtis promeriti ſeſe immemorem oſtendit. ſiqui-
dem, pietatis cauſa, incluſum vermiculati operis auro ſcipionem cum capu
lo ex pyropis & margaritis; & bombycinum petaſum addito aureo gem-
matoque conchilio; itemque pertuſos in linea globos aureos (ea peregri-
nantis olim Apoſtoli inſignia ſunt) in Palmulano Iacobeæ militiæ contu-
bernio (qui locus Oliſiponenſis agri notiſſimus eſt) poni iuſſit. ac deinde mo
riens, Compoſtellano eiuſdem Apoſtoli templo terræ Callaicæ, penſilem
ingentis formæ lychnuchum argenteum cum perpetui luminis alimento
legauit. Circa id tempus, quo hæc in India geſta ſunt, Emmanuel duodecim
fratres Cæruleos (vt appellant) è Luſitania in Congum vnà cum architectis,
& fabris, & ſplendido ſacrorum apparatu, & liberali viatico deſtinauit: vt
nouum templum vero Deo extruerent, ornarentque: & erudiendis porrò
ad pietatem incolis, & augendæ per baptiſmum Eccleſiæ ſedulò inſiſterent. F
Princeps eius legationis ex eadẽ familia fuit Ioannes Marianus, inſigni vir-
tute ac pietate vir. Omnes ab Alphonſo Rege ſanctiſſimo perquàm benig-
nè, & honorificè accepti. Eodemque Rege vel in primis adiuuante, per ali-
quot deinceps annos in catholica religione promouenda egregiè operam
poſuêre. Cumque ex facta diuini verbi ſemente aliæ ſubinde atque
aliæ ſegetes ad meſſem inalbeſcerent; ſupplementum in eaſ-
dem regiones ab Emmanuele ſæpius deinde
ſubmiſſum eſt.

Libri quarti Finis.

HISTO-

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER QVINTVS.

A RECEPTA vrbe Goa, prouiſiſque ijs, quæ ad inſulam retinendam maximè neceſſaria videbantur; Albuquercium, quippe qui ſpe & magnitudine animi plura in dies & maiora conciperet, variæ ſimul torquebant curæ. Cauendum erat in primis, ne tot vndique circumfuſæ nationes, nimium lætis Chriſtianorum ſucceſſibus, ac tantæ creſcentis in medio molis metu compulſæ, poſitis inteſtinis inimicitijs, contra communem hoſtem arma vireſque coniungerent. Occurrendum Zamorini, & Saracenorum conſilijs artibuſque, intento ſemper animo in perniciem Chriſtiani nominis excubantiũ. Conſulendum præterea Luſitanis ad Socotoram, in agro malè pacato, inter infida ſemper, & effera incolarum ingenia deſtitutis. Pungebat inſuper animum, iniuriæ Malacenſis atrocitas, & popularium ſalus è Sequeriæ comitatu, qui à Mahometanis admodum ſæua cuſtodia tenebantur; erantque nonnulli ex ijs de Albuquercio priuatim optimè meriti. Iam, de Arabico freto obſidendo, ac Mecana, & Aegyptia tollenda nauigatione, haud leuis erat ſolicitudo. ſed ante omnia, ingentis ſpiritus virum, Armuziani belli
B corrupta victoria, & amiſſæ tam opportunę, ac munitę arcis dolor angebat. Cùm hæc igitur, & alia multa vndique inſtarent; in præſentiâ, contra Calecutanam fraudem, inſidiaſque, Malabaricum littus intentiore cuſtodia, & maioribus copijs placuit obtineri. Porrò ad aliarum gentium vim, & conſilia præcauenda, ac partim conciliandos, partim exterrendos multitudinis animos, Albuquercius, orientalium Regum, aut populorum legatis, qui Goæ bis captæ fama vndique exciti, ad Prætorem, vt fit, ſeu ficté, ſeu ex animo gratulandi cauſa conuenerant: ea grauitate ſimul & moderatione cùm aures, tum reſponſa dedit, haud inepto artificio magnificę cuiuſdam oſtentationis adhibito; vt incertum in omnium exiſtimatione relinqueret, plus ne Luſitanæ iuſtitiæ fideique, an opibus ac maieſtati iure tribuendum putarent. Ad hæc, Iacobo Fernando Pacenſi, quem vulgi ſermóne Beianum vocabant, cum nauibus tribus in Socotoram miſſo, arcem ab Acunia conditam, quando ea tanti non eſſet, deducto prǽſidio diruendam, & ſolo ęquãdam curauit. Reliqua erat deliberatio: è Malacenſi, Armuziana, & Arabica expeditionibus, quam capeſſeret potiſſimùm ac primùm. Ea quoque
C dubitatio exempta recentibus è Luſitania litteris: quibus apertè iubebatur Albuquercius claſſe in Arabiam proficiſci; & Adeni regulum aut voluntate, aut armis ad Emmanuelem adiungere: id ſi minus proceſſiſſet; tum idoneo quopiam loco arcem ædificare; quæ Mahometanis claſſibus omnino tranſitum intercluderet. Igitur, nauibus viginti tribus celeriter inſtructis, & impoſito milite (ij fuêre Luſitani octingenti, ſexcenti Malabares) mare rubrum, ſicut imperatum erat ab Rege, petere intendit. Neque ita multum proceſſerat; cùm ab Occidente, & à Septentrionibus aduerſi præter exſpecta-

rionem obſtitêre venti.quibuſcum aliquandiu fruſtra luctatus Albuquer- D
cius,ad extremum,ne cum aperto ſaluris diſcrimine tẽpus & operam perde
rer;de minorũ ducum ſenrentia,quod ijdẽ flarus in Orienrem,ac Meridiem
erant ſecundi,ad vlciſcendum Mamudij ſcelus atque perfidiam, & eripien-
dos è ſeruiture Luſiranos,retrò ad Malacam vela fieri iuſſir.& eodem ferme
quo Sequeria curſu ad Somarram appulir primùm.Inde renouata cum Pe-
direnſi,& Paceno regulis amicitia;dum ad Sincapuranum prouehirur fre-
tum;aliquot barbarorum naues haud leui certamine expugnar. Qua in re
illud vel in primis accidit memorabile. Vehebatur quadam è nauibus ijs
Naodabeguea Malacenſis,vnus ex eorum numero,qui nuper in Sequeriæ
exirium conſpirauerant.is in irinere oppreſſus ab Luſitanis, cùm egregiè
dimicans aliquandiu reſtitiſſet;multis demùm confoſſus ictibus ira corruir;
vt è patulis vulneribus nihil omnino cruoris manarer. Mox,inrer ſpolian-
dum corpus,vt primùm detracta eius brachio eſt aurea armilla;(mirum di-
ctu)ramquam vaſe confracto,ita ſeſe cum anima vniuerſus repenre ſanguis
effudit:cuius rei ſtupore defixi Luſitani, cùm de capriuis cauſam quæſiſ-
ſenr;cognouêre incluſum eſſe in armilla os animalis cuiuſdam Sionij (Ca-
bim incolæ appellanr) cuius,in ſiſtendo ſanguine virtus efficaciſſima ſit . id E
ipſum os deinde cùm in Luſiraniam deuehendum eſſet, vnà cum pretioſis
alijs rebus naufragio perijt.Arque in hunc modum barbarus ille concepti
in Sequeriam facinoris pœnas acerba perſoluit morte. quo quaſi quodam
totius belli proludio lætus Albuquercius,Malacam rectà contendit. Ad eũ
rumorem Mamudius armatorum copias,& maximam rormenrorum vim,
vulgara iam arte,ſummo ſtudio comparauerar,mediocris fere magnitudi-
nis:vnum eriam ingentis habebat formæ, ab Zamorino per eos dies dono
ſibi trãſmiſſum.Verſabatur eòdem tempore Malacæ Panenſiũ regulus, cui
Mamudius filiam paulo ante deſponderar : ædificara in vſum nupriarum
ambularoria domo perampla, roris rriginta ſubdiris,vt in ea elephantis iun
cta,& aulæis ac periſtromaris adornata,cum ſolenni rripudio canribuſque
comeſſabundi principes tota vrbe veherentur. Albuquercius ad Malacam
anchoris iactis;primùm omnium inſtitoribus & nauarchis variarum nario
num,inſolitæ claſſis metu perrerritis,& parantibus fugam,circummiſſo na-
uigio metum omnem ademit:ſeſe nullius in damnum iniuriamúe, ſed ad
ſuorum ſalurem,qui Malacæ vincti per fraudem tenerentur, eò aduenisse.
ij ni bona fide ſibi à Mamudio reſtiruantur;tum ſuum ius perſecuturum ar- F
mis:neque ſibi eſſe in animo quenquam eodem illigare bello. ſpectatores
duntaxat orioſos alieni periculi ſeſe præberenr:ac peracta demùm re, virru-
ti Luſiranicæ teſtimonium apud ſuos quiſque Reges ex fide tribuerẽt. Hoc
officio ac denuntiatione cõciliati Luſitanis fere omnium animi eò facilius,
quòd prærer inſignem inuidiam facinoris in Sequeriam admiſſi,priuatis e-
tiam de cauſis erant infenſi tyranno plerique. Poſtridie Mamudius,ab in-
nara fallacia,per ſpeciem amicitiæ ad Albuquerciũ mitrit Bandonium quẽ-
dã è proceribus,ſalutandi cauſa, & ſimul quærendi quas potiſſimum mer-
ces ex eo emporio cuperet:enixè curaturum Mamudiũ,vt Luſirani Regis,
& procurarorum eius præcipuã ab ſe rarionem habitam eſſe apparerer. Ad
ea Albuquercius;nullas in præſentia merces nominatim expetere ſeſe:cap-
tiuos tantùm,quæque per fraudem ablata Sequeriæ ſint,à Malacenſi repoſ-
cere. vbi ea ſine dolo malo receperit;tum de commercij conditionibus, ſi i-
ta videatur,acturos.Hoc accepro reſponſo tyrannus,quod eo tempore abe-
rat claſſis,in eius aduenrum varijs artibus rem differre decreuir, quò ſimul
ab rergo & à fronre,nihil rale ſuſpicantes Luſitanos opprimeret.ita,præteri
ti ſceleris culpam in alios rransferendo;captiuos è cuſtodia elapſos cauſan-
do,alijſq; ſuper alia mendacijs de more eludebat. inter hæc , Albuquerciũ,
frau-

A fraudis haud ignarum, anceps cura agitare. nolle impunitam tyranni perfidiam: nolle exacerbatam rursus amentiam: ne, aut ex dilatione ac lenitate hosti fiducia cresceret; aut ex damno ac dolore, barbara immanitas in captiuos innoxios, carissima sibi capita, desæuiret. stat sententia, præsertim id ipsum captiuis clam per codicillos hortantibus; quoniam expostulādo nihil proficeretur, malitiam ac peruicaciam ferro igniq́ue subigere. Nec mora, ducentos fere mittit armatos, qui diuersis vrbis locis incendium excitent. Eo incendio, nam & ventus, & materia ipsa adiuuabat, tecta oppidi, & negotiatorum apothecæ aliquot momento consumptæ. cumq́; porrò vagaretur flāma, consternati ciues, Mamudij opē frequentes implorant. ille metu maloque coactus, extemplò captiuos ad Prætoriam sistit incolumes: tarditatē purgans; oransque Albuquercium ignes patiatur extingui; & secū haud iniquis legibus pacem ac societatem instituit. Albuquercius ingenti lætitia suos recepit, ex quotidiano mortis metu ac miserrima seruitute, in pristinā dignitatem ac libertatem assertos: & in eorum gratiam, sæuientes flammas ab incolis cohiberi permisit. dein, quod ad commercium & amicitiam attineret, ita respondit: Locum in vrbe confestim sibi Mamudius attribueret
B ad ædes, ac diuersorium firmo opere aduersus tempestarum, & incolarū iniurias exstruendum: cuiusmodi aliquot iam Rex Emmanuel haberet in India. Ablatas per tumultum Sequeriæ res (ni ex compararent) æqua æstimatione rependeret. æquū præterea censebat, impensas ab eo præstari, classem in vtramque factas à Lusitanis, quandoquidem illius damni & incommodi penes Mamudium ac suos culpa resideret. Hæ pacis leges ab Albuquercio dictæ: ac, si minus placerent, legati vltrà vetiti ad naues redire. Mamudius, tam acri denūtiatione perculsus, conciliū cogit. ibi, simul ira metuque sentētias variante, diu multumq́; certatū est. magna pars, & prudentissimus fere quisque, fauere otio: & palam hortari, ad periculosi belli aleam quāuis magno auri pondere redimendam. Alij contra, & Regis Mamudij dignitate, & Malacensis nominis gloria indignum affirmare; si ad vnius ignoti aduenæ fremitum, ac tantuli exercitus terrorem, quantus ea classe vehi possit; per speciem societatis atque commercij, teterrimæ seruitutis iugum scientes ac volentes accipiant. Huius sententiæ principes atque auctores erant, præferuido ingenio adolescentes regij duo, Panensis gener, & filius Alodinus. atque horum vel auctoritate, vel gratia res pæne inuito Mamudio ad
C bellum inclinauit: intentioreque inde cura ad arcendam vim omnia apparari à barbaris cæpta. & Albuquercius, cognita re, in diem tertium, qui patrono Hispaniarum Iacobo Apostolo erat sacer, oppugnationē suis edixit. Malaca vrbs, ad maritimas commoditates, littore plano, in longitudinem vnius fermeleucæ porrigitur. Hanc secat amnis ex interiore Asia defluens, in quem plus minusúe, pro varijs Lunę momentis, exæstuat mare. idemq́; ponte iunctus egregio, vtramque partem oppidi peruiā facit. Tecta, Indico more lignea, folijs & frondibus arcent pluuias. neq; tum vrbem vlli aut muri, aut fossæ cingebant. populus ipse bellica laude, vt apud eas gētes, insignis (& erat eo tempore ingēs multitudo) sua latera, more Spartano, pro mœnibus ac propugnaculis gloriabatur esse. Tantùm Mamudius ad loca maximè periculosa tumultuarias munitiones raptim obiecerat. & cùm alias vrbis partes aditusque, tum verò pontem ipsum magno tormentorum apparatu, prę sidijsque firmarat. Hisce ita prouisis, filio, ac genero, vt omnia circunspicientes ad subita occurrerent, expedita armatorum aliquot millia sub signis attribuit. ipse sibi cum turritis elephantis, ad hostiū terrorem, subsidiarias cohortes, & reliquum robur iuuentutis deposcit. Vtimutis Raia, licet in speciem tyranno suam operam, & copias enixè deferret; tamen partim occulto in eum incensus odio, partim in omnes rerum euentus incolumitati suæ

prospiciens, per fideles internuntios clam sibi suisque pacem ac veniam à D
Lusitano impetrauit. Albuquercius, non sine causa lætus tanto auxilio in tempore hostibus dempto, ad contemplandam loci naturam, & exploratāda tyranni consilia totus incubuit: breuique comperit, maximum vrbis firmamentum in ipso ponte constare; quod arcis instar, in omnes partes aditum, & prospectum haberet: eoque si potitus foret, non modò opportunam ad omnia stationem ibi collocari posse; verùm etiam dirimi barbaris auxilij mutui societatem, qua, vt quisque locus maximè premeretur; ex composito inter se vti decreuerant. Vt igitur Apostoli natalis illuxit dies; Lusitani clamore sublato Sanctum Iacobum ingeminant: ac volitantibus vndique globis, cùm pæne obruerentur; tamen talium periculorum assuetudine intrepidi bipartitò in terram exscendunt. Quæ pars vrbis, regiam, & Mahometanum habebat delubrum, ea cum robustis cohortibus Ioanni Limæ expugnanda tribuitur: Albuquercius, frequentiorem alteram vrbis partem ipse cum suis inuasit; condicto prius, vt hostibus vtrinque summotis, illicò ad pontem omnes accurrerent. eodem scaphas aduerso flumine cum tormentis militibusque submisit, vt simul omnia circa hosti infesta redderent; & ad nostros, vbi res id exigeret, recipiendos præsto essent. Lima, descensione facta, dum ad pontem festinat, in Alodini copias incidit. vixdum cum ijs initum erat certamē; cùm à tergo repente Mamudius institit. is turrito ac phalerato cum propugnatoribus aliquot elephanto in prima acie vehebatur; alij duo eodem ornatu præibant: tum reliquum sequebatur agmen. Nostri, ancipiti circumuenti malo, fortem ac præsentem nihilominus animum in re subita præstitêre. Lima, iussis interim cæteris Alodino resistere, ipse Mamudio cum manu fortissimorum iuuenum pleno gradu obuiam vadit. & arte contra vim vsus, patefacta repente acie, aduersos elephantos in medium accipit: ac pilis certatim in eorum latera ac terga coniectis, cùm ex propinquo cuncta inhæsissent; consternatus ante omnes regius elephas rectorem excussum proculcat. inde conuersi cæteri cursu præcipiti in suos ruunt; editaque latè strage, non modò turbant ordines, verùm etiā in fugam auertunt. Mamudius, periculo animaduerso, confestim è turre desilijt; acceptoque iam vulnere, suorum concursu, receptus in tutum est. neque alterius agminis impressionem Alodinus vltra sustinuit; & ex diuerso iam Albuquercius ingenti certamine pontem occuparat. quò, cùm ex composito cuncti aduolassent; partem alteram pontis, materia, dolijsque, & aggere muniunt: alteram cùm pετæquè firmare niterentur, venenatis è proximo sagittis, & assiduo barbarorum incursu prohibiti sunt. iamque longa inedia, & lassitudine simul æstuque fatigati, cùm à prima luce in pomeridianum tēpus acerrimè depugnassent; vix arma sustinebant. Itaque Albuquercius sat eo die periclitatus hostium vires, neque parum se profecisse ratus ad vniuersæ victoriæ spem; consilio statim habito, receptui canit. ac simul peractas magno labore munitiones, ne hostibus forent vsui, succendi iubet. quo incendio coniuncta quoque ponti ædificia, & mercatorum aliquot apothecæ; & ornatissimæ, de quibus antea demonstrauimus, nuptiales Regū ædes arsêre. Magnus Malacensium numerus eo die desideratus, & è nostris interfecti aliquot, cōplures vulnerati sunt. Regulus Panis, Lusitanica ferocia exterritus, & rei Malacensi diffidens; per causam adducendi noua auxilia, relicto socero & sponsa, in patriam discessit, neque postea redijt. Mamudius, quamquam aduersa ictus pugna, tamen omissa pacis mentione, vallum, & stationes ad loca idonea duplicat; pontemque præsertim, valido præsidio firmat. Viam insuper latam, qua in vrbem intimam, ædesque regias, ac Mahomeris fanum, Lusitano patebat introitus; veneno infectis tribulis occultè conspergit; actosq; sub terram cuniculos, certam in hostium perniciem, sulphu-

A sulphureo complet puluere. At Albuquercius, ex eo prælio ingenti fiducia concepta, dies paucos reficiendo milite, & saucijs curandis insumpsit. interea celsioris formæ iuncum, obiectis extrinsecus culcitris atq; cētonibus, ad hostiles ictus molliter excipiendos, omni telorum atmorumque genere diligenter instruebat. id opus vbi absolutum est, eximiæ fortitudinis dux Antonius Abreus cum promptissimis Lusitanis impositus. & obseruato nouilunio, cùm plenissimus maris æstus accedit, nequicquam prohibere conantibus barbaris, iuncus ad pontem applicitus est. & Albuquercius per media hostium iacula cum cæteris copijs in terram egressus, viamq; latam, de qua diximus, petens, ad manifestū vtiq; ruebat exitium. siquidē ad viç caput Mamudius cum exercitu multiplicatis in arcto ordinibus stabat; vt cùm primùm spatia viç nostri occupassent, cuniculis inijceret ignem; ac dissiliente solo, & erumpentibus vndiq; flammis, gratissimum è fœdo Christianorum interitu spectaculum mente oculisque perciperet. Sed planè singulari Dei benignitate fraudis indicio per cōscios ad Albuquercium delato, nostri modica declinatione in hostium latus ex transuerso impetum faciunt. Anceps aliquandiu fuit certamen, dum in angustijs conferti se se barbari opponūt, proque aris ac focis & ipsi acerrimè dimicant; & è fenestris ac tectis pro sua B parte adiuuat imbellis multitudo. sed ad extremum, redintegrato clamore cùm Lusitani gradum acrius intulissent, cessère primùm loco barbari; dein prorsus terga vertère. & eodem impetu fanum, cæsis pulsisúe custodibus, ab Lusitano occupatum est. Inde, relictis ad fani tutelā armatis, Albuquercius ab insequendis hostibus metu insidiarum abstinuit. cæterùm in primis de ponte solicitus, ne transitum subsidijs Malacensium daret; eò celeriter aduolat, & deiecto iam præsidio, expugnatum ab Abreo magna omnium lætitiæ reperit; expositaque ferramenta, & cæterum muniendi apparatum, quem è superiore prælio explorata loci natura per eos dies accuratè prouiderat. itaque collocatis ad vtrumque cornu stationibus, velisque nauium supra caput obductis, quæ simul leuiora hostium iacula, sagittasq;, simul radios flagrantissimi solis arcerent; totum eum diem in ponte muniendo consumpsit. & ex vtraque parte vallum, & cupas inter se reuinctas constituit ingesta gleba, tutoq; aditu ad flumen relicto, ac dispositis circa scaphis, quæ valli vtriusque frontes ac latera telis ac tormentis abtaderent. sic ille trāsactus est dies. postera luce ad hostium delendas reliquias, & regiam ipsam oppugnādam Lusitani audacter progressi, ædes, præter spem, vacuas, & inanes offendunt. Mamudius quippe, desperatis rebus, noctu collegerat vasa, & in saltus C vicinos ac nemora sese cum paucis abdiderat. ibi Alodinū, & cæteros belli auctores nequicq̄ exsecratus, paucis diebus mœrore amissæ vrbis extabuit. Alodinus, diuerso itinere, cùm haud longè ab vrbe munitionibus excitatis, profugos è pugna colligeret, bellumque renouare tentaret; missis ab Albuquercio celeriter cohortibus, iterum fusus, in Bintanum denique insulam, & eiusdem nominis oppidum è regione Sincapuræ confugit; perq; vim ac fraudem exacto dynasta, locum natura tutū, operibus insuper egregiè munijt. Interim vrbs Malaca, pulsis vndique armatis, militi diripienda permittitur. Ibi quanta vis opum fuerit, vel ex eo cōijci potest; quòd, præter ea quæ vel à mercatoribus inter tumultum auecta, vel à militibus per fraudem suppressa sunt, ex quinta duntaxat eius quæ apparuit prædæ parte (hæc ad Emmanuelem pertinebat) aureorum nummum ducenta millia in regium fiscum redacta dicantur. Inde ad constituendam, ac firmandam eius vrbis possessionem sese Albuquercius contulit. negotiatores primùm, qui aut varias in partes metu diffugerant; aut commeare in id emporium verebantur; benignis promissis inuitati, & cum fide clementiaque tractati sunt. ita, veterem frequentiam ac celebritatem id emporium breui recepit. Simul etiam, è vetu-

è vetustis Regum sepulcris ac monumentis eruto lapide, templum Salutationi Angelicæ sacrum ex manubijs positum; cuius mysterij Albuquercius D præcipua quadam religione tenebatur: & loco opportuno arx ædificata, impositumque vrbi pariter & arci fidele præsidium, Rhoterico Patalino præfecto. Portoria insuper, & vectigalia, & scripturæ magistri certis legibus instituti; simul iuri inter Mahometanos dicundo præpositus Vtimutis: inter ceteros autem inquilinos ciuesque, Ninachetus indigena, vir & antea de captiuis Lusitanis, & tum in vrbis expugnatione de Albuquercio ipso in primis optimè meritus. Ad hæc, Albuquercius de re gesta, victoque Mamudio, Sionis Regem per litteras & interpretes docuit. ille, & factum probauit; & victoriam gratulatus, amicitiam cum Lusitanis instituit; & ex eo tẽpore vltrò citroque legati cum pretiosis muneribus commearunt. atque alijs item ex regnis Lusitanorum fama commoti, oratores ad Albuquercium, ineũdæ societatis & officij causa, conuenêre. Præterea, quod de Banda, Molucisque insulis, & earum mira fertilitate, opibusque ad Albuquercij aures dudũ fama peruenerat, ad eas insulas cognoscendas, iungendamque cum incolis amicitiam, egregia fortitudine, ac maritimæ rei scientia vir, cuius modò meminimus, Antonius Abreus, cum nauibus tribus, Albuquercij missu discessit. E Inter hæc Vtimutis, quod spreta nostrorum paucitate, consilia de tyrãnide occupanda cum hostibus agitaret, litteris eius ad Alodinũ deprehensis, quæ manifestò viri perfidiam coarguerent, in ipso illo pegmate, quod nuper ad ferale conuiuium, Sequeriæ, comitibusq; in littore exstructum fuerat; recidente in capita auctorum pœna scelerati cõsilij, vnà cum Patiaco filio, octogenarius ipse propalam securi percussus est, frustra nitente vxore supplicibus verbis, & ingenti auri pondere, quod aureorum centum millium excederet summam, suorum capita salutemque redimere. Per eosdem fere mẽses, quibus hæc ad Malacam agebantur, Idalcan absentiam Albuquercij suam occasionem ratus, ad Goam recuperandam, Narsingano bello distẽtus ipse, strenuos duces minimè contemnendo cũ exercitu miserat. ij transmisso pluribus locis, vt olim, æstuario, insulam & agros haud ita magno labore occuparant: cæterùm vrbis ipsius oppugnatio non eundem exitũ habuit. cum clade & ignominia repulsi non semel, ad obsidionẽ consilia verterant. iamque omnes ferme circa aditus barbarorum custodia tenebãtur: & cùm alibi fossas & aggerem duxerant; tũ verò ad Australia vada, loco in primis idoneo, munitissimum castellum excitarant; quod à vici nomine ibidẽ positi, Benestarinum hodieque appellatur. Quibus operibus cincta ciuitas, breui cũ alijs incommodis miserijsque, tum verò fame vrgeri vsque adeo cæpta est, vt Lusitani complures (de numero nominatim affirmare nil ausim, cùm alij septuaginta ipsos, alij non plus vndeuiginti tradant) in hostilia castra fœdè transfugerint; perque summam impietatem eiurato Christi nomine, Mahometicam superstitionem induerint. Atque hoc ipso tempore Ioannes Machiadus memorabile facinus edidisse fertur. is exsul è Lusitania, vt supra dictum est, cùm apud Idalcanem Turcæ habitu mereret, varijs contra finitimos Reges expeditionibus, magnam sibi & fortitudinis, & prudentiæ pepererat laudẽ: & splendidũ militiæ gradum adeptus, in consiliũ de rebus maximis adhibebatur. Idem, in bellis quæ cum Christianis fierent, egregiam nostris operam occultè nauabat: quod eò erat illi facilius, quò maior apud barbaros eidem auctoritas erat ac fides. Hunc ergo, perfugarum misericordia cùm cepisset, quod væsano consilio exiguã huiusce lucis vsuram æternitati anteferrent; non verbis modò, sed etiam exemplo factisq;, si quo modo posset, eos ad sanitatem reuocare cõstituit. Duos ipse paruulos habebat filios, lustralibus aquis ab semet Christiano ritu expiatos. hosce primũ, ne destituti, Mahometanis postmodum sacris inquinarẽtur, diuini iuris ignarus,

A natus,clam intempesta nocte præfocat. mox, vbi diluxit, captiuos Lusitanos,& transfugas,per speciem relaxandi animi,longius ab hostium castris, prope vrbem Goam,secretum in locum,sensim,vt fit, sermocinãdo perducit.Ibi sese Christianum apertè professus,ornatuque Turcico abiecto;de cõtẽptu rerũ humanarũ,de breuitate huius vitæ,de sempiternis illius alterius æquè præmijs atq; supplicijs,incredibili quodã animi ardore disseruit: hortatusque est oẽs,vt secum in vrbẽ intrarẽt;cum Ecclesia & Christianis in gratiã redirent;ac Diuina freti clemẽtia,corporis incommoda præ animorũ salute contẽnerent.Ac scelerati quidem desertores,tam salutari oratione vix ad aures admissa, retrò vnde venerãt obstinata mente rediêre. Machiadus, neque famis,neque atrocissimorum suppliciorum,si Goa caperetur, metu deterritus,accepta à nostris fide, vnà cum captiuis in vrbem introijt. Ea transitio,ingentem non modò lætitiam,sed fiduciam quoque attulit obsessis:vulgoque ita interpretabantur,non sine causa, tam asperis temporibus, tali viro mentem eam diuinitùs datam,vt,stipendijs opimis relictis,ex honorata libertate,& commodorum affluentia,sese in arctam adeò custodiã, penuriamque spontè conijceret. Neque eos frustrata spes est.quippe mitescente iam hyeme,varijs è regionibus, atque adeò ex ipsa Lusitania naues cũ

B commeatibus & militibus aduenêre.quarum accessu non leuata solùm inopia;verùm etiam ita nostrorum auctæ vires, vt quotidianis eruptionibus vltrò fatigarent hostem:propioresq; iam obsessis, quàm obsidentibus essent barbari.Et Albuquercius,circumacto iam anno,cõpositis Malacæ rebus,ad Sincapurani maris custodiam Fernandum Petreium Andradium, insigni virtute ac prudentia virum,cum nauibus decẽ reliquit.ipse de citerioris Indiæ statu anxius,quamquam inuitis Malacensibus, & propter externos metus omni studio tantũ apud se ducem retinere conantibus, cum cætera classe in Malabares cursum intendit. Vt in conspectũ Paceni Somatræ littoris ventũ est,noctu fœda tempestas oborta,& Albuquercij nauem saxis allisam infregit;& cæteras pænè cum omni turba demersit.multi mortales hausti fluctibus;multi varias in terras eiecti.pretiosissima quæque è spolijs Malacensibus,& Regum donis amissa. Albuquercius per tenebras à nautis magno labore in scapham acceptus, cũ ipse periclitãtem puerum inter manus properè sustulisset;collectis reliquijs naufragij Cocinum deuenit.ibiq; magna sui cum animi voluptate,præter spem incolumes repperit eos,qui, vt supra dictum est,ab Socotora redeuntes,in Cambaicum littus eiecti,atque ad

C Cãbaiæ Regem pro captiuis abducti fuerant. ij, secundum Deũ vni maximè Antonio Laurerio Franciscano salutem ac libertatẽ debebant. cũ enim iamdiu in eo seruitio degerent,atq; ad eos eximẽdos accederet nemo;Laurerius omniũ consensu delectus est, qui Goam de redemptione contenderet,ea lege,vt,si nihil transegisset;intra certum diem bona fide rediret. atq; eius reuersionis quasi obsidem & pignus ille sacrum cingulum reliquit Regi: testatus, professionis suæ ritibus atque institutis,haud minimam sanctimoniæ partem horrido in illo fune consistere. Vt Goam peruenit; absente per id tempus Prætore,nihil decidi super tanta re potuit. ita, infecto negotio,protinus,vti receperat,in Cambaiam reuertit. Quæ res tanta admiratione Regẽ affecit purpuratosq;,vt confestim sine vllo pretio,quin etiã ornatos lautosque Lusitanos benignè dimiserint. neque id modò Laurerij virtus & sanctitas consecuta est;verùm etiam apud illas nationes non parua cum vtilitate egregiam probitatis existimationem,& famam nomini Lusitanico peperit: sanè quàm egregio documento,non solũ ad conscientię fructum,& officij religionem,sed etiam ad opes & gloriam, cõstantia promissorum & fide nihil in rebus humanis esse præstantius.Magna Cocinitum erat,nondum condita,quæ nunc est,Lusitana ciuitate,rerum hominumque colluuies.

colluuies. Quippe sub eodem tecto misti Christianis Mahometani ethnici- D que nullo discrimine degebant viri ac mulieres : multaque passim flagitia & fraudes admittebantur. Huic malo occurrendum ratus Albuquercius, cum Rege Naubeadora transegit, vt certo limite Malabaricam ab Lusitana commoratione dirimeret. id vbi factum ; capitali pœna proposita, omnes sexus vtriusque mortales, qui à Christiana religione abhorrerent, è finibus Lusitanis demigrare iussi. quæ res non ad purgandas modò nostrorum ædes ac domicilia, sed etiam ad augendum numerum fidelium valuit: quandoquidem eo edicto permoti circiter quadringenti, abiecto idolorum cultu, se se ad Christianam Ecclesiam sponte aggregarunt. Ab horum complexu Albuquercius Goam summo omnium gaudio, quod pro mortuo putaretur, processit incolumis. Eius aduentu, multo vehementius vrgeri hostes cœpti; & à Lusitanis castra ad Benestarinum admota. ibi dum missilibus ac telis vtrinque certatur; missus ab hoste globus agentem cum Albuquercio quendam ex turba ita discerpsit; vt Albuquerciũ ipsum fœdo cruore conspserserit. Quo ille tanto ex periculo diuinitus ereptus, globum deinde ipsum argenteis bracteis coopertum, vnà cum affabre facto monili ex gẽmis & margaritis, in celeberrimo templo MARIAE Virginis, ad Aquas Lupias veteris Lusitaniæ, ponendũ curauit; reditu insuper annuo in vsum E perpetui luminis Hieronymianis eiusdem tẽpli custodibus attributo. Atq; eo casu, nihilo segnior factus Prætor, nouis operibus, & oppugnationibus crebris cùm inclusum mœnibus hostẽ in dies magis ac magis premeret; varijs cladibus denique fessi Roztomacan præfectus, & Turcæ, qui in eo præsidio erant; flexêre ad deditionem animos: pactiq; vt naues, tormenta, ac perfugas traderent; cum cæteris rebus incolumes Benestarino excesſêre. Albuquercius, recepto castello, impositisque militibus, quassata, & strata ruinis accuratè refecit: impios desertores, amicorũ precibus exoratus, viuere quidem passus est, sed grauiore multo circuncisione decurtatos, quamquã sese nuper ipsi ex initijs Mahometicæ superstitionis affecerant. siquidẽ auribus, naribusque, ac dextris abscissis, & sinistræ insuper cuiusque pollice ; per totam vrbem ad puerorum ac plebis ludibrium ignominiosè traduxit: dein, vt apud Indos, quoad eius fieri posset, omnem sceleris tanti memoriam obrueret; in Lusitaniam eo ipso anno remisit. Tum in gratiarum actionem, ob hostes ex insula pulsos, Christiano ritu supplicatio decreta. composito ad pietatem agmine venerabundi Lusitani cum sacerdotibus, insulisque, ad templum Beatæ Virginis adiêre. valetudinarium quoque publicum curandis ægrotis & saucijs institutum. Hisce tam secũdis Lusitanorum rebus valde commotus Zamorinus, vltrò per viros principes ab Albuquercio pacẽ F petere induxit animum: locumque arci ad Calecutum ædificandæ tandem aliquando assignauit. Et Rex Maldiuarum aliquot insularum, (eæ frequentia planè mira non longè ab Cori promontorio in Meridiem distant) ob id ipsum in Emmanuelis ditionem, ac fidem iure stipendiario sua sponte se contulit. Tum ab alijs quoque Regibus legati cum donis ad Albuquerciũ gratulandi causa conuenêre. Quin etiam Idalcan ipse, missis oratoribus, pacem & amicitiam æquis conditionibus impetrauit. Earundem rerum constanti fama compulsus Abassinorum quoque Aethiopum Rex, cum Emmanuele denique societatem ac fœdus vehementer experijt. is rum erat, patre Nahu defuncto, Dauid admodum adolescens, atque ob id sub tutela degẽs Helenæ auiæ, virili animo & consilio fœminæ. legati in eam rem fuêre, insigni probitate ac prudentia vir, Matthæus Armenius, & alius ex Abassina nobilitate primarius. ij, quo arctius iungerent amicitiã, fidei pignus ad Emmanuelem ferebant sacrosancti ligni fragmentum eius, in quo salus humani generis olim ingemiscente rerum natura pependit. Hunc ergo Matthæũ

ad se

A ad se rectà cũ socio venientem, vt in Lusitaniã ex India transueheretur, Albuquercius cùm cętera benignitate, tum verò propter sacras quas afferebat reliquias, exquisitis cæremonijs, & sacerdotum occursu gratulabundus accepit; & accuratè commendatum nauarchis, in Europam à Cocino transmisit. Per idem ferè tempus, Emmanuelis hortatu, Alphonsus Congi Rex Henricum filium, ac præcipuos ex eo regno, in Lusitaniam, vbi fermè alti educatique fuerant, atque inde cum honestissimo comitatu Romam vsq; religionis ergò proficisci iussit. vbi magno totius Ecclesiæ Romanæ gaudio excepti (augebat lætitiam ipsa longinquitas) summum in terris Dei Vicarium Christiano ritu supplices adorarunt. Sub idem tempus, Malacæ magni & periculosi motus repentè exstitêre. Quitirius inquilinus erat pollẽs diuitijs, & rerum nouarum apprimè cupidus. huic, Vtimutis Raiæ vxor, quod maritum filiumque nec prece, nec pretio seruare valuisset, ex dolore in rabiem versa, permagna cum dote filiã ea conditione desponderat, vti suorũ vlcisceretur necem; ac perpetuum bellũ cum nomine Lusitano capesseret. Ille contracto clam milite, clientum mancipiorumque circumfluẽs turba, paucis diebus ad vrbem castra communijt. inde furtim in præsidia Lusita-
B norum incursando; cædes edere; captiuos abducere; ciuitatem vniuersam trepidatione ac tumultu cõplere. Cæterùm, haud ita diu impunita illi fuit audacia. Coorti repentè Lusitani castra multis simul partibus inuadunt; conuulsoque vallo, & superatis munimentis, trepidantem barbarum in lucos magna edita strage compellunt; dispositisque vigilijs, referta omnibus diuitijs castra diripiũt. Eo die captiuus quidam, ignoto nomine, Lusitanus, egregium qua roboris animi, qua fidei Christianæ specimen præbuit. is, librandi peritus, çùm in nostros obuerso tormento eiaculari extremi supplicij metu proposito iuberetur; intrepid⁹ abnuit: ac fortiter datis ceruicibus, ex hostium simul manibus & corporis custodia in cęlum euolauit. At Quitirius, nequaquam ea clade fractus, bellum omni conatu renouabat: & statiuis alibi positis; vrbem, & omnia circa, latrocinijs & excursionibus habebat infesta. Lusitani ad eum inde quoque exturbandum nauibus profecti, dum facta descensione progrediuntur incautius, in insidias præcipitauêre, & fortissimi aliquot viri loco iniquo à barbaris interfecti. Sed ad extremũ nouis ab Goa copijs Malacam aduectis, iterata oppugnatio; & Quitirius nõ exutus modò castris, verùm etiam è Malacensiũ finibus cum ignominia &
C dãno est eiectus. & Lacsamana Mamudianę classis præfectus, cùm Quitiriũ maritimis copijs adiuuaret, ab Andradio fusus, & intra Muaris fluminis ostia fœdè coniectus est. Ea depulsa molestia, multo grauius discrimẽ aliundè Lusitanis instabat: quod item ipsum Dei benignitate in perniciẽ hostiũ vertit. Iauę sunt insulæ duæ (maiorem vnam, alteram minorem appellant) vltrà Somatram in Meridiem sitę, eadem fermè qua Somatra soli vbertate; sed longè ferocioribus incolarũ ingenijs. Maioris maritimã oram obtinebat Onuzius Saracenus, viris, armisq;, & omni bellico apparatu præpollẽs. is, ingenti classe adornata, quam dudum aduersus Mamudium admirabili silentio ac dissimulatione inchoarat; vt exactum illum è regno cognouit; ipsemet qui exegerãt, ex improuiso adoriri constituit. Nauigia leuiora ducebat plurima: maioris verò formæ iuncos circiter sexaginta, rebus omnibus ad bellũ instructos. Non latuit Malacenses, Onuzij aduentus. & à Lusitanis, nauium nõ plus sexdecim numero, Christi maximè fiducia, obuiam Saraceno est itum: contractoque certamine, quod, propter incredibilẽ pertinaciam gentis vtriusque, biduum tenuit; multo maxima parte nauium amissa, deniq; Onuzius Iauam turpi fuga repetijt. supra octo millia hostiũ, ea pugna, aut ferro, aut igni absumpta dicuntur; cùm è Lusitanis plurimi quidẽ vulnerati sint, verũ haud amplius triginta ciciderint. Ita multiplici

paucis mensibus parta victoria, non exiguum militaris gloriæ decus Lusitani tulêre. Cæterùm, contra vim externam feliciter defensa res, domestico scelere propemodū perijt. Maxelizius erat quidam, è Bengala oriundus. is, cum Lusitanæ arcis custodibus ad Malacam, & Alphōso Persona præcipuè regio Quæstore, per summam simulationem amoris, & obseruantiæ, magnam familiaritatem breui contraxerat. Hunc, Bintani regulus Alodinus, ad occupandam fraude arcem Lusitanam ingētibus promissis induxit, militibus habitu mercatorum occultè summissis, qui in tanta hominum colluuione haud ægrè latebant. Hisce clam ad loca idonea distributis, Maxelizius, per speciem salutandi Quæstoris, vti solebat, in arcem admittitur. A prima salutatione, & mutui sermonis officijs, Personæ, tum fortè meridiā di causa cubanti, cùm sese in alterū auertisset latus; repentè Maxelizius ab tergo letale vulnus in caput imposuit. inde ad distinendas fores, aduocādosq; suos accurrenti, quamquam in extremo spiritu Persona prosiliens, vt erat maximis & corporis & animi viribus, anteuertit: clausoq; per vim ostio, cū custodes ad arma excitasset, in ipso munere tuendæ arcis efflauit animam. Illi barbaros ad murū subeuntes cum cæde magna repellunt; & Maxelizius intra arcem deprehensus, cùm sese acriter aliquādiu defendisset; multis ad extremum ictibus repetitus occubuit. Ita, summo Dei beneficio, & eximia Quæstoris virtute, arx, & vrbs retenta; &, quòd ita res postularet, Bintani regulo pax, petēti, postmodū data. Et ex alia parte, Antonius Abreus, & socij, ad Molucas paulo ante ab Albuquercio destinati, inter varios casus atque pericula, regente Deo, haud exiguum operæpretium fecêre. Ad oppidum Agacinum Iauæ insulæ ventū est primùm. Inde leucas ad sexaginta in Amboinum insulam delati, quæ ad Molucarum ditionē pertinet; positis vtrobiq; columnis, ad Bandā eiusdem ditionis processêre: ex qua, quod principem teneat locum, vicinæ aliquot insulæ denominantur. Hæ, totius orbis terrarū solæ (quod constet) spontè, lautiores in epulas, & medicamēta mortalium, ex vna eademque arbore, macim, & nucem myristicā fundunt. Arbor, ad pyri similitudinē accedit. fructus, mala persica quadamtenus imitatur. floret quo tempore ibidem aliæ quoq; plantæ, & herbæ varij generis: è quibus vniuersis mirificus odor, incomparabilis cuiusdā suauitatis existit. Vbi defloruit, maturescens pomū, paulatim è viridi, tum ceruleas luteasq;, tum purpureas & igneas transit in maculas, quales in arcū cœlesti cū voluptate miramur: atq; eo ipso tempore psittaci & aliæ nobis ignotæ aues eximiæ pulchritudinis, ad gratissimum sibi pastum aduolantes, augent oblectationem; cùm folia, & fructus, & alites ipsæ varijs colorū picturis in certamē vsque luxurient. Hac amœnitate cùm reliquas insulas, tum in primis Bandam conspici affirmant: quippe, & maritimū habet tractum sylua felicissima viridantem; & ex insula media mōs accliuis attollitur; cuius in ipso vertice lucus eodem & frondium vestitu, & frugum copia, satis amplū patescit in campum: atq; inde splēdidi aquarum riui ad subiectam planitiem irrigandam leni murmure defluunt. Insula tota, ad equinæ soleæ specie, à septentrione in Austrum excurrens, tres non amplius leucas in longitudinem, vnam in latitudinē obtinet. qua sinus introrsum recedit, ibi emporiū est. Gens æneo colore, fuso capillo, robur in membris, in animis feritatē ostentat. viri mercaturam, fœminæ agriculturā exercent. Nullū habent Regem. suis institutis ac ritibus viuunt: &, vbi consulto opus est, ad seniorū cœtus refertur. In cultu Diuino, illata non ita pridē fabulosa Mahometis dogmata vulgò sectantur. Locus ad inuehēdas & euehendas merces admodū est opportunus. Igitur Abreus eò delatus, vti è Malacēsi victoria oēs eas nationes Lusitanici nominis fama peruaserat; haud ita difficili negotio fœd⁹ amicitiæ hospitijq; cum incolis fecit: ac lapideum eius rei monumētum in littore

A littore posuit.dein,magna vi frugis pretiosæ coempta,Molucis omissis,Malacam reuertit:atque inde cum Andradio Lusitaniã repetens,vt apertæ Bãdæ nuntium ad Emmanuelem ipse perferret;inani spe delusus,in itinere perijt.Longè diuersum habuit exitũ nanigatio Francisci Serrani ex eiusdem Abrei comitatu.Is,post Bandam relictam,ipso profectionis initio ab socijs fœda tempestate distractus,ad infames & scopulis,& latrocinijs Lucopinas insulas vltrà Bandam,allisa oneraria,saluis corporibus,armisque in terram euasit,fame sitique,ob solitudinem ac siccitatem loci,vnà cum socijs vtique moriturus;ni,quæ res exitio cæteris consueuerat esse, præsentem eis opem diuinitùs attulisset.Prædonum erant in proximo stationes,in eiusmodi casus intenta cura excubantium,vt eiectos in littus aduenas improuiso aduẽtu caperent.ij,conspecto Serrani infortunio,ad prędam alacres piratico nauigio vehebantur,quam vulgo caracoram appellant.Non latuit scelus magistros & nautas Malacenses,è Serrani turba.quocirca præmonitus ab ijs,vt sibi consuleret;insidias prope littus occulto loco disponit.prædones in terram egressi,dum naufragos venantur,Interim exorti ab tergo Lusitani caracoram inuadunr.qua re animaduersa barbari,metu,ne abducto nauigio, B in deserta insula destituti perirent;confestim ab latrocinio versi ad obtestationes,culpæ veniam suppliciter petere;ac se, polliceri,si in caracoram acci piãtur;duces nostris ad commodum hospitinm haud procul inde futuros. Neqne abfuit dictis fides.ijs moderantibus cursum,'ad Amboinnm rursus delati Lusitani, ab incolis Rucutelli emporij admodum benignè tractantur.Erant Rucutellanis veteres inimicitiæ cum finitima ciuitate Veranula insulæ Batochinæ Muaris: ac tum,inter vtrumque populum exorto certamine,Rucutellani aduenarũ maximè ope superiores fuêre. cuius rei cùm rumor longè lateque manasset; ad Molucarum etiam insularum Tidoris atque Ternatis regulos fama peruenit,quorum alteri Almansori,alteri Boleifi erat nomen.A patrijs ritibus paulo ante ad Mahometicam superstitionem ambo transierant.ac de finibus inter se contendere soliti;cognito Lusitanorum ad Amboinnm appulsu,tam inclytæ gentis auxilio contrà hostẽ augeri cupidus vterque certatim naues ac præsidium ad inuitandos ac deducendos ad se peregrinos dimittunt.Diligentior in eo officio fuit Boleifes,celeriter instructis in id ipsum nauibus decem, & custodia mille fermè armatotum imposita.à quibus abducto iam ad Ternatem Serrano, Tidorenses ab Rucutello irriti redière.At Serranus cum socijs magno apud Bo- C leisem in honore habitus;multa de Molucensium natura,commercijs,moribusque per otium cognouit:neque Emmanuelem modò de rebus ijs accuratè per litteras docuit,verùm etiam,commeantibus deinceps eodẽ Lusitanis,non mediocri vel solatio,vel adiumento fuit. Sunt autem,quæ communiter Molucæ vocantur,complures numero, subiectæ Aequatori, & à Borea in Austrum vicenis fermè leucis inter se disiunctæ : quarũ nulla plus leucas sex ambitu colligit.Hisce plurimæ circumfusæ aliæ sunt: verùm ad Occidentem in sexaginta leucas tota fronte prætenditur altera Batochina, Mauricam appellant:ita naturæ muneribus Diuina prouidentia distributis (nempe ad conciliandam per mutnos vsus humanam societatem)vt Moluc æ,cùm ingentis ptetij frugem caryophyllon vnæ omnium ferant; teliqua pæne cuncta ad victũ & cultum aliunde mutuari cogantur, quarum magnam partẽ ea,quam dixi,Batochina suppeditat.Arbor aũt caryophylli,& stipite, & folijs lanro similis est,flore in primis odorato, qui è viridi in rufum immutatus,vbi obduruerit;caryophyllon Arabibus;at Hispanis, quod capitatus est,clauus appellatur.arbor,è decidentibus caryophyllis citra culturam enascitur : annuas fert fruges: quæ tamen propter flagellorum & acrioris decussus iniuriam, non nisi altero quoque leguntur anno.solum

 infra,

infra, purum est: arbore in semet omnem attrahente succum: ipse verò fru- D
ctus, potentiorum præcipuè mensis ac dapibus expetitus; ab institoribus ingenti lucro & in Asia, & in Europa diuenditur. Tellus arida est, & in modū pumicis fistulosa. itaque non modò cadentes è cœlo imbres momētò combibit; sed etiam è montibus manantes absorbet aquas, antequam directo alueo ad mare perueniant. Eadem aliquot locis cum insano reboatu ignes eructat. Sed præcipua camino Ternatēsi nobilitas. Mons in nubes assurgit excelsus, & arduus. cuius inferiora, densis nemoribus vestiuntur; superiora, ex incendijs glabra & horrida sunt. in vertice, crater, hiatu vasto, in plures circulos circūductos maiores minoribus, ad speciem amphiteatri discedit. inde, per æquinoctia maximè, certis flantibus vētis, cum horrisono fremitu flāmæ atro mistæ fumo & fauillis erūpunt, & omnia latè loca cineribus complent. Visendi annuę sunt vices: nec nisi per funes, aut ferramenta, quibusdā locis ascensus est. Incolæ etiam sulphur alicubi optimum legunt. fusco ipsi colore, fluxo capillo, ad bellica studia strenui, cætera mirum in modum inertes & pigri. Medulla quarundam arborum victitant: sagū vocatur. ea lentè purgata, &, testaceis incocta formis, non solùm in quotidiana alimenta, verùm etiam in vsum nautici panis egregiè sufficit. Et ex eiusdem plantæ ra- E
mis, artifici manu concisis, leuandæ siti, mirifico sapore simul & salubritate candidus liquor exsudat, quem vulgo tuacam appellāt. Ipsas insulas, olim desertas, &, qua planities est, mari mersas fuisse; testantur conchilia, & arenæ, quæ fodientibus passim occurrunt: atque ob id ipsum ab indigenis incoli negant. Conuenę sunt è Sinis, Iauis, & aurea Chersoneso, & alijs regionibus: origine dispares, & sono linguæ; cæterùm contumacia, scelere, perfidiaque simillimi. quippe, nec nisi malo coacti rectè facere norunt; & non ferro solùm, & aperta vi, sed calumnijs, fraudibusque, & veneno grassantur. Neque Molucensium tantùm id ingenium est, cæteræ quoque eius tractus insulæ eadem infamia fermè laborant. Eæ ergo, ad quem dixi modum, cùm antea Græcis, ac Latinis prorsus ignotæ fuissent, nostris hominibus denique patuēre. Dum explorantur, Albuquercius interim, firmato maris imperio, ad interruptam toties Arabicam expeditionem, rursus animum adiecit. eoque consilio ad Goę custodiam, præter Malabarica auxilia, Lusitanos pedites quadringentos, equites octoginta Petro Mascarenia pręfecto reliquit. Benestarini præsidio Rhotericum Pere- F
riam, oræ maritimæ cum sex biremibus Ioannem Machiadum præposuit. ipse, viginti nauibus, epibatis Lusitanis mille septingentis, Indis verò circiter mille ab Goa profectus, malacia diu remorante, ad Socotoram aquandi causa primùm; dein Adenum incolumi classe traiecit. Vrbs est præclara ad aspectum, ędificijsq;, & incolis admodum frequens; non soli natura (quippe inuectis omnibus vritur) sed loci opportunitate, vt supra dictum est, in eam celebritatem adducta. omni ferè ex parte ad pæninsulæ modū alluitur mari. qua continenti annectitur, pręruptus imminet mons: mœnibus pręterea, & propugnaculis egregiè cincta est. attamen Albuquercius, repente iactis in portu anchoris; magnam trepidationem ciuibus pariter ac peregrinis incussit. nautæ, & Institores ex onerarijs in vrbē extemplò, confugere. Amirianus oppido pręerat, Abassinus genere, puer olim captus à Saracenis; & à religione Christiana per fraudem abductus. Is, tentatus ab Albuquercio, non vulgari solertia vir, blandis verbis muneribusque spem deditionis faciendo, rem distulit, dum è propinquo milites euocaret. ij cùm celeriter conuenissent; ignarus eius rei Albuquercius, experiundi causa in oppidum ad nauicularios mittit, qui eos metu deposito ad naues redire iubeat. illi verò negare se redituros, aut capita sua toties iam expertæ Lusitanorum crudo-

A crudelitati, & auaritiæ permissuros. Simul Amitianus per internuntios cum Albuquercio expostulat, quod imperium vsurpet in aliena terra; & super tali re cum inquilinis & aduenis potius quàm cum legitimo magistratu, penes quem summa sit rerum, suo iure sibi agendum existimet. ad extremum addit, eum non pro amicitia facere, qui tali tempore defensoribus vrbem nudare conetur. Eo nuntio sat patefacta Amiriani consilia. & Albuquercius vim adhibendam ratus, vbi postera dies illuxit; vt hostem ancipiti distineret prælio; partem copiarum in ipso littore exposuit; partem ad Isthmum, quæ à tergo inuaderet, circummisit. Vtrobique à Saracenis acerrimè repugnatum est. & cùm scalis diffractis pauci Lusitani, qui iam in muros euaserant, cæderentur, & frequentes apparerent in oppido armati pedites equitesque; Albuquercius iactis ad pinnas funibus, per quos nostri sese demitterent; receptui cani iussit: omissaque oppugnatione vrbis & natura, & opere, & valido præsidio munitissimæ, Mahometanas naues in portu ferme triginta succendit. inde sublatis anchoris, dum Luianum inuehitur sinum, cũ extremo salutis discrimine in syrtes impactus est. Saluti fuit, imploratum Beatæ Virginis auxilium: cui deinde, ad perpetuam beneficij tanti memoriam, in vrbe Goa templum exstruxit: & inde, Sãctæ MARIAE

B Vada, Luianæ syrti nomen impositum. Ex eo periculo ereptus, ad Camaranum insulam intra fauces Erythræas cum vniuersa classe prouehitur. Ad eius famam, incolæ in proxima continentis, metu diffugerant. Locus haud inamœnus est. perennibus aquis, & pecorum armentis abundat. ad hæc, ingentes ædificiorum ruinæ, celebrem olim tectis & opibus fuisse testantur. Albuquercius in explorãdis circa regionibus, & maris eius natura noscenda hyemem posuit. quo tempore, duo in primis admiranda euenêre. Ad solem occidentem, qua Regis Abassinorum imperium est, purpureæ Crucis in cęlo signum præfulgens aliquamdiu apparuit. quo viso Lusitani omnes venerabundi procubuêre: & Albuquercius, vt erat eximia pietate, sublatis ad eam manibus, clara voce fusus in preces: O Crux, inquit, nostræ redemptionis argumentum, ô signum Christianæ victoriæ: ô decorata pretiosissimo sanguine Domini IESV: ô Diuina arbor, cuius vitali fructu, letalis quondam plantæ repensus est fructus: in te, te inquam, spes nostras omnes habemus repositas: te profitemur, agnoscimus, adoramus; ac suppliciter petimus, nobis inter tot pericula, terra marique præsidio sis. Ab ea precatione

C obortæ omnibus lacrymæ: & index fidei ac religionis clamor ad astra sublatus. tum consono clangore hinc inde tuba concrepuit, & omnia tormẽta displosa: dein candida nubes conditam Crucem, sine fine defixis in cœlum oculis Lusitanorum eripuit. Neque Albuquercius prætermisit, quominus rem sicuti acciderat, testatò conscriptam, ad Emmanuelem Regem primo quoque tempore mitteret. Per eosdem dies, vel ex intemperie cœli, vel ex insalubrium ciborum succo atrox morbus naualem turbam inuasit. vulgò inter lusum, aut quotidiana ministeria repentè exspirabant. In ijs, miles vnus in mare proiectus, ingentem terrorem omnibus attulit. noctu quippe, infra sentinam pulsus frequentes exaudiri cœpti. quem ad strepitum cùm arrepta scapha vigiles descendissent; implexum carinæ sub ipso gubernaculo defuncti militis corpus offendunt. scilicet pilus cunctis inhorruit. vbi ex pauore collegêre sese, res ad nauarchum delata: nec dubium fuit, quin cadauer translatum in littus humo contegerẽt. quo facto, postridie super ipsum sepulcrum rursus inhumatus apparuit. Ea re attoniti cũcti cùm apud se causam exquirerent; Franciscus denique, incertum ex qua familia, monachus, qui concionatoris munere fungebatur; sagaci coniectura suspicatus est, hominem aliquo interdicti, vel anathematis vinculo constrictum, è vita excessisse. itaque in terram egressus, sanctissimi viri Benedicti Abbatis

 exem-

exemplo, è Pontificia formula conceptis verbis, animum demortui ritè expiauit: eique veniam à Deo precatus est. Mirum dictu. ab eo mysterio reddita mortuo pax; & vaga ossa tandem in suo tumulo quieuêre. Inde, transacta iam hyeme, Albuquercius retrò ad insulam Mehum reuertit. in ipsis faucibus sita est: locusque exstruendæ arci commodissimus visus: sed quòd maiore apparatu indigeret, differri opus placuit. Præcelsa tantùm Crucis trophæa ibi defixa, quę à quattuor passuum millibus conspici possent: & ab eadē sacrosancta Cruce nouum insulæ nomen impositū. Ex eo loco profecta classis, cùm iam tēpus reuersionis instaret, aduersa tempestate rursus in Adeni portum infertur. ibi dies aliquot mutua iaculatione consumpti: & quæ prima sese dedit occasio, in Orientem Albuquercius iter intendit. ab Adeno Dium accessit primùm. ibi ab Iazio perhonorificè acceptus, commercij procuratorem consensu reliquit. Ab Dio Ciaulum ventum est; & exactum à Nizamaluco tributum. Ac nulla admodum memorabili re gesta, Mahometanis tantùm sex nauibus apprimè opulentis, ex itinere captis, Albuquercius ad Goam denique saluis rebus applicuit. Eodem tempore Zamorinus, post factam cum Lusitano pacem, emoritur. Regnum excepit sororis filius Naubeadarinus, qui suopte ingenio nostris enixè fauerat semper; auctorque auunculo fuerat Lusitanos omni officio demerendi. itaq; ipso statim initio imperij, non modò pacem firmauit; sed etiam stipendiarium se fieri voluit Lusitani Regis, certo vectigali sponte instituto, quod in singulos annos Emmanueli persolueret. ac simul, arci ad Calecutū exstruendæ magna eiusdem voluntate admoti cum machinis fabri. & opus, adhibita diligentia breui surrexit: impositoque præsidio commercium cum Lusitanis fremente Saraceno renouatum est. Aegrè id passi veteres quoque socij, Cocinensis, & Cananorius; veriti ne per eam societatē negotiatio Calecutum vniuersa trāsiret. quos tamen Albuquercius adijt, & multis rationibus lenitum vtrumque, operam dedit vt ab studio rerum nouarum auerteret. Hoc tam felici statu rerum Orientis, Emmanuel decretis Lusitania tota supplicationibus, gratias Diuinę Bonitati agēdas diligenter curabat. ac per id ipsum ferè tempus Iulio II. Pontifici Max. vita functo, Leo X. magna omnium approbatione successit. huic Pontificatū ineunti, Emmanuel per legatos non obsequium modò, more maiorum ritè deferēdum, sed etiam Indicas opes religiōnis causa libandas existimauit. Princeps legationis fuit Tristanus Acunia, qui, vt supra demōstratum est, res præclaras in India gesserat. Munera fuêre, complures ingentis pretij gemmæ, & Pontificalia vestimenta cum aræ bene magno frontali, cuncta in varias Christi & Sanctorum effigies ex auro primo, & vnionibus, atq; lapillis admirabili splendore contexta: quorum, qui in eiusmodi rebus intelligunt, simile nihil in Vaticano sacrario visum affirmant. Accessit è Perside animal, priscis Romanorum ludis ac venationibus mirabiliter expetitum, panthera tremendæ pernicitatis, magnificè instrati equi clunibus insidens, ad equitis nutū in syluestres feras inuolare iampridem assueta. Cōspiciebatur etiam, cum Indo rectore, militibusque, turritus elephas, aureo strato, cū alia egregiè doctus, tū verò ad certa symbola principē flexo poplite venerari, & inconditos edere ad tibiam motus; & haustam proboscide ingentem aquæ vim, repentè in spectatores effundere. Neque ita multo post, rhinoceros quoque, nō visum in Italia multis iam seculis animal, Romā deuehebatur; vt cum elephanto cōmissus (quicum implacabiles gerit inimicitias) veteris magnificētiæ spectaculum populo Romano repræsentaret. Sed qui ab vltimis terrarum terminis in Europam incolumis venerat; ad Ligusticæ demum oræ scopulos facto naufragio, cùm impeditus catenis enare nequisset, exoptata plebē vrbanā oblectatione priuauit. Ea munera cùm ipsa per se, tum verò propter

illu-

A illustrē eximiæ cuiusdam pietatis, & obseruātiæ significationē summo Pontifici, & patribus mirè grata accidêre. Inter hæc, annus iam se circumegerat: cumque in omnium ore ac sermone Lusitanica religio, & egregia belli facinora versarentur; Abassini quoque legati ex India in Lusitaniam deuehuntur. ij, quòd contra Albuquercij præscriptum malè accepti à nauarchis in itinere fuerant; nauarchos illicò Emmanuel in vincla coniecit; nec nisi Matthæi precibus fatigatus absoluit. ipsis verò legatis, magni honores ab Rege habiti. aduenientibus primùm frequenter obuiam itum est; ædesque magnificæ ad diuersandum attributæ. dein Petro Vasæo Igæditano episcopo, & Martino Villanouano Comiti negotium datum, vt eos quàm honestissimo comitatu in regiam vsque deducerent. intromissis, Emmanuel è solio comiter in amplexum occurrit. post salutationem, à legatis extractæ ex arundine aurea litteræ, & dona prolata. Ea dona fuêre primùm aurea quinque numismata Abassinis inscripta notis, quæ octonos fermè scutatos penderent singula. dein pyxis auro solida, fidelibus claustris adseruans Crucis adorandæ fragmentum, de quo supra docuimus, Abassinis Regibus è Hierosolyma ipsa trāsmissum. Eam verò pyxidē Emmanuel nixus genibus, & præ
B gaudio lacrymabundus accepit, immortales Deo gratias agens, quod è tam remotis ab Europa regionibus, ab Rege tam inclyto, per legatos compellari se, beariq; insuper tam salutari ac pretioso munere voluisset. Post hæc, Helenæ, ac Dauidis recitatæ per idoneos interpretes litteræ, tum Arabico, tum Persico sermone conscriptæ, quarum erat summa: si vrgere bello maritimo Saracenos, & cæteros nominis Christiani hostes Emmanuel pergeret, terrestres Abassinorum copias, quandoquidem re nauali parum admodū valerent, & commeatus quantæ vis classi nō defuturos: ac Lusitanum hortabantur, gloriosis adeò cœptis fidēter insisteret: postremò, si ad hospitij vinculum, affinitatis quoque iura vellet adiungere; filiorum nuptias ac filiarū cum regijs dotibus offerebant. Ad ea, pari benignitate ab Emmanuele responsum est: ac multa deinde ex legatis de Abassinorum ingenio, institutis, ac ritibus quæsita per otium. quæ à pluribus postea fusè ac disertè perscripta, inculcari à nobis hoc loco necesse non est. Dum in Europa Emmanuel Rex legatis mittendis accipiendisque dat operam; interim in vlteriore India ab Lusitanis non Malacense modò stabilitum imperium; sed socijs quoque Regibus latum opportunè subsidium est. Rhotericus Patalinus (v-
C ti supra docuimus) præfectus erat Malacæ. in eius locum è Cocino cum nauibus aliquot missus Georgius Albuquercius, cùm ad Somatram deuenisset; domestico implicitum bello Regem Pacenum offendit. Factiosus quidam è popularibus coacta manu erat in armis: atque is quò maiorem ciebat tumultum; eò lætior fuit Regi nostrorum aduentus; eique dubijs in rebus non inanem fiduciam præbuit. siquidem post minuta aliquot prælia cùm ad summam vniuersi certaminis ventum esset; Georgius cum suis primam sibi depoposcit aciem. Neq; commissa pugna subsidijs opus fuit. studio laudis incensi Lusitani tanto ardore se in hostem intulêre, vt primo impetu pulsos loco rebelles, magna cæde, maiore cum trepidatione in fugam auerterint. Quo facto, Georgius, & amicum Regem præsenti periculo ereptum, arctius Emmanueli deuinxit; & ipse nouo decore genti Lusitanæ parto, victor Malacam processit. in ea vrbe, Prætorio munere aduersa fama fungebatur is de quo demonstratum est, Ninachetus indigena: multis magnisque in Lusitanos officijs eum gradum ab Albuquercio Imperatore promeritus. Eundem fortè honorem, acceptus nuper in fidem Abdala quoque dynasta Camparis adamarat: præclarum sibi ad celebritatem nominis ratus, in Malacensi emporio tot tamq; varijs nationibus è superiore loco ius dicere. huic Albuquercius gratificari cū admodū cuperet; eā tamen

distulerat rem, verecundia prohibitus coram super tali negotio Ninachetū D alloqui; tamque veteri amico (quamquam alioquin improbo viro, perque veneficia ac scelera Præturam exercēti) repente magistratum abrogare. Sed quod præsens nō erat ausus, absens postmodū non omisit. Proficiscenti Malacam Georgio, in cæteris mandatis illud etiam dedit, Prætori Ninacheto Abdalā sine mora sufficeret; perductumque Malacam, in eo tribunali quā honestissimè collocaret. Ille, q̄ difficili ac periculoso loco Campatana res esset, ignarus, Georgium Botelliū cum nauibus non amplius tribus, inscio Ninacheto, ad Abdalā aduehendum proficisci iubet. Cæterū Linguæ Rex, qui Regis Bintani filiam habebat in matrimonio, tum maximè terra marique circunsessum Abdalā premebat. id vbi Lusitanis nauarchis in itinere cognitum est; confestim à Malaca subsidium per litteras & nuntios euocāt. Missi à præfecto Lusitani bellatores egregij centum, Malacenses ferme septingenti. Cum ijs copijs Botellius initio, Camparani æstuarij fauces audacter inuectus; mox retrò flexit iter, propterea quod æstuarium ad instar fluminis longum & angustū, depresso alueo, marginatis vtrinq; ripis, non sine causa metum afferebat, ne prætereuntes nostros barbari ex tuto supernè iaculis ac telis obruerent. igitur eo periculo animaduerso, portus aditum custodire, & mare commeatibus infestum reddere statuit; vt hostem vel extra muniones eliceret ad pugnam, vel victoria pæne iam parta inuitum ex obsidione detraheret. Neque inanis fuit coniectura. Linguanus, cognito nostrorum consilio, quod multitudine militum abundaret, in apertum prouehi, ac sese ad prælium offerre decreuit. ergo relictis ad opera stationibus, ipse cum sex armatorum millibus; actuarijs octoginta, quas vocant Lāciaras, in Lusitanos mouit æstu secundo. Classem præibat ipse cum naui maioris formæ, crassioribus munita pluteis, & machinis varij generis; ac, præter naualem turbam, propugnatoribus ferme ductis. in eam conspectā Botellius hortatus ad pugnam suos, extemplò vim iaculorum tormētis emisit, adeò peritè libratis, vt remiges ad transtra complures vno ictu discerpserint. quo metu perterriti, qui in eo latere curabant nautæ; partim in mare sese præcipitant, partim infra salmos occulto loco se condunt. ita, ministerio destituta nauis, in obliquum intorta vorticibus, adeò tenaciter ad vtramque fluminis ripam inhæsit, vt neque ipsa moueri posset loco, & pone sequentibus reliquis transitum intercluderet. Tum, ex propinquo initum certamen; & Botellius cum suis in regiam nauem egregio conatu transcendit. Aequis viribus aliquandiu dimicatum est, dum Regem satellites obnixè tuentur. Sed vbi cæteri Lusitani ipso tormentorum strepitu exciti superuenêre; tum demum percussi nouo terrore barbari; & Rex metu ne opprimeretur, è naui desilijt; perque auia & lutulenta cum paucis diu errabundus denique in tutum euasit. at Lusitani regia naue expugnata, in cæteras gradum illicò faciunt. eæ cùm obstructo, vt diximus, exitu clausæ tenerentur, & in angustijs confertæ atque implexæ remis, atque armamentis, neque explicare se possent, & contra vim æstus reciprocantis frustra niterentur; naualis turba, tentato vix prælio, sequuta Regis exemplum, qua cuique licuit, se in terram eiecit. ita, multis primo impetu cæsis, vacua pæne classe, Lusitanus potitur. Et Abdala, præter spem obsidione exemptus, Malacam ouantibus Lusitanis ingenti pompa defertur. Ibi iussus Ninachetus magistratu se abdicare; non tulit ignominiam, veri honoris, & solidæ virtutis ignarus. confestim ex aloe, & sandalis odoratis exstructo rogo, quadratum iuxta suggestum nobilibus aulæis & alia pretiosa veste constrauit. ex eo suggesto, aurea ipse toga gemmisque præfulgens, ad circunfusam concionem de rebus ab se gestis, totoque vitæ suæ cursu disseruit: expositisque beneficijs, quæ in captiuos primùm Lusitanos, tum in Albuquercium ip-

E

F

A cium ipsum difficillimo tempore contulisset, nullo suo delicto spoliari se dignitate, dolenter admodum, & acerbè conquerebatur. Tum Lusitana ingenia detestatus (adeò funestas humano pectori subdit faces ambitio) è pulpito sese in ardentem pyram furibundus iniecit: mortemque paulo post sponte affuturam, deuexa iam ætate vir antecapere, quàm vel ad exiguum tempus, minus inter suos honoratus conspici maluit. Verùm, ne Abdalæ quidem diuturna felicitas fuit. Iniquorum criminationibus in suspicionem vocatus, quasi de vrbe Alodino prodenda clam ageret, per speciem consultandi, in arcem, Georgij præfecti iussu deducitur. ibi, nihil minus metuenti, diuinamque & humanam imploranti fidem, catenæ subitò iniectæ. ac ne ex ipsis quidem vinculis facta dicendæ causæ potestate, paulo post in foro palam iugulatus est: quæ res propter spectatam viri æquitatem, & amabiles mores, magnam apud eas nationes Lusitanico nomini conflauit inuidiam. Inde minus iam multi Malacam institores adire: nec regia modò vectigalia in dies minui; sed etiam ciuitas annonæ caritate primùm, tum etiam inopia laborare. Ob id à præfecto ad reconciliandas circa nationes missus Botellius, notæ probitatis ac prudentiæ vir,
B ciuitates ac regulos adeundo, virtute ac lenitate paucis diebus Malacam intermissa commercia reuocauit. In ea legatione cùm ad Siacanum dynastam Alodini vectigalem venisset, vltimũ pæne salutis periculum adijt. Siquidem Alodinus pacis immemor post Maxelizij cædem factæ, Siacanò cùm alia, tum filiæ nuptias offerebat; modò Botellium sibi viuum, aut mortuum traderet. processissetque haud dubiè fraus; ni Botellius, incolæ monitu, quem captum libertate donarat, maturè insidias præcauisset. Ea exspectatione delusus Alodinus, lanciaras ferme sex & triginta ad eum insequendum protinus misit. Eæ in Lusitanicos lembos nouem cùm incidissent; quibus Franciscus Mellus præerat, atrox diu prælium, & incerta victoria fuit, dum hostes multitudine maximè freti nostros circũuenire nituntur. Sed ad extremum, acrius instante, atque ad omnes occurrente impetus Lusitano, impares viribus ac dimicandi peritia barbari, magno suorum amisso numero, terga vertêre. Neque nostris incruenta victoria fuit: è socijs multi, è Lusitanis triginta quinque desiderati. Huius pugnæ fama tranquilliores in vlteriore India fecit res: & Botellius, annona leuata, rebusque ex animi sententia confectis, auro pretiosisque alijs onustus mercibus, Mala-
C cam reuertit. Neque segnius interim ad Goam Lusitana res ab Albuquercio Pretore administrabatur. Intentus omni cura constituendo & propagãdo Emmanuelis imperio, nullam eius rei occasionem elabi sinebat è manibus. Ante omnia, captus opportunitate Diensis emporij, legatos ad Mamudium Cambaiæ Regem cum donis misit, vt munitum de more diuersoriũ Lusitanis, negotiandi causa, in eadem insula certis legibus exstruere sibi liceret. Neque abhorrebat à conditionibus Rex, commercij spe illectus adeò fructuosi. Cæterùm Iazij, qui nihil minus, quàm Lusitanos accolas cuperet, opibus artibusque discussa tota res est. Cum Idalcane præterea, & Narsingano Rege confirmata per mutuos nuntios amicitia, actumque de communibus commodis. Verùm nihil tenacius in Albuquercij mẽte, quã Armuzianæ rei cura insidebat. cuius tum regni status erat eiusmodi. Post Albuquercij discessum, & arcem scelere nauarchorum amissam, ingens rerum perturbatio erat Armuziæ consecuta. Primùm, Arar eunuchus grandi iam ætate, decesserat. Dein, Zeifadinum susceptis iam liberis regni potentem, Nordinus vrbis præfectus per Abassina mancipia veneno sustulerat: inque eius locum, præteritis filijs, suffecerat Zeifadini fratrem, nomine Torum. hunc, multis ante officijs, ac tum recenti beneficio sibi deuinctum, quò insuper magis haberet in potestate, fidis priuatim sibi ministris, ac satel-

ac satellitibus cinxerat. Et ijs, tres germani fratres, Mudofar, Hales, Hamedes, quod Nordinum arcto affinitatis gradu contingerent, præcipuum dignitatis, & gratiæ locum obtinebant: sed ante omnes longè eminebat is, quem è fratribus tertium posui, Hamedes: vir & manu promptus, & libidine dominandi, & solertia in rebus gerendis, Atari eunucho persimilis. Is callidè conciliando sibi militum animos, & obnoxios sibi sensim in vrbem introducendo, & grauissima quæque in se vnum trahendo munia, paulatim eò potentiæ viriumque peruenerat, regnum vt omne suo arbitratu ageret versaretque. Quocirca & Nordinus iacere, & præ illo pæne ciuilis ac modestus videri; & gemebundus Torus nusquam eodem inuito commouere sese, nedum maioris momenti quippiam aggredi. Iam verò, quod ad Emmanuelem Regem pertinebat; Lusitanis quidem ducibus illac iter habentibus patebat hospitium; & Emmanueli annuum stipendium ex Albuquercij formula pendebatur: veruntamen ea erat conditio rerum, vt Hamedes nullo frænatus præsidio, vbi vellet, ab Lusitano Regem regnumque posset abducere: & Emmanuel, per fraudem arce deiectus, precariam quodammodo eius insulæ ditionem habere videretur. Hisce rebus probè compertis, Albuquercius, Torum teterrimo seruitio domesticorum eximere, & in fide ac patrocinio Emmanuelis omnino stabilire decreuit. Ea res quod in primis egebat silentio, ne se Hamedes ad obsistendum instrueret; per speciem Adeni repetendi, magnis nauibus duabus & viginti, & minorum nauigiorum ingenti numero comparato, circa initium insequentis anni Goa profectus; in medio itinere cursum ab Arabia repente in Persicum sinum auertit. Armuziam vt est ventum, nauigijs confestim circundat insulam, ne quid aliunde subsidij, vel commeatus eò subuehi posset. dein missis vltrò citroque nuntijs, de nouis amicitiæ legibus agi cæptum. Summa postulatorum Albuquercij erat; præter stipendium Emmanueli bona fide soluendum, vt arx, ac diuersorium Lusitanis ad vrbem daretur negotiandi causa. Neque Torus abnuebat; cessit quin etiam arce protinus: cæterùm, quò minus reliqua explicarentur, maximè obstabat Hamedes, continuandæ scilicet dominationis auidus; &, si alteri cedendum foret, in Ismaelem Persam, quàm in Lusitanum Regem longè propensior. Ea incensum cupiditate, cùm ad saniora consilia reuocandi nulla esset spes; molientem insuper insidias, Albuquercius immissis per occasionem percussoribus, anteuertit è medio tollere. Hamede interempto, cætera expedita fuêre; ac facile deinde omnibus de rebus communi consensu transactum est: & in arcem absoluendam cùm Albuquercius diligenter incubuit, tum ipse quoque Torus materiam, & alia necessaria largè subministrauit. Dein tormenta omnia, quæ ad rebellandum animos facere possent, Armuzianis adempta. & Lusitani regni stemmata, & vexilla in turribus cum ingenti clamore & plausu publicè posita. Viri fermè triginta è stirpe regia, ob regni æmulationem, à tyrannis candenti ferro occæcati, regio sumptu in vrbe alebantur. Hosquoque, Albuquercius, ne quid eorum causa tumultus existeret; Goam amandauit, dato Quæstoribus, & præfectis negotio, vt cuncta eis ad victum, cultumque liberaliter Emmanuelis impensa præberentur. Inter hæc, Ismael, non modò sibi de Armuziano stipendio bellum cum Emmanuele suscipiendum non existimauit; sed etiam admiratione captus rerum, quas à Lusitanis perexigua manu gestas, consentiens fama toto pæne terrarum orbe vulgauerat, legatum iungendi fœderis ac societatis, ad Albuquercium destinauit. Is verò in gratiam tanti Regis ingenti apparatu ab Albuquercio exceptus. Missi ad eum deducendum, è Lusitana iuuentute præcipui. Pompæ autem ratio fuit eiusmodi. Præibant in equis, cum venaticis pantheris, Persæ rectores duo:

A tum equi cataphracti sex nullo sessore sequebantur: dein equites, in argenteis ferculis regalia dona, vestem magnificam varij generis, itemque natiuas & factitias primæ notæ gemmas, cum tibiarum ac tympanorum hilari pulsu gestabanr. Postremò legatus ipse cum suo comitatu, Lusitanisque incedebat. is in ornatissimum solium, adstante procerum corona, ab Albuquercio perhonorificè acceptus; cum muneribus litteras ad Emmanuelem, & ad Albuquercium reddidit: expositisque mandatis, omni genere comitatis honorisque tractatus est. Ac demum redeunti, vicissim legatus ad Ismaelem adiunctus Fernandus Lemius: & missa pariter dona: affabrefactæ loricæ duæ cum galea inaurata, ac thorace quàm optimo: armillæ aureæ quattuor: & nobiles pyropi complures: itemque alia pretiosa ex auro gemmisque monilia: necnon è singulis Indicorum aromatum generibus aliquantum. Accessêre, optatissimum Ismaeli munus, aliquot variæ magnitudinis ænea tormenta cum Lusitanis ballistis, æreque Cyprio, & stanno, ac postea magistri quoque eius fabricæ cum peritis libratoribus missi, vt quoniam ab Turca nouæ illius terrore procellæ nuper acie victus fuisset; ea quoque virium parte communi hosti esset par. Dimissa B legatione, & rebus ad Armuziam ordinatis, Albuquercius Torum hortatus est, vt Emmanuelis amicitiam cum fide coleret; certissimumque in eius maiestate præsidium suis fortunis repositum existimaret. Inde Goam classe renauigans, cùm iam sexagesimum tertium annum ætatis ageret, fluente sensim aluo consumptus, ægrè ad Goani portus fauces animam traxit. ibi, cùm sese è lectulo mouere non posset; in ipsa naui per confessionem elutis animi sordibus, & sacro ad supremam luctam oleo inunctus; Christum, cuius Cruci affixi in sinu fouebat effigiem, suauiter alloquens, inter carorum manus & lacrymas exspirauit, prorsus inuicti ad laborem ac patientiam æquè corporis animique vir: & cum quolibet suæ ætatis ducum, vel naualis rei scientia, vel expediti consilij magnitudine comparandus. Facinora duo apprimè gloriosa vasto dudum agitabat animo. alterum, vt Nili fluenta, nouo & spatij longè breuioris alueo, Abassinis adiuuantibus, in Arabicum sinum auerteret, ac totam Aegyptum Turcis redderet prorsus infructuosam. alterum, vt ab Armuzia vectos hippaginibus equites velocissimos ad trecentos, in intimum repente littus eiusdem Arabici sinus C exponeret: qui, ante quàm è vicinis regionibus concursus fieri posset; Mecam non amplius septendecim Leuçarum interuallo aduolarent; & ex inclyto apud eas gentes fano, abominanda Mahometis ossa raptim aueherent: scilicet in perpetuam teterrimi impostoris & hæresiarchæ ignominiam Christiano ritu publicè concremanda. Talia meditanti, iniquorum obtrectatio primùm, dein mors interuenit, vt seni matura, sic rei Christianæ atque omnibus bonis acerba. Elatus est quàm amplissimo funere, & comploratione tanta; vt sacerdotum Christiano ritu psallentium voces nequaquam exaudirentur. Conditus est in ædicula MARIAE Virginis, quam Goa capta, vt supra dictum est, ipse construxerat: ac deinde Alphonsus filius (qui Olisipone hæc ibidem scribentibus nobis octogenarius agebat animam) suis impensis auxit, ornauitque. Oræ Indicæ imperium, quæque illo imperio continentur, Albuquercius decedens pacata Emmanueli reliquit; & bellicam rem (vt ijs locis ac moribus) egregiè constitutam. Paulo ante ipsius obitum, è Lusitania cum nauibus decem Cocinum appulerat Lupus Soarius prætor ab Emmanuele designatus. is cùm inijsset magistratum; anno qui Albuquercij mortem est insequutus, renouata cum finitimis Regibus amicitia, Fernandum Petreium Andradium cum nauibus octo misit in Sinas, ad instituendum cum ea natione commercium, & regiones è proximo cognoscendas.

Vnà profectus etiam Thomas Petreius, Emmanuelis nomine, cum donis D ac litteris legatus ad Regem Sinarum: quorum nobis mentio quando nec semel facta est iam; & sæpius, vt videtur, in posterum incidet; aliqua hoc loco de gentis natura, moribus, opibusq; posuisse, non incommodum fuerit.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER SEXTVS.

SINARVM regio, quam hodie Cinam vulgus appellat, vltima terrarum Asiæ, ab Oriente, & à Meridie, alluitur Oceano, quem Sericum, vel Eoum prisci dixêre: ab Occidente Indiam vlteriorem attingit: à Septentrione, cingitur Massagetarum, Scytharumque limitibus. Multo latius quondam imperasse gentem, annales ipsorum, ac litteræ, & veterum ædificiorum illustria monumenta, & complures, in E India præsertim, ab ijs denominatæ nationes, haud obscurè testantur. Sed cùm sua ipsi mole viribusque fatigarentur (quòd à Carthaginiensibus in re simili factum legimus) spontè, misso veluti sanguine, & castigata luxutia, intra hosce fines recepêre se se; graui proposito edicto, ne quis iniussu magistratuum excederet. Regna, seu prouincias vastæ magnitudinis, numerant quindecim cum sua cuiusque metropoli: ad mare sex, mediterranea reliqua. Tellus, quod maxima ex parte intra temperatæ plagæ terminos continetur; radiosque Solis, suapte natura vitales puro ac patenti excipit sinu; sic fit, vt saluberrimo cælo, & purioris auræ dulcedine perfruatur; ac simul inclytæ fertilitatis gleba, frugum omnis generis fundat copiam bifero triferoque prouentu. Accedit ad eximiam soli fœcunditatem, summa cultorum industria. Et infinita est multitudo, quippe subolescente in dies prole, & in alienas regiones migrationibus interdictis. Neque in tanta mortalium turba cessare cuipiam licet. non priuato dedecore tantùm, & proximi cuiusque probris ac iurgijs; verùm etiam publicis moribus legibusque desidia plectitur. Itaque rustici F homines nullam agri partem incuria squalere patiuntur. Saltus & colles; pinu vitibusque: campi & planities; oryza, hordeo, frumento, cæterisque segetibus nitent. quamquam è vitibus more nostro non exprimunt merum. vuas quodam condimenti genere in hyemem adseruare mos est. cæterùm ex herba quadam expressus liquor admodum salutatis, nomine Chia, calidus hauritur, vt apud Iaponios: cuius maximè beneficio, pituitam, grauedinē, lippitudinem nesciunt; vitamque bene longam, sine vllo fermè languore traducunt. oleis alicubi carēt: sed earum vice non desunt plantę, quæ humorem vnctui præbeant. Pascua sunt etiam gregibus alendis vberrima; & in hortis egregiè cultis cùm alia nostri orbis poma, tum sapidissimos melopepones, suauissima & optima pruna ficusq;, & medica citreaq; variæ formæ ac saporis, apprimè generosa mala conspicias. Ad hæc, perspicui fontes, & miro colorum decore odorumque fragrantia flores ac rosæ perennant. flumina verò, quę magnas quoq; patiantur naues, piscosa & amęna, viridissimo riparum vestitu, pinguibus aruis interfluūt. Quin, & ora maritima pluribus introrsum ęstuarijs ad omnium rerum copiam inuehendam euehendamque, facili patet accessu. Ingentem præterea volucrum & ferarum vim, ad au-

A ad aucupium ac venatum, paludes, luci, saltusque suppeditant. Metalla auri, & argenti, & ferri probatissimi, & alia, incolæ effodiūt. Margaritas, & præcipuæ nobilitatis vasa fictilia, quæ vulgo porcellana dicuntur; pretiosas pelles ad frigus arcendum; itemque gossipij, lini, lanæ, bombycisque, & serici fila, vestemque omnis generis mittunt innumerabilem. Saccari, & mellis, rhabarbari, cafurç, minij, glastique tingendis vestibus expetiti, prouentus ingens: odoramentis cùm alijs abundant; tum præcipuè mosco (cuius nullam apud Latinos Græcosue scriptores mentionem inuenio) è feris quibusdam, vulpecularum effigie, crebro verbere enectis, dein putrefactis. Denique, nihil aliunde, non ad victum modò cultumque; sed ne ad delicias quidem ac voluptates requirunt. ac proinde nulla sub Sole gens est, apud quam aliarum gentium opes æquè consistāt. quippe vendentibus cuncta Sinis, nihil inuicem redimentibus, nisi fortè in vsum tectorij cuiusdam odorati, piper ex India. Neq; erat externo commercio locus; ni Sinam infinita quædam teneret argenti cupiditas. id præferunt auro; & cùm indidem effossum, tum è remotis regionibus illatum, auidissimè accumulant. Iam de ædificijs, priuatisq; ac publicis operibus explicare, infinitum sit. Vrbes præ-
B cipuæ magnitudinis celebrant fermè ducentas: inferioris autem ordinis, longè plurimas. porrò castella & pagi, quorum nonnulli tribus familiarum millibus incoluntur; vicique passim ita multi se se offerunt, vt summa iniri vix possit. sunt autem egregio situ plerique: scatent aquis, procera circundari sylua; ex qua turritæ prædiuitum aratorum eminent domus. Porrò; dispersæ in æstiuos maximè secessus nobilium villæ, opere in primis eleganti; vel ad opacas amnium ripas garrulos auium concentus, & fugientis aquæ lene murmur excipiunt; vel è montium iugis verticibusque, subiectos vallium anfractus; & vasta maris ac terrarum spatia, longè lateque despectant. Sed ipsarum præcipuè vrbium pulchritudo mira. Nauigabilibus impositæ fluuijs, admodum profunda & lata fossa, mœnibusque cinguntur quadrati ab imo lapidis, lateritiæ ad summum structuræ. lateres autem, ex eodem argillæ genere quo porcellana vasa, confecti, & calce optima interliti, in eam duritiem ac firmitatē breui tempore coalescunt, vt ferramentis postmodum labefactari vix possint. crassitudo mœnium, quatuor, & alicubi sex capit homines: additis ad prospectum pergulis, ac mœnianis, & occultis ambulationibus, qua præfecti oblectationis causa pererrent: po-
C mœrium; intra extraque, libero ad circuitum spatio, senis in ordinem equitibus patet. Ad obliquos autem ictus, modico interuallo, turres & propugnacula prominent, artificiosis contecta fastigijs; & podijs elegantibus adornata. Ex ijs mœnibus cùm quædam ante bis mille annos constet; exstructa; nullam tamen in eis rimam, aut sinum, aut labem aspicias. adeò seuerè acriterque sarta tecta ab regijs curatoribus exiguntur. Vrbis verò totius, ea fermè dimensio est. Latissimæ viæ duæ se intersecantes, perpetuo tractu, qui lustrari oculis possit; præcipuas quattuor portas aperiunt, præferratas, ornatu magnifico, adituque ad aspectum præclaro. Ab hisce rectis vijs, aliæ dein aliæque transuersæ, priuata & publica ædificia, vicosque distinguūt. Et ab vtroque latere viarum, excurrunt porticus, quæ commeantem plebem, & fabrum atq; institorum apothecas ac tabernas, à tempestatum iniuria vindicent. iam verò, è lapide trifores vt plurimum, & quidem summo artificio perfecti cum inscriptionibus fornices passim visuntur. quæ monumenta, magistratu abeuntes, regij præfecti relinquunt. magistratibus autem ipsis, celeberrimo loco stant ampla & operosa prætoria; cultissimis hortis, capacibus piscinis, fontibusque pellucidis, & varijs aquarum deriuationibus ad omnem animi remissionem instructa. Nec desunt auiaria, & ferarum septa, & operis topiarij tonsiles syluæ, luciq; densissimi;

K & di-

& diſtincta floribus prata: vt ſingulę pręfectorum domus oppidi propemodum inſtar obtineāt. Priuatorum ædes, circa maritimā oram humiles. mediterraneis verò locis, multiplici contignatione tollūtur, vel pictura decoratæ, vel opere albario candoris eximij. A primo ingreſſu panditur atrium, armarijs circūquaq; diſpoſitis: in quibus inanium Deorum ſtatuæ collocātur. accedunt lacus pleni piſcium, ac pēſiles horti. materia in ædificationes vtuntur mitè læuigata, & certo lenocinij genere in auri colorē ac ſplendorem adducta. Pari lęuore tegulū eſt, calce ſpiſſatū atq; commiſſum ad pluuias arcendas: durantq; ſeculis tecta talia, extremis imbricibus è marmorato perelegāter elaboratis. ad ſingulas verò ianuas, viridi opacitate arbores ad lineā directæ conſurgūt: quarum gratiſſimo aſpectu, quaſi pabulo quodam, oculorum acies quālibet fatigata reficitur. Porrò vrbes, pręterq̄ quod magnis, vt dixi, fluminibꝰ plerę; alluuntur; ſunt etiā quæ, ad ſubuectionis euectioniſq; cōmoditatem, canales nauium capaces introrſum admittant. quales multis locis apud Belgas, & alicubi etiā in Italia cernimus; marginatis vtrinq; ſemitis ad terreſtre iter adſtructis. lapidei quoq; pontes egregiè facti, nō ad oppida ſolùm, ſed etiam in agris plurimi. quæ flumina proptee altitudinem pilas arcuſq; reijciūt; ea, conſertis & contabulatis nauibus pro ponte iunguntur. ſin ex imbri vehemētius intumuerint; ſolutis interim ordinibus, viatorē, gratuitæ cymbæ, Regis impenſa tranſmittunt. Iam, voraginibus, & hiatibus terræ, & ſtagnantibus aquis, quæq; alia ad iter impedimento ſunt, publicè occurritur. quin etiam, aſperrimis locis ad montiū latera exciſis cautibus, viæ patefcunt, ea molitione ſumptuque, vt Romanā in eo genere magnificentiā non requiras. Templa etiam cum turribus, culminibuſq; ſpectantur (licet alioqui Deos contemnant Sinæ) pulcherrima, & maxima. Trans pomœriū dein, præſertim ad mare, ſuburbia, eodem ornatu, & laxitate viarum, aduenas fermè ac negotiatores frequētiſſimis diuerſorijs, & cauponis accipiunt; in quibus, præter delicatas de gentis more potiones, omnium etiam generum cocti, crudiq; proſtant cibi, & exquiſita cupedia. Sunt autē Sinarum populi (quemadmodū eiuſdem plagæ alij) prout ad Septentrionē, vel ad Meridiē vergunt; magis aut minus æneo colore, vel candido: ſimis naribus, exiguis admodū ocellis, rara barba, lōgis crinibus, quos accuratè comptos, & in verticē coactos illaqueant, & oblongum ex argento clauum in laqueū inſerunt. neq; tamen vna eſt omnibus capillamēti ratio. quippe, cælibes, comam à fronte diſcriminant; mariti, confundūt; atq; hæc præcipuè nota, ordinem vtrumq; diſtinguit. Primarij, ac diuites, quique militiam exercent; verſicolore ſerico: plebeij ac pauperes, lino, ſeu goſſipio tegunt corpora. nam apud Sinas lana, cùm maximè ſuppetat, minimè texitur. Sagis ad veterem Hiſpaniæ conſuetudinem vtuntur, media ſui parte criſpis ac rugoſis; cæterùm fuſa & explicata lacinia, & laxis manicis: ipſum verò ſagum, ab læua parte cohibulant. Accedit talaris tunica, quam qui è regia ſunt ſtirpe, vel ſuperiore aliquo magiſtratu funguntur, circa baltheum maximè; cæteri limbo renus acupingunt. Caput operiunt præcelſo ac rotundo pileo, è tenuiſſimis virgulis atro filo prætextis. Caligas induunt affabrè factas, & elegantes cothurnos, aut calceos bombycino obſtragulo perpolitos. Veſtimenta per hyemem pretioſis murium Scythicorum pellibus, quas vulgo martas, vel ſabellinas vocamus, calore admodū ſuaui, & ventis impenetrabili denſitate ſuffulcinnt; iiſdēq; ſeparatim pellibus circūfouent colla. Moleſtias flatuū, munitis egregiè feneſtris, ac ſpecularibus prohibent. Per æſtatem verò, ad reliqua remedia caloribus leniendis, illud etiam accedit. Subterraneos idoneo loco effodiunt ſpecus: inde conceptam auram, intenſiorem aut remiſſiorem, prout libuerit, per omnes ædium partes admirabili machinatione diſpenſant. Mulieres,

circa

A circa curam capitis multæ sunt. crines diu pexos concinnatosq; in summo circumligant vitta gemmis auroque distincta. reliqui corporis ornatus, minimè lasciuus. Præcipuam decoris ac formæ laudem, in pedum breuitate & exilitate constituunt: atque ob id ipsum, tenellos ab infantia fascijs perquàm arctè constringunt. Magnus apud nobiles matronas honos pudicitię. rarò visuntur: nec in publicum prodeunt, nisi gestatoria sella, prætentis ex omni parte velis, &, occultæ speculationis causa, reticulatis ex ebore fenestellis ad latera appositis. succollant serui, magna vndique stipante familia. Deprehensum adulterium æquè viri ac fœminæ, capite luitur. Ad nuptias, dotem non viro fœmina, sed vir fœminæ defert. Singulæ vxores in matrisfamilias numerantur loco: pellices procul à conspectu varijs locis aluntur. Prostitutis ac meretricibus (ea ferè mancipia sunt) proprium ac separatū in suburbijs domicilium est. Annum è lunaribus periodis duodecim ita conficiunt, vt tertio quoque anno ad duodecim vnam addant. Principium, à Martij mensis nouilunio auspicantur. Eum diem publica hilaritate, natalem quisque suum priuata gratulatione concelebrant. munera sibi & sportulas inuicem mittunt. apparatissimis dein epulis, noctu præsertim, exquisitissimi interponūtur ludi. Comœdias, ac tragœdias exhibent sumptuosas,
B vel fabulis in præsens à poëta confictis, vel actionibus è vetere historia repetitis. petoristæ, aretalogi, præstigiatores, mimi non desunt. parietes fornicesque viridi fronde, micantibus rosis, & pretioso peristromate vestiuntur. fragrant odoramentis ac floribus viæ. accensis funalibus ac laternis, arbores, pergulæ, fenestræ collucent: neruorum pulsu; tibiarum vocumque cōcentu omnia personant. Conuiuiorum autem ratio est talis. Inuitantur multi. propria singulis mensa, aut summum binis, apponitur ex ligno ad instar ebeni splēdidissimo, varijs syluestrium maximè rerum figuris, ac certis linearum ductibus (quo in genere Sinæ admodum excellūnt) capreolatim ex argento, vel auro discurrētibus. Ea pictura nitorque pro mappa est. serica frontalia dein ad humum vsque dependent. Conuiuæ fucatis consident cathedris, præmolli, vt apud nos, culcitra ad gratiorem quietem obductis. Inde elegantissimi primùm canistri sertis redimiti, onusti baccis pomisue, toto margine disponuntur. Intra id veluti septum, admirabili structura cæteræ exsurgunt dapes. cumque sagina omnis generis, ferina æquè ac domestica, & piscibus, ostreisque, & cunctis fermè illecebris, & condimentis abundent; suilla tamen præcipuè caro summorum pariter & infimorū expetitur mensis: neque ex alio vllo animali copiosior ganea. Cibos digitis attrectare (vt
C sunt vulgo munditiarū diligentissimi) rusticitatis putāt. bracteatis paxillis, vel argenteis aureisne fuscinulis, cōcisa minutim frusta in os inserunt. Exiguis poculis crebro haustu sedant sitim: & magno cū honore verborū mutuò sibi propināt. Miro interim silentio atq; ordine lances ab atriensibus inferuntur: & in singula fercula mensæ instrumentum omne mutatur. Hæc separatim viri. ac matronæ item seorsum (quæ maritorum zelotypia est) eodem apparatu in penetralibus conuiuantur. Salutandi ritus, inter plebeios, eiusmodi: læuam in pugnum compressam obtegunt dextra. ambas dein pectori sæpius admouent, & simul, accōmodato ad gestū sermone demonstrant, amicum sibi conditum hærere in medullis. At primores, brachijs arcuatim extensis, ac digitis vtriusque manus implexis, identidem se se ad terram vsque summittunt: certantque verborū officijs inter se, vter posterior, alterius honoris causa quiescat. Opificum ac sellulariorum, ingens vbique numerus; & certus ordini cuique vicus est. sculpendi ac pingendi artem, itemque plasticen, toreuticen, encausticen, necnō fabricas, ærariam, ferrariam, cæterasque metallicas, ac materiarias egregiè callent. neque ad conflandos ignes (quod vel in primis mirêre) cuiusquam egent opera. quippe, certa ratione ita libratis tubulis quibusdam, atque ad caminum

aptatis, vt acceptam è cauernis auram perpetuò reddant. mechanica quælibet, vel ibidem excogitata, vel ex alijs terris inuecta, celerrimè arripiunt. D Aenea tormenta conflare; litteras imaginésque subiectis prælo typis excudere (quibus commentis Europa recentibus adeò gloriatur) vetustissimo in vsu apud Sinas esse, compertum est. Accedit ad artificium tormentorum, quòd ex ijs quædam solutilia faciunt; perque partes imposita baiulis, aut iumentis, quocunque opus est, sine vexatione circumferunt. Ad scribendum autem, arctas & oblongas adhibent è leui admodum ac tenui papyro pagellas. neque versus ab læua ad dextram, vt Græci; neque ab dextra ad læuam, vt Hebræi; sed ad imum ab summo perducunt. cuius generis impressum volumen, atque inde transmissum, Romæ in Vaticano, itemque in Laurentiana Philippi Regis bibliotheca videre me memini. Litteris vtuntur velut Aegyptijs, quas hieroglyphicas Græci dixêre. Eæ singulæ singulis nominibus seruiunt, atque etiam integris interdum sensibus. Ita fit, vt cùm Sinæ, varia lingua, quippe tam multis regionibus tamque disiunctis, vtantur; tamen, quæ litteris consignata sunt, peræquè omnes intelligant. Præter suum cuiusque nationis atque prouinciæ, certus insuper & communis eruditorum est sermo. Latinæ apud nos linguæ respondet. vulgo Mandarinum appellant. hoc aulici, scribæ, iurisconsulti, iudices, magistratus vtuntur: huic impensa cura dant operam. Qui per plateas erret otiosus, E vt supra docuimus, vel manum supplex ad stipem porrigat, fermè est nemo. Manci, vel aliqua parte corporis debiles, vel morbo impliciti grauiore, quàm vt sibi parare victum vllo modo possint; cognatis affinibusúe alendi attribuuntur à magistratu. sin propinqui desint; vel propter inopiam alendo non sint; causa probè cognita, ne quid subsit fraudis, in regia valetudinaria deportantur. Luminibus capti, si premat egestas, pistrino ac molæ; manci, aut quoqno modo mutili, dum suppetunt vires, alijs alij ministerijs affiguntur. Denique nullus inertiæ, vel ignauiæ locus est. Itinerum spatia hoc pacto distinguunt. Minimam omnium mensuram patrio nomine vocanr Li. hæc, interualli continet quantum æqua planitie, die puro ac sereno, vox humana percurrit. Li decem, vnum explent Pù, quod Hispaniensi fermè leucæ respondet; siquidem Pù dena, diei vnius iter efficiunt, quod vulgo ychan appellant. Peregrinationibus autem, non iumenta modo, sed etiam varij generis cisia, lecticæ, pilenta deseruiunt: accedunt rhedæ ac vehicula partim equis iuncta; partim etiam, vbi campotũ æquora patiuntur, velis euntia. Nec verò minus peritè, ac scienter aurigæ quàm F nautæ, & gubernacula moderantur, & varia velorum inflexione, prolato vel reducto, prout opus est, pede, ventos excipiunt. Pretia rerum (vt quondam in Latio) non moneta nummisúe; sed, ne locus adulterio pateat, concisi maximè argenti pondere metiuntur: atque in id ipsum, forfices, & habilem trutinam ligneolæ inclusam thecæ, in sinu circumferunt. ad maiora verò pondera, cum lancibus libram, publicè probatã obsignatamq; habent domi. teruntios duntaxat ex ære publica forma percutiunt, gestantq; pertusos in linea, supplendis argenti pretijs. vel etiã ad quisquilias coemendas. Nihil quod vlli vsui possit esse, perire per incuriam sinunt. excrementa sordesque ad stercorandũ agrum; vilissima scruta, in chartarias officinas; ipsa deniq; canum ossa, in cælaturã & sculptilia conferunt. Fœneratores, vtpote reipub. noxij, cùm alijs pœnis, tũ pecunia mulctantur in fœnore deprehensa. debilibus tantũ aut cæcis ex infima plebe, ad sustentãdam inopiã, aliquid vsuræ nomine exegisse impune est. Suarũ quisq; mercium institor, descriptum indicẽ; pharmacopolæ etiam singulorum simpliciũ quæ appellant, specimen ipsum coguntur pro tabernæ foribus habere propositum. Ea sæpe ab ædilibus inspiciuntur: neq; componẽdi, miscẽdiúe, nisi præsens necessitas

A ſitas vrgeat;neque compoſita diutius adſeruandi, cuiquam omnino ius eſt. Vocales & geſticulatorias aues enutriunt impenſa cura, vendnntque, præter naturales colores,vario etiam veſtitu ornatuque diſtinctas.Iam, naualium copia,ac totius rei maritimæ apparatus, pæne incredibilis: adeò largè, materiam & omne inſtrumentũ,cæduæ ſyluæ,& ferri optimi venæ, & lini goſſipijque frequentiſſimæ textrinæ ſuppeditant. Maximas naues, vento duntaxat mobiles (quarum ſupra meminimus)vulgò iuncos appellant. ex ijs partim ad bellum parantur, eminentibus ad proram puppimque caſtellis:partim depreſſiores, ad mercaturam & onera.Sunt quas Lanteas, quas Bancones vocant:illæ,ſex remis ingentibus;hæ tribus tantùm,quaterno vel ſeno in ſcalmum remige ad vtrunque latus inſtructæ. Longis etiam, triremium inſtar, vtuntur;ſed ſine roſtro;& ad amnes, ac vada ſulcanda plano alueo fabricatis. Aliæ conſpiciuntur, maximè peragrandis animi cauſa littoribus,auro & argento cælata puppi,cubiculis, reticulatis feneſtris, porticibus,penſilibus hortis pæne in maris contumeliam exornatæ. Ad ſummã, variæ magnitudinis ac formæ nauium tanta copia eſt;vt præfecti oræ maritimæ,ſi quid vrgeat ſubitæ rei,militares iuncos à quingentis ad mille contrahere momento dicantur.

B Neque vllo tempore anni deſunt claſſes,ad tuenda & purganda piratis maria pluribus locis paratæ. Hæ,magno totius regni bono,mercatoribus, & nauicularijs omnium nationum præſtare conantur non modò tuta ,ſed etiam ſecura commercia. Carinas oblinunt certo bituminis genere mirè fideli cùm ad explendas rimas,tum ad teredinem & noxia lignis animalia prohibenda.Purgandæ verò naui, pluribus conſertã vaſculis antliam,ad latera introrſum applicant eo artificio; vt vnus quilibet ſedens,alterno pedum ac perleui motu,paucis horis quantam libet ſentinam exhauriat.Nauigiorum fluuialium incredibilis copia. quippe, in ijs magna pars hominum cum coniugibus,& liberis degunt:è quibus alij vecturam exercent;alij pro cauponibus & inſtitoribus, in perpetua ſtatione ſunt:nec ſolùm in cibos, verùm etiam in cultum, ac veſtitum,ipſaſque delicias habent cuncta venalia;vt in ipſo itinere ac fluuijs,vrbana commoda & copiam non requiras.Sunt qui intra eas naues, altilium, atque anatum præſertim,ingentes alant turmas:& facillima eſt ſoboles; propterea quod ex ouis,non matris incubitu,ſed leni tepore ex ignibus temperatis adhibiro,quotquot viſum eſt pullos excludunt.Noctu, animantes eas intra ſepta

C nauium cohibent;manè vt diluxit;in campos oryzæ feraces emittunt. ibi, non paruo agricolarum compendio,noxias frugibus herbas,mira quadam auiditate depaſtæ,ſub noctem ad cymbali,ſeu tympani pulſum,in ſuas quæque chortes ac receptacula redeunt.Minutæ verò cymbæ,non fluuiatilem modò,ſed ne marinum quidem ſaporis egregij piſcem interioribus incolis deeſſe patiuntur.Verno tempore anni,tumeſcentibus imbre ac niue fluminibus, cùm ad ipſas maximè fauces fœtificandi cauſa æquorei greges ex alto ſuccedunt; confeſtim è vicinis regionibus haud ignara prouentus magna hominum multitudo cum retibus & verriculis aduolat.ingens captura nullo negotio fit:inde amnici nantæ à maritimis quàm optimos piſces vili coemptos pretio,& vimineis conditos corbibus,peruncta charta ad continendum liquorem intectis;mutata ſubinde aqua,& pabulo iniecto, quamuis intima in loca incolumes vehunt.ibi ex anguſtijs in ampla tranſfuſi viuaria,& latas vrbium foſſas, ad lautiora conuiuia popinaſque toto anno ſufficiunt. Capiendi autem,cùm aliæ ſunt artes;tum illa vel in primis iucũda. Prægrandes,ac domeſticos habent coruos,eiuſmodi prædæ aſſuetos.horum colla nodo ita laxo conſtringunt;vt nequaquam intercluſa reſpiratione, cibos tamen tranſmittere, ac deglutire non valeãt. ita è caneis dimiſſi; admirabili ſolertia ſe ſe in aquas immergunt:piſciculos minutos ore con-

ceptos, maiores autem rostro apprehensos, domum, vnde abiêre, identi- D
dem referunt; quoad solutis omnino faucibus, ad satietatem ipsi quoque
pascantur. Ea magistratuum oblectamenta præcipua. Rei litterariæ magna
pars hominum vacat. Medicas artes, & physica, & astronomica attingunt
pauci: iura legesque habent ante annos bis mille scripta; neque vnquam (vt
ferunt) exinde mutata. his verò, quod fermè ad honores ac magistratus
aditum patefaciant, plerique certatim insudant: deque politicis rebus, re-
gnorumque administratione & quærunt ipsi inter se, &, vbi licet, è peregri-
nis auidè sciscitantur. Gymnasia cum egregijs doctoribus fermè oppidatim
amplè, & copiosè sustentat Rex. in ea gymnasia è ludo litterario primisque
rudimentis pueri & adolescentes leguntur. studiorum præfecti, quos cessa-
tores, vel tardos animaduerterint; obiurgant primùm: dein plagis afficiũt:
ad extremum ignominia notatos expellunt. cæteros, pro cuiusque profe-
ctu ac diligentia, tollunt laudibus. Ad hæc, regij censores tertio quoque an-
no gymnasia publicè recognoscunt. ab ijs, ingenij & doctrinæ hoc fere mo-
do specimen sumitur. celeberrimis in regni cuiusque gymnasijs, ad eam ip-
sam rem, mensis & subsellijs instructa visuntur ampla & spatiosa concla-
uia. In ea ex alijs prouincijs (ne quid gratiæ detur) euocati adolescentes, E
prætentato sinu ne quem secum inferant librum; manè cum pugillaribus
includuntur. ibi à censoribus theses de repub. & regno, item que de priua-
torum controuersijs, ponuntur ex tempore. in eam sententiam, clausis o-
stijs, adhibitisque custodibus, pro sua quisque copia & facultate scribunt eò
intentiore studio, quod in eiusmodi certamine non dignitas modò, sed et-
iam res vniuscuiusque disceptat. sub noctem, apertis foribus, pensa exigun-
tur, adscriptis auctorum nomine, origine, & patria. dein dimissa iuuentute;
censores per otium ea scripta perpendunt: & ex vniuerso numero tria pri-
mum millia; rursum ex hisce, trecenta; postremò ex trecentis, nonaginta
quam optima seligunt. atque is demùm habetur sapientiæ flos; neque vltrà
subcernitur. quippe, totidem iuris peritos, ad supplementum, in singula re-
gna describi solenne est. Post hæc, edicitur dies, quo die victorum nomina
voce præconis pronuntianda sunt. Fit denuò ex omni parte concursus. qui
palmam tulêre, ij cum exquisito verborum honore magistri appellantur:
atque is dies magna conuiuiorum ac ludorum pompa & celebritate pera-
gitur. Noui magistri, phaleratis in equis, ingenti omnium ordinum studio
& comitatu, per vrbem incedunt. dein missos in regiam, referri Rex iubet F
in Loytias; quo maximè titulo nobilitas vniuersa censetur: & annuum sin-
gulis honorarium ad eam personam tuendam attribuit, ac tum denique
inter se amplexantur, eiusque collegij necessitudinem persanctam existi-
mant. Porrò, ex Loytiarum corpore iudices, & consiliarios, & magistratus
creari mos est. neque per ambitionem, aut corruptelas, nullo sui dato in i-
mis documento, raptim ad summa transiliunt: sed in inferioribus probati
spectatique, gradatim ad superiora conscendunt. Magistratuum minorum
ingens vbique numerus. maiores in vnaquaque metropoli, cum amplissi-
ma potestate quinque: neque ij indigenæ, quò magis, inter ignotos, odio &
amore vacui, rectam in administrando rationem sequantur. Inter hosce,
omnium consensu, primum dignitatis & imperij locum obtinet Tutanus,
quasi vicario Regis munere, vniuersæ prouinciæ præpositus est; ac dignita-
tis causa, proprio ac separato à reliquis præfectis habitat loco. ad hunc gra-
uissima quæq; & maxima referuntur; pleraq; decidit ipse, ac de toto rerum
statu subinde Regem per litteras edocet. Proximus huic honore habetur
Ponchasius, penes quem vectigalium & fisci regij est cura. is cum ingenti
scribarum & custodum copia, tuetur ærarium; rationes & codices recog-
noscit; annua stipendia, salaria, mercedesque distribuit. Sequitur Anchasi-
us, qui cum consilio delectorum virorum, non de ciuilibus modò contro-
uersijs

A uersijs ac litibus iudicat;sed etiã rei capitalis quæstiones exercet:atq; ad hoc
tribunal toto eo regno in causis grauiorib⁹ prouocatio est. Porrò Aitan rē
bellicam administrat,conscribit exercitus, comparat classes; ac præcipuè in
id excubat, ne peregrini in vrbes ac mediterranea sensim irrepant. Aitani
subest postremus omnium Luitisius, vir, militaris item rei peritus, qui ad
Aitanis arbitriũ,prout op⁹ est, varias in expeditiones cum exercitu proficiſ-
citur.Sunt qui præfectorum alia quædam tradant nomina,& plura: sed vtiq-
que magna omnium species:mira maiestas. ac singulis, excepto Luitisio,à
consilio sunt viri decem lectissimi, verùm impari dignitate. superioris or-
dinis quini ab dextra sedent,quod apud Sinas honori ducitur: aureo bal-
theo,& (qui regius est color)croceo galero:inferioris classis ab læua totidẽ,
cingulo argenteo, & cæruleo galero distincti. Si præsidem in prouincia
mori contigerit; antiquissimus è consiliarijs in locum defuncti succedit.
Ex eodem numero,ad obeundam,ac lustrandam Regis iussu prouinciam,
legati mittuntur.Cæterùm cuncti peræquè præsides & consiliarij, regium
insigne gestant ad pectus humerosq́ue; serpentem ex auro textili. Neque
minoribus præfectis,alijsue,magistro custodiarum excepto, quemquam è
B superioribus hisce nisi de genu alloqui, aut compellare fas est. Euntibus in
prouinciam,præter vestimenta,& famulos aliquot;nihil omnino vel ad i-
ter, vel ad hospitium,vel ad cæteros vitæ vsus parandum. in singulis oppi-
dis regij sunt parochi. ab ijs cuique pro dignitate cuncta benignè præben-
tur. quod si priuatis amicorum hospitijs vti malint; pro cibarijs numeran-
tur pecuniæ. Ineuntibus magistratum,obuiam primùm sub signis peditum
cohortes, & equitum turmæ; tum reliqui ordines cum insigni pompa; &
vario symphoniæ cantu procedunt:ea frequentia per vicos vrbis, magnifi-
co peristromate ornatos, non sine honore florum odorumq́ue, nouus præ-
fectus in prætorium vsque deducitur. Præsto sunt regij famuli& curatores,
qui sine vlla ipsius molestia cibos,instrumentum, & supellectilem ex ma-
iestate suppeditent.intra easdem ædes proprijs conclauibus ac cœnationi-
bus,assεclæ,scribæ,accensi,lictores,& forense ministerium omne alitur vni
us Regis impensa: quò plures omnium actionum & vitæ quotidianæ arbi-
tros ac testes habere se magistratus intelligat. Ita autẽ,hoc ferè pacto red-
duntur.à primo manê ad vesperam, paucis horis ad meridiandum inter-
missis,præcelso in tribunali considet prætor.cingunt latera iudices. cohors
C ad imperium parata circumstat. qui ad ius petendum accedunt, intromissi
ab ianitoribus,procumbunt illicò,& vel eminus ipsi,quid velint,elata voce
pronuntiant; vel supplicem libellum recitandum propalam offerunt scri-
bis.Prætor,agitata re,de cõsilij sententia respondet;ipsumq́; responsum litte
ris consignatũ à scriba,ipse dein rubricato pigmẽto sua manu confirmat.Ex
aperto administrantur omnia.solitudo,& secreta colloquia,& arcani susur
ri vetantur,quò minor flagitijs & fraudibus, quæ oderunt lucem, aditus sit.
Capitalis noxæ reos,identidem comperendinant: nec nisi lentè quæsita, &
ad liquidum cognita causa,condemnant.itaque oppido pauci in tanta ho-
minum multitudine carnificis manu finiunt vitam.Cæterùm interea, vin-
cti,quàm diligentissimè adseruantur loco amplo,instar oppidi,celsis admo
dum parietibus circumsepto; eodemq́ue rerum venalium copia, tabernis,
& opificijs,ne quid extra petendum sit,ad omnes vitę vsus instructo.carceri,
cum magno vigilum numero præest non leui auctoritate vir. is per se,
perque suos, custodiarum seriem quotidie recognoscit: & quàm intentiſ-
sima excubat cura, ne cui, delinitis pretio ministris, vel perfosso pariete,
suspensisue alicunde funibus, aut alia quapiam ratione effugium pateat.
Fori verò ipsius,& prætoriæ turbæ seuera admodum disciplina. graui malo,
erratum, atque adeò murmur omne compescitur. qui deliquêre;ijs, quò

conspectior ignominia sit, vexillum quoddam in manus datur.cum eo ve- D
xillo,ad conuentum vsque dimissum, genibus nixi persistunt:ac demum ad Prætoris arbitrium verberibus acerbè mulctantur.ac multos passim videas (neque id propter adsuetudinem,probro est)vibicibus liuida,& medicamentis oblita facie.Porrò præfectis, cùm in publicum prodeunt, multo cum satellitio,gregibusque clientum & amicorum, sella, vti dicebamus, magnifica gestari mos est:& quidem defixis in vno obtutu oculis (quo in genere à prima ætate exercentur)ac toto vultu ad seueritatem tristitiamq; composito.Frænati sequuntur equi ; variæ vmbellæ circunstant: lictorum anteit manus:quorum,hi regia vexilla;arundines illi tostas ad verbera; alij clauas argenteas ferunt;alij,pendente ex humeris tabella gypsata cum sericis floccis,inscriptum magistratus imperium ac potestatem ostentant. Hi omnes, in ordinem bini,magnis clamoribus submouent plebem, quæ vel in domos festina se proripit,vel etiam honoris causa vias euerrit. in transitu verò,mirum silentium:non modò interpellare præfectum, sed ne contra quidem intueri fas est. Rem militarem, non tam audacia vel firmitate, quàm numero,& machinis,& egregia in primis disciplina sustentant. Præter extraordinarias copias,quæ varijs locis,vbi res postulat, comparantur; E
in singulis vrbibus,firma ac certa præsidia sunt.pro muris aguntur excubię, quas identidem obit circitor:itemque validæ stationes ad portas.earum fores,præter alia repagula serasque,impresso chartæ,& commissuris agglutinato signo,quotidie muniunt:nec nisi eodem à ministris inspecto ac probè agnito,aperire concessum est.Ad limites regni,crebræ & minutæ visuntur arces.qua verò Scythæ contigui sunt, insanæ substructionis murus in ducentas amplius excurrit leucas,quantum inter duos admirandę altitudinis montes interuallum est.Ea regionis claustra firmissima.Vbi ex illa parte increbuit belli rumor;confestim à custodibus dato signo,è vicinis castellis & oppidis concursus ad munimenta fit;quoad ab Rege duces iusto cum exercitu superueniant.Equites,elegantissimo ornatu armatuque prælium ineunt,quaternis ex ephippio pendētibus gladijs, quorum simul duobus perquàm scienter vtuntur.pedites item egregiè armati pugnam capessunt.largum vnicuique stipendium optima fide persoluitur.spectatæ virtuti certus ab imperatore honos:contra,ignauiæ perfidiæque supplicium. Qui ad militiam adscripti non sunt;iis arma priuatim nulla : quæ maximè res ab intestinis tumultibus otium præstat.Atque vt cæteri magistratus, quò magis F
castè rempub.administrent,ferantque incorruptam in iudicando sententiam;è longinquis petuntur locis:ita,ordinum ductores, ac militares præfecti,ea de causa leguntur indidem,vt eos ipsamet caritas liberorum & coniugū, ad subeūda, belli pericula & acrius pro aris ac focis dimicandū accēdat. Porrò,hisce tot præfectis,iudicibus,populisq;,cū regio nomine ac potestate vnus præest vir,necis ac vitæ omnium dominus.huius, vel è stipatorum & apparitorum frequentia,vel ex ædium admirabili ornatu & laxitate;vel ex ipso genere domesticę;disciplinę venerāda maiestas.Octo habet à consilijs, è toto Loytiarū ordine lectos viros:is ab Rege secundus dignitatis est grad⁹; summumque totius gentis oraculum.sexaginta circiter alit vxores. fœminæ tantùm,vel eunuchi ministrant.ipse,nisi mutandæ sedis causa, vel cùm ad bella procedit;ferè nunquam excedere solet è regia. De omni statu prouinciarum,& præfectorum actis,certior assiduè fit;veredarijs seu cursoribus ita distributis;vt in singulos menses ex qualibet prouincia litteræ in regiam perferantur.ij, per equos paribus fermè interuallis in via dispositos, celerrimè peruolant ; suumque in singulas positiones aduentum,quò recētes equi, seu ad flumina traijciēda naues illicò expediantur;vel tintinnabulis perargutis è belluæ ceruice pendentibus ; vel etiam, vt apud nos, cornu

sæpius

A sæpius inflato prænuntiant. Super hæc, statis ipse temporibus idoneos viros ad cuncta coram inspicienda, per omnes regni partes cum ampla potestate dimittit. quin etiam, extra ordinem certos è suorum fideliũ numero in eam ipsam rem destinare cõsueuit, sacramento priuatim adactos muneris cum cura & cum fide fungendi. id vt quàm occultissimè fiat; multa Rex habet apud se diplomata, suo notata chirographo & signo; nominibus tantùm speculatoris, & locorũ, & personarum, ne quid emanet, consultò suppressis. Inde, vbi tempus est, clam accepto diplomate inspector idem & censor, quã Rex iusserit verbo prouinciam, tanquam vnus de populo circuit; præfectisque, ac prætoribus, inter publicæ rei administrationẽ, ac præsertim inter dicendum ius, dissimulanter assistit. Vbi quæ voluit, probè cognouit; tum demum adit consilium; & prolato repente diplomate; mira omnium veneratione summus totius consilij iudex & arbiter in solio collocatur. Inde, prout exigit res, alios ornat laudibus, atq; ad altiores extollit gradus; alios, nulla cuiusquã tergiuersatione, vel in ordinem cogit, vel etiã supplicijs grauioribus afficit. Atq; eo præcipuè metu magistratus ac iudices in officio cõtinentur. In singulis prouincijs aurea tabula velata inscripto Regis nomi

B ne custoditur. Eã tabulam singulis nouilunijs velo reducto, Loytiæ, & præfecti omnes honoris causa inuisunt, & æquè ac Regẽ ipsũ adorant. Demortuo Regi, è filijs maximus natu; sin desint liberi (quod in tanta vxorũ turba perrarum est) proximus è regia stirpe succedit. cæteri, ne quid eorũ causa tumultus existat, remotis inde palatijs ad instar oppidorũ incredibili magnificẽtia, regio cultu apparatuq;, in libera custodia detinentur; proposita capitis pœna, si extra eos fines iniussu pedem extulerint. Legatos Regum, qui vel amicitiã expetunt, vel æquo iam ante fœdere iuncti sunt, missa obuiam nobilitate Rex comiter accipit: ac legatione peracta, Loytias appellatos honoris causa, cum amplis muneribꝰ domum remittit. Iã de thesauris, & coaceruatis auri & argenti laminis, admirãda narrantur. nec desunt qui ad nostrę monetę supputationẽ; aureorũ annua millies fermè ac ducenties centena millia Regẽ capere pro certo perhibeant: quantũ vix moriẽs Imperator Vespasianus, & quidẽ pecuniæ diligentissimus, in ærario Romano reliquit. Ingens omnino summa: & in cuius contẽplatione haud immeritò laboret fides. veruntamẽ satis constat, in vno Cantonis emporio, quod alijs eius plagæ multis & celebritate, & diuitijs inferius est; ex annonæ salariæ vectigali,

C centũ circiter & octoginta millia coronatorum; & in mediocri quodã oppido eiusdem oræ Cantoniæ, è decimis oryzæ duntaxat, amplius centũ millia percipi. vt minimè dubitandum sit, quin ad fiscum perueniãt immanes pecuniarũ acerui quotannis: imperij magnitudinem, frequentiam populorum, exactiones capitum & ostiorum, portoria merciũ, frugum omnium decimas, fructus metallorũ, & cætera vectigalia reputantibus. Accedit non mediocris ad summã opulentiam momenti res: quod more Turcico & sectæ Mahometanæ totius, in ditione finibusq; Sinarnm, tributa & stipendia, præter vnum Regem, nemo prorsus omniũ imperat. nulli, vt apud nos, Comites, nulli Duces, Marchiones, Barones, vel dynastæ censentur. Magistratus ac præfecturas, non tam in beneficij aut præmij, quã in laboris ac muneris loco tribuit Rex: neq; splendida honorum vocabula, & opimi reditus, hæredem sæpe degenerem sequũtur. suas sibi quisq; diuitias ac dignitatem, studio ac diligentia parat: nec virorum fortium & vigilantiũ loca, per nobilitatis fucũ, ignauia & segnities occupat. Hæc fermè Sinarũ bona laudesq;: quas tamen easdem grauioribus malis vitijsque superari non dubium est. Religionis, quæ iustitiæ prima & præcipua pars est, cura genti postrema. Sacrificulis (quos patrio sermone vocant Hoxiones) exiguus admodum honos. templa vulgo adeunt consuetudine magis & instituto quodam,

quàm

quàm quòd mortalia curari ab Dijs;vel humanis dictis,factis,cogitatis in- D
tereſſe cæleſte numen exiſtimēt.Sanè Euangelium accepiſſe olim ab Apo-
ſtolo Thoma credūtur,vt ſupra dictum eſt:& imago teſtatur id ipſum pro-
ceræ mulieris, puerulum in ſinu fouentis,cui ardentes hodieq́ue lychnu-
chos more noſtro ſuſpendunt.Sed nec Apoſtoli vlla iam ibi mentio: & cu-
iuſnam ea ſit effigies, prorſus ignorant.adeò, vel ipſa regionum longinqui-
tate,vel diuturno cultorum deſiderio,in ea terra ſemen omne Chriſtianæ
pietatis interijt.Qui ſapientiores habentur,ij arcanis & quæ non temere vul
gent decretis,Pythagoræ fermè ſomnia de transmigratione animorum ſe-
quuntur:& pro meritis actæ vitæ, ſua cuique præmia & ſupplicia, ex com-
muni omnium gentium opinione conſtituunt; ſedeſq́ue fingunt refertas
cunctis ijs,quæ vulgo vel ad felicitatem prima,vel ad miſeriam extrema du
cuntur.Capillum tam diligenter iccirco nutriunt, quòd credant ea ſe tam-
quam anſa in cælum aliquando ſublatum iri.ſacrificuli cōtra (qui quidem
cœnobiticam agunt vitam) abradunt capita, quòd ſine tali adiumento ſy-
dera ſe conſcenſuros eſſe confidant. Mundum vniuerſum ex aqua initio
conditum affirmant, quæ vehementius agitata, è ſpumis ampulliſq́ue,cæ-
lo;ex imis partibus & craſſioribus,materiam terræ prabuerit;reliqua reſer- E
uarit ſibi. Interrogati, quiſnam initio aquas agitarit: ſponte ciendi vim ijs
inditam fuiſſe reſpondent. Rurſus, vbi quæritur, à quo eam ipſam vim ac
virtutem acceperint;ſubrident,quaſi planè ibi ſiſtendum,neq; ſit vltrà pro-
cedere. Primos homines vnà cum cæteris animantibus ac plantis, aiunt è
terra exſtitiſſe:ac ſine legibus,aut vllo iure, vagos ac feros,arborum baccis,
& crudis carnibus initio veſci, & ſanguinem potare aſſuetos, ipſa dein ra-
tione duce ac magiſtra,frugibus ali,tecta moliri,vrbes condere didiciſſe:ad-
hibitoq́ue ſtudio, paulatim à barbara & agreſti vita,ad cultum & manſue-
tudinem fuiſſe traductos.Non pauci, muta ſimulacra, vel etiam informes
adorant lapides;namque ij fermè Dij gentium ſunt. Adhæc, artis cuiuſlibet
inuentores,alioſq́ue priuatim aut publicè benemeritos, quidam etiam pa-
rentes,caroſue, in numina referunt.ijſq́ue & ſtatuas ac tēpla ponunt,& vo-
ta faciunt,& adolent thura,non mortuis modò,ſed interdum etiam (quod
magis deteſtère) viuentibus. Alij Solem,& Lunam, ac ſtellas, cælumq; præ-
cipuè ipſum, vnde cuncta in terras bona promanent, omni ſtudio colēdum
exiſtimant.Sunt etiam,qui inferna venerentur monſtra ſuccincta colubris,
& igneo vomitu, cuiuſmodi cacodæmones in Europa depingimus.neque
id tam impetrandi cuiuſpiam commodi, quàm depellendi maleficij cauſa. F
quippe obuerſantia interdum eiuſmodi viſa, maiorem in modum exti-
meſcunt.Sed qui ſimulacris diuinos habent honores;ij inter cætera illo vel
in primis ridiculo genere ſuperſtitionis vtuntur. Ad captanda itinera,vel
grauiores quaslibet auſpicandas res,adhibita ad ſtatuam precatione, ſortes
obſeruant: quarum eſt ritus eiuſmodi. Dimidiatos globulos è ligno duos,
ad iuglandis fere magnitudinem,filo traiectos;coram ſimulacro ipſo teme-
re ac fortuitò iaciunt. Si ambo ſupini, vel etiam alterno conſederint ſitu
(quod vulgo infauſtum putatur) idolum verbis ac iurgijs malè admodum
accipiunt:dein, quaſi cōtumeliæ pœniteat;rurſum delinimentis,votiſq;, ac
ſupplicationibus propitiare cōtendunt. Si nihilominus aduerſæ appareant
ſortes;idolum videlicet acerbius plectitur.ad verba accedunt verbera; in a-
quas proijcitur; amburitur igni: dein blanditijs denuò, ac promiſſis placa-
tur.atque in hac viciſſitudine tandiu perſiſtunt, quoad iacta in ſortes ambo
miſſilia prona conſiſtant. Tum verò, modulato carmine grates laudeſq́ne
agunt inani Deo. mox etiam, egregiè conditas coctaſq́ue gallinas, anates,
anſeres,oryzam, &, quod præcipuo eſt in honore menſarum, offerunt ſuil-
lum caput,& cantharum vini.Ex ijs vbi ſingulis aliquid in diſco;porcini ca-
pitis

A pitis imas auriculas, reliquarum altilium vngues, vini guttas aliquot in ara
ſimulacro appoſuerint (qui vetus eſt libandi mos) cæteras ipſi dapes magno
cum tripudio, & effuſa lætitia comedunt. Mortuorũ exſequiæ celebrantur
in hunc ferè modũ. Patrem familias, vt exſpirauit, quàm optimis veſtimen-
tis indutum, in cathedra collocant. huic ad genua procumbens vxor pri-
mùm, dein filij, tum reliqui deinceps propinqui & amici cum lamẽtis & la-
crymis vltimum dicunt Vale. Poſtea corpus in arcam includunt, ex odora-
ta & minimè putri materia: cõmiſſuris cũ alio ſpiſſamento, ne fætor emanet,
tum lamina ferrea diligenter obſtructis. eam arcã in amplo cõclaui, veſtitis
lino parietibus, à terra ſuſpẽdunt, ac linteo tegũt, in quo picta imago defun-
cti conſpicitur. Ante id conclaue, aut in ipſo ædium veſtibulo, ſtant menſę
opiparis onuſtæ dapibus. quindecim ipſos dies arca domi adſeruatur: cogna
ti & noti locum officij cauſa frequẽtant; ſacerdotes verò, noctu præſertim,
piacularia ſacra Dijs manibus faciũt; ac pictilem chartam vel ſuper demor-
tui cadauer cum certis carminum præfationibus cremant; vel prætentis to-
to conclaui funibus appenſam agitant; vociferantes, eo motu animum de-
functi ocyus ad aſtra tolli. poſt quintumdecimum diem, arca in campũ ſe-
B pulturæ dicatum ſolẽni pompa deuehitur. ibi cadauer incluſum, paulatim
abſumit dies. interea ſeſe identidem Hoxiones ingurgitant cibo: eaq; illecti
ſagina, locupletum præcipuè funeribus inhiant. Mortuos, proximi bienni-
um, vel etiam triennium lugent. quo temporis ſpatio craſſiorem tunicam
apprimunt carnibus, & horrida ſe ſe reſte præcingunt. filij, ſi perſonam ge-
rant publicam, illicò ſe abdicant magiſtratu. Hæc de ſepulcris. Ac ne mari-
timæ quidem res ſuis carent ſuperſtitionibus. Quæ naues primùm deducẽ-
dæ ſunt, haſce Lunæ, vel cuipiam fabuloſo dicatas Deo, varijs expiamentis
& ſupplicationibus luſtrare mos eſt. Ac cæteris item in rebus alias alij cære-
monias ac ritus obſeruant. Sunt qui omnem de Dijs ac ſpiritibus opinio-
nem planè & impunè derideant: vnum eſſe interitum hominum ac iumen
torum; neque poſt mortem reſtare quicquã omnino, arbitrentur. Huic de
ſuperis perſuaſioni, conſentanea hominum ipſorũ inter ipſos eſt fides: quã
catenus colunt, quatenus commercij neceſſitas, & fructuoſa exiſtimationis
ratio poſtulat. ea remota, nequaquam ij ſunt, quibuſcum in tenebris mices.
quin etiam, totius humanitatis multis in rebus videntur expertes. alienige-
nam fermè auerſantur, & interiore (vt dictum eſt) vſu & hoſpitio prohibẽt.
C Aere alieno preſſi, liberos vel mancipio & nexui dant; vel etiam (quod mul
tò flagitioſius eſt) adhibita omni lenociniorum arte, proſtituunt. Vngues e-
normem in longitudinem excreſcere patiuntur: quaſi verò id (quemadmo
dum apud Græcos olim & crepidis vti, & comam alere) ingenui hominis,
& ſordidis operibus nequaquam occupati indicium ſit. Cognitores capita-
lium rerum, amplianda toties cauſa, per ſpeciem lenitatis, diram crudeli-
tatem exercent. quippe rei, quorum magna ſemper eſt multitudo, interim
onuſti catenis, noctu præſertim, arctiſsimeque inter ſe conſtipati & conſtri-
cti, adeò ſęua ac tetra cuſtodia detinentur; vt dilatam à iudicibus mortem
haud pauci quotannis accerſant, ſibiq; ipſi afferant vim. Interea, in conſpe-
ctu comeſſantis ac ludibundi ſæpe iudicis, feriæ quæſtiones per tormenta
exercentur: quorũ cùm alia ſunt genera; tum illud quotidianum. Pro vir-
garum faſcibus cubitali arundine vtuntur, cuius ante meminimus, lata di-
gitos quattuor, craſſa vnũ; & quidem igne toſta, quò grauiorem faciat pla-
gam. hoc ſæuitiæ inſtrumẽto, humi ſtratorũ, ac ſæpe inſontiũ artus ac plan-
tæ adeò acriter & acerbè cæduntur, vt qui nõ robuſtiſſimo ſunt corpore, vel
fracti ac debilitati diſcedãt; vel etiam inter ipſa verbera nonnunquam exſpirẽt.
Cũ hac gentis immanitate, profuſa libido coniuncta eſt. abdomini cęteriſq;
indignis homine voluptatibus intẽperanter indulgent. Leges & edicta magis
ad ſer-

ad seruitutem & abiectionem; quàm ad virtutē & animi magnitudinem, D
informant populos: atque ob id ipsum, etiam in bellica re nationibus alijs
inferiores haud immeritò existimantur. Externum ad grauiores expediti-
ones conducunt militem. Id firmamentum est belli. Rex, barbara & stulta
quadam arrogantia, sese dominum mundi, cæli filium appellat. Priuato-
rum fortunas, & partam sudore & vigilātia rem, per publicanos & exacto-
res durissimos atterit: ex ipsis etiam capturis impudicarum, quod à Caligu-
la olim factū legimus, fœdissimo vectigali instituto. Externorum Regum
oratores, quos quidem iure beneficiario sibi habet obnoxios (sunt autem
plures varijs impositi nationibus, quarum olim imperium deposuit Sina)
per summum fastum & superbiam tractat. Non nisi humili equo insiden-
tes, qui pro habenis vili regatur fune; in regiam vrbem despicatissimi in-
troeunt. dein pedites intra palatij aditum accepti; ad partem eam in qua la-
tere audierint Regem (nam ipsius quidem aspectu prorsus arcentur) cum
quina ex interuallis adoratione procedunt. tum elata voce, legationem, ni-
xi genibus peragūt. adest regius apparitor, qui cuncta per scribam excipiat;
idemque, veluti numinis internuntius, ferat ab Rege responsum. eo acce-
pto responso, cessim orator, & subinde flectens genua, planè inhonoratus
abscedit. Inter hæc, & alia longè turpiora, quorum vel mentionem bene E
morata horreat mens; nihilominus elato supercilio Sinæ reliquas omnes
gentes præ se contemnunt: rudes, inertes, barbaras putant. de suis tantùm
ipsi rebus magnificè & gloriosè non sentiunt modò, sed prædicant. Nostris
tamen hominibus tribuere nonnihil videntur. quippe Sinas vtroque ocu-
lo præditos aiunt, Europæos altero, cæteros neutro. In hosce mores & in-
stituta, Christi disciplinam inserere, quantæ sit molis, quilibet non imperi-
tus rerum existimator facilè iudicauerit. obstant regia edicta, & difficultas
introitus. Obstant conspirationes antistitum, qui peregrina in eas terras in-
ferri sacra; & extorqueri sibi nefarios quæstus, & coargui mendacia mini-
mè patiūtur. obstat regionis feracitas, & libidinum illecebræ, & cætera ma-
lorum irritamenta; &, quo nihil cœlesti philosophiæ inimicius est, fastus &
superbia, & suarum omnium rerum amor quidam infinitus. accedit edu-
catio puerilis, & fabulæ, & opinionum hausta cum ipso lacte peruersitas.
Verùm nihil planè maiori est impedimento, quàm nostratium Christia-
norum (quos ethnicis prælucere ad omnem iustitiam & castitatem opor-
tuerat) tanto nomini ac professioni minimè consentanea quotidianæ vitæ
documenta. neque enim tantam spectata paucorum innocentia & virtus F
adstruit Euangelio fidem; quantam insignis multorum, & notissimi ferè
cuiusque, auaritia & improbitas adimit. Hactenus de Sinarum moribus:
quo in genere varia, tametsi nondum ad plenum explorata, subinde in Lu-
sitaniam perferuntur: quæ ego si persequi velim, immemor propositi mei
sim, quò mihi præcipuè nostrorum hominum acta, non aliarum gentium
ritus, vel instituta, litteris mandare decretum est. Nunc ad institutum re-
uertor. E Sinarum prouincijs, maximè occidua est Cantonia. Eò priusquā
peruenias, multæ occurrunt insulæ, quas præfecti regij præsidijs & classibus
tenent: neque ipsorum iniussu progredi aduenas Cantonem est fas. Fer-
nandus Andradius, vt exponere cœperā, cùm ad Tamum insulā peruenis-
set; post diuturnam moram, transitu ægrètandem impetrato, cum duobus
expeditis & egregiè ornatis nauigijs, cætera classe ad Tamum relicta, Can-
tonis portum inuehitur; ac magistratuum permissu Thomam legatum ex-
ponit; cui ædes & lautia de more attributa. ibi Fernandus, mira lenitate ac
iustitia contrahendo cum incolis; haud ita difficili negotio aditū ad ea cō-
mercia nostris aperuit: auxit probitatis existimationem, quod sub tēpus re-
uersionis, de suo discessu per præconem tota vrbe denūtiari iussit; vt si quis
quid

A quid vel ab se, vel ab suorum quopiam, vel crediti, vel commodati, vel quouis alio nomine repetere vellet; maturè profiteretur. Ea res videlicet magni & innocentis animi visa. & ex vnius viri moribus, de totius nationis virtu re nimirum existimabãt: apparebatq; maximo cum rei Lusitanæ incremento societatem hanc institutam; nisi post Fernãdi profectionem, aliorum deinde nauarchorũ cupiditas ac licentia, qui Malaca ad spem ingentis lucri, in eadem loca venêre, opinionem Lusitanicæ iustitiæ fideique propemodum sustulisset omnem. Siquidem ex ijs quidam ad Tamum in terram egressi primò ne appellatis quidem magistratibus, castellum excitarunt. ibi tormentis vigilijsque dispositis, imperium vsurpare, negotiationem communem interuertere, ac sibi propriè vindicare; externos æquè atque incolas iniurijs & contumelijs intolerandis afficere; virginibus vim inferre; à plagiarijs ingenuos ingenuasque coemere; nõ popularibus modò suis, & optimo Regi, verùm etiam, quo nihil atrocius est, Christianæ disciplinæ, sanctissimisque patentum institutis, dedecori ac probro esse. itaque paucis diebus, instigante malo dæmone, meriti sunt; vt non pro socijs amicisve, sed pro immanibus piratis atque hostibus haberẽtur. neque verò sum nescius, hæc ipsa minuere Barrium & eleuare dicendo. cuius ego auctoritate fretus,
B multa reticuissem; nisi eadem illa Goesius primùm, dein Osorius planè disertis verbis arguerent. Igitur Lusitani, à præfectis regijs valida classe circumsessi, cùm in eo iam esset vt caperentur; sæua tempestas repentè coorta Sinarum naues dissipauit, ac distulit. Per eam occasionem elapsi, pecunia, quàm gloria conspectiores Malacam rediêre. Tristior multo fuit Thomæ Petreij legationis exitus. is magno labore quadrimestre amplius iter emensus; cùm ad regiam denique peruenisset; præoccupatas cùm aliorum; tum verò Cantoniorum magistratuum litteris & criminationibus, Regis & satraparum offendit aures. ita, non modò Regis conueniendi potestas legato facta non est; sed etiam de consilij sententia pro exploratore comprehensus, & Cantonem remissus, in carcerem conditur: vbi omnibus incommodis paulatim absumptus, inter maleficos furesque nocturnos vitam miserabili fine conclusit. Hunc maximè in modum, paucorum scelere alienati Sinarum animi, & famæ fideique inæstimabile damnum est factum. ac deinceps, quotquot ex orbe nostro in ea loca vel suis, vel alienis nauibus deuenêre; pessimè accepti mulctatique sunt: & complures in annos, nomini Christiano, ac Lusitano præsertim, ora nulla fuit infestior.

Libri sexti Finis.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER SEPTIMVS.

INTEREA Sultanus Campson, ad abolendam D
acceptæ ad Dium cladis maculam, & arcendos Ara
bia Lusitanos, classem omni conatu ad Suezium
reparabat, auctore maximè Hoceno Persa, de quo
supra docuimus. Is, cùm ex Diensi prælio, Camp-
sonis iram non sine causa pertimescens, ad Mamu-
dium perfugisset Cambaiæ Regem; placandi Cam-
psonis, & recuperandæ pristinæ dignitatis & gratiæ,
rale consilium iniit. Gidda est emporium in Arabi-
co sinu, diei fermè itinere à Meca; idemque portus peregrinis, qui praua in-
ducti religione, ad falsi prophetæ sepulchrum vndique confluunt. Ea vrbs,
quod nullis clausa mœnibus, nullo præsidio vel arce teneretur; & ali-
quoties iam à Campsone defecerat, & Arabum campestrium, quos vocant
Baduinos, incursionibus repentinis erat vehementer infesta. Porrò Lusita-
ni si frequenti nauigatione ijs regionibus adsuescerent; metuēdum erat, ne
Gidda nullo negotio occupata, eodem impetu Mecanam euerterent ędem;
ac Mahometis reliquias, ad solatium interceptę ab Saracenis Hierosolymę,
dissiparent. Eo animaduerso periculo Hocenus, totam rem cum Cambaia- E
no Rege primùm, dein cum satrapis & principibus contulit. publicamque
iactando causam; & religionem ac pietatem (vt sæpe fit) priuatis rationibus
prætexendo, facilè obtinuit, vt contra vim Lusitanam, cingendæ muris Gid
dæ magna sibi cùm à Rege, tū à priuatis, pecuniæ subsidia præberētur. Cum
ijs subsidijs Giddam delatus, ingenti oppidanorum lætitia excipitur. Inde
primùm ausus Campsonem compellare per litteras, culpa cladis nuper ac-
ceptæ, neglectas in religiones, & iustam numinis iram artificiosè collata; do
cet, sibi esse in animo, ad sacrarium Mahometis ab omni tuendum iniuria,
& Lusitanos Arabico littore prohibendos, Giddam vndiq; apertam firma-
re munimentis: id vbi summa ciuium voluntate perfecerit; tum etiam,
in Campsonis gratiam, nec opinantibus ijs arcem imponere; ne, quod antea
fecerint, in posterum ab eius imperio atque auctoritate desciscant. In eam
rem affatim sibi pecuniæ aliunde suppetere: tantùm à Campsone sibi peritis
munitoribus opus esse. postremò hortabatur, vt aduersum conatus no-
strorum, classem sine mora reficeret: accensisque ad Mahometanam tuen-
dam rem, Christianosque pellendos, Indorum principum studijs, ne dees-
set. Ea satisfactione, tamque enixo studio religionis delinitus Campson, nō F
iras modò posuit; sed etiam structores & architectos Giddam extemplò de-
portandos curauit: quorū assidua opera, & Hoceni sedulitate, breui murus
cum propugnaculis vrbi circundatus est. arcis exstruendæ, quod maturum
eius rei tempus nondum esset, cura in posterum dilata. Simul etiā, compre-
hensis in Alexandrino portu naualibus fabris Italici maximè generis, & cū
noua materia transmissis, vt ante, Suezium; classis ædificata maiorū nauiū,
quæ partim remis, partim velis agerentur, septem circiter & viginti. In eas
epibatæ

A epibatæ impositi ad tria millia, misti Mammaluci Arabesque; & ex alijs nationibus Christianæ fermè fidei desertores. Omnibus ijs præpositus cum summo imperio nobilis archipirata Solimanus Mitylenæus, qui tum propter latrocinia Turcicis finibus exsulabat, adiuncto legato eodem Hoceno; quem pro Mir Hoceno, Amirasen, vocabuli similitudine decepti, dixêre nonnulli. Erant tum Arabicæ fauces, quasi victoriæ præmium, Aegyptijs ac Lusitanis in medio positæ: neque erat dubium, quin vtri priores ea claustra custodijs occupassent; Arabicum pelagus, totamque eam nauigationem essent in potestate habituri. itaque iisdem vtrinque artibus & consilijs certabatur. vtrisque propositum erat Adeno potiri: sin id minus è sentētia cederet; vicinum aliquem locum permunire, atque obtinere præsidijs. Quod cùm Albuquercius iam ante frustra tentasset; tum Solimanus quoq; aggressus, cum vniuersa classe primùm omnium Adenum accessit. & initio conatus oppidanos ad voluntariam deditionem allicere; cùm ferocia responsa tulisset; vrbem summa vi oppugnare cōstituit, ignatus, præter muros turresque præualidas, quàm illa firmo ac fideli præsidio teneretur. Si quidē ad primos Aegyptiæ classis nuntios, Amiriani præfecti accitu, non è vicinis modò locis magna auxilia conuenerant; sed ipse quoq; Rex, ab Elach vrbe, B quæ caput est regni, cum haud contemnenda militum manu raptim eò sese contulerat. Igitur admotis ab Solimano triremibus, vario genere tormētorum vrbs acriter quati cœpta. iamq; crebris ictibus labefacta nō exigua muri pats cum ingenti fragore prociderat: & Solimanns Mām alucos ad ineūdam forti animo pugnā hortatus, veteremque militiæ gloriam nouo decore augendā; copias ad littus exponit. perque patefactum ruina iter ausus in vrbem irrumpere, prçter opinionem acerrimè resistentibus oppidanis, cum magna suorum cçde vulneribusque repellitur. Ergo, tum ex propugnatorū frequentia; tū ex vnius temerè tentati prælij euentu cōiectans, quā non suarum virium ea oppugnatio esset; conscensis trepidè nauibus, retrò ad Camaranū auertit iter. Ibi, exposito omni fabrili instrumēto, idoneus arci exstruēdæ locus eligitur. ac positis fundamentis, intenta cura & labore murus duce batur latus pedes duodetriginta. Cæterùm, superante in id multitudine, Solimanus, ne otiosa interim haberet statiua; Hocenum cum nauali maximè turba ad opus promouēdum reliquit. ipse cum expedito milite in cōtinentem egressus; oppidum Arabiæ Felicis, Zebitum, duodecim fermè leucas à mari, improuiso aduentu cepit. Locus erat cùm refertus opibus; tum etiam C elegātia & cultu visendus. ibi dnm Solimanus partim amœnitate regionis, partim dulcedine prædæ retētus, moram trahit; interea ad Camaranum tristes nuntij incerto auctore afferuntur, Campsonem cum omnibus copijs ab Selymo Ottomano deletum. Hocenus, qui & ab innato Persis in Græcos odio, Solimanum auersaretur; & antelatum eum sibi in maris præfectura periniquo pateretur animo; oblatam occasionem auidè arripuit, ab eius auctoritate classiarios abducendi. concione aduocata, cunctos hortatur, vt quoniam Aegyptia res in extremum sit adducta discrimen; operosa, & inutili abiecta munitione, secū ad vrbem Giddā è vestigio redeant; oppidumque in primis opportunū, ac recenti firmatū opere; itemq; classem tanto impendio & labore paratam, Aegyptio imperio seruare nitantur. Neque in id, cōsulto imperatore opus esse; qui & incerta fide vir, & natura Ottomanico addictus nomini; quę prima se dederit facultas placandi ac demerendi Selymi, nulla iurisiurandi religione rem Aegyptiam sit hosti teterrimo proditurus. Ea oratione gratius nihil ad aures Aegyptiorū accidere potuit. nā prçterquàm quod cæli, & aquarū grauitate, valetudo maximæ partis tentari cœrat cæpta; fremebant insuper, se in sordido, ac laborioso, & nullius emolumenti ministerio relictos; cùm interim cæteri, partim vrbis opulentæ spolijs dita-

 lijs dita-

lijs dltarentur;partim etiam ad satietatem se se in somnum,ac cibum, aliasque voluptates immergerent. Inde, omissa ędificatione, vnanimes Giddam extemplò traijciunt;nauigijs aliquot ad Arabicum littus non tam in Solimani gratiam, quàm ad Mammalucos deportandos relictis. Id vbi resciuit imperator;ictus atrocitate facinoris, perfidum ac seditiosum Hocenum increpitans, cum ea quam habebat manu sine mora subsequitur. Ad vrbē Giddam appropinquanti portæ ab Hoceno clausæ. tum verò accensus rabie ac furore Solimanus palam se ad oppugnationem accingere, cruentaque inter ipsos Mahometanos haud dubiè pugna imminebat;ni Paracates, Mecanæ præsul ædis, cognito periculo, confestim aduolasset. Eius aduentu sedata certamina, patuitque Solimano introitus, ea lege, vt dum de Campsonis voluntate vel obitu certiora afferrentur, ijs quas tum habebat copijs dux vterque separatim præesset. Cæterùm intromissus Mitylenæus, fide nimirū egit Aegyptia. Comprehensum fraude Hocenum, vti opibus imperioque plus poterat, in vincula conijcit: dein silentio noctis prouectum triremi in altū, fluctibus mergi iubet. Ita, ad vnum Solimanum, rerum omnium potestas, & arbitrium redijt. Ac paulo post, explorato & cognito exitiali Campsonis exitu; vt in gratiam cum Selymo rediret, trahendis in Ottomanicam ditionem omnibus circa nationibus populisque, operam deinde nauauit egregiam: ac demum ab Solimano Selymi filio Cairi præfecturam adeptus est. At Emmanuel, de Sultani comparatione rursus ab Rhodijs certior factus; ad Prætorem Lupum Soarium de rebus ijs maturè perscripserat; mandaueratque vt contra eum apparatum summa ope instrueret se se: ac quanta maxima posset classe vltrò ad Arabiam tenderet; neu Aegyptios cum Indis coniungi (nam id erat ijs initiò constitutnm) vlla ratione pateretur. Soarius, ab dimisso in Sinas Andradio, statim ad eam expeditionem omnes curas, & cogitationes intenderat: adhibitaque diligentia, naues, quot antea nunquā, septem & triginta, cunctis rebus ornarat. Cum ijs profectus ab Goa, præter Cambaiam Armuziamque, repente ad Adenum applicuit. Perculsus inopinato aduētu, & classis magnitudine Amirianus, qui magnam muri partem è recenti Aegyptiorum oppugnatione stratam adhuc ruinis haberet; excidium metuens, tempori paruit; & claues vrbis confestim ad Lusitanum suppliciter misit: & cur sibi minus cum Albuquercio conuenisset, causatus prę fractum & asperum ingenium viri; sese ad vrbem dedendam, accipiendum intro præsidium, & imperata facienda paratum ostendit. Omnino præclara erat occasio tam opportunæ potiundæ vrbis; & maximo rei Lusitanæ compendio, Saracenis & Aegyptijs Indicum mare in omne tempus intercludendi. Verùm Soarius, antiqui moris homo, qui nimirum alienam è sua æstimaret fide, ne quid copiarum in ea custodia relinquere cogeretur; atque vt quàm integerrimas ad hostem afferret vires; prauo, quin potius nullo consilio, rem in posterum distulit: in præsentia, commeatu multiplici in classem exacto, ad Camaranum processit. At Amirianus, & incolæ, ingenti leuati metu, nulla mora interposita reficere muros, alimenta conuehere, custodias augere, nitique certatim, vt tam eximiæ, tamque insperatæ superum in sese indulgentiæ, pro sua quisq; parte respondeant. Interim ad Camaranum fœda tempestate naues Lusitanæ amissæ quattuor; quibus, præter validam iuuentutem, omnis etiam vehebatur ædificādi apparatus. dein, cùm nusquam appareret hostis; dimissæ ad explorandos maris recessus aliquot actuariæ. In eas cùm incidisset excussum ex Aegyptia classe nauigium, in quo erant Italici fabri fermè triginta, cognitum ex ijs est, Solimanū Giddæ se continere, subductis in tutum nauibus. magnam ibi solicitudinem, magnum esse terrorem; quod Lusitani ad dimicandum parati omnium virium mole aduentare dicantur. proinde, si perculsis quàmprimū instent;

vrbem

A vrbem haud dubiè vel armis, vel conditionibus, in potestatem esse ventu-
ram. Hoc nuntio erectus Prætor, extemplò Giddam iter edixit. Vt in con-
spectu fuit classis, primò in vrbe vsq; adeò trepidatum est, vt desperata de-
fensione oppidani vulgò pararent fugam: Prætoris dein mora, & Solimani
adhortatio restituit animos. Et copiæ ab eodem extra mœnia productæ, ad
ostentandam hosti fiduciam, instructo agmine decurrere. Addebat auda-
ciam ipsa loci regio: quòd vrbs à mari, admodũ insidioso accessu, cœcis &
humilibus circa vadis, vno tantùm, & eo sinuoso ac perangusto aditur eu-
ripo. cuius cùm in ipso flexu castellum excitarant, tum etiam alijs locis tor-
menta in hostes opportune direxerãt. Quæ omnia non tam ad reficiendos
ex timore oppidanos, quàm ad absterrẽdum à congressu Prætorem valuê-
re. Ergo, ne Lusitanam rem in discrimen obijceret, nequicquam exposcen-
te pugnam milite, & minoribus præfectis tantam ignauiæ notam inuri no-
mini Lusitano querentibus, Prætor oppido abstinuit; paucas tantùm naues
in portu succẽdit: ac tanto apparatu nulla re gesta, explodentibus & exsibi-
lantibus de more barbaris, ineunte iam hyeme ad Camaranum reuertit.
B Ibi, quòd nulla ad ædificandum cæmenta suppeterent, inchoatum ab Ae-
gyptijs opus instirit demoliri. Quo in opere dum dies noctesq; naualis tur-
ba versatur; ex aeris intẽperie grassari morbus in classiarios cœpit: ac paucis
mensibus tetra lue absumpti permulti. accedebat ad grauitatem cœli, ma-
gna annonæ difficultas, vt in deserto loco, & hostili circa regione. Tantùm
è Ceilifo proximo vico Arabes venalia cibaria ad litus comportare cœpe-
runt. sed carè Lusitanis id subsidium stetit. Lembus vnus è classe ad com-
mercium quotidie commeabat. Is, cùm nihil tale nostri timerent; ab duo-
bus speculatorijs Aegypriorum nauigijs, indicio & fraude Ceilifanorũ ex-
cipitur. Lusitani septendecim in eo lembo nauigabant. Comprehensi om-
nes, & minimè tum vulgari munere, ad Selymum ab Solimano transmissi
sunt. Inter hasce clades & ærumnas, hyberna transacta, & aperiente se iam
vere, Prætor, ne nihil omnino egisse videretur; ex Arabico sinu ad Africũ
littus traiecit. Aualites ibi est emporium olim nobilissimum: nunc, vt hu-
manæ sunt vices, negotiatoribus infrequẽs; ac vulgò Zeila appellatur; nul-
lis vallarum mœnibus, aut propugnaculis: ac tum, propter finitima cum
Abassino bella, magna ex parte desertum, modico, tantùm in speciem, re-
guli præsidio tenebatur. Id oppidum, quod Solimano Adenum peteñti eni-
C xè fauerat, omniaque necessaria benignè suppeditãrat; Lusitanus Prætor
oppugnare ac delere constituit. Expositis cohortibus aliquot, per minores
duces haud ita magno certamine confecta res est: cæsisque custodibus, in
ipsa tecta facibus & incendijs adeò acerbè sæuitum, vt ne aliméris quidem,
quibus vel maximè egebant, Lusitani pepercerint: nimirum Adenicà freti
copia, quò Prætor tanquam ad certam possessionem tota spe & cupiditate
ferebatur. sed eum improuida longè fefellit opinio. siquidem ab Zeilana
clade transuectus Adenum, cùm ab Amiriano fidẽ promissi repeteret, ma-
gno suo dolore denique sensit; quàm fugacia sint occasionum momenta,
& quàm irreuocabilis rerum bene gerendarum præteruolet opportunitas.
Amirianus quippe, dum rubro mari Lusitani vagantur, non modò nouis
operibus militibusque firmarat vrbem; sed etiam per exploratores, de nau-
fragijs interituque nostrorum, ac turpi ab Gidda recessu didicerat. Itaque
rediens quassata classe & imminutis copijs Prætor, adeò non mouit oppi-
danos, vt ijs etiam ludibrio & contemptui fuerit. In summa rerum inopia,
portu exclusus, modica vix aquatione impetrata, plenus damni ac mœro-
ris, Indiam irrita expeditione repetijt. Quietæ dein ab Aegypto res per ali-
quot annos fuêre, dum Ottomanus, extincto Sultano, & sublatis ab radi-
ce Mammalucis, Alexandrinum imperium, & Africæ noua regna sibi con-

 stituit.

ſtituit. Per eoſdem fermè dies, quibus circa Arabiam naualis afflicta res eſt, D ne Goa quidem vrbs multum ab extremo periculo abfuit vnius hominis temeritate, quem arcta ſibi affinitate deuinctum diſcedens Prætor, Goæ Præfectũ perampla cum poteſtate reliquerat. Huic ſimultas vetus cum Calderia quodã intercedebat, Albuquercij alumno, viro egregiè ſtrenuo. qui poſt Prætoris profectionem, vbi ſummam rerum omnium penes aduerſariũ vidit; veritus, ne is pro magiſtratu exerceret inimicitias; ex inſula in cõtinentem profugit Pondam, quo nomine portus vicuſq; abeſt ab Goa paſſuum circiter octo millia. Pro Idalcane Ancoſtan ijs finibus præerat. Ab eo, propter fortitudinis famam Calderia comiter acceptus, in honore habebatur. Id vbi Goanus reſciuit; per internũtios inimicum exſulem ab Ancoſtane vehementer expetijt. Ancoſtan, qui ad rem ac dignitatẽ Idalcanis pertinere arbitraretur, tutum ad ſe cuilibet eſſe perfugium, præſertim cùm in fœdere nihil eiuſmodi nominatim cautum fuiſſet; adduci ſe nõ eſt paſſus, vti receptum in fidem Luſitanum expoſcenti proderet inimico. Ea re accenſus Goanus, per interpretem cõuitia primùm & minas in Ancoſtanem iacit: dein, ſpecie transfugæ, percuſſorem Calderiæ ſubmittit Ioannem Gometium, virum audacem, & ad eiuſmodi promptum facinora. Is à Calderia in hoſpitium benignè acceptus, & in Ancoſtanis amicitiam ac familiaritatem breui perductus; cùm inuitatu Ancoſtanis, oblectandi animi cauſa, in campum vnà cum cæteris primoribus prodijſſet; per cauſam ſecretioris colloquij ſeductum pauliſper à comitatu Calderiã, pęne in Ancoſtanis cõſpectu, nihil minus opinantem interficit, ac ſubditis equo calcaribus inde ſe proripit. Enimuerò indigna res omnibus viſa: & dimiſſis continuò equitibus, è fuga retractum inſidiatorem ſua ipſe manu Ancoſtan iratus obtrũcat. Tum verò amens furore Goanus, omnibus modis amicum vlciſci, ac priuati odij cauſa, publicam rem in diſcrimen vocare non dubitat. Paſchales tum fortè agebantur feriæ; & inſtabat quinquageſimæ diei celebritas, quam Græco nomine Penteceſten appellant. In eum diem Præfectus, per ſimulationem ludorum atque certaminum coacto milite, Fernãdum fratrem, & Ioannem Machiadum, de quo ſupra commemorauimus, Pondam quàm occultiſſimè iubet inuadere, & Ancoſtane ipſo interempto, vicũ prçda exhauſta delere. Octoginta non amplius equites in eam rem vtrique attributi, & pedites Luſitani ſeptuaginta, & Indorum maior aliquãto numerus. Ij noctu vado tranſmiſſo, cùm, ſi maturatum foret, hoſtes alto ſopore merſos in tenebris opprimere potuiſſent, atque idipſum enixè Machiadus hortaretur; Fernandus, penes quem erat imperiũ, lucem opperiri æquè ſtolido ac pertinaci conſilio maluit. atq; hæc ducis ipſius: illa militum fuit culpa. Campum, in quo Ponda iacet, ab Goa petentibus, arctior & impeditior ſaltus intrandus eſt: cuius fauces vel pauci homines facilè tueantur. Ad eas obtinendas anguſtias, quò tutum, ſi res poſceret, copiæ receptum haberent; prouido Machiadi monitu pedites relicti complures. ij, vt agmen præceſſit, ne prædæ poſtmodum expertes forent, ſtatione per ſummum ſcelus deſerta, protinus antecedentium veſtigia ſubſequuntur. Vti Pondam appropinquatum eſt; obſcura nox & quies vtrinque texit inceptum. Aduentante dein luce, fremitus equorum, & armorum fulgor inſidias prodidit. Conclamatum ergo confeſtim ab incolis ad arma eſt: & primò ignari quanta Luſitanorum eſſet manus, Ancoſtane duce, flumium qui Pondam præterfluit, raptim tranſgreſſi, in turum ſe ſe recipiunt. mox, paucitate noſtrorum animaduerſa, collectiſque è repentino pauore animis, denuò traijciunt flumen; & in hoſtes palatos, atque ad rapinam potius quàm ad pugnam intentos, conferti ipſi & conglobati dant impetum. Vix primam impreſſionem ſuſtinuit Luſitanus; &, paucis exceptis, cæteri curſu anguſtias repetunt,

loci

A loci difficultate, si minus virium præstantia, sese defensuri. verùm eas quoque nudas custodibus, barbari iam insederant. ita, in medio deprehensi Lusitani passim cæduntur. Machiadus, egregia corporis & animi fortitudine cùm aliquandiu restitisset, neque vllam cerneret spem salutis; ad Fernandũ conuersus, erumpe tu, inquit, si qua potes, dum hostem ego vtcunque summoueo: & Goam vbi perueneris, fratri tuo renunciato; dum iracũdiæ dolorique intemperanter indulget, quàm expetenda ad præmia opimamq; prædam præcipuos è Lusitano præsidio miserit. His dictis, miro animi ardore se rursus in hostem concitat; & egregiè dimicans, multis confossus vulneribus ipse & circa eũ quinquaginta fermè Lusitani pedites aut equites cadunt. è reliquo numero capti septem & viginti. in ijs nobiles & honorati viri aliquot ex Emmanuelis familia. E socijs Indis, amplius cẽtum aut occisi, aut in seruitutem abducti. cæteri notis callibus trepidà fuga latebras ac nemora periêre. Fernandus, inter hostium tela, stragemque suorum, pernicis equi beneficio præter spem euasit. Ad eius cladis nuntium, ingens luctus & mœror in vrbe fuit. ac vulgo liberis, aut cognatis orbati æquè viri ac mulieres, præfecti temeritatem & furorem exsecrabantur. Idalcan verò, non tam eo successu, quàm violata ab Lusitanis pace lætari; oblataque sibi occasione, quam
B dudum expetijsset, Goæ bello recuperandę. quippe tum prælio custodibus imminutis, tum etiam ineunte per eos dies hyeme, quæ in aliquot menses clausum externæ opi mare esset habitura. Addebat fiduciam, deletæ in Arabico mari Lusitanæ classis quamquam incertus rumor; & quod indu-cijs nuper cum Narsingano Rege Crisnarao pactis, vniuerso apparatu ac totis viribus in bellum Goanum sibi liceret incumbere. Hisce adductus rationibus Idalcan, primarium è suis ducibus, Ancostane adiuncto, Zufolarinũ, cum sex & viginti peditum, quattuor equitum millibus ad Goam proficisci iubet. Eo terrore in vrbem allato; Præfectus quotquot per ætatem ferre arma possint, custodire muros, & locis opportunis stationes agere iubet. ad Benestarinum præcipuè intendit vigilias: & quoniam in eo publica salus verti videbatur, ne hosti pateret introitus; quicquid naualium coplarum fuit, partim vada obsidere, partim circumire interdiu noctuque insulam imperat. ad hæc, paganos, & agricolas, ne, vt olim, iter barbaris aperirẽt; intra vrbem euocatos, vel in opera, vel in præsidia maturè distribuit. Zufolatinus, ad magnis ad littus copijs, cùm aliquoties transitum frustra tentasset, ad extremum
C operibus insulam cingere; & quoniam à mari (vti dictum est) nihil eo tempore subuehi posset; terrestribus quoque cõmeatibus omnino inftitit prohibere. Ita, præciso omni vndique aditu, penuria primùm, dein fame laborari tota insula cæptũ. ventumque ad vltima foret; nisi, vixdum hyeme exacta, singulari Dei beneficio primùm à Quiloa Ioannes Sylueria cum vario cõmeatu, & quadringentis armatis; tum ex vlteriore India Raphael Perestrellius cum fortibus viris; ac demum ex ipsa Lusitania cum nauibus sex Antonius Saldania subuenissent. Huius noui subsidij fama, non absistere modò obsidione Zufolarinum coegit; sed etiam Idalcanis nomine pacem ab Lusitano petere: quę ex vetere formula Idalcani est data; cum eo, si nuper ad Pondam capti restituerentur; & eius pacis Prætor adueniens auctor fieret. sequutum vtrumque. & captiui cum fide redditi, & Prætor Goam delatus, ratam habuit pacem. Hoc maximè modo Goa tertiùm ab Idalcane obsessa, & in summum adducta discrimen, ex hostium faucibus præter opinionem eripitur. Eodem fere tempore, fœdioribus etiam de causis, dum nihil minus Lusitani præfecti, quàm de officio cogitant, amissa Malaca propemodum est. Georgio Albuquercio, qui Abdalam summa populi inuidia damnarat indicta causa, Georgius Brittus in vrbis præfectura successerat. Is, vixdum sanatis ijs, quæ exulcerata per alios erant; Malacensibus

sibus æquè Incolis ac peregrinis admodum grauis esse ; & insitam Ingenio D
violentiam in omne genus hominum cœpit expromere. Mamudianæ fami
liæ seruitijsve, quæ portorijs vel munitionibus, Alphōsi Albuquercij decre
to, operam dabant; mercedes quotidianas, & alimenta subtrahere; alios à ca
lumniatoribus circumuentos, in ergastula condere; ereptas iustis possessori
bus villas & prædia, quasi ad fiscum deuoluta, amicis sui ac affinibus pessimo
exemplo donare; iuncorum magistris, qui antea nostrorū merces quoquo-
uersus bona fide vectare consueſſent, non modò custodes apponere Lusita
nos; verū etiam, nullo eorū delicto, ipsas nauium præfecturas adimere; deni
que, crudelitatis & auaritiæ, nefaria passim edere documenta. Ijs rebus terri
ti qui nuper ad vrbem redierant, cùm denuò diffugiſſent; ac nihil fermè vl-
la ex parte subueheretur; tāta rursum Malacæ solitudo, & rerum omnium
caritas consecuta; vix vt magnis propositis immunitatibus præmijsque, &
præcone circumquaque dimiſſo, turbatæ hominum mentes sedari, atq; ad
modicam celebritatem frequētiſſimum nuper emporium redire potuerit.
Cùm in peius quotidie cuncta inclinarent; acceſſit ad res propemodum ex
toto euertēdas, intestina discordia. Primum eo tempore & maximum erat
Malacæ munus, arcis præfectura: quod nimirū tam recēti dominatu, tamq; E
infestis circa nationibus Regibusque, Lusitanorū salus in eius arcis tutela cō
sisteret. ac proinde, omni cōtempto periculo, reliqui duces ac magistratus,
eū honoris gradū certatim expetebāt. Georgius Brittus per eos fortè dies do-
lore corporis animique confectus, cùm supremam sibi horam adesse intelli
geret; Præfectum vrbis Nonnium Vasçum Pereriam, vxoris fratrem sibi sub
stituit, Regis decreto; quod ita mandarat Emmanuel, vt si arcis præfecto diē
obire contigiſſet; in eius locum vrbis præfectus extemplò succederet. Britto
igitur defuncto, arcem Nōnius occupat. enimuerò id nullo modo ferre An
tonius Patiecus maritimæ rei præpositus; quod eam præfecturam ad se per-
tinere affirmaret; præiudicata iam ante re Alphonsi ipsius Albuquercij sen-
tentia; qui Rhoterico Patalino ea lege tradidiſſet arcem, vt eam postmodū
ipse relinqueret Fernando Petreio Andradio, penes quem eo tempore naua
lis item rei erat summa. itaque nullum eſſe dubiū, quin Georgio demortuo,
protinus ea sibi vigilia debeatur. Hoc certamine accensis animis, cùm suos
vterque sectatores haberet; nulla publicæ rei cura, duas in partes disceſſit
nomen Lusitanum: ac veritus Patiecus ne quid ex ea concitatione tumul-
tus oriretur; claſſem omnem, & quicquid naualis erat turbæ, paruam ad in- F
sulam recepit è regione Malacæ. Cùm dies aliquot obstinati ambo suspecti-
que inuicem, in prauo consilio perstitiſſent; neque demoueri se de sentētia
vllius precibus vel auctoritate paterentur; festo die quodam Patiecus in cō
tinentem exscendit sacrificij causa. ac præter ipsam arcem cum honesto co-
mitatu ad templum eunti, Nonnius (edicto prius suis quid fieri vellet) in ip-
so limine apparuit; hominemque blanda compellans voce; Quin, ait, Patie-
ce, nostrarum litium ac diſſensionum cognitoribus vtimur, communibus
amicis ac popularibus nostris, eorumque arbitratu redimus in gratiam?
cùm ad ea audiēda Patiecus propius ad portam appropinquaſſet; è latebris
repente prosiliens præualidis lacertis Thomas Nonnius elatum inter ma-
nus Patiecum in arcem rapit. Patieci comites, nouitate rei primùm attoni-
ti; parumper hæsēre: dein stupore in iram verso, cùm ducis caritate vim pa-
rarent; partim præsidij metu; partim regijs minis ac denuntiationibus ter-
riti, destitēre. Ea res momento vulgata, non modò nouam furoris & amen-
tię labem Lusitanis adspersit, quod omiſſo cōcordię bono, tot vndique cin-
cti periculis, inter se se contenderent; verùm etiam locum Alodino dies no-
ctesq; in id ipsum intento, ad regnum omni conatu repetendū, aperuit. Ciri
biges erat apud eum Raia, inter suos clarus bellica laude. Is, valida longarū
nauium

A nauium classe ab Alodino accepta; Mnaris fluminis ostia petijt, leucas à Malaca non amplius quinque: aduersoq; amne subuectus, in terram egreditur; ac loco peropportuno, è robusta materia densatoque aggere permunit castra: inde, vti nn per Lacsamana, repentinis excursionibus mare prorsus infestum habere, & in conspectum vrbis Malacæ identidem prouehi, & mox recipere sese; vt, si qua posset, irritatos certamine Lusitanos, ad paratas intra flumen insidias de more perliceret. Harum rerum nuntijs Goam per Verissimum Patiecum Antonij fratrē allatis; Prætor Soarius, qui ex Arabia paulo ante redierat, Alexium Menesium cum nauibus tribus, in quibus erant bellatores trecenti, Malacam celeriter misit. ac sub idem fere tempus illuc è Sinis etiam Fernandus Andradius, non exiguo cum apparatu & copijs appulit. Horum aduentu atque auctoritate, gliscens denuò Lusitanorum intestina discordia, quamuis ægrè sublata: & simul, à Menesio ad Sionis Regem, quicum ab ipso iam Albuquercio instituta erat amicitia, legatus Emmanuelis nomine, Eduardus Coelius mittitur, partim eius amicitiæ firmandæ causa; partim etiam vt eadem opera colonos ab Rege peteret frequentandę Malacæ, & quæstuosissimo eius oræ commercio Mahometanis eripiendo.

B Coelius ad vrbem Hudiam, quod regni caput est, Sionia naui delatus; Emmanuelis litteras ac dona reddidit Regi. dein iureiurando vtrinque renouatum est fœdus. cuius fœderis testem Coelius celeberrimo vrbis loco prę celsam ligneam Crucem summa Regis voluntate defixit. Ita Coelius, rebus admodum ex voluntare transactis; ac duarum insuper nauium pręsidio adiutus ab Rege, lætus Hudia soluit. & Camboianā oram pæne præteruectus, quod à Patanis accessu tempestate prohiberetur; dum ad Sincapuram neces sario cursum intendit, transuerso repente Euro in littus Panis eijcitur. Potiebatur eius terræ, vt supra demonstratum est, regulus is qui Alodini sororem habuerat in matrimonio: ac tum fortè ab Alodino ipso, incertum quibus de causis, grauiter diffidebat. naufragos igitur Lusitanos haud immeritò sibi diffidentes, metuentesq;, non modò nō pro accepta olim ad Malacā ignominia damnoq; tractauit; sed etiam contra gentis morē benignè & comiter excepit hospitio. Quin, proposito Lusitanæ societatis cōmodo simul & ornamento, ac Malacensis præcipuè commercij vberrimo quæstu; facilè sibi persuaderi à Coelio est passus, vt multorum exēplo dynastarum & Regum, se secum honorario vectigali ad Emmanuelem adiungeret. ita, vas au

C reum librarum circiter sex, in annuum tributum est pactus. quam tamen deinde fidem, ab ingenij mobilitate non diu coluit. Inter hæc, Alodinus de Menesij Andradijque aduentu per exploratores certior factus, tot in vnum coactis Lusitanis vtique aperta vi se se imparem ratus; ad solitas artes dolosque confugit: simulato belli tædio, pacem eo consilio petijt; vt nūntijs vltrò citroq; mittēdis rem in discessum vtriusq; ducis extraheret: quippe quos & reuertionis auidos, & secum vnà florē Lusitanæ iuuentutis deportaturos esse non ignorabat. Neq; sagacem astutiā viri, frustratus euentus est. Deceptos iā aliquoties Lusitanos, improba negotiādi cupiditas, & nimius reuisendæ patriæ amor, nouam in fraudem impulit. Iactatis vtrinque conditionibus, atque ita approbatis, vt nihil ad firmam stabilemque concordiam, præter Soarij Prætoris auctoritatem, deesse videretur; eius auctoritatis impetrandæ suscepto munere, quæ prima nauigandi facultas data est, Menesius, & Andradius cum egregio comitatu Goam petière. At Alodinus à Bintano progressus ad Pagum (id vico nomen; alij Pagodem appellant) occultè paratam interea classem, ad eas quas habebat naues adiunxit: auditoque ducum Lusitanorum discessu, ad arcem oppugnandam extemplò copias omnes æquè maritimas ac terrestres admouit. Nihil tam inopinatum nostris accidere tali tempore potuit. oppressi, vix ad arma capienda spatium habuē-

habuêre.itaque eo die defenſa ægrè mœnia ſunt. Inde,cùm ſæpius vrgeren- D
tur;nec vigilijs tantùm,ſed etiam omni vndique commeatu prohibito, fa-
me laborarent;longè peiore quàm antea,loco res Luſitana eſſe cæperat: a-
ctumq; de ea procul dubio foret;ni planè inſperatum ſubſidium Deus re
bus iam perditis attuliſſet. Iauenſis quidam erat in hoſtium caſtris vir cùm
pecunioſus & clarus,tum etiam conſilio manuque promptiſſimus. Is, gra-
uibus ab Alodino acceptis iniurijs, quas ſalua dignitate ferre non poſſet;ac-
cenſus vlciſcendi cupiditate,ad Luſitanos capta occaſione transfugit.eo du
ce atque adiutore,vt erat locorum ac temporum bene peritus, Luſitani fi-
dis aliquot Malacenſibus in expeditionem aſſumptis,agmine ſilenti profe-
cti,ſubitò viciſſim impetu caſtra hoſtium cum magna cæde expugnarunt.
prædæ haud ita multum in ijs inuentum.tormenta, pleraque ex ære ,aucta
ad trecenta . quominus Pagum victrici claſſe porrò contenderent ,ipſum-
que Alodinum oppugnarent; obiectis tranſuerſo flumine munitionibus,
cuſtodijsq; paſſim in ripa diſpoſitis, in præſentia prohibiti ſunt.cæterùm eo
facto repreſſa interim tyranni ferocia, atque ad leuandam annonam,in ali-
quot menſes laxamenti nonnihil noſtris eſt datum. Dum in hac rerum vi-
ciſſitudine Malaca vrbs fluctuat,Soarius Prætor ducibus alijs aliò miſſis ad E
maria tutanda;ipſe cum ſeptingentis armatis ad Ceilanum ſiue Traproba-
nam,nauium vndeuiginti claſſe contendit.Cum Callenſi regulo ante mul-
tos annos(vt ſupra memoraui) Laurentius Almeida pacem ac ſocietatem
inierat:Soarius,Columbani præcipuè reguli amicitiam & commercium ex
petebat,quod in eius poteſtate laudatiſſimi cinnamomi ſyluas eſſe non du-
biè comperiſſet.cuius item rei fama commotus Emmanuel,id ipſum per lit
teras accuratè mandauerat.Igitur delato in conſpectum Ceilani Soario;&
Columbanam præcipuè oram oculis perluſtranti, locus occurrit ad nauiũ
appulſum, & arcis ædificationem idoneus.hami figura littus in mare pro-
currit;curuoque anfractu capacem efficit portum,in quem ex inſula naui-
gabile flumen illabitur.huc applicita claſſe, nuntij confeſtim ad regulum
miſſi,fœderis & amicitiæ cauſa;poſtulatumque de more, vt in vſum diuer-
ſorij,merciumque cuſtodiam contra inſidias maximè Saracenorum , caſtel
lum ibi liceret exſtruere,non tam Luſitanis,quàm incolis & regulo ipſi,præ
ſidio ac munimento futurum.E Brachmanum diſciplina,vt cæteri fermè In
di,erat regulus,atque adeò Brachmanes ipſemet.neque ita pollens habeba-
tur ea tempeſtate viris armiſque.quocirca,& patrijs inſtitutis peregrinas re- F
ligiones auerſabatur;& in tam tenera inſula haud immeritò Luſitanam ex-
timeſcebat vim.Attamen,reputans apud animum ſuum,quàm ex tenui for
tuna vicinus Cocini Rex,poſt initam cum Luſitano amicitiam,ad quantas
opes breui tempore perueniſſet;eiuſdem ſucceſſus, & emolumenti cupidi-
tate ac ſpe captus;& de fœdere,& de caſtello, non tamen ſine aliqua ſolicitu
dine aſſenſus eſt.Cæterùm haud ita diu in ſententia perſtitit.Saraceni ex cõ-
tinente profugi,vel in primis vtilem in ea inſula negotiationem paulo an-
te inſtituerant.ij,morte triſtius rati,inde quoque ab Luſitanis pelli ſe; toto
conniſi impetu, regios conſiliarios pecunia muneribuſque ; regulum ip-
ſum adhuc fluctuantem,cùm alijs rationibus, tum propoſito miſerrimę ſer
uitutis metu,facilè ab ea mente deducunt.neque id modò,ſed etiam ad ar-
cendos aditu Luſitanos, vltrò ſuam ipſi nauant operam : ijſque præſertim
inſtantibus operi, hortantibuſque inſulanos, munitiones raptim excitãtur.
ibi ferrea nonnulla tormenta diſpoſita;& ſimul,ad nouam ſocietatem pla-
nè dirimendam,Luſitani pauci,qui, vt in pacatam regionem ſecuri deſcen-
derant,intercepti.Soario ad opus inchoandum in terram egredienti , obie-
cta munitio præter exſpectationem apparuit.miſſi protinus ad rem cognoſ-
cendam aliquot expediti,renuntiant, miſtos inſulanis Saracenos in ſtatio-
ne ver-

A ne versari. ita Mahometanũ scelus haud dubiè patuit. & Soarius, omissa inrerim ædificatione, copias ad pugnam exponit: magnoq; vsus militum ardore, quamquam assiduè iaculantibus contra barbaris, ad ipsa tormenta succedit. Aliquãtum laboris ac periculi fuit, dũ telis eminus dimicatur. ast vbi ad manus ventum est, momentò disiectis munitionibus, hostes in fugam auersi: rum fugientibus acrius instare Lusitanus; neque aut ignoris callibus, aut occurrentibus fluuijs ab insequendo desistere, quoad Prætor signo tuba dato, palatos iam ac dispersos ab effuso impetu reuocauit. Magnus hostium numerus cæsus eo prælio. nec Lusitano gratis victoria stetit. vulnerati iaculis fermè sagittisque complures: nonnulli etiam desiderati, in ijs Verissimus Patiecus, qui Malaca paulo ante redierat. Ab ea pugna, Soarius, vnius diei quiete militibus data, postridie prima luce rursus cum omni fabrili apparatu descendit; ac fossam à portu vastum ad mare duxit prohibente nemine. intra eam fossam vallum erigitur, tormẽtis in hostem obuersis: dein modico interuallo additur murus, barbarorum terrori magis, quàm operis firmitati propter calcis inopiam interlitis argilla cæmentis. Hæc ingenti classiariorum certamine confestim peracta. & regulus, cùm aduersa ictus pug-
B na; tum surgentis operis nec opinata molitione perterritus, misso confestim legato, veniam petijt eorum, quæ alieno suasu, inconsultè ac temere egisset: atque ad iungendam ex integro societatem hospitiumque se se paratũ ostendit. At Soarius grauiter questus non opera tantùm sibi cum armatis opposita, sed etiam comprehensos interposita pactione Lusitanos; præcisè negauit, se pro tam atrocibus iniurijs aliter satisfactionem accepturum, quàm si regulus ipse in Emmanuelis fidem ac ditionem cum annuo vectigali concederet. Neque abnuit Columbanus, Lusitana horrẽs arma. cumq; super ea re præfectus regius aliquoties non sine interprete cõmeasset; ad extremum ita conuenit: vti regulus Emmanueli quotannis persolueret stipendij nomine, cinnamomi pondo centum & viginti millia; annulosque duodecim, sapphyris, aut pyropis ex eadem insula inclusis: & elephantos præterea sex. Emmanuel autem, receptum in fidem Columbanum, ab hostium vi conatibusque, ipse & successores ipsius, terra marique defenderent. His maximè legibus data pax: & nulla interposita mora, Soarius destinato loco arcem condere aggressus est. opus, adiuuantibus etiam regijs, breui absolutũ. in eius arcis custodia Prætorem Ioannem Sylueriam valido cum præsidio col-
C locauit. oram maritimã nauibus quattuor tuendam Antonio Mirandæ Azeuedio tradidit. ipse, rebus ex animi sẽntentia confectis, & Arabicæ nauigationis magna ex parte compensato damno, circa initium Decembris ouans Cocinum est reuectus. Hęc fermè in vtraque India cis Gangem & vltra, Soario Prætore per triennium gesta. Prouinciam dein ab Soario accepit Didacus Lupius Sequeria, is, qui primus Emmanuelis missu Malacam adierat. Huic, magna Indici exercitus parte varijs casibus absumpta; naues nouem cum bellatoribus mille quingentis Emmanuel in supplemẽtum attribuit, cum quibus anno seculi huius decimo octauo profectus Olisipone, Cocinum secunda nauigatione deuenit. in eo cursu, circa promontorium Bonæ spei, contigit res minimè prætereunda silẽtio. Magnitudinis vastæ piscis est in Africo Oceano, quem piscem, à figura videlicet, acum appellant (Xiphiã ego fuisse crediderim) prælongo rostro, & in mucronem desinente; eodemq; ita duro atq; hispido, vt ferrum deterat in modũ limæ. Ex ijs belluis vna, dum subterfugientem prædam furibunda persequitur, in aduersã onerariã plenis euntem velis, toto impetu illata, in imas compages, pertuso alueo, acutissimum caput infixit. Ex eo laqueo dum se se per vim conatur excutere; quamuis libratam suis ponderibus nauem adeò quatefecit, vt se in Syrtim impactos nautæ non sine horrore putauerint. Quo dein ex foramine,

mine,cùm,ignaro quidnam esset rei magistro,sentinam traheret nauis;Co D
cini demum subducta,insertum in carinam, vt dixi,planè cubitale rostrum ostendit:quod illicò extractum,& in Lusitaniā argumēti & miraculi causa, deinde transmissum est. At Sequeria,inito magistratu; primùm circa oēs arces præsidia noua disposuit.dein Regulū Baricalę,detrectantem iugum;pactumq; nuper Emmanueli stipendium persoluere (vt sunt leuia barbarorū ingenia)recusantem;misso ad eius portus fauces obsidendas cum nauibus aliquot Alphonso Menesio, subsequuturus ipse mox,ad fidem officiumque aut minis,aut malo redegit.Simul etiā, cognito Malacam rursus ab Alodino grauiter premi;Antonium Corream cum onerarijs ad cōmeatus petendos,eoque importandos,proficisci iubet in regnum Pegu.cuius regni, vltra Gangem positi nō longè à Malaca,Triglypton olim vrbem,caput fuisse quidam existimant.Correa,prospero cursu ad Martabanum emporium Pegusiorum delatus;ne in terra adhuc ignota longius ab suis nauibus ipse discederet,Antonium Passanium,& Melchiorem Caruallium cum honesto comitatu muneribusq; misit ad Regem in vrbe Pegu (ex qua tota regio denominatur)inde aliquot dierum itinere commorantem.Magna tum erat (vt sæpe diximus) toto pæne Oriente, gloria nominis Lusitani: magna cùm bel- E
licæ virtutis,tum opum ac diuitiarum existimatio.neque minor, si per Lusitanos licitum esset,omnes circa nationes tenebat,in Malacensi emporio negotiandi cupiditas.Itaq; Pegusianus Rex, quamquam in primis tum potens ac nobilis;tamen haudquaquam indignatus, Antonium Corream nuntios pro se misisse;comiter ijs acceptis,duos vicissim ad eum ipse cum donis remisit,stabiliendæ societatis & amicitiæ gratia:satrapam vnum;alterum pōtificem;hunc,Raulinum;illum,Samibeleganum, Pegusiorum vulgus appellat. Vt Martabanum est ventum,post mutuæ salutationis officia,conscriptæ communi consensu,pacis & fœderis leges.tum,ad eas solenni iureiurādo firmandas, in celeberrimum vrbis fanum Antonius Correa regijq;,summa populi frequentia conuenēre.totius autem cæremoniæ ordo fuit eiusmodi.Samibeleganus prior,in aurea plagula diligenter inscriptas eius amicitiæ leges,tum Pegusia,tum Lusitana lingua;vt & populares,& hospites intelligerent,elata voce recitari iussit.idem à nostris vicissim est factum. lectis,& subscriptis conditionibus,Raulinus,seu sacrificulus, quædā ex ritualibus Pegusiorum libris de more pronuntiat.papyracea dein segmenta crocei coloris(qui colos apud eam gentem cultui diuino dicatus est)& aliquot simul arboris odoratæ folia certis notata litteris,igne subiecto comburit. F
Tum, suis insertam manibus, manum vtramq; Samibelegani, cineribus ijs imponit,pauca ex eo percontans, quibus ille ita respondebat; vt sui Regis nomine ratam & fixam eam societatem fore, iureiurando promitteret. Hæc omnia,summa attentione miroque silentio peracta. Dissimiles animorum habitus Antonius Correa comitesque in eam cæremoniam attulerant:quippe qui vano errore ducti,Christianam fidem ethnicis iureiurando obligari fas esse vix ducerent.itaque Antonij accitu, linteatus antistes, qui nauticis præerat sacris;diuini humanique iuris haud multo quàm cæteri Lusitani peritior, in medium prodit.sacræ paginæ,Christiano ritu, erant ab Antonio cum solenni imprecatione tangendę.atqui sacerdos pro Euangelijs biblijsve,librum ex composito protulit,elegāter & artificiosè compactum ; in quo varij generis lusus & cantica Lusitanico sermone scripta continebantur;nonnullis tamen immistis, vt fit, sententijs moralibus,atque diuerbijs. Huic ergo libro dum Antonius fallacem admouet manum ; diuinitus factum est, vt in ea verba ex Ecclesiaste incideret: VANITAS VANITATVM, ET OMNIA VANITAS: quod ille vbi præter omnem exspectationem animaduertit, subita perculsus religione cohorruit;

A horruit; ac præclarè ſenſit, quàm integram & inuiolatam fœderum fidem, vel cum ipſis barbaris ethniciſque; eſſe cœleſte iubeat numen. ergo apud ſe perinde iuſtum atque legitimum id iuſiurandum Antonius habuit, ac ſi pro vulgari eo libro ſacroſancta vtriuſque teſtamenti volumina contigiſſet. Sancito in hunc modum fœdere; impoſitiſque in onerarias mercibus, & omni genere cōmeatus, Correa peropportunè Malacam defertur. Eius aduentus, non modò ex diuturna fame & ſqualore obſeſſos refecit; ſed etiam animos ijs addidit ad Alodinum ipſum vltrò laceſſendum, &, ſi qua fieri poſſet, ex tam vicinis ſedibus tandem aliquando exturbandum. Quod ille quaſi præſagiens, ad omnes eiuſmodi caſus multo ante ſeſe parauerat. tranſuerſis primùm cancellis non vno loco interſepſerat flumen, anguſto dumtaxat ſingulis paronibus lembiſve tranſitu relicto. dein, ſub aquas paſſim fiſtuca ſtipites præacutos adegerat. ad hæc, denſiſſimas vaſtæ magnitudinis arbores, quæ ripas fluminis dextra læuaque prætexunt, ad radicem ita incidi præceperat; vt perleui momento impulſæ, nauigantes obruerent. Deniq; non longè à Pago, qua ſinuoſo fluminis ambitu longiorem in cubitum prominet ripa; conſibulatis è valida materia trabibus, & ceſpite ingeſto, nouum caſtellum excitârat; idque non modico præſidio, nec paucis ex

B ære tormentis ad hoſtem ex obliquo feriendum inſtruxerat. His rebus cognitis (neque enim deerant qui cuncta renuntiarent) Correa, & Eduardus Mellus, contracta minorum nauium claſſe, quarum pleræque remis agerentur, & bellatoribus circiter quingentis impoſitis; Muaris fluminis oſtia petiêre. inde præmiſſi cū ſecuribus dolabriſque, & firmo præſidio militum fabri ad hoſtiles munitiones amoliendas. ij quò validiores, ac peritiores talium erāt artium, eò celerius confecta res eſt. diſciſſi cancelli; euulſi ex imo ſtipites; inſidioſæ arbores in diuerſum proiectæ. ita ſequēti agmini tutus ad caſtellum vſque fuit acceſſus. neque ita magno negotio, admotis nauibus machiniſque, deiectū inde præſidium. Hinc, magna concepta fiducia, Luſitani ad Pagum victrici ſuccedunt claſſe. Vt in conſpectum oppidi vētum eſt; diſpoſitæ extra vallum Alodini copiæ cum elephātis, & ſublatus de more ingens clamor, & emiſſa tormenta, nonnullam cruenti prælij ſpeciem præbuêre. ſed vbi egreſſus è nauibus Luſitanus in ſicco ſigna conſtituit; & cominus gladijs contiſque dimicari cœptum eſt; tanta planè diuinitus formido (veterum Hebræorum victoriam diceres) tantus terror hoſtes inua-

C ſit, vt oppido ad prædam relicto, ſeſe in proximos lucos, & nota latibula fœdo curſu coniecerint. nec pauci ex ijs in fuga verius quàm in pugna cecidêre; cùm è Luſitanis (quod præſenti diuinæ opi acceptum ſine controuerſia referas) ne vnus quidem deſideratus ſit. Fuſis fugatiſque hoſtibus, ad ſpolianda tecta raptim diſcurrit miles. exhauſto quicquid erat pretioſi; oppidum concrematum. dein Alodini parones, & varij generis nauigia in vnum coacta ferè centum. quorum erant aliquot, puppi proraq; regium in morem, cælatis inauratiſq;: ex eo genere nonnulla in triumphi ſpeciem reſeruata. cæteris ignes iniecti. Hac tam inſigni victoria parta Luſitani cum ſumma gratulatione redeūtes in vrbem accepti. Alodinus, fracta, ſed nondum perdomita ingenti ferocia, ad recolligendas è tanta clade vires, Bintanum inſulam fremens gemenſque repetijt. Interea, vicini Malacæ barbari, alienas anguſtias & incommoda ſuam rati occaſionem; multis & grauibus iniurijs noſtros affecerant: ac Pacenorum præſertim tyrannus, qui nuper in id regnum inuaſerat; delatoſq; in Pacenum portum negotiatores aliquot Luſitanos partim exuerat mercibus, partim etiam per ſummum occiderat ſcelus. Ac ne Acenus quidem, quamquam ſocietate ac fœdere iampridem noſtris obſtrictus, in ea rerū difficultate ſat ſe pro amicitia geſſerat. Ad eas vindicandas iniurias, reguloſq; ab inſtituto latrocinio deterrēdos; Garzias

M Sala

Sala Malacæ Præfectus, Emmanuelem Patiecum, vnica, verùm egregiè instructa naui dimisit. is, præcipuo in Somatranos odio instinctus, quòd Antonium fratrem paulo ante in vincla coniecerant, cùm alia Somatræ littora, tum verò Pacenum, Acenumque breui adeò fecit infesta; vt non peregrini modò institores multi ab ea nauigatione desisterent: sed etiam incolæ, piscatu, quo maximè alimento victitat ea gens, intolerabili cum dolore damnoque abstinerent. Neque præcelsam Patieci nauem, atque à machinis ac milite paratissimam, semiermes ipsi, minoribus nauigijs aggredi satis audebant: tantùm ad opportuna insidijs loca excubare instituerant, si quos, vt fit, in terram egressos, per occasionem excipere possent. Fortè ita accidit, vt Patiecus, aquandi causa, Malacensi quàm exercitatissimo remige instructam scapham intra Iacaparini fluminis ostia mitteret. abest ea aquatio à Paceno portu millia passuum fermè quattuor. neq; ad remigum præsidium propugnatores plus quinque attributi, Antonius Veranus Portuensis, Antonius Passanius Alanquetianus, Franciscus Gramaxius, Ioanes Almeida Quintelanus; postremi nomen intercidit. Aquatione per otium facta, priusquam ad suos Lusitani sese recipiant, à barbaris agniti. Et Pacenorum Præfectus, Raia Sudamicinus, rei subitæ nuntio excitus, lanciaras tres cõfestim expediri iubet; correptisq; quæ fors obtulit telis, in singulas, aptas instructasque remigio, centum & quinquaginta armatos imponit. Ea dum parantur, coorti repentè ab vtraque fluminis ripa barbari, sagittis & iaculis abeũtes nostros detinere non desinunt. & ea quidem mora non admodum Lusitanos retardat. quippe hostium tela, densatis vtrinq; scutis excipiunt. grauius aliunde malum instabat; quod vno eodemque tempore contrarius ventus & æstus accedens, exitum intercluderet: neque ab socia naui, procul in salo iactis anchoris, erat in re trepida cur opis quicquam exspectarent. iamque raptim instructæ lanciaræ haud dubiam ad prædam cum ingenti clamore festinant. longè tamen reliquas antecedit ea, qua Sudamicinus ipse cum iuuentutis flore vehebatur. Ea re animaduersa Lusitani, tot vndique pressi difficultatibus, consilium ab ipsa desperatione capiunt, vltrò in aduersum hostem eundi; vt, quemadmodum sit nomine Lusitano dignum, fortiter dimicãtes occumbant prius, quàm per metum mortis, in teterrimam seruitutem abducantur. Hoc ergo consilio scapham repentè circumagunt: validoque remorum impulsu vix dum concurrerant proræ, cùm Lusitani salutari IESV nomine pariter inuocato, strictis gladijs aut hastis, priores in nauigium hostile magno ausu transiliunt: ac ferro primùm summouent barbaros: dein conglobatos in vnum, ipsaq; audacia obstupefactos, haud tamen incruenti ipsi ad satietatem trucidant. Nec in longum extracta est pugna. Paceni, cùm ad vehementes gladiorũ & cuspidum ictus nuda præbuissent aliquandiu corpora; & emicantem è Lusitanorum oculis ardorem ferre vltrà non possent; quà cuique commodum est, certatim sese in flumẽ eijciunt. Sudamicinus, perterritos nequicquam precibus minisque cohibere conatus; denique se ipse quoque de naui præcipitat; doloreque ac rabie accensus, vt quemq; suorum nando adeptus est, elato pugione confodit. Cæteri duabus lanciaris ex interuallo sequẽtes, cùm, si acrius institissent, nostros vulneribus affectos ac propemodum exsangues nullo negotio conficere potuissent; nec opinata suorum clade perculsi, terga verterunt. Ita, IESV adiuuante, è rebus perditis repentè Lusitanus victor euadit: ac nullo è suis amisso, captiuam ipsius Præfecti lanciarã in altum abducit: eò maiore omniũ gratulatione ac lætitia, quò propior exitio fuerat res. Eius tam præclari facinoris fama cũ cæteris circa populis, tum præcipuè regulo ipsi Paceno magnum terrorẽ incussit. Missis extemplò ad Patiecum, mox ad Garziam Salã legatis, demissè petijt pacem; eaq; conditione impetrauit;

A trauit;vt cuncta per scelus ac fraudem ablata Lusitanis cum fide redderet. Hoc rerum Malacensium statu,Sequeria nouus Prætor enixè operam dabat,vt pedem,si posset,in Maldiuis insulis figeret.Eæ,vt supra docuimus,Canarino, & Malabarico littori obiectæ,numero plus mille censentur. Multitudinem hanc,intercursantes euripi faciunt, adeò angusti, vt alibi nauium antennæ iubas arborum deterant:alibi etiam,qui valentiores sunt viribus,ramo quopiam manibus apprehenso,ex vna in alteram insulam saltu transmittant. Multis rebus ad victum necessarijs carent incolæ:sed pro ijs omnibus:vna est palma(sic enim appellant) Iudaicis & Africanis, careotas ferentibus,longè præstantior. quippe,non proceritate solùm & pulchritudine excellit;verùm etiam tota prorsus in vsu est ita multiplici,vt vulgo, si quem frugi & industrium laudibus efferre volunt,palma vtiliorem appellent.Prima dos,in fructu ipso. Tengam Narlemve Indi;cocum,seu nucem Indicam Lusitani dixêre:humani fermè capitis magnitudine,duplici operimento:quorum exterius,in summo læue,stupea intus densitate(cairum vocant) netur ac texitur, cannabis & sparti modo,cùm alios in vsus,tum præcipuè in vitilium nexus, & anchoralia : neque materia vlla ad nauticos B funes & maris impetus obsequentior. namque , vt salsuginem amat ea planta; cairum quoque ex ea prognatum , & marinis aquis immersum, identidem reuirescit:& anchoris illigatum,fluitantes in salo naues egregiè continet,non tam ab innata duritie,vel operis firmitate, quàm viriditate ipsa,& lentitia quadam ad instar corij: vt se se vel in altum elato nauigio, miram in tenuitatem extendat; vel residente, rursus in crassitudinem contrahat . quod secus in nostris euenit rudentibus: quæ nimirum ipsa vi ac pertinacia sæpe rumpuntur. interior autem calix, rufo colore,& globosa rotunditate prædurus , addito auro vel argento , in pocula figuratur. ipsa verò pomi caro, amygdalæ in modum, pinguedine quadam & grato sapore lactescens, non per se tantùm in cibo grata est, ac salubris; verùm etiam, vbi visum fuerit, exhausto lacte, paulatim in oleum eliquatur. totus autem racemus, dum ex eo tener adhuc emicat fructus, nodo constrictus, ac leuiter incisus, in obdita oris angusti vascula opimum instillat succum,ex quo varijs artibus coctionibusque, veteri, vt Strabo ipse testatur, inuento,mel seu saccarum, vinum,acetumque perficitur. iam folia,cùm & librarijs pro papyro sint, & loco tegularum imposita domibus, C arceant imbres; tum etiam in vestis formam facili simul ac spisso contextu nectuntur. Denique,vna eademque arbor,omnia prorsus ad rē nauticam instrumenta ac materiem præbet. quippe truncum & ramos; in malum,assamenta,clauosque: comam in vela:cairum in funes (vt dictum est) omnium optimos,filaque ad laterum suturas:postremò cocū ipsum, quæque ex eo conficiuntur,in onera.ita,non sine miraculo quodā,omnibus planè rebus ex semet apta & instructa nauigat palma:eademq; discissa per hyemem,viuaces ad prunas,lenta ignium alimenta suppeditat. Incolæ importato lino,sericoque,talares tunicas eleganti opere texunt: quibus honestius multo,quàm cæteri Indi velant corpora.Piscantur etiā palmeis verriculis minuta conchylia(sunt qui Venereæ conchæ genus putent)miro splēdore,& colorum varietate.hęc,saburrę loco in onerarias indita,ac diuersas in regiones euecta,apud Gāgaridas & Sionios, vilioris monetæ explent vicem ad res parui pretij coemendas:apud Hesperios aūt Aethiopas, cum rebus etiam carioribus permutantur.Insularum omnium caput est Maldiua;ex ea cæteris cognomentum.ibi frequenti emporio domicilium est Regis.qui cū inita iam à Soario per Ioannem Sylueriam, vt supra demonstratum est, amicitia;ad eam stabiliendam, locumque munitæ apothecæ de more petendū Sequeria deinceps Ioannē Gometium destinauit.Neque magnæ cōtentio-

nis fuit res. Ab homine donis ac promissis illecto; & cũ Lusitanæ felicitatis D opumque haud ignato; tum vectigalibus nouis rem augendi percupido, facilè non de societate modò, sed etiam de castello impetratum. id castellum ad mare Gometius, quod lapidibus & calce careret; è lignea materia glebisque raptim exstruxit, ac munijt. Eius deinde operis, & quadam nominis Lusitani fiducia, vix quindecim armatorum custodia septus, cùm iã non pro inquilino vel hospite, sed pro tyranno ac domino sese gereret, & commeantes in id emporium peregrinos varijs vexaret iniurijs; repentina conspiratione Saracenorum oppressus, vnà cum suis occiditur. arce, & ijs quæ intra arcem asseruabantur, Mahometanus potitur. ita Lusitani, quàm facili aditu in eas irrepserant sedes; tam leui negotio mox deinde sua culpa deiecti sunt. Nec leuiores alibi plagæ per eos dies acceptæ. Goana oneraria cõmercij causa Ciaulum petens, in Saracenorum, qui Dabulum incolunt, biremes illata, prælio commisso deprimitur. In easdem biremes Lusitana carauela postmodum incidit (rotundæ nauis genus, cùm ad onera, tum ad militiam vtile; dromonem Græco vocabulo haud incommodè fortasse quis dixerit) contracto mox certamine, dum tormenta exercentur, ignea scintilla in sulphurei pulueris cadum illabitur. inde sæuum repente coortum incẽdium, E nautas vectoresq; omnes, vna muliere excepta, protinus hausit. Ad earum rerum nuntios, ira percitus Christophorus Sosa, qui cum nauibus aliquot Canarini maris custodiæ præerat; nocte sublustri, Calacinum (is locus est agri Dabulensis) inuasit. Sosæ aduentu præcognito, incolæ paulo ante diffugerant. Lusitanus ad prædam versus, quamquam erat barbarica vilisque suppellex; tamen ab ea dulcedine auelli non potuit; quoad, illucescente demum die, Saraceni circiter quadringẽti, sagittariæ artis peritissimi superueniunt. Aduersus eam multitudinem Sosa cum centum & quinquaginta armatis egreditur: quorum erant sclopettarij seu fistulatores non pauci. Accensis vtrinque animis, atrox pugna coorta. Saraceni arcubus tãtùm instructi; primam hostiliũ glandium procellam submissis corporibus excepêre: tum ad sagittandum ipsi consurgunt. tamque densus ac perpetuus fuit spiculorum imber; vt Lusitano, ad fistulas replendas nihil vnquam temporis aut loci reliquerint. Inde cùm, sensim cedendo, ad mare se se reciperet Sosa; minimè fefellit hostem. circummissus illicò iuuenum globus, reditum interclusit. itaque Lusitani vndique vrgeri cœpti: nec sine multo sanguine, vix tandem ad naues effugium patuit. Soluentibus dein oram simul, F & iaculantibus, adeò pertinaciter institêre Saraceni, alienato ab sensu periculorum animo, vt semet aquis vmbilico tenus immergerent, nauigijsque, remorandi causa, propemodum inijcerent manus. Ex eo discrimine Sosa denique elapsus, Ciaulũ ad saucios curandos, minimè secunda fama se contulit. Eodem fere tempore quattuordecim nauium classis, cui Georgius Albuquercius præerat, Olisipone profecta, malè admodum nauigauit. quattuor tantùm eo anno in Indiam peruenêre. è reliquis vna è medio cursu in Lusitaniã vento reiecta. aliam in ipso itinere Castellanus quidã nauarchus ab Indicis commercijs ad latrocinia piraticamque cõuertit. tertia, superato iam promontorio Bonæ spei, circa Quiloæ, & Mombazæ littora, magis etiam miserabili genere cladis interijt. Mahometani eas incolũt regiones: hi, Anconino Rege interfecto, iampridem ab Lusitana societate defecerant. Cũ dira necessitas cogeret, aquandi gratia, ad Matuam, eius oræ vicum, quadraginta viri ex naui Lusitana appulerant scapham; in quibus erant primarij duo: præfectus, & gubernator. Dum egressi ad fontes doliola cõplent; interim scaphã, remigibus vacuam, recedens æstus in sicco destituit. Ad eam deducendam, aptandosque remos, semiplenis vasibus illicò Lusitanus accurrit. nec segnius barbari, animaduersa re, duo circiter hominum millia

infen-

A Infensis animis aduolāt: nautasque partim sub oneribus, partim à terra molientes, ad vnum omnes occidunt: nequicquam cæteris Lusitanis, cùm ad bombardæ ictum accedere propter vada non possent, indignam suorum cædem ex alto spectantibus. Ac ne ipsi quidem lætiorem exitum deinde sortiti. quippe, vrgente siti, dum alias aquationes in vicino cõquirunt; rectore vacua nauis haud longè ab Quiloa in syrtes impingitur. Ad conspectam eminns prædam, ingens repentè affuit hostium vis. momentò spoliata oneraria: & quotquot ea vehebantur cæsi, vno duntaxat relicto adolescente, quem tyranno Mombazæ muneri mitterent. Albuquercius, dissipata classe, ignarus, ex ijs quæ non comparebant, quò quæque delata esset, cum cæteris nauibus ad Mosambicum exegit hyemem: atq; inde, transmisso mari, Goam insequenti demum æstate peruenit. Circa idem ferè tempus, Prætor Sequeria, toties iam ab alijs infelici successu tentatam Arabicam expeditionem aggredi statuit. Contractis ex omni ora nauibus maioris formæ quattuor & viginti, bellatorum tria millia imposuit; quorum erant Lusitani mille & octingenti: cæteram summā, è Malabaribus & Canarinis expleuerat. Cum ijs copijs Goa profectus Februario mense, anno seculi huiusce vi-
B gesimo, ad Aromata promontorium Africæ, secunda nauigatione transmisit. Ibi cognito ad Giddam stare sex Turcarum triremes; manusq́ue armatorum cogi ad fauces Adeni occupandas; intra ipsas fauces inuehi, & longitudine sinus emensa, circa Giddam lacessere bello Turcas decreuit; vt si se occasio dedisset, signis collatis de rubri maris possessione decerneret. Hoc animi proposito legens oram, ad Meten vicum, aquandi causa, applicuit, metu desertum ab incolis. vna tantùm vetula inuenta: cuius indicio in summa siccitate aqua patuit. amnis erat alueo glareoso. sub eam glaream, æstate, cursu tacito sese ita latices condunt; vt nihil humoris in summo prorsus appareat. Anum indicem remuneratus, & in eius gratiam flammis ab eo prohibitis vico, Sequeria in Arabiam non longè ab Adeno traiecit. ibi dum ad Aram (id loco nomen) anchoras iacit; in scopulum sub aqua latentem illata Prætoria, solutis incussu compagibus extemplò diuellitur. quæ in summis tabulatis erant, cum parte machinarum ægrè seruata. cætera demerso alueo periêre. naualis turba (quadringenti numerabantur) in cæteram classem distributi. à Sancto Antonio nomen erat Prætoriæ.
C ex eo, Diui Antonij saxa, locus appellatus. Ab hac statione cùm ad Giddam rectà contenderet Prætor, adeò pertinaci complurium dierum Aquilone prohibitus est; vt interim aduentante hyeme, idoneum rei gerendæ tempus effluxerit. Itaq; omisso bello, ad pacem cum Dauide Abassino Rege firmandam animum adiecit. cuius Regis imperium, cætera mediterraneum, modica tantùm ex parte ad rubri maris littora pertinet. Eam oram Danidis nomine tenebat Præfectus maximus, quem honoris titulo Barnagazium vocant. oppidis ac vicis, Præfecti minores præerant. Cum hisce Præfectis de societate agendum erat Sequeriæ, & legati duo in terram exponendi. alter, Matthæus Armenius, is, qui ab ipso Dauide Helenaq́ue ad Emmanuelem cum donis ante decennium venerat: atq; ob suspectam eius legationis fidem, ab Lusitanis nullo suo merito indigna & acerba pertulerat. alter, Emmanuelis ad Abassinum erat legatus, Rhotericus Lima, suffectus in locum Eduardi Galuani, qui superioribus annis in ipso itinere, nondum peracta legatione, decesserat. Simul etiam erat ei Mazua insula (quæ Ptolemais ferarum olim fuit) haud procul à Camarano visenda, si fortè locus arci ad eius regionis custodiam ædificandæ idoneus foret. ea insula Arquico oppido maritimo Abassini littoris obiecta, perangusto freto ab continente dirimitur: & lunato sinu in idem littus obuersa, in primis tutam ac placidam stationem nauibus prębet. ad hęc, cisternis, armentisq́ue varij generis,

 neris,

neris,in vſum claſſium & præſidiorum abundat.Prętor,totam inſulam per D
otiũ contẽplatus,tametſi Mahometani incolebant;tamen,vitandę inuidiæ
gratia,ſuos ab incendijs ac præda cõtinuit:Mahometis verò fanum ritè expiatum, intemeratæ Conceptioni Deiparæ Virginis dedicauit: ibi per eos
dies Chriſtiana ſacra peracta non ſemel. Interea ab Arquici Præfecto oratores affuêre cum donis &commeatu:quibus,vtpote Chriſti cultoribus,ſericum vexillum Cruce inſignitum, amicitiæ cauſa, datum eſt. illi, cognito Chriſtianos & Luſitanos aduenas eſſe, cuius gentis fama iampridem eo
tractu increbuerat, mirum in modum gratulati;primùm omnium de Matthæo Armenio cum cura perquirunt. hunc ipſum vbi adeſſe præter exſpectationem audiêre;& mox in conſpectum eſt productus veneranda canitie
ſenex;obortæ cunctis præ gaudio lacrymæ. &, vulgata eius rei fama, certatim ad optatos viri amplexus, & manuum oſcula confluebant. Ea demum
celebritas,& Matthæum omni ſuſpicione liberauit;& Luſitanis, quod inſontem adeò aſperè & inhumanè tractaſſent, dolorem ſimul ac pudorem
iniecit:eò magis,quod etiam aliquot è ſacra Viſionis æde monachi (multa
autem cœnobia, ex Diui Antonij fermè inſtitutis, eo toto regno viſuntur)
ſalutandi eiuſdem Matthæi cauſa,ad claſſem acceſſerant: qui ab Luſitanis E
ſacerdotibus linteatis, cum ſymphonia & pſalmis accepti, magnam animi
voluptatem præſeferebant, non è Matthæi ſolùm,ſed etiam ex ipſo Luſitanorum aduentu: quod vetus oraculum ſibi à maioribus traditum ferrent;
ex occiduis aliquando regionibus,Chriſtianæ religionis homines in ea loca venturos. Eius vaticinationis promiſſa, tantæ claſſis appulſu, tandem eſſe confecta;& in illo ſacratorum hominum cœtu,Heſperiam cum Eoa Eccleſia,tanto locorum interuallo,dextras quodammodo miſcuiſſe;magnoperè lætabantur. in ſermonem dein cum Arquicano Præfecto ventum eſt;
& paulo poſt, ad ſtabiliendam ſocietatem (quod ita Dauidem velle non ignoraret) Barnagazius cum peramplo comitatu Arquicum proceſſit. Paululum ibi altercationis fuit,dum dies locuſque colloquio conſtituitur: littus ipſum aduena:Arquicum oppidum Barnagazius pręoptabat,nonnulla
fraudis ac periculi ſuſpicione ab Saracenis iniecta. Ad eam ſuſpicionem tollendam(quando per obſides tranſigi, indignum Chriſtiana amicitia & hoſpitio videbatur) cùm ſynceri animi pignus Crucem nudari & porrigi ab
ſacerdote iuberet Antonius Saldania, Luſitani Prætoris internuntius;ſeuero vultu Barnagazius confeſtim exſurgens obſtitit; negans,tam leui de re, F
tam auguſta attrectanda myſteria. Quin ego potius,inquit,de iure meo decedam, meq; vltrò in omne diſcrimen obijciam. ita, mediæ regionis campus,inter oppidum & mare,cõſenſu deligitur. Barnagazius cum equitibus
ducentis,peditum duobus millibus ab Arquico; Sequeria cum ſexcentis nõ
amplius armatis è claſſe deſcendit. ijs copijs in ſtatione vtrinque conſpecta
relictis;cum ſenis ambo comitibus in medium prodiêre. Primus cõgreſſus
fuit,mutuò blandè & amicè conſalutantium:& Regis vtriuſq; in alterum,
beneuolentiam ſtudiumque accurata oratione teſtificantium. dein ſocietas ac fœdus hoc maximè modo ſancita. Claſſiarius ſacerdos argenteam
Crucem in medium attulit: ea Barnagazius prior apprehenſa, nixus genibus:Quam,inquit,pacẽ IESVS Chriſtus,generis humani Redẽptor, diſci- »
pulis reliquit ſuis; eadem eſto inter nos,qui eiuſdẽ Chriſti cultum profite- »
mur,ac fidem.Hanc ego pacem (quantum in me fuerit)Regis mei nomine »
ſpondeo; atque ita iuro per hanc ſacroſanctam noſtræ ſalutis effigiem. In »
eandem fermè ſententiam conceptis verbis iurauit Prætor. dimiſſo dein »
colloquio,per triduum ex vtraque parte donis officijſque certatum. & ingens omnium fuit lætitia, quod opulenti duo Reges terra marique,contra
Chriſtianæ rei aduerſarios arma iunxiſſent. Poſt hæc, Sequeria Rhoteri-
cum

A cum Limam legatum Barnagazio commendauit, ac tradidit, ad regiam vsque tutò mittendum. cuius in comitatu cùm alij honesti viri complures fuêre; tum verò Franciscus Aluarus sacerdos: qui dein reuectus in Lusitaniam, eius peregrinationis seriem patria lingua descriptam edidit: eodemque postea auctore, Paulus Iouius gentis ritus moresque latino sermone diligenter est persecutus. Per eosdem ferè dies, quibus in Arabico sinu Lusitanus agebat Prætor, è Paceno Somatræ insulæ regno, summus Mahometicæ superstitionis Califa seu antistes, nomine Molana, supplex illuc vsque contendit. puerum adducebat duodecim fermè natum annos, Paceni Regis filium: cuius parente occiso, Geinal tyrannus, ab Alodino socero adiutus, regnum inuaserat. huic si contra communem hostem suppetias Lusitani tulissent, restitutum in patrias fortunas puerum, in Emmanuelis auctoritate cum annuo tributo Molana spondebat futurum. Et pupilli orbitas, & Califæ obtestatio apud Sequeriam valuit. Ad Geinalem ex ea possessione pellendum, sex naues cum valida manu armatorum, Georgio Albuquercio attributæ. Cuius rei, & iunctæ cum Dauide amicitiæ nuntios qui ad Emmanuelem afferret, Petrus Vasæus in Lusitaniam à Prætore missus. magna toto regno B omnium ordinum gratulatio fuit; & in singulis oppidis miro populi studio supplicatum est. Prætor, cùm egressus freto Calaiatum petijsset, Armuziam inde processit. ibi, clauso iam mari, cum magna nauium parte hyemare coactus est. Dum hæc ad Arabiam, & Persidem fiunt; Goç Præfectus interea Rhotericus Mellus Lusitanam rem, haud contemnenda, si crimen abesset, vectigalium accessione ditauit. Idalcanem inter, & Crisnaraum Narsingæ Regem, atrox ac funestum per eos dies exarserat bellum; dum reconciliatæ nuper amicitiæ leges ambo parum syncera fide custodiunt. Idalcan perfugas & noxios è Narsingæ regno contra ius & fas clam admittere, grassari occultis latrocinijs, ac repetentem res Narsinganum, dolis fallacijsque frustrari. Crisnaraus vicissim, otij impatiēs, bellum denuò optare; & in Raciolū vrbem Decani regni munitissimā, spe atq; auiditate imminere: quam sibi maioribusque ademptam, Idalcanis accessisse regno ægrè ferebat. Eius ergo repetendæ vrbis, & Idalcani arma rursus titulo specioso inferendi tale consilium inijt. Saracenus erat in ipsius aula, Cides Mercar, Mahometano cultu ingenioque, industrius vir, & experiens. Hunc, ad Arabicos equos C in vsum belli coemendos magno cum auri pondere Crisnaraus Goam misit: & quò testatior esset res, ad Goæ Præfectum super tali negotio separatim litteras dedit, haud dubius, quin per Decanios fines necessariò iter habenti bene nummato viro, Idalcan, prædas eiusmodi sagaciter odorari assuetus, de more structurus esset insidias. Quod putarat, euenit. Ingressum Decanios limites Cidem, vtpote eiusdem sectæ hominem; qnin etiam è Mahometis, vt ferebatur, stirpe genitum; Idalcan benignis admodum promissis ad se per litteras inuitauit. Cides, vel societate superstitionis, vel vbertioris stipendij ostentatione adductus; vel etiam interuertendæ regię pecuniæ spe; haud grauatè ad Idalcanem sese contulit. ille, comiter acceptum, per speciem honoratæ præfecturæ, Dabulum extemplò amandauit. ibi, ne quid rumoris emanaret, pecunia spoliatū, per idoneos talium facinorum administros è medio sustulit. Crisnaraus interea, speculatoribus clam appositis, cùm rei gestæ seriem haud magno negotio comperisset, lætus oblata belli occasione; missis quoquo versum ad Reges ac dynastas epistolis; manifestam Idalcanis perfidiam, & violatas pacis leges minaciter & acerbè conquestus est: dein, maximis equitum peditumque contractis copijs, Raciolum vrbem obsidione cinxit. Ad eam soluendā obsidionem Idalcan profectus; commisso prælio, magna parte suorum amissa, cū paucis elabitur. Crisnaraus victor, non castris modò Idalcanis est potitus; sed etiā Raciolum

ciolum vrbem valido instructam præsidio,crebris iā oppugnationibus frustra petitam;metu denique in ditionem accepit. Idalcan interea, remotis oppidis, quò propter siccitatem Crisnaraus cū exercitu peruenire non posset; amissa in præsens renouandi belli fiducia, sese inglorius continebat. Ad eius cladis famam,cùm alij ab Idalcane defecêre;tum Gini,gens in Decano regno prænobilis. Eius gentis principes,germani duo fratres,Comus,& Appa,contractis octo fermè armatorum millibus, in subiectos Gateis iugis agros impetum fecerant:inde sine dubio in oram maritimam transgressuri, crebris portubus & vectigalibus quæstuosam (Concanum vocant è regione Goæ)quam Ginorum olim familiæ Mahometani eripuerant. Eius oræ Præfectus,Idalcani hero auaritia & fraude non absimilis, magna pecuniæ summa è vectigalibus portorijsque collecta; id vnum laborabat, quo pacto,inter eos tumultus, domini rem ad suum peculium adiungeret. Omnia circumspectanti, commodissima ad fugam, Goa Lusitanorum vrbs visa. id quò tutius faceret;Lusitanum sibi præfectum ante conciliandum ratus;ad specimen probitatis ac fidei petijt ab eo per nuntios, primùm vt Idalcani contra Ginos tumultuantes opem pro amicitia ferret. id si facere grauaretur(quod ita fore haud erat nescius)tum libero mēdacio suadebat, vt ipse potius in eos portus & vicos,Emmanuelis nomine inuaderet.æquiore animo Idalcanem in afflicta fortuna laturum,suas opes & vectigalia in Lusitanorum, quàm in perduellium potestatem venisse. Hoc nuntio accepto Mellus Præfectus, rem ad consilium detulit. ac tali tempore nemini dubium erat, quid ius, quid æquitas, quid amicitia postularet. verùm apud homines lucra pensantes, vtilitas valuit. Mellus cum octingentis fermè Canarinis peditibus,Lusitanis equitibus ducentis & quinquaginta, euripo traiecto,Concanum sine certamine vllo occupauit,non ausis Ginis aduersus Lusitanos arma ferre:& Rhotericum Iusartem cum modico præsidio ei regioni præfecit. At Idalcanis procurator,domino prodito voti compos, Goam plenos argento auroque loculos tulit: & quò res occultior esset,amico Lusitano cuidam æquè fallaci custodiendos initio tradidit. Dein, eùm hic depositum ex occasione repeteret;ille alter se quicquam accepisse impudentissimè pernegaret, neque chirographum exstaret vllum; ex dolore ac desperatione Mahometanus in furorem & insaniam versus, mentem simul cum pecunia perdidit. Fraudator verò,dum thesauris malè partis incubat securus;inopinata morte postmodum,ab eo quod carissimum habebat in terris,auellitur. Quin etiam ipse Crisnaraus deinde malis artibus receptam vrbem Raciolum,bello vicissim superatus,amisit. quę bella,&numero peditum equitumq;,& vniuerso apparatu(alioqnin fides Barrium,& Osorium, & alios rerum Indicarū auctores appellet) orbis nostri expeditionibus longo interuallo pręferenda,enarrare nostri instituti non est. Postremò, ne Lusitanis quidem ipsis, vt in loco exponemus,diuturna stetit, minus honestè quæsita possessio. Ita,per omnes eorum scelerum affines peruagata cælestis ira,breui tempore pœnas à singulis improbæ cupiditatis exegit. Per eosdem fere menses,nouum & multiplex aliud in mari miraculum exstitit. Classis nauium nouem duce Georgio Britto dum ex Lusitania Indiam petit; rostrata celsior Rhoterici Vasæi Pereriæ,in medio cursu, repente, veluti fræno equus adducto, ita substitit magno cum aquæ sonitu ac motu, qualis, vbi in vada & syrtes incurritur, edi consueuit. Eo ipso terrore perculsi nautæ,demissa vtrinque bolide, profundum sine dubio mare comperiunt. Cùm inflatis vento velis hæreret nauigium nihilominus; dispicien di causa (quòd esset nox)admotis ad marginem luminibus; implexam alueo ingentem belluam vident. Carinæ centum & quinque dodrantium lōgitudine,applicuerat corpus;cauda gubernaculū illigarat;alis immanibus

latera

A latera ad summum vsque cingebat: quas iam in alas per imprudentiã nonnulli manus iniecerant. Ad spectaculum adeò tetrum, ingẽti videlicet horrore nantæ militesq́; perfusi. vt verò, dolij magnitudine, vasto hiatu nouissimè caput extulit; metu exanimati pænè omnes, infernum profectò monstrum diuinitus immissum credere, ad viua tot noxiorum corpora glutienda. Pauci, quibus in tanto discrimine mens animusque constiterat, consultandi gratia in vnam partem secedunt. erant qui contis, & iaculis, balistisq́; depellendum suaderent cetum: alij contra, nihil magis tali tempore vitãdum aiebant; ne tantæ molis animal vulneribus irritatum, concussu ipso & agitatione violenta nauem euerteret. in summa inopia consilij, cùm nihil explicaretur; & maior in singula momenta terror instaret; suppliciter ac demissè veniam pacemq́; Dei & cœlestium exposcere, atque ad vota precesq́; confugere placitum est. Neque ea irrita fuêre. Sacerdos cum linteo, & stola, & signo Crucis in mediũ prodijt. ab eo, sacris carminibus, & exorcismis delinita bellua (mirum dictu) nulla cuiusquam noxa relicto nauigio, cũ è portentosis narium fistulis ingentem reflasset aquæ vim, sese admodum placido lapsu in mare demisit. Lusitani, tamquam ex orco prętet spem erepti, de

B bitas diuinæ clementiæ laudes & grates agebant. Circa idem ferè tempus, in Somatram Georgius Albuquercius cum orbo extorriq́; delatus est puero. Ante eius aduentum, tyrannus Geinal, Pacenorum erga se voluntati diffisus, non longè ab vrbe munierat castra; seque intra id munimentum cum tribus millibus armatorum tenebat. Albuquercius, missis qui tyrãnum iuberent iniusta possessione decedere; cũ denuntiatione minisq́; nil nisi verba & frustrationes eliceret; fauente Aruano finitimo regulo, castra cũ trecentis dumtaxat Lusitanis aggressus, nõ sine sanguine suorũ expugnat. ac Geinale interfecto, & prædæ parte Aruano concessa, qui inter oppugnationem auersas castrorum portas obsederat; pupillum magno populi assensu plausuque Regem acclamatum, & cum annuo tributo in verba Emmanuelis adactum ex fœdere, in patria sede ac domicilio collocat. Eius pueritiæ regendæ, Molana præpositus is, qui pupilli susceperat causam: & rei maritimæ cura, Lusitanorum amico Ninacunapani concredita: dein ad Mahometanos in officio continendos, castellum ipso in aditu portus exstrui cæptum. Quæ ne res, adeò secundæ, nimium Lusitanos efferrent; quo die Geinalis capta sunt castra, ipso die ad Acenum oppidum, leucas à Paceno

C fere viginti; dein ad Bintanum longè dispari successu pugnatum est. Georgius Brittus, nauibus quinque ab Cocino Molucas petens; cùm ex itinere Acena littora tenuisset; auri occæcatus auiditate, cuius vim ingentem in proximo delubro esse audierat; cum centum & viginti armatis in terrã egreditur. Huic Abrahemus tyrannus obuiam cum sex elephantis, peditibus mille progressus, pugna commissa, Lusitanos complures temere inuectos, & in ijs Georgium ipsum interficit; cæteros grauiter saucios retro ad mare compellit. Inde in Georgij locum Antonio fratre suffecto, Lusitani Malacam traijciunt. quò cùm item Albuquercius paulo post à Paceno superuenisset; duodecim amplius coactis in vnum nauibus, & propugnatoribus fermè sexcentis, Alodino, infestum de more Malacense littus habenti, arma inferre denuò placuit. Is nuper ad Pagum victus, vt supra demonstratum est, in Bintanum haud longè à Pago receperat sese. Eã insula, Sincapuranis obdita faucibus, nobili secatur amne; qui ponte iunctus, dein se in mare euomens, portum nauigantibus præbet. Huic impositam amni vrbem, insulæ cognominem, Alodinus, pulso, vti supra docuimus, vetere domino, præclarè munierat. ad põtis caput propugnaculum excitarat; à cæteris partibus, ferratæ structuræ, ad latera ferienda, vallũ & aggerẽ obiecerat. Portum ipsum, & fallacia vada, & adacti fistuca flexuosi de more

stipitum

ftipitum ordines;& in aſſidua ſtatione paratę lanciarę ſeu lembi egregiè tue D
bantur. Luſitani, prope certa victoriæ ſpe profecti, nondum probè explorata regione, deſcendunt; duabuſque ſimul partibus ad mœnia ſubire conati, cùm neque ſcalas attuliſſent, & ſtagnantibus circum aquis ac voraginibus impliciti tenerentur; deſtinatis vndique hoſtium telis ac tormentis, promptiſſimi quiq; ſternuntur. Nec felicius mari tentata oppugnatio eſt. cùm & incognita obſtarent vada, & hoſtilium nauigiorum agilitas, onerarias Luſitanas, magnitudine ipſa inhabiles, crebris detrimentis afficeret. Ita, omiſſo incepto, & præcipuis è ſuorum numero deſideratis, diuerſi duces; Albuquercius Malacam redijt: Brittus ad Molucas, quò intenderat, nauigare perrexit.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER OCTAVVS.

DVM hæc apud Indos alterna ſuccedunt vice; inte- E
rim ex alia quoque parte, atque adeò planè diuerſa, perquàm inſigne ab homine Luſitano facinus editum eſt. Fernandus Magalianes agebat Oliſipone, ingenti animo vir, & rei naualis apprimè callens. Is, quod in India ſub Albuquercio duce ſtipēdia multa feciſſet; nequaquam pro ſpe præmiorum (vt in ſuis plerunque meritis æſtimandis nimium ſibi fauet humana cupiditas) ab Emmanuele tractari ſe queſtus, ad opulentiorem Caroli Cæſaris Caſtellæ Regis aulam tranſijt. ibi, cum aſtronomis aliquot communicato conſilio, & implacabili odio in Emmanuelem accenſus, Cæſarem & conſiliarios docet; Molucas inſulas, quarũ celeberrimis toto iam terrarum orbe diuitijs Luſitani fruantur, intra Caſtellanæ conquiſitionis limites haud dubiè contineri. idque non pluribus tantùm argumentis è mathematica ſupputatione contendit; ſed etiam acceptis inde litteris à Franciſco Serrano, de quo ſupra cõmemorauimus; in quibus de admirabili quadam eius regionis cùm opulẽtia, tum ab aurea Cherſoneſo lõginquitate diſſereret. Profectò, ſi à fortibus & peritis hominibus tente- F
tur ex Occidente iter; haud ita magno negotio è Peruana terra in eaſdẽ inſulas penetrari poſſe. opem dein addit monitis. ac ſe, modò in eam expeditionem neceſſaria præbeantur; in omne diſcrimen, experiundi cauſa paratum oſtendit. Mouit Cæſarem & magnitudo promiſſi, & Fernandi auctoritas cum teſtimonio Serrani coniuncta. Quinque compactis egregiè nauibus, eximio & nauta & milite ad Hiſpalim inſtructis (quo in numero exſules erant Luſitani complures) vnus Magalianes cum ſummo imperio ac poteſtate præficitur. Cum ijs nauibus, Bætis fluuio in altum Oceanum euectus; Canarias primùm inſulas, tum Braſiliam certo iam pridem itinere petijt. inde, velis in Auſtrum datis, cùm ignota littora diu legiſſet; ad magni fluminis oſtia ventum eſt; quod Sancti Iuliani vulgus appellat. is locus quinquaginta gradibus ab æquinoctiali abeſt circulo. neque inde longè, infeſto rigore, & æterno preſſa gelu, niuoſa montiũ cacumina in cælũ exſurgunt. terram incolunt homines immani duodecim amplius dodrantiũ ſtatura, efferis moribus, crudis in cibũ carnibus adſueti. è quibus duo ad claſsẽ attracti, blandimentiſq; ac muneribus à Magaliane deliniti, intra paucos dies ex inſolita victus cõſuetudine periêre. Ad eam orã explorandã miſſa nauis vna,

cui præ-

A cui præerat Ioannes Serranus;in ſcopulos illata,ſaluis tamē hominibus,frā
gitur. Hiſce rebus conterriti claſſiarij,&,præter alia maris incōmoda,ſæuiſ-
ſimo frigore enecti;incerta vitæ,& perueniendi quò intenderant ſpe; reuer-
ſionem plerique ſuadere,quidam etiā conuitio efflagitare inſtiterunt. Hoſ-
ce Magalianes,obfirmato ad omnē patientiam animo,benignis adhortatio
nibus aliquandiu ſuſtentare conatus;comperta demum coniuratione;par-
tim capite,partim exſilio punijt.qua ſupplicij ac minarum acerbitate,obſtu
pefactis interim ab omni rerum nouarū conatu reliquorū animis; vltrà eū
locum tres fermè gradus, hoc eſt leucas circiter quinquaginta,proceſſit.at-
que ibi demum ſeſe oſtendit euripus, ſinuoſo meatu Oceanum vtrumq; cō
iungens. Ea rerum ex incitatiſſimo aquarum æſtu animaduerſa;tū ex ceto-
rum oſſibus in littus electis;quaſi peracto iā itinere,gratulatio ingens à Ma-
galiane facta;& euripo ipſi,ab inuentore,perpetuū ac nobile nomen inditū
eſt. ibi,commeatibus valdè imminutis,cùm denuò fremitum vel querimo
nias quorūdam inaudiſſet;capitis pœna propoſita, vetuit ea de re ſermones
inferri. Tum alia nauis ad inquirendū exitum præmiſſa;ducē fruſtrata per
tenebras retrò vnde venerat,Hiſpalim reuertit octauo menſe quàm ex cō-
B portu diſceſſerat. Eam nauē miſſis qui quærerēt,incaſſum dies aliquot pre-
ſtolatus,cum reliquis tribus audacter ipſe progreditur:perq́ue varios mæā-
dros,& cæcas ambages,crebro velorum flexu tandem ex altera parte vaſtiſ-
ſimum rurſus in æquor euaſit.& quoniam ſub æquatore ipſo poſitas Molu-
cas eſſe didicerat;in eam partē proras dirigere magiſtros iubet. Leucas mil-
le quingentas procul ab omni terræ conſpectu prouecti,in deſertas aliquot
inſulas incidere;quas ex aduerſo Italiæ oppoſitas nonnulli arbitrantur. in-
de continuato in Septētriones itinere,ad Subū inſulā leucarum fermè duo
decim ambitu,auri feracem,frequentē incolis ventū eſt. Ibi Magalianis la-
bores exitu necopinato concluſi.quippe inſulæ regulus,quod armis eo tē-
pore cum finitimo Rege Mathani cōtenderet;oblata recentis auxilij ſpe,ad
uenas non ſolùm hoſpitio libenter excepit;ſed etiā in eorum gratiā ſeſe cū
vxore,liberiſq́ue,& popularibus circiter octingentis, Chriſtianum fieri vo-
luit;& honoris cauſa in ſacro baptiſmate Fernandi nomen aſſumpſit. Hiſce
neceſſitudinum vinculis magis magiſq; Luſitanus obſtrictus, petenti opem
& Chriſtiano,& hoſpiti,negare non potuit. Deſcenſione cum præſtantibus
aliquot facta, Magalianes,cùm ſemel iterumq́ue fudiſſet hoſtes;tertiò deni
C que ex inſidijs ipſe circumuentus occiditur. Cęteri,partim,circa eum inter-
fecti,partim elapſi vix ad naues cū triſti nuntio peruenēre. Neq; hic finis mi
ſeriarum fuit.ex quo facilè exiſtimari poteſt,quā non temere,nec ſine dili-
genti præparatione,barbaris Chriſtiana ſint impertienda myſteria. Regu-
lus,qui vix adhibito catechiſmo,vel anteactæ vitæ ſceleribus cū ſalutari de
teſtatione damnatis,amicitiæ & tēporis cauſa, peregrina ſacra ſuſcepiſſet;
qua mobilitate Chriſtū induerat,eadē paulo poſt & Chriſtū ipſum, & vnà
cū Chriſto ius fœderū,fas,humanitatem,fidē penitus exuit. Oblatam ab ho
ſte pacē,cum eo ſi aduenas è medio ſuſtuliſſet; recentia merita & iūctas nu-
per dextras oblitus,minimè recuſauit. Tam ſcelerati dein facinoris perpe-
trandi,cùm in aperta vi nulla eſſet ſpes;primarios è claſſe ad viginti,per of-
ficij ac beneuolentiæ ſpeciem ad ferale conuiuium inuitatos, repente inter
ipſas dapes & pocula contrucidat; vno Ioanne Serrano vel ad ludibrium,
vel ad lucri ſpem reſeruato;quòd ex redemptione ſe partem aliquam ſul-
phurei pulueris,& aliquot ænea tormenta(cuius machinæ in ijs locis nihil
vnquam ſimile viſum fuiſſet)capturum eſſe confideret. Atq; vna hæc ſpes
ſalutis afflicto quoq; Serrano reſtabat. Verùm vtrumq; poſtmodum euen-
tus fefellit.namq; productus in vinclis ad mare Serranus;noua clade expo-
nenda primò ſocios ad miſericordiam lacrymaſq; cōmouit:eodemq; inter

prete,

prete, per consuetos iam nutus ac symbola, cum incolis agi de pretio cæptum. Paciscebantur vtrinque pecuniæ loco, duas minoris formæ bombardas, & pulueris aliquãtum. Ea cùm lintribus ad terram nautæ admouissent; subitò pretium augere insulani, & recedere à conditionibus, ac redemptorem varijs artibus deritere. Inde altercatione cum iurgijs orta, cùm maior maiorque hominum frequentia ad littus afflueret, veriti fraudem & insidias classiarij, sese ad naues rē infecta subducunt: anchorisq; sublatis, miserum Serranum, frustra fas religionis, amicitiæ, patriæ, lamentabili vociferatione obtestantem, in barbara & crudeli terra destituūt. ad insulam decem leucas inde prouecti, varijs casibus imminutas recensent copias. fusis ac lace ris magna ex parte armamẽtis, centum & octoginta non amplius homines in vniuersum inuenti. Cùm in tres ipsas naues, neq; nautæ, neq; funes, neq; vela sufficerent; alueo vno, qui præ cæteris quassatus erat, incenso; turbam cum instrumento omni in alteram transferunt. ita, duabus tantū reliquis nauibus ex eo loco discedunt: ac proris in occidentem Solem obuersis, diu errabundi, ad Molucas insulas tandem aliquando perueniunt. ibi cum Tidoris regulo haud ægrè societas iuncta. Lusitana tum aberat classis: eò facilius corrasis vndique frugibus, regulo enixè adiuuante, per tot ærumnas & pericula petitum ex insula specimen auehunt. ac trito inde itinere vtraque primū institit nauis. dein Lusitanarum classium iniecto metu; altera fluctibus quassata, cùm omnibus compagibus aquam acciperet, ad Molucas recurrit; ibiq; egressis in terram hominibus, ad scopulos allisa diffringitur. altera Indis ad dextram relictis; immani ausu protinus altum præcidere, & rectà Bonæ spei promontorium petere intendit. eo superato, cùm ad Hesperidas vsque insulas processisset; inaudito post omnium seculorū memoriam cursu totū orbem emensa, & æmulis classibus illuc vsque feliciter euitatis; ab Lusitano demum Limenarcha in eo portu detēta est; & pauci qui superfuerant semianimes in custodiam traditi: è quibus tamen aliqui, naui deinde recuperata, in Hispaniam, vnus etiā, patria Vicetinus, obstupescentibus cunctis miraculi nouitate, in Italiam redijt. Huic naui non sine causa Victoriæ inditum fuerat nomen. Nauclerus erat Ioānes Sebastianus Canus, ex oppido Guetaria Vardulorum, ad Pyrenæum; vir animi fortitudine, peritia gubernandi, & inaudita felicitate sanè promeritus, vt ipsius ac patriæ nomen, nullus vnquam casus, nulla temporum lōginquitas obruat. Neq; me fugit, hæc aliter ab Iouio æquali eorum temporū tradi. Sed nos rem totam ex fide retulimus: haud mediocriter locupletē huiusce narrationis auctorem secuti Ioannem Barrium Lusitanum: ad quem, præter cæteram notitiam, & habita cum superstitibus ex ea classe colloquia; conscripti insuper ab ipsis gubernatoribus eius peregrinationis commētarij peruenēre. Ex eo deinde tempore sæpius in Molucas è Bætica primùm, ac postmodum è noua Hispania nauigari cæptum. quæ res ingentem discordiarum molem inter Lusitanos ac Bæticos peperit; nec sine magno motu, cùm in Europa legibus, tum in Asia ferro, de illius maris & commercij possessione certatum est. Magalianes è Bætica Septembri mense anni vndeuigesimi soluerat. biennium circiter in ea nauigatione consumptum. Inter hæc, de rebus in Ceilano gestis nuntij ac litteræ in Lusitaniam venerant. Ad ea tam opportuna & fructuosa tuenda commercia, & fluxa fide Regem in officio continendum, arcem instaurari, & aucto præsidio diligenter custodiri Emmanuel iussit. Eius rei causa Lupus Brittus cum supplemento fabrum ac militum in Ceilanum profectus, accepto à Ioanne Sylueria castello; primùm omnium concharum vim ingentem è proximo petijt; è quibus Indico more calce confecta; nouos muros prioribus iam collabentibus ex arte perduxit; ac fos-

A ac fossam probè purgatam statumine muniit. Ea re offensi vehementius insulani, quos communi vocabulo Cingalas vocant: quod contra ipsorum salutem ac libertatem cuncta parari haud absurdè suspicarentur. Et Saraceni inquilini de more suspicionem ac metum augebant, in conciliabulis dictitando, veros videlicet vates initio se fuisse; cùm exitialem Columbanæ terræ Lusitanorum aduentum fore prædicerent. Per speciem societatis illapsos inaudita auaritia & crudelitate homines, paucis diebus malè mulctato hospiti Regi stipendium imposuisse. post hæc, aliarum gentium homines, nullo iure aut exemplo ab ijs littoribus arcere cæpisse: non quieturos, quoad iniecto ad arbitrium fræno, populis perinde ac iumentis abutantur; nec eorum fortunas modò, sed etiam succum & sanguinem hauriant. Habere Columbanum digna factis & moribus præmia; qui, spretis fidelium sociorum consilijs, nouam & incognitam veteri & expertæ amicitiæ prætulisset. Huiusmodi facibus ad exsecrabile odium nominis Lusitani accensa plebs; venalia primùm alimenta cibosque castello subtrahere: dein eò audaciæ ventum; vt Lusitanos longius ab arce vagantes, vel iaculis eminus pererent, vel iniquo loco circumuentos occiderent. ad hasce tam atroces B iniurias, principiò, pacis & cõcordiæ causa, leniter agere, & conniuere Præfectus. Sed conuitia militum, segnitiem & ignauiam increpantium, diutius ferre nõ potuit. meridianis horis, quod æstiuæ maximè quietis est tẽpus, cũ centum & quinquaginta armatis Columbũ oppidũ arci pæne coniunctum, quàm tumultuosissimè inuadit. Barbari, qui vt in summo otio, nullis cincti mœnibus, neq; stationes neq; vigilias agerent, metu perculsi repẽte capessũt fugã; re familiari, pauidis coniugibus, paruisq; liberis in tanto periculo destitutis. Brittus sine certamine oppidum ingressus; militem à direptione cædibusq; continuit: tantùm fœminas puerosque ad fores ædium alligari iussit; vt cùm in sua potestate omnia fuisse redeuntes Cingalæ cernerent, ex eo ipso, quàm non hostiles in Regem populumq; animos gereret, existimare facilè possent. Simul etiam ad retardandam eorum ferociam, si ab tergo instarent, patentioris viæ quæ ad castellum fert, tectis ignes iniecit, salutari sanè consilio. quippe barbari, non celerius, attoniti metu, sese ex oppido eiecerant, quàm icti desiderio & sollcitudine pignorum, conglobati furentesque in prælium rediêre: instantesque Lusitanis iam se recipientibus, eo- C dem impetu in arcem irrumpere potuissent; nisi eos cùm demendi vincula suis; tum restinguendi incendij detinuisset mora. Inde nostris ad arcem maturè adipiscendã occludendasq; portas spatiũ est datum, cùm extremi tamẽ agminis fermè triginta saucij redijssent. Neq; is terror (vti putarat Britt⁹) ad pacandam valuit gentem. quin, exasperati potius animi, signoq; dato per agros, armati ad viginti millia conuenêre. ea multitudine freti, cùm temerè ad arcis mœnia subijssent; magna cum cæde vulneribusque repulsi, castra communiunt. in exitu iam æstas erat: eò maiorem in spem venerat regulus, si min⁹ oppugnatio procederet; interclusis propter anni tempus maritimis commeatibus auxilijsque, obsessos ad vltimam inopiam redigendi. Neque tamen interea quies ab armis & ab operibus erat. aggerem assiduo labore ad mœnia Cingalæ proferebant. missilibus dies noctesque fatigabant hostem: inferiores vtique Lusitanis tormentorum magnitudine, & artificio; sed molem supplebat numerus. ferreas contraxerant ballistas fermè sexcentas. ex vel brachijs collibratæ, vel innixæ canterijs, indita in fistulam plura simul veruta decem palmorum longitudine, aprugno aduersus ignem pennata corio, ita excussè emittebant; vt ad passus fermè ducentos obuia quæque perfringerent. hisce verutis interdiu impetebant inclusos: noctu ignitis iaculis militares intra arcem casas & diuersoria, ramis & frondibus raptim exstructa, incendere conabantur.

Luſitano, in magnis rerum anguſtijs nihil erat æquè difficile, atque aquan- D
di ratio, quòd puteus extra arcem non ſine cruore adeundus eſſet, neq; eò per cuniculos, vt olim Cananore, penetrati loci natura permitteret. Accedebat aduerſus tantam hoſtium multitudinem, mira deſenſorum paucitas; vt ſine vlla interdum viciſſitudine ijdē perſtare in ſtationibus & excubijs cogerentur. Vna tantùm fiducia reſtabat venturi ab continente ſubſidij, ſi rem vſque in æſtatis initium extrahere potuiſſent. Verùm ea quoque ſpe excidêre, poſtquam exacta iam per ingentes labores hyeme, Antonius denique Lemius ab Cocino cum vna tantùm trireme, neque plus quinquaginta propugnatoribus, affuit; & iis quidem ægrè coactis, quod & Sequeria eo tempore cum maxima parte copiarum abeſſet; neque è præſidijs, in tanta infenſarum circa gentium propinquitate, deduci milites expediret. Interea barbari diurnis nocturniſque operibus promoto vallo, turres inſuper è palmea materia, ceſpite ingeſto, duas erexerant: vt è ſuperiore loco, dum foſſæ complentur, ſagittis & iaculis hoſtē in muro conſiſtete prohiberent. Eo periculo animaduerſo Brittus, antequam allati ſubſidij tenuitas emanaret, vltrò in hoſtem erumpere ſtatuit. Concilio conuocato, Lemium trierarchum poſtera luce circa meridiē repentè à mari oppugnationem oſtendere, & maioribus tormētis quatere turres iubet. ipſe intento in E
eam partem hoſte, cum trecētis & quinquaginta Luſitanis ex alia parte, ſemiplenas & incautas ſtationes aggreditur; turbatoſque ipſa audacia barbaros vallo deturbat. inde tranſgreſſus munitiones, eodē impetu ſimul vtram que turrim inuadit; auerſoſque hoſtes, è propugnaculis deijcit. Turribus ab Luſitano captis, clamor extemplò circa vicos & palmeta perfertur; palati in vnum coeunt barbari; vt omni conatu Luſitanum expellant. iamque inſtructa acies tota Cingalarum, Saracenis immiſtis, admouebatur. cētum & quinquaginta erant equites, haud ſpernenda in iis regionibus ala; peditum ingens numerus. elephanti quinque & viginti præibant. ex iis erant primi ordinis quattuor; nō turres modò cum ſagittarijs dorſo vectare aſſueti; ſed etiam in decuſſim alligatas ad proboſcidē falces, tanta vi ac dexteritate vibrare, vt quicquid ab latere vel à fronte ſe obieciſſet, ancipiti ferro proſcinderent. is terror Luſitanis offuſus, primò referre pedem coegit: mox, quòd ſæpe fit, in ipſoſmet recidit hoſtes; cùm denſis ictæ glandibus belluæ, ſpreto rectorum imperio, terga vertiſſent. Vrente deinde magis magiſque introrſus plumbea peſte, doloris impatientes, quacunq; ruerēt, latè ſtragem edere; ac ſimul cuſpidibus iaculiſq; ab tergo Luſitanus inſtare. Ita ſui ſimet auxilijs cū F
ingenti clade barbari diſſipati fuſique. Brittus fugientem hoſtem aliquādiu perſecutus; vbi ad lucos & nemora ventum eſt; contentus eius diei victoria ſubſtitit; & priuſquam ſe barbari ex pauore ac trepidatione colligerent, nō ſine multo ſuorum ſanguine ſe in arcem recepit. Atq; is dies obſidioni attulit finem. Amiſſis ex amicorū numero præcipuis, regulus Mahometana hortamenta ſtimuloſq; exſectatus, vnà cum arcis potiundç ſpe, conſilia belli depoſuit: miſſiſq; ad Brittum oratoribus, veniam erroris & pacem denuò petijt: atq; ab Luſitanis, vel quietem ex longa defatigatione deſiderātibus, vel abſente Prætore Sequeria nullam exſpectantibus opem; haud grauatè conceſſa. Ceilani res in priſtinum rediêre. At Prætor ineunte iam æſtate ab Armuzia profectus, Cambaiæ legens oram, ad Dium applicuit. ea vrbs, quòd magnas (vti diximus) habet opportunitates, & furtiuis Aegyptiorum & Saracenorum nauigationibus tutum ab Calecuto receptum dabat; Luſitano præſidio locum aliquem ibi obtineri ad hoſtes arcendos magnoperè cupiebat Emmanuel. itaque inter cætera Sequeriæ mādârat in primis, vt Cambaiarii Regis, & Iazij dynaſtæ voluntate, ſi fieri poſſet; ſin minus, vi atque armis aream arci ad Dium ædificandæ occuparet. Et Cambaianus

A nus quidem Rex, haud multum ab ea societatis conditione abhorrebat. Iazius verò, summa vi, cùm apud Regem, tum apud satrapas nitebatur, ne Lusitanis in eiusmodi possessionem pateret introitus: & simul, quantum ex tuto & occulto poterat damni prætername uigantibus inferebat: miro inter hæc artificio eximiam quandam in Prætores, ipsumq; Emmanuelem obseruantiam ac beneuolentiam simulans. Neq; tamen eos planè fallebat. ergo pari vtrinque fuco ac fallacijs agebatur. Sequeria cū ab Armuzia rediens Dium applicuisset, vt dicere institueram; bona cum pace in speciem acceptus est. nec modò commeatus in classem benignè præbiti, verùm etiam ipse & nauarchi donis egregiè culti. Verùm appellatus de potestate ędificandi Iazius, ita se ad id propensum ostendit; vt rem interea totam sui arbitrij negaret esse. legatos necessariò mittendos in regiam (vrbs erat Madaba, sexdecim ferè leucas à mari) magnoperè confidere se, cùm Emmanuelis honori; tum etiam suis ipsius precibus ac suasionibus id facile ab Rege datum iri. ita, blandis promissis, ac singulari comitate extrahebat rem. At Lusitanus fraudem sentiens, vt verbis transigi nihil vidit; ad vim atque arma adiecit animum: neque ita difficilis videbatur futura oppugnatio: quòd cùm à mili-
B tibus imparata eo tempore vrbs erat; tum in eo ipso littore stationem habenti Sequeriæ noua ab Emmanuele auxilia superuenerant. Sed tanta fuit Iazij in agendo lenitas, tanta in ostentandis viribus & omnium rerum apparatu solertia; vt Prætor, mitigata in præsens ira, neque ausus tali tempore summam rem in discrimen adducere; sine vlla noxa recesserit: maioribus videlicet copijs anno proximo rediturus. Sequeriæ profectio, duplici voluptate Iazium & amicos affecit: quod non modò præsentem arcis apparatum consiliumque sine cruore discusserat; sed etiam ad vrbem nouis operibus muniendam, & externo, quo maximè nitebatur, firmandam milite, spatiū erat nactus. itaque in neutro cessauit: idoneis locis propugnacula exstruxit, instaurauit mœnia, & in ijs tormenta vigiliasque disposuit. Castellum est in medio fermè introitu atq; ore portus. ab eo castello catenam ingentem ex ea parte quæ latius patet, ad oppidum vsque perduxit. ab altera, tres onerarias collocauit pōderibus adeò degrauatas; vt perforato, cùm opus foret, alueo, repentè subsiderent. à fronte autem, ne subire triremes ad murum possent, prægrandia saxa & cautes in mare deiecit. tortuosos præterea cancellos, & varijs ad errorem flexibus in se recurrentes, obliquo
C amne defixit. ita omni aditu terra marique intercluso, lembos biremesque centum & octoginta, & aliquot insuper negotiatorum naues in portu cohibuit. Arabas denique, ac Turcas, Persasque, & ex alijs nationibus Christianæ maximè fidei desertores, mercede conduxit: ac, nequid interea de ædificatione per legatos Prętor Lusitanus ab Rege impetraret; omnem per se perq; suos conatum adhibuit. Neque segnius eodem tēpore, diffisus legationi Sequeria parabat bellum. Ab Dio Goam, atque inde Cocinum delatus; veteres naues, & quassatas refecit, nouas deduxit, complures nauarchos, quibus in beneficij loco Emmanuel quæstuosos ad Malacam, vel in Molucas, aut in Sinas, alioue dederat commeatus, pro imperio ac potestate, Cocini detinuit. ita, summo studio adhibito, duodequinquaginta maiorum nauium classem varij generis, cum cætero instrumento machinisque, tum validis militum centurijs adornauit. è Lusitana sobole tria millia; ex Indica impositi Canarini, ac Malabares octingenti. Cum ijs copijs Sequeria, prætextu Armuziæ repetendæ, quod Rex Torus tributum Emmanueli soluere distulisset; rursus ex itinere Dium accessit. sub eius aduentum Iazius, per exploratores iam ante de Lusitanorum apparatu certior factus; ne corā agere cum Sequeria cogeretur, tanquā euocatus ab Rege magnis itineribus eò contenderat; Saca filio cum idoneis rectoribus eius adole-

scentiæ tribus, firmoque militum præsidio ad vrbem relicto. Is, de arca blā- D
dè per internuntios ab Lusitano appellatus; è seniorū sententia benignè respondit: Si cõmeatu, vel re quauis alia in classem opus sit; se affatim pro amicitia & pro consuetudine præbiturum: neque id, in tanta rerū omniū copia, quanta vrbi tū suppetat; in magni obsequij loco numeraturū esse. quod verò ad arcam arci designandā attineat; se in potestate parentis esse: nec super tali tantaq; re sibi licere quicquā eo absente decernere. mirari, cur ad eam diem Sequeria nullos ad Mamudium procuratores aut nuntios miserit. integram etiamnum esse rem: & Iazium patrem, ab Rege accitum, eò etiam aduolasse libentius, vt præsens, auctoritate, studio, gratia, postulatis Lusitanorum adesset. simul, quoniam Sequeria per interpretem ambiguè intulerat, Lusitanos in eo genere iamdudum exercitatos, modò sese in id ipsum intenderent, arcem nullo negorio excitaturos; ipse vicissim obscurè iecit; non vnam omnium locorum esse naturam; haud æquè facilem in eo emporio structuram fore, atque in alijs Indiæ, vel Africæ littoribus exstitisset. Sequeria, vbi Mahometanos non minus artibus ad eludendum, quàm munimentis ad propugnandum instructos videt; de summa rei præfectos in concilium aduocat. ibi, sententijs in diuersa tendentibus, aliquandiu certatum. Erant qui non diutius ferendam ludificationem, atque admotis vndique machinis mœnia protinus quatienda censerent. in ijs, tormentorum magister; circumuectum speculatoria nauicula se, ad dextram oppidi partem, quæ in mare imminet, animaduertisse haud ita firmi operis muros. si placeat; se celeri strage illac transitum in vrbem esse daturum ostendit. alij contra, & ij præcipuè, quos Prætoris iussu ad Cocinū substitisse docuimus, nunc oppidi vires, & armatorum frequentiam; nunc ipsius Regis opes, quem bello prouocari non expediret; nunc naturæ gentiumq; memorabāt ius: quod vtriq; magno piaculo violatum iri, si non ante explorata Mamudij voluntate; inter ipsa beneuolentiæ & caritatis officia, oppidanis repente vim attulissent. quin Prætor, vti Saca & Iazius ipse hortarentur, legatum & litteras ad Regem protinus mitteret! à quo si nihil æqui impetratum foret; tum denique armis decerni posse: neque vnquam Iazij oppugnandi honestas Lusitano causas defuturas. Hæc à nauarchis propalam iactabantur: illa tacita suberat cura, ne, si dimicari cæptum esset; crescente in dies mole belli; interim ad optatos cuique portus & commercia nauigandi facultas effugeret. Eò vrgebant acrius, & alijs aliquot in eandem sententiam adductis, facilè tenuêre, vt ab armis abstineretur, quoad legationibus tentata res esset. Id vbi manauit; classiarios, victoriæ simul ac prædæ incensos cupidine, F
& pugnæ signum in singula momenta exspectantes, magnus repente dolor incessit: vulgo, se deceptos delusosque fremebant: nec modò querelæ, sed etiam probra & maledicta in Prætorem exaudiebantur. atque etiam præfecti, se bellum suasisse per summam impudentiam mentiendo, assentandoque militibus, in Sequeriam ducem (cui vel in primis parci oportuerat) omnem decreti eius inuidiam transferebant. Ea re Prætor cognita, rursum eosdem in consilium vocat: &, Quandoquidem viri nobiles, inquit, è » vobis audio esse complures, qui sese militibus venditent, totamque dilati » huiusce belli causam in me conferant vnum; & aliter in consilio, aliter in » circulis ac cœtibus disputent; denuò perrogare sententias placet; nec ver- » bo solùm, sed etiam tabulis publicis consignare, vt quid quisque senserit, » dixerit, suaserit, palam exstet: neu quis posthac ex mea alteriusue infa- » mia, vel inuidia, splendorem ad vulgus, & gloriam quærat. Sub hæc dicta, » rogati præfecti, eadem illa de belli difficultatibus, de Cambaiani potentia, de spe legationis, deque amicitiæ legibus iterarunt; cunctas deinceps in codicem scriba publico referente sententias. Hisce ita peractis, communi decreto

A creto missi à Prætore qui Sacæ nuntiarent: Quando nulla super tali negotio habeat à patre mandata; nihil, ipso incõsulto, nedum inuito, Lusitanos de arce conaturos. pacem eius, & Mamudij Regis, & sibi, & ijs qui ante se pro Emmanuele Iudiam rexerint, antiquissimam semper fuisse: & quoniam ita omnibus visum fuerit, se duos è classe primarios ibi relicturũ: Rhotericum Fernandum, qui ad Mamudium ea ipsa de re contendat; & Didacum Pacensem Beianumue cum nauibus paucis, & fabrili instrumento; vt simul atq; cum Rege conuenerit; sine vlla cuiusquã iniuria iu optaram, & vtilem vtrisque ædificationem incumbat. interea se Armuziam, vti instituerat, perrecturum: petere ab Saca, & rogare, vt procuratores Emmanuelis pro consueta humanitate, & hospitij necessitudine tractet. Ad ea cùm Saca, non exiguo leuatus metu, liberaliter admodum respondisset; ex condicto Rhotericus legatus in terram expositus; Beianus cum nauibus tribus responsum ab Rege ibidem expectare iussus. aduentitij nauarchi ad viginti, mercaturæ causa alij aliò dilapsi. Prætor cum cætera classe Carmaniæ oram legens, Armuziam venit. ibi cum Rege Toro, & Lusitano præsidio collocutus, dilatæ ab Toro pensionis causam reperiebat eiusmodi. Baharenum est, cuius ante meminimus, insula & vrbs in Persico sinu (sunt qui olim Icharam dictam putent) cùm fertilis agro, tum verò margaritarum piscatu prænobilis. Hanc insulam iure beneficiario possidebat Mocrinus Arabs, vectigalis Regum Armuziæ. Is, cùm viribus & ingenio contumax, tum etiam Mecani antistitis affinitate subnixus, cuius filiam habebat in matrimonio; indignari cæpit, seruire se Armuziano Regi, qui à paucis Mahometanæ sectæ aduersarijs, ex vltimo occidente profectis, regnum defendere paulò ante nequisset. Non esse verum, alijs imperare, qui sua seque ipsum tueri non valeat. Ergo, non modò iugum apertè detrectare instituit Arabs; verùm etiam prædatorijs nauibus omnes circa regiones infestas habere; & commeantes Armuziam vndique negotiatores auertere. è quibus incursionibus, tantum paucis mẽsibus Armuzianæ rei damnum illatum est, portorijs magna ex parte imminutis; vt Regi ad tuendam vix personam, nedum ad vectigal Emmanueli soluendum, nummi suppeterent. Hasce querimonias Torus cùm ad Sequeriam ante per litteras detulisset; tum verò coram vrgete acrius institit, vt sibi aduersus rebelles auxilium ex fœdere præberetur. Neque abnuit Prætor. Virum eximiè fortem, ac bellicæ rei peritum, Antonium Corream expeditioni præposuit cum septem egregiè instructis nauibus, & Lusitanis militibus quadringentis. quorum, è prima nobilitate centum numerabantur iuuenes ad omnia prompti, laudisque ac decoris apprimè cupidi. Ad eas copias, Torus, lembos, quos vulgo terradas vocant, ducentos adiunxit, Xarafo ex amicis præfecto, cum tribus circiter Persarum, aut Arabum millibus. ex altera parte Mocrinus, ipsa meritorum conscientia monitus, haud dubiè tali apparatu peti vnum se; tamquam indicto iam bello, sic omnia ad oppugnationem arcendam summo conatu parauerat. ac primùm, ex insula vicinisque locis, armatorum coegerat millia fermè duodecim: in quibus erant equites trecenti Arabes, è Perside sagittarij quadringenti; fistulatores præterea Turcæ, & ex ipsius Mocrini ditione, perpauci. reliqui, de gentis more, gladio & iaculis vtebantur. Ad hæc, qua in Baharenum oppidum est descensus, vallum aggeremque perduxerat; passim obuersis in mare tormentis, & suis cuique præfecto stationibus ordine distributis. Correa, mense Iunio profectus Armuzia; aduersa tempestate diu retentus est; ac demum in Bahareni conspectum delata classe; & extra ictum bombardæ anchoris in salo iactis, habitoque consilio; placuit duabus simul partibus aggredi vrbem: & hinc Armuzianos, inde Lusitanos in terram exponere, non modò ad hostem ancipiti prælio distinẽdum;

 sed

ſed etiam,quod Correa,in tam exiguo Luſitanorum numero, diffiſus Ara- D
bum ac Mahometanorum ingenijs,ſeparatim & ex diuerſo rem gerere tu-
tius putabat:præſertim cùm contra Baharenios eiuſdem & ſectæ, & ſangui-
nis gentem,inuitos arma ferre nō dubijs indicijs comperiſſet. Neque eum
prouida feſellit opinio. Xarafus, infra hoſtiles munitiones facta deſcen-
ſione, copias proximum in collem ſubducit, & explicandis per tumultum
ordinibus,& imperia turbando imperijs,data opera tempus terit,ſpectator
interea futurus alieni certaminis, & conſilium ex partis alterius euentu ca-
pturus. Correa,ne ipſe quidem auſus in aduerſum vallum rectà ſubire; &
militem in mari fluctuantem deſtinatis hoſtium iaculis ac tormentis obij-
cere; paulo ſupra vrbem perincommodo loco deſcendit:cùm exſpatian-
tibus latè vndis, alibi femore, alibi genu tenus aqua pertingeret. expoſitis
tandem ſine vllo certamine armatis; Correa, vt nuſquam niſi in virtute
ſpes eſſet, Triſtanum Caſtrium, nauali turbæ præpoſitum, ſcaphas procul
ab terra iubet abducere. Nihil inde temporis acie inſtructa conſumptum.
quippe Luſitani vel à præferuido ingenio impatientes moræ, vel è nauibus
fermè viritim depugnare aſſueti; ſi quando terreſtri Marte certandum eſt,
in ijs vtique regionibus, ad ſigna atque ad ordines ægerrimè continentur;
ſed vagantibus manipulis,palati, ac diſperſi qua tulit impetus, in prælium E
ruunt:& cum denis interdum ſingulos concurriſſe, egregiam laudem ac
decus exiſtimant.quæ audacia, vti aduerſus tumultuarium & concurſan-
tem valet hoſtem,cuiuſmodi Numidæ,& Arabes, Indiq; cenſentur; ita,vbi
cum ordinatis equitum turmis,ac pedite veterano res eſt,circumuentis ple-
runque,vel in medium acceptis, perniciem extremam afferre conſueuit. I-
gitur ab Luſitano tum quoque de veteri conſuetudine immutatum eſt ni-
hil. Arius erat Antonij Correæ frater, ætate ferox, & celebritatis ac nomi-
nis præter modum appetens. hic prior in hoſtem cum nobilibus tendit. ra-
prim Antonius cum reliqua manu ſubſequitur. ac tantus fuit ardor, vt bar-
baros cum cæde primùm vulneribuſq; intra munimenta compulerint:de-
in,eodem impetu illati, longè ſummouerint. Ita, pæne iam conceſſum ab
ijs de victoria videbatur; cùm effuſo repente omni equitatu, Mocrinus ela-
tum ſucceſſu hoſtem repreſſit; & ſenſim cedentem, vallo, & munirionibus
pepulit. Ibi,patentiore campo, affluente rurſum ex oppido multitudine,re-
cruduit pugna. cuius,non ex numero tantùm, ſed etiam ex ipſo genere ar-
morum, prorſus erat iniqua cōditio:cùm Arabes è ſuperiore loco prælon-
gis triginta dodrantium haſtis aduerſa hoſtium ora crebris ictibus foderēt, F
priuſquam ij venabulo gladioue ſuccedere ad vulnus inſerendum poſſent.
ac nihilò ſeci⁹ obnixi animis Luſitani perſtare; balliſtiſq; præſertim ac fiſtu-
lis equitē ſeſe audacius inſerentē arcere. in eo tumultu dum Arius temere
in hoſtiū cateruas inuehitur; duabus primùm ictus ſagittis, dein aliquot ac-
ceptis vulneribus concidit. eius cladis nuntij mœrore pleni, cùm ad An-
tonium aduolaſſēt; Vos verò pergite, inquit ille, vt cæpiſtis: nam frater qui-
dem meus, præclarè vitam in ſuo munere poſuit. His dictis, accenſi rurſus
ad prælium animi:ſed laſſitudo & vulnera degrauabant. Medium fermè e-
rat diei: & feruentiſſimo deſuper Sole, arenaq; infra æſtuante, cum intole-
randa ſiti miſtus cruore manabat ex artubus ſudor. Quæ cùm defatigatio
ſimul hoſtem cepiſſet; quaſi tacitis inducijs, paulolum vtrinq; fuit quietis
& ſpatij ad ſaucios è prælio ſubtrahendos. Inde, renouato impetu Luſitani
priores in pugnā redeunt; ac ſublato pariter clamore, Sanctum Iacobū ap-
pellant. Audijt Apoſtolus voces, ac ſuis de more propitius, repentinū hoſti
metum ac trepidationem incuſſit. Mocrinus, inter prima ſigna, duob⁹ iam
equis inſidenti ſuffoſſis; dum tertio arrepto reſtituere pugnā conatur; acer-
rimè dimicanti femur plumbea glande traijcitur. ex eo demum ictu, cùm
ſangui-

A ſanguinis copiã funderet, fracta viri ferocia eſt: & elatus ex acie, pręcipuis ex amicorum numero proſequẽtibus, cùm ſeſe deſperatis reb⁹ in latebras abdidiſſet, intra tertium diem emoritur. Barbari, vt ſeminecem Regem prælio exceſsiſſe vulgatum eſt; armis paſsim proiectis momentò diffugiunt. ac tum denique Xarafus, deducto in campos exercitu, ad Luſitanos, victoriam gratulaturus, ac tarditatem purgaturus, acceſſit. Correa, tametſi perfidiam præclarè ſenſerat; tamen, ne res, alieno tempore, in iurgia; dein, vt fit, in certamen excederet; in præſentia, dolori & iracundiæ moderatus; fugienti ſaltem perduelli Xarafum inſtare, & parta iubet vti victoria. Mox ipſe quoque, refectis patumper ex laſſitudine & calore militibus, aderat. Cùm nuſquam apparerent hoſtes, ad prædam victores illicò verſi; quæ non contemnenda ex ædibus præſertim regijs exſtitit. Simul etiam, centum & quadraginta nauigijs ignes iniecti: & Xarafo ad cuſtodiam vrbis relicto, Correa ſe ad curandos maximè ægrotos ac ſaucios, quorum magnus erat numerus, in claſſem recepit. At Mocrini cadauer, dum ex inſula in Arabiam ſepulturæ cauſa traijcitur; ab Sadradino Xarafi propinquo interceptũ, ſummo cum gaudio in vrbem aſportatur. ibi abſciſſæ ab trunco ceruices; & corium è caluaria perquàm artificioſè detractum, Arabes goſſipio
B inferciunt. id certum victoriæ ſignum, Toro miſſum munere, & cum ingenti gratulatione, in medio Armuziæ foro conditum eſt, addito titulo, qui Arabica & Luſitanica lingua rei geſtæ ſeriem contineret. Ab ea clade, cognatus Mocrini Hametes, pactus vti omnis generis mercenarij, relictis armis equiſque, in continentem ſine fraude trãſportarentur; quod reliquum erat inſulæ, cum Catifa oppido, in poteſtatem Regis Luſitaniæ tradidit. Mercenarij cum fide tranſmiſſi. & propoſita venia, in ſuas domos incolæ reuocati: iurique inter eos dicundo præpoſitus noiæ probitatis ſenex, nomine Bucatus, natione Arabs; quæ res ad pacandos gentis animos haud mediocriter valuit: ſiquidem Perſas præfectos, populi Arabes ęgerrimè patiuntur. Inſula dein à Luſitanis Regi Armuzię reſtituta; & ab ipſo mox Rege tradita eſt Bardadino cuidam, Xarafi propinquo; cum eo, vt ſerafinum quadragena millia quotannis tributi nomine penderet. At Correa, inſigni parta victoria, & compoſitis ad Baharenum rebus, Armuziam reuertit. Aduenienti, vt æquum erat, magni cùm à Toro, & omnibus ordinibus; tum à Sequeria Prætore habiti honores. Inde Rhotericus Botus,
C cum Antonio Abulæo ſcriba, & Luſitanis præterea ſeptem, Baharennm petere, & ibi Emmanuelis negotia procurare iuſſi. Et Sequeria, cùm Torum externo malo ac metu leuaſſet; inteſtinis præterea ſuorum fraudibus eripere aggreſſus eſt; quod certis auctoribus iam ante audiſſet, regia vectigalia & rationes, à miniſtris & Quæſtoribus interuerti. Ergo, præter Mahometana mancipia, Luſitanos quoque iudices, & ſcripturæ magiſtros, magno Arabum dolore, in portu conſtituit. dein, confirmato Regis animo, & arcis pręſidio inſpecto, claſſem ab Armuzia ſoluit, ac Dium rectà petenti, Beianus cum triſti occurrit nuntio; Rhotericum Fernandum à Mamudio irritum redijſſe: & Sacam, haud dubiè patris imperio, infida cum Luſitanis amicitia tandem abrupta, magno lemborum ac bireminm nnmero in ſuas naues feciſſe impetum: circumuento & oppreſſo pæne ſibi vix ad fugam exitum patuiſſe: bellum atrox ab Iazio alijſque piratis inſtare. Hiſce rebus cognitis Prætor, amiſſis nuper bene gerendæ rei occaſionibus nequicquam ingemuit, ſuam ipſius leuitatem accuſans, quod omnibus rebus ad dimicãdum inſtructus, ſemet ab imparato Iazio blandimentis infringi, rurſus mercatorum conſilijs auferri ſe paſſus fuiſſet. Cùm ſimul ira pudorque verſarent animum; in præſentia ab Dio tentando copijs adeò imminutis abſtinuit: vltra Dium eſt locus millia paſſuum circiter quinque &

que & viginti, fat capaci portu, & ad mercaturam exercēdam idoneo: Madrafabam appellant. ibi Sequeria, Diensibus inuitis repente castellum excitare decreuerat. Sed lazius, de nuper captis Lusitanis cognito maturè cōsilio eam ipsam regionē firmis pręsidijs occuparat. Igitur, ea quoque spe deiectus D
Prętor, Ciaulum inde se contulit; & ab Nizamaluco tyranno potestatē petijt arcis ibidem exstruendæ. In societate cū Lusitanis dudum erat Nizamalucus, vt supra docuimus. ac tum fortè aduersus Idalcanem gerens bellum, equis præcipuè militaribus indigebat, quos neque India fert, & ab Armuzia capta venales ad vnum Goanum emporium Albuquercij decreto deuehebantur. Quocirca Nizamalucus, de potestate arcis ædificandæ à Prætore appellatus, ea in primis lege annuit; vt trecentos quotannis equos è Perside, vel Atabia, Ciaulum importari liceret; atque vt ab institoribus, quantum in Goano portu, quadragenos in capita pardaos (nummus aureus est, denarium circiter octo æstimatione) Lusitani procuratores exigerent. Conscriptis conditionibus, expositi à Sequeria in terram fabri: atque ad ipsas fluminis fauces dimenso ædificio, confestim opus fieri cœptum. Ea re vulgata, Iazij quidam præfectus ab Dio celeriter quinquaginta biremes ad opus impediendum adduxit. cum ea classe ab Lusitanis vario euentu certatum. ac nihilominus interea dies noctésq; cōtinuato labore, ad iustam altitudinem, E
muri & propugnacula excreuerant. Ad ea diruenda, pellendósque Lusitanos, cùm longè maiore apparatu opus esset, Mahometana classis in periculosa statione multis acceptis incommodis, randem irrito conatu discessit. Et Sequeria ad custodiam loci præsidio terra marique relicto, Cocinum reuectus, Eduardo Menesio successori prouinciā tradidit: vna re maximè memorandus. quod ab insita pietate primus in vrbe Goa Diuo Francisco templum; & coniunctas templo ædes cœnobiumúe, sodalibus Franciscanis exstruxit. At Eduardus inito magistratu, quod cōtra piraticas classes leuioribus nauigijs opus esse intelligeret; biremes duodecim ædificari iubet. cum ijs ad oram arcemque Ciaulanam Simon Andradius obtinendam profectus, in itinere audit, duas Turcarum triremes ab Dio Dabulum delatas (Mahometanum id emporium est dextra Ciaulum à Goa petentibus) intra eius portus fauces metu nostrarum nauium delitescere. haudquaquam negligenda res visa. Confestim ad vim ac pugnam paratus, Dabulum accessit. oppidanisque primò tergiuersantibus, dein terrore commotis, non modò triremem extorsit vtranque; sed annuum insuper vectigal imposuit. ijsdem F
ferè diebus, graues & periculosi ad Armuziam motus fuêre, initio à scribis & Quæstoribus orto; qui Lusitanos custodes ac præsides ad scripturam appositos, instar mortis ducebant. Xarafus eo tempore plurimum Armuziæ poterat. Hoc maximè patrono ac fautore, Mahometani qua veris qua falsis criminibus Torum in Lusitanos accendete; superbum & immodicum peregrinæ gentis, & cuncta paulatim in se trahentis, imperium conqueri; furto surreptos ingenuos ingenuasque, & per vim ad Christiana sacra compulsos; & super omnia, destinatos ab Toro legatos ad Emmanuelem, fraude Præfecti retentos, indignari. Hæc, & alia id genus identidem deplorando, Regem ingenio mobili adolescentem, ac libertatis auidum, adduxêre tandem, vt acerbissimę seruitutis iugum excutere; & regnum Armuzianum in pristinam dignitatem omni ratione vindicare decerneret. Iam tum in exitu erat autumnus anni seculi huiusce vigesimi primi: & commodū Sequeria Prætor omnem ferè classem ab Atmuzia abduxerat, Emmanuele Sosa cum paucis admodum nauibus ad oram tutādam relicto. Ergo, secretis inter se colloquijs habitis Persæ, ficto primùm rumore disseminant, Arabicā oram, quæ ditionis Armuzianæ sit, à Balochijs prædonibus è Perside maritima deuastati. hoc mendacio consequuti, quod vel in primis optabant,

vt Sosa,

A vt Sosa, ad eos piratas fugãdos, ab vrbe discederet; certam & inter se, & cum cæteris oppidorum magistratibus noctem occultè condicunt, qua ad Lusitanos vbique delendos vno temporis momento consurgant. Vbi ea nox aduenit, regiæ classi præpositus, quem Xebandaram vocant, cum terradis octo, duas in portu reliquas Lusitanorum naues, triremem ac dromonem agmine silenti circumuenit. ac trireme quidem à custodibus pæne vacua extemplò potitur: & flãmas illicò tabulatis, arida palmarũ fronde conspersis inijcit; qui tamen ignis, paulo post ab latitante puero extinctus est. dromonem verò, quod iusto nautarum numero tenebatur, ne aggredi quidẽ est ausus. Cæterùm, vt ex triremi splendor emicuit (id conuenerat signum) confestim è turribus, dein ex omni vrbis parte, cum ingenti æris crepitu, cuiusmodi Saturnalibus à plebe cieri solet, ad arma, necemque Lusitanorum conclamari cæptum. multi ex ijs, ad maiorem laxitatem ædium, & liberiorem negotiandi facultatem, extra muros arcis, domicilia comparauerant. ergo, in semisopitos, vndique impetus ab hoste factus, quibusdam etiam circundati ignes: & simul exitus itinerum stationibus occupati. exinde cùm clamor, & discursus, & nocturna trepidatio, nec audire, nec ꝓuidere quicquam sinerent; Lusitani partim intra domos oppressi, partim cursu proti-
B nus arcem petentes, aut flammis hausti, aut insidijs armatorum excepti sunt. nonnullæ tamen familiæ conglobatæ, cùm per media tela ferro sibi viam fecissent; intra arcis portas cum tristi nuntio penetrarunt. Pari audacia eodemque tempore, ne mutui subsidij vlla esset facultas, ad Curiatum, Soarem, Baharenum, quotquot agebant Lusitani, vel trucidati, vel in vincla coniecti. vnius etiã fuit memorabilis exitus, Rhoterici Boti: varijs quippe tormentis discruciatus, vt ab auita religione deficeret; constanti ad extremum vsque spiritum animo, Christum vnum Deum Dominumq; contestans, gloriosi martyrij palmam adeptus est. Desiderati in eo tumultu, præter seruos seruasque, Lusitani centum & viginti; numerus in tanta pręsidij tenuitate non modicus: & apothecæ omnes ac diuersoria momentò direpta. Hisce noctu fermè patratis, vt primùm illuxit, emissi raptim ex arce qui residuos è cæde conquirerent; nauesq; frustra tentatas, intra iactum teli reducerent: simul etiam, oneraria Lusitana, cùm iam esset in cursu referta caricis, peropportunè retenta; & onera in cibũ, & solutis de industria compagibus, asseres trabesque in munimenta suffecit. aliquot etiam hosti-
C libus nauigijs in ipso portu ignes iniecti. hæc omnia ingẽti cum ardore, nec sine sanguine multo peracta: & prius quàm arx ab hoste cingeretur, Ioãnes Meria dromonem expedire, & Goam petere iussus ad opem à nouo Prætore implorandam. At Sosa, per Mascati Præfectum (qui vnus Tori mandata aspernatus, in fide manserat) de hostium fraude certior factus, ad Armuziam extemplò iter intendit. Verùm ab eius cursu fœda tempestate diuulsus Tristanus Vasæus Vega prior ad vrbem decurrit, ac noctu per medias hostium stationes, deceptis ipsa audacia classiarijs, cùm quempiã è suorum numero putarent esse; felici conatu ad arcem ipsam applicuit. Solennia Dei natalitia tum fortè agebantur: & sacrificio nocturno dabant operã Lusitani, eò attentiore obsecratione, quò vehementius erant de communi salute soliciti: itaq; inter ipsas preces Tristanus Vega repentè superueniens, cunctos ingenti spe lætitiaq; perfudit, quòd vel ex eo miraculo, sua vota salutemq; Deo cordi esse haud dubiè cernerent. Sosæ dein exspectatione suspensis, & è specula identidẽ, vt fit, omnes circa regiones oculorũ acie collustrãtibus, tertio die, qui D. Ioanni Apostolo est sacer; duas ꝓcul ab arce leucas, anchoris in salo iactis apparuit. Rostratã onerariã ex ijs quos galeones vocant, & vnam dũtaxat biremem ducebat, easq; propugnatoribus valdè infrequentes, compluribus, coniuratorũ scelere, ad Calaiatum nuper amissis. cæ-

fis.cæterùm aquæ,cuius maximè inopia laborabatur, & varij commeatus, D petitam è proximo vim attulerat. Eius rei non ignarus Vega, suadere Præfecto arcis Garziæ Cotinio institit vehementer, vt Sosæ, priusquam opprimeretur,opē ex arce sine mora submitteret. Res erat periculi plena in tam exiguo bellatorum numero,& Armuzianis in proxima statione ad omnes eiusmodi casus intentis. Attamen,id sibi periculum, is ipse qui suaserat Vega magno animo depoposcit:neque fortius obrulit,quàm præstitit operam. Spectato milite crebrisque tormentis in paronem impositis egregiè velocem;præter hostium & Regis ipsius ora oculosque incitato remigio ad Sosam tetendit.interea,qui remanserant, supplices ad cælum manus pro felici euentu cum precibus tollere. hostes audaciæ magnitudine attoniti, prope modum hærere.Regis dein imperio,terradis octoginta raptim insequuti,cùm aliquandiu ab tergo allatrassent;duce & triginta viris amissis, & saucijs alijs, malè mulctati rediêre. Vega,è summo discrimine elapsus, ingenti suorum gaudio se ad Sosam adiunxit. Ad id spectaculum percitus ita & furore Torus,domo se proripit;pauoremque & mollitiem terriris ac mœrentibus exprobrans, reuerti cunctos in prælium iubet atque vt pro meritis quisque sibi aut præmium ,aut ignominiam paratam esse non dubitarent; mensas in littore colloeat duas: quarum in altera fulgentes conspiciebantur aurei nummi;in altera muliebres mitellæ, ac delicata velamina, quo E notæ genere apud eas gentes acerbius nullum esse consuenit. Equum dein conscendit properè,fusteque arrepto, promiscuam insuper multitudinem cogit in naues: postremò cum stipatoribus in editum subit collem, vnde, singulorum virtutis aut ignauiæ testis, conspicere simul & conspici posset. Ac Lusitani pariter custodes,è pinnis fenestrisque prospectant commilitonum vicem anxij,quippe quorum in virtute dextrisque,non modò imperium,sed vita omnium verteretur. Aucta classe nouis copijs,terradæ omnino centum & triginta infestis in Sosam rostris citato cursu feruntur. Sosæ,in summa rerum iniquitate,illud etiam accedebat incommodi: quod omnis tum fortè ceciderat ventus: vnicum oneratijs nauibus, quæque velis dumtaxat aguntur, aduersum frequentes actuarias agilesque, remedium. Deprehensus,cùm nulla nisi in cælesti auxilio, & vltima necessitate esset spes; Deum enixè precatus, vti extremis in rebus,quemadmodum antea sæpè,sui numinis præsentiam ostenderet; sociosque ad honestum & Christianis dignum exitum paucis adhortatus;exiguas copias magno animo ad pugnā instruxit.Ac primùm, ne impunè circuiri ab hostium multitudine posset; F neu quis casus,inter pugnandum, suos ab se diuelleret; paronem ac biremem,epibatis ac libratoribus ad idonea loca dispositis,demissisque armamentis,ad onerariam ita reuinxit;vt cùm ad opem, vbi res postularet,ferendam,facilis ex alia in aliam nauim transitus daretur; tum, ad arcendos vndique hostes, libera in omnem partem esset eiaculatio. dein ad auram, si quid afflaret, excipiendam, antennas tantùm onerariæ sustulit;quod eæ, propter celsitudinem , nihil ad expeditum certamen obessent. Vbi propius ventum est ; missilium nubes atro mista fumo tantam caliginem exciuit; vti mutuum hostibus conspectum prorsus adimeret. Certius tamen Lusitani è superiore loco figebant , cùm in adeò densa nauigia vanum prope nullum incideret telum. Ausi dein Mahometani aliquot, ostentandæ fortitudinis, & Regis demerendi gratia, è propinquo certare; adhortati inter se, magno impetu in Lusitanam biremem è terrada transiliunt.Eo successu elati,cùm onerariam porrò scandere niterentur, concursu ad periculum facto, partim contis ac ferro detrusi; partim etiam abscissis brachijs interempti:quæ res cæteros ab eiusmodi temeritate deterruit.Inter hæc,tum ipse maris æstus accedens, tum etiam lenis ex alto flatus

vela

A vela vtcunq; percutiens, onerariā per medios Armuzianorū ordines paulatim ad arcē admouerat. inde maioribus tormētis ex destinato summoti hostes: ac demū octoginta desideratis, vulneratis plurimis, cum ingēti luctu ac dedecore se in portū, vnde prodierāt, recepēre. è Lusitanis, triginta saucij, occisus puer vnus duntaxat è nauali turba: spiculorū verò tanta vis intra onerariā & actuarias alligatas apparuit; nauiumq; fragmenta collecta ita multa; vt complures dies materiam igni præbuerint. Sosa & Vega, cæteriq; victores, insigni parta gloria, gratulantibus ouantibusque cum effusa lætitia socijs, in arcem accepti. Ea re maiorem in modum exterritus Torus, concesso Lusitanis mari, arcem à terra oppugnare constituit. Tormentis librandis, regia & valetudinariæ Lusitanorum ædes electæ. inde cōtinuis aliquot diebus arcis mœnia quatiebantur. inclusi, nouas ita pro dirutis obijciebant moles; vt spei multo plus in virtute, quàm in muro fossisue reponerent. Ergo, post editam locis aliquot stragem ausos ad mœnia succedere Mahometanos, & scalis appositis in summum eniti; cùm alio armorum genere, tum supernè vibratis ponderibus ac trabibus vndique deiecēre. Multi in eo congressu, & fortissimus quisque, exanimati. Neque ad iterandam vltrà oppugnationem Toro affuit animus. Et, circumagente se hyeme, ictus conscientia B admissi facinoris, & Lusitanæ classis aduentum extimescens; consilium formidine ac desperatione plenissimum cepit. Queixome insula distat leucas tres ab Armuzia. eò, cum vniuersa ciuitate, congestis raptim in terradas ijs quę tolli poterant, ingenti popularium dolore migrans: rectis vrbis, quorum erant complura egregio opere & picturis ornata, vltrò subdidit faces: hinc, toto quatriduo peruagatum incendium, cuncta propemodum hausit. Lusitani, rei nouitate defixi, primò ignium contagia, dein hostium insidias timuēre. postremò, vt flammæ quieuerant; satis comperta vrbis solitudine, ad reliquias fumantis Armuzię diripiendas egressi, paucis tantùm exceptis commeatibus, omnia fermè in cineres & fauillam redacta comperiunt. Inter hæc, Eduardus Prætor, de suorum cæde, & arcis periculo certior factus; Ludouicum fratrem cum nauibus decem & firmo præsidio, Armuziam proficisci iusserat. Eius rei timore perterritus Xarafus, ne vulgata postmodum consilia rebellionis in suum reciderent caput; incautum & obnoxium sibi Regem, opibus ipse & auctoritate præpollens, per satellites ad scelus omne paratos, è medio sustulit; eiusque loco substituit è Zeifadini li-C beris Mamudium, tredecim circiter annos natum. Ludouicus, tetro spectaculo Armuziæ incensæ commotus; & cognitis ijs, quæ nouo Xarafi scelere ad Queixomen accidissent; fluctuauit animo, vtrum commeatibus interceptis (quod erat perfacile) deprehensos intra desertam insulam hostes, omnium rerum inopia & fame subigeret. dein, ex ijs quæ ab exploratoribus deferebantur, non sine causa veritus, ne si afflictos vrgere acrius instituisset; malis coactus Xarafus cum regia gaza, Regeque ipso secederet in Persidis interiora; leniter agere, & ostentanda veniæ spe, rebelles ad pacem & concordiam allicere statuit. Neque difficilem habuit exitum res. quippe, Lusitanis, emporij quæstuosi; Armuzianis, patrij soli desiderio laborantibus. Pax ergo in has fermè conuenit leges: vti Mamudius cum suis Armuziam inhabitandi causa rediret. debita ad eam diem stipendia; & ex ea die in singulos annos vicena serafinum millia Emmanueli persolueret. Ciues, ablatas inter tumultum Lusitano res, captiuosque omnes cum fide redderent. Lusitani autem, neque iuri inter oppidanos dicundo, neque administrandis vectigalibus, exigendisue portorijs, vlla ex parte sese immiscerent. vtrique amicitiam & societatem rectè & ex animo colerent. Per hunc modum compositis rebus, læti Armuziani in patriam rediēre; instauratisque ædificijs, & restituto commercio, propter eximiam loci opportunitatem, Armuzia

zia breui in veterem celebritatem eſt reſtituta. Dum hæc ad Perſicum ge- D
runtur ſinum, in Africo item Oceano rei & exiſtimationi Luſitanæ præ-
clarè conſultum eſt. Reguli duo, Zenzibaris, & Pembæ, aliarumq́; circa inſu
larum, vectigal annuum pacti, ſeſe in Emmanuelis amicitiam fidemq́; iam
ante contulerant. Id ægrè paſſus Mombazæ tyrannus; magnum earum inſu
larum numerum, & in ijs pręnobilem vnam, Querimbam nomine, ab regu
lorum imperio varijs artibus ac promiſſis auertit. reguli, cùm à tot ſimul po
pulis deſtituti, vectigali ſoluēdo non eſſent; à Luſitanis ducibus, qui ad Mo-
ſambicum aduerſa tempeſtate hyemem exigere coacti erant; per nuntios
opem rebus afflictis implorant. Digna Luſitanis inſtitutis & conſuetudine
viſa res eſt. Et Petrus Caſtrius, ne otioſa hyberna traduceret, paucis nauibus
ad Querimbam appulſis; bellatores non amplius centum in terram expo-
ſuit. oppidum erat littore petamæno; & cùm diuitijs celebre, tum etiam
incolis, & inuecto nuper à Mombaza præſidio frequens. Caſtrius multitu-
dine haudquaquam exterritus, bifariam ſuos diuiſit. Cum vna parte Chri-
ſtophorum Soſam occultè circumire, ſeque ab tergo oſtendere iubet: ac ſi-
mul ipſe cum cætera manu à frōte hoſtem aggreditur. Certaminis aliquan-
tum ac periculi fuit; dum eminus batbari iaculis de more pugnant. vbi co- E
minus geri cæpta res eſt; micantes Luſitanorum gladios, & præpilata haſti-
lia non tulêre. Ac paucis nequicquam reſiſtentibus, cùm proximum quem-
que hoſtis cæderet; omnes, qua pauor tulit, per ſtragem corporum in agros
effuſi. Luſitanus, haud contēnendis egeſtis opib⁹, oppido flāmas iniecit. Eius
rei fama rebelliū fregit animos. & confeſtim legati dedentiū inſulas, & in re
gulorū ditionem redeuntium, affuêre. Caſtrius, minimè vulgari (ſi paucita-
tē militum ſpectes) relata victoria; & regulis nouo beneficio obſtrictis; ineū-
te iā ęſtate Indiam petere intendit. Interea Antonius Brittus, vti narrare in-
ſtitueiā, ab Georgio Albuquercio digreſſus; ad Molucas lōga ac difficili na-
uigatione peruenerat. Bacianum inter cæteras illius regionis inſulas eſt. ea
tū Laudino dynaſtæ parebat. Ibi, quod è Simonis Correæ iūco, Luſitani ali-
quot paulo ante per occaſionem interēpti fuiſſent; eam fraudē necemq́; pro
tinus vlciſci placuit: & expoſito milite Brittus, inſulæ agros ferro igniq́; va-
ſtauit; abegit prædas; ac documento nō leui ſanxit, ne quis Luſitanos homi-
nes, vel tēpeſtate, vel quouis alio caſu in ea loca delatos, quamuis paucos &
inermes; opportunos ad cædem & iniuriā duceret. Inde Tidorē progreſſus; F
ab incolis comperit, Boleiſem Ternatis Regē, Almanſoris filia in matrimo
niū ducta, ac deinde Franciſcū Serranum, è vita migraſſe. Boleiſis maximè
accitu Brittus ab Cocino fabros & ædificandi inſtrumentū aduexerat; cū vl
trò non Boleiſes modò, ſed Almanſor etiā, in ſua vterq; ditione, Luſitanis,
quo potiſſimū vellēt loco, arcis exſtruendæ optionem deferret: & auaritia
cæci ambo, dum peregrina commercia, & noua lucra ſectantur; certatim in
multas indignitates, & in ipſum pæne ſeruitium ruerent. Verūtamen in Bo-
leiſe præcipua quędam nominis Luſitani caritas eminebat. Is, vti ſupra do-
cuimus, & Luſitanis, cū primùm in eas regiones delati ſunt, hoſpitio inui-
tandis, Almanſorē pręuerterat. & Franciſcum dein Serranum, aliosq́ue diu
apud ſe detentos, mira comitate officioq́; tractarat: & cū ſe ſuaq́; omnia Em
manueli per litteras amiciſſimè detuliſſet: tum etiam nuper ab Indiæ Præ-
tore claſſem & ſtructores caſtello apud ſe Luſitanis ædificando per legatos
admodum enixè petierat. Denique, morbo confectus, cùm hæredem re-
gni tenera etiamnum ætate relinqueret filium, nomine Boaharem; vxo-
ri, tutoribusq́ue, & cognatis præcepit moriens, vt Luſitanam ſocietatem
ſummo ſtudio retinerent; neque alias quærerent amicitias; ſed in vnius
Emmanuelis fide opibusq́; ſat firmum ſibi fortunisq́; ſuis præſidium con-
ſtitutum arbitrarentur. Hæc præcepta, defuncto iam Rege, infixa in re-
ginæ

A ginæ & propinquorum animis, ad continendam aliquot annos in fide gentem, haud mediocriter valuêre. Ac proinde vbi nouam diuq; exspectatam ex India classem, Britto duce, Tidorem aduenisse cognitum est; Aroezius illicò, Regis tutor, cum nauibus festoque apparatu, ad eum sociosq; in hospitium deducendos accurrit. Nec leuem interea voluntatem Almansor detinendi apud se Lusitani, & renouandæ societatis ostendit. Verùm Brittus insulam vtramque per otium contemplatus; Ternatem Tidori ad ædificationem, & domicilium antetulit; non modò loci natura adductus; quod aliquanto commodiorem Ternates habeat portum; sed etiam haud obscurè infensus Almansori; quod post iunctas cum Serrano dextras; nouis Bæticorum sese fœderibus illigasset. Ergo Ternatem ab Aroezio perductus in hospitium Brittus, ingēti reginæ, reguliq;, & oppidanorū gaudio excipitur. dein locus ad ædificium, contiguus vrbi delectus; materiaq; & cæmentis eò conuectis; Brittus, lætitiæ causa, caput perinde ac cæteri, sertis ac floribus redimitus, primus omnium & rastello fodit humū, & lapidem in fundamenta coniecit viij. Kal. Quintileis, anno seculi huius altero & vicesimo: qui dies eò etiam maiore cum iucunditate transactus est, quod in eum ipsum diē

B D. Ioannis Baptistæ solennia inciderenr: cuius felicem lætumq; humano generi exortum, è cælestis oraculi promisso, totus pęnè orbis terrarum exquisitis ludis, & anniuersaria gratulatione concelebrat. In hunc ferè modum, perpetua (vti rebantur) ac propria Lusitano cū ijs gentibus commercia constituta. Eadem tempestate funestus in Indiam nuntius allatus de Emmanuelis Regis obitu. Circa finē prioris anni decesserat, duos & quinquaginta natus annos; cùm sex & viginti regnasset. Huic, vt maiestas ipsius ac merita postulabant, plurimis Europæ, Africæque, atq; Asiæ locis cum sumptuoso apparatu iusta funebria persoluta. Neque Christiani modò Reges luxêre defunctum, verùm etiam ethnici, Cocinensis, Cananorius, Armuzianus; ijdēque, posito luctu, postmodum Ioanni successori per nuntios, litterasque, obsequium & operam officij causa detulêre. Ioannes, anno ætatis vigesimo accepto regni gubernaculis; ad propitiandū cæleste numen, ac populos in officio cōtinendos, illud curabat in primis, vti studium Christianę religionis antiquissimum sibi esse cuncti perspicerent. Idcirco, & in Lusitania salutariter in eo genere multa decreuit; & per litteras Eduardo Indiæ Prætori mādauit; cultui diuino, & sacerdotum commodis enixè prospiceret; ac nomi-

C natim, diuini Apostoli Thomæ sepulcrum in Coromandelio littore, peruestigandum curaret: daretque operam, vti sacrosanctæ illæ reliquiæ (quāquam easdem, vti supra dictum est, vel earum certè partem Mesopotamia sibi vindicat) cum dignitate custodirētur. Eduardus, Emmanueli Friæ, præposito Coromandelicæ oræ, cum sacerdotibus aliquot, & architecto id negotium dat. Profecti Meliaporem (nam ibi sitū Apostoli corpus audierant) æquaram solo ingentis amplitudinis vrbem offendunt. Paucæ tantùm pyramides, turresque, & columnæ, miserabili è strage supererant. necnon varij coloris lapides, ac veluti porphyretica peregregiè sculpta fragmenta, quæ antiquum vrbis ornatum & elegantiam satis arguerent. In ijs visebantur operosa magnifici cuiusdam templi vestigia, vno tantùm superstite ad orientalem plagam sacello, crebris intus forisque lapideis Crucibus è vetere disciplina consperso. Sub eo tecto latere Apostoli ossa cùm accolæ pro certo affirmarent; primùm omniū sarcire ipsum ædificium placuit; quòd testudinis pondere pressi parietes, aliquot locis vitium fecissent. Ad eos ergo fulciendos, ac renouanda fundamenta, conductis è vicino operis, dum effoditur humus; ad quintum fermè dodrantem apparuit loculus lapidea tabula tectus: in quam ab interiore parte incisæ prisca gentis lingua (vti à peritis cognitum est) litteræ testabantur; templum id ab Sancto Dei Apostolo

O Tho-

Thoma quōdam exſtructū:ei tēplo tuendo colendoq́;, mercium quæ in vrbē importarentur, decimā ab Sagamo Rege attributam. acceſſerat obteſtatio ad poſteros, ne quid ex eo vectigali ac donatione imminutū vellēt. paulo infra eam tabulam, ipſius Regis(vti ex priſcorum traditione Indi aſſeuerabant) cadauer inuentum. Altius dein molientibus terram, quadratū, primò lateritiæ, poſtremò lapideæ ſtructuræ ſeptum apparuit, multiplici operimēto, pedum circiter nouem altitudine. ibi quòd ſepultū haud dubiè corpus Apoſtoli dicebatur eſſe; adhibiti ad amouendū òperculū Luſitani duo (nam Indis rem eiuſmodi committere non eſt viſum) non niſi noxis per ſacram confeſſionē expiatis, & reconciliato per Euchariſtiā Deo, aggredi rem auſi, locum aperiunt. Immiſta calci & arenæ, candidiſſima ſpecie oſſa, & appoſita lanceæ cuſpis, & viatorij baculi fruſtum, itemq́; vas fictile, fidē inuenti demum ſacri theſauri Luſitanis fecêre. Sub hæc repertū aliud cuiuſdam è Thomæ diſcipulis cadauer; cæterū terro ac terreo aſpectu, quemadmodū & Sagami Regis. vt, ſi alia argumenta defuiſſent; ex ipſo propemodum colore dignoſci Apoſtoli oſſa potuerint. Eò maior gratulatio fuit Chriſtianorū: & affabrefactas, arte Sinarum, arculas duas, è proximo emporio Paleacate D confeſtim afferri placuit: quarum in altera eximij operis argento cælata, ipſius Apoſtoli; in altera, diſcipulorum eius reliquiæ incluſæ: & cōmune gaudium ſolenni ſupplicatione pompaque, & priuatis omnium qui aderant ſtudijs celebratum eſt. Propoſitis deinde in ipſo altari arculis, adhibitoque cuſtode; claues vtriuſque Emmanuel Frias Cocinū Prætori Meneſio detulit. Hoc maximè modo, per eos dies, & ſacello, & religioni conſultum. Biennio deinde poſt, eadem oſſa intra ipſam aram occulto loco, duobus tātùm conſcijs Luſitanis, abdita, ac poſtremò Goam, Conſtantino Brigantio Prorege(qui Diui Thomæ templum in ea vrbe exſtruebat) à fratre quodā Franciſcano tranſlata fuiſſe comperio. Circa idem tempus, quo nuntij de Emmanuelis Regis obitu in Indiam allati ſunt; Idalcan otium à Narſingano bello nactus; recuperando Concano littori animum adiecit: quod ei Rhotericus Mellus, per occaſionem, paucis ante annis ademerat. Exiguis admodum copijs ea loca tum Luſitani tenebant, cæteris vel ad Perſicum & Arabicum ſinum; vel ad Molucas obtinendas paulo ante profectis. Eius rei non ignarus Idalcan, miſſo præfecto cum quadringentis equitibus, & quinq; millibus peditū; Luſitanos cuſtodes, haud tamen ſine cruore ac certamine, pepulit: portuſq́; & agros opimæ fertilitatis recepit. Et in Somatra inſula, tyrannus Acenorum Abrahemus, ab cæde Georgij Britti & comitum ferocior factus, oræ totius maritimæ iam haud dubiè affectabat imperiū: nec ferro ſolū, ſed etiā(quo nullū acrius telum eſt) auro muneribuſq́; pugnabat. Ad hæc, miſtæ blanditijs accedebant minæ, &, vbi commodū eſſet, fraudes ac doli. Nullus amicitię fœderumve reſpectus: nulla affinium caritas: nulla fidei vel iuriſiurandi religio. Exacta iam ætate patrem, à nefarijs moribus & cōſilijs abhorrentem, oneratum catenis in caueam incluſerat: ibidemque, veluti nouum & inuſitatum animal, illuuie & ſqualore confecerat. Pedirenſem Regē, opibus & auctoritate præcellētem, cui & cognationis vinculo, & iure beneficiario erat obſtrictus, pellectis ad ſe popularibus, exegerat regno. Simili ſcelere Daianum dynaſtā, cuius ſororē habebat in matrimonio, per ſummum ſcelus, omnibus fortunis euerterat. Inde magna eius oræ parte in poteſtatē redacta, infeſtis ſignis ad Pacenū vrbē, quò pulſi confugerant Reges, pergit ducere. Peditum millia quindecim habebat in armis, & cōplures elephantos. ij pro equeſtribus copijs genti ſunt: nam equos non alit inſula. Cū hoc exercitu caſtris duo millia paſſuū ab vrbe poſitis, primùm omnium, ad tentandos oppidanorum animos, per præconem edixit; qui ciuis Pacenus intra ſextum diem ad ſe tranſiſſet; huic nihil, ipſi, famulięque, & bonis ipſius

damnâ

A damni illatum iri: cæteris non eandem veniam & clementiam fore victis, quæ ante dimicationem pateret. Hoc edicto vulgato, magna pars ciuium transijt. alij clam elapsi, in saltus auios refugêre. ita, infrequentem defensoribus vrbē tertiò adortus Abrahemus expugnat. Restabat arx, in quam Pacenus regulus, & exsules duo Pedirēsis, Daianusq; confugerant: lignea quidem illa, & multis iam locis præ nimio Solis ardore fatiscens: veruntamen haud leui præsidio Lusitanorū fermè trecentorū & quinquaginta, & maioribus minoribusq; tormentis instructa. Abrahemo nullæ dum eius generis machinæ suppetebant. tantùm ingentē vim sagittarum, quas letali inficiūt succo, & sarmentorum faces, oblitos naphta, ad excitandum, vbi res ferret, incendium, scalasq; plurimas ex arundine crassiore, leues gestatu, ascensu stabiles; necnon ferramenta operibus faciendis aduexerat. Ergo, vt sine certamine, si fieri posset, rem cōficeret; Lusitanis per interpretem iusserat nuntiari: arcem eam ad suum imperium pertinere: proinde cum bona pace abirent; secumque suas res, dum liceret, auferrent. Ad ea cùm ferocius responsum inclusi dedissent; appareretque armis rem gerendam; summa vi, priusquàm auxilium ijs alicunde ferretur (mare autem liberum, vicinamq; Ma-
B lacam, & amicos Reges nonnullos habebāt) arcem aggredi statuit. Atq; ad vitanda hostium iacula, qua maximè virium parte erat inferior; cuniculos agere ad arcem cæpit. nocturnum præterea tempus ac pluuium, ad oppugnationes captabat; vt neque per tenebras nostri collineare possent; & madefactus imbre sulphureus puluis planè inutilis fieret. ad hæc, arietis loco elephantos ipsos ad arcem admouebat: qui, rectorum instinctu valida impressione facta, munitiones euerterent; sublatoque interdum ingenti clamore, interdum summo silentio arcem corona circundabat; scalisque erectis, ex omni parte simul transcēdere nitebatur. & obsessi quidem, hostium opera nequaquam extimescebāt. excepti obstructique ex aduerso cuniculi; nonnunquam etiam felici eruptione certatum est. Sed crebras ac repētinas oppugnationes diutius ferre vix poterant: cùm Abrahemus, in magna copia militum, identidem alios aliosq; summitteret; ipsi, propter paucitatem, assiduis pæne stationibus circa munimenta dispositi, dies noctesque in armis traducere cogerentur. Accedebat vulgata graui cælo vis morbi, & extremæ inopiæ metus; quòd per intestina de more dissidia, dum suæ quisque intentus rei, publicam negligit; ad tolerandam obsidionem cibaria segniter
C ac malignè conuexerant. Præsidio præerat Henricius quidam. Hoc demum auctore, quòd relatas nuperè captiua naui pretiosas merces, in Indiam venum asportare gestiret; non exspectato subsidio, fœdum consilium ineunt arcis deserendæ. cuius flagirij, post patefactam armis Indiam, Lusitani ad eam diem nihil simile admiserant. Id vt quàm occultissimè fieret, minora primùm tormēta inuolucris obtecta, ne ab hoste dignoscerentur, in naues imponunt. maiora, quòd amoliendi in tanta hostium propinquitate non erat spes, ita ad plenū inferciunt, vt, si flammas conciperent, ipsa (vt fit) boli magnitudine rumperentur. Sulphurei dein pulueris exiles humi tænias quoquouersum, ac præsertim ad ipsius pulueris cellam, atque ad muralia tormenta perducunt: iussis agmen claudere magistris; &, cùm iam omnes extra arcem essent, ignes inijcere. Vix dum euaserāt, sarcinis quisq; suis dissimulanter elatis; cùm, exorta repentè flāmma cum ingenti fragore fugam hostibus prodidit. Pars ad incendium extinguendū audacter accurrunt (&, incertum quà de causa, nondum ad sulphureos cados, ac muralia tormēta peruaserat) pars ad littus effusi, turbatos auersosq; Lusitanos cum cæde insequuntur: ac denique appulsæ ad terram naues, perculsis ac trepidantibus, magna ex parte impedimētorum amissa, vix atq; ægrè effugium præbuêre; dum in magno tumultu, ne simul hostis irrumpat, alij confestim anchoras

O 2 orasque

orasq́ue præcidunt;alij ad naues adipiſcendas,collo tenus ſeſe in aquas im- D
mittunt. Abeuntibus cum oneraria vna, nauigijs tribus, per ludibrium barbari tum inter fugam ereptas, tum ſuperſtites ex incendio res, machinasq́; præſertim oſtentant: plenumq́; cladis & ignominiæ agmen cum probris & cachinnis exſibilant. Auxit pudorem, in ipſo pæne portus exitu ſociç claſſis occurſus. naues triginta cum omni copia rerum ab Aruano Rege aderant; ipſumq́; Regem terreſtri itinere cũ quattuor millibus peditũ auxilio venire nuntiabant. Eæ naues, cognita præpropera deſperatione abeuntium, retrò, vnde venerant, in patriam reuertêre. & Luſitani Malacam delati, Antonium inſuper Mirandam, & Lupũ Azeuedium, cum recenti milite, & bellico inſtrumento iam in curſu ad opem ferendã paratos inueniunt. Eò magis & ſuum factum ipſi damnârunt, & omnium conuitijs & maledictis excepti ſunt. E regulis tribus, qui comites fuerant fugæ, Pacenus cum rectore matreq́; Malacæ remãſit; reliqui duo ſeſe inſtitorum nauibus ad Aruanum Regem ſupplices contulêre. Luſitani è Somatra inſula in perpetuum exacti. Et Abrahemus, pulſo mox etiã Aruano, regnis quattuor auctus, æneisq́; tormentis (qui vel maximè terror gentem premebat) omnibus circa nationibus, atque ipſis adeò Luſitanis formidãdus euaſit. Alodinus item, elatus E
nouo ſucceſſu rerum, & à Bintano reiectis Georgij Albuquercij copijs, claſſes denuò ad vexandam Malacenſem oram inſtitit mittere; & cum Luſitanis obuiam ex vrbe progreſſis, aliquot ſecunda prælia fecit. Iam apud Sinas, in Luſitanum nomen acerbiore etiam odio & immanitate ſæuitum eſt. Martinus Alphonſus Mellus cum ſex nauibus eò contenderat, confirmandæ amicitiæ, & ſtatuendi commercij cauſa, nondum probè gnarus, quid Thomæ Petreio legato, de quo ſupra diximus, accidiſſet. Luſitanos adeſſe vbi Cantonem allatum eſt, extemplò præfectis oræ maritimæ à magiſtratibus imperatum, nefarios prædones vel comprehenderent, vel ad internecionem delerent. Nihil tale metuebat eo tempore Mellus, quamquam à peritis rerum ſemel iterumq́ue præmonitus. eò facilius repẽtino Sinarum aduentu cum ſuis opprimitur. & initio quidem, vt ſeſe concordiæ & ſocietatis cupidos probarẽt Luſitani, vel pluribus iaculis appetiti, certare ſuperſederunt; dein, cùm vndique inſtaret hoſtis, ac nullam pacis mentionem admitteret, iniquiſſimo loco & conditione committitur pugna. Multitudine tormentorum ac nauium, vt in ſuo regno, longè ſuperabant Sinæ. itaque circũuentos aduenas partim bombardis è tuto diſcerpunt; partim feſ- F
ſos ac ſeſe dedentes, in poteſtatem accipiunt. Mellus, cùm aliquandiu egregiè ſeſe defendiſſet, ad extremum, ſingulari Dei beneficio, per mediam hoſtium claſſem malè mulctatus elabitur. In captos, magiſtratuũ iuſſu, grauiter acerbeq́ue conſultum. in carcerem conditi omnes; & pro latronibus piratisq́ue damnati, aut pedore ac tabe in vinculis exſpirârunt, aut ad ſupplicium producti ſummo plebis cõcurſu, vel ſagittis confixi, vel in fruſta diſſecti ſunt, præconibus vetera gentis piacula, & recentem inſuper audaciam referentibus; quòd in regios portus ac fines armata manu non dubitaſſent redire; in quibus omniũ flagitiorum ac ſcelerũ paulo ante veſtigia reliquiſſent. Hæc, & alia id genus, elata voce de ſcripto ſubinde recitabãtur, ad tollendam è vulgi animis opinionẽ, quam de Luſitani olim generis virtute ac probitate conceperãt. Dum hac tam repẽtina rerum inclinatione tot ſimul regionibus Luſitani exercẽtur, ne ad Molucas quidẽ inſulas otium fuit. Rerum ibi ſumma penes Aroeziũ erat. Hunc, Luſitana amicitia opibusq́; ſubnixũ, & immodicos gerentẽ ſpiritus, regina cæteriq́; primores minimè cõcoquebãt. Arx inſuper, eodẽ in primis adnitẽte, non parũ excreuerat: diſpoſitaq́; in muris tormenta, longè lateq́; terrorẽ inferebant. Id ſibi ſuisq́; iugũ, per cauſam hoſpitij ac ſocietatis impoſitum, regina ſerò ingemiſcens; clam
com-

A communicatis cum Almansore parente consilijs, fugam vnà cum liberis ac præcipuis amicorum parabat: vt per eam occasionem popularibus paulatim abductis, vrbem desertam ac nudam Lusitano relinqueret. Ea re per indices comperta, Brittus arcis præfectus, adiutore Aroezio, regias ædes militibus repente circundat, elatumque inter manus Boahatem regulum, & paruulos fratres Aialum, & Tabariam, in arcem asportat. Regina, per occultos exitus inter tumultum elapsa. Inde consternatus Regis desiderio populus, cùm frequens ad arcem accurrisset, Aroezij auctoritate, & Britti accommodata ad tempus oratione sedatus est, cùm inter cætera persanctè ambo affirmarent, consilium id publicæ salutis causa necessariò susceptum fuisse, fidemque obligarent suam, Boahati Regi diadema regnumque mansurum incolume. Tum pluribus in æmulum diuitiarum ac dignitatis Almansorem inuecti, barbaros natura cupidos belli cædisque, ad inferendum ei bellum haud magno negotio perpulêre. Inde, inter vtramque gentem patuis, nec dignis relatu prælijs vario successu certatum est. superior tamen ad extremum Ternatensis fuit res. Mariacum oppidum in summo editi montis vertice, quod insulæ Tidoris olim caput fuerat; Lusitanorum ope ab Aroe-
B zio cum multa cæde captum incensumque; & Maquienum insula, quam reguli ambo æquis portionibus obtinebant, metu coacta, in Ternatensem ditionem vniuersa concessit. Hæc fermè Eduardo Menesio Prætore per triennium gesta. Successit Menesio Vascus Gamma, dux cùm alijs laudibus, tû aperta præsertim India clarus, ac memorabilis. Huic, pro trienni trimestre imperium fuit. ornatissimas naues è Lusitania sexdecim, in ijs tria millia delectæ iuuentutis ac nobilitatis abduxerat. Vt in Cambaiana littora ventum est (nam eam in primis regionem explorare placuerat) in summa repête malacia, silentibus ventis, ab imo fluctus intumuit; inde naues inter se nutare; crepitare compages; tabulata concuti cæpta. Nautæ, subito pauore icti, cùm in Syrtes illatam haud dubiè classem crederent, in summa perturbatione rerum omnium, alij bolidem demittere, alijad exhauriendam sentinam, vel ad clauum tenendum accurrere. Sapientiores alij, circunspectare fugam, atque doliola ac tabulas ad enatandum arripere. ipse imperator, initio nequaquam expers timoris ac solicitudinis fuit: sed mox compertó eum esse terræmotum (quem nauigantes quoque sentire nõ dubium est)
C ad socios hilari fronte conuersus; Adeste animis, inquit, viri; aduentu nostro perterritus Cambaianus Oceanus intremit. Atque hoc periculo defuncti Lusitani, Cocinum incolumes deuenêre. Vascus, accepta prouincia, dum à Cocino varios hucilluc præfectos dimittit; nomenque Lusitanum in pristinam dignitatem conatur asserere; graui morbo implicitus, in ipso impetu mouendarum rerum, excessit è vita. Vrbi Goę tùm Henricus Menesius præerat, eximia virtute & integritate vir. is continuò in Gammę locum suffectus è successionibus, vt appellant: quarum est ratio eiusmodi. Transmissos è Lusitania regios codicillos, minimum tres, olim apud Quæstorem, aut scribam, nunc apud Goanum Archiepiscopum, diligenter complicatos obsignatósque, custodiri mos est. quibus in singulis, quasi per gradus, ad rem cautius celandam, adnotatum regio ipso chirographo latet nomen illius, qui, si Prætorem in prouincia diem obire contigerit; è Regis auctoritate substituendus est. ijs autem codicillis, ordine superscribitur, prima, secunda, tertia, vel quarta successio: ita, vt, si eius qui primo loco nominatur, copia fuerit; secundum codicillum resignare, vel aperire sit nefas. Ergo, vbi Prætor morbo, aliove quopiam casu decessit; consilium cogitur. ibi, coram Archiepiscopo, & magistratibus, quã diximus obseruatione, vt nullus aut fraudi aut errori sit locus, codicilli & signa soluuntur: cuius primum exierit nomen, huic defertur imperium; reliqua nomina, rursus occulta, ad

Regis nutum arbitriumque adseruantur. Id, ne per summi magistratus o- D
bitum prouincia diutius orba periclitaretur; neu ob id ipsum inter præfectos certamina existerent; sapienter in tanto locorum interuallo prouisum est. Per hunc modum renuntiatus Prætor Henricus, ad regia negotia conficienda, Cocinum petijt: & ex itinere multos Arabum parones, Malabarica onustos fruge, vel cum ipsis oneribus cepit, vel dissipatos in littus eiecit. Tumultuantes præterea ad Cananorem piratas, socij Regis rogatu compescuit, & vicos aliquot eorum exussit. Inter quæ, ad Calecutum, ab Lusitanis ac Malabaribus denuò turbata pax est. Odiosæ primùm cõtrouersiæ inter negotiandum exortæ; & partis vtriusque animi suspicionibus irritati: dein vltrò citroque factæ iniuriæ: postremò, instigantibus è consuetudine Saracenis, bellum exarsit. Hisce rebus cognitis Henricus Prætor, quinquaginta variæ formæ nauibus, in quibus erant duo armatorum millia, Cocino Pananem oræ Calecutanæ contendit. ibi, cùm ablatas res nequicquam repetijsset, munitum denuò locum & celebrem, terra marique simul adortus, pulso aut cæso Mahometano præsidio cepit, ac direptum incendit. Multa inde relata tormenta: quorum aliquot antea Lusitanorum apparebat fuisse. Lusitanus desertor ac transfuga præfuerat vniuersis. huius proiectum humi cadauer, densis concisa vulneribus facie, vix vt agnosceretur, inuentum est. A Panane in conspectum vrbis Calecuti prouectus Prætor, haud mediocrem hostibus terrorem incussit. Naues erant ibi complures. in eas flammæ confestim iniectæ; & simul, qui arcem tenebant, suotum aduentu animati; eruptione facta, varijs locis ignem suburbijs intulêre. Inde Prætor, confirmato arcis præsidio, perculsisque hostibus; leucas in Septentrionem fere sex ad Couletum emporium eiusdem oræ processit. curuo in theatri modum, & accliui littore is portus est, ac mirè facto ad iacula certis in omnem partem ictibus dirigenda. eo cliuo aggerem ac munitiones Mahometani perduxerant; infra, stationem habebant parones ferè cẽtum & quinquaginta, proris longo ordine in altum obuersis, vt duplici vallo, tormentisque aptè dispositis, & ingenti armatorum numero (viginti hominum millia conuenisse dicebantur) contra omnes incursiones oppidum egregiè tutum videri posset. Henricus, comperta hostium multitudine, sub ipsum portum anchoras iacit. inde contemplatus naturam loci, & genus operum, ac lintribus ad vada exploranda præmissis; tribus è partibus vno tempore, distinendi hostis causa, oppidum aggredi statuit. Simonem Menesium cum bellatoribus trecentis in terram egredi iubet; ac læuum cornu F
munitionum inuadere. ipse cum centum & quinquaginta, non amplius, descensu facto; ad læuam ducit: classiarijs imperat ad hostium naues rectà succedant. ita, clamore sublato, simul à fronte ac lateribus pugna committitur. Non exigua tum hosti, officinis iampridem institutis, tormentorum copia suppetebat. eò maiori tenebantur spe, Lusitanum congressu arceri, & iaculis eminus obrui posse. quippe seminudi ipsi, patẽte ad plagas corpore, Hispanienses gladios, & ingentia pila, galeasque, ac thoraces horrebant. Verùm eos longè fefellit opinio. Siquidem inter iaculandum coortus è tormentario fomite fumus ad instar nebulæ, subeuntem audacter Lusitanum egregiè texit. & flammæ intermicantis indicio, hinc parones iniectis ferreis manibus nostri apprehenderant; inde in vallum erepserant, & intra munitiones coniecerant signa, prius pæne quàm eos appropinquare sensisset barbarus. Lusitanis, tum Saracenorum aspectus; tum pax à Calecutano toties per fraudem violata acuebat iras. Nec diutius tulêre dimicationem hostes. Pauci tantùm coniurati ad extremum vsque spiritum acriter obstitêre. cæteri, quibus patrio more nihil erat pudoris ad fugam, strage suorum exterriti, terga verterunt. Henricus, in magna hostium cæde, non plus quinde-

A quindecim è suorum numero amissis; vulneratis duodequinquaginta; & oppido, & classe hostili potitur. Inter cæteram prædã, tormenta variæ magnitudinis aucta trecenta & sexaginta;& minorum fistularum ingens numerus. parones abducti quinquaginta tres, Indico aromate onusti plerique: reliqui flammis absumpti: ac postremò, totum oppidum, subiectis per iram ignibus, conflagrauit. Lusitanus gemina intra paucos dies victoria lætus, ouansque; Cananorem, inde Cocinnm reuertit. Et Zamorinus, confecto quod per id tempus cum mediterraneis populis gesserat bello, omnibus dein viribus ad Lusitanam arcem expugnandam incubuit. Arx ea Calecutano erat imposita littori, quod, vt initio diximus, insidiosum asperumque, vix in summa malacia, paruis nauigijs accessum præbet. Iamque hyems aderat. eò acrius Zamorinus, ne id anni tempus elaberetur, militares copias, & omnem oppugnandi apparatum vndique contrahebat: vt interim vel opetibus ac vi arcem caperet; vel necessitate ac fame Lusitanos in deditionem acciperet. itaque extemplò, præfectus cum duodecim fere millibus peditum, ad vrbem præmissus. quo in numero Siculus quidam erat perfuga, nòn ignobilis architectus; qui Rhodiæ expugnationi cum Solimano Turca interfuerat. hoc maximè artifice ac præceptore, barbari vallo & fossa lata pedes ferè octodecim, ad dimidiatæ Lunæ figuram, amplecti arcem instituunt. & ex vtraque parte, qua vallnm in mare desinebat; arcendo nauali subsidio castella erigebantur duo, quæ obliquis ictibus totũ littus abraderent. dein, per ambitum fossæ, modicis Interuallis, propugnacula quinque excitabant; vnde maioribus tormentis ad idonea loca dispositis arcis mœnia quaterentur. Hæc opera, licet in munitores crebri ex arce impetus fierent; tamen abundante multitudine, adhibitis pluteis vineisque, & instantibus præfectis, breui ad exitum peruenêre. Arcem, Lusitani, haud amplius trecenti obtinebant. præerat Ioannes Lima, vir & militiæ callens, & gloriæ in primis auidus. is, cùm nulla superesset nisi ab Oceano spes; duplici doliorũ ordine; ingesta arena, & lorica extrinsecus addita, brachium ad mare protenderat; alternis inter dolia tormentis, ad arcendum ab latere hostem, aptè locatis. & per expedita nauigia Prætorem Henricum de statu rei Calecutanæ fecerat certiorem. Sub hæc, ineunte Iunio mense, cùm hyems in ea regione sæuiret; Zamorinus ipse cum reliquo belli apparatu, & nonaginta millibus hominum affuit. Arcu & sagittis plerique; alij gladio & parma; alij etiam ferreis fistulis instructi conuenerant. in speciem despicabiles, cæterùm vsu armorum, & corporum agilitate metuendi. Vtræ copiæ consedêre; Siculus architectus Zamorino perfecta opera diligenter ostendit; rudique ad eiusmodi commenta barbaro, certam cum admiratione fiduciam iniecit, arcis breui tempore potiundæ. atque id ipsum vti quàm minimo Indorum damno fieret, Siculus, petito colloquio, Lusitanos cùm alijs rationibus, tum hostilis exercitus magnitudine proponenda, instituit ad deditionem hortari. Verùm eiusmodi oratione tantũ abfuit vt Limæ constãtia moueretur; vti etiam ad lacessendum hostem vltrò cum paucis eruperit. sed magna fuit merces audaciæ. Concursu ab hostibus facto, pæne circumuenti Lusitani, multis acceptis illatisq; vulneribus, ægrè ad suos receptum habuêre. Inde exasperatis vehementius animis; magno conatu & oppugnari, & defendi arx cæpta. Tormentis vtrinq; certabatur: è quibus erant Calecutano, quæ dodrantali diametro emitterent globos. Sed iaculandi erat dispar admodũ ratio. Ab Indis libratoribus, quippe nondum sat in eo genere exercitatis, ictus langnidi, infrequẽtes, incerti; & si qui muris inciderant, egregia laterum & structuræ firmitate respuebantur. Ab Lusitanis, crebri, destinati, vehementes; & vbi hostis arci succederet; confertæ ac seminudæ multitudini certam stragem perniciemque afferebant.

Multos etiam squamis arborum & fragmentis(sunt autem ibi palmeta fre- D
quentia)repente carpi, vel exanimari cōspiceres. Verùm ea damna hostes, vt in tanta militum copia, facilè sarciebant: cùm deserta stationum loca alij subinde alijque supplerent; saucijs ac fessis integros recentesque submitterent. Longè iniquiore conditione erant Lusitani: quos, præter cæteras belli difficultates, ipsa qua laborare semper solent, paucitas fatigabat. Præfectus, idoneis ad propugnandum locis, nōię fortitudinis viros cum suo quēque manipulo collocauerat. ipse reliquos è præsidio circa se habebat: cum quibus circumspicere, & obire ad repentina pericula posset. Verùm & militem conficiebant, præter certaminis laborem & plagas, diurnæ pariter ac nocturnæ vigiliæ: & præfecto, ad subitos ac diuersos clamores, prout res exigeret, occurrendi vix erat facultas. Interea Henricus Prætor, cognita obsidione, duas naues cum propugnatoribus centum & quadraginta subsidio miserat. quarum alteram Christophorus Iusartes; alteram Eduardus Fonseca ducebat. Iusartes feliciore cursu paulum antegressus, propius ab Calecutano littore constitit. Fonseca, quod tardius aliquanto nauigasset; ventis repente cadentibus, ab longiore spatio anchoras iecit. Ad eas conspectas naues, erecti partis vtriusque animi. inclusorum; optati auxilij spe. obsidentium; metu, ne tot iam exhausti labores in irritum cederēt: & locus ipse suspectus, iamdudum mentes Indorum curasque conuerterat, ne quid falleret tale. E
Lima, cùm ad littus accurrisset; animaduersa paucitate eorum qui aduenerant (non plus octoginta milites eo nauigio vehebantur) ne descensionem cum euidenti periculo tentarent; nutu & significationibus admonebat. & ex ipso auxilio plerique, conspectis Indorum castris & frequētia, subeundam eiusmodi aleam pernegabant. Verùm Iusartes cupiditate gloriæ omne discrimen impauido vultu contemnens, cum triginta quinque voluntarijs in paronem desilijt; cæteris custodire nauem, & vbi primùm terram attigisset; missilibus procul hostem arcere iussis. Inde contento remigio ad ipsum loricæ os, actuarij prora dirigitur; quò subeuntes facilius protegeret statio Lusitana. sed illuc nautæ dum pari conatu enituntur; interea (vt fit) paronem paulo infra eum locum vehementior æstus abripuit. Eò ferocius progressi extra vallum barbari complures instare: atque, vt erant nudi, se se ad prohibendum accessu hostem aquis immergere. Nec Lusitani segnius è parone se certatim eijcere. ibi conserta in vadis manu, quàm acerrimè dimicatur. Cæteri ad spectaculum intenti, propter ancipites ictus, ne suos impetant hosti permistos; iacula cohibere coguntur. Cum aliquādiu dubia stetisset pugna; Lusitani ad extremum deprimentibus vestimentis ingenti labore eluctati, quatuor è suorum numero desideratis, pluribus saucijs, cum magna vicissim hostium cæde, intra loricæ fauces audacissimè penetrarunt: ac nihil propius factum est, quā m vt instantes ab tergo Indi simul irrumperent. In eo tumultu eximia Emmanuelis Cernicij constitit fortitudo. is, cùm iam introisset munitiones, & fatigatus, & saucius; circūuentum respiciens præcipuum è commilitonibus quendam; recurrit protinus: ac laborantem, summotis actiter Indis, recepit in tutum, magna vel mercede, vel gloria; quippe, omnium consensu ciuicam promeritus coronam; ipse post dies aliquot è vulneribus exspirauit. Sed interim dum ad mare Lusitani præsidiarij suis adiuuandis intromittendis insistunt; ex altera parte frequentes barbari desertas rati stationes, arcem scalis inuaserant. Eo nūtio excitus ab littore Lima, cum promptissimis aduolat: & pluribus locis conantem scandere Malabarem; contis, gladijs, telis, igne deturbat. Erant Lusitano varia nouæ artis iacula, ad hostem cominus eminusque impetendum. Sed è propinquo nihil Indos æquè terrebat, atque incendiariæ bolides. quod est inuentum eiusmodi. Ollam ex argilla semicocta, quò facilius

deinde

A deinde rumpatur;circundatis anſulis tribus quatuorve,ſulphureo cōplent
puluere,& oſculum diligenter obturant.tum ad eas anſulas igniti funicu-
li è goſſipio vel ſtupa alligantur. vbi ad coniectum eius teli ventum eſt;con-
torta brachijs olla repente diffringitur;& ſimul arreptis è fomite adalliga-
ro fauillis,ingenti circunſtantium damno,flammas edit ineuitabiles.quod
miſſilium genus,in prælijs duntaxat naualibus primò vſitatū;ad terreſtria
quoque certamina exitiabili commento deinde tranſlatum eſt. Hac maxi-
mè pernicie repulſi à mœnibus Indi vſtulati cum inſana trepidatione ſeſe
intra munimenta recepêre.Interea præfectus nauis alterius Fonſeca, quam-
quam probè animaduerſo diſcrimine eorum qui in littus exſcenderant;pa
ratus tamen eandem aleam,ſi res ita poſtularet,ſubire;per litteras ad ſagit-
tam reuinctas quæſiuit ab Lima, quid ſibi tali tempore faciendum cenſe-
ret. Ille verò, eadem vſus arte ſagittæ, de conſilij ſententia reſpondit: Ne-
quaquam ſe Fonſeca ſuoſque in apertum adeò periculum obijceret: tutum
in arcem introitum haud minus quingentorum Luſitanorū præſidio poſſe
obtineri. Proinde rediret Cocinum properè;ageretque cum Prætore diligē-
ter(ad quem ſimul ipſe in eandem ſententiam ſcriptas litteras dabat) vti mi
B litum quingētorum ſpectata virtute ſubſidium,& ſulphurei pulueris vim,
& ad obſidionem tolerandā alimenta ſubmitteret.Cum hoc reſponſo Fon-
ſeca per infenſos infeſtoſque fluctus hyeme ſumma Cocinū reuertit.& Præ-
tor,cognito ſuorum periculo,Antonium Syluium ad opē obſeſſis ferendā
cum aliquot nauibus,& vitis quot Lima petierat, extemplò proficiſci iu-
bet.ipſe interea claſſi ornandæ operam dabat;vt cùm primùm ſe aperuiſſet
mare,cum maioribus copijs eò contenderet.Hæc vbi per exploratores Ca-
lecutum allata;confeſtim Zamorinus,antequam incluſis accederent vires;
omni conatu rurſus oppugnare arcem aggreditur. Neque Siculus archite-
ctus,egregiè ſe ſe barbaro venditans,incitatiſſimæ deerat ipſius cupiditati.
aggerem ex Turcica diſciplina promouendo, mœnibus adæquarat. Cuni-
culos præterea ſub terras agebat;locis etiam quibuſdam ſtatuebat oris va-
ſti mortaria;è quibus in ſublime iacta ingentia pondera cum horribili ſtra-
ge in arcis tecta deciderent.Sed operum eiuſmodi, quæ Zamorinum inani
fiducia inflarant, vbi ad pugnam ventum eſt, haudquaquam exſpectationi
reſpondit euentus. Indi telis ac miſſilibus ex aggere deturbati: cūniculi ex-
cepti cuniculis:& mortaria,quemadmodū,vbi à perito magiſtro locantur,
C magnum hoſti detrimentum important;ita,ſi artificium abſit;in eandem
pæne regionem recidente globo, machinatoribus interdū ipſis exitio ſunt.
Quocirca Zamorinus,haud mediocri ſuo malo peregrinas artes expertus,
reliquum ſpei in ſæuitia hyemis,& fame repoſuit. neque ea ſpes fefelliſſet
hominem,ſi ad arcendos commeatus vel modicam claſſem inſtructam in
proximo tenuiſſet. Ex quo verum apparuit Themiſtocleum illud: Qui
mare poſſideat,omnia poſſidere.Luſitani,Syluio duce ab Cocino præmiſ-
ſi,quamquam atroci tempeſtate diſiectis nauibus;tamen vt ſeſe ex iactatio-
ne refecerant,alij ſubinde atque alij Calecutum accedebant.Lima,fatigatis
iam,& ab oppugnatione deterritis hoſtibus,vnam inopiam metuens; mo-
dica militum auxilia recuſabat:affuturum mox cum iuſtis copijs Henricū
exſpectans.Tantum ſulphurei pulueris & commeatus præſentem expete-
bat copiam. Vtraque, noctis intempeſtæ ſilentio, ſcaphis paulatim in ar-
cem inuecta.& vulgo iam è muris,Luſitani,ſuadenti deditionē hoſti,recen
tes carnes,aliaque cibaria,& ipſum denique in delicias betele oſtentabant.
Ea res Zamorini concudit animos.& circumacta iam hyeme,cum nauibus
viginti,bellatoribus mille quingentis aderat Prætor.is,tum à mari,tum ab
arce tormentis hoſte ſummoto;cum ingenti clamore pluribus locis arma-
tos in terrā expoſuit:immiſiſq; intra hoſtiles foſſas audaciſſimis è ſuorum
numero,

numero,cùm ex alijs quoque partibus alij ad vallum intrepidè subijssent; D
ad tria Indorum millia partim ferro, partim igne deleuit: in quibus ipse
quoque architectus,proditæ ac desertæ Christianæ fidei noxam luit incen-
dio.è Lusitanis eo die paulo plus triginta cecidêre.saucij relati amplius du-
centi: & Henricus, proruto Indorum vallo,fossisque oppletis;idoneo pro-
pe arcem loco castra communijt.Inde Zamorinus & suorum territus stra-
ge,& simul veritus,ne in proxima palmeta Lusitani sæuirent (quo detri-
mento,vt supra diximus,nihil genti grauius aut acerbius est) misso cadu-
ceatore inducias petijt.in quatriduum datæ. interea de pacis conditionibus
actum:neque conuenit,eò maximè quod Zamorinus insignem quendam è
Cocinensi ditione perfugam tradere abnueret. Ac demum Henricus pertæ-
sus Indicæ leuitatis,& Mahometanæ perfidiæ;præsidium abducere ab Cale
cuto,& arcem à fundamentis excindere statuit:præsertim quod ita velle Io
annem Regem è commentarijs Vasci Gammæ didicerat.ergo, muris & pro
pugnaculis,opere subterraneo,sulphurei pulueris de more copiam subdi
iussit.dein militibus,& machinis,omnique instrumento raptim in naues
imposito(cuius rei facultatem & natura loci, & nautica turba præstabat)
ignes cauernis iniecti;& barbaris illicò, si quid fortè prædæ relictum esset,
stolida temeritate in arcem ingressis(tanta inest hominibus rapiēdi libido) E
interim è specubus cæcis erumpentes momentò flammæ plerosque hausê-
re;& cùm horribili strepitu mœniū structura dissilijt. Atque is finis & arcis,
& obsidionis fuit. Henricus,incolumi classe & exercitu Cocinnm reuectus;
alios aliò præfectos dimisit.ipse inde septendecim nauibus Cananorem pe-
tijt.ibi,dum expeditionem in Cambaiam, Diumque meditatur;cùm nō to-
to biennio rem Indicam administrasset,graui oppressus morbo, paucis die-
bus è vita migrauit anno post Christum natum M. D. XXVI. Hoc Prætio-
re, fama nominis Lusitani, reflorescere visa quodammodo: req; ipsa com-
probatum est;tanti militem, quanti ducem esse. Atque in ciuilibus etiam
rebus non vulgari prudentia fuisse dicitur: &,quod perratum in eiusmodi
prouincia est,ab auaritia,& à sordibus alienus.Sub idem tempus ad Mala-
cam pariter bene gesta res est.Alodini copiæ,cùm vrbem terra marique ve-
hementer vrgerent,perpaucis egressis obuiam Lusitanis, cum ignominia
fusæ & fugatæ. Et ex acri obsidione, Linguanus regulus, parua manu Lusi-
tanorum exemptus est.Raia Nara,gener Alodini, Linguam obsederat. ex
eius exercitu cæsi sexcenti,& plurimi vulnerati feruntur, vno tantùm è no- F
stris desiderato. Et è Molucis aliquot Lusitani ad Celebes populos auri cau
sa profecti,cùm littoribus arcerentur;fœda tempestate ad insulam trecen-
tas inde leucas abrepti sunt.Incolæ,moris antiqui homines, mira simplici-
tate ac securitate sese per nutus & nonnulla Molucensis linguæ commer-
cia,in consuetudinem extemplò dedêre. Egregio in primis habitu, & ama-
bili vultus hilaritate sexus vterque est.promissa barba & capillo sunt viri.
præmollibus storeis tegunt corpora. Ad fabriles vsus, spinis pisciū pro fer-
ramentis vtuntur.Ignoti ad eam diem & nominis, & regionis erat insula.
tum primùm,à nauclero Lusitano,dimensis cæli plagis,nauticam in mem-
branam ex arte relata est, deque ipsius naucleri nomine Gomerij Sequeriæ
insula exinde appellata.Non eadem erga Lusitanos comitas eo tempore in
Arabici maris accolis exstitit.Hector Sylueria cū aliquot nauibus Erythræ-
as angustias tuebatur.Hunc,in Arabia,qui Dofarem vrbem incolūt, acces-
su prohibere conati,audaciæ pœnas dedêre.profligati qui cum armis ad ma
re prodierant: oppidum captum, & direptum est.& insulæ duæ, Mazua, &
Dalaca,quod sese ij populi infestos prætereuntibus Lusitanis præberent, ab
eodem Sylueria domitæ, &, annuo stipendio imposito, in ditionem reda-
ctæ. Simul, Aethiopica legatione perfunctus, anno sexto quàm ad Ar-
quicum

A quicum exscendetat Rhotericus Lima, in classem acceptus. Accessit ab Aethiopico, seu Abassino Rege legatus ad Lusitanum Regem nomine Zagazabus: itemque cum donis ac litteris ad Romanum Pontificem Franciscus Aluarus, cuius supra meminimus, Rhoterici comes. Is in Lusitaniam reuectus, Italiam deinde petijt. ac Bononiæ, in celeberrimo conuentu, cũ Cæsar coronatus adesset; Clementi VII. vti Ecclesiæ vniuersæ Pastori, & summo in terris Dei Vicario, paratam ad omne obsequium voluntatem Abassini Regis ac studium, solenni cum adoratione, & pedum osculo detulit.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER NONVS.

B HENRICO Menesio vita functo, à primoribus Lusitanis ventum in curiam est: ibi apertus alter codicillus, inscriptum ostendit nomen Petri Mascareniæ, qui Malacæ vrbi tum præerat, vir bello fortis, & natura munificus, atque ob idipsum apud omnes ordines gratiosus. Verùm illud erat in ea successione incommodi; quod, nisi vertente anno, Mascarenias à Malaca, propter tempestatum rationem, adesse nõ poterat: cùm interea simul à Calecutano, & Cambaiano Regibus, &, quod magis erat formidandum, ab ipso Turca bellũ immineret: minimeque expediret, eiusmodi rerũ statu, parente ac preside tandiu carere prouinciam. Ob eam maximè causam, Alphonsus Mexias regius Quæstor, cuius tũ erat summa in Senatu auctoritas, cẽsebat, nulla mora interposita, tertiũ deinceps codicillum aperiendũ: neq; exspectandum è tã longinqua regione Mascareniam: quem, quò melior esset ciuis, & Regis reiq; publicæ amantior, eò æquiore animo ferre oporteret, in tanto talique discrimine, saluti cõmuni potius, q̃ proprio ipsius honori consultũ. Aduersus hæc, amici Mascareniæ tendere; tã insignem iniuriã deprecari; ac postremò denuntiare, haud leuiori, quàm quod in præsentia proponatur malo, geminam successionem intestinis odijs ac certaminibus materiam vtique præbituram. nec verò dubitandum, quin ipsa dulcedo imperij, & ratio dignitatis, è duobus Prætoribus alterum ad retinendam; alterum ad repetendã omni conatu prouinciam, postmodũ esset incitatura. Cùm hisce alijsq; difficultatibus non inueniretur exitus; multis altercationibus diu agitata, eò denique deducta res est; vt tertium codicillum inspicerent, prouinciamque nouo successori mandarent ea lege, vt ipsam, quisquis ille esset, adueni enti Mascareniæ confestim redditurum se iureiurando promitteret. In hãc sententiã conuenêre omnes: & resignato palam Codicillo, Lupi Vasæi à Sãcto Pelagio (contracta vt assolet voce Sampaium appellabant) nomen apparuit; qui per id tempus Cocini præfecturam gerebat. Is, cum solenni adiuratione pollicitus, sese Mascareniæ, vt primùm adesset, honore cessurum; Pręturã interim inijt: cognitoq; prouinciæ statu, alios atque alios duces, ad obtinenda præsidijs maria, destinauit. ipse cum nauibus aliquot, in quibus erant Lusitani circiter mille; Malabaricam oram sibi tuendam desumpsit. Profectus Cocino, circa initium Februarij mensis anni millesimi quingentesimi vigesimi sexti, Cananorem petijt. ibi, dum commeatus in classem imponit, subitò certior fit, Mahometanos è Calecutano emporio ad duode-

duodecim hominum millia, intra Bacanoris fluminis ostium cum nauibus onustis latere. paratos ad exitum, quæ prima se se occasio nauigandi obtulisset. Ea re cognita, nō dubitauit Prætor, quominus in angustijs deprehēsos quamprimum inuaderet. Ergo sublatis anchoris eò contendit infestus. Res erat difficultatis ac periculi plena, nō modò in tam dispari numero copiarum; sed etiam quod contra omnem eiusmodi casum egregiè se se Mahometani munierant. Fluminis alueum de more fixis vtrinque sudibus atque cancellis, in arctum ita coegerant; vt singulis tantùm nauigijs aditus pateret. cæcos præterea sub aquam, veluti laqueos, idoneis abdiderant locis; in quos illata ex alto nauigia sese induerent. & munitionibus in vtraque ripa excitatis, crebra tormenta locauerant. Ad hæc, ex oppido fluminis cognomine, qui locus erat Narsinganæ ditionis, omnia illis ad victum necessaria suppetebant. Hæc, Prætor, cùm partim ab exploratoribus accepisset, partim speculatorijs nauigijs obeundo per se nocte sublustri notasset; submissis primùm vrinatoribus, laqueos funesque pretentos ab imo præcidi iussit: dein, sublato ingenti clamore, concinentibus vndique tubis, aduerso flumine subijt: præibant obtectæ centonibus, & maioribus tormentis instructæ aliquot scaphæ; tum cetera nauigia simplici propter angustias ordine sequebantur. In ea conspecta, illicò barbari vim omnis generis telorum emisēre: quibus propter assuetudinem haudquaquam exterriti Lusitani, cōtento remigio ad ipsa munimenta succedunt. Ibi atrox & ambiguum aliquandiu certamen fuit, dum conferti & obnixi corporibus Mahometani hostem descensu prohibere nituntur. Sed postquam impetu ex omni parte capio se se Lusitanus in mediam aciem saltu mittebat, & dextris gladijsque res geri cæpta est; tum verò iniecta formidine pulsi vndique barbari, & magna cum cæde præcipitem in fugam auersi. ac Prætor veritus, ne ab ira & cupiditate miles oppidum diriperet; & Narsinganum Regem, cuius tum in ditione Lusitani complures negotiabantur, alieno tempore prouocaret; vallo potitus receptui cani iussit, suosque à præda, & ab insequendo vltrà hoste cohibuit. Apotheca & diuersorium erat Mahometanorum in ipso portu, frugibus, & merce pretiosa refertum. Eam apothecam, Prætor, & hostiles vnà lēbos incendi iussit, octoginta ferè tormentis, quorum erant ænea pleraque, ex incendio ad classem abreptis. Neque, in magna hostium strage, Lusitani desiderati plus quattuor. quò tristior, acerbiorque Calecutanæ ciuitati, atque ipsi præsertim Zamorino cladis nuntius accidit: vt, non retentæ quacunque conditione cum Lusitano pacis & amicitiæ, magis in dies hominem pœniteret. Ab ea victoria Prætor ad excidium Dabuli perrexit: quem in portum Mecanis negotiatoribus receptum dari contra fœdus cum Idalcane ictum; & præterea, armatas inde triremes ad oram infestandam egredi pro certo compererat. Appropinquanti, nouus pręses loci, quem Indi Tanadarem appellant, vnico nauigio prodijt obuiam supplex: & culpas omnes in eum cui successerat, transferendo; seque affirmando, vti oporteret, in fide officioque mansurum; haud magno negotio Lusitani Prætoris mitigauit animum: & renouata pax, ita, si Dabulanæ biremes cum tormentis à præside traderentur. Eductæ extemplò omnes, ac traditæ. Et Prætor ex animi sententia gestis rebus, Goam victrici classe contendit. Inter hæc, Ioannes Rex, Henrici Menesij morte nondum audita, quatuor miserat in Indiam naues, & cum ijs noua successorum nomina, ac separatim ad Mexiam Quæstorem litteras, quibus erat in extremis, vt superioris temporis cōdicillos irritos duceret, & clausos obsignatosq;, vt erant, in reditu ad se perferret; recentibus hisce vteretur, si fortè Menesium è vita discedere contigisset. Eam clausulam Mexias, quod Mascareniam sibi minus propitium fore suspicaretur, ad res nouandas arripuit. E regijs litteris ad concilium refert, quandoquidem vetera ina-

A ra inania fecerit Rex; de nouis diplomatibus aperiendis: quemcunque illa iusserint, hunc denique iustum ac legitimum Indiæ Prætorem fore. Hæc, præter omnium exspectationem, à Quæstore dicta, magnos animorum motus fecerunt: ac fermè aduersis auribus (vti par erat) accepta relatio. Inter cæteros, Vascus Deza, Cocinensi arci præpositus, apertè disseruit, non modò superuacaneam, sed etiam perniciosam eam inspectionē futuram. Nuper declarato Prætore Mascarenia, per causam absentiæ, dignitatem optimi & clarissimi viri haud obscurè impugnatam; superinducto contra omne ius fasque nouo successore. Cùm inde certamen ac periculum ingens non sine causa timeretur, iureiurando ac promisso reddendæ aduenienti à Malaca prouinciæ, id periculum Dei benignitate discussum. Quid opus esse, certis & cōstitutis iam rebus, denuò solui codicillos? & pessimo publico labefacta ri concordiam & pacem; cùm tantum belli pæne in manibus sit, cùm tot vndique terrores immineant? Nam quod huic actioni regia prætexantur mandata; profectò si in tanta regionum distantia, cùm Ioannis ipsius consulendi facultas desit; ad interpretationem regiæ voluntatis atque iudicij referenda sint omnia; nulli dubium esse debere, quin Mascareniæ delatum B è prioribus codicillis honorem, non quietis modò, sed etiam hominis causa, ratum, inuiolatum, ac proprium esse Rex iubeat. Id, vel ex eo apertè intelligi, quod veteres codicillos ad se clausos atque obsignatos referri mandauerit. quos ille si vel apertos irritos omninò esse voluisset; id ipsum vtique disertis verbis adscriptum fuisse. Proinde supersedendum hoc successionis malè auspicatæ periculo; noua Regis exspectanda responsa; atque interim coniunctionem animorum atque consensum, quo vno maximè inter hostilia circa omnia Lusitanæ stent res, omni studio & cura fouēdum. Maiori & meliori parti eorum qui aderant, admodum grata fuit oratio Dezæ: quinimmò ex oraculo missa videri quodammodo potuit. Siquidem paulo ante, Ioannes Rex à nauarchis, qui ex India illo ipso anno redierant, audita morte Menesij, & Mascareniæ successione; veritus, è missis ad Mexiam quas dicebamus litteris, ne quid controuersiarum existeret; Petrum Annium Gallum cum nauigio expedito submiserat ad ea reuocanda mandata; & Mascareniæ nominationem sua auctoritate firmandam. Sed Annius, nondum tempestiuo ad nauigandum mari profectus, superato iam Bonæ spei C promontorio, circa Sancti Laurentij insulam naufragio perijt. Inde, non ad liquidum explorata Regis voluntate; cùm plerique ex æquo & bono agendum, & cauendas omnes discordiæ causas prudenter monerent; Mexias tamen, paucis assentientibus, omne id periculum in se recipiendo, premēdoque verbis ijs quæ retulimus ex epistola Regis; peruicacia & obstinatione tenuit, vt nouissimi codicilli consulerentur. ij primo loco Prætorem declarabant Lupum Vasæum ipsum, qui secundum in priore nominatione tenuerat. itaque elatus hoc de se iudicio Regis; pro fiduciaria legitimam ac propriam sibi vindicare Præturam; & ad arcendum honoris aditu Mascareniam, si promissa repetere instaret; omnia præmoliri constituit. Ea re multorum animi grauiter offensi: nonnulli etiam Vasæi imperium detrectare palam ausi. Interea de interregno, & Mascareniæ successione, deque vicario Vasæi munere, Malacam litteræ nuntijque peruenerant. Et satis comperta re, vtriusque Indiæ Prætorem Mascareniam ritè consalutauerant socij coloniique. Proinde, ne quid se absente respublica incōmodi acciperet; maturandum ratus Mascarenias, Malacæ Georgium Capralium præfecit: ipse, non exspectata motione quam vocant; reclamantibus naucleris citeriorem Indiam petere intendit. neque impunè cessit illi temeritas. ad Pulopuarem Insulam tenuit primùm. ibi dum stat in anchoris; subita procellæ vi, malo diffracto, lacerisque armamentis, pæne submersus, Malacam retrò

P vnde

vnde abierat, redire coactus est. Natus ad res gerendas, & gloriæ in primis D appetens erat Mascarenias. Ergo, dum anniuersarius recurrat Eurus; ne frustra interim tempus absumeret, quod parum feliciter Georgius Albuquercius ante tentarat, hærentem lateri tyrannum Alodinum oppugnare, & receptaculum piratarum insulam oppidumque Bintanum, omnibus modis parat excindere. Fortè tum Malacæ substiterant præfecti aliquot Lusitani, Borneum insulam alij; alij Moluccas, alij Somatram ipsam Regis iussu petentes. Hisce non approbantibus modò expeditionem, sed etiam operam suam in idipsum enixè offerentibus, Mascarenias variæ formæ naues vndeuiginti contraxit: & Lusitanis trecentis, Malacensibus fermè sexcentis impositis, ad Bintanum vela fieri iussit. Alodinus ad eius classis famam, pontem vrbemque nouo præsidio & munitionibus auxerat, venenatis tribulis circumquaque dispersis; plurimisque tormentis ad idonea loca dispositis. præterea, quàm acerrimè defixis in imo longurijs, tignisque in lapides molares impactis vt pondere ipso detinerentur, obstruxerat portum: & super hæc, opem à propinquo regulo Panensi petierat. Lusitana classis, ob naturam vadosi maris, & frequentes insulas, cùm tardè admodum nauigasset; ante ipsam Bintanum denique in anchoris constitit. Inde præmissus ad om E nia contemplanda cum speculatorio nauigio Eduardus Coëlius, retulit, fauces portus, nisi euulsis cancellis, omninò esse impenetrabiles. porrò descensum ad vrbem planè exitiabilem fore: adeò locum & præaltis munitionibus, & crebris tormentis, & omni apparatu bellico tutum videri. Hisce rebus permotus Mascarenias, vallum omittere; pontem ipsum (vti Albuquercius olim in expugnatione Malacæ) admota celsiore naui, & repagulis per vim extractis, adoriri decreuit. Ad eam rem, eximiæ fortitudinis nauarchus deligitur, Franciscus Serranus Eborensis; Lusitani propugnatores cũ magno tormentorum numero additi quinquaginta: & nauis, partim validis asseribus pluteisque, partim etiam culcitris, & gossipio, quæq; alia sunt missilibus eludendis, egregiè tecta. Hisce mandatum, vt ostio repurgato, & faucibus vtcunque patefactis, pontem inuaderent: laborantibus in tempore subsidium affuturum. Tum, ad breuia vitanda, catures duo, biremium instar, prætentatis canalibus, nauem remulco trahere iussi. Primus labor aperiendi aditus fuit. adacta ad imum tigna, immissis ductarijs funibus, ergata conuellere nitebantur, eo quidem impetu, vt nonnulli præ nimia conte F tione sanguinem euomerent: atque vt initia sese dabant; multorum dierũ id opus proculdubio fore apparebat. Dum huic vni rei, in orbem succedentes alij alijs, dies noctesque dant operam; noua repentè ab alto conspicitur classis. tres & triginta erant lanciaræ à Panensi regulo missæ: quibus, præter varios commeatus, duo circiter hominum millia vehebantur. Ea re animaduersa Mascarenias, ne si propius accessissent, elatus recenti subsidio Bintanius confestim erumperet, ancipitique prælio Lusitani postmodum vrgerentur; anteuertere, & cum parte copiarum ipsemet quàm longissimè obuiam ire Panẽsi decreuerat: sed præfectorũ dein precibus victus, ne se temerè in discrimẽ obijceret; Eduardo Coëlio cum lãciaris quatuor, calaluzijs quinq; (eiusdem ferè magnitudinis vtraque actuaria sunt) id negotij dat. ipse ad exitũ portus tuendũ cũ cætera classe subsistit. Barbari, quamquã multitudine superiores; tamẽ, & oneribus impediti, & à tormẽtis imparati aducta bant; seminudo corpore, sagittis maximè freti. Ergo, vti propius ventũ est; primũ bõbardæ fragorẽ, & radiãtia fulgetra non tulêre. Perterriti, aliquot suorũ amissis, turpẽ in fugã extemplò auertũtur; & hærẽtibus tergo Lusitanis, lãciaræ viginti tres, ad proximã insulã directis proris, in littus eiectæ: & certatim exsiliẽtes barbari; nullo nisi vitę respectu, omnib. fermè relictis rebus, hac illacq; dispersi. reliqui, cùm insulam tenere nequissent, contento

cursu

A cursu prælati, nocte iam imminente, per tenebras euaserunt. Coëlius, haud parua sine vllo suorum sangnine parta victoria, relictas ab hoste lanciaras cum ipsis oneribus ad Mascareniam cum ingenti gratulatione perduxit. Inter hæc, quod ad transitum satis esset ostio patefacto, Serranus, attracta remulco naui, ad frontem valli processerat. hic verò longè acrius desudandum Lusitanis fuit: dum ingruentem ab latere missilium vim excipiūt: atque alij recentia foramina raptim obturant, alij conceptas exhauriunt aquas, alij pauentem ad præteruolantium globorum sibilos, abdentemque se remigem, adhortantur. Magnus in primis vsus cētonum & gossipij fuit: nec dubium, quin alioqui nauem, quamuis firmis compagibus tabulatisq; munitam, creberrima pilarum grando pessumdatura fuerit. E tanto periculo elapsi diuinitus, quintodecimo instituti operis die ad pontem appropinquant: iactisque idoneo loco anchoris, in modum propugnaculi nauē ex omni parte stabiliunt. Tum verò indignatione atque ira percitus Alodinus furere, & suos incusare, quod in omniū conspectu claustris effractis, hostem ad interiora penetrare sint passi. Confestim è gentis consuetudine submissi, qui nando clam oras præciderent, vt ipso fluminis impetu nauis in va
B da ferretur. Sed Lusitani, fraudem, iniectis ad anchoras ferreis catenis eluserant. Ea quoq; spe destitutus Alodinus, euocatum è statione Laqneximenā præfectū, lanciaras vndecim raptim deducere, & cū quingentis armatis interclusam à cętera classe nauem inuadere iubet. Simul, ne quid interim Serrano auxilij superueniat; custodibus edicit, quàm intētissimas pro vallo excubias agant; &, vbi postulet res, tormenta sine vlla intermissione in prętereuntes exerceant. Vti imperauerat, factū. Laqueximena lanciaris momētò deductis instructisque; nauem petit infestus: ac nequicquam arcere conāte Lusitano, circumuentam barbari à prora maximè ascendunt: cumq; abundante multitudine integri succederent fessis; & paucitate, & labore, & vulneribus fatigatos Lusitanos, capta iam prora, ad malū vsque summouerāt. Ibi Serranus grauiter saucius, egregiè dimicans cadit; & pro mortuo habitus, collectis dein vtcunq; viribus, acrior in pugnā resurgit. Verū liberō introitu, irruentibus alijs super alios Mahometanis; nulla ope obsisti iā poterat. Cùm in eo statu res esset; conspicatus Mascarenias è prętoria discursum hostium, & circumfusas naui lanciaras; atq; ex ipso numero & vociferationē, haud absurdè coniectans, præsidium in extremo versari discrimine; cō-
C festim Eduardo Coëlio, & strenuis aliquot assumptis, in balancum, quod leuioris nauigij genus est, ad fallēda missilia, desilit; ac nulla deterritus vi, pertinaci remorū pulsu, prætet ipsas munitiones, nequicquam eiaculantibus barbaris, ad locū certaminis appropinquat: disiectisq; ignifera bolide lāciaris, qua proximum est; conscendit nauem; atque vt prope serum auxilium suis iam iamque captis, ita vniuersum gaudium & requiem attulit. neque ascendentem (adeò certamine occupati erant introrsus dimicantium animi) sensit quisquam. recentes dein, respirātibus cæteris, pugnam capessūnt: neque ea diuturna, vel ambigua fuit. Exterriti nec opinato aduentu hostes cesſère primùm; dein, cùm dolor cadentis ad irritum rei, ad rabiem atq; ad iterandum certamen accenderet; cæsi ad vnum quotquot nauem intrauerant; & è Lusitanis (quod pæne fidem excedat) in tanto sauciorum numero, ne vnus quidem amissus. Mascarenias, per summam fortitudinem præsidio seruato; magnam sibi ad omnes laudem & gloriam peperit. dein festinandum ratus, ne denuò barbari nauem adorirentur; vel rates, vt solent, secundo flumine ac vento cum ignibus ad incendium immitterent: adiuuandi ratione vires, & rei sine mora perficiendæ, tale consilium expedit. Duæ, pręter amnem, ferebant ad pontem viæ: alteram, qua vrbs condita est; munimētis & custodijs obtinebat hostis: altera, propter vligines & palu-

 des, in-

des,inaccessa & clausa putabatur. hoc ipso itinere, quo minus erat suspectũ, D
Mascarenias noctu pontem aggredi statuit. atque vt ab eius rei sensu quàm maximè Mahometanos auerteret; quasi à vallo vrbẽ inuasurus; ab ea parte pluteos erigi, vineas agi, & tormenta aliqua collocari iubet: inque hac statione primis tenebris Sanaiam præfectum Malacensiũ, cum quadraginta Lusitanis, & cum auxiliaribus collocat. ijs mandat, vt cùm primùm à ponte micantes viderint flammas; confestim clamore sublato, continentibus tubis, tormenta displodant, & quàm tumultuosissimè ex eo loco oppugnationem ostentent; hostemq́ue inde omni ratione distineant. ipse cum cæteris Lusitanis, obseruato maris recessu, primę vigiliæ silentio, tria millia passuum à ponte, diuersum in littus egreditur. inde per tenacẽ limum atq; voragines ingenti labore eluctati, cùm alibi vmbilico, alibi humeris tantùm exstarent; integras tamen ac recentes haud sine miraculo vires ad pontem attulêre. Quarta fermè erat vigilia, quæ gratissimæ quietis hora est: & peruigil in naui Serranus, ad incẽdium ollas è composito paratas habebat. ijs Mascareniæ iussu in castella coniectis, simul ex arida materia splendor eluxit, & in id ipsum intentus è condicto Sanaia, clamorem tolli, canere tubas, & cum horrendo fragore, globorum vim in munitiones emitti iubet. E
Dum simulato prælio Malacenses Laqueximenam egregiè cohibent, & in eum vnum locum ex omni vrbis parte concursus fit; interea Mascarenias cum suis, castelli portas & claustra perfregerat. Inde prælio in vrbem illato, cùm cædes multis iam locis fieret; trepidi ad Regem conuolant ciues: hostem intra mœnia grassari cum fletu renuntiant. ille, inania videlicet ex inconsulto metu ratus afferri; pauidos ac tumultuantes cum iurgijs increpat. Neque fuit fides, donec ipsa lux vniuersam aperuit cladem. Tum verò Alodinus, conscenso properè elephanto, fugam arripuit; & mox insequentem à tergo hostem extimescens (namque Lusitani, omissa in præsens præda, vnum tyrannum petebant) ad pedes, ne dignosceretur, degressus, densas primùm petijt syluas: dein, parum tutam ratus insulam, occultis itineribus ad mare se contulit, atque ad Vgentanam continentis oræ transmisit. ibi, diuturna ægritudine & morbo, vti Mamudius olim pater, absumptus est. Lusitani interea, dimissis per omnes insulæ partes, qui tyranno indagando, & comitibus ipsius excipiendis insisterent; Bintanum oppidum, cæso aut dilapso præsidio, diripuerant iure belli; neque contemnendam, cùm è reliquis tectis, tum verò è regijs ædibus prædam exhauserant. tormenta insuper, & quidem ænea pleraque, reuecta omninò trecenta, quorum non pauca Lusitanis Alodinus ademerat. Propugnaculis dein ac munitionibus ignes iniecti, triduoque omnia prorsus absumpta. Sub hæc, pulsus quondam ab Alodino dynasta Mascareniam victorem adijt supplex: ac tyranni questus iniurias; nõ modò pacem impetrauit; sed etiam in solium restitutus est legibus ijs, vt Ioanni Regi annuum persolueret vectigal; arcemq́ue aut propugnacula, non nisi ex auctoritate Lusitani Prætoris exstrueret. Per eosdem ferè dies, haud contemnendæ rei spes, cæterùm inani successu, Lusitanis affulsit. Sunda est oppidum lauæ maioris, ad Borealem plagam, Somatranis littoribus obiacens. id oppidum, præter maritimas opportunitates, agro est etiam cùm aliarum frugum feraci, tum verò egregij piperis. ei tum oppido Mahometanus dynasta imperabat. is, finitimo bello cùm valde premeretur; coactus inops ad potentiores confugere, oratores opis implorandæ ad Mascareniam destinarat: ac simul idoneum Lusitanis apud se locum & exercendo mercimonio, & arci ædificandæ promiserat. Mascarenias, legatis comiter acceptis & confirmatis, peracto demum Bintanensi bello, Franciscum Salam cum aliquot nauibus, &, præter aliam turbam, Lusitanis trecentis misit, nimis lentũ perditis iam rebus auxilium. quippe hostes interea Sun-

rea Sun-

A rea Sundam expugnarant, locumque operibus nouis, & valida militum custodia sepserant. At Lusitanos à Bintano profectos, in conspectu pænè Sundæ atrox tempestas oborta dispersit. Lembo etiam vno ad terram alliso, circumuenti à barbaris & cæsi triginta, nequicquam inspectante ac miserante procul Eduardo Coëlio trierarcho. inde, hostilia esse omnia patuit. Et Sala, collectis in alto nauibus, cùm ad Sundanum littus tandem appulisset; vi armisque descensione prohibitus, Malacam re infecta redire coactus est. Cęterùm capti Bintani fama, in primis læta cùm vniuerso nomini Lusitano ac socijs accidit; tum ijs præsertim, qui Malacensem oram incolebant. magno quippe eorum detrimento, Bintanij prædones, non mare solùm infestum, sed omnes circa agros iam diu fecerant. Et Mascarenias, insignis gloria militari, Malacam reuectus, maturo iam ad eam nauigationem Oceano, citeriorem Indiam petere intendit; ignarus quid, post priorem successionem, è regijs litteris accidisset; ac minimè dubius, quin aduenienti sibi, Vasæus, vti receperat, illicò prouinciam traditurus esset. Ergo, Malacensi re-constituta, & iuncto vel renouato cum vicinis Regibus fœdere, Mascarenias à Chersoneso cum aliquot rostratis maioribus profectus, præter Gangeticum
B sinum, Cori promontorium superat; flexoque in Septentriones cursu, Colanum applicat primùm. ibi à Lusitanis negotiatoribus Prætor honorificè salutatus, acta Mexiæ, & occupatam à Vasæo prouinciam graui cū dolore cognoscit. Neq; tamen iccirco despondet animum. Experiūdi causa Cocinum prouectus, qua tum in vrbe Mexias agebat, cùm egressum è naui, & introitum in vrbem peruicacius tentasset; concitante populum Mexia; vi & armis ad naues, haud sine damno vulneribusque, repellitur. Perculit grauiter ea res insolentem iniurię virum. nec deerant suasores, qui ad contrahendas vndique copias, & vlciscendam iniuriam accendere niterentur. At ille, de communi salute solicitus, ac memor moderationis eius quam Alphonsus Albuquercius in re simili præstitisset; iracundiæ temperare, & iure potius quàm ferro cum inimicis disceptare constituit. Ac primùm reposcenti Regis nomine classem cum nauali instrumento Mexiæ tradit: vno dromone contentus: inde ad Cananoris arcem delatus, cùm à Simone Menesio pręfecto non nisi priuatus admitteretur; omni non modò vi, sed etiam minis ac verborum atrocitate sapienter abstinuit: ipso quinetiam dromone socijsque relictis, cum catu re vnico, amicis duobus, totidem
C pueris, Goam ad Vasæi colloquium rectà contendit. Vixdum eò perlatum erat, aduentare Mascareniam, cùm ab amicis & necessarijs ipsius, magna & inter ipsos & cum alijs gratulatio facta: facileq; apparebat, simulatque præsentis Mascareniæ copia foret, consensu maximæ ciuium partis, coactum iri Vasæum vel magistratu sese abdicare, vel certè rem totam bonorum cognitioni arbitrioque permittere. Id ipsum veritus Vasęus, Antonium Syluerium, & Simonem Mellum propinquos suos, cum magno numero nauium ad custodiendas fauces Goani portus celeriter mittit: iubetque, appropinquanti Mascareniæ denuntiare, in Cananoris arcem extemplò se se recipiat; ibique se ad Vasęi nutum in libera custodia fore cū iureiurando promittat: atque inde Goam sua postulata litteris consignata trāsmittat: id si voluntate abnuat facere; constrictum vinclis Cananorē asportent. Nil recusatum à Vasæi cognatis. Perinde ac si hosti occurrendum foret, ita quàm maximis coactis copijs, maritimos aditus occupant. vbi Mascareniam adesse nuntiatum à speculatoribus est; præmissi confestim qui missilibus vela submittere cogerent: dein Vasæi exposita mandata cū minis. Et Mascarenias quidem, quominus antennas honoris causa demitteret, nō recusauit: vt verò Cananorem se rediturum, atq; ibi in custodia sponderet futurum, adduci nō potuit. Vnum illud enixè petebat, vt inermi sibi vrbem

intrare,& cum Vasæo coram disceptare permitterent. Hæc identidem expostulanti, Regisque imploranti fidem clarissimo viro, per summam indignitatem iniecti compedes: atque ad Cananoris arcem asportatus, Simoni Menesio præfecto adseruandus cum iureiurando committitur. duo item comites Mascareniæ, ab eius complexu Goā abstracti, & pariter in vincla catenasque coniecti. Hisce actionibus, quod magnam partem ciuitatis admodum offenderent; Vasæus publicæ salutis & otij causam prætexebat; videlicet, ne per Mascareniæ introitum, ab rerum nouarum cupidis & factiosis hominibus, tam alieno tempore tumultus excitaretur. Sed frequẽtes hominum cætus & voces cohiberi nequibant commemorantium Mascareniæ cùm egregia merita virtutesque; tum verò causæ bonitatem, qua fretus nihil nisi ius posceret: cùm Vasæus interea, nimirum ex conscientia sibi diffidens, grassaretur armis, omnique ope iudicium subterfugeret. Eiusmodi sermonibus (neque enim erant obscuri) permotus Vasçus, insignes aliquot è Mascareniæ fautoribus in carcerẽ trudit. Nihil tam aut infirmum, aut fallax, quàm humana consilia. Quod vnicum remedium opprimendæ seditioni putarat fore, hoc ipso vel maximum excitauit incendium. Namque vt eius rei fama peruasit Indiam (adeò lenibus medicamentis gaudent homines; tristia, & acria, & aspera detestantur) extemplò alienati à Vasæo multorum animi: & Mascarenias occasione capta, per litteras & coram deplorando calamitatem suam, memorando æquitatem postulatorum, querendo iniuriam, & vim, & sæuitiam inimici; non Simonem modò custodem; sed alios quoque complures in causam traxit. Ita, paucis diebus, non sine extremo discrimine rerum, duas in partes Lusitanum nomen omne discesserat; vltimamque dimicationem dubio procul adesse apparebat. Hic è spectatoribus, amici socijque, miserari gentis vicem, quod in tanta paucitate, quas vires ad imperium vel tuendum, vel proferendum conferre oporteret; eas per intestina dissidia in suam ipsi cladem perniciemque cõuerterent. iniqui verò atque inuidi, ridere amentiam, quod remotissimis in regionibus, cùm tot vndique pericula circunstarent, adeò certamen prauum imbibissent animis; vt neque patrij soli recordatione (quæ populares homines peregrè deprehensos, admirabili quadam suauitate coniungit) neque communi metu, quod firmissimum amicitiæ vinculum est, ab letali peruicacia flecti ad æquitatem & concordiam vllo modo possent. Hostes verò, tam præclaræ occasioni delendi funditus Lusitani sanguinis, haudquaquam indormiebant. Inter alios Calecutanus, tum veteribus odijs, tum recenti incitatus damno; nouam classem habebat paratam, vt vbi sese vnius corporis duæ acies ciuili bello attriuissent; ad reliquias ipse conficiendas accurreret. Neque fefellissent hominem cogitata; nisi propitiatus piorum prece Deus, Vasæi mentem ad saniora consilia reuocasset. Quippe cognito præter cæteros, Simonem quoque Menesium, & Sosam Cauli præfectum, sese ad Mascareniam aggregasse; tandem extimuit; secumque agi de iudicio est passus. prima conditio disceptationis fuit, vt ad causam vsque cognitam, vterque pro priuato se gereret. dein, commeantibus vltrò citroque internuntijs (namque ipsi congressum inter se, ne mutuo conspectu recrudescerent iræ, consultò vitabant) arbitri electi tredecim. qua item in re Mascarenias haud parum de suo iure decessit. siquidem cunctos è Cocinensi colonia creari est passus, quam sibi vel in primis aduersariam senserat. eo consessu, neminem fefellit quorsum euasura esset res. arbitri, tum conscij sibi quid de Mascarenia meriti essent, tum etiam Mexiæ priuatis de causis obnoxij, intra paucos dies adiudicata Vasço Prætura, Mascareniā primo quoque tempore in Lusitaniam redire iusserunt. Insigni infamia id iudicium fuit; neque ex altera factione moderatius pæne quisquam eam rem tulisse

A tulisse fertur, quàm ipse cui facta erat iniuria. Sed non diuturna Vasço lætitia mansit. Namque Ioannes Rex, coram audito Mascarenia, Cocinensium acta rescidit; liteque insuper æstimata, Vasæum Mascareniæ aureorum millibus ferè viginti damnauit, quantum ex honoratio Præturæ per bienniũ ceperat. Simul, ne quid in posterum simili de re controuersiæ oriretur; ab Rege decretum; vt in codicillis, vbi res postularet, aperiendis; cuius nomen exisset, hunc, si per id tempus vltrà Cori promontorium, vel cis Dium (qui vlterioris Indiæ fermè sunt limites) vel publicæ, vel priuatæ rei causa abesse contingeret; eius, in eiusmodi successione, ratio nulla haberetur. Hunc exitum habuit lis, quæ Lusitanam rem in extremum pæne discrimen adduxerat. Interea Vasæus, vir, si commune malum, imperij cupiditatem demas, haudquaquam improbandus, amoto æmulo, ad componendas res, armandamque aduersus imminentia bella prouinciam, intendit curas. ac primùm, omnibus qui Mascareniam secuti erant, veniam & obliuionem præteritorum indulsit. Dein Antonium Mirandam cum sex rostratis maioribus, vna longa naui, & biremibus aliquot, & armatorum mille præsidio, ad Erythræa ostia; Simonem Mellum cum modica manu ad Maldiuas insulas; Ioannem Dezam cum vna triremi, lembis sexdecim, ad Malabaricam orã
B obtinendam; & alios, prout exigebat res, in alia loca dimisit. Dum apud Indos, quas dixi turbæ sedantur; ad Molucas interim, haud minus atrox ac detestanda incidit res. In eius emporij præfectura Garzias Henricus Antonio Britto successerat. Is, & belli tædio fessus, & paucitate suorum adductus; Tidorensi regulo expetenti pacem dederat in has leges; vt intra sex menses, tormenta, & alias res omnes per bellum Lusitanis ablatas, necnon fugitiua mancipia redderet. Lætus optata pace Tidorensis, id laborabat vnum, quomodo perpetuam eandem ac stabilem faceret. In hac deliberatione versanti, optimum visum est, Cacilem Aroezium Ternatensem, cuius supra meminimus, quàm arctissimo necessitudinis vinculo sibi coniungere; quod is cùm apud populares opibus, tum apud Lusitanos gratia & auctoritate plurimum valeret. Ergo per fideles internuntios, cum egregiæ cuiusdam voluntatis testificatione, Aroezio filiam in matrimonium offert. Id Garzias interpretatus ad labefactandam ipsius potentiam haud dubiè pertinere; omni conatu dirimere atque impedire nouam affinitatem instituit. Ad eã rem aptius occurrit nihil, quàm arrepta qualibet occasione recentia fœdera soluere; & eodem Aroezio adiutore, quem natura leuissimum, & quie-
C tis inimicum nosset; Tidorensibus arma quamprimum inferre. Cùm hæc sententia placuisset; extemplò per legatos ab Almansore ex conditionibus efflagitare institit cùm cæteras res, tum verò tormenta; quippe quorum partem ex insula abesse, atque haud ita facilè restitui posse intelligeret. Ad hæc regulus benignè respondit; necdum exijsse diem in fœdere præstitutum; & sibi nihil maiori esse curæ, quàm vt omnia sua Lusitani recipiant. Et cæteris quidem in rebus, non magnã fore cunctationem. tormenta se aliquot Bactiano regulo commodasse: ad ea exigenda reuehendaque spatio esse opus. verumtamen daturum se operam, vt ad condictum tempus Ternate cuncta sistantur. interim se, præter cætera incommoda, morbo etiam implicitum teneri. petere ab Garzia, & rogare pro reconciliata gratia, moram eam boni consulat, ac simul, vt medicum aliquem ad se mittere ne grauetur. At ille, minimè patrijs artibus, cùm se excusationem accipere simulasset; medicamentariũ, nescio quẽ, è suo comitatu submisit. is, è cõdicto videlicet, nihil minus metuenti ægroto venenũ pro pharmaco miscuit: ex quo paucis diebus, per speciem ægrotationis fraude vtcunque celata, decessit. Defuncto regulo, magnus in vrbe luctus fuit, magna perturbatio rerum omnium. Eo acrius Garzias mœrentibus ac perculsis instare; & nisi tormenta extemplò

plò restituant,denuntiare bellum.Ad ea Tidorenses coacto ægrè concilio D
respondent:orbam ciuitatem in summa tristitia & mœrore versari: Almā-
soris insepultum adhuc iacere corpus: id vbi terræ mandarint, ac iusta suo
Regi persoluerint;nihil habituros antiquius,quàm vt Lusitanis omni rati-
one satisfiat.Hæc demissè ac suppliciter agebant ciues:& status erat rerum,
qui vel ferrea pectora lenire ad clementiam posset.At verò Garzias, vno
tantùm interposito die,nauibus ad Tidorem accedit,paratas ad cædem &
rapinam copias confestim exponit.oppressi oppidani extemplò diffugiunt.
Ille desertam inuadit vrbem;contra omne fas diripit, direptam incendit.
Nihil eo facto grauius ad vicinorum aures accidere potuit.Ex eo tempore
cùm à cæteris littoribus,tum à Baciano præsertim, Lusitani minis armisq;
procul haberi cœpti.Sub idem tempus,ab Hispali naues quinque ad Molu-
cas intenderant iter,ducibus ijs,qui Magalianis è comitatu supererant. Eæ,
nondum probè explorato cursu,varijs casibus dissipatæ sunt. optatos por-
tus vna tantummodo oneraria tenuit. Martinus Ignatius Carquicianus
præerat,homo Cantaber,cum propugnatoribus fermè trecentis.Is cognita
Tidorensium clade,destitutam insulam summa accolarum voluntate oc-
cupauit,ac muniit.Inde inter Ignatium & Garziam,cum contestationibus E
minisque nuntij commeare.Molucense emporium ambo sibi iure finium
asserebant,& alterum vterque excedere ex ijs locis,ac nihil eius negotiatio-
nis iubebat attingere.Ex hoc,iurgijs primùm,tum etiam prælio leui certa-
tum est.Postremò induciæ factæ,quoad ea de controuersia suum vterque
consuleret Regem.Vixdum externi quieuerant motus,cùm inter ipsos Lu
sitanos tetra visu,fœda relatu exorta dissidia Georgius Menesius, successor
Garziæ,Ternatem aduectus;inter cætera illud habebat ab Indiæ Prætore
mandatum,vt Garziam in reditu per Borneum insulam cursum tenere,
iterque illud explorare iuberet; quod multo compendiosius Molucas à
Malaca petentibus esse diceretur.At Garzias,qui ad Bandam insulam(qua
vetus erat nauigatio)vnà cum alijs instituta mercimonia dudum haberet;
perculsus nec opinato Georgij præcepto;varias excusationes afferre, tergi-
uersari,denique omnia malle,quàm negotia priuata relinquere. Et Geor-
gius,ne contra virum pertinacem cum suæ dignitatis iactura diutius tende
ret;Garziæ loco Vascum Laurentium, virum egregiè fortem ac fidelem,
cum vna caracora,quod nauigij Molucensis est genus, ad ea compendia F
perquirenda proficisci iussit. Hoc inter Garziam & Menesium simultatis
initium exstitit.Per eosdem dies,Ioannis Regis nomine edictum est, quo-
niam in stipendia militum, & arcis munitionem magni sumptus fierent;
ne cui omnino,præter apothecæ regiæ curatores,aut coemendi ab incolis
caryophylli,aut externis venundandi esset ius.Inter ipsos autem curatores,
& magistratus vrbis,conuenerat pretium, quo ne pluris vel optimæ fruges
Regi constarent.Id monopolium ægrè admodum passi Lusitani, quippe
qui mercaturæ impensius multo,quàm militiæ insisterent. Ergo per sum-
mam impudentiam contemptis edictis,vnusquisque venditores ad se pri-
uatim allicere;vberiorem offerre mercedem;nullam regij quæstus,aut pu-
blicæ vtilitatis rationem ducere.Aduersus ea Menesius,monitis, precibus,
minis,aliquandiu niti:sed posteaquam se frustra conari,& cupiditatem im-
perio potentiorem animaduertit;suo periculo sapiens esse diutius noluit:
remissa paulatim seueritate, cæterorum exemplo suam ipse quoque rem
agere aggressus est.Inter hæc, Martinus Ignatius Castellanorum dux è vita
migrauit.in eius locum suffragio militari suffectus Fernandus Turrianus
indignari cœpit,suæ cohorti leges dictas à Lusitano; virosque fortissimos,
emenso per tot pericula tanto pelagi spatio,in aliena terra sedere otiosos.
Cùm eadem alij fremerent,& apertè vociferarentur, vi atq; armis hostem
inde

A inde pellendum; Turrianus de communi sententia rupit inducias; extructaque & ornata biremi, hostiliter insectari Lusitanos instituit. Contra hoc malum Menesius vti pari magnitudine actuarium sine mora pararet, cùm aliunde, tum ex inchoato Garziæ (necdum enim ex ea regione discesserat) iunco, fabros pro imperio accersit. Id Garzias non necessitate, sed odio ac maleuolentia factum ratus; extemplò ad amicos refert. in ijs erat mysta quidam, consors eiusdem negotiationis (adeò sacratas quoq; mentes amor pecuniæ de recto sensu detorquet) cui, modò ne sordidum lucellum amitteret, nihil erat pensi quid faceret diceretve. Huius maximè instinctu Garzias, indignum facinus clamitans, profectionem suam sine causa impediri; naualia, vbi tum præfectus agebat, petit infensus: abductas operas reposcit; iniuriam acerbè ac vehementer expostulat. Menesius contra; & iure factum tueri, & ipsas temporum difficultates obtendere. Eam excusationem cùm alter haudquaquam acciperet; magis magisque accensi ambo: & inter altercationem prouectus intemperantia linguæ Menesius Garziam insanū appellat. Ad eam verò vocem Garzias adeò exarsit; vt stricto gladij capulo audacius quàm priuatum hominem decet, præfecto cum maledictis in-
B tenderet minas. Concursu dein hominum facto, sedata rixa. tum verò Garziæ sectatores laudare constantiam viri; suadere vt in incepto persistat: suorum laterum, si periculum immineat, oppositus polliceri. Contra Menesiani, Garziæ facinus & impudentiam exaggerare verbis; pessimi exempli rem nulla mora interposita vindicandam; & seditiosi vnius capite sanciendum imperium dicere. Hisce rationibus adductus Menesius, misso viatore Garziam citat. quo ille spreto cùm insuper vim pararet; iusto dolore commotus Menesius, tormenta ex arce ad ędes Garzię diruendas obuerti iubet. Minuit nonnihil ea res ferociam viri. & abiectis in præsentia pugnæ consilijs (sic tamen vt in voce vultuque contumaciam cerneres) contemptim obit vadimonium, atque inde semet in custodiā dat. Hic amici & fautores Garziæ, licet factum ægerrimè ferrent; tamen quieuêre aliquandiu, rati fore, vt ea satisfactione lenitus Menesius iras poneret; solutoq; Garzię tandē aliquādo cum suis proficiscēdi faceret potestatem. Sed longè eos fallebat opinio. Vim sibi propemodum illatam, & imminutam in sua persona maiestatem regiam fremens præfectus, apertè iactabat, sibi certum esse, primo quoque tempore vinctum Garziam ad Prætorem Indiæ mittere. Ab ea sententia cū
C à familiaribus deduci nō posset; deprecator adhibitus Aroezius ipse, ex quo vel maximè tum Lusitani pendebant, nihil omnino impetrauit. Tum Garziani, præcipites iracundia, conspiratione facta, consilium capiunt amentiæ plenum; vt hostes vltrò ad vrbem aduocent, ijsque vtantur adiutoribus ad opem vincto ferendam. Eo terrore perculsus Menesius, ne per domesticas dissensiones portam externo aperiret hosti; occupat eam ipsam rem sui beneficij facere. Garziam per communes amicos leni castigatione monitū ne pertinaciam adderet culpæ; hortatur vt condonatis Regi optimo inimicitijs, bona fide secum in gratiam redeat: quo in summa rerum difficultate, communi animo viribusque rempub. à Castellano defendant. Haud incassum hortatio adhibita. Victus nec opinata clementia & comitate Garzias agit gratias præfecto: si quid vel aliorum impulsu, vel animi perturbatione deliquerit, ignosci postulat sibi: & in posterum non Regis modò, sed etiam ipsius Menesij causa in eius potestate se se futurum esse confirmat. Iunctæ dein dextræ, & demptis compedibus extemplò Garzias in pristinum splendorem est restitutus. Læta ea res coniuratis accidit: atque ob id ipsum à proditionis incepto nefario destiterunt. Pungere mox cæpit eosdem arctior in dies Garziæ cum præfecto concordia: nam vt ad Garziam tegendum adiuuandumque, vbi discrimen ingrueret, parati erant

omnes

omnes;ita familiarem eius cum Menesio consuetudinem oderant, & con D
sensum in bello cæterisque rebus administrandis: quippe quibus, militiæ deserendæ, atque ad suas cuique hundinas abeundi spes erat vna, turbidæ res, & obstinata ducis vtriusque dissensio. Ergo communicatis iterum consilijs, reconciliatam nuper amicitiam denuò labefactare & conuellere omni ratione conantur. Varias primùm causas offensionum serere aggressi;& ad alterum alterius confictas vel querimonias, vel maledicta deferre. Vbi artibus hisce parum proficiunt, ad nouum scelus adijciunt animum. Aethiops erat quidā, præualens viribus, è Menesij domo. hunc ingentibus promissis adducunt, vti se ab hero ad Garziæ cædem solicitatū esse mentiatur: ipsi dein rem per arcanos susurros, quasi mysterium tradentes alij alijs, ad Garziam denique detulêre. Qua ille criminatione tametsi commotus est;ta men adduci nequibat, vt inter mutua quotidiani conuictus officia, tam recenti præsertim ac tam illustri gratiæ reconciliatione, tantum nefas à Menesio conceptum existimaret. Ast, vbi testis idem & index mandati malefi. cij accessit Aethiops;enimuerò, quasi certa iam re, Garzias & vultu & animo penitus crimen accepit. ac ratus in eo rem verti, vter facinus antecaperet;primò coacta manu interficere Menesium cogitabat: dein veritus ne cę E
dis eius inuidiam sustinere non posset;comprehendere hominem, & vicissim in carcerem condere statuit;hortantibus id ipsum amicis;& asseuerantibus haudquaquam defutura postmodum crimina ac testes, quibus premi reus, ac detineri, atque ad extremum obrui posset: interea Garzię, pro ipsius auctoritate, compositis ad arbitrium rebus, quæ primum nauigandi facultas daretur, ex residua copia non defuturum quem ad nouum vsque Regis decretum arci præponeret. Hisce ita constitutis, in omnem occasionem rei bene gerendæ cuncti excubabant. Ac demum Garzias nactus opportunitatem, quod Menesius partem suorum ad Maquienum insulam cum Aroezio miserat, vt Castellanum ab eo commercio prohiberent;alios insuper ipse ad conuiuium in diem certum inuitandos curauit à Francisco Castrio quodam ex suis intimis, ad Tolocum, qui vicus à Ternate distat ferme quatuor millia passuum. Vbi ea dies aduenit;circa pomeridianas horas, quod remissionis & otij fermè tempus est; satis comperta custodum infrequentia, certos è suorum numero in arcem præmittit; qui præfectum lusu facetijsque detineant. dein cum audacissimis aliquot ipse paruo interuallo subsequitur. Nulla in introitu difficultas fuit, quippe, assueto quotidie F
admitti;& tum desertis planè stationibus, & ex patēte ianua clauibus incredibili socordia & securitate suspensis. Eas coniurati detractas immittunt seræ, foresque silenter occludunt. Inde ad penetralia familiatiter intromissi, accepta & reddita salutatione considunt. Neque ita multo post Garzias Menesium aleæ intentum repente medium corripit: reliqui, pars duobus, qui fortè ibi aderant, præfecti administris, ne vociferando tumultum excirent, ora manibus obstruunt;pars hærentem in tergo Menesij Garziam adiuuant. Erat Menesius insigni corporis firmitate, ac tum vires addebat dolor. itaque per summam indignationem exclamanti, lacertisque, & morsu, & calcibus diu multumque eluctanti, ægerrimè tandem vincula iniecta;&, quò tutius adseruaretur, detractus in imam arcis turrē includitur. Garzias denuò præfecturam vsurpat. Cæterùm neque eius rei sat probabilē in vulgus causam afferre poterat: & reputans apud se atrocitatem facinoris, iudicia nimirum, & offensionem Regis extimescebat. Augebat solicitudinem, quod Menesiani ad Maquienum, cognita præfecti iniuria, fremere, atq; ad eam vindicandam propediem affuturi nuntiabantur. His anxius curis Garzias, haud inepto consilio venundandum ratus quod mox amissurus erat, Menesium alloquitur; iacentique & afflicto quas vult conditiones imponit;in

A nit; in ijs, vt sibi ad profectionem (quando iuncus nondum esset absolutus) Petri Botellij nauem attribuat; liceatque sibi quos velit à Molucis abducere. Ita Menesius è carcere missus, cum libertate gubernaculum recipit. Concio dein ab eodem vocatur. In ea concione questus Garziæ perfidiam & latrocinium; conditiones omnes quippe coacto expressas, rescidit: Garziam etiam ipsum comprehendere, & eius bona publicare cupijt. Verùm ille tormentis in arce confixis, ne in abeuntem exerceri possent, arreptaque naui, iam vela fecerat. Absentem ergo Menesius (quod reliquum erat vnum) per duellionis crimine condemnauit; totamque causam testato descriptam, ad Prætorem vrbis Malacæ transmisit; ac simul, fessis rebus auxilium ab eodem expetijt. Dum ad Molucas in tam varijs ac peruersis hominum voluntatibus, alterno tanquam accessu recessuque æstuant negotia Lusitana; interim ab alijs in alia regione præfectis multo commodius acta res est. Ad Longum oppidum non longè à Malaca, Mahometani incolæ paucos primò Lusitanos, dein missum à Malacę præfecto ad eam rem cognoscendam Aluarum Brittum, triremi, quam ducebat, exutum, vnà cum socijs occiderant. Ad eas vlciscendas iniurias denique profectus Martinus Correa, triremem recepit; ac magna cum hostium cæde captum oppidum concremauit. Et Ioannes Deza, præpositus oræ Malabaricæ, secunda aliquot prælia

B fecit. Zambucis aut paronibus quadraginta octo cum magna Mahometanorum cæde potitus est. Idem, aliquot locis descensione facta, prædas abegit: vicos & villas exussit. atque exeunte demum æstate Chinacutiales Calecutanæ classis præfectus, quæ sexaginta paronibus, & magna armatorũ copia constabat, ab eodem Deza memorabili pugna victus, cùm sese in mare eiecisset; inter enatãdum è fuga retractus, haud parua dein mercede in libertatem est restitutus. Eadem æstate præter spem fuit otium ab Turca. Et Antonius Miranda custos Arabici maris, classe in stationes idoneas trifariam distributa; alias atque alias Mahometanorum naues cum oneribus pretiosis excepit; Armuziamque profectus, prędam in eo emporio vendidit. ex ea dem classe Mirandæ, scapha vna Ciaulum petens, in manus latronum Diensium incidit. Lusitani septendecim ea scapha vehebantur. Comprehensi omnes, gratum in primis donum Cambaiano Regi sistuntur. Ille Didacum Mesquitam ex eo numero, apprimè generosum ac strenuum, à Christo ad Mahometem allicere blanda oratione conatus est. Id verò Didacus

C cùm fortiter ac præcisè negaret; quinetiam vltrò in pseudoprophetam probra & maledicta ingereret; horribile dictu, in os hiantis bombardæ totus inseritur, cum grauibus minis, ni extemplò pareat, ignis ab tergo applicandi. Cùm ne hoc quidem terrore de fide constantiaque decederet; varijs tormentis excruciatus, in asperum denique ergastulum vnà cum cætero comitatu coniectus est. Circa idem tempus ab Cocino profecta classis nauium ad quattuordecim, repentina procella, circa ostium Catuæ fluminis oræ Malabaricæ, ad terram allidìtur. Laceris nauibus Lusitani cùm ægrè in littus euasissent; à barbaris aut capti, aut hostiliter trucidati sunt. Eo successu inflatus Zamorinus, ad pellendum maris possessione Lusitanum, nouam classem ornauit nauium varij generis centum & triginta. hisce præpositus Cutiales, vir & militiæ peritus, & magna insuper sanctitatis existimatione, quod paulo antè à Mecæ redierat. is intra portum Termapatanum copias continebat; vt in prætereuntem cum exigua manu Simonem Mellum, è ducibus Lusitanis vnum, ex occulto impetum faceret. Ea re cognita Vasçus Prętor, quã intentissima cura intra sextũ diẽ rostratas maiores sex; lẽbos tredecim instruxit. Et Antonio Miranda, qui ex Arabia venerat, ad custodiam insulæ Goę relicto; ad Termapatanũ ducit infestus. Tũ Cutiales, pro certo putãs adesse Mellũ, è portu raptim egreditur. Concursũ acriter

initio

initio est: procedente dein pugna, Calecutanis (vt sæpe aliâs) mira diuini- D
rus incussa formido. tanto superiores numero nauium militumque, nulla parte certaminis pares Lusitano fuêre. Interfecti aut capti duo circiter millia; parones trigintaquinque abducti, aut depressi: tormenta relata quinquaginta circiter. è Lusitanis, diuina scilicet protegente clementia, planè desideratus est nemo. Inde magno suæ genti decore parto (in conspectu enim Cananoris vrbis hæc gerebantur, omni ad spectaculum effusa multitudine) Prætor ad populandum Malabaricum littus victrici classe contendit. multis ibi nauigijs repentino aduentu subditæ faces; palmeta succisa; mortales varijs locis aut cæsi, aut auecti. Sed in Catuam præcipuè vicum, impositum eiusdem nominis flumini, ab ira malè acceptæ nuper naufragæ turbæ, sæuitum est. ferro flammisque cuncta deleta. Ab ea strage, classis ad Porcam eiusdem oræ processit. Locus erat opportunus, & æstuarijs à mari præclarè munitus. Et dynasta, qui patrio nomine Arel vocatur; prædatorijs nauibus haud exiguas opes eò congesserat. Huius auaritia simul & inconstantia, quod ab Lusitanis paulo ante ad Zamorinum defecisset, Prætor incensus; exposito militi prædam edixit. Ea verò mercede proposita, nullæ palu-
des, nullæ voragines militari cupiditati obstiterunt. per vias & inuia cun- E
cti enituntur. Et quod per eos fortè dies Arel cum iuuentute in expeditionem abierat, sine vllo certamine, quod vix optare essent ausi, potiuntur oppido, atque ad prædam securi discurrunt. In ædes Arelis præcipuè impetus est factus. magna inde signati vis auri, & argenti, gemmarumque, & pretiosæ ac peregrinæ vestis exhausta. ac prænobiles fœminæ duæ, Arelis vxor, & soror, monilibus & margaritis regium in morem excultæ, detractis ornamentis, in seruitutem abreptæ; quibus Arel postmodum ingenti summa redemptis, ad Lusitanorum societatem & amicitiam precario redijt. Ab ea populatione nauibus Goam reductis; à Francisco Pereria Ciauli præfecto nuntij trepidi cum litteris affuêre; Diensem classem bene magnam in eo tractu vagari: Ciaulanam arcem perexiguo teneri præsidio: ni properè subuentum sit, ingens ab hoste periculum imminere. Aduersus eum terrorem extemplò Prætor naues variæ magnitudinis quinquaginta duas, & in ijs duo millia bellatorum eduxit. Vbi Ciaulum est ventum; per exploratores cognoscit, hostem ad quatuor inde leucas abesse. biremes erant qua-
tuor & sexaginta, milite, remige, tormentis instructæ. Mahometanus Hali F
præerat. Contra eas copias Prætor, intentus vltimæ dimicationi, ab Ciaulo sub vesperam prodijt. Hectorem Sylueriam actuarijs præpositũ, orã quàm proximè legere iubet: ipse cum maioribus nauibus altum tenuit, classe diuisa, quò minus hosti pateret effugium. Atque illo die, tenebris iam imminentibus, nihil est actum. pugna tantùm in diem insequentẽ edicta. & quoniam præcipua in dextris erat spes, mandatum nauarchis, ne tormenta in hostem emitterẽt, priusquam è propinquo manus conserere se posse diffiderent. Præmium pronuntiatum, qui primus nauem hostilem inuaderet, aurei centum. Simul, quò magis propitium haberent Deum, peccata Lusitani per confessionem expiarũt. Vbi postera illuxit dies, ad Bombainum sinum, applicita promontorio Mahometana classis apparuit, cognito iam Prætoris aduentu, ad certamen parata. Triplex erat agmen. primum & medium minores præfecti, postremum Hali ducebat. Inde mutuo conspectu irritatis animis, vti ad bombardæ ictum est ventum: tormentis, quibus iam tum abundabant Mahometani extemplò rem gerere. Lusitanus, quemadmodum imperatum erat, supersedere iaculis; perque volitantes globos ac fumi nebulas omni conatu ad hostem appropinquare. Inter hæc, ne barbaro, si de more fugam arriperet, ab tergo receptus daretur; circumuecti silentio nauarchi octo Maini fluminis ostium occupant. & ex altera parte com-
misso

A missio prælio, primus Antonij Fernandi lembus in hostilem biremem incitato remigio illatus, durioris materiæ repercussu longè resilijt. ex eo lembo vnus Franciscus Barrius Paiua in ipsam biremem transilierat primo statim in cursu: destitutus, cùm telis vndique peteretur; tumultuosæ pugnæ procellam, ad suorum vsque reditum, summa cum omnium admiratione sustinuit. Certatim dein transcensum ab alijs est. ac Barrio seruato, dum instant perculsis, inter ipsam fortè dimicationem sulphurei pulueris olla ex ipso carchesio decidit; conceptisque repente flammis, tabulatum omne à malo ad puppim cum superstitibus in mare proiecit. inde sine labore, semiusta biremi Lusitanus potitur. Neq; minus acriter interim à Sylueria cæterisque conserta manu res geritur. Multi è barbaris, aut intra naues, aut in ipsis fluctibus cæsi. Cæteri, vt inclinatam rem vidêre, passim in fugam effunduntur. neque multum in ea præsidij fuit. Maxima pars, intento ad Mainum amnem cursu, in stationem hostium incidunt. ita, ex vniuerso numero biremes in medio deprehensæ quadraginta sex, cum omnibus tormentis in potestatem venêre; flammis absumptæ tres; quatuor à Maino exclusæ, cùm Nagotanem oræ Ciaulanæ subijssent; ab accolis Indis oppres-
B sæ. Hali dux ipso pugnæ initio, posteaquam collato pede certandum animaduertit; diffisus suorum virtuti, præceperat fugam: ac primò flectere promontorium instituit; dein segni vento æstuque reciprocante detentus, leuiore arrepto nauigio Tanaham, atque inde Bazainum oppidum petijt. fugientem biremes aliæ sex inter tumultum adeptæ. E Lusitana classe, iterato miraculo, non modò nauis, sed ne vir quidem vllus amissus. Quod si cui fortè incredibile videatur; Fernandum Lupium historicum interroget (nam alij auctores nondum exstant) quippe is non solùm æqualis eorum temporum fuit; sed etiam ad hæc ipsa commentanda Indiam sese consultò peragrasse testatur. Equidem, & ex alijs id genus euentis, quæ multa iam ante retulimus, facilè adducor vt rem ita se habere concedam; & quæ in diuinam haud dubiè potentiam referuntur; non est cur humanis laudibus afflicta videri cuipiam debeant. Cæterùm Diensibus audita clades, mistum pauore luctum ingentem fecit: constansque opinio est, si protinus ab Hali fuso, Prætor Dium processisset; primo aduentu capi oppidum potuisse. Neque in eam rem Vasæo consilium aut animus defuit; sed partim successoris aduentantis fama retardatus; partim intercessio-
C ne minorum ducum atque obtrectatione deterritus; omissa re, naues cum ingenti præda Goam reduxit incolumes. & quando foris aliorum culpa non poterat; domi certè, Lusitanam rem omni conatu promouere perrexit. Atque è portorio & scripturà multis iam ante fraudibus ac rapinis, magno commeantium bono sublatis, deinceps in administrationem rei naualis toto pectore incubuit; vt paratas haberet successor maritimas copias, si, vt pro certo putabatur, ad expeditionem Diensem animum adiecisset. Ergo, adhibita diligentia, paucis mensibus classem ornauit, quantam rarò aliâs habuit Lusitanus, nauium centum & triginta sex. in quibus erant rostratæ celsiores quatuordecim; triremes quas vocant regias, sex; celoces octo; dromones sex; biremes aut lembi, duo supra centum. Inde ad ædificia & sarta tecta conuersus, in Armuziana arce nouum è regione portæ propugnaculum exstruxit; muros ac templum instaurauit. Ciauli, intimam turrem, vbi præcipua quæque adseruantur, maiorem in altitudinem extulit. portum, qua descensus in oppidum est, quadrato lapide munijt, &
D duo armamentaria facienda curauit. Goæ partem mœnium ad mare versam expleuit; & ædem vrbis maximam dudum inchoatam absoluit; & Frãciscanum cœnobium nouo tegulo operuit. Cananore, puteum, de quo inter obsidionem acriter dimicatum fuisse docuimus; perducta fossa, ca-

ftelloque ad labrum foffæ excitato, intra munimenta complexus eft. nec- D non arcis mœnia labefacta refici; & præfecti domum & apothecam amplificari iuffit. Itemque Cocini qua pars ad mare vergit, armauit mœnibus turribufque, & alia non pauca peropportunè ad eas munitiones adiunxit. ac demum, debitis militi trecentorum millium aureorum ftipendijs cum fide & cum gratia perfolutis; prouinciam optimè conftitutam explicatamq; fucceffori Nonnio Acuniæ tradidit. Is, anno priore, magnis nauibus vndecim, & Lufitanis epibatis ter mille Olifipone profectus, magna parte nauium infortunijs amiffa, circa Melindem aduerfis tempeftatibus hyemare coactus erat. afperum littus & importuofum habet Melinde. tutior longè ad Mombazam ftatio. Ea ftatione prohibitus ab tyranno (ad quem ob id ipfum oratores præmiferat) expofito milite fe fe ad oppugnationem parabat. Neque aufi certaminis aleam fubire Mahometani; raptim defoffo quod pretiofum erat, vnà cùm tyranno profugiunt. Lufitani fine fanguine oppidum ingreffi, quod reliquum erat è fuppellectili cibarijfque, diripuêre: atque exacta demum hyeme, ac refecto milite nauibufque, Nonnius Armuziam venit. Ibi, ex Ioannis auctoritate Rafus rector olim Zeifadini pueri; vir facinorofus ac fubdolus, in vincla con- E ijcitur. Ea re commotus Bardadinus Rafi cognatus, is qui Baharenum infulam beneficiario nomine obtinebat, ab Armuziano Rege defciuit, probabilem caufam nactus, quod Rafus intra ædes regias fuerat comprehenfus. quæ res tametfi planè infcio acciderat Rege; tamen id ipfius iniuffu Lufitanos aufos perfuadere fibi non poterat. Ergo iracundia in Torum accenfus, intra arcem egregiè munitam fefe cum coniugibus, liberis, pecunijfque receperat: ac ftipendium Armuziano palam abnuebat. Ad eum opprimendum miffus ex fœdere Simon Acunia cum nauibus fex, & militibus haud plus trecentis; aduerfo vento diu detentus, ad portum denique Bahareni defertur. Sub eius aduentum Bardadinus non tam præfentis clafficulæ metu, quàm ne in pofterum aduerfus fe Lufitanica arma conciret; candidum vexillum petendæ pacis in muro ftatuit; ac fimul per interpretem Acuniæ nuntiari iubet, fe ab Armuziano iuftis ac pijs de caufis diffidere: cum Lufitanis verò nullas exercere inimicitias; quinimmo, quoniam ab Toro ftent, paratum fe in Ioannis Regis gratiam cum fuis rebus abire, arcemque ijs vacuam tradere. Haud afpernabatur conditionem Acunia: fed militum clamoribus, qui prædæ fpe illecti, coercendum vti- F que rebellem, & faltem pecunia mulctandum fremebant, ab falutari fententia abductus; vnam pacis rationem effe refpondit; vt Bardadinus & cæteri cum fingulis dumtaxat veftimentis excederent. Tum ille candido vexillo appofuit rubrum: vti fe æquè ad bellum atque ad pacem (quando ita vellent) animatum Lufitani fentirent. Erat Acunia, præter paucitatem copiarum, à bellico etiam inftrumento flagitiosè imparatus. Ergo fuorum conuitijs coactus exfcendere, cùm admota bombarda muros quatere inftituiffet, vix toto vertente menfe tormentarius eum puluis defecit. & Arabes, cùm pro muris dimicando, & obftruendo obmoliendoque vbi quid perforatum aut dirutum erat, acriter obftitiffent; tum verbis Infuper Lufitanorum temeritatem, & conatus irritos eludebant. Bardadinus quidem, adeò fe metu omni vacuum præbuit; vt Lufitanis perquàm amico fuaderet animo, integris rebus abirent: quippe & oppugnationem infeliciter experti; &, fi obfidione inclufos vrgere perfifterent, ab ipfa regionis & cæli intemperie; grauiores etiam quàm ipfe vellet pertinaciæ pœnas daturi. Neq; vana fuêre prædicta. & loco graui, & caloribus maximis, cũ arena vehemẽtiffimo Solis ardore æftuaret; ad hæc, odore tetro, ingruere morbi in milites cæperunt. breuiq; adeo graffata peftilentiæ

vis; vt

A vis; vt ex omni numero vix triginta ad arma sustinenda sufficerent. Neque hæc Bardadinum fallebant: qui, si vti occasione voluisset; stratos passim opprimere ac delere facili negotio potuit. Sed partim Ioannis demerendi gratia, ab eruptione continuit suos; partim etiam ne Lusitanorum clades, propinqui sui Rasi capite lueretur. At Simon Acunia, in summa rerum desperatione, cùm aliquandiu hæsisset; ad extremum, omisso incepto proficisci constituit. Non longè à mari posuerat castra. ac nihilominus tanta erat lues, vt cùm baiuli & iumenta deessent; ægrotos, iniecta pedibus reste, veluti cadauera ad naues pertrahere valentiores pauci cogerentur. ac Simon ipse, impositis admodum ægrè tormentis, cùm vela fecisset; ab dolore malè gestæ rei paucis diebus extabult. Circa idem tempus, Hector Sylueria, dum Cambaianos agros circa Nagotanem flumen effusè vastat, ac vicos incendit; ab Regis præfecto, qui cum sexcentis equitibus, & duobus millibus peditum propinqua oppida tuebatur; retrò ad naues compulsus est. Cęterùm nihil turpitudinis in receptu fuit. Tenorem pugnæ seruantes Lusitani, cùm agmen Sylueria claudetet, ad littus peruenêre. Vnius etiam (cuius immeritò intercidit nomen) in eo tumultu insigne facinus exstitit. Is, parma hastaque extra ordinem pugnans, infestum conspicatus equitem in se

B venientem; mansit intrepidus: ac vulnus brachium, vitrò ipse ferrum in axillam adegit: ac fuso ex ephippiis hoste, victor equo potitus est. Nec mora. nouus repente eques è pedite, cùm alio item, haud absimili euentu, concurrit. per medium pectus, nequicquam obstante lorica transfixum, humi præcipitat. apprehensum habenis equum, ad Syluеriam præter omnium ora sine vlla trepidatione perducit. Neque, ad incitamentum aliorum, tam strenuo bellatori præmium defuit. Equestribus insignibus ab duce, virtutis ergo, donatus, atque à Prætoribus Indiæ præcipuo deinde in honore semper est habitus. Ab ea populatione Sylueria legens oram, ad Bazainum oppidum aduerso flumine subijt. is locus tria circiter millia passuum distat ab aperto mari; ac tum sine arce aut mœnibus erat vllis. tantùm ad flumen, qua è nauibus in terram exscensus est, lignea munimenta & aggerem cum propugnaculis tribus, tormentis sexaginta, barbari obiecerant. Præsidebat è prælio nauali nuper elapsus Hali cum tribus peditum millibus, & equitibus grauis armaturæ quingentis. atque ad eas tuendas munitiones parte copiarum relicta, cum re-

C liquis ipse intra oppidum occultè consedetat, vt si vallo superato Lusitani ad frequentia tectis loca prouehetentur; in arcto deprehensos, vel etiam ad prædam palatos opprimeret. Sylueria, admotis ad littus nauibus, cùm ex omnibus locis pugnam posceret miles; Canarinos ducentos ad primum hostium impetum frangēdum præmisit. subsequuti mox Lusitani cum ingenti ardore, obuijs in aduersa tormēta pectoribus, ad ipsas munitiones celeriter euasêre. ibi atrox fuit prœlium: dum saxis partim ac sagittis, partim etiam contis & gladijs barbari obstinatè resistunt. Sed ad extremum vndiq; pulsi, ad tecta refugiunt; & Lusitanus vallo potitus cùm tergis fugientium instaret, eodem impetu ad vrbem defertur. Tum Hali dux cęteríque ex insidijs præpropera festinatione consurgunt. neque Syluerię in re subita defuit animus. dato repente signo, milites ex vrbe in campum eduxit. ibi densatis ordinibus impauidi hostem excipiunt. Et Hali ratus fugere Lusitanum, cataphractos primùm immisit: quæ res barbaris fuit exitio. siquidem Lusitani fistulatores plumbeo nimbo in equitatum effuso (quo tum missili barbaria carebat, maiora tantùm tormenta conflare didicerant) equi & ad fistularum bombos pauore consternati, & vrentibus introrsum globis in rabiem acti, domitis frænis in suos auertuntur; atque in perturbata peditum acie tanto maiorem stragem dedêre, quanto magis in orbem sine inter-

intermissione fistulas exercens ab tergo Lusitanus instabat. inde haud magno certamine cuncti fugam arripiunt: neque pugnam instaurare deinde quisquam est ausus. Tum Lusitani direpto oppido flammas inijciunt: ac deinceps omnem circa regionem ferro atque igne peruastant. eo metu, maris accolæ ad interiora compulsi: Tanahensis verò dynasta finitimus, annuo stipendio imposito in fidem acceptus. Per eosdem fere dies, intra ostium Ciales amnis oræ Malabaricæ, Calecutana ingens nauis latebat, opimis onusta mercibus, cursum ad Mecam exspectans. hanc parones duodecim, rripli ci ordine, validis retinaculis inter se conserti, & crebris à fronte & vtroq; latere tormentis instructi, pro muro atque aggere tuebantur. Ea re cognita Antonius Miranda, qui eam regionem classe obtinebat, adiuncto Christophoro Mello, qui cum vnà triremi & sex lembis ab Goa nuper accesserat, duplici agmine ab vtraque parte fluuij ad hostem subijt. Tormentis primùm eminus vtrinque certatum. dein cum primo paronum ordine congressi cominus Lusitani, tanto ardore prælium iniêre, vt non ferentes impetum barbari se se partim in mare præcipites darent; partim in secundum ordinem haud magno interuallo se se reciperent. Sed ne ibi quidem terris consistere licuit. Circumuenti extemplò omnes, vel incendio exusti, vel ferro cæsi, vel in seruitutem abducti sunt. è paronibus item arsêre quatuor: reliqui simul cum oneraria mercibusque in potestatem venêre. Inde Miranda populatus agros, nemine obuiam armato, onustum spolijs militem in naues recepit. Fama dein repente accidit, Calecutanos aduentare parones circiter quinquaginta. Cum ijs haud procul à monte Formoso quem appellant, prosperè dimicatum est. Paronibus quatuordecim non sine magna hostium cæde captis, fugatis reliquis, cum ingenti æquè terrestri ac nauali præda, Christophorus Mellus Goam, Antonius Miranda Cocinum in hyberna concessit.

Libri noni Finis.

HISTO-

A

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER DECIMVS.

AT Nonnius Acuñia cum solennibus cæremonijs & supplicationibus iniro magistratu (is fuit annus aperte Indiæ trigesimus secūdus) nouos de more præfectos, ad obtinenda præsidijs maria destinauit. In ijs Antonium Sylueriam cum nauibus longis quinqnaginta tribus, & Lusitanis epibatis nongentis, è quibus erant fistulatores qnadringenti, Cambaiam bello vrere, arque omni clade vastare iussit. Hectori Syluerię, ad Arabici freti custodiam, rostratas celsiores quatuor, dromones duos, quatuor lembos attribuit. Oræ Malabaricæ, Didacum Sylueriam cum duabus biremibus, dromone vno, sex lembis præfecit. itemque alijs alia munera ex regijs commentarijs delegauit. Ab ijs vario euentu gestæ res. Antonij Syluerіæ præcipuum decus inter omnes fuit. Is, cum ea quam dixi manu profectus ab vrbe Goa, Ciaulum tenuit. inde Rainelum Cambaię petit infestus. Mahometani oppidum habent, ex eorum genete quos Naiteas appellant. Campestris est locus, quatuor circiter à mari leucas, amni adiacens tortuoso, qui, propter tenuitatē, leuiora duntaxat nauigia patitur. Ager circa, frumenti & oryzæ ferax, multa insuper in lautiores dapes abundat alite; & incolæ, accipitrum genere, quos vulgo falcones vocamus, aucupium scienter exercent. Oppidum, ædificijs è polito lapide, & mulriplici contignatione frequens, non modò propter soli vbertatem, sed etiam propter opulenta Sinarum commercia, scatebat ea tempestate omnibus diuitijs, & egregiam bello iuuentutem iuxta in terrestres, ac nauales expeditiones præbebat Regi. Præcipuum tamen (vt in plana ac fertili regione) robur in equitatu, quo fermè cataphracto, more Persarum vtuntur. & cùm nulla pars corporis ad vulnus patet; tum ad feriendum hostem pugione præcincti equites, bina vel terna spicula gestant manu; & pręter hæc, ex ephippijs arcus & pharetra suspenditur. Syluerіa ad fauces fluminis classe delatus, maiores naues cū ducentis armatis in salo reliquit. Ipse catetue cū cætera manu subuectus, Surratum oppidū, metu incolarū desertum, ex itinere incendit. ac Rainelani, tum agrestiū fuga, tum fumātibus tectis admoniti, qnod mœnibus carerent; ad amnis ripam, atq; ad oēs viarum aditus munitionibus raptim excitatis, maiora tormenta & militū stationes opponūt. Inde in Lusitanos cum ingenti clamore ac rubarū sonitu appropinquantes, horrifica vis telorum emissa: cæterùm propter ipsam nauigiorum humilitatem nocuit nemini. Simnl, ad prohibendum descensione hostem, equites prodierant circiter quadringenti. hos, præmissa fistularorum cohorte, Syluerіa, territos facili negotio intra oppidū repulit. Tū egressi in terrā cęteri, submissis identidem ex arte corporibus vitabūdi, nemine prorsus amisso, ad ipsa tormenta succedunt; ac pede collato, ardentibus animis ineunt pugnam: quam aliquandiu ancipitem oppidani fecēre, dum in arcto conglobati, pro tectis ac focis egregiè dimicāt. Sed ad extremum valida

 impressio-

impressione facta Lusitanus intra munitiones irrumpit: neque sustineri vl- D
tra impetus potuit. pulsi è statione barbari, & decumanę viç faucibus captis, ex omni dein parte fugam capessunt. Sylueria victor, hoste profligato, suos ignaros locorum ab insequendo cohibuit: custodijsque contra subitos incursus ab continente dispositis, diripiendi oppidi signum dat. in omnes partes extemplò discurritur. nitidissima suppellex; &, præter pecunias, mul tum eboris nobiliumque vasorum, & varij generis pretiosæ mercis egestū est. Expleri quātùs auidus prædæ miles potuit, si catures oneri ferendo suissent. sed veritus Sylueria, ne immodico pondere mergerentur; cæteris opibus ac tectis inijci flammas, & hostilia tormenta, ex ære omnia, in medium fluminis alneum proijci iussit. Ad hæc, naues incensæ viginti, & cotiæ, quas vocant, multæ, mercibus & commeatu, cæsaque materia in ædificationem onustæ. Neque minus atrociter in villas, horrosque & sata sæuitum est. Pleraque, vt ne vestigium quidem exstaret, ignis absumpsit. Ea clades omnem latè regionem terrore compleuit. & Lusitanus, victoria vsus, impetu eodem oppida vicina, Damanum, & Agazinum, vicosque ignobiles complures quasi procella peruasit. Inde cum ingenti præda & magno captiuorum numero, in Bombainum insulam recepit sese: atque ibi, dum à E
Tanahensi dynasta, alijsque exigit tributum, aliquandiu substitit. Hæc ea æstate ab Antonio Sylueria gesta. Eodem tempore Cambaiæ Rex cum Nizamaluco per præfectos gerebat bellum. ij, cùm è Ciaulanis maximè finibus agerent prædas, aduersus eam pestem, oppidani, à Peteria Ciaulanæ arcis præfecto, ex fœdere opem efflagitant. ille cum paucis equitibus peditibusq; inconsultè prouectus, multo maiores ac paratiores in hostium copias incidit: & plerisque suorum amissis, dissipatis alijs, ipse trepidà fuga vix in arcem euasit. ob eam rem à Prætore Nonnio præfectura deiectus, inque ordinem, haud leui apud Lusitanos animaduersione redactus est. Interea Malabaricæ regioni præpositus Iacobus Sylueria Calecutum petierat iussu Prætoris, vti coram commodius ageret de conditionibus pacis; cuius haud mediocriter cupidum sese denuò Zamorinus ostenderat. Vbi eò peruentum est, immutato repente animo barbarum, nouis aliorum fœderibus illigatum, & à societate Lusitana prorsus alienum offendit. Ea ne impunita esset leuitas, ignem Sylueria tectis immitti, & oppidanos, qui ad extinguendum accurrerent, missilibus è classe imperi iussit. vtrumque impigrè factum. & incendiariæ ollæ in proxima coniectæ ædificia, & è nauibus tela F
in concursantem ignis opprimendi causa multitudinem mittebantur: atq; vti aridam simul & valentem materiam flammæ occupauerant; deleri pæne tota vrbs potuit, si modò paulum adspirasset venti. Cæterùm per aeris tranquillitatem præcipuè stetit, quò ne plus ducentæ ædes ardetent. Inde Sylueria populabundus, ad omnia maiorum fluminum ostia nauium stationibus collocatis, quod è Lusitana re imprimis erat, egregiè obtinuit; ne quid eo anno Malabaricæ frugis Mecam transuehi posset; & Mahometani mercatores, exclusi temporibus, imposita iamdudum in naues onera magno cum detrimento ibidem exponere; nauesque propter hyemem subducere sunt coacti. Hisce rebus peractis, Sylueria, nouis ab Goa copijs auctus, Mangalorem, oræ Narsinganæ opulentum emporium, arcemq; emporio coniunctam, vi atque armis adortus, expugnat. Prædiues negotiator eum locum habebat in potestate. is, cùm iamdudū lateret sub vmbra Lusitanæ amicitiæ, occultum cum Zamorino percusserat fœdus; ac mutua collusione Calecutanas merces, cùm ius ab Lusitanis nauigandi impetrasset, suo nomine in Arabiā transmittere consueuerat. Ea fraude comperta Lusitani captum oppidum arcemque diripiunt; ad sexaginta maiora tormenta, & æris Cyprij, coralij, argenti viui, purpureæ & bombycinæ vestis, item que tor-

menta-

A mentarij pulueris,& varij generis commeatuum, quantũ nauigia pati pote rant, auectum: cæteræ gazæ, vnà cum ipsis tectis murisque, subditæ facesi quod flammis absumi nequiuerat, ferramentis excisum. naues tredecim concrematæ: nihil in agris frugiferum, nulla felix arbor in hortis relicta; multi mortales aut capti, aut occisi. Dynasta ipse, desperatis rebus, cùm inter tumultum elaberetur; plumbea glande traiectus occubuit. Per eosdem ferè menses, quibus hęc in India gerebantur, in Arabico littore noui motus exorti. Turcica mancipia duo, Mustafa quidam peritus rei bellicæ, & Sofar Chius natione, sed oriundus ab Italia, Quæstor Aegypti, Solimano pręfecto per fraudem interempto, & grandi interuersa pecunia; cum militibus fermè sexcentis Suezium petunt; comprehensisque in eo portu nauibns, in Arabiam, expugnandi & obtinendi Adeni causa traijciunt. Castris loco idoneo positis, maior in dies multitudo ad famam belli, ac prædæ spem, è vicinis regionibus affluebant. Inde, cùm quintum iam mensem tormentis Adeni mœnia quaterent; & intenta custodia commeatus arcerent; Lusitanę demum classis aduentu deterriti, quam Hector Sylueria ducebat; irrito incepto ab obsidione discedunt. & Sylueria, circa Aromata promontorium, one

B rarijs aliquot haud inceruento certamine captis, postremò Adenum accessit: liberoque mendacio abusus, Regi nuntiari iussit, sese, cognito vrbis discrimine, sine mora, ne Turcæ pedem in Arabia figerent, instructis egregio milite nauibus, aduenisse, paratum prælio dimicare; Turcasque inde per vim expellere; ni spōte ipsimet, eo perculsi metu, abscedere maturassent. De in pluribus exsequēdo, post occupatam à Turcis Aegyptum, & finitimas Adeno terras, quantum ab immani & inexplebili gente periculum vniuersæ instater Arabiæ; ac simul in posterum Lusitanas opes & auxilia pollicendo; Regem & recenti obsidione fatigatum, & suis in præsentia diffidentem rebus, haud magno negotio perpulit, vt aliorum exemplo in Ioannis Tertij fidem solenni cum iureiurando veniret. Fœderis conditiones fuêre, vt Adenicis nauicularijs institoribusque, omnes in partes, vna Meca excepta, commeare liberum esset; Regemque ac regnum, Lusitani, quoties tempora exigerent, ab hostibus tuerentur. Rex Adeni vicissim, Lusitaniæ Regem patronum ac defensorem agnosceret; eique tributi nomine in singulos annos dena serafinum millia Armuzianæ monetæ persolueret. In has maximè leges iuncta societas; & serafini millequingenti extēplò ab Re-

C ge curati ad coronam auream Ioanni in Armuzia vrbe fabricandam, quæ stipendij primitiæ in Lusitaniam primo quoque tempore mitterentur. Cęterùm profecto inde Sylueria, barbarus metu solutus, ad ingeniũ redijt. & coalitam nuper amicitiam, ac fœderum ius, inexpiabili facinore violauit. onustam pipere nauem Lusitanam, quæ in Adeni portum secura decurrerat; cœcus auaritia, & vetere in Christianos odio, circumuentam repente diripi, & Lusitanos omnes, quiquę ea vehebantur naui, quique in Adeni emporio relicti ab Sylueria fuerant, per summum nefas spoliari, & interfici iussit, magnamq; sibi pecuniæ summam eo scelere peperit. Cùm hæc cis Cori promontoriũ fierent; in Molucis insulis hoc pacto se habebāt res. Euersam ab Garzia vrbē, Tidorēses, adiuuāte Castellano, haud magna mole, quippe è lignea materia folijsque, refecerant: & in defuncti Almansoris locũ suffecerant adolescentulum (quo nomine, quibusue parentibus, nihil rraditur) is dum ad puberē perueniret ætatem, tutela regni penes Radem erat Cacilē. in eadem insula Castellani exstructum iã ante ab Ignatio ad portus fauces propugnaculum, arcis instar, vallo & fossa munierant. Cæterũ è trecētis bellatoribus ad centum fermè varijs redacti cladibus, cùm alijs, vt in tam longinqua regione, difficultatibus, tum paucitate maximè laborabant. Eadem Lusitanos quoq; premebant incommoda; verùm eo meliore conditione,

quod & ab suis ipsi colonijs emporijsque aberant propius; & Boleifis de D mortui Regis liberos omnes (vti supra demonstratum est) obsides insulanorum fidei, inclusos intra arcem habebant. Sed huic locorum opportunitati, hominum industria, & publicæ rei studium deerat. siquidem neque à Malaca iamdudum, neq; ex India, quasi nullæ iam essent insulæ Molucæ, quicquam vel in supplementum, vel in alimenta, vel in stipendia militum aduehebatur; ipso vel in primis eam negligentiam demirante Aroezio: & Georgius Castrius à præfecto Menesio ad Bandam insulam missus, vt in eo emporio, quod Molucensi diœcesi erat contributum, pecunias mutuas ab Lusitanis, qui ibidem negotiabantur, & militares viros aliquot Regis nomine sumeret; spernentibus iussa mercatoribus, nihil omnino impetrauit; ac per idipsum tēpus Tidorenses pauci admistis Castellanis eadem loca petierant ad solicitandos populos, atque ab commercio Lusitano auertendos. ij, in circulis cœtibusque magnitudinem Castellani imperij viresque iactando; Lusitanę verò ditionis fines & copias eleuando verbis, & vtraque regna comparando inter se; haud paruos ad præoptandam potentiorum amicitiam in ea gente motus animorum fecēre. Castrius æmulos ac seditiosos cōprehendere casso labore conatus, Ternatem, vacuus nummis & commeatibus, desertissimo comitatu reuertit. Ita, Menesio quoque, in magna rerum inopia, fluxaque gentium fide, ex omni numero paulo plus centum & triginta Lusitani supererant. Deleri à barbaris vtraq; natio potuit, si cōmuni consilio ad facinus conspirassent. Sed sordida lucri cupiditas, & ciuile odium ad mutuam perniciem præceps, ad tutelam publicæ libertatis incautum, adeò distrahebat animos, vt discordes infensique inter se, domesticis certaminibus externa fouerent arma. Ab Lusitano Ternatensis; ab Castellanō Tidorensis iamdiu stabat: porrò ad Ternatensem Bacianius, incertum quas ob causas immutata in successorem Almansoris voluntate; ad Tidorensem Catabrunus Geilolij regni procurator, puero admodum eo quoq; Rege, se adiunxerant. inter vtranque partem, ducibus Europæis minuta prœlia serebantur. Sed ex omnibus maximè bellum ciebat Geilolius, spe concepta inter eos tumultus imperij proferēdi; cuius rei facultatem quietis rebus cernebat nullam. Mauricæ sunt aliquot insulæ, de quibus ante dictum est. Morum vulgo omnem eum tractum appellant. Harum partē cùm singuli obtinerent Reges, quod in primis opulenta est terra, mutuò sese inde pellere conabantur. Ea res, ad euertendum Tidorem, ne receptum vltrà æmulis daret is locus, aditum denuò Lusitanis aperuit. Quippe in eam ipsam expeditionem, vt fines Ternatensium inuaderent, Rades & Geilolius cum sua vterque classe in Mauricas profecti, Castellanis ad sumptis circiter quinquaginta, Tidorensem vrbem arcemque cum imbelli plebe, & præsidio Castellanorum haud amplius quadraginta reliquerant. Ea re comperta Menesius, confestim arce Gomezio Ario cōcredita, centum & viginti Lusitanos eduxit: adiunctisq; Aroezij, & Bacianij auxilijs, per speciem occurrendi hostium nauibus, cùm à Ternate soluisset, repente ad Tidorem flexit iter. & copijs bipartitò in terram expositis, vrbem & malè munitam, & defensoribus pænè vacuam, primo impetu cepit. Oppidani cum regulo dilapsi. vrbs iterum direpta & incensa. Inde ad Castellanos, qui se se in arcem vrbe capta receperant; missi à Menesio codicilli, cum clementi adhortatione, vti rerū suarum statum agnoscerent; captiuos & cætera per bellum ablata redderent; & incolumes ipsi cum suis rebus abirent; neu barbaricum solum respergi vltra Christiano sanguine paterentur. Quod si Cęsarem respicerent, gratiorem illi haud dubiè lenitatem in disceptando, & animi æquitatem in complectenda concordia; quàm in perditis iam rebus, improba partium studia, & pertinaciam in bello extrahendo, futuram. Ad ea ferocius primò respon-

A responsum à Castellanis. dein, vbi admoueri tormenta scalasque vidêre, Fernandus præfectus, accepta fide, ad colloquium prodijt. In eo colloquio, post multam altercatiônem, denique pax ita conuenit. Castellani, captiuos & cætera ablata Lusitanis cum fide redderent. inde ad Zamafum oppidum oræ Mauricæ cum suis rebus abirent. nullas præterea plagæ illius adirent insulas; neu quam eius mercaturæ aut negotiationis partem attingerent. Ternarensi Regi ereptam paulo ante Maquienum insulam restituerent; neu illi, neu Bacianio, aut alijs Lusitanorum socijs arma inferrent; nec Tidorensem, aut Geilolium, cæterosue illorum hostes, vlla iuuarent ope: sed ibidem quieti responsum ex Europa super commercij controuersijs, vti cũ Ignatio ante conuenerat, exspectarent. Menesius naues ijs præsidiumque Zamafum vsque præberet; neu Castellanos, Tidorisue aut Geiloli Reges dein lacesseret bello. In hasce leges iusiurandum vtrinque exactum: & datis qui prosequerentur, Castellani Zamafum sine mora transuecti. Sub hæc, Tidorensi quoque Regi data pax, & instaurandæ rursum vrbis potestas facta, cum eo vt Ioanni certum quotannis tributum penderet, neque Castellanis in posterum, alijsue nationibus contra Lusitanos adesset. Additum etiam, vt Lusitanos aliquot haberet apud se, ad gentem Europæis institutis

B & moribus imbuendam. Per hunc ferè modum compositis in præsentia rebus; adulta iam ætate Boahates intra arcem emoritur. Neque abfuit veneni suspicio, in Aroezium vulgò collata, quód vereretur (vt est solicita omnis ambitio) ne maturo ad imperium adolescente, dominari postmodum ipse desineret. Suffectus in Boahatis locum germanus frater, natu minor, Aialus. Is verò vt sibi tandem aliquando restitueretur, summa ope orare infelix instititmater. sed apud surdas aures nihil ea deprecatio valuit. Aroezius, continuandi imperij cupidus, obstabat in primis: sentiebatque in ea re cum Menesio, quamquam alioquin grauiter eidem infensus, cùm alias ob causas, tum verò, quod Cacilem Vaiacum, è primoribus vnum, plus æquo fouere, sibique palam anteferre videretur. quæ res non Aroezium modò prorsus alienauit à Lusitanis, sed etiam ipsi Vaiaco exitium attulit. quippe, non ferens æmulum Aroezius, fictis primùm criminibus hominem infectari cepit; dein etiam, cùm parum criminatio procederet, necem inuiso capiti apertè moliri. Vaiacus, cùm se imparem opibus aduersario cerneret; vndique insidijs appetitus (quod vnicũ erat præsidium) in arcem ad Menesium

C confugit supplex. Verùm ne ibi quidem tutò esse licuit. inclusum, Aroezius, quasi maleficum & facinorosum, extemplò ad supplicium à Menesiò expetijt. Menesius, cùm neque Aroezium exacerbatum, & amico inopi afflictoque consultum vellet, suos in consilium vocat. Ibi dum sententijs certatur; Vaiacus interea, metuens, ne postmodum noxæ dederetur inimico; sese præceleri desperatione è turri præcipitat. Huius viri interitu, Menesiũ haud mediocris inuasit mœror. Accessit ad iras acuendas, parua dictu res; sed quæ in ijs gentibus magnos animorum motus exciuerit. Petitam è Sinis paulo ante suculam (vt fit) Menesius habebat in pretio. hanc extra muros fortè pascentem, oppidani aliquot ex insidijs occidêre. Causa occidendi fuit, partim praua religio, quod Mahometicis & Iudaicis addicti superstitionibus, eam pecudem vulgò exsecrantur; partim etiam odium Menesij ipsius; quem id peracerbè laturum non ignorabant. & sanè maior quàm pro re dolor hominem pupugit; ac proinde quàm intentissima habita quæstione, affinem eius culpæ comperit Cacilem Vaiduam, qui & princeps tum erat sacrorum, & Aroezium Regemque ipsum arcta affinitate attingebat. Hunc, nulla vel personæ, vel affinium, vel publicæ quietis habita ratione, in arcem arripi iussum, Menesius in carcerem condidit. Vulgata dein re, concursus ad Menesium factus ab Aroezio & primoribus ciuitatis; quorum

quorum vel auctoritate, vel precibus vtcunque placatus, acceptis vadibus D
Vaiduam è custodia emitti imperauit. id ministerium Petro cuidam Fernando mandatum, infimæ sortis homini; qui, vt est procax hominum ingenium in alienis miserijs, inter soluendum Valduam, os eius ac faciem, frustra quiritantis ac diuinam humanamque implorantis fidem, petasone pingui perunxit: qua ille contumelia adeò accensus est, vt lacrymas non teneret. Producto dein ad arcis portam, præstò fuit honoris causa Aroezius cū magistratibus, & magno ciuium numero. quos, Vaidua, suam sortem miserans eiulansque, cùm appellaret, aruina succulenta madentibus genis; Lusitani quidem adstantes, ingenti sublato cachinno, vrbanum Fernandi factum efferre laudibus: at verò Ternatensibus, ad eam deformitatem lacrymæ pariter obortæ: atque ita superbum & indignum id ludibrium visum est; vt nisi arx atque tormenta ceruicibus imminerent; arma extemplò capturi, iniuriamque summi apud eos antistitis vlturi haud dubiè fuerint. Sed præsenti metu ac dira necessitate coerciti, quieuère. Vaidua, ignominiæ ac doloris impatiens, voluntarium sibi in aliquot annos consciuit exsilium: ac vicinas interim insulas cum querimonijs & obtestationibus obeundo, gentem vniuersam contra Mahometis contemptores omni arte solicitare E
non destitit. At verò Ternate, incolis iam sat superque irritatis; longè etiā atrociot ad exulcerandos omnium animos consecuta res est. Intra arcem, vti supra demonstrauimus, & pecuniæ, & commeatus penuria erat ingens. Inde milites cùm è tabernis atque è macello alia atque alia, vt fit, non præsentibus nummis, interposita fide coemerent, ac postea soluēdo non essent; concursus à plebe cum expostulationibus ad Aroezium fieri cæptus. ille, quando Lusitanos neque in ius vocare poterat, neque ad satisfaciendum creditoribus cogere; quod reliquum erat vnum; annonam in vrbe comprimi iussit. Ex eo Menesius milites increpare, quod ipsorum improbitate atq; auaritia, nihil iam venale prostaret. illi contra, in Menesium Prætoremque Indiæ conferre culpam; ac simul ferociter stipendium exposcere. Cùm nihil eiusmodi altercatione proficeretur, & inopia cresceret in singulos dies, Gomezium Arium ad conquirenda cibaria cum armatis aliquot insulam peragrare placuit. Haud longè ab vrbe Ternate vicus est, Tabonam appellant. Eò progressi pauci ex Arij comitatu, quasi ad populandum, non ad precandū venissent, ita in ædes irrumpere, cibos efflagitare; si mora fieret, per F
vim egerere. Cùm maior quàm pro numero & loco audacia esset; non tulère diutius insolentiam incolæ: arreptis quæ sors obtulerat telis, Lusitanos minis deterrere à rapina instituerunt. inde rixa cum iurgijs orta: & Arius procul clamore suorum audito, ad opem ferendam & sedandum tumultū accurrit. Neque segnius, ac maiore cum manu affuit præses loci, vir egregiè fortis: accensisque ad iracundiam animis, cùm nihilominus in temerario incepto Lusitani perstarent; pauci à multo pluribus circumuenti, multis acceptis plagis, quidam etiam armis exuti, in arcem ad Menesium reuertuntur. Horum conspectu & vociferatione ostentantium vibices, & sese fustibus indignum in modum acceptos ab agresti plebe querentium, commotus haud satis cognita causa Menesius; per iram, auctores eiusmodi facinoris ab Aroezio postulat. graues additæ minæ, ni extemplò dedātur. Aroezius, licet malum id sibimet Lusitanos contraxisse non ignoraret; tamen vrgente metu inuitus obtemperat. Tabona citati præses & duo è primarijs, Menesio sine mora sistuntur. è quibus ille duos præcisis manibus domum remisit. Præsidem verò brachijs post tergum reuinctis, in littore destitutum, ferocissimis duobus molossis obiecit. quorum impetum ac dentes, varia corporis declinatione, aliquandiu frustra euitare conatus; horrente supplicij fœditatem effusa ex oppido multitudine; circumspectare primò cæpit fugam:

A gam:dein,cùm terrestres omnes exitus milite obsessos cerneret; in mare se (quod supererat vnū) ad incertam spem salutis immisit.neq; canes,quippe iam inescati, ab insequendo abstitère. pedibus tantùm nanti, pone cùm adhærerent;dolore ac desperatione in rabiem actus, repente se se conuertit, dentibusque, horribile dictu, certare cum belluis instititi: atque ad extremum, vnius aure mordicus apprehensa, cùm iam sanguis viresque deficerent,moribundus, molossum vnà secum ad ima detraxit. Atrox & inhumanum id pœnæ genus haud immeritò visum,eò magis quod Lusitano ex patrijs institutis ac legibus gloriari licet;nullam gentiū in homines dānatos mitiora exercere supplicia. Et Aroezius eo facto, ad implacabile Menesij aduenarumque odium efferatus;de tollendis è medio Lusitanis pariter & Castellanis agitare cœpit.Ac per fideles primū internuntios placatū sibi Catabrunū facilè adduxit;vt simulatq; cæsos ad Ternatem Lusitanos audiret; Castellanos ipse vicissim ab Toloco ad Geilolum allectos,ad vnū interficeret.Additum magno vtriusque consensu,vt sublatis peregrinis,regulū vterque suū necaret,ac regnum inuaderet.Hisce de rebus dum occulta consilia

B ineuntur,atque ad fraudem,quādo in aperta vi spes non erat,tempus & ratio exquiritur;indicium interim conspirationis ad Menesium defertur.ille, per summam dissimulationem Aroezium in arcem (vti solebat) accersit, itemq; ex Aroezij amicis,quos ille in sceleris communionem asciuerat,præcipuos duos,Tamaranum & Boium: quorum hic iudicijs capitalibus; ille rei maritimæ præerat.Hi separatim interrogati de coniuratione,primò satis cōstanter negabant:dein tormentorū admoto terrore, seriem totius rei sine cūctatione prompsêre.Hoc tanto periculo Menesius ictus,damnatū de cōsilij sententia Aroeziū,in elato suggesto (vti principes viros moris est) toto spectante populo securi percussit. Reliqui duo quo genere leti perierint, incertū est.Eo casu perterriti primores vrbis,ad locum natura munitū, cui Turoto nomen,simul cum Regina,liberisque, & coniugibus effugerūt.Inde Regina denuò per legatos Aialum filium à Menesio summa ope repetere aliquandiu perseuerauit.Postremò,vbi clausas aures frustra tentari perspexit;Aroezij exemplo venale quicquam ex agris ad vrbem deferri vetuit, adeò vt pæne obsessi non modò penuriam, sed etiā famem Lusitani sentirent. Interea Consaluus Pereria successor Menesio destinatus, cùm dies

C aliquot Malacæ ex itinere substitisset; idoneam nactus tempestatem,in Borneum traiecit;pacemq; & hospitium cùm Rege libentissimo instituit.Ea insula est perampla.ducentas circiter & quinquaginta leucas ambitu colligit. Mahometem colunt populi:carnibus, oryza,& varijs alimentis abundant; & super hæc,laudatissimam caphuram,& primæ notæ adamantes, agallochum;itemque apprimè expetitum vicinis gētibus factitij vini genus,quod patrio vocabulo tampoi dicitur,cum veste Cambaica,ære, argento viuo, rubrica miniove permutant. Portus & oppida numerant multa: sed præcipua nobilitate Borneum regia est vrbs.hæc nomen fecit insulæ, lateritijs mœnibus, & sumptuosis ædificijs mirum in modum exculta. Inde Pereria Ternatem delatus, perturbata omnia; Lusitanos macie ac fame luridos ac deformatos offendit. Accepta dein præfectura, Menesium ab Reginæ oratoribus pro atrocitate facinorum dolenter & grauiter accusatum, in custodiam dat. habitaque ritè quæstione, sicuti à Prætore Nonnio in mandatis habebat,testata omnia crimina,& litteris consignata, ipsumque Menesium vinctum remisit in Indiam.Tum,iustè ac leniter agēdo cum incolis,Regemque puerum laxius & liberalius habendo, Reginam & cæteros profugos cum omni rerum copia ad vrbē reduxit. Simul etiam arcem (quippe alicubi aggere tantū exstructo murus & propugnacula deerant) absoluere

soluere aggressus est:quam rem quò enixius ipsimet oppidani adiuuarent, D
cum solenni iureiurando palam Reginæ promisit; ædificatione absoluta, se se confestim ei filium incolumem fide optima redditurum.Post hæc, ad Lusitani Regis negotia procuranda, & prohibendum mercatura militem, toto pectore incubuit. Neque solùm edicto graui, vti Menesius antea, cauit, ne cui præter ministros regios contrahere cum incolis liceret; sed etiam circummisso conquisitore, mensuras omnes atque stateras è priuatorum ædibus ablatas aut concremauit, aut fregit; certam præterea caryophylli partem eius quod sibi quisque iam emerat, pretio dominis persoluto, in regiam apothecam conuehendum curauit. Id verò acerbissimum accidit Lusitanis: militiæ quippe munia perosi; vetito commercio dudum assueuerant, coemptisque frugibus, tanquam serpentes thesauris, incubabant. Ante alios Fernandus Lupius pro Episcopo (vicarios tum, sacerdotes eiusmodi, vulgò appellabant) qui cæteris exemplum omnis disciplinæ ac sanctitatis deberet esse; interdictam sibi negotiationem, & ereptum è faucibus nefarium quæstum, pati nullo modo poterat. Proximus huic Vincentius erat Fonseca, vir seditiosus ac turbulentus. Atque hunc quidem, Præfectus, arrepta occasione, quod exigenti vigilias circitori ferocius & contumacius re- E
spondisset; in vincla coniecit. Verùm cæteros ex eadem factione coercendi, haud æquè expedita erat ratio: quippe complures, & paratos ad facinus; & incolarum, quibus tolli edictum pariter expediret, opibus ac fauore subnixos. Hisce rebus elati plerique milites, primò arcem præfectumque deserere; ac partim ad Castellanos, partim etiam ad Mahometanos transfugere cogitarunt. dein, veriti, ne si adeò apertè nudassent animos; periculum affinibus ac liberis in Lusitania relictis crearent, sibique receptus à tam præcipiti consilio non daretur; tutius ac satius fore statuũt; per ipsosmet Ternatenses exitium necemque præfecto moliri. Nec mora. mutuis adhortationibus inflammati; non modò plebem, sed etiam magistratus, atq; adeò Reginam ipsam in præfectum accendere. Venisse nouum ex India non hospitẽ aut amicum; sed dominũ ac tyrannũ: qui, dum à Prætore Indiæ, & regijs Quæstoribus gratiam ineat; gradumq; sibi ad opes & imperium struat; aliorum omnium rationes & commoda negligat: & iniquissimis edictis, contra naturæ & gentium iura, totum commercium interuertat. Neque verò blanditijs & fucata eius comitate decipi se patiantur. Simulatque arcem absoluerit, certum esse illi, non Regem modò è custodia nullo pacto dimittere; sed etiam F
Reginam ipsam vnà cùm proceribus repente comprehensam, in eundem carcerem includere; quò pluribus obsidibus obnoxios ad omnia sibi habeat insulanos; nec tantùm alimenta subtrahere, vt antea, sed ne hiscere quidem in posterum audeat quisquam. Ni talia machinantem occupent è medio tollere; non modò grauia fortunarum damna; sed etiam teterrimam haud dubiè seruitutem omnibus imminere. Hæc, & alia eiusmodi, quæ in tali re praua cupiditas & malitia suggerebat; secũdis auribus cùm à populo, tum à Regina in primis accepta. ac læta mulier, quicquid irarũ ac simultatum cũ alijs fuerit, totum id in ipsos vertisse Lusitanos; tam præclaram occasionem vlciscendi acceptas iniurias, delendique gentem insociabilem, è manibus elabi passa non est. Vocatis ad concilium affinibus amicisque, demonstrat; agitatos partim conscientia scelerum; partim intercepti lucri dolore Lusitanos, capitali inter semet odio dissidere; atque ipsius maximè præfecti necem omnibus votis expetere. Collata in eos à Boleise coniuge beneficia, dextrasque iunctas & hospitij sanctissima iura in memoriam reuocat. Pro ijs quàm malè relata sit gratia, reputare apud se quemque iubet. Vixdum vita functo Boleise, paruulos liberos fraude in arcem abreptos; se se ægrè ex impiorum manibus elapsam, relicto solio, vagam inopemque tamdiu
tole-

A toleraſſe vitam; maiorem natu filium, vt primùm ad capeſſenda regni gubernacula pubeſcere inceperit, veneno ſublatum. hunc, qui ſibi afflictæ ſuperſit vnus, per quotidianos dolos & callidam fruſtrationem in cuſtodia detineri: ad hæc, intolerandas contumelias, & inaudita poſt hominum memoriam inſontium ſupplicia cruciatusque commemorat. Hortatur; quandoquidem ipſimet Luſitani ad facinus adeò glorioſum inuitent, ac dextras quodammodo porrigant; ſeſe ad tyrannum interficiendum ingẽti animo parent. Vbi eam belluam, adiuuantibus vel certè approbantibus inimicis; in ipſo cubili mactarint; tum ſubitò aucti ſubſidijs, quæ in tempore ſint affutura, occæcatos inteſtina rabie lupos ad vnum omnes occidant; arceque occupata, & excuſſo impotentiſſimi dominatus iugo, innoxium Regem orbæ parenti, ciuibus, vrbi tandem aliquando reſtituant. Haud magni negotij fuit cunctos in ſententiam adducere; quippe Luſitanis & natura cultuque diſſimiles, & publicè dudū infenſos, & proprijs inſuper damnis atque offenſionibus irritatos. Cùm certatim in id operam ſuam deferrent, dies rei peragendæ condicitur. Interea Regina ad omnem ſuſpicionem auertendam, officia in præfectum intendere; operas in arcis ædificationem vl-
B trò ſuppeditare; hortari vt munimentis perficiendis inſiſtat; ſcilicet, quò ſibi optatis vnici filij amplexibus quamprimum perfrui liceat. Vbi deſtinata affuit dies; delecti viri tum in Mahometis fano ſub arcem, tum etiã in proximo luco, eoque denſiſſimo, clam in inſidijs collocantur: qui vbi è turri ſignum editum ſit, extemplò per inchoata vel intermiſſa opera in arcem irrumpant: dein coniurati cum gladijs, ijdem fermè qui familiariter ad Regem itare conſueuerant; circa meridiem de more intromiſſi, ad intimam turrem ſine vlla interpellatione perueniunt. ibi cum Rege collocuti, ſimul expediunt ferrum; & colligunt animos. Maximè opportunum erat diei tempus: cuſtodibus ac miniſtris, vti ſolebant, meridiãdi cauſa dilapſis; & præfecto per ſummam ſecuritatem intra cubiculum quieſcente. Vnus Vincentius Fonſeca vinctus vigilabat in proximo. Is, è corporum motibus vultuque confuſo rem haud obſcurè coniectans, cunctantes hærentesque, nutu ac verbis inſtigando perpulit tandem, vt in cubiculum præfecti impetum facerent. Ergo ſtrictis gladijs hortati inter ſe, alij fores effringunt; alij gypſatos arundine intertexta parietes, calcibus proruunt. Pereria, arreptis armis cùm ſeſe acriter defendiſſet ac diu, tranſfixo denique duobus ictibus
C pectore, moribundus occumbit. Interea qui ſub arcem in delubro latebãt, geſtientes cupiditate cædis & ſanguinis, non exſpectato ſigno teneri non potuerunt, quominus in prætereuntem fortè Luſitanum irruerent. Eo argumento, nec non clamore ex præfecti ædibus vociferantis ancillæ, patuit fraus. Tum excitati Pereriæ famuli aduolant: ad arma vocatur: atque, vt in communi metu, ab vtriuſque factionis hominibus ad turrem extemplò concurritur. ibi, mira celeritate, antequam ſignum ederent percuſſores oppreſſi partim cæduntur; partim è muris feneſtriſque ſeſe præcipites dant. Ab Luſitanis, vt in re trepida, occluſæ portæ, & pro mœnibus & propugnaculis vigiliæ ſtationeſque pæne ſerò diſpoſitæ. Ac per hunc modum eo die ſeruata non arx modò; ſed, vno Pereria excepto, vita omnium ac ſalus; euidenti profectò Dei benignitate, credo propterea quod futuræ poſtmodum in ijs locis Chriſtianæ meſſi conſuleret. Sub hæc, inter Luſitanos de ſucceſſore, vti conſueuerant, ingenti contentione certatum eſt. Atque ad extremum, adnitente Vicario, per ſeditionem ac tumultum, præteritis ijs quorũ habenda erat ratio more atque inſtituto maiorum, è vinclis ereptus Fonſeca in locum defuncti peſſimo exemplo ſufficitur. Ab hoc, tameſi non tam voluntate, quàm vi, quod alioquin ex omni circa regione commeatibus arceretur, commodius factum eſt nihil, quàm quod expoſtulanti Reginæ

Aialum filium reddidit. Cæterùm, militari neglecta diſciplina, & contem- D
pto Ioannis edicto, liberam negotiandi poteſtatem atque licentiam Luſitá-
nis indulſit. Et ipſe poſtmodum apud Indiæ Prætorem accuſatus (incertum
quibus artibus) omnium criminum & flagitiorum impunitatem adeptus
eſt. Aialo regnante, nihilo quietiores, quàm antea, res fuêre. Quippe dum
ſeuerius exercet imperium, & à magiſtratibus cæteriſque, quos ad eam diē
publici peculatus pauerant, acrius rationes repoſcit; principum ſibi odium
ſimultateſque irritauit. ij probabilem nacti materiam criminandi, quod
per eos fortè dies vagi ad rapinam aliquot ex arce ab agreſtibus interfecti
fuerant, eius cædis culpam in Regem conferendo, aliaſque comminiſcen-
do calumnias, Fonſecam adduxerunt, vt inſontem Aialum vi atque armis
pelleret regno, eiuſque loco Tabariam ſpurium ſubſtitueret, è ſtirpe regia
minimum natu. Ea res multitudinis animos vehementer offendit: ac vul-
go Fonſecæ diras omnes imprecabantur. atque etiam è Luſitanis nauarchis
minimè deerant, qui cum eo palam exercerent inimicitias, & indignam
Conſalui Pereriæ necem, amiſſamque propemodum arcem, & ſumma in-
iuria occupatam ab eo præfecturam exprobrarent. Ita, domeſtico ſimul &
externo ſolicitus metu, peræquè omnibus adeò diffidebat, vt non die non E
nocte arma deponeret, nihil ab vllo porrectum, niſi ſiniſtra acciperet ma-
nu, quò alteram ad ſtringendum gladium expeditam haberet; &, quod in
conſcientia magnorum ſcelerum accidit, vmbras horreret. Interdum etiā,
congreſſus hominum vitabat, ac lucem; & in ſolitudinem abditus; ſtatum
rerum ſuarum tacitus apud ſe deflebat. Eò libentius de ſucceſſoris aduentu
nuntium accepit (is erat Triſtanus Ataidius) eique ſine vlla tergiuerſatione
claues arcis & gubernacula tradidit. Hoc præfecturam gerente, haud con-
temnenda occaſio amplificandæ in eo tractu Chriſtianæ religionis affulſit.
Momoia eſt vrbs in Moro. Simulacra colebat gens, atq; inde Mahometani
quotannis prædas agebant. eam iniuriam & calamitatem querenti Momo-
iano dynaſtæ, Conſaluus Veloſus, qui tum ibi negotiabatur, ſpem fecit, ſi
Chriſtiana ſuſcipere ſacra in animum induceret; auxilium contra eas incur-
ſiones à Luſitanis impetrandi. Haud aſpernatus conditionem barbarus, au-
ctore Conſaluo legatos ad Ataidium mittit. ij, dies aliquot à præfecto comi-
ter habiti, ſacro fonte abluuntur: dein muneribus culti ac Luſitano veſti-
tu ornatuque; in patriam reuecti, plenam promiſſis legationem dynaſtæ
renuntiant. Ille, tam læto ſucceſſu, magnam in fiduciam erectus, Ternatem F
extemplò contendit. Ibi iuncta cum Luſitanis amicitia, magnifico pro co-
pia loci apparatu, ipſe comiteſque baptiſmo luſtrati, atque alijs quidem a-
lia de more impoſita nomina: dynaſta in Luſitani Regis videlicet gratiam,
Ioannes eſt appellatus. Momoiam redeunti, comes additus Simon Vaſæus
ſacerdos. huius opera, præſertim Ioanne adnitente, multi paucis diebus ad
Eccleſiam adſcripti. Cumque in dies creſceret numerus; laboranti Vaſæo
Franciſcus Aluarus item ſacerdos paulo poſt ab Ternate ſuccurrit. Tum
verò ſummi infimique, credo magis imitandi principis cauſa (vt euentus
poſtea docuit) quàm quò neceſſaria Chriſtianæ fidei capita probè tenerent;
relictis in ſpeciem ſimulacris vni Deo nomina profiteri inſtiterunt. Simul,
delubra non pauca, ſtatuis dæmonum comminutis atque ſublatis, ritè expi-
ata, & cultui diuino dicata ſunt. & ab Ataidio, vti receperat, Luſitani mili-
tes aliquot Momoiam tranſmiſſi, qui vrbem munirent; ac nouellos Chri-
ſtianos à Mahometanorū incurſu rapiniſq; defenderēt. Dū hæc ad Momo-
iā fiunt; Ternate ab improbis cupidiſq; rerū nouarum, Tabariæ nomen ad
Ataidiū defertur, quaſi de occupanda per dolū arce cōſiliū iniret; ipſiuſq;
præfecti vitę in primis moliretur inſidias. Ea criminatio, innoxio adoleſcē-
ti, vt initio calamitoſa, ita exitu ſalutaris fuit. Quippe ab Luſitanis fraude in
arcem

A arcem illectus, repente in vincla conijcitur. dein crimina diluere, atque iras lenire præfecti frustra conatus, cum valida custodia in Indiam ad Prororem est missus. atque ibi demum causa cognita, verbis honorificis absolutus, repudiato Mahomete Christianus efficitur. Inde patriam repetẽs, cùm ad Malacam ex itinere substitisset, extinctus est morbo. Cæterùm Ataidius, præiudicata re, neque Nonnij exspectata sententia; Cacilem Aerium eius loco fecerat Regem, Boleifi pariter ex pellice natum Iaua: quæ, filij saluti non sine causa metuens, cùm acrius tenderet, ne tam infaustæ successionis aleam subiret; satellites puerum à complexu parentis anulserant; ipsamque muliebriter vociferantem, væsano perciti furore, ex ædium fenestra præcipitem dederant. Hoc tam atrox facinus, non Ternatensium modò; sed omnium eius plagæ Regum ac populorum iras denuò in Lusitanos accendit. ac vulgo in cœtibus concilijsque, præter cæteras querimonias & maledicta, fremebant, Indignam atque intolerabilem esse rem, ab ijs qui pæne precario nuper in eas regiones irrepserint; Reges incolis ex libidine dari adimique. Id verò in primis pro suo quisq; sensu & ingenio deplorare. Ac per eos ipsos dies, ad cumulandam inuidiam, fœdum Pinti cuiusdam factum

B accessit. Is ad explorandum Mindanaum, & alias circa insulas, ab Ataidio missus, à Mindanao ad Siriagum deuenit. ibi clementer acceptus, cum Rege hospitium ac societatem mutuo sanguinis haustu sanxit. is genti solẽnis fœderum ritus. inde, cùm securi insulani quasi ad amicum & socium, vel contrahendi, vel etiam visendi causa familiariter in ipsam nauem adirent; Pintus, aliquot ex ijs repente correptos, abdito loco infra tabulata conjecit, asportandi causa. Non latuit ea fraus incolas. quippe, dum se ad iter expediunt nantæ; sensim vnus è captiuis in mare desilijt; nandoque cùm ad suos peruenisset; rei gestæ seriem exposuit Regi. Ille accensus ira, extemplò celoces deduci, & in eas armatos imponi iubet. ab ijs Lusitanus prope inter moliendum oppressus, sæua postmodum coorta procella pæne submergitur. Inde ad leuandam onere nauem iactis in mare tormentis, magna cum formidine ac trepidatione Ternatem applicuit. Hasce ob res, omnium animis maiorem in modum exasperatis; Molucenses Reges ad extinguendum nomen Lusitanum, missis vltrò citroque nuntijs, cum Ternatensi populo conjurauerant; in eandem societatem regulis quoque Papuarum insularum assumptis, Vaigamano, Vaigeo, Quibibio, & Mincimbo. Consili-

C um erat, sparsos varijs locis Lusitanos, ad internecionem delere: Ternatensis arcis præsidium, quando muralia tormenta deerant, subtractis vndique alimentis fame conficere: si id minus è sententia cessisset; felices omnes arbores vltrò succidere, & cum familijs longè inde migrare; vt quoniã noxia & inuisa natio armis ex ea terra pelli non posset; certè solitudine ipsa, & inopia rerum omnium, excedere cogeretur. Hisce rebus ita constitutis; initiũ belli factum à Ternatensibus: ij, quàm occultissimè suis rebus in tutum congestis, ne quid hosti ad prædam reliquum esset; postremò, ante lucem omnes ex vrbe profecti sunt. frustraque Ataidius, vt primùm id resciuit, abeuntes omni ope reuocare, eorumque iras pollicitationibus & blãditijs permulcere tentauit. Maritima primùm loca procul ab arce petiêre: dein cùm à Lusitanis nauibus vexarentur; in abditos saltus ac prçaltas rupes recepêre se se. inde furtiuis expeditionibus, in aquatores maximè & lignatores Lusitanos fiebat impetus. quinetiam, vt nullam secum pacis conditionem esse Ataidius intelligeret; patriam ipsam Ternatem, vbi erant aliquot domicilia Lusitanorum, subito aduentu iniectis ignibus concremarunt. Eodem fere tempore cæteræ quoque gentes in arma coortæ: & Lusitani, qui alijs alijsque in regionibus, vt apud amicos agebant, repente circumuenti cæsique. Et in Moro, præter alios, Simon quoque Vasæus sacer-

 dos

dos occubnit. Franciſcus Aluarus, multis vulneribus acceptis, ægrè nauicel- D
la Ternatem euaſit. Peſſimum verò ex ea coniuratione illud accidit, quod
Catabrnnus veneno adoleſcentulum Geiloli Regem ſuſtulit, regnumque
per ſcelus inuaſit: dein ad occupandas in eo tumultn Mauricas inſulas ma-
gna claſſe profectus, neophytos Momoianos, vtpotè Chriſtianis præceptis
leuiter admodum inſtitutos, ab recta in Deum fide, metu miniſque dedu-
xit, vno incaſſum reclamante dynaſta Ioanne: quippe qui Chriſtianæ diſci-
plinæ præcepta, & Euangelij veritatem, in pectus altè demiſerat. is, vbi obſti
natos ad deditionem, atque ab ſuſcepta religione per ſummam leuitatem
atqne perfidiam auerſos populares animaduertit; locum extra vrbem tu-
multuario opere munijt; fruſtraque hortatus Luſitanos aliquot quos circa
ſe habebat, ne aſperis in rebus deſponderent animum; ipſe cum paucis fami
liaribus oppugnationem hoſtilem à matutino tempore ad veſperũ præcla-
rè ſuſtinuit. Nocte dein, deſperata corporum ſalute, ad animos præſertim
domeſticorum quacunq; ratione ſeruandos incubuit. Vxorē habebat Chri
ſtianis nuper ſacris initiatam; hanc vnà cum paruulis liberis, ne propter in-
firmitatem naturæ vel ætatis, de baptiſmi præmijs periclitarētur, in opinio-
nis errore optimo vtens animo, ſua ipſe manu peremit. inde cùm ſibi quo- E
que manus pararet afferre; domeſticorum interuentu prohibitus, & non ſi-
ne magno animi dolore, Catabruno traditus eſt. Ab eo cùm interrogare-
tur, cur tam triſte conſilium cepiſſet, immeritam coniugem cum innoxia
prole occidendi per ſummum nefas; vxori quidem ac filijs egregiè ab ſe cō-
ſultum eſſe reſpondit; quorum ſexus ætaſque ab ſalutari Chriſti confeſſio-
ne abduci facilè potuiſſet; at ſe ſe, vti virnm deceret, nec tyranni minas hor
rere, neque extrema ſupplicia cruciatuſue, Chriſti cauſa defugere. Hac ora-
tionis libertate Mahometani ſæuitiam acrius concitauit: cumque in eo
iam eſſet, vt carnifici traderetur, amicorum ac procerum deprecatione ſer-
uatus eſt. Dignus profectò qui non in vltima batbarie, ſed in Europa media
naſceretur. quippe, tam generoſum ingenium, cultoribus peritis adhibi-
tis, ad eximiam virtutum omnium frugem haud dubiè perueniſſet. Et Ioan
nes quidem, quam dixi conſtantiam ac fortitndinem præſtitit. De cætera
neophytotum turba vtrum vel vnus in fide manſerit, nihil comperti eſt. a-
deò (vt eſt in ſacris litteris) malè fundata ędificia, ingruentibus ventis atque
procellis, facili momento ſoluuntur. Hæc, & alia eiuſmodi audienti Atai-
dio peracetba erant; ſed acrior & præſentior erat ſenſus quotidianæ penu- F
riæ, omnibus circa populis infenſis infeſtiſque. Itaque ingraueſcente in ſin-
gulos dies annona, oryzæ precium in modios à ſeſtertijs binis ad quadrage-
nos fermè peruenerat: iamque fames vrgebat; actumq; de ſumma rerũ pro-
cul dubio foret, ni per idipſum tempus cum commeatibus & modico mili-
tum ſupplemento, Simon Sodreus à Malaca, & à Mindanao Pintus, cuius
paulo ante meminimus, affuiſſent. Hoc aucti ſubſidio Luſitani, varijs erup-
tionibus Turutum caſtellum egregiè munitum, itemque Palatiam, & Cala
matam, & Gicum haud ſine certamine capiunt. qnibus victorijs laxatę dun
taxat in præſens anguſtiæ ſunt. deficiente dein rurſus commeatu, imminu-
toque varijs cladibus pręſidio, premi denuò longè vehemētius cępti, vtique
poſtquam commiſſo nauali certamine cum Tidorenſibus, præter conſue-
tudinem, ſemel iterumque malè pugnatum eſt. Ex eo tempore de maris poſ
ſeſſione deiecti, egredi ex arce nuſquam audebant: & diuina magis benig-
nitate, quàm viribus humanis, in aduentum Antonij Galuani extracta ob-
ſidio eſt. Eduardi, cuius ſupra mētio eſt facta, filius erat Antonius, in Abaſ-
ſina legatione ad Camaranum inſulam vita functi: vir excellenti cùm in
Deum ſuperoſque pietate ac religione; tum erga homines æquitate, & in-
corrupta in Regem ſuum fide; & ſuper hæc, admirabili quadā nauticæ rei
ſcien-

A ſcientia: quippe gubernatorum, in ſyrtibus euitandis & dirigendo curſu errata corrigere; deſperantesſ vt ſæpe fit, de ſalute vectores nautaſque confirmare; & morbo laborantes mira ſedulitate ſuis etiam, vbi res ferret, impenſis curare iamdiu ſolitus. Is, cùm in India priuatam rem ageret, ex regijs repente litteris Molucarum præfectus ab Nonnio declaratur. ac tametſi non ignorabat quàm affecta atque adeò exulcerata Molucenſis eſſet res; tamen obſequio in Regem, & ſtudio rei communis adductus, plenam laboris ac periculi præfecturam haud grauatè ſuſcepit. cumque ei, è fiſco regio, in ſtipendium & ſumptus neceſſarios nummi tardè admodum ac malignè præberentur; ſua ipſe pecunia (habebat autem in numerato non exiguam, qua negotiari ſi cùm induſtria pergeret, ad opes ingentes peruenire breui tempore potuiſſet) & militem conduxit, & varios commeatus, & molas, & plumbum, & omnis generis ferramenta, quibus rebus carent Molucæ, coemit. itemque ad propagandam Ternate ſobolem, hoſteſque de ſpe deijciendos eius coloniæ vel præfecturę extinguendæ, Chriſtianas mulieres aliquot ſecum auexit, quas ibi cùm Luſitanis in matrimonio collocaret. Cum hoc apparatu à Cocino profectus, Malacam venit: inde per Borneum inſulam

B ad Ternatem incolumis appulit. Deſcendenti, non præfectus modò, & vulgus militum; ſed etiam ſacerdotes cum hymnis & ſacris carminibus obuiam prodiêre, quaſi ad certam eius præſidio ſalutem ac libertatem è cœlo deſcenderet. Neque eos feſellit ſpes. quippe, expoſitis à Galuano commeatibus, annona primùm leuari cœpta, ædileſque macello præpoſiti; & in ſingulas res pretium ſtatutum, quò ne pluris quæque væniret. Præter hæc, ad clericorum diſciplinam regendam, curandoſque popularium animos, recentia Alphonſi Cardinalis Luſitani decreta, ſeu conſtitutiones eccleſiaſticas Vicario tradidit. dein ad militiæ munera, & arcem vbi opus eſſet inſtaurandam, curas intendit. iuſtitiaque in ſuos; fortitudine & vigilantia in hoſtes, cùm arma nunquam exueret, & pro vallo excubaret, & ad ſubita ac periculoſa primus accurreret; enixè operam dabat, vt omnes in ſalutari concordia atque in officio contineret. Ad Tidorem eo tempore conſtiterat moles belli, quò coniurati Reges, Aialo exſule aſſumpto, armatorum millia plus quinquaginta contraxerant. neque vrbem tantùm cinxerant muro foſſaque, ſed etiam, in præalta ſupra vrbem rupe, caſtellum, arcis inſtar, exſtruxerant. Inde cùm Ternatenſe infeſtum haberent littus, & prodeũtes ad

C piſcationem & quotidiani victus miniſteria Luſitanos exciperent; veritus Galuanus ne per belli moram in priſtinas recideret rerũ omnium difficultates, miſſis primò Tidorem legatis, Reges ad ſuperioris temporis offenſiones voluntaria obliuione delendas, atque ad renouandum cũ ingenti quæſtu commercium eblandiri conatus eſt. dein, cùm inflati nouo ſucceſſu barbari omnem pacis mentionem aſpernarentur, atq; adeò in Luſitanum nomen conuitia & probra iactarent; Galuanus, fuſis ad Omnipotentem Deum precibus, & cæleſtium vniuerſorum ope ſupplicirer implorata; rem eſt auſus portenti ſimilem, & meritò cariturum fide, ni alia complura id genus euenta, hoc etiam ipſum omni ſuſpicione mendacij apud æquos rerum æſtimatores eximerent. Naues habebat in portu maiores, non amplius quatuor: & præter eas, aliquot leuiora nauigia. in claſſiculam hanc impoſitis circiter quadringentis armatis, quorum erant Luſitani centum & ſeptuaginta, reliqui, Aërio & paucis exceptis, infimæ ſortis homines, ac Luſitanorum fere mancipia; Triſtano Ataidio cum eius familiaribus amicisque ad cuſtodiã arcis relicto, Tidorem petit vltrò; & nullis (incertum quare) hoſtiũ nauibus obuiam egreſſis, idonea ſtatione extra ictum teli anchoras iacit. inde obſidentem littora multitudinem, & ſitum vrbis, ac totius circa regionis naturam attentè perluſtrat. Aduocato dein concilio, optimum

visum, imminentem vrbi rupem arcemque, vt in tali nullo metu ad hoste D neglectã, inuadere. Ad eam rem Lusitani delecti centum & viginti; hisce additi è reliqua turba qui trecentorum summam explerēt. cæteri, classem tueri, & ad hostem distinendum, huc illuc circumagere naues, & varijs locis descensionem ostentare iussi. Galuanus interea, die qui fuit Indorum præsidi & Apostolo Thomæ sacer, anno à partu Virginis supra sesquimillesimũ trigesimo septimo, quendam è captiuis nactus peritum itineris ducem, remotiore ab vrbe loco, circa quartam noctis vigiliam cum ea quam dixi manu descendit; silentique agmine & expedito, per syluestres maximè semitas ad montis verticem occultè succedit. Iam itineris magnam partem, lento gradu, lassitudinis vitandæ causa, confecerat; cùm orta lux, & micantes procul galeæ, rem hosti prodidêre. extemplò ad arma conclamatum, horrēda cum vociferatione: quam, repercussu multiplici, nemorum densitas, ac sinuosi conuallium anfractus augebant: & omni ex parte, quasi ad prædam haud dubiam, concursus illicò fieri cæptus. Ante alios Aialus, quem ex amisso regno præcipuus vrebat dolor, ad præoccupandos transitus cum parte copiarum accurrit; & modica in planitie Lusitano è syluis egredienti fit obuiam. ibi contracta repente pugna Aialus cassi de armatus, & maculis fer E reis, prælongam vibrans vtraque manu romphæam, in hostes furibundus inuehitur: ac dum hastatis & fistulatoribus incautius obijcit se se, cùm vndique peteretur, vulneribus aliquot acceptis, in arma procumbit; & simul, vt erat egregijs viribus, momentò resurgit; ac dissimulatò aliquandiu dolore ne suis trepidationem inijceret, ante prima signa prælium ciere pertexit: dein, cùm latius manaret sanguis, quippe nullo medicamento suppressus, linquente iam artus animo, & oculis offusa caligine, rursus occubuit; tantum ad stipatores effatus, vt inde se quàm ocyssimè tollerent; ne canes (sic enim Lusitanos vocabat) optato ad ludibrium corpore potirentur. Vti iusserat, non sine periculo factum. & ipse quidem clarus ex acie, paulo post efflauit animam: reliqui attoniti casu Regis (vt est fugacissimum genus) extemplò terga verterunt; ac per inuia cautesque præruptas passim arma iactantes, pars nota nemorum latibula; pars vrbem trepidi repetunt, ac veniētem subsidio alteram aciem, per angustos calles vnà secum auertunt; pars montis cacumen contento cursu occupare nituntur: horum maximè tergis institit Lusitanus; cæsisque compluribus, vno tantùm amisso mancipio, immistus fugientium turbæ in arcem irrupit. Ibi Galuanus tam insignem vi- F ctoriam, ac planè diuinam, Christo domino superisque gratulatus, ignes arci confestim iniecit prudenti consilio. quippe oppidani pariter & externi, vbi supra caput grassantes flammas videre, subito pauore perculsi, cum imbelli plebe se se certatim è portis ac propugnaculis in apertum effundūt: Lusitanus interea, collectis vtcunque viribus; cum incitato clamore, ac tubarum cantu, ex arce decurrit; ac sine certamine vacuam defensoribus, refertam diuitijs vrbem ingreditur. ad quas cum extremo periculo diripiendas, ne cæca præceps auiditate discurreret miles, ædificijs omnibus iussu Galuani subditæ faces: magnoque omnium dolore, quique vt in tutũ suas opes eò congesserant; quique subiectam oculis adamauerant prædam; cuncta, exceptis commeatibus, intra paucas horas arsēre, & ex ea quæ tardior ad fugam fuerat, vrbana multitudine, capti plurimi, iuncusque in portu vnus, & actuaria nauigia permulta. Minoris dein prælijs terra marique fatigari hostis cæptus: quem ad huiusmodi machinas rudem adhuc, nihil æquè ac tormenta Lusitana terrebāt. simul etiam, prægrauante multitudine, in tam parua insula cibariorum difficultas vrgebat. Super hæc, aduenis Regibus non sine causa iniectus timor; ne Lusitana classis aucta nauium numero, in eorum fines impetum faceret. ac proinde (vti omnis fermè cōiuratio, vbi pre-

A vbi proprij periculi incessit metus, quamlibet leui de causa dissoluitur) Tidorensi valere iusso, fœderati Reges domum quisque suam repente dilapsi. Eam occasionem Galuanus denuò tentandæ cum Tidorensi pacis idoneā ratus, si fortè rebus aduersis ferociam exuisset; legatos ad eum & litteras misit: neque ita difficilè fuit, desertum à tot auxilijs, & recenti clade perterritum, ad æquitatem & concordiam reuocare, adnitente præsertim Cacile Rade, Regis fratre germano, qui inter cæteràs causas, vulgata Galuani virtutum fama commotus, amicitiam & societatem cum eo vehementer optabat. Pacis conditiones fuêre; vt Tidorensis ablata Lusitanis arma & machinas omnes redderet: caryophyllum insulæ totum Lusitani duntaxat Regis procuratoribus è Ternatensi formula venderet: neminem contra Lusitanos aut armis, aut vlla iuuaret ope: Lusitani pretium sine dolo persoluerent; & vrbi reficiendæ vnà cum insulanis instarent. Hasce in leges renouata societas est: eaque magis in dies mutuis deinde congressibus donisque, & egregia in primis Galuani fide ac liberalitate coaluit. Inde aduersus Geilolium, minitantem adhuc, & de Christiana religione in primis pessimè meritum, Galuanus classe profectus, Ternatem sæua tempestate reijcitur. Ibi, quod stati nauigationis Indicæ aderant dies, nefaria militum sedi-
B tio rursum exorta. & missionem, & frugis priuatim auchendæ potestatem ferociter postulabant. eos, Galuanus, quando per vim coercere non poterat; tum verbis, tum exemplo ad officium reuocare conatus est. quippe, non solùm ipse, contra aliorum consuetudinem, ab omni negotiatione prorsus abstinuit, sed etiam vltrò sibi collatum à Tidorensi Rege proceribusque magnum caryophylli numerum, in Regis Lusitani apothecas à scribis & custodibus iussit inferri. Sed videlicet nullum in rebus humanis remedium efficax est, vbi mentem, de cælestium bonorum cōtemplatione deiectam, fœdus auaritiæ morbus inuaserit. Facta conspiratione permulti collectas fruges furtim in naues imponunt: tum intentantes arma palam, si quis eos retinere aggressus esset, non modò contra leges amicitiæ, sed etiā contra iurisiurandi fidem, inter infestas gentes ducem repentè destituunt, & impia velificatione in Indiam intendunt iter. neque tamen de facinore tam atroci vlla dein quæstio ab Indiæ Prætoribus habita. At Galuanus, quamquam asperis in rebus à magna suorum parte desertus; consilio tamē atque animo stetit. Ac primùm, quòd omnes in partes magnopere interesse
C cernebat; profugos & ipsa desperatione in furorem versos Ternatenses mitigare, & in patriam reuocare adhortationibus, monitis, ac præsertim illustribus iustitiæ & sanctimoniæ documentis instituit. quam ad rem, Tidorēsium quoque suasiones haud mediocris momenti fuêre. Paulatim ergo positis odijs, relictas dudum sedes & incunabula repetebant. Quominus frequentes redirent; Tabariæ desiderium (quippe nondum defunctum audierant) Aialo præsertim extincto, erat in causa. Aerium, inter cætera, quod & ætate minor, & è peregrina pellice natus esset, auersabantur. Galuanum orabant, vt innoxium Tabariam ab Indiæ Prætore deposceret: atque ipse interim arbitratu suo regnum administraret. Neque conditio erat spernenda, quandoquidem ex huiusmodi procuratione, præter cæteras vtilitates, nullo prope negotio Galuanus ditari affatim poterat. Sed partim, credo, incertus vtrum ea res Ioanni Regi grata esset futura; partim haud ita decorum ratus, Christianum hominē in parētis pastorisq; loco Mahometanis præesse; oblatū sibi honorem opesq;, magno animo & excelso repudiauit: omniq; arte ac studio, muneribus etiā è sua pecunia consecutus est, vt in patriā cuncti remigrarent, & cōmunis concordiæ salutisq; gratia; Tabaria interim omisso, Aeriū Regē volentes agnoscerēt. Hac maximè ratione Galuanus rē Ternatensem diu multumq; iactatā, haud siue magno labore ac

difficultate restituit. Cæterùm ab Geilolio,& Bacianio adhuc restabat bellum. Nec dubitauit Galuanus Regem vtrumque ad singulare certamen prouocare;vt vnius,aut alterius capite potius, quàm multitudinis damno & vexatione,certamina finirentur:& in arenam haud dubiè ventum esset, ni Rades,cuius modò meminimus, pro amicitia intercessisset. Hoc vel in primis adiutore & sequestro,non prouocatio tantùm oppressa;verùm etiā inter Lusitanum & Reges ambos reconciliata pax, & longo interuallo renouata commercia. Post hæc, ad reficiendas vrbes per bellum dirutas, curę conuersæ:qua in re fidem Tidorensi Galuanus egregiè præstitit. dein, calcarijs institutis, Ternatensem ipse arcem augere ædificijs & propugnaculis aggressus est:portusque aditum,antea insidiosum & perangustum,scopulo qui medium occupabat,ferramentis exciso,reddidit ampliorem. Ad hæc, Lusitanos colonos,contractis ad sobolem nuptijs, hortando perpulit, priuatas ædes pro arundineis cœmentitias facerent;puteos foderent; hortosq; & allatas ex India vites,& poma sererent;quam ipsam ad rem & ad cætera vitæ ministeria, largas aquas à duodecim fermè passuum millibus ad arcē vsque perduxit. Insuper Aerio Regi, ducta iam ad propagandam stirpem vxore,consulenti popularibus suis,& ædificandi æmulatione vehementer incenso, rectas vias atque transuersas, & cæteram vrbis dimensionem summa eius voluntate descripsit. neque ipsum modò Regem,sed omnes peræquè incolas,omni officio & humanitate demerebatur. Ex quo apud barbaros tantum huic viro beneuolentiæ & venerationis accessit;vt eum æquè ac parentem cuncti obseruarent:ipse quoque Rex,& magistratus;nihil ferè grauioris negotij, nisi ex eius auctoritate susciperent. Per idem tempus, in Mauricis insulis archipirata quidam,haud contemnenda classe non modò gentem importunè vexabat;sed etiam Ternatensibus atque adeò Lusitanis apertè minabatur. Aduersus id malum Galuanus caracoras aliquot ab Tidorensi Rege commodatas,cum paucis Lusitanis & auxiliaribus alijs misit,Fernando Vinagrio sacerdote, viro impigro, expeditioni præposito. is, Christo duce ac præside,insignem ex hoste victoriam tulit. Archipirata, & ipsius frater,alijque multi occidione occisi;cæteri turpem in fugam auersi. Inde Vinagrius ad Mauricas res componēdas adhibito studio: cùm plerosque ex ijs qui per metum à Christo paulo ante desciuerant,in gratiam cum Ecclesia reduxit; tum alios quoque non paucos ad fidelium numerum aggregauit. Hanc lætam adeò victoriam,alia mox neque magnitudine,neque fructu inferior subsequuta. Iunci complures ab Iaua, Banda, Macazare, & Amboino insulis ad coemendum caryophyllum Molucas petebant. Ea re cognita Galuanus,ne per huiusce classis aduentum Lusitana commercia turbarentur;caracoris viginti quinque, Lusitanos haud amplius quadraginta,& auxiliares circiter quadringentos imposuit. Cum ea manu profectus Iacobus Lupius Azeuedius, Molucensi mari præpositus,ad Amboinū occurrit hosti;neque vlla pugnandi mora est facta. fusi fugatique magna cum cæde barbari;& ex ipsis iuncis,aliquot in potestatem venêre. in ijs tormenta complura;telorum vis ingens,& pecuniæ non parum inuentum est. Inde territis latè nationibus, victor Azeuedius Amboini oram legens, accolas maris vniuersos aut voluntate, aut vi ad nomen Lusitanum adiunxit: ijs qui Atiuam,Mantelum,& Nuciuelem præcipua eius littoris habent oppida,enixè petentibus,Christiana sacra per sacerdotes impertijt. ac demum rebus è sententia gestis,magna cum præda Ternatem reuertit. Iisdem ferè diebus,Galuani missu, Ioannes Focatia ad Papuas insulas delatus, consilio ac lenitate magìs quàm viribus,regulos omnes ad societatem atque amicitiam perduxit Regis Lusitani:præbitamque ab ijs magnam commeatus copiam,incolumi classe Ternatem aduexit. Hoc tam secundo rerū progressu; ne quid

A ne quid ad gloriam Galnani præfecturæ deesset, ex alia quoq; parte ostium repente ingens Euangelio patuit. Macazar est insula, cuius modò memini mus, leucas à Molucis in Orientem quinque circiter & quadraginta. Eadem ab Aquilone in Africum perpetuo tractu leucas fermè ducentas excurrit: atq;, vt aliæ fermè vicinæ, plura in regna diuiditur. Abundat in alimenta mortalium oryza, sale, carnibus, pisce: in reliquos verò vsus atque delicias, cãdida veste, sandalo, ebore, auro, margaritis: &, quę corporũ firmitas & studiũ est genris, valentissimo in primis & exercitatissimo remige. Super hæc, amnibus ad euectionẽ subuectionemq; scinditur multis, qui è montana introrsus regione decurrũt. Ex hac insula germani duo fratres, Ternate nup baptismi sacramentũ, sponsore eodem & hortatore Galuano, susceperant: nouisque de more nominibus Antonius Galuanus alter, alter Michaël vocabantur: ambo deinde cùm in patriam reuertissent; Euangelio vtcunque prædicando, magnam populariumpartem ad contemptum fictilium Deorum, ac miram in cupiditatem nouæ ipsis quidem, ac peregrinæ religionis impulerant. Ea re permoti, legationis munus ijdem ad Galuanum gentis nomine haud ita grauatè recipiunt; atque ad conciliandam facilius societa

B tem, vario genere mercium, quas terra fert, in naues imposito, nobiles in su per aliquot adolescentes baptismi causa Ternatem adducunt. Periucunda Lusitanis ea legatio fuit. Macazares confestim sacro fonte lustrati, & Franciscus Castrius notæ probitatis & industriæ vir, ad firmandam cùm ea gente, & ineũdam cum vicinis Regibus amicitiam, haud sine muneribus à Galuano missus, ex itinere primùm ad insulam Celebiorum appulit Cetigansi, ibi clementer acceptus, Regem vnà cum fratribus tribus, coniuge, ac filio; itemque è nobilitate ad centum & triginta, & è plebe non paucos ab idolorum seruitute, ad vnius Dei cultum, ingenti omnium animi voluptate con uertit: & elutis baptismate maculis, neophytos alios aliter; ipsum Regẽ nouo nomine Franciscum appellauit. duò & viginti dies in tam salutari negotio positi. dein, magno sui desiderio relicto, Castrius ad Mindanaum insulam accessit; ac legens orã, denique ad insigne oppidum Siliganũ haud frustra delatus est. quippe Regem (quem Antonium exinde Galuanum vocarunt) Reginamque, & filias duas, & è populo centum circiter & quinquaginta ad Euangelicam veritatem ab impia superstitione traduxit. In eadem insula baptizati cum vxoribus, fratribus, liberisque, & magna popularium

C turba Reges alij tres, Butuanius, Pimilaranus, & Camiguinus: illorũ vtriq; Ioannes; huic Franciscus inditum nomen. His rebus peractis, à Mindanao Castrius cùm ad Macazares vela fecisset, aduersis repente ventis, ac sæua tempestate pæne submersus, Ternatem necessariò redijt, Macazarensi expeditione in aliud tempus dilata. Interea Galuanus magnopere lætus relatis in horreum Domini, quamquam oppido paucis ex infinita messe, manipulis; ad nouas operas comparandas diuino prorsus instinctu seminariũ puerorum instituit. quod vnicũ labenti Christianæ disciplinæ remedium, tanto deinde post Tridentina Synodus approbauit. In id Seminarium adlectos è varijs nationibus adolescentulos indolis bonæ, qui matura dein ætate, in sua quisque patria Euangelio insisterent; summa cura, ac diligentia, quoad permitterẽt occupationes, per se, perq; suos, Christianis & litteris imbuebat, & moribus. quin etiam, parẽtes barbaros, quò facilius desideriũ ferrent; & verbis, &, vbi res posceret, etiam donis, admirabili quadam benignitate ac mansuetudine leniebat. Hic Molucensis rei cursus Nonnio Indiã regente per nouennium fuit. Eodem Prætore Nonnio primus ex Episcoporum numero ad ecclesiasticã rem inspiciendã ordinandamq;, Fernandus è Franciscana familia in Indiam venit: ibi cùm cæteris functionibus; tum sacramentis præsertim Confirmationis, & Ordinis ritè ministrandis, necnon

per sa-

per facras conciones & priuata colloquia Lufitanis ad difciplinam atq; ad D
officium reuocandis;ethnicis ad Chriftianam alliciendis fidem;Epifcopale
munus egregiè præftitit,nec dubium,quin multa & ab hoc viro, & ab alijs
in eo genere digna relatu & præconio,gefta fint. Sed admodum raræ tum
quidem in ijs locis fuerunt litteræ:& fi qui exftant fcriptores; ij fermè inftitorum peregrinationes atque commercia,& ducum res bello geftas,ac domefticas plerunque diffenfiones per otium explicant;Chriftianæ rei (quod
caput erat)progreffum,& in erudienda barbarie piorum labores & fortia
facta,quafi ab inftituto aliena,vel omnino prætereunt, vel mira breuitate
perftringunt.Inter cæteros multa eft mentio Zufolarini, quem ad Goam
obfidendam, Albuquercio Prætore,veniffe docuimus. Is deinde, honoris,
& gratiæ caufa Azedecan ab hero Idalcane appellatus, & aliquot infuper
auctus vicis atque caftellis, ad amplas breui peruenit opes:ac Pondam vicum,de quo fupra diximus,ad multa opportunum,& vrbi Goæ imminentem,lata foffa & egregij operis muro circundedit. Veritus deinde propter
interpofitas offenfiones(qui Mahometanis Regibus ac tyrannis eft mos)ne
ab Idalcane per calumniam omnibus bonis ac fortunis euerteretur; occultum fœdus cum Nonnio Prætore percuffit;atque ad Lufitanorum animos E
demerendos,Bardefiana,& Salfetana portoria opimi & propinqui reditus,
Ioanni Regi fponte affignauit.Miffi confeftim ab Goa exactores & fcribæ,
fixo in ijs locis domicilio,aduentitiæ & infperatæ pecuniæ non exiguas colligebant fummas.Haud ita multum dein effluxit temporis, cùm Azedecā,
vel purgatis, vt fit, fufpicionibus; vel deprecatoribus apud Idalcanem adhibitis,priftinum gratiæ locum recepit:demptoque metu, pœnitere cæpit
hominem,proiectæ fine caufa tantę partis fructuum; & prauahdæ gentis in
eas terras inductæ.Multa vifuntur apud Indos fanis dæmonum adiuncta
domicilia,non modò virorum,fed fœminarum etiam; præfertim quæ defuncto marito fefe cremandas eundē in rogum inferre non aufæ(quā vetuftiffimam effe confuetudinem,& Propertius,& Strabo demonftrant) metu
deinde ignominiæ,lucem & celebritatem hominum fugiunt,& remotis ab
vrbe locis intra fepta quædam inclufæ,quod reliquum eft vitæ,in exfecrabili Satanæ famulatu confumunt.Ex hifce vnum commodo fitu, Lufitani
Quęftores inuaferant.locus,de nomine cacodęmonis,cui dicatus erat,Bardor appellabatur.Eos inde,facta manu,duce Solimano barbarus pellere,&
vectigalia fibi vindicare fruftra conatus,occafionem infuper Lufitanis prębuit,arcis egregiæ,quam Raciolum appellant,in ijfdem finibus exftruendę. F
Tum verò Azedecan,auctis externo milite copijs;nouem circiter millium
fummam expleuit:in quibus cataphracti erant equites quinquaginta,leuioris armaturæ ducenti.Cum hifce copijs idem Solimanus Raciolum acceffit
primò.dein ad eliciendum in infidias Lufitanū reducto exercitu,duas inde
leucas,circa montis cuiufdam flexū,occultè confedit.Interea excitus à Raciolanis Ioannes Pereria Goę præfectus,abfente per eos dies Nonnio Prætore,cum Indis mille,& Lufitanis quadringentis; quorum erant equites non
amplius centum,extemplò Raciolum accurrit.inde,cupiditate certaminis
ad hoftē parū explorato prouecti Lufitani,iniqua repente cernunt omnia,
numerū peditum equitumq;; naturam loci;corporum habitus.quippe,longè ab arce fubfidioque,non modò cum multiplici, fed cum recenti aduerfario,feffis ac paucis prœlium inftabat.Solimanus interim,ad circumeūdos
Lufitanos extenuata maiorem in finum acie,pedites ab lateribus; cataphractos in medio;expeditos equites centenos in vtroque cornu locauerat.iamque promotis agminibus,ad iactum miffilium, quæ ignea erant pleraque,
ventum erat;cùm ex imminente periculo turbatę Lufitanorum,præfertim
auxiliarium,mentes;& infolitus quidam oculis animifque terror offufus.

Ea re

A Ea re animaduersa Ioannes confestim aciem interequitans; Quæ vos (in-
„ quit) noua formido, commilitones, quis præter consuetudinem horror in-
„ uasit? scilicet ex longa defatigatione, incommodo loco deprehensi, nec opi-
„ natam hostium multitudinem extimescitis. quasi verò nunquam adhuc,
„ ex eiusmodi periculis ac difficultatibus, Dei benignitate, cũ incolumes, tum
„ victores etiã euaserimus. Nonne, qui rebus in asperis ad hãc vsq; diem nobis
„ maioribusq; nostris affuit Christus, nunc quoque præsens ac propitius fore
„ putandus est? aut non idem hic est hostis, quem antea sæpe fudistis? cuius to-
„ ties in terga pugnastis? cui per hosce dies inuito ac renitenti munitissimam
„ arcem imposuistis? Proinde, state animis viri, & omnem salutis spem, secun-
„ dum immortalem Deum, in dextris ac virtute reponite. Nam de receptu,
„ ne deliberatio quidem reliqua est vlla. Cędetur patẽti campo fugacissimus
„ quisq;, prius quàm fractis metu viribus ad mœnia Raciolana tanto inter-
„ uallo perueniat. Inter hæc dicta, conspicatus intentos ad orbem clauden-
dum hostes; Iordanẽ Freitam cum delectis equitibus triginta; in cataphra-
ctos immittit. ipse cùm pugnacissimis nouẽ (nam reliquos tardabat metus)
antequam hostium cornua inter se coirent; in alterum, ardentibus animis
B impetũ dat. Et quamcunque in partẽ sese ferox iuuenũ concitat globus, per-
turbant hostiũ signa, & maiorem quã pro numero edunt stragẽ: atque instã-
tibus nuper, vltro ipsi pauorem ac trepidationem incutiunt. Eo spectaculo
Solimanus accensus, ex altera parte cum suis in auersos incurrit. ita abrup-
tum ab reliqua acie cornu; & solutis ordinibus, promiscuè geri cœpta res
est. Et Lusitani socijq;, cùm inter pugnæ fugæque consilium aliquandiu tre-
pidassent; pudore demum per ignauiã deserẽdi ducis, & mutuis inter se ad-
horrationibus incitati, dẽsata àcie, & pariter clamore sublato, medios in ho
stes inferunt signa: & corrigendæ tarditatis ac demendæ ignominię studio,
valida facta impressione, hostem impellunt primò: dein redintegrato im-
petu prorsus auertunt. Fusos indè passim Peretia cum equitibus, ad proxi-
mum vsque flumen acriter insequutus, latè cæcidit; cũ quidem Canarini &
Decanij, ne in fugã dignoscerẽtur, virentes ramos, quod sociorum Lusitani
nominis erat insigne, capitum tegumentis insererent: ex hostibus, eo præ-
lio, præter captiuorum turbam, mille & septingenti desiderati. è Lusitanis
& auxiliaribus, icti, sagittis fermè, complures; ne vnus quidem (quod portẽ-
C ti simile videatur) occisus. Tum castra, plena omnis opulentiæ, momẽto di-
repta. & Peretia, euidenti planè Dei superumq; auxilio, cuius maximè fidu-
cia inierat pugnã, memorabili parta victoria, spolijs diues & barbarica sup-
pellectili, Goam reuertit; omnique obuiam effusa ciuitate, cum laudibus, &
cum solenni supplicatione ouans vrbem introijt. At Azedecan, quãquam
tristi nuntio perculsus, non tamen iccirco abiecit belli consilia: quin, Soli-
mano dimisso, cuius ductu iam toties malè pugnatũ erat, Carnabecũ Tur-
cam Asiaticum, virum & corporis robore, & armorũ arte præstantẽ, & sub
eo præfectos octodecim ex eadẽ natione conduxit. ij cum octingentis equi-
tibus, & peditum quatuor millibus ad eadem vectigalia recuperanda profe-
cti; rursus ab Lusitano vincuntur. Carnabecus ipse inter alios, ac Turcæ præ
fecti, eo prælio ad vnum omnes occisi. Neq; tamen incruenta Lusitanis vi-
ctoria fuit. promptissimi aliquot, partim profundis foueis hausti, quas con-
sultò occæcauerant hostes; partim etiam ipsius Carnabeci manu perempti
sunt. Ea pugna fractus tandem Azedecan, ab armis abscessit: & pacata in ali-
quot annos regione, Lusitanus traditam sibi vectigalium possessionẽ, haud
sine magno prouentu retinuit.

Libri decimi Finis.

HISTORIARVM D
INDICARVM
LIBER VNDECIMVS.

DVM hæc à minoribus præfectis geruntur, ne ipsi
quidem Nonnio Prætori fuit otiosa prouincia. Is
ingentem nactus naualem apparatum, quem dece-
dens Lupus Vasæus partim Goæ, partim Cocini re
liquerat; ad expeditionem Diensem, quam Lusita-
ni dudùm coquebãt, animum adiecit. ac primùm,
idoneos homines, magnis præmijs inuitatos, mer-
catorum specie Dium ex vrbe Goa præmisit: qui E
cuncta probè cognoscerent; ac Lusitanas vires au-
gendo verbis, Tocanem dynastam, Sacæ demortui fratrem, ad vitanda cer-
tamina, & componendam quauis conditione pacem impellerent; ac demũ
appropinquanti sibi omnia explorata clam ex vrbe renũtiarent. In horum
opera & fide, quam multis rebus perspectam habebat; magnam rei perfici-
endæ spem collocauerat Nonnius. Dein, satis prouisis omnibus, quę ad rem
pertinebant, diem ad conueniendum nauticis omnibus Ciaulum edixit.
Ab Ciaulo profectus cum ornatissimis nauibus variæ formæ trecentis, in qui
bus erant Lusitanorum tria millia, Malabarium totidem, & Canarini bis
mille; Damanum oppidum oræ Cambaicæ processit, metu desertum ab in-
colis. ibi, solenni peracto sacrificio, Antonius Petronius Franciscanus, pro
concione cunctos ad obeunda fortiter militiæ munera, pellendosque ex
vrbe Dio nefarios Christiani nominis hostes, Mahometanæ sectę cultores,
hortatus est. Ab Damiano classis, præciso Cambaico sinu, Betelem tenuit.
Hoc nomine insula est, perexiguo circuitu leucæ fermè vnius, angusto ad-
modum freto à continenti disiuncta, difficili accessu, pęnè vndique septa F
præruptis haud modicæ altitudinis rupibus. Ea, quod leucarum octo non
amplius traiectu peropportunè imminet in vrbē Dium, & circundato mu-
ro inexpugnabilis reddi facilè poterat; ad eum locum muniendũ paulo an
te Cambaiæ Rex quendam è suis præfectis, Turcam natione, cum duobus
millibus armatorum, & structoribus operisque circiter mille transmiserat.
Sed nondum eò peruenerat opus, vt arceri munimento externa vis posset:
ac proinde repentino tantæ classis aduentu perterriti milites, & præter cæ-
teras difficultates etiam nauigijs ad transmittendum, vel accersenda è pro-
pinquo auxilia destituti; consilio habito, de arce honestis conditionibus tra
denda consentiunt. Dux ipse, quò plus auctoritatis inesset legationi, accep-
ta fide, ad colloquium prodijt. Petebat vti sibi cæterisque insula excedere,
suaque secum exportare tutò liceret. Cui Prætor, insolito ferox apparatu,
& auidus rei gerendæ; ipsi quidem id petenti dare se dixit: cum reliquis, nisi
permittentibus omnia, negauit vllam pacis conditionem esse. Hoc tam tri-
ste responsum in arcem relatum, mistam desperatione iram in militum
pectoribus accendit. Extemplò regius Quæstor, ex obuijs trabibus raptim
conserta rate, per tenebras pecuniam regiam in continentem auexit. hunc,
nando subsequuti ex imbelli turba qui poterant. cæteri, fero & infando
consi-

A consilio, vxores, & liberos, & quæ habebant carissima, in vnum congestâ
cumulum, ea ipsa nocte succendunt. & ex vniuerso præsidio septingenti
fermè, certo deuotionis genere, monachorum instar vertice capitis ad
coronæ seu diadematis figuram abraso (adeò is ritus apud barbaras quo-
que nationes defunctum humanis curis animum, & ipsius prodigum vitæ
significat) ad mortem fortiter oppetendam obstinata mente coniurant. In
de cæci furore & amentia, non sine probris conuitijsque, Lusitanum vario
telorum genere supernè lacessunt. Ea commotus audacia Prætor, non ex-
spectato, vti decreuerat, Solis ortu (& fortè nox erat Lunæ radijs admo-
dum illustris) exposito milite, à quatuor simul partibus adortus inchoa-
tam arcem expugnat. Varijs inde locis, vti se se passim conglobauerant ho
stes, atrociter dimicatum est. Dux ipse cum egregijs aliquot, eques primò,
tum pedes ingenti animo prælium ciens, haud inultus occubuit. Cæso du-
ce, fuga in omnes partes illicò fieri cœpta. cumq; hinc infestæ cuspides; in-
de vastæ crepidines, & obsessum nauibus mare ad salutem obstarent; vrgē-
te metu alij per saxa cautesque se se deuoluunt; alij specus & latibula circū
spiciunt: multi eminus traiecti missilibus, multi cominus gladio hastaue
B confossi, pauci admodum in seruitutem abducti. Cæterùm vnius memo-
rabile in primis exitium fuit. is, in angustijs deprehensus, cùm adhærentem
lateri comitem interfectum, & in se deinceps intentam Lusitani lanceam
cerneret; nulla cunctatione in vulnus ac ferrum vltrò semet impellens; ad
corpus aduersarij per ipsum hastile furibundus affluxit; & stricta sica, nec
opinantis abscidit femur. ita, mutuis ictibus, alterius vterque sanguine ex-
pleti, in eodem pænè vestigio corruerunt. E Lusitanis desiderati nobiles vi
ri septendecim. vulnerati centum & viginti, quorum nonnulli postmo-
dum exspirarunt. Post hæc, euersis, aut incensis Cambæorum operibus; eo-
rumque tormentis in classem acceptis, Prætor circa eandem insulam octo
fermè dies in anchoris stetit; nuntium ab exploratoribus de statu rei Dien-
sis ibidem exspectans. Ea mora saluti Diensibus fuit. Siquidem per eos ip-
sos dies Mustafa, & Sofar, qui nuper ab Adeni obsidione recesserant, fugi-
tiua, vti supra demonstratum est, Turcarum tyranni mancipia, nouam &
conditionem & sedem quærentes, Dium classe deuenêre; secumque sexcē-
tos Turcas, Arabas mille & trecentos, &, præter minora tormenta, basi-
liscos æneos egregiæ formæ tres in vrbem inuexêre. Hoc tam inspetato
C subsidio magnopere confirmatus est Tocan, cùm paulo ante, Lusitanæ
classis fama conterritus, ad deditionem haud dubiè inclinaret. Exinde,
Mustafæ suasu, emissa extra oppidū cum pretiosis rebus puerorum ac mu-
lierum turba; reliquos oppidanos recensuit. inuenti qui arma ferre pos-
sent, præter nouos auxiliares, vndecim ferè millia; & omnes graui edicto
vetiti egredi ex vrbe. Tum, eodem hortante atque adiuuante Mustafa, sta-
tiones ad portas, in muris tormenta vigiliæque dispositæ: & sub præcipuas
vrbis vias acti, & sulphureo puluere completi cuniculi; quibus, si in vrbem
irrupissent hostes, in extremam eorum perniciem ignis applicaretur: &
intra ostium portus, quod ferrea catena claudi solitum esse docuimus,
tres & septuaginta biremes instructæ: denique nihil omissum, quod ad vr-
bem, præsertim à mari, firmandam tali tempore pertineret. Nonnius, vti
dicebamus, consultò ad Betelem interea trahebat morā. dein, cùm ij quos
ob idipsum ab Goa præmiserat, neque ipsi venirent, neque nuntium aut lit
teras mitterent; quippe custodibus ad exitus omnes appositis; ignarus om-
nium quæ apud hostes fierent, ad incertum euentum à Betele Diū ire per-
rexit; haud dubiè ratus, ad conspectum tātæ classis, motum aliquem in vr-
be futurum. Vbi eò peruentum est, vixdum in salo iecerat anchoras, para-
tus per colloquia tentare animos incolarum; cū ex omnibus repente pro-

S pugna-

pugnaculis in classem vis ingens pilarum emissa. è quibus, inspectante Nō- D
nio, in ipsam pæne Prætoriam tres illatæ, magnam consternationem fecē-
re. Inde subducta extra ictum classe, & omni spe non voluntariæ deditio-
nis modò, sed etiā pacis abscissa; cum speculatorijs nauigijs missi, qui è pro-
ximo quoad liceret lustrata oculis vrbe, certi quippiam referrent. ij, abra-
so ad iacula vitanda littore, sensim progressi, ingentem aspiciunt pro mu-
ris hominum frequētiam, & nauium multitudinem in portu paratam, &
omnia telis, atque tormentis, micantibusque cum ingenti sono flāmis hor
rentia. Simul animaduertunt; non æquè ab terra atque à mari difficilē op-
pugnationem esse: & sicubi descensio facta sit; à Septentrionibus maximè
succedi ad mœnia posse. Hisce rebus cognitis Prætor, quod in vnam rem
naualem intentus, terrestris pugnæ machinas & instrumēta nequaquā ad-
uexerat; portus claustra perfringere, classemq; adoriri, & simul è nauibus
mœnia diuerberare decreuit. In eam rem postridie cum tormentis maiori
bus promotæ, centonibus & pluteis tectæ, scaphæ complures; triremibus
ab tergo & ab latere adiunctis: quæ simulatq; per stragē aliquis aditus dare-
tur, ad irrumpendum inter volitantia tela militem audacter exponerent.
Hæc, turbatis inexspectata hostiū vi plerisq;, aduerso insuper æstu, per me- E
tum ac trepidationē ægrè fiebant: & simul periniqua erat verberādi condi-
tio: quippe cū oppidani, è fixo & immobili, ad ictus destinatos tormenta li-
brarent; Lusitani, è fluxo & instabili, prope in incertum mitterent tela. Er-
go, vt in huiusmodi conditione, alteris nihil fermè illatū damni; ex alteris,
propugnatores & nautæ non pauci pæne momēto discerpti sunt: &, quod
vel in primis oppugnantium fregit animos, omnia fermè tormenta, maie-
ribus quàm quos paterentur bolis, & nimia defatigatione disrupta. Hoc tā
infelici successu perculsus Nonnius; ne simul ad procellas ac tempestates
expositam in salo classem haberet, simul milites remigesque tāto cum de-
trimento densissimis hostium globis obijceret; sublatis anchoris, frendens
gemensque irrito conatu ad Betelem redijt. Inde, Antonio Saldania ad
peruastandam Cambaicam oram cum parte copiarum relicto, cæteras ip-
se Goam reduxit incolumes. Eodem paulo post Saldania quoque redijt, in-
ter cæteras clades euersa Goga (id oppidi nomen) & onustis Indica fruge
quinque & viginti paronibus vno incendio absumptis, Cābaici sinus custo
dia viro egregiè forti Iacobo Syluerię tradita. Goæ hyems iure dicundo, &
nauibus reficiendis exacta. deinde vbi sese æstas aperuit; Cialem Prætor F
classe contendit. is locus vltra Calecutum duas leucas apprimè nauigabili
æstuario impositus, mirè factus erat ad Arabum infestanda commercia;
& Zamorini consilia exploranda, conatusq; opprimendos. Ibi ergo Præ-
tor, quieto Calecutano, neque ad impediendam ædificationem auso in-
ire certamen, arcem egregiam opere militari paucis diebus exstruxit. In
eam rem agri pars cum palmetis ab Cialensi regulo præsentibus num-
mis coempta: & regulus ipse, ne Zamorini vim extimesceret, in fidem ac so
cietatem acceptus est. Eadem æstate, Iacobus Sylueria, Tanahensem dyna-
stam Diensis auxilij fiducia tributum pendere recusantem aggressus, oppi-
do exegit; ipsumq; oppidum egesta præda cremauit. In eodē tractu Bando-
ram, qui locus erat in Tocanis ditione, & opere magno, & valido præsi-
dio munitus, vi cepit, ac diruit. Multos præterea Cambaicæ oræ vicos e-
uertit; naues partim subductas exussit, partim cum oneribus Dium petē-
tes excepit, aut depressit. ad hæc, in remigum supplementū, quattuor mil-
lia captiuorum abducta; & clausis vndique maritimis cōmeatibus, Diensi
portorio & annonæ, ingens eo anno detrimentum illatum est. eadem pæ-
ne vastitas, eodem Sylueria duce, anno insequenti propioribus etiam vr-
bi Dio littoribus atque agris inuecta. villæ, vici, nauigia passim incensa.
multi

A multi mortales abducti. opulenta emporia duo, Pate, & Patane, haud sine certamine capta & direpta. Mangalor oppidum insigne (quo item nomine emporium est in ora Malabarica) dilapsis metu Mahometanis, deletum: ditati præda milites: nec parum pecuniæ in regios quoq; fiscos redactum: impunè cuncta: cùm & nouo Cambaiæ Regi Badurio interioribus implicito bellis, haudquaquam vacaret opem ferre quamuis adeò laboranti oræ maritimæ; & Melicus Tocan, circunferenti bellum Lusitano occurrere nec posset, nec satis auderet absente Mustafa, qui post repulsos ab Dio Lusitanos, in regiam cum læto nuntio ad præmia petenda, & venditandam in posterum operam suam Regi, haud sanè magna Tocanis voluntate contendetat. Eo adiumento ac præsidio destitutus Tocan, omnibus circa populis ob recentia damna terrore nominis Lusitani perculsis, quicquid habebat copiarum ac virium, partim ad vrbis Dij custodiam, partim ad muniendum Bazainum summo studio conferebat. Et Nonnius, ardens dolore susceptæ ad Dium labis, ad eam eluendam, excidium Bazaini tacitus dudum apud se voluebat. Ac maturandum ratus antequam ab terrore populationum reficerentur hostium animi; cum nauibus amplius octoginta, & bellatorum quatuor millibus, quorū dimidia pars Lusitani, cæteri Malabares aut Canarini erant, Ciaulum accessit. inde præmisso cum expeditis nauigijs Emmanuele Albuquercio ad portus introitum occupandum, ipse Iacobo Sylueria trans Dium accito, cum cætera classe subsequitur. Bazaini tum agebat Tocan magno equitum peditumque numero ad famā classis Lusitanæ contracto. Munitionis autem ratio erat huiusmodi. arcē idoneo loco ædificatā habebant. præterea, ad euripi fauces, qua descensuros putabant hostes, propugnaculū excitarant. inde perpetuā fossam immisso mari, itemq; aggerē cum crebris turribus, magna tormentorū imposita vi, ad oppidū vsq; perduxerant. neq; oppugnari, nisi eo munimento superato, arx poterat; & frequentia tectis loca protinus petenti hosti, nullis circa syluis aut collibus, turres ab latere minabantur. Nonius, duce trāsfuga locorū perito, paulo supra id quod dixi propugnaculū, tripartitò exposuit copias. Primo agmini Iacobus Sylueria; secundo Fernandus Deza, & nauarchi aliquot præerāt: postremum ducebat ipse. Vbi propius ad munitiones ventum est; Lusitani, tētāta dein omissa propter altitudinem fossæ; præter hostium oculos ad oppidū rectā contendunt. Scilicet in prætereuntes confestim ex aggere sæuus imber telorum, perpetua iaculatione cōiectus. quacunque audax incedit agmen; igniferæ bolides, plumbei ac ferrei globi, spicula densā circumuolant. Mirum profectò, & quod, nisi in potentiam Dei referatur, planè fidem excesserit. Puro & patenti littore, cùm è turribus ac fenestellis vndique peterentur; nemo prorsus omniū ictus est. quo miraculo commoti auxiliares multi, spontè deīn Christianam fidem amplexi, cùm ita affirmarent: angustis in rebus nullū omnino æquè atq; Lusitanorū Deum suis cultoribus esse præsentem atq; propitiū. Ad extremas munitiones cū decem amplius millib⁹ armatorū sese Tocan ostēdit. Ibi acrior cōcursu primo, quàm perseuerantior pugna fuit. Inuehentem se magno impetu Lusitanū, gladijsq; & hastis aduersa ora & pectora fodientē, diutius non ferentes Mahometani, transmisso per pontem euripo, ad proximos montes celeri fuga succedūt, eodemq; loco castra communiunt. Nec maior inclusis intra arcem, ad sustinendam oppugnationem animus fuit. Eminus conspicati suos abeuntes, & hostium aduentans agmen, extēplò sese per auersam arcis partem omnes eijciūt: traiectoq; pariter euripo, Tocanis vestigia subsequuntur. Per hūc modū arx oppidumq; minore quàm timebatur certamine in potestatē venit. è Mahometanis, tum in prælio, tū in fuga, cæsi quingenti & quinquaginta. è Lusitanis, desiderati nō amplius

S 2 sex.

ſex.Multum ibi ſulphurei pulueris & globorum inuentum,& maiora tor- D
menta circiter quadringenta. Prætor,collaudato præcipuè Sylueria & ijs
qui in primo agmine dimicarant(nam ad ſecundam aciem &ſubſidia prę-
lium non peruenerat) doniſque militaribus de more diſtributis, in ipſo lit
tore caſtra poſuit:inde quicquid erat fertile in agris, ferro igniq́; corruptũ,
oppletæ hoſtiũ foſſæ;prorutum uallũ,& arx ipſa, quod ad eam tuendã co-
piç non ſuppeterent,à fundamẽtis exciſa.& Nõnius,per ſe perq́; ſuos egre-
giè repenſo barbaris quod ad Diũ acceperat damno ,incolumi claſſe Goã
hyemandi cauſa repetijt.Circa idem tempus,Vgentanæ Rex, Malacenſem
oram crebris excurſionibus habebat infeſtã.Aduerſus eum cũ quadringẽ-
tis Luſitanis à Malaca profectus Stephanus Gamma, qui tũ vrbi præerat,ad
uerſo flumine ad hoſtẽ ſubijt:ac munitiones primũ in itinere obiectas, ex-
poſito milite per vim cepit:dein,fugato Rege,deſertã arcem & vrbẽ Vgẽta
nam incendit;tormẽta cõplura, naueſq́; captiuas cum inſigni laude victor
Malacam reduxit.Sub hæc,è Luſitania cũ onerarijs quinque Martinus Al-
phonſus Soſa,præfectus maris Indici deſignatus, Goam defertur.Is,accep-
ta à Nonnio claſſe,nauibus quinq; & triginta,in quibus erant Luſitani ſex-
centi,ad Damanum duxit oppugnandũ. Cambaici littoris id quoque oppi E
dum eſt,ſupra Bazainum leucas fermè quattuordecim. Carebat mœni-
bus,atque ob id ipſum oppidani cognito claſſis aduentu diffugerant. Sed
firmi operis arcẽ Turcæ admiſti Reſbutis,quæ gens latrocinijs dedita Car-
maniæ fines attingit,quingenti numero tuebantur . ijdem, vrbis aditum à
portu,tumultuarijs munitionibus crebriſq́ue tormentis obſepſerant. Soſa
in conſpectum hoſtium delatus, leui primùm nauigio ad contemplandã
loci naturam & opera circunuectus eſt;dein vitato portu, nocte intempe-
ſta in aſperum littus non ſine periculo repente deſcendit;ac partim ſcalis
ad muros appoſitis;partim, dum pauidi quidam elabuntur , portis raptim
occupatis,in arcem irrupit.Intra mœnia,cum Turcis præſertim, interclu-
ſo exitu,atrociter dimicatum eſt:ac,paucis exceptis qui inter primũ, vt di-
xi,tumultum euaſerant,cæteri ad vnum omnes occiſi. è Luſitanis, decem
deſiderati non amplius:grauiter icti complures. Arx triduo diruta, & ſolo,
vix vt veſtigium exſtaret,æquata eſt. Inde victor Soſa totam Cambaicam
oram,non ſine magno terrore,Dium vſque percurrit. Capti & euerſi Da-
mani fama Badurium valdè commouit; præſertim quod eo ipſo tempo-
re grauia ex alijs partibus bella imminerent.in quæ dum totis incumbit vi F
ribus,ne interim acrior ab tergo Luſitanus inſtaret,oratorem petendæ pa-
cis ad Nonnium miſit;ſcriptiſq́ue & obſignatis conditionibus, Ioanni Re-
gi Bazainum,vicinaſq́ue inſulas,quo in numero Salſetanæ ſunt ,& partem
inſuper continentis attribuit.Pace cum Luſitanis facta,ſeſe ad cæteras ex-
peditiones accinxit. Duo tum à Septentrione hoſtes in primis vrgebant:
Cremẽtina vidua,Sangæ Regina,eximia ſpecie,cæterùm præferoci & plus
quàm virili ingenio mulier;à prima ætate militiæ rudimentis imbuta,pug-
namq́ue inire,Amazonum inſtar,intrepidè ſolita.itemq́ue Mogores, Scy-
thica gens,præpollens viribus,& cum finitimis Perſis bello certare aſſueta.
horum Rex Miramudius,à magno Tamberlane originem trahens, Man-
doo dynaſta ſolicitante(cuius auunculum Badurius pepulerat regno) pau-
lo ante in Cambaiæ fines valido cum exercitu irruperat.Inde ſublatis ani-
mis Crementina , filij gerens tutelam , ſtatutum olim vectigal Badu-
rio abnuebat pendere;coactiſq́ue duobus equitum,triginta peditum mil-
libus,in regia ſe ſe continebat vrbe,cui nomẽ Citor.Hę duę maximè Badu
rium eo tempore diſtinebant curæ.Super ijs cùm aliquãdiu apud ſe delibe
raſſet(nam alienis conſilijs admodum raro vtebatur) Sangam edomare
quamprimũ,dein Mogoribus omni conatu obuiã ire cõſtituit.Apparatus
autem

A autem huiusce expeditionis erat eiusmodi, quemadmodum à Christianis cognitum est, qui in eo ipso bello Badurij stipendia meruêre. Equitum sub signis habebat centum & quinquaginta millia, è quibus erant grauis armaturæ triginta. peditatus quingentorum millium explebat summam: in ijs, externi variarum nationum ad quindecim millia. id erat exercitus robur. Fartacas & Abassinos, alij præfecti; Turcas trecentos Mustafa ducebat. accesserant Christiani captiui, demptis ad militiam vinculis, non plus octoginta; quorum erant quinquaginta Lusitani, Galli reliqui, incertum quo casu, Dobriga quam vocabant naui, ad Cambaicas regiones appulsi. Armorum telorumque omnis generis vim ingentem, curulia tormenta mille admodum ex ære cuncta parauerat: in ijs, vastæ magnitudinis quatuor basiliscos, intremente solo, centena singulos boum iuga trahebant. Hisce addita sulphurei pulueris pilarumque plaustra quingēta, & libratores, ac fusoriæ artis magistri complures, cum omni iaculandi & conflandi instrumento. ad hæc, turriti elephanti amplius ducenti; quaternas alij minores fistulas, maiusculas alij binas, totidemque milites dorso vectabant. Signato in stipendium auro argentoque, vehes onustæ quingentæ, & super hæc omnia, Satra-
B pæ ac dynastæ permulti cum suis quisque thesauris, & magno comitatu sequebantur. iam verò mercatorum, opificum, lixarumque & calonum summa iniri vix poterat. Cum hisce copijs è Mandoo regno, quod nuper inuaserat, profectus in Sangæ fines Badurius ad Citorem castra posuit. Ea vrbs edito loco duodecim millia passuum obtinet ambitu, sumptuosis admodū ædificijs publicè ac priuatim ornata, mœnibusque ac propugnaculis egregiè cincta. itaque propter maiestatem ac pulchritudinem, quamquam arrogāti vocabulo, Mundi vmbella (id enim Citor gentis lingua significat) appellatur. & quoniā, si vel ad muros ex inferiore loco succedere Cambæus, vel fame subigere inclusos instaret; cùm anceps oppugnatio, tum lenta fore videbatur obsidio; consilium cepit hosti planè exitiale: magnis operibus machinisque ex tuto vrbem adoriundi. neq; difficilis erat ei molitio quantauis, nimirum exsuperante ad omnia multitudine. Ergo ad vrbis radices, densum ordinem trabium, qui munientes ab tergo protegeret, pluteorum vice defixit. post hosce pluteos breui tempore duas turres, quæ fastigio altitudinem æquarent mœnium, latas pedes quinquaginta, è lapide & argilla excitauit; gradusque ad ascensum adstruxit. in ijs turribus delecti bellato-
C res, & muralia tormenta disposita cùm neq; in aduersis propugnaculis quēquam consistere paterentur; & tectis ac delubris vltimum haud dubiè minarentur excidium; Regina, alioquin ad defensionem parata, admoto hoc tanto terrore despondit animum: perque notos calles, cum liberis & paucis familiaribus clam ex vrbe profugit. oppidani frustrà hostem aliquandiu arcere conati, ad extremum perditis rebus, in auri, argentique, & pretiosæ vestis aceruos (quos in idipsum ex publico priuatoque collegerant) ad Betelanam conuersi rabiem, subditis ignibus iniecêre se. tres ipsos dies incendium tenuit. ad septuaginta millia sexus vtriusque mortalium per eam desperationem absumpta. Sultanus vrbem ingressus ingenti lætitia, purpuratos amicosque nouis beneficijs ac vectigalibus auget; militi stipendia duplicat; se ipse adeò magnificè & elatè circunspicit, vt omnium Regum vni sibi, qui Citorem expugnasset, vmbellæ honorem deberi haud absurda quidem allusione iactaret. Verùm, quæ sunt humanæ vicissitudines, non diuturnum Sultano eius victoriæ gaudium fuit. aduentanti copijs auctis Mogori obuiam progressus, ad Docerem vrbem semel, ad Mandoum iterum profligatur, & castris exuitur. inde cùm ab alijs, tum ab ipso Mustafa desertus; barba, ne dignosceretur, abrasa, gregali cultu, perpaucis comitibus Diū vsque contendit. Ibi, à concepto pauore, de asportandis Mecam thesauris,

 qui su-

qui superterant,& regno relinquendo agitasse dicitur. Sed suorum hortatu D retentus,dum hostes populando agro,& egerenda è desertis vrbibus præda morantur,& ditati spolijs,vt fit, patriam cogirant; interim ad opem à Solimano Turcarum tyranno petendam oratores misit:ijs dona ad ipsum Turcam data,quorum æstimatio ad sexcẽtorum millium aureorum summam ascenderet;ad milites verò quàm exercitatissimos(nam id vnum ab Turca implorabat auxilium)mercede conducendos, magna pecuniæ vis. Hoc in præsentia reparandi belli consilium Badurius cepit. Veritus deinde,ne serũ afflictis rebus id remedium esset;fracta demum superbia, Sosam, ab Ciaulo (nam in ea tum statione classem habebat)dein ab Goa Prætorẽ ipsum Nonnium ad se per legatos ac litteras inuitauit:ijsq́;,modò partẽ capesserẽt belli; potestatem arcis ad Dium ædificandæ(quod frustra iã toties omni arte quęsierant)vltrò detulit. Hisce nuntijs allatis,ab neutro in tam pręclara occasio ne cessatum est. Sosa prior,tum Nonnius Dium instructa classe contendũt. Ibi nouis vtrinque fœderis & amicitiæ legibus in publicas tabulas testato relatis; designati communi consensu fines arcis, in extremo insulæ promontorio,qui locus imminet in ipsum introitum portus, vt claustra maris haud dubiè Lusitani tenerent. Annus tum agebatur seculi huius sexagesimus quintus. E Area dimensa,confestim ad structuram admotæ manus, non fabris tantùm & nauali turba, sed ipsis etiam militibus & præfectis enixè rem adiuuantibus. Triquetra, vtpote in promontoriũ desinens,loci est figura. iactis fundamẽtis,ab aperto mari ad interiorem tumulum, è regione oppidi,murus est ductus pedum septendecim crassitudine,altus ad coronã vsque viginti. in eo tumulo,rotũda,vti mos tũ erat,cespite ingesto erigitur ante omnia turris dodrantiũ nonaginta diametro. Thomæa appellata, quod eius Apostoli festo die exordiũ sumpserat:inde rursus ad alterũ insulæ marginẽ continuata mœnia sunt;qua rupes abscissæ portũ attingunt. ibi turris altera exstructa diametro dodrantium sexaginta. Huic ab Diuo Iacobo Hispaniarum præside inditum nomen. Muris fossa circundata quoad cautes & præcipitia tulêre. Inter duas turres medio fermè spatio,portã cum lorica in vrbem aperiunt. intra mœnia sacellum, & præfecto præsidij militibusque tecta militariter excitant. Per hunc modum in præsentia duntaxat arx ab vrbe intersepta est;laterum munitio , quod ea mari alluuntur, in aliud tempus reiecta:Cæterùm opus vndequinquagesimo die, non sine Sultani admiratione perfectum. Simul, ad recuperandum in Cambaiæ finibus F Variuenem pagum, arcemque appositam Indo flumini, missus rogatu Sultani Vascus Petreius à Sancto Pelagio cum Lusitanis ducentis & quinquaginta;Sosa re adiũcto cum Turcis trecentis. Mogores centum & quinquaginta,incenso pago, arcem obtinebant. ij,quandiu leuioribus missilibus dimicatum est, hostibus egregiè restitêre. Ast vbi prouectis è classe maioribus tormentis mœnia quati cæpta;diffisi viribus arcem deseruêre. Ita Variuenes denuò in Sultani potestatem redigitur. Præterea in maritima Cambaiæ oppida præcipua Lusitanorum manipuli aliquot præsidij causa profecti. cuius auxilij fama è longinquo, vt fit,in maius aucta, retardatus Mogor; spolijs Cambaianis grauem exercitum trahens,instante iam hyeme,domũ reuertit. Is Mogorici belli finis Badurio fuit. Inde Sultanus ad refouenda quæ recentibus cladibus afflicta & prostrata iacebant, itemque ad continendos in fide populares intendit animum. quippe,non pauci ea tẽpestate, Sultani tyrannidis iugum excutere conabãtur. Per eosdem ferè dies, ad naualem nominis Lusitani gloriam, vnius viri virtute ac felicitate, haud mediocris accessio facta est. Iacobus Botellius erat nauarchus egregiè strenuus; idemque,maritimæ scientiæ laude præcellens. is,cùm aliquot annos in India & Emmanueli & Ioanni Regibus operam fortem ac fidelẽ nauasset;in Lusita-

A Lusitaniam deinde rediit ad præmia de more perenda. ibi dum suã agit causam, resque, vt fit, ab se gestas exponit; ab inuidis in crimen repente vocatur; quod fretus nauigandi peritia, Magalianis exemplo, res nouas cum regni periculo moliretur; atq; ad Regem Galliæ, qui tum erat Franciscus eo nomine primus, transfugere cogitaret. Per eam criminationẽ oppressus, relegatur in Indiã. in eo exsilio, non tã de patria, quã de existimatione solicitus, id maximè laborabat, quo pacto iniquorũ calumnias refelleret factis; ac suam in Regem obseruantiam & fidẽ, insigni aliquo documẽto probaret. Inita per id tempus inter Lusitanos, & Sultanum amicitia, locoq; ad arcem Diensem dato, quod Ioannes dudum ardenter optabat; pergratum se Regi facturum existimauit, si omnes tam lætæ rei nuntios celeritate præuerteret. Modicã biremem pedes minus octodecim longam, sex latã habebat, ære suo in bellicos vsus exstructam. In eam egregijs aliquot nautis, ignaris consilij, assumptis, (quos in itinere deinde tumultuãtes partim donis mitigauit; partim metu minisque coercuit) tam paruo nauigio protinus Lusitaniam petere intendit. Dabulum ab Cocino prouectus, præciso Indico mari, ad Arabiæ littora vehitur; & aquatione facta, cùm ex eo loco ad Bonæ spei promontorium incredibili audacia processisset; inter flectendũ aliquoties pæne mer-
B so actuario, caligine tum obtectam insulam Sanctæ Helenæ prætereuectus, contento cursu Tertias, ac demum Olisiponem per summos labores atque pericula tenuit: resque ad Dium gestas ab Lusitanis, libentissimo narrauit Regi: quam narrationem ab Nonnio Prętore mox nuntij & litterę, deflorata iam eius nouitatis gratia, comprobarunt. ita, non modò purgatus Ioanni, sed etiam præmijs donatus, patriæ redditur. Permultos dies in ore omnium ea nauigatio fuit. Quod si paria tã fortibus ausis vir fortitus esset scriptorum ingenia, scilicet Argo illa, tot poetarum carminibus inclyta, præ Botelliana biremi haud immeritò rideretur. Compositis vtcunque ad Diũ rebus (nam inde diuertit oratio) Prætor ad arcis tutelam relicto cum octingentis militibus, & idoneo tormentorum apparatu, Emmanuele Sosa, Goam hybernandi causa reuertit. Eodem tempore bellum atrox inter Zamorinum, & Cocinensem exarserat. Cocinensi, pro amicitia missus confestim auxilio, cum virtutis expertę militibus, Martinus Alphonsus Sosa. is, conantem ingenti exercitu in Cocinensem agrum irrumpere Zamorinũ, ad Repelini vada, Eduardi Patieci quondam nobilitata victorijs, parua item manu,
C magna cum laude repressit. Repelini regulum, Zamorini socium, ex oppido per vim exegit: dein ad naues reuersus; Calecuranam classem ad Couletem oræ Malabaricæ fudit, fugauitque. ac rebus terra marique præclarè gestis, Lusitani nominis gloriam apud eas gentes non parum auxit. Inter hæc, Sultanum Badurium, vel ab ingenij leuitate; vel quod Prætor non pro spe copias ad persequendum bello Mogorem misisset; pœnitere cœpit indomitæ gentis in suum regnum admissæ. Ninarao Diensi præfecto mandat, vti extemplò per speciem cingendi ex omni parte oppidi, & includendi quod in extremo patebat regij stabuli, modico interuallo murum arci Lusitanæ prætendat. Id cùm se Lusitani passuros negarent, quod ex eo munimento periculum ingens immineret arci; elatus iracundia Sultanus, conuitia in eos, & minas intemperanter effudit: dein, simulata rursus amicitia; incautos adoriri, atque adeò Prætorem ipsum, vt ferunt, simulatque rediret, ad epulas inuitatum opprimere statuit. Super hæc, ad distinendas quàm maximè Lusitanas vires, missis clam litteris nuntijsque, Zamorinum cęterosquè eius oræ dynastas in Lusitanum instigabat nomen. Prætor, pluribus ac minimè obscuris indicijs fraude cõperta, ineunte seculi huius anno trigesimo septimo; nauibus triginta, in quibus erãt Lusitani quingẽti, Diũ iter edixit. Eodẽ cum sua classe Martinũ Alphonsũ ex ora Malabarica subsequi iubet;

paratus, vbi res facultatem daret, Sultani insidias anteuertere. Ea facultas D
opinione celerius oblata. Cùm enim in Diensi portu sub arcē iactis anchoris Prætor morbum egregiè simulans, Regi salutem nuntiari iussisset; ac se, quominus ad eum adiret, valetudine prohiberi; Sultanus, nimirum ad sua tegenda consilia, vltrò ipse parua biremi ad inuisendum in prætoria Nonnium accessit, venatorio amictu viridi, atro capitis diademate, gladio inaurato succinctus. Vehebantur eodem nauigio, præter Emmanuelem Sosam (quem ipse pro amicitia ex arce euocarat) Satrapæ vel amici non amplius tredecim; præterea pueri duo, regium pugionem alter, pharetram alter & arcum de more gestabant. Lembi quatuor cum cætera familia sequebātur. Vbi ad prætoriam applicuit, conscendenti, Nonnius aperto capite obuiam ad scalas magna cum obsequij significatione progreditur; acceptumq́; perhonorificè, in puppim instar cubiculi, regio apparatu exornatam induxit. intromissi cum eo, præter interpretem & puerum vnum, præcipui Satrapæ tres. in pretoria Lusitani milites erant ducenti. Scilicet ingrediens Rex, à cōscijs arcanorum illicò morti destinatus: intentique ad imperia exsequenda, suspenso omnes exspectabant animo, quàm mox Prętor ad occidionem vocaret. Sed apud Nonnium, tantisper dum in naui moratur Sultanus, hospitij valuit fas. Taciti ambo, & alter concepti facinoris, alter aditi periculi magnitudine confusi, aliquandiu perstitisse dicuntur. ad extremum Sultanus, cùm à suis Persico sermone quæsisset, num in pergula quæ ad gubernaculum est, armati laterent; responsúmque esset, nihil videri tale; tandem, prosequente officij causa Nonnio, ad scalas redijt, suamque in biremem saltu se misit, defunctum periculo vana opinione confidens. At Nonnius, vti abeuntem vidit, quasi omni religione solutus, confestim suos aspera voce vultuque cessatores increpitat. Illi, dudum ad cædem instructi, in expedita nauigia extemplò desiliunt; contentoque remigio Sultanum intra Lusitana præsidia classemq́; deprehensum inuadunt. Emmanuel Sosa cū promptissimis in regiam è sua naui transcendit. Alij ab lateribus circunsistunt. Atrox circa Regem pugna cooritur. multi vtrinque vulnerantur, aut cadunt. in ijs Sosa, ab Sofaris genero, quē Tigrem mundi à virtute appellabant, gladio confossus, in mare proijcitur; & puer is, qui pharetram & arcum Sultani ferebat, artis sagittariæ peritissimus, octodecim spiculis totidē Lusitanos, nullo prorsus in irritum misso, confixit: atque ipse ad extremum glande traiectus occubuit. In eo tumultu, armatę celoces regiæ tres à Mangalore superueniunt; in quibus erant mercenarij Turcæ complures. ij, vt Regem in extremo discrimine circumuentum vidêre; haudquaquam exterriti, ad eum eripiendum per media hostium tela nauesque perrumpunt. neque à prælio abstitêre, quoad affluente in singula momenta maiore Lusitanorum numero, ad vnum omnes interfecti sunt. interea regiam nauem promiscua cędes vacuam epibatis fecerat. Rex ipse, vulnere accepto, nautis ac remigibus omni ope adhortandis instabat. iam prope littus erat nauis, cū è remigibus duo tresve, vno tormenti ictu discerpti sunt. inde biremis, præsertim æstu recedente, transuersa repente vadis inhæsit. neque segniter Sultanus ad vicinam salutem in mare desilijt. sed nimirum frustra eluctanti extremus aderat dies, inter enatandum, affecto corpore, cùm in aduersos fluctus aliquandiu tetendisset; denique ad Lusitanum actuarium, cui prętrat Tristanus Paiua Scalabitanus, ipso aquarum impetu abripitur. ibi, spem inter ac metum, cum ingentibus promissis ac precibus vt reciperetur, qua Regem, qua Sultanum se clamitans miser, dum illi remum ad euadendum porrigit Paiua; præter exspectationem, à quodam è nautis infimæ sortis homine, conto seu hasta conficitur. Exanime corpus cùm diutius fluitasset, subsidit deinde, neque vnquam apparuit. Ita, opulentus in primis Indiæ Regum, cùm nuper E
maria

A maria terraſque ſui nominis terrore compleſſet;ab ijs demum quos magna mercede conduxerat,teterrimo genere leti,ſuorũ in cõſpectu peremptus, cæcitatem humani conſilij, & vanitatẽ eorum,quę vulgo ſolida ac præclara putantur,exitu cõprobauit. Ex ijs qui pugnæ ſuperfuerant,ſemineces aliquot in claſſem accepti:quo in numero Soſarem Nonnius clementer habitum,curatis vulneribus,miſit ad comprimẽdos in vrbe tumultus. namq; omnis multitudo(& erat eo tempore frequentiſſima) vt in eiuſmodi perturbatione rerũ,incendij ac direptionis metu perculſi,ad portas ac muros, fugæ cauſa ruebant eo impetu,vt,præ conferta in anguſtijs turba, eliſi aut obtriti ſint aliquot.is pauor ac trepidatio,Soſaris demum aduentu atq; auctoritate ſedatus. Badurij mors, non tam interfectoribus glorioſa,quàm læta ijs gentibus fuit:fœdam quippe in populares tyrannidem exercuerat: vitijs omnibus à pueritia deditus; numinum contemptor; æquè ſui prodigus,& rapax alieni;potentiæ viriumque per libidinem & ſæuitiam oſtentator dirus : multos per calumniam omnibus fortunis euerterat;multis beneficia dederat idem , ademeratque ; multos etiam ex amicis , in ijs duos Iazij filios, vt Dium inde reciperet, omnibus tormentis excruciatos necaB rat. Ergo,tot ſcelerum ſibi conſcius,adeò omnes homines,omnia loca tẽporaque ſuſpecta habebat;vt cibum ſuis ipſe ſibi pararet manibus , perque ſummam indignitatẽ, principis ſimul & coqui munere fungeretur. Quò magis mirandum eſt,ad inuiſendum Prætorem veniſſe tam exiguo comitatu. Sed illum videlicet vltrices furię in eam amentiã impulerunt;vt quibus perniciem extremã haud obſcurè machinabatur, eorum poteſtati ſemet vel nimis callida ſimulatione,vel ſtolida temeritate permitteret. Sublato Sultano,tota inſula in Luſitanam ditionẽ extemplò conceſſit. Cuſtodes ad caſtella tuenda , itemque vectigalibus in portu exigendis ad Dium atque ad Rumæpolim (nam eò quoque facili appulſu commeabant naues)ſcripturæ magiſtri à Prætore diſpoſiti.In regijs theſauris haud ita multum pecuniæ inuentum:in horreis verò & armamentarijs,commeatuum & inſtrumenti bellici omnis generis ingens copia . in naualibus etiã haud exiguus nauium variæ formę numerus. omnium ratio in codices à Quęſtoribus relata.Neque multo poſt,contra omnes belli caſus arx ab vtraq; parte,qua in mare vergit,muro circundari cæpta; & è vaſto ſpecu,in quem medio fermè ſpatio tellus receſſerat;admodum capax effecta ciſterna; & euerC ſa Rumæpoli , quod ad eius præſidium copiæ non ſuppeterent, eius loco nouum propugnaculum excitatum eſt.Dum hæc parantur,quidam è Gangaridum gente , quam hodie Bengalam vocant,ad Prætorem adijt,natus, vt ferebatur,annos trecentos triginta quinq;. neque mẽdacij ſuſpicio ſuberat:nam & ſeniores qui tum erant , ſe de hoc eodem grandæuo aiebant à maioribus accepiſſe;& ipſe filium habebat nonagenariũ ; & cùm litteram noſſet nullam, quæ referebantur ab eo de veterum geſtis rebus,ad fidẽ annalium optimè congruebant. Huic aliquoties iam deciderant dentes,alijs continuò ſubnaſcẽtibus:& barba vbi prorſus incanuiſſet, in atrum denuò colorem,idq; paulatim,ſemet ipſa vertebat.ante centeſimum annum idola coluerat:inde æquè miſerabili errore ad nefariam Mahometis tranſierat ſectam.is propter miraculi nouitatem Sultani ſtipendijs ali conſuetus, idem vitæ ſubſidium ab Nonnio petijt : Nonnius haud grauatè aſſignauit: dein arcis cuſtodia cum ſexcentis ferè militibus Antonio Syluerię cõmiſſa,Goam,vti ſolebat,in hyberna ſe contulit. Vulgato Sultani caſu,Cambaiæ proceres Mamudium puerũ,eius ſorore genitum,creant Regem. rectores pueritiæ,ijdemq; tutores regni,tres, Driacan, Madremalucus, Alucan adiuncti. Ad hoſce,poſt Nonnij profectionem , Soſar, vel ob nouas offenſiones, vel Chriſtianæ religionis odio in Luſitanos accenſus, omnibus ſuis re-

suis rebus miro silentio in tutum auectis (& erat totius ciuitatis lõgè ditissi- D
mus) triginta fermè leucarum itinere ad vrbem Madabã ab Dio contendit.
iamq́; ad bellum sponte inclinatos, facili negotio perpulit, vt omni conatu ad pellendos ex arce Lusitanos incũberent. Confestim habito delectu, con scripta decem peditum, quinque equitum millia. Alucan dux ijs copijs datur. Praeterea Sofar, egregiae virtutis pedites ter mille, equites mille suo aere conduxit. Pari fermè imperio vterque ex vrbe Madaba Iunio mense profecti, non longè ab Rumaepoli castra locant. Ex recentibus eius loci ruinis, continuò Lusitani in nouum needum omnino absolutum, de quo dixi, castellum sese recipiunt. Id castellum Sofar, Alucane interim operibus occupato, cum suis magno impetu adortus, dũ muros incautius subit; altera manu plumbeo globo transfixa, praelio excessit. Eo vulnere spatium Lusitanis datum perficiendo castello; itemque cisternae intra arcem, conuectis è vicino aquis, ad iustam altitudinem implendae. ac primò consilium Antonij Syluerię fuit, totam insulam tueri, atque ob idipsum nauarchos aliquot, cum suo quemque manipulo, ad loca idonea toto freto disposuit, qui transitum hostium ex continente impedirent. Simul, quò niam Diensem populum aliena ab se voluntate, multosque institorum E
habitu peregrinos milites in vrbe versari didicerat; eorum coetus aliquoties vi minisque discussit; arma plerisque ademit; & mercatores quatuor, in primis pecuniosos, qui obsidum loco essent, repente in arcem arripuit. Dein, cùm promotis munitionibus Alucan fretum omne tormentis infestum faceret; nec possent sine pernicie Lusitani diutius in ea statione persta re; nauibus insuper aliquot tormentisque, alieno sanè tempore, subitae pro cellae impetu amissis; Antonius, de suorum sententia denique relicta insula, nauarchos in arcem recepit. Rumaeo castello Franciscum Paciecum, adiunctis ex vniuerso praesidio militibus ad septuaginta, praeposuit. in marino propugnaculo, quod in ipso aditu portus olim lazius exstruxerat, Franciscum Gouceam cum delectis locauit. itemque in arce, prout res postulabat, alijs alias partes custodiendas attribuit. Relicta ab Lusitanis insula, confestim hostes libero transitu summa ciuium gratulatione in vrbem admissi. Alucan regijs in aedibus procul ab hoste consedit: neque in aleam pugnae, grãdi iam aetate vir, sese facile committebat. Sofar, prope arcis moenia locum cepit, atque communijt. Inde per occasionem leuia certamina feri coepta, quibus fermè superior Lusitana res erat: duce plerunque Lupo F
Sosa Cotinio, qui cum praesidio lignatoribus aderat, idemque postea totam hanc obsidionem duobus libris diligenter est persecutus. Dum haec in Cambaia geruntur; Ottomanus interea alijs alijsque Badurij nuntijs precibusque fatigatus, ac demum de eiusdem caede ab vxore vidua & profuga coram edoctus; non tam ad lacessendum bello Mogorem, quàm ad pellendos ex India Lusitanos, & Orientis regna ad suum imperium adiungenda, conatus omnes adhibuit. Classem ad Suezium, cura Abrahemi purpurati aedificatam & instructam habebat maiorum nauium (quarum pleraeque remis agebantur) ad sexaginta quatuor: ad quas accessère deinde Cambaicae septem, Malabaricae tres. Ei classi cum summa potestate praeposuit Solimanum Peloponnesium, praesidem Aegypti, virum enormi non minus adipe, quàm auaritia & crudelitate notissimum. huic, remigum ad septem millia, bellatorum sex attributa; in quibus erant Ianizari seu praetoriani mille quingenti: Turcae bis mille; aliarum gentium caeteri, maritimae fermè rei callentes; qui & militum, vbi opus esset, & nautarum partes obirent. Solimanus, lustratis ad Suezium copijs, cùm remigum pars imperium detrectaret; ducentos vno imperio iussit occidi. eo metu seditione compressa, profectus, ad Giddam appulit vrbem ab incolis metu relictam. dynasta,

A nasta, cui Solimani rapacitas & immanitas haud erat ignota, cum populatoribus in auia loca secesserat. Ab Gidda ad Camaranum, inde ad Zebitum traiecit classis. Nocoda Hamedius Turca oppido imperabat. is, largè & munificè accepto Solimano, eiusdem iussu repente securi percutitur. oppidum Mustafæ Mammaluco donatum. Ab Zebito Adenū superatis faucibus ventum est: præmissis iam ante legatis, qui ab Rege commeatum, vacuasque in vrbe ædes curandis ęgrotis pro amicitia peterent. vtrumque cum cura præstitit Rex. & alimenta in classem, & hospitium laborantibus datum. in id hospitium, simulato morbo, singuli milites à quatuor valentibus à mari transuehebantur, armis in lectulo sub veste contectis. per eam fallaciam, nihil eiusmodi suspicante populo, quingenti paulatim intromissi. Tum Solimanus ex composito per satellites Regem ad naues accersit. ille, cùm suæ dignitatis haudquaquam oblitus, indignabundus abnueret; confestim insidiatoribus, quod iam ante conuenerat, è classe proponitur signum. ij cum armis extemplò coorti, stupente ad inopinatā rem ciuitate, regiam circūsistunt, comprehensumq; Regem ad Solimanum vi pertrahunt. Ibi superbè interrogatus ab eo, cur tertium iam diem ad se officij
B causa venire distulisset; cùm liberius responderet, quàm prædonis aures ferre consuessent; arreptus propalam ex ipsius prætoriæ nauis antenna suspenditur. Vrbe dein crudelem in modum direpta, præsidioque imposito, Solimanus ex eo portu soluit. ac tametsi ex Ottomani mandatis Goam primò intenderat cursum, tamen mutato postmodum consilio, Dium flexit, haud dubius quin facili negotio Lusitanam esset expugnaturus arcem; ac simul potiturus insula magni ad vniuersam Indiam obtinendam momenti. qua tota de re cùm litteras ab Sosare iamdudum accepisset, Sosarem deinde ipsum in itinere ad leucas ab Dio circiter quindecim obuiū habuit. Interea de Turcarū aduentu & ante rumor, & ipsi postremò speculatores ad Antoniū Syluеriam attulerant. Ille tā multis varijsq; terroribus minimè fractus; pro ea quam habebat copia vigilias intendit; custodias auget; munitiones instaurat: simul, ad petendū à Prætore subsidiū nuntios Goam cum epistolis mittit. iam Turcæ appropinquabant, in hunc ferè modū instructi. dextrum cornu è quatuordecim triremibus, quas regias vocant, in altum Solimanus extenderat. siuistrum, è triremibus non amplius septem, propius ad terram admouerat. medium locum tenebant onerariæ, totū agmen
C reliquæ triremes & rostratæ claudebāt. Vt in conspectu fuit clasis; ad nobiles, qui ad spectaculū ex arce conuenerant, Syluеria per q̄ serena fronte cōuersus; En, inquit, viri, tēpus, acceptam à maioribus bellicam gloriam, debitamq; tum Deo, tum Regi nostro fidem nobis ob oculos proponendi. horum vtrumq; si attentis animis intuebimur, profectò labores omnes atque pericula, quæ ex hostili tanto tamq; multiplici apparatu nobis impendent, præ officij ac pietatis fructu leuia ducemus. Equidem, & ex ipsa quam agimus causa, & ex vestra virtute commilitones, magna in spe sum, fore vt de immanib⁹ hisce barbaris illustrē intra paucos dies victoriā reportemus. qua vos eadem fiducia quoniam teneri certo scio; superuacaneū reor hoc loco trophæa recensere, quæ toties iam ex communibus & Christianæ religionis, & Lusitani sanguinis hostibus, Deo bene iuuante, retulimus. Ab hisce dictis, ad stationes disponendas animum intendit. Fessis in tutum receptis, alios de more substituit. Cespitis & materiæ ad renouādos aggeres, itemq; lanæ & centonum ad protegenda mœnia vim sedulò cōportari iubet. ad hæc, seruitijs, ne quid eorum perfidia occultæ fraudis erumpat, custodes apponit. in primis verò annonæ diligens habita est cura: vt salubri temperamēto ac dimēsione per idoneos ministros erogaretur. Super omnia, propitiādo immortali Deo diurnæ pariter ac nocturnę supplicationes adhi-

adhibitæ. At Solimanus, in salo ancoris iactis; ad rentandam arcis oppugnationē septingentos prætorianos in proximum littus exponit. ij, missi sagittarijs egregio ornatu fistulatores, cùm ad mœnia subijssent, repentina missilium vi, sex è Lusitanis occidunt; viginti consauciant. Neque segnier ab inclusis reddita iaculatio est. Ianizari quinquaginta interfecti, vulnerati complures. Cæteri, minoribus quā venerant animis, ad Sofaris munimenta se recepêre. Per eosdē dies, transuerso cum sordidis nubibus Austro, classis propemodum ad terrā allidirur. Eo metu Solimanus, & quod telis ex arce peteretur, ad Madrafabæ portum, leucas vltra Dium quinque processit. Descendenti, paratus iterum ad omne obsequiū præsto fuit Sofar. Cum eo Solimanus consilia de totius belli ratione, atque adeo de ipsius Cambaiæ occupando regno communicat. Exposito dein milite, muralibusque tormentis, Dium terrestri itinere accedunt. Eodem ferè tempore Alucan, haud leuibus argumentis suspectum habens Turcicum scelus, ac dominandi libidinem; cum parte copiarum (nam reliquas promissis & auctoritate Sofar apud se retinuit) omissa obsidione, in mediterranea loca secedit; Regemque Mamudium & rectores de suo consilio per litteras edocet. Rex & factum probauit; & missis circum populos & dynastas edictis, nequicquam expostulante Solimano, cōmeatus in castra subuehi vetuit: quæ res non paruo Turcis impedimento ad victoriam fuit. Inter hæc, operibus, ad statuenda maximè tormenta, instabant barbari. Illud etiam incendiariæ machinæ genus ab ijsdem excogitatum. Vastæ magnitudinis, ad onera ttansuehenda, nauis erat in portu. Huic naui præcelsam ex arida materia pyram, pice, sulphure, nitro, alijsque ad fœtorem simul ac fumum excitandum rebus, imponunt. Consilium erat, ardentem struem in marinum propugnaculum æstu reciprocāte demittere, vt vel præsidiarijs flamma tetroque vapore spiritum includeret; vel certè, dum extinguendis ignibus occupātur, inter eam trepidationem atque caliginem, Turcæ traiecto celeriter euripo, scalis in muros euaderēt. Verùm ad eam molitionem, quò tanti ponderis machina innatare fluctibus, & muris applicari posset; nimirum exspectanda erant summa per plenilunium incrementa maris, quas vulgo nautici aquas viuas appellant. Ea re animaduersa, Lusitani, vltrò nauem incendere, Albuquercij ad Goam exemplo, & illud vtcunque seu exitiale commentum, seu inane ludibrium amouere constituunt. Ad eam rem Franciscus ipse Goueanus eligitur, qui maritimæ rei, & propugnaculo præerat, insigni constantia vir. is proxima nocte duobus egregiè armatis caturibus eò sensim accedens, non fefellit excubias. continuò è stationibus densæ pilæ in prætereuntes emissæ. at ille nihilo secius in incepto persistit; perque media tela, fauente Deo, ad locum sine damno prouectus; in pyram multis simul partibus ignes conijcit. custodes ad viginti confestim in mare desiliunt: ij è caturibus plerique cōnfossi. Vbi materiam flammæ tenacius occuparunt, quàm vt opprimi facilè posset; pari audacia & felicitate, Goueanus, volitantibus vndique globis retrò vnde venerat, cum suis incolumis abijt. Ea spe delusi Turcæ, haud omissa interim arcis Diensis obsidione, sese cum magna parte exercitus ad Rumæi castelli mœnia quassanda conuertunt. Inde cùm vtrinque summa vi pugnaretur, & multi quotidie occumberent; in Lusitana muliere (Barbaram nomine appellabant) inuictum animi verè Christiani robur enituit. Huic, amisso coniuge, duo supeterant filij, ætate viribusque florentes, Aloisius, & Christophorus. ille ad Rumæpolim, hic in eadem arce Diensi agitabat excubias. Fortè ita euenit; vt Christophoro, cùm pro muri corona staret armatus, contorta ab hostibus è transuerso pila partem ventris vnà cum intestinis abriperet. extemplò semianimis domum relatus, vti erat de æterna salute solicitus, parentem

A parentem optimam interrupta compellans voce;Peto,ait, abs te,quæsoq;
,, mater; vti mihi prius ad expianda crimina sacerdotem, quàm ad prose-
,, quēdum obitum,lacrymas ac suspiria præbeas. Vereor enim, si te ingemi-
,, scentem audiero;ne dolor tuus ac mœror, meam ad supremum hoc iter
,, necessariam exigui temporis præparationem impediat. Cui parens,inter
,, adstantium singultus & complorationem vna siccis oculis,& placido vul-
,, tu; Ego verò quod doleam, inquit, fili habeo nihil, nisi noxæ aut piaculi
,, quippiā tibi superesse,quod eluas.Nā alioqui probè intelligo, ijs qui istud
,, obierint leti genus,præclaram esse mercedem paratam in cælo. Tu modò
,, clementis Dei pacem ac veniam fidenter implora:teq; in hoc transitu vi-
,, rum præbe.Id vnū in hac orbitate maximo mihi solatio fuerit.Inter hasce
adhortationes,labentia moribūdi viscera manu suffulciens, fugientis ani-
mæ reliquias tandiu fouit,quoad acciro in id sacerdoti peccata cū salutari
detestatione confessus,& absolutus;in sinu parentis animam efflauit. Vix-
dum demortui corpus vidua terræ mandauerat; cùm de alterius filij nece
nuntius affertur,in propugnatione Rumæi castelli paulo ante ceciderat.
scilicet nemo fuit,quin geminato intra paucas horas vulnere, confectum
B iri fœminam pro certo putaret.At illa,in tam acerbo casu, tantū abfuit vt
quicquam Christiana spe & grauitate indignū admitteret,vt etiam venien
tes ad se doloris leniēdi causa notos ac familiares vltrò consolaretur.Hu-
ius mihi matronæ sensus,& in liberos caritas, laudabilior haud paulo visa,
quàm eius quæ ad primum de morte filij nuntiū exanimata est; aut illius,
quæ lætitia conspecti repente nati quem mortuum crediderat, exspirauit.
Cæterùm Patiecus Rumęó castello præpositus, magna parte muri diruta,
cùm hostium multitudini vltra obsisti non posset; saluis, præter arma,re-
bus atque corporibus,deditionem fecit. Vix ea facta deditione,hostes ex o-
mni parte in castellum irrumpunt,Syluerianis,qui freto diuulsi rem ex ar-
ce ipsa cernebant, ad spectaculū adeò triste collacrymantibus. inter eam
irruptionem,planè memoranda contigit res. Vexillū erat Christi Domi-
ni in summis mœnibus de more defixum.id vexillum Turca signifer con-
temptim raptum abiecit,& Mahometanum eius loco substituit. Non lon-
gè inde aberat Ioannes Petreius,exacta iam ætate vir;cæterùm egregiè pius
idem,ac strenuus.is, vbi strata humi diuina trophæa conspexit, generoso
quodam ardore succensus,eos qui circa se erāt, ad illam vnà secum vindi-
C candam contumeliā inuitat.Sex fermè sequuti.Cū ijs ad locum intrepidus
vadit; euulsisq; pseudoprophetę,Christiana reponit insignia.id conspicati
extēplò victores accurrūt;Lusitanis interminātur; Mahometana restituūt.
nil valuerunt minæ. Turcis vixdum digressis, pari cōstantia Petreius & so-
cij ad locū aduolant; Mahometis afflicta rursus imagine, Crucē extollūt.
hoc ipsum tertiò vel quarto,Lusitanorū incredibili perseuerantia factum
est.neq; certamini modus fuit, quoad exasperati & perciti rabie barbari,
obtruncatos Christianę dignitatis assertores in mare deijcerent. Hinc mi-
ra visu dictuq; res. Militū Christi cadauera,diuino scilicet nutu,ne honore
sepulcri carerent,obliquo euripo,cōtra vim ęstus rapidissimi,sponte ad ip-
sam arcis Lusitanæ portā euasêre;haud obscuro sanè documēto,cùm tan-
ta sit corporū diuinitus habita ratio in terris, q̄ gloriosa fuerint eorum ani
mis in cælo pręmia persoluta.reliqui dedititij,cùm honestæ morti antetu-
lissent exiguę lucis vsurā; initiò comiter accepti ab Solimano, atque adeo
donis culti,sed ijsdem postea, in reditu,ab ira malè gestæ rei,capita ad Ze-
bitū præcisa dicuntur.Capto Rumæo castello,in vnam Diensem arcē tota
belli moles incubuit.ac simul terra mariq; oppugnatio cępta.Maioribus
primùm tormentis per dies aliquot sine intermissione muri quatiebantur;
Lusitanis,vbi quid procidisset, impigrè obmolientib⁹. Aspera dein pręlia,

promoto ab hostibus aggere vineisq;, commissa, acti vtrinq; cuniculi, sæpè D eruptionibus, sæpè in ipsa mœnium strage pugnatum est. Verùm atrocissima omniū postrema dimicatio fuit. Triplici acie deinceps ad mœnia successerāt Turcæ. quatuor ipsas horas mira contentione certatum. ac tantus fuit ardor animorū, vt Lusitanus fistulator, assidua neq; irrita iaculatione iam loculis pilarū exhaustis, dentē excusserit sibimet, raptimq; ad in fistulā inditum plūbi loco in hostes emiserit. E Turcis quingēti eo die desiderati: vulnerati circiter mille. è Lusitanis fortissimi viri cecidêre quatuordecim; è reliquo numero partim ambusti, partim grauiter vulnerati adeò multi, vt non plus quadraginta idonei ad sustinēda arma superessent. iamq; ad extrema ventum erat. vnà cum viribus annona quoq;, & tormentarius puluis, & pleraque instrumenta belli defecerant. Vicit nihilominus pertinacia Lusitanus, quod nulla vi, nullis cladibus, non modò ad arcis deditionē, sed ne ad pacis quidem mentionem adduci potuit: ipsis quoque fœminis puerisque, supra sexum & ætatem, omni ope adiuuantibus viros, eosque ad certamen, ac decus, & oppetēdam in Christiana causa mortem adhortantibus. Inter hæc, ab Nonnio, dum ad subsidium inclusis ferendum reliquā ornat classem, celeriter præmissæ liburnicæ sexdecim, ad Madrafabam ac- E cesserant noctu, quaternis in singulas puppes luminibus ad speciem augendam haud frustra sublatis. eo quippe terrore Turcæ perculsi, trib° iam millibus suorum amissis, & super alia damna, arctioris etiam in dies commeatus, & imminētis hyemis pauore perterriti, Sofarem exsecrantes, vrbem incendunt; & noctis intempestæ silentio conscendunt naues, duobus circiter mensibus in obsidione consumptis: ac vela dant in Arabiam tanta cum trepidatione, vt saucios quingentos, & magnam tormentorum partem fœdè reliquerint. Is dies fuit festus Sanctorū omnium: quò etiā pulchrior lætiorq;, Lusitanis, exitij metu præter spē liberatis, illuxit. Turcico amoto auxilio, Sofar quoq; cū suis in loca remotiora discessit. Insulā dein totam Lusitani sine certamine recepêre. Inclyta per gentes ea fuit victoria; bonamq; Asiæ atq; Africæ partem, Europamq; pæne totam noua cum nominis Lusitani laude peruasit. quippe, non cum incondito ac semiermi Aethiope, vel cū fugacibus Indis, sed cum paratissimo & exercitatissimo milite & imperatore, in summa propugnatorū inopia fuerat res. Ergo Franciscus ipse Rex Galliæ, magnus virtutum æstimator, captus admiratione Syluerīæ, pictam eius imaginem è Lusitania postmodum expetijt, præstantium virorū F ac ducum tabulis inserendam. Dum Lusitani obsidentur, paranti Nonnio quàm primùm inclusis auxilium ferre, præter opinionem successor è Lusitania venit Garzias Noronia. Huic, ob Turcici belli famam, naues vndecim, armatorū septem millia tribuerat Rex. Qua in expeditione atq; apparatu minimè silenda res accidisse fertur. Ad maiorem delectus copiam, vt in tanto periculo, Ioannes, insuper natura misericors, facinorosos, ac noxios, & rei capitalis damnatos, qui ad militiam idonei viderentur, cōscribi & centuriari imperauerat. ij, quò notior eorū esset opera, separatim vnam in nauim impositi: Callaicam appellabant. Hæc Regis clemētia diuino iudicio haud satis cōprobari visa. Cæteræ quippe naues, Olisipone profectæ, cursum tenuêre omnes: vna duntaxat, qua cœnū illud atq; colluuies vehebatur, incertū quo infortunio quoúe loco, prorsus in itinere perijt. Ac ne reliquarū quidem magnus in publicum vsus fuit; quippe soluta, vti dictum est, obsidione Diensi, profectisq; iam hostibus. Præter militares autē copias, episcopo Fernando iam vita functo, virum egregium, qui eo munere fungeretur, secum Garzias adduxerat Ioannem Albuquercium è Franciscana familia, Castellanū, eiusq; comites atq; adiutores, Vincentium ex eadem familia, catechistam eximium, & clericum quendam, nomine Iacobū, ex

oppido

A oppido Lusitaniæ Borba,notæ facundiæ concionatorem.Horū verò, cùm in episcopatu administrando,tum in excolendis atque ad Christum alliciendis hominibus,fructus pietatis & industriæ constitit. Vincentio etiam memorabile quiddam contigisse perhibetur. Cùm enim Episcopi iussu in Malabarica regione iuuentutem Christianæ doctrinæ rudimentis imbueret,pueris aliquot vel tardioribus, vel aliud forsan agentibus colaphos infregit,quæ res apud eas quoque nationes probro vel maximo ducitur. Inde ira parentibus mota .cumque furore perciti,ad eam,vt ipsi rebantur, ignominiam demendam , arreptis armis in Dei famulum irent; quamuis læsa puerilis ætas,tantum absuit vt patrum facinus adiuuarent, vt etiam facta manu lapidibus eos arcere non dubitauerint. Cuius rei miraculo stupentes barbari,gradū illicò retulêre,& suam quisque domum re infecta dilapsi sunt. At Nonnius tradita successori prouincia,cùm circiter decennium Indiæ præfuisset,in patriam deinde renauigans,graui correptus morbo,circa frontem Africæ moritur.Defuncti corpus,nequaquam tanro viro dignis exsequiis,in mare piscibus esca proiectum est. Noronia, vt primùm iniit magistratum,ad componendas maximè res Diensès,iniuria belli
B profligatas ac perditas adiecit animum. Id quia non nisi pacatis Guzaratibus fieri poterat; tentatis ante procerum voluntatibus, legatos de pace ad Mamudium misit.Ægrè impetrata.nam etsi rectores iam tum propensi ad quietem & otium erant; duæ tamen faces Regem adolescentem assiduè ad vlciscendam auunculi cædem omni arte incendebant,Badurij mater,& Sofar:quanquam is quidem occultè ac dissimulanter,vt spatium ad reparandas interim vires,ab Lusitanis haberet.Pax in has maximè conuenit leges.Vti portum arcemque Lusitanus;reliquam insulam & oppidum Cambæus haberet,dimidiumque portorij caperet. Eidem quandocunque libuisset,murum è regione arcis liceret ducere;veruntamen remoto ab arce, & nequaquam suspecto præsidiariis loco . ij fines communi consensu præscripti. Iacobus Lupius Sosa,loco Syluerìæ, cum nongentis militibus arci præpositus:& otium, quod ita vtrique parti expediret , in multos annos fore videbatur.Cæterùm inquietus adolescens,auiæ præsertim stimulis agitatus,ad recuperandum ab Lusitanis Bazainum , vicinasque insuper insulas,quod nihil in nouo fœdere cautum de iis diceret,præfectos cū modico exercitu misit.Cum iis ab Rhoterico Laurentio Tauora,qui Bazaino
C præerat,minutis aliquot prælijs prospero ferè semper euentu pugnatū est. Guzarates ad extremum fessi bellicis incommodis, vltrò pacem ab Laurētio petiêre. Neq; ea cōcessa.per vim omnes haud sine magna cæde ex iis locis exacti.Circa idem tempus,Ceilani Regem Zamorinus acri bello premebat.Missus à Pretore ad auxilium socij Regis & amici cum haud magna classe Michael,Ferreria, Calecutanos cōmisso prælio superat:cæsi ex hostibus fermè notissimi,in iis Patemarcar ipse classis præfectus: pleræque naues cum magno tormentorum numero in potestatem venêre. Michael, defuncti ducis caput abscissum,munus gratissimum Ceilanio misit Regi. ob eam rem cùm grandi pecunia donaretur; pecunia reiecta, contentus victoria, domum ouans reuertit. Ea clade,Zamorini maritimæ vires accisæ:pacemque dein à Prætore haud æquis cōditionibus impetrauit. Dum hi duces in India Lusitanas opes ac nomen armis amplificant;in Molucis interim Christianam rem pietate ac iustitia Galuanus augebat. Post Celebios dynastas ac Reges ad veri Dei cultum adductos,magnus in Molucensibus quoque populis,ac Ternatensi præsertim,ad eadem sacra motus animorum exstiterat. Ea re animaduersa, Mahometani Cacizij,quippe quorum priuata res ageretur,omnes insulas circumire;proceres ac Reges obiectis religionibus admonere,orare,obtestari,vt orienti quamprimum

occurrerent malo: neu tā insignē summo prophetæ cōtumeliam imponi D
permitterent. Horū precibus ac denūtiationibus fatigati Reges, minaci edicto, si quis Mahometanos ritus atque instituta desereret, exsilium, & omnium fortunarum proscriptionem intentant. Eo edicto, aliorū studia Christianæ disciplinæ restincta: aliorum, vti sæpe fit, multo magis accensa: in iis Colanus Sabia ex intimis Aerij Regis amicis, & cōsiliarijs, nullo terrore de sententia demoueri se passus, in arcem Lusitanam repētè confugit, ac mox ipse cum suis baptismo expiatus, Emmanuelis Galuani sibi nomen desumpsit. Post hunc, Geilolij quoque Regis consobrinus, Mahometica superstitione contempta, Christianam religionem amplexus. Accessit quinetiam è Caciziorum ordine primarius quidam, natione Arabs, ex ipsa Mahometis progenie: quod summum apud eas gentes nobilitatis est decus. Huius verò conuersione, nequicquam mœrentibus collegis atque frementibus, maiorem in modum plebs vniuersa commota: atque adeò Aerius ipse Rex parum abfuit, quin patrijs ritibus relictis, illicò se se ad Christum adiungeret. Alij certè complures auctoritatem Arabis apertè sequuti. quos omnes Galuanus in fidem ac patrocinium benignè receptos, opera, consilio, pecunia tuebatur. Neque tamen iccirco quicquam apud alios ipse vel E
de existimatione, vel de gratia perdidit. Mira quædam erat caritas & venerario viri; nihil magis æquè summi atque infimi, quàm ne sibi Galuanus eriperetur, timebant. Ergo, re sæpius agitata; permissu denique magis quam voluntate Galuani, legationem communiter ad Ioannem Tertium decernunt cum litteris; in quibus exposita priorum præfectorum auaritia, crudelitate, superbia; itemque commemoratis ex altera parte Galuani beneficijs, integritate, prudentia; enixè petebant, salutis & pacis omnium causa, vti proprium ac perpetuum, quoad viueret, Galuanum Ternatis præfectum esse pateretur. Addita, si hoc petentibus daret, promissa, quæ ad Lusitani Regis dignitatem & commodum magnopere pertinerent. Hæc à Regibus procetibusque, communi omnium nomine missa legatio. Cæterùm tanto locorum interuallo satis maturè peragi ac renuntiari nō potuit. iam Georgius Castrius erat in cursu, designatus Galuano successor. Huic Ternatem appulso, auideque expetenti prouinciam, Galuanus nondum spatio sui magistratus exacto, minimè peruicax vel ambitiosus, extemplò concessit. Nihil tam acerbum aut calamitosum iis nationibus euenire tali tempore potuit. Vixdum abierat præfectura Galuanus, cùm tota Molucensis res, F
illius viri lenitate atque consilio quàm optimè cōstituta, iisdem fermè quibus olim de caussis, in pristinos fluctus ac perturbationes cum inæstimabili detrimento Christianæ fidei recidit. Quæ quoniam vulnera sine acerbo dolore tractari non possunt; consultò faciam vt ea posthac vel attingā leuiter, vel etiam silētio prorsus inuoluam. Dabit, opinor, haud grauatè pius mihi lector hanc veniam: contentus videlicet iis quæ superioribus libris, ad genus indicandum, inuiti retulimus. Hoc rerum Molucensiū statu, Garzias Indiæ Prætor, lætali correptus morbo, sesquiannum circiter administrata prouincia, anno seculi huius quadragesimo è vita migrauit. Garziæ statim è regio chirographo substitutus est Stephanus Gamma, qui Malacæ vrbi paulo ante præfuerat. Martinum Alphonsum Sosam multis rebus præclarè gestis insignem, primo loco nominauerat Rex: sed cùm is nuper in Lusitaniam redijsset; ad Stephanum, qui proximum ab Sosa gradum in ea nominatione obtinebat, omnium consensu delata res est. Per idem ferè tēpus, nouo Lusitanorum beneficio cum Thoma (quē alij Tamasum vocant) Persarum Rege firmata societas. Reixelanus tyrannus, de quo supra demonstratum est, ab Ismaele defecerat. idem è Persicis finibus magna cū incolarum trepidatione ingentes agebat prædas. Ad eū coercendū plecten-
dumque

A dumque missus ab Thoma Cazican præfectus cum duodecim millibus equitum,& magno peditatu, ad Reixelum locauerat castra.sed oppidi præclarè muniti neque facilis erat expugnatio,& in obsidione spes erat nulla, quoad mare liberum tyrannus haberet.iccirco, ad commeatus vndique prohibendos,nauale subsidium Persa iure amicitiæ ab Lusitano, arcis Armuzianæ præfecto,per legatum ac litteras petijt. In eam expeditionē profectus ab Armuzia cum celocibus aliquot Martinus Alphonsus Caualialius,adhibita cura,vigilijsque dispositis, breui maritimos omnes ad oppidum aditus intersepsit. Tyrannus, inopinato ictus malo, cùm in singulos dies inopia cresceret;magno primùm auri pondere Lusitanum aggreditur,vt onerarijs duabus alimenta vehentibus transitum dissimulanter ad se permittat.dein,vt inuictū ab auaritia sensit animum viri; desperatis iam rebus,in eius maximè fidē concedere voluit: sed Caciziorum verbis ab ea mente deductus est:cùm ita dissererent,multò satius,vt in malis, esse, Persarum quàm Lusitanorum arbitrio sese committere.quippe,si in potestatem Mahometanorum veniret;corpori duntaxat imminere discrimen: sin impijs magni prophetæ aduersarijs vltrò se dederet; non corporis modò,sed animi quoq; damnum dubio procul esse facturum. Ea superstitione obiecta,miser, ad cruciatus ac necem sese Cazicani permisit. Capti latronis nuntio valdè lætatus est Thomas, eamq; victoriam Lusitanis præcipuè tulit acceptam. At Caualialius,hoc facto Persis maiorem in modū nomini Lusitano deuinctis,nō minus integritatis ac fidei,quàm rei naualis ac bellicæ decus Armuziam retulit. Dum hæc in sinu Persico fiunt,Stephanus Gamma interim & viribus ferox,& paterna gloria stimulante, haud leuis momenti rem, cùm à Vasco parente olim,tum nuper à Garzia Prætore cogitatam suscepit;vti subductas ad Suezium Mahometanas triremes, ingenti cum Turcicæ rei detrimento combureret. In id classe instructa ornataque,per speciem Diensis reuisendæ arcis,vel Adeni mox oppugnādi;ad Arabicum fretum rectà contēdit:& successissent vota;si protinus ab sinus introitu Suezium petijsset.Sed visendi studio applicita ad dextrum littus classe,dum agros vicosque maritimos,& veteris Arabiæ monumenta perlustrat;interim de ipsius aduentu, & malè tecto consilio,ad regionis præfectum citatis equis nuntij perferuntur. Neque ille cunctandum ratus in tali re,validas equitū ac peditum copias ad loci custodiam extemplò submisit. Ea re segnes Lusitanorum conatus elusi. Appropinquanti Suezium Stephano,à præcursoribus nuntiatum,Turcica naualia magnis firmisque militum præsidijs obtineri. Non plus triduo(tantum in celeritate momenti est)Suezium Turcæ præoccupauerant. Lusitanus Prætor, magna spe deiectus,& grauiter semetipsum incusans; in Arabem ac Saracenum effudit iras,totamque oram nullo obuio latè vastauit: Philoteras, hodie Alcoceris portum, itemque Elanam seu Torum,& Suaquenum olim Aspidem, vrbes,nauesque permultas incendit.inde abiturus,cùm ad Mazuam appulisset insulam, Lusitanæ classis fama excitus Barnagazius, & vnà orator Asnafasagaris Abassini Regis(quem alio nomine Claudium appellabant) cum ipsius Regis,& Elisabethæ matris litteris affuit. Fessis rebus auxilium cōtra communem aduersarium ex fœdere postulabant. Gradaametes Adelis ac Zeilæ tyrannus,Solimani Turcæ stipendiarius,infestissimus nominis Christiani hostis,in Abassiam dudum cum exercitu irruperat:multisque cladibus Regem penitus in intima Aethiopiæ cōpulsum, magna parte finium exuerat; religiosissima templa,cum sacris monachorum cœnobijs euerterat:prædas pecorum hominumq; identidem agebat. Hæc Abassini cùm miserabiliter exposuissent; indigna,vti par erat, visa Prætori Lusitano res.confestim aduocato concilio, suppetiæ Christianis contra Mahometanos communi consensu decretæ. Reliqua erat consultatio, quem

T 3 potissi-

potiſſimùm expeditioni præficerent.in magna competitorum turba,cùm D id pietatis & officij munus certatim ſibi quiſque depoſceret; Chriſtophorus Gamma Prætoris frater,acri ac præferuido ingenio adoleſcens, cæteris antefertur.Huic,ex vniuerſis copijs,Luſitani cum armis duplicibus quadringenti,& magnus tormentorum numerus attributus.Cum hac manu Gamma profectus Iunio menſe,anno ſeculi huius quadrageſimo primo, ad puteos quoſdam ſalſos prima nocte conſedit.Inde caloribus maximis per loca partim à feris infeſſa,partim etiam confragoſa & arentia,ſummo labore fieri cæptum iter eſt pedibus.tormenta, commeatumque, cameli ac mulæ vehebant,Barnagazij cura contractæ.vbi anguſtiæ occurrerant, qua tranſitus onuſto iumento non eſſet;detracta belluis onera Luſitani, atque ipſe ante alios Gamma, ſubibant humeris.ita, ſeptimis demum caſtris peruentum ad præalti montis iugum,ex quo in vberes & irriguos Abaſſiæ campos longè ac latè proſpectus eſt. Ab iugo degreſſi,aliquot amnibus facilè ſuperatis,tertio die Baroam procedunt. Vrbs eſt in ditione Barnagazij ampla,& exornata ædificijs:piſcoſus præterlabitur fluuius,circa ripam vtramque frequens vicis pagiſque;ſed per id tempus Mahometanorum iniuria deſertis. Appropinquanti Luſitano, ſacerdotes & monachi E obuiam prodiêre cum infulis,Dei primùm, tum Gammæ & commilitonũ implorantes opem:quartumdecimum annum premi ſeſe dura atque intoleranda Zeilani tyrannide.oppida euerſa;incolas miſerrimam in ſeruitutem abductos;antiquiſſimæ religionis ædes atque cœnobia nefariè ſpoliata ac diruta:iam ſibi ne aras quidem,quò ſupplicandi aut ſacrificandi cauſa confugiant,ſupereſſe.Pergerent porrò alacres,ad ſalutem eius gentis è cælo demiſſi:ac violatæ religionis,contemptique Chriſti Domini pœnas, ab impio & ſacrilego tyranno repeterent.Hæc,monachi,& alia quæ in tali re iuſtus piuſque ſubijcit dolor,cum flebili vociferatione conqueſti, adeò confudêre audientium animos; vt in tanta rerum indignitate lacrymas nemo reneret.Gamma,ſeruis Dei bene ſperare iuſſis,ad proximi templi parietinas adorandi cauſa conceſſit. nobiles erant columnæ,& lapidis elaborati fragmenta:neque auſi Chriſtiani ædificium inſtaurare,temporarium ſacellum rei diuinæ faciendæ,vili deſuper tegete paleiſque operuerant. A precatione, Gamma cum ſuis in ſtatiua extra vrbem locata ſe contulit. ad noui auxilij famam,Abaſſini ſubinde aliquot in caſtra affluebant.Mox, duobus eorum præfectis & Barnagazio in conſilium ab Gãma vocatis, de ratione gerendi belli deliberari cæptum. Victoriæ ſpem in eò verti cenſebãt F omnes,ſi cum reliquijs copiarum Abaſſini Regis maturè ſe ſe coniungerent.Sed quod is bimeſtri fermè itinere ab eo loco diſtabat,nemini erat dubium,quin ſæpius interea cum Zeilano certãdum foret.in præſentia, cùm ad Luſitanorum exiſtimationem,tum ad commeatus facultatem & copiam expedire viſum in primis,vti Eliſabetham Regis matrem in caſtra perducerent.Eam ſi apud ſe haberent;& maiorem hominum concurſum ad ſigna futurum;& audacius multo ac libentius alimenta ab agreſtibus vndequaque ſubuectum iri.Eliſabetha non longè inde ſeſe munitiſſimo tenebat loco,quo Regũm filij natu minores, ne quid eorum gratia ſeditionis exiſtat,Sinarum more includuntur.excelſa & vndique abſciſſa eſt rupes;quæ ab ſatis lato fundo paulatim faſtigiatur ad ſummũ. inde ad fungi maximè ſpeciem,circumquaq; prominet labrum,mille ferè paſſuum ambitu,ex quo ſubiecta quæque ita luſtrantur oculis;vt nullus circa latebris inſidijſue ſit locus.Intra eius proiecturæ planitiem, regia tecta, cum capaciſſimis duabus ciſternis,& ornatiſſimo templo cœnobioque viſuntur:accedit agri,quod probè cultum,in annua quingentorũ ferè hominum alimenta ſufficiat.Vno duntaxat, eoque peranguſto ac tortuoſo anfractu ad

certum

A certum vsq; spatium ascensus est.ab eo spatio ita arrecta sunt saxa,vt funibus corbibusq; extollantur demittanturúe homines, queq; alia vel importanda, vel euehenda sunt.ac demũ ea natura est loci, vti prorsus neque vi, neq;fame sit expugnabilis.Gamma lętus propinquitate Reginę,litteras primũ ac nuntios ad eãofficij causa;tum ad ipsam deducẽdam armatos pręmisit centũ.Elisabetha,ne publicæ rei pro sua parte deesset, ex diuturno veluti carcere haud grauatè descendit,liberis & arce, parenti quæ ibidem agebat exacta iam ætate,concreditis.Instratæ mulæ(nam equis minimè vtũtur Abassini)ad saxi radices,opera Barnagazij præsto erãt. Regina, præter Lusitanam centuriam famulis quinquaginta, ancillis non amplius triginta sequentibus,in viam se dedit hoc ferme ornatu.Vestes erant ex Indica telà niueæ, tenuissimo textu.hasce bombycina penula contegebat cinerea; ramis floribusq; subtiliter ex auro conspersa. Caput Hispanico more velatum,faciem etiam,nisi qua cerneret,linteo obductam habebat; phaleratę, & serico ad pedes vsq; vestitæ insidens mulæ,quam Barnagazius ipse,obsequij causa,nudo exerto brachio,tygridis exuuijs humeros tectus, loro ducebat:cingebant latera lintea ti dynastæ pedites duo.Pro vmbella, pelluci-
B dum conopæum ingens, ita omnia contegebat,vt nisi reducto linteo,nequaquam introspici posset. Adnenientem,Gamma festo vestitu,ac densis tormentorum bombis,quibusq; alijs rebus lætitia significari solet, venerabundus accepit:idemq; quod ante per litteras,coram per interpretem docuit;se à Stephano fratre Indiæ Prætore,quod ita velle Ioannem Lusitanię Regem intelligeret,cum ea manu missum ad ipsam filiumq; adiuuãdos. proximo anno maiores,Deo volente,copias affuturas.interea paratum se cæterosque qui aderant, pro Christiani nominis dignitate,& Abassini regni salute mortem oppetere. Ad hæc Regina paucis ita respondit; vt magnas Lusitano primùm Regi,tum Gammę cæterisque gratias ageret. sperare se tam firmo præsidio collapsas Abassiæ res in pristinum statum breui esse rediruras.Inde,transacta iam ad Baroam hyeme,castra mota; certusq; & in castris & in agmine locus Reginæ assignari cæptus; eidemque custodes corporis,Lusitani fistulatores centum attributi, Michaele Castanosio præfecto,qui hæc ipsa in commentarios retulit.Aduentu Reginæ vulgato, Abassini frequentiores adesse,& è sua inopia,quippe finibus ab hoste vasta-
C tis,certatim cibos in castra conuehere.Per hunc modum Gamma,dierum aliquot iam iter emensus,munita loco excelso castella duo,haud incruento certamine cepit.complures populos,qui ad Zeilanum metu defecerãt, ad Abassini fidem imperiumque reuocauit.Maturanti dein cum Rege se se coniungere,à quo binas iam in itinere acceperat litteras,compendijs viarum antegressus Zeilanus occurrit, multitudine copiarum longè superior, cæterùm armorum ac telorum genere minimè par. ducentos non amplius ferreis instructos fistulis Turcas auxiliares habebat. cæteri, leui armatura, sagittis, hastisque, & gladijs vtebantur. Vbi propius ventum est, neque iam vitari congressus poterat; in aciem dux vterque copias educit. ac primùm Lusitanorum paucitas contemptui Mahometanis esse. dein, vbi tormentis geri cæpta res est; equi flamma & fragore consternati, domitis plerique frænis, in fugam seque & sessores auertunt; tum sagittarij destinatis ictibus toto passim campo sternuntur. Denique Gradaameti in primis ordinibus restituenti pugnam, femur, vnà cum equo plumbea pila transfigitur. inde super moribundum equum ad terram corruens, concursu suorum ex acie in tutum effertur. Ad casum tyranni, fuga Mahometanorum ex omni parte fieri cæpta. instant Lusitani, & quoad vires tulère, ferociter hostem insequuti, magna edita strage, non plus vndecim suorum amissis, victores in castra re-

 uertun-

uertuntur.Idē,iterati paulo post prælij euentus fuit: hoc etiam lætior,quod D
nuda præsidio castra Mahometana direpta sunt.deleri eo die hostis potuit,
si ad persequendū equi Lusitano fuissent.grauis adhuc ex vulnere Gradaa-
metes lectica in aciē exierat.nō nisi transmisso vicino flumine,ab effusa cō
stitit fuga.Lusitani,gemina intra paucos dies victoria gratulabundi,onusti
manubijs,in statiua rediêre.ibi dū saucijs curandis operā dant;Barnagazi
cum popularibus quingētis,& paucis insuper Lusitanis è maritima ora su-
peruenit.Inde territus barbarus,magna suorū parte dilapsa, retro ad Māga
dasum præcelsum montē,qui fauces in Arabicas imminet,hyeme iā aduē-
tante concessit.nec Lusitani à vestigijs abstitêre.cumq; se se Gradaametes
tū loci natura,tum anni tēpore tueretur, Gāma itē vicinum montē, Osalā
nomine,ad hyemandū elegit.ibi dum Lusitani partim intercipiendis com
meatibus,partim finitimis pagis vicisq; in Abassini ditionē aut vi,aut volū
tate redigendis insistūt;Gradaametes interea,quàm occultissimè per lega-
tos ac munera,trans fretū ab Zebitano præfecto aduersum Christianos opē
implorat.Missi Turcæ fistulatores admodum mille, quo maximè genere
militum opus erat,cū tormentis curulibus decē:quos ille per auersam mō
tis partē inscio Lusitano,vere iam appetente,lætus accepit.neq; interposita E
deinde mora,quò minus vltrò vallū & castra Lusitanorum inuaderet.Sen
sit illicò Gamma non mediocriter auctas hostium vires:ac primò, distribu
tis manipulis,in subita re stationes ad idonea loca disposuit:dein, vbi curu-
les admouebantur ballistæ,munimento diffisus,vti per vices in hostē erū-
perent suis edixit.dictis obtemperatū:& in summa rerum omnium iniqui-
tate Lusitani pugnā acriter initio sustinebant:dein perpetua ferri ac plum
bi procella stratis plerisque;cæteri priusquam ab hoste circumuenirentur,
fugam in saltus auios rupesque præcipiunt. De Barnagazio nihil tradi-
tur.Elisabetha cùm saucijs curandis aliquandiu piam, vti solebat, ac sedu-
lam nauasset operam;perditis ad extremum rebus pauida perexiguo comi
tatu profugit.Castanosius præfectus,& è stipatoribus triginta sequuti.in Re
ginæ tentorio vulnerati complures incerta spe vitæ relicti.in eos parta vi-
ctoria Mahometani cum fœdè sæuirent;quidam è Lusitanis,atrox ac triste
facinus ab vltima desperatione commisit.accenso funiculo, tormentarij
pulueris cadis(nam ibidem adseruabantur)sensim adrepens, applicuit ig-
nem;flammisque momentò diffusis,seque & quotquot intra id tabernacu
lum agebant,eodem absumpsit incendio. Gamma, cùm egregiè aliquan- F
diu dimicasset,ad extremum grauiter saucius,hortatu suorum, intenden-
tibus iam se tenebris,præter ipsa castra cum paucis effugit. dumque egeren
da è castris præda hostes distinentur;tota nocte per summam vexationem
itinere facto, orta demum luce, ne conspici posset, in proximam conual-
lem,& densas circa syluas è via deflexit. ibi,dum ad abditum fontem è lon
ga defatigatione colligit vires; ab equitibus insequutis, indicio vetulæ cu-
iusdam oberrantis, inter curandum vulnus opprimitur. Ad tabernacu-
lum dein regium cum ingenti plausu raptatus, cōgestis in eum ab Gradaa-
mete probris minisque,detracta primùm veste, virgis acerrimè cæditur:
tum ad ludibrium & contumeliam totis castris per militum & calonum
ora traducitur.postremò, cùm omnes iniurias & cruciatus inuicto prop-
ter Deum animo pertulisset; ad se retrahi iussum, ab impotenti sæuaque
iracundia suismet ipse manibus tyrannus obtruncat. Sunt qui,ex ipso mor
tis & causæ genere ,Gammam in cælestium numerum pro certo referen-
dum existiment. Sanè, Abassinus Rex in ea quam ad Indiæ Prætorē dehis
rebus misit epistola, Christi martyrē non dubitanter appellat. Caput Gam-
mæ præcisum,& cum eo primarij Lusitani duodecim ad Solimanum Ot-
tomanum ab Turcis dono transmissi. Ea victoria intemperanter elatus
Gradaa-

A Gradaametes, conuiuijs ludisque, aliquot deinceps dies indulsit. Cæterùm insolenti barbaro, lætitia primò in mœrorem, mox etiam in perniciem vertit. Dimissis cum congiario Zebitanis; quasi nil iam superesset periculi; cum vxore liberisque, & cætera multitudine, ad Nili fluenta, valetudinis & animi causa concesserat. Ibi, nihi tale metuentem Claudius cũ Lusitanorum reliquijs è fuga collectis, & Abassinorũ peditum octo millibus, & equitibus quingentis inuasit. Contracto certamine, Gradaametes, ab Lusitano cuius nomen ignoratur, cùm vnum tyrannum simul omnes impeterent, plũbea glande traiectus occubuit. Magna dein edita Mahometanorum fugientium strages. & castra cum tormentis & cætero belli apparatu direpta. &, quod omne superauit gaudium, haud exigua Christianorum omnis ætatis & sexus vtriusque multitudo, è miserrima seruitute ac vinclis erepta. Gradaametis vxor, cùm trecentis equitibus, quos circa se præsidij causa habebat, & cum thesauris effugit. Certa dein pax Abassino Regi aliquandiu mansit; ijs qui per bellum ab eo desciuerant, cum lacrymis & infima deprecatione ad fidem atque ad officium redeũtibus. Tam insigni parta victoria, Claudius, in iisdem locis, anniuersarias hebdomadæ sacro-
B sanctæ ferias admirabili pietate celebrauit. quandiu corpus Domini clausum in sepulchro adseruatum est, attratus & squalidus veteri gentis more, nihil omnino gustauit, nec pedem è templi finibus extulit. idem à Regina matre, & proceribus factum. Nec minore cæremonia studioque paschalia dein peracta mysteria. elutis per cõfessionem sordibus animorum, salutari cælestis agni cibo refecti, summi atque infimi, ad extremum agmine composito collucentibus vndique cereis, cum solenni pompa supplicationem obiere. Neque ita multo post, Lusitanis qui in bello ceciderant, iusta funebria, & regalis apparatus exsequiæ, cum insigni erga pauperes benignitate, & piacularibus sacrificijs, & summa omnium ordinum frequentia persolutę. Lusitani superstites, virtutis ergo donis ab Rege donati, & liberaliter habiti, quod reliquum erat vitæ, ferè omnes in Aethiopia transegêre.

Libri vndecimi Finis.

HISTO.

HISTORIARVM D
INDICARVM
LIBER DVODECIMVS.

PLVRA iam hinc, & vberiora, de progressu Euangelij, deque rectæ in Deum fidei propagatione dicentur. Quippe, ad hæc vsque tempora, constituendis emporijs, arcibus exstruendis, tuendo mari, & propulsandis finitimorum armis distenti Lusitani duces ac proceres, in magna illustrandi nominis Christiani voluntate, humanæ tamen magis quàm diuinæ rei operam dederant. Et è Franciscana familia fratres, cùm domicilium in India pridem constitutum haberent, essentque amplificandæ religionis Christianæ percupidi, tamen quotidiana psalmodia, funeribusque, & cæteris diurnis pariter ac nocturnis cæremonijs impediti, satis otij nequaquam suppeditare poterant peregrinationi, catechismo, alijsque muneribus, quæ ad conuersionẽ gentium, & curationem, & cultum haud dubiè requiruntur. De cæteris, neminem illorum temporum, ego quidem cum Antonio Galuano, vel prudẽtiæ laude, vel caritatis ardore contulerim. Proximi Galuano habebantur, Michael Vasæus, totius Indiæ pro Episcopo: (Vicarium generalem appellabant) & Iacobus, de quo supra dixi, Borbanus, Episcopi comes: itemque Cosmus Annius, regius scriba. ij, communi consensu, Stephano Gamma prætore, & Fernando Rhoterigio Quæstore approbãtibus, cuiusmodi Ternate Galuanus, collegium seu Seminarium in vrbe Goa instituerant puerorum è varijs nationibus, ad fidem Christianam (si fieri posset) vsquequaque disseminandam: atque ob id ipsum, ei collegio ab Sancta fide nomen indiderant. Sed mox, in stadio equestri (ita enim vocatur is vicus) attributa F huic operi noua Diui Pauli conuersionis ædicula, priore appellatione antiquata, cognomen collegio fecit. eidemque alendo, prædia & reditus qui paulò ante in Ticuarino, Diuare, & Ciorano insulis, dæmonum cultui deseruierant; fanis eorum ac delubris Vasæi cura disturbatis euersisque, ex Regis auctoritate assignati. Per eosdem fere dies, haud contemnendum etiam aliunde incrementum Christiana res ceperat. Parauæ sunt populi ad Comorini seu Cori promontorium, imbelles ac mites, piscatui margaritarum præcipuè dediti. Inde Piscarium, quinquaginta fermè leucarum spatio, littus appellant. idque ab ipso promontorio initium ducẽs, meridiem spectat primò, tum in septentriones reflexum, ad vsque Remanacoris vada, & Manarem insulam, fronte in orientem solem obuersa protenditur, tanta in tã breui locorum interuallo cœli varietate, quemadmodũ supra demonstratum est, vt ijsdem anni mensibus, cis promontorium, æstas & calor; trans idem illud, hyems & frigora sæuiant. pagis vel oppidis quinque circiter, & viginti, ora ea tota censetur. ij ergo populi ab inquilinis Mahometanis adempto piscandi arbitrio, cùm grauioribus in dies afficerentur iniurijs, coacto concilio, de re communi consultant. Forte in ijs tum locis negotiabatur è Christianis Malabaribus quidam Ioannes Cruceius; qui

nuper

A nuper in Lusitania fuerat, eumque Ioannes Rex comiter acceptum, honoribus ac beneficijs auxerat. Hoc maximè auctore, Parauæ, in summa consilij inopia, rerumque difficultate, legatos opis petendæ Cocinum mittunt magistratus ac decuriones (Patangatini patrio sermone dicuntur) hisce imperatum, spondeant, si rebus afflictis auxilium latum sit, paratos Parauas omnes, publico gentis decreto, Lusitana sacra suscipere. Ei promisso quo maior esset fides, Cocinū delati Patangatini, mandatis suorū expositis, confestim salutaribus abluuntur aquis, & Christo dant nomina. Hoc veluti pignore cæterorum voluntatis accepto; nō dubitauêre Lusitani suppetias laborantibus ferre. Classis ab Cocino ad Piscariū littus missa, non modò Mahometanorū audaciā repressit, sed etiam Parauis erepta piscationis iura magno cum ipsorum emolumento restituit: & sacerdotes aliquot eadē classe delati, lustrandis baptismo Parauis æquè summis atq; infimis, nemine repugnante, institêre. Ac per hunc modum, paucis diebus, voluntaria conuersione, in Christi fidem gens penè vniuersa concessit. Ad huiusmodi veluti subitarios fidelium greges; aliqua subinde mancipia, vel socij & auxiliares Indi temere adiungebant sese (certorū hominum testatam & il-
B lustrē vocationem excipio) magis quò dominis aut Lusitano prætori grati ficarentur, quā quòd suis ponderibus religionū discrimēn ac momēta perpenderent. Ergo, multo maxima neophytorum pars, præter intincti lympha corporis, & nominis immutati memoriam, Christianæ disciplinæ retinebant nihil. Id autem, partim socordia gentis fiebat; partim etiam cultorum inopia, quippe qui, propter paucitatem, nec probè subacto sererent solo; neq; sata deinceps ab initio vsque ad extremum, æquali cura prosequerētur. Ita, labores in semine destituti, optatā segetē virtutis ac pietatis ferre non poterant. Inter hæc, è quotidiano commercio nationū quæ ignorant Deū, multa & grauia in hominum nostratiū mores irrepserant vitia: propi usq; aberat, vt Europæi aduenæ aliquid in singulos dies ex Asiatico traherent luxu, quā vt indigenis ipsi Christianę sanctimonię & seueritatis quicq̄ impertirēt. Ad hanc morum contagionem, accedebat ingeniū soli cœliq;, mirè factum ad corrumpendam vel generosam indolē; quodq;, ni summa cautio adhibita sit, quanlibet Martiū vigorem animorū, otij dulcedine, & varijs voluptatum delinimentis extinguat. Hæc, Ioānes Rex, cùm & litteris multorum, & sermone didicisset; angebatur intimis sensibus, quippe cui sa-
C lus hominum, ac præcipuè popularium suorum, carissima semper fuisset. præterea, stimulabat animum illa quoque religio, quod ex decretis Pontificijs, & iure communi, non nisi tuendi augendique diuini cultus, & promulgandi Euangelij nomine, si promulgationem eam impedirent, bellū ignotis inferre gentibus, & Indicarum frugum opumq; decimas, & vectigalia capere sibi liceret. In tanto autem reliquarum artium studio, tantisque diuitijs, & copia rerum, languere Christianam industriam, & adeo paucos existere, qui mortalibus inani spe & praua cupiditate deceptis, rectum viuendi monstrarent iter, haud immeritò nefas arbitrabatur. Ac proinde, quo pacto hisce occurreret malis, dies noctesque agitabat animo. Sed in summa rei expediendæ voluntate, nihilominus hærebant consilia Regis: quippe, ad tantam hominum vim in arctam & angustam ablata & spatiosa via traducendam, tot peragrandas terra marique regiones, tractanda tam variarum nationum ingenia, multorum inimicitias atque odia subeūda, refellenda iā inueterata, & penitus infixa captis errore mētibus, Brachmanicæ vanitatis aliorumque mendacia; & numero magistrorum, & spectata innocentia vitæ morumque, & egregia corporis animique firmitate, & sana multiplicique doctrina, & super hæc, non vulgari prudentia, magnoque rerum vsu opus esse non ignorabat. Huius autem generis magna

magna per id tempus erat in Lusitaniæ regno penuria. Sacri concionato- D
res è finitimis regionibus accersebantur. Liberalium artium studiosi, Complutum fermè aut Salmanticam adibant. nonnulli etiam, Regis impensa Parisijs alebantur. Vnicum erat regni totius Olisipone gymnasium infrequens, ab Dionysio Rege inchoatum. ibi, pars iuuentutis iuri maximè ciuili operam dabat. atque id sanè gymnasium, nuper ipse Ioannes, in posterû longè prospiciens, ex Olisiponensi tumultu Conimbrigam transtulerat, in vrbem antiquam, & Musarum otijs iam ante dicatam; ac tum quidem, castigato præterlabentis Mondæ fluminis alueo, salubris pariter & amæni secessus. Eò clarissimos dicendi magistros, ac mathematicæ rei ac medicæ professores, & humani diuinique iuris, & sacrarum litterarum interpretes, non ex Hispania tantùm, sed etiam ex Gallia, Germania, Italia, magnis præmijs euocabat: scholisq; ex Parisiensi formulâ & disciplina institutis, aliquot insuper adolescentiû collegia in eadê vrbe fundauerat. Sed necdum ad maturitatem ea peruenerât soboles; & Indicæ necessitates præsentem efflagitabant opem; & domesticis hisce præsidijs, ad excolendam Lusitaniam ipsam, & supplendos magistratus, & sacerdotia tuenda, egebat Rex. Neque porrò verum erat, quò remotæ fouerentur partes, intestina ac vitalia E
membra destitui. Hisce anxio curis, atque ad Indicam subleuandam rem, externa circũspectanti auxilia, tale remedium haud obscura Dei prouidêtia oblatum est. Ignatius Loiola Cantaber agebat Romæ, qui paulo ante, cum eximijs aliquot eiusdem propositi viris, afflatu diuino sese ad vineæ Christi culturam, atque ad Euangelij prædicationem, sine vlla prorsus aut temporum aut locorum exceptione deuouerat. Ea societas IESV ab ipso Pontifice Maximo, qui tum erat Paulus hoc nomine Tertius, pòstmodum appellata. Iamque varijs Europæ locis haud obscurum egregiæ cuiusdam pietatis ac doctrinæ specimen dederant. Id Ioannes certis auctoribus vbi cognouit; Petro Mascareniæ, suo apud Pontificem oratori, mandat, etiam atque etiam agat cum Ignatio, vti alumnos disciplinæ suæ minimum sex mittat ad se. quando generis humani salutem, & Christi Domini gloriam vsque adeò sitiant; non defuturas in Asia atque Africa scaturigines, quibus eam aliqua saltem ex parte releuent sitim. præterea, nullam in eas terras nauigandi moram fore, simulatque commoda tempestas affuerit: quæque ad nauigationem necessaria sint; ea ab suis procuratoribus largè & copiosè præbitum iri. Hoc accepto mandato Mascarenias Ignatium F
appellat. Ignatius ex auctoritate summi Pontificis, quod alijs quoque regionibus pro sua parte consultum vellet, expetenti sex oratori duos tantum assignat, Simonem Rhoterigium Lusitanum (quem Ioannes ipse Lutetiæ in studio litterarum aluerat) & Franciscum Aspilcotam Nauarrum claro inter suos genere natum, cognomento Xauerium. Ac Simoni quidem, maturè præmonitus, quod quartana tum laborabat febri, in Lusitaniam naui transmisit comite Paulo Camerte, egregia probitate fideque viro, qui se se cum alijs ad Ignatium per eos dies adiunxerat. Xauerio autem, quò maiorem videlicet in re subita ferret obsequij laudem, non nisi pridie quàm illi cum Mascarenia itinere terrestri abeundum fuit, denuntiata res est. Ac, tametsi, confirmata nondum societate, nihil in cæteros iuris erat Ignatio; Xauerius tamen ad imperium vsq; adeo durum, ac repentinum, non modò tergiuersatus vlla ex parte non est, sed etiam incessit omnibus lætitijs: acceptoque spatio vix quod salutandis amicis, & resarciendæ attritæ ac laceræ tunicę satis foret, postera luce cum oratore discessit. Huius mihi profectionem viri (nam Rhoterigius, Regis ac procerum deinde rogatu in Lusitania substitit) paulo fusius persequi est animus: vt promulgandi Euangelij studiosis hominibus, recens propositum sit Apostolicæ peregrinationis
exem-

A exemplar. Quamquam huiusmodi narrationem exsequenti mihi, subit illa suspicio, fore vt quæ de piorum hominum in ægrotos, ac pauperes, & infimam plebem officijs, vel prodita sunt, vel in posterum prodentur à nobis; aut friuola, aut etiam sordida videantur ijs, quorum videlicet aures, magnificis de republica, de moribus, de natura disputationibus; vel sumptuosis bellorum apparatibus, terrestribusque ac naualibus prælijs, & inclytarum vrbium expugnationibus adsueuere. Sed habet hoc vtique philosophia Christi. nihil primo aspectu contemptius; nihil in recessu diuinius. quippe, animos, non ad sitim cædis ac sanguinis, vel ad inanis gloriæ cupiditatem; sed ad humanitatem ac mansuetudinem, atque ad amorem solidæ ac veræ virtutis inflammat: quæque ab alijs de officio, vel ostentationis, vel etiam animi sæpe causa quæruntur, ea rebus ipsis ac vita quàm verbis multo libentius explicat. Ergo Christianæ documenta virtutis, tanto & ad bene viuendum aptiora, & ad narrandum grauiora censenda sunt, quantò facta dictis; & pacis munera bellicis artibus antecellunt. Xauerius igitur, vbi profectionis affuit dies (annus tum agebatur huius seculi quadragesimus) ita ex vrbe decessit, nihil vt secum præter simplicem
B corpori tegendo vestitum, & in quotidianas preces Romanum breuiarium extulerit. Vt fieri cæptum est iter, illud ante omnia mordicus tenuit, vt intimam sui custodiam, & certa precandi commentandique spatia non omitteret. inde vegetior in dies atque robustior; ad opem alijs ferendam semet acriter incitabat. Hi quò libentius curationem vbi opus esset acciperent, cunctis interim officiosè demerendis, atque omni ratione sibi conciliandis insistere: deposita seueriore persona; comiter alloqui singulos: hilari ac sereno respondere vultu: faciles ad se cuilibet præbere accessus; contemnere omnino neminem: gloriam æquè fugere atque alij captant: nihil in victu cultuque sibi præcipuum sumere; minimis vilissimisque contentus esse: vti quisque pessimè se acceptum à prodromo quereretur, ita huic libentissimè suo lectulo rectoque cedere: vbi quis per niuosa, ac lutulenta, & prærupta itinera laberetur; ad eum subleuandum raptim, ad pedes vel cum periculo desilire: alio quouis casu periclitantibus, vbi non posset manu, prece votisque succurrere. Inter cæteros, primarius quidam, contra omnium sententiam ausus tumenti fluuio ad transitum se se committere, cùm aquarum impetu vorticibusq; ad exitium ra-
C peretur, pia (vt affirmant) Xauerij supplicatione seruatus est. ad hæc, lassos & imbecilles omni obsequio ac sedulitate refouere: postremus cubitum ire, primus exsurgere. denique famuli dum quiescunt, ipsis operam dare iumentis. Hac ille summissione, officio, suauitate, clementia, cæterisque artibus, quas ei spiritus cœlestis haud dubiè suggerebat; breui omnium animos ita sibi deuinxit, vti deinde nihil ad cuiusquam reprehensionem ab eo profectum; aut acerbum vlli videretur, aut nimium. Neque ipsos dumtaxat qui in comitatu erant legati, meliores quotidiè reddere conabatur; sed etiam in cauponis ac diuersorijs, cùm se occasio daret, promiscuè cunctos docendo, monendo, iuuando, excellentis cuiusdam virtutis & caritatis relinquebat impressa vestigia. Per hunc modum superatis iam alpibus & Pyrenæo saltu, in Pompelonis veniunt fines. cùmque inde Xauerius ad suos facillimo negotio posset excurrere, nunquam adduci se est passus, vt quicquam omnino carni aut sanguini daret; atque ad patriæ saltem incunabula reuisenda, quamuis modico diuerticulo de via deflecteret. Inter hæc, sagaci viro Mascareniæ, cognoscendi noui comitis, atque introspiciendi penitus eius animi sensus, maxima dabatur facultas: nihil enim vitia virturesque hominum ita explorare consueuit, vt bene longi itineris diurna pariter, & nocturna cõsuetudo, quippe

quæ simulationem quamlibet callidam & artificiosam, diu sustineri non D patitur. eò liquidius Mascareniæ de Xauerio ferre sententiam licuit. cumque in dies notitia pariter & admiratio cresceret viri; præmisso ex itinere tabellario, de ipsius laudibus ad Ioannem ita multa perscripsit, vt Rex miram in eius videndi ornandique cupiditatem incumberet. Olisiponem denique tertio mense peruentum. ibidem agebat Simon. huius quartana vetus, cuius accessum eo ipso die exspectabat, Xauerij demum læto ac salutari amplexu discussa. Post triduum Xauerius euocatur in regiam. accedenti, sese Rex perhonorificum præbuit, ac verbis amplissimis, quid de illius meritis ac sanctitate sentiret, in amicorum ac procerum corona testatus est. At ille, peracto salutationis officio; cùm ei lauta ad diuersandum hospitia non deessent; ab regia protinus ad publicum valetudinarium, quod Misericordiæ sodales procurant, vnà cum Simone, & Paulo Camerte se confert. ibi, dum naues ad cursum parantur, de more tempus ita distribuunt patres, vti nocturnas horas, breui duntaxat excepto somno, sacris carminibus, & rerum diuinarum contemplationi: diurnas, ægris omni ope refocillandis, confessionibus quamplurimorum excipiendis, & quotquot ad se venirent, aut consilio, aut re iuuandis insumerent. Hisce fermè occupationibus, quod reliquum erat hyemis, summa populi Olisiponensis approbatione transactum. Iamque Indicæ nauigationis appetebat tempus, cùm regij œconomi, & Castanerianus in primis dynasta, iussu Regis instare Xauerio, vti, consultis hominibus peritis, indicem ederet eorum, quæ vel ad iter tam longum, vel ad prouinciam adeò remotam necessaria duceret. ita sibi etiam atque etiam ab Rege mandatum, vti prorsus nihil, ipsi vel socijs; neque ad valetudinem, neque ad commodum cultumue deesse pateretur. seorsum dein illi Ioannes totam Indicam rem accuratè commendat: conuertendis ad Christum ethnicis, neophytis in fide firmandis insistat, Lusitanæ ditionis arces atque præsidia lustret, deprauatos corrigat mores; deque omnibus rebus quàm diligentissimè ad se perscribat. Postremò, quò sibi aptiorem & expeditiorem fore prouinciam intelligat; transmissum ad se ex vrbe Roma diploma litterasque Xauerio reddit; quibus eum Summus Pontifex Nuntium Apostolicum in regionibus Indicis ampla cum potestate creauerat. Et Xauerius Regi quidē paucis ita respondit, vt cùm eximiæ illius benignitati gratias ageret immortales; tum verò, quod ad procurationem Indicæ rei pertineret, se se, quantum liceret ac posset, serui fidelis officio functurum esse reciperet. E Regijs verò curatoribus, & Castaneriano præsertim, cōplura in vsum nauigationis identidem offerenti, aliquandiu obfirmato restitit animo: dein, ne per contumaciam superbiamúe cuncta respuere videretur, perpelli se tandem est passus, vt sibi comitibusque duobus (nam ad Paulum Italum, paucis illis diebus, studio pietatis incensus accesserat Franciscus Mansilia Lusitanus) singulas crassiore textu lacernas ad arcenda circa Bonæ spei promōtoriū Antarcticæ plagæ frigora, itemq; sacros aliquot libros, cuius generis inopia laborare India dicebatur, in nauim imponi pmitteret. reliqui verò cōmeatus atq; viatici genus omne reiecit, cū ita diceret: suscepto paupertatis voto, & vnius Dei causam agenti sibi nequaquā esse de crastino laborādum. Hortāte dein dynasta, vti puerū saltem vnum adsumeret, victus quotidiani administrum; Mihi vero, inquit Xauerius, dum pedibus manibusq; „ vti licet meis, opus ministro non est. Cùm ille nihilominus vrgeret ac pre- „ meret; indignū ea fore persona quam gerebat, affirmans, si in tanta vectorum ac nautarum turba palam conspiceretur, aut vestem ad nauis marginem abluens, aut cum cæteris ollam foco in quotidianos cibos imponens;

A nens; Atqui clarissime vir, Xauerius inquit, dignitatis tuendæ, artes istæ &
» præcepta quæ narras, quo vides loci Christianam rempublicam adduxe-
» runt. itaque mihi, & ollas, vbi res postulauerit, inspectante populo,
» non attrectare solùm; sed etiam tergere; & lauare pannos, & infima quæ-
» que, modò peccatum absit, obire ministeria certum est. Cuius veritate responsi, & in præsentia œconomo vocem inclusit; & magnam apud eum de se in perpetuum præclaræ cuiusdam ac diuinæ sapientiæ opinionem reliquit: quam Castanerianus postea prædicare libenter solebat; illudque crebris vsurpare sermonibus; in classis discessu, non minus cum Xauerio sibi certaminis fuisse, vt plus acciperet; quàm cum alijs hominibus, vti ne plus exigerent. Ab eo colloquio, & Simonis deinde amicorumque complexu, Prætoriam nauim Xauerius Regis iussu conscendit. ibi verò, quàm in omnes partes fructuosa eius caritas & industria fuerit, quo facilius possit existimari; pauca de vniuerso genere classium Indicarum hoc loco præfari est necesse. Præter nauigia permulta, quæ varijs anni temporibus ex Olisiponensi portu ad alia atque alia commeant noui orbis emporia; quatuor fermè vel quinque in Indiam onerariæ destinan-
B tur, magnitudinis adeò vastæ, vt cùm inflatis aura secunda feruntur velis, oppidi propemodum instar obtineant. Harum singulis; præter commeatus, instrumenta, mercesque, complures hominum ordines vectari mos est. Primus ordo, nauticæ multitudinis. ij certis inter se legibus ac disciplinà constricti, cursum ex arte moderantur. Secundus est præfectorum ac magistratuum, qui vel ad obtinendas arces ac maria; vel ad ius dicendum; & curanda publicà negotia, in orientem ab Rege mittuntur. Tertius militum, quique ad naues tuendas, quique ad Indica præsidia supplenda conscripti sunt. Quartus est mercatorum, qui cum vxoribus interdum ac liberis, in colonias Indicas migrant. Accedit famulorum ac mancipiorum ingens numerus. Nec desunt medici seu quos vulgo physicos, seu quos chirurgos appellant. Populus vnius onerariæ; in vniuersum capitibus modò sexcentis, modò octingentis, interdum etiam plus mille censetur: &, obuersante plurima leti specie; culeum è sparto, & linteum quisque secum in nauim infert, quibus insutus, si diem obire contigerit, deijciatur in mare. Porrò, cunctorum expiandis animis & rei diuinæ procurandæ, mercenarius plerunque præest: qui morien-
C tium vbi confessiones audierit; & mittendos in pelagus, lustralibus aquis & piaculari precatione fuerit prosecutus; nimirum sat suo muneri, sat legi factum existimat. Ab Olisipone Goam; inde Cocinum, coemendi maximè piperis causa, nauarchi petunt. is cursus, vt nullus grauior interueniat casus, quinto haud citius mense conficitur. interea, pro locorum ac temporum varietate, modò cadentibus ventis, malaciæ lentissima tædia; modò sæuientibus procellis, iactatio vehemens, sæpe sine exitu nausea, fastidium cibi, terror assiduus, diuturna insomnia toleranda. adde malignè diuisa, & sæpenumero vitiata cibaria; vicissitudines immoderati caloris & frigoris; grauitatem cœli sub æquinoctiali maximè plaga, quæ superando Bonæ spei promontorio, semel iterumque traijcitur. Ad hæc, non leue incommodum in ipsa quoque habitatione consistit. ab ima carina ad summam nauis oram, contignationes quatuor vel quinque attolluntur. in infima, nautici saburram ad æquilibrium sternũt. in cæteris, tormenta constituunt, vasa disponunt, mercimonia capsasque cõstipant. vectoribus, admodum exigua sub ijs tectis agẽdi spatia relinquũtur. à prora puppiq; gemina in pugnam surgũt castella. in horum vtroque, & simul ad gubernaculum, ligneas casulas ac tuguriola fabri concinnant. hasce, qui sunt pecuniosi, magno in breue tẽpus conducunt pretio. cætera

turba, ni sæuiant venti, prout cuiq; datur, sub dio in angustijs cubant. sin a- D
trocior tempestas discursum nautarum ad repentina imperia postulet; pa-
uidi confertiq; sub tabulata coguntur. ibi, concluso halitu æstuque, teterri-
mus odor sentinæ, pædorq;, & illuuies afficit corpora. Inde cùm graues alij
morbi, tum verò lethargi, apostemata, febres variæ, fœda oris vlcera, & pu-
rulenti gingiuarum tumores existunt: & ipsos etiam haud raró sacerdo-
tes, medicosque corripiunt. Iam, in tanta plebis colluuione, militum-
que licentia, quot quantæque sint labes animorum ac vitia; enumerare su-
peruacaneum est. tacitus ea sibi quisq; subijciet. Omnem hanc benemerēdi
syluam, & sempiternę glorię segetem, in sua nauigatione Xauerius habuit.
Martinus Alphonsus Sosa cum summo imperio præerat classi, Prætor In-
diæ designatus: qui in eius maris præfectura paulo ante præclaras gesserat
res. Huic primùm, Xauerius, & asseclis eius apparitoribusq;, ad institiā colē-
dā ac fidē, plena prudētię, plena salutis monita per occasionem dabat: tū ad
aliorū animos pariter sanandos & corpora, omnes cōfe r. b it vires. excitare
afflictos, consolari mœrentes, adsidere ægrotantibus, interdū etiam iisdem
sua manu condire & coquere cibos, præbere sorbitiunculas, atque vitalem E
instillare succum, sternere lectos, ac sordes euerrere. quibus esset spes vitæ,
hisce, auertendi cœlestes iras, & mores in posterum corrigendi præcepta
inculcare. quorū deplorata esset in terris salus, ijs æternæ vitæ facere spem,
& simul ad supremam pugnam arma contra dæmonum incursus ac peti-
tiones induere. valentes, ad officia pietatis & humanitatis hortari, detra-
hentes de aliorum fama, ferentes iurgia discordiasque, vel impia in supe-
ros verba iactantes, vel rem alea dissipātes, leni simul & graui oratione cō-
pescere; plurimā diuinæ tum iustitię, tū clementiæ mentionē & recordatio
nem inferre; controuersias rixasq; dirimere; lenire odia; religionis ignaros
ac rudes, Christiana doctrina instituere; omnib; omni ratione prodesse. in-
ter hæc, se ipse inuictum ab omni perturbatione præstare, cibo potuque vti
parcissimo; nec dies modò totos exercere, sed etiam noctes: & fatigatos vi
gilia cadentesq; oculos, tādiu in opere continere, quoad somno & lassitudi
ne oppressus, vbi vbi sors ferret, tandē aliquando succūberet. Atque ex hoc
tam abiecto, tam in speciem seruili genere vitæ, tantùm abest vt quicquam
vel de auctoritate, vel de existimatione deperderet; vt eum, summi infimi-
que, tamquam salutis omnium præsidem, & è supernis demissum sedibus, F
intuerentur. Inde primùm & patris, & sancti cognomentum inuenit: sic e-
nim in oriente postea semper, & vocitatus, & habitus est. Cæterùm in hoc
itinere, Xauerij virtus, eò maiorem habuit campum; quò tardius illo qui-
dem anno ab Lusitanis nauigatum est. non nisi Augusto mense exeunte
ad Mosambicū deuenêre: ibi ad Aprilem vsque hyemare coacti sunt. & ę-
gris, qui permulti erant, in regium nosocomium è classe deportatis; in eo-
rum famulatu pater tanta denuò cum assiduitate vigilijsque versatus est,
vt præ sui corporis negligentia grauem & periculosum in morbum inci-
derit: in eo morbo cùm maxime arderet febri, teneri non poterat, quin, va
cillante corpusculo, periclitantibus tamen ac moribūdis adesset. in ijs, nau-
ticum infimæ sortis adolescentem; cui exitialem exitum haud sine cau-
sa metuebat; è faucibus tartari, si qua posset, eripere statuit. iacebat miser
humi, destitutus ab omnibus; eique per extremam phrenesim (quod erat in
primis dolendum) ad detestanda & confitenda crimina tali tempore ne-
que mens, neque sermo constabat. Hunc tolli à valentioribus iussum, in
suomet cubili Xauerius collocat. ad eum contactum (mira dictu res) conse
stim ad se iuuenis redijt, & peccata Xauerio ritè confessus, magna cum sa-
lutis æternæ spe sub vesperam excessit è vita. Inter hosce labores exhausta
iam hyeme; Prætor Sosa, quod certis de causis præuenire cuperet; quæ
prima

A prima facultas nauigandi fuit, rostrata maiore celeriter antecessit, neque Xauerium, viribus vtcunque receptis ab se diuelli permisit. Paulus & Mansilia, in nosocomij procuratione, quoad classis abiret, iussi persistere. Xauerius interim, de instituta vitæ consuetudine remisit nihil. certam ei nauis particulam ibi quoque Sosa in hospitium assignauerat. hanc item pater alijs egentibus vltrò cōcessit. ipsi pro culcitra funis anchorarius in spirā con uolutus, pro ceruicali fuit ipsamet anchora. Ex itinere primùm ad Melindem, tum ad Socotoram nauis appulsa. vtrobique, in erudiendis ac subleuandis hominibus, pro temporis breuitate, Xauerij nauitas ac diligentia constitit. Goam denique anno seculi huius quadragesimo secundo peruectum est, pridie nonas Maias, quo die Romæ quondam sanctus Ioannes Apostolus ex olei feruentis dolio illæsus emersit. Descensione facta, pater ad Regis valetudinarium, vti solebat, extemplò se cōfert. Eodem paulo post cum classiarijs ægrotis Paulus & Mansilia comites magna omnium gratulatione succedunt. Goanæ tum Ecclesiæ præerat Ioānes Albuquercius (de quo supra commemoratum est) præstanti sapiētia Pontifex. Ad hunc, Xauerius, antequam vllam reipublicæ attingeret partem, adijt honoris & obB sequij causa: eique sine ambagibus id quod erat exposuit: se Pauli Pontif. Max. & Ioannis Regis Lusitaniæ missu, ad impertiendum ethnicis euangelium, stabiliēdos in fide neophytos, Christianos aduenas & inquilinos pro viribus adiuuandos, in ea loca venisse. attamen, ita sibi certum esse fixumque: communis rei nihil omnino, nisi ex ipsius Episcopi auctoritate ac sententia gerere. Simul, Pontificias litteras, quibus Nuntius Apostolicus fuerat declaratus, eidem offert venerabundus: ac profitetur, se se iure illo ac potestate nequaquam vsurū, nisi quatenus episcopus ipse permiserit. Hac seu altitudine animi, seu modestia capt⁹ Albuquercius, illicò ruit in amplexus viri: perlectum probatumque diploma restituit: postremò, etiam atque etiam Dei seruum adhortatur, vti animo soluto ac libero Christianā rem è præscripto summi Pontificis administret; valdè confidere se se, illius aduentum, ad Indicæ ecclesiæ vel tutelam, vel amplificationem magnopere profuturum. neque in præsentia modò Xaueriū comiter ac libenter accepit; sed etiā in posterum præcipuo semper tū in honore, tum in amore cun ctis approbātibus habuit. Ab ea salutatione regressus in domiciliū hospitaC le Xauerius, cōsueta pietatis & caritatis munia cū suis obire perrexit. Præter hæc, salutarem publici catechismi ritum, in regionibus ijs vtriq; primus instituit. Quotidie fermè prodibat ipse cum tintinnabulo, & ingentē promiscuæ turbæ numerū in tēpla cogebat. ibi rectæ fidei capita, & Christianæ vitæ pcepta, vulgi sermone breuiter ac dilucidè cōprehensa, (quæ ipsemet postea certioribus ad modulandū adstrinxit numeris) decantabantur hoc ferè pacto. Verba præibat pater, inflexis ad aures populi demulcendas leniter vocibus. easdē voces reliqui extēplò reddebant. id cū pro populi captu bis terue ac sæpius fieret; sequebatur, vt sonus ille, ad aures blandè ac suauiter accidens, integra paulatim sensa, totasque periochas penitus in pectora demitteret vulgi. Ad extremum, vt silentio indicto symphonia cōquieuerat; certos ex eadem institutione locos, Dei famulus fusè ac populariter explicabat. Ita, puerulli, fœminæque, ac tarda plerunque mancipia, paucis horis ac pæne ludibundi, multò plura percipiebant de rebus altissimis atque diuinis, quàm illa noua ac vetus Academia, lyceumque illud inclytum, & omnes antiquæ philosophorum scholæ, tot seculis, tanta contentione, tantis lucubrationibus extundere valuerunt. Hæc tum in vrbe Goa per hyemem à Xauerio gesta: & simul, optimatum rogatu, Paulus Camers, Diui Pauli seminario collegiove, quod iam puerorum numero haud paruo constabat, administrando regendoque præpositus. At Xaue

 rius,

rius,quod per eos dies de recenti Parauarũ & Piscariæ gentis conuersione cognorat;Mansilia comite ad eos edocendos & confirmandos vere ineunte profectus est.ij populi,vti supra docuimus,magna Michaelis Vasæi & sociorũ alacritate,salutaribus illi quidẽ abluti fuerant aquis;cæterũ eius mysterij vim,& reliqua ecclesiæ sacramenta,itemq; precãdi formulas,& Christianæ fidei articulos,& legis diuinæ præcepta penitus ignorabant. Neq; sacerdotibus Europæis quive Goę,quive Cocini degerent,vlla ostendebatur facultas barbariæ illius erudiendæ:quippe in magna distantia locorum, & nullo propemodum linguæ commercio.ex quo nimirũ facilè conijci potest,dum peregrinus homo Xauerius ignotũ sermonẽ addiscit,cœcamque ignorantiæ noctem ex ijs mentibus conatur expellere;quàm graues illi miseriæ,quantus molestiarum cumulus fuerit perferendus. Cùm Brachmanis præcipuè magna seruo Dei fuère certamina. Abduci à se populũ, fraudesq; suas ac mendacia detegi,mortis instar ducebant. cumque à vi cædibusque eos turbarum absterreret metus, frustra Euãgelici præconis linguã donis ac mercede alligare sæpe conati sunt.Interea,vicino quodam in oppido,quod tyranni metu in patria superstitione perstabat,fœminæ quartũ iam diem ex partus difficultate grauissimè laboranti agentiq; animã, Xauerius accitus interuenit. fidei summam exponit:certũ ad salutem iter ostendit.assensa est mulier:baptismum expetijt:illicò peperit.ea re adducti propinqui,dein populares vniuersi,tyranno mitigato,repudiatis idolis, Euangelio credidere:quos omnes probè institutos pater sacro item baptismate proluit.Hæc & alia plurima Xaueriũ mirè districtũ habebãt:atq; vbi quod in præsentia satis esset,eodem substiterat loco; delectos ex omni Christianorum numero hypodidascalos(ij patrio sermone canacapoli vocantur) & probitatis,& ingenij laude præstantes,in ea locabat specula, qui cæteros in officio continerent,sacras tuerentur ædes, baptismate fungerentur; & si quid accidisset grauius aut difficiliùs, cõsignatum interea litteris memoriæ causa,postmodum ad se referrent. Hisce vicarijs commendato grege, ad aliud ipse aliudque deinceps oppidum aut pagũ, pedes, & quidem sine sacculo semper ac pera,transibat. Vbi oram omnem iis quæ dixi caritatis officijs,& prædicatione Euangelij peragrauerat, orsus iterum à capite eandem pari diligentia prouinciam obibat,pensum cùm à cæteris Christianis, tum verò à canacapolis exigens. Atque huic hominum ordini, quò commodius tam pię ac necessariæ functioni vacarent;certum auri pondus impetrauit quotannis in Lusitanæ Reginæ socculos ab Indis conferri solitũ; cùm quidem ad Catharinam scribens, Ioannis vxorem, insigni virtute ac pudicitia fœminam, haud ineptè lusi let, nullis eam soccis æquè facilè scãsuram in cœlum,ac precibus neophytorum, in quos Christi causa id opis ac beneficentiæ contulisset. Amplius annum Dei famulus in Paraua regione traduxit;cumque Domini agrum adeo reliquit probè cultum & consitum,vt hodie in primis totius Indiæ felix ac fertilis habeatur. Harũ rerum fama commoti Macoæ finitimi populi è Trauancoris regno ad Comorini latus occiduum,Parauis multitudine fermè pares, Xauerium ad se baptismi causa per supplices nuntios ac litteras euocant. ille profectus, eodem & institutionis,& peregrinationis ordine,plus decem hominũ millia vertente mense ad Christum adiunxit. noui dein ad eum concursus quotidiè fieri,atque vbi patrio sermone proposita principia Christianæ doctrinæ didicerant;cùm alia suspicere, & laudibus in cœlum ferre; tum verò ipsa pręcipuè decem diuinæ legis præcepta. mirari quàm illa æquitatis plena essent,quàm vera, quàm rectæ rationi consentanea. oblatã sibi è cœlo haud dubiè lucem gratulari inter se; deplorare suam, & maiorum suorum amentiam,qui ad eam diem in tam densis errorum tenebris, ac tantà vitiorum fœ-

A tum fœditate iacuissent. inde se mutuò ad Christianam religionem adhortari: mox catervatim ad fontem æternæ salutis accurrere. Hisce abluendis cùm maximè instaret Xauerius; noui à Manare legati superueniunt, id ipsum orantes: hoc nomine insula est, extremæ Ceilano ad septentriones apposita. eam quoque gentem, ne ipse ab inchoato opere abduceretur, missis interea pro se idoneis vtcunque viris, initiat. Is verò ager, non fidelium modò, sed etiam martyrum vberem segetem paucis diebus effudit. Siquidem Iafanapatani Ceilaniæ terræ tyrannus, cuius in ditione erant Manarenses, idolis ad insaniam deditus, audita re, insitam ingenio feritatem nouellos in Christianos exercuit. immissoque satellite, partim eorum occidit, partim varijs supplicijs per summam indignitatem affecit. pauci ex insula in continentem elapsi (in ijs regius quidam adolescens) terrestri leucarum amplius ducentarum itinere Goam vsque se contulêre. ibi ritè instituti omnes, & mystico partu renati sunt. Neque hac tãtùm regione se se tenebat animorum ardor. Macazares quoque, leucas in ortum quingentas ab Cocino disiũcti, Christianos doctores maiorem in modum expetebant. ij legatos primùm ea de re ad Antonium Galuanum (vti supra commemoratum est) miserant. Galuani iussu cùm ad eos tenderet Franciscus Castrius; aduersa tempestate prohibitus, Ternatem redierat infecta re. Felicius deinde nauigauit, cùm Sosa Indiam regeret, Antonius Paiua, coemendi sandali causa missus in easdẽ insulas ab Rhoterico Vasæo Pereria, Malacæ Præfecto. Iam ante, in illis emporijs negotia gesserat Paiua, ac proinde multos ibi notos habebat; neque erat Macazarici sermonis ignarus. Vt in Supanos deuenit (hoc nomine gens est) Rex ipse, iam septuagenarius, in primis totius Macazaris potens & bellicosus, vltrò (quæ facilitas Regum illorũ est) ad inuisendum aduenam accessit. Filium ducebat secum, annos quindecim natum; itemque adolescentulas, aureis armillis ornatas, triginta. Eo comitatu cùm ad portum venisset; accepta salutatione redditaque, varijs de rebus, vt fit, cum peregrino mercatore sermonem instituit. inter cætera quæsiuit ex eo, quid ita, Lusitani Mauris (sic vulgo Mahometanos appellant) infensi infestique potissimum essent. Ea occasione arrepta, Lusitanus, in hæresis Mahometanæ vitia, & ipsius auctoris ambitionem, fraudes, auaritiamque pro ea quam habebat fandi copia inuectus; ijs dein vitijs fraudibusque, veritatem, ius, fasque Christianæ religionis opposuit: deque ipso Christo Dei filio, generis humani liberatore, nonnulla subiũxit. Inde affirmauit, nomini Christiano cum sceleratissima & corruptrice animorum secta, proprium ac perpetuum bellum esse susceptum. Omnia Regi probabilia admodum visa: &, quod iam aduesperasceret, domum regressus, Paiuæ xenia misit ad nauem. Postero die, ac sæpe deinceps, multa ex eodem sciscitari perrexit: in ijs, illud etiam; quisnam esset Iacobus quidam, quem in prælijs inuocari ab Lusitanis, ad se Mauri detulissent. Ad hæc, Paiua, de Christi discipulis ad Euangelium prædicandum à magistro dimissis, pauca perstrinxit. in ijs, præcipua sanctitate meritisque fuisse Iacobum, qui primus lætissimum Hispaniæ, patefacti hominibus cœli, nuntium attulisset: atque idcirco in eius præcipuè Apostoli tutela ac patrocinio Hispanos latere vniuersos. ac proinde, inter dimicationem ab ijs inuocatum contra Christianæ fidei hostes adesse fulgentibus armis horrificum, igneo equo insidentem. eius rei, vel Mauros optimos esse testes, qui conserta cum Lusitanis pugna, plures ipsi ac paratiores, tali viso non semel cæcam in formidinem, fugamque præcipitem acti sint. Sub hæc Paiua è Christianis institutis, de inuocatione præsidioque cœlestium pauca disseruit. Cùm hæc & alia id genus complura, mira quadam approbatione per eos dies audisset Rex, neq; tamen de capessenda peregrina religione statueret quic-

ret quicquam; Paiua, quod in eo emporio tempus vltra negotiandi non D
esset; ad Siani regnum leucas inde quinquaginta processit. Cum Sianio Rege familiaritas intercedebat Paiuæ; quippe apud quem ægrotus olim in hospitio fuerat, multaque cum eo de Christianis initijs egerat. Hunc vbi adesse cognouit Rex, confestim ad eum, iactis procul à portu anchoris in salo stantem, prior visendi gratia transmisit. & mirifica quadam ex eius aspectu voluptate perfusus, post mutuam salutationem; Auguror, inquit, faustum ac felicem mihi meisque tuum esse aduentum, ò Paiua: quādoquidem, ex quo te aspicio, tanta ac tam noua me gaudia pertentant. multo dein ac sua ui cum peregrinis habito sermone, digreditur. Insequēti luce, cùm ad eum salutandum honoris causa vicissim in vrbem Sianum Lusitani venissent; conuersus ad Paiuam Rex, Caue, inquit, putes excidisse mihi, quę, hic apud nos cùm esses, de vestræ nationis in vnum Deum fide ac pietate narrasti. hærent ea mihi penitùs infixa; neque vnquam ex eo tempore voluntas mihi eiusdem amplectendæ ac profitendæ fidei defuit. Sed hactenus, me, popularium metus, si ab auitis institutis abscederem, nec non existimationis ratio, si, grandi iam natu, repentè immutatus viderer; ab hoc tam honesto consilio retardarunt. easdem ob causas adhuc animi pendeo: teque pro amicitia consulo, quid mihi faciendum putes. ac simul quæso vti corā hisce proceribus (adstabant autem plures) aliqua de fidei vestrę mysterijs, deq; hominis Christiani officio disseras. Tum Paiua, se indoctum præfatus, ac minimè dignum qui tam sublimia tamque diuina tractaret, ac nihilominus incenso pij Regis studio pro sua parte non defuturum; orsus à primo decalogi præcepto, cætera singillatim deinceps quàm planissimè potuit explicauit: eaque cuncta summatim ad illa duo capita redigi ostendit: amoris erga Deum, & proximum. Magno assensu, Regis præsertim, ea oratio audita. sic ille abijt dies. Postero, eædem scholæ pari auiditate repetuntur. Paiua, ad ea quæ tradiderat, sermonem adiunxit de officijs operibusve misericordiæ, quæque ad corporis, quæque ad animi auxilium pertinent; ijsque operibus præcipuas Christiani muneris partes docuit contineri. Ab ea peroratione dimissus Paiua, proximo die reuocatur in regiam. ille, Deum enixè precatus, vti mortalibus cœcis lumen aliquod æternæ veritatis offerret, ad vrbem properauit, in rerum diuinarum cogitatione ita defixus, vt viæ laborem, ac tempus omnino fefellerit. Vbi ad Regem peruenit, adstante F
nobilium corona, rursus de Christianis præceptionibus verba fecit. exinde quæsiuit ab eo Rex, num quid de mundi creatione cognosset: ille, totam eius creationis seriem, à sanctis hominibus & prophetis conscriptam esse respondit. Cùm, Sanctus quidnam sibi vellet, rursum interrogasset Rex (id enim verbum Paiua reddere Macazaricè nequierat, propterea quod ij populi, vt sanctitatis ipsa re; sic etiam vocabulo carent) sanctos esse, inquit, eos, qui proposita nuper ab se præcepta seruarent; ac se quàm maximè à corporis contagione seiungerent. huiusmodi fuisse rectæ religionis interpretes, Dei plenos; ac proinde nullum in eorum scriptis inesse mendaciū. Tum Rex; quid est, ait, mendacium? Atqui, vt ad hoc respondeam (inquit Paiua) liberali venia est mihi abs te opus, ò Rex. quod si nihilominus acerba & aspera mea tibi visa erit oratio; peto quæsoque, vti omnem in me vnum iram exerceas: Lusitanos meos cum suis rebus incolumes abire permittas. Cùm ille continuò quidlibet exprομendi potestatem fecisset, Scire aues, inquit, mēdacium quid significet. Ego verò, nulla comparatione huiusce tibi vocabuli vim facilius aut clarius demonstrauerim; quàm ista ipsa quam vos agitis vita. Cùm enim IESVM Christum, Dei filium, totius veritatis auctorem, penitus ignoretis; sic fit, vt erroribus infinitis impliciti, à veritate semoti, in ipso mendacio volutemini. Cùm hæc & eiusmodi maximè

A xime dicerentur, subitò coactæ nubes, magno cum cœli fragore, tonitribusque, & procellis, ingentem vim imbrium effudêre. quæ res eò & mirabilior visa est, & gratior accidit, quò maiore cum detrimento frugum, diuturna siccitate laboratum in ijs regionibus fuerat. Cùm dein Regem vrgeret Paiua, vt in Christi verba sine dubitatione iuraret; ille nouem insuper dies ad deliberandum sumpsit. Obstabant egregiæ ipsius voluntati, maximè sacrificuli, quos vocant Becos, teterrimum genus. ij, quemadmodum Satanæ ministros decet, ipso amictu ornatuque corporis, muliebrem sexum certatim ementiri non dubitant, expilant faciem, crines alunt comuntque: dentes artificio quodam inaurant: denique fractis motibus gestibusque, luxum atque mollitiem produnt. ijsdem fœminam attigisse capitale est: ardenti viuus crematur pice qui tale quippiam admiserit. at verò ipsi (quod vix auditu fas sit) certis inter se legibus nubunt: & praua insuper vulgo ferentes dogmata, miseram gentem nefariæ turpitudinis ac superstitionis implent. igitur hi præcipuè, ab noua religione absterrebant Regē; quippe qui omnibus adsueti flagitijs, Christianæ seueritatis & castimoniæ nomen horrerent. Accedebant ad labefactandum, si qua possent, Regis propositum Mahometani quoque complures, qui mercaturæ causa in eius regnum ex Vgentana, Pane, Patane conuenerant. Horum sceleri & conatibus dum obuiam itur, Supanus interim Rex, bene comitatus, ornatissima classe, nec opinato superuenit. ac primùm omnium interrogat Lusitanos, num Sianius Christo se addixerit. Cùm ab ijs responsum esset, Sianium cunctari deliberabundum adhuc; Supanus, in re adeo salutari, tam longa deliberatione quid opus est? inquit. ego quidem, nulla interposita mora, Christianum me volo fieri. Tum Paiua, quod sacerdotibus careret, ipse per se perq; suos raptim ara excitata, quā maximè festo apparatu, Regem sacro baptismo ritè lustrandum curauit à quodam è comitibus, cùm cætero corporis habitu, tum ipsa canicie venerando. post Regem, alij quoque complures amici & propinqui eodem sacramento expiati. Regi, Ludouici nomen impositum. cætera cohors, alij aliter appellati. Summa dein cum lætitia, & gratulatione bombarda perstrepuit; reique gestæ fama longè ac latè manauit. eo exemplo incitatus, tandem aliquando Sianius omni contempto periculo rupit moras. à Paiua ipso cum primoribus aliquot baptizatus, Ioannem appellari se voluit. Bonorum ingenti gaudio celebratus hic item dies: & Reges ambo præter veterem amicitiam ac vicinitatem, nouo insuper sacræ necessitudinis ac societatis vinculo magis magisque constricti. Abeunte dein Paiua cum suis, veriti, ne duce, ac magistro destituta gens, breui pristinos in errores ingeniumque recideret; oratores ad Malacæ præfectum implorandi tam necessarij subsidij causa misêre. Hic admodum Euangelij cursus (quod quidem exstet) gerente Præturam Sosa, per triennium fuit. Interea Prætor ipse, tuendæ atque administrandæ prouinciæ diligenter operam dederat. Is, vt primùm Goam est delatus, inito magistratu, hyemem totam fermè iure dicundo consumpsit. atque illud ab eo in primis laudabiliter institutum, vt sexta quaque feria valetudinarium publicum ad consolandos ægrotos inuiseret: ibidemque rei diuinæ palam interesset. custodias præterea singulis hebdomadis adibat: vinctorum cognoscebat causas, curabatque vt salua æquitate ac fide, quamplurimi soluerentur. idque toto præturæ tempore solenne seruauit. Exacta hyeme, præfecturas de more distribuit. ipse ad Baticalæ Reginæ ferociam edomandam arma conuertit. Hæc mulier, stipendiaria Lusitani Regis, non modò vectigal dudum abnuebat pendere; sed etiam piratis & hostibus nominis Christiani tutū in suos portus dabat receptū. Sosa, quadraginta nauibus, in quibus præter auxilia Lusitani erant mille quingēti; ad Baticalam

ticalā profectus,in ipso portus aditu consistit.inde missi ad Reginā,qui debi D
tas pensiones,& præterea piraticas parones ad vnū exigerent.illa, metu repentino icta, quatuor in præsentia mittit parones.inde cùm varias ad frustrandū excusationes afferret;descensione facta Prętor instruit aciē.Mahometani,primò è palmetis in hostem intrepidè subeuntem, varij generis tela conijciunt.dein,vbi ea sperni sensère, ad vrbem citato recedunt gradu. ibi rursus conglobati in conspectu liberorum, & coniugum (nam Regina tum aberat)prælium instaurant.anceps aliquandiu dimicatio fuit, sed inferente se acrius Lusitano,fusi per agros, fugatique omnes: oppidum nullo defensore captum & incensum est:è Lusitanis desiderati duodecim, vulnerati complures.è barbaris maior multo numerus cecidit. Cæterùm in ea pugna insigne traditur facinus Francisci Almeidæ Scalabitani.is,conspicatus commilitonem in extremo discrimine,hostiles manipulos impetu capto perrumpit: circumuentum Lusitanum egregiè protegit: & in eodem hærens vestigio,intentos in se mucrones ac tela tandiu sustinuit;quoad suis ad opem vtrique ferendam spatium datum est.ita,coronam is quoque ciuicam;populari seruato:præcipuam victoriæ laudem; absterrito Mahome E
tano promeruit.exinde Prætor,succedentibus in orbem centurijs, Batticalanos fines,non intermissa dierum aliquot clade vastauit.ac metu malisq; demum,Reginam & consiliarios,ad piraticas tradendas naues, pernumeranda stipendia,& pacem renouandam adegit.postremò victor incolumi classe Cocinum petijt:ab Cocino dimissis varia in loca nauibus, in vrbe Malaca primus portorium & scripturæ magistros instituit:ex quo,ad regia vectigalia non mediocris accessio facta est.Inde Goam in hybernà reuectum,cupido incessit Tremelani delubri exspoliandi,credo, quod eo cultu ac donarijs indignum idolum duceret.in Coromandelio tractu delubrum id est;cùm cætera superstitione,tum auro ac diuitijs inclytum. in eā rem,Sosa,permultis ijsque aptis remigio nauibus quò facilior esset ad terram appulsus, & tribus ferè armatorum millibus, ineunte vere cùm ab Goa soluisset, vixdum in altum euectam classem atrox tempestas oborta pæne demersit.maximo in periculo prætoria ipsa triremis fuit.dispersæ cæteræ,Cocinum denique tenuêre.Inde ad insulam processère, quam à vaccis appellant.ibi ab exploratoribus cognitum,Coromandelium littus omne,contra quàm Prætor ab alijs audierat, asperum & importuosum esse: F
nullam ibi tutam stationem fore.Hoc nuntio reuocatus;ne nihil omnino tali apparatu egisse videretur,ad Colanum repente flexit. ibi arcem, vti docuimus,Lusitani habebant.Rex erat socius:ac tum ab vrbe cum exercitu aberat,bellis finitimis occupatus. ab arce leucas circiter quatuor, à mari non plus vna,distabat fanum,in quo magnā item pecuniæ vim asseruari ferebat fama.Prætor in terram egressus,per speciem amicitiæ paulatim ad locum progredi . populus mirari quid in pacata regione sibi vellent armatæ Lusitanorum cohortes.vbi templum intrantem vident Sosam; tum demum sensère quid peteret. extemplò reliquias militum ex agris euocant:atque ad naues redeuntem Lusitanum angusta ac depressa via (quod ad Calecutum olim Albuquercio euenerat)è superiore loco,syluisque ac sepibus,Naires minus centum adorti;sagittis ac fistulis magno detrimento affecère.Sosa,cùm agmen clauderet,ex equo degressus quò minus ad ictus pateret;fermè triginta suorum amissis, vulneratis compluribus, ægrè ad mare peruenit,haudquaquam satis magno operæ pretio:siquidem effossis templi penetralibus,auream ollam extraxerant numulis argenteis plenā, quos Indi fanones vocant,neque sestertium plus vnum continent singuli. Eam ollam Ioanni Regi dono missam, consulti Pontifices reddendam Colanio censuerunt. reuecta quamprimum in Indiam, & eodem loco
Regis

A Regis iussu reposita est. Per idem tempus, crescendi ex aliorum malis, præclara se Lusitanis dedit occasio. Inter Azedecanem & Idalcanem (vti sunt eæ gentes ad omnem flatum spei vel timoris mobiles & infidæ) noua odia & simultates exstiterant. Idalcan Azedecanem, beneficiarium & vectigalem suum, in regiam pro potestate euocabat. ille capiti metuens, pariterque thesauris quos diuturna parcimonia rapinisq; congesserat; palam imperium detrectabat. Inde mutuò sibi struere insidias, mox etiam bellum apertè moliri; ac demum in eius belli societatem pro se vterque muneribus ac promissis Lusitanos allicere. Inter cætera, Azedecan, exturbandi è malè parto imperio Idalcanis, consilium cepit eiusmodi. E stirpe Decanij Regis, quem à satrapis ducibusque circumuentum & captum fuisse memorauimus, Meales erat quidam. is, ad otium magis quàm ad arma natus, & seuitiam Idalcanis haud sine causa pertimescens; veniam ab eodem impetrauerat, religionis ergò secedendi Mecam. ibi cum vxore liberisque aliquandiu commoratum, Solimanus archipirata, de quo supra diximus, Indiam petiturus, auexerat, iniecta quidem spe auiti regni recuperandi: sed, quod multo similius veri est, quò per eum, si res ita ferret, seditiones ac turbas in B iis regionibus excitaret. Hisce ergo promissis inflatus Meales, & comiter in classem acceptus, in Cambaiæ deuenerat fines. Cæterùm à Lusitanis paulo post victo & fugato Solimano, haud quaquam suis viribus fidens, ibidem in exsilio spontè substiterat. ea re cognitâ Azedecan, ex vrbe Bilgano leucis ab Goa quatuordecim, per occultos interpretes ac litteras instare Garziæ Castrio Goæ præfecto (nam Sosa tum aberat) vti Mealem è Cambaia quamprimùm accersat. is vbi Lusitano præsidio septus in terra Decania pedem posuerit, concursum ex agris vicisque, ab importuni tyranni odio, ad iustum ac legitimum Regem extemplò futurum. se quoque in id ipsum paratas habiturum copias: & Lusitanos, Meali tum inopi egentique quibus velint impositis legibus, si eum in patria locauerint sede; pro insidioso & rapaci accola, vicinum Regem ad omnia fidum atque opportunum habituros. Hisce atque aliis rationibus facilè persuasum præfecto, vti magnis pollicitationibus Mealem cum vxore liberisque Goam euocaret. Eò vbi peruenit, confestim admonitus Prætor, qui tum erat Cocini, Goam repetit. ibi in concilio dies aliquot anceps deliberatio tenuit. nam & pacem cum Idalcane factam, repente violare, nefas; & Mealem vltrò C accersitum repentè deserere, turpe non sine causa videbatur. Variantibus inde sententiis, cùm aliquandiu hæsisset Prætor, tandem è dignitate fideique nominis Lusitani statuit esse, Mealis afflictas fortunas omni ope excitare, & cum Azedecane, iamdiu id exoptante, vires atque arma coniungere. Habito delectu, clam dies ad reducendum Mealem præfectis edicitur. iam ad primos Decanij regni fines præsto erat populariũ manus, Meali excipiẽdo submissa. Vbi dies affuit, Prætor ipse cũ armatorũ copiis Mealẽ sine fine gratias agentẽ ad littus honoris causa deducebat. vix ad arcem Benestarini peruenerant, vndè in continentẽ ex insula traiectus est; cũ seuocatum Prætorem Petrus Faria Lusitanus vir bello egregius, & magno rerum Indicarum vsu monere etiam atque etiam institit, integris rebus videret quid ageret: perfida barbarorum ingenia, inconstantiam rerum humanarum apud se reputaret: neu florentes tum Lusitanas opes cum perditis misceret exsulum rebus; neu Idalcanem tãta potentia Regem, amicum ac socium, sine causa lacesseret. mittendi Mealis, quandocunque sit opus, arbitrium penes Prætorem fore: sedandi belli, si temerè moueatur, non quoties libeat, facultatẽ fore. Hac oratione, & simul auctoritate viri permotus Prætor, qui adhuc fluctuaret animo, repente, quasi noua res aliqua maioris incidisset momenti; redire vnà cum Meale cunctos in vrbem iubet. id cũ initio sermo-

sermonem æquè ciuibus atque aduenis præbuisset, sapienter dein factum D apparuit. siquidem quintodecimo fermè post die, nuntius venit, ab Idalcane debellatum esse. Profectus magno cum exercitu ab Vrbe Visapore (ea distat ab Goa leucas circiter sexaginta) Bilganum acri obsidione cinxerat. Azedecan inclusus, vrgente animi ægritudine senioque, extremum obierat diem. eo demortuo, Idalcan vrbem facili negotio captam diripuerat. magnas ibi opes, ingentem rei bellicæ apparatum inuentum aiebant. Hæc vbi Goam allata sunt, Prætor necessitatem in consilium vertit: celato quid nuper egisset; legatum victoriæ gratulandæ ad Idalcanem mittit. Mirè opportuna ea fuit legatio. Idalcan, inter ipsam rei tantæ lætitiam, vel Prætoris officio, vel ipsius legati dexteritate captus; Bardesios & Salsetanos vicos agrosque; & extra suam ditionem quicquid Azedecanis fuisset; Lusitanis attribuit; cum eo tamen, vti Mealem cum coniuge & filijs Malacā amādarent, ibiq; custodiendum curarent, ne ad nouos tumultus ciendos redire posset in patriam. Prætor, ea donatione gaudens, misit extemplò qui possessionem locorum adirent, & vectigalia nomine Lusitani Regis, vt olim, exigerent. De Meale incertis implicans responsis, callidè rem extraxit, neque ab Goa dimisit hospitem; verbo, vti in oculis populi Goani tutius adseruaretur: re vera, vt in tanta locorum vicinitate, hoc metu Idalcanem in officio contineret. ex eo tempore Meales nequicquam e proximo auita intuens regna, & Lusitani præfecti fidem implorans, Goæ in libera custodia dissimulanter est habitus. Hæc fermè ab Sosa Prætore gesta; quem deinde virum, in Lusitaniam secundo cursu reuectum, & auctoritate florentem & opibus, præcipuo in honore semper habuit Rex. Cæterùm eius præturam vna res maximè fecit insignē; aperta per id tempus, & primùm cognita nostris hominibus terra Iaponia. cuius de terræ & cultorum ingenijs ritibusque, tametsi non pauca dudum à nobis alibi tradita sunt; tamen hic etiam exponi quædam aut ex eo tempore allata, aut etiam liquidius comperta, locus haud dubiè postulat. Quem igitur vulgo Iaponem vocant, ex præcipuæ tres insulæ sunt, circumfusis alijs minoribus interfluo euripo disiunctæ. Prima & maxima, in satrapias aut regna tria & quinquaginta diuiditur: eius caput est vrbs Meacum; inde insula tota denominatur. alterā Ximum appellant. hæc satrapijs regnisve cēsetur nouem. nobilissimas habet vrbes, Vosuquim & Funaiū regni Bungensis. Tertia dicitur Xicocum: satrapias aut regna continet non plus quatuor; insignis F maximè Tosa vrbe regni cognominis. ita Iaponis vel regna, vel satrapiæ (sunt enim complures in quas vocabulum regni minimè conuenit) in vniuersum numerantur sexaginta sex. Totius terræ longitudo fermè in ducenras, vti ferunt, leucas excurrit. huic nequaquam respondet latitudo: decem rantùm alicubi patet; summum triginta non amplius. de ambitu nil dū certi proditum est. Iacet ab Aequatore in Arctum à trigesimo gradu ad trigesimum ferè octauum. Ab oriente obuersa est nouæ Hispaniæ, centum & quinquaginta leucarum interuallo. A Septentrione, Scythas vel Tartaros, & alios ignotæ feritatis populos; ab Occidente adspicit Sinas, varia pro littorum flexu excursuue distantia: siquidem ab vrbe Liampo, qui Sinarum regnis in ortum est limes; ad Iaponis insulam Gotum, quæ prima inde nauigantibus occurrit, leucas numerant sexaginta: ab Amacano autem, occiduo Sinarum emporio, vbi Lusitani fermè negotiantur, ad eandem Gotum, leucarum ducentarum nonaginta septem traiectus est. A meridie, vasto mari interfuso, inexploratas habet terras, è quibus casu nautas olim quosdam in Iaponem delatos fama est, neque inde soluisse. Tellus, maxima ex parte, niualis ac frigida, neque admodum ferax. Septembri mense oryzam (is cibus est communis omnium)

A omnium)quibuſdam etiam locis Maio triticum metunt: neque ex eo panes more noſtro,ſed genus quoddã offę,ſeu polentę cõficiunt.Salubris cœli temperies:aquę bonæ:calidas etiã alicubi,medicos in vſus emicate cogni tũ eſt.Editi præruptiq; montes cũ alij paſſim,tum duo præcipua nobilitate viſuntur,quorũ alter, incertæ appellationis, aſſiduè flammas euomit;inq; eius cacumine,certis hominibus,poſtq̃ voti cauſa diu ſe macerauerint,ſplẽ dida circumfuſus nube ſe ſe cacodæmon oſtendit;alter Figenoiama nomine,Leucarum aliquot aſcenſu trans nubes attollitur.E terræ viſceribus incolæ varia effodiunt metalla:& longinquas nationes ea merce pelliciunt. Arbores vel ad amænitatem,vel ad fructum ferunt haud abſimiles noſtris. vnius tamen, quæ palmam imitatur, ignoto nomine, admirabile prorſus ingenium.ſiquidem(vti perhibent)humorem quẽlibet reformidat: ſi fortè maduerit,contrahit illicò ſeſe,|ac veluti peſtifero contactu marceſcit. remedio eſt,auulſam radicitus, in ſole ſiccare; & in vacuum ſcrobem ſcoriam ferri contuſam,vel ſitientem arenam infundere: ibi, poſtquam aruerit,rurſus depacta,reuireſcit, ac priſtinum nitorem decorẽq; recipit.rami

B quoque decidui ſeu defracti, ſi clauo ad truncum affigantur, velut inſiti coaleſcunt.Plurima verò varijs locis exſurgit cedrus,tantæ proceritatis, & craſſitudinis,vt inde fabri,baſilicarum columnas,& cuiuſlibet quamuis capacis onerariæ malos efficiant.Ex animantium genere, oues,porcum, gallinam,anſerem,fædaſque alias domi haudquaquam alunt Iaponij: ſi caro guſtanda ſit,ferina veſcuntur.Campos, boum & equorum militarium armenta:ſaltus atq; dumeta,lupi, cuniculi, apri, cerui pererrant. è volatilib⁹, phaſiani,anates amnicæ,palumbes,turtures,coturnices,ac ſylueſtres gallinæ cernuntur.Piſce cùm alio abundant incolæ,tum verò fluuiatili trutta, ſeu ſilare,& marina tamquã aloſa;huic honos plurimus.Butyrum neſciũt: oliuò carent:factitio vtuntur,è cetis ad littus eiectis:pineas tædas ac faces, alicubi etiã paleas ad lumen adhibet vulgus.Procera ſtatura,ſi cui contige rit,& decoro corporum habitu gloriantur.lenta pleriſque viuacitas;firmę vires:in ſexageſimum vſque annum militaris ætas extenditur. Barbam alunt modicam:in capillo varius eſt mos: vòlſellã dẽpilant, pueri ſincipur, plebeij ac ruſtici dimidium caput, viri nobiles totum fermè, paucis ad occipitium relictis capillis,quos attigiſſe quempiam,cõtumeliæ loco vel ma-

C ximæ ducitur. Mortalitatis incommoda,famem,ſitim, æſtum, algorem,vigilias,laboreſque admirabili patientia tolerant.in lucem editi, vel hyeme ſumma,protinus lauandi ad flumina deferuntur.ab vbere auulſi, venatu exercentur, & procul à matre ac nutrice locis habenrur aſperis, quod ita ſentiant,nulla re magis infringi animos, quàm molli ac blanda educatione.Storeis, culcitræ in modum tumentibus, nitidiſque, pauimenta conſternunt.in ijs & ſomnũ,ſubiecto ceruicibus lapide vel tigillo,& cibum capiunt genibus nixi,cruribus inſidentes. Munditiarum apud eos haud minor quàm apud Sinas cura. paxillulis item ipſi duobus inter edendum ita ſcienter vtuntur, vti neque excidat quicquam, nec digitorum terſu opus ſit.cænationem inttant excalceati,ne cataſtromata calcando coinquinẽt. tenuiores,ad marè præſertim,victitant herbis,oryza, piſce: diuites, ad conſuetudinẽ Sinarum,ornant ſplendidè atq; apparatè cõuiuium.in ſingula fercula, ſine linteis aut mappis mutatur ſua cuiq; conuiuæ menſa è cedro pinuúe,palmi ferè altitudine,binum dodrãtium quadro,nitidiſſima,lectiſſimiſque diſtincta coloribus.cibi cõfecti, in pyramidem exſtruuntur,auro conſperſi,cupreſſinis ramulis ad gratiam prominentibus. nonnunquã etiam,roſtro pedibuſq; inauratis aues integræ nobilibus patinis inferuntur. Hoſpitem & conuiuam hilarè ac libenter accipiunt. conuiuandi ac pro-

pinandi multas habent leges cum ritibus exquisitis: hasce cuncti diligenter obseruant. Vsum vitis ignorant. oryza exprimunt vinum: sed ipsi quoque ante omnia delectantur haustibus aquæ pæne feruentis, inſperſo quem ſupra diximus puluere Chia. circa eam potionem diligentiſſimi ſunt; ac principes interdum viri ſuis ipſi manibus eidem temperandæ, ac miſcendæ, amicorum honoris cauſa dant operam: certaſque habent ædium partes, huic miniſterio dicatas: in iis foculus aſſiduè ſtat, cortina è ferro liquato ſuperimpoſita. inde, venientibus & abeuntibus amicis pocula porrigunt: hoſpitibus verò, in digreſſu, contemplandam etiam offerunt gazam, quæ apud eos maximi fit. ea fermè ſunt illius quam dixi potionis inſtrumenta, focus & olla cum tripode, infundibulum, figlini calices, cochlearia, & vaſcula, tum herbæ ipſi, tum pulueri qui ex ea conficitur, adſeruando. Hæc, vtique certi generis, quod non niſi peritus eiuſmodi rerum inſpector intelligat, haud inferiore apud Iaponios habentur loco (quandoquidem hæc opinione gentium conſtant) quàm apud Europæos anuli gemmati, & baccata monilia. Mira etiam dignitas, omni ornatu remoto, nudis gladiorum laminis certorum opificum. prorſus, vti nonnullæ aureorum quinque circiter millibus æſtimētur. Magnus inſuper honos papyri plagulis quibuſdam læuoris eximij, in quibus, atro monochromate ſingulæ tantùm aues, arboreſue, nobilium artificum penicillo pictæ retinent oculos. Hæc igitur, vt dixi, Iaponij, dynaſtæ præſertim, & auidè ſibi comparant, & alijs ambitioſè proponunt. Ligneis plerique ob crebros terræmotus, quidam tamen ab imo lapideis vtuntur ędibus, elegantia atque arte viſendis. magnifica item exſtruunt templa, & ſacerdotum vtriuſque ſexus ampla & ſumptuoſa cœnobia: quamquam ingentem eorum numerum, hæc ſcribentibus nobis, præpollens tyrannus Nubunanga, non tam Chriſtianæ rei ſtudio, quàm exſecrabili quodam omnium religionum ac ſuperſtitionum odio, nuper euertiſſe nuntiabatur. Sermo Iaponiorum, vnus & communis eſt omnium; ſed ita varius idem & multiplex, vti plures haud immeritò videantur eſſe. quippe vniuſcuiuſque notionis ac rei, multa vocabula ſunt, quorum alia contemptus, alia honoris cauſa; alia apud principes, alia apud plebem; alia denique viri, alia fœminæ vſurpant. ad hæc, aliter loquuntur ac ſcribunt; & in ipſa ſcriptione, aliter epiſtolas, aliter volumina libroſq; conficiunt: habent autem plurimos, tum ſoluta oratione, tum elegantiſſimo verſu conſcriptos. porrò notis vtuntur eiuſmodi; quarum ſingulæ, ſingulas, vel etiam plures dictiones, Aegyptio ac Sinenſi more, cōtineant. ad ſummam, à noſtris haud imperitis rerum æſtimatoribus, Iaponica lingua, Latinæ, vel genere ipſo, vel vbertate præfertur. Itaque ad perdiſcendum, & magni laboris, & longi temporis indiget. Armis verò apprimè dedita gens eſt. ea ſunt, præter ferream fiſtulam, arcumque & ſagittas, gladius incutuus, & pugio (queis ab duodecimo ætatis anno ſe ſe præcingunt) tam egregia chalybis temperatura, vti ferrum noſtrū acie propemodum illæſa diffindat. accedit pilum auro argentoúe bracteatum, falce præfixum: nanguinatam appellant. haſtis item egregiè vtūtur, quæ noſtras & leuitate, & longitudine ſuperant. Amictus ab infantia ad iuuenturem ſumunt varios, idque cum cæremonijs, & ſolemni apparatu. Cæterùm, qui adulti iam ſunt, talarem geſtant verſicolorem tunicam. hanc domi demittunt; prodituri autem, in caligas infundunt, ad imum æqualiter laxas; eaſque circa renes leui ſubligant nodo. Tunicæ amiculum ſuperinduunt breuiorem (quimonem vocant) manicis non vltra cubitos eminentibus. haſce veſtes per æſtatem gerunt ſimplices, ac ſubtiliſſimo textu: per hyemem ſcilicet denſiores ac duplices, inſerto item ſerico tomento; eaſque, ne incommodè tumeant, perquàm artificio-

A artificiosè perpungunt. Calceis crepidisúe fine obstragulo, sandaliorum instar, vtũtur, corneo ad extremum exstante hemicyclo, quē, firmitatis causa, primum inter & secundum inserunt digitos. Flabella gerunt, tum ad velandam faciem, tum ad auram colligendam, auro sericoq; intertexta. sub vmbella fermè proceres, alioquin aperto capite, in sole pariter ac pluuia vterque sexus incedit. è coloribus festum habent nigrum atq; puniceum: albus in luctu est. Ac plurimis quoque alijs in rebus, credi vix potest, quantopere à nostro, victus eorum & cultus abhorreat. In olfactu, suffitus nostros minimè ferunt; alia ipsi quædam odoramenta succendunt. In gustu, nostras illi epulas, nos vicissim illorum condimenta aspernamur. Aquam nos gelidam, illi calefactam æstate pariter & hyeme potant. In auditu, symphoniam eorum, nostræ aures omnino refugiunt. Nobis, dentium, in candore; illis., quod mirère, in ipsa nigritie decor est. itaque atro quodam eos pigmento identidem inficiunt. fœminas in publico viri & cognati præcedunt, famuli subsequuntur. equum nos ab læua, illi ab dextra conscendunt. Inter salutandum, nos caput; illi, perleui crepidarum vel B sandaliorum excussu, pedes aperiunt. aduenienti amico nos adsurgimus, illi subsidũt. nobis gemmæ, illis ferrea vel fictilia vasa in honore sunt. Iam, in curationibus, nos dulcia & bene cocta, illi salsa, & acria, & cruda ægrotis apponunt: nos, pullos & altilia; illi pisces atque conchylia. pharmacis nos fermè olidis & amaris: illi perquàm suauibus & odoratis vtuntur. nos crebrò sanguinem, illi nunquam eliciunt. Atq; alijs item in generibus ita multa obseruant eiusmodi; vt si minus plãtis (neq; enim id probè dũ exploratum est) moribus certè orbi nostro planè oppositi videantur esse. Neq; verò, cur ita faciant, probabilem plerunq; rationem afferre non possunt. vt illa: sidere quã attolli, maioris venerationis indiciũ: cuiuslibet vsus vasa, quàm nullius cõmodi lapillos, quantauis mercede, sapientius emi: frigida cõprimi fibras, irritari tussim, & pectoris vitia, restingui natiuos ignes: feruida foueri calorem insitum; laxari meatus, eoque facilius leuari sitim; ægro, quas appetat natura potiones, non quas horreat, propinari: sanguini, quippe vehiculo vitæ, parci oportere defendunt. & alioqui, non minus illis Europæi, quàm Europæis illi ridiculi sunt. ac, si quando per munditiarum aut elegantiæ contentionem, vt fit, cauillis agatur; par pari nobis C egregiè referunt. Sed cùm in eiusmodi rebus tã vehementer à nostra cõsuetudine discrepent; iidem tamen in constituendis hominũ classibus ordinibusúe, haud absimile nostro discrimē ac rationē sequũtur. ordines ij, quinque præcipui. Primus, eorũ qui cũ imperio sunt, rerumq; potiuntur: hosce communi cunctos nomine Tonos appellant, quamquam inter ipsos Tonos alij dein existant dignitatis gradus, vti apud nos Regum, Ducum, Marchionum, & Comitum. ij omnes, non tã auro pecuniaúe: quàm cęteris opibus, & clientelis abundant. quippe ad regnum euecti, militibus amicisq; agros (iure fundi sibi retento, ac nullo imposito vectigali) diuidunt ea lege fruendos, vt & in pace, descriptis ordine ministerijs appareant Regi; & in bello, suis ipsi cibarijs ac reliquo sumptu militiã obeant. sic fit, vti dynastæ, quamquam in magna numorum inopia, tamen & multitudine bellatorum, & aulæ frequentia cæteroque apparatu, vim imperij, ac speciem regię maiestatis obtineant. Illud verò præclarum, quod animo excelso, nõ morte demum aut vltima necessitate cogente excedunt gubernaculo, sed vbi vrgere cæpit senium, certis ad victum cultumúe sibi prædijs reseruatis, filiũ aut si quem alium successorem destinarunt, artibus regnandi ac præceptis imbutum; plerunq; ipsimet in solio collocant; ac iuuenilē eius ætatē exinde prudentia, rerũ vsu, consilijs iuuant. quod ipsum apud nos ab Carolo Quinto Cæsare, quò latius ac felicius imperabat, eò maiore moderationis

ac sapientię laude factum animaduertimus. Altera Iaponiorum classis, eorum est qui nefaria gentis illius procurãt sacra, capite ac mento prorsus abraso, inter quotidiana & occulta flagitia & stupra, cœlibem nihilominus ac sobriam professi vitam, atque ad mortales decipiendos, conciliandę pecuniæ causa, in omne argumentum sanctimoniæ grauitatisq; cõpositi. iidem nobilium ac diuitum exsequias ducunt; & alternantibus in odæo choris, carmina suo more decantant; & dicendi copia & facultate præstantes, concionibus populum arbitratu suo circumagunt. Variæ ac multæ numerantur eorum sectæ: nec desunt qui ad quandam Rhodiorum equitum speciem (Christianos quippe ritus hac etiam ex parte malus effingit dæmon) bellicas vnà cum religione res tractent: sed communi omnes appellatione Bonzij vocitantur, honesto loco nati pleriq;: nam proceres, multitudine liberorum, & angustia rei familiaris vrgente, ex ijs aliquos ad Bonziorum instituta ac familias aggregant. Multa insuper varijs habent locis gymnasia, quas Academias dicimus, copiosis instructa vectigalibus; atq; ob eas res præcipuum, ante hanc hominum ætatem, toto Iapone obtinebant honoris ac dignitatis locum; sed post illatas in ea loca faces Euangelij, fraudesque vulgo nudari & coargui cæptas, multum videlicet vniuerso generi de auctoritate atq; existimatione decessit. Tertius ordo, ciuium ac reliquæ nobilitatis est; è quibus, in cultu Regum plurimi, ac simul in militaris gloriæ studio consenescunt; nec pauci, artibus ijs quas ipsi liberales existimãt, atque inter cætera pangendis carminibus delectantur. Sequũtur institores, ac sellularij, & variarum opifices rerum, egregia fermè solertia. Multas armorum habent fabricas; atque ipsi etiam typis ad impressionem vtuntur. Postremus est agricolarum locus, & eorum qui propter inopiã, in ditiorum famulatu ac ministerio victitant, quorum longè maior quàm apud nos multitudo censetur. In vniuersum, acuta, sagax, ac benè à natura informata gens est: iudicio, docilitate, memoria, non Eois modò, sed etiam Hesperijs nationibus antecellit: quæ res in rusticis ac pueris liquidò cernitur. illi, vrbanos pæne mores, vegetum ingenium, ac minimè agrestem indolem præseferunt. hi, celerius multò quàm Europæi nostri, latinas, & litteras, & artes arripiunt. Paupertas dedecori aut probro est nulli: vix etiam in multis agnoscitur, adeo accuratè familiarem dispensant rem, & pro sua tenuitate concinni ac nitentes incedunt. Maledicta, furta, impiam temere iurandi consuetudinem, aleæ genus omne auersantur. Famæ gloriæque auidissimi, dignitatis verò supra quàm credi possit retinentes æquè summi atque infimi sunt. nullam non modò contumeliæ speciem, sed ne dictum quidem paulo asperius ferunt. ergo reuerentur inter se, præcipuè nobiles, certantque officijs & honore verborum. quin, ipsi rerum vilissimarum artifices, quique se in diem locant, comiter appellandi, si eorum vti velis industria. nam alioquin irritantur, ac spreto lucello, cęptum opus abijciunt. Constantiam ac decorum ita custodiunt vulgo, vt vel ab imminente ruina, sensim ac sine trepidatione vlla recedant. cauentque diligenter, ne quid abiectum, aut timidum, vel in dictis vel in factis appareat. atque ob id ipsum, animi perturbationes, ægritudines, impetus, in speciem cohibere, atque iræ præsertim notas omnes obruere, vel potius in contrarium flectere didicerunt. tum enim & gradus lentior, & frons hilarior est. intemperantiam verò linguæ, maximo animo minimè dignam putant. ac proinde, vociferationes ac iurgia, neq; inter populares in publico, neq; domi inter maritum vxoremq;, parentes ac liberos, herum ac famulos audiuntur. Sedatè grauiterq; quod agendum est, agitur. si quid odiosius accidit, internuntij commeant: quin etiam, inter ipsas noxiorum pænas, conuitia remouentur, & verborum acerbitas. prouocationes autem ac rixę, contra quàm

A quàm apud nos,admodum raræ.ferociam illi minasq́ue in tempora belli reseruant.Iam verò(quæ haud postrema amicitiæ lex est) mutuis in congressibus,domestica incommoda,necessitates,ærumnas,amicis haud temere impertiunt:tristitiam & curas egregiè condunt: neque alienam pacem & iucunditatem,ineptis querimonijs,& superuacaneo mœrore solicitant: ab alijs interrogati,rem totam vel renidentes eleuant,vel certè modica significatione perstringunt.denique asperis atque aduersis in rebus, planè incredibilem animi æquitatem ostendunt,ac velut in gradu perstant, & quicquid euenit,sine gemitu excipiunt:credo, ipsa varietate casuum edocti, & inconstantia rerum humanarum,quæ in ijs regionibus vel maximè viget. infimæ sortis homines ad regiam celsitudinem euehi repente,alios è summo fastigio ad ima præcipitari,pæne quotidianum est.hac illi vicissitudine scilicet eruditi,lætissima quæque sic optant,vt interim difficillima cogitēt. Firmus autem est animus ad quæ diu meditatus ac præparatus accedit.Neque prouectæ solùm ætatis eæ laudes:in puerorum consuetudine, atque adeo in ipsis lusibus & remissione animorum, senilis prope maturitas, & moderatio quædam elucet.Hæc fermè Iaponiorum bona : quæ tamen eaB dem,ingenti malorum cumulo compensari nil ambigas.Ac primùm, in Dei cultu, quod potissimum iustitiæ munus est; & in finibus bonorum ac malorum,vnà cum cæteris quæ Christum ignorant gentibus,miserādum in modum errant.Magistris religionum ac sapientiæ vtuntur ijs quos dixi Bonzijs.hi,vario alioquin dogmate mēdacijsq́;, omnes tamen (quod facili negocio deprehendas)in tollenda pariter Dei prouidentia, & animorum immortalitate consentiunt. Inter docendum interest,quod impietatem hanc pauci palam & promiscuè cunctis hominibus; alij non nisi nobilibus ac dynastis ex arcano tradunt:vulgus ac multitudinem,tartari metu in officio continendam affirmant. Duobus hisce generibus interiecti scelere & amentia sunt, qui veteres quosdam impostores,Amidā,& Xacam suppliciter adorandos inculcant plebi, verbisq́ue conceptis deprecandos identidem,neq; id per hæsitationem angoremúe,sed animo planè securo;certa q́ue,si tantùm hi ritè inuocantur, salutis æternæ fiducia; quippe quorum vtriusque,dum in terris agerent,tanta durities & asperitas vitę fuerit ad generis humani luenda peccata,vti vltra solicitum esse de superum pace veC niaq́;, aut hoc nomine corpus diuexare quēquam, vel quoquomodò pœnas delictorum ab semet exigere, non modò stultum & superuacaneum, sed in ipsos beatæ vitæ parentes contumeliosum ac nefarium sit .hoc Bonzij multi & priuatim & publicè suadere non desinunt, nequitia Lutheranæ persimili:vt vnum vtriusque auctorem facilè agnoscas. Porrò,quos dixi,Amidam , & Xacam, & si qua sunt alia primæ notæ numina,à quibus futuræ vitæ bona expetantur, patrio cognomine Fotoques vocant. alios dein habēt veluti minorum gentium Deos,bonæ valetudinis,liberorum, pecuniæ,& eorum quæ ad corpus attinent, largitores: hosce Camis appellant , Reges olim ipsos, Regumúe filios, aut inuicto quopiam,insigniúe alio facinore,falsæ diuinitatis gloriam consequutos. horum de vita rebusq́ue gestis,vti de Ioue,Saturno,Libero,cæterisq́ue inanibus Dijs Gręci poëtæ,absurda quędam,& ridenda, & turpia fabulātur.Inde Iaponij paulatim extinctis quæ Deus indiderat, veritatis igniculis; conscientiæ magisterium exuunt,effractisq́ue pudicitiæ claustris, in choreas, ludos, compotationes, ac venerem intemperāter effusi,cœci cum cœcis ducibus viatores ad sempiternum interitum præcipiti celeritate festinant.ijdem, per causam retinendæ grauitatis atque constantiæ,dum animorum sensa motusq́ue à primis annis obregere ac celare adsuescunt,facili deflexu,à prudentia ad astutiam , calliditatem,perfidiamq́; degenerant. inde prauum simulandi studium,

dium,& fallendi certamen.vti quemque pessimè oderunt, ita familiarissi- D
mis oculis intuentur:bona fides, & aperta simplicitas, & candor illuditur. Accedit sæuitia morum, & immanitas dira.leuissimis de causis, & quidem nec opinantes & auersos inuadunt homines, vnoque aut altero acuti ac ponderosi acinacis ictu conficiunt;dein, composito ac securo vultu, quasi facinus ad se nulla ratione pertineat, ferrũ vaginæ reddunt. insuper, nacti occasionem ex tuto, gladij acumen in capite humerisúe insontis cuiuspiã interdum experiri non dubitant.In bello,captis per vim oppidis,aut pagis, certum exitium;cuncta ferro flammisque vastantur:non ætati,non sexui, parcitur.in prælio victi,si palantes effugiant,nullo discrimine ciues hostesne sint, spoliorum causa plerunq; ab agrestibus opprimuntur. aliena, vt diximus,furto subducere dedignantur;cædibus rapinisq; grassari nõ item. terra latronibus,mare piratis vehementer infestum.prægnantes fœminæ, partum haud rarò medicamentis abigunt, idq; Bonzijs auctoribus ac magistris;vel etiam editos in lucem infantes, alendi tædio, inopiaue,crudeliter iniecto præfocant pede.egentibus ægrotis,aut peregrinis publica & gratuita diuersoria nulla.sub dio pernoctant, miseramq; trahentes animam, deserti ab hominibus, vel ipsa die sanantur, vel extincti morbo,abijciũtur E
in sterquilinium. Eo maiore cum approbatione Iaponij Christianam caritatem erga destitutos & calamitosos,itemque sepulturæ ac funerum instituta mirantur. Sontibus, quolibet nomine, haud leuiora quàm exsilij, aut proscriptionis,aut capitis supplicia constituta sunt. gladio fermè trucidantur improuidi.nam alioqui se haud inultos cadere patiuntur.quibusdam tamen locis comprehensos latrones, certoq; ad ignominiam vehiculi genere per ciuium ora transuectos, extra vrbem cruci,ab ignaris quanta signo illi veneratio debeatur,affigi mos est.In seditiosos etiam, qui quidẽ potentes ac principes viri sunt,ex antecondicto interdũ animaduerti solet in hunc ferè modum. Aedes noxij,Rex,vbi visum est, milite armato circundat,eidemq; facit liberũ aut pugnæ aut mortis arbitrium. Si pugnam optarit,commisso protinus certamine,cum familia planè tota deletur,ac perpetua in omnem posteritatem notatur infamia. sin volũtariam elegerit necem, vltrò sibimet ventrem alta plaga in obliquum, nonnulli etiam animosiores duplici in decussim incidunt. vbi effluere intestina cæpêre,parato in idipsum famulo ceruices amputãdas præbent; & ex amicis precipui illatis pariter sibi manib⁹,supra mortuũ corruere sibi gloriosum F
putant.Atq; idẽ facinus,in alijs quoq; periculis,præsertim vbi agitur existimatio & fama, valdè vsitatum est,& obductis densa caligine mentibus honestissimum ducitur.quin,ipsi interdum pueri vel à parentibus exacerbati vehementius,vel grauiore aliqua indignatione concepta, genus id leti palã sibimet ipsi consciscunt.Forensis res,nulla propemodũ: non iuris ciuilis formulæ;non responsa prudentũ;non vadimonia;non carcer: non iudicũ testiumúe reiectio;non citatio reorum, aut causæ dicendæ potestas.ius totum in armis,aut principum placitis:horum in proceres ducesque;ducum in ciues; ciuium in suam cuiq; familiam formidabile vitę pariter ac necis arbitrium:neque ab inferioribus acta pro potestate, à superioribus in cognitionem reuocari, aut rescindi consueuêre.ipsi autem dynastæ Regesúe, quamquam ab externo ac mercenario milite planè imparati,atque ob idipsum indigenis vehementer obnoxij;tamen barbaro quodam fastu, vti de Sina retulimus, adorari colique se volunt: stipari armatorum caterua, difficiles aditus,delicatas præbent aures:adductoque vultu,nutibus fermè vel scriptis agunt:sermonem grauatè cõsociant:nil opis habent in populi caritate repositum: regit omnia metus:huic adiunctum est odium: inde crebræ, & occultæ conspirationes ac seditiones erumpunt; excussoque recto-

A rectore, sceptrum ad alios aliosque, in summa rerum omnium perturbatione transfertur. vetusta imperia, & principum longa serie deductas imagines oppidò pauca reperias. Sanè Iaponium omne nomen vni quondam parebat Imperatori, cui titulus Vo, seu Dairi: quoad is diuturna pace in delicias atque socordiam resolutus, præfectis, & satrapis, ac præcipuè Cubis (sic enim duo primarij vocabantur, quorum alter deinde extinxit alterū) contemptui cæpit esse. Viri ergo militares, talem aliquandiu perpessi, mox indignati dominum; tandem abrupêre frænos, & suam inuasêre quisque prouinciam: ita, momentò vnitas illa, & maximi contextus imperij, multas in partes ac veluti fragmenta dissilijt; ius tantùm Dairi mansit in hunc vsque diem, honorum vocabula proceribus diuidendi, quæ pro graduum varietate mutantur identidem, certisque characteribus designantur. inde haud spernendas cogit pecunias: alioqui pæne precariam obtinet dignitatem. Summus verò & potentissimus Iaponiorum omnium habetur ille, quisquis Meacum, & Meaco finitima nobilissima regna (quem tractum cō muni nomine Tensam appellant) armis atque arcibus occuparit. Ea loca nuper obtinebat Nubunanga, quem dixi, tyrannus. huius in solium à coniuratis ante hoc biennium interempti; liberis eiusdem aut pulsis aut occisis, per factionem ac vim præcipuus è ducum numero Faxiba successit. Hactenus de moribus institutisque Iaponiorum, quod adhuc in tanta locorū longinquitate cognosci potuit. Cæterùm aditæ primùm eius terræ titulū, decusue, & alij quidem Lusitani ad se trahunt: sed ego Antonio Galuano crediderim, in eo libro quem de inuentoribus orbis noui conscripsit, apertè narranti, Antonium Motam, Franciscum Zeimotum, & Antonium Pexotum, cùm ex vrbe Sionis Dodra peterent Sinas, pertinaci vento ad insulas Iaponiorū abreptos anno seculi huius quadragesimo secundo, cùm Sosa (vti dicebamus) Indicam prouinciam regendam accepisset. Is, eo perfunctus munere, Ioanni Castrio successori gubernacula tradidit, qui felicissima vsus nauigatione, præter militum supplementa, egregios tres viros è Societate IESV ad Xauerij labores adiuuandos aduexerāt: Hispanum vnum, Ioannem Beiram è Ponteuetere (id oppidi nomen, oræ Callaicæ) Italos duos, Nicolaum Lancilotum Vrbinatem, & Antonium Criminalē Parmensem, qui deinde, vti explicabimus, præclaro martyrio coronatus C est. Hisce comitibus Goam delatus Prætor, forensi primùm composita re, nouisque magistratibus & scribis cum cura suffectis, in reficiendam exinde augendamque classem, & reuocandam omni studio militarem disciplinā incubuit. Circa idem tempus, Moluci Rex Aerius, Goam vinctus defertur. Solio deturbatum nulla ipsius culpa; ferroque & criminibus oneratum Iordanus Ternatensis præfectus cum armatis custodibus ad Prætorem Indiæ miserat. Aduenientem, Castrius, detractis catenis; regio apparatu excepit; & in separato hospitio liberaliter habitum, causa probè cognita, de cōsilij sententia clementer absoluit: ornatum inde laudibus & honesto comitatu, in regnum; haud sine tacita Iordani suggillatione restituit. Hoc item Prætore feliciter administrata Christiana res est. Michael Vasæus, de quo supra commemorauimus, eximia virtute sacerdos, deque Ecclesia Christi optimè meritus, consilijs cum Francisco Xauerio communicatis, sub aduentum Castrij nauigauit in Lusitaniam; Indicæ rei vitia demonstrauit Regi; vt ea tollerentur, omni ope curauit; ab eodem Rege, anno sequenti literas ad Castrium Prætorem eiusmodi retulit: IOANnes Rex, Ioanni Castrio Indiæ Prætori, amico S. Quod non ignoras, idololatria tam graue piaculum est, vt ea in meis regnis vllo pacto ferenda non sit. delatum est autē ad nos, in Goanis finibus, tū publicè, tum priuatim coli sacella idolorū. præterea ludos, ritusq; ethnicos celebrari palā. Ac proinde, tibi etiam atq;

etiam mando ac planè iubeo, idola omnia per idoneos administros inuestigata, & vndique sublata comminuas, comburasque, & cum grauibus edicas minis, ne cui prorsus vllum eiusmodi simulacrum aut signum ex ære, ligno, argilla, gypso, alioúe metallo, materia, massa, fundere, ducere, sculpere, fingere, exprimere, figurare: aut aliunde importatum habere, seu sacra ludosúe ethnico more facere, aut Brachmanas concionatores magistrosúe, teterrimos Christi aduersarios, vlla ope iuuare, vel tecto recipere liceat. Qui secus faxit, pœnis in edicto propositis nulla remissione mulctator. Et quia gentes ad legitimum vnius Dei cultum, non modo spe futuræ beatitudinis, sed etiam præsentibus interdum præmijs inuitandæ sunt; curabis enixè, vti redemptur vectigalium, curationes publicæ, & alia munera quæstuosa, in homines ethnicos ad hanc diem cōferri solita, in ipsos Christi neophytos primo quoque tēpore transferantur. Ad classes meas deducendas audio promiscuū cogi vulgus Indorū. Placet excipi Christianos. quod si necessitas, eorum quoque operas interdum exegerit; videbis omnino posthac, vti quotidiana illis merces ac iusta soluatur. Atq; hoc toto de genere Michaëlis Vasæi sententiam exquires: quem nos virum & publicæ rei bene peritum, & Christianæ religionis apprimè studiosum animaduertimus. Ad hæc, certis auctoribus magno mihi meo dolore cōpertum est; ab Lusitanis hominibus vili pretio coempta mancipia, quæ apud Christianos dominos perfacili negotio ad baptismum adduci possint; Mahometanis ac barbaris mercatoribus, ad non dubium animorum interitum, vberioris quæstus causa venundari. Id piaculum ne admittatur in posterum, neu seruitia vlli nisi Christiano emptori aut licitatori addicantur, item graui cauebis edicto. Fœneratorum licentiā, quam certo capite Goanarum legum ali didicimus, fac imperio atque auctoritate coërceas: idq; caput è legum serie quamprimum expūgas. In oppido Bazaino templum Diuo Iosepho exstruitor, idoneumque stipendium alendo Vicario, & beneficiarijs aliquot, de meo adsignator. Annua porrò tria pardaum millia, in impuras Mahometis ædes, & nefarium cultum, ab eius sectatoribus impendi antehac solita; euangelij præconibus, & conuersionis adiutoribus in posterum numerantor. In agro Cialensi, neophytis à Michaële Vasço institutis, & si qui præterea ad Christum accesserint; è meis vectigalibus trecenti quotannis oryzæ modij ab antistite diuiduntor. Pondera, pretia, pactiones, olim cum Thomæis Christianis initas, qui in Cocinensi ditione diuendunt piper, à nostris mercatoribus labefactati violarique cognouimus: nec non subtrahi corollaria, quæ ad pretium addi ex pacto conuento cōsueuerant: idque magno cum eorum damno pariter & offensione, quibus multas ob causas præcipuè consultum oportuerat. Ac proinde curabis quàm diligentissimè, vt in hisce commercijs, Thomæi prorsus incolumes indemnesque seruentur: eosque cæteris etiam in rebus, vti Christianos & socios æquum est, liberaliter comiterque tractabis. Ages etiam cum ipso Cocini Rege, vti ritus quosdam ethnicos ab ipsius auguribus in piperis venditione adhiberi solitos (quandoquidem nihil ipsius ea res interest) è nostro cōmercio tolli permittat. Ab eodem Rege aiunt Indos ex eius ditione, qui relictis idolis Christiana suscipiūt sacra, fortunis omnibus illicò spoliari. Ab eiusmodi immanitate & tu omnibus neruis amicum Regem niteris auertere: & nos ipsi quoque in eandem sententiam ad eum litteras dabimus. Socototanam causam diligenter ipse tu mihi, coram & per litteras commendasti. eos ego populos, è miserrima seruitute ereptos admodum cupio; sed cum eo, ne Turca, cuius in imperio sunt, acrius irritetur; classesque in isthæc maria mittere paulatim adsuescat. Hoc totum, adhibito Michaële Vasæo, tu pro tua prudentia rerumque istarum vsu, videbis cuius-

cuiusmodi sit. Piscarij littoris incolas, cùm alijs iniurijs affici à meis ducibus ferunt; tum verò cogi ad ea quæ piscantur, sibi tantùm, iniqua conditione vendenda. Cauebis igitur etiam atque etiam, ne populis ijs liberum vendendi arbitrium adimatur: ducesque mei in commercio eiusmodi ne quid sibi proprium arrogent. atque ad cæteram quoque tollendam vexationem, videbis num ea littora sat custodiri, meaque vectigalia, sat commodè exigi sine classibus possint. quæ res si facultatem habuerit; non est cur illuc in posterum nauigent. Præterea, cum magistro Francisco Xauerio consultabis atque dispicies, vtrum ad eius Ecclesiæ incrementum expediat, fasve sit; piscandi potestatem patere duntaxat ijs qui Christum induerint: cæteros; quoad sapiant, eo quæstu & commodo prohiberi. Qui ex ethnicis ad Christum se se conuertunt, eos audio tanquam sceleratos & sacros, à parẽtibus, cognatis, amicisque tecto eijci, bonis euerti, ac summa protinus in solitudine atque egestate versari. Horum tu inopiæ subleuandæ, communicata cum Vasæo re, annuam è meis reditibus pecuniæ summam decernes, distribuendam à sacerdote, qui eiusmodi neophytorum institutioni præfuerit.

B è Ceilano insula, regius, vti fertur, adolescentulus, impias, auunculine an parentis? effugiens manus, Goam baptismi gratia se contulit. Huius in persona quando ad aliorum conuersionem haud leue momentum est, dabis operam vti doctrina quidem ac moribus, in Diui Pauli collegio cũ alumnis cæteris imbuatur: quod verò ad victum cultumque attinet, lauto separatim hospitio, impensa mea copiosè ac liberaliter habeatur. Significauit is ipse mihi per litteras, ad Ceilani regnum, sibi ius actionemque cõpetere: videbis quidnam hoc sit: totamque rem probè exploratam & cognitam ad me perscribes. Quod autem tyrannus in suos populares, qui Euãgelio credidêre, tam crudeliter sæuijt; feras quidem illas, veruntamen debitas tanto sceleri pœnas ab eo per te quamprimum exigi volo: & grauem audaciæ mercedẽ statui; quò intelligant omnes, nihil esse mihi antiquius, quàm vt omni ex parte integri incolumesque seruentur, qui à dæmonum castris ad Christiana signa transierint. Ab ethnicis artificibus, Christi Domini; Virginis Matris, & sanctorum imagines pingi, atq; adeo circumferri venales; minimè decorum est nomini Christiano. Tu ergo, cum proscriptionis ac virgarum minis edices, ne cui profano tabulas eiusmodi pingere,

C aut vendere quoquo modo in posterum liceat. Parœciale Cocini templũ, itemque Colani, dudum inchoata, patere imbribus putrefacienda, turpissimum est. Vtrunque tu, architectis ac fabris adhibitis, quamprimum tegendum ac perficiendum curabis. Placet etiam, in vico Noroa templum Diuo Thomæ Apostolo fieri; Calapore cæptam sanctæ Crucis ædem absolui; itemque in Ciorano insula templum excitari. præterea, locis idoneis auditoria & scholas institui, ad quæ statis diebus non Christiana modò plebs catechismi causa; verùm etiam ethnici ad Euangelium audiendum vel inuiti conueniant. Quandoquidem in ista mea ditione mihi primùm omnium & maximum est obsequium Dei, & Christianæ religionis amplificatio; cupio vehementer è Salsetanis quoque & Bardesijs finibus, quibus mihi nuper Idalcan cessit: idolorum cultum, ac profanas gentium superstitiones prorsus euelli. Id quò citra tumultum ac vim, hoc præsertim initio fiat; expedit, rationibus ac disputationibus quàm lenissimè populos edoceri, quãto in errore, ac veritatis ignoratione versentur: quamq; vel peruersum vel impiũ sit cultum, vni debitum Deo, simulacris lapidibusq; ab homine tribui. Porrò, ad eas pellendas tenebras, cùm alios viros adhibebis virtute & eruditione præstantes; tum verò ipse tu primarios gentis euocare, alloqui, monere non desines, atque omni ratione ad Christum allicere. Qui se se dederint; hosce, in fidẽ receptos, nõ tueberis modò, sed etiam pro

suo

ſuo quemque captu fouebis ornabiſque. Hæc omnia ſcito nobis maiorem D
in modum eſſe cordi: quæ ſingula, te pro tua induſtria & probitare ſedulò "
curaturum eſſe cõfidimus. Almerini viij. Idus Martias. M.D.XLVI. Epiſto- "
lam igitur hanc, indicem regiæ pietatis ac ſapientiæ, Vaſæus in Indiam pertulit plenus optima ſpe. Cæterùm ſalutaria principis mandata, itemq; Prætoris edicta, non quãtum par fuerat ponderis habuêre. obſeruata & exhauſta fermè facillima quæque. reliqua, partim quod priuatis obſtarent commodis, haud æquo animo in vulgus accepta: partim, nondum maturis ad agendum rebus, in aliud tempus dilata. Eiuſdem Regis decreto, ad reditus quos antea capiebat Diui Pauli Collegium, aureorum inſuper annua bina millia Goanis è vectigalibus acceſsere. Xauerius interim, Parauana Eccleſia conſtitutâ, Molucas (quam Domini vineam à Galuani diſceſſu fœdum in modum ſqualere didicerat) Parauis illum apud ſe retinere ſumma ope conantibus, petere nihilominus intendit. Meliapotem ex itinere primùm, inde Malacam: à Malaca in Amboinum, & Mauricas inſulas, poſtremò Ternatem defertur. Omnibus locis bene ac feliciter geſta re, plantarijs de more inſtitutis pro copia præſenti villicos atque cuſtodes appoſuit. Hinc ad reuiſenda quæ liquerat; operasque in Chriſti latifundia diui- E
dendas (quippe recentes interim ex Europa cultores aduenerant) haud ſine magno Molucenſium fletu Goam renauigare eſt coactus. Interea Tolanus Mauricæ terræ dynaſta, in Eccleſiam Dei (& erat ibi neophytorum ingens numerus) odium exprompſerat nominis Chriſtiani. multos acerbè torſerat, quoſdam occiderat, pleroſque omnibus fortunis exuerat. Ad ea facinora punienda profecti ab Ternate Luſitani, locum tum cætera munitione, tũ ſudibus præacutis, ac tribulis ferreis vndique ſeptum offendũt. adeò, conſcius quid meruiſſet Mahometanus, oppidum ad hoſtes arcendos omni quidem arte, veruntamen irrito conatu firmârat. ſiquidem eructantibus è vicino verticibus montium, tanta repente cecidit cinerum vis, vti munitionibus coopertis obrutiſque, liberum ac tutum Luſitanis ad vrbem acceſſum daret. hinc, non ſolùm exitu læta, ſed etiam miraculo inſignis parta victoria. Circa idem tempus Meliapore item inſignis ad memoriam accidit res. Luſitani, ſuburbano in colle, vbi mactatum à barbaris Apoſtolum Dei Thomam fuiſſe docuimus, nouum eidem Apoſtolo ſacellum exſtruebant. Aperientibus fundamentum, inſculpta quadrato lapidi, ſanguineis & in ſpeciem recentibus cõſperſa guttis apparuit Crux, F
lapideo item circulo incluſa; repandum in lilium deſinens. inſidet in ſummo columba: lætæ ab imo herbæ luxuriant: in eo circulo inciſæ notæ cernuntur, quas propter vetuſtatem legi adhuc potuiſſe negant quidam; alij, ſeorſum ad legendum adhibitos diuerſarum nationum Brachmanas duos præcipua eruditionis fama; haud paruo quidem labore, veruntamen congruenti ambos interpretatione reſpondiſſe ferunt, notas eas, plurium litterarum ſingulas obtinere vim. ijs Apoſtoli Sãcti martyrium, quale nos è vetere traditione deſcripſimus, breuiter contineri: atque illud nominatim (quod ipſæ teſtentur guttæ) Chriſti famulum, inter eius Crucis adorationem & oſcula cecidiſſe. Extractam ergo tabulam ac probè purgatam, Luſitani confeſtim in ara gratulabundi conſtituunt: intentiore cura ſacellum abſoluunt. Noua inde loco frequentia, nouus honos acceſſit. ſed miraculo mox euidenti maiorem in modum aucta religio. octo ante Chriſti Domini, tribus ante Apoſtoli natalem diebus, cùm ab Eccleſia celebratur exſpectatio Virginei partus, in eam ædiculam Chriſtiani rei diuinæ cauſa cõuenerant. Mirum dictu: ſimulatq; ab ſacerdote cœptum Euãgelium eſt; vniuerſo inſpectante populo, Crux ea modicis primò ſtillis, largo dein ſudorè manauit. admota hinc terſui linteola ſacra, liquido cruentas ebibêre ma-

A re maculas.Color etiam Crucis, è candido sensim in pallidum, è pallido in atrū cessit: grato posthęc splendore cęruleus effulsit: ad extremum, sacrificio peracto, natiuus rediјt.Scilicet, res tā noua & illustris, ineffabili quodā gaudio delibutis adstātium animis, altos gemitus, pias acclamationes, vim lacrymarum exciuit: neque verò proprium illius duntaxat diei cœtusue, id spectaculum fuit.ex eo tempore, singulis fermè annis, eadem festa luce, eodem non modò sacrificij, sed etiā Euangelij momento recurrit.si quando intermissum est, ipso doctus euentu dirum aliquid portendi populus putat.Ac, ne quis apud nos in tali tantaq; re dubitādi foret locus; totā dein & facti seriē, publicis consignatā litteris, & operis effigiē è lapide ipso diligē ter expressam, Cocinensis Episcopus in Europā sub initia Concilij Tridentini transmisit.Cæterū thesaurus ipse, repertus Castrio demū obtinēte prouinciam; & Euāgelio adstruxit fidem, & opportunè Prætori ad omne periculum ac dimicationē pro Christi nomine subeundam, animos addidit.

HISTORIARVM INDICARVM LIBER TERTIVSDECIMVS.

B TRanquilla tum Lusitano res erat Indica, finitimis tyrannis dynastisq; partim vi ac metu subactis; partim etiam æquo fœdere in amicitiā ac societatem adscitis: cùm repēte periculosum & graue bellū, vnde minimè putabatur exortū est.Eius belli cōcitator ac princeps fuit Sofar, qui post fœdū ab vrbe Dio Solimani discessum, pacemq; redditā Lusitanis, nunq̄ animum remiserat à colligēdis per otiū viribus, quibus, vbi maturū esset, ad eorum perniciē vteretur. Sex amplius annorū spatiū liberum in oēs apparatus habuerat.quo tempore ita se se in Mamudij adulta iā ætate Regis gratiā insinuarat, vt omniū arcanorū non particeps esset modò, sed pæne moderator & arbiter.ac simul animū adolescētis, & suo ipsum dolore, & muliebribus iam sat incensum facibus, ad vlciscendos auunculi Badurij manes, delendumq; ex India Lusitanū omne nomē, miris artibus incitarat.In eā rem, præter veteres copias, nouos quotidiè varijs è nationibus milites, ducesq; belli peritos, ingentibus præmijs euocabat Rex. ijs in disciplinam tyrones & collectitij tradebantur: fabrū, artificum, ac munitorū multitudo quàm maxima cogebatur.ac pter
C cæteros, architecti etiā & machinatores egregij quinq; à Byzantio vrbe cō ducti, menstruo in singulos trecentorū aureorum pacto stipendio.armorū ac tormentorum omnis generis officinæ locis idoneis peramplæ instituтæ.solicitati occultis legationibus Indi Reges ac principes ad puniendas iniurias, & recuperandam maris possessionem, quam latrones pauculi, specie mercaturę subreptā, aliena magis ignauia, quàm sua virtute obtinerēt. Sibi esse certū ac fixum, primo quoq; tempore Diensem arcē inuadere.si vnà cuncti cōsurgant, libertatēq; ac dignitatem, qua nihil prius debeat esse, tandē aliquando respiciant; tam exiguā profectò manū, tot sparsam prę sidijs, ab ope domestica toto pæne terrarū orbe disclusam, mutui demū inter ipsos auxilij cōmunione sublata, nullo negotio prorsus obrui & extingui posse.Cū eiusmodi fere mandatis dimissi quoquouersum legati.Et omnia hęc interim clandestinis agitata consilijs, alto silentio tegebantur. Vniuersæ comparationi, tantisque delectibus, probabili sanè commento prætendebatur imminens in singulos dies à Patanio Rege bellum, quicum propter vicinitatem, quotidianæ discordiarum causæ non deerant. Sofar, simulandi æquè ac dissimulādi magister, tum vel maximè cum Lusitanis, honore verborum, officijs, humanitate certare. Neque verò callidi veteratoris fucum astutiamque inscitè Mamudius imitari: quippe, tum suopte ingenio tectus ac perfidus; tum domesticis disciplinis ad omnes dolos

dolos atque fallacias eruditus: adeoque se per id ipsum tempus in Lusitanos bene animatum ostendere; vt noxios etiam perfugasque, si qui ex eorum ditione in suos transissent fines, magna cum beneuolentiæ significatione iisdem ad supplicium redderet. Porrò, artificium hoc dupliciter proderat Cambaianis: quod cùm suas ipsi cogitationes vario obtentu celarēt; tum Lusitanos (vt est omnis incauta securitas) ad cuncta quæ nosse cuperent de viribus ipsorum opibusque, de numero militum ac nauium, deque omni statu prouinciæ palam & sine ambagibus promenda perlicerent. Erant autem, siue superiorum temporum vitio, siue inani fiducia diuturnę pacis, tum eiusmodi res, quæ vel quietum hostem & otij cupidū, pæne explorata victoriæ spe irritare facile possent. Disciplinæ bellicæ studium, ad mercimonia quæstusq; conuersum. regius fiscus, vario sumptu & fraude multorum exhaustus. classis in naualibus, interna vermiū labe ac situ corrupta. nautæ remigesq;, neglectis custodijs infrequentes: milites, è statiuis atque præsidijs, causati sibi stipendia non pernumerari, pleriq; diffugerāt, atque arma flagitiose vendiderant. in ipsa Diensi arce, quæ maximè omnium erat, propter loci naturā, subitis ac varijs belli casibus opportuna, è defensoribus nongentis, quos ibi Garzias pace cōstituta reliquerat, ad ducentos circiter & quinquaginta redierat summa. atq; hos ipsos, Ioannes Mascarenias præfectus, priuata magis munificentia & comitate, quàm auctoritate imperij, vel sacramenti religione retinebat. ibidem adseruabatur pulueris tormētarij, si acrior instaret necessitas, quod vix vnum in mensem esset satis. ac, ne frumenti quidem, vel oryzæ, & reliqui commeatus, ex anteconuecto atq; seposito copia suppetebat. Hæc, Sofar, in primis, & alia id genus, ab Lusitanis, qui in Cambaia negotiabantur, separatim ac sæpius, ꝓ familiari consuetudine percunctando, probè cognorat. Inde Regum exterorum, præsertim qui mare accolunt, pertētari animos denuò placuit. missi rursus legati. ijs auditis, Reges alij pecunia & milite iuuêre Mamudiū: alij, quominus eandem coirent societatem, intestino ac propius vrente bello distenti sunt. apud quosdam etiam, rei euentū exspectantes, composita nuper cū Lusitano pax & amicitia valuit. At Cambaianus, posteaquam sat sibi copiarum viriumq; paratū ad omnes conatus animaduertit; gerendi belli hanc maximè rationē instituit. Sofarem, ingentibus inflatū promissis, summæ rerum ampla cum potestate præfecit. Rumecani Sofaris filio, rei tormentariæ procurationem attribuit. hyems ad obsidionē arcis delecta, cuius initium, vti supra demōnstrauimus, in ijs locis est à Kalen. Aprilis: vt ipsum anni tempus, præclusa nauigatione, Lusitanos maritimis, quæ vna supererant, auxilijs prohiberet. Rebus ita constitutis, ad earum suspicionē quoad fieri posset auertendam, rumorem insuper è cōposito dissipant; vrbem Dium Sofari pro amicitia donatam ab Rege; in eamq; possessionem breui Sofarē esse venturū: nec sine magno comitatu; reuocādæ veteris frequentiæ causa. quæ res eò propius ad veri similitudinē accedebat, quod & plenus certaminū & controuersiarum esset is dominatus, vt non multū ex ea largitione Rex damni facere videretur; & huic eidē Sofari oppida nobilia duo, Surratū, & Reinelum paulo ante concesserat. ea fama vulgata, Sofar, Surrato, vbi tū agebat, litteras ad Mascareniam dat. in quibus erat scriptum: Ad cætera loca, quę Mamudij Regis benignitate obtineret, nouissimè Diū vrbem accessisse. id munus eò sibi accidisse iucundius, quò maiorē inde facultatem sit habiturus, optata Mascareniæ tanti viri consuetudine perfruendi. simul sibi esse in animo, vrbem superioribus belli cladibus magna ex parte dirutam & euersam instaurare, & in pristinam, si fieri possit, celebritatem reducere; tumultus ac rapinas arcere; aduenis ac mercatoribus, quò libentius affluant, pacem, annonam, fidem omni ratione præstare: ne-

A re:neq; id sua tantùm, sed etiã ipsius Regis Lusitaniæ causa. hæc quoniã in tanta hominũ perfidia, tamq; seditiosis incolarũ ingenijs fieri sine magno apparatu copijsq; non possint; petere se & orare, si armatus, & cinctus amicorũ freqũtia, Dium aduenerit; ne quid idcirco aduersus Lusitanam rem aut amplitudinẽ ab se, vel à Mamudio cogitatũ interpretetur. id adeò reap se daturũ operam, vti æqui pariter & iniqui omnes intelligant. Si fallat; diras omnes in se, caputq; suũ, fortunas, ac liberos, imprecatur. Hæc per summam impudentiã à Sofare in præsens tẽpus de more conficta. Mascarenias haud ita pridẽ in eius arcis præfectura successerat Emmanueli Sosæ (alteri ab eo qui à Badurianis est cæsus) cognomẽto Sepuluedę. atq; is initio pręfecturæ, cũ in Cambaiæ finibus multa misceri ac parari contra Pataniũ Regẽ audisset; haud sanè cõmotus est. quippe nec sine causa, Mamudio, rebus iã à Mogore accisis, æmuli atq; opulenti Regis insidias omni conatu pręcauẽdas putabat; & quò minus tęmere Lusitanum, cõstituta iam pace, Cambaii lacesserent, vel sibi obnoxiũ ducerent; sat magna ipsorũ mercede recentibus euẽtis edoctos arbitrabatur. Hæc fermè principio Mascareniã solicitudine liberabant. Ast vbi, tempore procedente, Patanius nihil mouebat; ac
B nihilominus Cãbaia erat in armis; & militari concursatione, machinarũ opificio, carrisq; ac iumentis omnia perstrepebant; enimuerò tũ suspicari Mascarenias cæpit, subesse fraudem, atque ad Lusitanæ arcis excidiũ ea cũcta spectare. suspicionem auxère commeatus atq; tormenta, in pagos Dio propinquos paulatim subuehi cæpta. Postremò dubitationẽ exemère omnem, Sofaris ipsius litteræ, tantã præsertim adulatione blanditijsq; consper sæ; necnon magna calonũ lixarumq; turba cũ plaustris & impedimentis in vrbem ingressa; itemq; sub signis cohortes armatorũ aliquot subsequutæ. Annus tũm numerabatur seculi huiusce 46. & exacto iam autumno Martius mensis erat in exitu. Mascarenias, quamquã atroci ac subita perculsus re, tamen extemplò colligit animũ; seque in omnes firmandæ arcis, & seruandi præsidij partes intendit. Prima fuit propitiãdi præpotentis Dei cura. cælestem opem & supplex implorauit ipse; & aliorũ precibus iussit exposci. Tum per expedita nauigia Castriũ Indiæ Prætorẽ, itemq; Bazaini & Ciaulì præfectos Hieronymum Menesiũ, & Antonium Sosam; de hostium apparatu & conatibus edocet: ni suppetię quamprimũ ferantur, vltimum haud dubiè sibi fuisque imminere discrimen. In eadem loca mox nauibus insti-
C torum amandat imbellem turbam, exceptis aliquot vsus quotidiani mancipijs, & paucis insuper matronis, quæ sexus oblitæ, ne desererent viros, societatem periculi, & diuturnæ obsidionis incommoda minimè recusabãt. Lusitanos præterea negotiatores, quibus erat arctior cum Diensibus amicitia, hortatur tum publicæ salutis, tũ priuati compendij causa, vti coemptã frumenti & oryzæ vim, carnes piscesq; sale duratos, & alia id genus alimenta militibus deinde vendenda, celeriter in arcis apothecas importent. id, vti potuit in tãta temporis angustia, & Diensium iniquitate, sedulò factum. Simul, tecta & tabernæ in vestibulo arcis euersæ. tigna, tabulæ, ferramenta, mali nauium introlati. Inter hæc, Mascarenias pari dissimulatione, & iisdem quibus peti se videt artibus, ad Sofaris epistolã ita rescribit: Quod Sofar, præter cętera in eum à Mamudio collata ornamenta, honoresque, nuper etiam Diensi toparchia decoratus auctusque sit; neque mirari se, qui præclara eius in Regem regnumque Cambaiæ merita dudum norit; & magnam cepisse animo voluptatem, non ipsius modò Sofaris, verùm etiam reipublicæ causa; quod bonorum omniũ intersit, fortibus & industrijs viris laborum præmia pro dignitate persolui. Quòd ad Ipsius aduentum in vrbem attineat, nequaquã se illi concedere, vti maiorem fructum, è mutuo conspectu & familiari consuetudine percepturus sit. De copiarũ numero,

quas ad vrbem varijs de cauſis cogatur adducere;neq; pudoris, neque arbi- D
trij ſui eſſe,definire quicq̃:tantùm admonere pro amicitia, videat etiã atq;
etiã,ne quid in tanta hominũ colluuie,& Luſitani præſidij vicinitate turbe
tur.Hiſce litteris acceptis,magnopere lætari Soſar,tam bellè tecta ſua con-
ſilia;tam læta initia dare ſeſe.neque diutius morandum ratus;inſtante iam
hyeme,Dium alias identidem aliaſq; ſubmittit manus. interdiu milites ac
lixæ cum ſarcinis,noctu maiora tormenta cum reliquo inſtrumento op-
pugnationis intrabant. Poſtremò Soſar ipſe ad XIV. Kalend. Maias cum
Rumecane filio vrbem inuehitur.millia quinque Turcarum ducebat.ij e-
rant exercitus nerui.ſequebatur longè maior è varijs gentibus multitudo.
Nouus dominus,vetus inquilinus,ingenti gratulatione & plauſu ciuitatis
exceptus,diuertit in regiam. inde per cauſam Maſcareniæ ſalutandi, ſpe-
culatores in arcem mittit.à Maſcarenia viciſſim ad eum, honoris & officij
cauſa deſtinatur Simon Pheus Limenarcha, notæ prudentiæ vir. Hunc So-
far aduenientem primò comiter accipit:mox,varijs de rebus inſtituto ſer-
mone, deliberatum eſſe,ait,ſibi,ad rixas vitandas,muro vrbem ab arce di-
uidere;valde optare ſe,ne Luſitani,vt olim,adeò ſalutare impediant opus. E
dein eorundem iniuriam inſtitit queri,quod pęnè precario in eas regiones
admiſſi;totum ſibi vindicent mare; & cùm alios populos ac dynaſtas,tum
verò ipſum quoque Cambaiæ Regem iniuſſu nauigare prohibeãt. Sat iam
peregrinos & aduenas veteribus incolis inſultaſſe: tantam indignitatẽ fer-
ri non poſſe diutius.hæc Pheum renuntiare ſuis, ac ſimul reputare iubet
quemq; apud ſe,quã pauci,quàm procul ab domo, quã à rebus omnibus
imparati,quàm incommodo anni tempore,tot tamque infenſis nationi-
bus ad prædam obiecti ſint.ad ea ſi prudenter animum aduerterint; profe-
ctò fore,vti,vel cum iactura,paci atque otio conſulant, nedum in tanta re
rum iniquitate deprehenſi,validiorum opes atque arma vltrò laceſſant.
Cũ hiſce mãdatis Pheus in arcẽ regreditur. Maſcarenias ad conſiliũ refert.
ac tametſi liquidò cunctis apparuit, à Soſare non certamen iuris quęri,ſed
vim;tamẽ, ne furendi materiã hoſti armato præbuiſſe viderẽtur;de cæteris
rebus placuit reſponderi,nihil ipſorũ iuris aut poteſtatis eſſe. haud longè
diſtare Prætorẽ Indiæ Caſtriũ. ſi ad eum legati mittãtur, ſperare pro eius iu
ſtitia,quod fas æquumq; ſit,facilè impetraturos. Quod verò ad murum at-
tineat exſtruendũ,in Garziano fędere diſertis verbis cautũ eſſe de limite. ſi F
intra id ſpatiũ ædificare Soſar animũ inducat;ſe non modò nõ prohibitu-
ros,verũ etiam adiuturos manu.Sin terminos tranſilire,&,quod Ninaraus
ante fruſtra tentarit,arci obmoliri atque officere cogitet;daturos operam
vti denuo Cãbaia atq; India omnis intelligat,Luſitanos nullo terrore,nul
lis difficultatibus,vel de iure finiũ,vel de gradu conſtantiæ demoueri. Hæc
Pheus idem referre iuſſus in regiã,& vnà exemplũ fœderis, teſtato deſcrip-
tũ.Ad ea denũtiata,nimirũ Chriſti deſertor excãduit: traditũq; ſibi à Pheo
libellũ,incenſus ira,diſcerpſit.id Soſari,& committendi belli principiũ; &
finis alienæ gerendæ perſonę fuit.confeſtim iniectę legato catenę:& ambu
lantes in proximo Luſitani alij duo repẽtè cõprehenſi, & in cuſtodiã tradi-
ti:nimbus telorũ in arcem ſubito procurſu coniectus. Per hunc modũ ho-
ſtili ſcelere patefacto,Maſcarenias,quò propius cernit periculũ, eò in ſpe-
ciẽ erectior celſiorque;ſuos omni ratione cõfirmat.hortatur ne improui-
ſo malo icti contrahant animos.proprium eſſe Luſitani generis & ſangui-
nis,demonſtrare quidnam diuino fulta præſidio, neque tamen idcirco in
ſocordiam reſoluta,paucitas poſſit.Eius rei multa eaq; illuſtria varijs orbis
terræ partibus edita documenta.Sed ne longè abeant, nuper hãc ipſam ar-
cẽ,Antonio Sylueria præfecto,maioribus etiã copijs terra mariq; oppugna-
tam obſeſſamq;.Luſitanos perexiguo numero ad vltimũ inopiæ redactos;
multo

A multo maxima parte suorum amissa;tamen stetisse coelesti subnixos ope; & quæ pati in ijs angustijs possit humanum corpus,omnia pertulisse,quoad fracti metu aduentantis ab Goa subsidij, Turcæ pariter & Guzarates, atque adeò Sofar idem ille,relictis per summam trepidationem impedimentis,abscesserint.Inde,prædicatione omnium & fama,nomini Lusitano ingens additum decus.haud disparis exitus,in simili causa, nunc quoque præcipiendum animis gaudium.nam & aduersus ruptores fœderum,contemptores diuini atque humani iuris,teterrima dæmonum mancipia,pro insontibus & circumuentis,&,quod caput est,rectæ fidei defensoribus,haud dubiè superos bellũ esse gesturos:& accita iam ab Goa, Bazaino, Ciaulo, & alijs oppidis fidelissima suorum auxilia propediem affutura. Neque verò, quod ad timorem vel maximè proponatur,extimescendam esse hyemem. Lusitanæ pietati,virtuti,nauigandi scientiæ,non regionum interualla, nõ ventos,non tempestates,quominus vltima expetiant,ur,obstare. Tantùm interea se ipsi viros præbeant:omni conatu enitantur ad laudem;neu committant,vti vel Christiana fiducia,vel duritie militari,Syluerianis aut alijs inferiores vllã ex parte fuisse videantur.Eiusmodi vocibus publicè priuaB timque obfirmato ad omnem patientiam milite;Mascarenias, pro tenuitate præsidij,stationes vigiliasque disponit. Septem,instauratæ paulo ante arcis erant propugnacula:in ijs totidem duces cum vicenis fere militibus collocat.Marinum castellum Fernando Caruallio committit.huic defensores triginta attributi.Cambaicam otam Iacobus Lacteus duobus catutibus tueri iussus,& hostẽ,quoad liceret,maritimis commeatibus intercludere.Reliquam manum sibi Mascarenias ad subita belli reseruat. Duces ad sua quisq; digressi loca,se se alacriter ad opus accingere: cẽtonibus ac molli tomento protegere muros:aggerere cespitẽ:farta glebis dolia inter pinnas locare:arma,contos,machinas, & quicquid ad repellendum hostem opus est,pro copia præsenti raptim expedire:ad nominis Christiani gloriam retinendã;subeunda pericula;famem,sitim,vigiliasq;, & vltima perferenda;mutuis adhortationib⁹ incitari.Inter hæc,Sofar,omnibus iã rebus in proximo cõparatis,quã parte ex oppido est aditus,aggerẽ vineasq; ad arcẽ agere instituit. apertam quippe oppugnationem,& repentinum ad mœnia successum impediebat, præter defensorum virtutem,ipsa quoque altitudo C & latitudo fossæ; quam post Syluerię discessum, Emmanuel Sosa duplo quàm antea capaciorem effecerat. Sofaris autem, muniendi ratio fuit eiusmodi.Ab vtroque insulæ margine vallum arci ad teli iactum obiecit.in eo vallo turres locis editioribus excitantur è soluto lapide,frontibus duntaxat ad lineam exæquatis.ab tergo baiuli atq; operarij terram adaggerãt. in summo,ꝑtentis gossipij sarcinis, muralia tormenta;in medio atq; imo, relictis ex arte fenestellis,minores fistulæ collocantur. Hæc omnia paucis diebus admirabili celeritate perfectã.noctu fere muniebant,quò minus ad certos Lusitanorum ictus paterẽt. interdiu, sicut ab opere cessabatur;ita ab arce diuerberanda,& fatigando pręsidio nulla dabatur quies.A vallo dein multiplex murus cæptus duci,flexuosis Indico more mæandris:quò & oppidani tutius ad arcem subirent,aggeremque protruderent; & præsidiarij, si forte erupissent, non modò ad transuersas ex occulto iaculationes præberent corpora;sed etiam ignotis anfractibus & errore viarum impliciti tenerentur.Dum hæc fiunt,Sofar optimum statuit,ex alia parte marinum adoriri castellum:vt eo capto,& portum haberet in potestate, & arcem ab latere tormentis impeteret. Eius rei causa ingentem onerariam in recessu intimo procul ad hostium telis, ad castelli fastigium adæquandum, pluribus tabulatis attolli iubet;multoque bitumine ac pice diligenter oblini : quam deinde,ad castellum admotam æstu secundo, succen-

dant;concepto igne,in scaphas desiliant armati, auctoque tumultu inter fumum & clamorem,scalis ascensum in muros obtineant.Hæc res,priore bello frustra tentata,eundem rursus habuit exitum. quippe, tabulata paulatim in sublime crescentia conspicati è turribus Lusitani, rem ad Mascareniam deferunt. Extemplò negotium datur Iacobo Lacteo,qui captiua iā aliquot nauigia ad arcem traxerat, vti quamprimū occupet parato ad incendium pegmati nec opinatos ignes inferre. Noctu profectus cum fistulatoribus haud plus viginti,quamquam tectis sub manus vola funiculis, lenissimoque remorum pulsu ,non latuit Sofarem ipsum,ea fortè hora circumeuntem excubias.ille confestim ad arma littusq; dat signū.tollitur clamor.ex omni parte concurritur. Lacteus,ad similē casum præparatis iam ante suorum animis,rectū cursum rectasq; proras in periculum tenet.nec minus feliciter quàm antea Goueanus , circumfrementibus ferreis globis atque sagittis, ad onerariam penetrat,vt in nullo tali metu,minimè custoditam.Confecta iā videbatur esse res,cùm in ipso(vt fit interdum)articulo, ingens præter omnem exspectationem difficultas oboritur. hostilis pyra, quam vel è longinquo conceptura ignes crediderant Lusitani, aduersum coniectas è proximo tædas ardentesque ollas, repēte contumax & inuicta perstare:iteratis vndique iaculis nihilo magis lædi:iaculātium oculos animosque ipsa rei nouitate confundere. Tum Lusitani,ancipiti vrgēte malo, quod & in mora exitiū,& in irrito incepto deformitas foret; consiliū à cupiditate gloriæ mutuantur audax ac pænè temerarium . incisis momento anchoralibus,nauem ipsam remulco ad castellum vsq; per media tela perducunt.ibi demum facibus per otium ingestis, in hostium conspectu,relucētibus latè flammis absumpta.Id euentum,sicuti eximiam in suos Dei benignitatem,& pristina miracula retulit,nullo,ne tum quidē,è Lusitanis in itu redituq; inter tantam missilium procellam desiderato,vno tantùm leuiter saucio;ita Sofarem,primò indignantem,dein stupore defixum,ab cōsilio maritimæ oppugnationis auertit.eò acrius ab terra munitiones vrgeri cæptę.& abundabat multitudo,vt si quid tormētis ab Lusitano dirutum esset,Mamudiani extemplò reficerent,& mortuorum loco (plurimi autē quamquam per tenebras fixi cadebant) fustuario coactos alios aliosque submitterent. inclusis contra,neque ad erumpendum copiæ,neque ad perpetuos & temerarios ictus iacula suppetebant. Per hunc modum, vertente mense,ad arcis pæne fossam agger vineæq; perductæ. huic rursus aggeri lapideum præstruunt murum,tredecim pedum latitudine:& in eo noua castella,crebrasque stationes,& varia tormenta constituunt. Hanç fermè circumuallandæ quacunque licuit,arcis formam sequutus est Sofar. Interea Castrio Prætori,ad classem, vt dictum est,reparandam sat per se incitato,acres addiderāt stimulos,Mascareniæ nuntij ac litteræ.Confestim,è duobus filijs Fernandū natu minorē,egregiæ indolis adolescentem,cum nauigijs compluribus,& vario commeatu,cadisque sulphurei pulueris, & nobilium manu, Dium quàm celerrimè iubet præcedere. Hosce, dubio profectos cælo , atrox in medio cursu tempestas adorta disiecit. pars Bazainum & vicina littora petiēre:Fernandus cum octo caturibus instando & remigando peruicit, vti Diensem teneret arcem;inuitisque , & inspectantibus Mamudianis,militem, & commeatus,& omne bellicum instrumentum exponeret. Ingenti Lusitanorum gaudio id subsidium acceptum : ac minime dubia spes victoriæ consequuta. initur bellatorum numerus : ad quadringentos & quinquaginta peruenit. Suppletæ dein auctæq; custodię, & Fernando infirmissimum omnium propugnaculum Diui Ioannis(suum cuiq; propugnaculo fermè ab cælestibus patronis indiderant nomen) cum fortissimis iuuenibus est datum . Per eosdem fere dies, Mamudius, ad vi-

A [illegible] opera militesque animandos, eum nouo exercitu Dium adue[illegible]icatus è concursatione plausuque Mascarenias, Fernandū Car[illegible] mat[illegible]o castello rem per exploratores iubet cognoscere. Trans[illegible]ta iam nocte nandi periti & spectatæ fortitudinis viri sex, ad vici[illegible]m ho[illegible]ium stationem adrepunt; & e custodibus vni manus inijciunt. ad c[illegible]s vociferationem cōcursu facto, Lusitani duo tresve inter tumultum oc[illegible]i. reliqui, tenaciter apprehensum vigilem, prævalentes ipsi viribus, ad [illegible]os illico transtulere. Ex eo, de Regis aduentu cognitum est, itemque de co[illegible]s hostium nonnulla comperta. quibus rebus adeò nō exterriti sunt Lusitan[illegible], vt etiam per tenebras, crebro igne, bombisque, & tubarum cantu [illegible]a effusæ cuiusdam gratulationis ediderint. Inde cùm admiratio cepisset hostes, ausi e proximis vigilijs percontari quidam (è diuturnō commercio haud ignari linguæ Lusitanæ) quænam esset causa tantæ ac tam repentinæ lætitiæ. Respōsum ex arce est: efferri gaudio Lusitanos, quod Mamudium ipsum in castris versari didicerint. quippe, hactenus cum fugitiuis & desertoribus, mistis ex omni colluuione, turpiter dimicatum. deinceps, cum Rege regnique proceribus multo honestiùs fore certamen. eo

B responso irritati vigiles inuicem probra Lusitanis ingerere, seruitium Sofaris, æternas compedes, acerba supplicia minitari. Verborum iaculationē ferrea vtrinque sequuta missilia. Per continuos dein dies, inspectante atq; adhortante Mamudio, æreis mœnia quatiebantur. Sub testudine basiliscos (noxiorum plerunq; nominibus animantiū hodie ballistas appellare mos est) & alia id genus tormenta Mamudiani promouerant. ijs Thomæum, & Iacobæum propugnacula, & quantum inter vtrumque erat muri, cum ruinæ minis, ac terribili fragore feriebant. Minora verò tormenta, in ipsas potissimum fenestellas ac pinnas obuertetant ita scienter, vt sine præsenti exitio se vix quisquam propugnatorum ostenderet. Inter cæteros nobili viro Iacobo Gnaiæ (à quo multa de his rebus accepimus) in hostem collineanti globulus in fomitē fistulæ illatus; fracto impetu, oculū ipsum quo collineabat, excussit. Puluis autem, eo erat artificio ac subtilitate perfectus, vt è flammis emicantes ouales pilæ, dolia cespite plena transfigerent. Mortarium etiam idoneo statuerant loco (& peritissimus aderat librandi magister) inde immani ambitu globi triginta paucis diebus in arcem immissi, maiore tamen inclusorum trepidatione, quàm damno: quod tum è genere soni

C tus, tum è magnitudine impendentis è sublimi pestis ac ponderis, plerique spatium ad præcauendum haberent. tecta fermè perforabantur, & dissilientibus lapidum fragmentis nihil erat in proximo tutū. magister dein fortuito ex arce telo perimitur. successit huic artifex, nequaquā vsu vel scientia par. huius culpa recidentibus in castra globis, tres è Mamudianis obtriti: neque vltra exerceri machinam placuit: ita is terror amotus. Cæterùm ex alijs partibus haud intermissa verberatione aliquantum prociderat muri. & propugnaculū Diui Thomæ, solutis cōpagibus, metuēdo hiatu discesserat. Aduersus id malum interior murus latitudine pedum viginti maturè perductus. diruta prius ædificia materiam & saxa variæ magnitudinis præbuēre. A præfecto ipso cum nobilissimis primùm admotæ operi manus: horum industriam cæteri deinceps acriter subsequuti: magnoque certamine continuata structura, intra septimum diem murus absoluitur. Sub hæc Mamudius, longiorem quàm putarat obsidionem, & sine vlla pacis mentione obstinatos cernens Lusitanos, è suo comitatu Iusarcanem ducem impigrum, & bellicæ compotem laudis, cum Abassina legione in castris reliquit. ipse, procerum hortatu Madabam vndecimo quàm venerat die regreditur: verbo, ad expediendos commeatus nouumque subsidium: re vera, præter moræ tædium, metu quoq; perfusus, quod è cognatorū

 numé-

numero quidam hoſtili glande traiectus,ad ipſius pedes ex[illegible]
ſet. At Sofar,incenſus dolore & rabie, quod nullam admod[illegible]
operam præſenti nauaſſet Regi, præcelſam aliam ſtruem e ſaxo [illegible]
interſtratis ad firmitatem ramis ac frõdibus (vnde Ramo a [illegible]
erigebat;vt libero in arcem proſpectu, Luſitani præſid[illegible] diſcurſum [illegible]
lica miniſteria,deſtinatis è ſuperiore loco ictibus impediret. Aduer[illegible]
perniciem,Maſcarenias,opportunitatẽ captans iaculandi, tormen[illegible]
tidem alio atq; alio transferebat.turrim dein è regione creſcentis mac[illegible]
næ raptim excitauit.in eo præſidio poſitus Antonius Paſſanius c[illegible]m [illegible]
toribus quadraginta;quot ipſe quamquam arctis in rebus priuato [illegible]
propter diuitias ac ſplendorem alebat.ij ſumma contentione opus impe-
dire iuſſi.id quò commodius facerent,nocturnis horis (quo maxi[illegible]e tem-
pore muniebat hoſtis)ferrea candelabra permagna,crebraq; faces ad ido-
nea loca diſpoſitæ:quæ,fuſò longè lateque lumine,cùm ſitum caſtrorum,
genus operum,multitudinem hominum veluti diurna luce nudarent; ma
gnus videlicet, vilium præſertim operarum interitus conſequutus. Sed ea
erat agreſtis turbę copia,iſ ab tergo inſtantium atque vrgentium præfecto-
rum terror, vt plagis coacti miſeri ſeſe volitãtibus palam telis obijcerẽt; ac E
peremptorũ loca noui ſubinde recenteſq; ſupplerent. ita,nequicquam co-
nantibus prohibere Luſitanis,ad ſummum perducta moles,& omni belli-
co apparatu confeſtim inſtructa. Inde, cùm arcis interiora in dies magis in-
feſta fierent, Maſcarenias ante ſacram ædem edito loco tumulum extol-
lit:collatiſque eo tormentis, & ingenti præcipuè baſiliſco, Ramoſam ita
quatefecit,vt magna cum ſuperſtãtium clade proſterneret. neque ſtratam
rurſum exaggerare auſi Mamudiani.Conatus dein omnis ad foſſas opplen
das,& opera mœnibus ipſis iniungenda conuertitur.iam ad marginem vſ-
que perduxerãt vineas. acceſsêre validis ex aſſeribus muſculi, quàm duriſ-
ſimo corio tecti,ſub quibus operæ ſine periculo commearent. Ex ijs mu-
ſculis tabulæ decliues ita prominebant, vti per eas deuoluta ex occulto ſa-
xa,truncíq; arborum, & glebæ vltra mediam foſſam impetu ipſo ferren-
tur. Inter hæc Mamudiani per tenebras clara voce maledicere obſeſſis,
quod more fœminarũ intra ſepta latitantes,non haſta gladioúe,ſed miſ-
ſilibus tantùm è longinquo rem gererent.at non hiſce artibus qui primi è
Luſitania ad Indos venerint,gloriam quæſiſſe: non ita nuper Syluerianos
bellum exercuiſſe: verùm in dextris & pede collato propoſitã habuiſſe vi- F
ctoriæ ſpem:neque ſe mœnibus,ſed armis mœnia tutari ſolitos.attamen ſi-
bi nõ eſſe dubium,quin eius deſidiæ,nõ tam penes militẽ,quàm penes præ-
fectũ reſideat culpa.quippe qui communem ſalutem proprio timori præ-
texat:viroſq; (ſiquidem eius diſſimiles ſint)vitæ prodigos, laudis appeten-
tes,ad conſerendam cum hoſte manũ paratos,fame poſtmodum & omni-
um rerum inopia perituros,e xemplo ſegnitiæ, & imperij vinclis intra mu-
nimenta cohibeat. Hęc & alia eiuſmodi ad excitandam ſeditionem,vel ad
prouocandos ad temerariã pugnam Luſitanos, iactare ſub muris ac portis
identidem barbarus,nimirũ Sofaris iuſſu:quod magna eſſet in ſpe, ſi aper-
tum ad certamen elici poſſent, paucis prælijs abſumptum iri omnes præſi-
dij vires. Sed neque milites, in id vſque tempus obedientes duci, neque du-
cem,minimè leuem,aut bellicæ artis ignarum, admodum mouebant im-
portuna & quotidiana cõuitia. Magis illa cunctos angebat cura, vt ingru-
enti à muſculis damno quàmprimũ obuiam iretur:quæ res magnas habe-
bat difficultates.nã & coniectos è muris ignes coria reſpuebant: & maiorũ
balliſtarum vſum, quo vel maximè incluſi valebant, ſpatiũ ipſum propin-
quitatis ademerat. His rebus anxio, multaq; apud animum ſuum agitanti
præfecto;remedium tale in paucos tamen dies oblatũ. Fornix erat in imis

mœnibus,

[illegible]s, [illegible]plici lapidum ordine in [illegible]peciem obstructus. Eo animaduer[illegible] ape[illegible]ri ac repurgari Mascarenias imperat; postibusque validissi[illegible]poni fores. Immissi dein qui perpetuo egestu, succedentes inuicem [illegible] tentes exhaurirent: ac tradita per manus rudera silentio [illegible]em asportarent. ij deciduam vndequaque materiam ita subducebãt, vt q[illegible]integerrimum cumuli fastigium, fallendi hostis causa, relinquerent. Quatriduum totum nocturnus diurno continuatus est labor. interea Mamudiani munitores fabrili bolide fundum subinde explorare. ac primo a[illegible]mirari cur minimè cresceret, neque respõderet operi aceruus. dein, posteaquam magis etiam ac magis imminui sentiebant (extenuatus quippe, demum assidua subtractione corruerat) noscendi causa, periculo contempto, capita proferunt. Lusitanos, quæ iaciebantur, impigrè amolientes cernunt. confestim & è musculis in fossam, & è muris in musculos tela coniecta. Et Sofar à præfectis fabrum admonitus aduolat. is, dum ad oram valli, in dextrum innixus cubitum, Lusitanam cryptam attentius contemplatur, suspenso & cogitabundo, nequaquam in spem tantæ rei missus ex arce globus, manum simul & sinciput abstulit. Ea vulgata re, tantus exercitum

B incessit pauor, vt parum abfuerit, quin desertis operibus vineisque, obsidio solueretur. Obstabat maximè Rumecan, ferox ingenio viribusque, & odio nominis Lusitani à primis annis imbutus. Is, domestico luctu minimè fractus, celebratis more Mahometano paternis exsequijs; tum vniuersos, tum singulos appellare: hortari ad perseuerandum: tot iam exhaustos labores; tantę molitionis opera sudore perfecta; ex hostibus in ipsa paucitate perijsse non paucos; & qui supersint, vulneribus, fame, vigilijs, defatigatione confectos, hominum simulacra non homines, vix iam sustinere arma, latitare in angulis, desperato nouo subsidio fugã haud dubiè meditari. sed & maritimos exitus, aduerso anni tempore, & terrestres, vallo & stationibus intercludi; immanes belluas indagine cinctas teneri; victoriam esse in manibus; tam propinquæ spei exitum nullo pacto desetendum: tot nationum salutem, tantum discrimen opinionis in hac obsidione verti: si paulum adnitantur Mamudiani; & liberatæ Indiæ decus æternum, & nauatæ Regi suo operæ mercedem opimam laturos. Hisce dictis animati plerique, Rumecanis consilium approbant; in tanta tamque recenti clade tantam animi magnitudinem vulgo admirantur. denique dum à Mamudio veniant manda

C ta, summam belli administrãdi consensu militari ad eum deferunt. mittũtur ad Regem legati. ille per litteras iubet duces oppugnationẽ vrgere; noua identidem supplementa, confecti belli præmia pollicetur amplissima: prærogatiuam suffragij militaris de Rumecane confirmat. Lusitanis interim, cognita è fugitiuo quodam Sofaris nece, magna videlicet spes tranquillitatis affulserat: ac, veluti pactis inducijs, dum sedatur in castris timor; vtrinq; otiũ fuit. Sed mox nec opinato recruduit bellum, nouo imperatore adeo impigrè obeunte munia; vt Sofarem deesse, neq; hostes, neq; ciues vlla ex parte sentirent. Ad fossam pręcipuè aggerandam, ex patris destinatione curas intenderat. itaq; præter eam turbã quam in castris habebat, alia insuper ex agris oppidisq; multitudo contrahitur: ac turmatim diuisa, ad tintinnabuli pulsum in orbẽ subit: neque iam è musculis tantũ, sed propalam è vallo, cùm interea missilibus certaretur, variæ magnitudinis lapides, arbores totas, virgulta, cespitem iactãt: occisorum cadauera, ne cęteri spectaculo terrerentur, obruta ruinis accumulant. postremò, vineas ac vallum ipsum vndique proruturn, cum ingenti fragore deuoluunt: neq; iam vlla ope resistere Lusitanus valebat. Fornix primùm assiduo iniectu materiæ obstructus: dein, quod supererat spatij, quotidianis incrementis occupat moles. Inter hæc, Mascarenias, tot vndique cinctus angustijs, nouum à Castrio

Prætore auxilium efflagitare per literas nuntiosque, quos in a[illegible] D
ræ discrimen speculatorijs nauigijs hyeme sæuiente mittebat. [illegible]
verò, quamquam libero iam ad mœnia successu, cruentam nih[illegible]
dimicationem prospiciens; Simonem Pheum sub muros misit, qu[illegible]
conditionibus populatium tentaret animos; Mamudij, & Rumecanis [illegible]
mentiam prædicaret; obsessisque, si abire incolumes animum inducere[illegible]
naues ad profectionem offerret. Ad ea cùm ferocius responderetur, n[illegible]
retque Mascarenias, cum violatoribus fœderum atque periuris, vllam [illegible]
pacis conditionem esse; confestim Pheus è conspectu subtrahitur: con[iec]-
ctisque per iram telis, Lusitani duo, qui ad colloquium pinnas muri fiden-
ter ascenderant, occiduntur. Postridie sub vesperam è Mamudianis prom-
ptissimi, excelsos nauium malos transuersis iunctos tigillis, ad Sancti Io-
annis propugnaculum erigunt: elatisque super capita scutis, in summum
eniruntur. Fermè triginta iam ascenderant, cùm Lusitani ad periculũ pro-
pulsandum, ac demendum dedecus mutuò se cohortati, impetu capto, ali-
os è corona præcipites dant, alios in scalis obnixos, contis detrudunt; de-
trusos, iaculis, & flammarum alimentis, & saxorum ponderibus obruunt.
in horum locum succedere conantes alij, pari defensorum constantia re- E
pelluntur. pauci incolumes, magna pars ambusti, aut vulneribus confecti
recedunt. neque vltrà tentari pugnam ipsa patitur nox. Paulo dein segnior
obsidio fuit, dum ad summum certamen Mamudiani se comparant: accē-
sisque vrbe tota luminibus obeunt templa, suumque Mahometem inani
prece solicitant; multi etiam solenni vouent coniuratione, se non nisi vi-
ctores ab arce redituros. In diem viij. Kal. Augusti certamen edixerant. is
Diui Iacobi Apostoli natalis est dies: quod ipsum victoriæ mox omen Lusi-
tanus accepit. Vbi tempus affuit, Mamudiani instructis ante lucem copijs,
ad arcem silentio primùm, vt fallerent; dein, postquam vigilare hostem sē-
sêre, magna cum vociferatione succedunt. Lusitani præsentibus animis
corripiunt arma, Sanctum Iacobum ingeminant; tentantes ab omni parte
aditum hostes, igne, ferro, lapidibus prohibent; vbi plurimum periculi o-
stenditur; ibi frequentiores obsistunt. Rumecan interea suis hortator ad-
esse; alios castigationibus, alios promissis ac laudibus incitare, alijs voti ac
iurisiurandi religionem incutere; acerrimè vtrinque prælium cieri; confu
sus imperijs, minis, gaudio, metu clamor, itemque tremendus tormento-
rum sonitus ad astra ferri; subeuntium audacissimi quique passim occum- F
bere. in Thomæũ præcipuè & Diui Ioannis propugnacula ingruerat belli
moles. Eò dum intenti propugnatorum oculi pariter animique sunt, è Ma
mudianis interim eximia corporum agilitate complures, obseruato æstus
recessu, ad maritimum arcis latus, antequam dilucescat, accedunt: perque
præruptum, eoque desertum ab hoste saxum, partim brachijs humerisque,
partim qua cautes patiebantur, scalis innixi, in arcem scandunt, indeque ædi-
um tectis Mahometana vexilla constituunt. dein, stolida capti auiditate, ar
morum atque hostium obliti, ad prædam illicò dilabuntur. Mulierculæ
quædam, alijs omnibus ad pugnam digressis, in ea parte curabant. ex ijs nō-
nullæ virili animo arreptis hastis, prædatores locorum ignaros, & incerto
concursu nocturnoque pauore perterritos, intra tecta coercent; aliæ ad o-
pem à præfecto exposcendam ad mœnia prouolant. Mascarenias trepido
nuntio excitus, ne pugnantium frangantur animi, silentium imperat; ipse
cum expeditis ad locum accurrit: ibi hostes partim in ædibus inclusos; par-
tim in angiportibus errantes obtruncat. triginta fermè, cùm sese conglo-
bassent, ad vnum cæsi. cæteros ex arce deiectos, tum altitudo præcipitij, tū
prominentes è rupe silices acuti dilacerant. intentiore dein cura locus cu-
stodiri cęptus: & Mascarenias, ab ea parte victor, in prælium festinè regredi-
tur; suis

A tur; suis laborantibus omni arte animos addit; neque verbis tantùm, sed etiam corpore miscet certamen; ducisque pariter ac militis partes egregiè sustinet. Sex fermè horas dubia victoria pugnatum est. Ad extremum Rumecan suorum clade perculsus, receptui cecinit. Lusitani tantis defuncti periculis, primùm omnium Deo superisque, ac patrono præsertim Diuo Iacobo laudes, gratesque agunt: cæsorum deinde ineunt summam, è suis tantummodò septem; ex hostibus comperiunt amplius mille & trecentos. capta etiã militaria signa non pauca. Christianorum funus magno omniũ studio celebratum est. Laudati pro cuiusq; merito milites ac præfecti. Ludouicus Sosa, & Fernandus Castrius, quorum alter Thomço, alter Sancti Ioannis propugnaculo præerat, præcipuũ fugati hostis, arcisq; seruatæ decus tulêre. Antonius quoque Passanius, interiorem aggerem turremque magna cum hostium strage tutatus est. Ac, fœminarum etiam, illo potissimũ die conspecta virtus: è quibus aliæ furtiuo, vti dicebamus, ascensu trãsgressum munimenta hostem Mascareniæ trucidandum obiecerant; aliæ ad mœnia dimicantibus viris arma & saxa, itemque fascias & medicamenta suggesserant, versatæque inter ipsam dimicationem erant adeò pertina-

B citer, vt sauciæ nonnullæ constanti dextra sibi spiculum euellerent, plagisque obligatis ad institutum redirent. Is, bene iuuante Deo, pugnæ illius exitus fuit. Secundùm eam pugnam, obstinatis vtrinsque partis animis, aliæ deinceps haud absimili euentu pugnatæ. in ijs, præter cætera tormenta ferrumq;, ardẽtibus maximè iaculis certabatur, maiore oppugnantiũ, quàm defensorũ pernicie. quippe gossipio, quo Indi ad vestẽ vtuntur, ignis tenacitet adhærescens, momento excitatum incẽdium per confertos manipulos cuneosque latè fundebat. quos autem flamma comprehendisset, ij, abiectis armis, cùm simul vestimenta proijcere non valerent, cæterosq; ab ijs adiuuandis exuendisve, sui quemque periculi metus auerteret, cæci amentesque crebro cum gemitu, incerto vestigio, extra ordines ferebãtur. Hinc, deformatos vultus, exusta lumina, pendentem è nudatis artubus cutem, ac velut in lora dissectam, horrendo spectaculo cerneres. At Lusitanum mul to minus lædebat ignis, amictu laneo, & insuper ocreis & chirothecis ac thorace munitum. & corio deficiente, præfectus, in eundem vsum, è pellibus inauratis peristromata pretiosa militibus diuidenda curauerat. Ex eo

C tempore Mamudiani cùm aperta parum proficerent vi, subterraneis operibus (& suppetebat ad omnia multitudo) occultè grassari constituũt. Cuniculos plures ad arcem agunt. interea, vt ab sensu operis Lusitanũ abducãt, fabros cum dolabris ad suffodiendos muros quàm tumultuosissimè subigunt: maiores globos cum fragore terrifico ac densa fumi caligine iaculãtur. Porrò cuniculorum dispar, neq; vno tempore fuit exitus. alij specubus puteisq;, quos Mascarenias maturè in id ipsum effoderat, inutiles facti: alij non interrupto successu ingentibus detrimentis rem Lusitanam affecêre. Longè perniciosissimus omnium fuit is, quem ad Sancti Ioannis propugnaculum præcipua contemplatione direxerant: is vt infra fundamenta peruenit, locum tormentario complent puluere: eiusdemque pulueris tãquam institas ad cuniculi os perpetuo tractu perducunt. Posthæc, veluti ad vltimam oppugnationem instructi, sub signis ad eam maximè partem subeũt arcis, ac vix tentato conflictu se recipiunt. dein rursus accedunt recedũtque simulato metu, nimirum vt è Lusitanis quamplurimos, propugnandi spectandique studio in fraudem illiciant. Tum Mascarenias, ratus id quod res erat, hostem dolo non metu pedem referre, mittit extemplò qui Fernando Castrio & reliquis præsidiarijs nuntiet, quàm primùm ex eo loco se cedant: hostilem trepidationem in tempus fictam: aliquid profectò occultæ machinationis subesse. illi, & vigore ætatis, & superiorum dierũ victoriis

nimium

nimium sibi præfidentes;qua Indorum ignauiam irridere, qua præfecti seu D
monita seu iussa contemnere.Graue piaculum contumaciæ dedit nobilium cohors.nam simulatque frequentes in turri conspecti sunt; ignem cuniculo Mamudiani raptim iniiciunt.is à primo aditu ad intestina momento perlatus,multiplicatis in arcto flammis,& in apertum impetu vasto enitentibus,euulsam ab radicibus turrem cum terribili strepitu qualis ex Aetnæ cauernis interdum cieri solet,in altum sustulit, longeque ac latè disiecit.è superstantibus alios,volitantia saxorum fragmenta dilacerāt: alij, sublime quantum prope oculorum sequi acies posset elati,dein ad terram afflicti,suo & armórum pondere conteruntur.alios,dira ignium vis,tamquā tormento excussos ad hostem vsque proiecit: quorum interitu nequaquā expletis odijs barbari, inanima & mutilata cadauera tum incessūt probris, tum sparis & gladijs crudeliter fodicant.Viginti fermè ex ea statione tantæ cladi superfuêre:ad centum extincti, in Ioannis Regis familiam adscripti plerique,& claris orti natalibus. quo in numero Fernandus Prætoris filius fuit.corpora dein conquisita mulieres terræ mandarunt. Cæterùm vixdum resederant flammæ, cùm per stragem ac ruinas Mamudiani conantur in arcem irrumpere.aduersus eum impetum quatuor è superstiti- E
bus raptim opposuêre sese:nam reliqui incendio afflati,& recenti malo attoniti ac sopiti iacebant. & cum pugnacissimis aliquot Mascarenias confestim accurrit. huic manipulo sacerdos effigiē Christi Domini è Cruce pendentis intrepidè præferebat.eius admodum pijs adhortationibus, & occulta nimirum è cælo vi,non dubiè confirmati erectique Lusitani,tumultum ac periculum pugnæ sustinuêre,quoad opere tumultuario murus interim ab tergo ingenti aliorum sudore ac certamine obiectus est : & imminente iam nocte,Mamudiani,multis item è suorum numero amissis & saucijs,incepto irrito recesserunt. Eius diei casu admoniti reliqui præsidiarij, exinde cautius in muris agitare, atque ad primas talium incendiorum notas absistere.itaque & Iacobæa & Passania turris,item subditis ignibus,nullo defensorum interitu procidерunt.Thomæa verò(nam eò quoque cuniculus penetrauerat) procumbentibus in fossam ruinis,paratos atque imminentes in irruptionem trecentos è Mamudianis oppressit. Atque huiusce machinationis in vniuersum fermè hic erat euentus, vt Mamudiani introitu exclusi,spatia saltem obsessis eriperent, & intra mœnium excidia subitarias munitiones raptim excitarent:Lusitani contra, & per patefactum ruina i- F
ter conantem transcendere hostem,virtute atque armis arcerent;& nouis introrsus pro diruto murum summa contentione reficerent. Inde angustior in dies arx fieri,& vix ad explicandos ordines relinqui locus. Quatuor iam menses obsidionem pertulerant Lusitani, cùm ex adeo paucis aliqui fermè quotidiè aut vulnerarentur,aut caderent. Accessit inopia & fames, frugibus carnibusq; consumptis:& præter fœda animalia, quicquid etiam erat fruticosum aut herbidum,in alimenta conuersо. hinc vulgo ingruerant morbi:fessisq; & animis & corporibus, qui arma tractare possent,vix centum & quinquaginta supererant.atque ij admodum ægrè continebantur,quominus in hostium stationes vltrò impetum facerent, vitæque miserias & ærumnas honesta morte finirent. In hoc rerum discrimine diu exspectatum ab Goa subsidium aduenit. naues quinquaginta Bazainum facili tenuerant cursu. Aluarus Castrius Prætoris item filius,& Franciscus Menesius præerant . inde Aluarus cum meliore parte classis Dium protinus antecessit.reliquæ,carptim,prout agilitate vel robore quæque præstabant, captatis tempestatibus,ante Septembris exitum subsequutæ . armati supra nongentos cum omni rerum copia in arcem expositi. quę res Lusitano maiores quam pro viribus animos fecit.Auxit ferociam,basiliscus, qui demersis in

A ssis in ruina rotis inhæserat, cùm eum ad se iniectis funibus Mamudiani attrahere niterentur, prospera pugna retentus. Ex hoc indignari postremus quisque, & accusare primos, quod hostium conatibus non statim ex arce obuiam ierint, quod opera mœnibus applicari, munitiones transferri, se se in tantas angustias cogi permiserint. recensere victorias (vt de Europa & Mauritania sileatur) ad Sofalam, Quiloam, Goam, Malacam, Armuziam, Calecutum, ad Repclini vada, ad Dium denique partas; ingentes barbarorum exercitus parua sæpe manu fugatos; peruagatum Africa atque Asia tota nominis Lusitani terrorem; scilicet quò tanta decora, tantæq; laudes, in vno demum præfecto atque in vno præsidio pereant. tuendum omnibus viribus quod à maioribus acceperint patrimoniũ dignitatis ac famæ. viriliter tandem erumpendum in hostium castra, & dignum aliquid rebus olim gestis & vetere gloria perpetrandum: quicquid ad eam diem acceptũ in arce sit damni, id fraude, cuniculis, tormentis illatum: si vera virtute, manu, & gladijs decernatur; Lusitanum impetum, & micantia ex propinquo arma Indos hauquaquam laturos: hæc initio pauci; dein velut ex contagione plures quotidie palam in circulis & contubernijs fremere; & in Masca-B reniæ cunctationem qua vera, qua falsa iactare. Postremò ad eundem conuenire frequentes; pugnam efflagitare; minari, si diutius torpeat, se quemlibet alium vel ex argilla ducem haud dubiè suffecturos. Mascarenias contra, lenire furentes; de hostium genere numeroq; disserere; iam nunc abũdare commeatu arcem; custodes vti ad hostem lacessendum paucos, ita ad prohibendum sat multos adesse; hyemem maxima ex parte circumactam; vniuersas ab Goa copias propediem affore; tum demum certioribus victoriæ præmijs, & minore suorum detrimento prælium inituros. Hæc & alia in eandem sententiam, surdis canere Mascarenias: adeo certamen penitus imbiberant animis plerique: nec deerant, qui ab insito liuore, solutæ obsidionis gloriam præreptam Ioanni Castrio cuperent; atque ad profligandos Guzarates eguisse Prætoris ipsius auxilio nollent videri. Mascarenias, » vt inflatos inani fiducia, fixosq; in audaci proposito animaduertit; Aequũ » fuerat (inquit) ciues, militem ab duce regi, non regere; exspectare signa, nõ » extorquere; scire, quæ ad rationem gerendi belli pertineant, præfecto & cõ» siliarijs curæ esse, Nunc, quando mihi prope manus inijcitis, & seditionem » vultu verbisque præfertis; vincat sanè maiestatem imperij, inconsulta spes, » & libido. ite, quod superi bene vertant: virtutem istam, lacertosque, & ar-C morum scientiam expromite. ego, quos agere debueram, sequar, & quam» quam alieno tempore, tamen partem periculi ac laboris vobiscum vnà ca» pessam. Vos modò videte, vt quos ante pugnam spiritus atque ardorem o» stenditis; eosdem in ascensu valli postmodum, atque in ipso conflictu præstetis. Cùm hæc dixisset, provt in arcto licebat, copias instruit: primam aciẽ Aluaro Castrio, alteram Francisco Menesio dat; cum cæteris ipse, modica manu ad custodiam arcis relicta, subsequitur. Facta secundum euripum eruptione (nam ex ea parte latior patebat exitus) ferocissimi quique vallo succedunt; ac defensoribus primo impetu perculsis aut deturbatis, ingenti ardore transiliunt. dein, signo ab hostibus dato, cùm noua identidem subsidia e castris affluerent, atrox esse prælium cœpit: & qui nondum transcenderant Lusitani, cùm proculcatæ priorum pedibus lætiores herbæ, altitudinem nudassent valli, quod ex arce prospicientibus nuper humilius apparuerat; icti re subita, primò hæsitare, dein, hoste imminente, fugam aut latebras circumspicere. Tum Mascarenias: Hæccine pugna est, quam poscebatis? increpitans; ante discrimen feroces, in ipso discrimine timidos & ignauos appellans; ad opem laborantibus ferendam frustra conatur accendere. Inter hæc Menesius intra vallum acriter dimicans,

cans,& circa eum aliquot principes Lusitanæ iuuentutis occumbunt. Aluarus Castrius saxo percussus,cedente ad ictum galea cùm attonitus cecidisset, Mascareniæ interuentù seruatus est.Neque vltra sustineri,superfundens se ex omni parte castrorum,poterat multitudo.Lusitani cùm vndiq; pulsi transfigerentur,& oppugnari è diuerso latere arcem,seu consilio seu temere sublata nuntiaret vox;nequicquam obsistente Mascarenia,nullius nisi vitæ memores ad mœnia portasque præcipiti cursu vertuntur.cupientem simul inuehi Mamudianum tormentis è muro deterrent.Hic temeraria eruptionis euentus fuit.Exinde suo ipsi conatu segniores facti (vt in cōtrarium sæpe migrant vitia)vix pro muris obire stationes, vix recenti successu elatis,& subinde arcem aggredientibus Indis obsistere:quoad refectis tandem ex pauore animis,rursum alacres, & obliterandæ ignominiæ cupidi,ad consueta munia rediêre.At Mamudiani, quò se magis magisque obfirmatos ad continuandam obsidionem ostenderent;atque vt expeditiores ab continenti commeatus haberent;euripo ad Rumæpolim, iactis vtrinque molibus,alterum pontem imposuêre ea magnitudine ac firmitate, vt quamlibet onustas vehes tutò ac largè transmitteret.Simul,dies noctesque fatigare ac premere Lusitanum;stantes muros frequenti verberatione concutere;quæ minus commodè ballistis labefactari possent;in ea subditis ignibus calefacta, syphonibus acetum immittere; putrefacta continuò excindere ferramentis;igniferos è stupa,gossipio,& sulphureo puluere globos in tecta conijcere;denique cuniculos,quod ea res prospere cessisset,ad arcem vniuersam euertendam pluribus simul locis agere. Aduersus ea, Mascarenias,operarijs auctus,non vna regione item obliquas aduersasq; excauare fossas;tormentis ac missilibus ab omni parte hostes impetere;intergerinos ædium parietes perforare; qua tecti milites & mancipia commearent.Iisdem ferè diebus,quibus hæc ad Dium fiebant, Goam de Fernādi & commilitonum clade nuntius affertur.inde grauis mœstitia simul & metus ciuitatem incessit.Prætor, quamquam acri doloris morsu perstrictus,tamen ad cæteros animandos,lugeri filium vetuit.ipse nitens purpura & ornatu alio sumptuoso,in campum vnà cum proceribus,velut animi causa,processit.ibi,tum in gyros flexo,tum cursu & saltibus incitato militariter equo,malum subinde Mamudianis interminans,cunctos vultu & oratione confirmat.mox in classis apparatum omnes de integro curas ac neruos intendit.ac mitescente iam hyeme, Aluarum Acuniam nauibus quinque,in quibus præter magnam instrumenti bellici vim,fistulatores erant quadringenti,protinus iubet obsessos adire,ac suo nomine prohibere quominus ante vniuersæ classis aduentum,pedes è munitionibus efferant: sese paratis omnibus ad pugnam rebus breui affuturū.Cum ea manu profectus Aluarus,circa Dium in aliquot naues Arabicas incidit.ijs mercenaria variarum gentium auxilia propinquus Sofaris quidam ad exercitum subuehebat.Aluarus,commisso feliciter prælio,naues expugnat. captum ducem in arcem infert.huic magnum auri pondus ad redemptionem frustra offerenti,vnà cum primoribus abscissæ ceruices.capita in euripum cōsultò proiecta,vt in conspectum vrbis æstu accedente ferrentur. perlata atque agnita,iram in Lusitanos ac rabiem hostibus acuêre.At Prætor, appetente vere,Bazainum oppidum nauarchis & militibus ad conueniendum edixit.atque ad cæteros excitandos eodem ipse confestim celocibus circiter quadraginta contendit.Coactis omnibus copijs,quæ contrahi è vicinis regionibus potuêre(ij fuêre præter naualem & aliam turbam, Lusitani bellatores mille quadringenti,Canarini auxiliares trecenti) Cambaicam orā ferro igniqùe perpopulatus, ad Mortuorum insulam nauibus circiter octoginta peruenit. Huc euocato Mascareniæ mandat,vti ad exscensionē cuncta

A cuncta quamprimum expediat, ac sine intermissione tormentis vndique vallum hostium,& densos aggeres quatiat, ruinaque patefaciat in vrbem iter. Dictis obtemperatum,& paulo post Prætor incolumi classe subsequitur. Ab auersa parte arcis per triduum sine tumultu expositus miles. naues portum inuectæ, quàm maximè turo ab hostium telis recessu consistunt. Prætor, omnium postremus in terram egressus, vti munitiones intrauit; mirari faciem loci: solo æquatas turres ac propugnacula; alicubi nullum fossæ vestigium; inædificatos mœnibus ab hoste muros, duasque propemodum ex vna arces factas. contemplatus dein, quatenus licuit, hostilia castra, adhibitis proceribus, de summa belli consultat. Erant qui differendam eruptionem, & reficiendum è maritima iactatione suaderent militem. ipse, ratus ad nominis Christiani dignitatem pertinere, ne vno quidem die Prætorem Lusitanum ab Indis clausum teneri; nulla interposita mora certamen experiri constituit. militibus edicit, curatis maturè corporibus tertia vigilia præsto sint. Arcem, detractis valuis, ne qua in receptu spes vlli foret, Antonio Correæ cum idoneo præsidio inter prælij tempus tuendam adsignat: consilio dein adiuuat rem, quod consi-
B lium haud dubiè victoriam peperit. Turris erat ad dextrum vrbis latus, qua in apertum mare prospectus est: Syluerianam appellabant. ad eam quatiendam, quasi ex illa parte descensio quæreretur, dromones pridie missi tres, è salo eminus muri partem vehementi iaculatione diruerant. id vbi cognouit Prætor, Nicolao Consaluo, impigro viro, & rei maritimæ in primis perito, mandat, vti naues quæ remis agantur, præter nautas ac libratores, imbelli turbâ, lixis & calonibus impleat: ij pariter ac nautæ hastas erectas singuli binas: remiges altera manu remû, altera accensos funiculos teneant: libratores tormenta in hostem veluti ad oppugnationem exerceant. Hoc modo instructam classem iubetur Consaluus ad insulæ alterum latus, de quo dictum est, paulo ante lucem admouere; vociferatione, bombarda, tympanis, tubis, quàm maximum strepitum ac tumultum ciere; alijs alijsque subinde locis descensionem ostendere, multimoda arte hostiles distinere copias. Hæc mandata Consaluo. cæteris item præfectis, prout quæque res postulabat, sub vesperam edita imperia. Rumecan, haud satis certus qua potissimum ex parte Lusitani essent erupturi; ad omnes aditus æquè terrestres atque maritimos, tormenta vigiliasC que disponit; telorum omnis generis ingentem copiam in muros aggeresque comportat: auget munitiones: &, qua ex euripo descẽsus ad oppidum est, præaltas fossas leui superiniectu ramorum ac terræ latenter occæcat. Externi selectique militis (præter Guzaratas Indosque, quorum maior multo erat numerus) in eam curam ac sumptum acriter incumbente Mamudio, viginti millia in armis habebat. Ex ijs ipsa robora ad primos impetus excipiendos in fronte castrorum locat, firmatque ab tergo subsidijs: Rumeum pontem septingẽtis militibus insidet; reliquam multitudinem, quò clamor, quò signa aduocarint, paratam ad omnia occurrere iubet. Rebus ita prouisis, tanta virium suarum Mamudianos cepit fiducia, vti Lusitanorum paucitatem conatusque irriderent, vixque vniuersæ pugnæ subituros aleam crederent. Lusitani contra, vti Christianos decet, vno Deo maximè freti, nihilominus expediunt arma: atque ad condictum tempus ante Prætorium armati conueniunt. Dies erat iij. Idus Nouembris, Diuo Martino sacer. Tum loco excelso, vt vndique conspici posset, Antonius Casalius Franciscanus insigni pietate sacrificat; Deumque precatus, vt in hostes Ecclesiæ sacrosanctæ, formidinem ac terrorem auerteret; Christianos, quò alacrius capessant pugnam, noxis omnibus Pontificia potestate expiatos absoluit. Eosdem, Prætor, quod pluribus agendi spatium

tium non esset, paucis adhortatur, vti Christo duce, cuius tueantur causam, forti ac fidenti animo prælium ineant. Ioannem ipsum Regem, vniuscuiusque virtutis vel ignauiæ primò testem & spectatorem, mox remuneratorem aut vindicem adesse putent. Indici totius imperij summam in eius diei certamine verti nil ambigāt. postremò sciant, præter naturam loci, ab se quoq; diligenter prouisum, vti segnibus timidisq; nullum neq; terra, neque mari effugium sit. Ex arce detractas fores, è portu naues in expeditionē emissas. Magnanimis, certam vel in morte victoriam, vel in victoria salutem & prēmia constituta. Cū hęc agerentur, iam Nicolaus Consaluus classem è composito ad alteram partem insulæ circumegerat: varijsq; (vti conuenerat) locis descēsum & oppugnationem ostentare pergebat. & nox adiuuabat inceptum, ex incerto speciem omnium multiplicem oppidanis intuentibus reddens. & in Prætoria sublime vexillum, ac lumen in puppi, ad hæc, densi tota classe ignes, tormentorum fragor, micantiaque arma, & mistus hominum vocibus ac tympanorum pulsu tibiarumque concentu Martius tubarum sonus; Castrium cum omni exercitu adesse monstrabāt. Eo terrore Consaluus omnium oculos in se conuerterat: vt non ex vrbe tantùm, sed etiam è castris, armatorum agmina, relictis præsidijs ad mare concurrerent. id vbi à speculatoribus accepit Prætor, in primo tumultu, antequam dolum clarior proderet lux, instructas, prout angustiæ loci ferebant, copias, (fermè tria erant hominum millia) pluribus simul portis emittit. primum agmen ducebat Mascarenias è veterano milite, ac perito locorum, atque ad eius imperia dudum adsueto: accesserant è reliquo exercitu quadringenti. cum cæteris modico interuallo sequutus est Prætor. Cingebant latera spectatæ fortitudinis viri. Vnà Casalius ornatu quàm angustissimo trabeatus, Christi ad Crucem affixi attollens imaginem, cōcionabundus aderat. Eius hortationibus inflammati Lusitani, simulque diuina & humana pleni spe, clamore consentienti ad castra succedunt: ac semiplenas adorti stationes, è vallo deijciunt: & partim stratos, partim integros aggeres murosque, scalis, contis, humeris innixi transcendunt; hostēque obuium, hastis, gladijsque conficiunt. Ad eius rei nuntium Rumecan vacuam ratus arcem, cohortes aliquot ad eam occupandam circuitu capto iubet extemplò contendere. ij, ab Antonio Correa, quamquam patentibus portis, magna cum cæde pulsi. Alia item manus ad opem castris ferendam à mari submissa. inde aliquot locis atrociter dimicatum est. id adeò ex ipsa vulnerum fœditate perspici potuit. Cosmo Paiuæ gladio femur abscissum. Vasco Fernando, cùm sese in hostes acrius immisisset; decisus ab tergo thorax, perque plagam nudata vitalia: cuidam, quod super aures oculosque eminebat, à reliquo capite, prope ad ostentationem artis, vno acinacis ictu diuisum est. Circa vnam item è turribus, qua Prætor ipse constiterat, multum sanguinis fusum: & vexillifer Eduardus Barbutus, inter scandendum ter ab hoste præcipitatus, repetito quartùm conatu in pinnas euasit, ibique per vim Lusitana signa constituit. Exinde ingens Mamudianos inuasit pauor, & fuga passim fieri cæpta. perterritis, hinc Prætor, illinc Mascarenias pertinaciter ab tergo cum suis instant, immistique fugientium turbæ eodem impetu in vrbem irrumpunt. ibi redintegrata pugna, & æquis aliquandiu viribus mercenarij ac transfugæ maximè resistebant. Vrgente dein vehementius Lusitano, quantum se inuehebat hic, tantum illi de loco demoti. atque vti denuò inclinarat certamen, Lusitana vis vltra sustineri non potuit. Fusi Mamudiani, insula trepidè relicta; super alium alij ex vtroq; ponte sese in continentē eijciunt. multi in turba obtriti, multi à persequentibus interfecti. Castris & oppido Lusitanus vno die potitus. in oppidanos deinde nullo discrimine

A mine sexus ætatisve sæuitum est. Mascareniæ præcipuè cohors, dolori atque iracundiæ paruit: Mahometicamque perfidiam, cæsos tot prælijs conmilitones, & diuturnæ obsidionis mala ad satietatem vlta est. armati iuxta & inermes, pueri senesque, viri pariter ac fœminæ trucidati. vsq; ad brutorum animantium cædem atrox ira peruenit. regium Cambaiæ vexillum, & alia signa relata complura. castrensis æquè atque vrbana præda militi cessit. vtrobique tabernas apertas, paratam expositamque rerum omnium copiam; triclinia strata, & appositos cibos, velut in media pace (adeò Lusitanum Indus contempserat) inuenerunt. Simon Pheus & socij, ad catenas demendas frustra quæsiti . ab irrito sub muris colloquio Mamudiani Madabam vinctos attraxerant. hosce dein, & vnà ciuem Goanum Athanasium Frerium cum militibus viginti, dum lembo Dium peterent, vi tempestatis ad Surratum nuper eiectos, ab nuntio cladis acceptæ Mamudius rabie furens iugulari omnes iussit. in cisternam proiecta cadauera. Cæterùm in prælio è nostris desiderati circiter sexaginta: ex hostib9 ad quatuor milia. Rumecan imperator (incertum à quo peremptus) inter cæsorum aceruos gregali amictu vix tandem est agnitus. sexcenti viui, in ijs principes

B aliquot, in potestatem venêre. Præter innumerabilem armorum ac telorum copiam, ænea tormenta maiora in castris reperta quinque & triginta, è quibus vnum Arabicis inscriptum notis, rudi opere factum, sed inusitatæ magnitudinis, in armamentario Olisiponensi cōspeximus. Clara admodū & gloriosa Lusitanis hæc quoque victoria fuit, vel magnitudine periculi, vel prædicatione omnium & fama: celebritatem auxêre diuina miracula, quod hostes ipsimet affirmarent, conserta iam pugna, maiores aliquot ballistas, applicitum quater ignem, cælo minimè pluuio, respuisse. & super ædiculam arcis, apparuisse mulierem cœlesti lumine radiantem, cuius fulgor ita adspicientium oculos mentesque perstringeret; vt, cæci propemodum, neque in ordines ire, neque in vnum conglobare se possent; ac tanto superiores numero, tamen, immutata repente rerum omnium specie, in denos Lusitanos pugnaturi singuli viderentur. inde consternationem, & fugam ortam. Prætor, ab tam felici euentu primùm Deo supplicationes habendas curauit. collaudato dein exercitu, laureatas ad Ioannem Regem litteras misit, militumque ac ducum virtuti minimè malignè testimonium tribuit: inde hostiles omnes munitiones æquauit solo: pontes

C quibus insula continenti iungebatur, interscidit. Simul, ad reficiendam augendamque arcem, admotis ipse ante alios manibus, cunctos accendit: atque vt ingenti labore militum; ita non magno sumptu, intra paucos menses partim repurgatæ ruderibus fossæ; partim etiam turres ac mœnia restituta: ijsque, ad extremum, laxiore circulo noua fossa nouique muri circundati. Hisce rebus peractis, & stipendio militibus persoluto, Prætor ineunte autumno victor Goam insolita omnium ordinum gratulatione reuectus est. Per eosdem fere menses Idalcan in Bardesianos & Salsetanos fines, eadem qua nuper ijs Lusitano cesserat leuitate, ad vectigal portoriumque exigendum armata manu procuratores immiserat. Aduersus hosce, modicis copijs Prætoris iussu profectus Iacobus Almeida, eiectos ex agris, Pondam trepida compulit fuga, castellum, vti supra docuimus, magnis operibus ab Azedecane munitum. ijs cùm ab Idalcane subsidia mitterentur, Castrius ipse cum duobus millibus peditum, equitibus ducentis in ea loca traiecit. Ad eius aduentus famam, pauidi hostes, ne exspectata quidem oppugnatione, castello agrisque excessêre. Castrius Ponda recepta & euersa, Goam rediit: inde aduersus Mamudium teparantem bellum, protinus classe contendit lemborum aut biremium centum & viginti, quibus Lusitani mille octingenti, & è socijs Naires quingenti ve-

A per litteras iusserat Rex)cum Sancto Iacobo, Diuus quoque Thomas Apostolus inuocatus.& is ipse dies fortè natalis erat Apostoli, XII. Kalend. Ianuarias,quæ res animaduersa,fiduciam animosque militibus auxit. Simul etiam Casalius idem qui nuper ad Dium, Christi pro nobis è ligno pendentis effigiem excelsam gerens,commemoratione tantæ caritatis identidem addebat stimulos. Neque ad superos vota,neque ad homines hortamenta irrita fuêre.Euidens tum quoque cæleste numen Christianis affuit rebus. Et Lusitani proceres,nouo ardore concepto, in Mahometanas cateruas impetum dant. Aluarus Castrius primo incursu duos ex equis præcipitat; stricto dein gladio sese medios in hostes immittit. Ioannes Ataidius vnum ex primarijs deturbat:inde non gladio tantùm,sed manu atque impressione vrget aduersos. Franciscus Syluius,effuso item vno, cum tribus simul capessit pugnam,atque omnes interficit. Iacobus Almeida vnum è quinque ducibus hasta transfigit.Aluarus Camigna tres equites,Aluarus Gamma duos, Antonius Personа totidem sternit. Saluator Fernandus vexillifer, ad cæteros magis magisque incitandos, in mediam hostium aciem seque & signum intrepidus intulit. Dum hæc ab

B antesignanis fiunt, nequaquam ab alijs interea cessatum. acriter vbique gesta res.magna passim edita strages.ac nisi prælio interuenisset nox, è tanto hostium numero pauci omnino superfuissent. Sub vesperum cæpta pugna, circiter vnius horæ spatium habuit.arrepta dein fuga plenos vi perum ac pauoris Mahometanos tenebræ simul ac syluæ tutatæ sunt. Eorum equites cecidêre centum & quinquaginta: sexcenti pedites: è quinque præfectis,occisi tres.in ijs Celabatecan Turca, magna inter omnes auctoritate. è reliquis, alter duabus acceptis plagis ægrè tandem euasit: alter incolumis,per densas cohortes incitato equo sibi viam aperuit. E Lusitanis vnus tantùm desideratus,Ioannes Carriagius, Goanus ciuis, & Naires duo:vulnerati Lusitani quatuor, Naires haud amplius tres. Hæc omnia postmodum ad Ioannem Regem fusè perscripsit Prætor, idemque multiplici intra vertentem annum parta victoria, Goam vrbem specie triumphantis inuectus est.Sub hæc, perhonorificum de rebus ad Dium gestis decretum Regis allatum.ex eo cùm alia fortibus viris diuisa præmia;tum veteranis ad Bazainum agri assignati. Prætor ipse laudatus verbis amplissimis,& Proregis titulo decoratus est: eidem super honorarium stipendi-

C um, decem auri millia dono data,& in tres annos prorogatum imperium. Sed,quæ rerum humanarum vanitas est, Castrio non diu licuit vti honore ac beneficentia Regis.è magnis laboribus vigilijsque lenta correptus febri, gementibus bonis, intra paucos menses extinguitur, vir omnium consensu æquè belli ac pacis artibus clarus. Huius ingenium & industriam varij per omnem ætatem casus exercuêre. Olisipone,adolescens, ob clandestinum matrimonium eiectus à patre,in aliam partem vrbis migrauit.ibi,quamquam in magnis rei domesticæ angustijs,cum Petro Nonnio eiusdem vicinitatis, illustri mathematico, familiaritatem inijt, multaque ab eo per otium de rebus astronomicis,ac de nautica in primis arte cognouit.Ab ea commendatione,ipsomet insinuante Nonnio, in Ludouici principis amicitiam peruenit.Ioannis Regis frater germanus hic erat: idemque eximius bonarum artium patronus ac præses. Ab eo cum auxiliaribus copijs ductus in expeditionem Cæsaris Tunetanam, egregium se se virum & manu, & consilio præbuit.Inde cum Garzia Noronia in Indiam ab Rege missus; magnam sibi rerum Indicarum notitiam peperit: eamque litteris ingenti labore ac subtilitate explicauit. Ab Olisipone Goam vsque, singulorum dierum iter; locorum aspectus ac situm; altitudinem

Solis ac poli, diligentissimè persecutus est. Idipsum rursus præstitit oram D legens ab Goa Dium vsque, & ex partium dimensione, multis oppidis vicisque vocabula antiqua restituit. ij cōmentarij, Ludouico dicati, in Academia Eborensi (quam Henricus dein Cardinalis regali munificentia condidit) adseruantur. Exstant eiusdem Prætoris ad Ioannem Regem epistolæ: in quibus, præter communis boni studium insigne, non vulgarem insuper tum militaris, tum politicæ rei scientiam facilè animaduertas. Et, quod hæc omnia superat, vsque adeò pius perhibetur fuisse, vti quantalibet stipatus aut nobilium aut plebis frequentia; ad Crucis adspectum illicò positis humi genibus, oculos in cœlum cum attenta quadam veneratione defigeret. huic pietati nōn sine causâ victorias vulgo acceptas ferebant; quas breui tempore, paruisque copijs, non paucas neque obscuras de nominis Christiani hostibus reportauit: hoc etiam nomine felix, quod morienti Xauerius affuit, & in extremo illo certamine opem egregiam tulit. Castrio vita functo (annus tum agebatur seculi huius octauus & quadragesimus) successiones quas vocant, de more consultæ. prima Ioannem Mascareniam, cuius modò meminimus, nominabat. is, quod in Lusitaniam paulo ante redierat, solutus alter codicillus Prætorem declarauit E Garziam Salam, grandi iam ætate virum, multisque in eadem prouincia honoribus domi pariter ac militiæ clarum. Huic, ritu solenni tradita extemplò gubernacula. Atque eò lætius fuit eius initium magistratus, quod per eos ipsos menses, è Dominicana quoque familia prædicatores in Indiam peruenêre. Duodecim erant numero. Antistitem habebant Iacobum Bermudium Castellanum. Hisce, ac venturis deinceps fratribus, templum cœnobiumque Goæ magno rei Christianæ bono, & vrbis ornamento conditum est.

Libri tertijdecimi Finis.

HISTO.

A

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER QVARTVSDECIMVS.

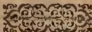

VB idem tempus, quo hæc in India gerebantur, in vltimas quoque terras porta præter spem & exspectationem ingens Euangelio patuit. Angerus erat in Iapone quidam, maritimo in oppido Cangoxima honesto loco natus, regni quod Saxumam appellant. Is, contracta cum Lusitanis institoribus a-
B micitia, de religionis Christianæ mysterijs, ac simul de Xauerij sacerdotis vita rebusque quas gereret, multa ex ijs in familiari sermone percepit. inde paulatim, & veritatis, & Xauerij tanto studio est captus, vti ad eum inquirendum, vasto & ignoto sese mari absque vlla dubitatione crediderit. profectus ducibus Lusitanis ijsdem, post varios errores atque discrimina, Malacæ Xauerium (qui è Molucis Indiam repetens eadem in vrbe substiterat) summa sua cum animi voluptate conuenit. atq; vt pater item de Iaponijs mira quædam audierat, aduenarum congressu & aspectu valde lætatus, crebris deinde colloquijs varia ex ijsdem sciscitari non destitit. percommodè ad singula respondebant: minimeque vulgaris inesse cunctis, ac præsertim Angero, tum indoles, tum humanitas visa. ergo Xauerius, vt primū Indica negotia transegisset, Iaponios (quod iam ante cogitarat) omnino adire cōstituit. Interea, quod Parauana & finitimæ Indorum Ecclesiæ erant illi ex itinere inspiciendæ; Angerum Goam via breuiore pręmisit. Ioannem Beiram, Nunnum Riberium, Nicolaum Nonniū socios Molucas petere iussit. Malacensis catechismi, quem negligi aut remitti nolebat, munus Vin-
C centio Viegæ externo sacerdoti egregiè probo concredidit. Mox ipse perquàm difficili ac periculosa nauigatione Cocinum delatus, inde ad Cori promontorium Piscariosque traiecit fines. ac suis, qui in ea regione curabant, Antonium Criminalem communi consensu præposuit: neophytos ad perseuerantiam adhortatus est; oratoria recognouit; nec leuibus denuò signis atque miraculis Christianæ fidei veritatem ostendit. morbos depulit: dæmonia exegit: mortuos quin etiam reuocasse perhibetur; quod tamen vt postea fateretur ipse, quamquam grauissimorum hominum prece fatigatus, adduci non potuit. Hisce alijsq; in ora Piscaria gestis rebus, ad vrbem Goam summa ciuium gratulatione peruenit paulo antequā Prætor Castrius è vita discederet. huic animam agenti (vt supra significatū est) affuit. Angerum vnà cum famulis probè institutum, sacro intinxit latice, ac Paulum appellauit. famulorum alter Ioannes, alter Antonius nominati. ea messis Iaponicę fuêre libamina. simul, è socijs alios aliò: Alphonsum Cyprianū genere Castellanū, in Diui Thomæ Coloniam; Gasparē Berzeū, ortum in Belgis, Armuziam destinauit. Goani collegij ac seminarij domesticæ disciplinæ consuluit. Indica suorum domicilia, dum abesset, Paulo Camerti cuncta subiecit. Interim verò, Iaponicam ad expeditionem, instante iam die, se ipse diligenter parabat. is vbi percrebuit rumor, piorum

greges ad illum protinus lacrymabundi conueniunt. monent, obsecrant, D
obtestantur, ne semet vltrò tam ancipitem ac periculosam in aleam det;
neu publicam rem, quæ ipsius vel in primis nitatur capite, eiusmodi con-
silijs tantum in discrimen adducat. Sanè quàm multa erant, quæ quamli-
bet animosum hominem ac fortem, absterrere à tali itinere possent. pri-
mum ipsa longinquitas. quippe leucas amplius mille trecentas distat à Goa-
nis finibus terra Iaponia. dein, multis in regionibus, ac præsertim circa So-
matram ac Sinas, mare à piratis infessum, itemque à Sinarum præsidijs, quę
sæpenumero in peregrinos omnes nullo discrimine tamquam in hostes
inuadunt. idque tum erat extimescendum magis, quod Sinas inter & Lusi-
tanos nondum essent planè reconciliata commercia, neq; locus foret Si-
narum vllus, quo Lusitanis ad contrahendum apertè descendere, aut vbi
tutò commorari liceret. memorabantur etiam varijs locis insidiosa vada
syrtesque, nondum ad plenum ijs cursibus exploratis. itemque Eoi pelagi
natura, quod sæuum, & vastum, & vorticosum, totas haud rarò naues ab-
sorbet. & super hæc, præcipuus nautarum terror, ecnephias typhon; suetus
in ea vel maximè plaga furere: & ipsa cum oneribus vectoribusq; nauigia,
in asperum sæpe littus ac saxa torquere. Cùm hæc & alia multa ad timo- E
rem proponerentur, satisque mirari se posse amici negarent, cur tanto re-
rum vsu, tali sapientia vir, tantis periculis obijceret spontè se se, relictaque
in vicino segete, cuius ipsemet sementem fecisset; tam longinqua, tam ope-
rosa, tam incerti prouentus noualia peteret; Ast ego (inquit ille) satis mira- „
ri non possum, cur infinitam Dei vim pariter & clementiam quotidianis „
præconijs celebrare soliti, eidem nunc potentiæ ac bonitati, meo potissi- „
mum in capite diffidatis. Anne vos præterit, qui rerum omnium arbiter „
sit, huic animata æquè atque inanima, prorsus ad nutum omnia deseruire? „
Testis haud semel vnda, quæ se se Domini ac famulorum postea gressibus, „
mutata illicò natura, calcandā exhibuit. Testes venti ac procellæ, quæ per- „
fusis vltimi exitij horrore discipulis, vno Christi imperio conciderunt. „
Testis inclytus ille Iob, in quem nihil omnino, nisi ex Domini voluntate, „
malo dæmoni licuisse comperimus. Testis denique (ne in re aperta sim fu- „
sior) veritas ipsa, quæ capitis nostri capillos omnes numeratos esse, ac ne v- „
num quidem ex ijs periturum, disertis verbis affirmat. ergo, sicuti Regū du- „
cum ve internuntij ac pcones, regijs duntaxat insignibus freti, per media ca- „
stra, p instructas armatorū phalangas ac tormenta disposita, vadūt securi & F
inermes; ita, diuinarū legum interpretes, gentiumq; doctores, vna summi „
Regis tutela ac maiestate subnixi, per varia terræ marisq; pericula, atq; a- „
deò per intentas vndiq; machinas ac mucrones, quocumq; res postularit, „
intrepidi atque alacres penetrare non dubitant. At enim isti ipsi quos nar- „
ras, in latrones incidunt, laniantur à feris, naufragia faciunt: varijs implicā- „
tur morbis; æstu, frigore, fame, siti, rerum omnium egestate laborant; cir- „
cumueniuntur consceleratorum insidijs, factionibus opprimuntur; tyran- „
norum iussu omnibus supplicijs excruciati mactantur. Concedo: & quidē „
hisce itineribus olim Apostoli ac martyres ad sempiternam gloriam per- „
uenerunt. Sed idem contendo; hæc omnia ad illorum vel probandam fidē „
vel constantiam illustrandam, Diuina tantū dispensatione permitti. Nam „
alioqui refertæ historiæ sunt exemplis eorum, quibus esurientibus angeli „
ministrarint cibos, quorum leuandæ siti, purissimi subitò fontes è terra „
emicuerint; quibus, posita extemplò sæuitia, flatus ac tempestates obsecun- „
darint; quos, voracissimæ & in alios ferocissimæ belluæ, propalam blandi- „
endo permulserint; quos vel exquisitissima lictorum carnificumque tor- „
menta nil læserint; queis ferrum, equulei, virgæ, rotæ, flammæ pepercerint. „
Atque in eiusmodi certaminibus, tametsi non semper explorata victoria „
est, mul-

A est, multique ac magni sæpe conatus in irritum cadunt; tamen diuinæ glo-
riæ & hominum saluti seruientem, fidenter omnia tentare, moliri, expe-
riri par est. Itane verò? ad leuissimam incertamque prædam, per densas a-
cies, micantes gladios, & volitantia tela cæco impetu ruet miles; inanes ho-
norum titulos, & speciosa vocabula, nihil aut modicum duratura, ambi-
tiosus per summam indignitatem atque miseriam, quotidianis obsequijs,
adulatione seruili, valetudinis damno, patrimonij profusione captabit;
sordidarum mercium causa, quæque dumtaxat corpori seruiunt & vetu-
state facillimè corrumpuntur, institor ac nauiculatius, terra vnde ortum
habet, relicta, veluti ruptis naturæ fœderibus, ventorum ac maris iræ sese
permittet; obiectusque fluctibus ac piratis, ignotum orbem, peregrinarum
auium instar, ignota semper littora pererrabit; nos, propagandæ religio-
nis, amplificandi Christiani nominis, omnipotentis Dei demerendi; ser-
uandi humani generis gratia; inopiam, ærumnas, incommoda, mortem
denique recusabimus? præsertim cùm illorum temporarios labores, ab
improba plerunque cupiditate profectos, mortemque vnam, altera sæpe
mors, & sempiterni labores, atque infiniti cruciatus excipiant; nostram
industriam operamque, si in officio ac fide ad extremum vsque perste-
mus, beatissima æternitas, immortales coronæ, immensa præmia mane-
ant. nihil ergo sit tanti, quo nostra de Deo, deque hominibus beneme-
B rendi studia retardentur. Nam quod Goanæ Ecclesiæ, viciniique huiusce
tractus, absente me, solitudinem pertimescitis; agnosco pietatem vestram.
sed ne in hanc messem operæ desint, satis à me, vt in tanta nostrorum pau-
citate, prouisum est. Paulũ Camertem eximia caritate virum, Goano col-
legio; Antoniũ Criminalem, insigni virtute pastorem, Ecclesiæ Parauanæ
cum idoneis adiutoribus vtrumq; præfecimus. Ad hæc, episcopum habetis
in vrbe vigilantissimum; Franciscanos, Dominicanosq; fratres, vestri amã-
tissimos cupidissimosq;: præter hosce, alij quoque subinde sacerdotes è Lu-
sitania superuenient. Vltimis, vltimis, inquam, nationibus, ad quas læti sa-
lutis nuntij, nullo vnquã tempore allati sunt, rectus ad vitam æternam cal-
lis tandẽ aliquando monstrandus; ac teterrima dæmonũ seruitute miserã-
dum in modũ oppressis; Christianæ libertatis cominus attollenda vexilla.
Neque enim pro Lusitanis tantùm, aut Canarinis, aut Parauis, sed pro vni-
uerso hominũ genere, quot quot vbiq; sunt, fuêre, futuri sunt, redemptor
idem & conditor IESVS vitam ac sanguinẽ in Cruce profudit. quibus mi-
serrima captiuitate detentis, cùm in idipsum à præpotenti Deo vocatus de-
stinatusq; sis, non omni ratione consuluisse, neque per inuia quamuis &
C aspera sacrũ Euangelium pertulisse; extremæ non modò ignauiæ, sed etiã
perfidię crimẽ esse quis ambigat? Proinde facessant querelę, absint complo
rationes, singultus ac suspiria sileant. quin potius, vti Christianos, & Dei
hominumque amantes decet, meam hanc expeditionem, faustis, vt ita di-
cam, ominibus, & studio incensis apud Deum suffragationibus prosequi-
mini. Hisce dictis leuato vtcunq; mœrore, conscendit nauim Aprili men-
se, anno post Christũ natum M D X L I X. Comites habuit è societate Cos-
mum Turrianum, & Ioannem Fernandum Hispanos: de externis, Paulũ
famulosque Iaponios. Cocinum ab Goa primùm, inde Malacam excuntes
Maio venêre. Hic patri quò intenderat pergere cupiẽti, nauis Lusitanorũ
nulla sese obtulit. Iuncus erat Sinarũ in Malacensi portu, & quidẽ piratica
infamis. vulgo latronis iuncũ appellabant. Cũ hoc ipso latrone Xauerius
(tanta inerat eius menti fiducia diuinæ tutelæ, tantus ardor liberandi ab dę
monum seruitute Iaponios) certa mercede paciscitur, vti relictis ad læuam
Sinis; ipsum & comites in Iaponẽ extẽplò perducat. soluêre viij. Kal. Iulias
ipso D. Ioannis Baptistæ die natali. Post multa nauigationis incõmoda, &
nau-

nautarum fraudes, Cangoximam, Angeri, vti dictum est, patriam attigêre xviij. Kal. Septembris, qui dies Assumptæ in cælum Deiparæ Virgini sacer est. Xauerius à Pauli propinquis atque domesticis amanter exceptus, vixdũ recreatis à maritima iactatione comitibus, ad Christianam rem animum adiecit. linguæ primùm Iaponicæ rudimentis ad instar pueruli summo studio ac sedulitate institit operam dare. in præcipuis dein fidei Christianæ capitibus conuertendis, quamquam enixè adiuuante Paulo, tamen ob rei difficultatem, & mysteriorum altitudinem, & linguarum inscitiam, complures dies ingenti labore miseriaque desudatum est. postremò, ijs in codicem vtcunque relatis, ex eo codice Xauerius balbutire ad populum vnà cum socijs cœpit. magni extemplò concursus ad eos facti. atque, vt procacia & acuta sunt Iaponiorum ingenia, ridere alij solœcos barbariemque; alij, quid ea lectione significaretur, ambigere; alij peregrinum habitũ cultumque demirari: alij etiam, communis consuetudinis ac morum ignaros, probris & cauillis petulanter incessere. nec deerant, qui eiusmodi ludibria detestati, miserarentur innoxios; nec spernendum vtique genus hominum interpretarentur esse, qui tam remotis è regionibus, docendi tantùm gratia, periculo maximo, nulla mercede venissent. Xauerius interea socijque nihil de studio & contentione remittere. ad hæc, normam eam tenere viuendi, tamque illustria sobrietatis, patientiæ, mansuetudinis, omniumque virtutum exempla præbere; vti veram ac salutarem doctrinam afferre se, factis moribusque multo magis, quàm dictis aut scriptis ostenderent. Inde haud leuiter commoueri ciuitas cœpta; nostrisque non ad magistratus modò, sed etiam ad Regem, qui tum extra oppidum agebat, Paulo præsertim adnitente, facilè patuit aditus. Commercium is Lusitanorum auide iamdudum expetebat, quos ad vicina emporia cum pretiosis oneribus commeare didicerat. apud eos quod plurimum gratia & auctoritate Xauerium valere Paulus & famuli testarentur; valde sese illi comem & humanum initio præbuit. quin etiam prolatam à Paulo, Christi & Sanctissimæ Virginis matris imaginem veneratus, idipsum fieri ab omnibus qui aderant, imperauit: ac prædicandi Euangelij, & baptizandæ ritu Christiano gentis potestatem haud grauatè concessit, eaque de re, publica edicta proposuit. Ac Bonzij etiam (quo de hominum genere supra demonstratum est) superstitionum Iaponicarum antistites, vel nouitatis gratia capti, vel suis opibus ac maiestate confisi: cùm nihil ab ignotis præsertim externisque sibi metuerent, fauere tum quidem Xauerio videbantur. ergo Christiana paulatim sacra in vrbem inducta. Pauli primùm vxor & filia, tum propinqui & amici complures, eodem Paulo dies noctesque hortante, monente, docente, ad baptismum adducti. hosce deinceps alij subsequuti; quibus ad virtutem ac pietatem excolendis, operam Xauerius in primis impendebat assiduam. Decretum erat illi, simulatque aliquem eius linguæ vsum nactus foret, Iaponis caput Meacum adire, & quò expeditior ad cæteros prædicatio esset, Regi primùm ipsi vel Imperatori, quem vniuerso Iaponi præesse audierat, Euangelium afferre: sed Regis præcipuè Cangoximani promissis ac precibus, & oblata rei bene gerendæ spe, diutius quàm cogitârat in eadem vrbe detentus est. Inter hæc, negotiatores Lusitani cum mercibus Firandum regni Figensis appulerant. id vbi Cangoximæ cognitum est; periniquo tulit animo Rex, vicinos dynastas insperatis augeri opibus, at se diuturna lucri aduentitij exspectatione frustrari. ex eo tempore sensim auersari Xaueriũ cœpit, & ab ipsius doctrina præceptisque refugere. Bonzij quoque, posteaquam Christianis institutis vitia sua reprehendi; Euangelij luce mendacia prodi, sanctissimis decretis conuelli nefaria dogmata; denique discipulos & sectatores ab se auocari animaduerterunt; immutata subitò voluntate,

Xaue-

A Xauerium exsecrari, fictis criminibus ipsum & socios in inuidiam adduce-
re; publicè priuatimque maledictis lacerare atque proscindere; offensum
iam Regis animum nouis in dies facibus instigare. neque ab incepto desti-
têre; quoad reuocato priore edicto, rursus pœna capitali sancitum est, ne
quis omnino, relictis patrijs auitisque noua & peregrina sacra susciperet.
Xauerius, æquitate animi ac summissione furentes lenire nequicquam co-
natus, multaque & grauia perpessus incommoda, Meacum quò pridem
intenderat, abire decreuit. Christianorum numerus in vrbe Cangoxima
ad centum fermè peruenerat. Paruulum eum gregem, Paulo commen-
dat. ipse, vertente anno, mœrentibus lugentibusque neophytis, & gratias
immortales agentibus optimo patri, Firandum ad Lusitanos cum Cosmo
Turriano & Ioanne Fernando progreditur. ibi verò, cùm à Lusitanis ipsis
ingenti gratulatione, tum in eorum gratiam ab regulo perhonorificè ac-
ceptus est; &, quod optabat vnum, illicò facta legis Euangelicæ promul-
gandæ potestas. iam linguæ paulo maiorem notitiam noui præcones erant
nacti. ergo, partim dicendo, partim alijs, alijsque, prout res postulabat, pe-
riochis è codice recitandis, & super hæc, in oculis omnium innocenter &
B castè viuendo; plures paucis diebus Firandi, quàm toto anno Cangoximæ
ad Christum adiunxêre. ijs Cosmi Turriani curæ fideique concreditis,
Xauerius cum Fernando Meacum petens; circa Octobris initium, sæuien-
te iam hyeme, Amangutium, leucas fere centum à Firando processit. ea
tum erat vrbs perampla (nam aliquoties dein ferro & flammis euersa est)
in Iaponis ferme vmbilico sita, ac Regem habebat longè lateq; imperan-
tem. Ad eum Xauerius accitus Fernando comite accessit. ille de vno cœ-
li terræque conditore, de lapsu angelorum hominumque, de redemptore
generis humani IESV Christo Dei filio, de sempiternis pœnis ac præmijs,
ex eo quem dixi libro multa expromenti Fernando, vnius horæ spatio
mirum in modum attentas aures præbuit: dein; vt sine honore, ita sine in-
iuria vtrumque dimisit. eadem fermè nostri quotidie bis ad circumfusam
multitudinem per vicos & compita prædicabant, obsoleto ac peregrino
vestitu, nulla pompa vel apparatu verborum. Nihil initio tam nouum aut
absurdum ad Amangutianorum aures oculosque accidere potuit. ergo,
non plebis tantùm insanæ, sed etiam nobilium infesto clamore, sibilisque
& cachinnis explosi; & omni petulantiæ genere vexati sunt nullo prorsus
C operæ pretio. Hæc per eos dies Amangutij gesta. Meacum inde abeuntes,
duorum fere mensium iter excepit difficile & asperum, à latronibus atque
piratis infessum; niue geluque, syluis ac saltibus; ad hæc, interueniente pe-
lago vel æstuarijs impeditum. Id iter ingressi humano præsidio nullo, diffi-
cile dictu est quàm grauia, quàm acerba ignotis regionibus terra marique
pertulerint, pedites ambulabant, & quidem in humeros elata sarcinula. in
manicas oryzæ semitostæ indiderant bolos (auelam vulgus appellat) eo
cibo famem, aqua profluente sitim leuabant. Ignari viarum, & simul quò
latronum insidias effugerent, indigenas equites citato gradu, nunquam
talari deposita veste persequebantur excalceati, quod eo anni tempore
torrentes amnesque occurrerent vado superandi non pauci. itaque par-
tim antecedentium festinatione, partim etiam assidua sarcinæ vectatione
lassi, ad hæc lubrica plerumq; via incerto ac fallente vestigio corruebant,
pedibus interim glaciei & algoris iniuria miserandum in modum intu-
mescentibus: ac noctu demum imbre perfusi, fame & algore confecti, si-
cubi tecto saltem agresti reciperentur, alia hospitalitate nulla; præclarè vi-
delicet secum agi putabant. Nam in pagis quidem & oppidis, præter cætera
vulgi ludibria, interdum etiã lapidibus petebantur. ast vbi transmittendũ
esset mare, vix atq; ægrè tandem in naues admissi, pecudum instar in ipsam
pæne

pæne sentinam detrudi consueuerant. Per eiusmodi vexationes atque mi- D
serias cùm ad vrbem denique Meacum sospites haud sine miraculo peruē
nissent; minimè idoneum sationi Euangelicæ tempus, cuncta bello flagrā-
tia, surdas ad salutaria monita & obstructas incolarum aures offendunt.
Ad ipsum verò Imperatorem, quamquam adhibita diligentia conatuque,
adspirare non licuit. ergo, terræ natura, gentisque moribus in præ-
sentia vtcunque exploratis, per easdem difficultates, iisdem itineribus, eo-
dem fermè spatio temporis, Amangutium reuertuntur. ibi, quod se se
haud iniquum illis ante præbuerat Rex, certum erat fixumque Xauerio,
terram eam rursus omni arte moliri, curaque & labore, quoad eius fieri
posset, sterilitatem soli maciemque peruincere. & quoniam experiendo
cognorat, Iaponios, Bonziorum fuco & ostentationi assuetos, plurimum
externa moueri specie, & animi bona fermè corporis habitu cultuque me
tiri; ad eorum mores, quantum sine peccato liceret, in præsentia confor-
mare se se; & Christi causa non nihil ad illorum salutem extrinsecus mu-
tuari in animum induxit. ergo, priusquam ad opus aggrederetur, Firan-
dum accurrit. ibi, Lusitani Regis impensa videlicet, augustioribus vesti-
mentis induitur; commendatitias ad Iaponios Reges litteras, quas ab In- E
diæ Prætore & Goano Episcopo sibi traditas, interim ibi reliquerat, sumit,
nec non à Malacensi Præfecto munera Iaponiis ante id tempus ignota. In
iis erat Lusitana vestis, vinumque prænobile; musica sambuca, & horolo-
gium ex iis, quæ inæquali ponderum examine, pluriumque rotarum den-
ticulis inter sese implicatis, lento motu ac perpetuo, temporum interualla
distinguunt: quam Europeæ solertiæ machinam gentes illæ sine fine mirā-
tur. Hisce rebus in iumenta impositis, ipse, prꝫter Ioannem Fernandū duo-
bus tribusve Iaponiis comitatus, Amangutium redit: litteras & munera of
fert Regi: quibus ille magnopere delectatus, ac simul comitum numero
admonitus, & noui habitus dignitate; caput eum consiliariis contulit, iis-
demque approbantibus, maiore deinceps in honore Xauerium habuit. ac
primùm, auri argentique non leui pondere munificentiam aduenæ remu
nerari contendit: quæ cùm Xauerius obsirmato consilio cuncta reiecisset;
altitudinem animi suspiciens Rex, vacuas Bonziorum ædes illi ad habi-
tandum adsignat; dein publica per vicos edicta proponit, placere sibi, non
Amangutii modò, verùm etiam omnibus suæ ditionis finibus regnisque,
vnius Dei legem ac religionem declarari palam; eamque cuilibet ample- F
cti liberum esse: legis eius ac religionis interpretes nulla ratione lædi, vel
impediri. sub hæc, Euangelici prꝫcones ad instituta munia quàm acerrimo
studio retulēre sese. interdiu, in areis triuiisque conciones habebant; no-
ctu, confluentibus ad se omnium ordinum, ætatum, sexus vtriusque mor-
talibus, aures ac responsa præbebant. erat autem tanta frequentia cele-
britasque, vti cœtum ædes ipsæ non caperent: alii, quæ in publico inaudis-
sent; priuatim ac per otiū auere nosse: alii etiam, animi causa; incomptam
ac rudem peregrinorum atque hospitū irritare linguā, & cum effuso ad-
stantium cachinno de industria disputationem extrahere. alii, denique va-
riis interrogationibus etiam atque etiam fatigare doctores nouos. Huic tā-
tæ curiositati cùm ab Dei seruis, partim ex vetere historia, partim è phy-
sica ratione, partim è Theologorum decretis atque responsis identidem sa
tisfieret; illi, voluptatum illecebris irretiti videlicet, in stultitiæ tenebris, &
cœno flagitiorum nihilominus hærebant. neque tamen idcirco Xauerius
despondere animum: quin potius omnem in partem versare semet, cæptis-
que acriter ac perseueranter instare. Cùm aliquot iam menses crudum ari
dumque nouale tractasset, ac, nullodum fructu, diuini verbi semina pro-
iecisset; tandem è proscisso ac sæpius iterato solo, Christianæ fidei ger-
men

A men emicuit. Germinis eius origo fuit eiusmodi. Concionanti, vt solebat,
in publica via Fernando, præteriens è plebe nescio quis, attracta præpin-
gui saliua, tepente in mediam inspuit faciem. ille, sine perturbatione vlla
sputum linteolo abstergit: ac ne verbo quidem reddito, cæptam oratio-
nem eodem prorsus tenore vultuq; prosequitur. id contemplatus ex audi-
toribus quidam haud imperitus rerum æstimator (ex quo facilè intelligas,
ad permouendos ad virtutem animos, facta dictis quanto antecellant) cę-
pit cogitare apud se; profectò nobilissimum atq; adeò diuinum philoso-
phiæ genus esse, quod homines ad tantam æquitatem animi constantiāq;
perduceret. dimissa dein concione, domum ad Fernandum venit; præci-
pua Christianæ fidei capita legesq; probè cognoscit: postremò, certis pre-
cationib9, Mosisq; decalogo, ac symbolo Apostolorū è catechismi formu-
la memoriter haustis, Amangutianorū omnium primus, anteactę vitę de-
testatus peccata, sacro fonte renascitur. Hunc alij deinceps diuino impul-
su imitati, quorum ad quingentos breui peruenit numerus; & quidem ita
in proposito firmi stabilesque, vti per varias deinde clades, & bellica infor
B tunia, & nefarias Bonziorum cōspirationes, magistris ac pastoribus haud
semel orbati, suis tamen ipsi moribus ac vitæ ratione, Christianam fidem
& disciplinam in hoc vsque tēpus religiosè coluerint. inter quæ circum-
acto iam anno, Lusitanorum alia nauis portum Bungi tenuerat, quo no-
mine regnum Amangutio distat leucas circiter quadraginta. ab ijs de sta-
tu rerum Indicarum Xauerius cùm litteras accepisset, cùm alias ob causas
eam sibi prouinciam repetendam existimabat; tum verò, vti rursus inde
quocunq; opus foret, supplementum è noua copia mitteret. simul, quoni-
am apud omnes circa nationes magnum nomen Sinarum, magnam au-
ctoritatem cōpererat esse: primo quoq; tempore Sinas ipsos Euangelij gra-
tia adire cogitabat, haud absurda ratione cōiectans, si gentē illam Christo
lucratus foret; eius lucri accessionem facili negotio postmodum vniuer-
sos fore Iaponios. Hæc eo moliente, cæteri quoque dispersi per Indiam, so-
cij minimè segniter in suo quisque munere versabantur. Egregia in pri-
mis fuit opera Gasparis Berzei, quem Armuziam à Goa profectum, paulo
ante docuimus. Is in Zelandia, seu Mattiacis Belgici Oceani populis, oppi-
do Gousa, Francisco & Agnete parentibus, obscuro natus loco, à primis
C pueritiæ rudimentis Louanium ad studia grauiora se contulit. Inde per
varios casus cùm in Lusitaniam deuenisset, in societatem adscitus, ac diu
multumque probatus, in expeditionem Indicam vnà cum alijs octo deli-
gitur. Conimbriga profectus Olisiponem anno seculi huius quadragesi-
mo octauo, nauem Ioannis Mendozę conscendit. socij adiuncti quatuor:
totidem cum Antonio Gomesio in aliam nauē impositi. Ac primum om
nium, à nauarcho eblanditus est Gaspar, vti quotidie publicè tū ad plebem
erudiendam catechismum exerceri, tum ad propitiandum cœleste nu-
men catholico ritu litanias adhiberi permitteret. Mox ad vitia tollenda
corrigendosque hominum mores paulatim aggressus est: rem in primis ar
duam atque difficilem. præter naualem quippe turbam, colluuiemque ser
nilem, epibatę circiter quadringenti numerabantur, plerique scortis, aleę,
rixis, calumnijs adsueti. Ad horum sananda ingenia, Gaspar, exemplo pri-
usquam verbo opus esse ratus, cunctis, vti æquum erat, ad omnem virtutē
& caritatem prælucere perrexit. Neque sanè ampla defuit illi de Deo pari
ter ac de hominibus benemerendi materies. primùm socij eius è mariti-
ma iactatione & nausea in morbum incidêre. ijs dum accuratè ministrat,
& propalam coqui munere fungitur, ita despicabilis initio visus, vti paran-
ti ad focum cibos ac satagenti, procaces circum pueri, præter cæteras con-
tumelias, appositam quoq; ollam aut furto subducerent, aut per lasciuiā

frangerent: quidā etiam ab innocente vix colaphos pugnosq; abstinerent. D
perspecta dein patientia & grauitate viri, paulatim contemptus in verecūdiam vertit: nec defuêre, qui laboranti, per se perque suos opportunè succurrerent. simul etiā socijs melius cœpit esse. operā ergo ijs adiutoribus, ad verbum Dei prædicandū, prohibenda flagitia, curandos ægrotos, vetere iā societatis instituto, conuertit. ex quo, mirū dictu, quanta quā breui omniū vitæ mutatio cōsequuta sit. bene moratā institutamq; familiam; non promiscuam seruorū, nautarum, militū, institorum turbam, contineri marino illo domicilio diceres. Primus fermè Præfectus Mēdoza, Gasparis consuetudine & admiratione sese collegit: pijsq; priuatim exercitationibus ab eodē excultus, vltro deinde cū alijs quoque opportuna de Christo deq; cœlestibus rebus habere colloquia; suos primùm familiares, rū cæteros in officio cōtinere; egenos & imbecilles quotidianis eleemosynis alere. Præfecti virtutē ac beneficentiam reliqui deinceps pro sua parte imitati: vnus etiam haud infimæ sortis negotiator, Christianæ caritatis pulchritudine ac specie captus, contempta rerum humanarū inconstantia & vanitate, sese ad Gasparis ductum ac vitæ rationes applicuit. inter eiusmodi occupationes Guineæ malacia primùm, dein sæuissimis procellis duabus circa Bonæ spei E
promontoriū superatis, nemine (quod perrarū est) tantis incommodis, tantaq; morborū lue prorsus amisso, ad Mosambicū nauis appellitur. Ibi optatissima dierū quindecim capta quiès; terrestribus etiā diuersorijs è maritima iactatione refecti pleriq;. Gaspari tantùm ac socijs, de aliorū magis quā de sua incolumitate solicitis, integratus labor. lauta illis inquilinorū hospitia minimè deerant; ac multi, vt ijs ad valetudinē tuendā vterentur, instabant; sed Gaspar, Xauerij æmulator egregius, deportatis in publicū nosocomium ægrotis, eodē ipse quoq; successit: ac resouendis eorū corporibus animisq; (cùm ad centum & viginti decumberent) pari cura ac diligentia totū sese rursus impendit. Per id ipsum tempus alia eiusdē classis naui, fratres Dominicani duo Mosambicū delati. horum quoque, in eo valetudinario, magna cum omniū approbatione caritas ac virtus enituit. Goā deinde peruentū. Ibi Gaspar, nouo impetu capto, in omnes partes Christianæ adiuuandæ rei animū ac vires intendit. varijs quotidie locis ad multitudinem; in ipso Prætorio ad selectā nobilitatē proceresq; verba faciebat: quāto cum fructu motuque, è noua emendatione morū, è voluntarijs diuitum ac delicatorū pœnis, è plurima peccatorū confessione, è frequenti restitu- F
tione pecuniarum apparuit. disputationes etiam de religione cum Brachmanis habebat interdū. Ex ijs primarius quidā sæpe conuictus; deniq; cum vxore & sororis filio baptismū expetijt. Is baptismus octo ipsos dies tinnitu festo, symphonia, choreis, ingenti omnium ordinū studio celebratus: viæ vrbis, vario peristromate, ac virenti palma elegantē in modū ornatæ: neophyti magna tum Christianorum, tum etiam Brachmanarum frequentia in equis ad templum deducti; ibi ex aqua baptismatis, ab Episcopo ac Prætore, honoris causa ritè suscepti. Marito, Lucæ Salæ; vxori, Elisabethæ nomen impositum: adolescens Antonius appellatus. in hanc deinde familiā, ad cæteros ad Christum inuitandos, Prætor ipse, quod ita Lusitanum Regem velle non ignoraret, alia quoque propalam ornamenta & beneficia contulit. Hæc & eiusmodi multa Goæ Gaspar omni ope curabat. A Xauerio dein missus, vti dicebamus, Armuziam; in ipsa primùm nauigatione pristinam cunctos adiuuandi consuetudinem tenuit: eaque re ipsa commoros è vectoribus aliquot Christianos fecit. Mascatum Arabiæ felicis delatus; Europæos exsules, vel decoctores, qui tamquam ad asylum in ea perfugerant loca, quoad fas tulit, expiare, atq; ad fidem officiumq; reuocare conatus est. A Mascato prouectus Armuziā; in ipso portu, officij causa obuios

A obuios habuit Proepiscopum,& sacerdotes. ab ijs cum honesto comitatu ad arcis Lusitanæ præfectum deducitur. ibi cùm inter se præfectus, & Proepiscopus de hospitalitate certarent; & Gasparem apud se retinere admodum cuperent; ille, gratijs vtrique actis, ad publicum videlicet nosocomium de more diuertit; eam veluti sedem belli contra Satanam & vitiorum monstra capturus. Hic, è Xauerij præceptis, quæ assiduè cogitabat, suum ante omnia pectus acri custodia sepsit ac muniit. simul, optimatum volūtates sibi cōciliare aggressus, breui perfecit humanitate, submissione, prudētia, vt omniū nemo illis acceptior esset, aut carior. Per hos maximè, de statu emporij, & generibus negotiorum, & moribus hominū diligenter cognouit. Deliberanti dein apud se, qua potissimum ex parte oppugnaret sceleris & nequitiæ munimenta; arcem ipsam protinus aggredi visum est. ea fermè contemptu sacrorum, inscitia diuini pariter humaniq́ue iuris, & alta quadam futuri seculi obliuione constabat. nec mirum. multos quippe annos Christiani cōuenæ & inquilini, magistris, ac monitoribus, parochisq́ue caruerant: &, qui nuper aduenerant clerici, quæ tum erant tēpora, pe
B cuniarum haud paulo magis quàm animarū inhiabant lucris. ergo passim enata virgulta vepresq́ue, omnē ab infelici tellure benigni syderis radiū ac lumen arcebant. hinc teterrima rerum, cæremoniarum, errorumq́ue colluuies; artes magicæ; diuinatio; sortes; cōcubitus incesti ac vagi; quodq́ue haud minus detestēre, fidelium cum infidelibus, Iudæis, Turcis, Arabibus infanda connubia; vt Christiana proles à matribus educata (proh nefas) in Mahometanos, & Hebraicos, & aliarū gentium ritus moresq́ue transirent. eam consuetudinem, Gaspar, admirabili spiritus vehementia, crebris concionibus, ac terribili cælestium irarum denunciatione discussit. Et auxerat opportunè pauorem auditorū atque formidinē, terra per eos forte dies horrēdis motibus intremiscens. Prӕterea Gaspar, ad synceritatē fidei reuocandam, & prauæ religionis procul habenda contagia, nullo non die statis horis, è Xauerij formula publicè catechismum habebat. id verò in omnes partes vnicè profuit. pueriles ætas, infima plebs, sexus vtriusq; mancipia, Christianis præceptionibus ac mysterijs erudita. simul etiā quotidianæ singulorum vitæ custodes adhibiti, qui ad Gasparem cuncta deferrent: propositisq́ue præmijs ac pœnis, pudici paulatim ac probi mores in vulgus inducti. eadem illa rudimenta legesq́ue, serui mox heris, filij parentibus,
C fideles pueri æqualibus Mahometanis, alijsq́ue priuatim edebant; eosq́ue omni arte ad Christum allicere nitebantur. ac demum, sublatis ibi quoque prophanis & lasciuis cantionibus, castissimo versu ac salutaribus monitis dies ac noctes omnia personabant. Ita, religionis integritati, nō in præsens modò, sed in posterum quoque magna ex parte consultum. Erant præterea qui ferrum, & sulphur, vetitasq́ue merces alias, Turcis ac Mahometanis inferrent, quod Pontificias diras, contra id facinus in cœna Domini cū horrendo carmine fundi solitas, vel proteruè contemnerent, vel penitus ignorarent. docti quanto id piaculo fieret, à quæstu sacrilego destitēre non pauci, & pro ea potestate quam habebat Gaspar, in gratiam cum Ecclesia restituti. Ab hisce victorijs, Christi miles, teterrimam aliam generis humani pestem aggreditur, auaritiam, & fœnebre malum: quo in genere tanta erat nonnullorum impudentia (qui se Christianos ferebant) vt aureorum vix decē iteratis per annū vsuris, integra semper sorte, seq́ue familiamq́ue turpiter alerent. ad hæc tollenda scelera, Gaspar, de auaritiæ peccato disputationes instituit ea subtilitate doctrinæ, tam veris grauibusq́ue sententijs, tam incensis amore diuino verborum fulminibus, vt hoc etiam dæmonis castellum pæne à fundamentis frequenti verberatione conuulserit. Id, gratia multorum pœnitentia, & euidenti motū ac vitæ mutatione declaratum

est;qui prima luce,ne salutato quidem Deo, ad argentarias tabernas protinus itare adsueti,atq; ibi nullo recti prauique discrimine res contrahere, pecunias huc illucq; traijcere, fœnus augere; iam,intima religione tacti, domo templū rectà,inde forū adibant.ibi, stupentibus alienigenis pariter incolisq;,tamquā in academia, de iure mutui, de legib⁹ permutationū,de Christiani mercatoris officio,è Gasparis potissimum præceptis ac traditione quærebant.Neque labijs dumtaxat ac vultu sese philosophia continuit.ad rem atque ad facta peruenit: & inexorabilibus ad eam diem claustris obseratas aperuit arcas.Igitur ex malè parto restitutiones vel in duplum iustis dominis, aut,vbi ij non apparerent,in pios vsus;& super hæc eleēmosynæ factæ complures,atque ex ijs,auri argentique redactum,quod magno puellarum numero collocando, nosocomij laxandis angustijs, & multorum inopiæ leuandæ sat esset. opulenti præterea negotiatores, gehennæ metu perculsi,vltro suas omnes rationes ad Gasparis arbitrium contulêre, parati,quicquid ab se fraudatum fuisset, non pecunia tantùm,sed etiam, vbi satis ea non esset, corporibus luere. Per hunc modum, fraudibus & rapinis obuiam itum est.Ingens præterea, vt in celeberrimo portu, amplisque diuitijs,erat Armuziæ luxus.ea quoque Satanæ opera Gaspar aggressus,multorum excussit delicias, multos à scortis atque à nefario pellicatu diuulsit. inde ad lites dirimendas tollendasque inimicitias adiecit animum:monitisque & auctoritate viros aliquot honestos adduxit, vti datis inter se dextris,& venia offensionum petita, publicè ad ipsas templi valuas,magna populi frequentia,in gratiam optimo exemplo redirent. Non eundem cum sicarijs(quorum erat ibi summa licentia)successum habuit res:Gasparis dicta palam aspernabantur, negantes, futura damna lucraue sibi esse tanti,vt præsentem fructum ac dulcedinē vltionis amitterent. Hoc perditorum hominum genus,itemque blasphemi, & seditiosi, & grassatores,egit cum Lusitano præfecto Gaspar, vt oppido pellerentur; sed propter multitudinem impetrari non potuit. Crescebat interim occupationum moles. quippe non vnius nationis alteriusūe salutem Gaspar complexus erat animo,sed omnium prorsus, quotquot in eadem insula versarentur. quò pluribus ergo sufficeret,spatia temporis certa ratione dispensare coactus est.Dominicam feriam, itemque tertiam, quartam, & quintam,populo Christiano:secundā ethnicis, sextam Mahometanis; sabbatū Hebræis(quos harū quæque secta festos obseruabat dies)attribuit.Christianis, quod eorū potissimū gratia missus in ea loca fuisset, idcirco longè plurimum operæ tribuendum putabat.igitur & ægrotis in nosocomio,quoad liceret,sedulus aderat;& custodias adibat frequenter;catechesim verò itēque conciones,vel feruētissimo solis ardore(cùm intra tectorum vmbras immersi aquis incolæ sedent)habere pergebat tanto omniū ordinum ætatumque concursu,loca certatim occupantium,vti pæne ante lucem templum auditoribus oppleretur. accedebat domestica & quotidiana cōsuetudo multorum;vt,quod è superiore incassum egetat loco,priuatis colloquijs,& familiari conuictu ad exitum haud rarò perduceret. Multo verò maximam temporis partem eximebat pœnitentiæ sacramentnm, cui Gaspar non interdiu solùm instabat,sed etiam noctu:atque ita distinebatur interdum,vti ad necessariam corporis quietem,quantouis adhibito conatu,spatiū horæ vix vnius eriperet.Auxit eā occupationem, publice per eos dies accepta clades.Munitum & opportunū castellum erat in Persidis continente,Monaianum, Armuzianæ ditionis.id hosti repente proditū est.eò vehementius tum Regis,tum popularium animos inopinata res perculit. missus extemplò recuperandi causa Mahometanus præfectus cum quinq; millibus Persicę iuuētutis.additi ex fœdere,Lusitani circiter quadringenti.

Panta-

A Pantaleon Sala præerat. Hosce, Gaspar, antequã ad bellum exirẽt, Christiano ritu ad confessionem conatus adducere, viginti vix persuasit, apud cæteros inania fuêre monita: flagitijs non minus quàm armis operti ad castra tendebant. Venienti dein ad se Pantaleoni salutandi causa, vereri se admodum dixit, ne graues neglecti numinis pœnas Lusitani propediem darent. Præsensioni respondit exitus. quippe, vt in statiua peruentum est, tetra Lusitanam cohortem inuasit lethargi lues. breui periêre ad quinquaginta. vulnerati præterea ab hoste circiter centum. inde cùm alij deinceps atque alij caderent, ac veluti pecora passim inhumati iacerent; consternata fœdo spectaculo reliqua cohors, & ex conscientia delictorum, sempiterni exitij metu perterrita; conuulsis repente signis ægrè Armuziam repetunt; Gasparem vnum omnes requirunt; vti se à peccatis absoluat, ac resipiscentes exaudiat, obtestantur. Nec mora; in valetudinarium admissi, & in lectulis collocati plerique. Tum renouato ad omnem laborem conatu Gaspar in corporum simul & animorum curationem totus incumbere, acciti extemplò medici adiutoresque. Sacerdotes etiam aduocabãtur; sed vulgo negarunt milites, vlli omnino sese, nisi Gaspari, arcana sui pectoris B velle committere. quocirca ita distringebatur, vti vno eodemque tempore, huic peccata expromenti, aures: illi animam agenti, voces & hortamenta præberet. Cecidit perincommodè, quod vi morbi emotis mente nonnullis, ad confessionem peragendam neque ratio, neque sermo constaret. in ijs quidam cùm ferrum in sese repente strinxisset; clamore & concursu retentus, extorto gladio, in Gasparis fauces inuasit manibus: ac minimum abfuit, quin spiritu intercluso præfocaret insontem. per vim auulsus, paulo pòst exspirauit. instinctu mali dæmonis in eam rabiem actus creditur, tantam à Dei famulo sibi quotidiè prædam eripi non ferentis. Inter hæc, solicito Rege populoque, quod extraheretur bellum, & amissi castelli obsidio malè procederet; supplicationes ad Beatæ Virginis ædiculam duo ferè millia passuum ab vrbe, Gaspar indixit. insigni pietate concepta excalceati nõ semel iêre quamplurimi, cælestem opem ac pacem consono clamore poscentes. haud in irritum fusa obsecratio. Monaianum, vi & armis ad eam diem frustra oppugnatum; conditionibus demum, ac subita volũtatum inclinatione receptum est. ea res præter spem nuntiata, ingentem Gaspari apud omnes gratiam & gloriam peperit. eximiæ viri sanctimoniæ C felix tribuebatur euentus. Accessêre ad nominis celebritatẽ ac famam, in alio genere nonnulla miracula. Lusitanus erat prædiues, mammonæ laqueis valde irretitus. is Gasparem salutaria dantem monita, identidem respuebat, hoc etiam nomine infensus patri, quod suum negotiãdi ac viuendi genus (vt est suspicax malè cõscia mens) publicis ab eo concionibus propriè perstringi putaret. cum huius pertinacia Gaspar interim officijs & caritate certabat. ac plurima nequicquam expertus, ad extremum magis magisque pro illo se macerat, preces & obsecrationes instaurat. nouissima demum hæc remedia valuêre. propitiati Domini in obstinatum indulgentia singularis apparuit: quippe sera iam nocte, secundum quietem Lusitanus præsentem sibi videre visus est sacerdotem, pulcherrima forma conspicuum, suauissimo quodam odore fragrantem. tum alter adstans iacenti nescio quis, amica voce; quid, inquit, dubitas, cœlesti huic medico, animi tui latebras & vlcera patefacere? nonne cernis quantus oris decor, quanta & quàm augusta corporis totius habitusque dignitas sit? Hisce dictis erecto mirum in modum homini, & experiendi causa manus ad tactum admouenti, apparere Gasparè vestigio desijt. eam scilicet frustrationem Lusitanus ægrè admodum ferre. Tum alter ille, tristem ac mœrentem bono animo iubet esse, certam desiderati sacerdotis in proximo sponder copiam,

 quippe,

quippe,vbi diluxerit, in regio nosocomio publicè sacris operaturum. hæc D
effatus,item euanuit.Admiranda somnij virtus fuit. lapideum viri pectus emollijt; vim lacrymarum expressit.madentibus inde oculis ac genis euigilans,Gasparem è valetudinario precibus infimis domum accersit; perq; summam obseruantiam, ac mistum gratulationi pudorem accepto, actæ ad eam diem vitæ,quantum repetere potuit memorando, noxas edisserit; eidemq; & sua cuncta permittit. mox tempestiuo dierum aliquot secessu,meditatiōe saluberrima vegetatus,cùm alia Christianæ sanitatis minimè obscura dedit signa;tum verò,quod in egentes, breui aureorum millia circiter quinque distribuit.Alium quendam, Gaspar, diu multumque obluctantem,ad euomendam animi saniem, plagasque nudandas tādem aliquando perduxerat.is,peracta confessione,dum circa mediam noctem è præscripto satisfacit;ecce tibi,tetris animalibus fœdisque monstris cubiculum repente completur. ab ijs circumuentus, ac variè petitus, obriguit primò;& conscius offensionum,incertus gratię,ne viuus in tartarum cum ipsis,vt aiunt,vestimentis illicò raperetur, extimuit. dein, vbi se se paululū ex pauore collegit, detractam è pariete sacram imaginem arctè complexus, magno clamore diuinum implorat auxilium. Ad eas voces(mirum E
dictu)confestim atra illa & feralis turba discessit tanto cum tumultu strepituque, vti domus tota concuti & conuelli funditus videretur.Id probè expiati purgatique animi argumentum nōnulli duxêre. certè magna tum sua,tum Gasparis laude, vir ille, haud paulò meliorē inde vitæ rationem instituit. Alius,cùm aliquot iam annos in flagitiorum tenebris & cœno iaceret;in Christi lucē extrahi nullo modo se patiebatur;affirmās, mortem subitum potius, quàm Gasparis vultum atq; iudicium. Veritus deinde, ne,si diutius in eadem vrbe mansisset,ad id ipsum quod adeò horrebat,amicorum aut conuitijs tandem adigeretur, aut precibus; mutare sedem, & in Indiā proficisci quamprimùm decreuit.eo consilio vixdū conscenderat nauem, cùm subita vi morbi, miser,ac simul panico quodā ita correptus est,vt cœlestes in suū caput minas vndiq; intentas putaret:quicquid increpuisset,se videlicet vnum peti sine dubio crederet. Hisce terroribus anxius,in terram exscendit:Gasparem aduocat:peccata fatetur:ac valetudine tum demū recepta, castigato vetere luxu nouum induit hominem. eodem improuisæ mortis metu pertinaces alij multi ad Gasparis tribunal, arbitriumq; pertracti.Atq; horum,animi fermè : illorum, etiā corpora sanata diuinitus. Primarij viri filius, febri grauissima laborabat.eidem erat F
oculus diuturna tabe putridus,& sæuo tumore diruptus.duplici malo multis adhibitis effectu nullo remedijs;cùm in humana ope nihil iam esset spei,mœrens pater Gasparem demissè obtestatur & obsecrat, vti pro salute carissimi filij tam periculosè ægrotantis,litare dignetur.Fecit ille:neque diutius dilatum è cœlo beneficium est.eo ipso quo salutarem hostiā obtulit die, non solùm æquatis humoribus vniuersa febris abijt,sed etiam delapsis ex oculo maioribus squamis, planè restitutum est lumen. Tum parens,accito festinè Gaspari,liberatum vtroque simul morbo iuuenem,vix præ lætitia sui compos ostendit:agitq; gratias immortales, quod sibi pariter ac nato spiritum lucemq; reddiderit. At Gaspar, modesto vultu, constantiq; sermone, Deiparæ Virgini, cuius votiuum fuerat sacrum, tantam virtutem,adeò insigne miraculum tribuit.Idem pro amico pæne iam animam agente rogatus fecit: ille,sacro vixdum absoluto, conualuit. Mulier à dęmone propemodū obsessa,spectrisq; horrificis agitata, in vltimū venerat vitæ discrimē.Euocatus à marito Gaspar, vt afflictæ & exsangui manus imponeret;per occupationes ipse tum quidem adire non potuit; cæterùm schedulā,inscripto diui Ioannis Euāgelio, pro se misit, quam pesti amoliendæ

A endę mulier è collo suspenderet.id vbi factum, confestim leuata morbo, terroribusq; soluta,surrexit.Præterea,cuiusdã acutissimus laterum dolor, pia Gasparis deprecatione sedatus est. Neq; verò ad corporis morbos duntaxat leuandos,aut depellendos,valebant eius vota;sed etiam, vbi ad animi salutem id expediret, vltrò accersendos augẽdosq;. Centurio nobilis quidam,insigni contumacia & procacitate pæne totius ciuitatis odia sibi conciuerat: ac proinde cũ multis, vt fit, graues & apertas inimicitias exercebat.Is ad cõcordiã à Gaspare diu multumq; solicitatus irrito semper conatu,incertũ cuius rei gratia ex vrbe secessit.regressus deinde, cùm in eadem obstinatione perstaret;quàm vellẽ(inquit Gaspar) ad flectendam istius mẽtis duritiẽ,diuina manu in corpus aliquid grauioris cruciatus immitti!nondũ id planè optauerat,cùm ferus ille,sæua correptus febri,ad Gasparẽ, vrgente religione se contulit.à quo per Pœnitentię sacramentũ ritè expiatus, cùm in eius potestate sese futurũ omnino affirmasset; apprehẽsum inermẽ ac supplicẽ, pater, ad petendã ab inimicis veniam offensionũ tota vrbe circũagit:sanè opportunè:quippe, alij lapidibus, alij gladijs & ballistis instructi, varijs locis inuisum caput ad necem operiebantur: quorum in-
B census dolor,& puniendi propositum,centurionis humilitate,& Gasparis auctoritate subitò mitigatum est.Ita , quod ferreus miles, audacia & robore ægrè assecutus foret,vti aduersariorũ iras atq; impetus frãgeret, id morbo subactus & Gasparis hortatu, Christiana virtute ac submissione perfecit.Alium item superbum, & sanguinarium; truciq; ore minaces gerẽtem spiritus,aduersa præter opinionem valetudo prostrauerat. Vsus occasione Gaspar,ad hominem,si qua posset leniendum simul & expiandum,clementer accedit.mulcere iracundiam; bona concordiæ & pacis, discordiæ mala;perpetuum è mutuis certaminibus angorem ac solicitudinem;Christianæ legis de reconciliatione vim ac necessitatem expromere.Ille, domita nondum asperitate sæuitiaque,partem auersatus,vltrò contumelias ingerit, Deumque lacessit ipsum. abiret cum intempestiua sapientia:nullo pacto velle se inultum excedere:neque ipsius Christi gratiam existimationi ac dignitati præferre.hæc & alia, militariter, impia verba iactanti, renidens amarum Gaspar;Itane?inquit.Atqui non ante crastinus occidet sol, quàm tu plus quinquies , & quidem frustra,sacerdotẽ inclames.nec vana cecinit.postera luce ante meridiem acri symptomate oppressus, posita re-
C pente ferocia, magnis vocibus Dei seruum ægrotus implorat. ac parũ abfuit, quin ad supplicium sempiternum,temeratus ac sordidus è vita discederet.Hæc & alia id genus,à Gaspare, cœlestis cuiusdam virtutis edita documenta.Præterea misti varijs è nationibus ad eum desertores ac transfugæ,necnon schismatici ventitabant Abassini, Armenij, Georgiani, & ex Europa non pauci. quos ille, per summam lenitatem ereptis opinionum erroribus,solemni ritu piatos,restituebat Ecclesiæ.Ex ijs vnus,Ioannes nomine,in ipso conatu Gasparis adeundi, præclarũ martyrij decus tulit.Germanus erat genere,in vrbe Colonia patre natus admodũ locuplete;annũque iam decimum in oppido Turcarũ Carisa, nõ longè ab Armuzianis finibus pro Mahometano sese gerebat,tormentarij pulueris artifex,atq; ob id ipsum genti percarus.is,audito Gasparis nomine,rebusq; ijs quæ Armuziæ gerebantur; ab impio ministerio ad famulatũ Christi,si Gaspar adiuuaret,quamprimùm redire constituit. Id quò sine arbitris fieret, in atramenti librarij difficultate, sulphureum diluit puluerem : ex eo diluto litteras ad Gasparem vna eademque sententia,Latino, Belgico, & Franco sermone conscribit:vehemẽter optare se,modò apud Lusitanos tutò liceat commorari,& in idipsum à Gaspare fidem accipiat; Armuziã venire, & Christo Domino per sacramentum pœnitentię satisfacere.eo nuntio lętus Ga-

ſpar extemplò reſcribit; fidenter accedat, ſibi ac Luſitanis aduẽtum ipſius D gratiſſimum fore. Hæc epiſtola, incertum eius fraude qui perferendam acceperat, an alio quo caſu, ab Catifano præfecto intercepta, Ioannis conſilium prodidit. Confeſtim à Turcis de ipſius religione quæſitum. ille verò intrepidè ſeſe Chriſtianum fateri, atque ad omnia tormenta necemq; pro Chriſti nomine promptum oſtendere. Inde furentibus Mahometanis, fœdè laniatus atque diſſectus, ad vltimum vſque ſpiritum in veræ fidei confeſſione permanſit. Caput abſciſſum, & prælongo infixum haſtili, Turcæ in arcis mœnibus poſuêre. Haud ita multò poſt, Luſitana claſſis Armuziam tenuit. millia duo circiter hominum ea claſſe vehebantur. eius turbæ totius animorum ſordes Gaſpar eluit, ſolus, quod ſacerdotes cæteri per eos dies in morbum incidiſſent. inde placato Deo Luſitanus ardentior ad Catifanum littus acceſſit, ac repentina deſcenſione oppidum cepit, atque diripuit. inter direptionem, Gaſparis epiſtola apud Præfectum reperta. eo argumẽto de Ioannis nece cognitum eſt. refixum extemplò caput, Armuziamque accuratè tranſmiſſum Gaſpar cum pſalmodia & laudatione perhonorificè condidit. Atq; hęc fermè Dei ſeruus cum his qui vel Chriſti cenſebantur nomine, vel quoquomodo ad ius ac ditionem Eccleſiæ pertinebant. E Cum Saracenis autem, & Arabibus, quique alij pſeudoprophetã ſequuntur, cùm ex occaſione aliàs, tum verò ſexta, vti dictum eſt, feria maximè verſabatur. Apud eos, contra quàm in Iapone Xauerio, magnã illi pepererat exiſtimationem perſpecta & voluntaria viri paupertas, & in tantis animi bonis, tantaque doctrina, tantus corporis neglectus, tanta externi cultus habituſque tenuitas. Gratiam verò conciliabat comitas, & manſuetudo, & ſuper hæc, fœneratoribus Europæis per illum incuſſa religio, & exhauſtis incolis pecuniæ reſtitutæ. Augebat venerationem, conſtans apud omnes de eximia illius ſanctitate, editiſque miraculis rumor. vt eum Mahometani magnum Chriſtianorum ſacerdotem, atque adeo ipſum Ioannem Baptiſtam Zachariæ filium vulgo appellarent. Ergo ab ijs, patri, inter cætera, nouum etiam & inuſitatum honoris genus illud habitum eſt. media nocte, videlicet ob calores, illum non modò in maximum Mahometis templum (Coranum, id eſt rem ſacram Arabes de ipſo Mahometicæ legis nomine appellant) quo Chriſtianis hominibus pedẽ intuliſſe capitale eſt; ſed etiam in ipſius templi faſtigium perduxêre frequẽtes, magna luminum accenſa vi, manum ipſius ac veſtem ſubinde oſculantes: neque abnuit ire F Gaſpar, quò gentis ritus ac ſuperſtitiones, refutandi gratia, certius propiuſque cognoſceret. Eadem fama permotus Armuziæ Rex ipſe, diuino impulſu paulatim in ſtudium Chriſtianæ religionis incubuit, atque in id ipſum viginti circiter millia traxit è multitudine, itemque è nobilitate nonnullos: neque ita multò pòſt ad ſe Gaſparem accerſijt, intrantique, non aſſurrexit ſolùm, ſed etiam in ſuamet ſella diu renitentem ſedere coegit. Ad colloquium, cæteris arbitris conſultò remotis, vnus interpres adhibitus Garzias Penna Luſitanus, fidelis vir, & ſolers ingenio; Latinis pariter & Arabicis litteris eruditus. In eo congreſſu, cognita Regis voluntate, quominus inuiſa proceribus foret, actum de coarguendis in publico cœtu & principum corona, vanitatis Mahometanæ fallacijs: dein condictum catechiſmo tempus, ac ſacro baptiſmati. & Gaſpar, collaudato Rege, lætiſſimus abijt. eam rem (neque enim celari diutius potuit) ſatrapæ ægrè admodum paſſi, blanditijs primùm ac precibus tentant Regem: aſpernanti, mox defectionem, & arma, & iras Thomæ Perſarum Regis magni denuntiant. Haſce comminationes, diuina tutela fretus & ſubſidio Luſitano, temnebat Rex. Caizios inſuper (quo nomine Mahometanæ ſuperſtitionis antiſtites vocant) auſos in regiæ veſtibulo de auita religione tenenda vociferari, con-

A ti, confestim abigi lapidibus iussit, atque perpetuo mulctauit exsilio. Hactenus constantiam & fortitudinem Rex præstitit miram: sed matris ad extremum, intestina bella, patriæ excidium, occasum regni omni arte miserantis, obtestationes & lacrymas diutius ferre nõ valuit. Regis exemplum cæteri extemplò secuti. Aliquot deinde interiectis diebus, vocato rursum ad se Gaspari plus etiam quàm antea honoris tribuit Rex. ingredienti ad scalas occurrit, ac dextram insuper apprehensam nixus genibus exosculari contendit. dein tarditatis purgandæ causa, docuit quãto in periculo res versaretur. Si pergant de baptismo agere; domesticos tumultus ac seditiones, externa imminere bella. cedendum tempori, neque experiendam tanto discrimine vim. vbi primùm atrox procella conciderit, & optata affulserit lux, se neque suis promissis, neque patris optimi cariiati ac studio defuturum. Interea, quæ alioquin ad rei Christianæ dignitatem & incrementum attineant, quantum præsentes difficultates ac tempora patiantur, ab se cuncta nihilominus exspectet. Ad ea dicta Gaspar, magna nimirum spe delusus ingemuit; hortatusque Regem est; vti Deo, cui nihil arduum, fideret; eique totam rem ex animo commendaret. ipse item ab Rege B digressus, contra nouas dæmonum & hominum fraudes, nouum è cœlo auxilium petit: voluntarias pœnas, ieiunia, obsecrationes per se perq; suos instaurat: supplicationes de more per vrbem habendas curat. concinentes longo agmine incedebant pueri; validior ætas, quinquageni vel sexageni pariter, in sua terga flagris acerrimè sæuiebant: omnibus locis implorabatur diuina clementia. Aduersus ea Cacizij vicissim inflati pœnitentia Regis & popularium, concitata plebe, supplicationes item obire, inediã extendere, nouaculis cutem incidere, quàm maximas manus in Coranum & reliqua fana cogere, Mahometis exsecrabile nomen, ex omni parte dissonis clamoribus inuocare. Tum Gaspar, facinus indignum ratus, in vrbe quæ Lusitano præsidio teneretur, Christo Mahometem opponi: cum veritate mendacium, fabulas & ludibria cũ recta fide sanctisq; mysterijs propemodũ ex æquo contendere; per summum animi ardorẽ aliquot maioris formæ comparat Cruces; ac nulla vi, nullo armorum strepitu, præuia dũtaxat psallentiũ puerorum imbelli turba, ad Coranũ tendit intrepidus. res mira: Crucis virtute ac fulgore perstricti atq; attoniti Mahometani repente diffugiunt. Gaspar in Corano palã victricia mortis ac Satanæ defigit C signa. Regis dein iussu fabris adhibitis, templi ianuæ cæmento & calce obstruuntur. Super hæc, graui edicto impiæ vociferationes insula tota prohibitæ. tũ verò satrapæ & antistites fremere; violatas religiones, & sacra deserta, cum Armuziano corã, cũ cæteris Regibus, Persaq; in primis, per litteras queri: cunctos ad arma atq; ad vltionẽ accendere: postremò, sese vrbẽ relicturos, & in perniciem vectigalium aliò commercia auocaturos minari. cùm parum terrendo proficerent, ac nihilominus clausę valuæ perstarẽt, multò breuiorẽ, & magis cõpendiariam ineunt viam. Europæos aliquot, professione duntaxat ac nominẽ Christianos, perque eos nouũ arcis Lusitanæ præfectũ grãdi adoriuntur pecunia, vti Coranum deniq; patefieri, & celeberrimæ religionis altaria sibi reddi permittat. Præfectus, quietis videlicet otijque causa inclinato ad assentiendum animo, nihil tamen inconsulto Gaspare ausus aggredi, patrẽ ad conuiuiũ inuitat. in eo cõuiuio cùm blandè super ea re Gasparem appellare, & molli brachio negotiũ tractare cœpisset, subito deliquio pæne exanimatus, cœptũ omisit. de cæteris qui rem nefariam vrgebant, alij alio leto paucis diebus absumpti. de templo in præsentia nihil impetratum. Rex cùm aliquandiu Christi cultum agitasset animo, improborum artificio ac scelere sensim infatuatus, deniq; sapientem cogitationẽ abiecit, ac regno cœlesti (quod nimiũ sępè fieri videmus) huma-

humanas opes,& fluxa commoda vitæ præſentis antetulit. De populo ta- D
men ſubinde fiebant aliqui Chriſtiani. Sed Gaſpar ipſa petebat capita;&
legis peritos in certamen ac diſputationem elicere nitebatur, vt Mahome
tica palam prauitate conuicta, gentem,ſi fieri poſſet, vniuerſam ad Chri-
ſtum adiungeret.illi contrà,tergiuerſari,congreſſum altercationemq́; de-
fugere,& quidem ipſius religionis obtentu, quod ſubdola falſi prophetæ
ſanctione vetari dicuntur,Mahometica dogmata ad examen ac trutinam
reuocare, & in quæſtionem vllo pacto deducere. Hoc maximè prætextu
conatus Gaſparis & prouocationes diu eluſère. Veriti deinde, ne ſi perge-
rent abnuere pugnam;prædamnare ſemet,& cauſæ diffidere viderentur;
athletam denique producunt,ætate prouectum,natione Perſam, cùm ſo-
brietatis apud eos,tum verò doctrinæ fama præſtantem:quippe nō Maho-
metica dumtaxat volumina,ſed Ariſtotelem etiam lectitarat,ac medicam
inſuper callebat artem, eratq́; in phyſicis apprimè verſatus.Is in medium
adductus,Gaſpari ante omnia ſponſionem obtulit; in montem natiui ſa-
lis(quales in eo tractu multi conſurgunt)ſqualidum, ac deſertum,& om-
nis alimenti penitus inopem ſecederent ambo. vter diutius in eo monte
inediam toleraſſet,eius fides in Deum ac religio, rectior ac ſanctior habe- E
retur. Ad ea Gaſpar,tentato,quod aiūt,Deo,nihil opꝰ eſſe reſpondit:homi
nem à brutis ratione tantùm & oratione ſecerni:verbis agerent prius:con
certatione verborum ſi decerni lis,atq; ad liquidum controuerſia perdu-
ci non poſſet;tum demum ſponſione certarent;atq; ad aſpera quamlibet
experimenta deſcenderent. Hiſce auditis philoſophus rubore ſtatim,mox
pallore ſuffundi : nolle ſe videri victum: nolle rurſus infirmas ac friuolas
theſes in diſcrimen adducere.ad extremū,vincente pudorem metu,in ali-
ud tempus dilata res eſt. Porrò,hæc nequaquā in occulto agebantur. Inter
cæteros aderant ipſius philoſophi vxor, & filia,non vulgari indole & in-
genio fœminæ,& inſuper, generis nobilitate inſignes, è Zeidenſi familia,
quam ferunt ab ipſo Mahomete originem ducere.hæ, perſpecta pugilis
Chriſtiani conſtantia,Mahometani formidine; profectò nihil ſyncerum
ac ſolidum ſubeſſe patrijs cæremonijs argutè coniectant. dein afflatæ diui
nitus,quando paterfamilias in amentia perſtaret, priuatim ipſæmet ſaluti
ſuæ proſpiciunt,baptiſmum à Gaſpare ſeorſim petunt. ille fœminas illu-
ſtres apud fidelem amicum & probum,catechiſmi cauſa in hoſpitio locat;
ianuis quæ in publicum ferebant,diligenter occluſis.ea res ob illarum cla F
ritatem atrox admodū incolis viſa,magnoſq́; in vrbe animorum motus
exciuit:ſed partim Gaſparis reuerentia, partim Luſitanorum arce machi-
niſq́ue deterriti,diuerſorio vim afferre non audebant. Tum philoſophus
deſiderio ac dolore agitatus, ad Gaſparem adit; iniuriam dolenter expo-
ſtulat;coniugem marito,parenti filiam reddi protinus æquum eſſe, Deos
homineſque teſtatur. Gaſpar contra,nihil iniuria factum dicere, fœminas
vltro(& ſapienter quidē)ſibi conſuluiſſe:vt Chriſto initiarentur, ſupplici-
ter exoraſſe:recta illarum ſtudia deſeri,ſanctiſſima poſtulata repudiari ne-
fas fuiſſe. Sub hæc,multis vltro citroq́; habitis verbis,nouam conditionem
philoſopho Gaſpar tulit;relictam paulo ante diſputationem,ex condicto
repeterent; teſtes adeſſent;ſi victor euaderet Perſa, fœminas domū abdu-
ceret cum bona pace: ſin victus;vnà cum illis ipſe quoq; Chriſtū indueret.
Eam conditionem admodū grauatè Perſa viſus accipere:ſed amor, & ne-
ceſſitudo,& præterea ratio dignitatis vrgebat. dicitur diſputationi dies.ea
vbi affuit,in idem conclaue conueniunt.ſponſionis iudices ac ſpectatores
certaminis Proepiſcopus ipſe, & Penna interpres, itemq́; ſcriba publicus,
qui dialogum ex fide mandaret litteris;nec nō alij partis vtriuſq; viri gra-
ues adſtabant:ſpectaculi autem eò maior fructus fuit,quod certantiū vter-

que

A que dialecticis artibus erat imbutus: vt non eminus inter imperitos tam-
quam velites, in irritum aut in diuersum tela ferrentur; sed vt inter sta
tarios & exercitatos, collato pede, gladij mucronesque concurrerent. De
natura Dei quæsitum in primis. quem solitarium, & generationis exper-
tem, è Cerdonis & aliorum hæresi Mahometes affirmat. Hanc naturam
vel maximè fœcundam validis argumentis Gaspar ostendit: effecitque ra
tiocinando, vti Persa Deum trinum vnicumque, ex fidei orthodoxæ decre
to concederet. Deinceps de Christo Dei filio sequutum problema, quem
ex Dei quodam halitu; & è Virgine matre conceptum genitumque Maho
metani eximium illi quidem prophetam agnoscunt; veruntamē Deū eun
dem, & pro generis humani salute mortuū, prorsus negant. At Gaspar,
verū Deum pariter hominēque, duplici in vnam hypostasim coeunte na-
tura, non solum è Spiritu sancto conceptū & natū è Virgine, sed etiam om
nē Dei patris iram in perfidum ac rebelle genus humanū suo capite exce
pisse, diraque supplicia, & ipsam in Cruce mortē spōte subijsse; rationib⁹, ex
emplis, oraculis docuit. Iam, quæ Arabes de cœlesti beatitudine fabulan-
tur, quam in fœda sensuum voluptate ac titillatione constituunt; quæque
B de immensis nescio quibus Angelorum corporibus ac ministerijs turpiter
adstruunt, per leui momento cuncta Gaspar euertit. Denique, variè argu-
mentando premendoque, paulatim aduersarium adduxit, vt Christianā
religionem dignam esse quam prudentissimus quisque maximè foueret;
Mahometicam nec sine stultitia suscipi, nec sine pertinacia defendi posse
fateretur. Vbi ad hunc locū ventum est; nouo perfusus gaudio Gaspar, ad
Persā: bene habet, inquit; nō longè abes à regno Dei. dein cū instare perge-
ret, & clarius eandem confessionem exprimere; Persa confusus ac pertur
barus, dæmone reprensante resiliens, tam longè sese prolapsum ingemuit,
ac sibi talia excidisse responsa. postremò, ne manus omnino dedisse vide-
retur, ad veterem cantilenam confugit: domesticis negotijs impeditum,
ne fidem falleret, subitò se in arenam descendisse: certis insuper libris
ad commentandum sibi opus esse, quò paratior instructiorque in pug-
nam rediret. vt proferretur dies, & ampliaretur iudicium, postulauit.
inde furtim ex vrbe ad vicinum dynastam consultandi gratia secessit.
ab eo acriter obiurgatus, quod cum veteratore ac venefico (ita enim Gas-
C parem appellabat) egisset; camelis in Persidis interiora transmissus
est, neque postea redijt. Insignis ad Caciziorum dedecus & ignominiam,
illa fuga & exsilium fuit. vulgo, fractum & abiectum Persam latebras quæ-
sijsse narrabant. Vxor interim eius, & filia, Christianis institutionibus
eruditæ, diuisis in pauperes aureorum quatuor fere millibus, magno
apparatu pompaque ad templum Christi adeunt. ibi summo omnium
gentium ordinumque concursu, mira bonorum lætitia, sacro fonte ab-
luuntur. matronæ MARIA, virgini Catharina inditum nomen. hanc
dein Gaspar Lusitano viro dedit in matrimonium. Earū præclara conuer
sio Mahometanos in diuersa distraxit. alij exemplo incitati, rectam fidem
amplectebantur. alios contra, è tam secundo Christianæ rei progressu me
tus incessit, ne magia & præcātationibus ad peregrina & inuisa cogerentur
sacra. ac proinde, antistitū admonitu, non modò vocem Gasparis ac vultus
horrebant; sed etiam ad consuetum catechismi signum, oppositis illicò
manibus obturabant aures, quod ita persuasum haberent, in ipso quoque
illius tintinnabulo ac sono, vim inesse maleficam. Per idem tempus, modò
præconum adesset copia, nouus in vicinas regiones aditus Euangelio pa-
tescebat. populi sunt felicis Arabiæ, celeberrimis quatuor oppidis incolen
tes: Ammonitas quidam opinantur: vetustissimi generis: in ipsum vsque
Loth originem referunt. Horum maiores, fama est mortalium primos à
Mahome-

Mahomete in fraudem inductos.ij, rumore excitati, qui de Gasparis admiráda virtute ac doctrina longè lateq; manauerat; communi consensu patrē ad se per litteras ac nuntios inuitarūt. magno studio se teneri veritatis & sapientiæ: ad sitientes aures accederet; non sine fructu verba facturū. ea res Gaspari mistū dolore gaudium attulit. solicitā de officij ratione, deq; æterna salute gentem in media apparere barbariā, magnopere lætabatur. obstructum sibi ad eos aditum, valde mœrebat. Optatum quippe Gaspari dudum fuerat; ad mortem ac supplicia pro Christi nomine subeunda, se se in medios Persas ac Turcas immittere; & Mahometanæ sectæ mendacia refutare palam: sed eo feruore comperto, Xauerius, publicæ magis rei quàm Gasparis gloriæ consulens, in ipso discessu illum ex insula Armuzia, ad triennium, suo vel certè Goani Rectoris iniussu pedem efferre, vetuerat. Itaque Gaspar, quamquam eundi ac periclitandi percupidus; tamē obsequium sacrificio antiquius duxit: legatos, adhibita præparatione, baptismo lustrauit: quominus in eam regionem ipse in præsentia tenderet, causatus occupationes, per epistolam vniuersę nationi suasit, idoneos interim ad se discipulos mitterent, atque in amore ac proposito veri cognoscēdi perstarent. Hæc se se initiā dabant expeditionis nouæ. necessariò dilata, multis, vt fit, difficultatibus interpositis deinde consequit. At Gaspar à libero excursu, & ancipiti peregrinatione cohibitus, eò accuratius operam ac studium in omnes vnius Armuzianæ vineæ partes intendit. Inter alias nationes, vti dictum est, ethnici quoque simulacris dediti Armuziæ versabantur. In ijs aliquot erant Iogues, (de quibus ante cōmemorauimus) horrido in primis & aspero victu cultuque famam sanctimoniæ vulgo captare adsueti. suburbanum habebāt specum, ac delubrum: interdiu ad emendicandam stipem, & imbuendas varijs erroribus hominum mentes prodibant: noctu se se in eam recipiebant latebram: statisque horis (adeo ex omni parte Christianas cæremonias dæmon æmulari non desinit) dato signo ad certas primùm commentationes euigilabant; tum ad cælestes honores simulacro seu pagodi cuidam, vt vulgus Indicum vocat, habendos. vnus omnibus præerat, insigni duritia & austeritate vitæ: neglecta semper barba & capillo; asperso cineribus corpore; obsitus pannis, ac seminudus; dira macie luridus. hisce alijsq; id genus artibus in tātam sui admirationem adduxerat cunctos, vti qua pedes aqua lauisset, hanc Armuziæ Rex ipse religionis causa potaret. Hūc præcipuo conatu Gaspar aggressus, paucis diebus arcta sibi familiaritate deuinxit; & crebra cum eodem instituit de omni virtute, ac præsertim de continentia & de castitate colloquia. quibus ille paulatim in studiū Christianæ religionis adductus, moram trahebat nihilominus; & inter consilium mutandæ vitæ perplexus hærebat. Ita nutanti & anxio, suasit Gaspar, vti diebus triginta continuis, quina verbera virgæ, totidem Christi plagas recolendo susciperet: certamq; sibi lucem à sole iustitiæ accuratis precibus imploraret. Fecit ille diligenter. ac demū nocte quadam diuinas laudes & bona reputāti apud se se, clara subitò ad aures accidit vox: Quin tu, quod tibi monstratur iter ingrederis? vna est ad salutem via, quam populus Christianus insistit. simul, vigilāti, magnificus nostratium sacrorum apparatus per speciem oblatus: pretiosa Pōtificum vestimenta: sumptuosa textilia: mitræ gemmis auroq; fulgentes: nitidissima lintea: nec non disposita in abacis vasa varij generis, auro argentoq; cælata. His ille visis, ac monitis, & intimo sancti spiritus hortatu vehementer incensus, ad Christum sine vlla dubitatione transire constituit. Manè, vitato Regis congressu, qui ad illum visendi causa, vti solebat, accesserat, Gasparem ipse vltro conuenit; baptismum enixe petijt. adeptus, noua innocentiæ stola & inclyto Pauli nomine decoratus est. Goam dein pro-

A in profectus,& in Europam classe transmissus, iucundum aliquandiu spectaculum Regi Lusitano,ac popularibus præbuit.paranti postmodū è Lusitania Romam ipsam adire, interuenit mors. Cæterùm Armuziæ sequuti rectoris auctoritatem Iogues alij, suaue Christi iugum, graui & acerba dæmonum excussa tyrannide,subiêre.insignis ad veri Dei gloriam,&rectæ fidei propagationem ea conuersio fuit: atque ad multum exinde tempus in omnium ore ac sermone versata.specum ac delubrum Gaspar solemni ritu expiatum,præalta ibi defixa Cruce, Deiparæ Virgini dedicauit. Idem Iudæos omni officiô & caritate complexus,miram ab eorum plerisq; gratiam inijt.inde sese comiter illorum synagogis & cœtibus inserēdo, quem frustra exspectant liberatorem ac Regem aduenisse iamdudum;atque ad infinitam eius clementiam quamlibet noxijs ac perduellibus aditum perfugiumq́ue patere,firmissimis argumentis ac testimonijs demonstrabat:vti ab inanibus vmbris,& rancida superstitione ad nouam legem veritatis & gratiæ se se tandem aliquando transferrent;suadere & instare pergebat. duos præsertim magistros; quos vocant Rabinos, magna apud vesanam
B gentem auctoritate,in certamē vocabat:ac parum abfuit,quin sæpius conuictum vtrunque ad Ecclesiam aggregaret.quominus plane obsequerentur, nimia in vxores ac liberos indulgentia, & necessariò malè quæsitæ rei familiaris damno deterriti sunt. Hisce alijsq́ue gestis rebus, celeberrimum in Oriente Gasparis nomē euasit.Vna res famulo Dei ad cumulum dignitatis & gloriæ defuit;occasio martyrij subeundi, quam ille palmam ardenter,vti dictum est,adamauerat.Felicior in eodem voto fuit Antonius Criminalis,quem à Xauerio Ecclesiæ Parauanæ præpositum fuisse docuimus.Is totam oram, ducenta amplius passuum millia, singulis mensibus ingenti labore nudis pedibus obire adsuetus; ad Remanacoris vada tū erudiendæ insudabat plebi. Vltimus in Septentrionem Christianorum locus erat ille:Narsingano seu Bisnagensi regno finitimus, agri malè pacati: atque ob id Lusitanorum aliquot prӕsidio tenebatur.In eodem littore nobilissimum idolorum fanum habent Brachmanæ;ij ab Lusitanis militibus per lasciuiam lacessiti,ac varijs affecti contumelijs, ad proximos Narsingæ populos confugiunt,quos Badagas vocant.cum ijs acceptas à Lusitano queruntur iniurias:orāt obsecrantq́ue,ne patriæ religionis antistites,Deo-
C rum immortalium interpretes ac sacerdotes,peregrinis,& profanis, & desertis hominibus,derisui ac ludibrio diutius patiantur esse. Præsentissimū quemque spreti numinis vindicem vltoremq́ue,maxima ab superis haud dubiè laturum præmia.Hisce vocibus incitati barbari, certis de more significationibus iuuentutem ad arma vocant:millia fermè sex momentò conueniunt:ad Remanacorem agmine infesto contendunt. Haudquaquam anceps erat expeditio.Pagus, nullo aut perexiguo septus munimento, ad incursum patebat:incolæ minimè feroces ingenio; & , super insitam lenitatem;piscando natandoque magis quàm bello aut armis exercitati.in Lusitanis tantùm erat spes:qui tamen ipsi vix quadragenarium explebant numerum:& quidem per eos fortè dies,cùm ab alijs imparati rebus, tū à tormentario puluere,quo maximè malo territare vel pauci magna barbarorum examina,& in fugā agere consueuerant.Nota hæc Narsingano:speculatores quippe ac delatores occulti non deerant. eò maiore fiducia & impetu ferebatur ad prædam.Aduentu hostium cognito (& prouecta iam erat dies)Antonius præfectum præsidij Ioannem Fernandum Corream ad pacem duris in rebus petendam,placandosq́ue aliqua honesta ratione Badagas, nequicquam adhortatus; templum, vbi rem diuinam manè peregerat,rursus ingreditur;ibi tenellum gregem ęterno pastori commēdat. tum de ipsorum incolumitate solicitus,ad portum accurrit.Miseranda ibi

rerum facies.Iam iamque adesse nuntiabatur hostis.inde alij protinus in a- D
uia fugam arripere:alij domo raptim elatis quæ quisque poterat, occupare lintres,vel vbi in iis locus non esset,ad ipsas in salo stantes adnare naues; alii,deficiente consilio,incerti quid agerent, hac illac errabundi cursare. Mulierum in primis triste spectaculum.hæ paruos complexæ liberos, opē à viris implorantes,cuncta lamentis gemitibusq́; complebant. Antonius, certatim offerētibus illi scapham Christianis; atque vt præsenti exitio subtraheret sese,etiam atque etiam obtestantibus; imbellem & opportunam iniuriæ turbam summa ope instat imponere.Inter hæc,Badagæ, nulla pacis mentione ad aures admissa,irarum & cupiditatis pleni,sine certamine irrumpūt: Lusitanos trepidè molientes à terra,telis eminus impetunt.lanceis multi;plerique sagittis,complures etiam, nuper illatis ad eos ferreis instructi fistulis aderant.iis licet nondum ita peritè vterentur,tamen haud in irritum plumbea tela mittebant.Icti Lusitani periēre postmodum sex.Antonius,dum,suimet oblitus,pergit fidelis custos armento consulere;comitem suum & interpretem,eximia probitate virum,occidi circa se videt ad eius casum,illicò manibus oculisque defixis in cœlum, procumbit in genua; quod ille quadragies fermè cum iaculatorijs precibus quotidiè facti- E
tabat.Inter eam supplicationem,ipse quoque mox impio ferro confossus, animam Deo reddidit.Abscissum caput,& madentem cruore subuculam, barbari ad ostentationem ex alto suspendunt.inde ad prædam versi, magnum fœminarum ac puerorum abducunt numerum;atque ad gratias pro bene gesta re idolo agendas,cum læto cantu ac tripudiis abeunt. Beati martyris truncum,tenui cespite à superstitibus incolis in summa tellure contectum,Lusitani deinceps altius effossa humo,cum lacrymis condidēre. Vir fuit insigni morum sanctitate;minimè vulgari consilio & vsu rerum; cibi ac somni parcissimus;patientia corporis animique mira;ac multo plura spiritus Apostolici relicturus exempla,ni strenuum probanumque operarium, diuina bonitas, ad gloriosam laborum mercedem ex agro maturasset educere. Felicem eius exitum, cum cura exploratum atque compertum, socij à Xauerio eidem attributi, cùm alij priuatim ad alios,tum communiter omnes ad Goanum Episcopum ex fide scripsēre.

Libri quartidecimi Finis.

HISTO-

A

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER QVINTVSDECIMVS.

TALIS viri nece, ac neophytorum acerba vexatione commotis bonorum omnium animis, haud exigua spes aliunde rerum vtique lætiorum affulsit. Maritimum est oppidũ Tanor, leucas vltra Goam circiter octoginta, cis Calecutum ad quindecim. eius oppidi Rex è Brachmanarum ordine ac discipli-
B na, cuiusmodi plerique Malabaricæ terræ sunt Reges; in Lusitanũ nomen à pueritia valde propensus, cum Cialensis arcis præfecto Ludouico Xiralupo (quam arcem à Nonnio Prætore exstructam in limite Calecutano docuimus) amicitiam ac familiaritatem inierat. Idem, Vincẽtium Franciscanũ, Goani Episcopi comitẽ; & Ioannem Soarium Cialensem antistitem, ventitantes ad se, libenter audiebat. horum præcipuè stimulis discusso torpore, baptizatus à Soario, susceptus à Xiralupo, & Cosmo Annio Quæstore (qui tũ fortè Cocino rediens, Tanore salutandi eius causa descenderat) Ioannis maximè nomen in gratiã Lusitani Regis desumpsit. Paulo post, vxor quoque sacro fonte lustrata, itemq; è Cialensis reguli præfectis vnus, & è Caimalibus seu dynastis alter. verùm hæc in occulto fiebãt, ne quis grauior popularium motus existeret; atque adeo Rex ipse Tanoris, trina fila, Brachmanicæ superstitionis insignia, palam è ceruice gestabat; cùm tamen idem ipse, Vincentij patris munus, æneam icunculam Christi ad Crucem affixi, abditam foueret in sinu. sub hæc, neophytum Regem adstringendæ cum
C Lusitanis amicitiæ causa, incessit cupido regiam ipsorum vrbem vltrò adeundi Goam; & familiariter cum Prætore & cum Episcopo colloquendi. id quò tutius faceret, litteras ad vtrumque dat; vetustum sibi hospitium esse cum Lusitano genere: nuper etiam, illorum sacra sibi & vxori suscepta. Valde se optare, si per eos liceat, ad maiorem percipiendum eius necessitudinis fructum, dextrasque iungendas, Goam venire. esse præterea, quæ cum vtroque communicari vehementer expediat. Eiusmodi litteris ad vrbem allatis, aduentus illius fama extemplò vulgata nouo gaudio cunctos affecit. præclarum atque honorificum sibi ducebant, sub nominis Lusitani tutela præsidioque latere quamplurimos; & Christianam religionẽ relictis patrijs ritibus induisse haud ignobilem in ijs locis Regem: atque, vt cupiditati est fermè adiuncta credulitas, vulgo ita differebant: Malabarici littoris incolas omnes, viri huius exemplo atq; auctoritate, in Lusitanicã fidẽ breui esse venturos: simul, affuturo propediẽ hospiti, quod genus honoris habeatur, exquirunt. super eadem re Prætor ipse consiliũ aduocat. ei consilio interfuêre delecti è nobilitate viri triginta: Quæstores regij tres: custos Frãciscanorum; & Goanus Episcopus. Ambigebat Prætor, vtrum aduenientem Tanoriũ, qui apud suos nondũ pro Christiano se gereret, neq; Brachmanicas è collo deponeret lineas, Goæ pro Christiano accipi ac tractari oporteret. ea de re cùm alia alij rogati censerent; negauit Episcopus, neo-

phyto Regi, patrium in præsentia gestamen, aut vitio verti, aut fraudi esse D debere. Iosephum quoque ab Arimathia, quem iustum sacræ testentur litteræ: itemque Nicodemum, & Gamalielem, qua fide, qua probitate viros? occultos Christi discipulos fuisse propter metum Iudæorum. eandem ob causam, ipsosmet Apostolos Christi, ante acceptã spiritus plenitudinem, ianuis clausis dies aliquot in eadem cænatione latuisse. iam verò, Diuũ Sebastianum, bellatorem illum ducemque fortissimum, suscepta dudũ Christiana religione, tamen Romano militari ornatu, vt nulla re prorsus à cæteris dignosci posset, custodias dissimulanter obire, & martyribus animos addere solitum, quoad coram ipso Diocletiano demum aperiendi quis esset, quem coleret, cui dies noctesque seruiret, præclara sese dedit occasio. Similiter, huic etiam Regi tam pio, nondum maturis ad Christum publicè profitendum rebus, concedendum aliquid spatij, dũ Naires ac proceres vitandæ seditionis causa paulatim ab insita superstitione diuellat. suum esse cuiusque rei tempus. id exspectandum vtique sapienti. sæpe, quæ patientia ac lenitate sanari negotia possint, peruicacia & festinatione corrumpi. Hæc, & in hanc sententiam alia dixit Episcopus, haud dubiè beneuolentia in Regem, & quadam naturæ bonitate prouectus: nec satis animaduertẽs, E quantum inter habitum nationis, & symbola religionis intersit. Vicit tamen auctoritas Pontificis, inque eius sententiam Prætor & reliqui frequẽtes iêre. Confestim Ioannes Lupus cum octo biremibus, & idoneo cõmeatu, missus ad Regem aduehendum; in ipso Tanoris aditu anchoras iacit, deque suo appulsu facit eum per nuntios certiorem. ille, sospitem gratulatus accessum, ad profectionem extemplò se comparat. id vbi cognitum in vrbe, propinqui, & primores, ac præcipuè Brachmanæ circumsistunt Regem; monent, orant, obsecrant, ne regnum sine causa deserat; ne caput suum peregrinæ & ignotæ committat genti: ne sese vetustissimis cæremonijs præditum augustumque, profana & impura contagione contaminet. Ea monita precesque obfirmato ad iter animo cùm Ioãnes aspernaretur; enimuero illi acrioribus remedijs opus esse constituunt: facta conspiratione, custodibusque ad portas adhibitis, Regem in arcem includunt triplici circundatam muro. neque tamen idcircò ille de sententia demoueri se est passus. nocte cõcubia, solus, reuincta capillis in ipso vertice, quam dicebamus, effigie Christi, cuius opem subinde implorabat; subitariã restem, præligato quod fors obtulerat adunco cerui cornu, retinaculi causa in pinnas iacit: eoque F adminiculo in summum euadit. inde trãslato in partem alteram vinculo, suspensus manibus ad ima sese demittit. ita, septum vnum atq; alterũ felici ausu transgressus; in tertij descẽsu, quod altitudinem mœnium restis haud æquaret, ex interuallo desiliens, caput & alterum læsit crus. inde ad stationem Lusitanorũ ægrè progressus, in ascensu scaphæ, tumentibus aquis pænè submergitur. Hisce defunctus periculis, ad naues denique magna omnium gratulatione peruenit. Vixdum in Prætoriam erat acceptus, cùm eius cognito discessu oppidani ad littus accurrunt: supplices tendunt ad illum manus; eadem quæ paulo ante, cum lacrymis obtestantur. quos ille partim præsenti largitione, partim celeris reditus promissione solatus, familiaribus paucis adsumptis Goam ire perrexit. Propius ad insulam accedenti, præfectus vrbis Franciscus Lima in ipso portus ore cum splendido comitatu, & fulgentibus vndiq; serico versicolore caturibus ac lembis, obuiam fit. Ad mutuum conspectum, vtrinque tubæ tibiæque, ac tympana perstrepunt. Consueta dein salutatione accepta redditaq; Rex ad impositam littori suburbanam Antonij Personæ villam, regio instructam apparatu, deducitur. ibi noctem exegit. Postera luce, Hispaniensi decorus habitu & aureo torque, pari frequentia, nec sine horrisono tormentorum

fragore

A fragore ad vrbem classe prouehitur. ipsum Prætorem in arcis mole præstolantem; paratos item ciues populumque; structā summa ratione pompam ostendit. eius pompæ ordo traditur talis. Ad portam qua intrandum erat, Lima præfectus in argentea lance claues vrbis tenebat; hospiti Regi more maiorum offerendas, adstabant decuriones auratis baculis holosericam ostrinam attollentes vmbellam, fimbrijs è cocco retorto pendentibus. Viam quæ recta vocatur, & præter Sabaianas ædes ad templum fert maximum, probè purgatam, aqua conspersam, virentique strata m iunco, parietibus ex vtraque parte pretioso textili & varia pictura nitentibus; clerici & sodalitia sacra cum infulis & insignibus religionum, longo agmine insederant. postremus omniū erat Episcopus, maioris formæ baiulans Crucem. Rex vrbem ingressus, cùm cætera lætus gratulatione, tum in primis honore clauium; sub vmbella cunctabundus incessit, adeò conferta occurrantium ac deducentium multitudine (cùm interim è superioribus locis alij spectarēt plurimi) vti à lictoribus, vmbellam antecedenti honoris causa Prætori, magno labore submoueretur. Vbi ad Episcopum accessit Rex, solemni ab eo precatione lustratus, Crucem venerabundus amplectitur,
B pendentis Christi signum exosculatur: dein templum intrat, fusisque ritè precibus, ad pridianum hospitium eques eodem studio & comitatu reducitur. exceptus dein à Prætore quàm apparatissimis epulis, arcano colloquio tempus ac locum petit. confestim vacua pars facta Prætorij. ad colloquium Episcopus, & nonnulli theologi nominatim adsciti, ac præter hosce Lima vrbis Præfectus, & Franciscus Aluarus à secretis, & regij quos dixi Quæstores, & Gaspar Nonnius interpres. Coram eo consessu Rex omnem sui de religione consilij rationem exposuit. Sibi, posteaquam, singulari Dei beneficio caligine discussa, de tenebrarum profundo in lucem sapientiæ ac veritatis emerserit, nihil æquè in votis fuisse, aut esse; atque vt populares suos non solùm, sed vicinos quoque Reges ac Principes Christo concilier; cunctisque de suo (quod aiunt) lumine lumē accendat. Verùm lenitate opus esse: quæ nisi tempus ac spatium datum sit, constare non posset; vsque adeò Malabaricam gentem suas amplecti ac fouere, alienas horrere atque auersari leges ac cæremonias: adeò auitis erroribus ac superstitionibus captam atq; implicatam teneri. interea sibi Christum eiusque præcepta penitus hærere in medullis: eius rei Deum & conscientiam testes inuocat. simul,
C ad certamina, vbi res tulerit, pro Christi nomine subeunda sacrosancto Chrismate confirmari se postulat. Ad ea Prætor, & Episcopus, collaudata viri pietate, cùm experiendi gratia dicerent, satius videri sibi, Regem, ad cæteros permouendos, Christianū sese fateri palam; & ope diuina præsidioque magis quàm humana prudentia vel dexteritate cōfidere; multo plus vniuersę genti exēplo factisq; quā arte ac simulatione & occultis hortationibus profuturum; Rex magna rursum pericula, magnos rerum motus obtendere. inter cætera incommoda, fratrem sibi esse æmulum regni, præpotentis dynastæ vicinis opibus & fauore subnixum. haud sine causa vereri se, ne si noua, & peregrina obtrudenda religione, populorum animi grauius offendantur, eorum alienationem ille suam occasionem putet. Lusitanis paululum modò exspectare ne graue sit. Si vita suppetat; domesticas pariter & publicas res ita se Deo adiuuante compositurum, vt quæ nūc temporis causa corde tacitus premat, ea postmodum vultu, sermone, rebus denique ipsis tuto possit exprimere. Aduersus hæc vltra tendere, neque Prætori, neque consiliarijs visum. ita, re infecta discessum est. seorsum dein super sacramento Confirmationis à Prętore consultus Episcopus, nequaquam negandum enixè petenti respondit; eodemq; approbāte Prætore, postridie ipsemet in priuato sacello, neophytū, paucis adhibitis testibus

ne rumor manaret,solemni ritu ad luctam spiritalem inunxit.ab eo myste- D
rio Rex nouis dein promissis optima spe tum Episcopum,tum cęteros om-
nes impleuit.Decem fermè dies Goę in hospitio substitit.omnes hi dies Lu-
sitano populo geniales ac festi fuêre.è cũctis ædium sacrarum turribus cã-
panum æs quàm citatissimo pulsu dies noctesque personuit. Exhibiti ludi,
taurorumque venatio;accessêre armatæ saltationes & Indicæ,& Aegyptia-
cæ;mimi,sanniones,& petoristæ,quæque alia effusæ lætitiæ signa sunt:item
quę ad Numidarum consuetudinem edita equestris pugnæ simulacra; in
quibus expeditos equites,vario distinctos ornatu, arundinum iaculis inter
se decertare mos est.Inter quæ reuocatus domesticorum epistolis precibus-
que Rex,proficiscendi veniam petit. Multum illi à Prætore bombycinæ
vestis, multum gossipinæ famulis in discessu donatum. omni genere hono-
ris & officij cultus, multo quàm ante Lusitanis amicior & obstrictior ab-
ijt. Hanc nos rei gestæ seriem cùm ex alijs auctoribus minimè spernendis,
tum verò ex ipsiusmet Episcopi Goani litteris hausimus, ad Catharinam
Lusitaniæ Reginam datis. quibus nuntijs mirum in modum lætus Ioan-
nes Rex, Tanorij conuersionem vnà cum Antonij Criminalis exitu glo-
rioso, non modò Lusitania tota prædicandam curauit, sed etiam Romæ E
Pontificatum ineunti Iulio iij. per Alphonsum Alencastrium oratorem
suum diligenter exposuit. quæ res, ingenti plausu, per eos ipsos dies re-
surgente Britannia quoque(perstitisset vtinam)bonorum ac fidelium vbi-
que gaudia cumulauit.Sunt qui totam eam conuersionem,captandæ Lu-
sitanorum gratiæ,in tempus ab Rege barbaro fictam putent, eo maximè
argumento,quod domum reuectus,promissa non præstitit. Mihi ,circum-
spectis rebus omnibus,verisimilius videtur,metu potius quã perfidia neo-
phytũ à suscepto consilio destitisse: præsertim ꝙ alioquin & ipse contractã
cum Lusitanis amicitiam egregiè coluit,& successor eius hodie sese pręcla-
rè in eosdem animatum ostendit.Circa idem tempus, extorres patria dy-
nastæ alij duo,cùm ad Lusitanam cõfugissent opem, tenera ætate vterque,
ad Christũ adiuncti,atque à Prætore Societati IESV in disciplinam dati.
Trichinamalo insulæ alter, quæ Ceilano adiacet;alter Maldiuis,quarum
de regione ac natura supra docuimus,imperabat. Ac Trichinamalio quid
postea contigerit,incertum. Maldiuanus,ducta in matrimonium nobi-
li Virgine Lusitana;exsul adhuc,& regno superstes, Cocini extremã ætatẽ
degit inglorius.eius maximus natu filius,Franciscus nomine, præstanti in- F
dole & humanitate adolescens,nuper,cùm in Lusitaniam ad Philippum
Regem suis ac patrijs de rebus venisset;per noctem ignotus Olisipone,à si-
carijs,contracta ex occursu rixa,magno bonorum dolore peremptus est.
Cæterùm inter eas quas dixi conuersiones,confecta iam ætate Garzias Prę-
tor,anno seculi huius vndequinquagesimo supremum obierat diem;paca-
tam nactus quidem ille prouinciam,veruntamen de Lusitana re inter ip-
sam pacem egregiè meritus.quippe imminutam varijs casibus classem, ro-
stratis celsioribus ad quatuordecim cum cura suppleuerat.sulphurei pul-
ueris in vrbe Goa instituerat officinas.Lusitanicæ ditionis oppida & propu-
gnacula cunctis ad tolerandum bellum rebus instruxerat.inchoatam à Ca-
strio Diensis arcis ædificationem, ex eius commentarijs ac destinatione
promouerat:multas ab eodem ob negotia bellica relictas in suspenso lites
& cõtrouersias,attenta & æquabili iurisdictione deciderat.In Garziæ locũ
Georgius Capralius è regio codicillo suffectus.oppido Bazaino tum præe-
rat:vir & bello strenuus,& pietatis laude præcellens. Hoc rerum Indicarũ
statu,Brasilicæ quoque syluæ ac dumeta paulatim interlucari ac subigi cę-
pta.Societati IESV id item onus impositum; cùm id ipsum Franciscani
iam ante fratres aliquot,Italici maximè generis,forti magis animo quàm

prospero

A prospero euentu tentassent. Namque ante partam eius linguæ notitiam, vnus ex ijs in traiectu fluminis ignoti submersus, celebre illi ab se nomen dedit. Fratris flumen exinde appellatum. reliqui, subitò coortis in aduenas Brasilijs, interempti. Successêre igitur è Societate primi omnium sex; Ioannes Azpilcueta Nauarrus, Antonius Pireus, Leonardus Nonnius, Didacus Iacobæus, & Vincentius Rhoterigius Lusitani. Rector ijs additus item Lusitanus, Emmanuel Nobrega, præstanti virtute ac sapientia vir. Thomã sequebantur Sosam, qui primus omnium Prætor ea littora petijt. Brasiliã attigêre ineunte Aprili mẽse, anno post Christum natum MDXLIX. cùm ante duos circiter mẽses Olisipone soluissent. Nauigatione sunt vsi admodum læta, ventisque adeo secundis atque ferentibus, vti cæptis illorum adesse Deum, haud obscurè appareret. Paucæ tum Lusitanici generis erant in ijs regionibus, ac vixdũ inchoatæ coloniæ, seu præfecturæ. antiquissima omnium, & ab Aequatore in meridiem prima, Itamaraca dicebatur. alteram Pernambucum, tertiam Illeos, quartam (Capralis quondam appulsu prænobilem) Portum securum; extremam à Sancto Vincentio nominauerant. ipsorum verò incolarum, nulli pagi, nulla oppida vrbesue. dispersis
B (vti supra dictum est) mapalibus habitabant, sedem pabuli ratione mutantes Nomadum in morem: ijdemque ab externis alieni commercijs, & infandis epulis adsueti, paucos aduenas & imperitos regionum, haud sine causa terrebant. Sosa comitesque ad villam quam vocant Veterem descẽsione facta, instructo agmine, Christianæ religionis insignia præferentes, puro & aperto loco præcelsa Crucis tropæa gratulabundi constituunt. Ibi mensis fermè vnius fuit mora, dum varijs artibus concilientur animi barbarorum, & idoneus in vicino situs exquiritur nouæ vrbi condendæ, cui deinde Saluatoris nomen inditum est. Nec vani fuêre conatus. & pax cum accolis inita, & spatium ædificationi designatum duobus circiter passuum millibus à Veterevilla. inde Lusitanæ multitudini (aliquot exceptis, quibus priorem sedem mutare non placuit) in exstructionem areæ diuiduntur. Patres, facta optione, locum domicilio delegêre, vbi MARIAE Virginis adiutricis templum hodie cernitur. id templum ab ijsdem conditum est ingenti labore: siquidem populo domibus priuatim excitandis, & cingenda raptim vrbe, dies noctesq; occupato, aquari lignarique ipsimet, ac proximis è montibus materiam suis humeris baiulare cogebantur. Ac-
C cedebat extrema propemodum egestas in ignoto incultoque solo; nulladum in eorum victum aut cultum ab Rege decreta pecunia. excalceati; ac seminudi, æstu & sole torridi, quotidianum obibant opus. nec rarò, planè omnibus defecti alimentis, cibaria ostiatim emendicabant euentu vario, quippe cùm alij sibi quoque angustam esse domi rem dicerẽt; alij commoti misericordia, ex eo quod suppetebat liberaliter impertirent. eiusmodi inopia conflictatis, ad extremum Prætor modicum quid, eleẽmosynæ nomine ad tolerandam ex parte vitam adsignat, quoad reliquis deinde necessitatibus ab Lusitano Rege pro cætera ipsius munificentia ac pietate subuentũ est. Inter eas tamen ærumnas, miseriasque (si vltro susceptã pro Christi nomine incommoda nominibus hisce appellare fas est) adiuuandis quãtum liceret, Lusitanorum animis, exemplo, verbo, sacramentis instabant. Sed non eo consilio tantum traiecerant pelagi, vti Europæis inquilinis, Christi notitia dudũ imbutis, atq; ab infantia ad numerũ fideliũ adscriptis, potissimũ operam darent. Indigenarũ illi salutẽ præcipua contemplatione spectabãt, in cæcis opinionũ tenebris, & in sũma veri numinis ignoratione versantiũ. itaq;, simulac popularis è Lusitania Sacerdos aduenit, qui curionis parochive munere fũgi posset, cõcessis illi ędibus tãto sudore cõstructis; extra oppidũ nouam in sedẽ loco edito cõmigrarunt, quem montem Cal-

uarium ipsi dixère, circumfusis vndique barbarorum tugurijs; magno scilicet apertoque discrimine vitæ; sed sacra Deo & deuota iam capita, nihil pro salute hominum periculi recusabant. Atque hac maximè ratione Prętori ac cæteris, (quos tamen haud omnino relinquebant) satisfactum à patribus. Alia longè erat causa Vincentianæ coloniæ, quos exsules fermè, in vltimis finibus ab omni Christiano pastore disiunctos, atque ob id ipsum cœlesti carentes cibo, circumfrementibus barbaris, ipsa propemodum esse rauerant loca. Ad hosce igitur omni studio recreandos refouendosque Nobrega ex ipsa suorum paucitate duos in præsentia destinauit: Leonardum Nonnium, & Didacum Iacobæum. ipse cum reliquis ad Brasilios indidem cicurandos & erudiendos incubuit. erat omnino laboriosa prouincia, & multis difficultatibus implicata. obstabat inscitia linguæ, quamquā haud ita copiosæ nec variæ, tamen ab omni Europæo sermone planè abhorrentis. obstabant ingenia moresque incolarum: quod super quotidianas cædes, ac finitima bella, & inexpiabile vlciscendi certamen, dapesque diras; in crapulam quoque ac Venerem proiecti, magis indies obtunderēt aciem mentis; & flagitiorum cæno quicquid erat indolis bonæ, demergerent. Accedebat indomitum ac latè patens malum, & quo valentius nihil aditum atque iter obsepserit Euangelio; veterum Christianorum, indigna tali nomine ac professione licentia, procacitasque, cum anxia cupiditate sordibusque coniuncta: vt eorum aduentus in barbarorum vicos, vitæque consuetudo, cùm grauiter cūctos offenderet, tum ingentem nomini Christiano inuidiam infamiamque conflaret. Nec leue afferebat incommodū ipsa mobilitas gentis, & crebra, vti dicebamus, mutatio loci; vt sub ipsam interdum messem, fessis agricolis, & diuturnum laborem tædiumque spe largi prouentus de more solantibus, adultæ iam segetes repente apparere desinerent. Postremò deploranda erat hic etiam, in tam vastis terrarum spatijs tantula ac tam deserta operarum manus. Sed nequaquam idcirco fracti animis vel debilitati sunt patres, haud ignari videlicet, quàm exiguo numero Apostoli quantas olim res Deo duce atque adiutore gessissent. & Christus idem, talium consiliorum parens fautorque, recentibus his quoque famulis ipso potissimum præside fretis, ac nihilominus pro sua parte satagentibus, aderat. Igitur incommodo linguæ obuiam itum initio nonnullorum ope ex ijs qui ante Sosæ aduentum ad villam Veterem agebant. ij primùm adhibiti interpretes, vicē sermonis vtcunque supplebant. Dein, quò facilius procederet tota res, ac minus ipsi aliunde penderent patres ad Brasilicam linguam addiscendam cuncti pariter animum adijciunt, acriq; studio ac pia æmulatione perfectum haud ita magno tēporis interuallo, vti essent ad confessiones audiendas, & habendas conciones idonei. Azpilcuetæ præsertim in co genere enituit laus; vt cognitis iam rebus quæ à Xauerio apud Indos fierent, vulgo Lusitani affirmarent, peculiare ac propriū munus decusque Nauarræ gentis ac nominis videri conuersionem ethnicorum. Hoc instructi adiumento patres, doctrinæ Christianæ capita, certasque precationes, vt assolet, Brasilicè vertunt. dehinc vicos, & tuguria paulatim obire; modestia, comitate, beneficijs obligare sibi homines omnium ætatum: ac simul de rebus diuinis dicere per se ad populum incipiunt. Mirificos insolita prædicatio motus animorum effecit in rudi tenebrisque in uoluta barbarie; satisque apparebat, cùm alia, tum præsertim quæ de omnipotentia & infinitate Dei differebantur, ingenti cum admiratione æquè à viris ac mulieribus accipi. Nostram etiam legendi scribendique consuetudinem ac peritiam, sine fine suspicere videbantur; cupereque sese in cultu ac religione nostris esse simillimos. verùm quominus id re ipsa perficerent, inueterata morum peruersitate ac feritate retardabantur. eò acrius

instare

A inſtare patres, vti eos humaniorem ad victum ritumque traducerent. Ma-
ximus fuit labor in cohibenda funeſti ac feralis cibi cõſuetudine, quo Bra-
ſilius nullum palato gratius edulium norat. atque ob idipſum grauia non
ſemel adiêre diſcrimina. Inter cætera illud memoratur facinus inſigne. Ca
ptum in prelio ex hoſtibus quendã accolæ ad Caluarij mõtis radices attra-
xerant, ac diu paſtum coactumq́; pingueſcere, in epulas ingenti cum exſul-
tatione mactarant. ea re cognita, Chriſtum ſuppliciter inuocãt patres, hor-
ratique inter ſe protinus aduolant; in tugurium irrepunt; protenſum cada
uer in ganeam preparantibus interueniunt: palam ac fidenter afferunt ma
nus. Ac virorum quidem, quies ac ſilentium fuit, iniecto pudore, quod cũ
patribus nonnihil iam familiaritatis è vicinitate contraxerant. Non eadẽ
ſuit patientia fœminarũ. vetulæ adſtabant aliquot præcipua crudelitate, &
hoſtis puniendi libidine. hæ ſibi nec opinato ereptam è faucibus prædã in-
dignè ferentes, cũ clamoribus & quiritationibus concurſare, iuuenturẽ ad
vlciſcendam adeò atrocem iniuriam excire. inde commoti nonnulli auſe
rentibus aliquantulũ reſtitêre: ſed mox vel ipſa repugnante natura, vel e-
tiam diuinitus territi cæptũ omittunt. ita, corpus ablatum patres in horto
B ſuo ſepeliunt, aliquot cenotaphijs ad fallendũ appoſitis, ſi fortè barbari no
ctu ad effodiendum atq; aſportandũ accederẽt. Nec vana fuit coniectura.
Facta manu per tenebras in hortũ irrupêre Braſilij, pertentatiſq́; ſepulcris,
ac demũ inuento corpore (tanta ſagacitas fuit) iã extraxerant brachiũ, cùm
excubantes in idipſum patres accurrunt, eademq́; orationis animique con
ſtantia nefarios conatus infringunt: ac, ne ſæpius certandũ foret; ablata de-
nuò mẽbra intra vrbẽ ipſam accuratè defodiũt. exaſperauit ea res vehemẽ-
tius animos gentis, muliebribus præſertim incenſæ facibus; ac parũ abſuit,
quin agmine facto repẽte vrbẽ inuaderẽt. Patres quidẽ, iuſſu Pretoris intra
mœnia remigrare coacti tantiſper dum iræ miteſcerent; aliud ſibi hoſpi-
tium condidêre, qua nunc collegij noui exſtruuntur ædes. Idẽ Prætor, qua
erat pietate rerumque vſu, iacta in eos crimina & voces vulgi repreſſit. Ip-
ſorum culpa & rerum gerendarum auiditate miſceri cuncta, pacem tur-
bari, ferociſſime nationis arma irritari conquerebantur. At ille negabat e-
uentum belli extimeſcendum, quod eorum cauſa conflatum foret. Deum
quippe vel meliori affuturum cauſæ, vel ſedatis tumultibus, è turbido ac
triſti, ſerenum repente nitidumque diem haud dubiè redditurum. Vera ce
C cinit. mitigati preter ſpem animi barbarorum; & magno omnium gaudio
redintegrata pax eſt. lentius inde cautiuſque patres cum Braſilijs agere: nõ
ram quod ſuo ipſi parcerent capiti, quàm ne ſermonem aut offenſionẽ po-
pularibus darent: monendo, precando, fœditatem rei demonſtrando, non
paucos à nefaria laniena ac popina tandem auulsêre. ab alijs impetratum,
vti ad eos, qui capti ſaginarentur, ſaltem ſibi pateret alloquium. horum er-
go, quando ſeruare corpora non dabatur, animis certè omni ſtudio conſu
lebant: Chriſtiana edoctos myſteria, atq; ad ſalutarem peccatorum deteſta
tionem adductos, priuſquam raperentur ad necem, ſacro luſtrabãt latice;
dabantq́; operam, vti ex hoſtium ludibrijs ac teterrima ſeruitute, ad cœle-
ſtia regna protinus euolarent: ſed ne hac quidem ratione miſeris diu pro-
ſpicere licuit. Mali dæmonis artificio ſibi perſuaſerãt aiebantque barbari,
intinctis eo baptiſmate carnibus multũ de priſtina ſaporis gratia deperire.
ac proinde immutata volũtate, ab illo religionis munere noſtros arcebãt.
Itaq; attẽta cõſultatione demũ eò decurſum à patribus, vti neci deſtinatos,
ſupremo die ad patibulũ vſq; proſequerẽtur, atq; interea madenti ſudario
ſuper aliq̃ corporis partẽ furtim expreſſo, adhibita formula ſacramenti, iã
iamq́; morituros diſſimulãter abluerẽt. id aliquoties tentatũ, ex animi ſen-
tentia ceſſit. Per idem ferè tempus Luſitanus quidã incolarũ caſis obertãs,
incer-

incertum vnde orto iurgio, tixa ue, perimitur. Accendit ea res maiorem in D modum animos Europæorum. nulla surgentis etiam tum vrbis habita ratione, vindicandam fremunt cædem, consulendum ipso initio incolumitati aduenarum; neque impunitate ac socordia diutius alendam gentis audaciam. hæc minitabundi & coram Prætore, & inter se iactare. nec dubiè ad arma itum foret; ni rem Christianam fouens Deus, barbarorum animos ad æquitatē repente flexisset. amicitiæ ac vicinitatis iura, sanguini prę tulēte. deditus piaculum iræ noxius, &, inaudito apud eas nationes genere pœnæ, in os bombardæ propalam insertus, applicato ad spiraculum igne discerpitur. ea res per agros nuntiata, magnum Brasilijs terrorem incussit; simul etiam, vnius Lusitani casus, cæteros in præsentia nonnihil ab inconsulto ac temerario discursu cohibuit. inde patribus paulo expeditior Euangelij prædicatio cœpit esse. magnoq; ac fidenti animo sese multitudini subinde immiscentes, densam ignorantię nebulam, veritatis luce dispellere, opinionum portenta ac monstra fugare; magorum ac veneficorum (quibus derisui simul & quæstui captæ mēdacijs & errore sunt mentes) prę stigias atque fallacias aperire ac tollere nitebantur. In ijs præcipua astutia veterator, summam sibi auctoritatem vbique pepererat; tamquā pro Aesculapio venditabat sese; ad ęgrotos omnes illicò aduocabatur. Hūc Nobrega data opera aggressus, rogat; qua tandē vi res tantas efficiat; illumne consulat Deum, qui totam hanc rerum vniuersitatem verbo condiderit, regiamque ac domicilium habet in cęlo; an tartarei cacodęmonis consuetudine vtatur & opera. impudentissimè arrogantissimeque respondit, se quoque Deum esse, & Deo prognatum; certum etiam hominem coram produxit, à quo grauiter laborante morbum ipse depulisset. illum præterea regnatorem cęli Deum, sibi esse amicissimum; ac sępe inter nubes, tonitrua, ac fulmina ostendere sese: & alia eiusmodi multa, superbiæ vanitatisque plenissima. Hanc Nobrega tantam audaciam impietatemq; non ferens, aduocata concione instititsingula hominis dicta firmissimis argumentis maxima vocis contentione refellere; conuictumque tandem ac fractum, ad sententiam simul moresque mutandos adduxit; amicè comiterque pollicitus, se prò illo apud verum Deum fore deprecatorem. ac paulo post, cùm se ipse initiandum spontè obtulisset, in catechumenorū adscriptus est numerum. is numerus pro multitudine reliqua oppidò exiguus erat: ęgreque admodum necessaria Christianæ sapientiæ pręcepta & dogmata capiebāt. F post diuturnam institutionem, qui maximè idonei ad baptismum euasère, vitali fonte lustrati, cumque vnica vxore, cæteris dimissis, ritè coniuncti sunt. ex ijs vnus, lætitia gestiens adijt patres: nutu gestuque significans & affirmās, proxima nocte se se apud superos fuisse, incredibili gaudio & suauitate perfusum. Cætera plebs à patrijs epulis, & ebrietate, & saltationibus impudicis, & multiplici coniugio abstrahi ac diuelli non poterant. neque in ijs colendis vllo pacto respondebat operæ fructus. quocirca socij, nequaquam vltra serere super spinas, sed puram aggredi tellurem è vetere præcepto constituunt. Infantes primū quamplurimos in tutum recipere (si cui fortè ante vsum rationis obeunda sit dies) & salutari summi Pastoris nota insignire festinant. patres dein matresque familias, precibus, promissis, blādimentis adducunt, vti puerilem ætatem ac sobolem, sibi in disciplinam dent. hosce postmodum ipsos, cibo & crepundijs paulatim illectos, omni arte mansuefaciunt. nec pœnitendus fuit labor. siquidem & tradita facilè accipiebant, & retenta fideliter, grandioribus natu, quotidianæ consuetudinis & linguæ beneficio per otium inculcabant; & suo ipsi exemplo sensim cæteros à nefarijs atque impuris moribus auertebant. Parentes interea (vt est etiam improbis ipsa per se virtus amabilis) filiorū obsequio, sobrietate, cul-

A tate, cultu, doctrina læteri, eosq; vltro ad proficiendum accedere. ac tantus erat Christianæ institutionis amor, vt pijs catechismi carminibus, ac beatis vocibus IESV & MARIAE, littora, campi, luci personarent. Neq. ita multis interiectis diebus, Brasilij centũ maturi baptismo extitêre. is baptismus quanto maximo licuit apparatu pompaq; celebratus est peracto Paschate, qui præcipuè dies, vetere Ecclesiæ instituto, sacris eiusmodi sunt destinati. cæteros catechumenos ad septingentos, du amplius erudirentur, in aliud tempus, quãquam ingemiscentes & impatientes moræ, differri placuit. Sub eiusmodi rerum initia, [illegible] factum, vti neophyti pæne omnes in morbum alui, oculorumúe, ac varios abscessus inciderent. hæc magi videlicet ad baptisma inuidiose referre. lauationẽ illa tentari valetudinẽ; doctrina ac prædicatione, pestem ac perniciẽm populis importari calumniabãtur. Sed ipsorum mendacia & improbitatẽ, Dei beneficio reddita mox Brasilijs firmitas, aperte redargui. ea recepta, instiтêre cum alijs, monitu patrum, oratoria sacrasúe ædes publicè extruere, quò ad cõciones & catechismum vndiq; conuenirent. dictæ duobus locis magno Christianæ rei bono exci-

B tatæ. A [illegible] etiam à patribus (idq; dein tempore procedẽte perfectum est) vti quod de Theseo iactat Græcia, sparsos per tuguria indigenas, in pagos & oppida cõgerent; agris colendi assuefacerent; eorumque ciuius legibus ac magistratibus temperarent. Circa idem ferè tempus, quo Prætor in Brasiliam est missus, Conganis quoque Aethiopibus ab Rege Lusitano pari diligentia & caritate subuentum est. Alphonsus iam ante decesserat Rex, cuius de singulari virtute ac pietate initio demonstrauimus. Successor eius, Iacobus nomine, quamquã Christianis initiatus sacris, tamen ab illius viri vestigijs atque itineribus longè deflexerat. Hunc imitati populares, ad patria vitia leui momento ruebant. nec multum erat in Europæis vel institoribus, vel etiã sacrorum administris, auxilij. quippe tantũ aberant a miseris Aethiopibus verbo aut exemplo iuuandis, vt ipsi potius constringendi vinculis, maloq; ad officiũ cogendi viderentur. His rebus cognitis Ioannes Tertius, è Conimbrigensi collegio quatuor viros in vineam illam, cæteris eandẽ sortem ardenter optantibus, impetrauit: Christophorum Riberum, Iacobum Diazium, Didacum Soueralium, queis Georgius Vasæus præerat. ij ab Olisipone ad celebrẽ Sancti Thomæ insulam nauiga-

C runt, ex qua facilis ad littora Congi traiectus est. in ea insula febribus alijsque morbis acerbe vexati, needum recuperata valetudine Pindam emporium Cõgani Regni transmittunt. Eorũ aduẽtu audito Rex à leucis quinquaginta è proceribus duos obuiam misit. ab ijs in regiam ligneis equis de more perducti. rudis artificij tale commẽtum est. Cantherio seu tigno dodrantalis fermè crassitudinis, pedum octo longitudinis, bubulum corium ad sellæ amplitudinem intendunt. huic ephippio diuaricatis cruribus viator insidet, baiuli succollant duo, & vbi longius iter est, succedunt alij. huiusmodi caballis languidos adhuc patres in interiora prouectos, comiter accepit, in Ioannis videlicet gratiã, Rex, vna cum liberis & ciuitate ad Crucem extra mœnia positam honoris causa progressus. Tum illis assignatur hospitium, cuiusmodi Aethiopũ ædificia sunt, culmo paleisq; contectum. Ibi Soueralius publicè ludũ aperuit. sexcẽtos admodũ pueros labore maximo & litteris, & Christianis præceptionibus imbuebat. Cæteri ad emendãdam populi ac procerũ vitam omni ope connixi primũ, dein ad prædicandum ethnicis Euangelium operã contulêre, nec sine fructu: quippe intra quintum mẽsem Riberus mille septingentos Aethiopas probè institutos, ad Christum adiũxit: Diazius quadringentos: Vasæus trecentos. idemque Vasæus cum fido vno duntaxat interprete, viatico prorsus nullo in proximos pagos egressus, duo millia & septingentos baptismo expiauit: ac

præ-

præter templa olim in vrbe Alphonsi beneficio condita, tria in finibus excitauit dicauitque; Saluatori vnum, MARIAE Adiutrici alterum, tertium Diuo Ioanni Baptistæ. ingrauescente deiu morbo, domum redire coactus: ac reliqui item aduersa conflictati valetudine (siue id è grauitate cœli, siue ex insolentia deterioris cibi contingeret) à spiritalibus ministerijs ad necessariam corporum curationem haud sine magno ipsorum dolore traducti. Accessit ad prædicationem interrumpendam, Regis quoque alienus à studio religionis animus, cùm rei Christianæ, quæ ipsius auctoritate ac munificētia in primis egeret, segniter admodum ac malignè pro sua parte consuleret: atque inter cætera pessimi exempli delicta, ab improborum cō suetudine, & à multiplici pellicatu auelli non posset. Haud paulo felicior, eadem tempestate, fidei processus erat in India. & Capralius Prætor, tuendis ornandisque neophytis ethnicos ad Christum inuitabat. Consilio, auctoritate, ope, Dei seruis & Euangelij præconibus aderat. Præter hæc attollentem sese denuo Zamorinum, exercitu maturè coacto repressit. Couletum, Tiracolum, Pananem Calecutanæ ditionis, vi cepit, facibusque subiectis incendit; agros vastauit; palmeta succidit; magnum numerum æquè maioris ac minoris formæ nauium flammis absumpsit. ad extremum, oræ Malabaricæ proceres, Calecutani socios ac fœderatos, Cocino minitātes, intra Ciembem insulam deprehensos obsedit: redactisque iam in arctum rebus, nuntius de Alphonsi Noroniæ successoris aduentu in castra perfertur. E Lusitania profectus, Ceilanum attigerat. ad eius rei famam dilapsi milites, Noroniæ visendi cupiditate. & Capralius ipse ad prouinciam illi tradendam, vix anno Præturæ circumacto, discessit; inde soluta præter opinionem obsidio. Interim ex vlterioribus Indis valdè iniquos infestosq; Euāgelio sese præbebant reguli Molucenses. ij cùm denuo in Lusitanorum cōspirassent cædem, patefactis insidijs oppressi, vires omnes atque consilia ad neophytos ab Christi cultu absterrendos, Caciziorum instinctu verterunt. neque ita difficile fuit, exacerbatos Europæorum iniurijs, flagitijs atq; peccatis offensos, necdum in veræ fidei ac solidæ virtutis amore fundatos, partim suadendo, partim insectando vexandoque conuellere. Ergo, cùm alij, tum verò qui Mauricas insulas incolebant, quorum ingens in oppido Tolo erat numerus, Xauerij patrumque auctoritatis atq; institutionis obliti, rupto baptismi sacramento, propalam ab Ecclesia Christoque desciscunt: ædem sacram euertunt: Cruces & sanctorū signa succidunt: Lusitano Rege contempto, Geilolij tyranni imperio ac ditioni sese subijciunt. Neque impunè tanta illis impietas cessit: primùm ager, totius regionis antea feracissimus, mutata subitò natura, squalidus atque effœtus euasit: conditæ in horrea fruges, dira tabe prorsus exesæ: dulces aquæ, salsugine atque amarore contracto, noxiæ redditæ: fame dein ac pestilentia multi omnium ætatum ordinumque mortales absumpti. ac reliqui nihilominus in obstinatione persistere. satisque comperto, sibi nouum à Lusitanis imminere bellum, contra omni arte parare sese; aditus alios muris, alios vallo fossaque & operibus obiectis obstruere; milites ac tormenta clam ab Geilolio submissa locis idoneis collocare. Inde cùm se aduersus omnem externā vim sat superque tutos putarent, ac deterrimus quisque ferocissimè loqueretur; Lusitani parua, vt solent, manu, magnæ rei molem aggressi, cum auxiliaribus manipulis aliquot superueniunt: missisque è classe internuntijs, blando ac benigno sermone desertores ad sanitatem reuocare conantur. se non armis aut multitudine fretos, aut sanguinis auidos accessisse; verùm salutis ipsorū studio adductos, & omnipotentis Dei præsidio atq; ope subnixos: quem illi si pergant spernere, neque eos admissi facinoris pœnitentia capiat; maiore in dies mercede sensuros, quàm graui piaculo datam Christo

A Christo fidem,& initam cum Lusitano Rege amicitiam, ac diuina pariter
& humana fœdera violarint. Aduersus ea cùm inflato ac pertinaci animo
respondissent barbari; sat iam ab ignoto & externo mercatore insultatum
indigenis; non vltra ferendā impotentis dominatus acerbitatem; sibi quo-
que auxilia, machinasq́; , ac bellica tormenta suppetere; deniq; se Christia
nos nullo pacto futuros; cōtinuò in amentes efferatosq́; euidentior quàm
vnquā aliàs, vindicta cœlestis apparuit. circa meridiem obscuratus repen-
te sol. densas hinc tenebras cùm pauidi ac tremebundi palparent; ecce tibi
rursus, vicini montis è vertice, cum horrendo mugitu crebrisq́; tonitri-
bus, qualia maioribus tormentis eduntur, sordidū ac tetrum erumpit in-
cendium; tantaq; cineris pumicumque, & ambustorum igne lapidum vis,
vti propugnacula & muri coronas æquaret. accessit terrarū motus ingens,
quo arbores auulsæ radicitus & inuersæ, tecta omnia diruta præter vnum
templo nuper euerso contignum. quin, proxima quoq; palus, oppleta sa-
xis & improuisa congerie, latè restagnans, multos mortales vnà cū brutis
animātibus obruit. neq; horas paucas, vt ante, sed ipsos tres dies noctesque
B tartarei camini ardor ac sæuitia tenuit. Post triduū stetêre flāmæ, & caligo
discussa: faciliq; ac plano iam aditu Lusitani procul è nauibus omnia con-
templati, descēdunt. ac defensoribus aut exitio sublatis, aut metu dilapsis,
iterū nullo certamine cuncta peruadūt. Arma dein illata Geilolio. is duo-
deuiginti iam annos cuiusdam insulæ, septem à Ternate leucas, arce sese
tenebat, partim situ manuq́;, partim etiam æneis munita balliftis, quas ille
Christianis, interposita hospitij fide captis, ac subinde mactatis ademerat.
ea Lusitani arce tertiū intra mēsem Bernardini Sosæ cōsilio ac virtute po-
titi sunt. ipse tyrānus, cùm viuus in potestatē venisset, memor flagitiorum
ac scelerū, sibimet mortē veneno cōsciuit. in eius locū filius ab Sosa cæte-
risq; suffectus. His cognitis rebus confestim illuc ab Ternate Ioannes Beira
trāsmisit. territos incolas palatosq́;, suaui oratione ac familiari vultu con-
traxit: monitosq; per eam defectionē quanto quamq; nefatio sese obstrin-
xissent crimine; docuit nihilominus, nō esse cur de
venia desperarēt: quippe nullū excogitati posse delictū, diuinæ bonitati at-
que clementiæ par. Multiplici malo emollita iam & subacta erat gentis du
ritia. hoc altius amātissimi patris monita penetrarunt. ergo vbi sat magno
C acriq; dolore cōpunctos, & ptiora cōsilia cū gemitu detestantes, ac sibimet
ipsis iratos animaduertit; bono ac fidēti animo iubet esse: tū solemni ritu
per sacram confessionem expiatos, Ecclesiæ sacrosanctę, Christoq; salutis
humanæ patenti restituit. Inde noua rerū omniū facies. pariter hominibus
recta mens, laticibus dulcor, telluri fœcunditas rediit: luctus, mœror, atq;
formido, in gratiarū actiones, hymnos, lætitiamq́; cōuersa: deniq; inaudi-
to miraculo, noxij quoq; mures, qui sata per id tempus in perniciem gentis
eroserāt; aquę lustralis adspergine protinus ethnicorū in arua cōpulsi, tan
to quidē eorum damno, vti vulgo cū Christianis iniuriam expostularent:
mox etiā tantis ac tam varijs permoti prodigijs, gregatim ad Beirā baptis-
mi gratia cōfluerent. ijs, quod pater solus cūctis ministrare nō posset, socios
à Ternate accersijt primū: dein, cùm ne ij quidē sufficerent, magistratuū ro
gatu in Indiam ad subsidia petenda profectus est. Interea Gaspar intra insu
læ Armuziæ fines exacto fermè triennio, Goam superiorū accitu reuertit,
Iaponios inde Sinasque, si per eosdem superiores liceret, tum etiam Scy-
thas, vt ex ea parte immensō circuitu Romam ipsam adiret, vasto & cœ-
lestibus flammis ardēti agitans animo. Verùm in digressu ab Armuzianis,
haudquaquam ei leue negotium fuit. Non enim precibus duntaxat, lacry-
misue, vti mos est, ne se desereret, summi pariter infimiq; tendebāt; amica
parabatur ei vis; positęq; locis opportunis insidię. quas ille frustratus, celeri

lembo ad Lusitanam peruenit classem, capta & direpta Catifa Canarinos D ad portus eo ipso tempore nauigantem. ibi magno militum ac naualis turbæ gaudio in vnam è rostratis acceptus, ad Bazainū applicuit. A Bazaino, Antonij Laurerij Franciscani inuitatu, ad salutãdos in vicino Christianos excurrit, ab eodem Antonio per Euangelium genitos. Multa, in eo tractu, priscæ artis & magnificentiæ monumenta visuntur. in ijs Canarini fanum quod appellant, vnà cum ædibus priuatorum multis, itemque vijs & angiportibus, nec non cisternis ad centum, è solido ac viuo lapide ferramentis excisum. aliud item ex vna petra fanum elephantis vocatur, multis insigne simulacris, ac duobus præcipuè colossis ingentibus, terna queis capita, totidem pedes manusq;. eiusdem operis templum aliud incerto titulo, Antonius ritè expiatum, Christo dicauerat. in templum id Gaspar obuio Christianorum agmine, præcinentibus tubis, effusa cum lætitia exceptus, rem diuinam peregit, grauiq; & efficaci oratione animatis ad fidē officiumque neophytis, Tanaham inde, Ciaulumque, postremò Goā cunctis optatissimus appulit. At Xauerius, ex Iapone Indiā, ex India retro Sinarum littora petiturus, primùm Christianos in digressu confirmat. Cosmum Turrianū, & Ioannem Fernandum, Amangutiano præficit gregi, ipse in Bungū, quò B Lusitanorum appulsam audierat nauem, rectà contendit. Rex erat Bungi rum adolescens, & cœcis errorum tenebris inuolutus. attamen cognito quanta Xauerij esset virtus, quanta etiam apud Lusitanos auctoritas, (quorum ille, vt plerique eius tractus dynastæ, commercium ac societatem expetebat) aduenienti patri sese valde humanum & honorificum præbuit: abeunti, comitem è suis familiaribus cum epistola & donis ad Indiæ Prætorem dedit. idem, cæteris è Societate, qui in Iaponem postea missi sunt, eādem humanitatem ac beneuolentiam præstitit; proprium in suo regno domicilium adsignauit; aditum ad Regum finitimorum familiaritatem gratiamque litteris ac nuntijs muniit: quin etiam, in maximo rerum suarum discrimine, inter grauissimas bellorum ac seditionum procellas, eorum saluti & incolumitati præcipua fide curaque consuluit; ac duodetrigesimo demum post Xauerij profectionem anno, Christiana sacra suscipiens, quæ ad id vsque tempus metu seuerioris disciplinæ fuerat auersatus, de tanti patris nomine Franciscum appellari se voluit. nouissimè verò, ad Gregoriū xiij. Pont. Max. legatos è regia stirpe, venerationis & obsequij nomine destinauit: qui Olisiponem ipsius ferme triennij spatio, per quàm ancipiti nauigatione deuecti, & à Philippo Catholico Rege in primis munificè comiterque tractati, bonam Hispaniæ & Italiæ partem, vt inaudito post omniū seculorum memoriam, ita gratissimo cunctis principibus populisque spectaculi genere peragrarunt. Cæterùm Xauerius, præter Bungēsem, de quo dicebamus, Regis internuntium, ex ipso etiam fideliū numero viros duos egregiè cordatos assumpsit, Matthæum, & Bernardum, ad vrbem vsque Romam Iaponicæ indolis exempli causa mittendos. quorum alterū Goæ mors abstulit, alter, quò intenderat, cursu feliciore peruenit, & ab Ignatio in Societatem acceptus, quò in vulgus obscurior, eò per otium attentior, exquisitas Ecclesiæ Romanę cærimonias, religionesque, & sacrorum apparatum est contemplatus; celeberrima sanctæ vrbis templa insigni cum animi fructu, ac pietatis incremento non semel obijt; patriam deinde repetens, multa Iaponijs narraturus, in Lusitania letali correptus morbo, Conimbrigæ supremum vitæ actum haud sine plausu peregit. Hisce ergo comitibus à Bungo Xauerius Nouembri mense anni quinquagesimi primi, paucis diebus peruenit ad Sinarū insulam Sanctianū, quò commeabāt per ea tempora Lusitani, leucas ab vrbe Cantone triginta. ibi inter alios opportunè reditū ad Indos parantem Didacū Pereriā offendit, nauarchū expe-

A experientem, & industrium, & Sinarum vtcunque littoribus adsuetum. Cum hoc sua pater de introitu aggrediendo consilia contulit. Aptius nihil vtrique visum, quàm ab Lusitano Rege ad Regem Sinarum, amicitiæ, & societatis ineundę cum litteris ac donis orator. quam rē infeliciter olim quorundam culpa tentatam, mitigatis ipsa die Sinarum animis, modò temeritas abesset ac fraus, multo iam nunc melius cessuram, haud inani cōiectura sperabant. in huius porro noui legati comitatu posse Christi nuntios in ipsa mediterranea dissimulanter induci, qui vel aliquam linguæ consuetudinē, vel interpretes certè nacti fidos, magno deinde animo, diuina subnixi ope sementem Euangelij facerent. Cùm ea maximè ratio probaretur; legationem sibi (ni Prætor abnuat) Pereria ipse depoſcit: cætera, nempè Xauerius. Hac mente profectos ab Sanctiano, atrox procella è regione Cincei portus inuasit, auulsamque repente scapham, & in ea duos è nautico ministerio Mahometanos, ex omnium oculis abstulit. Furebat ventus: aquarum insani montes vndique minabantur exitiū: nautæ maioribus demissis antennis, modico tantùm velo tempestatis vim subterfugere nite-
B bantur: memoriam scaphæ, propior metus ac terror cunctis excusserat. Xauerio tantùm ea insidebat cura. neque id, euadendi consilio si naufragium incideret; sed miserum illud animarum par ab sempiterno interitu vindicandi, nimirum diuinitus concepta spe, si reciperentur, Christianos aliquādo futuros. Hoc ille studio accensus, quamquam alieno tum tempore, intentos gubernaculo nauclerum ac præfectum aggreditur. diu renitentem vtrunque monitis, obtestatione, auctoritate peruincit, vti dolones demitti protinus imperēt. ægrè id exsequuti proretæ, mox, cū ne sic quidē è summo speculantibus appareret scapha; pelago sęuiēte vela rursus expediunt. Tū, inuicto caritatis ardore ad proram aduolat pater: iniectis antennæ manibus, haud intermissa ad Deum prece, paululum adhuc morę per summam contentionem extorquet: puerum iubet, dispiciendi causa, denuò rudētes ascendere. Cùm hæc maximè fierent, ecce subitò aduentans præter omniū opinionem scapha conspicitur. Protinus clamore sublato contracti dolones: atque ad eam exspectandam, cursumque facilius inhibēdum, obliqua oneraria contra maris impetum sistitur. appropinquanti dein eminus iniici funem Xauerius vetat, affirmans ad ipsum nauis latus rectà accessuram
C esse per se: neq; aliter factum. per medios fluctus facili admota remigio, tā diu stetit, dum tenacius religaretur ad puppim. lenitū interea pelagus. Mahometani è tanto periculo sospites, instante Xauerio cæterisq;, ad Christū extemplò cōuersi. cūcta prorsus vti prædixerat, euenēre. scilicet magnitudine rei primò defixi omnium animi: noua dein perfusi lætitia, diuinam clementiam gratulantes agnoscunt: ac prospero demum cursu Malacam deferuntur incolumes. ibi solita celebritate pater acceptus, non diu substitit. inspectis tantum & confirmatis in opere socijs, ex ea vrbe Cocinum, Cocino Goam deuenit Februario mense, anno seculi huius quinquagesimo secundo, quatuor non totis mensibus è Iapone illuc vsq; consumptis. eius aduentus, quò diutius ac longius abfuerat, eò maiorem vniuersæ ciuitati lætitiam attulit. ipse, à descensu, primùm omnium, publica nosocomia, & sacra cœnobia religiosorum inuisit; dein ad collegium diuertit. Ibi Gasparē ac socios perquàm suauiter amplexatus, reliquum vnū esse cognoscit, qui dudum in lecto decumberet. is è diuturno ac letali morbo desperatus à cæteris, nunquam tamen spem abiecerat ipse, modò Xauerius ante supremū adesset diem. neque mendax fuit fiducia. vti valetudinarium ingressus pater, iacentem grato sermone ac salutatione, vti solebat, impertijt; impositisque capiti manibus, consueta in eam rem ex Euangelio effatus est verba; illicò leuationem sensit ægrotus, mox etiam vires omnino recepit.

Obnitente dein amicorum turba, nihilominus in maturandam profectionem intentus, Episcopo Prætorique suas & Pereriæ cogitationes aperuit. laudabiles vtrique visæ. & Prætor haud grauatè principem legationis Pereriam declarauit, eidemque conciliandæ fidei litteras ad Regem Sinarum, nomine Lusitani Regis attribuit. Cæteris ornamentis donisq; regalibus Peretia suomet sumptu magnificè legationem instruxit. Xauerius interea, Indicæ prouinciæ res, ne quid per ipsius absentiam caperent detrimenti, accuratè ordinabat. Ante omnia Gasparem, Paulo Camerte pijs alijs muneribus occupato, quamquam inuitum, & comitandi per asperrima quæque patris cupiditate flagrantem, Goano collegio cæterisq; præposuit. Ad Bazaini culturam Melchiorem Nonnium; ad Tanahæ, Cōsaluum Rhoterigium; ad Cocini, Franciscum Henricum; in Piscarium littus Aloysiū Mendium (qui deinde propter Christum ibidem à Barbaris iugulatus est) ad Sancti Thomæ coloniam, Ioannem Lupium abire iussit. in Lusitaniam verò, atque inde Romam ad demonstrandum Ioanni primùm Regi, tum Ignatio Indicæ prouinciæ statum, & petenda ab vtroque supplementa, Andreā Fernandum cum Bernardo Iaponio, vti paulo ante diximus, destinauit. In Iaponensem denique vineam, Cosmo Turriano, & Ioanni Fernando subsidiarios designauit Balthasarem Gagum, Petrum Alcaceuam, Eduardum Syluium. hosce Malacam vsque secum ducebat. Hisce alijsque rebus, tùm è domestica disciplina, tum è publica vtilitate compositis; inter pias deducentium lacrymas faustasq; preces, & certantia vota discessit XV. Kal. Maij, tertio circiter mense quàm e Iapone redierat. Periculosa in primis ea quoque nauigatio fuit. secundo prouectos flatu, adeò subita ac fœda tempestas inuasit, vti neque nautarum conatus artesúe, neque vasorum onerumque iactura, superandis fluctibus, & naui regendæ sufficerent. Inde, cùm exsangues metu, humescentibus virorum etiam alioqui fortium oculis, relictas alij coniuges liberosque, alij tetrum & informe genus leti miserarētur; ingenti animo pater in medium prodiens, pauorem atque formidinem singulis demere: excitare iacentes; certo vultu ac sermone haud dubiam Dei benignitate salutem omnibus polliceri. Castellum dein onerariæ scandit intrepidus. reliquiariam thecam è collo sibi detrahit: lineaq; suspensam, vnius trinique Dei nominibus fideliter inuocatis, mari mergit; ac rursus ad cœlestium pacem exposcendam, sub tabulata succedit. Haud ita in longum extenderat preces: cùm è dira procella, turbidoq; ac fulminante cœlo, optata lux primùm, mox plena tranquillitas rediit. Hinc recreati Lusitani cum se defunctos iam periculis crederent, apertè monuit Dei seruus, haud leuius adhuc superesse discrimen. neque falsa prædixit. in breuia syrtesque paulo post illata carina, cùm aliquandiu ipsa inarasset vada; vectoribus pariter ac nautis nouo horrore intrementibus, eodem deprecatore in altum euasit. Malacam deinde peruentum. ex ea vrbe pater Balthasarem Gagum eiusque consortes in Iaponem sine cunctatione transmisit. ipse cum Pereria sese ad reliquum itineris conficiendum parabat. Bono iā loco videbatur esse res. quippe non modico nauigationis emenso iā spatio: & oratore cæterisq; ad suas cuiusq; partes ritè obeundas accensis: cū repente, vnde minimè oportuerat, graui tum Christianæ rei damno, tum bonorum dolore discussa tota legatio est. Præfectus eo tempore Malacā obtinebat, haud satis æquo in Pereriæ dignitatem animo, ac proinde coloniæ infrequentiam causatus, acceptasque clades, & imminens ab Aceno bellū; nauē legari, legatumve ipsum, è portu excedere vetuit. Neq;, obfirmatā illius mentem, aut amicorū hortamenta, aut Pereriæ obtestationes, aut Prætoris decretum ac litteræ, aut Xauerij expostulatio, causæque bonitas, & Pontificia ipsa cum cœlestibus diris minisq; diplomata, flectere valuerūt. deni-

A denique, quantam in eo negotio diligentiam & alacritatem, vel certa cum impensa periculoque præstiterat designatus orator, tam se alter hic, nobilissimæ legationi actionique infestum aduersarium præbuit. Neque verò, in hac etiam vita, (ne quis indormire Deum rebus humanis putet) debita meritis vtriusque stipendia defuêre: siquidem Præfectum exsecrantibus quacunque incedebat viris fœminisque, elephantiaca primùm inuasit lues: deinde, haud vno crimine, sed peculatus præsertim ac rapinarum accersitus, magistratu deiectus, catenis onustus, in Lusitaniam Regis iussu transuectus est. ibi cognita causa, damnatus, redactis in fiscũ bonis; ad hæc, morbo in dies ingrauescente, quod reliquum vitæ fuit, per summam, & animi ęgritudinem, & corporis fœditatem, egens, infamis, ab omnibus contemptus exegit. Contra, Pereria, egregij studij conatusq; non modò pręclarum ex optimi cuiusque commendatione, atque adeo ex ipsa conscientia fructum, sed etiam splendida & opima postmodum à munificẽtissimo Rege præmia retulit. Xauerius autem, quamquam tanto præsidio ac spe subitò destitutus; haud tamen idcirco despondit animum. neq; consilium saluberrimæ expeditionis abiecit. Solatus Pereriam, atque ad obliuiscendam
B iniuriam, & condonandas Christo inimicitias adhortatus, itinere cœpto perrexit ipse cum vno è Societate Alexio Ferreria, externisque pueris duobus, quorum alter alienigena Sinensem linguam penitus ignorabat, alter, cui nomen Antonius à Sancta fide, genere Sina, in Goano diui Pauli seminario à primis educatus annis, pertenuem retinebat patriæ linguæ notitiam. Hoc tantulo comitatu Sanctianũ reuectus pater, ante omnia in littore temporariam ædiculam ex obuia materia raptim exstruxit. ibi rem diuinam quotidiè facere, & Lusitanos negotiatores omni officio adiuuare, vti solebat, instituit. simul, è Sinis, qui ad eam insulam commercij causa vẽtitabant, peritum interpretem sibi parauit, qui tamen postea iniecto iudicij pœnarumque metu, fefellit fidem. ab alijs, de gentis quotidiè moribus, legibus, institutis, diligenter quærebat, nec non de ratione insinuandi se in eas vrbes, hominumque colloquia. quam illi rationem, cùm sine euidenti capitis discrimine propter seuerissima interposita edicta iniri negarẽt posse; tamen Xauerius, ex ijs quæ de Sinarum indole ingenioque subinde audiebat, acriore in dies accendebatur studio, tam docilẽ, tam politam alioqui nationem è gentili caligine ac tenebris eruendi: ac modo Euangelium
C afferre miseris quo quomodo liceret; omnes cruciatus ac mortẽ eum eorum salute non solùm æquo, sed etiam libenti paciscebatur animo. Huic patris voluntati studijsque maximè Lusitani obsistebant, tum ipsius caritate, quem diligebant omnes ac reuerebantur vnicè; tum verò nimia quadã solicitudine, & anxia cura fortunarum suarum; graui scilicet pauore concepto, ne vetitos intra fines publica nulla fide subitò deprehensus Europęus aduena sacerdosque, non ipse tantùm acerbissimas illicò daret pœnas; verùm etiam denuò in Lusitanum omne nomen, regiorum satellitum furorem atque iras accenderet. atque ob idipsum crudelitatis eorum cùm vetera documenta promebant, tum etiam recens in Lusitanos aliquot edita, qui tempestate in littus eiecti; comprehensi confestim ab incolis, teterrimo etiamtum carcere tenerentur. quod si naufragis & eiectitijs euenisset; quid tandem illi futurum, qui se se, prudens volensque, nullis cuiusquam opibus vel commendatione fultus, intra illorum præsidia & septa non dubitasset includere? Deinde, vt maximè cuncta experiri libitum foret, quam tandem facultatem habitura esset res? calcaturumne cum comitibus ęquora? an, centum fere millia passuum (quantum interesset spatij) trabe vel tabula traiecturos? nam portitoris quidem, & nauicularij nullam omnino

fore copiã. Lusitanos, omni appulsu continentis arceri. Sinis, capitale esse, D
quemquam externum iniussu Præfectorum inferre. quod si quis adductus pretio, suam in id operam quamuis occultè detulisset; verendum tamen, ne pernumerata mercede, receptum cum inermi socio puerisque peregrinum, vel in deserta quapiam insula per scelus exponeret; vel breuiore facinoris compendio, ne quid indicij emanare posset, in altum è naui proijceret. Cùm hæc ad terrorem à Lusitanis haud absurdè proponerentur; nunquam tamen Xauerius de sententia potuit demoueri: tantùm, quod ad ipsorum incolumitatẽ ac mercimonia pertineret, omnem illis dempsit timorem; persanctè pollicitus, non ante se quò tendebat iturũ, quã confectis ipsi negotijs ab Sanctiano soluissent. cæterùm à trãsmissione in id tẽpus præparanda non destitit, aliquãdiu nullo successu, quippe Sinę institores, ad quos erat necessariò confugiendũ, appellati ea de re, vulgo negabant. ad extremum tamen pecunia euictus est vnus. huic cum Xauerio in hæc pacta cõuenit. Sina lembum, occultandæ rei gratia excluso omni alio remige, nauta, vectore, suis duntaxat filijs famulisque ad iter in diem certam instrueret. trãsuectum in suburbia Cantonis patrem, ad tres quatuorve dies clam haberet apud se; tum intempesta nocte cum sarcinula & libris ad portam E
vrbis nemine cõscio destitueret; vnde perductus (quod extemplò videlicet erat futurum) ad tribunalia, quicquid liberet ibi de religione, alijsve de rebus, periculo suo palam explicaret. Xauerius vicissim, cuius opera transuectus fuisset prorsus haberet occultum: eidemque nauli nomine daret piperis quod ducentorum paulo amplius aureorũ efficeret summam. id piper Xauerio Lusitani, quãdo eũ ab incepto reuocare nequiuerant, in idipsum pro amicitia fuerãt elargiti. ea pactione transacta pater interea omnis tormenti patiẽtiam assiduè meditari: martyrij palmã cum animarum salute coniunctã dies noctesq; sibi proponere: conditum profectioni tẽpus per summam cupiditatẽ exspectare. Inter hæc abeuntibus paulatim Lusitanis, aduersa valetudine laborantem Ferreriam, ne sibi in tam ancipiti reimpedimento foret, in Indiam tempestiuè remiserat. mox ipse quoque in febrẽ incidit: qua dies aliquot acerbe vexatus, cùm oneratiæ in salo iactationem ægrè admodum ferret; in casam inde sese recepit apertam, ventoq; ac frigori peruiam, ex ijs quas ad extremam littoris oram, Lusitani ab Sinis ædificatione prohibiti, e paleis ac ramalibus momẽto excitare, atq; in discessu disturbare consueuerant. Ibi quinto ab discessu die, dum Sinam ex composito portitorem exspectat, nauarchis iam Lusitanis prẹter vnum cunctis ex F
eo loco profectis; cùm ad refocillandas vires nihil omninò suppeteret, in summa rerũ omnium egestate, germanus Christi in morte pariter & in vita discipulus, accensa diuino amore iacula è psalmis fermè petita subinde in cœlum emittens, IESVMQ. ac MARIAM suauiter inuocans, è corpore ex quo iampridem eminebat, excessit IV. Nonas Decembris, anno Christi nati (nam de ipsius quidem ætate nil traditur) supra sesquimillesimũ quinquagesimo secundo: Indicæ verò suæ peregrinationis, vndecimo. Ea de re serius moniti Lusitani mœrentes accurrunt: mirantur habitum quiescenti quàm mortuo propiorem: compositos artus; decoram faciem; ipsa denique pietatem adhuc spirantia lineamenta. dein rati id quod erat, indignum ac nefas, tanti sacerdotis corpus, tamque de Lusitano vel in primis genere benemeriti, nullo exsequiarum honore, desertis in locis & barbaro solo relinquere; cum ipsis vestimentis in arcam inclusum, viua operiunt calce; quò celerius exesis acrimonia carnibus, nuda secũ ossa deportẽt: ipsam dein arcam deserto & squalido quodam in eius insulæ colle defodiunt. post dies aliquot confectis negotijs ad sepulcrum vniuersi cõueniunt;

A niunt,corpus diligenter inspiciunt attrectantque non modò integrum,solidumq;,& aspectu iucundum inueniūt, sed etiam,quo magis obstupuére, suauiter admodum fragrans.læti suam de viri sanctitate opinionem comprobari diuinitus,in eadem viuę calcis arca reconditum,venerabundi omnes in nauem imponunt.Inde Malacam deuectum,prodeuntibus obuiam cum solemni pompa oppidanis,excipitur,& sua impensa funus procurante Didaco Pereria,qui nondum abierat,in ædem Beatę Virginis,vbi collegium est hodie Societatis,defertur.iam tertius à morte agebatur mensis.arcam sacerdotes & amici rursus aperiunt:nihilominus incorruptum extrahunt mirabundi,ac Lusitanico more(haud dubio Dei nutu, quò liquidius postea de admirabili integritate constaret)terræ ipsi mandant nullo capsæ tabulæue munimine,puluino duntaxat ceruici subiecto,& obtecta sudario facie.quinq; ipsos menses cū in eo tumulo iacuisset, è socijs quidā missus ad Xauerū inuestigandum ab Goa superuenit(quē nos deinde Romæ hæc eadem ab alijs ante perscripta memorantē audiuimus)is auiditate ac studio explorandi cernendique oculis quæ ferebat fama,sarcophagum detegit.mirum dictu:puluinū ac sudarium purpureo cruore tinctum offendit,dum funeris administri terram supetingerunt inculcantque inter sepe
B liendum expresso.cæterum corpus totum planè illæsum,& eadem quæ ferebatur odoris suauitate:quin etiam (quod super omne miraculum fuit) vestimenta ipsa,ctepidasque,& extimum linteum,adeò recenti specie, vt illo ipso Melchior Nonnius in Iapone deinde,quemadmodum Diui Pauli eremitæ palmea quondam tunica Diuus Antonius,ita ad celeberrimas quasque gratulationes & cæremonias vti consueuerit. clara profectò ac testata sancti patris virginitate ac sanctimonia (quamquam alijs quoque argumētis ante iam nota)quando neque calcis viuæ caustica vis,neq; telluris humor ac situs,defuncti carnes aut amictum vlla ex parte labefactare valuerunt.Quo indignius visum omnibus,vltra in defosso haberi corpus, tanto tamque honorifico Dei munere custoditum.In ijs Didacus Pereria, memor amicitiæ ac meritorum,elegantiore materia formaque arcam aliam damasceno serico subsuendam,aureo textili desuper obtegēdam curauit.in eam translatum corpus idoneo loco ad vsque tempus Indicæ nauigationis est habitum.quo ipso tempore Indiam repetens Cosmi Turriani missu Petrus Alcaceua,Malacam ex Iapone delatus, impositum in onera-
C riam sacrum thesaurum vnà cum altero de quo dicebam socio asportat, præsens vtique nauigantibus ac salutare præsidiū;si quidē nauim,difftacto gubernaculo,vadis impactā aliquoties,præsenti illius ope,cuius vehebant exuuias,haud dubiè seruatam fuisse cùm alij,tum nauarchus ipse testatus est:idemq; actuario Goā celeri cursu preueniens;rem totā patribus nuntiauit.ex ijs quatuor cū totidē à catechesi pueris,biremi regia,tardius nauiganti onerariæ ad Baticalā occurrunt, arcā denuò reserant sextodecimo iam ab obitu mense;æquè incorruptum corpus ac vestimenta,gaudio simul ac stupore attoniti deprehendunt.Arca iterum clausa in biremem eo quē dixi ornatu deponitur.nautæ sublatis vndequaq; vexillis tormēta festo cum reboatu displodunt.eo die sub vesperam à Baticala ad Goā biremis redijt. arca noctem vnam in ædicula Deiparæ Virginis custoditur,passibus ab vrbe mille quingentis.postridiè manè confestim Prętor ac proceres,Canonicorum ac Misericordiæ sodalitia, ingens præterea oppidanorum vis,& Diui Pauli collegium omne, corpori extra portas obuiam prodit. reliqua multitudo ad spectaculum effusa,parietes,fenestras,plateas, ita compleuerat,vt in reditu summoueri vix posset.cum cereis candidati nonaginta pręibant pueri,sequebātur clerus,& magistratus,ac nobiliū ordines:qua

cunque pium incedebat agmen, multa erant passim odoramenta dispos. D
ta.feretri latus vtrunque thuribula ex argento affabre facta cingebant: Diui Pauli templum quo inferebatur, cùm per eos ipsos dies hebdomadæ sacrosanctæ agerentur solemnia, nihilominus albo peristromate conuestirum:cuncta sobriam ad hilaritatem lætitiamque composita. Hoc maximè modo corpus acceptum, & statim in Diui Pauli sacello, tectum vti erat, magna cum veneratione repositum est.ibi, quominus tertium aperto iam loculo palam ostenderetur, efflagitantibus pariter summis infimisq; negari non potuit: veruntamen ad inrospiciendum obiecti cancelli; ne applicuisse rosaria, impressisse oscula virgineis carnibus, semel iterumque palpasse non satis habentes; insuper(quod apparebat futurum) in frusta,& præsegmina,cæterasque reliquias inuolarent.in eo sacello tres amplius dies ac noctes habitum summo ac perpetuo omnium ætatum,nationum,ordinumq; concursu.neque interea ab vno quopiā è superióre loco pater est laudatus,vt assolet.pro laudatore populus fuit.alij quippe reconditam viri doctrinam,& sapientiam,ac dicendi vim copiamque:alij prudentiam,vsumq; rerū,& longinquas peregrinationes ac plurimas; alij comitatem ac mansuetudinem,& sine fastu vel arrogantia grauitatem, sine indignitate E
summissionem,sine fuco pudorem atq; modestiam; alij castimoniam insignem;& voluntariam paupertatem;& longa ieiunia vigiliasque;alij subleuatas egentium angustias;orborum educationem ac disciplinam;viduarum ac virginum pudicitiam egregiè custoditam; curatos per summam patientiam ac sedulitatē ægrotos;diremptas plurimorum inimicitias;alij verissimas prædictiones atque miracula; (multò videlicet plura quàm quæ nos aliò properātes attigimus) ac partim Christianorū greges à pdito vitæ genere ad meliorē frugem,partim ethnicorū ab Satanę seruitute ad Christi fidem obsequiumque traductos; horumq; tutelæ,cōmodis,ornamentis omni ratione consultum;alij denique magnitudinē animi in rebus arduis capessendis,constantiam in promouendis,&,quod super omnia mirandū, adeò salubri tēperamento mistam actione contēplationem; vt cū vtranq; coleret propemodum ex æquo, neutra tamen officeret alteri: hæc, inquā, & alia pro suo quisque sensu lacrymantes in cœlum efferre. Interea exacto fermè quatriduo,cùm satis iam in aperto fuisse videretur,ab socijs arca iuxta maximam aram loco certo reponitur,& claustro munitur. Huic tantæ gratulationi Gaspar adesse non potuit,ad æterna, vti sperandum est, F
gaudia paucos ante menses euectus. Is Indiæ prouinciæ administratione suscepta,publicè priuatimque multa præclarè instituit,quorum hodieque vsus cum vberrimo perseuerat animarum fructu. dumq; in domesticā pariter disciplinam,& communem Ecclesiarum vtilitatēm intentus, affecto iam corpusculo acerbius grauiusque quàm ferre posset imperitat,inter cōcionandi ardorem & contentionem defectus repente viribus, intra pulpitum concidit.collecto dein spiritu domum regressus,acrique correptus febri, mox inter sodalium caros amplexus animam efflauit xv. Kalend.Nouembris,anno seculi huiusce quinquagesimo tertio. elatus est magno ciuitatis luctu,quam sibi suisque vniuersam excellenti caritate officijsque deuinxerat.Sub hæc,ab Iaponijs dynastis litteræ ad Prætorem allatæ. fœdus & amicitiam vltro petebant:ac siue id ex animo,siue gratiæ causa, nuntios Euangelij,& sapientiæ Christianæ magistros.ea re permotus,vti æquum erat,successor Gasparis Melchior Nonnius Lusitanus, commendata vicarijs citeriore prouincia,cum socijs aliquot Iaponem petere intendit. Ingēs dudum in ijs locis erat perturbatio rerum omnium. Amangutij Regem inter ac populares atrox ac periculosum exstiterat bellum, nec nisi Regis

& filio-

A & filiorum interitu restincta seditio.in Bungi quoque Regē, aliquot princi pum coniuratio eruperat.ij,commisso demum prælio victi cæsique. otij de inde nonnihil ab armis fuit. patres ad prædicationem & cōsueta munia rediêre. ac Deus item signis atque miraculis adiuuabat. ægroti debilesque, lu strali vt plurimū aqua sanati: ex infessis diuturna possessione corporibus, Dei verbo fugata dæmonia. hæc & alia minimè deerant Euangelij firmamenta: sed nondum idcirco notabilis fiebat ad rectam fidem accessio. Pauperes fermè, & inferiorū ordinum homines, colla salutari subdebant iugo. contumax etiamtum, & fastidiosa, veruntamen manus olim datura nobilitas, à Christiana humilitate, ac mansuetudine, egentiumque ac vulgi consortio valde abhorrebat.

HISTORIARVM INDICARVM

B LIBER SEXTVSDECIMVS.

NTER hosce tam varios dubiosq; rei Christianæ successus, repentinum & graue apud Ceilanios quoq; bellum exarsit. Columbano Regi, qui Cottam pariter insignem obtinebat vrbem, tres erant sororis filij, ad quos, de more gentis, hęreditas pertinebat. ij, expetitum ab insita dominandi libidine regnum, senecta auunculi detineri ægrè ferentes, facta coniuratione Regem interimunt. inde ita inter se opes & imperium partiuntur, vti natu maximus, nomine Parea Pandar, ius populis è regali solio diceret; minimus, cui Madunio nomen (medio paucos intra dies extincto) militaribus copijs cū stipendio ac potestate præesset. Ac primo quidem concordibus inter se animis agere visi: mox (vt est omnis dominationis malè fida societas) capitales inter vtrumq; dissensiones exortę. Queri Madunius, non pro dignitate meritisque tractari se, quippe qui præcipuo periculo & audacia nefariā C vim ac sceleratas manus auunculo, cæteris hortantibus, attulisset; magisq; sese in dies à Parea consuetudine rationibusque alienum ostendere. at ille, nouis quotidie sese caputq; suum præsidijs aduersus fraternas insidias impietatemq; munire. inter cætera, cū Lusitano Rege per supplices litteras egit obtinuitq;, vti nepotem ex filia, contra cōsuetudinem, excluso Madunio, in regni successionem iusque adoptaret. Eò acriore incēsus ira Madunius, exercitu coacto apertum fratri bellum inferre, Cottanos euastare fines, ad oppidum castra mouere non dubitat. Rex item, ne contra latronē ac perduellem, aggere mœnibusq; potius, quàm armis ac virtute sese tutari videretur; malè auspicato eductis extra oppidum copijs, idoneo confidet loco. erat in eius castris auxiliaria Lusitanorum cohors. ex ijs gregarius quidam (temere, an à Madunio corruptus, incertū) plumbeo missili, sine metu suis obuersantem Regem interficit. Tum proceres in vrbem extemplò sese recipiunt; nepotemque Pareæ, regijs communi consensu decoratū insignibus, in auita collocant sede. mox, diffisi adolescentis ætati, ac popularium animis, instante præsertim ac minitante Madunio, nouū ab Noronia Prætore subsidiū petunt. Ille sine mora instruit classem: impositisq; Lusitanorū millibus admodū tribus, ipsemet eam expeditionē obire cōstituit. prætēdebatur bello, vetus cum Colūbano fœdus, & pia pueri pænè circūuenti

defensio.sed arcana suberat profectionis illecebra,quod à quibusdam pro certo accepisset Prætor,auri argentique thesaurum in vrbe Columbo repertum,quo si potitus foret;& Lusitanũ crebra erogatione exinanitum ærariũ opportunè suppleri,& se suosque facili negotio ditari posse confideret.Hac mente consilioq; profectus, incolumi classe Columbum defertur, leucas ab vrbe Goa ducentas.descensione facta, primùm omnium in thesauri perscrutationẽ toto pectore incubuit: & exacerbatis peracri quæstione oppidanis,adeò vt non pauci ad hostem subinde transirent ; ingenti labore miseriaq; tandem eruit quod aureorum centum milliũ summam expleret,quantum in classis belliq; apparatum insumpserat.Inter hæc Madunius contractis vndique copijs intra Ceitauacam vrbem , à Columbo nouem introrsus leucas,intenta cura sese munire pergebat . Promotis eò signis Prętor haud magna mole vrbem expugnat:direptamque,ferro & flammis excindit: de Madunij exitu nihil traditur . inde, firmato pupilli regno, quã inuenta pecunia lætior clariorq;,Goam sospes reuertit.Ab Goa,renouato impetu,Ciembẽ insulam petit , receptaculũ latronum Malabariũ,in Cocinensis Regis dãna perniciemq; imminentiũ.hanc frustra nuper à Caprali circumsessam,ipse haud incruenta victoria tandẽ cepit;Malabaribus partim cæsis,partim in seruitutem abductis.Circa idem tempus,auidè cupienti Solimano Turcarum tyranno, occupandæ Armuziæ viciniq; tractus oblata denuò spes, Mahometanis inquilinis odio Lusitanorum per clandestinos identidem nuntios litterasq; solicitantibus.ea si obtinuisset loca, per breui in Cambaiam & Indiam transitu, Lusitanos quęstuosissimi commercij fructibus, & iniusta longinqui maris possessione,facillimè depulsurum. Eiusmodi stimulis incitatus Turca,cupidus præsertim delẽdæ ignominiæ ad Dium priore bello susceptæ ; Peribecum vnum è Præfectis , qui ad Mecam agebat,classem ab Suezio properè iubet accersere ; & Adeni claustra quàm occultissimè præteruectum , Arabiæ Felicis quicquid Lusitanorum custodia teneretur,necnon Armuzianos fines,repentino aduentu(si res patiatur)inuadere;cum eo tamen,vti ad colligendam clementiæ famam,incolarum animos benigna oratione ac promissis alliceret prius,quàm incẽdijs,cædibus,populatione vexaret.Ille,triremibus quinque & viginti, onerarijs duabus extemplò deductis ornatisque,celeritate vsus & secunda nauigatione,Mascatum applicuit.Lusitani sexaginta, duce Ioãne Olisiponẽsi eam arcem obtinebant.ij, vel subito classis appulsu perterriti,vel à commeatibus imparati;Peribeco saluis corporibus & libertate deditionem faciunt:eiusque mox deditionis luêre piaculum;à barbaro contra pactionis fidem,& Solimani mandata malè mulctati,& in custodiam & vincla coniecti.Eius rei fama pauidis illicò nuntijs Armuziam allata, cùm in maius, vt fit,cuncta certatim augerent;ita occæcauit animos omnium ; vti amentes repentino terrore Mahometani pariter & Christiani diffugerint. Rex cum proceribus in tuta iã sese receperat loca.ciues & inquilini , partim arreptis quæ carissima habebant, partim etiam præ formidine ac festinatione relictis;auios alij montes,alij proximas insulas petunt.duo tum ad Armuziã è Societate I E S V agebant patres:eorum alter,ad nauandam in extremo discrimine Lusitanis operam, sese cum ijs in arcẽ inclusit; alter, neophytos,ne mortis metu à Christo deficerent,corrogatis in alimenta pecunijs,ad Mogastanem continentis oppidum ingenti labore traiecit;eumque ibi gregem ad vsque trãsitum illius tempestatis cum fide curaq; tutatus est. At Peribecus obuio nemine prouectus,vacuã hominibus, gaza refertã vrbem,ad Turumbacũ ab arce procul ingreditur: aduersus Lusitanorũ eruptiones militẽ idoneo loco disponit:dein cęteris diripiendi oppidi signum dat.Pauca tum erant emporia Armuziano diuitijs comparãda: vsq; adeò multi

A multi omnium ferme nationum institores, varias illuc primæ notæ mer-
ces opesq; congesserant. Er_o tantum pretiosæ vestis, gemmarum,& vnio-
num,auriq; & argẽti exhaustum;quãtum alioquin expedita ad iter facien-
dum aliquot nauigia capere potuerũt. exposita dein ad arcem oppugnan-
dam & apte locata muralia tormenta. queis Peribecus præcipue infestum
sibi vnum è propugnaculis tanta pilarũ vi sine intermissione quassauit; vti
solutis iuncturis bona pars muri prociderit. adeoq; certis ictibus pares glo
bi in aduersa tormentorum ora contorti, vt nostris amplius ex eo loco ia-
culandi facultatem eriperent; neq; inter verberationem omninò quisquã
ostendere sese pro pinnis auderet. Ea edita strage haud tamen ad subeun-
dum,conserendasq; manus Turcæ animus fuit; siue ad asportandam festi-
naret prædã, seu præsidij magnitudine territus,quod Lusitanos bellatores
amplius octingentos omnibus rebus ad sustinendam vel oppugnationem
vel obsidionẽ instructos, arce contineri non dubie comperisset. Ostentata
igitur in speciem,dein omissa pugna,Queixomem insulam,quò multos ex
vrbe confugisse audierat,protinus petijt:oppressisq; ac variè cruciatis,quic
quid secũ asportauerãt fortũnarũ extorsit.inde grauem spolijs classem ad
B Bazorã vrbem, quæ in intimo est Persico sinu Turcicæ ditionis, applicuit.
ibi recognitæ manubiæ,& è molesta iactatione refectus miles. At Goam vt
primùm circunsideri ab Turcis Armuzianos allatum est; Prætor, quanta
maxima potuit classe exercituq; coacto, Dium sine mora processit. inde,
ne præsidijs Indiam nudaret; cum parte copiarum Antonium Noroniam
iubet Armuziam pergere. Profectus, desertam direptamq; vrbem;itemq;
solutã dudum arcis obsidionẽ inuenit. intento dein reuocandis habitato-
ribus,triremes duas è freto in altũ egredi nuntiatur. Peribecus, Mecam an-
te hyemẽ rediturus, pretiosissimis vtramq; rebus onustam, nocte per sum-
mum silentiũ à Bazora soluerat,reliquis deinceps pari silentio secuturis.
Ad harum conspectum Antonius cõfestim anchoralibus præcisis, abeun-
tem latronem insequitur. at ille, antecapto iam spatio,per summam & re-
migum contentionem,& nautarum industriam, vix tamen atq; ægrè in-
stantium ab tergo Lusitanorũ effugit manus. Inde mœrens tam paruo sibi
momento elapsum hostẽ Antonius Armuziã reuertit; aditaq; Regis iussu
arcis præfectura,classem, vti mandauerat Prætor, Didaco Noroniæ tradi-
dir. Eius ope ac præsentia dum fauces freti, vicinamq; oram attentè percur
C sat; profugi maris accolæ in patrias reuocati sedes; inclusiq; intra sinũ ho-
stes, capto haud semel impetu,cùm ex angustijs erũpere conati essent,one-
rarijs duabus amissis præclarè cohibiti, quoad vrgẽte demum hyeme Tur-
ca Bazoram, Noronia Goam in hyberna concessit. neque ijs dum exactis;
Prętor,cui puniendæ Turcarum audaciæ cura viuebat in pectore,Fernan-
dum filium cum magno nauium ac militum numero ad easdem obsiden-
das fauces maturè transmisit. is celeri cursu in Arabiæ cõspectum delatus;
speculatorijs nauigijs quoquouersum dimissis, cognoscit partẽ triremiũ,
cæteris ex interuallo sequentibus, cursum ad fauces intendere. continuò
classiarios ad demendũ nomini Lusitano dedecus, atq; ad vlciscendas fra-
trum ac sociorum iniurias cohortatus; ad Rosalgatum promontorium di-
rigi proras iubet. inde oram legẽs, circa Mascatum obuias triremes habuit
octo: eæ, vitandi congressus causa cùm littus propemodum singulæ abra-
derent, Fernãdus è celsarum numero tres rostratas, castellorum instar, vl-
trò in arenam inflatis velis inferre non dubitat. inde transitu alueis ac mis-
silibus intercluso, habiliores ad cursum dromones & expedita nauigia
quæ remis agerentur, egregio milite instructa, in hostes immitit. ij, despe-
ratis iam rebus,cùm iactura triremium sese in terram parantes eijcere; op-
pressi celeritate nostrarum nauium trucidantur: ac nullo pæne certamine
triremes

triremes abductæ, cęteris Turcis è longinquo spectantibus, qui suo tum ca- D
su perterriti, ac Mecam ne si liceret quidem tanta accepta clade redire nō ausi, longiore ambitu in Cambaiæ fines ad Cindiscanem regulum perfugêre. is, in fidem acceptos ac supplices, repetente dein Lusitano, ita seruauit; vt in eius gratiam triremes ad vnam omnes membratim dissolutas, ad nauigandum prorsus inutiles fecerit. Eam satisfactionem Prætor Lusitanus accepit. Fernandum interim, haud leui parta victoria, quominus syncero gaudio frueretur, cura de illisis in breuia rostratis angebat: ne infixæ penitus euelli non possent. verùm postquam pleniore accedente ęstu paulatim alleuari cœptæ; iamque salo prorsus liberæ atque agiles innabant; tum verò plausus & clamor militum ac nautarum exortus: velisque in Orientem datis, Goam incolumes ingenti omnium gaudio peruenerunt. At Petibeco, cum duabus quas dixi triremibus prospera nauigatione Mecam reuecto, malè partis opibus diutius frui non licuit. Solimani iussu, cùm rei gestæ seriem postea didicisset; exsecrandæ rapacitatis atq; perfidiæ pœnas capite abscisso persoluit. Per idem ferè tempus, periclitāti Parauanæ ecclesiæ priuato consilio ac virtute subuentum. Indici maris oram, præsertim quæ ad Cori promōtorium vergit, distractis tum in diuersa Lusitanis viribus, Malabares Turcis immisti, latrocinijs & incursionibus infestam nomini Christiano reddiderant; nauibus ad viginti, anni vix spatio interceptis. iidem oppidum Punicale, oppugnantibus ab terra Mahometanis, admota ipsi classe vi ceperant, Henrico Henricio è Societate IESV, necnon præfecto præsidij Lusitani cum vxore ac liberis & quinquaginta militibus in custodiam datis: quodque multò erat detestabilius, Parauanos aliosque neophytos ad quinquaginta milia varijs artibus ab Christo abducere nitebantur. Eius rei Cocinum multiplex iam fama peruenerat: itemque per litteras Parauæ Christiani tam duris in rebus opem ab ea ciuitate precibus infimis implorabant. ac demum, instanti minaciter hosti, vt Christiana desererent sacra, consensū responderant, nisi intra quintum diem subsidium à Lusitanis venisset; tum se de religione deliberaturos. Interim Cocini cognito sociorum extremo discrimine; ingens incesserat dolor, quod ærario exhausto, & absente magna parte iuuentutis ac nauium, publicè Parauis opitulandi nulla esset facultas. Inde cùm vulgò mœsti perplexique, casum vicinæ Ecclesiæ miserantes, hærerent, Aegidius Fernandus Caruallius in communi causa præcipuam Christianis operam nauare constituit, eximia F
pietate pariter ac fortitudine vir; quā nuper in obsidione Malacensi nobilitauerat. Is contracta vndiq; pecunia, & omni pæne domestico instrumento in idipsum oppignerato; quamuis tum è crure altero laboraret; biremes quatuor, manciuam vnam ('actuarij genus id est) confestim omnibus ad bellum rebus ornauit. multis deinde cum lacrymis per sacram confessionem expiatus, cœlestique refectus cibo, in hostes duxit intrepidus: cosq; ad Calecarem vicum assecutus; vno IESV nomine fidenter inuocato, renouatis quæ iam consenuisse videbantur militiæ Lusitanæ miraculis, rostratas minores duodecim, lenunculos, quos vocant cialatones, amplius quadraginta, momento fudit fugauitque: in terram dein egressus, Mahometanorum ædificijs ignem iniecit: Henricumque grauia & acerba multa perpessum, cùm reliqua Lusitanorum manu è vinclis eripuit. Sub idipsum ferè tempus quo aduersum Christi fideles Malabarica grassabatur impietas, (ex quo facilè diuini cōsilij ac destinationis appareat altitudo) ex eadē natione gloriosum euangelio testimonium perhibebāt Malabares adolescentuli sex circiter & triginta, ab nono ætatis anno ad septimum vsq; decimum. hosce, Lusitana qua vehebātur naui, circa Arabiam à Turcis excepta, cùm à Christo ad Mahometē traducere summa ope barbari conarentur;

A tur:poſtquam alternis blanditiæ minæque nil proderant ; ad verbera cruciatuſque deſcendunt. Adduntur ad cæteram immanitatem ſtillæ adipis igne liquati.ea tormenta multaſque præterea iniurias, puerorum virtus fideſque vicit egregiè.Turcæ obſtupefacti cõſtantia,ab ijs vltrà vexandis tandem abſtitêre.At Caruallius,præter inſignẽ apud Indos gloriam,ab Luſitanis quoq;,& ab ipſo in primis Noronia debitu tantæ virtuti, & caritati præconium tulit:dumq́; digna talibus factis exquiruntur præmia;interim e regio fiſco quicquid in eã expeditionẽ inſumpſerat, benignè repẽſum. Eodẽ Noronia Prætore,cùm alia, tũ duo præſertim horrenda fuêre naufragia. Emmanuel Soſa,cognomẽto Sepulueda,qui Dienſi(vti memoratũ eſt)pręfuerat olim arci,vir opulentus ac ſplendidus, ducta in matrimonium Eleonora Garziæ Salæ tũ Prætoris filia,tactus deſiderio patriæ; preſſam diuitijs roſtratã excelſam Cocini conſcẽdit.ſequebatur vxor,ac parui liberi;& Pãtaleon Sala,& nobiles aliquot;& præter nautas,famulorum etiã ac mancipiorũ turba:in vniuerſum capita fermè ſexcẽta.Ianuarij menſis initiũ,Luſitaniam ex illa petentibus ora,ſtatum ſoluendi tẽpus. ventorum id vices, ac dudũ explorata nauigandi ratio poſtulat.Soſa cum cæteris, quod impe-
B ditior ad Coulanũ coemptio fuerat; non niſi Februario menſe profectus; circiter Idus Aprilis Cafrariũ littus aperuit. Inde leni flatu prouectis, circa Bonæ ſpei promontoriũ vehemens ab occaſu obſtitit ventus,idq́; cum fulgetris,& cœli fragore,terraq́; ac minaci nubium vi. Tum inhorreſcens mare paulatim attolli,maioreſq́;in ſingula momẽta ciere fluctus.Cũ in aduerſum obnitendi,remigio deſtitutis,nulla eſſet ratio;pauliſper addubitatum à nautis,vtrũ demiſſis antennis,in ſalo tranſitum tempeſtatis exſpectarent. verùm Oceano magis magiſq́; ſęuiente perterriti;ſimul propter anni tempus abiecta ſuperandi promontorij ſpe;retrò in Indiam pari conſenſu vela dare conſtituunt. Sed ne id quidem è voto ſucceſſit,adeo violenti ac repentini flatus ab Oriente, diuerſiſq́ue coorti plagis, quaſſatæ iam nauis in perniciem conſpirauerant.Horũ impetu vela primùm diſciſſa:malus deinde,mox gubernaculum,fruſtra fluctus enitante magiſtro,diffringitur.præterea coſtis immodica iactatione conuulſis,multo plus accipiebatur vndę, quàm vt exhauriri aut egeri ſumma turbæ naualis cõtentione & induſtria poſſet. Neq;,præcipitata leuandæ naui bona onerum pars,auertebat exitium. per hunc modum ſpoliati armamentis; obuerſante perpetua mortis
C imagine,dies aliquot in alto iactati, poſtremò vrgentibus à meridie ventis,certum ad naufragium ad terrã appelluntur. neque erat in malis potius quicquam, ni viuentes videnteſq́ue hauriri profundo,vel in cęca vada ſyrteſq́;adigi mallent.ad teli ergo miſſum iactæ ab vtraque parte anchorę,dũ ſcaphis,quæ vna ſupererat ſalus,in continẽtem euaderent. Soſa ante alios cum vxore filijſq́ue,& primarijs aliquot, raptim elata pecunia gemmiſq́ue, tranſuecti haud ſine ingenti periculo: vſque adeò immanes toto littore moles aquarum illiſu reciproco frangebantur.neque idem effugium cæteræ multitudini patuit;ſcaphis,poſt vnum alterumve traiectum,in dorſuoſa breuia impactis & comminutis. Eodem fere temporis articulo anchorarius funis in Auſtrum obuerſus, quamquam valido nexu & craſſitudine,rumpitur .Tum qui remanſerãt,diuulſa nauis latera, & vaſto dehiſcentem hiatu alueum conſpicati,erumpentia ex imo dolia, ſarcinas, capſaſve corripiunt;ſeq́ue,incertam ad ſpem, qua cuique proximum eſt, in mare demittunt. Miſerando hinc ſpectaculo, immiſtos fluitanti gazæ mortales,& naualia inſtrumenta paſſim agi ferriq́ue cerneres. Periêre ab ipſo ſtatim deiectu, Luſitani circiter quadraginta; ex alijs nationibus, ad ſeptuaginta:reliqui haud ſemel operti fluctibus, ac turgido ſpumantiq́ue æſtu in diuerſa raptati,ad hæc,ſcriniorum incuſſu liuidi,aut clauorũ ſqua-

marumque ictu cruenti (tantus amor est lucis) tandem semianimes in sicco vestigia posuêre. Vixdum euaserant; cùm in conspectu omnium, vacua hominibus carina subsidit; & arenis illata, duas primũ, dein quatuor in partes, ad extremum in minutissima frusta dissilijt. hæc maximè clades ad vltimam pæne rerum desperationem Lusitanos adduxit. quippe, consilium fuerat, e reliquijs naufragij subitarium dromonem interis vestibus ad cursum aptare; atque vbi licuisset, eum delectis retrò Sofalam aut Mosambicum opis petendæ causa transmittere. Eam quoque sibi facultatem ereptam videbant, cùm è discerpto nauigio laceroque, vix vlla fragmenta cubiti mensuram excederent. Paulatim dein, quæque supernatauerant; quæque obruta fuerant, pæne cuncta cum cadaueribus in littus eiecta: ipsę quoque demum anchoræ, hastæque, & minora tormenta, quamquam hæc quidem prorsus invtilia; sulphureo omni corrupto puluere, neq; vllo cōficiendi apparatu. Inter hæc autumnus abierat: &, quod ab æquatore in meridiem gradus vnum & triginta distat regio; resouendæ turbæ, frigore, inedia, vulneribusque torpenti, Sosa complures excitarat ignes. tum ex aliquot oryzæ semicorruptæ modijs, ac salsamētis, quæ tempestatis iniuriæ superfuerant, cibaria in singulos parcè diuisa: quod squalida circum arena, ac nullum esset cum incolis, fera & inhospita natione, commercium. dulces tantùm in proximo scaturigines emicabant. atque ob id, connexis in orbem scrinijs, aduolutoq; saxorum pondere, vti securas exigerent noctes, loco munimenta circundata; & quatuor in partes, vt assolet, vigiliæ distributæ, quas intempesta nocte haud semel circuibat Sosa; neque vllum, in tali calamitate, boni & ciuis & præfecti omittebat officium. Tredecim fermè dies curationi corporum dati. mox de summa rei deliberatum, quid agerent, quò se conferrent. nemini dubium fuit, quin oram tenētes, ad flumen contenderent, cui Laurentius Marchesius olim ab Sancto Spiritu nomen indiderat: eodemque Lusitani ab Sofala & Mosambico mercimonij causa commeabant. id flumen à statiuis in Orientem aberat leucas cētum & octoginta. Ab hoc decreto, Sosa, quamquam præcipua in clade, tamen cęteros ipse vultu ac sermone confirmat: ne asperis in rebus despondérent animos. qui se pelago committant; ijs famem, sitim, iacturas, ærumnas, omnia incommoda esse debere proposita. quæ si contingant, non ita mox cadendum, quasi ea nunquam euentura existimarint. ad hæc, pro suis quisq; delictis æterna supplicia meriti; breuia ac tēporaria non inuiti persoluant. Simul, eo infortunio, non quid perdiderint cogitandum, sed quod euaserint. amisisse multa: sed perire vnà cum ijs quæ amiserant, potuisse. monuit insuper, vt inter efferas destituti gentes, nullum deinceps nisi in coniunctione & concordia præsidium collocarent. nemo seorsum; oēs in commune consulerent. nihil neque dispersis, & vagis tutum, neque conglobatis & cōsentientibus noxiũ fore. postremò precatus est cunctos; in ratione itineris, Eleonoræ & filiorum vel ætati vel sexui parcerent; seque validi & robusti ad infirmorũ vires attemperare ne grauarētur. Ad ea succlamatum, duceret quò vellet, & quo modo. se ab eius auctoritate arbitrioq; nō recessuros. Per hunc modum corporibus & animis vtcunque firmatis; hoc maximè ordine capessunt iter. Præcedebat Sosa cum vxore virilis animi fœmina, liberisque propter ætatem securis, & Andrea Vasæo nauis magistro (is præcelsum Crucis vexillum ferebat) & Lusitanis alijs octoginta, seruis prætereà centum. hi puerulos tergo per vices; Eleonoram informi pilento gestabant. sequebantur cum ancillis & imbelli turba nautici. agmen infaustum Pantaleon & reliqui cum mancipijs Lusitani cogebant. Modicis inde itineribus, per infesta Cafrũ incursionibus, & noxijs animantibus loca progressos: inuię rupes, excedentia in nubes iuga, despectu horrēdo conualles,

cœnosæ

A cœnosæ voragines, inflata imbribus hybernis flumina excipiunt. ijs dum superandis, humilia procul vada, clementesque montium ascensus ac descensus inquirunt; littoralis spatij triginta non amplius leucas, crebro ipsi ambitu flexuque, cæcis ad hæc erroribus, in centum prorsus extendunt. Mensis inter hæc voluitur. simul, extrema quoque inopia, consumptis iam omnibus alimentis, conflictari cœpti. Sustinebant famem primò conchylia, putresque cetorum artus, & alia maris eiectamenta. dein, vbi à littore abscesserant, syluestria poma baccæue: tum tenerrima frondium; postremò bestiarum cadauera & ossa quælibet igne tosta; pellesq; mollitæ. Nec leuius torquebat sitis: cùm oppido pauci, nec nisi magna præsentis pecuniæ mercede, aquādi causa de via decederent, insidiantium ex occulto latronum impetus, atque leonum etiam ac tigrium ignota cubilia metuentes. enormia inde aquæ pretia: vti octo interdum aureis hemina constaret. Inter quæ subinde aliqui lassitudine, inedia, siccitate confecti, deploratis viribus, Aethiopi diro, belluisque, & alitibus præda restabāt, suprema ad suos mandata dantes antecedentibus: quorum in animis, vt fit, diuturni terrores & proprium cuiusque malum, omnem pæne miserationem ac sensum B alienæ calamitatis exstinxerant. Sosam tamen, cari aliquot relicti, supra modum angebant. vxoris verò quotidiani labores miseriæque propemodum emouerant mente: quamuis illa quidem sese marito infatigabilem corpore pariter animoque præstaret comitem; ac baiulorum destituta ministerio, dudum suis ipsa pedibus ambularet addens cæteris animos; & in partem oneris, teneræ proli subleuandæ succedens. Quarto mense ad amnem Sancti Spiritus peruentum ab Inscijs. causa latendi fuit, quod auditæ conceptæque animo magnitudini haudquaquam respondebat flumen (quippe tribus alueis ea regione decurrens, in exitu iungitur) & idonei ad percontandum explorandumq; interpretes deerant: siquidem Aethiopicis ex alia longè regione mancipijs quæ habebant in comitatu; nondum erat cum ijs populis tanta societas linguæ, vti per illos possent, quę vellent, probè cognoscere. Percōmodè cecidit, quod regulus ea tenebat loca, miti admodum præter aliorum consuetudinem ingenio vir, beneq; in Lusitanos animatus, quòd illi placidum & æquum paulo ante cōmercium cum ipso Laurentio Marchesio, & Antonio Calderia fuisset. Is, peramāter acceptum Sosam & reliquos, apud se, dum aliquis ab Sofala institor appareret, C omni arte retinere conatus est, partim ab insita humanitate, partim etiam proprij cōmodi gratia, quòd finitimis implicitus bellis, tempestiuo firmoque sibi auxilio diuinitus oblatam hanc putaret manum. ac proinde, post multa benigni vultus inuitamenta, deniq; gestu, nutibus, & incerta vocum significatione denuntiat, haud procul abesse inde potentiorem se Regem, impium, & rapinæ adsuetū: si pergant; præcipitis cōsilij pœnas daturos. Nec preces nec monita profuēre. quò liberalius habebatur Sosa, eò magis fraudē suspicatus, porrò abire cōtendit, nauiculisq; ab eodē regulo impetratis fluuium traijcit. Quinto die ad mediū amnis brachium processēre, leucas iam à naufragio trecentas emensi; è quingētis comitibus ad centum & viginti varijs cladibus redacti non amplius. id quoq; brachium, cōductis pretio lintribus, imminentiū ignari transmittunt. maiore dein vsu linguæ, per interpretes haud dubiè cognitū, id esse flumen quod tanto iam diu labore quæsissent: & eiusdem habitus albos homines illuc nauibus itare cōsuesse. non longè à mari is locus aberat. falsi ex eo latices: neq; vllam dulcis aquę venam circum apparere cōstabat. ad hæc, solum planè incultum ac sterile. cùm ibi Lusitani, malis victi, sub noctem necessariò consedissent; postridie aduentātes Aethiopas fermè ducentos adspiciūt. ac primò adesse prælium rati, arma quæ malè iam sustinebant, expediunt: reliquias virium ad repel-

lendos fugandosque latrones intendunt. dein, postquam pacatus appro- D
pinquabat Aethiops;ac, quinam,& vnde profugi, blãdè quærebat;sumpta fiducia, infortunij summam, & exhaustos labores, per interpretem exponunt.cibaria tantùm,neq; ea gratuita iure gentiũ petunt:ferramenta genti expetita conciliando commercio proferunt. Haud spernenda crescendi occasio barbaris visa.tantũ de re ex tuto aggredienda soliciti,ac toti è fraude mendacioque conflati, respondent, nihil esse commeatus in promptu: haud ita distare oppidum:eò si accesserint,hospitaliter ac benignè cunctos ab Rege tractatum iri. Suadebat requiem vltima lassitudo,& inuentus agnitusque tandem exoptati fluuij terminus: væsana insuper fames vrgebat ac sitis.age sanè.ducibus iisdem ad oppidum tendunt. iamque successuros, per viatorẽ ingressu prohibet Rex.densę arbores in vicino adsignatæ,quarum vmbra sese vtcunque reficerent. sex ibi dierũ fuit mora:clauos fermè reuulsos è naufragij tabulis, cum carnibus nutrituq; alio permutabant: sitim leuabat in proximo fons. contracta inde cũ incolis nonnulla consuetudine, perniciosam in spem hospitij Sosa paulatim inductus, mercatoris cuiuspiam aduentum ab Sofala, si liceat, ibidẽ operiri constituit. idipsum Aethiopes cùm valdè hortarẽtur; ex iis missi ad Regem, qui Sosæ interim, E
& coniugi, cæterisq; pro instituta societate paulo cõmodius diuersorium peterent. Ille, populariũ haud absimilis,omnibusq; artibus ad fallendum instructus,iubet Sosæ renunciari;se suosque optimo esse In aduenas & calamitosos animo: sed quominus eos adhuc intra oppidũ admiserit, duabus maximè causis retardatum.altera,quod magna tum annonę penuria,vno omnes loco sustentari non possent:altera, quod ferro succinctos, & vario genere telorum, incolæ seminudi,ac sudibus tantùm assueti,maiorem in modum extimescerent. Si animum inducant Lusitani, ad pacatæ mansionis fidem,arma interim apud se custodienda sine dolo deponere; se domi suæ pręfectum primoresq; benignè habiturum:reliquos, circumfusis oppido vicis fida in hospitia diuisurum. Dura omnino postulata visa concilio. sed recusantibus,extrema necessitas & egestas instabat.ergo nemine pręter vnam Eleonoram dissuadente palam; Sosa qui amicè monenti atq; inuitanti regulo priori abrogauerat fidem; repudiatis Eleonoræ precibus monitisque, se ac sua demũ omnia insidioso huic præpostera credulitate permittit. cohors reliqua ducis auctoritatem sequi nõ dubitat. tradita extemplò arma præmittuntur ad Regem:Sosa cum vxore,liberisque,& fidelibus F
aliis fermè viginti subsequitur.cęteros quinos vel senos regij pręfecti varia in loca diducunt.necdum ad inhospitales peruenerant casas,cùm destitutos ac diremptos ab ope mutua, non peculio tantùm,si quid abditum gerebant,sed vestimentis etiam quamquam attritis ac laceris exuũt;eaq; nocte malignè admodum pastos, manè fustibus conuitiisque per summam perfidiam & immanitatem tectis ac vicis exturbant.Rex, gemmis,auroque,& argento,& quod pretiosi reliquum Sosæ & familiaribus fuerat,auidissimè rapto, corporibus tantùm ac vestimentis abstinuit; domoq; cunctos item exegit,insuper increpans, clementia adductum se nõ pro meritis tractasse vagos piratas,& cõmunes humani generis inimicos.Tum demum sensêre Sosa comitesque, quàm stultè sese inermes ignotæ ac barbaræ fidei credidissent.Neque hic finis miseriarum fuit. nanque dum inopes consilij,solutis ordinibus, nullo rectore, nullo signifero, passim incerto errant gradu; noua repẽtè Aethiopum manus, præacutis armata sudibus, in Sosæ manipulum inuadit: ipsumque & cæteros vtriusque sexus nullo discrimine vestibus nudat,obnoxios,& contra ne hiscere quidem audentes.adeo ablatis armis ceciderãt animi.Eleonora tantũ,generis memor,ac pudoris ad vltimum retinẽs;obniti acriter, pugnis quin etiã colaphisq; barbaros vltrò ad necem

A neccem irritare: quoad mariti denique hortatu, & deficientibus iam planè viribus, abstitit. nec mora: detractæ direptęq; vestes; metu ac pudore confusis qui ex infelici comitatu restabant, atque ab tanta rerum indignitate auertentibus oculos. tum verò, castæ matronæ tristior omni morte lux visa: defodit arenis è vestigio sese: quæ supereminent, soluto raptim fusoque obtegit crine. mox ad Andream paucosque superstites, voce suprema: Vos quidem, inquit, duci vestro fidem egregiam præstitistis, optimi viri. nil vltra opus est. ite, vobisque ipsi tandem aliquando consulite. ac, si quem patrijs olim finibus reddi contingat, renuntiate quo loci mea me maritumque delicta perduxerint. Mœstum inde silentium immobilis tenuit. cara tantùm intuenti pignora, iuges riui lacrymarum denso cum gemitu profluebant. Sosæ item, altius mœror ac dolor voocem incluserat. cumque defixo in terram obtutu, aliquandiu attonito ac stupenti similis adstitisset; paterna demum existimulante cura, proximam in syluam quærendo qualicunque nutrimento secedit. inde regressus, Eleonoram triduano ieiunio fletuque pæne consumptam, è filiolis alterum prorsus extinctum offendit, eumq; suis ipse manibus terræ mandauit. Postridie eodem pabulandi functus officio, coniugem vnà cum filio exanimem reperit, & lamentabili circum vociferatione complorantes ancillas. Hisce confestim summotis, in dextram iacentis manum aliquandiu reclinato capite incubuit: dein, iisdem adiuuantibus ancillis, cadauer vtrumque sepelijt, nihil vnquam effatus. postremò se se iterum abdit in syluas. ibi laniatum à feris putant. nunquam deinde comparuit. Hunc exitum, inter paucas miseranda Sosæ peregrinatio terra mariq; sortita, cùm sæculi huiusce tertius & quinquagesimus ageretur annus. reliqui ad centum, fœdo agmine, rerum omniũ inopes, diu errabundi, varijs casibus ad sex & viginti redacto numero, cùm pro captiuis haberentur, denique ab nauiculario Lusitano, qui eboris mercandi causa regionem eam à Mosambico petierat, sestertijs in capita quaternis redempti. in ijs Pantaleon fuit: qui ante hoc biennium, exacta iam ætate, verùm prævalens viribus, Olisipone subito neruorum stupore apoplecticus obijt. Cæterùm tanta Sosæ calamitas longè lateque vulgata misericordiam hominum ciuit: cupiditatem & audaciam non imminuit. Anno quippe insequenti, nauarchi alij quinque Lusitaniam versus Cocino soluêre. Fernandus Aluarus Capralis cunctis præerat. ex ijs nauibus, vna tantùm Olisiponem post varia discrimina tenuit. aliarum incerti euentus, Prætoria excepta, cui à Sancto Benedicto erat nomen. Hæc quantum patebat constipatis ad summum oneribus, vix vt nautico ministerio spatia superessent; in medio cursu aduersis ventis & fluctibus labefacta; cùm deploratam duceret sentinam, ipsa item circa Bonæ spei promontorium ad littus quod appellant Natale, vi tẽpestatis allisa dirumpitur. inter enatãdum periêre ad ducentos. cæteri fermè debilitati ac semianimes, deserto in littore corpora prostrauêre. Mesquita Perestrellius, qui cladi superfuit, ac totam accuratè descripsit; varios insolitosq; addit terrores. ingruente procella, cacodæmonum choreas in sublimi visas. ab infortunio dum se miseri ad viam pãrant, silẽtio noctis nautica errantium ibidem animarum exaudita celeumata. cæterùm hi naufragi iisdem fermè quibus priores itineribus casibusq;, illuuie obsiti, macie enecti, cùm à trecentis amplius, ad tres circiter & viginti redijsset summa, redempti pariter à Lusitanis negotiatoribus; miseriarum & patientiæ documentum, ad Sofalam atq; ad Mosambicum ægerrimè peruenêre. Sub idem tempus, Alphonso Noroniæ, cùm circiter quadriennium prouinciam administrasset; successor aduenit Petrus Mascarenias idem, qui Xauerium olim ex vrbe Roma in Lusitaniã adduxerat. Is, qua erat in Deũ pietate, bonis maiorem in modũ approbanti-

bus,ante omnia ad euellẽdos ethnicos ritus ac superstitiones, quarum adhuc erant in vrbe Goa multæ reliquiæ studium & cogitationes intendit. simul neophytorum libertati, commodis, immunitatibus, è Regis decreto cum fide curaque consuluit. Idem, sollicitātibus iterum ab Idalcanis odio Mahometanis proceribus, ac præsertim Inele Maluco, Mealem, qui Goæ dudum in libera custodia tenebatur, cum equitum peditumque præsidio in finibus Decanij regni, Pondæ constituit. Goam dein regressus; vixdũ anno vertente Præturæ, morbo decessit. Huic è regio chirographo ritè suffectus è prima nobilitate Franciscus Barretus. hoc Prætore, Mealem à Ponda Inel Malucus cum duobus equitum millibus in Decaniæ terræ interiora perduxit. Ab rerum nouarum cupidis, quique sæuo tyranni seruitio premebantur, ad mitem ingenio virum, ac iustum regni hæredem concursus illicò fieri cœptus. neque se Idalcan aduersus ea segniter comparabat. inter cætera, dilisus populariũ voluntati, magnas firmasque copias è Narsingano regno haud leui mercede conduxerat, ac postremò signis collatis, haud dubiè victor euasit. Meales ad Nizamalucum è fuga se contulit. Goam inde repetijt. ibi reliquam exegit ætatem. Prætor interea firmando imperio intentus, Ciaulanam arcem, vicino subiectam & obnoxiam colli, in eum ipsum collẽ transferre statuerat. coacta ergo in id classe, cum fabris alioque apparatu Ciaulum petit. Nõ latuit ea res Nizamalucum. is, ne geminum pro vno iugũ acciperet, armato milite prior locum insedit. neque Prætori tentanda res visa per vim. dissimulato consilio, & renouata cum Nizamaluco amicitia; ad lustrãdam Borealem plagam de more perrexit: nullaque memorabili gesta re; Goam ante hyemales motus reuertit. Sub hæc Idalcan victis perduellibus ferox; in Canarinum limitem præfectos cũ exercitu misit. ij excelsis tumulis castra posuêre, præterfluebat amnis incerto gurgite, præcipitibus vtrinque ripis. ex hisce munimentis Mahometani crebra excursione terrestres ab Goa commeatus arcebant. Aduersus eos Prætor ex insula peditũ tribus ferè millibus, & paucis equitum turmis in continentem traductis, cis flumen è regione hostium in ipsa valle consedit. Mahometani interim è superiore loco incendiarias bolides, & varij generis tela torquere. Prætor, conserendæ cominus pugnæ auidus, quòd ponti materia deesset; transitum ex omni parte circumspicere. postquam dubias voragines, & cuncta vndique prærupta cernebat; admotis acriter equo calcaribus, vti erat cataphractus, qua in arctum coibat flumen, immani saltu transmisit: ac tanta fuit incitatio, vti diruptis ephippijs propemodum ex equo delaberetur. idem ausi ducis exemplo quidã, protinus in terram effusi, & ruentibus super eos equis obtriti. cæteræ copiæ, simulatque trans amnem conspectus est Prætor, qualicunque demum reperto vado, per æqua per iniqua traijciunt: ardentesque animis, in hostem aduerso cliuo succedunt. Non tulêre impetum Indi. vixdum inito certamine, queis nullum in fuga dedecus, terga vertêre. neque per aspera & cõfragosa euadentibus Prætor diutius institit. Missi dein vltrò citroque legati; & ex vtriusque gentis commodo redintegrata pax est. Nec minori felicitate per id fere tempus in Brasilia quoque compositi bellorum tumultus: cùm orto Lusitanos inter & Saluatoris accolas iurgio, ab Ioanne Rege Brasilij defecissent. Sequuta dein quies. perque eam tranquillitatem liberior excursus Euangelio patuit. Thomæ Sosæ Prætori iam ante successerat Eduardus Acosta: & peropportunè cum eo insignes aduenerant è Societate IESV viri Ludouicus Grana, Blasius Laurentius, Gregorius Serranus, Ioannes Consaluus genere Lusitani, Antonius Blascus Castellanus, & qui prouinciam hodie regit, Iosephus Anchieta Cantaber. Hisce adiutoribus institutæ aliquot locis Ecclesiæ, atque in pago præsertim, cui Piratininga nomen: vagi-

A vagique Brasilij, quò commodius erudiri possent, paulatim in vicos aut oppida contributi. atque hic etiam miraculis nonnunquam Deus prędicationi adstruebat fidem. inter cætera illud insigne referunt. Bello inter Piratiningæ incolas & finitimas gentes exorto; cùm in aciem exissent Piratiningani; necopinata multitudine hostilium copiarũ exterrlti fluctuabãt. Erat in exercitu virilis animi fœmina, paulo ante sacro lustrata baptismate. Hæc, perculsos metu conspicata viros, magno animo hortatur, vti signo Crucis, Christiano more se muniant, ac prælium sine dubitatione cõmittant. Factum vti monuerat; ac dempto pauore tantus repente ardor atq; fiducia cunctis iniecta; vti alacres ac celsi pugnam inierint; magnaq; edita strage, hostẽ in fugam auerterint intacti omnes, duobus tantùm exceptis, qui salutaria piæ mulieris præcepta contẽpserant. sagittis ambo cõfixi: alter postmodum occubuit. Sub hæc, ad auri venas inuestigandas Lusitani milites cum fabris in mediterranea Prætoris iussu profecti. eorum animis Azpilcueta pastor adiunctus. ij per multos errores, varijs, vt assolet, conflictati miserijs & ærumnis, deniq; ad Saluatoris vrbẽ rediêre nullo tantæ operæ pretio. At Azpilcueta è summis laboribus ac lassitudine morbũ contraxit, quo sensim absumptus, magnum Brasilijs pariter ac Lusitanis desi-
B derium sui reliquit. Interea exciti fama rerum quæ à patribus gerebãtur Carigij & Ibiragiari populi Americæ interioris, dociles mitesq; natura, Christianæ religionis præstantiã adamauerant, Castellanis præsertim hortantibus, qui ad Paragaium amnem (is ex Argenteo defluit) sedes habebãt. Nec dubitauêre Carigij amplius ducenti, aliquot Hispanis admistis, audiendi Euangelij ac baptismi petendi causa, Brasiliam versus à sexcentis passuũ millibus iter periculosum ignotumq; capessere. horum piæ voluntati breuiore compendio satisfactum. siquidẽ à Tupinaquinis diræ immanitatis gente intercepti ac trucidati, labes criminum suo protinus cruore expiarunt, tãta beatitudinis æternæ concepta fiducia, vt inter ipsam necẽ percussores in hæc affarentur verba: Vos quidem arbitratu vestro, carnifices, fluxa hæc
" & olida membra concidite. animas certè non prohibebitis, quominus ad
" suum hodie conditorem ascendant. Per hunc modum mactati plerique;
" alijs vincla indita; vnus è Castellanis duntaxat elapsus, cùm ad Sancti Vincentij coloniam peruenisset, cuncta patribus ex ordine retulit. Missus
C extemplò ad Tubinaquinos haud sine aperto vitæ discrimine Petrus Correa, linguæ Brasilicæ (vt supra diximus) bene peritus; trucis ac sanguinariæ gentis ferociam blando sermone permulsit, ac duos qui supererant, exemptos è custodia Castellanos in Brasiliam perduxit incolumes. Cæterùm ipse Carigiorum Indole magnopere delectatus, illam sibi prouinciam à Nobrega depoposcit. additus illi comes è Societate Ioannes Sosa Lusitanus, eximia sobrietate ac patientia vir: præfinito spatio temporis, intra quod spatium redirent. Haud otiosa vel irrita fuit legatio. Ingenti labore totum illud iter emensi, verbo & exemplo magnos in Carigia terra motus animorum fecêre; non plebe tantùm, sed primoribus quoque à patria vanitate magis in dies ad studium Christianæ veritatis accensis. Ab eo munere dum ad socios euocandos Brasiliam repetunt anno seculi huius quinquagesimo quarto, sub ipsum natalem Domini diem, quem Nobrega peregrinationis terminum dixerat; præclara vtrique tanti sudoris atq; operis præmia diuinitus persoluta. Vetus quidam erat Castellanorũ interpres, quem paulo ante Correa captum à Brasilijs, & in epulas de more saginarum, ex eorum faucibus eripuerat. magna huic etat cum Carigijs cõsuetudo, & auctoritas, varijs artibus & mira calliditate quæsita. Ab eius impuro cõuictu quod Correa, tollẽdę publicæ offensionis causa, concubinã auulserat; ira percitus ille, & immemor acceptę salutis; insimulare

Çorream & Sosam apud Carigios instit, & in summum odium adducere, D
quasi cum hoste vicino in eorum perniciem conspirassent. Inde suspectos vulgò & inuisos, ethnici aliquot in itinere adorti, Brasilios primùm duos qui cum ijs ambulabant, dein Sosam nixum illicò genibus, & in preces effusum, sagittis eminus impetêtes interimunt. postremò in Corream ipsum arcus intendunt. is, aliquot iam acceptis vulneribus, cùm eos placido nihilominus vultu ac sermone lenire conaretur; contra illi pro verbis spicula redderēt; flexis item ipse genibus, baculo abiecto, manus oculosque tollit in cœlum, peccatisque hostium ingemiscens, inter supremam deprecationem densatis ictibus exspirauit. Sunt qui factum eiusmodi in dedecus & infamiam trahant gentis vniuersæ argumento probabili. sed mihi certis auctoribus compertum, clementi alioquin, vt supra diximus, ingenio viros, impij veteratoris dolo, & proditionis falso metu compulsos ad facinus. Certè, cùm hæc scriberemus, de instituendo inter eos publico liberalium artium gymnasio à patribus agebatur. & vineam hanc, vt in primis fructuosam, Correa Sosaque præcipua sibi cura colendam sumpserant. quorum ille ante Societatis aduentum, Brasilici nominis tetra matique acerrimus insectator, postquam à patribus doctus est quanto id piaculo fieret: nouis beneficijs veteres iniurias obliterare, totumque sese Brasiliorum saluti è patrum disciplina dicare constituit: præclarè secum actum iri putans, si in ea gente ad Christum adducēda vitam sibi ponere contigisset: ac proinde fideliter ac vigilanter admodum versatus in opere; quinto initæ Societatis anno voti compos effectus est. alter, ab olla & culina, quo in ministerio socijs aliquandiu deseruierat, ad gloriosam pariter ipse coronam ascitus, nouum patribus fratribusque solidæ virtutis ac summissionis certamen iniecit. Cùm hæc in Brasilia fierent, Ioannes Rex dignam ipsius virtute ac pietate susceperat actionē; Abassini Regis ac regni ad catholicam fidem, atque ad auctoritatem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ tandem aliquando adiungēdi. nam etsi ab Dauide legatus, de quo supra commemoratum est, Clementi VII. venerationem obsequiumque detulerat; tamen, in tanto locorum ac temporum interuallo, ad ingenium deinde redierat Abassina gens, quippe cuius in animis hærebant Dioscori & Eutichetis penitus infixa mendacia; & ab adulterino Alexandriæ præsule nihilominus iuris diuini responsa, ritusque sacrorum, & publicæ ac priuatæ cæremoniæ petebantur. quapropter vna superesse videbatur salutis ratio, si ab Romano F
ipso Pontifice legitimus & rectè sentiens Patriarcha ad eos pascendos regendosque populos mitteretur, & cum eo, spectata morum innocentia & sanitate doctrinæ theologi, qui concionibus, colloquijs, & frequenti disputatione, deceptis è mētibus letalium opinionum atque superstitionum fibras euellerent. Cuius rei perficiendæ hoc maiorem in spem venerat Ioannes, quod Claudius Rex, cui Gamma pridem suppetias tulerat, optimè sese in Latinos Francosue (vt appellant ipsi) animatum, & reconciliationis cupidum ostendisset. Rebus igitur cum Iulio iij. mox cum Paulo IV. diu multumque agitatis, ad consilium adhibito in primis Ignatio Loiola; tandem in id munus delecti è Societate IESV tredecim viri, sanctimoniæ nō minus quàm eruditionis laude præstantes: ijque varijs è nationibus. accessêre ex eadem Societate probi aliquot vitæ quotidianæ adiutores. Neque vlli, tam arduam in expeditionem, tamque laboriosum iter atque longinquum, alacritas defuit. tantùm ab honorum vocabulis & insignibus cuncti & suo ipsi iudicio, & Societatis instituto, valde abhorrebāt. ac proinde nominatim appellati ea de re quidam, præcisè negauerant. Eò dignior quæ extolleretur, tanta humilitas visa. ac ne tergiuersationi vltra esset locus, ab summo Pontifice pro imperio coactus ad Patriarchatum euehitur Ioannes

A annes Nonnius Barretus Lusitanus, qui nuper in Africa redimendis iuuandisque captiuis insignem operam summa cum prudentię & caritatis laude nauauerat: alterius Nonnij germanus frater, qui tum Indicâ Ignatij nomine Societatem regebat. Huic, Episcopali dignitate coadiutores, vt appellant, iidemq; si quid ei grauius accidisset, successores pro potestate insuper adiuncti duo, Melchior Carnerius item Lusitanus, & Andreas Ouiedus Castellanus, qui Collegio Societatis Neapolitano tum præerat, mirus & corporis domitor, & gloriæ humanæ contemptor. illum antistitis Niceni, hunc, Hierapolitani titulo decorauit Pontifex. Neque in quopiam eorum hærere potuit cupiditatis aut ambitionis vlla suspicio: cùm & inuitos tanta onera subijsse constaret; & per hosce dignitatis gradus, non ad opes, aut vitæ commoda, sed, vti declarauit euentus, ad vltimam egestatem, & ęrumnas, & quotidiana capitis pericula tenderent. Magnam verò exspectationē delectus ille conciuit. & cùm de successu rerum variè, vt fit, pro suo quisq; sensu loquerentur homines; tamen huic tantæ ac tam nouæ actioni vulgo fauebant. Ignatius verò in eandem, non solùm opi diuinæ implorandę assiduis per se perque socios votis & supplicationibus excubabat; sed etiam,
B fessa iam ætate viribusque, suum ipse nomen operamque (modò fulgor ac species honoris abesset) summo Pontifici spontè detulerat. cumq; eius ętati, & valetudini, maximis præterea occupationib⁹ parceretur; accurata meditatione ad Claudium Regem scripsit litteras hoc exēplo: Domine mi in Domino nostro IESV Christo: Gratia tuæ Celsitudini, & salus, & affluētia donorum spiritualium, à Domino nostro IESV Christo. Serenissimus Portugaliæ Rex, pro ea solicitudine ac zelo, quem illi Deus creator noster ac dominus dedit gloriæ sancti sui nominis, & salutis animarum, quæ vnigeniti eius filij pretioso sanguine & vita redemptæ sunt: non semel ostendit mihi per litteras, pergratum sibi fore, si è religiosis nostræ minimę Societatis, quam vocant IESV, duodecim viros designarem, è quibus ille Patriarcham vnum, duos coadiutores pariter & successores eligeret. iisdemque à Summo Christi Domini nostri Vicario suppliciter peteret auctoritatem & ius, quò iure ad suas quisque partes ritè obeundas ipsi cum sacerdotibus alijs in tuæ Celsitudinis regna transmitti possent. Ego, pro eximijs inter cæteros Christianos principes, eiusdem Serenissimi Regis Portugaliæ meritis erga Societatem nostram vniuersam, nostraque vicissim omni-
C um in illum obseruantia & pietate, feci quod iusserat: consultoque sequutus numerum qui Christi Domini nostri, Apostolorumque eius collegium referret; præter ipsum Patriarcham, sacerdotes duodecim supplemēti ac velut seminarij causa, è corpore nostro cūctos excerpsi: qui ad subleuandas iuuandasque animas, tuæ Celsitudinis imperio ac ditioni subiectas, sese vitamque suam in omnem laborem atque discrimen offerrent. Atque hoc libentius parui, quod præcipua quadam alacritate sentio me sociosque meos omnes ferri ad obsequium & cultū Celsitudinis tuæ, haud immeritò, quippe quæ inter tot circunfusas vndique nationes infidelium & hostium nominis Christiani, vestigijs maiorum suorum insistens, ad cōseruandam ac promouendam Christi Domini ac Dei nostri religionem & gloriam diligenter incumbit. Quam ipsam ob causam optandum fuerat, vti ad hæc tam recta tuæ Celsitudinis studia conatusque, subsidium accederet spiritualium patrum, quibus & legitima potestas ab hoc Sanctæ Sedis Apostolicæ fastigio deriuata; & fidei Christianæ pura & syncera doctrina suppeteret. quæ nimirum duæ sunt claues illæ regni cœlorum, quas Christus Dominus noster Sancto Petro, & omnibus qui deinceps in eius erant solio sessuri, promisit prius, dein ipsa re tradidit. Promisit tantum modo, cùm ad eum dixit (vt legimus apud Diuum Matthæum Euangelistam) Ego

Ego dico tibi quia tu es Petrus,& super hanc petram ædificabo Ecclesiam D meam;& tibi dabo claues regni cœlorum;& quicquid ligaueris super ter-,, ram,erit ligatum & in cœlis:& quicquid solueris super terram, erit solutũ ,, & in cœlis.Tradidit,ac promissa patrauit;cũ post resurrectionem,antequã ,, in cœlum ascenderet,sciscitatus ex eo ter(quemadmodum affirmat Diuus ,, Ioannes Euangelista)Simon Bariona diligis me plus his?subiunxit in singu ,, la responsa: Pasce oues meas:committens illi non partem aliquam ouium ,, suarum,sed totum prorsus gregem, vniuersa cum plenitudine potestatis, ,, ad alendos vitali Christianæ religionis pabulo cunctos vbique fideles, eos- ,, demque ad cœlestia sempiternæ beatitudinis pascua perducendi. Ac cæte- ,, ris quidem Apostolis,auctoritatẽ Christus Dominus noster impertijt de- ,, legatam,ac veluti extra ordinem:at Sancto Petro eiusq; successoribus, or- ,, dinariam dedit ac plenam;vti ab hoc summo Pastore, tamquam à fonte, ,, reliqui animarum pastores peterent, eidemque acceptum ferrent, quic- ,, quid omnino iuris ad suum quisque munus ac regimen obtinerent: quod ,, olim adumbrasse per Esaiam videtur Dominus, cùm de Eliachim loquẽs ,, Pontifice Maximo;Et dabo,inquit,clauem domus Dauid super humerum ,, eius;& aperiet,& nõ erit qui claudat;& claudet,& non erit qui aperiat.quo E videlicet typo figuratus est Petrus,eiusque successores,quibus datam inte- ,, gram potestatem declarant claues,consuetum vtique symbolum & insig- ,, ne pleni atq; absoluti dominij. Quæ cùm ita sint;Celsitudo tua gratias de- ,, bet ingentes Domino Deo nostro, quod ipsa regnante potissimum,digna- ,, tus fuerit istis nationibus mittere veros animarum pastores, qui à Summo ,, pendeant Pastore ac Vicario quem reliquit in terris IESVS Christus Do- ,, minus noster;& quantamcunque habent potestatem, quæ sanè perampla ,, est,hanc ab eodem illo Vicario totam acceperint. Nec sine causa, patri a- ,, uoque tuę Celsitudinis displicebat sumi ab vrbe Alexandria Patriarcham. ,, quippe,sicuti diuulsum à corpore membrum, neque motum,neque sen- ,, sum,neque omnino vitam à corpore accipit suo;ita Aegyptius Patriarcha, ,, siue ille Alexandriæ,seu Memphi degat,cùm schismaticus sit ac disiunctus ,, ab hac sacrosancta Sede Apostolica, & ab Ecclesiæ totius capite Pontifice ,, summo;videlicet vitam gratiæ,& pastoralem auctoritatem, nec sibi reci- ,, pit ipse,nec alteri cuipiam valet legitimam impertire.Ecclesia namque Ca ,, tholica,vna tantùm est in orbe terrarum:neque fieri potest vt alia Roma- ,, no Pontifici,alia pareat Alexandrino.Vt sponsus eius Christus vnus est, F sic sponsa illius vnica, de qua Salomon ait in Canticis ex persona Christi ,, Domini nostri; Vna est columba mea:& Oseas propheta: Congregabun- ,, tur filij Israel,& filij Iuda pariter,& ponent sibi caput vnum .& in eandem ,, sententiam multo deinde post Sanctus Ioannes,Fiet,inquit,vnum ouile,& ,, vnus pastor.Vna erat,quemadmodum in Genesi legimus,arca Noe; extra ,, quam nulla omnino salus.vnum tabernaculum quod fabricatus est Moy- ,, ses.vnum Hierosolymæ templum à Salomone conditum,quo in templo ,, sacrificare & adorare oportebat. vna,cuius staretur iudicio,Synagoga.Hęc ,, nimirum omnia Ecclesiam denotabant,quæ vna est item;extra quam ni- ,, hil boni.etenim qui cum eius corpore coniunctus non fuerit, nempe nul- ,, lum à Christo capite recipiet influxum gratiæ viuificantis animam,ac præ ,, parantis ad felicitatem æternam.Huiusce vnitatis declarãdę causa,contra ,, quosdam hęreticos in Symbolo canitur:Credo vnam Sanctam Catholicã ,, & Apostolicam Ecclesiam:damnatusq; à sacris Concilijs error est,priuatas ,, Ecclesias,ceu Alexandrinam,Cõstantinopolitanam,aut similes dari, quæ ,, communi omnium capiti subiunctæ non sint Pontifici Romano, ex quo ,, perpetua serie ab Sancto vsque Petro(qui Christi Domini iussu,vti à Diuo ,, Marcello martyre traditum est;Romanam elegit sedem,eamq; suo cruo- ,, re san-

A re sanciuit) perducti Romani Pontifices; Vicarij Christi citra controuer-
» siam à tot ac tanta sanctitate doctoribus Latinis, Græcis, omniumq; natio-
» num habiti; ab sanctis Anachoretis, Episcopis, & alijs confessoribus adora-
» ti; tot signis atque miraculis, tot denique martyrum qui in hac fide & vnio-
» ne Sanctæ Romanæ Ecclesiæ vitam profudêre, testimonio cõprobati sunt.
» Meritò igitur, consentienti Episcoporum omnium voce qui ad Chalcedo
» nensem conuenerant Synodum, Papæ Leoni pariter acclamatũ, Sanctissi-
» mus, Apostolicus, Vniuersalis. Et in Constantiensi damnata est hæresis ne-
» gantium super omnes & singulas omnium terrarum Ecclesias, Primatum
» Romani Pontificis eminere. Ad quas tam disertas firmasq; patrum sanctio
» nes atque decreta, Concilij quoq; Florentini, quod sub Eugenio IV. preter
» alias nationes, à Græcis etiam, Armenijs, & Iacobitis tanto studio celebra-
» tum est; in hæc verba accessit auctoritas: Definimus, Sanctam Apostolicam
» Sedem, & Pontificem Romanum, in vniuersum orbem tenere primatum,
» ac successorem esse Petri, & verum Christi Vicarium, totiusque Ecclesiæ
» caput, & omnium Christianórum patrem & doctorem existere: & ipsi in
» Beato Petro, pascendi, regendi, gubernandi vniuersalem Ecclesiam, à Do-
B mino IESV Christo potestatem plenam esse traditam. Iure igitur Sere-
» nissimus Rex Dauid, tuæ Celsitudinis genitor, misso ad obsequium Roma
» no Pontifici deferendum legato, sanctam hanc Sedem omnium matrẽ ac
» principem agnouit. cumq; alia multa & præclara ipsius pariter & tuæ Cel-
» situdinis acta numerentur; tum duo hæc eiusmodi sunt, vt eorum prestan-
» tiam nulla vnquam obscuratura videatur obliuio: ac proinde ab omnibus
» qui sub isto viuunt imperio, immortales auctori bonorum omnium Deo
» debentur gratiæ pro tam singulari in eos beneficio, vestra duorum opera,
» industria, virtute collato: cùm alter omnium primus se in illius potestate
» qui Christi vices gerit in terris, perpetuò fore professus sit; alter itẽ primus
» dictum ab eodem Christi Vicario Patriarcham, verum ac legitimum Sa-
» crosanctæ Sedis huiusce filium in sua regna perduxerit. Etenim si in mag-
» ni cuiusdam beneficij loco habendum est, vt profectò est, insitos esse corpo
» ri mystico Ecclesię Catholicę quod à Spiritu Sancto viuificatur ac regitur,
» quam, teste Euãgelista, idem Spiritus docet omnem veritatem; si eximium
» est munus, lucem sanæ doctrinæ intueri, & Ecclesiæ fundamentis insistere,
C quam Apostolus Paulus ad Timotheum scribens, domum Dei, colum-
» nam & firmamentum veritatis appellat; cui se promisit in æternum affore
» Christus Dominus, inquiens, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consum-
» mationem seculi, vt legimus apud Matthæum Euangelistam; est sanè cur
» sine fine gratulentur istę nationes Deo Domino & conditori nostro, cuius
» prouidentia, per tuam parentisque tui Celsitudinem tanto illos bono dig
» nata est. præsertim cùm iure sperandum sit, ex hac ipsa conciliatione con-
» sensuque, fore, Christo Domino moderante, vt cum spiritualibus tempo-
» raria quoque incrementa, non sine amplificatione imperij tui, & hostium
» abiectione proueniant. Sacerdotes qui mittuntur isthuc, omnes quidem,
» sed præcipuè Patriarcha, coadiutoresque, & successores eius duo, spe-
» ctata admodum virtute sunt, & nostra in Societate probati per omnia: ac
» propter illustrem caritatem, & exquisitam rectamque doctrinam ad hoc
» tanti momenti opus adsciti. neq; v[illegible] ò illis animus in idipsum aut alacritas
» deest, haud leui cõcepta fiducia, labores suos, ad Christi Domini gloriam,
» tuæ Celsitudinis rem, animarum auxilium, pari cum operę pretio collocã-
» di. Humanæ quippe salutis amor, illos, & Christi Domini aliqua saltẽ ex
» parte imitandi exstimulat studium; qui cruciatus ac necem subijt volens
» ac libens, vti mortales ab æterna calamitate redimeret: aitque per Euange
» listam: Ego sum pastor bonus: bonus pastor animam suam dat pro ouibus
suis.

suis.hoc exemplo incitati Patriarcha & cæteri parati veniunt, non verbo D duntaxat, consilioq;, & spiritualibus adiumentis; sed ipsa morte, si res ferat, periclitantibus animis opitulari.tua Celsitudo quo interiorē illos ad consuetudinem ac familiaritatem admiserit; eò maiorem, vt spero, capiet in Domino voluptatem.Iam verò, quod pertinet ad fidem ac pondus eorum quæ ab ipsis vel publicè vel priuatim exponentur, non ignorat Celsitudo tua, omnium (quatenus ritè legati sunt) sed Patriarchæ præcipuè dictis, Apostolicæ fidei pondus & auctoritatem inesse: ac perinde illis & Ecclesiæ credi oportere; cuius ab ipsis interpretanda sunt verba & sententiæ. Et quoniam Christi fideles cunctos Ecclesiæ firmiter assentiri, eiusq; decretis obtemperare, & si quid existat ambiguum aut obscurum, eandem consulere necesse est; non dubito quin tua excellens pietas probitasque publico edicto curatura sit in suis regnis, vti omnes omniū ordinum homines tum Patriarchę ipsius, tum eorum quos ille sibi substituet; dicta, pręcepta, responsa citra vllam dubitationem sequantur. Constat ex Deuteronomio, de controuersijs omnibus ac nodis ad Synagogā Ecclesiæ prænuntiam referri solitum: hinc illa quoq; Christi Domini verba: super cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisæi.idipsum in prouerbijs docet sapientia Salomonis, cùm ait: Ne dimittas præcepta matris tuæ (ea est Ecclesia) E & alibi: Ne transgrediaris terminos quos posuerunt patres tui.ii sunt eiusdem antistites.Deniq; tantū Ecclesię suę tribui ac deferri vult Christus Dominus; vt per Sanctū Euangelistam Lucam apertè denūtiet: Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit.& per Sāctum Matthæū: Si Ecclesiam non audierit: sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Ex quo apparet, ne aures quidem præbendas ijs, qui alienum quippiam à sensu & interpretatione catholicæ Ecclesiæ attulerint; Sancto quoq; Paulo in epistola ad Galatas idipsum præmonente, cùm ait: Si aliud vobis angelus de cœlo euangelizauerit, præter id quod euangelizauimus vobis, anathema sit.ad summam, hoc idem Sancti doctores, Cōciliorum Canones, fidelium omnium consensus & consuetudo planè demonstrant. Ac vicissim Patriarchæ ac socijs pariter omnibus certum est fixumque, tuam Celsitudinem assiduo cultu, submissione, atque etiam quoad fas piumque ferat, indulgentia prosequi. Nos verò quotquot in hisce terris è minima nostra Societate retinemur, tua Celsitudo ad omne obsequiū in Domino paratissimos habeat. Nostris quidē certè precibus & sacrificijs, vt iam instituimus, Deo supplicare per- F gemus, vti Regiam Celsitudinem tuam, regnumque istud amplissimum in Sancto Christi famulatu conseruet: detque illi ita transire per bona temporalia, vt non amittat æterna. Idem ipse Deus ac Dominus noster, omnibus nobis ad sanctissimam ipsius voluntatem & clarè cernendam, & ritè exsequendam, perpetuum lumen ac vires pro sua infinita bonitate suppeditet. Romæ vij. Kalen. Martias M. D. L V. Hæ litteræ, quas ad Claudium, vt dixi, perferret, Ioanni Patriarchæ designato, cum Pontificijs diplomatibus, & sacro pallio de more transmissæ. Legationem totam Ioannes Rex pro sua consuetudine perquàm liberaliter instruebat. oratorem insuper declarauerat è suis familiaribus primarium virum Fernandum Sosam, qui Patriarcham honoris causa in Abassiam vsque deduceret. Accedebant regalis opulentiæ dona, intextæ auro argentoque vestes, & sacrorum instrumenta magnifica. Dum hæc parantur; maturè ab Goa Regis iussu profectus ad Claudium Iacobus Diazius, qui aduentum Patriarchæ & comitum nuntiaret: eisque aditum in ea loca muniret. Vnà missus à Prætore Consaluus Rhoterigius (de quo supra memorauimus) egregiè pius & eruditus è collegio Societatis Goano sacerdos. huic mandatum (nondum explorato ad liquidum sensu Abassini Regis) vti rem

totam

A totam probè cognosceret; conceptosque ab co bonæ mentis igniculos, interim accuratè foueret, excitaretque. Simul, superstitibus è Christophori Ganimæ clade Lusitanis, quorum plerique in ijs terris matrimonio sese illigauerant, spiritalem opem ac solatium afferret. Sapienter id prouisum ac prætentatum, exitus docuit. Biremibus duabus, vnius mensis nauigatione, ad Arquicum Abassinæ ditionis expositi ambo, in regia statiua (quæ subinde principi mutare mos est) terrestri aliquot dierum itinere peruenerunt. Biduo post admissi ad colloquium: & Lusitani Regis epistola publicè recitatur, in qua erat: Quod sese Claudius, aui ac parentis exemplo, rectæ in Deum fidei, & Catholicæ communionis cupidum ostendisset; gratissimum id omnibus Christi cultoribus, ac sibi præsertim accidisse. atque ob id se missurum annò proximo certum è sua familia virum, & cum eo perspecta morum innocentia, & doctrinæ synceritate patres, qui optimis eius studijs toto pectore deseruirēt. Sub hæc & alia in eam sentētiam, è Lusitanis adstantibus Abassinæ linguæ peritis cognita, Rex veluti oppressus, obducto vultu, sermone confuso, perplexa quædam & incerta respondit. ingenij mobilitate, vel improborum suasu immutatum haud dubiè cerneres. Modestè post hæc interrogatus, quid ita super ea re

B litteras ad Ioannem vltrò dedisset; reiecta in librarium aut interpretem culpa, se quidem fraterna in Lusitanum Regem volūtate esse ac fore subiunxit; cæterùm nihil sibi minus in mentem venisse, quàm vt iccirco à maiorum institutis, ac tot seculorum spatio corroborata religione deficeret. Attamen Rhoterigius, ope fretus diuina, captatisque temporibus, Claudium omni ratione ad sanitatē reuocare conatus; miram in eo & primoribus regni, Conciliorum, & Ecclesiasticæ historiæ, ac diuini & humani iuris inscitiam deprehendit. Neque tamen astus aberat. callidè vel in primis ipse Rex agere; occupationes modò simulare; modò longis, & alienis, & non inuenientibus exitum sermonibus de industria tempus extrahere. In angusto comprehensus, palam eludere; pleraq; inficiari; interdum etiam infimi sacerdotis qua fortem, qua confidentiam acerbè perstringere. At Rhoterigius, cùm & malignos aditus; & iniquiorem in dies coram disputandi cōditionem animaduertisset; librum subsiciuis interim operis ab se confectum, & Chaldaicè vtcunque redditum, obtulit Regi. quo libro, cōfutatis Abassinæ gentis erroribus, Ecclesiæ Romanæ summum inter om-

C nes Ecclesias culmen ac potestatem apertè monstrabat. Aduersus hunc librum dum Claudius petita è vatijs cœnobiorum bibliothecis volumina dies noctesque perlustrat, neque tamen extricat quicquam; Latini sacerdotis nomen, & insignis in eo cuiusdam sapientiæ famam toto pęne regno vulgauit imprudens. ac ni cautè suppressus liber fuisset, magnos proculdubio concursus ad Ecclesiæ Romanæ gremium apparebat futuros. adxit rumorem Abuna (sic enim Aegyptios Antistites vocant) nuper in eas regiones Alexandria missus. hunc Rex certaminis causa cum Rhoterigio committere cupijt, atque etiam vt scriptis Rhoterigij responderet hortatus est. At ille, rugosa fronte, superciliis adductis, nullum, ait, sibi cum hæreticis commercium sermonis esse: neque se illuc altercandi cum peregrinis, sed cleri ordinandi gratia destinatum. quin religionem vltrò incussit Regi, quod impia scripta legere esset ausus: idque ne in posterum faceret, minaciter vetuit. Inter eiusmodi frustrationes ac moras sextus effluxerat mensis. cumque iam tempus reuersionis instaret, Rhoterigius, per Sacramenta expiatis, & confirmatis in officio Lusitanorum animis, ab Rege veniam abeundi cum Diazio petit; ac simul obsecrāt, missis ambagibus promat, quid super aduentu Patriarchæ & comitum referri imperet Goam. ille, quod ad patrum aduentum attineret, Mazuę præstò fore dixit è suis, qui

descendentes exciperet, atque ad se cum fide curaque perduceret. vbi coram eos audisset; tum se, quid facto opus esset, deliberaturum. Simul, auri decem vncias Rhoterigio in viaticum erogari iubet. ille, accepta voluntate, pecunias reijcit. Goam dein repetentes, circa Zeilanam oram subita coorta procella euerso nauigio prope demersit. saluti fuit, suppliciter inuocatum Beatæ Virginis auxilium. eius præsenti ope, desperatis iam rebus, nullo nautarum ministerio suam in sedem carina rediјt. ita fluctus exhausti. votiua dein casus effigies Goæ in eiusdem Dei Matris templo suspensa. Per eosdem fere dies quibus in Aethiopiam Rhoterigius erat profectus; è Lusitania præmissi, dum grauiora Patriarcham negotia morantur, ex eius comitatu decem; ac varias, vt fit, in naues impositi, Mosambicum incolumes deuenêre. A Mosambico dum vastum præcidunt Oceanum, abducta ab cæterorum conspectu oneraria vna, in syrtim per tenebras noctis impingitur. neque tumidum erat mare, & paruo interuallo, breuia, ignotam ad insulam exigui admodum ambitus pertinebât. Eò tutius, dirupto alueo nautę vectoresque, trecenta circiter capita in terram effusi. verùm squalidus, & ab omni humano cultu desertus erat locus. & è commeatu nautico modicum quid vini, & cibaria eaque fermè vitiata superant: vt ni properè subueniretur, vltima necessitas ac dira fames instaret. extemplò nauarchus opis petendæ gratia scapham cũ eximijs viris triginta conscendit, & leucarum quingentarum, vt nautæ supputant, spatium emensus, haud sine miraculo Goã applicuit. mox, è naufragij reliquijs raptim cõcinnato nauigio, quinquaginta fermè alij subsequuti. remansêre ad ducentos. in ijs è patrũ numero tres. Consaluus, Paschalius, & Alphonsus Lupius. hi ab antecedentibus liberaliter inuitati; præcipuã conditionẽ in communi discrimine recusarunt: afflictamq; turbam & inopẽ, suis quoque officijs ac præsentia destitui, quo erant caritatis ardore, passi non sunt. Eorum periculo cognito Prætor Barretus confestim cum duabus celocibus eundem nauarchum, & nauclerij ordinis præfectũ, quem gubernatorem maximũ appellant; ad naufragos quærẽdos ac deportãdos abire iussit. irritus fuit labor. & ingenti, vt diximus, interuallo distabant; & insula quò minor, eò ad inuestigandum obscurior. Ergo non ante inuenti, quàm inedia ad vnum omnes absumpti sunt. Eius rei nuntius Goam allatus, mœrore ciuitatem impleuit. Socij tres æterno virtutis & caritatis præconio celebrati, quòd oblato ad salutem exitu, sitis tamẽ ipsi capitibus aliena solatia prætulissent. Anno insequenti, Ioannes Patriarcha, Andreas Episcopus, & Ioannes Mesquita, oratore Sosa inter nauigandũ extincto, Goã deuehuntur incolumes. Ibi cognito Claudium, contra opinionem & famam, in veterum erroribus & impia secessione perstare; digna consultatione res visa. Adhibiti præter lectissimos è Societate patres, Ecclesiæ quoque Goanæ viri primarij. Ac Patriarcha quidem, quamquam asperis ac periculosis in rebus, tamen sese in omnem aleam Christi causa paratũ ostendere. cæteris nequaquam è Sedis Apostolicæ dignitate visum, eo loco fastigioque personam, tot tantisq; Pontificis Romani decretis ac iudicijs inclytam; seiunctę è Catholico cœtu genti præbere ad ludibrium & contumeliã os. Verùm, ne prædamnata & abiecta repente per metum vel ignauiam tantæ exspectationis apparatusq; legatio, &, si quid sanari experiendo posset, omissum vlla ex parte videretur; Andream Episcopũ duobus tribusve cum socijs Abassiam adire, quæq; Rhoterigius incassum egerat, pari fide, maiore auctoritate rursum aggredi placuit: & prout sese res darent, per litteras Patriarchæ Ioanni suadere vel dissuadere prouinciam. Ille, tam præclaram de Christo bene merendi & exercendæ patientiæ occasionem arripuit libens. Cũ Emmanuele Fernãdo sacerdote, & paucis præterea comitibus in

Abassiam

A [illegible] o quam Rhoterigius fa[illegible]liorem aut æquiorem [illegible] aior dein illis oblata omnis virtutis explicandæ ma[illegible] post eorum aduentum diebus, Claudio a perduelli[illegible]pto successit Adamas frater, olim desertor fidei [illegible] ac ferus, & Apostolicæ Sedis hostis acerrimus. is, v[illegible] castra bellumque raptauit; comites, probris & contu[illegible] otquot catholicæ veritati fauere visi sunt, vario gene[illegible] atque ipse demum à Turcis, quorum arma rebelles in [illegible]enti clade fusus fugatusque est. & ab ijsdem, Andr[illegible] capti crudeliterque direpti, postmodum igne in hospi[illegible]ecto viui pæne combusti; denique tanta premi rerum omnium [illegible]pia cœpti sunt: v[illegible] ad vitam tolerandam, ne à pusillo, quem supra dixi, [illegible] abscederent grege, bobus & aratro quæsitis, terram suis ipsi m[illegible]us colerent. Atque inter hasce difficultates & incommoda quotidia n[illegible]tatis & obedientiæ gloria clarus Andreas, diuexato miris modis & f[illegible]o corpusculo tandem excessit. Per hunc modum de aggregandis ad [illegible]olicorum numerum Abassinis elusæ bonorum spes. At Patriar-

B ch[illegible] Ioannes, Albuquercio Goano Episcopo vita functo, cum ad illius Ec[illegible]bernacula vocaretur, nũquam, vt eam reciperet procurationem ad[illegible] potuit. Suum ipse quin potius apicem, quoad liceret, ad Societatis no[illegible]am & instituta submittens; perpetuam abstinentiæ, religionis, indu-str[illegible]adem ad vltimum vsq; spiritum æquali tenore perduxit. Melchior, Nicenus Episcopus, pari moderatione cùm se pæuè in ordinem redegisset; in Thomæos Christianos è consuetudine Societatis excurrens, Nestorianum pseudoepiscopum, inficientem praua doctrina populorum animos, egregie confutauit ac fregit; alijsque deinceps viro fortidignis actionibus cũm iniquorũ simultates & odia sub iisset; directa in eius caput sagitta, pileo que decusso, propemodum interfect[illegible]s; in Sinas deniq; iussu Romani Pontificis abijt. ibi ad Amacanum hodie Lusitanorum emporium, ætatis iam exactæ reliquias, propagandæ fidei, & Christianorum animis ritè curandis insumit. cæteri Patriarchæ socij varias ad functiones de more destinati, vitam in suo quisque munere posuêre. insignem inter eos perhibent Antonium Quadrium Lusitanum, qui vniuersæ dein prouinciæ quatuordecim annos magna cum sanctitatis & prudentiæ laude præfuit. Verùm circa irri-

C tæ expeditionis iniria; neque leuioris momenti aliam, neque meliore successu tentauit Bomferrus è familia Franciscana sacerdos, natione Gallus, minimè vulgari vel doctrina, vel sanctimonia vir. Is, rei Christianæ studio incensus cùm in Indiam peruenisset, audita Pegusiani regni amplitudine, virijsque & superstitionibus incolarum, eam sibi præcipue gentem omni ope subleuandam, ac fidei rudimentis imbuẽdam suscepit. Igitur Goa profectus ad Diui Thomæ coloniam, ex qua frequẽs in littora Pegusiana traiectus est; cùm eius coloniæ Vicario, & Alphonso Cypriano, & cæteris Lusitanis amicitiam inijt. iisdemque adiutoribus in onerariam admissus, difficili admodum ac periculosa nauigatione ad emporium cui nomen Cosmi, deuehitur. Prorsus ignotæ paulo ante Correæ aduentum, de quo supra diximus, nostris hominibus eæ gentes fuerant. ipsius dein Correæ & comitum relatu, multa de illarum diuitijs moribusque comperta. Bomferri postea litteris de origine Pegusiorum præter fabulosas quasdam opiniones acceptum, stirpem eos ab Iudæis exsulibus ducere, qui ab Salomone damnati ad Offiranas aurifodinas, ea loca primi tenuerint. Fertilissimus verò ager, & exspatiantibus latè campis, alendo pecori bonus, & affluens omni varietate rerum est. quippe, alueo nauigabili, & flexuoso discursu piscosi

 amnes

amnes intermeant. è quibus vnus è Ciamaio lacu cen[illegible] & [illegible] ta leucarum decurrit spatio; atque ad instar Nili [illegible] ginta circiter leucas exundans, præpingui ac feraci limo [illegible] Accedunt ad opulentiam, crebra introrsum æstuaria [illegible] rium exterarum, ac mira quidlibet importandi expo[illegible] tate. Cæterùm ignara Dei, & in omnem libidinem [illegible] est, ac miserandis opinionum erroribus inuoluta: è q[illegible] etiam loco attigisse operæ pretium fuerit: vt ex ea co[illegible] ni, cùm sua clarius agnoscant bona; tum ad eadem a[illegible] pe[illegible] hementius inardescant. Iam primùm, qui apud eam barbariem [illegible]es habentur, infinitos perpetua serie ac successione mundo[illegible] tate constituunt. innumerabiles item Deos: quorum aliqui [illegible] mundis variante numero deinceps existant. qui nunc voluitur, [illegible] os quinque habiturum affirmant, quorum quatuor iam abieri[illegible] mum hunc ante bis mille & nonaginta nouem annos aiunt e vita [illegible] se; nunc sine Deo sunt. post multorum annorum curricula ven[illegible] exspectant: eo quoque demortuo mundum hunc ingenti confl[illegible] rum incendio, vti mox reparetur, succedatque moles noua, suos ite[illegible] E os ac proprios habitura. in Deorum autem cœtum homines refe[illegible], ea tamen lege, si prius in aquatiles, terrestresq;, & aerias omnium gen[illegible] animantes varia transmutatione migrauerint. Qui ex hac vita dece[illegible]t, ijs triplicem fingunt sedem; Naxac, is tormentorum est locus; & Scuum, de-licijs ac paradiso Mahometano persimilem: & Nibam, quæ vox, omnis es-sentiæ priuationem, & vltimum corporis & animi interitum not[illegible]t. d[illegible]o-bus in prioribus animæ tandiu detinentur, atque inde repetitis nascendi vi cibus in mundum toties redeunt; quoad in Nibam admitti, hoc est prorsus ad nihilum redigi deniq; mereantur. Hęc & id genus alia Pegusiani dogma tis elementa sunt; exstantque multa de hoc genere toto conscripta volu-mina. Ex ijs principijs, & eiusmodi vanitate, quàm prauus numinum cultus, quàm absurdæ cæremoniæ, quæ portenta opinionum, quæ vitio-rum sequantur monstra, non expers doctrinæ, vel rerum imperitus faci-lè quiuis existimauerit. Accedit ad cumulum malorum, quod hasce te-nebras circunsepsit dæmon, vt solet, summa difficultate luminis inferen-di. siquidem ipsius artificio planè persuasum ac penitus infixum habent Pegusij, cuiuslibet alterius, quamquam ex ipso demissæ cœlo doctrinæ vel F sectæ, decretis aut placitis, aures, nedum assensum, absque inexpiabili sce-lere præberi non posse. Bomferrus, in Cosmi de quo dicebamus empo-rio, tribus fermè annis, inter hæc exploranda mysteria, linguamque edis-cendam, ingenti labore miseriaque consumptis (ita tamen vt adiuuandis per id ipsum tempus Europæis mercatoribus operam daret) sermones de-mum de Christiana religione serere pedetentim aggreditur. Vnius æter-ni triniique Dei prouidentiam; vniuersitatis huiusce molitionem ex nihi-lo; primi hominis crimen in posteros omnes letali contagione transfu-sum; necessitatem satisfactionis infinitæ, quam pręter Deum præstare cùm posset nemo; Deus ipse, redimendi generis humani gratia factus homo, volens prudensque pro sua immensa bonitate subierit; ad hunc humanæ salutis auctorem, quotquot sese per fidem, & imitationē, & caritatem ad-iunxerint; hisce omnibus inenarrabilia quædam & sempiterna esse in cœ-lo præmia constituta: qui secus; hisce in tartaro item exquisitissima in om-nem æternitatem parata supplicia: ad vtram quisque pertineat classem, ex tremo voluentium seculorum die, cùm animæ vitą functæ, rursum corpo-ra induerint, Deum ipsum iudicem in celeberrimo superum inferumq; c[illegible]

conuo-

A [illegible] entent[illegible] planum esse facturum. Hæc [illegible]itur, & a[illegible] [illegible]ctæ fi- [illegible] c[illegible]onem expouere, Dei fam[illegible], mul[illegible]que partim [illegible] o[illegible]ibus affirmare tentasset, [illegible] quam o[illegible]duratos [illegible] omnem ve[illegible]atem animos [illegible]ola[illegible]um offenderit. [illegible] menta ridere; ali, vt pestes & piacula prorsus abom n[illegible]a[illegible] [illegible]eque multum ab vltimo exitio aberat ignotus præco, [illegible] [illegible]emoria disciplinam ac religionem porro inculcare [illegible]et. E[illegible] non sine causa veritus, ne super discrimen capitis, & quo [illegible]as ç[illegible]s, [illegible]m quoque & operam perderet; amicorum suasu, re[illegible] re[illegible]o vnde venerat in Indiam reuertit. Per eosdem ferè dies atrox Co[illegible]anus editum, in capsa, quæ piorum collationibus in maximo vrb[illegible]o[illegible]rostabat, nefariæ schedulæ à custodibus repertæ, cum horrend[illegible] Ch[illegible]um salutis humanæ parentem maledictis ac iurgijs. Lacerabatu[illegible]ul è Societate Consaluus Sylueria, qui ad Manomotapam Aethiopi[illegible]nde Christi causa peremptus est, ac tum in eadem vrbe conciones habebat, vir nobilis genere, sed virtute & eruditione multo nobilior. Huius tam [illegible]acrilegæ, tamque infandæ audaciæ crimen haud obscuro indicio

B hæsit in falsis è circuncisione fratribus, qua ex fæce aliqui ex Europa subinde, pretio à limenarchis aut nauium magistris furtim admissi, mercatorum habitu in Indiam peruehuntur. ibi cum Aegyptijs fermè Iudæis (quorum in ijs locis numerus ingens) aliarumque nationum, & sectarum hominibus, in Christiani deinde nominis damna perniciemque conspirant. Ex eo, de inducenda in illas regiones sacra Inquisitione agi cæptum ab Rege: quæ hodie per idoneos probatosque iuris diuini consultos iudicia Goæ magno rei Christianæ bono exercentur. Interea Melchior Nonnius, ab Goa per varios ancipitesque; admodum casus ad Sinarum littora primùm, inde, redemptis è custodia Lusitanis, quorum ante meminimus, in Iaponios bienn[illegible] amplius nauigatione perfertur. comiterque; & benignè exceptus ab Rege Bungi, Cosmum Turrianum nec opinato ibidem offendit, qui ab euersa excisaque iterum per intestinas ciuium discordias rabiemque Amangutio vrbe, sese in ea loca receperat. Cedrinas ædes eleganti opere, itemque aream templo condendo, necnon annuæ pecuniæ modicum quid patribus adsignauerat Rex: eius areæ pars cœmeterio è Christia-

C na consuetudine dedicata: pars altera in vsum valetudinarij publici item diuisa bifariam: vti elephātiaci, quorum est in ijs terris magna multitudo, seorsum ab cæteris ægrotis haberi, curarique possent. Id opus, quò magis nouum insolitumque, eò maiore approbatione celebratum ab incolis; multique inde, sed vt antea plebeij fermè ad Christum accedebant. At Melchior, haud ignarus, ad excitandos ad virtutem, pietatemque populorum animos, quantum sit in principis exemplo momenti; Regem ipsum varijs rationibus ad verum Dei cultum conabatur adducere: successu tum quidem minimè læto: quod nequedum tumultus planè quieuerant; & Rex è Ienxuana hæresi, quæ negat spiritum esse vllum, aut omnino quicquam præter ea quæ sensu percipimus; à voluptatibus, queis dudum adsueuerat, ad Christianæ disciplinæ seueritatem traduci se nullo pacto sinebat. Egit cum eo Melchior, vti cum aliquot saltem Bonzijs præcipua sapientiæ fama, coram ipso regnique proceribus disputationem ac certamen haberi de religione permitteret: ne id quidem impetratum. Inde cùm exiguam in præsentia cerneret proficiēdi spem; Cosmo cum socijs ibidem relicto, ad suum ipse prouinciale munus reuertit in Indiā. Sextus & quinquagesimus rum seculi huius agebatur annus. eo ipso tempore Ignatius Loiola Romæ, non tam ætate confectus, quàm ieiunijs, vigilijsque, &

que, & super omni[illegible] o Chri[illegible]
cijs, (ipsas enim duodecim ab se Dei mu[illegible]ere c[illegible]
India præterum, solemni ritu, & exquisitis cær[illegible]
tametsi [illegible] deerant [illegible] tam illustri sanct[illegible]
randum potius quam [illegible]ndendas pro eo preces ha[illegible]
Certè ab illius [illegible] vti optimum pa[illegible] c[illegible]
se conijceres) per omnes fundatæ ab eo Societat[illegible]
dam ad pios labores alacritas, nouus mentium ard[illegible]
Indicus ager, culturæ & sationibus vberiore quàm [illegible] prou[illegible]
dit. annis quippe proximis quatuor, Goæ duntaxat, præter [illegible]am summam eorum qui à Franciscanis & Dominicanis abluti sunt, [illegible]tizati ab Societate IESV mille primùm & octoginta; mox mille [illegible]ti sexdecim; dein tria millia ducenti sexaginta: demum incremen[illegible]otabili duodecim millia septingenti quadraginta duo. In ijs regia vi[illegible]o fuit, adulta iam ætate, Mealis filia, ob generis claritatem Regi Maho[illegible]etano cuidam in matrimonium destinata. hæc, tempestiuis nobilium fœminarum adhortationibus, itemque psalmis, & catechesi, & supp[illegible]bus quæ per vrbem haberi consueuerant, studio Christianæ religionis in[illegible]ensa, dum Prætor Barretus tota de re Mealem docet, ac furentem ira [illegible]ca re contendit; matris ancillarumque pertinaces & impias elucta[illegible]anus, ad paratum in platea vehiculum, adiuuante Prætore, sese proripuit. inde cum honestissimo comitatu ad spectatæ virtutis ac pudicitiæ mat[illegible]onam perlata, Didaci Pereriæ coniugem, adhibito scriba publico testibusque, Christianam sponte se fieri velle professa, post aliquot dies in Diui Pauli templo ab ipso Aethiopiæ Patriarcha vitalibus aquis abluitur, & sacro MARIAE nomine decoratur, tanta ciuitatis vniuersæ lætitia tantoque concursu; vt Prætor ipse, qua erat pietate, virga ad submouendam turbam arrepta, lictoris munere fungeretur. eidem virgini cũ à primoribus Lusitanis priuatim, tũ à Prætore data publicè munera; & annui reditus aureorũ circiter octingentorũ è fisco regio in alimenta decreti. Iam ex ips[illegible] quoque Regibus Molucarum, is qui Bactianũ obtinebat insulam, quamquam acriter obnitẽte socero Ternatensi, tamen constanti animo se se ad Christum applicuit; abolitaq; Mahometana superstitione, ac fanis euersis, defixas haud vno loco prealtas Cruces adorari à popularibus iussit. Ac Soloris quoque Rex (quæ salubris admodum ora, gradus octo cũ quadrãtibus tribus ab Aequatore in meridiem sita, leucas distat à Malaca trecentas) cum familia, regnique proceribus ab Lusitano quodam institore baptismum accepit. patres deinde à Malaca per litteras inuitatos cùm propter paucitatem non impetrasset, fratris filium Regem designatum, cui Laurentio nomen apprime bona iuuenem indole, Malacam ipse transmisit. nimirum vt ibi per otium expolitus, ad suos dein erudiendos reuerteretur in patriam. Hæc Solorani. Ac multæ insuper eius plagæ nationes cùm Euangelij nomen pertenui accepissent fama, miram in cupiditatem Christianæ religionis exarserant. Quibus vt Ioannes Rex propter multitudinem atque distantiam cunctis opitulari non posset; Indicos quidem certè neophytos nouis decretis ornare, beneficijs atque muneribus augere pergebat. is audita Petri Mascareniæ morte, cùm præclarè intelligeret ad amplificationem rei Christianæ plurimum interesse, cuiusmodi moribus ingenioque Prætor Indiam regeret; circumspectis omnibus Lusitaniæ primoribus regni, præfectum cubiculi Constantinum Brigantiæ Ducis fratrem, in id ipsum delegerat munus: qui prouinciam illam adeo sancte ac prudenter postmodum obtinuit, vti deinceps ituris eò magistratibus [illegible] exem-

A exemplum ac norma vnus ipse proponi consueuerit. Iam in id quoque Ioannes acriter animum & cogitationes intẽderat, vti Francisco Xauerio pro sanctitate viri, & immortalibus in Ecclesiam Christi promeritis, cœlestes more maiorum honores à Pontifice Romano decernerentur. Atque idcirco per litteras Indiæ Prætori mandarat, vti quæcunq; per Xauerium Deus miracula perpetrasset, verè atque accuratè indagata colligeret: cuius nos inquisitionis autographum exemplar cum testimonijs publicis priuatisque apud Conimbrigense Collegium nuper inspeximus. Hæc meditantem ac molientem, neque sera, neque inexspectata Ioannem abstulit mors, cùm ætatis annum, viribus dudum affectis, ageret quintum & quinquagesimum: vir planè magnus, & venerabilis, ac præter cæteras laudes æterno præconio celebrandus, quòd imperij moderatione, cultuque bonarum artium, & studio religionis amplificandæ, formam speciemque benefici, & mitis, ac verè Christiani Regis expresserit.

Historiarum Indicarum Finis.

SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA LIBRI QVATVOR,

IOANNE PETRO MAFFEIO INTERPRETE

IOANNES PETRVS MAFFEIVS
E' SOCIETATE IESV,
Christiano Lectori S.

VÆ de Catholicæ religionis progressu litteræ fermè quotannis ex India perferũtur, eas (quod facilè animaduerti) optimus quisq; auidissimè lectitare consueuit. Nec sanè immeritò. Quid enim ad honestam vitæ oblectationem accommodatius, quàm corpore domi sedentem, cogitatione ac mente peregrinari; transmeare Caucasum, Oceanumqué; nouas identidem formas rerum, & (vt inquit ille) mores hominum multorum cernere, & vrbes? Quid porro, vel ad animi fructum vberius, vel ad virtutis æmulationem efficacius, quàm Euangelij face dispulsis errorum atq; opinionum tenebris, veritatis lucem longè lateq; fusam intueri, & in diuerso, vel aduerso potius terrarum orbe veluti renascentis Ecclesiæ sancita miraculis, testata martyrijs, distincta personis, notata locis temporibusq; primordia recognoscere? Quæ mecum ego cùm reputarem; & superioribus annis feci libenter, vti non exiguam earum litterarum partem in Latinum è Lusitanico sermone conuerterem; & nunc easdẽ sub Indicarum Historiarum opus intentiore delectu pressas ac repurgatas, & nonnullis insuper auctas epistolis, denuò in publicum edendas existimaui. Sanè recentiores supersunt aliæ, quas mihi si per occupationes ac valetudinem licitum fuerit, latinas facere pro mea tenuitate propositum est. Tu interim (amice Lector) fruere præsentibus; ac nostros qualescunque conatus pijs apud omnipotentem DEVM precibus adiuuabis. Vale.

SELE-

SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA

LIBER PRIMVS.

FRANCISCI XAVERII E Societate Iesu ad Socios in Europam.

QVAM lætos atque vberes animarum fructus Indica ferat vinea; & non in Regijs modò præsidijs, verùm etiam in reliquis oppidis barbarorum, sanctissima Christi fides quàm feliciter crescat, fusius ad vos scripsi mense Ianuario superiore. Ego Iaponem versus ex India sum profectus Aprili mense, duobus è Societate nostra comitibus, altero sacerdote cui Cosmo nomen est, altero laico: itemq; Iaponijs neophytis tribus, quos mihi fanè videtur Dominus præcipua quadam benignitate clementiaque fouisse. namque vt in Diui Pauli Collegio Goæ, cœlesti lauacro expiati sunt, tanta eos diuina bonitas voluptate gaudioque perfudit, tantamq; ad suæ in ipsos beneficentiæ cognitionem adduxit, vt præ lætitia spirituali, piaque dulcedine lacrymas non tenerent. in virtutibus verò mirabile dictu est quantū profecerint: planè, vt ex eæ nobis iucundam atque vtilem sermonis materiam præbeant. Ad hæc, & legere, & scribere didicerunt, ac distributis in horas precationibus diligenter vacant. Interrogati à me quonam sentirent se genere considerationis potissimum affici; passionis Domini recordatione, dixerunt: itaque huic vni maximè commentationi dant operam. Articulos fidei, Redemptionis generis humani caussas, & cætera Christiana mysteria per otium cognouerunt. Percontanti mihi sæpenumerò quosnā religionis Christianæ ritus, quæue instituta sibi maximè crederent profutura; duo illa semper, scilicet Confessionem & Communionem sine controuersia responderunt. addentes insuper, sua quidem sententia neminem omninò fore participem rationis, quin auditis Christianæ disciplinę decretis assentiatur ac pareat. Vnius verò ex ijs, cui Pauli nomen, sanctæ fidei cognomen impositum est, illam quoque vocem audiui; cùm ingemiscens in hæc verba prorumperet: O miseri Iaponij; qui ea ipsa quæ Deus ad vestrum est fabricatus obsequium, adoratis vt numen. cui ego, quid ita? inquam. tum ille, quòd Solem, ait, venerantur ac Lunam; quæ res, ijs qui nouêre Dominum IESVM Christum, famulantur ac seruiunt. quid enim agunt, inquit, aliud: nisi diei tenebras ac noctis illuminant, vt ea claritate mortales ad magni Dei, & filij eius IESV CHRISTI cultum & gloriam in terris vtantur?

Verùm vt ad institutam itineris nostri narrationē reuertar, Malacam venimus pridie Calend. Iunias, anno MDXLIX. ibi Lusitanorum accepimus ex Iapone litteras, in quibus erat scriptum, principem quendam eius terræ virum velle fieri Christianum: itaque legari ab eo ad Prætorem Indiæ, qui aliquot è Societate nostra Christianæ religionis interpretes postularet. afferebatur etiam, quodam Iaponis in oppido, mercatores Lusitanos in hospitium iussu reguli diuertisse dæmonum incursibus vehemēter infestum, atque ob id habitatoribus destitutum: cùm ignaris quid esset Lusitanis ve-

 stes de-

ftes detraherentur, famulus etiam nocturno spectro perterritus exclamasset; excitatos eo strepitu, arripuisse arma: deinde famulum Crucibus vndique circundedisse hospitium: incolas verò & regulum mercatoribus aperuisse, domum eam ab dæmone inhabitari: & simul quæsisse quonam ad eum fugandum remedio vterentur: respondisse Lusitanos, nullum aduersus dæmones Cruce firmius inueniri præsidium: itaque ex eo die Cruces domibus eius oppidi ferè singulis collocatas. Nuntiabatur ad hæc, peramplum patere euangelizantibus in Iapone campum; quòd ea gens moribus mansueta sit, ingenio docilis, & acuta: quocirca magnam in spem veni, si per nostra peccata non steterit quò minus cæptis faueat Deus, ingentem animarum vim ad Ecclesię gremium accessuram. His ego rebus cognitis, tametsi ea mihi admodum læta videbantur, tamen aliquandiu substiti, mecum adhuc de profectione deliberans: sed cùm certa constarent mihi iam diuinæ voluntatis indicia, viderem que, me, si ab incepto desisterem, ipsismet Iaponijs ethnicis multò detestabiliorem futurum, (quamquam perennis ille humani generis aduersarius meum hoc iter summa ope nititur impedire) fidenti animo pergere, & primo statim aduentu Regem ipsum Iaponis adire constitui, eique mandata quæ habemus à Domino, exponere. Et quamuis apud Regiam Academia dicatur esse percelebris; tamen haud dubiam nobis, si ad certamen ventum sit, Deo fauente, victoriam pollicemur. nec nos litteratorum veremur sophismata; nec barbarorum minas, vel dæmonum insidias pertimescimus. quid enim nobis aut ab eorum scientia qui IESVM nesciunt, potest esse periculi; aut ab eorum vi, quibus nihil in nos, nisi quantum Deus ipse permiserit, licet? præsertim cùm nulla re alia, nisi diuinæ gloriæ studio & salutis animarum adducti negotium hoc susceperimus; & Iob à diabolo sacræ litteræ non nisi concedente Domino lædi potuisse testentur. Illa verò nos vna assiduè cura solicitat, ne grauius ipsi pro humana fragilitate peccemus; neue Dei auxilio, quod laborantibus ille semper benignè suppeditat, abutamur. quòd tamen ne accidat, cùm sacrosanctæ matris Ecclesiæ (cuius imperij fines, animabus ad creatoris agnitionem trahendis propagare satagimus) tum nominatim Societatis IESV meritis impetratum iri speramus.

Sanè quàm periculosum iter hoc Iaponicum est, partim ob frequentia latrocinia, partim etiam ob tempestates, quæ passim hoc mari ita sæuæ excitantur, vt præclarè agi cum ijs qui nauigant existimetur, si tribus è nauibus duæ cursum incolumes teneant. Quocirca venit mihi sæpe in mentem vereri, ne, qui è nostra Societate sapientiores videntur, si cui eorum in hæc loca mitti contigerit, temerarium esse negotium, Deumque tentari quodammodo, tam apertis adeundis periculis, putent: qua tamen eos suspicione postmodum libero, quòd spero, Societatis nostræ doctrinis ac litteris inhabitantem Domini spiritum præsidere. Illud quidem occurrit mihi sæpenumerò, quòd aliquando patrem nostrum Ignatium audiui dicentem: omnibus ijs, qui in Societate nostra versantur, summo studio conatuque elaborandum esse, vt inanes ab se timores, & cætera cuncta depellant, quæ homini, quò minus totam in vno Deo spem collocet, impedimento esse consueuere. Porrò, quemadmodum interest inter eos, quorum ita spes est in Deo reposita, vt rebus tamen affluant necessarijs, & eos qui ob id ipsum vt Christum imitarentur, & soli Deo confiderent, omnibus sese vitæ præsidijs exuerunt; sic proculdubio multum refert, vtrum quis, cùm vnicum habere se profiteatur in Dei bonitate perfugium, tum in tuto & quasi in vmbra se exerceat: an, alia re proposita sibi nulla præter Dei honorem gloriamque, sese caputque suum volens vidensque in discrimen offerat pæne quotidie: cuiusmodi si quis existat; nę illum ego propediem seculi tædio, migrandique ad Dominum desiderio affectum iri crediderim: quandoquidem hęc hominum quę dicitur vita, mors perpetua potius, ac triste quoddam à cœlestibus regnis exsilium est.

Vos interea valete fratres, dominumque precamini, vt nostram disiunctionem pro infinita sua misericordia coniungere dignetur in cœlo: nam in terris quidem ecquando post hac visuri inter nos simus, incertum est. Malacæ. x. Calend. Iulias. M.DXLIX.

EX

EX EIVSDEM PARÆNETIca ad Gaſparum Berzæum, cùm is Armuziam peteret.

N Armuziana iſta prouincia, primum, & antiquiſsimum tibi ſit Dei obſequium, & animi tui cultus. Ex hiſce fontibus cætera ad proximorum vtilitatem largè manabunt. ac proinde curabis, vt ſemel biſue quotidie te ipſe ad calculos voces: atque integer iudex cognitionem exerceas tum communem omnium illius diei cogitationum, & actionum tuarum; tum verò propriam earum, in quibus aliqua per id tempus præcipuo ſtudio vel præcauenda, vel corrigenda, vel ad perfectum expolienda ſuſceperis. In primis verò, Chriſtianę humilitati intenta cura ſtudeas velim: eaque potiſsimum obeas miniſteria prōptus ac libens, quæ cæteri velut abiecta & minimè ſpecioſa faſtidiūt. in eo genere catechiſmus eſt. quas tu partes ne alteri delegaueris. circa meridiem ſingulis diebus compita vrbis cum ſocio circuibis ipſe, plebem in templum elata ciens voce. ibi Luſitanorum filios, puerosque, & libertos, necnon ſexus vtriuſque mancipia, ſalutaribus inſtitutis atque præceptis erudies: teque publicè præeunte, promiſcuum vulgus Chriſtianas precationes, & pia dogmata reſonabūt. Atque idipſum eò maioris apud te momenti debebit eſſe, quòd eius laboris patientia non modò imperitos idiotasque ad notitiam Dei atque ad virtutem informat; ſed etiam reliquorum animos cum tacito quodam plauſu atque approbatione conciliat. Delatus Armuziam, Proepiſcopum adibis officij cauſa: eique ad genua protinus accides, & manum exoſculabere. ex eiuſdem auctoritate conciones habebis; in confeſsiones audiendas incumbes; & cæteris Chriſtiani paſtoris fungere muneribus. Simul, operā dabis, vt ab eo gratiam & beneuolentiā ineas, quò per te, ſi fieri poſsit, pijs animi ſaltē ritè pur gandi meditationibus imbuatur. Reliquos item ſacerdotes omni ſummiſſione & officio demerebere: curabisq; vt ex ijs quamplurimos ad eaſdem meditationes Deo adiuuante perducas. Præfectus item præſidij, qualis qualis ille ſit, enitere quantum poteris, vt amicus ac propitius tibi ſit: neq; res vlla erit tanti, vti dicto factoue illum exaſperes: vbi hominem tibi arctè deuinxeris; tum ſi & malè audierit, & monendo reddi meliorē putaris poſſe; & occaſio commoda inciderit; quàm amiciſsimè ac demiſsiſſimè, & ore placido eidem expones, quinam de illius actis & vita ſermones hominū ſint: ſuadebiſque, vti famæ pariter & officio conſulat. Multi erūt, qui de illo ad te querimonias deferant; tuamq; apud eum prophanis in rebus implorent opem. hiſce tu occupationum tuarum & magnitudinē excuſabis, & genus addes, vereri te, ne parū ea legatione proficias. qui numen & conſcientiam ſpernat, hunc tua quoq; monita nihili eſſe facturum. Cum Sodalitio Miſericordię, fac vt quàm optimè tibi conueniat: ſodaleſq; ipſos, quoad eius fieri poterit, manſuetudine ac beneuolentia comprehēdas: ac totum opus, quibuſcunq; licuerit rebus, pro virili parte promoueas. Aegrotos in publico noſocomio; & vinctos in carcere identidem viſes; hortaberisq; ad cœleſtes iras per ſacram confeſſionem auertendas, quandoquidē ij, propter admiſſa piacula fermè plectuntur, & ſunt qui Sacramentum Pœnitentiæ nunquam obierint. Ad hæc, vbi res poſtulauerit, ages cum præſidibus vtriuſq; loci, vt maturè cognoſcantur ſingulorum cauſæ; ac ſimul, vt egentibus miſeriſq; ad tolerandam vitam neceſſaria præbeantur. Iam, inter nauigandum, & poſteaquam exſcenderis; omni ope contendes, vti per idoneos certoſq; homines, Armuziani populi mores ac vitia domi foriſque; genera pactionum & quæſtuum; necnon in forenſi re corruptelæ, factiones, calumniæ, & alia id genus, quibus opprimitur veritas; tibi quàm notiſsima ſint: quò ad ea poſtmodum curationes ac medicinam ſcienter accōmodes. Hoc tibi ad rem ex animi ſententia gerendam longè vtilius fuerit, quàm librorū attenta peruolutatio, minimè tamen alioqui omittenda. Mihi quidem, in omnes partes plurimum ſemper illam notitiam profuiſſe perſpexi. In capeſſenda autem Chriſtiana re, delectuq; negotiorum habendo, illud vitabis in primis; ne, quorum fructus ad vnum vel ad paucos pertinet, anteponas ijs, quæ plures, vel etiam vniuerſos

attingunt: sed quò latius quidque, eò potius & antiquius tibi sit. Quos in Societatis nostræ disciplinam admiseris; eorum profectum caue ne acrioribus tentamentis explores, quàm quæ pati, vt ægroti natura, sic tyronis imbecillitas possit. Sed semper infra potius, quàm supra vires probatio sit. alioquin exacerbantur multi, sensimque desperant; ac domitis ad extremum frænis, In auia & dirupta præcipites abeunt. Atque hoc toto in genere, prorsus vitanda censeo experimenta, quæ vel inani & absurda nouitate, vel etiam procaci quadã & cynica libertate, aut risum, spectantibus, aut stomachum mouent. Tu verò sectabere quę & in vulgus accepta sunt, & cum ratione pariter ac pietate consentiunt. cuiusmodi sunt quæ posui modò; carcerẽ & valetudinaria frequenter inuisere; vinctis & decumbentibus, in vtroque homine patiẽter ac sedulò ministrare; itemque, ad paupertatis voluntariæ documentũ, panes & nummulos emendicare palam; & alia id genus. Porrò, ad regendos, & in virtute promouẽdos alumnos, illa res vna vel maximè proderit, comitate quadam eos & paternæ beneuolentiæ significatione perlicere ad arcana pectoris sui planè tibi nudanda; sic prorsus, vti omnia cogitationum initia, quibus vel à deprauata natura, vel à malo dæmone solicitantur, extemplò ad te deferre non dubitent. Hæc deferendi & communicandi fiducia & consuetudo, mirum, in omnes partes quantopere conducat. siquidem occultæ hostium fraudes, & improbæ petitiones, in mediũ protractæ, vel ipsa luce protinus euanescunt; vel, si vrgere perstiterint, varijs remedijs opprimuntur. quibus in remedijs expertæ virtutis illud est; vbi quempiam inani gloria, corporum illecebris, aliaue parum honesta cupiditate irritari cognoueris, huic præscribere spatium aduersus ea vitia meditãdi:tum, quæ excogitauerit, iubere vt ea populo per occasionem adhortationis impertiat. Hinc duplex percipietur fructus; tenacioris memoriæ, quòd ferè quæ commenti sumus, promendo & cõmemorando, altius nostris animis infiguntur: salutaris verecũdiæ; quòd nos ea non exsequi pudeat, quæ ipsi alijs facienda pręcepimus. In Sacramento Pœnitentiæ, cum negotiatoribus præsertim amplis & opulentis, sunt quæ ante criminum cognitionem, in ipsa cognitione, & post cognitionẽ obserues. Ante cognitionem; curabis, vti reus idem & actor (nisi id mysteriũ frequenter obire consueuerit) biduum aut triduum sumat ad anteactæ vitæ reputãda peccata, & simul memoriæ caussa in schedulam ex ordine referenda: vt ne imparatus, & sine aliquo morsu doloris pudorisque, ad accusationem accedat. In ipsa verò cognitione, si turpitudine flagitiorum, aut magnitudine scelerum, quod sæpe fit, absterreri hominem senseris quominus ipse se prodat; hilari facie, blandoque sermone, quinetiam, si opus fuerit, varijs te quoque morbis animi olim implicitũ fuisse testando, vti singula probè fateatur, adduces. & cùm alia diligenter inuestiganda & elicienda sunt; tum verò accuratissimè, quæ ad nefaria lucra, & res dolo malo partas aut retentas pertinent. etenim, si quem fœnore contaminatum, aut peculatu, vel Iniquis pactionibus, in vniuersum interroges, num aliena possideat; vt est procliuis ad sui tutelam, & sibimet libenter ignoscit hominum natura; facilè inficiabitur: sin genus vitæ artisue quã factitet, si vsuras, & contrahendi, mercandi, vendendi formulas nominatim exquiras, & (si regius fortè præfectus curatorue ille sit) si de interuersa interceptaue pecunia, de monopolijs per vim nefasq; institutis, deq; alijs quę magistratus contra voluntatem Regis, & ius commune plerunq; sibi pro potestate & imperio vindicant, singillatim percunctere; multorũ haud dubiè delictorum confessionem exprimes, quę reus alioqui, vel per malitiam, vel per inscitiam silẽtio forsitan inuoluisset. A confessione, si noxius tibi dura & perfricta visus erit fronte; comperendinabis videlicet, eiq; certos interea locos ad commentandũ assignabis, quorum consideratione, tamquam repetitis ictibus, è silice pectoris sui, pios gemitus, & aliquas amoris diuini scintillas excutiat. Quòd si fraudati quid fortè restituendum, vel condonandæ iniuriæ, vel scorta relinquẽda, vel eiusmodi quippiam expiandum sit; planè videbis, vti ante laram sententiam expietur, neu te largis cuiusquã pollicitationibus induci permittas: nam qui piaculis eiusmodi obstricti tenentur, ab sacerdote appellati, magis in promittendo interim faciles, quàm in pręstando postmodum fideles existunt. Vbi sine fallacia ab reo satisfactum esse didiceris, tum demum, æternis vinculis absolutum, temporario aliquo supplicio ritè iniuncto, dimittes. Si qua pecuniæ summa, seu propterea quòd iusti domini copia nulla sit, seu etiã pietatis ac beneficentię studio erit in pauperes conferenda; nequaquam ego tibi sim auctor, vt illius pecuniæ te sequestrum ac diribitorẽ exhibeas. sed eam tu (nisi si tibi secus interdum in re

præ-

præsenti videbitur) ad Misericordiæ sodales extemplò reijcies: atque id multis grauibusq; de causis. primùm, quòd tibi non æquè ac sodalibus nota est mendicorũ & egentium turba: quorum, alij sæpè morbum, alij probitaté & sanctimoniam, alij etiam inopiam ipsam egregiè simulant. Ad hęc, si pecunias ipse tractare assueueris, metuẽdum est, ne famę tuæ atque existimationi aliqua labes ab iniquis, & omnia peiorem in partem interpretãtibus, adspergatur. Quæ cũcta incommoda effugeris, si hasce Christianæ caritatis, & officij partes, eidem Sodalitio delegaueris. Quotidiani vsus præcepta, ad æternam salutem præcipuè necessaria, in B. Virginis, & in Misericordiæ templo palam in tabella propones. Ad ea perlegenda, exscribenda, &, quod caput est, obseruanda, cùm cæteros inuitabis; tum verò pœnæ loco, si res postulet, adiges in tempus certum, quorum ipse confessionem exceperis: vt inde perpetuam, si fieri posit, eius disciplinæ consuetudiné sponte retineant. Singulis verò noctibus, voce ad commiserationem accommodata, vicatim populo commendabis opportuna deprecatione adiuuandas animas, quæq; in hac vita peccato letali tenentur; quæque in altera purgatorio igne torquentur. statis per hebdomadam diebus operam conferes ad simultates ciuium dirimẽdas, restinguenda odia, forenses deinque controuersias componendas, quippe quarum impensæ magno ciuium damno sæpe sortem exsuperant. Ergo ijs omni ope obuiam ibis: atque ipsos etiam quorum interdum culpa lites aluntur, scribas ac leguleios, tibi aliquò pacto deuincire, & salutari quopiam remedio sanare conaberis. In concionibus autem, quò magis commune bonum id est, eò maiorem, vti dicebamus, industriam, & assiduitatem, & operam collocari, neq; illas ad vulgi oblectationem plausumque, sed ad morum emendationem, & vnius Dei gloriam omninò referri par est. Animorum quippe agitur salus: adhibenda vulneribus remedia; non, prurientes aures curiosis quęstionibus, & inani sermone scalpendæ. ac proinde accersita, fucata, dubia, obscura, controuersa, ne in medium adduxeris. virtutis amorem, vitiorum odium excitare contẽdes: & ex ijs quæ pro vniuerso mortalium genere Christus Dominus acerbissima pertulit, locum subinde aliquem inducendo, ad malè actæ vitæ detestationem. ad lacrymas, ad Pœnitentiæ & Eucharistiæ Sacramenta populum vehementer impelles. Inter dicendũ autem, vide ne quem eorum præsertim qui cum imperio ac potestate sunt, apertè perstringas. Exulcerare plagas hoc quidem est, non curare. & qui longius in eo genere prouehuntur, efficiunt nihil, nisi vt magno labore, fructu nullo, gratias perdant, odia colligant. Priuatæ obiurgationes in priuato adhibendæ sunt, & quidem plurima humanitate conspersæ. opulentis verò ac potentibus viris, quòd fermè delicatum & fastidiosum est genus, inter ipsam admonitioné subinde etiam te ad pedes abijcies; vel, si res tulerit, caros dabis amplexus: planè vt perspiciant non tristitia te vlla, vel seueritate, vel negotiorum appetentia, sed eximia quadam beneuolẽtia & caritate, ad officium reprehensionis adduci. Iam verò, de familiari cõuictu, & quotidiana cum hominibus cõsuetudine, haud leuis est animaduersio; multasque & magnas ea res habet cautiones: quarum prima illa est: Ita vtendum amicis, quasi non tu quidem illis, sed illi tibi olim infensi infestiq; futuri sint. Id si præsumpseris animo; longè attentius omnia circumspicies, teque ipse in officio continebis, neque in securitatem effusus, admittes quod aliquando tibi exprobrari, aut objici possit. In vniuersum tamẽ, te cunctis mitem, iucundũ, affabilem præbeas velim; vt ea comitate illecti (nam alioqui anceps & periculosa curatio est, quod item supra monuimus) omnes tibi pectorum suorũ latebras, ac recessus aperiant. Alter locus cautionis est, operam des vti studiosos rectì, verosque discipulos, à fictis prauisq; dignoscas; & conuenientem vtrisq; facias medicinam. Non enim deerunt plurimis obsiti vlceribus, qui, vel metu ne illa detegas, vel etiam captandæ ad cæteros commendationis causa, vltrò sese tuam in amicitiã ac familiaritatem insinuare non dubitent. ij, si te inter cætera ad prandiũ aut cœnam inuitent; i sanè; ac tu vicissim illos ad Sacramentum Confessionis inuita: curaque, vti prorsus intelligant, fixũ esse tibi certumque, eos omni ratione ad Christianam seueritatem, ac disciplinam, à laxiore vita delicijsq; traducere. sic fiet, vti vel in posterum te frustra interpellare desistant; vel (quod optãdum est magis) ad meliorem frugem, te duce ac magistro, tandem aliquando perueniant.

A donis muneribusque (friuola quædam excipio; quæ si recuses, largitor vtique Lusitanus contemni se putat) omnino abstinebis, vulgati prouerbij memor; Captum esse, qui ceperit. Ioannes tibi Rex omnia ad victum, cultumque necessaria detulit. eius vtere benignitate, atque idipsum modicè, vel etiam intra modum; vt votiuæ paupertatis religiosa professio constet. Si multis è partibus ad te cibaria cocta seu cruda mittentur; ea tu ad carcerem, vel ad valetudinarium publicè deportanda curabis. atque hoc pacto, in tractandis hominum ingenijs tua tibi ratio longe solutior & expeditior fuerit. Quos ad vitia proiectos, & in peccãdi libidine perperam obstinatos offenderis; gehennę quidem illos, & futuri terrore iudicij maximè commoueri oportebat: sed quoniam hæc nimium abesse longè, stulti homines putant, multi etiam propter fidei imbecillitaté, sintne omninò vlla, turpiter ambigunt; at tu, morbos, ærumnas, calamitates, exsilia, vincula, cædes, orbitates, naufragia, bonorũ proscriptiones direptionesque, & alia malorum genera sexcenta percurres, quibus in hac etiam vita impios ac praui tenaces homines afficit Deus: eaque denuntiatione perditos & insanos ab amentia reuocare conaberis. Si cum irato & flagrante cupiditate vindictæ, res tibi fuerit; blanda primùm oratione, quasi aliud agens, mulcebis hominem: dein, capto circuitu, sensim ad causam accedes, vt quam ille queratur iniuriam eleues verbis, & multo minorem opinione fuisse demóstres: aut etiam diuino permissu relatam, quod iniuriosum ille quoque se quondam in alios fortasse præbuerit. ad hæc & alia id genus dicta, si te auersabitur, cedes tempori scilicet: si dederit sese, premes paulatim acrius, & identidem instabis, quoad sedata perturbatione reliquam abs te medicinam libenter accipiat. eadem fermè obseruatione, ad leniendum dolorem, mœroremque, & cæteras animorum ægritudines, vti licebit. Atque hæc cum ijs qui Christiani censentur. Conuertendis autem ad Christum Iudæis, ethnicisque, suum item spatium ac laborem imperties: quam ad rem, ne longior sim, non pauca ex ijs quæ supra posuimus transferri commodè poterunt. Verùm de his hactenus. redeo ad prima. Tu fac in aliorum curationem ita, mi Gaspar, incumbas, vt interea tuæ ipsius perfectioni ac saluti quàm diligentissimè consulas. Vale.

EIVSDEM AD SOCIOS Goam.

IAPONEM Deo adspirãte attigimus Augusto mense, die Assumptioni Mariæ Virginis sacro, cùm festo ipso Diui Ioannis Baptistę die natali, Malaca sub vesperam soluissemus. Nauiculario vsi sumus ethnico, mercatore Sina, qui suam in id operam præfecto Malacæ detulerat. ac primò sanè feliciter nauigauimus: sed mox (vt sunt barbarorũ ingenia ad leuitatem atque ad inconstantiam prona) profectionis mutare consilium nauicularius cæpit, & in occurrentibus passim insulis tempus frustra conterere. Nobis autem in eo itinere cùm alia multa, tum illa duo præcipuè molestissima contigerunt: alterum, quòd oblata diuinitus tempestate nautæ per nequitiam abuterentur; qua elapsa, ad oram Sinarum appellere, ibique totam hyemem, cursum exspectantes ponere cogebamur: alterum, quòd in eadem naui simulacrum vehebatur dæmonis; cui nautæ, quanquam inuitis nobis & inspectantibus, patrio ritu sacrificabant. ab eodem etiam per sortes de ipsa nauigatione petebant responsa; quæ (vt aiebant, credebantq; barbari) modò læta, modò tristia reddebantur. Centum à Malaca leucas, Sinas versus prouecti, quandam ad insulam stetimus: ibique aduersus maris illius sæuitiam naualibus instrumentis, aliaq; materia comparata, post multas cæremonias & sacrificia quæsitum est ab idolo, prosperam deinceps fortunam essemus habituri, necne. cùm valdè prosperam respondisset, proinde ne moraremur diutius; sustulimus anchoras, velaque gratulabundi fecimus omnes: illi, simulacro quod in puppi locatum candelarum luminibus, odoramentisque ex incenso ligno quodam Aquilano venerabantur: nos conditore cæli terræq; Deo, & eius filio Domino IESV CHRISTO confisi, cuius cultum religionemq; amplificandi studio in ea loca deferebamur. Cùm iam essemus in cursu, placuit nautis ab dæmone percontari, vtrum nauis qua vehebamur,

Mala-

Malacam esset ex Iapone reditura. cùm in Iaponem quidem peruenturam omnino, sortilegi retulissent, verùm ex Iapone Malacam minimè reuersuram; tum verò institutę nauigationis pœnitere barbaros cœpit, satiusque ijs videri apud Sinas hyemare, & Iaponicam profectionem in alterum annum differre. Noster autem quis animus, quis tum esset dolor, cogitare vobiscū potestis ipsi, cùm de tota itineris nostri ratione consuleretur dæmon. Mox in oram terræ quam Cocincinam vocant, delati; duo, vno eodemque die (qui fuit Diuæ Mariæ Magdalenæ sacer) vespere, sanè quàm aduersa pertulimus. Etenim exasperato vehementius mari, ingentesque voluente iam fluctus, cùm iactis anchoris agitaremur in salo, apertum in ostium sentinæ vnus è comitibus nostris Emmanuel Sina fortè præteriens decidit. mortuum credidimus: nam & altè ceciderat; & à capite pæne ad vmbilicum obrutus aliquantisper in aqua iacuerat. verumtamen extractus magno cum labore exanimis grauiterque caput sauciatus, adhibita curatione, paucis diebus, Deo fauente conualuit. Nondum huius planè curatum erat vulnus: ecce tibi eodem fermè casu, eademque nauis iactatione, filia nauarchi in mare delabitur, & in omnium oculis frustra conantium opitulari, submergitur. Cuius interitum tanti sunt eiulatus ac lacrymæ consequutæ: tanto præterea, quotquot in naui eramus, vitæ in discrimine versabamur; vt admodum digna miseratione res esset. Barbari ad propitiandum per sacrificia dæmonem versi, nulla capta quiete, diem noctemque totam mactādis idolo auibus, ferculisque apponendis operam dederunt, per sortes etiam quæsiere causam infortunij. Responsum est; si is qui prius in sentinam ceciderat Emmanuel fato functus fuisset; puellam in mare nō fuisse lapsuram. Cernitis ipsi profectò, quātum nobis eo respōso dæmon ab suis ministris crearit periculum: & nobis quid futurum fuerit, nisi furentis rabiem Dominu[illegible] compressisset. sed me tamen in primis graues illæ in Deum iniuriæ, & barbarorum sacra illa sacrilega permouebant. itaque fusus in preces, Deum rogaui sæpiùs, vt priusquam fluctibus operiremur, homines ab se ad ipsius imaginem ac similitudinem conditos, tam falsis opinionum erroribus impijsque superstitionibus liberaret. tetrum quippe spectaculum, & indignum est facinus, Dei vice ab hominibus ad vnius Dei laudem factis, adorari perpetuum ipsius humani generis inimicum. Cuius de minis atq; terroribus, quibus ille mortales, nactus occasionem, aggreditur, quòd multa mihi eo die nocteque Dei beneficio contigit experiri, quamquam ea sanè cognitu vtilia sunt, tamen breuitatis caussa cætera prætermittam; vnum illud summatim attingam: huiusmodi ipsius petitiones eludi nulla ratione facilius, quàm animi magnitudine quadam ac securitate pręstanda, non illa quidem, quæ proprijs viribus, sed quæ vnius Dei tutela præsidioque nitatur. venisse tempus vlciscendi sui, crebrò mihi ponebat ob oculos. sed magis tali in re ac tempore nobis timēdum est, ne fixā in Deo fiduciam, quæ debet esse firmissima, remittamus, quàm ne ab hoste (qui nihil valet nisi Domino permittente) vincamur. Porrò, quid nobis in extremo spiritu futurum est, fratres, cùm debilitatis corporis animique viribus grauiori quàm vnquam antea tentatione vexabimur; nisi per otium prius spem totam in Deo reponere, atque ad eum tempestiuè confugere didicerimus?

Ad nauigationem reuertor. lenita paulùm tempestate, vela ventis mœrentes dedimus, paucisque diebus in portum Sinarum quem Cantonium vocant, peruenimus. Ac nautis quidem non dubium fuit, quin hyemandum esset ibidem; quamuis nos partim rogando, partim etiam eam iniuriam cum Lusitanis, & cum præfecto Malacæ expostulaturos minando, frustra eos reuocare à proposito niteremur. Sed nescio quomodo factum est, vt stationis mutandæ petendiq; portus Cincei (qui in eadem est ora) subitò consilium caperent. Eò cùm iam appropinquaremus; nauarchus à quibusdam præternauigantibus repentè fit certior, Cinceum portum à piratis compluribus obsideri. Præsens omninò periculum imminebat: eratq; ventus Cantonem reuertenti, aduersus: Iaponem petenti, secundus. quocirca subita re perculsi nautæ, volentes, nolentes, cursum in Iaponem dirigere, & nos quò polliciti fuerant (& quidem reliquis portubus insulæ exclusi) rectà Cangoximam, quæ Pauli nostri patria est, inuito dæmone perducere sunt coacti. ibi, cùm à Pauli cognatis, tum à reliquis oppidanis amicissimè excepti, dies ipsos quadraginta in addiscendis Iaponicæ linguæ elementis haud exiguo cum labore posuimus. iamque Decalogi præcepta, Deo fauente promulgare sumus aggressi, quæ Paulus noster, & cætera Christianæ fidei capita patrium in sermonem accuratè conuertit: ac nos quamprimum typis mandare decreuimus, quò

Christi

Christi notitia facilius latiusque fundatur. Idem cognatos amicosque homo impiger dies ac noctes ad salutem hortari ac docere non destitit: breuique vxorem, & filiam, multos præterea vtriusque sexus in ouile Domini compulit. Nec sanè (quod cernimus adhuc) eorum consilium improbatur in vulgus: & quia plerique norunt litteras, perfacilè Christianis precationibus assuescunt. Die qui fuit Archangelo Michaeli sacer, cum Rege Saxumano collocuti sumus: qui nos perhonorificè acceptos, vt Christianæ legis volumina diligenter adseruaremus admonuit. paucis deinde post diebus edixit licere omnibus qui sub eius imperio sunt, fieri Christianos. Hæc nobis initia sese dant: læta vtique, veruntamen admodum incerto successu. Magna quippe multitudo eorum est, qui nefaria huius terræ sacra procurant. Cum ipsorum placitis atque commẽtis, quòd Christiana tantoperè pugnat veritas; valdè suspicamur fore, vt licet in præsentia nobis fauere videantur, tamen cùm res paulatim progredi cœperit, nostram in perniciem tum sæuiant ipsi, tum verò populum concitent, alioqui per se minimè nobis infestum. Fixum autem ac certum est nobis, sicuti ab omni prorsus contumelia & iurgijs abstinere, ita ab gentibus ad cognitionem conditoris liberatorisque nostri IESV CHRISTI vocandis, nulla ratione desistere. Quod si euenerit, vt in caussa tam honesta, tamque pio ac salutari negotio vitam ponamus; næ nos id in magni beneficij loco accipiemus à Domino, cuius præceptis, animarum salutem, corporis nostri iactura mercari iubemur. Vtinam modò nos mentis candorem & simplicitatem, quæ Sancti Spiritus gratissima sedes est, cum fide præstemus. quam tamen ad rem multum nos loci opportunitas adiuuabit. Etenim remotis adeo in regionibus, inter impios dæmonum cultores ab amicorum conspectu longissimè positi, omnique pæne mortalium ope ac solatio destituti; nimirum nostrimet paulatim obliuiscimur: nosque in Deum totos necessariò effundimus. quod secus, vbi Christiana viget religio, fieri consueuit. parentum quippe vel patriç caritas, affinitates, necessitudines, amicitiæ, ad omnes corporis animique vsus parata subsidia, Deum inter & homines interponunt ferè sese: atque inde sensim ipsius Dei subrepit obliuio. quocirca eximiam in nos, hoc etiam nomine, Dei benignitatem experimur: qui cùm, hac suscipienda peregrinatione, aliquod præstare nos illi putaremus obsequium; ipsi nos potius singulari eiusdem beneficio affectos, multisque vinculis solutos agnoscimus, quæ spem in Deo nostram & cogitationem cœlestis patriæ distinebant. Ad hæc illud quoque non leue commodum accedit, quòd delicijs ijs, quæ alibi carnis stimulos irritare, mentisque & corporis vires solent infringere; hic caremus omninò. Etenim Iaponij nullum altile mactant vel comedũt, pisce vescuntur interdum, oryza & tritico nõ abundant: herbis ac pomis vt plurimum victitant. & quidem ita prospera valetudine ad multam vsque senectutem vtuntur, vt facilè appareat, quàm paucis sit eadem, quæ alioquin est insatiabilis, natura nostra contenta.

Vos item, carissimi fratres, (quoniam tanta vobis prouincia patefit) vigilate animis; vestramque industriam ac pietatem in theatro cœlesti probare contendite. id assequemini, si Christianam humilitatem, & sensibus intimis colueritis, & moribus expresseritis ac vita: quod ad existimationem auctoritatemque attinet, totum id Domino permittentes, qui vobis eam ipse per se conciliabit profectò. quòd si facere omiserit: vestra caussa videlicet, ne, quæ Dei sunt vobismet arrogetis, omiserit. Illud verò vos ego etiam atque etiam obtestor, vt veram inter vos pacem atque concordiam omni ratione retineatis: summaque ope nitamini, vt ne qua in vobis semina dissensionis existant: præclaros illos vestros conatus ac studia patiendi pro Christo, conferatis interim ad omnem discordiæ spiritum debellandum, memores affirmasse Christum, ea re suos cognitum iri, si se diligerent inuicem. Gratiam suam Dominus Deus noster ac voluntatem animis nostris insinuet, quò ex ea quàm maximè cuncta faciamus. Cangoxima. Nonis Nouembr. MDXLIX.

PAVLI

PAVLI IAPONII AD SOCIEtatem Iesu in Indiam.

VOD mihi maximè fuit optatum, vt in Iaponem redire, matrem meam, & vxorem, ac filiam, cognatos prætereaac familiares meos ab impio dæmonum cultu ac Christi religionem traducere mihi liceret; id iam Dei Domini nostri clementia singulari sum consequutus. Nunc autem alia me coquit cura, vt ij, quemadmodum ad Christum conuersi sunt, sic in fide quam ei dederunt, firmi stabilesq; persistant. quod ego cùm à Domino precor identidem; tum vos, per Christum, vt in precibus vestris ac sacrificijs mei meorumque memores sitis, obtestor: quandoquidem ad salutem (nisi principijs consentiant exitus) cæpisse nil prodest. Iaponij me sanè quàm libenter audiunt de IESV Christo verba facientem. itaque multos, fauente Deo, Christianos fore confido. Nos hic omnes corpore (vtinam æquè spiritu) bene valemus. & quamquam à vobis locorum interuallo disiuncti sumus; tamen & animis in præsentia coniuncti videmur; & erimus aliquando corporibus: videlicet cùm ad extremum iudicium excitabimur vtinam cum Domino regnaturi. Cangoxima. Nonis Nouembris. MDXLIX.

IOANNIS FERNANDI AD Franciscum Xauerium.

OST tuum ex hac vrbe discessum, inflati animis domum ad nos conuenere Iaponij, vt varijs nos interrogationibus fatigarent: videlicet rati, qui ipsorum argumenta refelleret, absente te, fore neminem. Sed Cosmus Turrianus, Deo fauente, spiritus eorum repressit: etenim interprete me ad singulas quæstiones ita respondit, vt satisfaceret: quas ego Iaponicè quoniam ipsius mandato litteris consignaui, deesse nolui quò minus ex ijs aliquas ad te perscriberem.

Quæsitum est, ex qua materia Deus animum condidisset. nam corpus quidem è quattuor constare elementis non ignorabant. Respondimus ad hoc; quemadmodum Deo, vt elementa, Solem, ac Lunam, & reliquum mundi fabricaretur ornatum, non opus fuit priore materia: sed vt existerent, ipso nutu verboque fecit; sic animos etiam ab eo creari sola ipsius voluntate, materia nulla. Tum illi percontari: qui color animi, quænam esset species. Nullam respondimus, etenim hoc proprium esse elementorum & corporum. Cùm inde efficerent, quoniam corpus non haberet, nihil esse animum; Cosmus vt eos verbis ipsorum conuinceret, interrogauit num esset aer in mundo: cùm annuissent, quæsiuit denuo, essetne coloratus aer: negarunt. Tum ille: si aer, cùm res corporea sit, nullo est colore; quanto minus, inquit, animus, cùm careat corpore? Hoc audito, cessere.

Quærere alij, dæmones quidnam essent. cùm responderetur esse multitudinem Angelorum duce Lucifero, qui elati superbia, quòd Deo sese æquiparare voluerant, cœlesti gloria sunt diuinoque aspectu priuati; cur, aiunt, homines tentat diabolus, estque eis adeo vehementer infestus? quòd eos, inquit Cosmus, ad beatitudinem illam, quam ipse amisit, conditos nouit: propterea eis inuidet, laboratque vt in fraudem inducantur

Interrogauêre nonnulli, cur, si erant cuncta quæ Deus fecerat bona, Luciferum spiritum malum & contumacem creasset? Ad ea, Luciferum, inquit, quique sunt eius sectam sequuti, condidit Deus & clara intelligentia præditos ad bonum dignoscendum ac malum, & libera voluntate ad vtrumlibet eligendum: vt eos, si bonum exoptassent, gloria, sin malum, inferni cruciatus exciperent. qua facultate quòd Lucifer ac reliqui dæmones abusi, pro Deo adorari cõcupiuerunt; idcirco pœnas dedere, & sua ipsorum

terneret. itaque Dominum Deum nostrum ex animo colere statim decreuit. id quò melius faceret, omnibus rebus quibus ad eam diem vtebatur, abiectis, exiguum sibi tectum, aliqua ex parte à nobis adiutus, cum socio suo Barnaba exstruxit. ibi morantur ambo, & victum sibimet suis manibus operantes quærunt: nihil è domo nostra, nihil aliunde gratis accipiunt: vnam acquirendæ virtutis rationem sciscitantur à nobis, in qua, ceu nouellæ plantæ, adeo feliciter crescunt, vt mei me sanè ex eorum comparatione pœniteat. Eodem tempore Iaponius alius quidam ad Deum conuersus est, magna humanitate vir, acutoque iudicio, annos natu pslus quinquaginta: & quamuis, antequàm constituit Christiana sacra suscipere, diaboli tentationibus adeò vexatus est, vt in morbum inciderit; postea tamen quàm Deo sese commisit, manna absconditum affatim hausit, & nunc de pristina sua impietate deque excellentia diuinæ legis loqui non desinit. Is nouo nomine Paulus appellatur: & quòd magna prudentia & ingenio præditus est, & nihil vnquam adorauit in vita (nam Iaponiorum superstitionem inane semper nescio quid iudicauit) suo exemplo multos ad religionem impulit Christi: cui ille haud sanè sictè dat operam, siue transferendis in patriam linguam scriptis quibusdam. (qua in re valet plurimum, & stylus eius valdè probatur) siue alijs mortalibus omni ratione ad veritatis viam trahendis: præsertim verò confirmandis ac retinendis in fide neophytis, quos ante Paulus iram vehementer insectabatur. Vxor eius, & filij sunt iam Christiani, cum ipsius fratre non minus ingenioso, & ornato, alijs præterea ipsius affinibus, & amicis.

Septuagesimum vel octogesimum alius circiter annum agens, vir nobilis, ac dynasta, superstitionem suam cum Christiana religione commutauit: idolorum ante id tempus cultor egregius, quippe cui, simulacris humi de more statuendis venerandi caussa, præ assiduitate laboris occalluerant manus. nunc verò tanta ei lux veritatis oborta est, vt de laboribus ab se frustra susceptis, deque sua cœcitate verba facere nunquam desistat. is idolorum loco templum ædificare decreuit, quo Christiani ad sermones inter se de cultu diuino serendos augendæ pietatis caussa conueniant: & vniuersis qui sub imperio suo sunt, omni conatu persuadere constituit, vt ad Baptismum accedant: quo lustratus est eius quoque filius annos natus triginta, qui domum nostram Christianæ doctrinæ & sacrorum caussa ventitat. Tria passuum millia distat ab vrbe Amangutio vicus quidam. ibi ad quinquaginta, vel sexaginta neophytos rusticos operarios omnes, tantũ rerum diuinarum studium ceperat, vt litterarum prorsus ignari, litteratos homines populares suos argumentando conuincerent. Quin etiam eius loci Bonzius ipse, cùm illos sępe sermone atque altercatione lacesseret, turpiter ab ijsdem superatus ac victus, existimationi suæ denique migrando consuluit. eius discessu neophyti valde leuati sunt Ijdem pariter vniuersi certum in locum sæpe se conferunt, vbi de cultu diuino disseritur, admonentque inuicem se se, & ad fidem, ac religionem hortantur. Verùm de statu rei Amangutianæ plura cognoscetis ex epistola Cosmi Turriani, quam misit in Bungum; ex qua ego hæc quę sequuntur excerpsi. Ex hisce pauperibus multi facti iam sunt, fiuntque semper aliqui Christiani.
" ijdem precationes tenent, easque ad ianuam fere quotidie recitant: tum singulis caxa
" (quod monetæ genus est) in eleemosynam datur: quare illi admodum læti, & Domino
" gratias agentes domum se se recipiunt. ijdem, Dominicis diebus, cùm in ordinem discu-
" buêre; qui Christiani ad sacrificium veniunt, aliquid ijs præbent eleemosynæ caussa: ita-
" que & illi beneficio gaudent, & Christiani rei totius dispositione atque ordine delectan-
" tur, & omnes in vniuersum Domino gratias agunt; cuius sibi munere, anteactæ ipso-
" rum vitæ fœditas patuit. Paulus & Barnabas Meacenses Bonzij duo mirabiliter in fide
" proficiunt. Faxit Dominus, vt ad finem vsque perseuerent. Die qui fuit DD. Cosmo &
" Damiano sacer, vespere mortuus est Ambrosius Eunadus Faisumius, Regis œconomus.
" eius funeri mecum interfuêre plus ducenti sexus vtriusque neophyti. signum Crucifixi
" vnus è neophytis præferebat; & quoniam demortui domus à nostra plurimum aberat,
" pompa mediam per vrbem necessariò ducta est. Efferebatur autem corpus admodum ex-
" celso feretro, tantaque funalium multitudine, vt ipsam diei lucem repræsentarent; ac
" terræ quanto licuit apparatu cæremonijsque mandatum est. Commouit ea res aliquan-
" tum ad impias sectas deserendas cognatos ipsius, & maiorem ciuitatis partem: quas qui-
" dem sectas planè relinquerent, si diuinæ legis interpretum hic foret copia. Vxor autem
" eius continuò pauperibus fecit benignè: nam & ipso quatriduo præbuit ipsis epulum, & è
" domestica supellectili multa distribuit: in ijs etiam vestem sericam, ex qua conficietur
"

pecunia ad ædificandam illis domum in area, quam idcirco nobis neophytus quidam » attribuit. Hoc eius rectè factum, cæteraque neophytorum erga inopes beneficia, qui- » bus bis terue cibaria singulis mensibus largiuntur, compenset Dominus: quem vos ro- » gate fratres mihi carissimi, vt hæc ab illis fiant, nullam ob aliam caussam; nisi vt eidem » placeant: & simul in officio me sua benignitate confirmet. »

Domus ea, cuius meminit Cosmus, perfecta iam est. Absolutum est opus, v. Calend. Iulij, & diebus aliquot ibidem sacrificatum, sermonesque de ipsius fundatione sunt habiti. Hactenus de rebus Amangutianis. Nunc ad Bungenses venio. Anno M D L I I I. nostri lapidationibus ibi malè accepti sunt, cõfictis in eos criminibus, quòd carne vescerẽtur humana. sed Rex, caussa cognita, rem totam breui compressit, dispositis custodiæ caussa circa domum nostram interdiu noctuque vigilijs. atq; ea sanè præclara fuit neophytorum probatio: quippe nos quò maioribus cinctos videbant angustijs, eò maiorem ipsi firmitudinem animi constantiamque præseferebant. Eo tempore multæ ad neophytos conciones, multæ contra Bonzios disputationes habitæ sunt: qui victi, cùm quid agerent non haberent, insigni mendacio populũ onerarunt, nulla re scilicet Christianam à Iaponica religione differre. Res erat sanè periculosa. itaque nostri diuinæ gloriæ zelo inflammati, nil aliud per eos dies docere populũ instituerunt, nisi hæ duæ religiones quantopere inter sese differrent: legem quippe Iaponicam fabulis atque mendacijs: Christianam verò planè certissimis niti principijs. Atque ob id ipsum Balthasar Gagus librum Iaponico sermone conscripsit, ac dedit Regi, quem Rex coram se, suisq; consiliarijs recitatum, ac vehementer probatum, suo signo obsignauit, atque ad Balthasarem remisit, iubens ei renuntiari, se libri eius exemplum descriptum habere, quod sc: proinde exemplar obsignatum vt erat, ostenderet magistratibus, vt eos perspecta Christiana veritate & doctrina, beneuolos & amicos haberet. Ex eo tempore adhuc in pace fuimus. Bonzij in Dominum credidere complures. in ijs quidam legisperitus ex eorũ ordine, qui commentationibus vacant, noster antea vehemens aduersarius. Hic ita deinde clarum veritatis lumen affulsit, vt in exquirendo Christiani hominis officio nunquam defatigetur. Tanta verò tranquillitate fruitur animi, atque ita Dei beneficia ipsius hærent infixa memoriæ; vt pro ijs à quibus Christiana mysteria didicit, & à quibus huc missus est, denique pro cunctis Euangelij præconibus preces ad Dominum assiduè fundat. Anselmus est quidam Dominus vici non longè ab vrbe positi. is, vt vxorem ad cultum Dei traduceret; anno superiore venit ad nos, & Balthasarem domum suam adduxit; qui fœminam, & domesticos omnes, aliosque complures necessaria ad religionẽ rudimenta edocuit, & conuertit ad Dominum. Horum exemplo tãtus in reliquis eius vici incolis motus animorum est factus, vt omnes ferè Christiana iam sacra susceperint. Vicus est alius, decem leucas ab vrbe: illuc item anno superiore lucri caussa se contulit neophytus operarius quidam, Antonius nomine. ibiq; reperit hominẽ, qui à dæmone septem iam diebus ita præfocabatur, vt nihil neque esculentum, neque poculentum per fauces posset demittere. Hunc miseratus Antonius, & simul recordatus latronis eius, cui culpam suppliciter agnoscenti Dominus noster IESVS CHRISTVS ignouerat, aquam in vas infundit, expiatque manu sua per lignum Crucis. deinde hortatur ægrotum, vt peccatorum suorum agat pœnitentiam, & credat in eum, à quo & conditus fuerit, & salutem possit accipere. Annuit ægrotus, & continuò porrectum sibi poculum aquæ totum penitus hausit, appositumque oryzæ paulum, sine labore comedit. Quæ res ægrotum ita permouit, vt cùm primùm per corporis vires liceret, ad nos conferre sese Christianæ religionis suscipiendæ caussa decerneret. itaque fecit: omnem superstitionem abiecit, Christianos ritus ac precationes edidicit, paucisque post diebus est mortuus. Alium etiam conuertit ibidem Antonius, claro admodum genere natum. Lucas nouo iam nomine dicitur. Is cùm Baptismi caussa ad nos venisset, postea quam ablutus est, Balthasarem domum suam cum Ioanne Fernando, Antonioq; perduxit. ibi dies aliquot instituendis baptizandisque ita multis vacarunt, vt ex vna tantùm Lucæ familia, sexaginta capita (in his vxorem Lucæ, duosq; filios virili ętate) cœlesti lauacro purgauerint. Quorum tanta constantia, tantum animi robur apparuit; vt suo exemplo alijs ad fidem trahendis numerum deinde trecentorum impleuerint. Annus circiter agitur, cùm quidam oculorum acie sanè debili baptizatus est. is Dei benignitate factum est, vt vnà cum animi lumine oculorum quoq; lumen reciperet: etenim cõtinuò

clarè

clarè cæpit videre: cuius rei fama cùm latius manasset; Iaponiorum ad nos concursus hinc inde statim est factus, partim cœcorum, partim vario morborum genere, vt lepra, febri, alijsque huiusmodi laborantium, in quibus Dominus pro sua sapientia, cœlestis numinis vim sæpe declarat. Quod vt facilius cognoscatis, nonnulla referam, quæ in hoc genere contigerunt. In popularibus neophyti illius, quem ex oculorum debilitate repente conualuisse docuimus; iam inde ab ipso abauo quidam hæreditario veluti iure, & quasi per manus acceperat, vt à dæmone torqueretur. atque is impetrandæ salutis caussa, in victimas & impia sacrificia patrimonium pæne consumpserat. Verùm dæmones idolis inhabitãtes, quò maiores sibi honores haberi cernebãt, eò vexabant hominem grauius; nec illius tantummodo cruciatu contenti, arreptum ipsius quoq; filiũ annos natum triginta adeò malè accepêre, vt multos dies nihil omnino gustaret, nec iam patrem, vel affines agnosceret. Balthasar vbi id resciuit, contulit eò sese, cumque filium in ipsis tormentis offendisset, iussit eum Diui Michaelis nomen pronuntiare. paruit ille, & in ipsa pronuntiationis clausula tam vehemẽter intremuit, tanta cum gesticulatione, motuque membrorum, vt qui astabãt, rei miraculo perhorrescerent. Verùm diuinæ placitum est bonitati, vt simulatque super eum Balthasar sacra illa effatus est verba: In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti; à nequissimo spiritu liberatus; continuò & cibum & vsum mentis rationisque receperit. Deinde verò vnà cum patre Christiana rudimenta edoctus, & vterque sacro fonte lustratus est; ac filius quidem, Michaelis: pater autẽ, Pauli nomen assumpsit. Paucis post diebus, eiusdem Pauli filia, soror Michaelis, ad templũ nostrum accessit, quæ itẽ triginta iam annis malè à dæmone habebatur. Ea cùm velle se Christianam esse dixisset, vehementi pariter ipsa timore corripitur. Tum Balthasar ad exorcismos confugit, cæpitque mulieri suadere, vt nomen IESV, nec non D. Michaelis pronuntiaret. illa verò discruciata grauissimè, ore compresso, voce veluti in cantum soluta, respondit, si, Xacæ & Amidæ, qui legem dedere Iaponijs, idola repudiarentur, neminem adorandum esse præterea: neque verò se cuiuspiam vi, ab eorum cultu posse abduci. Postridie qui dies fuit Beatissimæ VIRGINI sacer) templo Christianis referto, cùm mulier quoque adesset; Balthasar sacro peracto, ad exorcismum redijt. Hic dæmon versum eiulare, iniuriam conqueri, fœminamque torquere. Cùm in eo statu res esset, Christiani qui aderant, in preces dedere sese, nec ita multo spiritus ille nequam erupit, mulier autem valde leuata est, atque integra prorsus mente, potum petijt, porrectamque sibi aquam lustralem seu benedictam, ebibit. Tum iussa dicere IESVS, MARIA, tam suauiter pronuntiauit, vt vox Angeli videretur. Ex eo tempore nunquam deinceps à dæmone vexata est, iamque Christiana sacra suscepit. Qui ægroti huc deuenere, ex ijs ad trecentos iam Christiani cernuntur. quorum sermones inter se de beneficijs à Domino post Baptismum acceptis, operæpretium est audire, dum hic patientiam in morbo ferẽdo, ille recuperatam prope valetudinem prædicat. solent autem huiusmodi ægroti, decẽ alios, quinde cim ve singuli ad Christianam religionem secum adducere, quorum corpora non alio medicamento curantur à nobis, nisi aqua benedicta, cuius virtus in hoc regno multis experimentis, præsertim verò in oculorum curatione, quibus Iaponij vulgo laborant, est comprobata: vt eius petendæ caussa à leucis decem vel duodecim vndique concurratur ad nos.

Hoc anno, qui post Christum natum est MDLV. in hac æde sacra Funaiensi, à Cineralibus ad Paschalia vsque solennia, conciones quotidie cum sacrificijs habitæ sunt, tanta neophytorum frequentia, vt eos domus nostra non caperet, tantoque animi ardore, nonnulli vt è pagis pridie domum nostram venirent, quò postridie manè ad tẽpus concioni adessent; nonnulli autem ad templum duabus ante lucem horis accederent. quibus rebus homines ita vehementer inflammabantur, vt quotidie fermè deni, duodeni, vel etiam viceni post catechismum fierent Christiani. Itaque baptizati sunt eo toto Quadragesimæ tempore, quadringenti. A Paschalibus ferijs vsque ad Pentecosten eodem feruore ac studio continuatæ sunt quotidiè conciones, neophytorum rogatu, qui propitiandi Domini caussa mysterium Confessionis sanè quàm diligenter frequentant; quorum vitæ morumq; immutationẽ post Baptismum, noti affinesq; eorum valde mirantur, quippe, vt quisque maxima pro Christi nomine ignominia afficitur, ita se beatissimum putat. Quidã etiam, cũ initio conuersionis, nonnullo pudore territus latitaret; ita se nunc palam penitùs in caussam Christianam tanta sua cum delecta-

lectatione demisit, vt verbo Dei potius quàm cibo sustentari aliquę videatur. Cæremonia quoq; nostra funebris magna cũ admiratione probatur ab ethnicis: vt funus quod primũ duximus, hominũ plus tria millia spectandi caussa celebrauerint. cùm autẽ pauperibus æquè ac diuitibus honorem à nobis vident haberi; tum verò legi Domini Dei nostri simile nihil fatentur esse. atque lex ea sanè latè vagatur in hoc regno Bungensi: nam præter vrbanum neophytorum gregem; Iacali quinquaginta, vel sexaginta, Sicqui di totidem, Quinctani (pagorum hæc nomina sunt) plus ducenti visuntur. Neophytus quidam est, quem cæteri ob eius virtutem parentis loco venerantur & colunt; qui sępe ad sacrificia & conciones huc ventitat. Is ea circuit loca, & cunctos ad officium ad hortatur. Superioribus diebus Balthasar Gagus cum Ioanne Ferdinãdo Firandum profectus est ad Lusitanorum, qui ibi erant, confessiones audiendas. Rex autẽ ante quàm discederet, venit ad nos, iussitq; Balthasarem de commeatu sine cura esse: daturum se qui eum prosequeretur, & omnia ad iter necessaria compararet, idemque, si Balthasar vellet, præstaret in reditu: pręfectis etiam, quacunque transeundum esset, iumenta & cętera quæ opus forent, se imperaturum. Eum nunc in singulos dies exspecto. mecum hic de neophytis remansère senex quidam, Antonius nomine, quinquaginta vel sexaginta natus annos: & alij pręterea quattuor vel quinque homines impigri ad necessaria negotia obeunda.

Scriptis iam litteris, ex Ida pago non longè ab vrbe posito mulier quædam cum marito ad hoc templum Baptismi caussa se contulit. Sed vterq;, quod Balthasar aberat, domum suam re infecta, consilioque pæne mutato reuertebantur. Id vbi cognouit Antonius is quem modò nominaui, me appellauit, vt preces ab omnibus, qui aderant, ad Dominum pro vtroque eorum habendas curarẽ. itaq; dum orationem Dominicam elata voce multi pronuntiamus, conspecta mulier est adeò vehementer intremere, vt illá ipsi tres homines regere & continere nõ possent: dentibus verò tã acriter infrendebat, vt viderentur effringi. interea constrictis ipsius manuum digitis, mulierem signo Crucis, & aqua benedicta lustrabat Antonius: nobis ex altera parte in oratione Dominica & Angelica salutatione perseuerãtibus. Post hæc mulier aliquantulum consopita, simulatq; expergefacta est, iussa dicere, IESVS, MARIA, primùm veluti indignabunda pronuntiauit. tum ei manus arctius iterum vinciũtur, precationi simul omnes insistimus: nec ita multo post fœmina dolere manibus, & lamentari, & rogare vt sese quàm citissimè soluerent. Deinde, pia admodum voce proferens, IESVS, MARIA, verum Creatorem suum adorare se dixit, grauemque sese peccatricem agnoscere. Eadem mihi postea affirmauit, se toto septennio cordis ingentem sensisse grauedinem, sed iam ea leuatam, & exhilaratam esse. Postridie manè cum marito discessit: redituri ad Baptismum cũ primùm Balthasar Firando reuerterit. Mihi sanè magnam tota res attulit voluptatem, & ex eo die planè alia mulier atque antea, visa est. multa pręterea in hac regione geruntur à Domino: qui nos pro sua bonitate idoneos vineæ suæ cultores dignetur efficere. à Bungo 12. Cal. Octob. MDLV.

TAQVÆ REGIS FIRANDI AD Melchiorem Nonnium.

PATER Mag. Franciscus cùm meum in hoc regnum venisset, Christianos fecit magna animi mei voluptate nonnullos, quos equidem commendatos habeo, & ab omni iniuria tueor. Bis deinde ad nos venit etiam Pater ille qui Funaij versatur, baptizauitque cùm ex affinibus meis aliquot; tum ex reliqua nobilitate permultos: quem ego virum aliquoties audiui, eiusque doctrinam, quæ mihi penitus hæret in medullis, ita probaui, vt CHRISTVM sequi planè decreuerim. Quocirca te in meo Regno videre magnopere cupio: semel quippe mentitus, non mentiar iterum. Tu si ad nos te contuleris; & rem Deo gratissimam feceris, & à me quàm honorificentissimè liberalissimeque tractaberis. Firando.

Taqua Nombo Firandi Rex.

COSMI TVRRIANI AD SOCIETATEM IESV IN LVSITANIAM.

EX quo tempore à Francisco Xauerio, qui postea migrauit è vita, Amangutij sum relictus, res per humani generis aduersarium minimè tranquillæ fuerunt: qui cùm intelligeret quantum Euangelij promulgatione proficeretur, omni ratione eam impedire conatus est: bellum enim Regem inter ac populares eius ita perniciosum excitauit, vt vigesimo post meum aduentum die, Rege ipso cum filijs interfecto, alium, qui Regis Bungi erat frater, in magna tamen principum dissensione, suffecerint. Nec tamen à nobis interea cessatum est: nam ad annum M D LVI. (quod spatium fuit annorum circiter sex) assiduis concionibus, cæterisq; ex instituto nostro ministerijs obeundis, Christianorũ duo millia fecimus: quo tempore nonnulli è proceribus, coniunctis viribus contra nouum Regem, sectatoresque ipsius, vrbi Amangutio sæuum adeò incendium intulerunt, vt cùm amplius decem millibus familiarum incoleretur, vnius horæ spatio vniuersam flamma peruaserit. Nec sanè domus nostra, templumque ab eo incendio fuit immune. Post hæc affertur nuntius, aduentare hostes; quo audito Christiani conueniunt, communique sententia statuũt, non esse mihi in ijs tumultibus commorandum: denique vigesimò post incendium die, cùm iam hostium exercitus ab vrbe non plus tribus millibus passuum abesset, vehementer à me efflagitant, orantque vt inde discedam. quorum ego precibus eo animo cessi, vt post eas turbas, ac seditiones redirem. Cõsilio profectionis meæ cognito, reliqui Christiani ad me concurrunt, nullam ea nocte partẽ capiunt quietis, cùm alij peccata cõfiterentur, meumque discessum lugerent; alij mecum vnà decedere decreuissent. quos ego vt potui, verbis solatus, discessi, multis me nihilominus ad nouẽ millia passuum prosequentibus summo cum dolore ac gemitu. mortuum parentem in conspectu eos habere dixisses. Nimirum præsagire iam tum videbantur calamitates, quæ postea contigere: quippe deinde, & vrbs funditus euersa est, & summa annonæ inopia, aliaque id genus multa incommoda cõsecuta. In itinere cùm diuellerentur à me, ecce tibi denuò lacrymæ virorum, mulierum, puerorum; quæ me sanè magno mœrore, tristitiaque affecerunt: atq; ita illi ad suos regressi sunt, ego Funaium iter intẽdi, qua in vrbe versabatur Balthasar Gagus cum duobus fere millibus Christianorum, quos ibi fecerat, eratque magna apud Regem in gratia, ad quem Prætor Indiæ certum hominem Regis Lusitaniæ nomine cum pretiosis muneribus misit, egitque gratias quòd nos adeò humanè liberaliterque tractaret. Hoc ille officio permotus, ædes nobis optimas ex materia cedri na est elargitus: è quibus templum exstruximus cum reliquis ad incolendum necessarijs ædificijs, operam suam in id nauantibus admodum impigrè Christianis. Decreuit etiam nobis aureorum quinquagenum vectigal. Inde cùm æstus belli iam deferbuisse videretur, ethnici multi ad verbum Dei confluebant, ac fere semper ad Dominum conuertebantur aliquot, decem interdum, interdum quindecim, pluresque aut paucio res, prout mentes eorum Spiritus sancti claritas illustrauerat. Amangutio etiam Rex, regnique proceres, missis per Christianos epistolis, nos ad se inuitarunt. qua de re cùm Regem ipsum Bungi amicitiæ caussa consuluissem, respondit adhuc maturum non esse: simulac foret, se moniturum. suspicati sumus occultam aliquam coniurationem ipso conscio aduersus Amangutij Regem esse conflatam: nec sanè temere, nam ex principibus quidam potens, Amangutium ex incendio fermè iam instauratum aggressus, diruit, magna ciuium parte vel spoliata, vel in seruitutem abducta, Regis etiam fratre cum omnibus ijs, qui partes eius sequebãtur, occiso. Ea re cognita, Bungi Rex magnas copias ad Amangutium occupandum misit, quo euentu, adhuc incertum est.

Anno M D L V. octauo Idus Septemb. Rex apud nos sanè quàm iucundè cœnauit: à cœna de Deo verba fecimus. ipse per quendam ex amicis iussit nobis renuntiari velle se certos pecuniæ fructus assignare alendis ijs, qui in sua ditione Dei legem docerent. Respondimus, nobis hoc non esse ita necessarium, sed in pauperum subsidium hospitalem

spitalem domum à nobis ædificatam esse,quæ huiusmodi ope admodum indigeret, orare nos Regem, vt beneficium illud in eam domum conferret; quod fecit, & simul iussit nobis attribui aream in vrbe imperij sui admodum ampla ac celebri Facata nomine, ab vrbe regia quinque dierum itinere, vbi iam Balthasar Gagus aliquot fecerat Christianos. Eò nunc Balthasar idem est rediturus, vt ibi diutius commoretur, atq; commodius Euangelium prædicet. Christus Dominus noster, eas vires nobis easq; virtutes impertiat, quæ ad assiduos huius prouinciæ labores atque pericula sunt necessariæ. Valete vj. Idus Septembris. M D L V I I.

GASPARIS VILELÆ AD Societatem Iesu.

ANno MDLV. cùm in hæc loca Melchior comitesq; peruenissemus, nihil ad vos scripsi, propterea quòd redituro mox in Indiam Melchiore, satis fusè de moribus hisce, ac regionibus ex ipso vos cognituros putabam. Nunc ea persequar, quæ post eius discessum præsente me contigerunt, quò in omnibus immensa Dei bonitas magis eluceat.

Vbi terram hanc attigi, iussus sum Funaij habitare cum Cosmo Turriano, partim vt ingrauescentem iam illius ætatem, in tantis ac tam multis laboribus aliquo auxilio subleuarem; partim etiam, vt ex eius consuetudine edíscerem, qua ratione horum Christianorum ingenia colenda tractandaque sint. Balthasar autem Gagus, qui ibi erat, Firandum est missus, vbi portus est in primis celebris, & Christiani nonnulli: Regulus præterea vrbis eius valde nos diligit, fecitque nobis potestatem areæ coemendæ, qua in area Virginis Matris ædem sacrã excitauimus ad pios Christianorum vsus, cũ Iaponiorum incolarum, tum Lusitanorum, qui eò commeant. Gagus ad Regulo humanè exceptus est cum alio fratre nostro, itemq; alio Iaponio Christiano in rebus diuinis admodum erudito, quos secum adduxerat. Hos deinde cognouimus in neophytis instituendis magna cum laude versari. post Gagi discessum, aream coemimus patentiorem, donauitq; Rex nobis peramanter quasdam ædes in proximo, quæ statim nobis vsui fuere. ex ijs quippe templũ exstruximus, addidimusq; tecta nõnulla nobis ad incolendũ necessaria. Opus ad culmen perductũ est die sanctis omnibus sacro, anno M D L V I. Melchior primum in eo sacrũ fecit solenne. Inter hæc tempus aduenerat, quo Melchiori in Indiã redeundũ erat. quẽ à nobis dimisimus, nulla spe in hac quidẽ vita nos reuisendi. Inde Christianę rei ex instituto dedimus operã nõ sine aliqua difficultate propter occultas conspirationes aduersus Regẽ in vrbe cõflatas à reliquijs coniuratorũ, quos mense ante nostrum aduentũ capitali supplicio affecerat, ac deinde ad cæteros minori suo cũ periculo puniendos in insulam quandã, quæ arcis instar est, sese receperat. His ce tumultibus & recentes Christiani vehementer, & nos etiã aliquantũ perturbabamur animis, q ex Regis interitu (si fortè id cõtigisset) aut mors nobis imminere sine dubio videretur, aut certè multa ac grauia incõmoda, q̃ magno nobis impedimento forent quominus rẽ ex animi sentẽtia gereremus: verũtamen nõnullis à Rege concessis, pax inter eum & ciues composita est, & qualecunque otium consecutum.

Instituti aũt nostri in Iaponijs adiuuandis eiusmodi ratio est. Primũ, quoniam plurimis tantæ sunt tenebræ, vt animã simul cum corpore interire, nullumq; Dei iudiciũ de rebus in vita bene vel malè gestis futurũ existiment; duos menses quotãnis, Nouembrẽ ac Decembrem, vsque ad octauum diem ante Natales Domini ferias, ponimus in quotidianis, de morte, iudicio, pœnis inferni, deq; celesti beatitudine cõcionibus; ad quas vniuersi fere conueniunt Christiani. Die verò mortuorũ omnium cõmemorationi dicato, in eandẽ rem maiori etiã studio ac cæremonia incũbimus. Toto aũt eo tempore, cenotaphium habemus atratũ: super id, responsum vnum verbis conceptis quotidie pronuntiamus, & sacra rituum illorũ mysteria populo exponimus. Quo quidẽ anni tempore tanta vis frigoris est, vt præter assiduũ gelu matutinũ, multa etiã è cœlo decidat nix. Sed Dominus pro sua clementia, necessaria nobis remedia suppeditare non desinit.

In festa Natalia, dimissis per finitimas villas nuntijs, Christianorũ conuẽtum indiximus; quorũ, à viginti quattuor, ac triginta millibus passuũ, tanta multitudo confluxit,

vt eos templa duo cõiuncta, ędesq́; nostrę priuatę non caperent. Media nocte sacrũ solenne ritè peregimus cũ hymnis quibusdã pijs, de laudibus Nataliũ Domini, & nõnullas è sacris litteris historias exposuimus, quib' rebus Christiani admodũ delectati, & in sacrosancta fide firmati sunt. Post eorũ dierũ celebritatẽ cũ æquum esse non videretur, vt intra domesticos parietes inclusi, animas IESV CHRISTI sanguine redẽptas in desertis regionibus perire pateremur; missus sum cum Ioanne Fernando ad vicum, quẽ Cutamen appellãt, vbi aliquot Christiani visuntur, quò & gẽtilibus viam veritatis ostenderem, & Christianis solatium aliquod atque vtilitatem afferrẽ. Et quoniam iter illud pedibus iniquo anni tempore sine vllo commeatu faciebamus; nec frigoris nec famis incommodum defuit. Peruenimus ad montem, vbi nos quidã ethnicus excepit hospitio, & paululum oryzæ dedit in cibũ: & quia lucebat adhuc, ab eo petijmus, vt viam nobis ad vicum quendam finitimum monstrare ne grauaretur: quo cùm peruenissemus, ad vetulam Christianam probi viri vxorem item Christiani, diuertimus. cuius nobis in ministrando studiũ, & alacritas, cum veteris illius, ac nascentis Ecclesiæ laudibus procul dubio comparanda, omnem prǽteriti laboris molestiam, ac defatigationem abstulit. Cœnam pro ipsius angustijs parauimus ex herba inamę quam appellant, atq; nasturtijs, cùm anus ad nos calefaciendos ignem paucis quas habebat paleis excitasset. Eadem monita à nobis, vt aliquos ad Euangelium conuocaret, quamquam nox erat, frigusq́ue permagnum, tamen tantam in ea re diligentiam adhibuit, vt multos barbaros adduceret, ad quos cùm apud senem quendam de salutis ipsorum ratione verba fecissemus, decem ex ijs permoti diuinitus Euãgelio credidere: quos simulatq; opportunum est visum, magna nostra lætitia baptizauimus. Accessit ad hos etiam senex annos natus septuaginta, cuius domi sermo de Deo quem diximus) habitus fuerat. Is cùm annos circiter octo graui admodũ valetudine laboraret, ita vt mẽbris pæne solutis, interloquendum vehementissimè tremeret, multis in vita homicidijs perpetratis, dæmonis cultor, cuius speciem sese identidem offerentem adorabat vt Deum; biduo post Baptismum Dei beneficio sanus, ac liber ab omni tremore surrexit, & omnibus inspectantibus, diabolicas syngraphas aliaque id genus igne combussit.

Ex eo loco profecti, antequam Cutamen peruenimus, nos in itinere nox oppressit, in magnis tenebris, frigore, gelu, incerti qua iter esset, aut quem percontaremur, Deum precati nos in viam dedimus, & in cuiusdam ethnici hospitium incidimus, qui nos ad Christianum honoratum hominem habitantem in ea solitudine misit, quem antequam inuenimus, iterum errauimus, sed ea ipsa noctis hora nobis obtulit Dominus, qui nos ad optatas illius Christiani ædes aliquando perduceret. Is nos simulac vidit, statim nobis prouolutus ad pedes, nunquã se tanto in honore fuisse dicebat. ea nocte in consolandis animandisq́ue Christianis eius domesticis ibi posita, postridie manè profecti, Cutamen venimus, acceptiq́; hilariter sumus à Christianis, qui cognito nostro aduentu obuiã nobis processerant. Hic, dierũ aliquot moram fecimus, quò & Christianos confirmaremus, & paganos ad Christũ adduceremus, quorum decem cõuersi, alij miserabili quodam errore liberati sunt: cùm enim sese de more dominis sacramento fidelitatis obstringerent, idq́ue ante idolum stantes, sanguinemq́ue mittentes è brachio, descriptis ex eo litteris quibusdam, quæ legi non possent, & ad extremum syngrapha concremata hero se fidem seruaturos esse iureiurando promitterent; omni studio fecimus, & effecimus, vt si ab ea cõsuetudine prorsus nollent absistere, saltem per Deum conditorem cœli terræque iurarent, quod nobis omnes se facturos esse polliciti sunt, potiusq́ue mortem oppetituros, quàm ad pristinam iurisiurandi formulam redituros. Ea res Dominis eorum pergrata fuit, ipsorumq́; fidem, nunc multo quã antea pluris æstimant. Circumspectis huius prouinciæ miserijs & inopia, Cosmo visum est, è re communi futurum, si in vrbe Funaio valetudinarium institueretur. Itaque consilio cum Rege communicato, peramplam domum exstruximus, bifariamq́; diuisimus, vt altera pars elephantiacos (quorum magnus in his locis est numerus) altera leuioribus morbis ægrotantes exciperet. Cõfluxere ilicò elephantiaci complures, quorũ curationi præfecimus vnũ è fratribus nostris chirurgię peritum, qui cõtemptis vt Christum pauperem sequeretur, delicijs diuitijsque quas possidebat, in Societatem nostram adscriptus est. Et quoniam vrbe tota montibusq́ue finitimis multi præterea inopes, ægrotique versantur: constitutus est Iaponius Christianus annos natus quatuor & viginti, spectatæ virtutis adolescens, qui castitatis voto alijsque nõnullis Deo

sese dicauit, vt Is egentibus, viduisque diuideret eleemosynas, quas Christiani consjciunt in arcam ob eam ipsam rem publicè positam. Augetur autem quotidie huiusmodi pauperum, atque ægrotantium multitudo, in hospitali quam diximus domo, magno cum rei Christianæ adiumento, & barbarorũ pudore, cùm videant populares suos ægrotos omnes gratis à nobis curari, necessarijs medicamentis adhibitis.

Ineunte Quadragesima, instituti sunt sermones de sacra Confessione, quam Iaponij tanto cum labore, lacrymisque peragebant, vt nostrum nobis teporem tacitè exprobrare quodammodo viderentur.

Per idem tempus multa ac magna capitis pericula adiuimus; cùm enim Rex arce se contineret, quæ abest ab vrbe vigintiquinque millia passuum, cumque magna latronum vis, sublatis iudicijs, vrbe tota volitaret, quorum animi in cædem nostram à Bonzijs solicitabantur; hyeme toto, necē io singula momenta exspectantes, pauco vino in vsum sacrificiorum, alijsque rebus nonnullis vt potuimus absconditis, cùm vel in cibo capiendo mors nobis ob oculos versaretur, vigilijs inter nos distributis (quod ounc etiam facimus) vitam nostram, magno sanè labore incommodoque tutati sumus. Quo tempore iussit Rex nobis renuntiari, se nihil opis in tali re nobis afferre posse: proinde nostræ saluti consuleremus, molestum sibi fore si quid nobis incommodi accidisset. Ac reliqua sanè vrbe item vigiliæ agebantur, sed omnis nostra spes, atque fiducia ex vnius Domini clementia ac booitate pendebat. Inter hos metus hyeme exacta, nullo tamen Quadragesimæ die non habitus est sermo de rebus Diuinis, aliquot sese quotidie dinerberantibus, cũ sexta quaq; feria noctu de passione Domini verba fierent, flagrisq; in corpus suum omnes domestici nostri vnà cum Iaponijs centum fermè, sæuirent, qui ad audiendum Euangelium ventitabant. Semihora dicendo absumebatur: inde Christi Crucifixi proponebatur vexillum: postremò extinctis luminibus veoiebatur ad verbera, nec ante cædendi modus fiebat, quàm psalmus quinquagesimus ad finem vsque pronuntiatus esset, idque ea pietatis significatione, vt cuiusuis animus ad religionem, & lacrymas commoneri posset. Inter hæc rursus Amaogutiũ inuitamur: sed quia in Bungo constabat operæ fructus; & simul, ne Ioannis Fernandi auxilio priuaremur (nam ei proficiscendum fuerat) Amangutianis rescripsimus, Paschalibus festis nos eò veoturos. Sacrosancta hebdomada, quanta maxima potuit cæremonia religiooeque peracta est. Primùm Dominico die Palmarum, solenni sacrificio facto, ramisq; de more distributis, prodijmus supplicantes, Crucemque præferentes permagnam; emensaque area spatiosa è regione ianuæ, foribus in reditu occlusis, Cosmus, qui extra templum cum signo Crucis populoque remanserat, clamare cæpit, Attollite portas: cui respondebat è templo chorus, vt assolet. cùm tertiò denique admissus esset, & ad aram maximam ordo comitantium, non sine summa omnium lætitia peruenisset; sacrum missæ continuò cæptum est. Passione Domini decaotanda, ingens animorum motus, & eorum, qui recitabant, & eorum qui audiebant est factus: tantumque dolorem delictorum atrocissima innocentissimi Domini mortis narratio omnibus attulit, simulque intimum solatium ita magnum, vt satis appareret, omnia hæc à Spiritu Sancto proficisci. atq; ita sacrum peractum, & ritus illi sanctissimi quid sibi vellent, populo expositum est. ad hæc templi parietes pullo peristromate conuestiti, & sepulcrum excitatum est ad sacratissimum Christi corpus condendum, ac persoluenda iusta solennia, adiuuantibus quioque Lusitanis, qui in hac vrbe hyemauerant, seque ad nos Confessionis caussa receperant. Quartæ feriæ tenebras quas appellant, alternantibus choris canticum Zachariæ, cum symphonia; deinde psalmus idem quinqnagesimus magno cum sensu, lacrymisque Christianorum; gentilium verò admiratione, & approbatione conclusit. Postridiè, ad sacram Eucharistiam admissi Lusitani & Iaponij aliquot, qui quidem ad tantum mysterium idonei videbantur: & quia tum primũ cœleste illud cõnuiuium inibant, summa animi dulcedine ac voluptate persusi suot. His ritè peractis, corpus Christi condidimus, templum circumeuntes accensis luminibus. In sepulcri præsidio Lusitani duo, cum totidem pueris, armati maculis ferreis, galeisque, sunt collocati: quæ res cùm tempus illud referrent, quo Christus liberator noster in terris versatus est; Christianos mirum in modum commouebat, magnoque malè actæ vitæ dolore afficiebat vniuersos. Sextæ feriæ exsequias maior populi frequentia celebrauit. decãtata passione Domini, & corpore Christi recluso noo sine motu & comploratione omnium, mirabilis erat sacris peractis dolor ac mœstitia Christiano-

stianorum domum redeuntium. ijdem Sabbato sancto sacris adsuerunt. Ara in medio templo exstructa, sacello etiam maximo aulæis pictaque tabella exornato, in qua Christi resurgentis effigies cernebatur, multis præterea candelis ardentibus, pullum prætendebatur siparium. id, simulatque chorus, Kyrie eleison, nouies cecinit, subitò demissum, aram ipsam, & Cosmum stantem aperuit, qui è choro clam se subduxerat, seque ornatu sacrificantis induerat. Vbi verò Angelicus hymnus intonuit, confestim æra campana vi summa pulsantur. quæ res tanta ac tam repentina lætitia Christianos affecit, vt mente pęne emoti viderentur, siue id ex præterito mœrore, siue ex rei nunquam ante id tempus visæ nouitate contingeret. sanè ij nobis dicebant se iam nunc in hac vita fructum cœlestis beatitudinis prægustare. Atque his rebus in Christiana fide non mediocriter confirmati sunt. Paschali die quæ consequuta est, corpus Domini circumtulimus sub vmbella, cereis & candelis accensis. Symphoniaci, cęterique ministri sertis amœnissimis redimiti, iucundè psallebant. Nec tempestiuus tormentorum aliquot fragor, nec magna populi vis celebritati defuit. itaque concursus multitudinis nullum eo die locum sacro sermoni reliquit.

Dum hęc geruntur, affertur Amangutio nuntius, dynastam quendam nomine Morindoum copijs adductis, Regeq; Amangutij & principibus interfectis, vrbem totam flamma ferroque vastasse. Ac nobis vtique si eò venissemus, fuerat moriendum: sed videlicet nos Dominus dignatus hoc honore non est; quem habet ijs tantummodo, quos præcipuè diligit. vrbis excidium ingens fames excepit, quę cùm è barbaris multos, tum è Christianis nónullos absumpsit; vniuersum verò ciuitatis statum ac sobolem in multos annos omnino perturbauit, ac perdidit. Atque hi sanè bellorum tumultus, quod adhuc experti sumus, Christianę fidei propagationem magnopere distinent; sed nihilo minus eo ipso tempore in Bungi regno multi Christiani fieri cæpti sunt, præsertim ex inopi plebe. nam diuites ferè mundo seruiunt, & obtrectatorum voculas pertimescunt. Firando etiam à Balthasare Gago litteras accepimus, in parua quadam insula, triginta vel quadraginta homines Baptismum petere, Christianos eius regionis in IESV CHRISTI cultu proficere, phanumque exstruxisse, quamquá pro multitudine populi exiguum. Quod verò ad nos ipsos attinet, nunquá occasiones desunt, quibus probemur & exerceamur. Etenim Bonzij fictis criminibus falsisque testibus nos apud populum in inuidiam conantur adducere, quòd scilicet humana carne vescamur: atque ad faciendam mendacijs fidem vestes manantes sanguine in ædium nostrarum fores occultè conijciunt. Idque non semel hoc anno fecerunt, qui est à Virginis partu M D L V I I. quocirca toto pęne Iapone percrebuit, nos dæmonas esse, nec verbis nostris habendam fidem. quod etiam scriptis in ianua nostra propositis palam edicunt. A pueris etiam interdum lapidibus petimur. Complures præterea nos fœdè & contumeliosè compellant, tametsi contra honesti viri permulti reuerentur, & colunt.

Huiusmodi periculis (vt dicebam) tentamur à Domino, & præclarè docemur, quàm parum sine illius ope valeamus ipsi. Idem tamen hæc Iaponiorum peccata dissimulans, clementiæ suę non obliuiscitur, ad alliciendos ad se animos nonnulla supra naturam interdum efficiens. Quendam multis iam annis pęne paralyticum Baptismo lustratum intra paucos dies sanitate donauit. Mulierem assiduo singultu etiam dum loqueretur & cibum caperet, iam diu laborantem per Baptismum eo vitio liberauit. Aliam energumenam, vt primùm Christiana facta est, dæmon reliquit. E montanis quidam cùm febri conflictaretur, ad templum nostrum descendit, certus inde non ante discedere quàm sanitatem reciperet, postridieque conualuit. Iam in ipso valetudinario, quod diximus, vulnera, veteresque decem atque etiam viginti annorum abscessus quarto decimo interdum die sanantur. Atque hæc omnia necessaria sanè sunt ad huius gentis tenebras dispellendas, detegendosque diaboli dolos, atque pręstigias. simulat quis ex composito se mortuum esse, hunc venefici extractum è sepulcro se ad vitam reuocasse mentiuntur. Interdum etiam adiuuante dæmone ægrotos aliquos curant. Quidam cùm multos iam dies nusquam appareret, veneficorum opera repente comparuit. Defunctus cùm efferretur nescio quis, vbi ad feretrum detegendum sepeliendi caussa ventum est, nullum cadaueris ne indicium quidem inueniunt. Hisce alijsque id genus artibus miseros Iaponios diabolus decipit: quorum ad cætera scelera, quæ multa sunt, illa etiam accedit immanitas, vt filios infantes crudeliter enecent, vel quòd vnum aut alterum sobolis caussa satis esse, vel quòd in rei familiaris angustijs eorum felicitati hoc pacto

pacto se consulere arbitrentur. Persuasum habent etiam alicubi: quæ mulieres ventrem ferant, eæ fœminam si pepererint, ad inferna damnari: qua re permotæ fœtum in vtero medicamentis interimunt. Iam verò vetantur Iaponij de vitæ exitu cogitare, ne videlicet mortis metu à flagitijs deterreantur. quocirca mortem repentinam exoptant, beatumque putant cui ita obire contigerit. Sunt etiam qui dæmonem colant, eoque familiarissimè vtantur, quos Iamambuxas hoc est milites conuallium appellant, ij ad famam sanctimoniæ colligendam, sese grauiter puniunt, stant, vigilant, cibo parcissimo vtuntur; altero denique, vel tertio mense, vbi satis factū esse diabolus pronuntiauerit; nō nullis amentiæ socijs vnà secum adhibitis emendicata à popularibus stipe, mare petūt, nauiculamque cōscendunt, cuius sentinam ita perforant, vt accepta paulatim aqua mergatur. Ad hæc, diabolus magnopere satagit quò brutorum animantium specie vulgo adoretur. atque vt boues colant, hominem occupat; percontantibus nomen, respondet se regem esse boum: rogatus vt abeat, negat se ex homine discessurum, nisi templum sibi exædificaturos esse recipiant. Si pollicentur, abscedit. si promissa non fecerint, rursus reuertitur, oppressumque hominem varijs cruciatibus torquet, quousque phanum ædificent, in quo varias belluarum figuras pro numine venerantur, capitali etiam alicubi proposita pœna, si quis bouem occiderit. Interdum etiam venatores, si quam feram Interemerint. suis veneficijs in morbum inducit. Itaque eius rei metu feras pro dæmone suppliciter colunt. Quæ omnia facit ille nimirum ob eam caussam, vt mortales vero Dei cultu deserto mutent gloriam incorruptibilis Dei in similitudinē imaginis corruptibilis, hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Iaponiorum doctrina seu superstitio multiplex est. alij nescio quem iam mortuum colunt nomine Amidam, alij quendam, quem Xacam nominant. est etiam hæresis eorum, qui lingua patria Fotoqui vocitantur, in opinionum suarum prauitate vsque adeo pertinaces, vt aures Euangelio prorsus occludant. negant enim fidem habendam nisi scriptis ijs, quæ apud se habent: & pro miraculo est, si quis eorum Christiana sacra suscipiat. Denique Soli etiam, ac Lunæ deorum honores habentur, nec non ipsi dæmoni, cui templa erigunt, atque in ipsis templis effigiem eius multo quàm nos fœdiorem ac deformiorē depingunt. Multi sunt etiam cœtus cœnobitarum vtriusque sexus, albo vestium colore, ruso, nigroque distincti, vita moribusque turpissimi.

Societatis nostræ in his partibus tria domicilia sunt. Amangutij vnum, vbi multi erant Christiani: verùm ædes eæ vnà cum vrbe ipsa incensæ, & solum à barbaris templo Idolorum posteà dicatum est: tametsi nunc audimus nonnullos qui superfuerunt Christianos, idipsum iudicio repetijsse, eiusque possessionem nostro nomine recepisse. Alterum est domicilium Firandi. Tertium, idemque omnium maximum est hoc Bungense, quod in primis stabile Deo propitio futurum videtur, tum propter Regis (quamuis nondū Christiani) eximiam erga nos beneuolentiam, & alijs rebus & in consilio dando probatam nobis, & cognitam; tum etiam propter existimationem à nobis apud præfectos regios magistratusque collectam. Accedit quod Rex Euangelij promulgationem in suo regno sibi gratam esse demonstrat. Ad quem si Rex Lusitaniæ Ioannes patronus ac parens Societatis nostræ legatum quempiam mitteret, multum ea res (vt arbitror) ad eius conuersionem valeret. Vos etiam atque etiam Dominum obsecrate carissimi fratres, vt Regem hunc excitet: nam vtique ex eius conuersione huius regni totius insularumque conuersio pendet; quippe cùm sit Iaponis Regum hodie in primis potens.

Septembri mense Firandum, cùm ibi Balthasar Gagus esset, duæ Lusitanorum naues appulsæ. Itaque à Cosmo ad eius subsidium in Confessionibus audiendis, alijsque laboribus, quos noua prouincia secum affert, eò sum missus. Meo aduentu Gagus, & Lusitani, & ipse regulus oppidi valde gauisi sunt. Et quoniam Christianorum veterum vita moresque apud hos populos in vtranque partem plurimum ad exemplum valent; primum omnium suadere Lusitanis institimus, diligenter cauerent, ne quem neophytorum exemplo suo offenderent. Multos Confessione purgatos sacra Eucharistia refecimus, omnibus verò dominicis festisque diebus ad Lusitanos à nobis, ad prouinciales à Iaponio Christiano comite nostro magnæ virtutis homine, & salutis suorum cupidissimo conciones habebantur: semel etiam cum symphonia sacrificauimus, & solenni supplicatione. præibant sclopetarij quadraginta cum displosione festiua: hos tibiæ sequebantur: deinde Lusitani duo cum funalibus, & crucifer vnus dalmatica indutus. tum è fratribus duo Litanias concinebant: postremum locum tenebat ornatu corporis pretioso Balthasar

thasar Gagus sacerdos. Vbi in conspectum nauium ventum est, in quibus erant vexilla sublata varijs Crucibus coloribusque fulgentia. prætereuntes nos maioribus tormentis honoris caussa consalutarunt. Frequens tum ibi fortè mercatus erat, quò ex omnibus fere partibus negotiatores conuenerant. Itaque spectaculum magna Christianorum lætitia, magno barbarorum conuentu atque approbatione celebratum est. Cùm ad Crucem peruenissemus, quam non longè ab ædibus nostris locauimus; habita de laudibus Crucis oratione, ad templum eodem ordine redijmus. Faxit Dominus vt per hos sanctos ritus qui cernuntur, Creatorem suum agnoscant homines, qui corporis oculis cerni non potest. Interim nuntiatur lætus rerum Bungensium progressus, simulque Pauli obitus natione Iaponij qnem ægrum Funaij reliqueram, virum magnis virtutibus præditum. Hunc ferût, agentem animam, intermortuis vocibus nihil tamen æquè clarè pronuntiasse ac IESVS, MARIA: cuius mortem homines pariter vitamque admirati sunt. Is triennium iam in vinea Domini laborauerat fidelis operarius comesque noster magno animi ardore, spiritu, curaque salutis humanæ. Itaq; multum eius morte damni fecimus. ægrè enim in tanta hominum nequitia similem Paulo reperias. Balthasar Gagus Cosmi iussu ex eo loco Facatam profectus est, vt possessionem adiret areæ quam Rex nobis ad ædes ædificandas attribuit. Inde Bungi Regem inuiset, vt is totam rem auctoritate sua confirmet. speramus autem id valde è re publica futurum. est enim ea vrbs cæteris aliquanto pacatior, quod mercatores opulenti, qui ibi commorantur, diuitijs metuentes suis, imminentis belli pericula largis muneribus, & congiarijs redimût. Hic locus quartum iam quintumue annum abundat annona. exspectamus vicissim vaccas Pharaonis strigosas, quas vtinam Deus arceat. effodit enim pectus, infantium multitudo à parentibus tali tempore pereuntium: quibus si nunc in ipsa vilitate non parcunt, quid in caritate putandum est? Magna enim (mihi credite) fratres carissimi sterilitatis incômoda ac difficultates in his regionib9 sunt, herbis prorsus vt ipsi diuites tolerent vitâ. Idcirco nos Iosephi prudentiam imitati, in annum insequentem aliquid semper custodientes, Christianorum inopię, ac necessitati consulimus: tametsi inter Iosephi horrea nostraque permultum interest, quippe apud nos nô nisi nasturtiorum folia lactucæque solę tostæ adseruantur. Res frumentaria in his locis est perexigua: nam triticum vbi maturum est, imbrium vi tempestatumque deperditur. Oryzam fere demetunt, eamque non ita multam, vt vniuersę vrbi sufficiat: nec ea pauperes, nisi si quando gratulationis caussa, vescuntur: quos tamen omnes Domini benignitas alit, ac sustinet.

Scriptis his litteris, cognatus quidam Reguli Firandensis armis Regi Bungensium illatis acie victus est: quem quoniam Firandensis Reguli ope adiutum Rex Bungi cognouit, vastitatem eius regno inferre constituit. propterea Funaio scripsit ad me Cosmus rumorem esse, Bungensem exercitum infestis signis in hæc loca venturum: proinde si opus esset, rebus nostris maturè prospicerem. Ex hoc denique intellexi quid esset, cur antea me Rex Bungi vt Octobri mense hinc discederem, per litteras monuisset. Huius belli metu perterriti afflictique Christiani quidam ad me noctu venerunt, professique sunt, si ego Firandi remanerem, se ad oppetendam mecum vnà mortem in templum nostrum esse venturos: sin minus, intra priuatos parietes vitę finem exspectaturos: quos ego salutaribus præceptis instructos, ijs verbis quæ tempori ac rei conuenire videbantur, bono esse animo iussi. Huius insulæ Firandi circuitus nouem passuum millia colligit, & aliquot habet vicos, quorum maximus est hic vbi sum in præsentia familiarum omnino ducentarum. In reliquis sunt Christiani nonnulli, quos, nisi bellum impediat, singulis hebdomadis inuisere statui.

Hæc habui, mihi carissimi fratres, quæ de hoc anno MDLVII scriberem. vos oro per IESVM CHRISTVM, vt precibus vestris mihi veræ summissionis, perfectæque obedientiæ virtutem ab eo impetretis, qui mea caussa ad ignominiosam vsque Crucis mortem esse obediens voluit. Ex insula Firando quarto decimo Calen. Nouemb. MDLVII.

MELCHIORIS NONNII AD SOcietatem Iesu in Lusitaniam.

NNO post Christum natum M D L V. ad vos dedi litteras ex ora Sinarum, vbi hyemare coactus fueram, cùm Iaponem tenere non potuissem. Multa in eo itinere & magna vitæ pericula adiuimus, cùm aut in vada incideremus, aut naues inter se concurrerent. In eo autem portu Sinarum ad mensem Iunium vsque substiteramus, quod anni tempus Iaponicæ nauigationi vulgo putatur idoneum. Sed cùm repente decretum esset insequentem quoque hyemem ibi traducere; cótinuò Lusitanos qui simul aderant circiter trecentos instituimus consuetis officijs adiuuare. Casa itaque & templo è paleis raptim exstructo, quotidie Christiana doctrina tradebatur: omnib⁹ verò dominicis festisq; diebus sacrum missæ & verba de rebus diuinis non sine magno fructu fiebant. Quo quidem tempore dici non potest, fratres carissimi, quantum voluptatis animo ceperim, cùm viderem in Sinarum regione, inter tot seculorum idololatras, diuina sacrificia peragi, & Euangelium promulgari: & præsertim hebdomadæ sacrosanctæ Paschatisque solénia multis eorum qui aderant lacrymis lętitiaque celebrari. Illud etiam percommodè factú est, vt Lusitani aliquot redimerentur, ab incolis iam diu in vinculis habiti, & capite sine culpa damnati. Tenebantur autem adeo tetra immanique custodia, vt nisi hisce oculis ego ipse vidissem, nunquam fieri posse putassem, vt quisquam eo vitæ genere spiritum duceret.

Quadragesima exacta, Cantonem Sinarum vrbem (quæ Olisiponi magnitudine pæne par est) tristes nuntij perferuntur, quibus omnes valde perterriti sumus: in Sãcij prouincia, tantam repente aquæ vim scaturigine crebra è terræ visceribus erupisse, vt omnem circa regionem ad passuum centum octoginta millia inundauerit, vrbes septem villasque complures obruerit, omnibus incolis vel ipsa inũdatione demersis, vel si inundationem effugissent, demisso cœlitus igne consumptis. Quod ita pro certo est habitum, vt Chaurel, qui magistratum Cantone summa cum potestate gerebat, quod patrem atque familiam ea calamitate amisisset, administratione deposita (id enim in patris luctu solenne est) ad obrutam Sancij regionem magno cum squalore discesserit. Hæc autem de Sinis tantúmodò cognita sunt; nam Lusitanis alijsue omnino aduenis mediterranea penetrare non licet. Inde, anno proximo, Iunio mense Iaponem versus nauigare perreximus, & duas inter insulas certum naufragij vitæque discrimen Dei beneficio euasimus. cuius clementia, & in eiusmodi periculis cura salutis nostræ, nostram in ipso fiduciam non mediocriter auget, magnamque spem affert fore, vt Bungi Rex ad Christum adiungatur, præsertim cùm eius rei, Rex ipse, scriptis ad Prætorem Indiæ litteris, significationes dederit non obscuras.

Cùm ad Bungi oram appropinquaremus, ad oppidum quoddam appulimus, cuius oppidi principes, sumptis armis ab Rege defecerant. ibi ex incolis qui ad nauem accesserant, audimus vrbem totam euersam esse, aufugisse Regem, putare se nostros etiam Socios qui ibi commorarentur, occisos. Ea res quamuis falsò nuntiata, omnes quotquot eramus in naui, magnopere conturbauit, ac perculit. Sed illuc nihilo minus vento aduerso contendimus, & Socios omnes incolumes D E I beneficio offendimus. Quos ego nobis ad littus obuiam prodeuntes quanto meo gaudio viderim, verbis exsequi fratres carissimi nequeo, prorsus vt à morte reuocati mihi viderentur. Neque verò in eo congressu Cosmus ille Turrianus temperare lacrymis poterat, bonus vtique senex, & vir planè egregius. Annos aliquot Amangutij vixerat, in ea vrbe relictus à Francisco Xauerio. ibi rem Christianã administrauit egregiè, multis magnisq; laboribus, ac difficultatibus fortiter superatis. Etenim vel intra priuatos ipsos parietes à Bonzijs lapidibus sputisque appetitus, illusus, & contumeliosè tractatus est, cùm sine magno periculo domo pedem efferre non posset, idque ob eam maximè caussam, quod post Francisci Xauerij ex eo regno discessum, Rege ipso Amangutij ex insidijs interfecto, assiduo pæne bello ac seditionibus, cum vniuersæ fere nobilitatis ac magistratuum cæde regnum illud exarserat: cuius rei

A cuius rei culpam Bonzij (quorum est magna apud plebem auctoritas) cùm in Chri-
stiana sacra suscepta, neglectasque Deorum religiones conferrent; tantam in inuidiam
Cosmum adduxerant, vt & mundus illi crucifixus, & ille mundo vicissim iure optimo
dici posset. Sed eum in hisce incommodis & ærumnis præclara nimirum conscientia
sustentabat: quippe qui ad Christi Domini nostri gloriam retulisset omnia, & Aman-
gutianam Ecclesiam interim conseruari atque augeri intelligeret. Denique mihi nar-
rabat, nunquam se in vita, lætitiæ ac voluptatis tantum cepisse, quantum per id tem-
pus Amangutij percepisset, planè vt existimem illum è lacrymarum mira suauitate &
copia, magna ex parte oculorum aciem perdidisse. Vt in Búgum veni, dedi operam vt
Regem ipsum inuiserem, multisque eum rationibus ad CHRISTVM traducere sum
conatus: sed frustra, partim quòd hostium metu in locum munitum sese præsi-
dij caussa recepisset, partim etiam quòd sibi intelligeret Christiana lege mores esse mu
tandos. Accedebat illa quoque suspicio, fore vt populares sui Christianum regem
ferre nollent. Sed illud maximè retardabat hominem, quòd dæmoni deditus est in
ea Bonziorum secta, quæ animum ait vnà cum corpore interire, spiritum esse nul-
lum, & nihil omnino præter ea quæ sensu percipimus. Sunt autem Bonzij cum re-
gni proceribus affinitate conluncti, nobis verò, quod plebi eorum scelera fraudes-
que detegimus, iniquissimi, tantisque mendacijs populum onerant, nihil vt Euange-
B lio in his terris maiori impedimento esse videatur. Quod idem Francisco quoque Xa-
uerio (quamuis id nos celaret) vsu venisse nunc demum cognoui. Quot ille in ijs locis
incommoda superauit; cùm pedibus iter assiduè faceret, cùm per vias, ædesque Bon-
ziorum, ac principum concionaretur, vulgaribusque cibarijs, quæ insipidissima
sunt, victitaret! In magnis verò frigoribus, instar famuli à pedibus, Iaponios equites
citato gressu persequebatur, talari veste nunquam deposita, & quidem sarcinula onu-
stus, vt eo comitatu insidias latronum effugeret. Idem in castigandis Iaponiorum fla-
gitijs & superstitionibus adeò fuit liber ac vehemens, vt trepidaret comes eius, qui mi-
hi hæc deinde cuncta narrauit. Quoties ille puerorum insectantium vociferationes,
lurgia, lapidationes constanti semper inuictoque animo pertulit! Mortem verò pro
Christo vsque adeo optabat, vt eam vltrò pæne quærere videretur. Regis quidem
Amangutij nefario flagitio liberè atque acriter accusando, non obscurum adijt vitæ
discrimen. Iaponijs proceribus quibusdam eum parum honorificè compellãtibus, tre-
mentem interpretem, & mucronis ictum in singula momenta exspectantem, iisdem cõ
pellationibus (tametsi citra contumeliam) respondere iubebat. idque non contuma-
cia elatus, sed quòd illud sentiret ac diceret: nullam (vt tum res erant) suæ doctrinæ di-
ctorumque in ijs locis auctoritatem futuram, nisi maiore apud eos esset in honore,
quàm ipsimet Bonzij, quos illi sanè valde reuerentur. Quam eius animi magnitudi-
C nem vitæque contemptum Iaponij vsque adeò mirabantur, vti Xauerius etiamnum
magnum apud multos nomen sanctitatis obtineat. Ego in grauissimam febrim incidi
magno sanè vitæ periculo: ex qua tertio denique mense præter opinionem euasi: cum-
que res Iaponicæ turbulentæ exiguam spem profectus ostenderent, infirmo etiamtum
corpore ad meum prouinciale munus in Indiam mihi renauigandum existimaui. Huc
nos (qualem nec videre me in vita memini, nec verò existere vnquam posse putaui) sæ-
uissima dierum quinque tempestate iactati, incolumes Deo miserante perueni-
mus: cuius bonitatem supplices exoramus, vt quos è tot periculis ere-
ptos in hæc loca perduxit, eosdem obedientia duce ad
cœlestia regna sedesque peruenire patiatur. Co-
cino iiij. Idus Ianu. MDLVIII.

GASPARIS VILELÆ AD Societatem Iesu Goam.

D

NNO superiore, fratres mihi cariſſimi, ad vos fusè perſcripſi res cũ alijs huius prouinciæ locis, tum præſertim Firandi geſtas, vbi annum ſum commoratus. quo temporis ſpatio Chriſtiani mille & trecenti facti, templaque tria Chriſto dedicata ſunt, quæ Idolorum antea fuerant. quam rerum conuerſionem aduerſarius ægrè ferens, magnas in nos turbas per Bonziũ quendam excitauit, qui ex incremento rei Chriſtianæ acri odio in nos iam ante cõcepto, habita inſuper nobiſcum diſputatione turpiter victus, adeò exarſit dolore ac rabie, vt in perniciem noſtram ex illa die neruos omnes intenderit. Confeſtim praua Bonziorum dogmata atque mendacia vulgo prædicare aggreſſus eſt, idque eo euentu, vt cuius nomen Firandi ante id tempus obſcurum atque ignotum fuiſſet, plurimos iam ſectatores haberet; nec plebs modò, ſed ipſi Bonzij ex eius ore penderent. Inter hæc ille populum in nos omni arte incitare; monere & hortari, vti nos, ſicuti Franciſcum Xauerium antea, exterminarent, atque ita Deorum ab ſe iram ac minas auerterent. quibus rebus effectum eſt, non ſolùm vt multi in nos falſum dicerent teſtimonium, ſed etiam quod Chriſtianos pupugit vehementer, vt Crucem effringere non dubitarent in ſacro cœmeterio poſitam: quam iniuriam & Regulus ipſe, & aliquot alij Chriſti gloriæ cupidi quanquam vlciſci parati, iuſtis tamen de cauſſis patienter tulerunt. Dominus verò Deus noſter nihil ijs alijsque multis eorum ſceleribus commotus, ſed recordatus miſerationum ſuarum antiquarum, pro flammis atque fulminibus ſigna miſit è cœlo ad eorum tenebras fugandas perquàm clara & illuſtria: etenim in media aeris regione ſpecies Crucis apparuerunt, aliaque prodigia valde conſpicua. verumenimuerò vſq; adeò denſa caligine mentes eorum obductæ ſunt, vt inſolitam lucem intueri nequiuerint; ſed potius in ſua pertinacia obfirmatiores, neophytos à Chriſti cultu ſumma vi reuocare conati ſint. E

Meacum eſt vrbs totius Iaponis caput, frequentiſſima academia, litteratorumque conuentu percelebris: cui ciuitati quòd Euangelij lux nondum affulſit, Coſmo Turriano Rectori noſtro viſum eſt faciendum, vt aliquis noſtrum ad explorandum ciuitatis ſtatum, ſimulque tentandum quis ibi locus Euangelio ſit, mitteretur. Eius rei gratia crebris ſupplicationibus ac ſacrificijs ritè peractis, hęc mihi prouincia obtigit, quãuis ad tantum onus haudquaquam idoneo. Sed qui illud mihi impoſuit Dominus; idē ferendo quoque ſuppeditabit vires. Equidem, quod ad me attinet, mortem, iniurias, incommoda, & frigora quæ in ijs regionibus maxima ſunt, mihi propono. Iaponicæ linguæ tametſi conſuetudinem aliquam nactus ſum, tamen quò facilius atque commodius cum Iaponijs agere poſſim, interpretem è Societate noſtra Iaponium mecum duco, iamque me ad iter accingo. Itaque ne longior ſim, temporis anguſtiæ prohibent. Illud à vobis fratres cariſſimi enixè peto quæſoque, vt me in tali tantaque re omnis opis egentem, Domino quàm diligentiſſimè commendetis. Ex Iapone, Cal. Septemb. M D L I X. F

A IOANNIS FERNANDI AD Melchiorem Nonnium.

CTA proximi superioris biennij cognosces ex litteris ijs, quæ publicè missæ sunt. Nunc accipe quæ mihi in præsentia occurrunt. Bungensium Christianorum in suscepta religione maior in dies firmitas atque constantia cernitur: quippe sese pœnitentiæ, & Eucharistiç sacramentis identidem muniunt: sacris concionibus adsunt, subinde se verberibus puniunt, aliaq; pia munera diligenter obeunt: horarias preces quotidie recitant, cruciatibus Domini in horas singulas ita distributis, vt vniuersam eius historiæ seriem singulis diebus ea ratione percurrant. Neque verò Facatæ, quanquam templo à militibus direpto & disturbato, cessatum est. Nam præter fœminas puerosque, patres familiarum sex baptizati sunt, quorum opera illam Ecclesiam propediem restitutum iri confido. Atque vt intelligas, Iaponij Christiani quantum in virtute profecerint, narrabo quid vni eorú nobili genere nato contigerit. Is cùm esset Amangutij apud amicum opulentum, qui agros oryzæ feraces ei fruendos dederat, cumque videret se occupationibus distineri,
B quò minus Christo, quemadmodum optabat, totum se manciparet ac traderet; fundo vectigalibusq; relictis, Facatam vnà cum vxore, liberis, ac seruis venit, vbi non modò se ipsum Deo verè atque ex animo dedidit; sed filium quoq; indolis egregiæ nobis tradidit tenera adhuc ætate, Societatis nostræ doctrina præceptisque imbuendum. Idem, vt vni Deo vacaret, abiectis omnibus negotijs, totum Quadragesimę tempus posuit apud nos: quidquid à quotidiano sacro & concione supererat otij, totum id, precando, contemplandis æternis præmijs atque supplicijs, morteq;, & extremo iudicio insumens: quibus rebus in Domini nostri IESV Christi cognitione & amore crescebat in dies. Accedebat ad eius constantiam virtutemque corroborandam, rerú à martyribus piè fortiterque gestarum assidua recordatio: è quibus, præcipuè diui Stephani delectabatur præclaro facinore, pro lapidatoribus suis in extremo spiritu Dominum deprecantis. Vbi hebdomadæ sacræ dies venerút, vitæ maculis per Confessionem diligenter elutis, ipso Paschatis die cum alijs quattuor aut quinque cælesti pane sese pauit ac muniit. Quinto autem sextove post die, capta vrbe Facata, è principibus quidam qui seditione commota in Regem Bungi arma ceperat, is apud quem noster Christianus (vt diximus Amangutij antea) vixerat, & ab illo desertum indignatus, eum à sicarijs ad necé
C conquiri iubet: quos ille vbi se adorientes aspexit, nó modò arma non sumpsit, cú esset vir alioqui fortis ac strenuus; sed etiam quasi mansuetus agnus in genua procubuit, tádiu ad Dominú Deum oratione conuersa, quoad vsq; impio ferro confossus eidem animá reddidit. nec dubitamus quin pro interfectoribus fuderit preces. Etenim diui Stephani exemplú intimis eius medullis inhæserat. Filius apud nos, vxor aút & filia apud sanctá fœminá precationi ac pœnitentiæ deditæ, magnos in virtutibus habent processus.

Alexander est quidam alius Christianus. is cùm esset in famulatu potétis viri in agro Facatensi, haberetque in eodem famulatu socrum & coniugé, quę vxori domini seruiebant; à Spiritu Sácto permotus, ea familiaritate salarioq; relicto, Facatam, Baptismi petendi caussa concessit. quo impetrato, perceptis iam Christianæ fidei rudimentis, tota de re dominum fecit per litteras certiorem, eumq; ita IESV fauente commouit, vt coniugem socrum ad ipsum & continuò dimiserit, quæ item ad Ecclesiá aggregatæ sunt. & coniux quidé, quindecim post diebus excessit è vita, IESVS, Maria piè pronuntiás: quam multis rationibus in cœlum ascendisse confidimus: Alexander verò vxoris morte sanctissimè obita adeò permotus est, vt omnem pecuniam abijcere, vitam cœlibem agere, & quoad spirauerit, Cosmo Turriano parere decreuerit. Pijs sacrificijs tuis & reliquorum patrum fratrumque mihi carissimorum me valde commendo. è Bungo, iij. Nonas Octobris. MDLIX.

Libri primi Finis.

EPISTOLARVM EX INDIA

LIBER SECVNDVS.

LAVRENTII IAPOnij ad Socios.

E

ACcepi veſtras litteras,quæ mihi perIucundæ fuerunt:& quoniam intelligo quanto viciſſim deſiderio teneamini aliquid de ſtatu noſtro cognoſcendi;exponam paucis,quæ nobis in hac Meacenſi prouincia contigerunt. Primùm igitur Didaci domum deuenimus in Sacompto vico: qui vicus iacet ad montis Frenoiamæ radices, in quo cùm cœnobia litteratique permulti: tum verò inſignis cuiuſdam principis Bonziorum domicilium cernitur.ad eum montem cùm perueniſſemus, miſit me Gaſpar cum litteris ad Bonzium nomine Daizembum, quibus ille perlectis, aduentuſque noſtri cauſſa cognita; reſpondit, magiſtrum ſuum ex principibus eius ordinis vnum, qui è Bungo nos euocauerat,anno ſuperiore extremum diem obijſſe;& ſe tenui re familiari,auctoritate nulla relictum; præſidio nobis eſſe non poſſe.ad eum tamen poſtridie Gaſpar,& ego reuertimus:& quoniam nos auidè ipſe decemque eius diſcipuli Bonzij audire videbantur;apud eos verba fecimus:à quibus admoniti nullas religiones in ea loca iniuſſu Bonzij eius regionis maximi induci poſſe;dedimus operã diligenter,vt eum conueniremus. Sed cùm res parum procederet; oppidi præfectũ poſtremò rogauimus,vt nos ad illum introducere ne grauaretur.tũ ille:Si diſputãdi cauſſa veniſtis (inquit) excludemini:ſin ædium viſendarũ,id ſpectaculũ vobis pecunia muneribusq; mercandum eſt.Gaſpar,vt omnes aditus clauſos Euangelio vidit;à Frenoiama profectus, Meacũ cõtendit. In ea vrbe quattuordecim dies in ędibus conductis morati ad docendum minimè accommodatis, in alias migrare coacti ſumus loco celebriore poſitas.Huc Meacenſes nonnulli Iam ad audiendum Euangelium ventitabant. Poſt quintum aũt & vigeſimum diẽ,Bonzio nos deducẽte, viro in primis ciuitatis honeſto, Regem ſeu Imperatorem Gaſpar adiuit,à quo ita amicè acceptus eſt, vt ex ipſomet eius poculo,honoris & amicitiæ cauſſa biberet.tum verò frequentiore etiam vrbis parte nobis ad habitandum aſſignata,magna vis omnis generis hominum ad nos, vel audiendi, vel diſputandi cauſſa, confluxit:ſed animis initio tam obduratis, vt verbo DEI audito partim blaſphemarent, partim etiam irriderent nos, atque deluderent.per eos dies cùm honeſta mulier Meacenſis ad concionem veniſſet; vbi peroratum eſt, Baptiſmum petijt ſtatim:ſed rem diſtulit Gaſpar,eò quòd mulierẽ nondum ad id Sacramentum idoneam repperit.Cungues prætereà duo (magni honoris nomen id eſt) noctu ad nos audiendos ita ſe conferebant, vt noſtram doctrinã valde probare viderentur: quidam verò è principibus oppidi Gamangoxini,qui Meaci habitat,cum decẽ alijs apud nos Chriſtianus eſt factus.poſtea cùm Gaſpar ad Mioxindonum,qui pręcipuum Meaci obtinet dignitatis locum,auxilij petendi cauſſa à primario quodã ciue deduceretur; tota vrbe percrebuit Mioxindoni iuſſu primarium illũ virum in vincula Gaſparem cõieciſſe.rurſus,cùm vrbis præfectus per compita edixiſſet, ne quis Gaſparem læderet; fictis rumoribus multi edictum eſſe mentiebantur, vt Gaſpar oppido pelleretur.

F

huiuſ-

A huiusmodi multa prętereo,quæ singillatim enarrare nimis lõgum est. Sed Iuuante Domino IESV CHRISTO confidimus,nos,vt adhuc fuimus,ita etiam in posterum incolumes futuros magna cum Diuini nominis gloria, rabieque ac dolore diaboli,quando iam nostri in hanc vrbem aduentus,ad Banduensem vsque Bonziorum academiam fama penetrauit,sexcentis passuum millibus Meaco distantem. interim Bonziorum minis,atque importunitate compulsus hospes is,ad quem diuerteramus, nos domo sua dimisit:itaque in aliam nos recepimus. Hic acrius etiam in nos aduersarij sæuire cæperunt,cùm nos alij simias, vulpes alij,alij denique à dæmonibus occupatos,anthropophagosque appellarent:pueri etiam eorundem instinctu cùm cæteris iniurijs, contumelijsque,tum etiam lapidum,glebarum, & arenæ coniectu infestarent, atque lacesserent. Quanquam his rebus, Domino adiuuante,minimè deterriti sumus, quò minus Euangelium ad mensem Aprilem vsque nuntiaremus,cui Iaponij centum circiter fidem habuere,baptizatique sunt.sub id tempus Bonzij quinque nos conuenerunt ex ea secta quam Baracaque appellant, qui meditationibus quibusdam vacant arbitratu suo confictis. ij cùm nonnulla de nobis quæsissent eiusmodi, vt appareret eos à dæmone agi; Gasparis responsis victi abiectique conciderunt. Duo præterea ex ea secta quæ Tendaul dicitur,cùm diu nobiscum de religione atque acriter disputassent;
B concessere ad extremum veram nostram esse doctrinam, tametsi eorum nemo se ad Christum adiunxit.

Alius in primis eruditus,cùm è sermone Gasparis cognouisset vnum esse opificem rerum omnium,animosque hominum nunquam interire;idcirco negauit se Baptismum petere,quòd ex impurissimo flagitiorum cœno emergere, casteque viuere se posse diffideret.

In Bonziorum ordine magnum est nomen eorum, quorum eruditionem duo quidam ex principibus suo chirographo comprobauerint. Ea veluti quædam canonizatio est:in sella constitutos adorant,eorumque approbationem scripto testantur. ex eo tempore qui probati sunt,certos locos cæteris ad meditandum proponunt.Hunc dignitatis gradum adeptus Bonzius quidam,nomine Quenxu, qui ipsos triginta annos in meditando consumpserat;in charta pratum,& in eo aridam arborem depingendam curauit.ad arboris autem radices carmina duo descripsit iudicum chirographo confirmata, quorum hæc erat sententia:

Prioris,	Cedo,quisnam te seuit arbor arida?
	Ego,cuius principium nihil est,finis nihil.
C Posterioris;	Meum cor,quod neque esse,neque non esse habet,
	Neque it,neque redit,nec retinetur vspiam.

Is igitur Bonzius cùm ad Gasparem venisset contumacia inflatus,quòd diceret iam sibi perspicuum esse,quidnam antequam nasceretur fuisset,quid tũc, quid deniq; post mortem esset futurus;seque non discendi caussa,sed animi tantùm,ad nos accessisse; diuinitus ita repente immutatus est,vt verè nihil esse quidquid sciebat,sibique Christianam doctrinam esse necessariam intellexerit. Baptizatus itaq; summa populi admiratione;vitæ exemplo,quam ducit sanctissimam,alios aliquot partim conuertit ad Christum,partim vehementer commouit.Cosmus autem amicus noster qui ante sexenniũ in Bungo baptizatus est, aduentu nostro cognito nos statim adiuit, parentibusque ac patria relictis Dominum cœlebs colere, & Gaspari obedire constituit. Bonzius erat quidam admodum senex,annos iam quadraginta in meditando versatus. is Christianam religionem ita auidè arripuit, vt id ætatis homo ad verbũ Dei audiendũ à sex passuum millibus ventitet.Ad hæc,Bonzij circiter quindecim Christũ secuti,partim legitimis iungi nuptijs,partim cœlibem vitam agere(quod in eo hominum genere maximè mirum est)decreuerunt.In vico Farima habitat Bonzius,qui piscibus,carnibus,tritico,hordeo,denique oryza abstinet,herbis tantùm victitans,arborumq; baccis ac pomis,quique æternę salutis adipiscendæ caussa voto se obstrinxit è libro quodam Xacę, quem Foquequiũ appellãt,se gratis plebem eruditurum. Narrauit aũt nobis,se ante decennium per nocturnam quietem sibi visum esse versari cum sacerdotibus, qui è Cenghequu, hoc est Europæ regione venissent,sibiq; rectum ad salutem iter ostenderent, experrectumque postridie,statim audisse Amangutij esse presbyteros quosdam è Cen-

Hh ghequu,

ghequ,de vita futura publicè disputantes. Hic audito Euangelio gauisus est;sed quoniam sine commeatu Meacum festinè venerat, dixit se l animam rediturũ eo animo, vt sublatis rebus necessarijs, votis'j; neglectis,& fallaci illa vitæ asperitate deposita, Meacum reuerteretur,& Christiana sacra susciperet. occultè etiã ad nos contulere sese audiendi Euangelij caussa viri insignes duo, quorum alter in meditãdo exercitatus, quodam quasi Episcopi munere fungebatur:alter erat Bonzius legum peritus, & concionator, qui in eo congressu Gaspari apertè confessus est, in Iaponica philosophia simplex nihil esse, vel solidum. Bonziorũ quoq; familia, quæ à Foxequu nomen duxit, vitamque seueriorem cæteris omnibus profitetur; audito Dei verbo, nostraque vitæ ratione perspecta, quòd Gaspar gratis populum doceat,& cùm ipse omni fœminarum consuetudine abstineat, tum laicos vna tantùm vxore iubeat esse contentos; offendi cœperũt in Bonzio quodam præfecto cœnobij, quem antea venerabantur vt Deum, quòd amicas habeat in occulto,& laboris in docendo sui mercedem exigat: cumque carnium ac piscium esu cæteris interdicat, ea ipse clam comedat; quocirca eum è cœnobio pellere, aliumque pauperem ac bene moratum in eius locum sufficere decreuerunt. Tres prætera ijsdem meditationibus clari, quintum iam diem conciones nostras assiduè celebrant, quos propediem baptizatum iri confidimus, eam rem ad exemplum magnopere profuturam. Non longè ab ædibus nostris incendium excitatum est: cuius incendij E in nos vt veneficos, diabolicq; præcones caussa cõferebatur: sed iam Bonziorũ furor aliqua ex parte deferbuisse videtur. quorum cùm ita multę, ac diuersæ numerentur sectę, suam quisque profiteri nos dicunt; Xingouini, idipsum Denichi, quod illi prædicent: Ienxuani Foben quoddam suum: Foquexani Mion (disciplinarum ea nomina sunt) Iondaxuenses Amidam: Xintani denique Quoquium: sed vt speramus, non longè aberit, quin omnes fateantur legem summi cœlorum terræque opificis nostro præconio promulgari: quem pro sua infinita clementia facturum esse confidimus, vt ipsum agnoscant, agnitoque omnem laudem,& gloriam tribuant. Vestras etiam atque etiam, fratres mihi carissimi,& istius Ecclesiæ, quibus egeo maximè, deprecationes imploro. Meaco iiij. Non. Iunias, M D L X.

CONSALVI FERNANDI AD quendam è Societate Iesu.

HISCE litteris nonnulla, frater mihi carissime, persequar, quæ, in Iapone dum essem, in vinea Domini gesta sunt. Versabatur eo tempore Firandi Gaspar Vilela, cuius iussu Gulielmus vias vrbis ære campano circumiẽs, pueros ad Christianam doctrinam Iaponicè discendam in templum cogebat: ex quibus vnus admodum paruulus nondum ad cœtũ Christianorum adiunctus, Gasparem adijt Baptismũ magnopere efflagitans. quem Gaspar, id ætatis puerũ, patre ethnico, cùm prius perdiscere iuberet capita Christianæ doctrinæ, respondit ille, nequaquam se inde abiturum, quoad Baptismo lustratus esset. deniq ue domum ad suos regressus, ita cum parentibus egit, vt patrem, matremque, fratres, ac sorores ad Baptismũ adduxerit. Ad aliud venio non minus mirabile. Diuturno morbo vexatus ethnicus quidam ex optimatibus, cùm varias curationes frustra tentasset, suadenti Christiano cuidam, vt ad valetudinem recuperãdam, Christiana religione suscepta, ad templum nostrum accederet, aquamque lustralem ebiberet; paruit ægrotus: statimque in pristinam valetudinem est restitutus. alij præterea morbi complures in his regionibus eadem aqua pelluntur.

Alius Christianus cùm è graui morbo iam prope animam ageret; me accersitum rogauit, vt quoniam essem è Societate IESV, pro se Dominum deprecarer: sanitatem se continuò recepturum. psalmis septem pœnitentialibus recitatis, magnam ipsius fidem Dominus reddita statim valetudine remunerari dignatus est.

Profectus ex eo loco Gaspar in insulam quandam ad promulgandum Euangelium, incolas plus sexcentos triduo baptizauit, Christianæ fidei præceptis imbutos. quæ res tanto diabolum affecit dolore, vt vnum è Bonzijs eò miserit, qui populo persuaderet, falsa esse quæ Lusitanus concionator docuisset. quare cognita Gaspar confestim eodem le-

A dem legauit è nostris, qui apertis rationibus aduersarij mendacia redargueret. quæ res Christianos non mediocriter recreauit.

Haud ita multo post, barbari tres è principibus ciuitatis, communi consilio profecti ad excindendam Crucem in monte à Christianis erectam, vixdum scelere perpetrato, inter se rixari cœperunt, sibique inuicem idipsum facinus exprobrare: demum eò rixa peruenit, vt eo ipso in loco, vbi Crux posita fuerat, inter se ex prouocatione dimicauerint: quorum duo postridie manè mortui ibidem reperti sunt: tertius verò nusquã postea apparuit (ablatus à dæmonibus creditur) nec aliud quidpiam de illo auditum est, nisi quod biduo post adolescens quidam repente ab immundo spiritu occupatus palam dicebat: se nimirum esse qui Crucem præciderat, & propterea se in altera vita torqueri acerbissimè. quod vbi videre Iaponij, rei occultandæ gratia adolescentem abscondere statuerunt, atque ita ex oculis nostris euanuit, vt nihil de ipso deinde cognouerimus, incertumq́; sit, eum ne interfecerint. qui partim hisce de causis, partim quòd sexcentos quos dixi neophytos viderent alios idola cremantes, alios in mare proijcientes, concursu ad Regem facto postularunt, vt Gasparem regni finibus pelleret. quibus Christiani cùm ex altera parte resisterent, resque iam ad arma spectare videretur; Rex misit qui Gaspari nuntiaret, nequaquam sibi placere eum in suo regno in-

B terim: proinde ad Socios sese reciperet. quocirca in Bungum vbi erat eo tempore Cosmus Turrianus, inde concessit non sine magno quidem animi dolore: quippe qui in spem venisset, Regis ipsius ad Dominum traducendi. is enim sæpius Gaspari præsente me dixerat, se animo ac voluntate esse Christianum, & pro Christiano se gerere, quòd præclarè intelligeret patriæ superstitiones quantum à veritate distarent.

Valetudinarium & sodalitium, quod Misericordiæ vocant, à Cosmo institutum in vrbe Funaio Regni Bungensis, ethnici magna cum approbatione suspiciũt: cùm enim inter se ex animo ac verè non ament; mirantur in primis, reperiri in toto orbe terrarũ, qui pauperes curet, ijsque necessaria cuncta suppeditet.

Duo sanè admirabilia mihi narrata sunt, quæ in hoc oppido cõtigere. ethnicus quidam è primoribus ciuitatis ancillam habebat Christianam. atq;, vt ethnici fermè Christianos auersantur, conuersus ad famulã, Cur, inquit, tu Christiana es, cùm ego sim ethnicus? nisi continuò ab ista religione recesseris, hisce ego te manibus interficiã. Cui serua Dei, non eo consilio se Christiana sacra suscepisse respondit, vt ijs mox desertis ad barbaros ritus rediret. tum herus eius perseuerantia cognita, cum mortis minis interdixit, ne ex eo tempore ad Crucem adorandam sese conferret. illa verò diuino fulta præsidio, nihil idcirco ab instituta Crucis latria desistere, quoad eam herus obuiam in

C itinere factus, occidit.

Alterum illud est. Paucis ante diebus, quàm ego ad hũc Firandi portum venirem, Sinarum nauis Lusitanum quendam qui apud Sinas in vinculis fuerat, in eundem portũ aduexit. Sinæ aliquot ibidem commorantes cùm ad nauim accessissent, vt Lusitanum viderunt; quærere de nauarcho Sina populari suo cœperunt, quo consilio Lusitanum in ea loca perducere ausus esset, cùm Rex Firandi sacerdotem Lusitanum ex oppido pepulisset; nisi spoliari se ab Rege nauigio vellet, cõtinuò Lusitanum interficeret. Hæc dum agitãtur, diuinitus factum est, vt Christianus Iaponius quidam interueniret. is vbi mœrentem Lusitanum aspexit, ad eum confestim accedens, caussa mœstitiæ cognita manu apprehensum bono animo iubet esse: quantum per suas facultates liceat, nihil ei apud se defuturum. inde perducit domum, ibique hominem habuit quoad vsque nos eò peruenimus. Et sanè Lusitanos Christiani tanta beneuolentia prosequuntur, vt in eorum ædes æquè liber illis atque in suas ipsorum aditus sit: sed tum præcipuè preclarum amoris sui documentum dedêre, cùm Iaponij facta in eos coniuratione arma ceperunt. quod vbi à Christianis cognitum est, communi statim cõsensu ad eorum defensionem se vel capitis periculo compararunt: cùm ex eis quidam extrema iam ętate, reliquorum domos circumcursaret, hortareturque omnes ad mortem pro Christianis fortiter oppetendam: quare perterriti barbari, à suscepto consilio destiterunt. Obsecrate fratres carissimi Dominum, vt huius gentis animos ad suos errores ac miserias recognoscendas illuminet. Cal. Decem. M D L X.

LVDOVICI ALMEIDÆ AD SOcios in Lusitaniam. D

N ijs litteris, quæ à vobis ad nos assiduè perferuntur, insig-
nes amoris erga nos vestri, & cari*atis cernuntur notæ. ap-
paret etiam quanto studio teneamini ad nos subleuãdos in
hæc loca veniendi. hanc plenam pietatis voluntatem, quo-
niam nos remunerari nõ possumus, Dominus ipse pro sua
benignitate compenset: quanquam vt amori vestro nos e-
tiam aliqua ex parte respondeamus (quoniam auetis scire
quid à nobis in re Christiana geratur) anni huius pręsertim
acta ad vos perscribere statui.

Balthasar Gagus hoc anno ex Iapone profectus in Indi-
am, aduersa tempestate retentus, hyemauit in ora Sinarum: atq; id fuit caussæ, cur à no-
bis huiusce anni litteras non acceperitis. Post eius discessum nuntij Meaco allati sunt,
Bonziorum in Gasparem Vilelam odium aliquantulum refrixisse. itaque rursus aures
dare cæpisse Euãgelio, fieriq́ue aliquos Christianos, atque in ijs nobilissimos homines, E
& in rebus physicis admodum intelligentes. Missæ sunt etiam aliquot à Meacensibus il
lis neophytis ad Bungenses Christianos epistolæ; quarum vna duodecim circiter pagi-
narum magnam harum regionum Christianis attulit voluptatem, sępiusq́ue descripta,
omnia Christianorũ loca percurrit, & simul recitabatur etiam ethnicis. Summa erat e-
pistolæ, sectarum Iaponis omnium (quæ plus vndecim sunt) expositio simul & confu-
tatio, cum religionis Christianæ confirmatione: nec verò pacatas vnquam res Iaponio
rũ fore, quoad omnes fierent Christiani: atque idipsum multis apertisq; rationibus pro
babatur. Mense Iunio ineunte, ex Gasparis ipsius litteris cognouimus illum iter cepisse
ad vrbem Sacaium, quæ bidui distat Meaco; vbi spes magna messis vberrimæ ostende-
batur, non modò quòd sit libera, & in primis ampla Iaponis totius; sed multo etiam ma
gis, quòd eum quidam è principibus ciuitatis illuc per litteras inuitasset, ædesq́ue suas
ipsi ad Euangelij promulgationem obtulisset. cuius tantum est eius rei desiderium, vt
in Bungum etiam certum hominem cum mandatis miserit ad Cosmum Turrianũ. Re-
cordabitur, vt speramus, pro sua bonitate Dominus harum gentium, easq́ue conuertet
ad se: nos autem in suo confirmabit obsequio.

Quod ad Bungensem Ecclesiam attinet, quæ nunc quidem est Iaponis omnium ma-
xima; admodum augetur in dies (cæptis adspirãte Domino) cùm virtus veteranorum, F
tum etiam tyronum numerus: quorum tanta est pietas, vix vt possim verbis assequi:
nonnulla tamen attingam, vt ex ijs reliqua intelligatis. Primùm nulla nox præterit (vt
mihi quidem videtur) quin verberationes in templo fiant, ac ferè semper omniũ quot-
quot ibidem eo tempore sunt. quibus in templo non licet, ij sese intra priuatos parie-
tes cum vniuersa familia verberant. Quotidiè, quamuis ningat, Christianis refertum
est templum: nec reseratur fere, quin multi reperiantur ad limina præstolantes. Festis
autem anni celebrioribus, tanta vis hominum confluit, vt ad multitudinem capiendã
vmbracula è frondibus raptim exstructa eum templo continuare necesse sit: atque alij
quidem præcipuis anni festis, alij verò diebus Beatissimæ Virgini sacris, alij quintode
cimo, alij etiam octauo quoque die Confessione maculas abluunt. Sed Bungẽsium stu-
dium ac pietas Quadragesimæ præsertim diebus elucet. res profectò visenda: quippe in
singulos annos crescit huius Ecclesiæ religio ac probitas.

In pueris ijs, qui ad nos Christianæ doctrinæ gratia ventitant, aliqui ita parui cernũ
tur, vt nihil pænè præter catechismum eloqui possint: itaque idipsum quod tenent me
moriter, oppido concinunt. Prope templum nostrum duodecim circiter Iaponij pa
tresfamilias habitãnt, quorum filij pueriq; singulis noctibus audito signo salutationis
Angelicæ, ad Crucem conueniunt in ea vicinitate defixam; ibiq; nixi genibus totam
horam quotidie in Christiana doctrina decantanda consumunt: idq́ue parentum ius-
su, quorum tanta est pietas, vt infantibus Christiana rudimenta vnà cum lacte paula-
tim instillent, eosq́ue tenera adhuc ætate nostram in disciplinam domesticam traditos
Domino consecrent. nec verò parentum pietatem non imitantur liberi, atque vnus
præsertim natu maximus omnium, annum agens tertium decimum; cui super men-
sam cru-

A sam cruciatus CHRISTI Iaponicè recitanti, fluunt interdum ex oculis lacrymæ, nulla vultus mutatione. alij verò eorundem cruciatuum recordatione commoti, pijs Christum liberatorem verbis affantur, ita suauiter, vt cuiuslibet ferreum quamuis pectus emolliant. Itaque horum quos domi educamus operam ad côuersionem harum gentium magno nobis vsui fore speramus: quippe cùm Iaponios auditores patria lingua magis quàm peregrina retineat. alios præterea quinque Iaponios apud nos habemus prouecta iam ætate viros admodum probos: tres videlicet Funaij, quartum Meaci cum Gaspare Vilela: postremus comes est peregrinationis meæ, annum agens alterum & vigesimum, tanta in dicendo suauitate ac lepore præditus, vt auditorum animos mirabiliter capiat: hæreses verò Iaponicas, multaque de physicis ita callet, vt hosce philosophos omnes refutet, ac vincat. faxit Dominus, vt eorum animis ignem injiciat. Christiani Facatenses, ac præsertim vnus è principibus, Cosmum missis nuntijs per Deum obtestati sunt, vt eò aliquem è Societate mitteret: velle se optimum templum exstruere, & suis alere sumptibus quotquot è nostris ibi commorarentur: quod iam fieri cæptum est. hisce de causis, & simul, quod multi Christianorum vici alicuius è nobis aduentum sermonesque iam diu desiderabant, decreuit Cosmus, vt initio Iunij anni MDLXI. ad eos pagos, & loca finitima inuisenda discederem.

B Pridie quàm Facatam perueni, aduentu meo cognito Christiani obuiam mihi alij ad tria passuum millia, alij etiam longius magno cum gaudio processerunt. ego complures dies in ea vrbe moratus, incolas circiter septuaginta sacro fonte lustraui. in quibus erant Bonzij duo Iaponicarum legum sanè periti, cùm alter etiam regius concionator fuisset. is septem dies mecum disputando, interrogando, quæ dicebam in commentarios referendo consumpserat, cùm immensa Dei Domini nostri lux ei tandem affulsit, & illius exemplo multorum præterea tenebras dispulit.

In eadem vrbe Facata cùm alij complures, tum præcipuè duo morbo graui laborantes diuina ope sanati: quorum vnus paterfamilias tanto capitis dolore torqueri solitus, vt violentas sibimet manus inferre sæpe tentarit, tertiodecimo die Dei benignitate conualuit. alter erat iunior lepra fœdissima coopertus. is, quòd de Christianis honorificè pieque sentiret, putaretque iuuante Domino sibi per me sanitatem reddi posse, in meum conspectum adductus est: quem vt vidi, negaui me ei morbo posse facere medicinam: veruntamen ne planè mœstus à me discederet ipse, quique eum adduxerant, remedium quoddam illi præscripsi facillimum, & post tertium diem ad me redire iussi: ita nitidus rediit, vt nulla vnquam scabie laborasse videretur. equidem obstupui perspecta hominum fide, aperteque denuntiaui Christianis, ne sanitatem pharmaco, sed Deo Domino fideiq; suæ acceptam referrent: quæ quidem etiam in animos eorum qui morbo liberati fuerant, re-

C dundauit. nam vterque Baptismo petito, & post catechismum impetrato, ad Ecclesiam aggregatus est. cumque iam discessus mei tempus appeteret, quo æquiore animo id ferrent, spem illis maturi reditus præbui: quorum duo primores ita obfirmato animo itineris mei comites esse statuerunt, vt eorum studijs remittere, aut eos de sententia demouere nulla ratione potuerim.

In exitu Iunij Facata discessimus in insulam Tacaxumam, ambitu passuum sex millium, in ditione viri principis Firandensis, Antonij nomine: vbi cùm essent quingenti circiter Christiani, ethnici tantùm octo, ij quoque ad Deum nostro aduentu conuersi sunt. Præest autem eorum institutioni, excellenti virtute vir, qui è Bonzio Christi seruus effectus est. ædem habent, quæ idolorum antea fuerat, in primis ornatam: cuius vectigali, itemque eleemosynis quas erogat institutum ibi quoque Misericordiæ sodalitium non modò ipse antistes alitur, sed etiam inopes peregrini, qui illuc sanè multi (quod vidi per eos dies) religionis caussa ventitant. eadem stipis per Misericordiæ sodales ritè fideliterque distribuendæ ratio, seruatur etiam in vicina insula Iquicuchi, itemque in cæteris insulis, in quibus Ecclesiæ sunt. quò fit, vt ad iter in ijs regionibus faciendum sarcinæ & impedimenta minimè sint necessaria: quippe, quocunque peruenias, omnia tibi gratis, ac sedulò comparantur; maritimo itinere naues, terrestri comites & iumenta: quæ si recuses, iniuriam videlicet sibi fieri, seque in Christianis officiosis numerari non putant.

Firando cùm ad hanc inuisendam Ecclesiam aliquot Lusitani venissent, horum Christianorum religione, precandi studio, obedientia, amore non modò in sacerdotes nostros, sed etiam in omnes eorum vicarios, tantopere delectati gauisique sunt, vt mihi affirmarent, Socios nostros qui in cæteris orbis terræ partibus versantur, si vel

si vel particulam norint eorum, quę cum his Christianis geruntur, omnes Iaponicam hanc D prouinciam expetituros: quod equidem credo: nam vna profectò Christianæ doctrinæ decantatio multas vobis prę lętitia lacrymas exprimat. quid enim si videatis pueros centum, ac puellas, bis quotidie catechismi caussa conuenientes, qui paucis ante diebus dicati diabolo fuerant, iam Christianos templum ingredi, aqua lustrali se aspergere, demum ad precationem ritè genua flectere? quid si duobus eorum voce præeuntibus, subsequentes cæteros, doctrinæque præcepta concinentes audiatis? idque tanta cum modestia, ac verecundia, vt oculos semper humi defixos habeant, ac duo illi præsertim, qui voce præeunt (quos ego de industria non semel, & curiosè notaui) & quidem in maximis caloribus, cùm facies eorum sudore manarent, tanta fuêre constantia, vt manus, oculos, pedes nunquam mihi mouere conspecti sint: raptos profunda aliqua contemplatione dixisses. nec verò doctrina tantùm decantanda contenti sunt. nam eius quoq; explicationē libentibus nobis requirunt. Iam verò quanta cum animi vestri voluptate intueamini Iaponios hosce Christianos positis genibus, manibusque sublatis, Christum è Cruce pendentem adorantes, lacrymis ad solum vsque fluentibus, in tormentorum Domini cogitatione ita demersos, vt pæne ecstatici videantur? atque hæc quidem in hisce insulis propè desertis. quid de ijs locis existimandum est, in quibus (vt in Bungo) Sacramentorum est vsus frequens? quæ cùm ita sint; misereat (quæso) vos fratres carissimi harum Ecclesiarum, Deumque cum gemitibus obsecrate, vt supplementum aliquod è Societate nostra dignetur huc mittere. E quod si fortè nimis diu distulerit, quàm vereor, ne qui venerint, paucos superstites è nobis offendant: siquidem tres hac æstate magnum vitæ discrimen adiuimus, quam tuetur Dominus, vt opinor, quoad alij nobis ad nouam hanc vineam tuendam colendamque succedant.

Ex ea quam dixi insula, in aliam traieci maiorem, quæ Iquicuqui vocatur. incolas habet circiter mille quingentos, in ijs Christianos fermè octingentos.ij, quod iam ante de meo aduentu cognouerant, obuiam mihi nauem cum primoribus aliquot Christianis miserunt: quam vt conscendi, in ipsa nauigatione, tribus passuum millibus ante quàm ad insulam peruenimus, Crucem aspexi edito loco positam, quam satis amplo interuallo circumiens murus, sepeliendis Christianis cœmeterium efficit. vbi descendimus, humanissimè excepti, continuò ad salutandam Crucem de more perreximus: inde templum eorum inuisimus, eleganter ornatum. atque illos in præsentia quidem ne inopem plebem non sine iactura ab institutis operibus auocarem, dimisi, concione in matutinum & vespertinū tempus, puerorum verò catechismo in pomeridianum indicto. itaque tanti concursus fieri cæpti sunt, vt cùm multi excluderentur, aream, quæ ad vestibulum templum est, storeis pro re nata contegere necesse fuerit. Templum est autem excelso loco, lucoque denso, & ad aspectum iucundo. in id ascenditur gradibus, quibus in imis stagnum est F aquæ, nudis pauperum pedibus abluendis, non superstitione, vel cæremonia, sed ne templi catastromata calcata commaculent. Postridie quàm huc veni, cæteras quoque sacras ædes lustraui pulcherrimè positas, quippe quæ ante id tempus idolorum fuissent, quibus colendis optima loca diligenter exquirebantur: hoc autem tempore æditui Iaponij sunt illi ipsi qui nuper Bonzij, nunc Christiani appellantur, antea dæmonem, nunc IESVM Crucifixum supplices venerantur, & colunt. Et quoniam ex altero pago eiusdem insulæ sanè frequenti, ad alterius pagi templum trium ferè miliarium interuallo Christiani magno suo incommodo venire cogebantur; templum ibi quoque exædificandum curaui, quod paucis diebus multorum subsidio, magnaque omnium alacritate perfectum est, tabula picta, cæteroque ornatu ex vrbe Firando illuc aduecto. Christianorum animis recreatis, cælestique fonte purgatis ijs, qui ad Baptismum videbantur idonei; ad alium Christianorum pagum, quem Xixi vocant, ire perrexi, vt eos per Euangelium solarer, & simul vt in æde noua, quæ tum ab ijs ad tectum perducebatur, sacellum exstruendum curarem, Iquicuchensibus Christianis officiosè nobis in eam rem fabros lignarios septem, aliaque auxilia necessaria deferētibus. ibi igitur amantissimè excepti à Christianis; qui quasi regem exspectarent, ita sedulò vias ante purgatas ornauerant, prima luce, & vespere de rebus diuinis disputare instituimus, quò commodius cæteris horis diei sacello exædificando vacarent, quod summa eorum diligentia paucis diebus est absolutum. Catechismi deinde cura certo homini tradita, Iram traiecimus eo consilio, vt Facatam propediem reuerteremur, quod eius peregrinationis spatium Cosmus nobis ad Augustum exeuntem vsque præscripserat. Iræ, Cruce salutata, cum incolis egimus, vt ibi templum

A plum (nullum enim erat) communi consilio facerent. ad quod nobis Firando sacræ imagines, cæteraque necessaria ornamenta transmissa sunt. nonnullis concionibus habitis, quibus in fide Christiani sunt confirmati, Baptismoque lustratis qui lustrandi superérant, Casungam inde contendimus: vbi tanta nobis hominum multitudo sese obuiam effudit, vt festi alicuius diei solennis celebritas videretur. Cruce adorata, ad primarium quendam Christianum diuertimus, apud quem nonnullis concionibus habitis, magna omnium voluntate decretum est templum, in quo sacerdotes sacrificarent, si qui in ea loca venirent: quò item Firando necessarius sacrorum apparatus est missus. Interea dum hic agimus, mihi grauis homo narrauit Iquicuchi mulierem Christianam suadente diabolo, siue eius ministris, abortus faciendi gratia pharmacum sumpsisse eiusmodi, vt infantem ipsamq; parentem necauerit. Huius corpus Christiani, quippe quæ noxa capitali obstricta migrasset, in ipsorum cœmeterio in quo Crux est posita, sepeliri cùm vetuissent; illa post aliquot dies periculosè ægrotanti adolescenti cuidam Christiano per visum, Corpus (inquit) meum sacra sepultura prohibitum est illud quidem: sed ne idcirco me Christiani damnatam existiment: nam ante quàm è vita discederem, Dominus contritione mea lacrymisque placatus est. quibus rebus Christiani ex adolescente cognitis (namque is deinde conualuit) valde animati sunt.

B Ex eo loco rursus ad pagum Iquicuchi, atque inde, spe reditus Christianis relicta, Firandum discessi ad quędam sacrorum instrumenta accipienda, quæ nobis Lusitanorum nauis aduexerat.

Firandum vt venimus, nauarchum Lusitanum allocuti, ad Antonium diuertimus statim, qui cum vniuersa familia nos peramanter accepit, detinuitque ad multam noctem nonnulla de officij religione percontans: postridie nauarchum adiui, vt permagnam tabulam pictam in naui proponeret Christianis visendam, quos in proximum Dominicum diem (quod eorum commodo fieret) ad concionem simul & spectaculum, dimissis per agros nuntijs, euocauimus. interea nocturnis hortationibus cùm cæteri Christiani in fide animati sunt, tum ethnici circiter quinquaginta ad Baptismum adducti: in ijs, è proceribus quidam Antonio non inferior. Et quoniam Firandi sacra ædes erat nulla, petijt nauarchus ab Rege, vt in area nostra excitare liceret ædiculam, in quam Lusitani qui versabantur ibi nonaginta, religionis caussa conuenirent; eadémque Firandenses Christiani deinceps vterentur. cui Rex se deliberaturum respondit. ea erat dissimulata negatio. itaque id vbi resciuimus, apud Christianum in area nostra habitantem priuatum sacellum exstruere, atque adornare constitui. quod ille tanta animi alacritate studioq; recepit, vt ædium duarum quas possidebat alterius, vltrò

C mihi optionem daret, seque custodem fore profiteretur. igitur, Antonio præsertim operas & cætera necessaria benignè suppeditante, paratum oratorium est, & omnibus rebus instructum, in quo singulis noctibus Litaniæ & sacri sermones habebātur. vbi Dominicus dies aduenit, è pagis insulisque finitimis ingens Christianorum multitudo cōfluxit tum ad verbum Dei audiendum, tum verò ad sacram visendam imaginem, positam, vt dicebamus, in naui, loco peristromatibus, vexillis, virentibusque arborū ramis ornato, referta iam spectatoribus naui, cùm perorassem; eos omnes nauarchus, quod lōgè ab domibus suis abessent, liberali cibo, potuque refectos dimisit.

Iam dies obrepserat, quo die mihi in Bungum redeundum esset: quocirca sacra tabula ex oneraria in nauiculam translata, vt inde Facatam deueheretur; Christianos Iquicuchenses monui, me sabbato proximo (vt promissa facerem) ad eos ex itinere věturum, & inde postridie vespere profecturum: qua illi re audita, parata naui continuò ad me deducendum venerunt. sub noctem conscendi, comitibus pijs aliquot Lusitanis, qui me rogauerant, vt mecum se ad illas Ecclesias inuisendas venire permitterem. Descendentibus nobis ad littus obuiam prodiere Iaponico more eum facibus multis: eodemque comitatu ad templum venimus, vbi nos magna populi multitudo cum pueris exspectabat. Concione habita, & puerorum catechismo peracto, quòd iam intempesta nox erat, plebem dimisi, manéque postridie (Dominicus erat dies) post concionem incolas circiter tredecim Christiana doctrina iam institutos baptizauimus. Inde profecti, magna in itinere ac varia incommoda molestiasque pertulimus. Nam & mari, paruis lintribus, ijsque monoxylis, vastos interdum sinus præcidere sumus coacti, vixque imminentium piratarum manus effugimus, qui captos homines diu multum-

multumq́ue vexatos in seruitutem diuendunt; & terra, iumentis consultò relictis, lutu D lenta via atque teterrima cingulo tenus cœno demergebamur: quæ tamen sordes occurrentibus passim riuis eluebantur. Accessit ad hæc, assiduum pæne profluuium sanguinis, quo sanè grauiter acerbeq́ue vexabar. Sed eas omnes difficultates, Christianorũ erga nos studium caritasq́ue compensabat egregia: cùm & hospitij commorationisq́ue nostræ mercedem constanter ac benignè respuerent: & abeuntes, viatico omnibusq́ue rebus necessarijs liberaliter instructos vberrimo fletu prosequerentur: &, quod longè admirabilius est, impressa à nobis humi vestigia ipsa; obstupescentibus rei nouitate ac miraculo qui mecum aderant Lusitanis, oscularentur. Verùm, ne longior sim, modum epistolæ faciam, si vnum addidero, ex quo facilè iudicare possitis, quanta sit Iaponicę gentis ac nominis ad humanitatem religionemq́ue propensio. Cùm fessus è via, morbo que pæne confectus, in quodam ethnicorum oppido substitissem; tametsi nullum erat desiderium cibi, tamen ne planè deficerem, oryzam reformidans, putridaq́ue piscium salsamenta (hæc enim incolarum cibaria sunt) misi qui oua coemeret. is autem mihi mox oua cum ipsis nummulis retulit. Caussam quærenti, respondit, incolas oua, quod dies ille festus ipsorum esset, vendere noluisse: quòd ægroto quærerentur, dono dedisse. Denique in Bungum ægrè peruenimus: ibi quanquam à Cosmo, ac Socijs amantissimè acceptus, humanissimeq́ue tractatus, vix tamen adhuc è diuturna ægrotatione conualui. Vos clementissimum IESVM obsecrate fratres, vt mihi ad se perfectè colendum vires animumq́ue suppeditet. è Bungo. Calendis Octobris. MDLXI. E

E SOCIETATIS IESV LITteris in Europam de obitu Consalui Sylueriæ Lusitani.

ONSALVI Sylueriæ nostri felicem obitum hac epistola persequemur. Is circa initium anni MDLX. cum Socijs duobus Goa discessit in regna quæ dicuntur Inhambanis & Manomotapæ, vt nationibus illis Euangelium nuntiaret, quod concionatorum inopia nunquam probè cognouerant. Vt primùm Inhambanem attigere, morbo corripiuntur ita graui, vti Consaluus natura valentissimus, oculorum acie vehementer hebetata fractisq́ue viribus, propemodum extinctus sit. Vbi paulo melius habuere, ad vrbem regiam Tongen iter intendunt. ibi Regem vnà cum F vxore, sorore, liberis, cognatis, regniq́ue proceribus, populo denique pæne toto intra paucos dies magna omnium gratulatione atque lętitia sacro fonte lustrarunt. Rex Cõstantini, Regina Catharinæ, soror Elisabethæ nomen assumpsit. Inde Consaluus rei Christianę caussa relictis apud Regem Socijs, Manomotapam ire pergit. comitabantur amici Lusitani sex. oram vnica biremi legebant. Mosambico insula superata, vix ad Masutæ fluminis ostium, leucas nonaginta processerant, cùm atrox coorta tempestas, Consalui deprecatione repente sedatur atque comprimitur. Inde exscensione facta, die qui fuit Diuo Hieronymo sacer, plicatilis ara in ipso littore ad sacrificium excitatur, ita vehementi Solis ardore, vt calceati Lusitani, terrę calorem ferre vix possent. Cõsaluo autem inter sacrificandum eruperunt ex toto capite pustulę: quas cùm ad curandas medicamenta nequaquam deessent, præclaro sui ipsius odio incensus ille cuncta repudiauit, seq́ue naturæ dumtaxat sanandum permisit, ac tempori. Triduum ibi morati, tranquillo mari prouehuntur ad Colimanem fluuium. eò reflantibus iterum ventis ęgrè subuecti, ad Mingoaxanem Giloę regem veniunt amicum Lusitanorum: à quo benignè ac liberaliter accepti, facta etiam promulgandi Euangelij potestate, diutius tamen ibi non substitere, quod ad Manomotapæ Regem festinarent. quo vno ad Christũ adiuncto, finitimos reges lõgè viribus atq; auctoritate inferiores ad Christum deinde facilè perduci posse confiderent. Hinc ad amnem ingentẽ tendunt Cuamam, leucas à Sofala triginta, ex quo rursus in Lindem proximum sinum periculosa procella compulsi, tredecim ibi stetere dies. Ab Linde cùm ad Cuamam denuo peruentum esset,

A in ipso introitu fluminis re diuina peracta Consaluus à Lusitanis comitibus petijt primùm, vt quoniam fines Manomotapæ ingredi inciperent, totum legationis suæ negotium Domino suppliciter commendare ne grauarentur: deinde vt æqui boniq; facerent, si reliqua tota nauigatione se, vt precibus vacaret, ab eorum conspectu atque consuetudine remouisset: in rebus præsertim grauioribus, consulto potissimum Deo exoratoque opus esse. tum iubet in certa nauigij parte velum sibi prætendi in eo recessu octo ipsos dies ita delituit, vt semel tantùm quotidie tosti ciceris pugillo, & exiguæ haustu frigidæ sese reficeret, & quicquid à precatione supererat temporis, in euoluendo libro consumeret, qui scriptas sanctorum continebat vitas.

Octauo igitur die, cùm ad Senam (qui terminus nauigationis erat) venissent, vicum sanè frequentem; ibi descensum est, nuntiusque à Consaluo ad Regem de suo aduentu in intima regni missus. à quo dum responsum exspectat, interim Christianos aliquot inquilinos à peccatis per confessionem absolutos, à turpi concubinarum consuetudine ad sacras nuptias legitimasque traduxit, catechismum publicè docuit, & è Lusitanorum seruitijs ibidem capita fere quingenta baptismo lustrauit. Regem etiam Inhamioris, Regis Manomotapæ stipendiarium, tribus passuum millibus à vico Sena, cùm aliquoties adijsset, cohortationibus suis ita permouerat, vt se vnà cum vxore & liberis, libentissimè Christianum fore profiteretur. Sed Consaluus, partim quòd non haberet quem apud illum catechismi causa relinqueret, partim etiam ne Manomotapæ Regis offenderet animum, si prius stipendiario quàm ipsimet Christiana sacra impertisset, Inha-
B mioris Regem vt potuit consolatus, hortatusque vt ipse cum suis Dei bonitate fretus in suscepto consilio permaneret; totam rem in tempus aliud distulit. Iamque alter effluxerat mensis, cùm Antonius Caiadus Lusitanus, qui morabatur in vrbe Regia Manomotapa, legatus à Rege ad Consaluum aduenit Manopotapam perducendum. Consaluus sacrorum ornatu cum sacrato lapide & calice in sarcinam colligato, sublatoque in humeros, se in viam dedit. Cùm ad fluuios ventum erat, qui multi in ea regione sunt, si quidem vado superari possent, quamuis ad iugulum vsque pertingerent, transibat, manibus elata seu capite sarcina: sin minus, vasi ligneo impositum peramplo Consaluum, natantes ipsi propellentesque traijciebant Cafres, quo nomine gentes eæ appellantur. sub noctem natalem Domini ad Chetuchin pagum haud longè à Mannmotapa ventum est, factumque ter sacrum summa Lusitanorum animi voluptate. Inde Natalium feriarum octaua, cùm vrbem Manomotapam introissent, misit cōfestim Rex qui Consaluum cum muneribus viseret, auri pondere ingenti, bobusq; permultis, & famulatu ad ministeria quotidiana: quippe qui de Lusitanis mercatoribus iam ante cognouerat, Consaluum non modò vitæ sanctitate virtuteque præstantem, sed etiam generis claritate ac nomine in primis esse conspicuum. Consaluus gratijs actis, muneribusque repudiatis, ex ipso legato Regem cogniturum esse respondit, quod genus auri, quasve diuitias quæsiturus in ea loca venisset. Obstupuit ea animi magnitudine Rex, venientemque ad se deinde Consaluum tanta gratulatione & significatione honoris excepit; quanta neminem
C vnquam antea. Nam & in ipsa penetralia, quò nulli est aditus, introduxit; & assidente matre, considere Consaluum etiam in tapete iussit, Antonioque Caiado è conclauis ianua interprete adhibito, Rex quatuor continuò sciscitatur, quot fœminas, quid auri, prædiorum, bouum denique vellet, quos incolæ non minoris quàm aurum ipsum æstimare dicuntur. Cùm nihil se præter ipsum Regem respondisset optare; conuersus ad interpretem inquit Rex: Profectò necesse est, qui nihil horum accipiat quæ à cæteris tantopere adamantur, longo interuallo à reliquis distare mortalibus. & nihilominus ad extremum multa benignè pollicitus, amantissimis verbis Consaluum ad hospitium remisit. Ibi dum ille manè rem facit diuinam, è principibus quidam prætereuntes cùm è foribus aspexissent in ara propositam perelegantem MARIAE VIRGINIS imaginem, quam in tabula depictam ex India Consaluus aduexerat, specie decepti ad Regem deferunt, Consaluum egregia forma puellam apud se habere, hortantur vt ab illo deposcat. Nec mora: mittit ille, qui Consaluo renuntiet, audisse se, illum vxorem secum adduxisse: vehementer cupere, vt eam sibi sistat. Tum Consaluus tabulam pretiosa veste inuolutam ad Regem affert. Cuius desiderium quò magis exacuat, præfatur illam esse effigiem matris Dei, cuius in ditione ac potestate sint omnes Reges, & Imperatores orbis terræ totius: ac tum denique tabulam aperit, Regis quoque matre præsente. Rex imaginem veneratus, Consaluum etiam atque etiam obsecrat, eam sibi largiatur, domi

habere se velle. Libenter verò Consaluus annuit: quin etiam ipsemet in regio cubicu- D
lo collocat, ibidemque quasi sacellum quoddam precandi caussa peristromatis pretiosis
exornat. Narrant qui inde venêre Lusitani, noctibus deinceps circiter quinque, Regi-
nam cœli ea ipsa specie quam tabula ostenderet, diuina circumfusam luce, suauique
splendore fulgentem, augustissimo simul ac iucundissimo aspectu, dormitanti Regi
astitisse. quod ille manè matri narrabat, rei nouitate vehementer attonitus, itemque
Lusitanis, qui statim id Consaluo renuntiabant. Postremò Rex Consaluum ipsum ac-
cersit, ait se mirum in modum angi, quod sermonem Reginæ eius quæ secum singulis
noctibus loqueretur, non intelligeret. Cui Consaluus cùm eam esse linguam diuinam
dixisset, quam nemo nosset, nisi qui sacrosanctis eius Reginæ filij legibus pareret, quip-
pe qui DEVS esset, generisque totius humani redemptor; Rex in præsentia quidem, si
minus verbis, vultu certè ac significatione se Christianum velle fieri ostendit: bidui
deinde spatio interiectio, per Antonium Caiadum Consaluo apertè denuntiat, cer-
tum esse sibi matrique Christiana sacra suscipere: proinde ad se baptizandum quam-
primum veniret. Consaluo tamen dies aliquot supersedere satius visum, dum Rex
Christianæ fidei præceptis ac rudimentis imbuitur. quibus, cùm satis iam operam dedisse
videretur, quinto circiter & vigesimo post aduentum suum die Consaluus Regem simul
& matrem non sine solenni pompa & gratulatione baptizat. Regi, Sebastiani: matri,
Mariæ nomen est inditum. Eo ipso die Rex Consaluo, quoniam aurum respueret,
boues centum donauit: ille ad Antonium Caiadum misit, vt in frusta dissecti distribue- E
rentur in pauperes. Quam eius liberalitatem ac beneficentiam populus ingenti cum ad-
murmuratione suspexit. Regem imitati trecenti ferme è regni proceribus, Christo sese
pariter addixêre. Hi nunquam à Consalui latere discedebant. adferebantur etiam do-
na Consaluo: lac, oua, butyrum, hœdi, aliaque id genus: quæ ille nec aliud genus car-
nis omnino gustabat; cocto dumtaxat milio quodam exiguo, herbisque, & syluestri-
bus victitans pomis. Iamque spectata vitæ morumque sanctimonia studioque salutis
humanæ, tantam sibi summorum infimorumque beneuolentiam conciliauerat, tantos-
que in omnium animis effecerat motus, vt in Christianam religionem vniuersa multi-
tudo videretur incumbere; cùm à Mahometanis quattuor potentibus & callidis viris,
& apud Regem gratiosis, Consaluo parantur insidiæ. Auctor conspirationis Mosam-
bicanus Minguames nefariæ superstitionis antistes, siue, vt ipsi appellant, Cacicius. ij
Regi partim coram ipsi, partim per idoneum internuntium valde sibi dolere demon-
strant, quòd tantum in capitis regnique discrimen vltrò se ipse demiserit. Consaluum,
cui tantum fidei & honoris habeat, missu Proregis Indiæ, terræque Sophalæ regulorum,
ad explorandum Regis statum, solicitandosque ad defectionem popularium animos
aduenisse, vt motibus excitatis ipsi deinde infesto exercitu subsequuti, Regem oppri-
mant. Addunt insuper fabulosa portenta, Consaluum magum esse teterrimum om-
nium, & sagacissimum, varia veneficia ac medicamenta secum attulisse ad incolarum
animos occupandos, Regemque mactandum. quicunque caput suum aqua perfundi pa- F
terentur, conceptis præsertim verbis Langariorum (sic enim Lusitanos vocant) à Con-
saluo pronunciatis, confestim volentes nolentes in eius potestatem venire: id ipsum ali-
bi contigisse. proinde videret etiam atque etiam Rex quò progrederetur, cui se suaque
crederet. Si Consaluum abire permittat incolumem, fore vt ciues mutuis inter se cædi-
bus amentes atque lymphati miserandum in modum grassentur atque concurrant. Hisce
alijsque mendacijs onerato Regi, adolescenti præsertim, ac matri, facilè persuasum est,
vt Consaluum primo quoque tempore interficiendum curarent. Nec dum ea consilia
eruperant, clandestinis agitata colloquijs; cùm ad Antonium Caiadum Consaluus,
haud ignaro (inquit) mihi, nec imparato, mors instat ab Rege. Caiado autem ita in-
credibilis visa res, vt subridens prorsus negaret. iamque dies aduenerat necis, vel vitæ
potius, qui dies natalis erat idem D. Susannæ Virginis martyrisque: Consaluus ab An-
tonio magnopere petit, vt Lusitanos duos tresue ad se confestim accersat. Confessio-
nem (inquit) illorum tuamque simul excipere, & sacra Eucharistia hodierno die refi-
cere vos omnino constitui: nec enim postea potero. Hos ille dum absentes euocat,
Consaluus ad meridiem vsque præstolatus, cùm non adessent, consecratas consumpsit
hostias duas: factisque eodem die Christianis circiter quinquaginta, vestem ad corpo-
ris cultum, rosaria ad precandum diuisit. Lusitanos verò sub vesperam redeuntes, con-
fessionis Sacramento, quoniam Eucharistiæ non licebat, purgatos, mira vultus hilari-

tate

A tate animique tranquillitate animabat inscios quid ille conditum haberet in animo. Iisdem sacrorum apparatum dat in ædes Antonij deferendum. ipse linteatus cum effigie Christi ad Crucem affixi, domi remansit, reuertentique rursus Caiado, pectus hominis manu leniter apprehendens, Antoni Caiade (inquit) profectò paratior ad mortem obeundam ego sum, quàm ipsimet inimici ad inferendam: Regi autem ac matri libenter ignosco. Mahometanorum quippe artificijs ac dolis inducti sunt. Hæc ille serena facie atque hilari cùm dixisset, Antonius ab eo digressus, tametsi vix fieri posse putabat, vt Rex tam nefario scelere sese obstringeret; tamen, quoniam ex recenti quodam sermone, eius animum exulceratum, contra quàm existimasset, offenderat; famulos duos ad Consaluum custodiendum ea nocte misit, à quibus ea quæ sequuntur, accepta sunt: Consaluum, cùm secus diuersorium in area ad multam noctem, quasi è corporis custodia exire gestienti mora nimis longa videretur, ita citatis gressibus ambulasset, oculis semper intentis in cœlum, manibus modò sublatis ad sidera, modò Crucis in figuram extensis, ducens ex intimo corde suspiria; suum denique tugurium subijsse, fusisque precibus coram Christi signo, quod vnum solatium illi supererat; In arundineum stratum decubuisse, & in somnum incidisse iustorum: id enim ex insidijs conspicati satellites octo circiter, illicò irrumpunt: in ijs barbarus nobilis nomine Mocrumes, qui sæpe cum Consaluo conuiuium inierat, iacentis pectus opprimit insidetque, arreptum inde pedibus & brachijs, humo tollunt alij quattuor: duo reliqui collo inijciunt funem, quo vtrinque adducto, Consaluus expressam ex ore naribusque magnam sanguinis copiam effudit, & spi-
B ritum simul Domino reddidit. Tum verò CHRISTI simulacro sacrilegis manibus comminuto, defuncti corpus reste ligatum, attractumque in terfectores in præterfluentem Monsengessem deijciunt, ne videlicet (quod Mahometani confinxerant) cadauer ipsum tam malefici hominis sub dio relictum veneni sui tabe cunctos inficeret. Hunc habuit exitum pia Consalui legatio: quo sublato, Rex eadem sæuitia percitus Christianos pariter quinqnaginta, quos ille extremo die suo pepererat, magistri donis exutos iubet occidi. Id simulatque cognitum est, regni proceres, quos Encoses vocant, rei atrocitate permoti consensu adeunt Regem; &, si hominibus (inquiunt) hisce mors idcirco debetur, quòd aquam infundi capitibus suis à Consaluo permiserint; eadem & omnium nostrum, & verò tua quoque caussa Rex est: omnibus vno eodemque leto occumbendum. Qua denuntiatione repressus Regis furor cùm aliquantulum resedisset, eum biduo post Lusitani quoque conueniunt, docent quàm graui scelere sese obligauerit: terrores insuper addunt, non Deum modò indignam innocentissimi viri necem debitis pœnis, sed etiam homines ipsos nobilissimi, bello atque armis vlturos. Ad ea Rex diligenter excusare sese, culpam in suasores impulsoresque reijcere, magnum perpetrati facinoris dolorem ostendere, denique vt factis verba consentiant, è quattuor consiliarijs duos confestim interficit: nam reliqui duo, quorum alter fuit princeps nefarij consilij Minguames, rem odorati, maturè diffugerant: qui tamen quòd summa diligentia conquirebantur, nequaquam euasuri potentissimi Regis manus existimabantur. Hisce rebus
C perlatis in Indiam, Antonius Quadrius noster, id ipsum vehementer optante Prorege, idoneam nauigandi tempestatem exspectabat, vt Socios aliquot Manomotapam mitteret ad cœpta promouenda, quæ felicem omnino progressum habitura sperabant, eius Ecclesiæ fundamentis tam innocenti castoque sanguine positis.

Nobis interea, carissimi fratres, omni cultu & obsequio propitiandus est Dominus; ac præter cæteros ipse quoque Sylueria suffragator adhibendus, vt pari spiritus ardore succensi, deuotas Christo animas, Dei gloriæ & salutis hominum causa tandem aliquando fundamus. Goæ.

GASPARIS VILELÆ AD SOCIOS. D

NNO superiore, Cosmi Turriani missu, è Bungo discessurus Meacum, de mea profectione feci vos per litteras certiores. Nunc, quoniam id fore vobis gratum atque iucundum existimo; ea persequar, quæ mihi ex eo tempore contigerunt: vt cùm Deo Domino gratias agatis; tum fratrem hunc vestrum à vestra consuetudine tanto locorum interuallo disiunctum, supplicationibus vestris adiuuandum intelligatis.

Anno igitur à Virginis partu M D L I X. comite Christiano Iaponio, Laurentio nomine, probo iuuene, & linguæ huius rerumque peritissimo, nauigium ethnicorum conscendimus: iter autem nostrum (quòd facilè iudicari potuit) aduersarius multis rationibus impedire conatus est. primùm enim ipso nauigationis initio, tanta repente malacia ac tranquillitas exstitit, vt nauis loco moueri non posset. Tum barbari vt muneribus pacem ventumque à Dijs obtinerent, stipem singillatim à vectoribus corrogare cœperunt. Vbi ad me ventum est, negaui me vnius Dei conditoris cœli terræque cultorem, in quo spes meas omnes haberem repositas, quidquam in ipsorum delubra collaturum. quo illi responso adeo excan- E
duerunt, vt eius incommodi caussam apud me residere, ac proinde me in mare proijciendum esse affirmarent. Hic nos ad Deum mente animoque conuersi: cuius beneficio inflari vela manè postridie cœpta sunt. Sed cùm aliquot passuum millia processissemus, aduerso vento rursus retenti, quatriduum stare coacti sumus. Tum verò barbari planè in nos caussam eius rei conferre, verbisque & significationibus conceptam iram ostendere: quæ tamen Domino miserante cohibita est. Denique ad portum quendam delati, ibiq; decem dies tempestate coacti subsistere, communi sententia decreuerunt, nequaquam nos secum ex eo loco auehendos: & ipso quoq; nauarcho in eam sententiam adducto, nos descendere coegerunt: quem tamen, cùm aliam nauem nullam in eo portu offendissem, precibus placatum, inuitis omnibus perpuli, vt me vltra eum locum passuum sex & triginta millia deferret. Et quoniam nauarcho vlterius progrediendum non erat; barbari circum naues quotquot in eo portu erant circumcursare statim incipiunt, & gubernatoribus apertè denuntiare, si prosperam optent nauigationem, nos omnino reijciant: ita cunctis abeuntibus, nos in littore sumus relicti: sed paulò post diuinitus alio confestim nauigio appulso, tam feliciter nauigauimus, vt portum citius ijs qui ante nos soluerant (cùm etiam aliquot eorum in piratas incidissent) sine vllo periculo tenuerimus. Tum denuo instare barbari, & nauicularijs persuadere conati sunt, ne porrò nos ad vrbem Sacaium veherent: sed frustra. etenim incolumes eò peruenimus quarto Idus Sextileis: qui dies quoniam Diuo Laurentio erat sacer, ipsum Christi martyrem, eius nationis patro- F
num asciuimus. est autem vrbs Sacaium perampla, plurimisque ac pecuniosis mercatoribus frequentissima, suisque legibus ac moribus more Veneto gubernatur. Hic nos ex itinere aliquantulum recreati, ad montem contendimus Frenoiamam, ab vrbe Meaco passuum millibus decem & octo. mons autem est permagnus: habitatur à Bonzijs, & caput est regni, ad cuius radices iacet lacus plenus piscium, passuum nonaginta millia in longitudinem, vnum & viginti in latitudinem colligens, quem multi confluentes efficiunt amnes. in eius littore locus est ad montem pertinens cœnobijs plus quingentis visendus, multis alijs bellorum iniuria deletis, quæ quondam trium millium & trecentorum summam implesse dicuntur. Hæc autem cœnobia Bonzij variarum habent sectarum, bipedum superbissimi: ac cæteri quoque montis incolæ ad litteras natura propensi videntur, in quibus (vt opinor) excellerent, si se ad Christianam religionem adiungerent. ijs nos Euangelij lumen inferre conati, nihil profecimus, & nemo nobis aures, præter senem quendam Bonzium, dedit: cui, & simul discipulis eius aliquot, demonstrauimus vnum esse Deum opificem rerum omnium, animosque hominum esse immortales, tum ille mihi in aurem insusurrans, orationem meam, quamuis placitis Iaponiorum aduersaretur, planè sibi probari dixit, & præsertim quæ de animorum æternitate à me fuerant disputata: sed quominus Christi sacra susciperet, se Bonziorum metu, capitisque periculo deterreri. vbi igitur frustra nos laborare intelleximus, inde profecti, paucis diebus

Meacum

A Meacum hyeme tum ineunte peruenimus: est autem vrbs perampla, tametsi maior olim fuisse traditur, cùm esset eius longitudo passuum vnius & viginti millium, nouemque latitudo. Hanc montes editissimi cingunt: quibus in imis ingentia vbique & opulenta cœnobia, atque ædificia antiqua cernuntur: quanquam seditionibus & incendijs vnà cum ipsa vrbe, magna ex parte disiecta & excisa; vt, quod nunc vrbis incolitur, priscæ magnificentiæ tenuis quædam velut imago esse perhibeatur. Regio est in primis frigida, partim ex copia niuium, partim ex arborum cæduarum inopia. Sterilis autem adeo, vt raphanis, rapis, malis insanis, & leguminibus vulgo vescantur. hæc autem ciuitas dicitur quondam religione ac litteris floruisse: cuius rei argumentum etiam illud afferunt, quòd ex eadem vrbe monteque omnes Iaponiorum sectæ manauerint, quarum principes ac magistri in his locis sibi in hoc vsque tempus sedes ac domicilia collocarunt. Meaci igitur, conducto hospitiolo, cùm nemo ferè ad nos ignotos adhuc, & obscuros audiendos accederet, mihi faciendum existimaui, vt primùm omnium Regem siue Imperatorem honoris caussa inuiserem, vt eo beneuolo, propitioque vteremur: deinde sumpta Cruce, in mediam viam ex ædibus prodiens Christum palam prædicare institui. quas ad voces ingens continuò populi multitudo conuenit, alij rerum nouarum studio, alij etiam cauillandi atque irridendi. Quorum interrogationibus cùm ita Deo adiuuante responderetur à nobis, vt ipsorum rationes planè infirmari ac refutari constaret; aduentus nostri fama totam vrbem ita peruasit, vt omnium sermone celebraretur: partimque improbaretur nostra doctrina, partim etiam defensores aliquos inueniret. Bonzij quidem furen-
B tes circumcursare vicos, plebem in nos incitare, Euangelium probris maledictisque proscindere, falsis etiam testibus criminari, nos carnes humanas vorare, repertaque domi nostræ ossa cadauerum: alij denique nos hominum specie dæmonas dicere: hortari etiam vicinos, vt nos finibus pellerent: ædium verò domino exprobrare, quòd nos in suis tectis morari pateretur: qui ipsorum dictis impulsus, mihi renuntiari iussit, vt confestim migrarem: cumque incertus quò me reciperem, haud ita continuò paruissem; stricto gladio in me impetum fecit, quamuis intelligeret, si me occidisset, se vel patrijs legibus capite punitum iri, vel eius ignominiæ vitandæ caussa, mortem Iaponico more sibi vltrò esse oppetendam. Ac meus quidem quis tum esset animi sensus ac status, cùm impendentem mihi è barbari manibus ensem aspicerem, existimare potestis ipsi. Et sanè mihi affirmanti credite fratres, permultum interesse, vtrum quis mortem apud se tacitus meditetur & cogitet, an oblatam sibi proplus intueatur ac cernat. Ego me (ad quem enim confugerem?) Domino totum commendaui ac tradidi, cùm vna me res eo tempore solaretur, quòd inter eos terrores minasque, verbum Dei in hac vrbe, quæ omnium Iaponicarum superstitionum est parens, disseminari & crescere intelligerem. Eo periculo perfunctus, cùm iam aliquot Christianos fecissem, iniquorum furori concedere, & in alias ædes migrare constitui, quas nobis vini propola quidam exhibuit perincommodas. quippe quæ Ianuario mense in magna niuium copia, frigoribus maximis; & parietibus, & omni alio munimento carerent. Hic nos maiore etiam animo cæptis institi-
C mus, Dei beneficio parati, vitam, si opus esset, in Christiana caussa profundere, iamque & è ciuibus plures, & è paganis permulti Christo nomina dare non dubitabant, quamuis ob idipsum vulgo despicerentur; & Bonzij, quamuis aliqua ex parte placati, nondum tamen calumnijs ac maledictis nos lacerare desisterent, quinimmo ne vspiam consistere nobis liceret, communi consilio emptores ab eius taberna qui domum nobis locauerat, auocare cæperunt: quo ille permotus incommodo, sæpius egit mecum, vt inde migrarem: sed tamen solitudinem nostram miseratus, quòd nullus præterea foret nobis in vrbe locus, tres menses de habitatione commodare decreuit. quo temporis spatio multa frigoris, laboris, valetudinis incommoda non solùm æquo, sed etiam libenti animo (Domino auxiliante) pertulimus. Iamque æstas appetebat, cùm Regem rursus adiuimus, vt nobis in vrbe tutò manendi faceret potestatem. ac, tametsi obtrectatores non defuêre, feliciter tamen diploma statim abstulimus, mortis proposita pœna, si quis nos aut iniuria affecisset, aut quò minus suscepto munere fungeremur, impedire ausus esset. Hare & iniquorum impetus retardati, & Christianorum numerus ita auctus est, vt necesse fuerit perampla domo ad eam rem coëmpta templum instruere, quò non Christiani solùm, sed etiam ethnici confluebant. quorum alij se ad Ecclesiam aggregabant, alij cùm verba nostra vehementer probarent, Baptismi tamen petitionem se differre dicebant, quoad latius res Christiana patefceret. Annum iam in opere versabamur, meliusque res ibat in

diés, cùm perpetuus ille hostis bonorum omnium, Bonzios, aliosque barbaros impulit, vt magna pecuniæ vi in commune collata magistratus corrumperent: qui muneribus deliniti inscio Rege nos summa cum ignominia exterminassent vtique, nisi cognita re ethnicus quidam primarius, vir bonus, & nostram caussam apud Regem agere solitus, nocte antequam domum nostram irrumperent inimici, me per nuntium monuisset, vt Bonziorum rabiem in præsentia declinarem, meque in arcem quandam suam ad sextum decimum lapidem ab vrbe, reciperem. Consilio à Christianis probato, magna eorum manu, ea ipsa nocte ad arcem vsque deductus, fere quatriduum latui. Sed cum iam res postulare videretur, ne diutius, abessemus, Meacum occultè regressi, ad Christianum quendam diuertimus. quo tempore varius erat de nostro discessu populi rumor: cùm alij iniuria, alij iure optimo nos oppido pulsos dicerent. Christiani verò clam eò ventitantes, quibuscunque rebus poterant, consolari nos & iuuare conabantur: quorum opera quattuor mensium inducijs impetratis, vt interea de nostra mansione, vel profectione ageretur; in publicum magna omnium bonorum gratulatione prodiuimus, neque ita multò post sacra ædes nobis est restituta. Quæ dum geruntur; ad Regem delatum est, contra ipsius edictum quàm iniqui in nos Bonzij ac magistratus fuissent. qua re permotus, multo nobis in posterum diligentius cauit. aduersarij verò fracti ac debilitati non modò nos vltra vexare destiterunt, sed etiam facta iam nobis libera commorandi potestate, nonnulli fauere visi sunt. ita, quod consilium diabolus in nostram perniciem ceperat, idipsum vel maximè nobis diuinitus profuit. E

Restat vt nonnulla de superstitione, sacrisque huius gentis attingam, vt ipsorum cæcitate perspecta, eò magis enixè pro ipsis Dominum deprecemini. Primùm Augusto mense concelebrant ludos quos vocant Gibon (quæ vox hominem significat) quòd ij ludi homini sacri esse dicantur: quorum eiusmodi est ratio. Primùm in vrbis vicos, opificumque collegia, describunt pegmata excogitanda moliendaque. inde vbi festus dies aduenit, veluti ad supplicationem populus coit. Agmen currus quindecim, vel viginti præcedunt sericis pretiosisque tapetibus cooperti: in ijs pueri multi psallentes, vel tympana pulsant, vel tibijs concinunt. Singulos autem currus hominibus tricenis, aut quadragenis impulsos sua quemque artificum turba sectatur. Alia deinde sequuntur vehicula hominibus armatis instructa, sericis item, varijsque priscarum rerum monumentis ornata. Hoc ordine pompa delubrum præteruehitur, cuius delubri ea celebritas est: qua in re matutinum tempus omne consumitur. Sub vesperam inde binæ lecticæ prodeunt: altera illius quem colunt Dei, lecticarijs ita compositis, vt præsentis numinis pondere valde fatigari premique videantur; alteram esse aiunt amicæ cuiusdam ipsius. neque ita multò post, tertia lectica vxoris iustæ gestatur, cui simul ac maritus per nuntium significauerit se vnà cum pellice aduentare; lecticarij statim huc atque illuc lymphati discurrunt, itque vxoris Zelotypiam insaniamque significant. Hic populus magna edit signa doloris, atque mœstitiæ: plorant multi, multique ad consolandum Deæ animum positis genibus eam supplices venerantur. denique lecticæ coniunctæ ad F phanum redeunt: atque ita ludis finis imponitur.

Neque ille minus miserabilis error est. Eodem Augusto mense biduum tribuunt colendis Manibus mortuorum. sub imminentem noctem in ædium foribus lampadas multas accendunt vario genere picturæ, & ornatu: inde vrbem tota nocte perambulant, alij religionis, alij etiam spectandi caussa: magna etiam populi vis, cùm aduesperascit, ex vrbe, aduentantibus (vt ipsi videlicet opinantur) suorum Manibus obuiam prodit. Vbi quendam ad locum peruentum est, quo loco eos sibi occurrere arbitrantur; humanis primùm verbis excipiunt: Felix (inquiunt) faustusque sit vester aduentus. Iamdiu aspectus vestri fructu caruimus: considete parumper, ciboque vos ex itineris defatigatione reficite. Tum oryzam, poma, & alios apponunt cibos: quibus ea per inopiam non licet, ij aquam calidam secum afferunt: ibique totam horam morati, quasi finem epularum exspectent, precibus eos in suas domos inuitant, aiuntque præcedere se, domus instruendæ caussa, parandique conuiuij. Vt biduum illud effluxit, accensis funalibus oppido plebs egreditur, lumina discedentibus præferens, ne scilicet in tenebris offendant, aut quopiam incurrant: inde in vrbem reuersi, ædium tecta lapidationibus diligenter excutiunt, ne qui fortè ex Manibus (à quibus nimirum aliquod sibi metuunt damnum) occultè remanserint: tametsi eos miserantur nonnulli, quòd paruulos dicant esse, &, si fortè eos in itinere imber oppresserit, extingui misellos. Interro-

gati

A gati Iaponij, cur illis epulum præbeant, respondent, eos ad paradisum tendentes suum, qui abest leucarum decies millies millena millia, quod iter non minus quàm triennio conficitur, fessos è via, recolligendarum virium caussa huc diuertere. Per eos etiam dies omnia sepulcra diligenter purgant: Bonzij autem videlicet regnant; nemo est enim re familiari quamuis exigua, quin ad expiandos ritè suorum Manes, Bonzijs munus aliquod afferat. Videtis fratres mihi carissimi huius gentis errores, & tenebras, in quibus hæret adeo pertinaciter, vt eam inde ægrè admodum eruas. Obsecrate Dominum, vt eos pro sua bonitate conuertat.

Ad hæc, alios etiam agunt celebri cum certamine ludos mense Martio sanè detestabiles. Conueniunt pòst meridiem quibuscunque libuerit, armati, deorumque suorum imaginibus picti humeros. tum duas in acies diuisi, pueri primùm lapidibus, deinde cæteri sagittis, & sclopis, mox contis, postremò gladijs dimicant. qua ex pugna semper ferè nonnulli desiderantur, complures vulnerati discedunt, omnibus qui in eo prælio quempiam occiderint, aut plagis affecerint, impunitate proposita. omnino bellicosa est natio. hoc ipsorum studium, hæc est oblectatio: militibusque pro numero ac dignitate capitum, quæ ex hostibus cæsa retulerint, præmia persoluuntur.

Dæmon autem tanto apud hosce miseros in honore est, vt ei magnificentissima phana exstruantur: in quibus horribili specie sese identidem offerens, cùm alibi adoratur à populo, tum præsertim in monte suburbano, in quo fuisse quondam aiunt cœnobiorum septem millia, quamuis nunc minus multa visantur: quorum est vnum in primis
B opulentum, & confluenti omnium ordinum multitudine vsqueadeo celebre, vt cùm Reges bella gesturi ingentem auri vim ei delubro voueant, & victoria parta persoluant; tum infima quoque plebs in suis difficultatibus atque periculis eodem auxilij caussa confugiat. quibus dæmon per quietem apparens persuadet, se ipsorum religione placatum, eos è periculo eripuisse, perindeque ijs cætera in posterum cessura, vt ipsum ritè negligenterue coluerint. quibus ille artificijs ita imperium in has gentes exercet, vt magnopere metuatur, obseruetur, denique adoretur ab omnibus.

Ille quoque deplorandus hominum error est. Bonzium quendam Combadaxi nomine, ante octingentos annos ferunt in hac vrbe versatum: quem equidem existimo hominis forma dæmonem fuisse: adeo nefaria scelera ab eo excogitata, cæterisque demonstrata narrantur. hunc tradunt deducere stellas è cœlo, & futura prædicere solitum: inuentorem etiam litterarum fuisse, quibus Iaponij vtuntur, sibique multa eaque magnifica templa ædificari iussisse, extremaque iam ætate subterraneum sibi effodi specum, in quem vltrò se condidit, cùm diceret, se iam vitæ huius satietate teneri, & in eo specu viuentem velle quiescere ad annorum decies millies millena millia. quo tempore fore, vt magnus quidam in Iapone doctor existeret, seque tum in lucem hanc esse rediturum: eo sermone habito, se intra specum obturato ostio occludi imperasse: magnum est eius vbique nomen, & viuere etiamnum creditur, multisque se per visum
C offert, & ab eo plerique suppliciter opem implorant. anniuersaria verò illius diei solennia, quo die sese in specum abdidit, mirum quanta remotarum etiam nationum frequentia celebrentur,

Alij præterea alijs ætatibus fuêre tres vel quattuor Bonzij summa eruditionis existimatione, quibus item magni honores habentur: sed vni præsertim, quem ante annum trigesimum vixisse perhibent, auctorem sectæ eius, quam Icoxos vocant: magna apud plebem auctoritate: cui sectæ Bonzius semper cum imperio præsidet, stupris, flagitijsque palam turpiter deditus. quem plebs nihilo minus tanta pietate, ac veneratione prosequitur, vt eum si modò aspexerit, vim lacrymarum profundat, soluique se admissis noxis ab eo suppliciter petat. eidem tantum pecuniæ deferunt, vt magnam Iaponicarum diuitiarum partem vnus obtineat. Festos verò eius dies quotannis ita conferta populi multitudo concelebrat, vt in ipso cœnobij aditu, cùm fores aperiuntur, obtriti aliqui semper intereant: quibus cum ita præclarè agi putatur, vt nonnulli religionis causa sese pedibus irrumpentium vltrò calcandos necandosque substernant. nocte autem, oratio de laudibus eius dum habetur, tanta auditorum comploratio oritur, vt si publicè magnum aliquod incommodum ac vulnus esset acceptum,

Magna est etiam sanctitatis opinio Bonzij Nequiron, qui ante quingentesimum annum floruisse dicitur, & Foquexanæ familiæ princeps fuisse.

Hactenus de rebus Meacensibus. venio ad Sacaianas. Ego Sacaium Cosmi iussu D Meaco me contuli, vbi sum in præsentia: quam vrbem, cùm ex concursu hominum ad nos audiendos (quorum aliqui iam baptizati sunt) lætam nobis animarum segetem allaturam; tum quod copiosissima ac munitissima est, tutum nobis in tumultibus bellicis perfugium fore confidimus.

Multa vidi post meum aduentum memoratu digna, è quibus ne longior sim, vnum dumtaxat exponam. Iulio mense festum diem agunt Daimaogini, quem excellenti sanctitate virum, asseclam aiunt fuisse prisci cuiusdam Imperatoris. hunc Sacaiani adorant, templis compluribus ei dicatis, & ludos eiusmodi faciunt. Horis pomeridianis viam vrbis longam ad passus ducentos transuersis vtrinque tignis ac tabulatis obsepiunt, ne plebi introspicere liceat: tum magna hominum multitudo à tribus passuum millibus eò contendit. in primo agmine idolum procedit equo insidens, stricta ingenti machæra, pueris duobus deinceps comitantibus, quorum alter arcum eius & pharetram, alter accipitrem gerit. pueros multæ equitum turmæ certis insignibus distinctæ sequuntur, & magna præterea peditum vis, qui voto sese ei celebritati obstrinxêre, saltantesque concinunt, Xenzairaqu, Manzairaqu; hoc est annos mille voluptatis, mille millena millia gaudij. Hanc turbam Bonzij primùm candidati psallentes, deinde vniuersa nobilitas in equis mitrata, postremò quinque vel sex veneficæ magno mulierum comitatu linteatæ sequuntur: extremum agmen claudunt ingentes armatorum copiæ ad excipiendam Daimaogini lecticam prodeuntes ad viam, quam clausam esse dicebamus. Lecticam verò ipsam inauratam lecticarij ferunt viginti, qui varias cantilenas velut intercalari quodam carmine concludunt, Xenzairaqu, Manzairaqu. Eandem, simulatque profertur in publicum, iactata suppliciter stipe, alijsque similibus veneratur populus. E Hanc ego superstitionem, & alias in hac vrbe conspexi, quas Dominus aliquando penitus abolere dignabitur. Meacum ad Natalem Domini cum Christianis agendum post menses quattuor cogitabam, vt mense Martio Sacaium denuo reuerterer, Christianamque rem omni conatu fulcirem, quoad nobis supplementum isthinc in tanta operariorum inopia submittatur. Vos per Dominum obtestor fratres mihi carissimi, animum inducatis ad hanc prouinciam adeundam. Etenim si quod vnquam tempus amplificandæ Catholicæ Ecclesiæ fuit idoneum, nunc certè egregia sese præbet occasio. Iaponica lingua haud sanè difficilis est, vtique ad intelligendum. patientia tantùm, animique submissione opus est, ad ea quæ Dominus permiserit, perferenda: quas ille virtutes pro sua benignitate profectò impertiet ijs, qui huic colendæ vineæ sese alacri animo obtulerint. Quem nos etiam atque etiam obsecramus, vt in animis vestris, & omnium semper inhabitet. Sacaio. XVI. Calen. Septemb. MDLXII.

EX EPISTOLA ARIÆ SANCTII ad Socios. F

GO in hac vrbe fratres mihi carissimi operam nauo curandis ægrotis, qui in Hospitali domo sunt; & simul pueros quindecim partim Iaponios, partim etiam Sinas, qui apud nos educantur, litteras & musicen doceo, quò maiore cæremonia cultuque sacra in posterum peragantur: quam rem ad conuersionem barbarorum non mediocriter profuturam esse confidimus. In his pueris duo numerantur, alter quattuordecim, alter vndecim natus annos, tam excellenti ingenio præditi, vt id ætatis, Christianos concionibus suis ad lacrymas vsque permoueant. Sed maiorem Cosmus Turrianus Meacum misit ad ædem sacram tuendam, & Gasparem Vilelam in opere subleuandum: minor apud nos remansit. Institutum nostrum in Iaponijs erudiendis, eiusmodi est. Ioannes Fernandus, qui bene iam nouit Iaponicè, edocendis neophytis primùm operam dat: deinde certum in locum se confert, quò multi ad eum sciscitandi & quærendi caussa conueniunt, quibus ille respondet; refutatque, cùm opus est, errores ipsorum; idque sæpenumero bis in die. vertendis etiam Iaponicè

A Iaponicè necessarijs quibusdam libris vacat, adhibitis ad eam rem nonnullis incoli Christianis, vt versio purior, clarior, atque suauior sit: ex ijs qui Christiana disciplina instituuntur, aliqui sunt viri primarij, quorum vnus ante Baptismum, Bonziorum cœnobio cum potestate præfuerat, in Iaponicis superstitionibus litterisque apprimè versatus.

Ad conciones, quæ singulis anni festis diebus, per Quadragesimam verò multo sæpius habentur, operibus suis & ratione lucri neglecta, tam alacriter auideq; ventitat plebs, vti freno potius, quàm calcaribus egeat. quantum verò concionibus proficiatur, satis apparet vel ex pietate cultuque sacrorum, vel ex consensu mutuaque Christianorum beneuolentia, quam sanè augeri constat in dies. Hebdomadæ sacræ diebuscùm cætera solennia ritè sunt persoluta, tum verò quinta feria in cœna Domini, posteaquam pauperum pedes de more abluti sunt, agmen processit eorum, qui sese flagris cædebant: sequebantur tredecim pueri ornatu funebri, passionis Domini argumenta gestantes: ij suum quisque carmen elata voce tanto cum animi sensu pronuntiauerunt, vt nemo omnium, quotquot erant in templo, lacrymas tenere potuerit. Paschali autem die Dominico, historiæ quædam è sacris litteris actæ sunt: vt exitus Israëlitici populi ex Aegypto, specie rubri maris in vestibulo templi machinationibus artificiosis exhibita, quæ transitum Israëlitis præberet, ingressum autem Pharaonem vnà cum exercitu obrueret. Ionæ quoque Prophetæ casus, aliaque similia spectacula edita sunt. Supplicationibus absolutis, dialogus publicè est habitus, in quo superiorum dierum ex morte Domini luctus atque B mœstitia cum Paschalis celebritatis lætitia & gratulatione conferebatur: quibus rebus mirum quanta voluptate affecti fuerint Christiani. Atque iam ante, ipsis quoque Natalis Domini ferijs, orbis terrarum totius Inundationem, custodias Loth, Abrahami victoriam, denique pastorum aduentum ad oppidum Bethleem, sermonesque cum Virgine Dei matre habitos ita ad viuum effinxerant, non modò vt spectatores, sed actores etiam ipsi præ intima animi dulcedine collacrymarentur. Atque hæc de rebus Bungensibus.

Nunc de cæteris Iaponis partibus pauca complectar. Gaspar Vilela Meaco Sacaium profectus primarij cuiusdam viri precibus inuitatu, non solùm peramanter ab eo acceptus est, sed etiam eiusdem benignitate sumptuque templum ædificauit, quo populus ad Euangelium conueniret: statimque constitit operæ fructus, nonnullis ad Baptismum adductis, in ijs adolescente filio eius, apud quem Gaspar diuerterat, præclara indole puero, qui tam illustria virtutis ac pietatis dedit indicia, vt eius opera parentes quoq; ipsius, fratremq; natu maiorem, qui iam ad religionem Christianam valde se propensum ostendit, ad Ecclesiam Dei aggregatum iri Domino fauente speremus. Puerum hunc Gaspar deinde, parentibus non inuitis, quos nimirum adolescentulus precibus vicerat, in Bungum misit, vbi quid egerit, è Ludouici Almeidæ epistola cognoscetis.

Quod ad Amangutianam Ecclesiam pertinet, quam iam diu nobis lustrare non licult, morem præceptaque sibi à Cosmo tradita Christianos studiosè retinere cognouimus. C Dominicis diebus in templum sacra tabula picta, quam eo misit Cosmus, ornatum, frequentes conueniunt: atque vbi Deum ritè precati sunt, vnus eorum ex Catechismo Iaponicè scripto nonnulla recitat, de quibus deinde disserunt inter se.

Habent etiam quosdam quasi œconomos ægrotis ac pauperibus subleuandis pecunia, quæ tum ad eam rem, tum ad curanda Christianorum funera in commune confertur. Aliqui etiam in Bungum ad Confessionem, & audiendum verbum Dei se conferunt. eam Ecclesiam Cosmus, quoniam per operarios non potest, saltem per litteras consolari & confirmare non desinit.

De Firandensibus autem rebus illud accepimus, Regem hoc anno se denuò Christianis æquum præbere cœpisse, templique extruendi iam nunc illis potestatem fecisse eo fortasse consilio, vt cum Cosmo in gratiam redeat, & hac ratione cum Lusitanis fœdus & hospitium renouet: quorum sibi amicitia, atque commercium quàm sit fructuosum, vt clarius desiderando sentiret; nauem eorum, superioribus diebus Firandum appulsam, & Cosmo, & Lusitano viro nobili, qui tum in vrbe Funaio versabatur, nauarchi eius auunculo visum est faciendum, vt in alias oras auerterent. Igitur abeundi potestate ab Rege Bungensi quamuis ægrè impetrata de Cosmi valetudine atque incolumitate solicito, Firandum vterque profecti sunt. Funaij autem, vbi à Christianis auditum est, Cosmum profectionem parare, mœrentes continuò ad eum ventitare cœperunt, patentem

parentem illum atque pastorem agnoscere, manibus hi, illi etiam humi prostrati, pedibus oscula figere: quibus Cosmus exposuit, quàm iustis de caussis iter illud ingrederetur, & simul mandauit, vt vicarijs, donec rediret (quod propediem erat futurum) diligenter obtemperarent: atque ita ab eis digressus est, multis eum viris, mulieribus, pueris magno cum luctu ac mœrore extra oppidum prosequentibus. quo absente, cùm barbari se in templum nostrum insolenter inferrent, ea re cognita Rex misit è familiaribus suis, qui templum assiduè custodirent, & in vincula abriperent, si quis in eum locum se contumeliosè gessisset: atque eiusdem præsidij negotium duobus etiam primarijs ciuibus dedit, in ea vicinitate habitantibus. In ipso autem itinere labores atque pericula Cosmo non defuêre: tertio quippe die in latronum insidias incidit, quorum vnus intentum iam arcum in Cosmi pectus non sine magno eius vitæ discrimine obuerterat, cùm ex ipsius comitibus quidam ante sagittam emissam, adductas arcus habenas præcidit. Firandi autem magna cum gratulatione à Lusitanis exceptus, qui nauis vexilla sustulerant, & tormentorum strepitu lætitiam significauerant, in ædiculam diuertit ab Ludouico Almeida raptim, dum templum ædificatur, exstructam: vbi cùm cæteros Christianos, cognito Cosmi aduentu terra ac mari vndique confluentes, tum nautas ipsos Lusitanos admissis noxis per Confessionem absoluit; ijsdemque facilè persuasit, vt cum oneraria ex eo portu discederent. Hæc habui de Iaponensium rerum progressu quæ scriberem. Vos Dominum precari assiduè insistite fratres, vt nos idoneos veritatis Euangelicæ præcones efficiat. è Bungo. v. Idus Octobris. M D LXII.

LVDOVICI ALMEIDÆ ad Socios.

ANNO superiore cùm Ecclesijs Facatæ, Firandi, alijsque lustratis in Bungum ægrotus ex itinere redijssem, vt primùm è morbo conualui, de tota peregrinatione mea feci vos per litteras certiores. quas quoniam vobis esse gratas intelligo, pergam ea scribere, quæ quidem in ijs locis euenêre, in quibus mihi versari ex eo tempore contigit: nam cætera ex aliorum litteris cognoscetis.

Firandi erat Christianus quidam quintum circiter, & sexagesimum agens annum, scriba Regis intimus, quem ille apud se in honore habebat, liberaliterque tractabat. is igitur Christianus cùm animaduerteret se iam ad vitæ exitum appropinquare; susceptas in vita maculas matura Confessione delere; & (quoniam nullus erat ibi sacerdos) Bungum vel cum Regis offensione, periculoque rei familiaris petere omnino constituit. rem itaque cum vxore communicat; quæ (vt erat præstanti virtute ac pietate mulier) consilium vehementer probauit: illud solummodo monuit, vt quàm occultissimè abiret, ne in se Regis iracundiam prouocaret. Quocirca nauem Christianus intempesta nocte conscendens, in Bungum iter intendit: cuius discessu postridie cognito Rex, partim quòd eius opera admodum indigeret, partim quòd se Inconsulto inuitoque abijsset, iratus, nauigio statim instructo, misit qui hominem persequerentur. Iamque magno suo bono è finibus Firandensis regni in Reguli cuiusdam ditionem euaserat; cùm superuenientibus qui ad eum capiendum missi erant, Reguli iussu, cui cum Firandensi rege amicitia intercedebat, eodem Rege postulante oppressus, & in custodiam traditus est. Firandi vbi cognitum est illum inuentum fuisse, nec tamen vt rediret vllo pacto adduci potuisse; legauit ad eum Rex cognatos ipsius nonnullos, qui ad redeundum hortarentur: sed vxor contrà per litteras ei suasit à suscepto itinere nequaquam desisteret, bonoque animo esset, se laborum ipsius periculorumque breui consortem futuram. Sed videlicet currentem incitabat. Cosmus autem vbi id resciuit, egit cum Rege Bungi, vt Christianum ab regulo per litteras impetraret: quas qui pertulit litteras, offendit hominem magna in Deum fide, speque subnixum, de se ipso autem adeo demissè, maleque sentientem, vt non modò qui in Bungum ad Confessionem incolumis perueniret, sed qui vllo prorsus beneficio afficeretur à Deo Domino nostro, se prorsus indignum affirmaret: tantoque in se ipsum odio erat incensus, vt ad quotidianas verberationes, & pro-

A & precandi assiduitatem, alia quoque voluntaria supplicia adiungeret, tanta cum sui cognitione, vt precibus Christiani, qui regiam epistolam attulerat, nequiuerit adduci, quicquam vt de Instituta vitæ austeritate remitteret. Denique solutus in Bungum ægrè peruenit tanta animi sui cum voluptate, tantasque Deo gratias agens, vt rem verbis assequi nequeam. Cuius aduentus cùm ad cætera multa profuit, tum ad Christianorum fidem ac spem in Domino augendam. Eum Cosmus, pueris, quos alimus domi, instituendis præfecit, & pijs quibusdam libris in Iaponicum sermonem vertendis. Magnum apparet in eo precandi studium, & caritas; &, licet extrema sit iam ætate, vix vnquam cessantem reperias. Eum Dominus ad finem vsque conseruet.

Per idem tempus nobilis quædam mulier, primarij ciuis vxor ex familia regis Bungensis, à dæmone agitata, per campos tanto cum vlulatu, atque impetu ferebatur, vt à nemine contineri posset. Hanc sibi Cosmus à Christiano quodam insigni viro commendatam ad se perduci, & in cubiculo publici valetudinarij, perpetuis custodibus adhibitis, collocari iussit. Et quoniam in spem venerat mulier, se Baptismi beneficio sanitatem esse recepturam, habebatque mentis eius animique vexatio dilucida interualla; ijs opportunè Cosmus est vsus ad eam Christianis præceptis ritè imbuendam. quibus vt satis erudita visa est, In magna Christianorum corona, eam Dominico die baptizare constituit. Erat mulier tum sanè quieta, sed cùm primùm caput salutari aqua perfundi cæptum est, tanta repente vi se commouit, clamoresque edidit ita magnos, vt omnes quotquot aderamus, perterrefecerit. Tum Cosmus à quattuor viris apprehen-
B sam, teneri ad finem vsque Baptismi imperauit. quo absoluto misera fractis viribus concidens, inter famulorum manus in hospitale cubiculum est relata. Ex eo tempore nullum eiusmodi incommodum, aut molestiam hucusque perpessa est. quare & Christianorum fides non mediocriter aucta, & maritus ipsius ita permotus est, vt ab Rege petierit, sibi per eum liceret Christiana sacra suscipere: quòd ei Rex ita prolixè libenterque permisit, vt diceret gratum sibi fore, si eum reliqua familia imitaretur. itaque baptizatus ipse cum liberis, cognatis, & famulis, sanè quàm in virtute proficiunt. Ego interea vires è morbo collegeram. quocirca mensis Octobris initio misit me Cosmus, comite è Christianis domesticis vno, ad templa quinque visenda, varijs locis regni Bungensis commodo Christianorum exstructa. mensem in eo itinere posui, multos baptizaui ethnicos; Christianos autem docui, qua ratione templa concelebrarent, sermonesque inter se de religione fererent, si quando ad vrbem venire non possent. quasdam etiam areas defixis Crucibus Christianorum sepulturæ dicauimus: denīq; in singulis templis benedictum, seu piaculare granum relictum cum codicillo, qui descriptas grani indulgentias contineret. Inde ad Cosmum reuersus, Cangoximam mense decembri tetendi. profectionis caussa fuit Emmanuelis Mendozæ cum sex Lusitanis aduentus, qui vt per Confessionem peccatis sunt absoluti, Cosmum rogarunt etiam atque etiam, vt me Cangoximam ad hyemem ibi cum ipsis exigendam, Christianos visendos, & promulgandum genti Euangelium mitteret. idipsum Regi quoque Cangoximano fore
C gratissimum, quippe qui magnam eius rei voluntatem scriptis ad Prætorem Indiæ litteris, itemque ad Antonium Quadrium eidem prouinciæ pro Societate Præpositum, ostendisset. è Bungo igitur (vt dicebamus) profecti, gelu, & frigoribus maximis, quatriduo ad mare peruenimus: cùm semper, vbi sub vesperam constiteramus, verba de rebus diuinis ad incolas fecissemus. Inde solutis anchoris, inter nauigandum, aduerso vento in oppidum sanè frequens coacti descendere, cùm spectaculi nouitate permota (nunquam enim Lusitanos antea viderant) magna hominum vis ad nos conuenisset, per eam occasionem eis Euangelium nuntiauimus: quo illi audito, obstupefacti, ad nos audiendos iterum ac tertiò rediêre, atque vniuersi pænè professi sunt, nisi Reguli metus obstaret, se Christo nomina libenter daturos, idque eo cum animi dolore sensuque, vt nos ad misericordiam prouocarent. Dixi me cum Regulo acturum (qui Bungensis Regis est stipendiarius) vt cuilibet Christiano esse impune liceret: eosque solatus vt potui, ex eo loco discessi. digressu meo lacrymæ nonnullis obortæ, vt si diu mecum vixissent, apud quos non toto biduo fueram. ex quo facilè iudicare possitis, quanta sit huius gentis ad humanitatem, religionemque propensio. Angunem delati, & à Regulo peramanter excepti, vt primùm opportunum est visum, de rebus diuinis, & animorum immortalitate cum eo colloqui cæpimus: multisque sermonibus vltrò citroque habitis, cùm etiam familiæ partem à cœna ad audiendum accersisset, sera iam

nocte

nocte ab Rege dimiſsi, nauarchum quendam Luſitanum ſanè tempeſtiuè conuenimus; D
cùm enim noſtra hortatione permotus, concubinam, ex qua duas ſuſceperat filias, iuſta
cum dote in matrimonio legitimo collocaſſet, paucis poſt diebus eſt mortuus. Ex eo
portu Tamarim tendentibus, vbi Emmanuelis Mendozæ nauis in ſtatione erat, arx
in itinere occurrit Hexandoni viri principis, in edito monte poſita, omnium quas in
vita videre me memini, & loco & opere munitiſsima. quippe quam decem ſere pro-
pugnacula cingunt, inter ſe non niſi ponte ſubductili peruia, magnoque interuallo di-
ſtantia, ſoſsis ita profundis, vt deſpicientium oculis altitudo caliginem offundat, perpe-
tuo (vt aiunt) ſilice ferramentis excîſo: quod equidem vix hominum manu fieri po-
tuiſſe crediderim ibi cùm Hexandori vxorem, & quattuordecim præterea Chriſtianos
multis iam annis Franciſcus Xauerius Deo peperiſſet, mihi faciendum exiſtimaui, vt
me ad eos conſolandos, confirmandoſque conferrem. qui me omnes, ſed vxor præſer-
tim Hexandoni amiciſsimè acceptum, multa cùm de Franciſco Xauerlo, tum de Bun-
genſi, Meacenſi, cæteriſque in Iapone conſtitutis Eccleſijs percontati, feliciq́ue ipſarum
progreſſu valde lætati ſunt. me autem idcirco etiam libentius viderunt, quòd iamdiu
neminem omnino è Societate noſtra conſpexerant. quo toto temporis interuallo eos in
Chriſtiana fide partim ſenis cuiuſdam Chriſtiani, honorati viri velut magiſtri familiæ
ſtudio, partim etiam quibuſdam miraculis diuina prouidentia retinuerat. Relictum ſibi
libellum deſcriptis Xauerij manu Litanijs, alijſque precandi formulis, æquè ac ſacras re-
liquias pia mulier admodum religioſè cuſtodiebat, expertæ virtutis remedium. Etenim
ægrotos complures, in ijs Hexandonum iam deſperatum, corporibus ipſorum impoſitus E
libellus ille ſanauerat. Nec minore cura ſenex traditum ſibi ab eodem ſeruabat flagellum,
quo ſinguli Chriſtiani interdum (nec enim ſæpius permittebat ille, veritus ne vſu nimio
abſumeretur) ſeſe cædere conſueuerant, quòd eam rem non ſolum animis, verùm etiam
corporis prodeſſe diuinitus intelligerent: itaque mulier ipſa quam diximus, morbo gra-
uiſsimo implicita, cùm varia medicamenta fruſtra tentaſſet, ad ipſum flagellum poſtre-
mò confugiens; Franciſci Xauerij, vt putandum eſt, meritis continuò in priſtinam
valetudinem eſt reſtituta. cum omnibus igitur de re diuina familiariter colloquutus,
ara etiam excitata cum Beatiſsimæ Virginis imagine pereleganti, quam eò mecum attu-
leram; pueris nouem, in ijs duobus Hexandoni filijs Baptiſmo luſtratis (quos iam ſe-
nex ille Chriſtianis rudimentis imbuerat) incredibili cum eorum mœrore poſtridie
manè diſceſsi, commeatu ab ipſis affatim inſtructus, atque pollicitus me in reditu quin-
decim dies apud ipſos commoraturum. Cangoximam ſimulatque peruenimus, Re-
gem adiui confeſtim, eoque collaudato quòd Euangelium in ſuo regno promulgari
cuperet, multiſque præterea verbis habitis, petij vt liceret mihi in præſentia Tama-
rim vſque ad Luſitanorum ſtationem excurrere. quod ille cùm permiſiſset ea tamen
conditione, vt auum ipſius ex itinere inuiſerem; Tamarim tridui itinere, diuerten-
tes ad Regis auum, ire perreximus, maxima niuium copia, quæ aciem oculorum re-
tunderet, viaque teterrima, occultis paſsim occurrentibus foueis, è quibus iumenta
ſeſe ægrè admodum expedirent. In eo igitur portu, ægrotis primùm curatis, quo- F
rum ingens erat numerus partim ſæuitia frigorum, partim etiam cibariorum inopia:
deinde ethnicis nouem, qui idipſum à me diu multumque contenderant, baptizatis:
certo præterea nauis loco, ad fœminarum tutelam de Iaponijs coemptarum (quas illi
ex ora Sinarum aduexerant) cuſtodibus binis appoſitis; denique communi conſilio in-
dicta pecuniaria multa, ſi quis temere iuſiurandum vſurpaſſet; (latè enim patebat hoc
vitium) Cangoximam redij, & conciones ad Chriſtianos habere inſtitui. nam ethni-
ci veriti Bonziorum offenſionem, ad nos venire non audebant: quod ego cùm
animaduertiſſem, cepi conſilium familiaritatis, ſi quo modo poſſem, atque amicitiæ
cum Bonzijs ineundæ, quo deinde populus ad nos maiore cum fiducia ventitaret.
Erat in eo ordine vir quidam inſignis, magna etiam ante id ſacerdotium exiſtimatio-
ne, tum verò & Regis ipſius conſiliarius, & amplis cœnobijs tribus ſumma cum po-
teſtate præpoſitus. Hunc igitur adij, collyrio ad oculos curandos, quibus ipſe labo-
rabat, allato: atque ille meo ſanè quàm lætatus aduentu, ſibi valde optatum fuiſſe di-
cebat, quæ Xauerius diſputaret, cognoſcere; ſed interpretem defuiſſe. Inde me multa
de ſummo rerum opifice, de immortalitate animorum, de tempeſtatum varietate, terræ
tremoribus, pluuijs, alijſque rebus huiuſmodi interrogans, magna ſua cum voluptate
totam eam noctem apud ſe detinuit. Quibus ille ſermonibus captus, cùm ad me ſæpe,

alio

A alio item Bonzio comite, ego viciſſim ad illum familiariter ventitarem, cumque doctrinam noſtram tum apud alios, tum apud Regem ipſum ita collaudaſſet, vt Rex Xixona (hoc eſt ſanctam rem) publicè reſponderet; vel eo Regis teſtimonio, vel confirmata atque illuſtri mea cum Bonzio conſuetudine animati ethnici ad nos audiendos venire cæperunt: è quibus multos Deo adiuuante ad Chriſtum adiunximus. In eo numero fuere primarij duo Regis ipſius cognati, quos catechiſmo inſtitutos vnà cum vxoribus & parte familiæ (triginta quinq; in vniuerſum fuere) baptizauimus. quorum deinde omnium ope ac ſtudio ſacrum Deo Domino templum exſtructum eſt.

Rebus ita conſtitutis, per Chriſtianum nuntium in arcem Hexandoni magnis precibus accerſitus, optimis cùm Chriſtianorum, tùm etiam reliquorum ſtudijs me magnopere expetentium deeſſe non potui: è quibus circiter quinque primarij audito aliquoties Euangelio ad Eccleſiam adſcripti ſunt: in ijs quidam adeò excellenti ingenio, vt in commentarium relatis ijs, quæ de me didicerat, librum conſecerit exorſus ab ipſo mūdi initio ad vſque Chriſti Domini noſtri in terras aduentum, eius præcipuè cruciatibus ſingillatim enumeratis, quæ ipſius lucubratio & hominibus illis, & alijs etiam populis, ad quos eam ego ipſe deinde circumtuli, maiorem in modum profuit. Idem iuſſus à me Iaponica quædam ſcripta de Chriſtiana religione deſcribere, mandatum ita auidè arripuit, vt opus vniuerſum (omninò folijs quinque & quinquaginta
B conſtabat) vnius dimidiatique diei ſpatio abſoluerit. Hunc ego, & Hexandoni filium natu maximum, quem Xauerius baptizauerat, docendis in templo cæteris Chriſtianis præfeci, regula præſcripta, quam in eo munere obeundo tenerent. quam quidem in rem, vt quibus otium ſuppetit, diligenter incumbunt, præſertim verò librarius ille quem dixi: qui quidem Chriſtianis lectionibus, & commentationibus mirificè delectatur, ſeque cum libro quem à me deſcripſit, in lucum abdens, quæque legit ex eo ſecum identidem reputans, tanta voluptate perſunditur, quòd ad hanc Dei rerumque cœleſtium cognitionem peruenerit, vt lacrymas præ gaudio continere non poſsit. Is ipſe in Chriſtianorum cœtu poſt Litanias publicè decantatas interrogatus à me quidnam eſſet facturus, ſi Rex ei diceret, Chriſtiana ſacra fac deſeras, quoniam ex meis popularibus es, meiſque ſumptibus victitas, reſponſurum ſe dixit illicò: Here, vis ne me in te ſine fuco ac ſimulatione beneuolum? in re tua familiari procuranda fidelem? vis me ſubmiſſum? vis perferentem iniuriarum? vis denique in omnes clementem ac benignum? iube me eſſe Chriſtianum: haſce enim virtutes omnes vna religio Chriſtiana complectitur. Ac cæterorum quoque Chriſtianorum (ad quorum numerum ibidem alij ſeptuaginta per eos dies acceſsere) egregia pietas, aſſiduum precandi ſtudium, mirus inter ſe amor atque concordia cernitur. vna tantùm res ipſorum animos vehementer angebat, quòd Hexandonus communium meritorum Eccleſiæ expers tamdiu in
C Iaponica ſuperſtitione perſiſteret, pro cuius conuerſione cùm preces ad Deum, & lacrymas cuncti, ſed vxor ipſius præſertim quotidie funderent: tum ego eiuſdem vxoris rogatu hominem adij, & ex eo quæſiui, cur veritatem ſæpe iam cognitam depoſitis Iaponiorum erroribus ſequi negligeret. Tum ille Deum teſtatus Chriſtianam religionem ſibi planè probari, alioquin permiſſurum ſe nequaquam fuiſſe, vt eam familia ſua tota ſuſciperet; vna re quominus eos imitaretur, impediri ſe dixit, quod vereretur, ne grauius animum Regis offenderet: ſperare ſe Deo propitio fore aliquando, vt Regei pſo libéte, Chriſtum, quem intimis ſenſibus adorabat, palam ac liberè profiteri poſſet. quo illius reſponſo Chriſtiani valdè lætati ſunt. Inde cùm rurſus ad Cangoximanos veniſſem, Coſmi litteris per Chriſtianum Bungenſem ad me perlatis eo conſilio ſum reuocatus, vt ad Regem Vocoxiuræ proficiſcerer, qui nos in ſuum regnum liberaliſſimis conditionibus inuitauerat: cùm præter alia multa, & Luſitanis omnibus in eum portum commeantibus, quiquę cum ipſis negotia contraherent, in decennium ab omni portorio immunitatem ſe daturū eſſe promiſiſſet; & quicquid circa eſt agri ad paſſuum octoginta millia Coſmo obtuliſſet, vt intra eos fines ethnicus nemo ipſius iniuſſu habitare poſſet. Cangoximæ igitur inſtitutis qui Chriſtiano grege in templum ſtatis diebus aduocato, paſtorum vice ac munere fungerentur, baptizatiſque ijs, qui iam ad id Sacramentum idonei videbantur; cæteros quibus potui verbis ſum conſolatus: duos præſertim Bonzios illos, de quibus dixi: quos in diſceſſu meo perquàm ſtudioſè CHRISTO nomina profitentes, in aliud tempus idcirco reieci, quòd à curandis Iaponico ritu Regis procerumque funeribus, nulla ratione ſe poſſe deſiſtere dicerent, eaque re Chriſtiana ſacra, quæ ipſi apud ſe taciti colerent, minimè pullutum iri

arbitrarentur. denique à Chriſtianis vario commeatu peramanter inſtructus, & ma- D
gna cum doloris amoriſque ſignificatione dimiſſus, ad arcem Hexandoni (quæ ab op-
pido Cāgoxima paſſuum abeſt decem & octo millia) dum nauis paratur, biduum ſub-
ſtiti. atque inde incredibili Chriſtianorum dolore ac gemitu, ipſis etiam ex arce ſum-
ma fœminis ad mare me deducentibus, &, quaſi in eo ſalus omnium verteretur ita me
vt celeriter ad ſe redirem enixè rogantibus, conſcendi, & decimo ſeptimo die in Bun-
gum magna noſtrorum gratulatione perueni. atque inde tertio Nonas Quintiles Vo-
coxiuram, qui locus vltra Firādum eſt quattuor & viginti paſſuum millibus, diſceſſi:
quò vt perueni, ſalutatis ex itinere Facatenſibus (qui cùm initio diu multumque Eu-
angelio reſtitiſſent, bellis deinde perdomiti ac velut ſubacti, diuinum ſemen libentius
acceperunt, bonamque in primis virtutum frugem tulerunt) Regem Vocoxiuræ
primùm adij, qui me honorificè ſanè bis conuiuio excepit. deinde cum eius mini-
ſtro, qui Regis ipſius nomine ad Coſmum litteras dederat, de re communi agere in-
ſtitui. cumque ille quædam ex ijs quæ per epiſtolam nobis vltrò detulerat, reuo-
caret; faciendum mihi exiſtimaui, vt ad Coſmum ſcriberem, eique totam rem inte-
gram reſeruarem. Ad portum igitur reuerſus, dum in Chriſtianos ex inſtituto adiu-
uandos incumbo, Firando nuntij perferuntur, quanto cum rei Chriſtianæ adiumen-
to Damianus Iaponius familiaris noſter excellenti pietate virtuteque iuuenis, qui nu-
per Facatenſibus quoque ſumma cum omnium admiratione operam nauarat egre-
giam, in eo oppido verſaretur. nec ita multo poſt, quædam parantibus nobis, quæ
ad Coſmum mitterentur, ecce tibi repente affertur ipſum adeſſe Coſmum. Primò in- E
credibilis viſa res: ea Coſmi ætas ac valetudo, ea difficultas itinerum eſt; ſed vbi iam
ad portum applicuit; quanto gaudio affecti ſimus facilius eſt vobis exiſtimare, quàm
mihi ſcribere. is me conteſtim ad Regem legauit, vt cum eo rem omninò tranſigerem.
quòd ego cùm feciſſem ablatis etiam ſyngraphis, in Bungum ipſius Coſmi iuſſu
ad epulas in ædibus noſtris (id enim ſemel in anno ſolenne eſt) Regi Bungenſi pa-
randas excurri: quò ſecum ille filium hæredem regni futurum meo rogatu cum pro-
ceribus duxit. Cumque in eo conuiuio candidati pueri noſtri domeſtici quattuor
magna cum omnium delectatione fidibus canerent, Regis filius menſa relicta ſeſe ad
æquales ſuos hilariter ac feſtiuè recepit. puer ille quidem, ac pæne potius infans (an-
num quippe agit quintum) ſed in quo ſenſus animi ac ratio longè præcurrat ætatem.
è Bungo rurſus Vocoxiuram reuerſus, qui locus à Chriſtianis incolitur, habetque in
monte ſummo Crucem, quæ eminus valdè conſpicitur à Petro Barreto nauarcho
Luſitano defixam, quòd eodem loco tribus deinceps diebus ſub veſperam, inſpectan-
te ſe, alijſque compluribus, ſublime in aere ſignum Crucis apparuiſſet; Coſmum ſan-
ctiſsimis (vt ſolet) occupationibus diſtrictum offendi. Tanti ad eum Confeſſionis &
Euchariſtiæ cauſſa concurſus vndique Chriſtianorum fiebant, vt omnis perturbatio-
nis vitandæ cauſſa, triceni per vices ordine ſibi ſuccedere iuberentur. quorum erat ita
magna in Coſmum obſeruantia ac veneratio, vt coram eo oculos attollere non aude-
rent: tanta religio ac pietas, vt in ſacris myſterijs obeundis, ac præſertim in corpore F
Chriſti ſumendo, copiam lacrymarum effunderent: ea denique animi virtus, ac probi-
tas morum, vt barbari ipſi Chriſtianorum vitæ admiratione ſeſe collligerent, & ſuaue-
riorem vltrò diſciplinam induerent. Per eos dies Facatenſium Præfectus nauigium
cum hominibus ferè triginta ad Coſmū miſit rogatum, vt quoniā tres è militibus ſuis
in prælio ſclopis icti grauiter ægrotarēt, opem illis ferre ne grauaretur. Fecit Coſmus,
vt Facatam è domeſticis noſtris adoleſcētem Iaponium mitteret chirurgię laude præ-
ſtantem, qui non modò vulnera extractis artificioſè glandibus mira felicitate ſanauit,
ſed etiam oblatam ſibi mercedis loco magnam argenti vim, ſtupentibus barbaris con-
ſtanti animo excelſoque repudiauit. Qua re commotus Præfectus, vt nos aliqua ratio-
ne remuneraretur, immunitati noſtræ toto ſuæ ditionis imperio, qua ſæpe nobis iter
habendum intelligebat, publicis diplomatibus cauit.

Reſtat vt epiſtolam hanc eximiæ indolis adoleſcentuli commemoratione conclu-
dam: in quem cùm omnia & animi & corporis bona quaſi ſecū ipſa certans natura con-
geſſerit, tum etiam dona acceſsere cæleſtia, quæ ſingulare pueri ingenium, memoriam,
oris corporiſque totius dignitatem ac ſpeciem multo admirabiliorem efficerent. tan-
ta enim in eo caſtitas ac ſanctimonia cernitur, vt octauo quoque die poſt confeſsio-
nem ritè peractam cæleſte Euchariſtiæ conuiuium non ſine lacrymis ineat: tanta verò
animi ſubmiſſio & humilitas (cùm illuſtri admodum loco ſit natus) vti ad Bungen-

A sem inuisendam Ecclesiam à Gaspare missus ex vrbe Sacaio, bona cum parētum venià, quos puer precibus expugnauerat, eò simulatque peruenit, vt scilicet vnus è Christianorum grege videretur, non modò comam sibi totonderit, quòd in Iapone valde Insitatum est, verùm etiam omni delicatiore cultu ornatuq; abdicato; de contemnendis rebus humanis publicè disputare instituerit. Idem in patriam à parentibus reuocatus, Vocoxiuram, vt inde Sacaium renauigaret, à Cosmo perductus est. quem aiunt ex itinere in vrbe Firando apud vxorem Antonij viri principis, eiusque ancillas, cùm se per id tempus ad sacram confessionem pararent, de Pœnitentia sanè opportunè verba fecisse: quam ille Christianæ philosophiæ partem, iam antea sæpius à se tractatā, callet egregiè. Huiusmodi pueri sunt (fratres mihi carissimi) quorū opera faces amoris diuini Deo adspirante Iaponiorum cordibus iniectum iri speramus: atque ob idipsum apud nos delectam eorum manum Societatis nostræ præceptis atque institutis imbuimus. Interea Socios omnes nostros per IESVM CHRISTVM obtestor, ab eo precibus impetrent, vt mihi det in ipsius obsequio ac famulatu vitam ponere. ex Iapone. octauo Calend. Nouembr. MDLXII.

REGIS CANGOXIMANORVM ad Lusitanum Indiæ Prætorem.

B ANNO superiore cùm duo ex Societate IESV meum in hoc regnum concionandi caussa venissent; bellicis occupationibus impeditus, quem & ego cupiebam & ipsi merebantur honorem, illis habere non potui. Eadem fuit caussa, cur Lusitani ad Omangum portum naui delati, nō modò perinde ac voluntas mea, & ipsorum dignitas postulabat, accepti non sint; sed etiam pro piratis habiti (quibus ora maritima per id tempus erat infesta) commisso prælio Alphonsum Vasæum non sine meo quidem dolore, è suorum numero amiserint. Tu si ad me litteras dederis, magno me decore auctum atque ornatum existimabo, atque ipse vicissim ad te scribam quotannis. Lusitani verò, vel sacerdotes tui si ad me cum tuis litteris venerint, eo erūt apud me loco, qui rebus tuis iure debetur. Xaxumæ. anno quarto.

EIVSDEM AD ANTONIVM Quadrium Indiæ prouinciæ pro Societate Iesu Præpositum.

C SOCII duo Cosmi Turriani, qui in Bungo versatur, meum in hoc regnum se contulerunt: quorum ea est animi magnitudo roburque, ea in dicendo vis atque doctrina, vt mihi cœlestia quædam tonitrua esse videantur. Sed illud in primis admiror, aut Lusitanos mercatores negotiorum causa, aut vestri ordinis homines vnius rerum opificis gratia (præsertim cùm ita latè pateat propiusque absit India) à remotissimis regionibus totum pœne terrarum orbem circumeuntes, ad aquam calidam ebibendam paruas in hasce insulas tam longa & periculosa nauigatione contendere. Sanè ante Christiana sacra suscepta nihil erat in his locis, præter calores maximos: vt mihi Socij vestri Nauabangi, quasi ventilatores videantur, qui corda mortalium salutari aura opportunè refrigerent: qui profectò libenter meum in hoc regnum est cur veniant, quamuis exiguum. nam vt alibi aduersos maris æstus, hic quidē certè semper secundos offendent. Ac licet populares mei Christiani ipsorū præsentia destituti, se interea Crucis aspectu excelso loco sublatæ sustentent; meum mihi tamen hoc regnum à

Socijs vestris relictum, quandam obducti nubibus cœli, aut Solis propria luce defecti D reddit imaginem. Simul etiam Lusitanos negotiatores, quorum mihi perspecta fides ac probitas est, in meæ ditionis terras commeare mihi gratissimum fuerit: qui sic habeant, se non modò ab omni iniuria tutos fore, sed etiam amicissimè, liberalissimeque tractatum iri. nec latronum insidias metuant, qui, quibus in oppidis Christiani sunt, nulli versantur. Te quidem certè obsecro, vt de tuis aliquos primo quoque tempore mittas, quos ego magno cum desiderio in ipso littore opperior. Datæ anno quarto, mense septimo, octauo die, & vigesimo.

SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA

LIBER TERTIVS.

E

GASPARIS VILELÆ AD Societatem Iesu.

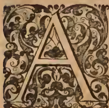

NNO MDLXI. Augusto mense vrbem Sacaium ingressus sum, quæ in Septentrionem sita, gradus obtinet quinque & triginta, & semis. Cumque Euangelium in ea promulgare cæpissem, multos repperi, qui verum id esse faterentur, sed quò minus ex eo viuerent, famæ & existimationis ratione impediri. gentem enim diuitijs affluentem, & dignitatis in primis auidam facilè absterret diabolus iniurijs & contumelijs proponendis, quibus in hac vita Christiani ferè semper obnoxij degunt, si ducem ac liberatorem suum imitari voluerint. quò fit, vt ægrè ad modum Sacaiani ad Baptismum accedāt. quāquam in ijs ipsis difficultatibus quadraginta circiter baptizati sunt, in quibus erant milites quattuordecim prætoriani, quorum ita insignis, vitæ morumque mutatio constitit, vt è lupis agni mansueti non sine magna omnium admiratione F facti esse videantur.

Atque vt Sacaium per eos dies Meaco discederem, diuinitus equidem factum credo, ne videlicet in ea pericula inciderem, quæ mihi nec opinanti imminebant. Etenim mense postquam inde excessi, Meacum quadraginta millium armatorum obsedit exercitus: quæ etiam caussa fuit, cur ad Christianos, sicuti promiseram, non redirem. Illius autem incommodis belli Sacaium vrbs fuit immunis, in primis Iaponis totius contra omnes hostium impetus munitissima. nam ab Occidente alluitur mari, ab alijs verò partibus profundissima cingitur fossa, & aquis plena perpetuis. Atque etiam intestino omni tumultu ac seditionibus vacat, nec rixæ fermè audiūtur. cùm enim vrbis viæ suas quæque portas, & custodes habeant, statimq; cùm opus sit, occludantur; nullus noxijs ad fugam exitus patet, sed continuò comprehensi ad tribunalia pertrahuntur. Quamquam ij qui inter se inimicitias gerunt, si alter alteri ad iactum lapidis extra mœnia occurrant, se inuicem malè admodum accipiunt. Sed ad bellum Meacense reuertor, cuius exitus fuit eiusmodi. Cognita vrbis obsidione patruus Regis, confestim ei cum exercitu in subsidium venit: huic obuiam iêre ex altera parte Neugori Bonzij, qui hominum ordo quandam militiæ Rhodiæ speciem refert. Castris igitur Meacum inter, & Sacaium locatis, crebra prælia committebantur: ita tamen, vt res Bonziorum semper esset

A per eſſet ſuperior. denique vigeſimo die, cùm ad vniuerſam dimicationem ventum eſ-
ſet, Regis patruus victus, quoddam in caſtrum confugit. Rex autem Meaci, eius rei nũ-
tio audito, ſe in arcem recepit vrbe deſerta, quæ ab hoſtibus capta, rapinis incendioq́ue
vaſtata eſt. iidem ſequuti victoriam, ſignis ad caſtrum de quo diximus, motis; patruum
Regis, eiuſque copias omninò delere parauerant: cùm Rex Meaci exercitu viginti mil-
lium hominum quàm occultiſsimè inſtructo, & ingenti flumine ſuperato, hoſtes nec
opinantes tanto impetu oppreſsit, vt cùm eſſent ad hominum triginta millia, fuſi fu-
gatiq́ue ſint. quos Rex deinde coniunctis cum patruo viribus fugientes Meacum vſq;
inſecutus, tanta ipſorum cæde vrbem recepit, vt multos in annos ea victoria debella-
tum eſſe exiſtimetur. Itaque aduerſa factio extremam ſibi perniciem metuens, pacem
ab Rege petijt, ſeq́ue interponente Vo, ſiue Dairi, qui rebus ad honorem dignitatem-
q́ue pertinentibus toto Iapone præſidet, impetrauit. In his tamen belli periculis, & ca-
lamitatibus, templum noſtrum Dei beneficio integrum, & incolume perſtitit: & in i-
pſa obſidione Laurentius Iaponius Meacum bis penetrauit (nam me ipſum per litteras
Coſmus ante ſedatos tumultus eò redire planè vetuerat) ſemel ad celebrandas cum
Chriſtianis Natales Domini ferias: iterum ab iiſdem euocatus ad gratias principibus
ciuitatis agẽdas, qui Bonzios cùm templum noſtrum per vim occupaſſent, iniuſta poſ-
ſeſſione magno bonorum gaudio depulerãt. Toto eo belli tempore, quod annum cir-
B citer viguit, pia quædam munia Chriſtiani Meacenſes obiere, tribus in ſingulos men-
ſes viris inſtitutis ad pauperum incommoda ſubleuanda eleemoſynis, quæ ob eam ip-
ſam rem in commune conferebantur: cùm etiam ſemel in menſe in conſilio publico de
ipſorum pauperum commodis ageretur. Mulier verò Chriſtiana in primis locuples,
& honeſta, cùm liberos non haberet, partem ſuam bonorum à marito obtinuit; eamq;
in mendicos, lepra vlceribuſq́ue tota vrbe finibuſq́ue Meacenſibus laborantes, quam-
quam nonnullis obtrectantibus Bonzijs, magna tamen cæterorum omnium, qni nihil
vnquam ſimile viderant, admiratione atque approbatione diſtribuit.

Multa in his locis cœnobia Bonziorum viſuntur, in quę (vt aiunt) pœnitentię cauſ-
ſa ſe recipiunt, qui mundo nuntium remiſere, denſis adeo tenebris obcæcati, vt nefaria
flagitia in hiſce cœnobijs admittere nulla religio ſit. nam diſcrimine rectè vel perpe-
ram facti confuſo, ſeditionibus, furtis, rapinis, cædibus, cuncta miſcẽtur. Quam etiam
ob cauſſam ex ijs qnidam nomine Cacubau, vt ex ea videlicet hominum colluuione,
fæceq́ue emergeret, ſocijs aliquot ſecum adhibitis, Bonziorum formam inſtituit, eo-
rum qui Neugori nominantur: quorum alij precibus vacant, alij militiæ, alij quinis
quotidie ſinguli perficiendis ſagittis. Arma verò ſemper habent parata, principemq́ue
familiæ ſuæ Cacubau in deorum numero venerantur. Rectorem cui pareant, habent
nullum. viribus namque certatur. & quamquam in conſilijs, qui ætate præeunt, prio-
C res ſententiam rogãtur; ſuffragiorum tamen iura vſque adeo promiſcua ſunt, vt quòd
reliqui omnes cõmuni ſentẽtia decreuerint, vnus modò ſi interceſſerit, prorſus im-
pediat. Itaque ad vnam eandemq́ue deliberationem toties conuenitur, quoad planè
diſſentiat nemo. Vbi verò tenebræ ſe intendere, ſæpe ſeſe inuicẽ perimunt, ac diripiũt:
nec tamen idcirco ſe putant leges violare, cùm iidem muſcam, aut paſſerem necare ne-
fas ducant, quod legibus ſuis quicquam animatum vetentur occidere.

Nunc paucis exponam, quòd anno ſuperiore me fugit, Iaponij miſeri, cùm ad ſedes,
vt ipſi putant, beatorum migraturi ſunt, qua ratione ſe ad iter accingant. Eas autem
eſſe varias opinantur: alias infra maria, alias alibi, certis præpoſitis dijs, qui à quibus in
vita culti ſunt, eos in ſuum quiſque domicilium præmij loco perducant. atque ad in-
fernas quidem ſedes qui profecturus eſt, hoc maximè modo ſe comparat. Dies complu
res ſtat vigilans, & ex quodam quaſi ſuggeſtu de mundi contemptu concionatur. huic
alij ſeſe comites adiungunt, alij ſtipem eleemoſynæ cauſſa largiuntur. nouiſſimo au-
tem die orationem habet ad comites, qui pro amicitia ſimul omnes epoto vino, con-
ſcendunt nauiculam, impoſita falce ad ſpinas rubuſq́ue qui occurrunt in itinere præ-
cidendos: nouiſq́ue induti veſtimentis, manicas lapidibus infarciunt: ad collum au-
tem ingenti ſaxo religato, quò citius ad paradiſum illum ſuum perueniant, ſeſe è naui-
gio ſpontè præcipites dant. Quem mihi videre contigit, hunc ſeptem comites ſeque-
bantur, qui quidem tanta cum animi alacritate & gaudio in mare ſeſe proiecerunt, vt
nouitate ſpectaculi planè obſtupuerim. Qui autem Amidam venerantur, alium ritum
obſeruant. Cùm eos tædium cepit vitæ, in ſpecum ad inſtar dolij, in quo conſidere poſ-

sint, sese conijciunt, ita ex omni parte contectum, vt vna tantùm ex arundine perforata spiritum ducant. atque ita ieiuni ad mortem vsque persistunt, assiduè Deum illum suum, seu potius dæmonem inuocantes. Nuper in hac vrbe Sacaio contigit (quod tamen vt audio haud insolitum est) vt Bonzius quidam pecuniosus, omni scelere ac nequitia infamis, annos natus septuaginta, cùm in morbum incidisset, se mori nolle affirmaret. Idem interdiu comedens repente ex omnium conspectu prorsus ablatus est: quod ipsi quoque Iaponij malum & infaustum interpretantur. Est autem in his locis opinio è falsis vatum prædictionibus, ex hoc tempore omnia fore semper pacata. id autem ea ratione confirmant, quòd annus hic post millesimum & quingentesimum alter & sexagesimus, postremus sit (vt ipsi aiunt) inferiorum, quos à quadringentesimo septuagesimo numerant: & propterea hoc anno dicũt facinorosos omnes bello consumptum iri, vt pax in posterum vigeat, quam illis dare dignetur Dominus, quò latius sanctissima ipsius religio peruagetur. D

BALTHASARIS GAGI
ad Socios.

VI status esset rerum Iaponicarum, & quibus Deo fauente laboribus in vrbe Facata perfuncti essemus, per litteras vobis exposui anno MDLIX. nunc ea perscribam, quæ mihi Goam ex Iapone repetenti in itinere sesquianni spatio contigerunt. Cùm certis de caussis Cosmo Turriano necessarium visum esset, vt aliquis nostrum proficisceretur in Indiam; ego eam peregrinationẽ obire iussus comite vno è fratribus qui cælum Iaponium non ferebat, Rege, Socijs, & vniuersa Bungi Ecclesia salutata, sexto Calend. Nouemb. MDLX. iuncum (nauis genus id est) vterque conscendimus, & duodecim dies vento vsi sumus ita secũdo, vt nobis Iam in conspectu esset ora Sinarum, postridieq; nos putaremus portu Veniaga potituros, vbi semper quingenti, aut sexcenti Lusitani morantur. vectores igitur & reliqua naualis turba, prospera nauigatione plus æquo elati, præmaturis gratulationibus atque conuiuijs commeatum nauticum consumere atque exhaurire cœperunt. In hac animi iucunditate, cùm ita prope ab continente abessemus, vt quolibet vento littus teneri posse videretur; eo ipso die sub vesperam aduerso repente flatu increbrescente, imbribusque densissimis tam sæua tempestas exorta, adeoq; ingẽtes excitati sunt fluctus, vt iuncus modò attolleretur altissimè, modò infimè magno omniũ cum horrore desideret. Augebat perturbationem ac metum, cùm intempesta nox cæcaq; tenebræ, tum minantes circa scopuli. quo in discrimine cùm aduerso flatu retineremur, ecce tibi noctis hora circiter decima gubernaculum nauis effractum in mare delabitur, quo amisso de huiusmodi nauibus planè actum existimatur, statimq; propterea præciditur malus, ne iuncus ex vehementi agitatione mergatur: & simul ipsa quoque vela cum antẽnis in mare prolapsa sunt. Tum verò omnes longè alijs ac pridie sensibus animi, seriò de morte cogitare, certatimque ad Confessionẽ concurrere incipiunt, tanto omnes terrore perculsi, vt mente pæne emoti viderentur, neque iam in summa naui quisquam appareret. vnus gubernator in vado explorãdo, contemplandoque per magnetem cursu totam eam noctem absumpsit. Postridie, sæuiente adhuc mari, fusisque armamentis, salutis spes iam ferè nulla supererat. tantùm argenti pondo ad aureorum centum millia vehebantur, quæ tali tempore nulli nobis vsui esse possent, cùm ita vehemens esset agitatio, vt alterum in latus procumbente iunco, ima carina appareret: & simul ex leuitate saburræ, & pondere tabulatorũ nõ modò diu retineretur, quò minus in alteram partem recumberet, sed etiam compagibus resolutis, carina satisceret. quocirca tertio tempestatis die malum alterum, qui stabat ad puppim, nautæ præcidere, & mercatorum cubicula leuãdi oneris causa disturbare, ipsos denique foros è crassis trabibus asseribusque compactos resoluere sunt coacti, vasto iam nauis alueo, ac propemodum vacuo. hic velum exiguũ nauclerus è mappis, cubiliumque linteis & ornamentis, veste serica, alijsque nonnullis, quæ tum sese obtulerãt, pro re nata concinnat & comparat: quod ipsum statim impetu venti discerptũ est. iamq; humanæ opis vnum illud supererat: validior clauus ad extrema

E

F

A extrema tempora reseruatus, sed in ijs procellis metuendum erat, ne repositus ad puppim statim effringeretur. Verumtamen, ne in Bornei syrtes incideremus, quo in loco nonnulla nauigia Lusitanorũ è Sinis in Indiam cursu directo perierant (præsertim cùm illuc nos impetus maris deferret, nec plus centum & quinquaginta millia passuum inde abessemus) tutius visum est, gubernaculum restituere, paruumque sarcire velum quod vnum restabat. Sed omni iam veste consumpta, mœrentibus omnibus, quòd nihil ad resarciendũ occurreret; diuinitus factum est, vt qui rimas iunci, obturandi caussa scrutabantur, in sarcinam vestium inciderent, cuius antea non sine luminibus diu multumque frustra quæsitæ, cùm merces in Iapone exponerentur, pretium domino magister nauis aureis octoginta persoluerat. Ex hac igitur sarcina aduersus venti vim duplici velo confecto, & baculis quibusdam, arundinibusque crassis aptato, clauoque summo conatu locato, quem ego prius precationibus pijs, & piaculari aqua ritè lustraueram, cęteris eo tempore vota nuncupátibus variasq; fundentibus non sine lacrymis preces; diem vnũ noctemq; processimus: sed cùm nauis iustis careret velis, atroci tempestate vsque adeo quassabatur, diffractum vt denuo sit gubernaculum. Tum verò seruandi argenti spes prorsus amissa. accersiti nautæ barbari Sinæ, vt vectoribus in scaphã confugientibus, ipsi in iunco remanerent, aliamque sibi raptim exstruerent, se deliberaturos ea nocte respondẽt; inde ad sortes dæmonemq; inuocandũ conuersi: quòd ego cùm cernerem, orabã Dominum, ne nos dæmonis arbitratu interire permitteret. Manè, simulatque illuxit, nautæ sese statim ad alium clauum reficiendum, scaphamq; parandam expediunt. Clauus è refixis iunci tabulis refectus, & collocatus, non diutius

B sustinuit impetum maris, quàm quanto temporis spatio Litaniç recitatæ sunt: quò magis in suscepta sententia persistebant Christiani, vt in scapham, quotquot ea caperet, sese reciperent, & iuncum vnà cum argento cæterisque desererent. atque ego sanè liberaliter inuitatus in scapham, partim ne pericula adirem noua, partim ne plus ducentos mortales, scaphæ exclusos angustijs, omni solatio destitutos in iunco relinquerem, sacerdotes duos è nostris & fratrẽ vnum imitari omnino decreueram, qui superioribus annis è Lusitania proficiscẽtes in Indiam, ad insulas Maldiuanas naufragio & fame perire, quàm scapham conscendere, quæ Cocinũ incolumis tenuit, cæterisq; vectoribus desertis in extremo periculo vitæ, maluerant; inque eo officio vitam naturæ debitam Christo Domino piè fortiterque reddiderant. Sed interea fabri lignarij quartum iam gubernaculũ reparauerant, ad quod collocandum, pacemq; à Deo exposcendam stipe à vectoribus in hospitale domiciliũ Bungensis Ecclesiæ corrogata, miserante Domino factum est, vt clauus is omnium infirmissimus nos ad continẽtem aliquando perduceret. Quindecim ipsos dies ea tempestate iactati sumus, quotidie (vt erant pericula) morientes: cùm etiam vulgò neglectæ, nec iam clauibus custoditæ argẽti laminæ pedibus traherentur. Eiusmodi quippe temporibus pauper spiritu est quilibet.

Initio tempestatis eius, vectores nautasq; maturè monuimus, vt animarum saluti consulerent: qui in mea potestate se planè fore cùm promisissent, ego vt sublatis pec-

C candi occasionibus ad gratiam diuinam magis essent idonei, primùm illud curaui, vt fœminæ quæ vehebantur in naui, certum in locum abderentur, vbi quinque menses remotæ à virorum oculis perstiterunt: deinde ad cæteros animandos confirmandosq; conuersus, tantum Deo adiuuante profeci, vt qui principio abiectis animis concidissent, ad æquitatem ac fortitudinem reuocati, pro admissis in vita noxis leue sibi supplicium illud atque incommoda ducerent: placandoq; Domino certatim dediti, vel precibus ac litanijs vacarent, vel sublatis in cœlum oculis pia cum prece suspiria mitterent, vel alta apud se cogitatione defixi lacrymas funderent: alij etiam flagris semet cæderent: alij mare sacris reliquijs, & aqua sancta lustrarẽt: alij deniq; nummos in cultum Diuorum à vectoribus peterent, quorũ vis tanta collecta est, vt quindecim dumtaxat viri locupletes, aureos ferè mille contulerint. Ac mihi sanè credite fratres, in hac vita labores & incommoda esse expetẽda, quippe quorum amaritudinem, magna suauitas, & firma spes comitetur: quòd secus in rebus prosperis vsu venire vel primis nauigationis diebus clarè perspeximus. Inter has igitur difficultates rursus in terrę conspectum delati, & cùm iam contenebrasset, nimia cupiditate prouecti, periculũ fuit, ne vi ventorum ad terram allideremur. Sed ex eo periculo, cùm primum illuxit, euasimus: & à Sinis nautis cognitum est, nos permagnam Sinarum ad insulam processisse, nomine Ainanem: ex qua insula nautici commeatus, & anchoralia à Sinis ferè petuntur. hic

dum portum subimus, qui in Septentrionem ad gradus decem & nouem est positus, in D
aliud repentè omnium maximum vitæ discrimen incidimus. In ipso enim aditu iun-
cus in arenam bis adeò vehementer incussus est, vt planè iam carina dehisceret. ac per-
eundum nobis vtique fuerat, nisi Præfecti seu Limenarchæ permissu, præsentem inco-
læ nobis opem tulissent: quos nonnullis donis remunerati descendimus II. Calend.
Decembr. quem ipsum in diem Præsentatio Dei matris MARIAE VIRGINIS inci-
debat. & quoniam iunco afflicto, ac pæne iam dissoluto, ad portum Veniagam naui-
gari non poterat; Lusitanum quendam continuò ad Cantonem oppidum, atque inde
Amacanē ad Lusitanos mercatores pedestri itinere misimus, qui de nostra salute iam
desperauerant. Amacanem peruenit nuntius Natali ipso die Domini, anno MDLXI.
statimque ad nos deportandos Lusitani aliquot nauigia submiserunt. Et quoniam in
Ainane insula mēses quinque posuimus, ex qua deinde Amacanem trigesimo die per-
uentum est; de eius insulæ & incolarum natura ac moribus, ne longior sim, pauca de
multis attingam. Est autem Ainanis regio cùm fructibus Indicis, & omni ciborum ge-
nere abundans, tum etiam margaritis & vnionibus nobilis: frequenter incolitur, vrbi-
bus opere lapideo exstructis: gens verò ipsa moribus rustica, vestitu brachata, eminen-
tibus è capite ad instar boum cornibus binis è tenui confectis velo, sorficibusque ceu
tonsorum è summa fronte, peracutis. eius ornatus caussam cognoscere nūquam potui,
nisi, si fortè dæmonem effingunt specie belluæ sese offerentem. In hac ego insula sacri-
ficaui aliquoties, & Sacramenta distribui. Inde proficiscentes ad Sinas, cùm parua no- E
bis insula ipso Paschali die Dominico sese obtulisset; partim eius diei celebritate, par-
tim etiam ipsius loci amœnitate inuitati, descendimus, & commodum in monte quo-
dam ingenti specum & fornicem in templi formam excauatum offendimus. ibi, ara ex-
citata, sacroq; peracto, cælesti pane Lusitanos refeci. Ex eo loco ad Sinas delati, idoneā
tempestatem exspectantes, ad alteram vsque feriam Natalium Domini anni MDLXII.
substitimus. atque inde solutis anchoris tertio decimo die Petram albam felici naui-
gatione tenuimus. Hic imminentibus tenebris territi quò minus fretum Sincapuranū
inueheremur, exscensione facta Domino gratias agebamus vniuersi, cùm repente ve-
la complura piratarum apparuere (Aceni vulgò appellantur Somatræ populi) ad re-
gnum Iantanæ tendentium. Tum nobis Malacensis quidam denuntiauit, nos vt in-
strueremus, Acenorum regem centum nauium classe aduentare, quonam consilio, sibi
incertum esse. Ea res nobis sanè metum attulit, quod oneraria pretiosis mercimonijs
referta, ab armis autem esset inops. ac nihilo minus nautæ vectoresque sese ad pugnam
expediunt. Sed classe Acenorum sine iniuria præteruecta, ad dimicationem ventum
non est. Postridie verò Sincapuranum fretum inuecti, cùm ventus deficeret, anchoras
iecimus. interim Acenorum naues fermè triginta, in ijs maioris formæ decem, quibus
totius classis vehebatur Præfectus, ad nos aduentātes, partim ad puppim onerariæ sese
opponunt, partim etiam latera ipsa pæne abradunt, vt appareret eos mercibus adama-
tis (neq; enim ignorabant ex quo loco profecti essemus) pugnā optare. cumq; biremes
maioribus bombardis, atq; sagittis, quas præsenti veneno in ipsa naui assiduè inficie- F
bant, nos infestare cæpissent, quamquam nostri, quorum erat numerus ad ducētos, ar-
ma parauerant, seq; omnes ad propugnandum instruxerant; tamen certissimo in capi-
tis discrimine versabamur: cùm ex altera parte hostium classis multo viris armisq; su-
perior immineret, ex altera verò littus esset propinquū, salo in quo stabamus non plus
cubitos quattuor profundo. itaq; aut præcisis ab hoste anchoralibus, quod vrinantes
faciunt, in vada incurrendum, aut in manus hostium planè deueniendum fuisset, nisi
nos insperantes præsenti periculo Dominus exemisset. quippe hostes comiter amiceq;
à nobis compellati, nonnullisq; muneribus deliniti, non modò nos lacessere desierunt,
verùm etiam ita beneuoli discessere, vt sibimet ipsi Lusitanos, & nobilitate, & belli glo
ria compararent. Malacam inde peruenimus tertio decimo Calen. Februarias, qui dies
Diuo Sebastiano sacer est: vbi è socijs nostris amantissimè excepti, ad octauū vsq; Idus
Februarij piratarum metu commorati sumus. Malaca dum ad Colanum portum, in
quo arx est Lusitanorum, contendimus, Ceilanijs iam syrtibus superatis, vento admo-
dum prospero in Cilanos scopulos rectà deferebamur, nisi ad iactum lapidis animad-
uerso periculo, & mutata repente velificatione Comorinum promontorium feliciter
præteruecti (quòd vix fieri posse videbatur) ipso die Paschali Dominico, magna Mel-
chioris & reliquorū Sociorū gratulatione, qui in eo matris Dei collegio sunt, Cocinū
appu-

A appulissemus: quo ex loco ad hoc Goanum D. Pauli collegium dudũ exspectati quin-
to decimo die peruenimus. Cuius equidem collegij cùm egregia rei Christianæ adiu-
uandæ studia, tum varias plurimasque exercitationes, & spiritales, & litterarias, deniq;
ipsius Ecclesiæ incremẽta vehementer sum admiratus: quam porrò Dominus ad glo-
riam suam tueatur, & augeat. Hactenus de nauigatione. nunc de Iaponicis rebus pauca
perstringam. In Iapone Ecclesiæ numerantur nouem templo quæque suo instructæ:
quorum templorum quinque circiter idolis ante dicata, nunc sacris altaribus, & Iesv
Christi, Mariaeqve Virginis Dei matris imaginibus exornata diuino cultui
seruiunt. Facatense templum Christianus quidam, Cosmus nomine exstruxit. idemq;
vt nos in ora Sinarum tempestate retentos cognouit, argẽti laminam mihi in subsidiũ
misit. Nam Cutamense (quod templum est permagnum in agro Funaiano regni Bun-
gensis, passuum ab vrbe viginti quinque millibus) suo sumptu ędificatum Christianũs
Lucas cœmeterio circundedit, excelsa lapidea Cruce in medio posita, ad quam se post
mortem sepeliri iussit. Cutamensis porrò ager ipse, vectigalis est dynastæ cuiusdam
ethnici, cum quo ipsiusque comitibus, dum Ecclesiam Cutamensem inuisimus, de re-
bus diuinis sæpè collocuti sumus. quibus ille sermonibus, nostraque consuetudine de-
lectabatur adeo, vt quattuor horas totas interdum nobis aures præberet, atque ita cõ-
mouebatur nonnunquam, vt velle se Christianum fieri diceret: sed hominum rumus-
B sculos veritus (quæ res toto terrarũ orbe plurimum potest) à suscepta sentẽtia destitit.
Idem apud Lucam rursus totum vespertinũ tempus nos audiendo consumpsit, clareq;
perspectis ex ea disputatione Iaponicarum sectarum omnium erroribus atq; fallacijs:
comitibus suis, qui secum aderant, apertè professus est gratum sibi fore, si quis eorum
Christiana sacra susciperet. quæ res nonnullos ex ijs adduxit, vt conceptum animo Ba-
ptismi desiderium expromerent: quo ille ita gauisus est, vt eos ipsemet hortaretur, vti
constanter in proposito permanerent. Ac ferè omnes Iaponij proceres nobis amici
sunt. nam etsi aliqui, acie mentis retusa flagitijs, lucem Euangelij aspicere nequeunt;
valetudinis tamen caussa, si quando ipsi, aut ipsorum familiares in morbum incidũt,
ad nos confugere consueuerunt. vt Iam in his terris Christianam rem nõ modò Theo-
logi, sed etiam medici chirurgique promoueant. quod ipsum apud Sinas quoque pro-
pediem fore confidimus: qua in prouincia rumor iam dissipatus est, candidam gen-
tem, promissa barba, Sinarum Imperij potituram. quod si (vt speramus) euenerit, pau-
cæ omninò pro messis eius, itemque Iaponicæ, & Indicæ copia, Christianarum sodali-
tatum omnium operæ fuerint.

In Iapone, simulatque cognitum est me in Indiam profecturum, Christiani om-
nes à viginti septem passuum millibus ad me salutandi caussa venerunt: qui verò lon-
gius aberant, mihi se per litteras excusarunt. Itaque in meo discessu tanta hominum
C multitudo conuenerat, vt eos nec templum, nec atrium nostrarum ædium caperet.
Hic ego fratres mihi carissimi, Cristianorum lacrymas consultò prætereo, quorum
mœrorem solari conabar noui supplementi spe, cuius caussa me ad Socios mecum ex
India reducẽdos abire dicebam. Ad mare tendentẽ ingens me agmen omnis ætatis vi-
rorum, atq; mulierum ita obfirmato animo prosequutum est, vt ad eos domum remit-
tendos bis in itinere subsistere necesse fuerit. quorum equidem precibus (nam ijs me
magnopere commendaueram) nos è tantis periculis diuinitus ereptos puto. Sunt au-
tem Iaponij acceptorum beneficiorum adeò memores, gratique, vt si modò ipsorum
eleemosynas acceperimus, quòd illi sibi honoris loco ducunt (non enim dico si eos in-
uiserimus, at alia quapiam re adiuuerimus) eorum primarij ad agendas nobis gratias
domum vsque contendant. quod ipsum interdum etiam ethnici eorum cognati fa-
ciunt. quòd si qui nobis (vt fit) in domesticis ministerijs operam dederint, illam dum-
taxat mercedem requirunt, vt sub vesperam hilari vultu dicamus: Goxinrode oniar,
hoc est, laborastis egregiè. Id si reticeatur; valdè mœsti afflictique discedunt.

Bungensium Rex proficiscenti mihi dedit eleganti opere gladium, aureaque vagi-
na in anguis formam elaborata, mittendum ad Regem Lusitaniæ, quem esse tenera ad-
huc ætate cognouerat, itemque præclarum Indiæ Proregi pugionem: quæ omnia in
Iaponem idcirco remisimus, quòd tempestatis iniuria nitorem suum atque decorem
amiserant. Ad ipsum autem Bungi Regem Constãtinus Prorex munera & litteras mi-
serat: & simul eum affecerat laudibus, quòd Euangelij præcones in suis regnis tuere-
tur, benigneque tractaret. quòd ille munus ac litteras ita illustri gratia excepit, vt non

modò

modò eum qui attulerat, aureis donarit amplius sexcentis, verùm etiam ad Prætorem D viciſſim miſerit in bellicos vſus affabrè factum thoracem auro ſericoque diſtinctum, cum inaurata galea, cupreoque frontali, item haſtilia duo pugionibus præfixa, argenteis cruſtis ornata, quas Nanguinatas appellãt, aliaque ſimilia. Nos autem ipſos mirum quanta beneuolentia proſequatur. nam cùm cæteris rebus amicè nobis fauet, & commodat, tum in conſilio dando fidem præſtat cum humanitate ac facilitate coniunctam, liberumque permittit, ſequamur id, quod optimum eſſe iudicauerimus. In Chriſtianorum verò negotijs, quanti nos faciat, planè demonſtrat. etenim vel infimorum hominum res, commendatio noſtra ſi acceſſerit, ſuas putat, eoſque nominatim appellat, quod magnum eſt apud Iaponios honoris indicium, aditusque eis ad ſe præbet facillimos: denique illis etiam internuntijs ad nos vtitur. quibus rebus Chriſtiani maiorem in modum animantur.

Vos tanto Regi fratres meliorem in dies mentem: nobis ad cæpta ſtrenuè promouenda lucem vireſque precamini. Goa.

GASPARIS VILELÆ ad Socios.

ANNVM in vrbe Sacaio moratus, Meacum pacatis iam rebus E diſceſſi anno MDLXII. magnaque Chriſtianorum lætitia acceptus, conciones habere continuò inſtitui: & quo maiore gratulatione ſtudioque celebrarentur Inſtantes iam Natales Domini feriæ, Iobeleum promulgaui ſeptimo ante anno datum à ſummo Pontifice. quo illi ita permoti ſunt, vt ipſorum & in Confeſſionibus diligẽtiam, & in feſtorum Natalium exſpectatione pietatem ac ſtudium magnopere admirarer. Natalis Domini dies feſtus cùm aduenisset, nouem, qui mihi maximè idonei viſi ſunt, expoſita prius ipſis augusti illius ac tremendi myſterij ſanctitate ad ſacram Euchariſtiam admiſi, eo ſenſu pietatis affectos, vt magno temporis ſpatio lacrymantes ante perſtiterint. Reliquorum autem deſideria idipſum auidè expetentium, verbis leniui; totaque ea nocte in laudibus ſummi parentis ac Domini exacta, matutino tempore ſacrum feci, deq; ipſo natali, tanto cum omnium gaudio ac voluptate diſſerui, vt identidẽ priſca illa mihi ſubirent naſcentis Eccleſiæ tempora, cùm Chriſtiani omnes vno amoris vinculo caritatiſque coniuncti, ad feſtos dies agendos, & conuiuia ſpiritalia celebranda caſtiſſimè conuenirent. Peractis ferijs, deinceps ad conciones redij, ad quas ethnici multò iam tum pauciores, quàm antea ventitabant: credo propterea quòd initio ad nos audiendos cauillandi ſtudium ac petulantia compluresimpelleret, quos nunc perſpecta veritas ab ea deriſione deterret. Nec ferè nobis iam aures atque operam dant, niſi qui ſeriò ſaluti ſuæ conſulere, ac rationi parere in animum induxerunt. quòd ipſum cæteri quoque Meacenſes vtique facerent, F niſi eos fictis rationibus deceptos ab eo conſilio dæmon abduceret. aiunt enim, cùm perpetuum quendam innocentis vitæ curſum religio Chriſtiana requirat, ſe eiuſmodi militiæ ſacramento obligari, & pugnam aduerſus voluptates deliciaſque nolle capeſcere, vt cùm ſe magna ex parte huius vitæ iucunditate priuarint, tum ſempiternis in altera vita ſupplicijs, niſi ad finem vſque perſeuerauerint, deinde mactentur.

In hebdomadæ ſacroſanctæ Paſchalibuſque ſolennibus, eadem Chriſtianorum fides, atque religio conſtitit. celebritatem auxere nouem Baptiſmo luſtrati, in ijs ciuis quidam locuples, & Iaponicis ſuperſtitionibus admodum eruditus, cuius oculos mentis, cùm nihil poſt mortem omninò ſupereſſe putaret, Dominus ita aperire dignatus eſt, vt ſacroſanctum Baptiſmum magno animi ardore lacrymiſque ſuſceperit.

Per eos dies ſeditione Meaci rurſus exorta, quam iniqui in Chriſtiana ſacra conferebant (multò iuſtius Regis ipſius tyrannidi tribuendam, qui regna ſeptem vi metuq; tuetur, nec ſpei quicquam habet in ciuium caritate repoſitum) ad reuiſendos neophytos, Sacaium, de Chriſtianorum Meacenſium ſententia diſceſſi, Meacenſis templi Eccleſiæq; cuſtodia Chriſtiano ad modũ ſeni relicta. Meacũ reuertar (vt ſpero) ad feſtum diem agendum natalis Reginæ cœli MARIAE VIRGINIS, cui ædem idcirco dicaui-

A dicauimus, quòd eo ipso die Meaci primùm sacra missæ peracta sunt. In hac autem vrbe Sacaio, non admodum magna mihi spes propinquæ messis, nunc quidem ostenditur. tanta enim est incolarū superbia ac leuitas, vt cœlum honoris existimationisque iactura mercari se nolle fateantur: quanquam tempore procedente sperandum est agrum hunc ipsum bonam pietatis frugem laturum. Rationem instituti nostri in Bonzijs hisce tractandis, aliaque nonnulla cùm de ipsorum ornatu cultuque corporis, tum de incolarum natura moribusque separatim perscripta ad vos mitto: quò ijs cognitis gratias Domino nostro agatis, qui nos ex infinito prope cœcorum numero exemit; & simul eidem supplicetis, vt ad ipsum conuertantur hæ gentes, Indica Brachmanarum superstitione deposita, quam ab Indico magistro ex regno Sionis acceptam huc vsque retinent: quòd ipsum ex delubris etiam apparet, quæ in oppido Indiæ Ceilano eadem quæ in Iapone videre me memini. idque vobis idcirco significandum putaui, vt praua huiusce religionis origine cognita, vos ad eam reprehendendam, & confutandam facilius comparetis. Precibus vestris, ac sacrificijs vt me Domino commendetis, à vobis etiam atque etiam peto. Sacaio. v. Cal. Maij M D L X I I I.

Scriptis iam litteris, rogat me per nuntium ethnicus quidam vir opibus prępotens, vt ad se baptizandum veniam in vrbem Naram. Omninò vereor vt verbis hominis fides habenda sit: grauem enim adhuc se rebus diuinis aduersarium præbuit. Verumtamen, quicquid sit, experiar: præclarè mecum existimans actum iri, si in Christiana caussa vitam ponere mihi contigerit. nec enim permittet Dominus, vt exiguam huB iusce lucis vsuram animæ meæ saluti, atque immortalitati anteponam. Sin ethnicus ille vera narrauerit, seque ex animo ad sacrosanctam Ecclesiam aggregarit; næ ego tum omnia Societatis nostræ Collegia nouam in hanc messem per litteras euocare non dubitem. magnum enim in his locis eius viri nomen, magna auctoritas est. Faxit Dominus quòd è sua gloria maximè fuerit, cui me inter acies gladiorum, intentaque in me inimicorum tela versantem, planè commisi totum ac tradidi.

LVDOVICI FROII AD SOCIETATEM IESU IN INDIAM & IN EUROPAM.

MAXIMIS nauigationis periculis summo Dei ac Domini nostri beneficio liberati, ex ora Sinarum incolumes in hunc Iaponis portum deuenimus, quem Vocoxiuram appellāt: obuiosque habuimus in littore Christianos incolas omnes tanta ex aduentu nostro voluptate ac lætitia gestientes, vt nos humeris ipsimet suis sublimes tollere atque asportare velle viderentur, quorum ducēti circiter nos ad templum vsque deduxerunt. Cosmi verò Turriani gaudium fuit ita magnum, vt collacrymaretur, satisq; se vixisse iam diceret, C quoniam quidem operarios sibi in subsidium missos à Domino in tanta negotiorum mole, tamque opportuno tempore cerneret. Ioannem autem Fernandum è magnis assiduisque laboribus ita consumptum maciēq; confectum offendimus, vt animam agere pæne videretur. Etenim ad domesticas & quotidianas Cosmi occupationes, accedebat etiam magna frequētia principum virorum, & Christianorum tum ex alijs regionibus, tum ex hoc regno, vel baptizandi vel salutādi caussa aduenientium. Ioannes autem post sacra missæ à Cosmo peracta, totum ferè diem & sæpe noctem partim rudimentis Christianæ doctrinæ vulgò tradendis, partim etiam proceribus ac Bonzijs qui ad Baptismum accederent, separatim instituendis ponebat. Mihi verò baptizandi onus impositum est: ac nono post nostrum aduentum die primùm sexaginta Baptismo lustrati sunt, multique deinceps è prima nobilitate, Barptolemæi regis maximè hortatu ac persuasionibus incitati: quorum pleriq; catechismum sua manu continuò describebant, quò facilius memoriæ commendarent, eundemque domesticis traderent. singulis autem, à Baptismo, sanè quàm enixè ac studiosè petentibus, Crucis sigillum è collo gestandum, itemque Rosarium precandi caussa dabatur.

Firandi autem, simulatque Sodales ex India aduenisse auditum est; Antonius & vxor ipsius Elisabetha misso confestim nuntio Cosmum magnopere obsecrarunt, vt quoniam tres è nostris in hoc portu sacerdotes essent, vnum ex ijs ad Firandensem cæterasque

terasque eius tractus Ecclesias inuisendas omninò mitteret. quod si per litteras ab i- D
pso non impetrassent, duos è filijs suis ab se legatum iri, qui idipsum humi strati sup-
plices peterent. Neque ita multo post, ab vrbis Ximabaræ Tono seu regulo (qua in
vrbe Christiani eo tempore plus mille & quingenti numerabantur) nobilis vir cum
mandatis ad eundem Cosmum est missus, vt ab eo promissa exigeret. promiserat enim
Cosmus, simulatque supplementum ex India aduenisset, missurum se qui Ximabaræ
commoraretur. Eadem erāt postulata Regis quoque Bungensis, quo in regno annum
iam sacra missæ facta non fuerant. Atque in Bungum quidem, quòd eius Regis gratia
ad rem Christianam iuuandam in primis est necessaria, Baptista Montanus paucis post
diebus profectus, amicissimeque ab ipso Rege acceptus est. Antonio autem Firan-
densi, itemque Tono Ximabarano Cosmus respondit, simulatque per occupationes
liceret, se ipsum ad illos esse venturum. Christiani verò, quique insulas, quique Firan-
dum oppidum incolunt, vbi rescierere nos piaculares orbiculos seu grana benedicta ex
India, itemque Veronicas attulisse; multi cum vniuersa familia, ijque admodum
pauperes, conductis mercede nauigijs ad hunc portum traiecere. interrogati cuius rei
caussa, nullius præterea, respondebant, nisi vnius petendæ Veronicæ. nam qui orbicu-
lum optabant, octo diebus ante, supplicationes ad Deum habebant, quò facilius impe-
trarent: atque etiam, cùm sibimet ipsi diffiderent, Lusitanis apud nos deprecatoribus
vtebantur: eaq; dona quàm sibi grata essent, ipsis etiam lacrymis testabantur. Iam verò E
alij Christiani Amangutio, quinquaginta aut sexaginta leucarum itinere, alij Facata,
alij deniq; alijs è regionibus ad nos hucusq; Confessionis caussa contenderunt. quo-
rum sanè religio caritasque est admirabilis. Per idem tempus Barptolemæus quoque
Rex ad Cosmum inuisendum in hæc loca se contulit: quem continuò adiuimus, eique
xenia dedimus Rosarium ex equo marino, itemque granum vnum auro insertum. quę
ille quanti faceret, vel ex eo ostendit, quòd vtrumque statim è ceruice suspendit. cu-
ius aduentus magna Lusitanorum quoque gratulatione (namque illum omnes admo-
dum diligunt) concelebratus est. Regis autem ipsius animi submissio ac pietas, cùm sa-
cro missæ interesset, potissimum elucebat. etenim cùm in templum quotidie manè,
multo ante lucem veniret, (maximam enim noctis partem fere Iaponij proceres vigi-
lant) non modò sacerdotem ad statam horam vsque præstolabatur; sed etiam plebem
infimam aduētu suo summoueri planè vetabat, vixque parato sibi honoris caussa stra-
gulo ad considendum vtebatur: prorsus, vt quilibet vnus è populo videretur esse. Ser-
mones verò de rebus diuinis ita auidè expetebat, vt sacro interdum peracto, ante reci-
tatum à pueris de more catechismum templo nequaquam excederet. idemque vt quæ-
dam sacrificij & Eucharistiæ mysteria probè cognosceret, accersitum ad se eius rei gra
tia nocte Ioannem Fernandum summa sua cum animi voluptate pæne ad lucem deti-
nuit multa percontans, quæ sibi partim ad comites suos docendos, partim ad Bonzios
refutandos, necessaria diceret. quæ ille, & simul purgatorij ignis infernique supplicij F
discrimen à Ioanne cùm didicisset; ad Cosmum salutatum accessit: cui id honoris et-
iam habebat, vt in ædium ingressu pugionem cæteraque arma deponeret. Paucis die-
bus in his locis moratus, ad subsidium fratri suo germano Rimanorum Regi ferēdum,
qui bello erat implicitus, proficisci coactus est. & quoniam consueuere Iaponij princi-
pes Manibus mortuorum decemdialia ferè sacra, non sine magna Bonziorum præda
saginaq; persoluere; Barptolemæus rex, patre qui eum adoptauerat, per eos dies vita
functo, re cum Cosmo communicata, pro exsequijs illis, Bonziorumq; conuiuijs, toti-
dem dierum epulum sex pauperũ millibus præbere constituit: partim vt sibi ipsi, quo-
niam impio parenti non poterat, diuinam gratiam conciliaret: partim etiam, ne post
Christiana sacra suscepta, pristinæ benignitatis atq; clementiæ oblitus esse videretur.
Idem, in rebus diuinis multo plura præstare quàm polliceri solitus, simulatq; Vmbrã
regiam vrbem regressus est, demortui Regis imaginem, quam odoramentis suffire ve-
nerariq; solebat antea, igne comburi iussit: quod à Bonzijs ingens piaculum est habi-
tum. cumq; ex itinere ad oppidum Omuram se contulisset, vbi erat eo tempore vxor
ipsius Regina; multis ei rationibus persuasit, vt vnà cum omni famularũ comitatu ad
baptismum accederet. quæ res eò mirabilior visa est, quòd antea Regem ab eo consilio
reuocare ipsa tentarat. simul etiam Rex templum ibidem magnificum ædificare con-
stituit, Bonzijs ad eam rem è cœnobio quodam ædeq; pulsis. quapropter etiam Aloy-
sium præstāti virtute virum, regię vrbis præfecti fratrem, sibiq; in primis familiarem,
ad

A ad Cosmum cum mandatis misit. quibus rebus ira permoti barbari Impellente dæmone,
Regi ipsi insidias compararunt. Capita coniurationis fuere duodecim viri vrbis admini-
strationi præpositi. ij, ad rem occultandam, Regemque fallendum, Christianos fieri velle
se simulant. quos tamen Rex, quasi eorum scelus præsagiret, diu multumque ante Bap-
tismum probari iussit. Et quoniam Gotondonus spurius regis demortui filius, Barpto-
lemæo in legitimi filij locum ab Rege ac Regina adoptato, hæreditario iure regnoque
priuatus fuerat; Gotondonum coniurati cum alio quodam è proceribus facinoroso ho-
mine Feribo, in societatem consilij assumunt. omnes denique Barptolemæum hortantur
vt regni possessionem cum pompa solenni aliquando capiat, & simul Reginæ Baptismũ
ac cæterorum, Cosmo accersito, quanta maxima posit cæremonia & ciuium gratulatio-
ne concelebret: namque eo ipso die statutum facinus perpetrare decreuerant. sed veriti
mox, ne ipsorum consilia patefierent, rem aggredi anteuertunt. Aloysium regis internun
tium vltro citroque ad Cosmum rei Christianæ caussa commeantem Feribus in itinere
adortus interimit: cuius io comitatu ne Cosmus esset, diuinitus factum est: præmisso quip
pe ad Regem Alexandro Aloysium subsequi deinde ipse decreuerar. Eadem ipsa nocte
XII. viri regijs ædibus vrbique incendium inserunt, ex quo Rex cum præfecto vrbis Alo-
ysij fratre paucisque præterea comitibus, in arcem proximam confugiens, haud ita mul-
B to post Rimanorũ Regis auxilijs regnum prope vniuersum ingenti Christianorum gau-
dio recepit, misitque Cosmo nuntiatum, se Vocoxiuram, cùm primum posset, ad ipsum
inuisendum esse venturum. Interea Gotondonum, & Feribum, aliosque rebelles varijs
locis Rex Rimanorum obsidebat, eorumque agros ita vastabat, vt ex hoc ipso portu in-
cendia cernerentur. multi etiam seditiosi, Regis imperio capite plectebantur: quam rem
ad Christianæ religionis propagationem magni momenti fore confidimus. Sed paucis
mihi perstringendum videtur, quanam ratione Barptolemæus Rex sese ad Christum ad-
iunxerit. Is claro in primis genere natus, Cegandono patre admodum sene (qui viuit ad-
huc) acerrimo & Bonziorum fautore & Christianæ religionis inimico; ab Rege, vt dice-
bamus, adoptatus est, (quem arcta affinitate contingebat) populo magistratibusque ap-
probantibus. Aliquot deinde post annis Cosmus, cùm Vocoxiuram se contulisset, Rex
ad eum salutandum ineunte Quadragesima venit, quem antea nunquã viderat. Ad ip-
sum verò postridie Cosmus Lusitanis nonnullis comitantibus, qui in hoc portu hyema-
bant, honoris caussa adijt, eumque in ædes nostras in posterum diem ad prandium inui-
tauit. A prandio Cosmus partim suo ipse sermone, partim Ioannis Fernandi, qui bene
Iaponicè nouit, opera, cùm alia multa Regem de rebus diuinis edocuit, tum de animorum
æternitate, inscitiaque & errore illorum, qui nihil esse omnino præter materiam primam
C opinarentur. habita est hæc disputatio in sacello quodam optimè ornato, proposita MA-
RIAE VIRGINIS imagine cum filiolo IESV, cuius ille tabulæ cùm cætero aspectu
mirificè gaudebat, tum stupebat in primis, quòd quamcunque se in partem verteret, defi
xos in ipsum oculos puer IESVS habere videretur. Atque ille quidem omnia quæ dice-
bantur, clarè percepit. in digressu autem, Cosmus ventilabrũ aureum Regi donauit, Cru-
ce præfixum cum clauis tribus, & nomine IESV eleganter sanè descripto: quod ventila-
brum Gaspar Vilela ex vrbe Meaco miserat. cuius argumenti litterarumque nouitate
permotus Rex, vt ea omnia per otium cognosceret, rursus ad nos cum magno comitatu
se contulit, cæterisq; in atrio relictis, vno Aloysio secum adhibito, templum ingreditur,
ibique rursus de sacris fidei Christianæ dogmatibus, deque sanctissimi nominis IESV,
Crucisque mysterijs atque virtutibus, Regis ipsius rogatu Ioannes admodum fusè copio-
seque disseruit: è quibus multa Rex sua ipse manu in commentarium retulit. ex eo die,
aureæ Crucis sigillo munitus, quod secum de Cosmi sententia dies noctesque gestabat, se
idéntidem IESV CHRISTO commendans, crebrisque Cosmi cohortationibus incitatus,
denique nomen CHRISTO Domino dare constituit. Nocte igitur domum ad nos cum
suis familiaribus venit, pijs de religione sermonibus ad insequentem vsque lucem aures
præbet, quibus Cosmi iudicio iam satis institutus, sacro Baptismate ab eodem lustratus
est, manibus in modum precantis magna cum submissionis pietatisque significatione
coniunctis, comitum suorum è præcipua nobilitate corona circundatus, qui pariter eius
consuetudine monitisque adducti, in eandem Baptismi voluntatem valde incubuerant.
Xumitanda appellabatur antea: ex eo tempore Barptolemæus nouo nomine vocita-
tus est. Inde ad bellum discessit, Cosmum obtestatus, vt pro sua suorumque salute, ac fe-
lici vxoris partu Dominum precaretur. Porro in itinere Maristenis delubrum, quem

Deum rei militari præpositum Iaponij magno cultu cæremoniaque venerantur, iniecto igne consumpsit, eodemque loco lignum Crucis erexit, quod ipse & vniuersus ipsius comitatus supplices adorarunt. In castra verò simulatque peruentum est, misit qui toto regno Deorum phana comburerent. Ex Ipsis verò lucis materiam cæduam gratis ad naues parandas ac reficiendas Lusitanis attribuit. Quin etiam in castris, quicquid à bellicis occupationibus otij superest, id totum nocte dieque in militibus ad Christianā pietatem informandis insumit, quos paulatim ad nos, quò res minus inuidiosa apud ethnicos ac Bonzios fit, baptismi caussa dimittit. Eiusdem, in bello insignia sunt nomen IESV cum clauis tribus in humerali depictum, Crux è collo dependens, & piaculare granum in baltheo. Denique tanto rei Christianę studio incensus est, vt neminem intra insulæ huius fines habitare patiatur, quin concionibus sacris intersit. Christianos verò, contra omnium, etiam parentis Cegandoni iniurias ac vim tuetur egregiè. & quoniam Rex est splendore atque auctoritate præcellens; magnopere, vt dixi, fore speramus, rebus pacatis, vt Euangelium ipso adiutore Dominus longè lateque disseminet. Vos interim ego etiam atque etiam oro, vt sacrosancta sacrificia vestra, piasque suffragationes mihi deesse ne patiamini. Vocoxiura XVIII. Calend. Decemb. MDLXIII.

LVDOVICI ALMEIDÆ AD SOcios in Indiam.

XPONAM his litteris fratres mihi carissimi, quanam ratione Rimanum in regnum, vrbemque Ximabaram nuper inducta Christiana religio fuerit. Ac portus quidem hic seu emporium Vocoxiuræ, quod commutato iam nomine MARIAE VIRGINIS adiutricis vocatur, compluribus Facata, Firando, Meaco, alijsque ex oppidis huc ad Cosmum Christianæ doctrinæ caussa commigrantibus, ita frequenter habitari cæptum est, vt Ecclesiam hanc regionis huiusce totius caput aliquādo fore speremus; Barptolemæo etiam rege vnà cum ipso flore nobilitatis haud ita pridem ad fidelium numerum aggregato. Eius autem frater, Barptolemæi monitis precibusque sępius excitatus, vt à Iaponicæ superstitionis erroribus ad rectam veritatis Euangelicæ semitam se traduci pateretur; à Cosmo magnopere petijt, vt aliquem ad se instituendum in castra (bellum enim per id tempus gerebat) omnino mitteret. Missus ego sum, benigneque ab eo acceptus, nocturno tempore, quod à negotijs magis erat vacuum, de rebus diuinis ad Regem diu multumque dixi. quod ipsum deinde per alias occasiones alibi cùm ipsius rogatu fecissem, ijs sermonibus admodum delectatus permotusque Rex, certis de caussis Christiana sacra ipsemet in præsentia suscipere supersedit, sed duas mihi dedit epistolas, alteram ad Cosmum, cui potestatem per eas litteras faciebat Euangelij toto suo regno liberè promulgandi; alteram ad incolas oppidi maritimi Cochinoci, in qua erat scriptum, vt ad audiendum Euangelium ad me conuenirent. ad quos me qui perduceret vnum ex amicis ac familiaribus mihi comité dedit: quò sanè breui peruenimus, hospitioque excepti ab vrbis Præfecto, verbum Dei disseminare instituimus. Nec sanè frustra. etenim baptizati sunt quinquaginta supra ducentos, in quibus fuit cum vxore, ac liberis ipse ad quem diuerteramus, vrbis præfectus. Deinde cum in ędes regias in primis instructas loci maiestate deterriti timidius incolæ ad nos & ipsi venirēt, & filios mitterent, veriti, ne ab ijs ædiū ornatus, & catastromata fœdarentur; vbi id animaduerti, egi cum Præfecto de alijs ædibus, populi docendi caussa, cōparandis. ille mihi sanè liberaliter omnium quotquot essent in oppido, dedit optionem. delectū est ædificium quoddam peramplum, sed magna ex parte dirutum, secus aream, quam nobis Rex templo ædificando attribuerat. Operæ centum ad ruinas instaurandas ædéque sacram exstruendam Præfecti imperio ex censu ciuium exhibitæ, opus vtrunque celeriter absoluerunt. Tum verò liberius ad Christianæ doctrinæ rudimenta, sacrasque conciones pueri senesque sese conferre: è quibus deinceps non ita multo temporis spatio centum & septuaginta Baptismo lustrati sunt. designatum est etiam Christianis human-

A humandis prope ædem sacram Cruce defixa perampium soli spatium, quo primùm illati sunt infantes duo tertium circiter annum agẽtes, quos Dominus pro salute harum gentiũ deprecatores in cœlum asciuit. Secuta deinde est in Barptolemeũ regem cõiuratio, belliciq; tumultus, quibus tametsi oppidani commoti, atq; à Bonziorum fautoribus potentibus viris ad Christianam religionem deferendã sollicitati sunt, Cruce etiam ipsa contumeliosè diffracta; ipsi tamen in fide fortiter perstiterunt. quod egomet deinde ex eorum sermonibus clarè perspexi, cùm ad eum portum per id tempus naui accessissem. cùm enim ab hostibus Christianæ religionis vrbe occupata, publico edicto nos intromittere vetarentur; ad stationem nostram, sera admodum nocte, parato nauigio frequentes venerunt, se diligenter excusantes, quod nos excipere hospitio sibi per aduersarios non liceret, pietatem tamen suam atque constantiam verbis testantes huiusmodi: Christiana religione deserta, quam porro sectabimur? in difficultatibus nostris atque periculis ad quẽ confugiemus? an ad lignea siue lapidea simulacra, quæ huc vsq; coluimus? quis insitam vnius Dei caritatem ex animis nostris euellet? Quibus ego verbis maiorem in modum recreatus, eosque vicissim, vt potui, consolatus; ad Cosmũ cæterosque Socios Vocoxiuram ex eo loco profectus sum, qui sese cum Christianis ad hostium furorem vitandum, in onerariam receperant. verùm sedatis iam maxima ex B parte tumultibus, & Barptolemęo, qui in arcem quandam ex incendio regię vrbis cum paucis vix viuus euaserat, in regnũ restituto, metus hosce omnes iuuante Domino propediem sublatum iri confidimus: sed de his hactenus.

Venio ad res Ximabaranas: quam ego in vrbem ab ipso Tono accersitus, Cosmo iubente, me contuli, benigneque exceptus, & in optimo totius vrbis domicilio sum collocatus. Postridie me Tonus inuitat ad cœnam. A cœna familiares suos atq; domesticos in cœnaculũ conuocat. Hic ego bene longam de Christiana religione disputationẽ instituo. illi verò multa ac varia me interrogant: quibus ego dum ad singula respondeo, noctis magna pars abijt. Manè cùm illuxisset, Tonus rogatu meo popularibus omnibus Christianæ capessendæ religionis fecit publicè potestatem. ex eo tempore ter quotidie concionari cæpimus, matutinis primũ horis, tum pomeridianis, postremò vesper tinis, tanta hominum vi cõfluente, vt non domus solũ, sed etiam via auditoribus oppleretur. Secundũ hunc rei Christianę cursum more suo aduersarius nõ semel impedire conatus est. Tria visuntur Ximabaræ cœnobia Bonziorũ, qui cùm alijs de caussis plurimũ possunt, tum quòd principes ciuitatis affinitate contingũt. Eius ordinis hominum fallacias atq; superstitiones quod palã coarguimus, populumque ab ea secta ad Christũ omni ope traducimus, capitali nos vbique fere odio insectantur. Ximabaræ autem, simulatque ita propensam in nos populi voluntatem intellexere; inimicitijs quas antea C inter sese exercebant, communi metu suadente depositis; calumnijs fictisque criminibus nos oppugnare cõstituunt. Ad Tonum adeunt, mirantes cur in suis terris tã improbum genus hominũ versari patiatur, Anthropophagos esse nos, & quocunque Christiana sacra inferamus, eodem continuò bellum excidiumque importare. Si nobis in vrbe habitatio detur, Lusitanos ipsos illi imperium erepturos. Adhæc, plebem incitare conantur, partim vt nos ex vrbe pellẽdos vna voce abs Tono deposcat, partim etiã vt nos publicè conuitijs maledictisq; proscindat. Eam rem vbi parum procedere animaduer tunt, consilium etiam audacius capiunt. Dum ego in ædibus nostris de re Christiana ad populum maximè dissero, facta manu quidã è Bonzijs de cõmuni cæterorum sentẽtia in ædes nostras irrumpit, positamq; ibi Crucem effringit. Sanè indigna visa res est, valdeq; omnes, sed hospes præcipuè noster, eo facto commoti. Itaq; nihil propius factum est, quàm vt eum interficerent. Bonzij autem furore elati scelus scelere cumulant. Mos est neophytorum susceptam à se Christianã religionem Cruce in charta depicta, atque in ædium foribus collocata publicè profiteri. id illi sibi non modò apud Deum salutare, sed etiam apud homines gloriosum existimant. Hęc omnia insignia Bonzij postridie, primoribus vrbis pro affinitate fauentibus, discerpere, ac lacerare decernunt. Quod vbi Tonus resciuit, Christianis confestim totam rem iussit renuntiari, eosq; hortatus est, vt tumultus vitandi caussa, eam iniuriam æquo animo ferre ne grauarentur: se ipsum in Bonzios vtique animaduersurum, sed tempore. Quorum amentia ac furor eò vsque processit, vt quicunque ad nos audiendos venirent, eos vsu etiam fontis arcerent in proximo siti, ad quem plurimi aquationis caussa ventitabant. prorsus, vt nobis eius molestiæ vitandæ caussa, in aliam vrbis partem migrare necesse fuerit.

 Iam

Iam verò illa quoq; res accidit, non minus euentu felix ac læta, quàm initio tristis ac D
turbuléta. Adolescentes duo ad nos audiédos rei nouitate inuitati ex oppido finitimo
venerant. dumq́; in ædibus nostris morantur, in familiari & iuuenili colloquio (vt fit)
vnus eorum alterius procaci interrogatione lacessitus, stricto mucrone in socium prę-
ceps iracundia ferebatur; cùm illum ex his qui aderant Iaponij quidam (aderant autem
fere centum) vi arreptum retinent, eiq́; de manibus sicam extorquét: quo ille facto ita
iratus inde discessit, vt aut eam vlcisci iniuriam, aut mortem sibimet inferre Iaponico
more, statuerit. Accessit ad exstimulandum iuuenis animum satis iam per se incitatum
patris quoque denuntiatio vehemens, ne suum in conspectú veniret omnino, nisi pri-
us ab ædium præcipuè domino apud quem res illa contigerat, doloris pœnas exe-
gisset sui. igitur adolescens, amicis affinibusq́; coactis, vim comparat: quod vbi Xima-
baram allatú est, Christianos omnes magnopere conturbauit; me verò potissimú, veré-
tem, ne si ad manus ventú esset (quæ res non sine multorum cæde erat futura) tum ve-
rò Bonzij ciuibus quod cupiebant planè persuaderent, nos rixarum ac seditionum
vbique terrarum auctores esse perpetuos. Iamq́ue se, quamquam in magno omnium
mœrore oppidani ad Ioannis (sic enim appellabatur) hospitis nostri defensionem in-
struxerant, aduentabatq́; armatum agmen aduersariorum; cùm iuuenis ille dux agmi-
nis repente præter omnium spem gentisq́ue consuetudiné exterritus substitit, satis dig- E
nitati suæ, satis parentis imperio factum existimans, si vacuam nobilis cuiusdá viri do-
mum ingressus in suburbano positam, resistente nemine, pugionem inde vicissim abstu-
lisset, atq; ita (vt fecit) in patriam reuertisset. Id à Christianis vbi rescitum est, tanta vo-
luptate lætitiaq́ue perfusi sunt, vt ab ipso noctis crepusculo, quamquam eos domum
dimittente me, nihilominus gratias Deo cuncti simul agentes, factum inuicem gratula-
bundi narrantes, ad insequentem lucem vsq; perstiterint. Nec tamen inter hasce alias-
q́ue difficultates, & Bonziorum insectationes, Domino Deo fauente, cessatum est. nam
præter quotidianas conciones & catechismum, Baptismi celebres varijs téporibus có-
plures habiti sunt. Ac primùm ethnici quinquaginta nomen Christo dedere. deinde
rursus circiter septuaginta. tertio deniq; Baptismo, candidati trecenti numeràti sunt,
è quibus baptizauimus dumtaxat eos, quos satis probè institutos Christianis præcep-
tis inuenimus. cæteri qui minus adhuc idonei videbàtur, in aliud tempus reiecti. Chri-
stianorum primitias libauit Dominus in hoc ité oppido, sex videlicet trimos aut qua-
drimos infantes: quorum qui primus excessit è vita, Christianæ fidei veritatem illustri
sanè testimonio cóprobauit. cú enim iam ageret animam, sublatis ad sydera manibus;
Tem iangate mairo, id est, confestim (inquit) in cœlú migrabo. cuius rei miraculo neo-
phyti magnopere confirmati sunt. Ipse autem Regulus tametsi nec dú Christianus est,
& certis de caussis in aliud tempus Bonziorú scelus ac maleficia debitis vindicare sup- F
plicijs distulit; suam tamen erga nos beneuolentiam, & Christianæ religionis vel tuen-
dæ vel amplificandę studium plurimis rebus ostendit. primú enim nobis honoris caus-
sa familiariter sępe couueniendis nomé nostrú apud Ximabaranos in admiratione & in
gratia posuit: deinde areá templo ædificando optimam, materiamq́; suo sumptu con-
uectam, operasq́; ducentas nobis attribuit ad arcis ruinas ęquandas solo, quæ arx quó-
dá illa ipsa in area fuerat. in templi verò ipsius apparatum & cultú familias septuagin-
ta in ea vicinitate hàbitantes certum vectigal pendere iussit, exturbationis pœna pro-
posita, nisi in officio perstitissent. Idem, quòd Christiani ad templum, æstu maris acce-
dente, ęgrè admodú veniebant, ingenti ponte ad ipsius tépli valuas vsq; perducto, faci-
lem ijs tutumq́; aditum præbuit. Auctus verò filiola (quá nos quòd clarissimo genere
orta est, magno Christianę rei adiumento futuram aliquando speramus) eam nobis tra-
didit baptizandam, quod fecimus, & nomine Christiano MARIAM appellauimus, vt
eam videlicet nomen ipsum ad omnem virtutem ac sanctimoniam incitaret.

Hæc fere in oppidis Cochinoco, & Ximabara gesta sunt: quam ego vtranque Eccle-
siam per id tempus sępe reuisi, & alteri Damianum, alteri Paulum comites ac familiares
nostros, interim dum ego abessem, præposui. Vos etiam atque etiá obsecro fratres, vt
pro hac vniuersa Iaponica vinea Domino Deo nostro quàm diligentissimè supplice-
tis. Ex portu MARIAE VIRGINIS adiutricis. v. Calend. Decemb. MDLXIII.

A IOANNIS BAPTISTÆ MONTANI Ferrarienſis, ad Michaëlem Turrianum è Societate Ieſu in Luſitaniam.

NNO ſuperiore in Iaponem peruenimus, & maritimum in oppidum Chriſtianorum deſcendimus, vbi Coſmus Turrianus cum vno è fratribus noſtris rem Chriſtianam præclarè gerebat. quibus ego cùm nauare operam ibidem vellem, in Bungum à Coſmo idcirco ſum deſtinatus, quod ſeſquiannum iam ea princeps Iaponis totius Eccleſia ſacerdotem deſiderabat. Ibi quanta Bungenſium & [illegible]itia & benignitate acceptus fuerim, exponere nimis longum ſit. Regem ipſum etiam inuiſi aliquoties, à quo ſemper honorificè humaniſſimeque tractatus ſum, qui tametſi ethnicus
B adhuc eſt, in ea ſecta quę nihil supereſſe poſt mortem exiſtimat; Chriſtianæ tamen religioni tantum tribuit, rebuſque noſtris vſque adeo fauet enixè, vt vnus è fidelium numero eſſe videatur. credo propterea quòd ominibus ducitur, videtque ſe ex quo tempore Euangelium in ſuis terris promulgari cæptũ eſt, non ſolùm imperio, atque opibus auctum, ſed etiam filio, quod vehementer optabat. Quod ad conuerſionem harum gentium attinet. Euangelium longè lateque iam peruagatum eſt, & ſanè probatur in vulgus, & fere ſemper ad Baptiſmum, Dei beneficio aliqui perducuntur. Ratio autem noſtra cum illis agendi eſt eiuſmodi. Quæritur primùm quam ſectam ſequantur. deinde, non modò quam ipſi profitentur, ſed etiam reliquæ omnes Iaponicæ ſectæ multis rationibus ita confutantur, vt earum ope ac præſidio æterna ſalute ſe nequaquam poſſe potiri intelligant. Id vbi perceperunt, docentur eſſe vnum rerum omnium opificem, qui ex nihilo cuncta creauerit, eaque omnia fungi officio præter Angelos deſertores, & hominem qui è primo illo ſtatu ſua culpa exciderit, in quo ab Deo parente poſitus fuerat; idemque naturæ legibus, rectæque rationi aduerſetur. Diſcunt deinceps, Deum eſſe trinum & vnum, cuius imperium primus ille homo neglexerit. Et quoniam infinitæ maieſtati ac numini facta iniuria, infinitam quoque ſatisfactionem exigeret, ſecundam Trinitatis perſonam, cùm genus humanũ,
C aliaue omnino creata natura ſoluendo non eſſet, humanitatem noſtram vltrò aſſumpſiſſe atque induiſſe, vt idem homo ſimul & Deus innocentiſſimus pœnam noſtris ſceleribus debitam pretioſo ſanguine ſuo acerbaque perſolueret morte, ac nos in omnipotentis Dei gratiã reſtitueret. Hæc illis omnia clarè & copioſè explicantur. tum ad eorum quęſtiones probè reſpondetur, & omnis ex eorum animis, quoad eius fieri poteſt, dubitatio tollitur; atque, vt illis certæ precandi formulæ traditæ, præceptaque Decalogi expoſita ſunt, promittunt ſe barbaros ritus ſuperſtitioneſque depoſituros. deniqueſacri Baptiſmi viſatque myſteria iiſdem explicantur. atque ita Chriſto dant nomina ac baptizantur. Verſamur autem in hiſce Iaponicis regionibus hoc tempore è Societate ſacerdotes ſeptem, fratres quinque. multi præterea ſunt incolæ familiares ac veluti ſodales noſtri, præſtanti virtute homines, qui nos in opere haud ſegniter adiuuant. Sed vniuerſi pro meſſis copia ſane quàm pauci ſumus, nec nobis quod facile credas ab occupationibus multum ſupereſt otij. itaque ſubſidio vehementer indigemus. Pijs deprecationibus tuis & cæterorum me valde commendo. è Bungo. v. Idus Octobris. M D L X I V.

 D

EX ALIA EIVSDEM IO. BAPtistę Epiſtola ad Ioannem Polancum è Societate Ieſu Romam.

VNC aliquæ mihi de Bungenſium Chriſtianorum pietate ac deuotione dicenda ſunt:quæ virtus cùm ſemper in ijs apparet eximia,tum verò Quadrageſimæ tempore pręſertim elucet.nam præter aſperitatem vitæ priuatam,& aſſidua ſupplicia voluntaria, Chriſtiani ſexta quaque feria frequentiſſimi in ſacram conueniunt ædem: atque vbi de paſſione Domini peroratum eſt, extinctis luminibus atrociſſimè cuncti ſeſe diuerberant. Equidẽ vt primùm interfui,attonitus rei nouitate miraculoque,prorſus obſtupui. Neque verò dumtaxat virorum hoc decus eſt: ipſæ quoque mulieres in hanc partem ſe admodum ſtrenuè atque acriter incitant. quarum nonnullæ cùm me ſummis precibus obſecrarent,ſibi vt in templo ſumptis ne dignoſcerentur virilibus tunicis,echinatis globulis ferreis in ſua terga ſæuire liceret; negaui ſcilicet:primùm id minus decorum arbitratus; deinde etiam veritus, ne ſi ad cæteram auſteritatem & pœnitentiam,qua ſe ipſæ pæne conficiunt, verberum quoque tormẽtum acceſſiſſet,certum adirent vitæ diſcrimen. idipſum graui admodum ætate ſenes à me magnopere contenderunt. Iam verò ſacræ hebdomadæ officia,quo animi ſenſu ac lacrymis;Paſchalia autem ſolennia quanto animi gaudio, atq; hominum multitudine celebrentur, dici vix poteſt.Nec ſanè minor eſt Natalium feriarum gratulatio & celebritas.quin etiam pia ſimul & iucunda per eos dies ſpectacula committuntur, illuſtribus aliquot actionibus è ſacra hiſtoria Iaponico verſu deſcriptis: quæ poemata Chriſtiani magno ſuo bono memoriter hauriunt,namque ea ratione & magnam ſacrarum litterarum partem addiſcunt,&hiſce carminibus identidem concinendis,profanas cantiones quibus antea aſſuęuerant,paulatim dediſcunt.Nam quid ego de Confeſſionibus dicã? quo in genere ita ſolertes accuratique ſunt, vt aliud nil egiſſe videantur in vita. Quibuſdam ego,id vehementer optantibus,per interpretem aures præbui : quorum nonnulli ſcriptam Confeſſionem ſuam ſecũ attulerant.Credas mihi affirmanti velim,quotidianas me ſeſquianni totius(tam diu enim ſacerdote caruerant) recognitiones actionum ſuarum,quę examina dicimus,in ijs ſcriptis liquidò comperiſſe:ea diſpoſitione at- F que ordine in commentarium crimina ſuis quęque diebus notata retulerant,cùm ante id tempus octauo vel quintodecimo quoque die Sacramentum Confeſſionis obire cõſueſſent.quæ mihi eorum diligentia eò laudabilior videtur,quòd ex mediocribus interuallis peccata ritè confiteri haud ita difficile duxerim:ipſorũ verò octodecim menſium errata in temporum ſeriem digeſta proferre, Id verò inprimis mirandum eſt. Quid quæris?contritione ſua animique candore Ita me ſibi obligarunt,vt cum CHRISTO Domino ingentes & agam & habeam gratias quòd me in hæc loca perduxerit; tum etiam tibi plurimum R. P. vel eo nomine debeam, quòd auctoritate ſtudioque tuo perfectum eſt,vt aliqua mihi pars demandaretur huiuſce tam fructuoſæ prouinciæ:quam ego vt ex inſtituto ac ſpiritu noſtræ Societatis geram,peto abs te,vt infirmitatem meam tuis ad Deum precibus ac ſacrificijs ſubleues.è Bungo. VI. Idus. Octobris. MDLXIV.

LVDO-

LVDOVICI FROII AD SOcios in Indiam.

NNO proximo, Vocoxiura vico ab hostibus concremato, & exciso, Cosmus Turrianus eum Ludouico Almeida, & Iacobo Consaluo officij caussa conquisitus à Christlano quodam nobili viro Tacaxim oppidum Regis Bungensis æger naui deuectus est. Ego autem ab Antonio Firandeli viro Principe accersitus, Cosmi iussu Tacaxumam contendi febri frigoribusque vexatus, quæ me quattuor menses malè habuerunt. Eodem venit post mensem Ioannes quoque Fernandus. Insulani sunt numero trecenti circiter & quinquaginta, Christiani omnes, quorū quibus licuit, aduenienti mihi nauigiolis obulam prodiere, cęteris in littore præstolantibus, quorum omnium quanta sit pietas atque religio, ex eo facilè iudicabis, quod bis in nocte ad Dominum deprecandum, Christiue tormenta necemque secum reputandam surgere è lectulo consueuerunt. B Quin etiam primis tenebris multi cùm se in preces fuderunt, ad mediam vsque noctem in ea cogitatione fuimet pæne obliti persistunt. Pyxidiculam ego cerearum agni cœlestis Imaginum, quas Romæ summus Pontifex consecrauerat, Socijs nostris attuleram ex India. Id vbi rescîuit Christiana quædam anus Facatensis, multis precibus vnam mihi earum extorsit. Eius rei fama statim hoc toto tractu percrebuit. itaque ad me quotidie & Firando, & alijs ex locis nauigia veniebant virorum fæminarumque plenissima, è reliquijs illis amoris (sic enim appellant) aliquid à nobis efflagitantium; negari non poterat. itaque totum eius ceræ consecrationisque mysterium exponebat Ioannes, deinde in eos distribuebatur. & sanè ceram in particulas ita minutas secare coacti sumus, vt Christianis mille quingentis ac triginta sufficerent. quas pro suis quisque copijs vel argentea theca, vel ænea, vel stannea, vel ex aurichalco includebant; ex altera parte nomine IESV spinea corona circumdato, ex altera tribus ad imam Crucem clauis incisis. Templum autem ipsum, quòd Firando, alijsque ex insulis confluentem ad nos multitudinem non caperet, per eos dies amplificatum. & sacrario atque ædificijs ad hyemem traducendam ornatum est. opere absoluto, dum Iaponius quidam apud nos ceram in candelarum vsum ad ignem liquat, arida palearum materia, è quibus parietes erant exstructi, flammam ita auidè arripuit, non modò vt hospitium nostrum C ædemque sacram, sed etiam quindecim fere vicina Christianorum tecta comprehenderit atque consumpserit. quorum sanè mihi æquitas animi ac patientia visa est admirabilis, cùm incensis domibus domesticoque instrumento, in publicum se coacti proripere, tempestate perfrigida, cùm è cœlo densa nix caderet, vnà cum coniugibus liberisque, qui nonnullis eorum erant septini, octoniue, nostram tamen vicem magis quàm suam ipsorum dolerent. Ex ea clade sacrorum apparatus Dei beneficio ereptus est, & aliquid è supellectili vestibusque, quas nos omnes egentibus Christianis ijs, quorum domus arserant, miseratione commoti diuisimus. Ioannis verò Fernandi commentarius multis iam annis elaboratus, in quem ille sacras conciones, & catechismi explicationem Iaponico sermone retulerat, sanè quàm incommodè perijt. Ego interea cùm ægrotus decumberem, ex eo periculo me ad quendam Christianum recepi, ibique in summa egestate storea mihi pro stragulo fuit, lignum pro ceruicali: eo statim magna vtriusque sexus hominum ac puerorum turba confluxit, incommoda nostra & calamitatem, lacrymis prosequentium: mortuos parentes lugere dixisses: atque, vt est gens ad omnem humanitatem ac misericordiā prona, quamquam in summis rei familiaris angustijs, alij ad me contegendum suismet vestimentis exuere se se, alij in cibum duas tresue cochleas, alij virides cepas, alij deniq; syluestre allium afferre. aliquot etiam Firandenses, & Facatenses Christiani, qui in eam insulam anno priore Vocoxiura migrauerant, cocta nobis cibaria septem octoue dies è suis domibus misere. Eius incommodi nuntio Firandum vicinasque in insulas perlato, confestim ad nos subleuandos Christiani cum fabris, paleis, funibus, arundinibus aduolarunt: quorum opera cùm ædes nostræ, templumque, tum etiam incensa Christianorum tecta magno omnium gaudio ac voluptate refecta sunt.

Sed idem tempus ecce noua calamitas. Aduectum ex India pretiosum ornatum sacrorum vnà cum aureo textili, & simul vitrea vasa donanda principibus, Firandum Cosmus, vt ibi videlicet ab incendijs tutiora essent, ad Christianum amicum custodienda transmiserat. D Hic dum ludos quosdã profanos ipso Cinerum die agunt barbari, vnus ex ijs temere arreptum ignem in ædificium conijcit, qui vento adiuuãte, adeò vehemens ac seuum excitauit incendium, vt bonam vrbis partem cum ædibus Antonij dynastæ, & Christiani eius qui nostra seruabat, momento pæne temporis hauserit. quæ res magnam mihi præcipuè, febri, tali anni tempore, laboranti, patientiæ materiam præbuit, quòd in eas ego quoque sarcinas, Diui Thomę partes, quæ appellantur, itemque nonnulla valetudinis aduersæ remedia, quibus admodum inops est hæc terra, conieceram. Inde, paucis interiectis diebus, vigilias agere sumus coacti latronum & hostium metu, quibus paruum hoc Firandi regnum infestum est: paratisque nauigijs quibus aliò, si res ferret, aueheretur sacra vestis & instrumentum, nos cum Christianis in editum locum munitumq; recepimus. Sed belli tumultus ille Deo fauente sublatus est. Et quoniam Iapónicę linguæ ignoratio rem Christianam magnopere distinet, erepto ex assiduis occupationibus tempore, faciendum sibi frater noster Fernandus existimauit, vt de Iaponico sermone grammatica præcepta conscriberet. ijs duplex etiam Lexicon addidit: in altero Iaponicas voces, in altero Lusitanicas alphabeti ordine E cum sua cuiusq; significatione prætexens. Sexto vel septimo mense, haud tamen idcirco intermissis concionibus, cæterisque muneribus, eam lucubrationem absoluit, in primis vtrique necessariam Iaponijs excolendis.

In ferijs Natalibus, atque Paschalibus, incolarum summa religio. Nocte Natali sub vesperam ientaculo exceptos bifariam in templo diuisimus. Ibi alternantibu choris certos ex veteri testaméto locos, sacrasq; Prophetarum prædictiones tempori accommodatas versu Iaponico decantarunt. Deinde solennia missarum sacra peracta sunt. Dominica in palmis cùm sacrum fieret, Passione Domini per vices, vt fit, recitanda, tanta populi comploratio orta est, vt vix inter pronuntiandum nos mutuo exaudire possemus. Iam sexta feria, quæ proximè consecuta est, complures tum Firando, tum ex finitimis pagis Christiani ad verberationem cum flagris ac tunicis cõfluxere, quod Firandi conuentus huiusmodi ab Rege prohibentur. nec sequentibus eo die procellis atque imbribus deterriti sunt, quò minus acriter sese cædentes, sanguinemque mittentes, permultos passus agmine composito incederent. quod ipsum separatim mulieres quoque, Christi amore incensę fecerunt, idque summa cum pietate, & sanctimonia. Porrò aquam Sabbato sancto benedictam, magno studio ac fide ad morbos pellendos partim apud se religiosè asseruandam sumpserunt, partim etiam Firãdum, ceterasque F in insulas atque oppida Christianis dono mittendam. Paschali verò die Dominico, ad summam gratulationem species tantùm & pompa magnifica defuit. cętera sanè egregia. vnum dumtaxat pallium erat nobis, quo eodem pro vmbella in supplicatione vsi sumus. sub ea gestabam ego sacratissimum CHRISTI corpus in calice, linteatus præibat Fernandus corona rosea redimitus, & quamquam macie ita confectus, vt vix hærere vestigijs posse videretur; valde tamen iucundè canebat, Dic nobis MARIA, quid vidisti in via? Cui respondebat ex altera parte Iaponius quidam senex, trullam bacillo pulsans: nec enim vlla in his locis organa musica sunt. Eo die cibum apud nos cuncti sumpsere, quod festis fermè celebrioribus factitant, prętertim verò die Visitationi MARIAE VIRGINIS sacro, quem diem precipuo cultu atque honore exigunt Misericordiæ sodalitia, conuiuij curatoribus in qualibet Ecclesia constituris.

Ipsis hebdomadæ sacrosanctę diebus, Firandi res accidit ad prouidentiam Domini iustitiamque declarandam admodum illustris. Princeps Bonziorum erat in vrbe quidam, Sasimandaq; nomine, regni totius huiusce tanquam Archiepiscopus, capitalis Christianę religionis inimicus. cuius scelere antea & Cruces præcisę, & Gaspar Vilela cum reliquis omnibus è Societate nostra Firando pulsi exclusique fuerant. quam rem Antonius dynasta grauissimè tulerat, nec tamé vindicarat, eò quod Bonzius principum affinitatibus admodum potens esset. Is igitur ab eodem Antonio, qui tum regij exercitus Imperator vnà cum Rege militabat, per interpretem petijt fundum quendam continuandum prædijs delubrorum suorum. Id cùm Antonius aperte negasset, accensus ira misit continuò Bonzius primùm, qui Antonij villas, deinde sex circiter Christianorum Antonij popularium domos incenderent. Enimuero tum Antonius

rei atto-

A rei atrocitate commotus Regem adit, Bonzij improbitatem diutius ait tolerari non posse: nisi in ipsum Rex animaduertat, sese confestim rei militaris cura deposita, ad vlciscendam eam iniuriam profecturum. cui Rex quamquam inuitus ac mœrens, tamen quod Antonij viri nobilissimi, & secundum se opulentissimi opera plurimum indigeret, respondit se totam rem ipsius arbitrio plane permittere. Tum recordatus iniuriarum, quibus ille nos affecerat, postulauit Antonius, vt Bonziũ eo dignitatis gradu deie ctum, Firandensis regni finibus in perpetuum exterminaret: &, ne qua spes reditus ei relinqueretur, agros illius ac bona alijs possidẽda assignaret: Quo statim facto; & Christiani molesto grauiq; aduersario liberati, & Bonzijs dedecus ingẽs, ac dolor inustus est.

Decem menses Tacaxumæ fuimus: quo temporis spatio vicinas insulas, quæ in Antonij ditione sunt, bis Fernandus inuisit. nec sanè frustra. nam & Christiani, ipsius aduentu mirum in modum recreati, & barbari multi ad ouile CHRISTI perducti sunt: in ijs vetula quædam annum agens circiter nonagesimum, mulier honorata, multisq; affinitatibus pollens. Hæc beatitudinis gratia, multa Iaponis delubra superstitiosis peregrinationibus circumierat, habebatque papyraceam tunicam, quæ descriptam Amidæ vitam continebat, quam illi cum alijs diplomatibus & indulgentijs (Ecclesiasticos enim ritus dæmon effingit) Bonzij pretio ingenti vendiderant, polliciti, si eo amictu,

B supremo die suo efferretur, omnibus noxis solutam, rectà ad beatas Amidæ sedes procuIdubio peruenturam. Aegrotum quendam eius propinquum Ioannes inuiserat, cuius domi casu ipsa quoque tum aderat. Eam igitur Ioannes accersi iubet, si pauca de Redemptore generis humani deque altera vita cognoscere cupiat. audituram se respondit mulier: verùm enimuero falli, si quis idcirco se Christianam futurã existimet. Sed vbi dæmonis malitiam, fraudes Amidæ, cui illa tantopere fideret, Euangelicam deniq; veritatem Ioannes aperuit; vt Iaponica ingenia facile rationibus cedunt, eius orationem mulier ita approbauit, vt lacrymis obortis Baptismum continuò peteret. quid multa? solennes precationes edidicit, chartaceam illam tunicam, aliaque Bonziorum scripta quæ diximus, ad Ioannem attulit comburenda, sibi post hac sacrum fore nihil, aut religiosum affirmans, præter nomen IESV. ac deinde baptizata, tantam animi pietatem atque ardorem ostendit, vt cùm vniuersos Christianos, tum eos præsertim, qui eam antea nouerant, ingenti gaudio affecerit: quam metuebant prius, nunc autem metu duplicatum in amorem conuerso, maximè diligunt: ac mirantur quæ prius præ imbecillitate corporis stare vix posset, eam nunc quotidie templum petentem, Angelicamque salutationem trecenties recitantem, & singulis noctibus orandi causa e lectulo cubili surgentem. Eadem postea ad me Tacaxumam cum alijs Christianis nauigio contendit, vt rei diuinæ interesset, & granum aliquod benedictum & ceræ, quam diximus, con

C secratæ particulam à nobis exposceret.

Hisce rebus, alijsque peractis, quas ego breuitatis causa prætereo, Fernandus ad me reuertit. Et quoniam Firandenses Christiani magno nostri desiderio tenebantur, mihi autem per Regem à Christiana religione, contra quam initio simulauerat, alienum, in ea vrbe rem diuinam facere non licebat; supplicationibus habitis, & re cum Antonio communicata, omnino visum est faciendum, vt saltem Fernandus eò sese conferret: vbi ille dum fideles in officio retinet, labantes in fide confirmat, ethnicosque præceptis Christianis instituit; interea naues Lusitanorũ duæ in hanc oram è Sinis delatæ: quarum magistri cùm iniussu meo Firandi portum inuehi nollent, Rex ratione lucri coactus (nam alioqui, secus ac primis aduentus nostri in Iaponem annis simulauerat, & nobis, & Christiano infensus est nomini) se mihi per quendam è suis familiaribus excusauit, quod bellicis districtus negotijs nondum mihi salutem nuntiari iussisset; & simul magnopere petijt à me, vt Lusitanos vrbis aditu ne prohiberem: se primo quoque tempore de mea quoq; introductione cum nauarchis acturum. Illi igitur, permittente me descendunt, & promissa ab Rege sæpius exigunt, templum ære suo se exædificaturos recipiunt. Rex tergiuersando rem extrahere, nosque iam apertè frustrari, cùm eo ipso tempore oneraria, cui à sancta Cruce est nomen, aduenit, sanè opportunè. nam & sacerdotes è Societate tres Melchiorem Ficeredum, Balthasarem Acostam, & Ioannem Capralem summa cum animi nostri voluptate ac lætitia nec opinantibus nobis aduexit, & occasionem optimam præbuit Regis ab ea perfidia reuocandi. Hanc ego nauem actuario quæsitam reperi in ipso cursu velis adhuc inflatis: & Petro quidem Almeidæ nauarcho pro excellenti eius probitate, & in Societatem nostram obseruantia, facilè persua

persuasum est, vt vela submitteret statim, ibidemque subsisteret: mercatores autem siue nauigationis nausea tædioque, siue alia quauis de caussa, nullis rationibus de sententia deduci potuere quò minus scaphis oppidum peterent, & mercimonia exponerent, magno illis ea descensio stetit: namque à furibus igne apothecis eorum iniecto, non exigua mercium parte vel flamma ventoque sæuiente consumpta, vel etiam ab ipsis furibus inter eam trepidationem ablata, aureorum circiter duodecim millium damnum fecere. Interea Petrus Almeida, qui iactis anchoris, ab oppido sex millia passuum stabat, rogatu meo Regi apertè denuntiat, se nisi nobis restitutis nequaquam appulsurũ. Rex autem, dierum aliquot mora interposita, ad extremum metuens, ne si rem diutius distulisset, magna rerum suarum iactura nauarchus alios portus peteret; nobis & vrbẽ intrandi, & sacræ ædis exstruendę potestatem fecit. Descendentibus nobis ad littus die natali D. Barptolemæi Apostoli, gratulatio ingens & à nautis Lusitanis significata est, & ab incolis Christianis, cùm se præter spem, voti compotes factos viderent. Nos cum nauarchis & magno præterea comitatu Regem adiuimus, eique gratias egimus. accepti sanè frigidè, quod dedit accepimus. inde Antonio eiusque matre salutata, ad instaurationem templi continuò animum adiecimus. ex onerarijs Lusitanorum tribus, pecunia in ædificationem corrogata, opus celeriter ad culmen perductum est. Itaque in eo templo natalem diem MARIAE VIRGINIS egimus Balthasare sacrificante, & magno omnium gaudio concionante. Tanto autem studio à nobis de hac Firandensi commoratione multis de caussis laboratum est: primùm quòd ita mandauit Antonius Quadrius: deinde ne Christiani incolę summa virtute ac religione homines deserãtur: tum vt iacta à nobis in animis puerorũ, qui sanè pręstanti sunt indole, semina Christianę doctrinę, ad bonam frugẽ nostra opera perducantur: postremò Lusitanorũ etiam gratia, qui ad hoc emporiũ libẽtissimè cõmeant, ad merces distrahendas ac diuendẽdas opportunissimum. Dum hęc ad Firandum geruntur, cognitum est Cosmũ Turrianum Bungensis regis hortatu, atq; auxilio ad oppidum Rimani regni Cochinoeum peruenisse, eamque Ecclesiam, quam hostes afflixerant, eiusdem Regis ope ac beneficio restitutam. Eò Melchior Ficerdus cum mandatis ac litteris, quas afferebat ex India, ad Cosmum profectus est. Nec ita multo post Cosmus ad nos scripsit, vt ad se ego & Balthasar Acosta veniremus; Caprali, & Fernando Firandi relictis. quę prima nauigandi facultas fuerit, proficiscemur. atque ego me, nisi per mea steterit peccata, Meacum ad Gasparem Vilelam missum iri confido. nam nostrorum hominum subsidium aliquod non ipse modò, sed etiam Meacenses vehementer exoptant: quippe qui ad eum, sacrorum caussa, è remotis vrbis amplissimæ partibus ægrè admodum ventitant. Cuius profectò res gestę satis declarant, nihil esse tam arduum atque difficile, quod non animi robur ac perseuerantia superet. Nam qui primis legationis suæ temporibus, contumelijs, probris, lapidationibus nullo defensore appetitus, diuque vexatus est; tantum constantia, patientiaque profecit, non modò vt populo, sed etiam vt principibus, Regeque iam ipso æquo ac beneuolo vtatur. In agro Meacensi intra quadragesimum circiter lapidem Ecclesias septem instituit, multis è prima nobilitate ad Christi cultum adductis: magnum denique rei Christianæ studium in illis gentibus excitauit. Verùm hæc, & reliqua huius prouincię acta ex aliorum litteris fusius cognoscetis. Vos ego patres, fratresque mihi carissimi per Deum obsecro, vt vestris in sacrificijs precibusque memoriam mei retineatis.

Firando. Quarto Non. Octobr.

MDLXIV.

IOAN-

A IOANNIS FFRNANDI AD FRANciscum Petreium è Societate Iesu.

T si putabam vos de rebus Meacensibus è Gasparis Vilelæ ipsius litteris cognituros; tamen cùm Christiani duo certi homines nuper ad nos Meaco venissent, faciendum mihi existimaui, vt quæ ab illis accepimus, tibi per litteras primo quoque tempore exponerẽ. Anno superiore, cùm Gaspar ad Bonziorum furorem atque impetum declinandum, ex vrbe Meaco Sacaium Christianorum. hortatu precibusque se recepisset; Didacus quidam neophytus ad Xamaxinodonum in ius adijt, debitam sibi à nescio quo pecuniam Iudicio repetens. hunc Xamaxinodonus vt agnouit, per ludibrium sitne Christianus interrogat. Ego verò sum, inquit ille: cui rursus Iudex: cedo, vestra quæ dogmata sunt? recusanti respondere Didaco, seque excusanti quod tyro esset etiamnum; acrius instare denuo barbarus, & vrgere, vt aliquid in medium as-B ferret. Necessitate pæne coactus Didacus de animorum immortalitate, deque æterno totius vniuersitatis parẽte cępit nõnulla disserere: quibus permotus Xamaxinodonus, abi (inquit) nuntia magistro tuo, vt ad suam mihi doctrinam declarãdam accedat. nam si tu rudis adhuc & nouitius tam bene disputas, quid de ipso doctore tuo putãdum est? quòd si veritatem religionis Christianæ probarit; eam ego fortasse & Quequidonus collega suscipere non grauabimur. Didacus igitur non sine diuino consilio id factum existimans, forensi actione deposita, Sacaium illicò ad Gasparem excurrit, eique iudicis mandatum exponit. Gaspar rem cum Christianis, qui ibidem aderant, communicat. illi negant se dubitare quin ea sit insidiosa euocatio; proinde nequaquam eundũ. omnino probabilis erat ea sententia: verumtamen, ne cui, verbum DEI audire se velle dicenti, aliquo pacto defuisse videretur; Laurentium Iaponium comitem suum ad eum legauit: qui, quamquam proposito vitæ periculo, libens discessit, ea conditione, vt nisi intra quatriduum reuertisset, minus commodè cum eo actum existimaretur. Dies duo, tres, quattuor: nec tamen redit. pro mortuo scilicet, vel certè malè accepto est habitus. mittitur de communi sententia Meacum vnus è Christianis Antonius nomine, vt cuncta Sacaium explorata certaque referat. Huic in ipso itinere occurrit Laurentius & comites duo cum iumento tendentes ad Gasparem deportandum, quod iam Xamaxinodonum & Quequidonum Laurentij opera Dominus ad se conuertisset. Me-C acum igitur cum Socijs tribus Gaspar profectus (ij sunt Iaponij Laurentius, Augustinus, & Damianus missus ad eum mense Decembri) Xamaxinodonum & Quequidonum Baptismo lustrauit. Erant ambo venefici, & dæmone familiariter vtebantur. ijdem iuris Iaponici peritissimi, summaque prudentiæ & eruditionis fama. itaque ab Ipso Rege & ijs qui rerum potiuntur, de religione belloque consulebantur: Christianæ autem religionis adeo acres aduersarij, vt in ea affligenda & Gaspare exturbando Bonzij ipsorum præcipuè opibus, gratia, auctoritate niterentur. Nunc autem diuinitus immutati ambo tanto studio in Christianæ caussæ defensionẽ incumbunt, vt Iaponicarum opinionum prauitatem atq; fallacias scriptis arguere atque aperire instituerint, Euangelica veritate ad calcem operis addita: quem librum ad communem omnium vtilitatem salutemque sunt edituri. Sanè grauem ex eorum conuersione plagam ac dolorem Bonzij accepere, præsertim quòd illos imitatus Xuicaidonus quoque, vir in Iaponicis meditationibus exercitatissimus, & Mioxindoni rei militaris prælecti cognatus, ad CHRISTVM accessit, atque inde in patriam reuersus passuum ab vrbe Meaco viginti quattuor millia, quæ Imoris appellatur, estque in Mioxindoni ditione, tantum apud affines & amicos exemplo suo monitisque profecit, vt eò Laurentius ipsorum rogatu missus à Gaspare, patritios sexaginta eorumque familias, omnino capitum ad quinque millia, baptizauerit, æde sacra confestim exstructa. quorum tanta fuit in fide virtus atque constantia, vt post Laurentij discessum, à Bonzijs ethnicisque ad defectionem solicitati lacessitique partim altercationibus, partim etiã ludibrijs & insectationibus, non modò non ab incæpto destiterint, sed etiam pro defensione Euangelij diẽ vnum in armis fuerint. Quibus rebus Xamaxinodonus

donus cognitis, Gaspari persuasit vt ad Mioxindonum (cuius domicillum ab Imori ca D
stro, vnius diei distat itinere) sese conferret, caussamque Christianorum apud eum ageret. Ab eo Gaspar benignè acceptus, cùm de rebus diuinis ipso valde approbante verba fecisset, summa eiusdem voluntate obtinuit, vt Imorenses ethnici Bonzijq; neophytis negotium postea ne facesserent. quare Christiani molestia liberati & magnopere confirmati recreatique sunt: ad quorum numerum tredecim alios in reditu Gaspar adiunxit, postridieque Meacum reuertit. Ex eo tempore in agri Meacensis munitis oppidis quinque ad passuum non vltra quinquaginta millia totidem Ecclesiæ institutæ dicuntur. Regis autem ipsius Meacensium tanta esse fertur in Gasparem animi propensio, vt cùm Gaspar ab Amangutianis litteras accepisset, eam Ecclesiam à Moridono tyranno vexari, pijs ipsorum discussis cœtibus, euerso templo, areaque ipsa per vim occupata; Regem adierit, atque ab eo impetrauerit, vt ad Moridonum scriberet, gratum sibi esse facturum, si Christianos commendatos haberet, eorumque templi instaurationem atque ædificationem adiuuaret. Eam epistolam Rex insigni cuidam viro dedit ad Moridonum in castra leucas triginta vltra Amangutium perferendam; eiusdem epistolæ separatim exemplo ad Christianos Amangutianos allato, qui propterea magnā in spem rerum meliorum venerunt. Hæc habui quæ de Meacensibus rebus in præsentia scriberem, vt tam læti nuntij quàm primum in Indiam peruenirent. Gasparem ip- E
sum de eisdē rebus aiunt scripsisse. Eius litteræ, quas Bungi itinere pergens alius nescio quis ferre dicitur, vt speramus, propediem subsequentur. Hactenus de alijs. Quod verò ad me ipsum attinet, te per IESVM CHRISTVM R. P. obtestor, vt mei in sanctis sacrificijs tuis nominatim memineris, atque idipsum à reliquis omnibus Socijs peto: quò ipsorum deprecatione placatus mihi Dominus tantum virtutis impertire dignetur, vt Societatis nostræ disciplinam ac leges ad finem vsque vitæ custodiam. Firando. VI. Idus Octobris. MDLXIV.

LVDOVICI ALMEIDÆ AD SOcios in Lusitaniam.

OMPLECTAR his litteris, fratres mihi carissimi, ea dumtaxat, quæ mihi, certa Iaponis obeunti loca in itinere contigerunt: nam cætera nostri Meaco, Firando, atque aliunde, ad vos ipsi perscribent. Anno proximo Pater Cosmus Turrianus, Vocoxiura, vbi tum commorabatur, misit me, F
duo in oppida regni Rimani ad prædicandum Euangelium; quibus in oppidis intra tertium circiter mensem (quæ Dei benignitas est) non infimæ conditionis homines amplius mille ducenti ad ouile CHRISTI perducti sunt. Atque illa quidem iam cognouisse vos arbitror: Barptolemæum Regem valde potentem Rimani Regis fratrem, magna cum nobilitatis parte conuersum ad Christi fidem, aliosque deinde complures. Didicistis præterea, vt opinor, Vicoxiura vicus ac portus, nostris ab eodem Barptolemæo attributus, cùm ædificijs, tum verò neophytis in dies quàm feliciter crescere cœperit. Hunc adeo lætum rei Christianæ progressum cùm diabolus ferre non posset, Bonzios permultos è popularibus Barptolemæi solicitare non destitit, quoad facta coniuratione armisque clam sumptis, Reges ambos repentino impetu aggressi; Barptolemæum, quòd idolorum cultu sublato phana ipsa Deo vero dicasset, regno deturbatum, in arcem quandam compulerint, intra quam sese continebat hoc tempore; fratrem verò eius, quod in regnum suum patefecisset aditum Euangelio, dimidia fere parte oppidorum suæ ditionis exuerint. In eo tumultu, Vocoxiura vicus, iniecto furtim à vicinis hostibus igne, confestim incensus est. Cosmus in Rimani cuiusdam neophyti nauem confugit, Leonis nomine, qui periculo cognito statim præclarè instructis nauigijs duobus ad opem Ecclesiæ temploque ferendam aduenerat: quod tamen ipsum vnà cum ædibus Christianorum agricolarum, cùm iam Cosmus, vt dixi, nauigium conscendisset, inspectantibus nobis eodem conflagrauit incendio. Spectaculum nostris oculis graue admodum, & acerbum. Vicus primùm exustus ac dirutus is, qui modò & conuenarum numero, & pluri-

A plurimo Dei cultu florebat:innocentes pueri permulti,quorum pijs vocibus, ac quotidianis precationibus in Dei laudē nuper omnia perstrepebant,raptim in naues impositi,dilapsique: cætera neophytorum turba cum liberis atque familijs, sine tecto, sine cibarijs,sine vllo præsidio relicta crudelitati hostium atque sæuitiæ. Rebus igitur desperatis mœrentes cursum direximus ad portum, qui primus regni Bungensis occurrit,leucas à Vocoxiura circiter quinquaginta. In ea nauigatione, digna memoratu nonnulla accidêre; è quibus hoc vnum in præsentia exponam. Cùm ad alias eius oræ stationes,tempestatis caussa,coacti sumus appellere; tum ad quendā regni Rimani portum, citra eum locum quem petebamus, passuum millia quinque & viginti. Eius portus atque oppidi facile princeps erat Leo:qui inde Vocoxiuram ad nos,vt diximus,nauigijs duobus erat profectus.Eò igitur delati,quòd Cosmus valetudine admodum vteretur aduersa,descendimus,ibique dies octo substitimus.quo tempore Christianorum concursus ad Cosmum ingens fieri cæptus; quod neminem è sacerdotibus nostris antea viderant. Verùm noctu ferè ventitabant, exploratorum metu, hostiumque Christiani nominis, quibus oppidum erat refertum. Nam Regis pater, qui ætate iam exacta Regni administratione decesserat, cognita seditione ac bello in filium excitato,rebellibus renuntiari iusserat,omnia ipsorum arbitrio compositum iri; spoponderatque, ipsum filium Regem, itemque nepotem,in exsilium ituros; Cruces Christiano ritu defixas auulsum iri, Christianos ad patrios ritus Christo deserto redituros. Id erat caussæ cur neophyti minus apertè Cosmum inuiserent, quorum erat numerus fermè octingentorum. Ipsi verò pueri Christiana doctrina sic erant eruditi, vt cuncti precādi formulas,plerique etiam Catechismum totum tenerent.ij,curabat Cosmus vt inter sese,dialogi more, fictis ad tempus personis,de Christiana religione, Gentilique superstitione certarent;idq; tanta cū animi voluptate, vt perspecta gentis huiusce fides ac pietas,omnem pęne acceptæ cladis dolorem abstergeret. Sed hoc ipsum quoq; solatium nobis humani generis hostis inuidit,ac Bonzios impulit, vt facta manu, diuersorij nostri arundinea tecta nocturnis lapidationibus magno cum strepitu peterent: quo maximè tempore neophyti spiritalium sermonum delicijs fruebantur. Quocirca nihil hostium vim ac potentiam veritus Leo (quod aliusnemo præter ipsum auderet) nos ædium suarum excepit hospitio:cumque nihilominus Bonzij furerent, tanto dolore ipse cum omnibus suis exarsit; vt inscientibus nobis arma capere, ignemque cœnobijs Bonziorum inferre,summa præsertim vxoris voluntate, decreuerit. Eam rem odorati Bonzij, furere desierunt. Verū quia cōmoratio nostra diuturnior, periculosa neophytis esse videbatur,idque ipsimet ita iudicabant; quamquam magno cū dolore, quem ex ipsorum solitudine & calamitate capiebamus, magnaque mutuæ beneuolentiæ significatione,silentio noctis digressi; postridie Tacaxim oppidum Bungensis oræ tenuimus. Ibi Cosmus loco propinquo consistere, & neophytorum animos, epistolis,inter eos terrores atque discrimina confirmare,totiusque rei exitum exspectare constituit. & quò esse ibi tutò liceret, ad regem Bungi me misit, duarum & triginta leucarum itinere; vt is de mansione sua cum Tacaxiano Præfecto per litteras ageret;quod Cosmus ipse propter valetudinem longius progredi non auderet. Rex erat eo tempore Vosuquij(id oppidi nomen est)quem vt conueni, Cosmiq; mandata exposui,Rex valdè lætatus Cosmum in suis versari finibus, protinus mihi dedit ad Præfectum epistolam; Cosmo aream ædesq; ad habitandum attribueret, & ex incolis, Christianum,quicunque vellet,fieri permitteret. Atque hæc quidem eo ipso die: post mensem autem,Cosmum regni proceribus per litteras magnopere cōmendauit. Post menses verò duos,cùm Christianam rem parum procedere cognouisset,duas edidit tabulas ornatas auro,nigroque colore distinctas, quarum alteram Cosmus apud se,alteram vnus è nostris haberet in alio pago percelebri (Cauaxirim appellant) leucas à Tacaxi septem. Earum in vtraque rei Christianæ tribus capitibus chirographo suo cauit quàm diligentissimè. Primum enim edixit licere in suo regno,summis, medijs, infimis Christianos fieri:deinde pœnas proposuit,si quis diuinæ legis præcones,aut impedisset, aut vlla ratione læsisset:tertiò declarauit placere sibi in perpetuum tota sua ditione prædicari Euangelium. Ac mirum sanè,quantopere Christianæ religioni faueat, quamquā ei nondum addictus. Petentibus nomine Bonziorum quibusdam,vt nos exterminaret; alienum esse eius dignitate,ferre qui Deos suos tam impudēter,tam contumeliosè proscinderent;infames item edacitate carnis humanę (hoc enim illos non pudet crimen

nostris obijcère) & quocunque pergerent, euersiones atque excidia secum afferentes: D
cùm hęc, inquam, & alia sexcenta in nos probra iactarent; annus, respondit ille, circiter
quartusdecimus agitur, ex quo hi homines in hæc loca magno vtique meo bono dela-
ti sunt: tribus quippe dumtaxat regnis ante præfueram, nunc verò quinque possi-
deo. antea pecuniæ laborabam inopia, nunc Iaponis Reges omnes diuitijs supero; at-
que ad populares etiam meos hoc beneficium pertinet. denique omnia mihi ex eorum
hospitio secunda acciderunt: quin etiam filio magna mea voluptate sum auctus, cùm
nullum antea suscepissem. Quæro nunc ex vobis; ecquid attulerit mihi commodi reli-
gionis vestræ defensio? proinde cauete, ne in posterum ad me, istiusmodi verba facia-
tis. quo illi responso fracti abiectique cessere. Idem fere Meaci contigisse cognouimus,
cùm Bonzij ex ea vrbe Gaspararem Vilelam exturbare conarētur. Mos est Iaponiorũ,
cùm aliquam pecuniæ summam principibus largiuntur, chirographum illis offerre,
ex quo ipsi deinde per suos domesticos eam pecuniam exigant. Eiusmodi chirogra-
phum, facta collatione, Meacenses Bonzij detulerant ei, qui caussas ipsorum apud Re-
gem agere consueuerant, vt idem ille nostros Meaco pellendos curaret. Is auditum ali-
quoties Dei verbum (vt erat bonus natura) probauerat. Itaque rem sustinere, & chiro-
graphum apud se detinere constituit, quoad clarius, quæ tradebãtur à Vilela, cognos-
ceret. Adit igitur & audit hominem magno cum assensu: redit iterum, ac tertiò: deni-
que clariore oborta sibi luce Christianus efficitur. atque hac maximè ratione Domi- E
nus hominem hunc, sicut & cæteros qui se haud difficiles præbent, ad veritatem ab er-
rore traduxit. Verùm, vt ad institutam narrationem reuertar, tabulas ego regias ad
Cosmum misi, quarum vnam Eduardus Syluius Cauaxirim promulgandi Euange-
lij caussa pertulit. Egn in regia vrbe moratus sum à natalitijs Domini ad Paschatis vsq;
peracta solennia. Interea quanta, quàm assiduo cõcionum frequentia; quàm crebri Ba-
ptismi; quæ in publicum hospitale caritatis officia; quot eleemosynæ; ferijs verò Nata-
libus, quàm pia è sacris historijs spectacula exhibita: per Quadragesimã, qui ardor ani-
morũ, quàm graues, quàm acerbæ pœnę à neophytis vltrò susceptę: Paschalibus deniq;
diebus quàm festiuæ ac iucundæ gratulationes tũ publicè, tũ priuatim extiterint, quo-
niam ea vobis minimè noua sunt, nihil attinet scribere. Per eos dies Eduardus Cauaxi-
re dum incensus rei Christianæ studio, immemor cibi potusq́; ad Euangelium dies ac
noctes prædicandum incumbit, grauem morbum è summo labore contraxerat. Ad
eum ego curandum (abest autem Cauaxiris oppidum ab regia vrbe leucas paulo plus
triginta) Cosmi iussu ingenti labore perrexi; quòd è perpetuis imbribus amnes adeò
intumuerant, vt vado transmitti non possent. Ita coactus de recta via deflectere, quin-
to demum die perueni Cauaxirim, fratremq́ue nostrum offendi humanis omnibus re-
medijs, in magna diuinorum solatiorum copia, destitutum; macieq́ue pæne extrema
confectum: sic prorsus, vt nonnulla, quæ mecum ad instaurandas ægroti vires attule- F
ram, parũ illi exhausta prope iam naturali virtute profuerint. Et quoniã Cosmi visen-
di, antequàm migraret è corpore, magno desiderio tenebatur, noctē quietam nactus,
ipsius Cosmi iussu Tacaxim eum naui transuexi, quem acceptum amantissimè, officio-
sissimeq́ue tractatum, Cosmus frustra sanare conatus est: decem superuixit dies: sump-
to bis corpore Domini lætus abijt, præclaro nobis cùm virtutum aliarum quæ in ipso
elucebant, tum verò Christianæ humilitatis ac patientiæ documento relicto. Quàm
multas ille, sui præsertim aduentus initio difficultates, & incommoda pertulit! quot
imbecilli corpusculi vexationes pœnitentiæ nomine subijt! quãta verò industria, quã
to fuit studio Christianę religionis propagandæ! equidem nil vidi simile, cessabat nũ-
quam. itaque præter cæteros labores, non Iaponicas modò, verùm etiam Sinenses, quæ
multo difficiliores cognitu sunt, didicerat litteras; artemq́; Iaponicæ linguæ gramma-
ticam, & copiosa lexica primus ipse confecerat. Sed redeo ad Cosmum. Is eo ipso tem-
pore ab rege Rimanorum accersitus, tametsi cum eo congredi vehementer optabat, at
que ob idipsum etiam in oppido Tacaxe remanserat; prius tamen regem Bungi consti-
tuit tota de re facere certiorem: binas interea litteras ad Rimanum dedit, quas cũ man
datis ego deinde sum subsequutus: ignosceret moræ: ita de se meritũ esse Bungẽsem, vt
illo inconsulto proficisci fas esse vix duceret. Rimam Tacaxe tendentibus pagus occur
rit, quam Leonis patriam esse iam diximus. Eò vt perueni, me viso, & profectionis meę
caussa cognita; neophyti, dici vix potest quanta lætitia affecti sint. Serum erat diei:
totum id tempus confluentibus ad me salutandi caussa datum est: Baptizati quoque
nonnulli;

A nonnulli; in ijs ethnici cuiusdam filius, qui pro ea consuetudine, quam cum Christianis sanctè institutam habebat, non modò sese Deo commendare iam cæperat, verùm etiã Christianæ doctrinæ rudiméta memoriter hauserat. Postera luce ex eo loco profectus Rimã quinq; leucarum interuallo deueni. Rex cùm cætera comitate, tum etiam cœna me excepit; multaque de Bungensi re percontatus, quod ad Cosmum attinebat, ita respondit: Cochinocum suæ ditionis emporium esse Christianorum (quadringenti & quinquaginta fere neophyti numerantur) eò Cosmum posse concedere, ibique exspectare, dum debellatum esset; daturum se, qui me illuc vsque perduceret, mihique aream, ac domum in vsus Cosmi assignaret. itaque factum est; cessitque res è sententia. Cosmus bona Regis Bungensis venia conscendit statim, & Cochinocum naui delatus, magno omnium gaudio exceptus est; nullaque interposita mora, neophyti solum purgare, ædesque instruere aggressi sunt. Ille perspecta hominum virtute ac probitate magnopere delectatus; illud præcipuè mirabatur, cùm temporis spatio non plus trimestri ad CHRISTVM Dominum cuncti conuersi fuissent, tam recenti re, nullis hostium minis aut denuntiationibus de suscepta religione potuisse deduci. Grates Domino, qui illos tanto animi robore, ac fortitudine impertijt. è Bungo. Pridiè Idus Octob. MDLXIV.

B

SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA

LIBER QVARTVS.

LVDOVICI ALMEIDÆ AD SOCIETATEM Iesu, in Indiam & Europam.

C

VT communis officij ratio, qua ad alloquendos litteris amicos absentes impellimur, & præcipuus animi fructus, quē vos percipere ex Iaponicarum rerum cognitione intelleximus, me hortatus est, vt confectum Dei beneficio iter Meacense, carissimi fratres, hac epistola vobis exponerem. Cùm statuisset Præfectus noster Cosmus Turrianus, vt ego & Ludouicus Froius Meacum eo consilio peteremus, vt ipse quidem maneret ibidem, & Gasparem Vilelam adiuuaret in opere, ego autem vt Ludouicum illuc vsque prosecutus, quod ad spem propagandæ in ijs locis Christianæ religionis attinet, comperta atque explorata referrem omnia; Cochinoco Rimani agri vico maritimo, quod his temporibus Cosmi Turriani domicilium est, ab ipso Cosmo non sine magna beneuolentiæ significatione faustisque precationibus ad nauem vsque deducti, solutis anchoris eo ipso die ad vrbem Ximabaram secundo vento deuenimus; atque ibidem (vt est grex ille neophytorum eximio quodam rerum diuinarum studio) vel concionum frequentia, vel eorum qui ad CHRISTI fidem traducti sunt genere ac numero, bidui fermè operam adiuuante Domino sanè quàm præclarè posuimus. Cùm iam hora profectionis adesset, à neophytis parato nauigio ad mare deducti sumus. quidam etiam (ex quo facilè hominum in nos amor eluceat) qui ad tempus adesse nequiuerant, curriculo tendere ad naues, & aquis eodem impetu se se credere, vt nos iam in salo stantes, affari sibi liceret. Ioannes verò dynasta proprio

nauigio nos longius prosequutus, cursum inde ad Barptolemæum regem intendit, D
qui paucis ante diebus Cosmo Turriano Crucem aurcam dono miserat cum epistola, in qua erat scriptum, se Crucis eius beneficio, quam secum semper tulisset, non modò magnis è periculis euasisse, verùm etiam multas ex hoste retulisse victorias. Id argumentum suæ fidei & amoris mittere se ad Cosmum, cupere tamen aliam sibi vicissim ab eo remitti; eam, quòd Cosmi fuisset, maiore etiam apud se in honore futuram. Crucem igitur Ioanni dynastæ Cosmus tradidit ferendam ad Regem; additæ muneri ab Ludouico Froio nonnullæ reliquiæ. Cui vos quoque Regi tam pio, tamque de Christiana religione bene merenti, fratres carissimi, felices bellorum euentus ab immortali Deo precamini. ijdem enim & Barptolemæum & Christianam religionem hostes oppugnant. Ximabara igitur Tacaxim, qui Bungensis Regni Rimanique est limes, atque inde Funaium terrestri decem fermè dierum itinere, non sine summa difficultate perreximus. nam præter vim frigoris acerbissimi, & confragosa atque inuia loca; diuturnus etiam imber calles ita lutulentos effecerat; vt sæpenumero prolapsi fuerimus: cùm interea defatigatis corporibus ad reficiendas vires in diuersorijs nasturtiorum & inhamis herbæ folia præberentur. Cutamis est pagus, à Funaio millia passuum septem & viginti, egregio templo visendus, quod ibi Christianus quidam exstruxit. In eo pago noctis vnius demum quiete capta, Funaium postero die peruenimus. Rex erat eo tempore Vosuqui. Eum conuenire septimo post die placuit, deque suscepta peregrinatione facere certiorem. Ille verò nobis benignè & comiter acceptis, litteras etiam ad amicos Meacenses commendatitias dedit. In vrbe Vosuqui Christiani visuntur aliquot: in ijs noster hospes in primis CHRISTO deuotus, & probus. Is non paruo nos affecit solatio, cùm totam precationum suarum nobis rationem exponeret. Ea erat eiusmodi, vt orsus à summo Pontifice cæterisque Ecclesiasticis ordinibus, & Regibus Christianis; ad vniuersos nostræ Societatis homines, sed nominatim ad vnumquenque nostrum, qui versamur in Iapone, descenderet; tum pro conuersione ethnicorum, sed regis Bungi præcipuè, supplicaret: longam inde pertexuit seriē petitionum, certis in singula rerum capita obsecrationibus distributis: tam copiosè præterea de contemptu mundi, tam scitè de alliciendis ad CHRISTVM Iaponijs proceribus disputauit, vt eius pietatem vehementer admirati fuerimus. Quid multa? nostram vicem Doctoris officio functus est. Nos Funaium inde reuertimus. Funaio Meacum versus iter intendimus, magno neophytorum numero nos ad passuum tria millia prosequente. Verùm aduersa tempestate Funaium reiecti sumus omnino ter: cùm ipsi palam neophyti faterentur, se nobis contrariam à Deo nauigationem enixè precari, vt apud se Natalem Domini diem festum agere cogeremur. Spatium id fuit mensis vnius: quo tempore nō destitimus vicinis locis verba facere ad incolas; & hospites nostros ad CHRISTI fidem & cultum F suscipiendum hortari; cùm ipsi quoque Bonzij ementito corporis habitu se mulierum cœtibus inserentes, clam ad nos audiendos accederent, ijdemque à suis popularibus proditi, ac disputationibus nostris Domino adiuuante conuicti facile cederent. per eos dies Tonus ad CHRISTI ouile aggregatus est, insigni nobilitate vir, ingenioque præstanti. Iam Natalitia Domini aderant: ijs ingenti Christianorum gaudio celebratis, denuo soluimus, & vento secundo ad insulam nomine Hiu sanè haudquaquam securi peruenimus. Sæuiebat maiorem in modum mare: parua erat nauis: vectorum mira colluuies, Lunam, Solem, ceruos, aliasque belluas vario ritu adorantium. Metum augebant præterea in oculis nostris è recenti aliorum naufragio reliquiæ & sarcinæ fluitantes. Verumtamen nos Dominus, quo nitebāmur vno, ad eius quam diximus insulæ portum, leucas à Bungo quadraginta perduxit. Eius circultum insulæ passuum aiunt patere millia fermè trecēta. Quattuor in regna diuiditur, oryzæ ferax. Locus autem ipse, ad quem sumus appulsi, Fore, gentis vocabulo nominatur. Ibi aliquot reperti Christiani, qui Euangelium in vrbe Meaco perceperant. Ex ijs quidam in primis honestus, continuò nos gratulabundus inuisit: noctemque totam apud nos traduxit alijs nullis nisi de benignitate diuina sermonibus. Equidem nullum adhuc vidi tanta vel auctoritate, vel prudentia, vel cognitione veritatis Christianæ Iaponium. Filium annos vndecim natum egregiæ puerum indolis, cultui CHRISTI dicauit. Reliqui eius domestici eximia sanctitate & religione sunt omnes, sed vxor præcipuè, quæ ventrem ferens, & quidem proxima partui, vt audiuit CHRISTI sacerdotes adesse, insperato gaudio elata, postridie cōfestim ad nos, ancillis ac liberis comitata,

bene

A bene longo interuallo se contulit, verboque Dei refecta, vespere cum suis domum reuertit, eaque ipsa nocte peperit filium, cuius rei nuntium diluculo misit ad nos. Dies octo ibidem commoratus, sex incolis conuersis ad CHRISTVM, eadem naui Xiuaquim (nam eo vsque erat con ducta) Sacaium prouehimur, qui portus in itinere medio sese offert Sacaium è B ngo ... bus. Hyemis initium erat asperrime: iuga montium niue cooperta, qu ... d ... cadebat densa adeo, vt iam tum experiri liceret, inter eius regionis & aliarum rigoris quantum interesset. Ibi quòd nullam in cursu maioris formę nauem inuenimus, paruum nauigium coacti conducere, per infesta piratis loca (incertum maiore frigore, an me u quem petebamus portum beneficio Dei tenuimus. Sacaium inde peruen ... cum quidem proxima nocte incendium eminus apparuisset nobis, quo mille irciter vrbis eius tecta consumpta sunt. Atque vt nos aduentare cognouit ex optimatibus quidam Christianus, nomine Sanctius, certos homines obuiam misit nobis instructo maiore nauigio, in quod è nostro myoparone transcendimus, ad eumque perducti liberaliter admodum & amanter excepti sumus. Domũ habebat peramœnam in vsus hospitum atque aduenarum intra ædium suarũ septa more patrio separatam ac propriam: eam nobis ad diuersandum assignauit. Ibi post quietem, nobis affuit illicò Sanctij ipsius vxor & liberi (quod ex ipso congressu facilè apparuit) admo-

B dum ingenuè & liberaliter educati. Horam circiter iucundè fuere nobiscum: inde recepere sese. Ac Ludouicus quide Froius, quòd ita omnino statuerat, postridie bene comitatus Meacum iter ... Ego remansi, vt negotijs quibusdã expeditis, sine mora subsequerer. Ille cùm ad oppidum Ozaquã vespere processisset leucas à Sacaio tres, ea ipsa nocte ... ædificia illius oppidi nongenta deleta sunt. qua re perterriti neophyti, qui ... rota deducebant, veritique ne quid illi ab oppidanis incõmodi accideret (quòd nostri nomi ... valde percrebuit, rumoribus improbissimis dissipatis, nos vrbiũ clades & exitia circumferre) ... vrbe quàm occultissimè tectum eduxere, eoque ipso die tanta vis ... quanta ... is annis quinquaginta nunquã. Verũtamen Deo adiuuante ... Meacũ Froius euasit incolumis. Ego è frigoris, quod in itinere ... , in magnos incidi corporis dolores, qui me quinque circiter ... icre, vt pæne confecerint. Eo aũt toto tempore Sanctius in me curando ... assiduitaté ac diligentiã præstitit; cùm & nocte ipsemet cum duobus ... ministris ægrotanti mihi sedulò adstaret excubaretque, & vxor ... subinde ... humanissimè inuiserent. Neque verò medicu ... Christianus. Conualui denique Dei beneficio. Et quoniam ad ingrediendum ... nondum suppetebant vires, erantque nõnulli, qui me audire cuperent; interea ... institui. Credidere octo, baptiza-

C tique sunt. ad quos inflammandos ex ... , Sanctij quoque & filiorum spectata pietas & ardor animi, vt puto, non mediocriter valuit. Per eos ipsos dies Sanctij filia venit ad me, nomine Monica, grandiori nat ... fœmina prosequente) fusisque ritè precibus coram Deiparæ Virginis effigie, quam ferre mecum in itinere consueui, ad me verba fecit in eam sententiam, vt diceret, se quidem summa Dei benignitate Christianam esse: & eiusdem CHRISTI, Virginisque Matris instinctu decreuisse iam pridem virginalem vitam ad mortem vsque tradu cere: quin etiam illud sibi certum fuisse, tondere comam, quod apud Iaponios relicti seculi susceptæque vitæ seuerioris indiciũ est; & à Sanctio patre contendere, vt se in vilibus ministerijs pro mancipio haberet in posterum: nunc autem inaudisse (nimirum suis peccatis id postulantibus) se auunculo suo à parentibus esse desponsam superstitioso in primis homini, & falsorum Deorũ libros, Bonziorum ritu dies noctesque peruolutanti: præclarè intelligere sese, quanto id cum salutis suæ periculo futurũ esset; proinde petere à me & orare, vt Sanctium patrem ab ea mente deducerem: se valde confidere, CHRISTO fauente, rem omnem feliciter esse cessuram. Ego, collaudato puellæ consilio, primùm admonui, vt secum reputaret etiam atque etiam, se tenera esse admodum ætate (sextum decimum agebat annum) necdum expertam varias dæmonis artes insidiasque, quas ille ad tam ardua nitentibus tendere consueuit. fanè, si ad extremum vsque spiritum in virginali castimonia perstitisset, ingens præmium à CHRISTO Domino laturam in cœlo: sin fortè offendisset, enimuero & sibimet detrimento, & parentibus nobilissimæque familię magno futuram esse dedecori. Quocirca ... sentiret sibi inesse tanto certamini par, nubere satius esse, non tamen auunculo. Tum illa, Christi fretam auxilio spe-

 rare se

rare se dixit & de se ipsa, & de inimico generis humani victoriam: sese periclitãdi caussa D
quid in eo genere posset, triduum totum, & quidem magna cum animi sui voluptate
atque lætitia per inediam transegisse: itaque statuisse apud animum suum, qui in eo ie-
iunio & vires & solatia sibi suppeditasset I E S V S, eundem sibi cæteris omnibus in
difficultatibus affuturum. His ego auditis, tam pium eius propositum admiratus, hor-
tatusque etiam atque etiam, vt vigilaret in retinenda constantia, virginem à me dimi-
si. postridie Sanctium alloquor, filiæ voluntatem expono, doceo matrimonium illud
tribus maximè de caussis esse nefariũ. Primùm quod vir sit ethnicus, & colendis Idolis
adprimè deditus; deinde quod Monicæ auunculus; postremò quòd ipsa repugnet &
renitatur puella. Ad hæc ille; neminem esse tota vrbe Christianum, quicum filiam
matrimonio possit honestè coniungere; perditum idololatram per eam occasionem
facilè ad CHRISTVM posse conuerti; denique sibi non esse iam integrum, quip-
pe qui conscijs principibus ciuitatis, homini in primis opulento potentique, filiam e-
nixè cupienti desponderit: vereri se, vt inimicitias & inuidiam sustinere posit, si rem
inchoatam, ac pænè confectam, repente reuocare nitatur. quę cùm ita sint, tamen quo-
niam id matrimonium saluis Christianis legibus contrahi nequeat, se omnino, quic-
quid ego velim, esse facturum. Laudaui pietatem hominis. Ille perturbato in præ-
sentia recessit animo: sed mox, vt est vir egregiè prudens, Deo duce ac præside, in-
cestas nuptias mira lenitate discussit. Neque ego interea destiti Monicam salutа- E
ribus præceptionibus instituere. quas illa cùm & eximia quadam animi submissione,
& magna gratiarum actione semper exciperet, priscas illas mihi Virgines reddere vi-
debatur, quas optimo iure Catholica Ecclesia ob excellentem vitæ sanctimoniam in
numero cœlestium collocauit. Est autem puella maiorem in modum solitaria & pre-
cationibus dedita: cubiculum habet remotum ab omni domestico strepitu, cum signo
Crucifixi & spiritalibus libris, quibus, vt est legendi scribendique bene perita, dat
operam. Frater eius est Vincentius nomine, annos circiter vndecim natus. Is, percun-
ctanti mihi, quem sibi modum statueret amoris in IESVM CHRISTVM Deum su-
um ac Dominum; vt sanguinem (inquit ille) ipsius caussa profundam, & quamuis mi-
nutissima in frusta dissectus, me Christianum esse profitear. Interim ego iam firmior cę
peram esse. Itaque nostrorum monitu, qui Meaci versantur, ethnicum quendam adire
constitui in Sacaianis finibus eo tempore commorantẽ, cuius auctoritas & opes in vrbe
Meaco magnæ esse dicuntur. Id iter pedibus conficere me Sanctius nequaquam est pas-
sus. nam & longius erat, & ego vires nondum planè receperam. Lecticam ab eo sum co-
actus accipere cum lecticarijs duobus admodum leuem, commodè sedentis hominis
dumtaxat vnius capacem, quadrata forma, fenestellis ad latus additis, quæ ab insidente
aperiri claudique ad libitũ possint, quo maxime vehiculi genere vtuntur nobiles orna
tu magnifico, & opere quàm elegantissimo. Sic igitur ad eum quem dixi dynastam a- F
lieno ministerio deferor. Scribam habebat Christianum apud se: cuius beneficio nobis
& facilis ad eum patuit aditus, & de rebus diuinis agendi benigna potestas est facta. Co-
mes erat mihi Iaponius quidam in eo genere in primis exercitatus. Is cùm de vanitate
plurium Deorum, de Iaponicæ superstitionis origine, itemque de vno rerum omnium
opifice & conditore vero Deo dissereret (auditores autem aderant præter Dynastam
viginti) eosque ipsos statueret iudices, vter cultus verior esset existimandus; ingens ap-
parebat omnium approbatio: scriba verò gaudio triumphare, quippe qui Christianã
religionem ante susceperat. & cùm omnes eo sermone commoti, tum tres præcipuè no
bis aures deinde sępius præbuere, baptizatique sunt. Sed quia cognoueram eo ipso tem
pore Gasparem Vilelam esse Imori, quod castrum leucas distat ab vrbe Sacaio sex,
reuersus ad Sanctium, dixi, discedere postridie statuisse me. Tum ille, quoniam qui-
dem mihi abire certum esset, velle se, ait, nonnulla mihi è suis thesauris ostendere. Ri-
tus est Iaponiorum, qui quidẽ nobilitate ac diuitijs præstant, hospitibus paulo hono-
ratioribus in digressu beneuolentię caussa præbere spectanda, quæ apud sese pretiosis-
sima sunt. id est omne instrumentum necessariũ ad potionem herbæ cuiusdã in pulue-
rem redactæ, suauem gustu, nomine Chià. Est aũt modus potionis eiusmodi. pulueris
eius, quantum vno iuglandis putamine continetur, conijciunt in fictile vas, ex eorum
genere, quæ porcellana vulgus appellat. Inde calenti admodum aqua dilutum ebibũt.
Habent autem in eos vsus ollam antiquissimi operis ferream, figlinum, poculum,
cochlearia, infundibulum eluendo figlino, tripodem, foculum denique potioni
calefa-

A calefaciendæ. Hæc igitur Iaponiorum est gaza, nec sanè apud eos minoris, quàm apud nostros homines annuli, gemmæ, & è carbunculis atque adamante monilia. Sunt etiam periti earum rerum æstimatores atq; proxenetæ. Puluis autem ipse magno admodum pretio venit, eiusque propinationem solennes præcedunt epulæ. Quinetiam hæ ædium partes dicantur hisce conuiuijs, quarum est mira munditie, nec in alios patent vsus. Postridie igitur me per nuntium accersit Sanctius, cuius cubiculis per angustam admodum ianuam cum neophytis duobus in xystum educimur. Inde scalæ nos excipiunt cedrinæ, admirabili quodam artificio elaboratę, eædemque ita purgatę mundæ, vt nunquam ad eam diem calcatę pedibus esse viderentur. per eas in atrium ... mus. inde arcto aditu in cœnaculum ducimur conuiuio destinatum, vsque adeo egregio perfectum opere, vt hominum manu fieri potuisse vix credas. pars erat eius cœnaculi armarijs instructa more nostro. Stabat è creta nigerrima foculus vlna: ... ipsa nigredine (quod mirere) splendorem æquante lucidissimi speculi: olla tripodi admodum eleganti superimposita, pulchra ad aspectum, quam dixit mihi vnus è neophytis, optima conditione sexcentis aureis coemptam à Sanctio, sed re vera multo pluris esse. Interea mensa nobis apponitur, non tam ciborum varietate ... terra ipsa non fert) quàm genere ministerij, & munditijs elegans. Eximia est enim gentis in conuiuiorum apparatu solertia. Nullus præterea quamuis in maxima discumbentium multitudine B strepitus, vix hiscere famulum cernas, omnia ad modestiam & grauitatem mirè composita. peracto prandio, nixi omnes genibus (nam hoc apud Iaponios Christianos in more positum est) Deo gratias egimus. Tum Sanctius potionem quam dixi Chià, sua ipse manu miscuit nobis atque porrexit. Deinde supellectilia, quæ tunc ibi erant, exposuit. In ijs ferreum tripodem exiguum, paulo plus dodrantis circuitu, ad sustinendum ollæ, cùm aperitur, operculum. Eum ego tripodem attrectans manibus, quòd vetustate rimas ageret, ferruminatum duobus locis offendi. Ac nihilominus aiebat Sanctius eum in primis nobilem esse Iaponis totius, sibique aureis constitisse mille & triginta, quamuis eum ipse longè pluris faceret. Porrò hæc instrumenta sericis tegumentis inuoluta conduntur arculis pretiosis. Alia præterea minimè vilia dixit mihi Sanctius in præsentia non ostendere se, quòd ad manum non essent, verum in reditu prolaturum. Quæ vobis æstimationes minus à vero abesse videatur, si reputetis id quod res est, Meaci esse quendam ex principibus ciuitatis, qui vasculum fictile ad vrceoli magnitudinem, in vsum eius quam dixi, potionis, aureorum triginta millibus æstimet: omnino carius, sed certè multi non deerunt, qui decem millibus cum eo libenter decidant. Nam quæ tribus, quatuor, quinque millibus æstimentur, idque frequenti commercio, alia vasa plurima sunt. Atque etiam gladijs quibusdam est eadem apud Iaponios dig- C nitas. Iamque profectionis instabat hora. Salutata igitur vxore Sanctij & liberis, in suburbanum quoddam, ientaculo de more præparato, deducor ab ipso Sanctio, eiusque filio, fratribus, & cognatis, & neophytis aliquot egregio corporis cultu, quòd ad honorem meum id pertinere arbitrarentur. Ab eo comitatu digressus, ad amnem deuenio nauigabilem hora post Solis ortum tertia, ab vrbe Sacaio nouem millia passuum. Præstolabantur ibi me duo nauigia, quæ nobis Christianus vir, Imorensis castri primarius, factus de profectione mea certior, ad tempus occurrere iusserat. quorum in altero filius erat ipsius, duodecim circiter natus annos, in humero sclopum gerens, virili planè ac militari corporis habitu; in altero largè & copiosè extructa cibaria. Is, vt me ad conscendendum inuitauit, continuò mihi mandata parentis exposuit: ignosceret mihi, quòd ipsemet obuiam mihi non prodijsset: se id cupijsse vehementer, sed quòd recentem hospitem Gasparem Vilelam sibi deserere non liceret, vicarium eius officij misisse filium, qui me domum vsque perduceret. Ad montis radices in quo summo castrum est positum, aduerso flumine sub occasum Solis delati, quòd arduus admodum & asper ad iugum vsque restabat ascensus, descendenti mihi præsto fuit lectica: & quamquam accelerantibus gradum lecticarijs, circa medium cliuum oppressere nos tenebræ in sylua cedris & pinis ingentibus frequentissima; sed opportunè obuiam habuimus è castro, cum accensis funalibus homines: quæ res ad itineris difficultatem leuandam non mediocriter profuit. Denique oppidum intrauimus, magna cum Gasparis Vilelæ, tum hospitis nostri ac familiæ voluptate. Castrum est totius regionis huiusce munitissimum in Mioxindoni ditione, qui rerum fermè potitur hoc tempore, ibiq; cum fidelissimis habitat, qui magna ex parte Christiani sunt. Ij postero die cùm

animarum sordes per Confessionem eluere cuperent, ad concionem, quæ bis habebatur quotidie de Sacramento Pœnitentiæ, conuenere vestitu serico versicolori, inauratis fermè præcincti pugionibus, & quidem tanta nostrorum hominum reuerentia, vt eos plerumque manibus humi positis perinde alloquerentur vt reges. Crux erat domi nostræ posita; hanc vbi suppliciter adorarunt, Gaspare magna demissione salutato, aures admodum attentas Dei verbo dedère. Inde multa sciscitati, quæ pertinerent ad refutanda Genxuensium mendacia (quod hominum genus & secta, Iaponicarum omnium vehementissimè Christianę religioni aduersatur) itemq; alij alia percontati, cùm Gaspar ad omnia respondisset, læti digressi sunt. Postridie Confessionum initium est factum. quo in opere Gaspar hebdomadam posuit. adiuimus etiam salutandi caussa Regem, quod semel quotannis Gaspar facere consueuerat. Ille verò nobis non poculum modò porrexit (quod summum honoris indicium est) sed etiam, quamdiu apud eum fuimus, flexis æquè ac nos genibus perstitit, ac verbis humanissimis vtrunq; dimisit. Insula est passuum mille & quingentorum fermè circuitu ad montis eius radices, quam grandis ambit fluuius, & in ea templum Christianæ religioni consecratum. Hanc possidet præstanti fide neophytus, & miro incensus desiderio nominis Iaponici totius ad CHRISTVM adiungendi. qui, vt ædem sacram in vrbe Sacaio ædificandam curarem, non modò me multis rationibus adhortatus est, sed etiam Caxarum (monetæ genus id est) in eos sumptus quinquaginta millia liberaliter detulit. eoq; subsidio rem aggredi nobis erat in animo. Ad hanc igitur insulam missæ celebrandæ gratia Sabbato sub vesperum venimus. Templum pro nostra tenuitate exornauimus in posterum diem. Tum prima luce Christiani affuere: Gaspar diuina peracta re, de matrimonij Sacramento sermonem habuit, quòd nonnulli cuperent nuptias Ecclesiastico ritu contrahere. Baptizati sunt etiam nobiles ferè octo. Inter quæ me rursus è frigore tormina corripuere acerbissima. Meacum igitur Gasparis hortatu delatus æger decubui menses duos. Exacta dein hyeme, vt cœlum intepuit, recreatus, quæ circa Meacum sunt Christianorum loca, quòd ita Cosmus Turrianus mihi mandarat, lustrare constitui. de quibus ad vos pauca perscribam, quoniam quidem separatim res Meacenses è Ludouici Froij epistola cognoscetis. Naram igitur veni primùm, diei vnius itinere. Vrbs ea ditionis est Daiondoni inter Meacenses proceres longè potentissimi, & apud Mioxindonum atque Cubum gratia & auctoritate summa. Neophytos è prima nobilitate duos adij protinus, hortatusque sum, vt sacri Baptismi beneficium agnoscerent, & immortales Deo Domino gratias agerent. Illi me ad præfectum in arcem deduxere munitissimam, aspectuque pulcherrimam. Collis erat præcelsus è lapide molliori. Eum collem ante quinquennium Daiondonus fabris adhibitis ad iustam planitiem ita depressit, vt eadem opera ex ipsomet lapide solidæ turres & propugnacula exsisterent. In medio autem complures effodit puteos negotio facili, quippe cùm ad tertium statim cubitum, aquarum copia scaturiret. Tum illuc è popularibus suis ditissimum quemque ac fidelissimum euocauit: solum in areas descriptum illis ædificandi caussa distribuit. Illi porrò certatim ædes exstruxere magnificentissimas, contignationibus multis, & more nostro specularibus fenestris instructas. Illud verò præcipuè delectat intuentium oculos, quod non priuata solùm ædificia, sed mœnia etiam ipsa turresq; tectorio inductæ sunt læuissimo prorsus ac nitidissimo. Nihil in orbe nostro tale conspexi. Calcem quippe non arena commista, sed candidissimo quodam chartæ genere subigunt. Nam quid ego de tegulis dicam, quæ duorum digitorum crassitudine, nigricantes, & varietate figurarum oculos retinent, & in quingentesimum annum atque eo amplius durare dicuntur? Oeci porrò & cubicula cedrina sunt gratissimi odoris, pergulæ omnes ex vna duntaxat eiusdem materiæ tabula. parietes pretiosè cælati priscis annalium monumentis. quod inter effigies est spatij, totum id inauratum est. Columnæ cum epistylijs ac spiris ex aurichalco item inauratæ, cælatura magnifica, quibus è medijs eminent eiusdem operis rosæ peramplæ, visuque pulcherrimæ. Iam verò lacunaria tum alijs commentis opificum, quæ dicendo assequi nequeo, admirabilia, tum verò tabularum iuncturis adeo artificiosè latentibus, vt quamuis defixos fallant obtutus. Sed mihi inter cætera mirabile visum est cubiculum vlnarum quaquauersus quattuor & semis, è ligno croceo vndatim crispante, venustatis eximiæ, ita polito ac splendido, vt cum speculorum fulgore certet. quamquam ego dotem eam ipsius materiæ fuisse minimè credidi, quòd ad eum modum sine aliquo artis lenocinio radiare vix posset. Huic ædium dignitati hortorum respondet amœnitas, quibus dici nihil puto posse iucundius. Multa sunt

Meaci

A Meaci viſenda, ſed nihil ad hæc. Itaque non immeritò locus hic confluentibus vndiq;
animi tantùm & oblectationis cauſſa viris principibus celebratur. Nobiliſſima phana
ſunt etiam, quorum vnum Cobucui nomine, poſt concionem ad neophytos habitam
adiuimus ipſorum rogatu poſtridie. Eius propylæa triplici cōſtant atrio cum totidem
periſtylijs. In primo aditu egregij ſunt operis lapideæ ſcalæ, quibus in ſummis, ad po-
ſtes ianuæ, coloſſi duo plæclarè facti cernuntur, clauas, quaſi cuſtodiæ cauſſa tenentes.
poſt tertium denique periſtylium, templi ſeſe facies aperit. In id gradibus item lapi-
deis artificioſè factis aſcenſus eſt. Valuas coloſſæi leones duo cuſtodiunt. In medio tem
plo, ſedentium habitu, ſeptenûm cubitorum tria ſigna ſunt poſita, Xacæ & filiorum, la-
tera ipſius cingentium. Pauimentum omne eſt è quadrato lapide. Sed miraculo præci-
puè ſunt columnæ ſeptuaginta cedrinæ, diametro & altitudine planè viſenda, quarum
ſingulas caxarum decies, hoc eſt aureorum quinque circiter millibus conſtitiſſe, codi-
ces & rationes templi teſtantur. Eas cum reliquis parietibus valde iucunda miniati o-
peris pictura conueſtit. Tectum eo quo dicebamus tegulæ genere affabrè & variè la-
queatum, ad vlnas quattuor porrigitur extra parietes, mirum vt videatur tantæ molis
procurrens pondus ſuſtineri ac ſuſpendi poſſe. Ad templi latus cœnatio Bonziorum
ſanè magnifica, & eadem qua templum ipſum ſtructuræ atque operis firmitate, vlnas
B in longitudinem quadraginta, duodecim in latitudinem extēditur. Dormitoria poi-
ro cubicula in duos diuiſa ordines, & centum & octoginta numerantur. Multi præ-
terea & perampli ſunt Oeci, quorum vnus penſilis, columnis quattuor & viginti, vlnæ
vnius & dimidiatæ ambitu ſuperimpoſitus, bibliothecam continet Bonziorum, tanta
quidem librorum copia, vt vel feneſtras ipſas propemodum obſtruere videantur. Bal-
nea præterea, & cellæ in vſus domeſticos, & promptuaria viſuntur artificioſiſſimè ela-
borata. Iam verò culinæ quanta mundities, quod id Iaponiorum omnium commune
eſt, nihil attinet dicere. Ahena quibus aqua ad potandum caleſit (frigidam enim neque
hyeme, neque æſtate bibunt) vlnæ altitudine, duorum digitûm craſſitudine, oris ambi
tu vlnatum trium, ſtant ex ære puriſſimo. Culinam riuus præterfluit. Tota nocte, vt in
magnis ædibus (conclauia numerantur minimum quattuor & viginti) laternæ col-
lucent. Ab huius templi ædificatione ſexcenteſimus iam annus eſt. Stagnum habet antè
ſe vlnarum in omnem partem circiter quinquaginta pleniſſimum piſcium, graui pœ-
na propoſita, ſi quis eos attigerit. Inde ad Caſungæ delubrum acceſſimus dicatum ido-
lo, à quo diuitias, honorem, vitæ diuturnitatem, & quicquid in hoc ſeculo eſt optabi-
le promiſſum ſibi cultores inani ſpe deluſi, miſerandum in modum exſpectant. Itaque
magna in veneratione & honore apud Iaponios eſt. Adeuntibus, pratum occurrit pri-
mùm, aſpectu grato, herba non vltra dimidium palmum excreſcente: pratum excipit
C lucus, iſque denſiſſimus; hunc perpetua & æquabili ad templum vſque latitudine li-
mes interſecat, paſſuum longitudine circiter mille, planus ad iter vſque medium: Inde
in cliuum aſſurgit lapideis gradibus vlnas binas inter ſeſe diſtantibus. Vtrinque ad-
miſta pinu cedrus extollitur tantæ proceritatis, vt meridiano diei tempore totus pæne
limes opacetur: ſtipitibus ita craſſis, vt ex ijs mali in vſum culuſuis quàlibet capacis o-
nerariæ nauis confici poſſint. Sanè cedros ex ijs vidi complures vlnarum quinque am-
bitu, rotunditate planè tornatili. Loci amœnitatem augebat præterlabens etiā riuulus.
Vt propius ventum eſt, duplex apparuit ordo pilarum è lapide quadrato cum baſibus,
laterna ſuperimpoſita lignea nigricante cum emblematis ex aurichalco inauratis cæla
tiſque magnificè, & lapideo tegmine turbinato ad flatus arcendos ac pluuias. Aliæ erāt
laternæ è ſolido metallo, item auro coopertæ, opere admodū ſumptuoſo. ex vtraq; par
te ſtant quinquagenæ, quarum ſingulæ omnibus ardent noctibus. Media autem pila
nomen oſtentat aureis litteris inciſum eius, qui delubro laternam quamque dicaue-
rit, annua pecunia in vſum perpetui luminis attributa. Tum ingens domus Bōziarum
exſurgit nobilium fœminarum, quæ annum egreſſæ quintum & quadrageſimum, ſeſe
delubri miniſterio manciparunt. Student cultui corporis, ornatu ſerico, & maximè pe
regrinorum ex toto Iapone religionis cauſſa aſſiduè confluentium, leuandæ ſiti dant
operam. Ex hac Bonziorum domo porticus admodum pulchra ad vſque adyta per-
tinet phani, quo nemini patet ingreſſus, niſi qui ipſius loci antiſtites ſunt, quorum
vidimus aliquot intra ſedentes togis ampliſsimè ſerico indutos, tectoſque capita pileis
plus dodrantem altis. In eam autem porticum nummi iactantur à populo. Aliud eſt
in eadem ſylua delubrum, quod Fachimanum appellant, ſimile cæteris: niſi quòd
laterna-

laternarum est etiam pretiosior cælatura,& auri maior copia. Circa, est atrium candido & nigro stratum lapillo, medicis consitum malis, ordine certo dispositis, magnitudine pari, in singulis interuallis vase lapideo collocato, quod fruteta continet, altitudine haud supra binos dodrantes, iucunda rosarum & florum varietate commista. Inde, quòd redeuntibus domum, minus nobis erat deuium, phanum inuisimus aliud extra nemora positum consecratum Idolo Daibut, quæ vox magnæ sanctitatis denotat virum. Huius phani frons ianuas habet tres, sed vnam præcipuam: atrij verò latera singulas, altitudinis atque amplitudinis omnes miræ. Patet autem atrium id quadrata forma vlnas omnino sexaginta, quoniam eiusmodi est apud Iaponios ædificiorum & priuatim & publicè ratio, vt quanta cuiusq; mensura sit, primo statim intuitu intelligas. In eius atrij medio est phanum vlnas longum quadraginta, triginta latum. Scalę & pauimenta ex ingenti quadrato lapide: vbi portam intraueris maximam, duo sese ostentant colossi, maioris etiam formæ, quàm quos antea diximus. Duo prætere stant ianitores ad latera, truci admodum aspectu, vlnarum quattuordecim altitudinis, instar turrium, membris inter se præclarè conuenientibus: alter Tamódea dicitur, alter Besamondes, quorum singulos vni cœlo præesse vulgus opinatur, calcantque pede singuli dæmonem. In medio autem templo tria sedent signa. Canon, & Xixi, parentem Xacam interlocant. Xacæ statua ex ære cyprio in ampla & pulchra quiescens rosa, quattuordecim vlnas latitudinis obtinet: reliquæ duæ nouenas, ligneæ, sed omnes affabrè admodum auro intectæ, radijs tanta claritate micantibus, vt intuentis aciem pæne perstringant. post hæc, alia duo simulacra cernuntur; Homocondis, & Zoiolis (quibus etiam cœlorum præfectura vulgo tribuitur) superioribus omnino similla. porrò ex vtraque templi parte pulpitum cernitur. ea est quadriforis mansio, parietibus duarum vlnarũ altitudine. Interius alia est eiusdem formæ domuncula, in eius medio stat cathedra eximiæ maiestatis. Totum verò suggestum parua ambit operis egregij porticus, trium dodrantium latitudine. Iam verò lacunaria templi columnæ cedrinæ sustinent octo & nonaginta, miræ altitudinis, æqualiter teretes, ambitu vlnarum trium & semis. Templi conditi, septingentesimus annus est. Annis viginti exstructum perhibetur fuisse. Idem anno abhinc quadringentesimo conflagrauit, ac restitutum est denuò, sed nequaquam pari magnificentia materiæque præstantia, quod ipsum indicant lapideæ columnarum bases ex incendio relictæ, quarum amplitudo longè maiorem columnarum formam postulare liquidò cernitur. Iam verò extra peristylium templi, turris lignea firmo admodum opere ingentibus triginta pilis imposita, tintinnabulum seu campanam sustinet æneam tantæ magnitudinis, vt eam dimensus præsente me neophytus quidam, vlnarum os duarum, sex ambitum, trium & semis altitudinem; æris verò ipsius crassitudinem dodrantis vnius dimidiatique compererit. Suauissimum edit sonũ, exauditurque longissimè. Qua templi patent fines, itemque vrbe tota, & circa vrbem passuum ad duo circiter millia plurimi cerui & palũbes non modò vagantur impunè, sed etiam tecta ciuiũ subeunt, attrectante nemine, propterea quia delubro dicati sunt. Ac de phanis quidem huius vrbis & monasterijs, ne sim longior, hactenus. Quæ postquam rogatu, vt dixi, neophytorum inuisimus, postridie Nara Tochim leucarũ quinque interuallo veni sub vesperam, acceptusque sum à Christianis incolis ingenti lætitia, credo quòd Iaponij cuiusdam opera conuersi ad dominum, cùm Gaspar plurimis maximisque occupationibus impeditus eos adire non posset, nullum adhuc è Societate nostra conspexerant. Gens est fere nobilis. præfectus Cubum cognatione attingit. Itaque vulgo cùm adeunt hominem, nõ nisi celsitudinem ipsius inter loquendũ appellare mos est. Triduum apud eos fui dumtaxat. Concio defuit nunquã. Multa de quibus ambigerent singuli quæsiere: precationi verò mirum omnes ij quàm dediti sint. Digredienti autem mihi non modò munuscula quædam obtulere beneuolentiæ caussa, quæ, ne se contemptos putarent, recusare non potui; sed etiam equos & exploratores itinerum peramanter dedere. Itaque Sauam, sex à Tochi leucas, iter intendimus. Id castrum in editissimo positum iugo, leucas à Meaco viginti distat in Orientem, situ amœnissimo, quippe omne circa spatium, cùm aliæ formosæ varij generis arbores, tũ cedrus plurima pinusque conuestit: & inde in subiectos agros apprimè consitos frequentesque ædificijs atque cultoribus, ad passuum millia circiter sexaginta prospectus est. Huc ergo dum tendimus, medio fermè itinere, stratos equos duos, & quidem optimos nullo sessore conspicimus, sagittarijs fere quindecim comitantibus, quos nobis Christianos

A stianos omnes, Christianus ipse dominus loci Franciscus obuiā miserat. Igitur Tochianis domum remissis, & gratijs actis, nouo comitatu Sauam magna Christianorum voluptate peruenimus. Franciscus autem ipse, vt nos lautius exciperet, simul etiā, vt nobis occurreret in itinere, venatū ex oppido excesserat eo ipso die. sed in nos idcirco nō incidit, quòd opinione celerius ambulauimus. Sauæ porrò diuertimus ad ædē Christianorum sacram, cui coniuncta domus est Socijs nostris excipiendis, itemque separatim laicis, qui se nostris hominibus comites dederint, è cedrina ferè materia opere egregio fabrefacta. Hanc etiam porticus ambiunt, longissimo, vt dixi, gratissimoque prospectu. Sub noctem Franciscus affuit magna cum domesticorum & clientium manu, aprum ingentem afferens, non sine magno quidem & labore quæsitum & impendio, quippe non canes modò, sed etiam quosdam homines fera malè multauerat. Pictam in templo CHRISTI resurgentis imaginem, quam è nostro effingendam exemplari Franciscus egregij artificis manu curauerat, nixi omnes genibus pia cum prece venerantur primùm venatorio nondum ornatu deposito: deinde me perbenignè salutat Franciscus, agitque gratias, quòd ad se tam longè contenderim; tum, veritus credo ne mihi fesso de via molestus esset, magna cum amoris humilitatisque significatione se domum recepit. Vir est inter populares suos corpore simul & animo eminentissimus: nam & sta-
B tura Iaponijs quotquot vidi ad hanc diem omnibus antecellit: & eximia humanitate atque animi magnitudine præditus est. Accedit summa cùm in armorum vsu dexteritas agilitasque membrorum; tum Iapnnicæ superstitionis legumque peritia: quod ille studium cùm ad veritatem religionis Christianæ transtulerit, tantos breui tempore processus effecit, vt Dei magnitudinem assiduè prædicare, cęterosque ad virtutem exemplo vitæ, plenisque pietate sermonibus incitare non desinat. Sanè ego eum ex abdito quodam loco exaudiui cùm ad domesticos aliquot, quorum erāt ethnici nonnulli, de fide Christiana dissereret, doceretque quantum inter patria Idola Deumque verum interesset. Qua in disputatione, elatus ardore animi, eò deuenit, vt diceret, nō modò fidelis ministri, sed ne hominis quidem loco, qui Christianus non esset, posthac neminem apud se futurum. Atque hęc viri fides religioque eò admirabilior est, quòd vix ante annum ad Christum adiunctus est, eumque semel tantùm à Baptismo Gaspar inuisit. Castrum est Sauæ finitimum, cuius qui potitur à Daiondono rege desciuerat. Hunc quamquam magno proposito periculo non dubitauit adire Franciscus, nobis qui Sauæ remanseramus, enixè Dominum pro ipsius incolumitate precantibus: tantaque prudentia tractauit ingenium rebellis, vt quocunque voluerit flexerit hominem, eumque Daiondono, cuius in ditione sunt ambo, reconciliauerit. Magnam Sauanis
C lætitiam attulit ea res, pacem optantibus. Nec modò secularia procurauit ibi Franciscus, sed etiam nactus occasionem, Euangelio promulgato & Iaponicarum opinionum vanitate detecta, primarios quosque eius loci viros desiderio Christianæ religionis accendit. Paulo pòst, alium dynastam conuenit ethnicum, eumque cum familia tota conuertit. ij paucis ante diebus Baptismi Sacramento Ecclesiæ adiuncti sunt. Postea legatus ad Mini regem, duos regni proceres ad Christum eadem felicitate traduxit; quos ego cùm exclusus temporibus baptizatum ire non possem, ad Gasparem scripsi Meacum, vt aliquem eius rei caussa ad illos mitteret, quòd eorum Baptismus ad Christianam religionem augendam non mediocriter pertineret. Atque hæc & alia id genus multa Franciscus. Nos autem Sauæ & conciones, & priuata colloquia de rebus diuinis habuimus, & varia sciscitantibus incolis factum est satis. Baptizati præterea nouem: in ijs claro admodum loco natus adolescens, qui de Christianæ fidei mysterijs à populari quodam neophyto edoctus, ad me Sauam vsque leucarum decem interuallo Baptismi caussa venerat. Dum hæc geruntur, affertur ad nos nauem in portu Sacaiano stare paratam: quam ego ne occasionem amitterem, quamquam mœrētibus digressu meo Sauanis, inde discessi. Et quia Sacaium petentibus periculosa quædā loca erant prætereunda, Franciscus nō modò necessaria nobis ad profectionem omnia, sed etiam sclopis alijsque telis armatos quattuor & viginti custodes attribuit, nec omnino quicquam est passus nos in iter illud impendere. Compenset Dominus egregiam hanc in nos viri benignitatem. Vos verò carissimi fratres pro eiusdem salute Dominū assiduè deprecamini. Sacaiū vt veni, ingenti gratulatione me Sanctius eiusque domestici rursus excipiunt. Triduum substiti dum nautæ soluerent, nec interea neophytos cōfirmare, officijsq; monere destitimus. Cognoui etiam Monicæ virginis in suscepto consi-

lio

lio constantiam: quæ ab alio quodam Meacensi procere non mediocriter expetita, omnes conditiones animo excelso repudiarat. Sed cùm iam hora profectionis instaret, Imorensis oppidi Princeps, qui magna virorum nobilium manu Sacaium ad me salutatum accesserat, itemque è Sacaiano grege Christiani primarij nos viatico instructos, honoris caussa ad nauem vsque deducunt, nauarchoque commendant diligentissimè. Comes verò nauigationis nobis magno Dei beneficio accessit Sacaianus medicus eximia eruditione atque existimatione vir, qui à superstitionibus patrijs cóuersus ad Dominum, non modò communis officij laudem, verùm etiam Euangelicæ perfectionis culmen expetijt; seculoque planè relicto, se ad nostram Societatem aggregare decreuit. Itaque vt prorsus exiret de terra sua, & de cognatione sua, rogauit me, vt in Bungum, alioue se mecum adducerem. Cessi faeilè hominis precibus, iussumque omni patrimonio cedere filio item medico, pretiosum dumtaxat ornatum corporis retinere, quò facilius nobis ea ratione ad Iaponios principes, qui externa fere specie ducuntur, aditus patefieret; ad Cosmum Turrianum inde perduxi, cuius mandato, ingenti neophytorum approbatione concionari iam de rebus diuinis instituit. Idemque nuper in vrbe Sacaio tam sumptuosè indui, & tãto comitatu incedere solitus, mirũ quanta nunc humilitate, quanta mansuetudine versetur in domesticis ministerijs apud nos. Verùm ad rem redeo. Sacaij conscendimus circa Idus Maias, & Funaium die tertiodecimo secunda nauigatione peruenimus. Lætis nuntijs de re Meacensi, Ecclesia illa tota valde gauisa est. Quarto post die Vosuquim perrexi, vt regem inuiserem, à quo humanissimè acceptus, petij neophytis id in primis optantibus, locum templo ibidẽ exstruendo: ille verò non areã modò nobis ad mare secus arcẽ optimo situ, verũ etiam fabros ad ædificationẽ libenter attribuit, quã rem speramus ad Christianæ religionis incrementum magnopere profuturam. His peractis Funaium redij: Funaio perueni octauo die Ximabaram, quò Cosmus etiam Turrianus trigesimo circiter ante die Cochinoco se transtulerat. Magnos ibi concursus offendi ethnicorum ad verbum Dei audiendum. Christiani facti paucis illis diebus ad centum & octoginta. Tonus etiam ipse, itemque separatim vxor stipata grege cognatorum & ciuium, Cosmum Turrianum adiere, & concionanti cùm aures præbuissent, magis etiam quàm antea propenso ac beneuolo in nos animo recessere. Tum confessionibus omnium Christianorum auditis, nauigijsq; duobus peramplis ipsorum opera comparatis, Cochinocum magna nos turba longè prosequente renauigamus. Et quoniam allatum erat, Ioannis Pereriæ Lusitani onerariam nauem appulsam esse ad portum Rimani regni Facundam, leucas à Cochinoco quinque circiter & viginti; misit eò me Cosmus ad Lusitanos visendos: eodemque Melchior Ficeredius quintodecimo post die ad eorũ confessiones audiendas & sacrum missæ faciendum è Bungo peruenit. Hic dum vterque moramur, me Barptolemæus rex Omurã ad se per nuntios euocat. Ego approbante Ficeredio me in viam dedi Iaponio comite viro sectarum Iaponicarum in primis perito, nec Christianæ religionis ignaro. Aduentu nostro Barptolemæus, qui neminem ex nostris biennio toto vidisset, valde lætatus est. multa deinde percontatus, addit vereri se, ne familiares sui, & ij quidem quibus maximè fidat, inter diuturnas bellorum occupationes Christianæ doctrinæ rudimenta dediscant, itaque renouata institutione opus esse. A cœna igitur è domesticis suis primarios euocat, iubetque arrectis auribus nostrum sermonem excipere. Non omittam hoc loco quędam ad huius Regis Christianam humilitatem & pietatem declarandam magnopere pertinentia. primùm ad mensam, diu renitente ac repugnante me, peruicit denique, vt loco superiore quamuis inuitus accumberem. Sublata mensa, familiariter se inter me & Iaponium comitem interlocat, & studiosè docet hominem (eo enim vtebamur interprete) quam potissimum in sententiam ad suos quorum optimè norit ingenia, verba facere oporteat. Inchoatò deinde sermone, idem in inferiorem locum seorsim ac demissè in famulorum turbam eo sese consilio recipit, vt re ipsa exemploq; suo demonstret, quantus honos Euangelio, quantus Euangelij preconibus debeatur. Ac prima quidẽ illa disputatione ex ipsis creatis naturis vnum esse omnium creatorem euidenter ostẽdimus. Tum declaratum est, quæ Iaponiorum numina, quis Christianorum Deus esset infinita bonitate, potentia, sapientia præditus. Quæ illi cùm stupentes audirent, magnopere videlicet lætabantur, sese ab inanium Deorum veneratione ad talis tantique Domini cultum esse traductos. Reliquis verò diebus actum de cœlesti beatitudine, pœnis inferorum, alijsque rebus eiusmodi, quas maximè neo-

A mè neophytis Initio proponere consueuimus. Et sanè talibus egere monitis visa est
mihi Barptolemæi familia: nam ipsius quidem Regis in fide constantia planè vicit ex-
spectationem meam. Quæ viri laus eò maior est, quòd nec ita pridem Christiana sacra
suscepit, & eo Ipso nomine à popularibus suis per summum scelus atque perfidiam re-
gno spoliatus, finibusque suis exactus est, vix vno sibi relicto puero victus quotidiani
administro. quanquam deinde in regnum est diuinitus restitutus, rebellibus partim
supplicio affectis, partim, cùm ad sanitatem redirent, veniamque supplices peterent,
in fidem receptis. Ego dies aliquot apud eum commoratus, Facundam ad Lusitanos
reuerti. Ibi redduntur mihi à Cosmo litteræ vt ad se primo quoque tempore veniam,
inde mihi necessariò in Bungum esse proficiscẽdum. Cochinocum ergo traieci mini-
mè tuta nauigatione, etenim nocte desertum quendam ad portum appulsos duo pira-
tarum inuasere myoparones, qui tamen præclarè instructo nauigio nostro, propugna
toribus acriter dimicãtibus reiecti sunt. Cosmus interea in febrim inciderat:ea simul-
atque leuatus est, in Bungum ab eo discesi, tum aliarum rerum caussa, tum verò vt Io-
anni Baptistæ nostro in eius Ecclesiæ procuratione succurrerem. Primo post profe-
ctionem die Ximabaram delatus, Ariam Sanctium ibidem reperio in erudiendis Ca-
techumenis occupatum. Et quoniam neophyti magno cõcionum desiderio teneban-
tur, dies aliquot rogatu ipsorum in eo munere posui. Candidatos etiam aliquot Chri-
stianis præceptionibus probè institutos, sacro fonte abluimus. Tonũ ego præterea, &
B ille me vicissim inuisit, audijtq; cum suis perattentè de rebus spiritalibus disserentem.
Quin etiam cœmeterio Christianorum, quod illi mirum in modũ expetebant, locum
idoneum, itemque nouo templo exstruendo, & in alios etiam vsus, insulas tres excelsa
consitas pinu benignè largitus est. porrò grex ille neophytorum in primis flagrat stu-
dio rerum diuinarum. quod cùm alijs rebus plurimis clarè perspeximus, tum illa præ-
sertim. Instabãt anniuersaria quædam ethnicorum festa ludiue celebritatis eximiæ, ad
quæ, vt apud nos ad corporis CHRISTI solennia, omnes omnium ordinum homines
ritu patrio conuenire consueuerant. Cùm se Christiani affuturos negarent, enimuerò
Bonzijs cæterisque indignum facinus visum. Itaque Tonum adeunt, iniuriam Chri-
stianorum queruntur, obsecrant etiam atque etiam, ne patrijs dijs & ciuitati vniuer-
sæ, sibi denique ipsi tantam inuri contumeliam sinat. Permotus hac oratione Tonus,
vocatos ad se Christianorum primarios diligenter hortatur, ludos ne deserant. Aiunt
illi, se Christianis legibus prohiberi, spectaculis interesse, quæ idolorum tribuũtur ho-
noribus: proinde nequaquam affuturos. Ad ea Tonus, si minus idolis, mihi certè meis-
que iussis hoc date. Illi verò in proposito omnes obfirmati, Quidquid volueris, inqui-
unt, nobis facito, leges nostras nequaquam violare decreuimus. atque ita ab Tono di-
gressi, in templum sese vniuersi recipiunt, martyrium fortiter exspectãtes. Et sanè (vt
acri sunt & vehementi Iaponij fermè dynastæ natura & ingenio) mirum est Toni im-
C periò cunctos non illicò fuisse mactatos. Sed eorum fortassè multitudine territus, ius-
sit illis renuntiari, quoniam in sua religione tam obstinati persisterent, quod attinet ad
ludos, agerent quod probarent, se illos vltrà non cogere. Quare neophyti magnopere
in fide pietateque confirmati sunt. E principibus ciuitatis Christianus quidam Leo
nomine, Toni propinquus, nuper est mortuus. Is, quòd ære suo templum additis libe-
raliter hortis exstruxerat, & Christianam religionem nõ modò contra cæteros ethni-
cos, sed etiam contra ipsum Tonum, vbi opus esset, egregiè tuebatur, Bonziorum sce-
lere creditur veneno fuisse sublatus. Hunc neophyti, vt mutuam inter se Christiano-
rum caritatem publicè ostenderent, quàm magnificentissimè extulere: feretrum cum
Litanijs & precibus magnaque cereorum ardentium multitudine septingenti ferè
neophyti sequebantur. arca vespere conditus est circumsuta serico. postridie lapi-
deum additum est monumentum, & lignei circumquaque cancelli, Crucibus duabus,
altera ad ostium septi, altera ad monumenti caput, impositis, opere politissimo.
Itaque vulgò locus quotidie celebratur ac visitur. Verùm de Ximaba-
ranis hactenus. Ego inde Funaium, mox veni Facundam:
ibi hæc scribebam ad vos septimo Cal.
Nouemb. MDLXV.

LVDOVICI FROII AD SOcios in Indiam. D

NNO superiore, fratres cariſſimi, ad vos ſcripſi Firando, conſtituiſſe Coſmum Turrianum, vt Meacum ſubleuandi Gaſparis Vilelę cauſſa proficiſcerer, quod multa eſſet ibi meſsis, operarij pauci; mihique comitem itineris ab eo aſsignatum fuiſſe Ludouicum Almeidam. Nunc mihi, tam lóga peregrinatione Dei beneficio peracta, viſum eſt faciendum, vt ea potiſſimum per litteras vobis exponerem, quæ vobis cognitu iucundiſſima putarem fore. Et quoniam totum hoc ſcribendi munus ita inter nos ego & Almeida initio diſtribuimus, vt ille iter ipſum quæque in itinere geſta ſunt, ego res Meacenſes, & alia nonnulla de Iaponiorum natura moribuſq; probè comperta perſequerer; omiſſa peregrinatione, ego quòd mearum eſt partium hiſce præſtabo litteris: vos autem maior videlicet huiuſce gentis miſeratio caplet, reputãtes quanto artificio, quanta ſolertia ſagaciſſimus ille humani generis aduerſarius, per ſpeciem religionis, cæremonijs plurimis ritibuſque deceptas Iaponiorum mẽtes ad interitum perducat, ac pertrahat. Ac primùm in eorũ animis prorſus extincta eſt notitia omnis, E nõ modò CHRISTI liberatoris noſtri, verùm etiam vnius Dei rerum omnium opificis. Superſtitionum verò permultæ ſunt ſectæ, quarum quam quiſq; voluerit liberum eſt ſequi; ſed præcipuæ duæ, quæ ab Amida & Xaca denominantur. Itaq; complura viſuntur cœnobia non modò Bonziorum, ſed Bonziarum etiã vario corporis habitu, quippe alij internis tunicis albis, extimis nigris vtuntur, alios cineraceus diſtinguit color, quorum idolum eſt nomine Denichi. Ab ijs Amidani magnopere diſſident. Bonzij porrò ferè omnes magnificè habitant, habentque perampla vectigalia. Iiſdem cœlibatus indicitur, nuptias contraxiſſe capitale eſt. In phano medio aram excitant: in ea ſignum Amidæ ligneum, corpore ſupra lumbos nudo, muliebrẽ in modum auribus perforatis, in roſa item lignea conſidet præclara ad aſpectũ. Ingentes habent bibliothecas, cœnationes ad cibum vnà ſumendum, ęramenta ſeu tintinnabula, quibus ad precationes horarias excitantur. Veſpere præfectus certum vnicuiq; argumentum ad meditandum proponit. à media nocte ante aram templi, alternantibus choris quaſi matutinas recitant preces ę Xacæ libro nouiſsimo: prima luce horam vnã ſinguli meditãdo conſumunt. mento capiteq; ſunt raſo. ampliſſima periſtylia conſtruũt, & in ijs Fotoquiorum (hoc nomine Iaponij quidam ſancti appellãtur) ſacella. dies per annum feſtos agitant multos. Sunt autem Bonzij claro vt plurimum genere: namque Iaponij proceres multiplici prole onerati, quibus filijs amplum ſatis patrimonium relinquere ſe poſſe F diffidunt, hos ferè ad Bonziorum numerum aggregant. Inſignis eorundem ſacrificulorum eſt auaritia: omnes conficiendæ pecuniæ norunt vias. Venduntartificio miro multa chirographa, quorum præſidio ſeſe tutum à dæmonibus fore vulgus putat. Mutuantur etiam nummos, quos in altera vita multiplicato reddant fœnore, dantq; cautionis cauſſa ſyngraphas creditori, quas è vita diſcedens ſecum ad inferos deferat.

Alia eſt familia ſanè frequens eorum, quos Ianambuxos vocitãt, criſpante ac vibrato capillo. ij res vel amiſſas, vel furto ſublatas ita comperiũt. Statuũt ante ſeſe puerum, hunc dæmon certis euocatus carminibus occupat: ex eo deinde puero: quod auent cognoſcere, ſciſcitantur. Horum preces in vtranq; partem multum valere creduntur. Itaque precationes eorum fauſtas æquè diraſque pretio populus comparat. Huius ordinis candidati, antequam admittantur, bis terue milleni ſimul montem quendam editiſſimum petunt. Ibi ſexageſimum diem pœnitentiæ nomine, vbi ſeſe voluntario ſupplicio macerauerint (quo ipſo tempore ſeſe illis dæmon varia ſpecie viſendum offert) quaſi iam laurea donati, & in cęteram adſcripti familiam, floccis quibuſdam albis ornantur è collo pendẽtibus, atriſque pileolis qui non niſi ſummum capitis verticem tegant: atque his tanquam inſignibus inde Iaponis prouincias peragrant, ſeque operamque ſuam vbique venditant, aduentum ſuum in oppida ſignificantes pulſu catilli, quem ſecum circumferre ſinguli ſoliti ſunt. Non deſunt alio nomine Genguis, qui res item furto ſurreptas, fureſque ipſos per diuinationem demonſtrent. Ij in præcelſo

A montis iugo sibi domicilium collocarunt: oris atro colore ob assiduam solis, pluuiæ, venti, geluque patientiam. Vxores ducunt, sed non nisi ex suo genere ac stirpe. Iisdem (vt fertur) è capite quasi corniculum quoddam extuberat. Editissimas rupes atque cacumina subeunt, fluuios traijciunt maximos vnius arte dæmonis, qui vt infelices magis in errorem inducat, iubet illos montem quendam altissimum ascendere. Hic eum miseri ad præfinitum vsque tempus magno cum desiderio præstolātur. Tum illis denique circa meridiem, aut sub vesperam sese offert dæmon, quem sub Amidæ nomine venerantur, transitq; per medium eorum cœtum. ex eo viso tanta in hominum pectoribus ac medullis insidet superstitio, vt nullis deinde rationibus possit euelli. Consueuerat etiam diabolus in alio quodam mōte sese Iaponijs visendum præbere. Quisquis maiore beatarum sedium ac paradisi desiderio tenebatur, conferebat eò sese, eamque visionem exspectabat: deniq; oblatum sibi visum, eiusdem suasu, in interiores vsq; sequebatur recessus ad foueam profundissimam. in hanc dæmon desiliens, cultorem vnà secum ad interitum detrahebat. patuit in hunc modum fraus. Senem ea superstitione captum filius ab eiusmodi cōsilio reuocare frustra conatus, sumpto arcu & sagittis ad locum vsque occultè prosequitur. Cōparet ibi dæmon humana specie non sine splendore quodam. Hunc senex dum venerabundus adorat, adducit arcum properè filius, emissaq; in spectrum sagitta, pro viro vulpem immutata repente figura confixit. Inde B fugientis cruorem bestiæ persecutus, ad præcipitium illud, quod dixi, peruenit, quo in imo permulta ossa reperit mortuorū, quos dæmon per eam speciem ante deceperat. atque ita & à præsente parentem interitu, & cæteros ab opinione vsq; adeo pestifera liberauit. Ad hæc locus est frequentibus Bonziorum cœnobijs admodum celebris (Cosiam appellant) quorum princeps auctorq; perhibetur fuisse Combendaxis veterator callidus, arteque dicendi famam sanctimoniæ consecutus; cùm tamen diabolica planè iura legesque descripserit. Inuentor etiam fuisse dicitur litterarum, quibus nunc vulgò Iaponij vtuntur. Is cùm ad senectutem peruenisset, sese vltrò defodit scrobe profunda quadratæ formæ, cubitorum circiter quattuor, eamque deinde seueris verbis aperiri omninò vetuit, neque enim in præsentia mori se; post aliquot millies millena annorum millia virum quendam doctrinæ laude præstantissimū in Iaponis regna venturum, nomine Mirozu: tum se quoque demum è fouea prodíturum: interea fessum diuturnis laboribus corpus quiete velle reficere. Circa ipsius sepulcrum lampades ardent multæ è varijs eò missæ prouincijs; persuasum est enim genti, quicunq; in id monumentum exornandum largi ac benefici fuerint, eos nō in hac modò vita diuitijs auctum iri, sed etiam in altera ipsius Combendaxis patrocinio futuros incolumes. Eius porrò cultui qui sese mancipant, intra ea cœnobia quasi claustra concluduntur, capil-C lo in speciem abdicatę vitæ secularis abraso, cùm tamen ibi deinde, prout eos egit libido, in omni flagitiorum genere volutētur. In illis ædibus, quæ (vt dixi) permultæ sunt, præter magnam laicorum turbam, Bonziorum sex circiter millia numerantur. Mulieribus aditus eò non est, capitali si accesserint pœna proposita. Fatonochaiti præterea domicilium est Bonziorum. Hi magnam puerorū turbam varijs artibus ad omne doli furtique genus erudiunt. Si quos eximia nacti sunt indole, hos de regum singulorum edoctos prosapia ac stirpe, & procerum ritibus; armorum etiam vsu, dicendique arte exercitatos, regio ornatu in alias prouincias dimittunt eo consilio, vt sese regum filios ementiti, per commēdationem speciemq; nobilitatis conciliata mutui nomine pecunia, bene nummati ad se reuertātur. Itaque locus is tanta est apud Iaponios infamia, vt si quem ex ea disciplina fortè deprehenderint, confestim interimant; nec tamen impostores idcirco ab improbitate malitiaq; discedunt. Iaponiæ terræ in Septētrionem adiacet amplissima syluestrium hominum regio, leucas ab vrbe Meaco trecentas. Bestiarum pellibus induuntur, toto hirti corpore, ingenti barba, mystacibus maximis, quas paxillo subrigūt potaturi. Vini gens auida in primis, ad bella ferox, formidolosa Iaponijs. In prælio sauciati, salitis aquis abluunt vulnera. id vnum genti remediū est. speculum gestare dicūtur in pectore; ad caput gladios alligāt sic, vt in humeros manubrium desinat. Sacra habent nulla, cœlum dumtaxat venerari soliti sunt. Aquita perampla est vrbs in regno Iaponis Geuano. illuc frequentes commeant mercimonij caussa, itemq; vicissim ad eos Aquitani, sed rarius, quòd illuc delati, ferè perimantur ab incolis. Multa erant præterea in hoc genere quæ scriberem: sed ne sim longior, ad Iaponiorum insanias redeo; qui ad memoriam sui nominis propagandam illud vel maximè pertinere

arbitrantur, inanis gloriæ cupidiſsimi, vt quanto maximo apparatu pompaq; vita ſun D
cti ſepeliãtur. Funerum autem & exſequiarum in vrbe Meaco ritus eiuſmodi eſt. Hora circiter antequam domo efferatur cadauer, amicorum turba veſtitu quàm optimo ad rogum anteit. mox propinquæ ac notæ mulieres progredinntur amictu candido (color ille funeſtus eſt) verſicolori velo caput obductæ. familiam etiã pro ſuis quæque facultatibus ducunt, albo item ornatu ſubſerico. quę verò dignitate atque opibus præcellunt, cedrina ſingulæ magnifico apparatu & artis eximiæ lectica vehũtur. ſecundo loço incedunt pedibus viri permulti ſumptuoſo veſtitu. Longo deinde interuallo Bonzius earum ſuperſtitionum antiſtes auro ſericoque refulgens lectica geſtatur ampla & præcelſa pretioſi operis, Bonzijs ſtipatus ferè triginta pataſatis linteatiſque, atro ſuperindutis pallio textu pertenui. tum cineraceo quidã veſtiũ colore (nam is quoque funeſtus eſt) accenſa prælonga, pinea face, demortuo (ne offendat erretue ignarus viarum) iter monſtrat ad pyram. Huic Bonzij fermè ducenti ſuccedunt, nomen concinentes dæmonis eius, quẽ defunctus in vita præcipuè coluit: ſimul etiam ingẽs catinus ad rogum vſque tintinnabuli vice pulſatur. tum chartacei duo perampla & expanſa figura caniſtri præfixi haſtilibus, chartaceæ item roſæ varij coloris copiam continent: quos qui geſtant, tardiori procedentes gradu, ſic haſtilia ſubinde concutiunt, vt flores illi paulatim in ſpeciem pluuiæ decidant, ventoq; flante ſpargantur: eum videlicet imbrem argumento eſſe aiunt, mortui animam ad paradiſi gaudia penetraſſe. poſt hæc autem, octo prima lanugine Bonzij diuiſi bifariam, prælongas arundines cũ vexillis cubi E
talibus, quibus item idoli nomẽ inſcriptum eſt, per terrã auerſa trahunt cuſpide. Tum ijſdem inſignes litteris, ardenti incluſa candela decem laternæ feruntur, obductis velo pertenui lateribus. Ad hæc iuuenes duo cinereis veſtimẽtis pineas præferunt faculas, dodrantiũ trium longitudine, haud tamen accenſas, quibus deinde rogo flammas inijciant. Eodem veſtimenti colore permulti ſequũtur, verticem capitis adoperti exiguis admodum pileolis mẽto ſubligatis, è nigro fulgẽte corio forma triquetra (quod apud eos honoris indiciũ eſt) ijdem ſchedula inſignes, capiti affixa, in qua nomen eius, quem dixi, dæmonis legitur: quod ipſum quò magis celebretur, pone certus homo tabellam oſtentat cubiti longitudine, dodrantis latitudine, albo velo tenuiſſimo tectã, inſcripto ex vtraq; parte eodem illo nomine litteris aureis. Tum demum à quattuor viris, lectica ſedens magnifica defunctus ipſe geſtatur in veſte candida, demiſſo capite, iunctiſq; precantis habitu manibus. ad cæterum amictum extima toga papyracea ſuperadditur libro exarata, quem Deus ille ſuus, cùm in terris ageret, ſcriptũ reliquiſſe perhibetur, cuius præſidio meritiſque vulgò ſe compotes fore ſalutis exiſtimãt. Cadauer filij ſubſequuntur, quàm elegantiſsimo cultu corporis: quorum natu minimus pineam item fert facem ad ignem pyræ inferendum. Extremum agmen eſt magnæ hominum multitudinis ijſdem quæ modò dixi pileorum inſignibus. Vt ad locum exſequiarum peruentum eſt, Bonzij vniuerſi & cætera ſimul turba cum ſtrepitu æramentorum catino- F
rumque horæ ſpatio dæmonis illius nomen magnis clamoribus inuocant. Deinde hoc maximè modo fit buſtũ. Area quadrata ſatis ampla, cancellis eminentibus, & velo craſſiore ita præcincta eſt, vt ſingulis in quattuor cœli plagas ianuis introitus pateat. In medio fouea referta lignis, tecto eleganti opere ex vndulata materia ſuper eam excitato, duas habet è regione menſas vario ciborũ genere (piſcibus tamen exceptis & carnibus) præſertim verò carycis, medicis malis, placẽtis affatim inſtructas. Stat etiam in earum altera vaporarium vaſculũ ſuffimẽti cauſſa prunis impoſitum, & lignum aquilanum in diſco. Vt igitur eò deuentum eſt, lecticæ vinculum inijcitur è fune prælongo, quem, qui adſunt, certatim manu apprehendẽtes vociferantur, vt diximus: poſtea totum ſeptũ introrſus terna luſtratione circumeunt. Deinde lectica pyræ ſuperimpoſita Bonzius earum cæremoniarũ antiſtes, carmen effatus, quod circumfuſa turba nequaquam intelligat, accenſam faculam ter ſupra caput in orbẽ idcirco circumagit, vt eo ſignificet gyro, defuncti animã nec originem habuiſſe, nec verò finẽ aliquando habituram eſſe. Rotatã inde faculam abijcit: hanc duo è defuncti filijs cognatiſue arreptã ſtantes ad lecticæ latera ad Solis ort alter, alter ad Occaſum, ſuper cadauer ipſum mutuo ſibi quaſi honoris & officij cauſſa ter vbi porrexerint, deinde in lignorum ſtruem inijciunt. Superinfunditur oleum ſtatim, cum aquilano ligno & alijs odoramentis, prout copiæ ſuppetunt, magnoq; incendio corpus in cinerem vertitur. Interea filij ad mẽſam accedunt, & aquilano ligno in vaporariũ indito, ſolenni ſuffitu parentem quaſi iam ad

cœle-

A cœlestium numerum adſcriptum ſupplices venerantur. Adoratione peracta, merces laborum Bonzijs pro dignitate perſoluitur: Antiſtiti quinque vel decem vel etiam viginti aurei nummi: cæteris vel argentei deni viritim, vel certus caxarum numerus: prandium verò paratum (amicorum ac Bonziorum turba dimiſſa) vel buſti miniſtris, vel pauperibus vlceroſiſq; relinquitur. Poſtridie liberi cũ affinibus & amicis ad rogũ reuerſi, cineres, oſſa, denteſq; demortui in vas inauratum impoſita, domum referunt, ipſumque vas veſte contectum in medijs ædibus locant. frequẽtes adſunt iterum Bonzij ad priuatas exſequias: eædemque ſeptimo die denuò repetuntur. Deinde tranſlati certum in locum cineres terræ mandantur, quadrato impoſito lapide, in quo ductis à ſummo ad imum vſque maioribus litteris, nomen deſcribitur dæmonis, quemcunque demortuus in vita coluerit. inde continuis diebus ad ſepulcrum ſe filij conſerunt, ibi ſpargunt roſas, ibi calidam apponunt, vt habeat defunctus, vnde ſitim leuet. nec ſolùm die, ſed menſe etiam & anno ſeptimo priuatos intra parietes eadem funebria iuſta recurrunt, ingenti videlicet Bonziorum ſagina, crebriſque vindemijs. Omnino in hæc funera impenſa fit à locupletioribus aureorum rrium circiter millium, à tenuioribus ducentorum trecentorumue. nam quorum tanta eſt inopia, vt funeri ſumptus deſit, eos per noctem ac tenebras nullo apparatu vel pompa in ſterquilinium abiectos humi B defodiunt. Aliud eſt etiam genus funeris, quod viuentibus in ora præcipuè maritima ducitur. Ij cùm Amidæ ſeſe eximio quodam cultu deuouerint, eius viſendi cupiditate flagrantes, mortem vltrò ſibimetipſi conſciſcunt. Ac primùm emendicata per dies aliquot ſtipe, & in manicas indita, publicè concionantur ad populum, totamque conſilij ſui rationem exponunt, magna omnium approbatione; tantam quippe ſanctimoniam cuncti ſuſpiciunt: deinde ſumptis falcibus ad vepres ac ſentes, qui ad beatorum ſedes iter impediunt, pręcidendos, nauigium conſcendunt nouum, ſaxiſque ad collum, brachia, renes, crura, pedeſque religatis, in altum prouecti, vel perforato de induſtria merguntur alueo, vel etiam deinceps In mare ſinguli ſeſe præcipitant. Alueo vacuo confeſtim ignis ab amicis ac propinquis officij cauſſa proprio ſeparatim nauigio proſecutis inijcitur, nefas putantibus nauem tantis religionibus conſecratam, ab vllo prorſus in poſterum attingi mortalium. Sanè, dum nos peteremus Meacum, octo diebus antequam ad Inſulam Hiu peruenimus, viri ſex, fœminæ duæ ſimul eo genere lethi perierant ad oppidum Fore. His deinde populus ædiculam vniuerſis, columnam pinumq; ſingulis perpetui honoris cauſſa prope littus erexerant, & impoſita baculis complura chartæ ſegmenta, ædiculæ toto tecto defixerant, carminibus plurimis intra parietes propoſitis, quæ beati illius cœtus egregias laudes celebrarent. Itaque viſebatur locus die noctéque ſuperſtitioſiſsimè. Ac fortè per eos dies dum ad quendam infantem Ba-C ptiſmo luſtrandum ego & Ludouicus Almeida rendimus, illac nobis iter facere contigit: atque eo ipſo tempore prodeuntes è ſacrario quinque circiter vetulæ cum globulis precatorijs, quæ vulgò roſaria dicimus, (adeò Chriſtianos mores Lucifer æmulatur) partim ludibrio noſtram ridere demẽtiam, partim ſeuero vultu nobis impietatem exprobrare, ſacrũ illud monumentum nulla veneratione honoriſue ſignificatione prætereuntibus. Reſtat vt de Bonziorum concionibus pauca perſtringam. Eæ ſi minus crebræ quã apud nos, certè quàm apparatiſsimæ. In tẽplo permagno cum ſerica ſupernè vmbella ſuggeſtus attollitur. In eo ſtat ornatu ſumptuoſo cathedra: ante cathedrã menſa cum tintinnabulo & libro. Vbi concionis tempus aduenerit, ad ſuum quæque doctorem in varia templa frequentes Iaponiorum ſectæ conueniunt. Ille ſuggeſtum aſcendens, & in ſella conſidens, magnificè ſeſe circumſpicit: deinde indicto campana ſilentio, pauca ex eo quem diximus, recitat libro, quæ mox idem fuſius explicat. Sunt autem hi concionatores viri fermè diſerti, atque ad flectẽdos animos auditorum idonei: & quoniam hiat ſemper auaritia Bonziorum, eò potiſſimum omnis ſpectat eorum oratio, vt populum inducant ſpecie pietatis ad ſua locupletanda cœnobia, tanto beatiorem in altera vita fore quemq; affirmantes, quanto, quæ ad ſacra vel exſequias pertinent, maiore pompa & impenſa curarit. Cumque ita multæ atque ita inter ſe pugnantes numerentur ſuperſtitiones atque familiæ; in eo tamen vel maximè laborant magiſtri, vt ſua quiſque mẽdacia & fabulas ita diſcipulis probent, nihil vt præterea verum, nihil ad æternam ſalutem tutum, nihil dignum quod audiatur, exiſtiment. Accedunt alia quoque artificia, inceſſus grauitas, oris atque habitus dignitas, denique ſpecies omnis exterior, quibus rebus Iaponiorum pectora tantis opinionum peruerſitatibus

Nn 3 imbu-

imbuuntur, tantamque ex ijs fiduciam ac spem salutis æternæ concipiunt, non solùm vt domesticos intra parietes, verùm etiam in publico, totaque vrbe rosaria ferè semper manu percurrant, ab Amida Xacaque diuitias, honores, bonam valetudinem, sempiterna gaudia suppliciter postulantes. D

Quæ cùm ita sint, carissimi fratres, existimare potestis ipsi, quanto Dei auxilio indigeant, non modò qui in hæc loca Euangelium afferunt, sed etiam qui allatum accipiunt, seque relictis idolis ad CHRISTVM adiungunt: quippe tot à diabolo machinis oppugnantur, ita solicitantur assiduis Bonziorum dissuasionibus, postremò ab affinibus amicisque adeo contumeliosè, molestè, acerbeque vexantur, vt nisi diuina gratia sacrificijs ac precationibus Ecclesiæ Catholicæ conciliata subueniat, multorum vel potius ferè omnium fidem atque constantiam his certè nascentium Ecclesiarum initijs valdè periclitari necesse sit. Quò magis vobis, qui salutem animarum tam vehementer expetitis, Iaponitos hosce greges præcipuè in Domino commendatos esse par est. Nos Sacaium ex itinere venimus quinto Calen. Februarias. Ludouicus Almeida quibusdam negotijs primùm, deinde etiam valetudine aduersa impeditus, ibi diutius substitit: ego diei non amplius mora facta, profectus inde, Meacum leucarum tredecim Interuallo perueni pridie Calend. Februarias. Aduentu meo cùm cæteri Christiani, tum Gaspar Vilela præcipuè, qui neminem è nostris Meaci toto fermè sexennio viderat, mirum in modum recreatus est. Is quadragesimum nondum ætatis annum excedit, sed cani septuagenarium indicant, frigorum vi vehementer affecto consumptoq; corpusculo. Meacensi lingua, quæ, vt celeberrimi populi regiæque vrbis fertur elegantissima, iam nunc vtitur ita peritè, non modò vt confessiones intelligat, sed habeat etiam cóciones. Quosdam insuper libellos ad pietatem vtiles in eandem vertit linguam, aliosque deinceps non intermittit subseciuis operis vertere. Quod reliquum est, nos omnes Dominus pro sua bonitate perpetuò tueatur, opemque nobis ad voluntatem ipsius & rectè interpretandam, & ritè exsequendam impertiat. Meaco. II. Calend. Martias. M D L X V. E

EIVSDEM AD SOCIOS.

X ijs litteris, quas ad vos dedi mense Februario, multa de Iaponicis ritibus atque superstitionibus cognouisse vos arbitror: alia nunc de rebus præcipuè Meacensibus addam hac epistola, quam puto vobis fore non iniucundam. Ego, vt scripsi ad vos antea, Meacum attigi magna Christianorum lætitia pridie Calendas Februarias: incidit meus aduentus in ipsum noui anni initium, quod hac hyeme Iaponij à Calendis Februarijs auspicati sunt; varius enim est in his regionibus anni cursus; longè alia atque apud nos ratio temporum, atque descriptio. Vetus est autem gentis mos, vt anno ineunte, ab die nono Lunæ adusque vigesimum, regni proceres, & Bóziorum principes ad Regem quisque suum salutandum non sine donis accedant. Ea sunt ferè magnus chartæ numerus, aurea flabella, arma affabrè facta, & alia eiusmodi. atque hæc consuetudo, iam inde ab antiquis ducta temporibus, cùm in alijs omnibus regnis, tum verò in hoc Meacensi tanto diligentius retinetur, quanto Cubus, honore atque amplitudine cæteris omnibus Iaponis Regibus antecellit: atque idem honos vxori quoque ipsius, matrique tribuitur. Hos autem salutatores Cubus longo cubiculorum ordine admittit ille quidem in penetralia, operis eximij peristromatis aureis adornata; sed ad eorum verba salutationesque (ea loci & personæ maiestas est) nihil omninò respondet: insignibus tantùm Bonzijs quibusdam id habet honoris, vt flabellum quod tenet manibus, paululum inclinet; atque in hunc modum primæ nobilitatis viri induuntur: nam inferiorum ordinum hominibus, quamquã locupletissimis, & longè pretiosissima dona ferentibus, nullo pacto ad eum aditus est. Et quoniam ad viam Euangelio muniendam, & existimationem apud rudem ignarumque veræ virtutis & gloriæ populum colligendam pertinere magnopere visum est, vt Euangelij præcones nequaquam exclusos inde fuisse constaret; dedit operam Gaspar, vt illum ipse quoque per idem anni tempus inuiseret. ac superioribus quidem annis aulici cuiusdam beneficio potentis viri, ad Christianam religionem propensi, aliquoties introductus est: F

nunc

A nunc verò mihi quoque eiusdem opera patuit aditus. Cubum ergo primùm, deinde vxorem, postremò separatis in ædibus matré inuisimus, honesto comitatu ad regiam vsque deducti:& cùm benignè accepti sumus ab omnibus:tum verò à matre humanissimè,quippe quæ non modò potionem nobis misceri i· ssit à famulis,verùm etiam Zacanam(salsamenti genus id est oliuarum instar)de mor. paxillis insertam;suis ipsa manibus honoris caussa porrexit. Eam inuenimus in cœtu nobilium fœminarum sedentem ante sacellum ornatissimũ, in quo erat Amidæ puerilis effigies egregiè picta cum diademate, aureis è capite radijs emicantibus. mirum ibi silentium, mira modestia, mira denique domestica disciplina:vehemẽter dolendum vt sit, tantam indolem tantis diaboli fraudibus opprimi;orandusq́ue sit etiam atque etiam Dominus,vt hasce tenebras,Euangelij splendore pro sua infinita bonitate disijciat.

Vt eo functi sumus officio, postridie Gaspar ad neophytos reuisendos abijt Imorim;ego Meacensibus prædicare Euangelium institi,cùm alijs,tum verò quibusdam è Cubi familia viris illustribus,qui ad nos ventitare cæperunt:ex ijs tres audito iam aliquoties verbo Domini,Baptismum à nobis vehementer efflagitant;sed idcirco differtur,vt interea melius Christiana rudimenta atque instituta percipiant. Auditores habemus mirum in modum curiosos;nullum quærẽdi finem faciunt,præsertim qui sunt è Ienxuana familia,quæ omni sublato numinis metu,corporis voluptates pecudũ more persequitur. ij nihil in animum inducunt credere, nisi quod cernunt oculis, manibusq́ue contrectant: quamobrem expugnãtur difficillimè, nec nisi euidentibus planè demõstrationibus cedut.Obijciunt autem nobis inter alia;si quidem est Deus,vt dici-

B mus,idemq́; adeo bonus est;cur ad hoc vsque tempus celauit bonitatem suam,eamque tam serò Iaponijs declarauit? respõdetur autem ad hæc omnia sic, vt contradicere nequeant: sed tantæ,tam densæ illis tenebræ sunt, vt insolitam Euãgelij lucem vix pauci admittant: qui tamen eo sunt ingenio atque indole præditi, vt vbi verbum Dei quasi terra semen acceperint, quò tardius acceptum, eò diligentius amplectantur ac foueãt. In vniuersum autem, Iaponiorum ingenia ad Christianam religioné in primis idonea sunt,præstantq́ue non solùm in cognoscenda veritate sedulitatem ac studium, sed etiam in retinenda fidem atque constantiam. tres quidem ij quos modò diximus, aulici, tanta in eo genere diligentia sunt, non modò vt Christianæ doctrinæ præceptiones ac formulas suo descriptas chirographo deinceps memoriæ mandẽt,idq́ue celerrimè;sed etiam quæ ex concionibus nostris audiere, domum regressi in commentarios referant, præsertim quæ de mundi creatione, de immortalitate varijsq́; viribus ac facultatibus animæ differuntur. Eos deinde cõmentarios offerunt Socio nostro Damiano recognoscendos idẽtidem. Et cùm eiusmodi gentis natura, tum illud quoq; vel maximè Christianam caussam adiuuat,quòd multæ sunt superstitionum sectæ,nõ solùm diuersæ ac variæ,sed etiam inter se pugnantes: quò facilius est,diabolica mẽdacia fraudesq́; conuincere. Circa Meacũ in patentibus campis plurima sunt idolorũ phana, è quibus ad ij Christianorum ductu nonnulla: in ijs quoddam est Amidæ sacrum ab vrbe quattuor

C ferè passuum millibus,à priscis Imperatoribus cõditum ac subinde renouatum, longitudine vlnarum centũ circiter & quadraginta. ingentes habet valuas in medio. ingredientibus obijcit sese suggestus,in quo Brachmanis habitu,perforatis auribus,mentoque & capite raso ingens Amidæ statua considet. supra statuam quasi pro vmbraculo pendent excepta catenis multa magnaq; tintinnabula:circa,ludentium specie triginta cernuntur milites strictis telis armati, saltantes Aethiopes, anus venefica, dæmonesq́; teterrimi: effingitur etiam certa quadam imagine vẽtus, horrificoq́; aspectu tonitrua: ad hæc septeni gradus ad templi totius longitudinem porriguntur:in ijs ordine certo dispositæ vnius Canonis Amidæ filij imagines omnino mille, hinc inde quingenæ,eadem omnes forma,ore venusto,egregiè factæ,tricena brachia totidemq́; manus ostentant: è quibus duo tantùm ad reliqui corporis magnitudinem apta proportione conueniunt,cætera parua sunt, duo etiam lumbos præcingunt. Singulæ porrò statuæ bina tenent iacula,pectus insignitę septenis hominũ vulticulis,corona capiti imposita cum diademate radiante. Sunt autem cuncta eius templi nõ modò simulacra,sed etiam quę diximus tintinnabula, & ipsæ catenæ magna obryzi auri copia scitè admodum ab imo ad summum vsque verticem intecta sic,vt fulgorem intuentes oculi ferre vix possint: locus est celeberrimus, multiq; eò longinquis è regionibus religionis caussa confluũt.

Inde passuum interuallo duûm circiter millium, collis attollitur, ad cuius radices

veterem quãdam academiam multis diſtinctam cœnobijs tenui fluens aqua riuus cir- D
cuit amœniſſimus: multa ibi delubra, quorum in aliquibus magno cultu adoratur ſta-
tua cacodæmonis, facie magis etiã quàm apud nos pingitur, fœda & horribili. in ſum-
mo autem colle ingentia tria lignea templa, ligneis item columnis mira craſsitudine
ſuſpenduntur, infimo pauimento ſtrato laterculis læuigatis. In eorum vno coloſſæum
immanis magnitudinis Xacæ ſignum, ſingulas habet ad dextram læuamq; ſtatuas pau-
lo minores: à tergo autem quoddam quaſi folium exſurgit, ex quo ſigillorum vnius
palmi duo circiter millia prominent, infanteſque præterea bimi ferè quadraginta. de-
nique latus vtrumque templi, ſparis armati dæmones bini cuſtodiunt: hæc autem au-
rata ſunt omnia. Alterum eſt templum probandis, & laurea donandis veteri academia-
rum more ſcholaſticis deſtinatum. In eo pulpitum, vexillis compluribus è ſuperiori
parte pendentibus, eminet ligneum, in quod ſcalis tribus aſcenditur. eſt ibi menſa cum
cathedra parata magiſtro, qui actibus eiuſmodi præſidet, itemq; ad imum ſuggeſtum
altera in vſum diſcipuli, qui eo iudicio probandus, inſignibuſque doctrinæ publicè
decorandus eſt. templum autem ipſum lacertæ, ſeu ſtellioni dicatum eſt, quem vulgò
Deum & præſidem litterarum & eruditionis exiſtimant: huic nulla neque ara, nec ſta-
tua, vt cæteris Dijs erigitur. in ſummo tantùm laqueari, multiplicem conuolutus in
ſpiram ingenti orbiculari depingitur forma, vt ſcholaſtici dum eum ſupplices vene-
rantur, oculos mentemque ſimul ad ſuperna cogantur attollere. Tertium phanum al-
titudine duo proxima ſuperans, clauſum offendimus. è regione ſunt ædes perampla, E
cælatura magnifica; ſcholaſticorum id domicilium eſt. multa erant præterea ibidem
viſenda, ſed imminente iam nocte reuertimus.

Hæc habui quæ ad vos in præſentia ſcriberem. ea ſi minus læta videbuntur, quòd
parum videlicet ad rei Chriſtianæ amplificationem attineant; eò diligentius orandus
erit vobis Dominus, vt de Eccleſiarum incrementis, & rei Chriſtianæ progreſſibus
multa nobis in poſterum ad vos, maiore cum animi noſtri veſtrique fructu, ſpiritali-
que ſolatio ſcribere liceat. Quamquam poſt noſtrum ab vrbe Firando diſceſſum non
peſſimè poſita eſt opera: Deo quippe adiuuante Iaponij ſexaginta ad Chriſtianorum
numerum adiuncti ſunt. Quod reliquum eſt, nos omnes pro ſua clementia Dominus
perpetuò tueatur, ac protegat. Meaco, pridie nonas Martias. M D L X V.

EIVSDEM AD SOCIOS.

VOD vos velle maximè intelligo, id hiſce litteris agam,
vt Eccleſiaſtica primùm, tum cætera perſequar. Quadra-
geſimæ diebus Dominicis omnibus Gaſpar Vilela Euan- F
gelium declarauit. quarta quaque feria Damianus noſter
de Pœnitentiæ Sacramento copiosè diſſeruit. ſexta, ſacro
miſſæ peracto, non deſtitit Iaponius puer ex ijs quos e-
ducamus, de Paſſione Domini verba facere: quam in ſen-
tentiam, conuenientibus nocte neophytis, Vilela denuò
diſputabat, ijs præcipuè locis inſiſtens, quibus auditores
ad pietatem excitari maximè poſſent. Dominica in Palmis
(quoad eius fieri potuit in tanta ædium anguſtia) Catholico more cæremonijſque
tranſacta eſt. inde ex oppidis finitimis atque etiam remotioribus neophyti ad indul-
gentias (quas à ſummo Pontifice datas Catholico ritu proponimus) Paſchatiſque ſo-
lennia frequentes venire cæperunt. in ijs quidam cum vxoribus liberiſque nobiles vi-
ri, quamquam lecticis aut equis vſi, tamen aſſidua pluuia valde vexati, pietatis laudem
cumulauere patientiæ meritis. Vilela ducentorum ferè & quinquaginta confeſſioni-
bus auditis, quinta feria in cœna Domini mandatum Euangelicum de mutua dilecti-
one publicè docuit. poſtea cùm de Euchariſtia ſuauiſsimè peroraſſet, cœleſtem panem
Chriſtianis circiter ſexaginta diſtribuit: qui cùm ex intimo ſenſu, & gaudio ſpiritali,
copiam funderent lacrymarum, ſanè quàm ingenti nos affecere ſolatio. in ſacello inti-
mo Ludouicus Almeida ſepulcrum erexerat ornatiſsimum. in eo Corpus Domini
conditum eſt, armatique cuſtodes adhibiti. Veſpere, ſolénibus officijs perſolutis, puer
Iaponius in exponenda Paſſionis Domini ſerie collecta è quattuor Euãgeliſtarum hi-
ſtorijs, horas duas fermè conſumpſit. quæ deinde explicatione potiſsimum indigere
ſunt

A sunt visa, in ijs Vilela ex instituto declarandis immoratus est, suadens auditoribus pœnitentiam; sed calcar videlicet currentibus: nam cùm sæpe aliàs, tum eo maximè anni tempore voluntarias ab sese pœnas, easque adeo acerbas exigere soliti sunt, sum operæ gratulandum vt sit, in vltimis hisce terrarum finibus, inter tot idolorum cultores, in ipso denique (vt ita dicam) regno diaboli, sacratissimæ Crucis trophæa, salutaremq; humano generi mortem Christi Domini, tam incitatis hominum studijs, tanta religione, tam grata memoria celebrari. Maioris hebdomadæ luctum atq; tristitiam, ingens gaudium Dominicæ Resurrectionis excepit. à media nocte, domus Christianis completa est, liturgiam & supplicationem matutinam exspectantibus. ea peracta, simul etiam Christianis aliquot Eucharistiæ Sacramento refectis, concio habita est de Resurrectione Domini Paschalibusque mysterijs. inde conuiuio excepti sunt, quod Natali die & Paschate Domini solenne Gaspar instituit eo cõsilio, vt quàm arctissimis Christianorum animi caritatis ac beneuolentiæ vinculis inter se iungãtur. simul etiam per eam occasionem colloquia de rebus cœlestibus habita, ductaque præ dulcedine ad vesperam. quædam præterea è diuinis laudibus decantata. quo strepitu exaudito gentiles, præsertim quòd nonnihil de apparatu ædiculæ nostræ cognouerant, instare vehementer vt fores aperirentur: obsisti non potuit: introiere permulti, plerique verò mulieres diuino quodam instinctu nixæ ante aram genibus, manibusque sublatis, effigiem Christi Domini supplices adorarunt. Posthæc neophyti, qui ex oppidis vicinis ad

B festa conuenerant, Gaspare officiosissimè salutato digressi sunt. nunc autem id Gaspar agebat, vt sibi diuersorium conduceret prope regiã in superiore vrbis parte, quod toto iam ferè triennio frustra conatus est; vt ibi quoque posset Euangelizare cõmodius. Verùm satis iam de rebus Ecclesiasticis: ad alia veniamus. Ante discessum Almeidæ, cùm tempus eius reuersionis adesset, perducti sumus vterque ad insignia quædam vrbis ędificia ac templa, quorũ tanta est religionis ac magnificẽtiæ fama, vt ad ea visenda ex alijs omnibus regnis peregrini Meacum fere assiduè confluant. Ex ijs nonnulla perstringam: infinitum est enim singula persequi. Aedes igitur quasdam Cubi primùm adiuimus eximio quodam artificio atque elegantia exstructas oblectationis & animi caussa. nihil ego nec in Europa, nec in tota India tale conspexi. ijs horti subiecti sunt cùm alijs arboribus ignotis in orbe nostro, tum cedro, cupresso, pinu, malis medicis consiti: quæ omnes arbores, varias in figuras artifici manu coactæ, cameras, tintinnabula, turres, aliaque id genus plurima referunt. iam lilij, cyani, rosæ, florumque tanta est copia, tanta colorum odorumq; varietas, non solùm vt aduenas ac peregrinos, verùm etiam domesticos ipsos atq; cultores eum voluptate atq; admiratione retineant. neq; horti modò, sed vrbs ipsa quoq; pulcherrima. viæ latæ ac directæ, foribus arcium instar (quę res furta & latrocinia maximè prohibet) occluduntur. in ijs variarum mercium institores, opifices, ac sellularij, cùm alia in vsus deliciasq; mortalium, tum præ-

C sertim aurea flabella conficiunt, sericamq; cuiuslibet operis textrinam exercẽt. in medio celeberrimum Amidę phanum cùm omnibus horis diei, tum verò sub noctẽ clausis iam tabernis frequentissimè visitur, iactantur à populo nummi cum precibus, & simulacrum adoratur. nos eò ex hortis Cubi via lõga lataq; perducti, inde sumptuosissimas præfecti Meacensis nuper instauratas ædes adiuimus: quibus item horti coniũcti, non modò arborum multitudine artificiosisq; figuris delectant oculos, verùm etiam aquæ limpidissimæ copia, quæ à nouẽ circiter passuũ millibus excisa rupe, regali sumptu perducta, lacum in hortis medijs efficit, in quo cõplures variæ magnitudinis insulæ, ligneis lapideisque peruiæ pontibus, vsquequaq; lætissimis arboribus opacantur. Inde quanquã fessos iam, ac reditũ cogitantes, neophyti nos longius pertraxere. multa igitur prætereuntes phana, ingentem ingredimur lucum, in quo Bonziorum cœnobia quinquaginta miræ amplitudinis, à regum & principũ liberis qui sacris addicti sunt, magnificè & sumptuosè incoluntur: facitq; ipsa vicinitas, vt eorum præfecti se inuicẽ elegantia munditijsq; superare contendant. Ex ijs aliquot inspeximus obiter. Cuiusdã est ianua lignea egregio quodã artificio, longeq; alia atq; apud Europæos forma. hæc nos in xystum induxit stratum quadrato lapide nigro, parietibus vtrinq; excurrentibus opere tectorio læuoris atq; candoris eximij. Xysto nouum quoddã genus hortorũ prætenditur; in quibus manu facti colles è saxis ad eam rem è longinquo petitis, frutetis consiti, pontibusq; coniuncti cernuntur. Solum partim arena crassiore admodũ candida, partim etiã atris lapillis obducitur, è quibus passim elati maioris formæ lapides,

ex imo

ex imo leueoia, violas, ac flores emittunt adeo artificiosè commistos atque dispositos, D vt cùm in orbem singulis anni temporibus floreant, ver ibi perpetuum esse videatur. Multa prætereo, tum ne longior sim, tum quod ea verbis assequi me posse diffido; sed illud nō omittam, quod in reditu vidimus. In medio phano quodam, machina lignea sculptilis varijsq; picta coloribus, multis forulis collocatos continet libros ab vno Xaca conscriptos. eademque, vt est versatilis, quem quisque voluerit librum offert protinus. & quidem tanta est voluminum copia; vt incredibile sit, vel vna ætate à multis auctoribus, vel multis ætatibus ab vno auctore confici potuisse. eorum autem vsus est maximus non in Iapone modò, sed etiam in Sionis regionibus, vnde omnis Iaponica fabulositas & superstitiones primùm exstitisse, atq; inde paulatim oram Sinarum, Peguſiam, Bengalanam, totumque eum tractum in Bisnagam vsq; peruagatæ dicuntur. Aliud etiam phanum in reditu vidimus inferorū regi dicatum, cuius præcelsum horrifico trucique adspectu simulacrū regio sceptro insignitum, duobus hinc inde ingentis item staturæ dæmonibus cingitur, quorum alter calamo describit hominū noxas, alter descriptas in tabula recitat. parietes picti, varias inferorū ostentāt pœnas, quibus plurimi sexus vtriusq; mortales dæmonum ministerio cruciantur. Celebratur autem ædes hęc, augeturq; pecunijs fere assiduè: nunquam enim desunt, qui ad regis effigiem timore perfusi, ea ab sese tormenta atque supplicia deprecentur. Atque hæc illo die. Postero autem, Christiani cuiusdam principis inuitatu ad audiendas Bonziorum conciones in suburbana cœnobia (sunt autem exitus ex vrbe spatiandi caussa gratissimi) E venimus. egressi, turbam virorum æquè ac fœminarum cum suo quemq; rosario supplicantes adspicimus. percontati à neophytis, quidnā id esset, dimissam tū concionem esse respondent. interrogati de numero, aiunt homines earum rerum periti, capitum esse quinque circiter millia. addunt insuper, in eo templo quotannis centum diebus continuis ab vno eodemque Bonzio conciones haberi, multis magnisq; indulgentijs auditori perseueranti propositis. Optatum erat nobis omnino aliquem ex ijs concionatoribus audire, cognoscendi maximè studio, saluaque religione & officio transferendi ad vsum nostrum, quæ ad conciliandos permouendosque Iaponiorum animos pertinere viderētur. & quoniam allatum est, rem adhuc integram esse in alio quodam cœnobio, pergere porrò illuc vsque decreuimus. eò tendentibus igitur nobis primò Guiuani phanū occurrit, quod ingenti frequentia, superstitione, anniuersarijs mimorum ludis varijsque spectaculis magnopere celebratur & colitur. Inde exeuntes, viam ingredimur pinis vtrinque iucunda admodum specie consitam: simul adspicimus populi concursum, ad concionē citato gressu tendētis. nos vt ad locum peruenimus, moniti à Christianis periculū esse, ne Bonzij si nos adesse sentirent, concionari desisterent, occulto loco ad initium vsque concionis nō sine magna quidem vel admiratione, vel F pudore substitimus è conscientia teporis ac negligētiæ nostræ concepto, cùm interim vnius horæ spatio auditores illi omnes ad parui pulsum tintinnabuli nixi genibus, incredibili quadam significatione pietatis, rosaria manusque tollentes in cœlum, in oratione persisterent, vociferantes assiduè: Namu Amida Ambut. Hoc est: Da salutem Amida: quod ipsum nomen etiam domi forisque, seu emant aliquid, seu vendāt, modulata quadam pronuntiatione gestientes ac libentissimè sępius inuocāt. quin etiam pauperes ipsi inter emendicandum, ijs à quibus eleemosynam petunt, propitium precantur Amidā. Bonzij verò ac legisperiti verba illa plebi inculcare nō desinunt: Ichinem, Amidabut, Sucumet, Murioo, Zai: id est, quisquis Amidæ sanctum nomen ex animo inuocauerit, proculdubio saluus erit. Imperato deinde maiore campana silentio, vt concionator suggestum ascendit, tum nos quoque sensim irrepsimus. phanum erat ad fores vsq; ac porticus refertū viris ac fœminis. in ipsis autem aræ gradibus multi Bonzij considebant manibus intra togam abditis, oculisque demissis. Porrò concionator claro, vt aiebant, genere, decora quidē in primis facie, aspectuq; gratissimo, in excelsa vnde ab omnibus conspici posset sedens cathedra, sericis ad talos vsque perquàm splendidè vestimentis indutus, interiore candido, exteriore purpureo, flabellum tenens aureum; ex libro quem habebat in mensa propositum, quædam instituit subinde recitare, tum fusius explicare, tanta non solùm actionis venustate, sed etiam (vt Gaspar Vilela affirmabat eius linguæ bene peritus, & cæteri qui nobiscum aderant) orationis elegantia atque artificio, vt mirum videri non debeat, eiusmodi homines tanto in honore ac veneratione esse apud veritatis ignaros. Mihi quidem hæc apud animum meum reputanti,

Aſtanti, venit in mentem, non ſine Sancti Spiritus vehementi quodam inſtinctu Franciſcum olim Xauerium tam acri ſtudio tam longinquam hanc peregrinationem expetijſſe Iaponicam. profectò enim hæ gentes, naturæ bonitate, ingenijque præſtantia multis Europæ noſtræ (quod earum pace dictum ſit) nationibus antecellunt. Quòd ſi minus magnificè de Iaponijs vel ſentiunt negotiatores Luſitani, vel prædicant, id nimirum idcirco fit, quòd nō niſi cum populis maritimis negotia contrahunt, qui ab interioribus tantum abſunt vitæ cultu, morumque elegantia, vt præ ijs ruſtici videri propemodum poſſint. Itaque per contemptum ſylueſtres etiam vulgò à Meacenſibus appellantur, cùm tamen alioquin ab humanitate ipſi quoque maris accolæ nequaquam abhorreant. Sed iam finis epiſtolæ ſit. plura propediem: atque vtinam cuiuſmodi omnes optamus. Meaco v. Calend. April. MDLXV.

EIVSDEM AD SOCIOS.

DE ſtatu rerum Meacenſium, & religionis Chriſtianæ progreſſibus ad Paſchatis vſque peracta ſolennia, ſuperioribus litteris ad vos fusè perſcripſi. attexam nunc fratres cariſſimi reliqua, è quibus facilè iudicare poſſitis, quàm aſſiduis veſtrū omniū ſacrificijs pijsq; deprecationibus egeamus.

B Poſtquam à Paſchali conuentu neophyti in ſuas domos & vicina caſtella digreſſi ſunt, nos Meacēſibus Euāgelium prædicare perreximus. auditores minimè deerant. multi etiā diabolicis fraudibus, & Iaponicæ ſuperſtitionis prauitate conuicta, ſic immutabātur afflati diuinitus, vt conſtantiſſimè crederēt, in vno CHRISTO Domino ac Redemptore noſtro omne ſalutis humanæ perfugium eſſe repoſitum. Ventitabat etiam ad nos cum alijs principibus ciuitatis, quidā Regis Mini cognatus, vir ſanè perſpicax: is cùm à nobis multa ſubinde perquireret, litteriſque reſponſa mandaret commentandi cauſſa; tantus illi paulatim veritatis illuxerat ſplendor, non modò vt ipſe in voluntatem Chriſtianę ſuſcipiendæ religionis vehementer incumberet, ſed etiam ſpem nobis adferret fore, vt Mini regnum vniuerſum ipſius opera atque auctoritate ſacroſanctum acciperet Euangelij lumē. Ad hæc, Iobeleum à ſummo Pontifice datum, ad felicē euentum Tridentini Concilij precibus ac ieiunijs impetrandum, in hac vrbe propoſitū eſt octauo ante Pentecoſten die. cuius rei nuntio in pagos & caſtella perlato, magno ſtudio ac pietate ſeſe comparauēre neophyti ad tam inſigne CHRISTI Domini beneficium: & quanquam per eos dies Gaſpar in febrim incidit, & ego non optima ſum vſus valetudine, tamen concurſu ad nos Chriſtianorum facto, Dominica Pentecoſte, imbecillitatem noſtrā Domino fulciente, per occaſionē tam amplæ conſequendæ indulgentiæ, multos & verbo Dei, & ſacratiſſimo

C CHRISTI corpore pauimus, quod illi nimirum, vt ſolent, vberrimo fletu crebriſque ſuſpirijs percepere. is erat Chriſtianæ rei curſus, vt in tantis gentium tenebris, tantaq; aduerſariorum potentia, ſat fecundus: Iamq; parabat Vilela totam hanc Meacēſem obire prouinciam, & prout ſe obtuliſſet occaſio, per ethnicorum pagos & oppida circumferre Euangelium; cùm cæptis interuenit atrociſſimum, & poſt hominū memoriam inauditum facinus, quòd non modò conatus noſtros omninò impediret, ſed etiam nos ipſos in extremum vitæ diſcrimen adduceret. Nam Regulus Imoreſium (de quo ſcripſi ad vos antea) Mioxindonus, deuictis à ſe gentibus quibuſdam potentia atq; opibus auctus, ipſum quoq; Cubum, vt in pace otioq; ſecurum, & imparatum à rebus omnibus, certè nihil eiuſmodi metuentē, imperio quòd magna cum ęquitate regebat, per ſummum ſcelus atq; perfidiam deturbare, ac tyrānidem occupare conſtituit: neq; apud inflammatū dominandi libidine animū, vel Cubi virtus & probitas, vel plurima eaq; maxima ab eodē in ſe profecta beneficia valuere. Igitur aſſumptis latrocinij ſocijs duobus, Narenſium tyranno Daiondono, & alio quodā dynaſta; cum delectis armatorum duodecim millibus repente Meacū iter intendit eo certiore ſpe rei perficiendæ, quod & ipſe Cubi nomine vniuerſæ rei bellicæ præerat, & plurimos habebat in vrbe Meaco ſatellites & clientes. copijs ergo prope vrbē iuſſis opportuno loco ſubſiſtere, ipſe cū fidelium manu ſpecie officij Meacum introit, nimirum vt quibuſdā recentibus honoris inſignibus à Cubo decoratus, ei gratias agat. atq; vt quòd volebat quàm maximè ſine tumultu tranſigeret, ad alia verborū officia illud etiam addit, vt Cubū in ſuburbanum

quod-

quoddam Bonziorum cœnobium blandis precibus ad cœnam inuitet.namque ibi circumuentum adoriri placuerat. Sed cùm res parum procederet, quòd Cubus de confidente prope Meacum exercitu factus denique certior, & suspicatus id quod erat; non modò se Mioxindono minimè crederet, sed etiam fugam pararet (ex qua deinde imprudenti comitum suorũ consilio reuocatus est)Mioxindonus apertè ratus agendum, copias omnes ad regiam propius admouet: ac ne inexpiabili in suum Imperatorem ac Regem odio accensus esse videretur, dum inops consilij Cubus cum familiaribus trepidat, præmittit ad Regiam qui palam denuntiet,se Cubi ipsius caput minimè petere, certis tantùm eius cognatis amicisq́; grauiter insensum, eorũ potentiam vltra ferre nõ posse:itaq; tum demum rem conuenturam,seq́; inde cum pace abiturum,si complures proceres, quos nominatim in schedula descripserat, quamprimum interfici iubeat.ad hæc tam insignis impudentię postulata,ira percitus is qui ad ea cognoscẽda Cubi iussu prodierat, grandis natu aulicus ille ipse qui nos ad Cubum introducere consueuerat, abiecta quam legerat schedula, verbisq́; grauissimis in parricidas inuectus,ad extremũ addit, rebus iam desperatis quoniam quidem alia ratione non posit, certè voluntaria morte sese officio fideiq́; suæ satis esse facturum. His dictis regressus in regiam,coram ipso Cubo strictum pugionem gentis more sibi condit in viscera, & moribundus occumbit.eodem ipso leto quattuor alij, cùm præ timore occlusis ianuis nõ admitterentur, mox In ipso regiæ periere vestibulo. Senis verò demortui filius,vt patrem conspexit exanimem, præceps dolore atque iracundia fertur in coniuratos infestus,pugnansq́ue perimitur:tum illi pluribus locis palatio flammas inijciunt, quòd Cubus vbi sensit;certus prælio potius quàm incendio mortẽ oppetere, ex honestissimæ grauissimæq́ue fœminæ matris amplexũ se proripit, vaditque cum suis armatus in confertam hostium aciem: ibi quàm acerrimè dimicans, vẽtrem hastili, caput sagitta confixus,duobus præterea vulneribus acceptis in facie,concidit: super eum præliantes egregiè centum circiter aulici primæ nobilitatis viri sternuntur: quorum cùm animi magnitudo ac fidelitas omnium, tum præsertim adolescentuli cuiusdam quartumdecimũ annum agentis enituit:qui cùm in certamine hostes pæne obstupefecisset audaciæ miraculo, eumq́ue viuum sublato vndiq; clamore conarentur excipere; ille Cubum defunctum intuitus, sibiq́ue turpissimum ratus Regi suo Dominoq́; superstitem esse; gladio confestim abiecto sicam arripuit, abscissoque sibimet gutture eandem sicam adegit in viscera.Inter hæc hostes, qua per incendia patuit aditus, in regiá frequentes irrumpunt; fratrem Cubi Bonzium vnà cum matre, nequaquam vel huius senectutem vel illius adolescentiam miserati, acerbissimè contrucidant: regia gaza diripitur: cuncta ferro flammaq́ue miscentur: honorariæ puellæ ac pedissequæ regulorum fere ac principum filiæ & clarissimis ortæ familijs, omnia miserabiliter eiulatu gemitibusq́ue complẽtes, inter obsessos armatis exitus conantur sibi fuga consulere:quarum aliquæ vestimentis etiam in illa ipsa immanitate petulanter atq; procaciter à militibus exuuntur: aliæ verò ad viginti,dum ancipiti metu distractæ, hinc micantes horrent gladios, inde fæuienti perterrentur incendio; in conclaue quoddam abditæ quo nondum flammæ peruaserãt,igne deinde grassante opinione celerius,ibidem oppressæ atque ad vnam omnes absumptæ sunt. porrò Cubi ipsius filiæ duæ ad pedes hostium prostratæ suppliciter,Christiani cuiusdam beneficio,in ædes propinquas amicorum,incolumes euasere. at mater ipsarum regina,inter ancillarum greges tum quidem elapsa feliciter,in quoddam sese cœnobiũ recepit,passibus mille circiter & quingentis ab vrbe disiunctum;sed paulo post à conquisitoribus deprehẽsa,vbi sese Daiondoni & Mioxindoni iussu morti destinatam esse cognouit; chartam atque atramentum poposcit, scripsitq́; sua manu multis verbis ad filiam vtramque litteras,quarum erat clausula, viro suo per summam iniuriam à rebellibus interempto, se quoq; nullo suo merito ad necem rapi: verumtamen æquissimo animo sese mortem obire,nec dubitare quin hoc totum pro sua infinita clemẽtia de se statuisset Amida, quò citius ad paradisi gaudia peruenire, ibiq́ue Cubo suo in perpetuum perfrui sibi liceret.Deinde obsignata epistola,cùm Bonzijs apud quos delituerat gratias egisset,ad arã Amidæ perrexit: ibi manibus sublatis iñ cœlum, obtinendæ indulgentiæ caussa Amidã bis inuocat nominatim, & simul cœnobiarcha ad absolutionis indicium manus capiti supplicantis imponit. inde regressa in cubiculum,elatis manibus Amidã rursus appellans, à militibus iugulata est.Iam verò qui Cubo in extremo certamine affuerãt,eorum ædes direptæ, suburbana ædificia solo æquata,cor-

A ta, corpora simul cum ipso palatio concremata sunt. Cubi tantùm cadauer, hostium permissu, à Bonzijs ad rogum ac sepulturam elatum est in cœnobium, quod ille ad eã ipsam rem ingenti sumptu construxerat. primarius autem quidam è Cubi familiaribus peregre proficiscens, cùm rem gestam in itinere cognouisset, Meacum redijt illicò: atque vbi regiam deletam, & omnia versa vidit in cineres; sepulturæ locum rectà petijt, ibique dissecto sibimet ventre super Cubi tumulum corruit. Sorores Cubi duæ sunt Bonzię; quas, quamuis inclusas cœnobio, nihilo minus aiunt peti conuitijs atque ludibrijs hostium: atque ob idipsum à sodalibus perpetuò custodiri, vigilijs distributis, ne sibimet necem ex desperatione consciscant. Nos interea ciuitate ad acerbum adeo spectaculum ingenti pauore perculsa, cùm domum nostram neophyti confugissent, ad preces ac Litanias conuersi videlicet, mortem exspectabamus in singula pænè momenta. nec sanè, quod Bonziorum in nos odium est, quæque eorundem apud Mioxindonum atque Daiondonum gratia & auctoritas, multum ab extremo periculo abfuimus. sed cùm ad nos clam venisset pro amicitia scriba Mioxindoni, pectus feriens, & impietatem Domini sui grauissimè detestans increpansque; multis deinceps nuntijs atque interpretibus vltro citroque missis, magno vix tãdem labore impetratum est, sacra iam veste cęteroque instrumento in pacata loca præmisso, vt exsulatum nobis abire liceret. Itaque Gaspar Imorim ad Christianos profectus est, ego paruam sum relegatus in insulam nomine Cangam. Atque vt intelligatis, nisi hæc tã atrox repente procella exstitisset, quàm lætos Domini vinea fructus ostenderet, quo die discessimus (is fuit sanctæ Mariæ Magdalenæ sacer) eo ipso die, quamquam in magna trepidatione ac tumultu, Bonzius vnus, laici duo è Mioxindoni familia Baptismi Sacramento renati sunt. Quod superest patres fratresque carissimi, vobis orandus est etiã atque etiam Deus, vt afflictas res pro sua bonitate sapientiaque restituat: ne, stultis ratiocinatoribus, & occulta iudicia Domini parum æqua lance pensantibus, plus diabolus ad euersionem Ecclesiæ Meacensis, quàm Christus ad eiusdem tutelam defensionemque valuisse videatur. Ex Iaponis insula Canga. mense Augusto. M O L X V.

B

ORGANTINI BRIXIENSIS ad Socios Romam.

C NON eram nescius (fratres mihi carissimi) quàm grata vestris auribus accidere soleant ea, quæ de nostrorum hominum laboribus atq; periculis ex India perferuntur ad vos. Quocirca prætermittere nolui, quin ex ijs quæ hoc anno pręcipuè contigerunt, nonnulla perscriberem, præsertim verò felicem Francisci Lupij obitum, qui vnà cum fratribus nostris duobus, ante vnum mensem, pro constanti Catholicæ fidei confessione à Mahometanis interfectus est: vt simul intelligatis & quantopere diuino subsidio vestrisque deprecationibus egeamus; & quæ maximè requirantur in eo, qui Indicam hanc expeditionem atque prouinciam expetat.

Illud igitur primum: Patres duos, Ramirum & Alcaram è vita migrasse (quos ignota quapiam in regione viuere putabamus) hoc anno denique pro certo cognouimus. Ij ante biennium Iaponis regna petituri, onerariam quandam in vrbe Cocino conscenderant, sanè inuiti, vel quod nauicularius vir potens, nimia lucri cupiditate, mercatores in suam vnius nauem merces imponere per vim & iniuriam cogeret: vel quod ob idipsum nauis iniusto pondere prægrauata pressaque interitum haud obscurè denuntiaret. Verùm, vt æquè clemens ac iustus est Dominus, sacerdotes hosce duos permisit in eodem versari discrimine, quorum officium ac pia sedulitas tot mortalibus per confessionem sacram expiandis confirmandisque in extremo spiritu non deesset. Secunda nauigatione Malacam vsque delati, atque inde prora in Sinas directa, cùm iam in Sionis peruenissent sinum, atrox repente procella cooritur, eo vento excitata quem Typhonem appellant. Is, ex Occidentali fermè plaga violentus erumpens, & rapida vertigine circa orizontem rotatus, assiduis incrementis horarum circiter viginti spatio

circulum conficit: impetu horribili sæuisque turbinibus vasta illa æquora vehementissimè commouens agitansque: decumanis vndique fluctibus insurgentibus, qui inter sese velut arietantes atque collisi, omnem salutis spem nauigantibus adimunt. Ad hanc igitur tempestatem adeo periculosam, cùm ingens etiam oneris iniqui pondus accederet, solutis carinæ compagibus totam nauem æstus absorpsit, sic, vt nullæ planè reliquiæ superfuerint. Erat in eodem cursu iuncus (onerariæ Sinensis est genus) qui singulari Dei beneficio portum tenuit. ex eo deinde cognitum est, nauem, cùm imminentis exitij signum æneo tormento frustra dedisset Sinis, proprio metu laborantibus atq; solicitis, paulo post haustam fluctibus apparere desiisse.

Perculit casus is vehementer Indiæ colonos: nam & aureorum quadringentorũ millium, & permultorum hominum damnum est factum, complures etiam viduæ atque inopes relictæ mulieres. Neque verò, humana ratione rem æstimantibus, eius incommodi pars minima peruenisse videtur ad nos: duobus è Societate nostra viris amissis, quorum opera magno rei Christianæ vsui in hisce regionibus esse procul dubio potuit. quamquam speramus illos eò migrasse, vbi vel maiori esse nobis auxilio suis apud Deum suffragationibus possint: neque enim parui ducendum est, in eiusmodi caussa pro Christò laborantes, è vita excessisse.

Periculo simili persuncti sunt etiam Andreas Fernandus, & Ioannes Capralis: alter Sinas, alter è Sinis Iaponem petens: quorum vterque asseuerat pro miraculo haberi, si quis Typhonis violentiam effugiat, præsertim verò, si totam noctem sęuire perseuerauerit: itaque in tali re, nautas, desperata salute corporis, ad vota potius quàm ad armamenta; ad expianda peccata, quàm ad humana remedia solere conuerti: quippe non modò vela vis vẽti dilacerat, diffringit malos, & quicquid exstat ex aqua dissoluit; sed etiam ipsa nauigia (præsertim si minus onusta sint) arrepta, & in terras vsque longo tractu contorta affligere dicitur. Occupat autem ventus hic marinum quicquid est Malacam inter & Iaponem, frequens à mense Maio vsque ad Septembrem, quo maximè anni tempore hæc maria nauigantur. Vos itaque, fratres carissimi, qui Sinensem hanc & Iaponicam expeditionem Christianæ fidei propagandæ gratia optatis, comparate vos ad mortem in itinere obeundam, sicuti obiere duo illi priores: & contra, putate vos iter incolumes posse conficere, quemadmodum posteriores hi duo, quos diximus, confecerunt. qui in hisce versatur orbis terræ partibus, huic nihil minus quàm de tuendo corpore laborandum est: ea quotidie vitæ pericula occurrunt. Et sanè ita constitutum & affectum animo quemque esse oportet, mortem vt omninò contemnat: nimius quippe metus, & cura corporis, spiritalem & nostrum & aliorum profectum haud mediocriter impedit: quod in se quisque re ipsa experiri & cognoscere facile poterit.

Anno proximo, Franciscus Viera Goam è Molucis veniens cùm paululum processisset, nauis in syrtes & scopulos incidit, factoque naufragio, mari sese commisit imperitus homo natandi: & bis ad ima demersus, ab vrinatoribus denique semiuiuus ad littus extrahitur: quò cùm cæteri quoque comites fere omnes, aliqua etiam parte commeatus tormentorumque recepta, se contulissent; nouum eos periculum confestim excepit. cùm enim incolæ Mahometani à Lysitanis hostiliter dissiderent, magna eorũ manus ad eos trucidandos accurrit: sed nostri in locum natura munitum sese receperant, cuius opportunitate, itemque tormentorum vsu, ab hostium incursibus tam diu se defenderunt, quoad nauis alia Moluccensis ereptos eo periculo Malacam abduxit. Multa Franciscus capitis pericula narrat, quæ nostræ Societatis homines in Molucis insulis fere quotidie subeunt: mira etiam de neophytis prædicat, qui eo præcipuè anno Christianæ fidei caussa crudeliter oppugnati, magna etiam ex parte varijs cruciatibus interfecti sunt: cùm quidem mulieres ipsæ filiolos partim sinu complexæ, partim manu trahentes, opulentis instructisque domibus cõsultò relictis, per syluas errarent, ne susceptam recens Christianam religionẽ eiurare aut deserere cogerentur: aliæ verò vnà cum liberis, in IESV Christi confessione fideliter persistentes, gladijs impiorum occumberent: multi præterea adolescentuli, eiusdem fidei retinendæ caussa, ingentia maris spatia traijcerent, ex insula tranantes in insulam. Atque etiam illud, idem Franciscus addebat: quo tempore Mahometanorum metu, post naufragium sese munito illo quẽ diximus, continebant loco, eodem contendisse pueros, non plus decimum aut duodecimum agentes annum, qui noctu natantes, veriti ne per imprudentiam iaculis peterentur,

A centur,clamarent:Ne librate,ne librate:Christiani sumus: quorum cõstantia nostri ad lacrymas vsque permoti, & cæterorum quibus opem ferre non poterant calamitatem miserati,eos in comitatum suum gratulantes acciperent.Quin petitis,fratres, vt vitam vobis in hisce regionibus ponere liceat, quoniam quidem ipsæ mulierculæ puerique ad mortem pro CHRISTO obeundam exemplo suo nos prouocant?

Qui è nostris in ora Comorinensi rem Christianam procurant,ijs grauissima impendent pericula tũ à Mahometanis,tum à Narsinganis, quos Badagas vocant, regiorũ fermè vectigalium exactoribus. Est etiam in primis importunum & contumax genus hominum militariũ,qui Naires vulgo dicuntur.Ex ijs quidam iuri dicundo præpositus, cùm in templo nostro forum ageret, Andreas Fernandus, qui Romano in illo collegio quõdam versatus est)indignitatẽ rei non ferens, Mahometanum inde amouere omnino constituit:ad eumque conuersus:An tu facilè patiaris (inquit) eiusmodi munera in vestris phanis exercere Christianos?respondit ille:nequaquam.Rursus Andreas:ita ne verò?delubra vestra dæmoni dedicata,nulli functioni quæ vobis minus decora videatur,patere permittitis:nos nostra templa vero Deo ac Domino consecrata per summũ scelus profanari ac pollui negligemus?tum acriori etiam spiritu:Apage, inquit, apage te.Atque hac increpatione permotus barbarus in præsentia excessit ille quidẽ,sed paulo post,vt erat animo elato ac superbo,doloris impatiens,armatorũ plus centum coacta manu redijt vt Andreã occideret: quasi verò non vnus in id facinus foret satis. B Andreas aũt,cognita re,neophytum comitem suum,ne quid primo illo impetu caperet detrimenti,magna festinatione in templo conclusit:ipse pro foribus, innixus arũdine constitit,mortẽ exspectans.&Mahometani quidem arcubus & sclopis instructi cùm ad essent,hortati se inuicem ad manus Andreæ inferendas,ibidemque satis diu morati(ex quo diuinam prouidentiã in Andrea tuẽdo facile intelligas)deniq; re infecta,nullo plane resistente,discedunt,hominem prorsus intactum atque illæsum relinquunt:ille verò,eiusmodi euentu erectus,& in ea sententia confirmatus est,placere Deo, vt improba illa ethnicorum iuris dicundi consuetudo è sacris ædibus tolleretur.itaq; rem magno conatu aggressus,quod voluit ea tota regione perfecit.Idem cùm neophytum , qui à baptismo sese Mahometanis ritibus contaminare non dubitauerat, in custodiam tradi iussisset;pagani ij apud quos neophytus piaculũ illud admiserat, publicis nuntijs ab Andrea petunt vt hominem eximat è custodia,liberumq; dimittat. æquum esse negat Andreas.Illi iterum ac tertiò repetunt,mortem insuper minitantes.cùm nihilo magis flecteretur,facta manu in hominem ire constituunt.certior fit ea de re Andreas à quibusdam Christianis monentibus vt nescio quò se recipiat:verũ ipse recusat, vtrumq; Id cum inquiẽs hostibus æquè esse obnoxium. Tum è Christianis quidam: Visne, ait, pro C tua defensione populus ad arma concurrat?Nequaquam,respondit.nauigium vos mihi dumtaxat in fugam,si opus erit,instruite.Hæc verba dum fiunt, ecce tibi repẽte magna hostium multitudo superuenit; qui cùm Andreã aliquandiu circumstetissent(mirum dictu)ne asperioribus quidem verbis eo compellato, nedum occiso digressi sunt.

Pagus est alius Mahometanorum,qui,cùm acre incensumq; Andreæ studium Christianę fidei propagandæ ferre non possent;communi consilio cùm primũ illac ei transire contingeret, ipsum è medio tollere decreuerant.verùm simulatque eò peruenit,tanto eos terrore Dominus perculit,vt quasi cum ingenti exercitu in oppidum irrupisset Andreas,ita sese abderent omnes,nec apparere quisquam auderet in publico.

Hæc,vt dixi,atque alia huiusmodi pericula in eo tractu sunt pæne assidua: vt nostri imminentibus hostibus,loca sæpe mutare,sæpe etiã lintres conscendere,atq; in mari pernoctare cogantur.Mahometana est natio Malabarica.ij fermè piraticam exercẽt, Christianis maximè infesti,quod multi iã è Societate nostra senserũt. Petrus Vaes vnà cum Socio missus Damanum,pæne iam absoluta nauigatione,quinque Malabarium biremes obuias cùm vidisset,quã celerrimè ad littus appulso nauigio,cum reliqua naualt turba vectoribusq; descendit:nec tamẽ ita maturare licitum est, quin Malabares extremum agmen assequuti,viros aliquot fœminasque perimerent.Nostri duo non tam pernicitate corporis,aut robore(triduana præsertim inedia & valetudine prope confecti) quàm singulari quodam Dei beneficio præsentiq; ope,ex hostium elapsi manibus,imminente iam nocte sese ignotis inuijsque itineribus ac saltibus commisère. Augebant metum hinc indagantes piratæ,inde incolæ Christianis infensi. cumque totam fere noctem errassent, denique labore ac defatigatione victus Alfonsus in itinere substitit,

 socium-

ſociumq́ue compellans: Mihi quidem, inquit, harum gentium ferltatem (quoniam ſic D
placet Deo) diutius euitare non licet. Tu tibi, frater, ipſe conſulito. Interea ſe dies ape-
rit, armatorum aduentantium manipulum adſpiciunt: haud dubiam rati ſibi cædem
imminere, ad preces, vt in re tali, conſugiunt, ambo ſe ſe victimas offerunt Deo. Sed
res contra quàm putauerant, cecidit; nam Brachmanes quidam eius regionis in pri-
mis opulentus, deſcenſione piratarum audita, ad noſtros conquirendos periculoq́ue
eximendos, eam armatorum manum vltrò dimiſerat. ij ſublatum in humeros Al-
fonſum, pone ſequente ſocio, ad Brachmanem perduxerunt, qui eos liberaliſſimè ex-
ceptos, cibo ſomnoq́ue refectos, datis etiam præſidij cauſſa comitibus, liberos Da-
manum abire permiſit. Eximiam huiuſce Brachmanis (in tanta præſertim barbaria)
humanitatem ac beneficentiam Dominus pro ſua benignitate compenſet. Idem Alfon-
ſus Damano Goam reuertens, in pirates denuò incidit, verùm euentu meliore, quippe
à Chriſtianis prælio commiſſo, biremi vna, celocibus duabus prædones exuti ſunt.

Petrus quoque Martinius hoc anno Bazainum ex obedientia nauigans, in hoſce Ma
labares incidit: à quibus proculdubio captus eſſet, niſi egregiè inſtructum, quo veheba
tur actuarium, medios hoſtes felici conatu atque impetu perrupiſſet: quæ tamen res,
haud omnino ceſſit impunè: etenim nauarchus noſter in ipſo tranſitu grauiter à præ-
donibus ictus eſt. E

P. verò Dionyſius hoc item anno tendens Cocinum, cùm ex itinere Mangalorem
attigiſſet, vbi tum caſtris poſitis Luſitani vrbem obſidebant Reginæ cuiuſdam Chri-
ſtiani nominis inimicæ (quam vrbem deinde captam euerterunt) rogatus vt deſcende
ret ad militis confesſionem audiendam periculoſo vulnere laborantis, cùm iam eſſet
in littore, barbari necopinantes Luſitanos magna vi repente adorti, nonnullos etiam
qui erant cum Dionyſio occidunt: ipſe vt ſe ad actuarium reciperet, non minori peri-
culo in mare ſe proijcit, natandi peritia nulla, mortiq́ue præſenti quorumdam ope ſub
tractus eſt.

In eodẽ exercitu verſabatur cum Socio vno Ioannes Franciſcus Stephanonius. is prę
ter quã quod militũ confeſſionibus audiendis, cũ res exigeret, operã dabat, ſæpe etiam
hoſtiũ telis caput obijciebat ſuũ. quippe qui, quotieſcunq; certandũ eſſet, in primis or-
dinibus imaginẽ præferens Crucifixi, militibus cohortandis inſtaret. circa quem pug-
nantes cùm caderent plures, incolumem ſemper eum diuina prouidentia præſtitit.

Naues Chriſtianorum duæ cùm ab Armuzia ſoluiſſent, in Malabares inciderunt, qua
rum altera capta eſt: altera Dei beneficio effugit, quam Petrus Touarius cum Socio
item vno conſcenderat.

Iam verò tres alij è noſtris, in ijs Melchior Nonnius, Goa Cocinũ verſus profecti, cir
ca mediam nauigationem Malabaribus hiſce piratis occurrunt, qui celocibus aliquot, F
& hippagine equis onuſta, quã de Chriſtianis antea ceperant, onerariam noſtrã aggre-
di non dubitarunt, in primis totius Indiæ grandem ac validam. Sed non paruo ipſis ea
ſtetit audacia: victi quippe fuſiq́ue ſunt, multis ipſorum in prælio cæſis: hippagine et-
iam à noſtris recepta. Nimis longum faciam, ſi cunctas eorum inſidias perſequar, quas
nemo noſtrorũ hoc anno expertus non eſt, cui quidem hæc maria nauigare contigerit.

Salſetanæ inſulę in proximo ſunt, in quibus ethnicorum ducenta, Chriſtianorũ duo
circiter millia numerantur, in eccleſias quinque deſcripta, quibus in ſingulis bini è So-
cietate rem Chriſtianam adminiſtrant. Has porro inſulas euripus bene longus à conti-
nenti diſiungit. in euripi littore ſtatio quædam eſt, vbi à prætereuntibus etiam viato-
ribus Salſetani barbari vectigal per ſummam iniuriam exigunt. eò cùm perueniſſet v-
nus ex decem ijs, quos in ea diœceſi verſari diximus, paucis neophytis cuſtodiæ cauſ-
ſa comitantibus, vt è Socijs quendam inuiſeret, Mahometanorum actuariolis permul-
tis, breui temporis ſpatio circumuentus eſt. Ac primò quidem ſat molli brachio de no-
ſtris conqueri incipiunt, quod in tranſitu ad portorium ſoluendum appellere negli-
gant: deinde, cùm ſacerdos mercatorem ſe negaret eſſe, nec huiuſmodi oneribus obno-
xium; irati nauigiola ſenſim applicant, neophytorum arma nonnulla ſurripiunt, ſacer
dotem ipſum iniectis manibus vi conantur abducere: quod vbi minus è ſententia ceſ-
ſit, vniuerſam denique feritatem ac malitiam expromunt: contis, iaculis, lapidibus ho
minem petunt, ingenti arrepta parma ſe protegentem, neophytis etiam egregiè propu
gnantibus: quorum vnus, cùm iam eius loci præfectus grauem ictum in caput ſacerdo-
tis libraret, aliam nullam cernens defendendi rationem; ex arcu quem habebat addu-
ctum,

A ctum, emissa repente sagitta Mahometanum traijcit: is continuò moribundus in mare delabitur, tum cæteri se recipiūt, sacerdote ex altera parte semiuiuo relicto, parma (cuius munimento seruatus est) locis compluribus perforata. Eo casu cognito vicini Brachmanes in subsidium frequentes accurrunt, & quadam quasi lectica è lignis ac linteis raptim extructa, exceptum hospitio sacerdotem ad mirabili quadam humanitate, quibus possunt medicamentis curant, deinde vehiculo satis cōmodo impositū, ad ipsius ędem, vt inde Goam transueheretur, deportant: Goam demū delatus ex vulneribus æger, dies amplius quadragiota decubuit. Atque iā antea ille ipse præfect⁹ alios tres è nostris ibidē interceptos domūq; suā abreptos, multis probris, cōtumelijsq́ue vexauerat.

Nondum vigesimus agitur dies, cùm ibidem Balthasar Gagus est captus: ac Pondā perductus, à Mahometanis Præfecto regio sistitur. Expostulanti quod vectigal sibi nō solueret, & quædam alia querenti, Balthasar satisfecit egregiè. Tum ad Christianos quosdam iussus diuertere, incolumis ad nostros postero die remissus est: nimirum propterea quod Prætor Indię cognita re, statim omnes huius insulæ exitus custodijs occuparat, edicto proposito ne cui prorsus Mahometano excedere liceret: multo etiam vehementius acturus atque seuerius, ni Gagus tam propere dimissus fuisset.

In eadem Salsetana regione Gagus in latrones cùm incidisset, summo Dei beneficio manus eorum effugit: quod sclopus iam in ipsum intentus, flammam è fomite non arripuit. B Hoc verò tempore ea loca Mahometanis alijsq́; grassatoribus admodum infesta nuntiabantur, magno vtique nostrorum periculo: quos tamen (vt speramus) Dominus pro sua clementia proteget. Prætor etiam, quo die hæc scripsi, militum cohortē ad eos fines tuendos miserat.

Iam verò de Francisco Lupio nostro quid dicā fratres? de cuius obitu è Melchioris Nonnij epistola, regionibus illis pro Societate præpositi, sic accepimus. Idoneam nactus nauem, & cùm cæteris rebus, tum verò epibatis nautisq́; plus centum instructam, vnà cum fratribus, eiusdem Melchioris iussu conscenderat. iter vnius diei prouecti, postridie in Malabarium celoces quindecim incidunt. pugna committitur, quam nostra nauis, vt erat egregiè ornata, ad vesperam vsque fortiter sustinet. ad extremum, intentis in prælium Christianis, tormentario pulueri casu quodam ignis admotus adeo vehemens excitauit incendium, vt primo impetu, superiore nauis parte diffracta, homines aliquot in mare proiecerit. quo viso hostes nauigla propius admouent, partim vt natantes excipiant: partim etiam vt aliquid, si possint, ex onerum reliquijs rapiant. sæuiebat ignis interea, multisq́ue iam partibus comprehensis, oneraria instar fornacis ardebat. Vectores ac nautæ, prout ad quemque ignis accesserat, ita se quisque è naui præcipites dare: cum vita seruitutem pacisci. nostri quattuor, etiamnum in angulo, C quo nondum flamma peruaserat, continere sese, & preces ad Dominum fundere, incerti quod potissimum optarent exitij genus: quippe, si eodem loco persisterent, iam iam deflagrandum: sin mari se crederent, vel aquarum vi moriendùm sibi esse cernebāt, vel hostium certè iaculis, ni vellent in ipsorum potestatem venire, quos à Societate nostra præsertim, capitali odio dissidere non ignorabant. cùm diutius deliberassent, rem totam denique Dei bonitati committere, ac cæteros imitari constituunt. dum igitur in alto iactantur, Franciscum è tonsura capitis pro sacerdote cognitum illicò Mahometani in celoces accipiunt, certi hominem aut vita priuare, aut à CHRISTO disiungere. quærunt ex eo proinde, velitne, CHRISTO deserto, Mahometem sectari: ego verò nequaquam, ait egregius CHRISTI miles. instare illi acrius, cædemq́ue, ni pareat, strictis intentare mucronibus. at ipse fortioribus etiam oculis, eadem illa respondit. qua viri constantia ad rabiem concitati ac furentes barbari crudeliter hominem contrucidant. ille præclaro nobis veræ virtutis documento relicto, dæmonis victor migrauit ad Dominum. Huiusmodi triumphi ad sacrosanctæ fidei amplificationem vtinam Dei benignitate quàm plurimis nobis obtingant.

De reliquis, duo, vel eundem exitum sortiti, vel inter natandum lanceis confossi putantur. id autem ex eo conijcitur, quòd omnium captiuorum indicem, seu catalogum accepimus, in quibus vnus dumtaxat numeratur è nostris: quocirca duos, vt dixi, mortuos arbitramur. Melchior ab eodem loco abest propius. is totum euentum clarius fortasse cognouerit, Romamq́ue perscripserit.

Restat quartus, Antonius Dionysius nomine. hunc ad terram enatantem prædones cur diutius persequerentur, non fuit: alij quippe iam in littore ad prædam parati

 constite-

constiterant: à quibus Antonius, quæ gentis est impudentia & immanitas, omnibus etiam interioribus vestimentis exutus, in oppidum quoddam abreptus est. Hunc Mahometani incolæ adhuc ignari quisnam sit, in vincula catenasque coniectum ita benignè tractare dicuntur, vt nudus humi cubet stragulo culcitrave nulla, non plus scutellã oryzæ quotidie in cibum accipiat. sed eum Goæ propediem affore sperabamus, quandoquidem in redemptionem est iam curata pecunia. D

Nunc, quoniã tum ex hisce difficultatibus & incommodis, tum ex alijs, quæ ad vos è Iapone fortasse perscripta sũt, satis vt arbitror intelligitis, in hasce Indiæ regiones venire, aliud esse nihil, nisi doloribus mortiq; Christi Domini caussa vltrò offerre sese; modum epistolæ faciam, & alia pericula silentio prætermittam, quæ maiorem etiã animi virtutem roburque desiderãt. Illud vos tantùm rogo, & per commune omnibus nobis beneficiũ huiusmodi nostræ vocationis obtestor: vt pia quadam abdicatione rerum omnium non omissis interim aut neglectis ijs, quæ vestræ fidei curæq; commissa sunt) expetatis ardenter, Deumque assiduè deprecemini, vt liceat vobis ad animas vestras & corpora eidem immolanda, in hæc loca contendere, vtique ad idipsum in primis accõmodata. Quod vt impetrent pauci, non parũ tamen omnes ea petitione profecerint. etenim si Dei thronum atq; præsentiam frequentare, caput vitamque vestrã pro salute animarum ei deuouere non destiteritis: profectò vestrum ille studia non modò pro sua bonitate approbabit, sed etiam pro merito cuiusque remunerabitur. Præterea, fieri non potest ad mortem vt se quispiam comparet, quin idem ab hac vita misera sese diuellat ac separet. Dicam planius: quisquis pro Christi Domini gloria mortem verè & ex animo exoptat, idem nullo negotio prauas animi cupiditates coercet, quę res ad Deum & sanctè colendum & facilè, valet plurimum. Itaque sic habetote fratres mihi carissimi: eos impetus animi eaque desideria, quæ fundamentis huiusmodi non nituntur, assidua precã di exercitatione coniuncta, nequaquam esse huic Indicæ legationi atque oneri paria: quippe, quò minus fundata sunt, eò facilius varijs & quotidianis incõmodis labefactata subsidunt paulatim & concidunt. contra, si matura stabilique virtute subnixa fulciã tur, ingruentibus laboribus atque periculis non modò non quatiuntur, aut corruunt, sed etiam magis magisq; confirmantur & corroborantur in dies. Quocirca obseruet etiam atque etiam vnusquisq; se, videatq; quemadmodum ambulet: omnibus autem nobis ad sanctam ipsius voluntatem ac placita ritè exsequenda, spiritum Deus ipse, viresque suppeditet. Amen. Goa v. Cal. Ianuarij. MDLXVIII. B

FRANCISCI CAPRALIS, AD IO. Baptistam Montanum.

SVPERIORIS anni res gestas in vinea Domini scripsi ad te antea fusius. nunc quæ sint deinceps acta narrabo. In ditione Barptolemæi dynastæ versatus adhuc est Ficeredius, vbi Christiani subinde facti cõplures, in ijs nobiles aliquot. Cætera ex ipsiusmet Ficeredij litteris cognoscentur. Porro in hac vrbe Cochinoco, vbi fermè agit Balthasar Lupius, multæ confessiones per interpretem sanè magno cum animarũ fructu ab eodem exceptæ. Compluresetiam insigni ante id tempus pertinacia, flexere tandem animos, & præter omnium spem sese ad Christum adiunxere. Præterea, cùm graue instaret huic neophytorum gregi periculum, partim ab ipsomet regulo, qui à Christiana religione vehementer abhorret; partim etiam à quorundam leuitate, qui nondum erant in fide fundati; diuinitus factum est nec opinantibus nobis, vt multi primũ ad verbum Dei audiendum, deinde etiam ad Baptismi sacramentum accederent: & hoc ipso tempore numerus augebatur in dies. Quo de genere toto quoniam ad vos puto Balthasarem ipsum plura scripturum; hæc strictim attigisse contentus, venlam ad res Amagusanas, qua in vrbe ego, & Ludouicus frater, & Laurentius Iaponius hyemanimus hoc anno, ipsius Amagusani Toni rogatu: qui cùm Euangelij audiendi caussa crebris me litteris inuitasset; nec mihi, nec ijs quos ea de re consului, vllo pacto amittenda visa est adeò præclara Christianæ propagandæ religionis occasio. Fundum igitur venimus primùm, quo nomine oppidum in primis munitum ac frequens, E

A frequens, quidam ex Toni popularibus obtinet. Hic, vbi è naui descendimus, obuiam
nobis è nobilitate prodiêre permulti non sine lectica, qua trium circiter millium in-
teruallo ad oppidum vsque deueherer. neque tamen ea sum vsus, quamquam id illis
admodum ægrè ferentibus. Bonziorum deinde cœnobio excepti sumus, vnde ipsi cum
suis idolis Toni iussu paulo ante migrauerant. Huc ille nobis cùm xenia protinus mi-
sisset, paulo pòst ipsemet nos gratulabundus inuisit. Affuere mox magistratus etiam,
publicè gratias agentes nobis, quod ad legem Dei prædicandam venissemus ad se. Pau-
cis dehinc diebus in adeundis officij caussa principibus, & ciuium beneuolentia concili
anda consumptis; conciones in eodem cœnobio haberi cœptæ. ad quas præter cæteram
turbam Tonus quoque cum arcis præfecto & alijs proceribus ventitabat, eo quidem a-
nimi sensu, vt ex ijs aliquot ipso statim initio baptismum expeterent. Sed enim Diabo-
lus in humani generis perniciem intentus, cùm futuræ messis copiam cerneret, conatui
nostro sese vehementer obiecit. Dynasta Xichiensis est Amagusano finitimus, cuius in
ditione nonnullas habemus Ecclesias, Michaele Vasæo præside; is ad Lusitanorum alli-
cienda nauigia, tantisper dum eos falleret, suscepta Christiana religione, deinde per sū-
mum scelus perfidiamque deserta; dæmonis instinctu (quem sibi apparentem aspecta-
bili forma & adorare coram & alloqui dicitur) necnon Bonziorum suasu, quos plerun-
B que graues aduersarios experimur, cognita propensione Amagusani populi ad fidem
Euangelicam; tam multiplices adhibuit machinas ad Tonum cæterosque ab ea mente
auertendos; vt res tota frigere continuò cœperit. Quod ego magno meo dolore eùm
vidissem; ne in ijs locis operam diutius perderem; parum abfuit quin re infecta redi-
rem. sed ne nullum omnino exstaret operæ pretium, placuit experiri ecquid in oppido
vicino profici posset, eùm alijs nominibus celebri, tum quod illic Tonus maiorem fe-
rè partem temporis habitat: sed ibi quoque desertoris eiusdem, & aliorum Diaboli sa-
tellitum scelere aditus nobis omnes ad animarum salutem obstructos offendimus. ita-
que triū circiter mensium ibidem spatio per ingentes labores, summamq; hyemis aspe-
ritatē exacto, cùm nulla iam superesset rei bene gerendæ spes; ecce tibi repente immu-
tata diuinitus volūtate Amagusanus Tonus baptismum efflagitat, idq; cū multis, quos
imitati deinceps ex alijs quoque vicis, & oppidis plurimi sese ad Christianam Ecclesiā
aggregarunt. in ijs etiam (quod mirere) Bonzius cōclonator insignis, idemq; princeps
Icoxuanæ familiæ, quæ in his locis hominū secta Lutheranę videlicet in Europa respō
det: siquidem ad beatitudinem requiri aliud nihil affirmant, præter vnius nomen Amí
dę: eiusque præstantissimis & salutaribus humano generi meritis iniuriam fieri, si quis
opera virtutis, & suam cuiusq; industriam esse præterea necessariam ducat. Conuersus
ad CHRISTVM est etiam Toni filius adoptiuus, eximia spe summæ virtutis adolescēs:
C huic ante baptismum magna fuêre cum Bonzijs, & Camisama Toni vxore certamina.
sed omnes difficultates Deo adiuuante perrupit amor cognitæ veritatis, & mira quędā
animi inuicti cōstantia. idemq; duodecimo quàm renatus est die, eùm audisset nos pro
fectionem parare; voluit omnino vel minima quęq; delicta sacramēto cōfessionis elue-
re. ac mihi neganti opus esse, quòd è recenti baptismo emersisset ab omni labe purus ac
splendidus; institit nihilominus ille, cū diceret ignorare se quidnā sibi eventurum esset
absente me. Cessi igitur deniq; incensis officio precibus, & aures neophyto prębui, tam
scienter, tam dispositè singula recensenti, vt non sine stupore ego quidem oblatam eius
animo lucem, & impertita diuinitus charismata recognoscerem. Atque hæc antequam
ego discessi. postea verò (quemadmodum ad me delatum est) Camisama accersitum a-
dolescentē interrogat; num Christiana sacra susceperit quamquam inuita ac repugnan
te se. Ille verò quod erat fatetur ingenuè. Tū indignata mulier, & sua in eum beneficia,
& illius ingratum in se animum exprobrans; iubet illum vultu seuero confestim è sua
domo facessere, neque suum in conspectum venirę posthac. qua denuntiatione ado-
lescens non modò non exterritus est; sed etiam disertè respondit: ingenti sese gaudio ex-
silij ignominiam, & incommoda pro CHRISTI nomine subiturum. sed cùm ad tem-
plum à neophytis nuper exstructum venisset, reique totius manasset oppido rumor,
adfuit Tonus ipse cōtinuò, & Bonzio quodam nobili secum adhibito, qui adolescentē
à teneris educarat; multis precibus mitigata Camisama, in eius gratiā innoxium filium
incolumi Christiana fide restituit. Cum his ergo manipulis Dei beneficio Bungum ver
sus inde profectus; Fundum ex itinere attigi denuo: prolatisque Toni litteris quibus
ad audiendum verbum Dei cūctos adhortabatur, ea fuit rerum conuersio, is ardor ani-

morum, vt qui paulo ante nefario conatu prædicationẽ Euãgelij vel maximè distinue D rant, in ijs etiam quidam è numero Bonziorum, immutati subitò sese ad nos adiuuandos enixè conferrẽt. Itaque diebus octo decem ve quibus ibi substitimus, præter aliam turbam, plus viginti è principibus ad Christum adiuncti sunt. exædificandi præterea templi cura mãdata certis hominibus, tantus denique omnium extitit motus, vt cùm primùm huc redirẽ, se se Christianos fore vniuersi promitterent. ipse verò dynasta Fũdanus cur nomen Christo dare supersederet, id caussæ afferebat, quod è patrijs legibus necesse foret sibi, dũ gens tota prophanos ritus abijciat, publicis eorum ludis atque celebritatibus interesse. itaque baptismo in proximum annum dilato, precandi formulas interim è catechismo ediscebat. Qui in Amagusanis finibus baptizati sunt, eorum numerus in vniuersum est duum circiter millium. In Bungensi autem ditione cõuersi aliquot: quidam etiam languentes erecti. Iam verò in ipsa quoque Xichi regione, quamuis desertore illo dynasta furente minaciter, cùm aliqua facta est ad Christi gregem accessio, tum insuper edita nonnulla sunt veræ fidei ac pietatis illustria documenta. Cùm enim è neophytis quidam proposita capitis pœna perterritus, quæ humana fragilitas est, à Christi nomine defecisset; id vxor eius ita indignè tulit, vt vnà cum filio sese à viri conuictu & consortio protinus remoueret, fortiter increpãs: Auertat à me Dominus, vt cũ eo viuam, qui mortis metu Christum eiurauerit: quo facto miser ille compũctus E intimis sensibus, & culpam agnoscens, noctu clam ad Michaelem Vasæum accessit: & effusè flens, ducensque ex alto corde suspiria, locum pœnitentiæ suppliciter petijt, paratus tanti peccati quodlibet subire supplicium: quin etiam certum sibi esse affirmans, relicta patria fortunisque omnibus in Christianorum loca migrare, vt religionem susceptam liberius colere sibi liceret. nec fefellit fidem. nocte intempesta ipse cum fratre ac duodecim præterea consilij eiusdem socijs, abijt. qui omnes re familiari & agris, facta iam semente, neglectis; vagi & egentes Christo seruire potius, quàm domi diuites, & apud Principem gratiosi ac potentes idola colere, maluerunt. Nec minor in cæteris illius terræ neophytis, quamquam numero paucis tenerisque virtus enituit. Grauibus enim edictis contra Christi cultores à tyranno propositis; tantum absuit, vt illi ab instituto recederent: vt etiam in exsilium voluntarium ad Christianorum oppida patrijs focis bonisque relictis abire; vel si res ita ferret, vitam pro Christo profundere communi consensu decreuerint. Qua cognita re, dynasta damnum simul & inuidiam veritus, reuocauit edicta: & accito ad se Michaeli nostro multa promisit.

Facata est vrbs in primis celebris, quæ hostili rabie cum alijs oppidis nuper incensa & euersa, ac denuò propter loci opportunitatem exstrui cœpta, paulatim speciem veteris frequentiæ recepit: numeratque iam nunc ædificiorum ad tria millia, cùm decem millibus antea censeretur. hic ego & Ludouicus in transitu dies quattuor vel quinque morati, Christianos aliquot fecimus; multo plures vtique facturi, si mensem vnũ ibi ponere licuisset: is erat hominum vndique concursus ad nos. Aedificabat ibidẽ hoc tempore templum suo sumptu neophytus quidam. totus verò grex aliquem sacerdotem magnopere postulabat: sed nemo erat quẽ daremus, magno sanè meo dolore: nam & illius populi inclinatio ad fidem; & ingens nationum varietas eodem cõmercij caussa confluentium, præclaram ostendit copiosæ materiem frugis. Nuper etiam dynasta quidam decem circiter à Cochinoco leucis, & locum nobis templo excitando; & in parochi sumptus vectigal annuum detulit. Alijs item locis nostri ob idipsum valde expetuntur: sed tanta paucitas est, vt nedum alia quærere, sed ne parta quidẽ tueri possimus: perit enim non vno loco Christiana res operarum inopia: quanto animi nostri mœrore non dico. magna tamen eramus in spe fore, vt Dominus pro sua clementia ac bonitate subsidium nobis aliquod tam necessario tempore mitteret: præsagiebatque nescio quo modo mens, te quoque affuturum. optabam quidem certè vel maximè: nõ solùm vt amicissimi viri congressu & colloquio fruerer: sed etiam vt exemplo tuo monitus ipse me recolligerem, quippe iam pridem varijs curis & occupationibus valde distractus. Nobis Deus vberem gratiam & sui nominis caritatem cunctis infundat, vt omnibus in rebus ei quàm diligentissimè seruiamus. Amen. Cochinoci, IX. Calend. Octobris. MDLXXI.

LVDO-

A

LVDOVICI FROII AD ANTONIUM Quadrium in Indiam.

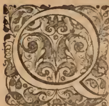

VA mentis humanæ peruersitate fieri dicendum est, Pater, vt quæ nobis Deus bona largitus est, ea carendo fere magis quàm fruendo sentiamus? Id adeò ex obitu Vatandoni Comidoni clarissimi atque optimi viri quotidie certius ego quidem experior. cuius de incredibili studio erga nos nomenque Christianum vniuersum, licet sæpius te per litteras docuerim antehac; tamen hoc tempore, cùm ille ingenti mœrore bonorum omnium in bello ceciderit, faciendum mihi existimaui, vti paulo fusius ad te perscriberem. nam & grati memorisque animi officium id vtique postulat; & ipsa commemoratio laudum ipsius, leuat aliqua ex parte dolorem meum; & ad celebritatem & gloriam Diuinæ prouidentiæ pertinere videtur, intelligi, nobis, B in tam remotis regionibus inter Bonziorum insidias, & intenta in nos barbarorum tela versantibus, non deesse ne ex ipsis quidem principibus ethnicorum; tum nostræ salutis, tum Christianæ religionis ac fidei propugnatores acerrimos. Ac quò res tota clarius pateat, repetam paulo altius initia ipsa & originem eius amicitiæ, quæ nobis cum illo intercessit. Christianus est quidam in hoc Meacensi tractu non modò generis claritate conspicuus, verùm etiam propter egregiam virtutem ac probitatē summa apud omnes gratia, nomine Darius Tacaiama Fidanus. Is cùm pro sua in Deum pietate, proque ea necessitudine, quæ sibi erat cum Vatandono, de rebus diuinis, deq́; instituto nostræ Societatis esset aliquoties cum eo familiariter collocutus; hominem denique perpulit, vt concionis audiendæ caussa ad templum nostrû accederet. Cùm igitur ad Gasparem Vilelam vterque venisset, ex ipso Catechismi exordio disputatum à nostris est horæ amplius spatio, vnum esse Deum fontem & originem rerum omniũ; qui quæ videntur quæque non videntur, ex nihilo cuncta creauerit; ac simul peruersitas & amentia sectarum Iaponicarũ multis rationibus refutata est. Quę omnia Vatandonus homo ingeniosus eùm & patienter ad finem vsque audisset, & tamquam rationi rerumq́; naturæ consentanea valde probasset; egit in præsentia Gaspari gratias, operamque suã illibenignè admodum detulit. & quoniam certis de caussis erat ei confestim in regnum C Vomi (quæ ipsius fuit patria) recedendum; ad extremum adiunxit, vbi vacaret, se ad audiendum Dei verbum esse rediturum. Sequuta deinde Cubi cædes est, cumq́; ab ijsdem coniuratis, qui Cnbú oppresserant, crudelissimis hominibus, & Christianæ fidei inimicissimis, nos quoque ad necem inquireremur; fuga nobis coacti consulere, multis peragratis locis, ad vrbem Sacaium denique venimus, vt ibi tuto loco, & Meacensi ditioni finitimo, bellorum exitum, & occasionem aliquam redeundi Meacum exspectaremus. Interea Vatandonus, cuius animo altius insederant quæ de vno cœli, terræque Domino ac Deo nuper audierat; mirabiliter auidus plura discendi, petijt à Dario Tacaiama per litteras, vt à Gaspare Vilela Iaponium aliquem Diuinæ legis interpretem suo nomine postularet. quod vbi Gaspar cognouit; misit ad eum protinus Damianum, in erudiendis Iaponijs popularibus suis in primis exercitatum. qui dum magna spe rei bene gerēdæ concepta, Vomim iter intendit; eo ipso tēpore demortui Cubi frater Cauadonus Voiacata, elapsus è coniuratorũ custodia, ad Vatandonum opis implorandæ caussa cōfugit supplex: quem ille non modò benignè exceptum ingenti sumptu & munificentia plus annum in arce sua Coca fouit atq; custodijt, magno ob idipsum ære alieno conflato; sed etiam, vt in fraternum imperium restitueret; finitimos Reges nationesque circumire, atq; omni ratione solicitare non desijt, quoad Nubunanga Rex Voaris, armatorum quinquaginta millium exercitu comparato; & Mioxindoni & Daiondoni, qui coniurationis principes fuerant, repressa audacia, quem dixi exsulem, in fraternis opibus & gradu honoris amplissimi collocauit. Id fuit caussæ, cur Vatandonum absentem patria, & rebus grauissimis occupatum Damianus inuenire, ac per otium (vti sperauerat) religionis Christianæ mysteria docere nequiuerit. Venit deinde Sacaiũ Vatandonus vnà cum præcipuis ducibus exercitus Nubunangæ; cumque apud eum esset etiam Da-

etiam Darius Tacaiama, tempus opportunum ratus Meacensis Ecclesię subleuandæ; D
Vatandonum docet, occiso priore Cubo; nos etiam factione Bonziorum per summã
iniuriam pulsos Meaco, nunquam postea redeundi potestatẽ impetrare potuisse; neo-
phytorum gregem paulo ante ab idolorum seruitute ad cultum vnius verique Dei
traductum; orbum pastoribus in luctu & squalore iacere, de nostra magis, quàm de sua
salute atque incolumitate solicitum. orat, & obsecrat, vt dignum se suisque rebus gestis
patrocinium nostri suscipiat, seque pro æquitate ac iustitia perditorũ hominum scele-
ri furorique opponat: Id si fecerit, magnam non à Christianis modò, sed etiam ab ipso
CHRISTO Deo gratiam initurũ. Quæ vbi Vatandonus audijt; alacritate mirabili de-
latam ad se caussam recepit illicò: meque confestim (nam Gaspar in Bungũ iampridem
euocatus abierat) ad se nocte eadem accersit, ad quem cùm adijssem; tanta sum ab eo
non dico comitate, sed veneratione acceptus, vt in consessu principum (quod Euro-
pæi nostri vix credant) de sella mihi quamuis enixè renitenti decesserit, aliaque
more patrio signa summi cuiusdam honoris habuerit. Mecum ego Laurentium nostrũ
adduxeram: quem vbi Vatandonus Iaponium cognouit esse, conuersus ad eum: Quin,
inquit, nisi incommodum est, mihi, & proceribus hisce de Christiana lege, deque vno
rerum omnium conditore aliqua exponis? Tum ille, qua est facundia præditus, in eã
sententiam ita copiosè tanta cum auditorum attentione disseruit; vt in mediam vsque E
noctem sermo protractus sit. cùm perorasset, eius orationem, & argumenta magnis lau-
dibus Vatandonus extulit, & simul nostram caussam principibus qui aderant, ex animo
commendauit: quos ego cùm officij caussa postridie conuenissem, non modò me per-
honorificè accepêre singuli, sed etiam suum omnibus in rebus mihi studium operam-
que benignè polliciti sunt. Ad hæc Vatandonus, qui Sacaiani populi tumorem & su-
perbiam nosset, nec ignoraret, nos ex quo tempore Meaco sumus exacti, quasi profu-
gos & abiectos homines vulgo contemni; ad conciliandam nobis authoritatem & gra
tiam; semel iterumque honoris caussa domum nostram non dubitauit venire tanto sti-
patus grege amicorum, vt multitudinem via ipsa non caperet. Quinetiam Fabium Reo
queium indidem Christianum primariũ virum, quod nos in eo exsilio benignè fouis-
set, accersitum ad se non modò magnnpere laudauit gratiasque egit illi mirificas, ve-
rùm etiam hominem de suo liberaliter admodum muneratus est, addens insuper, quic-
quid in nos officij ac beneuolentiæ contulisset vel conferret in posterum, id se perinde
gratũ esse habiturum, ac si totum in semetipsum collatum fuisset.

Post hæc Meacum reuertit: paucisque diebus interiectis fecit me per litteras certio-
rem, se de reditu nostro cum Nubunanga, & nouo Cubo transegisse: itaque Darium
propediem ad me reducendum esse venturum. itaque factum est; quanto neophyto-
rum gaudio, tu ipse existimabis, cùm id propter aduersariorum summam gratiam at- F
que potentiam sperare vix iam vllus auderet. Tandem igitur veni Meacum, & quoniã
ædes nostras quidam tribunus militum occuparat; diuerti ad Christianum ciuem
Meacensem, Antonium nomine, virum in primis honoratum, ac nobilem: statimque
nos Vatandonus ter deinceps inuisit, hospitique nostro item vt Sacaij fecerat, dedit
munera, ac petijt, nos ad aliquod tempns habere domi ne grauaretur: intellecturos bre
ui Christianos quanta cum fide curaque Vatandonus patrum negotia transegisset.
quæ tanta significatio beneuolentiæ dici vix potest, quantam nobis apud illos existima
tionem attulerit. Nec ita multo post (sanè præter opinionem infidelium) quæsitum
ipsemet me magno comitatu deduxit in regiam, fecitque & effecit omni artificio, vt in-
spectantibus, & tabescentibus Bonzijs, in magna principum frequẽtia, cùm à Nubunã
gà, tum à Cubo quã honorificentissimè admitterer. Ad hæc, nostræ non modò mansio-
ni, & incolumitati, sed cõmodis etiam & ornamentis per litteras regias diligenter cauit:
quæ quoniam ab ipsis etiam ducibus, atque à principibus Bonziorum, non nisi magno
auri argentive pondere comparantur; cùm idcirco Vatandonus insciente me ad Nu-
bunangam decem auri laminas iustæ magnitudinis attulisset; negauit ille subridens,
in tali caussa opus esse muneribus: decretum ipsemet, qua maximè vellet formula scri-
beret: se id confestim suo chirographo muniturum. Tum ille tanta regis in nos
propensione animaduersa, scripsit non modò vt nobis tutò Meaci habitare lice-
ret; graui pœna proposita, si quis nobis negotium facesseret; sed etiam vt ædes nostræ
ab hospitio militum (qui fere in templa, & cœnobia diuiduntur) ac præterea vtĩ
vicinitas

A vicinitas nostra tota à vigilijs obeundis, præbendis ad munitionem operis, alijsque id genus oneribus esset immunis. quæ omnia cùm à Nubunanga, & Cubo, quamuis contra nitentibus aduersarijs, impetrasset; subscripta diplomata (quorum ipse in suo tabulario exemplum retinuit) magna sui animi voluptate vocato ad se Laurentio tradidit; pollicitus insuper, se daturum operam, vt Tribunus ille qui nostras occupauerat ædes, iampridem à Christianis desertas, excederet: idque multis adhibitis internuntijs tam diligenter curauit, vt ille denique in superiorem vrbis partem ingenti populi admiratione migrauerit.

Multo deinde post, cùm Rex Mlcauæ inuisendi Cubi caussa Meacum ingenti comitatu venisset, exceptus est non ita remoto ab æde nostra diuersorio. cumq; ad accipiendos amicos eius, quotquot erant propinqua Bonziorum ædificia occuparentur; veritus Vatandonus, ne quid nobis quoque molestiæ exhiberetur, scribã suum, & aliquot præterea è familiaribus misit ad ædes nostras, qui speciem præberent occupati iam ab se hospitij: quæ res vtique nos ab omni eiusmodi incommodo liberos præstitit. neque verò id ipsum egregiæ beneuolentię commentum ille significauit nobis; è scriba deinde cognouimus ipsius conscio secretorum. & sanè tum hisce, tum alijs in rebus, quę vel ad commodum, vel ad dignitatem nostri ordinis pertinerent; tanta fuit eius diligen-
B tia, & amor in nos; non modò vt preces nostras, verùm etiam voluntates suis ipsemet fidelissimis consilijs, officijs benignitate præteruerteret.

Quandiu Nubunanga Meaci commoratus est; ad eum ego de Vatandoni sententia aliquoties accessi, tam facili mihi ex illius commendatione aditu ad regem, vt multis interdum dynastis, & principibus Bonziorum ad limina præstolantibus, ego extra ordinem intromitterer. Sed cùm proximè ad regem sub eius profectionem adijssem; longa illa disputatio, de qua scripsi ad te antea; de immortalitate animorũ incidit mihi cum Nichioxine Bonzio, viro in primis diserto, & propter egregiam rei militaris peritiam (neque enim hoc sacerdotum genus abhorret à bellicis artibus) magna apud regem auctoritate. ex quo certamine cùm ille turpiter victus abijsset; in eam exarsit rabiem, vt nunquam ex eo die perniciem nobis moliri desierit. eius furori & amentiæ cùm locis omnibus apertè sese Vatandonus non modò consilio, sed etiam armis opponeret, nec illum vsquam consistere pateretur; superatus ille viri constantia, vbi se viribus imparem sensit; omni deinceps dolo & insidijs grasiari constituit. Dissimulata igitur in tempus iracundia, falsis criminationibus circumuentum Vatandonum eo tempore ægrotantem, adeo artificiosè & callidè apud Nubunangam accusauit, multis diaboli satellitibus in eius flagitij societatem adscitis; vt Rex mendacijs oneratus, adeuntem ad se valetudine recuperata Vatandonum, non
C modò aditu congressuque per summam ignominiam arcuerit, sed etiam aureorum viginti millium annuo reditu, & nobili in primis arce multarit. quo ille tam insigni accepto incommodo, tantùm abest, vt quicquam idcirco de suscepta in nos beneuolentia, studioque remitteret; vt etiam palam dictitaret venientibus ad se consolandi gratia principibus, præclarè verò secum actum esse, cui nostra caussa in tantam calamitatem incidere contigisset: atque adeò, quò illustrior esset amor ipsius erga nos, quamquam tanta facta & rei familiaris, & dignitatis imminutione; tamen diligentius etiam quàm antea, vbicunque opus foret, nobis omni ope curaque affuturum. Interim ex altera parte Nichioxines, & cæteri Bonziorum antistites, oppressa innocentia impune volitare; nobis ferrum, flammamque minitari; de templo nostro funditus euertendo, serendoque ibidem sale per ignominiam perduellibus constitutam, in suis cœtibus multa iactare; nec tamen cessit illis ea res è sententia: nam & Nubunanga, Cubusque nos nulla nostra culpa aut domo, aut ex vrbe pelli passi non sunt; & machinationis eius artifex Nichioxines, iusto Dei iudicio compluribus eiusdem flagitijs ac facinoribus patefactis, haud ita multo post à Nubunanga multis verbis malè acceptus, & omni dignitate spoliatus est: & anno vertente Vatandonus cùm ad Nubunangam, qui tum fortè Meacum redierat, sordidatus venisset; Diuino prorsus beneficio, amicorum deprecationibus ad caussam dicendam admissus, tantam suæ cladis misericordiam exciuit, vt illum Rex, viri meritis & probitate perspecta, in pristinum gratiæ locum restituerit, & insuper dena aureorum millia ad viginti quibus antea fruebatur, addiderit.

Iam, qui apud alios caussam nostram tam diligenter agere solitus fuerit, qui ad potentissi-

tentissimos Reges aditum nobis tam studiosè munierit, qui denique pro nobis fortunarum & capitis discrimen adierit; ineptum arbitror explicare, quàm benignè, quamque honorificè nos accipere consueuerit ipse venientes ad se vel Meaci valde remoto à nobis loco; vel in suis extra vrbem oppidis, aut arcibus habitantem. Qua ille cura cauebat exceptis hospitio, ne quid nobis omnino deesset! quàm familiariter nos in ipsis ædium penetralibus, quò paucissimis è familia patebat introitus, vnà cum vxore, liberisque adhibebat ad mensam! quoties, rei Christianæ caussa iter habentibus per infesta latronibus loca nobis equos & corporis custodes attribuit! quàm sæpe xenia misit humanissimè! quàm suauiter si quid vicissim ad illum nos allatum ex Europa, vel ex India mitteremus, quod Nubunangæ, vel Cubo gratum fore intelligeret, remissum id ipsum ad nos, monuit vt illis potius opportuno tempore largiremur! Neque verò nobis fauebat ille tantummodò: sed etiam Christianam rem tàto erat ardore complexus, vt de Diuinæ legis præstãtia, de sempiternis post mortem præmijs atque supplicijs, de virtutibus Christianis in cœtibus principum sereret ipsemet ex occasione sermones. Quinetiam multos, dum esset Meaci, per caussam inspiciendi horologij, ignotæ in his regionibus machinæ, domum nostram adductos, eadem opera sacris concionibus admouebat; atque vbi peroratum esset, summam totius doctrinæ iterabat ipsemet, præcipuis locis insistens, & Bonziorum fraudes & errata redarguens. E

Iam verò neophytorum, quos omnes fratrum numerabat loco, defensionem ac patrocinium quàm ex animo suscepisset; cùm alijs plurimis rebus ostendit, quas ego, ne longior sim, consulto pretereo; tum verò insigni quodam pietatis & iustitiæ documento. id fuit eiusmodi. Vetula quædam erat de grege neophytorum, Dominica nomine, cuius filius in templo nostro ministrare consueuerat. hanc ethnicus nescio quis potẽs cùm de quarundam ædium possessione deturbare per vim & iniuriam cõnaretur; confugit illa supplex ad Vatandoni fidem, cuius deinde beneficio quicquid cupiebat, obtinuit. sed prima luce ad eum profecta, dum exspectat ad fores, pueri quidam è Vatandoni familia, rosarium, quod de more muliercula percurrebat, interea per ludibrium, vt fit, vellicare; stanneam icunculam è rosario pendentem abripere. tum illa indignari, & impietatem facti muliebriter accusare. contra pueri quò magis irritatam vident, eò instare acrius, & illudere. cùm strepitus inualesceret; exaudit è cubiculo Vatandonus fœminam quiritantem. quærit continuò, quid sit rei. proteruitate puerorũ cognita, iubet ex ijs tres protinus comprehendi, seuerè admodum increpans declaraturum se, quã topere velit Christianos omnes ab omni contumelia tutos, domi suæ præsertim. cumque dubium esset nemini, quin grauiter esset in eos animaduersurus, muliercula primũ pro illorum salute deprecari: cùm nihil ipsa proficeret; monitus ego statim ad eum mitto Laurentium: qui cùm nihilo magis hominem placare potuisset; ego ipse denique ad illum accessi: multisque rationibus iracundiam mitigare conatus sum. sed nec vetulæ preces, nec Laurentij legatio, nec nostra contentio flectere animum hominis valuerũt, quominus vnum ex ijs, quippe notiore petulantia adolescentulum, in arcẽ suam ab vrbe amandatum, capite plecteret. tantam ille venerationem rerum diuinarum, tantũ cultum religionis imbiberat. Denique, vt finem faciam, Christianos omnes omnibus minimis maximisque rebus fouebat, sicuti liberos indulgentissimus parens. Miretur fortasse quispiam, quæ res catechumenum eo pietatis ardorisque prouexerit. Primùm, vt ego quidem arbitror, insita illi cõstantia, & bonitas tam insignis, vt fortes viri permulti relicto vberiore stipendio, ad ipsius ductum & imperium sese vltrò conferrẽt: deinde, ac multo etiam magis, frequens auditio, & cogitatio verbi Dei, cui quoties per bellicas aliasque grauissimas occupationes licebat, aures dabat quàm studiosissimè. captus erat quippe vehementer honesti pulchritudine, & Christianæ fidei veritatem & excellentiam magis admirabatur in dies. & sanè, cùm primùm ei Laurentius æternitatem animæ, & varias ac multiplices eiusdem vires exposuit; stupore propemodum attonitus Vatandonus, qui ad eam diem in hæresi fuisset Ienxuanorum, qui nihil omnino post mortem superesse opinantur; palam exclamauit: se tum demum ex quo ea didicisset, hominem sibi videri: antea quidem in tantis errorum tenebris, infra ipsas pecudes iacuisse miserrimum. atque etiam Tacacuquim (id arci nomen) eundem Laurentium ad se magnis precibus euocauerat, quò commodius catechismo vacaret: eoq; probè peracto; Christianæ militiæ obligare sese baptismi sacramento decreuerat. sed hæc parantem, &

A tem,& assiduè meditantem oppressit mors illi immatura, Christianis omnibus luctuosa; quem tibi casum exponam, vt potero.

Iquenda est regio finitima ditioni Vatandoni: quam regionem bellicosi admodũ incolunt populi. in eius limite cùm Vatandonus castella duo excitasset; non tulit factum Iquendæ regulus, exercitu repente coacto, primùm omnium præmia pronuntiauit aureos annuos M D. si quis ad se caput Vatandoni retulisset: deinde verò postridie ad vnius e castellis oppugnationem tetẽdit infestus. Quod vbi sensit præfectus præsidij Darius Tacaiama, citato equo misit protinus nuntium ad Vatãdonum in arce vicina Tacacuqui morantem. is cognita re, quas habebat eo tempore copias, præcipiti agmine ducit obuiam hostibus. ducenti eius latera stipabant lectissimi viri: cum his intrepidus antecessit, reliquos opinione sua pauciores (haud plus quingenti fuere) cum filio subsequi iussit. Hostis comperta paucitate nostrorũ, veritus ne si Vatandonus idipsum resciret; omissa pugna se in castella reciperet; maiorem partem exercitus iubet occultè considere ad montis radices: cæteris imperat, Vatandonum ad certamen eliciant. Vt propius ventum est, Vatandonus puniceo insignis galero; quem dono à Lusitanis acceperat, ardens cupiditate pugnandi, non exspectato subsidio, cum sua cohorte dumtaxat, ex equo desiliens (neque enim equites in Iapone pugnare mos est) sese in aduersos

B ferociter intulit. neque ante prouidit insidias, quàm consurgente vndique multitudine circumfusus est. Pugnatum vtrinque acriter: quoad Vatandonum multis acceptis vulneribus egregiè dimicantem obtruncauit ex hostibus quidam, cum quo gradum fortè contulerat; verùm is quoque letaliter saucius, dum certa præmij spe caput asportat, paucis confectis passibus moribundus occubuit reliqui stipatores Vatandoni ex præcipua nobilitate ad vnum omnes cæsi. Qui erant in subsidijs, cùm se longè impares cernerent, fuga repente dilapsi. Vatandoni filius in arcem Tacacuquim cum admodum paucis confugit. hostes victoria vsi, vastatis agris, villis incensis ad arcem castra posuere. ego quo die malè pugnatum est, eram in insula Sanga ijs ipsis locis ita propinqua, vti fragorem tormentorum exaudirem. Sed nihil tale suspicãti mihi tristis adest repente nuntius, Vatandonum cæsum esse cum suis. id vbi Meaci cognitum est, Organtinus Italus, & Laurentius Iaponius Bonziorum insolentiam verijt, neophytorum hortatu omnem apparatum sacrorum in tutum asportãdum curarunt. ego ne quid aduersarij contra Christianam rem audacius molirentur; quo ipso die hæc scripsi, manè Laurentium ad Nobunangã, & amicos ipsius cum muneribus miseram. omnino turbulentæ erant res: multi circumquaque inimici: neophytorum grex metu ac mœrore perculsus. auxerat inuidiam obitus ipse Vatandoni, & rumor improborum scelere dissi-

C patus; omnes quicunque nos foueãt, tandem iratis Dijs funditus interire. Nos in tanta solitudine periculisque vna scilicet fiducia bonitatis Diuinæ sustentat: quam quò magis magisque demereamur in dies: tuas pater optime, fratrumque nostrorum omnium pias pro nobis deprecationes, & sacrificia vehementer expetimus. Meaco. IV. Calend. Octob. MDLXXI.

EIVSDEM AD ANTONIVM Quadrium in Indiam.

QVANTA esset rerum perturbatio, qui Christianorum dolor ex obitu Vatandoni dynastæ viri fortissimi nostrique amicissimi; nuper ad te fusè perscripsimus. Ex eo die, insperatã quędã, eademque cùm ad muniendam Euangelio viam, tum ad leuandum merorem nostrum in primis accommodata exstitere. quos ego euentus hac epistola persequar.

Quod ipsemet nostri iampridem, Frenoiama excelsus in primis est mons, nouem circiter millibus passuum ab vrbe Meaco situs ad orientem. In eo monte Rex quidam Iaponis, patrię superstitioni apprimè deditus, ante annos octingentos templa construxit ad tria millia & octingenta, ædibus adiunctis dumtaxat in vsum Bonziorum, qui legum ac disciplinarum in studio versarentur. quod vt sine vlla interpellatione quàm commodissimè facerent; non modò turbas, ac strepitus omnes agricolarum inde remouit; sed etiam vicos duos vnde omnia necessaria peterent;

ad montis radices ædificauit,ſuperum inferumque Sacómotum(id locis nomen)iiſdē D
que Bonzijs inſuper,tertiam fere partem vectigalium Regni Voméſis attribuit. Quod
opus ab illo Rege fundatum,poſteri cò impenſius adiuuerunt;quod vniuerſæ Acade-
miæ ſummo cum imperio præponi ſolitus eſt aliquis vel ex filijs regis,vel quàm arctiſ-
ſima certè cum rege affinitate coniunctus. Itaque in tantam amplitudinem excreuerat
olim Academia,tantumque illi honoris,& auctoritatis acceſſerat,non ſolùm vt Meacē
ſis omnis iuriſdictio illorum hominum arbitrio regeretur,ſed etiā vt omnes ferme Ia-
ponicarum ſuperſtitionum interpretes,duceſque ſectarum,inde tamquam ex perenni
fonte,vel ſeminario quodam exiſterent.ſed imminuta paulatim regia poteſtate,rebuſ-
que(vt fit)bellorum iniuria ac vetuſtate labentibus, ingens ille templorum numerus
quæ ſexdecim diſperſa conuallibus, antea viſebantur;ad octingenta vel paulo amplius
redijt.ac ſimul Bonziorū illa qualiſcunq; diſciplina ſenſim ita ſoluta eſt;vt omni abie-
cto pudore ſeſe turpiſſimis voluptatibus flagitijſque dediderint; atq; ad armorum v-
ſum ac latrocinia ſtudio doctrinæ religioniſque conuerſo;cùm alia multa per vim ne-
faſque patrarint;tum verò annis ab hinc ſeptem & triginta Meacum vrbem,ingenti fa-
cta hominum cæde pæne totam incenderint. Verùm iuſto Dei iudicio,cùm præſertim
allatum ad ſe CHRISTI Euangelium obſtinata reſpuerent mente; contigit anno ſupe-
riore,vt graui bello inter Nechienis Regem,& Nubunangam exorto;illius copias Bon E
zij tecto & commeatibus iuuerint; Nubunangam verò præter cæteras iniurias etiam
tranſitu prohibuerint.Qua re ille maiorem in modum offenſus fremenſque pactis cum
hoſte inducijs, in regnum Voaris redijt;ac primùm Bonzios eius regionis Icoxos (qui
dicuntur)caſtellis omnibus exuit ; & quotquot viuos vel ex ipſis, vel etiam ex eorum
popularibus capere potuit,omnes cruci ſuffixit:deinde aucto exercitu, victricia ſigna
repente ad Frenoiamam , ira ſtimulante conuertit. Tum primùm temerarios Aca-
demicos,& omnia ſibi ſecunda pollicitos, verus belli terror inuaſit, pœnituitque la-
ceſſiti Nubunangæ; cumque ſe viribus longè inferiores cernerent;miſſis legatis,ma-
gno primùm auri pondere, deinde loci religione, metuque numinum placare co-
nati ſunt Regem:quibus ille cùm reſpondiſſet;nec ſe pecuniæ cupidum, ſed vindicem
ſcelerum,& vltorem iniuriarum adeſſe: nec inanium Deorum vlla terreri formidine;
tum illi vt in re trepida,contra hoſtium impetus omni ratione ſe cōparant. Erat in ip-
ſo montis vertice templū Quanoni dicatum,quem deum vel dæmoné potius miro cul
tu veneratur Iapone toto cœca gentilitas,plurimique mortales votiua peregrinatione
ſuſcepta eodem aſſiduè confluebant, quod perſuaſum haberent ab illo Deo longioris
vitę ſpatia,bonam valetudiné,diuitias impetrari:Frenoiamani verò Bonzij ſacra quo-
tannis eidé ac ludos ingéti apparatu ſumptuq; perſoluere ſoliti ſunt,quibus continuò F
in vrbe Meaco Gibonis ſolennia ſuccedebant eo pompæ ordiné, hominū frequentia,
commentis artificum, vt ſatis appareat æmulum diuinæ gloriæ Sathanam, in ijs locis,
anniuerſariam apud nos corporis Chriſti celebritaté effingere voluiſſe. In illud igitur
montis cacumen & Bōzij, & è proximis pagis promiſcua turba ſeſe recipiunt: ſtationi-
buſque diſpoſitis,hoſtem ex eo loco prohibere conſtituunt. At Nubunanga Sacomotō
& Catata vicis cum incolarum internecione incenſis euerſiſq;, monté ipſum Frenoia-
mam,ne quis è numero Bonziorum elaberetur, corona circundedit. deinde inſtructū
exercitum in eos aduerſo cliuo ſubmiſit:reſtitere aliquamdiu è ſuperiore loco Bonzij:
vrgente dein multitudine hoſtium,effractiſque clauſtris,& ſuperata munitione truci-
dati fere omnes:ac ſimul,iniectis maximo ac nobiliſſimo templo facibus,ea tota moles
horribili prorſus incendio conflagrauit:atque id ipſo die feſto Michaelis Archangeli,
3. Cal.Octob.vt ad hoſtes Chriſti delendos, tollendaq; prorſus illa nequitię cubilia,&
ſcelerum officinam, princeps militiæ cœleſtis præſenti ope affuiſſe videatur. Poſtridie
verò,qui dies fuit natalis Beati Hieronymi, Nubunanga circummiſſo milite, latitan-
tes ferarū inſtar Bonzios qui prælio ſuperfuerāt,protractos è dumetis aut ſpecubus in-
teremit.ſub hæc domus eorū direptæ,fana plus CD.cum omni ſacrorū inſtrumento pa
riter concremata,ingens omnibus circa nationibus terror incuſſus. Meacū dein Octo-
bri menſe ineunte victor Nubunāga ſe contulit. Hic ego & Organtinus ad eum officij
cauſſa cùm adijſſemus;non modò comiter ambos accepit; verùm etiā(quod vix credat
quiſpiam) ſeſe in nos peramanter effudit. Quod ſupereſt,te Pater etiam obteſtamur,
vt nos totumque Iaponicum gregem hunc tuis & ſociorum pijs deprecationibus &
ſacrificijs adiuuare ne deſinas. Meaci.Natali die Sancti Franciſci.M D L X X I.

Scripti-

A Scriptis iamdiu litteris necdum datis,alia quædam interim euenêre; quę ego ad Di-
uinæ iustitiæ ac prouidentiæ fidem gloriamque deesse nolui, quin adscriberem.

Germani duo fratres erant in vrbe Meaco,tum genere,tum diuitijs clari: ijdemque
Xacæ cultores egregij.quorum vterque sese religioni Christianæ in primis acrem ad-
uersarium assiduè præbuit,ijdemque superioribus annis antesignani fuere factionis ei-
us,cuius scelêre nostri Meaco semel iterumque per summam iniuriam exacti sunt. An-
no deinde post fere sexto,cùm ego Vatandoni opera ac studio restitutus ad Cubum sa
lutandi caussa de more venissem,die quodam accidit vt ex his fratribus natu maior ad-
esset,nomine Taquenus Vchisamidonus.Is,quo erat in nomen Christianum odio ac ra
bie,non potuit sese continere,quominus corã ipso Cubo, me sociosque maledictis in-
cesseret; nobisque cùm alias calumnias,tum præsertim esum humanæ carnis obijceret;
quæ tamen crimina ab iracundia ac furore profecta,apud Cubum cęterosque qui ade-
rant,minimè valuerunt.Idem nuper, Euangelij progressum, & collabentem Deorum
suorum existimationem incredibili quodam animi dolore cùm cerneret; fretus tũ suis
opibus,tum gratia principum, nouam Xacę sectam condere aggressus est. iamque repu
diata coniuge, mentoque & capite raso, Bonziorum habitum & cultum induerat;
cùm ad illum adiungere se dæmonis instinctu cæpêre cõplures:quibus ille magno sum
ptu amplum cœnobium exstruebat (numerus enim discipulorum ad C D.ascenderat)
B concionibusque pęnè quotidianis populum contra Christiana sacra legesq; miris arti-
bus incitabat.sed cùm illum tantis debita sceleribus vltio Diuina maneret; accidit ali-
quando vt intemperantia linguæ prouectus præsente Cubo Nubunangam Regem di-
ctis amaris haud obscurè perstringeret, affirmans illum iam ad summum potentiæ cul-
men euectum,diutius in eo fastigio stare non posse quin ruèret, vel certè quasi matura
vel potius vieta ex arbore bacca decideret.quibus temere iactis;nõ defuere confestim,
qui ad Nubunangam cuncta deferrent.quibus ille auditis, vniuerso Bonziorum gene-
ri multis iam ante nominibus infensus,vt diximus, adeò excãduit; vt in regnum suum
Voaris Meaco decedens, comprehensum nouum hæresiarcham, & equo impositum,
quamuis magnopere deprecante Cubo alijsque proceribus; quindecim à Meaco leu-
cis in ipso itinere securi percusserit.ad hæc,liberi, euersis & solo æquatis domibus eo-
rum, & cœnobio nuper ædificari cæpto,in exsilium acti sunt.triduo autem post (quod
mirandum est magis) frater ipsius æquè acerbus CHRISTI inimicus, in vrbe Sacaio
infixa pedi spina dolore confectus,ac miserabili genere leti defunctus est: vt in vtro-
que euidenti significatione cœlestis iræ vindicta satis appareat.

Franciscus Capralis ad nostrorum lustranda in his Meaci partibus domicilia non
C ita pridem accessit.eum ego deinde in regna Mini, Ceunoquuni, Cauachisque de-
duxi. Paschalia verò festa Sangæ peregimus: quo fructu, ex alijs litteris (vt spero)
cognosces. Te Pater optime Dominus tueatur incolumem. Meaci. IV. Idus Augusti.
MDLXXII.

EIVSDEM AD FRANCISCVM Capralem.

VLLAM puto regionem ex ijs,quæ Christianorum nauiga-
tione, vel armis apertæ sunt, in tanta rerum vicissitudine
ac varietate versari, quantã assiduè patitur hæc terra Iapo-
nica. Mitto cætera quæ tibi nota sunt. Post tuum à nobis
digressum,quot cædes, populationes, euersiones vrbium,
& incendia consecuta! Cubo enim (vt nosti) Nubunangæ
opibus restituto,cùm res Meacensis vtcumque pacata vi-
deretur esse,repéte quibusdam interpositis offensionibus
(vt sunt irritabiles animi Regum,& omnis imperij suspi-
ciosa communio) periculosum & graue bellum inter eos-
dem exarsit,cuius belli initio cùm se Cubus,euocatis vndique militibus,in arcem mu-
nitissimam recepisset,& cum hostibus Nubunangæ inita societate (qui multi poten-
tesque sunt) tantum virium collegisset, vt Nubunanga nequaquam è suis finibus e-

grefſurus in præſentia crederetur;tum ille nihil hoc apparatu perterritus,preter omniũ D exſpectationem cum robuſtis legionibus affuit: captuſque miſericordia populi, cùm fruſtra per interpretes de conditionibus pacis egiſſet, malo cogendum ratus,qui moni tis non pareret;quamquam inuitus,atque adeo illacrymans tantæ cladi (vt affirmant) omnibus paſsim tectis agrorum, multiſque præterea idolorum fanis,Bonziorumque cœnobijs,ad hæc vicis frequentibus vno die centum exuſtis, prædaque ingenti rerum non modò agreſtium,ſed etiam vrbanarum abacta (quod ciues tumultus initio,veriti ne Meacum rectà contenderet,pretioſam ſupellectilem cum liberis vxoribuſque in ea loca raptim auexerant;)rurſus Cubum inſtitit ad pacem inuitare.At ille fœderatorum copias propediem exſpectans, cùm interim omni ope reſiſtere,& vltima experiri decreſſet; tum verò Nubunanga vehementius irritatus vrbem ipſam euertere ſtatuit.Eſt autem pro ſitu loci diuiſa bifariam,ſic vt altera pars Meaci,ſuperior;altera inferior nominetur. Superiorem longè celeberrimam totius Iaponis, præcipua nobilitas incolebat.ij direptionis & incendij metum ingenti pecunia conati redimere,nihil profecerunt.inferioris vrbis exitus felicior fuit:ſiquidem ciues, & in ijs Chriſtiani permulti, non tam argenti pondere,quàm precibus infimis & humilitate veniam & pacem à Nubunanga impetrarunt:itaque totis caſtris graui pœna propoſita iuſſit edici,ne quis inferiori Meaco damni quicquam inferret. Interim in ſuperiori parte conſcelerati aliquot, ne in patriæ direptione & exitio nulla ad ipſos prædæ portio perueniret,vltro ignem tectis inijcere anteuertunt,qui tota ea nocte longè lateque vagatus, tertiam ferè oppidi partem abſumpſit.poſtridie verò Nubunanga cum ſuis inuectus, quod erat reliquum omne combuſsit.eo incendio ædes priuatæ ad octo millia: Bonziorum cœnobia,viginti:& in ijs duo Xacæ, & Amidę nobiliſsima & maxima; minoris verò formæ ad octoginta conflagraſſe dicuntur;quorum in vnum trepida fuga ſe ſe abdiderāt Bonzię mulieres ad ſexaginta ex ijs, quæ ſtipi cogendæ ad inſtaurationem fani Daibud in regno Thematis religionis cauſſa dabant operam. Non defuit in tam luctuoſa clade res pæne ridenda.Manibus mortuorum ad inferos primùm, deinde ad beatas Amidę ſedes,cùm tempus fuerit,deducendis,Ijzum neſcio quem, ferali inſtructum tridente præfecit Iaponica fabuloſitas. Huius Ijzi delubro (quod in Meaco inferiori colebatur) Bonzij metuentes exitium,ſortibus coram ipſo iactis, quæſiere num illud inde amoueri expediret.cùm reſponſum eſſet vtique amouendum. idque continuò, etenim loco imminere ſine dubio flammas; antiſtites templi, & vniuerſa vicinitas magna eum veneratione ac ceremonia ſtatuam in Meacum ſuperius transtulere: eumque iam in tuto rem eſſe putarent, ecce tibi conflato repente, vt dicebamus,ibidem incendio, ſimulacrum penitus deflagrauit.Interea incluſus arce Cubus nihilomagis flecti, quoad Nubunanga,caſtellis circa ipſam arcem quattuor excitatis,obſidione hominem preme re & operibus oppugnare conſtituit, minis inſuper additis Imperatoriæ dignitatis ab ipſo in Dairis filium transferendæ. Quo metu victus Cubus,poſitis tandem ferocibus animis,præſertim cùm exſpectata dudum auxilia non adeſſent,pacem expetijt:neq; abnuit Nubunanga,quamquam longè ſuperior,& explorata pæne victoria. Scriptis itaque conditionibus obſides dati: qui tamen quod non primæ ſunt notæ, negabant plerique Cubum in conditione manſurum; ſed hanc moram interpoſitam, quoad auxilium à ſocijs quandoque veniat:adeo gratia quæ Nubunangæ à Cubo pro ſingularibus eius in ſe promeritis maxima debebatur (quæ humani eſt ingenij prauitas) in odium vertit.

Nobis inter hoſce tumultus, quorum vix minimam partem hiſce litteris attigi,tametſi rem Chriſtianam amplificare non licuit,tamen haud omnino ceſſatum eſt. ſiquidem & neophytos exanimatos metu ſolati ſumus, & multos inopia rerum omniũ preſſos, conquiſitis eleemoſynis recreauimus, & plurimis rebus viciſsim eorum in nos fidem ac beneuolentiam ſumus experti. Qua illi cura ſacrum inſtrumentum,& imagines,ne quid paterentur iniuriæ,locis idoneis abdiderunt! Quanto ſtudio nos in eas arces & oppida certatim inuitarunt,quæ maximè remota ab hiſce periculis videbantur! Quo ſenſu poſt ſedatos tumultus incolumitatem nobis frequentes gratulati ſunt! cùm quidem præ gaudio pleriq; lacrymas non tenerent.Iam verò illa quoque res magno nobis fuit ſolatio,quod inter ipſas armatorum cateruas multa militum vexilla ſalutari ſigno Crucis diſtincta conſpeximus:in quibus Ioannes Naetondonus Tambæ regulus, idemque rei militaris laude inſignis, in ipſa galeę criſta nomen IESV maioris formæ litteris

A litteris aureis gestabat inscriptum; cuius viri egregia pietas atque constantia silentio
mihi prætereunda non est. Primùm enim ethnica matre, cùm tu hic esses, ab hostibus
interempta, anno deinde vertente à suis monitus, vt mortuæ ritu Iaponico parentaret,
ac Bonzijs de more munera mitteret, ille verò sese paratum inquit iusta parenti persol
uere; quippè si minus illi quę sua culpa euangelicæ lucis expers, è vita migrauerat, si-
bi certè ac fratribus haud dubiè profutura. Confestim ergo pauperibus è regno Tam-
bæ inuitatis (conuenere autem circiter mille) ante ipsa arcis mœnia & largum epulum
vniuersis, & certam pecunię summam singulis prębuit; Christianas inferias ethnicis in-
genti cum approbatione mirantibus. Idem, cùm ipso tumultus initio duo millia lectis-
simorum militum ad vrbem Meacum adduxisset (quo maximè præsidio fretus Cubus
arcem tueri decreuit) sacramento rogatus Cubi nomine, verbis ethnico ritu concep-
tis, quibus ni fidem præstēt Imperatori, vel Regi, Duces militesve, sese caputque suum
æternis inanium deorum supplicijs deuouent; negauit ille se falsos deos fidei suæ testes
adhibiturum, sed vnum Deum rerum omnium conditorem; nec aliò iurelurando ob-
ligari se passus est; eodemque die sub vesperam venit ad templum. Christianis dumta-
xat militibus comitantibus. ibi cùm aliquandiu precationi vacasset; pœnitentiæ Sacra-
mentũ à me popościt supplex, & simul rationem ac viam confessionis bene atque ordi-
B ne peragendæ. Præceptiones igitur illi quasdam tradidi Iaponica lingua conscriptas,
quibus perlegendis, & notando si quid opus esset, totam eam noctem nulla capta quie-
tis parte consumpsit, ac deinde peccata de more confessus, arcem introijt. Gerit au-
tem ad assiduam mortis recordationem propalam è rosario maiusculæ formæ cal-
uariam, aliaque eiusmodi religionis insignia præsefert eò clariore tum virtutis indi-
cio, tum pietatis exemplo, quod idē & in ipso flore iuuentæ nunc est, & bellator egre-
gius. Idem in illo Meacensi discrimine veritus templi nostri direptionem, non modò
milites ad eius custodiam, sed etiam iumenta misit ad supellectilem auehendam, & sum
ma cura quotidie ex arce, quo loco res esset, per internuntios exquirebat: meque codi-
cillis monebat identidem, vt ex ijs periculis Tambam effugerem ad suos, datis ad eos
litteris vt me perinde ac semetipsum acciperent. Rebus deinde vtcunque compositis,
vt primùm Nubunanga discessit, confestim salutandi caussa venit ad me, suaque me-
cum assiduè negocia communicare non desinit; ac præter insignem probitatē & fidem
tam docili est ingenio, vt Lusitanicas notas imitari bis terve dumtaxat aggressus, recen
tissimas ad me litteras dederit Lusitanico charactere cōscriptas. Præterea cum Bonzijs,
apud quos diuersatur, de religionis veritate concertat: refellitque mirum in modum
eorum insanias. quin etiam suis militibus pium aliquem librum quotidie lectitat ipse-
C met, eosque ad Christianam fidem studiosè adhortatur. In prædijs ac locis, quæ virtu-
tis ac præmij nomine Cubus eidem attribuit, fanum est Massunogi nescio cuius, in pri-
mis totius Iaponis & ipso ornatu & genere structuræ visendum. id ille disturbare con-
stituit, & ex ea materia in oppido suo Tamba templū exstruere ad populares suos Chri-
stiana religione imbuendos. & ego ob idipsum, sedatis motibus hisce, mittere illuc Lau
rentium cogitabam. Frater ipsius natu maior, Guembadonus nomine iam triduo per-
git nostris concionibus interesse, quæ ter, quaterue singulis diebus habentur. alij præ-
tereà è Ioannis familia ventitāt, itemque Naitus Iosadonus ordinum ductor ex eadem
regione, in Ienxuana secta valde versatus. is, quindecim concionibus auditis, baptis-
mum efflagitat; sed eum ego, vt cæteros fere candidatos, ad finem vsque catechismi re-
ieci. E militibus Naetondoni diem extremum obijt neophytus, cui nomen erat Roma-
no; huic ego morienti affui in tempore: eundem extulimus publicè magna hominũ fre-
quentia: siquidem funus à Christianis omnibus Meacensibus, & ab vniuersis commili-
tonibus non modò fidelibus, verùm etiam ethnicis concelebratum est.

In Regno quoque Voaris, quamquam in summa operariorũ inopia, feliciter admo-
dum Christiana religio pullulat. Supplet autem doctoris vicem, egregia fide & carita-
te non ignotus tibi neophytus, Constantinus, cuius viri de laudibus mira perferuntur
ad me. Domi suæ oratorium ornauit, quò Christiani omnes philosophandi caussa con
ueniunt. in eo cœtu explicat ipse præcepta Decalogi, ex commētarijs quæ habet apud
se. mortuos etiam Christiano ritu sepulturæ mandat: baptizat infantes: ethnicis Euāge
lium pr̨edicat: redarguit Bonzios: denique pusillum gregem pro viribus tuetur adeò,
vt Voarenses Christiani vulgo Constantini discipuli nominentur. Conuertit etiā sub-
inde (Spiritu Sancto adiuuante) ad CHRISTVM aliquos, è quibus nuper quosdam du-

xit ad nos eo animi candore, summissione, virtute viros, vt primitias spiritus in iisdẽ fa- D
cilè agnoscas. ij, cùm ad obeũda hebdomadę sacrosanctę solennia amplius quam tridui iti
nere per infesta latronibus loca Meacum venissent, templũ ingressi, prostrauere sese il-
licò ad aram, effusè flentes, agentesque Domino gratias, quod se ad sacra illa o[illegible] in-
columes perduxisset. Singulis ego piacularem globulum Roma transm[illegible],
quod illi munus perinde ac thesaurum quempiam ita simul & venerab[illegible]ndi, [illegible]
cepere, vt vel eam vnam ob rem tanti fuisse labores itineris omnes, & omnia vitæ peri-
cula dicerent. Constantino verò præbui etiam icunculas, & stanneas Cruces, Vo[illegible]
bus diuidendas; Itemque linteum in exsequias defunctorum. Hisce muniti præ[illegible]d[illegible]s, &
catechismo probè iterato, post festa Paschalia in patriam rediere, Meacensibus Chri-
stianis ad sex millia passuum officij caussa prosequentibus.

Venio ad res Cauachenses, quo in Regno complures item numerantur eximia fide
ac probitate neophyti: cuius rei haud obscurum præbuit documentum Hector ille,
qui ibidem ad te (si meministi) cum vxore ac liberis adijt. Cùm enim adolescentẽ e h-
nicum nobilem ipsius curæ concreditum, intemperanter agentem, amicè obiurga[illegible]et,
vt sunt iuuenes, diuites præsertim, aduersus monita contumaces & asperi, ita offen[illegible]s
est nequam ille, vt paulo post percussores ad interficiẽdum Hectorem dæmonis instin-
ctu summiserit; quos bonus Christi discipulus vt in se repente vidit irruentes, de[illegible]a
iam ætate vir, & inermis, apprehenso quem è ceruice gestabat globulo, IESV dulce no-
men implorans, multis vulneribus crudeliter confossus occubuit. Eius vxorem quat- E
tuor cum filiolis Christianis conquisitam recepit illicò in fidem suam Iquenda San-
gadonus primarius vir è Mioxindoni familia, eiusque inopiam ac solitudinem in oppi-
do Sanga sustentat sanè quàm insigni pietate vir, & Christianorum omnium quot quot
in eo sunt Regno, parens tutorque fidissimus. Hunc arci Vacaianæ præpositũ, cæteros-
que neophytos commorantes ibidem, ethnici tres cùm occidere statuissent, arcemque
hostibus prodere; conscelerata eorum consilia diuinitus patefacta sunt in ipso pæne
articulo aggrediendi facinoris. itaque & Christiani periculum euasere, & infideles il[illegible]
paulo post, Mioxindoni iussu cogitati sceleris capite pœnas dedere, cuius euenti felici-
tas iure tribuenda videtur precibus meritisque Sangadoni.

In eadem loca (vt scripsi ad te antea) Organtinus Italus cum Laurentio, & Mattheo
profectus paulo ante natalem Domini diem ingenti Christianorum lætitia acceptus
est, cumque in ipsis natalitijs circiter quindecim sacro fonte abluisset plerosque è Mi-
xindoni domo; redire parantem, Sangadonus vnà cum reliquis Christianis magno ad-
hibito conatu, varijsque rationibus ad vsq; Paschalia festa retinuit. Interea quid actum
sit à nostris, ex eiusdem Organtini epistola cognosces, cuius præcipua capita hoc loco
mihi summatim addere visum est. Organtinus Brixianus, Ludouico Froio Meacum. „
Dominico die palmarum cùm Sangam vndique Cauachenses neophyti conuenissent, „
amplius C C. (nam per Quadragesimæ tempus nonnulli se ad CHRISTVM adiunxe- „
rant) eo ipso die magno omniũ gaudio supplicantes incessimus; in Paschate verò, sacra- F
mentum confessionis obiere nonaginta quinque; Communionis autem septuaginta. „
quo ne maior esset numerus, sacerdotum inopia factum est, solus enim eram, sed in om- „
niũ animis vtique post illa mysteria liquidò vis gratię cælestis apparuit. deinde rursum „
alternantibus choris, fidibusque subinde canentibus, agmine composito processimus „
ad Crucem vsque magna turba spectante gentilium. ea cæremonia peracta ego sacrum „
ritu solenni peregi, concionem Laurentius habuit ingenti auditorum tum approba- „
tione, tum fructu; ac ne sua corporibus quoque refectio deesset, quotquot aderãt Chri- „
stiani Sangadonus omnes ibidem excepit admodum liberali conuiuio. Sic illi abierunt „
dies. Nunc ego Sacaium parabam excurrere, vt quibus neophytis Sangam venire non „
licuit, eorum ibi confessiones audirem. Vale. Sanga. Hactenus Organtinus, qui quoni- „
am Iaponijs iam nũc sine interprete ipse per se præbet aures, vel inde existimabis quàm „
breui quantum in huius linguæ cognitione profecerit.

Ego paucis hisce diebus baptismatis fonte lustraui Naitum Tosandonum, quem su-
pra dixeram concionibus frequentem adesse (is Thomam nouo nomine appellari se
voluit) deinde Guembadonum Ioannis Naetondoni fratrem, qui hoc tempore in fa-
miliaribus est Cubi, eritque, vt spero, huic Meacensi Ecclesiæ non paruo adiumento.
accessit etiam filius ipsius Guembadoni annos natus nouem, quorum alteri Iuliani, al-
teri Benedicti nomẽ indidimus. Is deinde Iulianus milites Cubi prętorianos, è quibus
habet

A habet complures amicitia sibi coniunctos, cœpit paulatim ad nostras conciones allice-
re: audiuntque libenter, & capiunt quæ dicuntur, iamque nonnulli se ad Christum ad-
iungere decreuerunt.

Organtinus, & Laurētius ante octo dies huc Sanga rediēre, itaq; Laurentiū celeriter
misi Tambam, ad Euangeliū promulgandū, vehementer id efflagitante Nactondono.

In Regno Iquendæ vnus dumtaxat est Christianus, sed mirum in modū studiosus fi-
dei propagandæ. Huius adhortatione permotus vnus è triumuiris Regno administrā-
do, venit hoc ie cum aliquot è suis ad me, audiendi Euangelij caussa; quod hisce mi iti
bus labore & diligentia maxima ab horis meridianis ad vesperam vsq; sine intermissio
ne explicatur ac traditur. Ex ijs multi iam è catechismo cùm alia, tum ipsas precatiun-
culas chirographo suo descriptas, admodum facilè memoriter hausēre. Sanè quàm op-
tatum fuerat nobis, in Iquendæ regionem inferre verbum Dei: gens enim est acri in
primis ingenio, nec dum nobis ad eam adspirare licuerat.

Sed paginæ iam nimis multæ procedunt. itaq; modum epistolæ faciam, si quædam
adhuc de Nubananga subiunxero. Præter Frenoiamensem, (quā ille Rex, vt antea ad te
scripsi, funditus euertit) allę sunt etiam Bonziorum Academiæ. in ijs & longè sexcen-
torum annorum pace, & varijs opibus ad omnes deliciarum vsus eò cōgestis, in primis
B clara celebrisq; fuit ea, quam patrio nomine Facusangin appellant. Multa visebātur ibi
cœnobia Bonziorum, & separatæ præterea ipsorum ædes numero mille quàm ornatissi
mæ, cōmodissimæq;. In horum quoq; Bonziorū perniciē intentus iamdiu Nubunāga,
sustinebat tamen se, dū aliqua se offerret caussa probabilis. Ea vt apparuit, quippe præ-
da quā è regno Voaris quidā ex hostibus eius abegerat, apud hosce Bonzios deposita &
custodita; enimuero ille nihil cunctandū ratus, post factas cum Cubo inducias, conse-
stim cum exercitu venit illuc: multisque incensis ædificijs, & cuncta illa Bonziorū ga-
za direpta, egregiè suas iniurias vltus est. Ac vide quàm non dissimulanter factis dictis-
que Iaponicæ superstitioni, eiusdemq; custodibus bellum indixerit. Xinguen est Rex
Cainochuni, qui patre in exsilium pulso per vim, fratre autem natu maximo in custo-
diam incluso, regnum inuasit; insano deorum cultui vsque adeò addictus, vt post adi-
tam regni possessionem, barba & capillo posito, se in Bonziorū ordinem adscribi volue
rit: nec solùm eo habitu, & stola ornatus incedit, sed etiam ter quotidiè sacris operatur,
sexcentos ad eam rem secum trahens Bonzios. Is per caussam instaurandæ Frenoiamæ,
& diruta Quanonis tēpla reficiendi coacto exercitu, & locis aliquot dolo magis & frau
de quàm vi aperta occupatis, antistitem se, & assertorem profitetur auitæ religionis: &
sibi iactat esse propositum, in ea tuenda colendaque vincere Xacam ipsum, fama sancti-
C moniæ celeberrimum. Idem cùm ante aliquot menses dedisset ad Nubunangā litteras
cum arroganti inscriptione, Tendaino, Taxu, Xamon, Xinguen, hoc est, summus in do
micilio Regum, religionumque Xinguen; vicissim illi respondit hic alter cum horren-
do planè sui nominis titulo: Dainoquu, tennomauon , Nubunanga: id est, Nubunan-
ga domitor dæmonum, hostis oppugnatorq; sectarum. Nec sanè falsò: pergit enim dia-
bolicos hosce ritus, & nefaria sacra, & omina, quibus Iaponij mirum in modum ducun
tur, & sacrificulos omnes non modò palam irridere atque contemnere, sed etiam dete-
stari, & omni conatu delere: vt non immeritò ab hisce neophytis flagellum diuinæ iu-
stitiæ nominetur. nec desunt qui eūdem (licet nondum id apertè præseferat) intimis ta-
men sensibus esse Christianum existiment. Quæ cùm ita sint, pro certo putarat Iaponi-
cum vulgus, Nubunangam religionis tam multis locis tam grauiter violatæ, breui pœ-
nas daturum. Nunc verò contra, cùm videant omnia illi è sententia cedere, fierique po
tentiorem in dies; valde offendi cœpere in suis dijs, & conceptam à pueris opinionem
de ipsorum numine ac maiestate paulatim deponere: quæ res minimè aliena nostris ra-
tionibus videbatur, atque vtinam percrebrescat.

Hæc ego, Pater optime (quominus œconomiam in scribendo requiras) ex interual-
lis ad te fere noctu exarabam, erepto è summis occupationibus tempore. Si quid proin
de acciderit litteris dignum, non deero vestris omnium desiderijs. Vos interim istic va
lete, nostramque imbecillitatem vestris holocaustis, pijsque supplicationibus fulcire
quotidie pergite. Meaco. xv. Cal. Iulias. M D L X X I I I.

Selectarum Epistolarum ex India Finis.

DE QVINQVAGINTA DVOBVS E SOCIETATE IESV,

DVM IN BRASILIAM NAVIGANT, PRO CATHOLICA FIDE INTERFECTIS,

EPISTOLAE DVAE.

PETRI DIAZII AD LEONEM HENRICIUM Prouinciæ Lusitanæ pro Societate Iesu præpositum.

XPONAM his litteris felicem exitum Ignatij Azebedij Brasiliæ Præpositi Prouincialis, & comitum. Nonis Iunij, cum Aloysio eiusdem Brasiliæ prouinciæ pro Lusitaniæ Rege præfecto, classe nauium septem, Olisipone profecti, octauo die Materiam hanc insulam prospera nauigatione tenuimus. Nouem circiter & sexaginta in vniuersum è Societate nostra conscenderamus, in tres onerarias distributi. Quę S. Iacobi dicebatur, ea cum Didaco Andradio multisque alijs è nostrorum numero vehebatur Ignatius. Francisco autẽ Castrio cum fratribus duobus, & pueris orphanis, Ioannis Fernandi obtigerat nauis. Me Socijs cum amplius viginti, eadem quæ Aloysium Præfectum nauis exceperat. Et quoniam certis de caussis in hoc Materiæ portu aliquandiu subsistere decreuerat Aloysius; vectores & nautæ S. Iacobi, quod multa negotia haberent in Palma ex Canarijs, seu Fortunatis insulis vna, magnopere efflagitarunt, vti sibi liceret præire: se expeditis maturè negotijs, aduenienti reliquæ classi præsto futuros. Atque initio quidem recusabat Ignatius, in tanto maris & piratarum discrimine à cæteris digredi periculosum ratus: verùm deinde victus precibus, abeundi veniam ab Aloysio petijt: qua impetrata, quasi diuinaret ea quæ postea consecuta sunt, pridie eius diei qui Apostolorum Principi sacer est, Sacramento Confessionis & Communionis præmuniendos curauit omnes, & simul diuisit ijs Agni cælestis cereas imagines aliquot, à summo Pontifice consecratas, & alia quædam religiosa munuscula, quæ ex vrbe Roma secum attulerat.

Hisce peractis, soluère pridie Kalen. Iulij vento secundo, qui tamen eos in medio cursu defecit. Porro Dominico die proximo, quinto nonas Iulias, allatum huc est, Iacobum Soriam maritimæ rei pro Nauarræ Regina præpositum (is Caluini sectator egregius, capitales inimicitias cum Papistis, sic enim Catholicos per ludibrium hæretici appellant, exercere sese palam profitetur, ac prædicat) stare cum nauibus circiter septem in portu ad quinque leucas hinc sito, cui à Sancta Cruce nomen est. Perturbauit is

A nuntius vehementer omnium animos, statimque Aloysius, oppidique præfectus cum
populo vniuerso ad pugnam comparauère sese. Itaque Sabbati luce quæ consecuta est,
cùm se Iacobus Soria in conspectum nostrum dedisset, occurrentibus sibi Catholicis,
qui probè instructa militibus tormentisque nauigia decem eduxerant, perterritus cessit,
fugaque sibi consuluit. Hosté fugasse contenti nostri postridie reuertuntur: ille verò
hoc perfunctus periculo, Canarias petijt, ac die Iouis insequenti ad aspectũ vsq; Palmæ
Insulæ, & onerariæ nostræ, quæ portum capere nunquam potuerat vento destituta,
sanè feliciter est prouectus. eo autem ipso die Ignatius manè cum cęteris fratribus
ad Tertiæ cohortis (id loco nomen) vicum à portu leucas quinque circiter, scapha contenderat
eo consilio, vt si daretur facultas, ad portum terrestri itinere perueniret: sed
cùm res exitum non haberet, in nauim se denuo recipere sunt coacti. Vt vel ex hoc satis
appareat, expetendum id genus mortis paratú illis fuisse diuinitus: eoque magis, quòd
iter illud leucarum octoginta, vix diebus quindecim ab ipsis emensum, addo naui minimè
impedita, vento etiam initio (vt diximus) valde secundo; id iter totum nauibus
quinque (& quidem earum nonnullis admodum onustis) nón plus triduò ab Iacobo Soria
decursum est. Postridie nostri eadem malacia nouem fere millia passuum à littore
detenti, vbi aduentantes Caluinianos aspiciunt, paucis dispositis tormentis ad defen-
B sionem extemplò parare sese: Ignatius autem sumpta MARIAE Virginis imagine, quã
Roma secum extulerat, prout res & tempus postulabat, ad officium, atque ad pietatem
cunctos hortari. Interea vnum è nauigijs hostes ad nostram onerariam applicant, in eáque
tres primò, in ijs nauclerus magna apud eos existimatione, transiliunt. atque ij quidem
statim à Lusitanis interfęcti: sed maiore deinde hostium irrumpéte numero, diutius
obsisti nó potuit. Tum Iacobus Soria, vbi cognouit nostræ Societatis homines ibi
versari, omnes ad vnũ occidi imperauit, vociferatus: interfice, interfice, quoniá ad praua
dogmata disseminanda Brasiliam petunt. In eorum numero, qui onerariam occupauerant,
erat Iacobi cognatus quidam: qui cùm vitam aliquot Catholicis promisisset,
id iussit Iacobo renuntiari. quæsiuit ille, cunctine présbyteri (sic enim nostros vocabat)
essent interempti: cùm interemptos esse responsum fuisset, tum ab alijs manus
ábstineri non vetuit. quo facto sanè præclarè suum in nos odium exprompsit, prę-
sertim quòd paucis ante diebus, intercepto nauigio, quo Franciscani concionatores
duo, totidemque seculares, vt appellant, sacerdotes in Lusitaniam vehebantur,
eorum nulli necem intulit: nactus deinde nostros magna ex parte adolescentulos tyronesque,
nulli pepercit omnino. Mactatus est autem omnium primus Ignatius, quem
obuiam hostibus prodeuntem elata manibus ea quam dicebamus imagine, magnoque
C animo profitentem sese cum suis esse Catholicum, lanceæ tribus ictibus confoderunt,
& sacram imaginem extorquere frustra conati sunt. tum Didacus Andradius in amplexum
ruit Ignatij: atque ita coniuncti simul ambo confecti vulneribus præcipitantur
in mare vnà cum ipsa imagine, quæ de Ignatij manibus nunquam exciderat. Inde tabulata
onerariæ subeunt, quo Ignatius in eo tumultu fratres octo & triginta (tot enim
erant qui eum ex hoc portu prosecuti) condiderat: binosque, ac ternos ordine deinceps eductos
ad nauis marginé, ac talaribus tunicis, quamquã exigui admodũ pretij, exutos,
adacto bis terve singulis in viscera pugione, semianimes è naui deturbant: quorundam
etiam præcidunt brachia, vt omnem prorsus euadendi spem ijs adimant. Atq; hunc exitum
felix comitatus ille sortitus est. Postea quæsitum de trium illorũ cæde, qui ex hostium
classe in onerariam primi transcenderant. Eius auctores cædis, onerariæ gubernatorem
cum administris duobus, ad se perduci furore percitus iubet Soria. ibi, ipso
non solùm imperante, sed etiam inspectante, viuentium pectora dissecantur, & extracta
crudeliter intestina deijciuntur in pelagus. Iam verò hanc immanitatem Caluiniani
illo etiam scelere cumulant. in onerariam reuertuntur, sacrosanctum caput vnius
ex vndecim Virginum millibus, quod solatium neophytorum Ignatius in Brasiliam
afferebat, è carchesij fune contumeliosè nefarieque suspendũt: deinde arreptam aliam
Virginis Deiparæ effigiem, egregio perfectam opere, quam item Roma Ignatius auexerat,
cum sacris alijs imaginibus permultis, in angulo nauis per ludibrium collocant:
in easque vt in scopum sicas eiaculari lasciuientes incipiunt. Rosaria verò benedicta,
ac sanctorum reliquias, librosque de religione, & alia scripta quædam ad
Bralisiæ prouinciæ rem magnopere pertinentia, vt sibi minus vtilia, vel superuacanea
potius, alto mandarunt. Huius rei gestæ seriem totius à Lusitanis duobus accepimus;

qui spe-

qui ſpectatores affuerunt, cùm per eos dies à Caluinianis captiui detinerentur. Qui è D
noſtris occiſi ſunt, æquè nouitij ac veterani, præclaris erant adiumentis rerum gerendarum inſtructi: itaque ad rem Chriſtianam promouendam valde habebantur idonei.

Obſtupeſco ſanè, mecum ipſe conſiderans mutationes migrationeſque noſtrorum è naui in nauem Oliſipone primùm, deinde in hac inſula Materia: vt felix ille manipulus, ſicuti Gedeonis quondam milites, pæne viritim à Domino lecti fuiſſe videantur. Me in S. Iacobi nauem imponere, ipſe apud Aloyſiū præfectum remanere Ignatius iam prope decreuerat, ſed mutauit deinde conſilium: partim vt equidem exiſtimo, ne laborem atque periculum ſubterfugere voluiſſe videretur; partim etiam quòd ego tanto indignus bono videlicet fui. Reliqui ſumus nunc è Societate ad triginta. Cæptum iter numinis fiducia perſequi certum eſt: vtrum eodem euētu, neſcimus: illud quidem intelligimus: Iacobum Soriam id vehementer expetere, nobiſque tendere inſidias. Sed iam inſtat hora profectionis, itaque finem ſcribendi facio, meque & comites tuis cæterorumque ſacrificijs ac deprecationi commendo. Ex inſula Materia x v. Kalend. Septemb. M. D. L X X.

FRANCISCI HENRICI Præpoſiti Domus Oliſiponenſis ad ſocios, Romam.

E

Xitvm Ignatij Azebedij, & Sociorum nouem & triginta iam cognouiſtis, vt credimus; qui Braſiliam vnà cum Aloyſio regio Præfecto petentes, vt in ea prouincia, rei Chriſtianæ procurandæ cauſſa, more noſtro collegia inſtituerent, in itinere à Caluinianis oppreſſi, vitam in profeſſione fidei Catholicæ profuderunt. Nunc aliorum X I V. qui anno poſt, in eadem cauſſa parem præſtiterunt animi fortitudinē (ad ſeptuaginta enim è noſtris Oliſipone diſceſſerant plures in naues impoſiti) perſequemur eo ipſo ordine, quo rem totam alter duorū, qui Dei benignitate ſuperfuêre, nobis expoſuit.

Poſt obitum Ignatij, cùm Luſitanicæ naues è Materia inſula curſu in Braſiliam directo ſoluiſſent; aliæ alium euentum ſortitæ ſunt: ea verò, qua Petrus Diazius cum Socijs aliquot vehebatur, ad Cubæ inſulæ portum, cui à ſancto Iacobo nomen eſt, fluctibus & procellis adeò labefactata peruenit; vt eā relinquere planè ſibi neceſſariū duxerint. Sed cùm alia eſſet ibi nulla, ad Abanam eiuſdem inſulæ portum, in Orientem procedere ſtatuunt; ac tridui primùm iter emenſi pedibus; & quidē excalceatis, imbre denſo atq; perpetuo, via teterrima; difficultatibus præterea vt in eiuſmodi regione, maximis; exiguo & aperto ſeſe commiſère nauigio, ventis pluuiæque adeò expoſiti, vt non commeatus modò corrumperetur humore nimio, ſed & ipſa quibus erant induti veſtimenta pæne putreſcerent. Eo nauigio quattuor & ſeptuaginta leucas Abanam vſq; prouecti, maioris formæ naui in eo portu cōducta, Auguſto menſe denique ad inſulas Tertias, Aloyſium regium Præfectum, & è noſtra Societate Franciſcū Caſtriū, & quinque fratres qui anteceſſerant, aſſequuntur. Hic Aloyſius, nauali turba vehementius imminuta, quod & ex oneraria ipſius, in tam difficili ac diuturna menſium quindecim nauigatione viri ſexaginta perierant, & ad Antilias multi ſubſtiterant; multi etiā laboribus periculiſque defatigati, mutato conſilio in Luſitaniam inde reuerterant; cùm ſupereſſet vectorum & nautarum vix quod in vnam ſatis eſſet onerariam (in quibus tamen ipſis fœminæ quinque & viginti, imbelli cum puerorū grege numerabantur) redactis in vnum omnibus, cæptum iter vnica naui peragere inſtituit; ſoluitque feria quarta, octauo Idus Septembris. Porrò è Societate noſtra (totidem alijs fere tempeſtate diſiectis, de quibus nihil dum certi compertum eſt) quattuordecim aderant, Patres duo, Petrus Diazius & Franciſcus Caſtrius; duodecim frarres; Alfonſus Fernandus, Gaſpar Goes, Andreas Pais, Ioannes Aluarus, Petrus Diazius, alter eodem, quo Sacerdos nomine; Fernandus Aluarus; & ex nouitiorum numero; Michael Tarraconenſis, Franciſcus Paulus, Petrus Fernandus, Sebaſtianus Lupius, Didacus Fernandus, Didacuſ-

F

A dacuſque Caruallius. Dies octo in altum Oceanum proſpero flatu prouecti, naues
quinque ſole iam occidente conſpiciunt, quarum erant Gallicæ quattuor, vna Angli-
ca. Eæ, diſsimulato in noctem vſque conſilio, conuerſis deinde repente proris, vento ſe-
cundo nauem noſtram inſequuntur. Id vt animaduertit Aloyſius, ratus (id quod erat)
& hoſtes eſſe, & hæreticos; aduocata ſtatim concione, ſocios nauales ad prælium acriter in-
eundum hortatur, mortemque vt Chriſtianos deceret, pro Catholica religione fortiter
oppetendam. deinde arma expediri, culcitras locis opportunis prætendi, ſaxorum vim
congeri, ſulphurei pulueris cados promi celeriter imperat: diſpoſitis denique ad pugnam
ſtationibus, peccata ritè confeſſus eſt ipſe, & cæteri quibus ea nocte confitendi ſpatium da-
tum eſt. verùm inalbeſcente iam die, roſtrata hoſtium nauis ex earum genere, quos Galeo
nes appellant, ad noſtram appropinquauerat, amplior & eminentior multò; duabuſque
tormentorum ſignificationibus, de more, iuſſerat à Luſitanis vela ſubmitti. Cùm illi ne-
quaquam parerent; tum hoſtes facto ter in onerariam impetu, quinque ex eorum nume-
ro occidunt, ſeptemdecim, eoſque ferè omnes in cruribus vulnerant, ſic, vt funibus, ne ca-
derent, altera manu apprehenſis, non niſi altera decertare poſſent. Et quamquam hæretici
è ſuperiore admodum loco pugnabant; haud tamen incruentum eis fuit certamen: ſiqui-
dem & initio dimicationis de ſuis ferè viginti amiſère, vulneratis præterea circiter vnde-
cim; & deinceps tribus bombardæ ictibus læſi grauiſsimè ſunt, quorum vno diffractus ma
B lus & vela proſtrata; altero perforatum carinæ latus non ſine magno eorum diſcrimine a-
quas accepit; tertiò diſcerpti decem ſimul hæretici: quæ tametſi erant omnia non leuia
incommoda, nihil tamen hoſtes æquè perturbauit ac vela deiecta, prorſus vt de ſe actum
iam arbitrarentur. Tum verò ex ipſa deſperatione omnibus connixi viribus, quartum
iam noſtros inuadunt, & minore quàm putauerant negotio ſuperant. decem quippe non
amplius propugnatores erant relicti, quorum quinque in prora collocati, primo impetu
cecidere. Itaque patefacto iam aditu, hæretici ad ſexaginta vi maxima irrumpunt. quos
Aloyſius, cùm duas ferreas glandes alteram accepiſſet in pectore, alteram in crure, quam-
quam exhauſtis iam corporis viribus, magno tamen animo conſtituit opperiri; gladioque,
& ſcuto nunquam abiecto, ad extremum vſque ſpiritum dimicauit egregiè. Eius morte à
reliquis deditio facta. quæ tamen ad mitigandam hoſtium crudelitatem minimè valuit:
nam diabolicis inſtincti furijs, obuios quoſque obtruncant: Aloyſium, ignari quis eſſet,
nudatum, itemque aliorum corpora multis adhuc ſpirantibus, in vndas proijciunt. Ver-
ſus deinde in Sanctorum reliquias, & ſacras imagines furor, quarum erat ingens in ea naui
numerus. Has hæretici Catholicis per vim extorquere, trahere per tabulata, calcare pedi-
bus, in ignem denique gratulabundi conijcere: ſimul, ore impuriſsimo, in Sanctos quo-
C rum erant illæ reliquiæ, blaſphemias euomentes, quas horret animus ſcribere. quin etiam,
repertas vigeſimo poſt die ſtatuas duas, alteram ſacratiſsimæ Virginis, alteram Angeli,
elatas in publicum, ſacrilegis fregere manibus, caput Angeli per ludibrium tota naui cir-
cumferentes. Tertium & trigeſimum vagati diem, capto etiam Algarbienſi nauigio;
prædam expoſuère poſtremò ad Oruium promontorium oræ Callaicę. Claſsi prępoſitus
erat Ioannes Cadauilius Gallus, hęreticus vehemens, & Eccleſiaſticorum ordinum ini-
micus acerrimus: roſtrata vehebatur eadem, qua Iacobus ante Soria Ignatium Azebe-
dium & comites ceperat & occiderat. In Aloyſium verò præfectum incidere Caluinia-
ni, cùm ab inſula Gomera, eam depopulati, ſoluiſſent: atque is fuit Aloyſij & Luſitano-
rum obitus. cuius viri de fortitudine virtuteque frater noſter ita multa commemo-
rat; vt pro certo habendum ſit, animam eius in cœleſte domicilium commigraſſe.
Nunc veniamus ad noſtræ Societatis homines, quod maximè nobis propoſitum eſt.
Ij, cùm hoſtes infeſti aduentarent, à media nocte ad lucem vſque expiandis per
Confeſsionem criminibus quiſque ſuis vacarunt. Deinde tabulata ſubire iuſsi, non
niſi commiſſo prælio aſcenderunt ad animandos milites, cibo recreandos, & curanda
vulnera. Sed quo tempore facta eſt deditio, in ſumma naui, præter Caſtrium exſta-
bat eorum nemo: namque is paulo ante ad excipiendam vniuſ è gubernatoribus Confeſ-
ſionem aſcenderat, ad imam proræ turrim ex vulnere animam agentis. In eo mune-
re occupatum, hæretici vulneribus quàm plurimis punctim cæſimque confodiunt;
ira maxima perciti, nimirum eo quod Eccleſiæ ſacramenta miniſtrantem offende-
rant. Nam in cæteros non adeo ſæuière: in Caſtrium verò certatim omnes. Sub i-
dem tempus Petrus Diazius, qui ad eam vſque horam Confeſsionibus eorum qui ſub
tabulatis erant, operam dederat, atque hilari ſemper ac ſereno vultu animauerat

cæteros;

cæteros, Gaſpare Goe ſequente, in apertum prodijt. Vt primùm apparuêre, vtrunque D
Galli confeſtim occidunt. nec puero quidem ætatis admodum teneræ parcunt, qui à
Petro ægrè ſeſe diuelli patiebatur. Atque hoc maximè modo tres ij primo congreſſu
cæſi ac nudati, deijciuntur in pelagus. Tum vndecim reliqui, ſedato iam pauliſper tu-
multu, ſeſe inuicem plenis pietate ſermonibus adhortati, vltro in editiora nauis eua-
dunt: nec modò, latendi cauſſa, in cæteram turbam ſeſe nō inſerunt; ſed etiam in vnum,
dedita opera, conglobati omnes, apertè profitentur ſe & eiuſdem eſſe religionis cuius
tres modò perempti, & æquè paratos ad mortem communis Domini gratia ſubeūdam.
Quos, circumfuſi confeſtim hæretici, dictis factiſque eo die toto contumelioſè ac pe-
tulanter illudere ac diuexare non deſinunt, cùm illi reſponderent nihil, niſi ſi quid ad
honorem Dei, vel ad dignitatem Eccleſiæ Catholicæ pertineret. Vbi nox adfuit, ma-
nus ad terga religantur inſontibus: atque inter vlnciendum, accidit vt Michael Tarra-
conenſis è vulneribus, quæ in brachijs principio acceperat, ingemiſceret. Quæ res tan-
tum abſuit, vt hæreticos ad miſericordiam permoueret; vt etiam arreptum furenter
hominem, multa ingerentes probra, è naui præcipitauerint; &, ne incomitatus abiret,
Franciſcum quoque Paulum (nam is erat proximus) eodem impetu deturbarint. Cæ-
teri omnes, vinclis (vt dicebamus) iniectis, in Aloyſij cubiculum detruduntur: adhibi-
tiſque cuſtodibus, totam eam noctem, partemque inſequentis diei, prope per inediam
tranſigunt: cùm interea ſuper alios alij ad oſtium adeſſent carceris, modò læta, modò E
triſtia nuntiātes: quidam etiam truci obtutu, ſtrictis minaciter gladijs fremerent: Papi-
ſtæ, Latrones, ecquis erit aliquando qui vitam vobis eripiat? & alia eiuſmodi. Interea
noſtri, quaſi futura proſpicientes, magno animo ſeſe ad extrema quæque parauerant:
nec eos fefellit opinio. Nam educti è carcere, damnantur capitis. Iamque parabantur
laquei vt ſuſpenderentur ſinguli è maximo nauis malo; cùm Præfectus, maioris prædæ
ſpe, quòd eos putaret pecuniam, ad templum in Braſilia exædificandum, ſecum attuliſ-
ſe, rem in præſentia diſtulit; ſed eorum comperta denique inopia, Petro Diazio, Dida-
coque Caruallio ibidem relictis, ſeptem reliquos in roſtratam ex oneraria transferri
iubet. Hic eos hęretici denuo circumſiſtere; nec ſolum in fratres noſtros, verùm etiam
in Romanum Pontificem CHRISTI Vicarium, in Eccleſiaſticos ritus, in Sanctos eo-
rumque venerationem, denique in Sacramentum ipſum altaris, contumelioſa atq; im-
pia verba proferre. ad quæ cùm illi fortiter admodum reſponderent, cædebantur pu-
gnis, alapiſque frequētibus, defenſores Catholicę fidei: quin etiā exquirebantur diligē-
ter in ſummis capitum verticibus, ſacrę quas appellant coronę, quarum hæretici ſi quas
inuenerant, has verò iterum iterumque ſinguli tundere; & ſimul iurgijs & maledictis
in eoſdem inuehi cùm alijs multis, tum illis præſertim: canes, fures, veteratores; per vos
ſtat quò minus conſpirent vniuerſi mortales atque conſentiant, ſublatiſque diſcordijs
ac tumultibus, tranquilla omnes pace atque otio perfruamur. Veſtro ſcelere non mo-
dò Germania, & Gallia, verùm etiam Braſilia, atque adeo toto terrarum orbe praua
doctrina diffunditur. Erat è nouitiorū numero Petrus Fernandus, faber lignarius; om- F
nium recētiſſimus ille quidem; ſed apprimè humilis, & magna virtute vir. Is, initio de-
ditionis, pileo talariq; tunica exutus ab hoſtibus, ne deinde fallente veſtitu pro ſeculari
haberetur, & præclarā pro CHRISTO moriendi occaſionē amitteret; aggregabat ſe ad
fratres identidem, vultu oculiſque ad modeſtiæ religioniſque ſignificationem ita com-
poſitis, vt vel ex eo ſatis intelligerent hæretici, hominem eſſe de noſtris. Quo etiam ve-
hementius irritati, caput eius arreptum, vtraque manu ſubrigere, colaphis petere, digi-
tis oculos aperire, palpebraſque diſtendere, paxillos denique mento ſubdere, ne vul-
tum dimitteret. ad hæc illum contumelijs inceſſere eiuſmodi: Canis, attolle faciē; fron-
tem exporrige. quæ ille nimirum excipiebat tanta non ſolum animi æquitate, ſed etiam
oris hilaritate, vt eo bono ſe indignum exiſtimans, conuerſus ad Deum, diceret: Quo
meo mihi merito hoc tribuis, vt pro te patiar, Domine? Per hanc ſimul procacitatem
atque ſæuitiam hæretici cùm ſeſe miſeri diutius oblectaſſent, alij demum alio varios in
vſus digreſsi ſunt; ſpatiumque fratribus datum ad inflammandos mutuis cohortatio-
nibus animos, vireſq; recolligendas: quo in genere Petri maximè Fernandi, eius quem
modò dixi caritas ac virtus enituit, cùm in ſingulos congreſſus, lętiſſimo ſemper vul-
tu, cæteros ad conſtantiam ac fidem accenderet, atque ad agnoſcendam inſignem hanc
in ſe Dei beneficentiam, multis rationibus excitaret. Cuiuſmodi ſermonibus dum
ſe inuicem confirmant fratres, magna rurſus circumuenit eos hæreticorum manus.
Inſti-

A Instituitur de religione certamen:ex quo, vt genus videatis,vnű attigisse sat fuerit. Op
pugnabant hæretici supplicationes & preces, quibus auxilium à Sãctis more catholico
exposcimus. qua in disputatione acrior coortus quidam ex ijs: Nonne,inquit, cernitis,
In nostra potestate vos esse captiuos?quin vos igitur Maria virgo,Sanctiq;, quorum o-
pem implorandam affirmatis,è manibus nostris eripiunt?cui fratres:Si expediat nos es-
se superstites;Beatissima Virgo Sanctique,& vitam nobis à Domino,& libertatem obti
neant vtique:sed quia emori præstat, idcirco non impetrant. Hæc & alia id genus re-
spondebãt fratres: quę illi cùm ferre non possent,amentes iracundia & rabie ,consputa
bant ora subinde nostrorum:quin etiam quodam Alphonsi Fernandi responso permo
tus vnus ex ijs, furensque:ob idipsum,inquit,quòd ita dixisti, peribis. cui Alphonsus,
vtpote Prominister:Non solus ego,sed oẽs planè mori parati sumus. Atqui exspectate
(ait hæreticus) molosii canes,caput egomet vobis prę cidã,vosque(meã fidem testor)in
mare proijciam. Hac altercatione in cœnã vsq; ducta,discedunt hæretici:fratres verò
tempus nacti rursus molestia vacuũ, de integro adhortari se mutuo; diuinam opem in
tali tantoque salutis æternæ discrimine expetere;Christi morte cruciatibusq; memo-
ria repetendis,sese ad perseuerantiã atque ad fortitudinem incitare; Deo denique pro
tam præclara sibi oblata bene moriendi occasione gratias agere.Interea hæretici exple
B to epulis ventre,animi quoque feritatem extremo supplicio nostrorum exsaturare cõ-
stituunt:nec mora:singulos octoni deniue circumstant,exutosque tunicis, quanta ma
xima vi,quàm possunt longissimè à nauibus in altum eiaculantur. Ac Petrus quidẽ Fer
nandus,& Ioannes Aluarus, natandi minimè periti,fluctibus hauriuntur illicò; cæteri
quinque vnum in locum diuinitus congregati,diu sese sustentant, postremum vale si-
bi dicentes inuicem,ac veniam inter se delictorum petentes. Didacus verò Fernandus,
quem vnà cũ Sebastiano Lupio(qui deinde superstites ambo fuère) sub noctem hæreti
ci quidam quasi diuino iussu, cibo potuque resecerant,validus viribus,classem, quòd
è repentina pluuia venti quieuerant, tardius eũtem assequutus,& nescio quo pacto in
vnam nauium acceptus,Diuinæ consilio prouidentiæ mansit incolumis. Luctantur cũ
fluctibus reliqui, & quamq; in summa difficultate ac defatigatione, Apostolico Sym-
bolo,precibusque fundendis ad Deũ,sese cõtra spiritales nequitias cõmunire non desi
nunt. iamque nox erat media,cũ Alphonso Fernando in verba præeunte,certos è quin
quagesimo psalmo versiculos decantare cæperũt, atque illum prę sertim: Tibi soli pec-
caui, &c. Verùm lassitudine tandem victus, & aquarum vi obrutus Alphonsus extin-
guitur,spectata probitate,ac religione vir,cuius præcipuè robur animi ac virtus in hę-
reticis modò refutandis eluxerat. Hunc aũt eo consilio è Lusitania secum abduxerat
C Azebedius, vt Philosophiã,cui magna cũ laude vacauerat, in Brasilica prouincia pro-
fiteretur.Alphonsum secutus est mox, IESVM inuocans, Andreas Pais: postremus om-
niũ Fernandus Aluarus mergitur. Tum Sebastianus Lupius in mari medio, nocte intẽ-
pesta,densis tenebris,imbre maximo derelictus, elatum forte quadã in classe lumẽ emi
nus intuens,mille circiter & quingentorum passuũ interuallo distantes consequitur
naues;quarũ ad vnam,itemque alteram accedens, & vt admitteretur suppliciter postu-
lans,cùm acerbè minitantes hostes, intentaque in se tela sensisset;quasi ad extremũ per-
fugium,contendit ad vnam è scaphis:cuius ad marginem stans fortè quidã hæreticus
paulo mitior, tum Sebastiani angustijs,tum etiam fortasiis ab se desertæ verę fidei reli-
gionisq; recordatione commotus, excepit hominem:penulaque contectum,ac furtim
in nauem impositum, commentis quibusdam hostium furori atque immanitati subtra
xit.Duos autem illos qui in Lusitanica naui relicti fuerant,eodem genere mortis, eadẽ
animi magnitudine defunctos accepimus. Porro nobis hæc omnia Sebastianus ipsemet
Lupius exposuit. nos totam rei gestę seriem his consignatam litteris eidẽ Sebastiano re-
cognoscendam ostendimus:cuius ille narrationis veritatem ac fidem suo rursus testi-
monio comprobauit.Quo etiam studiosius fecimus, vt hanc ad vos mitteremus episto
lam,rati eò vobis gratiorem futuram,quò certiora perferret. Quod reliquum est, ve-
stris omnium sacrificijs,precibusque,nos etiam atque etiam Domino commendari per
cupimus.Olisipone.v.Idus Decembris. MDLXXI.

FINIS.

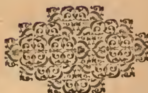

IGNATII LOIO-
LAE VITA

POSTREMO
RECOGNITA.

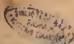

CLAVDIO AQVA- VIVÆ PRÆPOSITO GE- NERALI SOCIETA- TIS IESV D

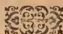

Ioannes Petrus Maffeius S. D.

VÆ parens & conditor nostræ Societatis E
Ignatius, auctore ac duce Deo gessit in terris, ea profectò digna sunt, in quibus commendandis immortalitati, scriptorum omnium certet industria. Id scilicet fuit caussa, cùm in eo munere alij non sine pietatis & ingenij laude versati sint, cur ego quoq; delatam olim ad me à Patre nostro Euerardo nonnullam huiusce prouinciæ partem, neque ita grauatè receperim; & receptam, si minus cum apparatu & copia, certè cum fide curaq;, Deo adiuuante confecerim. Nec sanè dubium, quin, qui talem mihi laborem iniunxerat, huic potissimum laboris eius & operæ fructus ac F
prima libamina deberentur. Nunc, quando, priusquã in vulgus exirent lucubrationes meæ, ad beatos ipsius Ignatij complexus, vti speramus, ille decessit; ei nempe qui in vtriusq; Præpositi locum & curas nutu diuino successit, optimo iure dicandæ fuerũt. Ac tibi quidem, Pater humanissime & optime, in præclarum illud exemplar dies noctesqúe intuenti, minimè dubito quin opus hoc qualecunque, gratum acceptumqúe futurum sit. Cæteris vt perinde iucundum ac fructuosum accidat; nimirum, ab IESV, tuis incensis officio & caritate precibus & sacrificijs impetrabis.

A

IGNATII VITAE LIBER PRIMVS.

Ortus eius, & educatio. *Cap. Primum.*

IN ea Hispaniæ regione, quæ ad Pyrenęum pertinet, ac vulgi sermone Guipuzcoa nominatur, in primis clara est Loioleia familia. Eius familiæ princeps Bertramus, Ognis & Loiolæ dominus, quæ loca sunt in finibus vrbis Aspeithię, in matrimonium, ducta Marina Sone, æquè clari generis fœmina, quinque suscepit ex ea filias, filios octo: quorum
B minimus natu fuit Ignatius is, quem Societas IESV parentem agnoscit; cuius de vita & moribus, quæ nobis fuerint comperta, in vnius Dei gratiam gloriamque litteris mãdare decreuimus. Hisce ergo parentibus natus Ignatius est anno post Virginis partum M.CDXCI. regnantibus in Hispania Fernando & Elisabetha, cognomento Catholicis. Ac de prima ipsius pueritia id vnum constat, haud ita seuera disciplina educatum à suis fuisse: atque ab ipsis incunabulis, vt in opulenta domo, profanos admodum hausisse spiritus: deinde litteris vixdum à limine salutatis, cùm esset eximia & animi & corporis indole, continuò in Fernandi regiam à patre missum, veteri Hispanię more, quo in regno principum liberi ea fere conditione ac iure nascũtur, vt maximus ætate dumtaxat in patrimonio imperioque succedat; reliqui, siue ad acuẽdam gentis industriam, siue ad familiæ splendorem in vno capite retinendum, portiuncula quadam hæreditatis aspersi quæ tenuem in victum cultumque sit satis, vel studijs doctrinæ militiæve dant operam, vel aulæ regumque præsidio ad opes gloriamque nituntur. Hic ille cùm honorarios inter ephebos aliquandiu apparuisset, aulicis imbutus moribus ad Antonium Manricum sese contulit Naiarensium ducem ex ijs, quos in
C Hispania magnates appellãt; quo cum Loioleiæ genti necessitudo vetus intercedebat. Atque apud hunc domi forisque in honore habitus, rei militaris tyrocinia posuit: & quod ijs fermè vsu venit, qui nondum cælestes delicias degustarunt, id ipsum Ignatio contigit, vt ardenti laudis humanæ studio, & communis consuetudinis impetu abreptus, cùm esset in corporis ornatu elegãtissimus, equorumq;, & armorũ vsu præcelleret; quod sibi datũ fuerat tẽporis ad negotiationem salutis æternæ, id ille miserabiliter, vt plerique mortalium, partim in factionum rixarumq; periculis, partim in amatoria vęsania, & cætera sæculi vanitate consumeret. Verumtamen inter eiusmodi vitia, & cęcos errores, præclara quædam emicabant bonæ ac religiosæ mentis indicia. Primũ enim in tanta licentia militari, tamque corruptis hominum moribus, quamuis animo consternatus esset interdum, & multis vndique cinctus angustijs; nulla tamen illius atrocior vnquã audita vox est, quales multæ à nefarijs hominibus in Deum, ac Dei prouidentiam vulgo iactantur. Nec solùm ab omni verborum impietate semper abhorruit, sed etiam sacra omnia sacrorumque antistites naturæ perpetuo instinctu admodum religiosè reueritus est. Erat præterea intactus ab auaritiæ sordibus, & à lucri cupiditate vehementer alienus: quod cùm aliàs, tum verò in expugnatione vrbis Naiaræ, quæ in Cantabrię finibus est, perspici potuit: quam iure belli, cùm dux militi diripiendam dedisset; Ignatius, quamuis ad ipsum victoriæ pars non exigua pertineret, tamen nec præsentis prædæ dulcedine, nec cæterorum exemplo adduci potuit, vt sese alienæ rei contactu pollueret; non Christiano solùm, sed etiam ingenuo homine id indignum existimans. Quę ipsius altitudo animi in priuatis quoque dissidijs ac simultatibus eminebat, vt si quando ex certamine dignitatis (vt fit) ad manus pugnamq; venisset, si locus recõ-

cilliationi daretur, illicò vnà cum armis odium omne deponeret, & cum inimicis in gratiam planè bona rediret fide. Neque verò eidem in magnis arduisque negotijs capessendis alacritas, vel gerendis consilium & cautio deerat. quocirca inter quosdam Cantabriæ populos graui orta seditione, legatus ad eos à duce Naiaræ, breui controuersias omnes magno partis vtriusque consensu & approbatione diremit: ac licet iuuenis admodum esset ætate, in agendo tamen, tractandisque hominum ingenijs, iam tum senilis quædam in eo maturitas apparebat; prorsus, vt negotium nullum ferme susceperit, quod non ad optatum exitũ sua lenitate ac virtute perduxerit. quamquam ob imperitiam rerum diuinarum, hæc tam egregia animi bona, & quasi talenta non optimè collocabat interdum: ad hominum videlicet gratiam, ac sui ipsius incrementa ijs artibus vtens, quas ad vnius Dei honorem & gloriam omnino referri oportuerat. D

Conuersio eius ad Christum. Cap. II.

VNC maximè in modum adolescentia, atque ipso ætatis flore cõsumpto, cùm annũ ageret iam nonum circiter & vigesimũ, à miserabili errore, certoque æternæ vitæ periculo in rectum salutis iter summo Dei beneficio reuocatus est. Tota autem eius cõuersionis ratio fuit eiusmodi. Ardebat eo tempore Hispania intestioi belli tumultibus; quam nactus occasionem Franciscus Galliæ Rex, Nauarræ Vasconumque quæ Guipuzcoam attingit, Henrico Alibreto cognato suo recuperandæ, cuius pater ex eo regno Fernandi Catholici armis olim exactus fuerat; Andream Foxium, cognomento Asparotium, cum exercitu iussit in eas regiones impetum facere. qui celeritate vsus, cùm aliquot loca improuiso aduentu cepisset; cumque nobilitas Henrici cupida ad Gallum sese quotidie adiungeret; Naiaræ dux, qui Nauarrę summo cum imperio præerat, eius rei fama commotus, in vlteriorem Hispaniam ad auxilia cõtrahenda profectus est, Ignatio, paucisque præterea Pompelone custodiæ causa relictis. Ac cęteri quidem, appropinquante Gallorum exercitu, magnitudine pedestrium & equestrium copiarum exterriti, & simul diffisi oppidanorum animis, tempori cedere, & vrbem relinquere omnino decreuerant: Ignatius verò, multis verbis homines ab eo consilio reuocare conatus, vbi se nihil proficere hortando perspexit, ardentibus oculis detestatus ignauiam perfidiamque, spectantibus omnibus in arcem solus introijt, paratus illam cum aliquot in præsidio relictis omni ope tueri. quo virtutis exemplo permotus alius quidã Ignatij in studio bellicæ laudis æmulus, eandem aleam subijt: reliquis verò salus, quàm aut fides aut gloria fuit antiquior. Ventũ deinde in consiliũ est à custodibus de summa rei: cumque in tanta propugnatorum paucitate contra tantas hostium copias negarent plerique locum obtineri posse diutius, ac seniorum præsertim sententiæ ad profectionem inclinarent; Ignatius, quo erat animi & corporis robore, quàm acerrimè sese rursus opposuit, remque disiecit. Interea Galli, resistente nemine, propius ad vrbem accedunt, & magna ciuium voluntate admissi, castris ad arcem positis, præfectum præsidij ad colloquium euocant. Ille accepta fide, cum tribus dumtaxat egreditur, in quibus erat Ignatius; qui cùm ab hostibus proponi conditiones iniquiores vidisset, exarsit nimirum, easque conditiones tam acri ac vehementi oratione cõmilitoibus dissuasit, vt ad extrema omnia perpetienda potius, quàm arcem deferendam cunctos accenderit. Nec mora: Galli omisso colloquio, acrius instare, tormentis mœnia quatere, atque diruere; vndique ascensum tentare: Hispani contra, Ignatij præsertim exemplo atque adhortationibus incitati, fortiter sese defendere, subeuntem hostem gladijs, telis, contis arcere; quoad Ignatio ante alios dimicanti, globi vi excussus è muro lapis, læuam haud ita grauiter læsit tibiam; globus verò ipse quamquam impetu refracto subsiliens, dextram adeo labefactauit atque confregit, vt è vestigio semianimis alienata mente corruerit. Tum verò debilitati animis cæteri, & deditio facta. Ignatium porrò stratum, vel ad colligendam clementię famam, vel etiam virtutem in hoste admirati Galli benignè susc ipiunt, & in vrbem ex arce translatum, in pristino hospitio collocant, medicisque adhibitis, & rebus omnib⁹ necessarijs diligenter curant. Huic Gallorũ benignitati, pro sua animi magnitudine egregiè respondit Ignatius. quippe tantũ aberat, vt eos odisset, à quibus in illam calamitatem, vitæque discrimen erat adductus, E F

vt cùm

A vt cùm in lecto decumberet, singulos blandè comiterque compellans, omnia fere sua in eos amoris caussa diuiserit; atque hunc clypeo, illum pugione, alium thorace donarit. Interiectis deinde aliquot diebus, cùm grauius laboraret quàm vt breui tẽpore sanari posse videretur; ad cęteram humanitatem illud etiam additum à Gallis, vt Ignatium lectica Loiolam vsque (neque enim longè aberat) deportandum curarent. qui peramàter à suis acceptus, cùm ingrauescente in dies morbo periculosius ægrotaret, accersiti confestim vndique medici, crure inspecto, seuerè pronuntiant, ossa illa, siue id prioris chirurgi vitio, siue itineris agitatione contigerit, nequaquam esse bene locata: neque verò, nisi ea coagmentatione denuò resoluta, frustisque suo loco repositis, posse vllo modo fieri vt coalescant. Qua tam acerba denuntiatione Ignatius minimè exterritus, non modò statim ęquo animo sese paratum ostendit ad omnia subeunda, sed etiam inter ipsam curationem, quamuis esset asperrima, nullum aliud indicium dedit doloris, nisi vt coactos in pugnũ digitos valde constringeret. Ex eo die morbus maiorem in modum est auctus; cumque iam Ignatius omnes fere cibos haustusque stomacho fastidiente respueret, aliaque in eo cernerentur lethalia signa; suorum admonitu, sacris, quæ ad expiandum animũ pertinent, ritè procuratis, ipso B. Petri Apostoli peruigilio, cunctis mœrentibus, eò deductus est, vt medici prorsus actum affirmarent, nisi ante mediam eam noctem vis morbi remitteret.

B Venerabatur iamdudum Ignatius præcipuo quodam cultu principem Apostolorũ: quin etiam eius laudes militariter olim carmine Hispanico celebrauerat: cuius profectò pietatis fructum non exiguũ tulit. siquidẽ illa ipsa decretoria nocte per quietẽ videre sibi visus est eumdẽ Apostolũ, optatam sibi valetudinem diuinitus afferentem. nec sanè in irritũ ea visio recidit: quippe continuò leuari doloribus, ciboque refici est cæptus. Iamque Dei beneficio periculum mortis euaserat, magnaque suorũ gratulatione melius habebat in dies: cùm repente animaduertit os quoddam genu sub ipso fœdius prominere: quod quoniam præter cætera incommoda impedimẽto etiam sibi videbat fore, quominus graphicè quàm soleret ac vellet, ocreatus incederet (vt erat idem & patientiæ militari, & vrbanæ munditiæ & elegãtiæ apprimè deditus) percontatus est medicos, possetne vllo pacto deformitas tolli. qui cũ respondissent posse vtique, sed dolore omnium quos ad eam diem sensisset, maximo & acerbissimo, propterea quòd in eam sedem fragmenta iam firmiter coaluerant, non dubitauit Ignatius ingenti omniũ vel admiratione, vel metu, cõcinnum ac decorũ corporis habitum anteferre manifesto vitæ discrimini: secarique de sententia medicorum os iussit, clariore etiam, quàm antea, fortitudinis ac patientię documẽto: quandoquidem in ea carnificina (quæ quò lẽtior, eò fuit horribilior) non modò ligari teneri ve se nõ est

C passus, verùm etiam, ijs qui aderant, pauore propemodum exsanguibus, ab omni prorsus querimonia gemituque se ipse continuit. Post hæc, doloribus magna iam ex parte mitigatis, nondum tamen gressu recuperato, nec pedibus ad insistendum idoneis, interea dum iacentis corpus terrestres medici persanare conantur, eiusdem animi vulnera curare medicus cœlestis aggreditur. Cùm enim affixus lectulo Ignatius, fallẽdi temporis caussa prophanum quempiam librum poposcisset ex ijs, quos antea per otium lectitare consueuerat; diuino planè consilio factũ est, nullus vt eo tempore domi liber esset eiusmodi: at verò longe meliores alij duo reperti sunt, Hispanico sermone conscripti; quorum alterius, Vita Christi, alterius (quo selecta virtutum exempla continebantur) Sanctorũ flores, erat inscriptio. Ea videlicet lectio salutis initium attulit homini. Dum enim oblatos sibi libros, varijs locis quasi aliud agẽs delibat, sensim capi cœptus est pulchritudine eorum quæ scripta reperiebat; atque adeo inter ipsam lectionem, vbi quidpiam insigne cognouerat, subsistere, secum ipse deliberans: Quid si præclarum hoc sancti Dominici facinus, quid si hoc sancti Francisci, Deo fretus aggrediar? Neque verò, cum hęc & alia sibi multa proponeret, res occurrebat vlla tam ardua, tamque difficilis, quàm non perficere sese posse generosa quadam alacritate confideret. Quæ cùm apud se diutius agitasset, emergebant rursus rerum inanium voluntates, & sæcularia desideria: quorum sese nonnullis adeò manciparat, vt dum eorum vel adipiscendi rationem exquirit, vel potiundi spem animo concipit, plures interim horas per imprudentiam in ea cogitatione defixus hæreret. Iamque priora illa propemodum exciderant, accensosque nuper igniculos pietatis, voluptatum illecebræ, & perniciosa rerum fluxarum blandimenta restinxerant; cùm periclitanti seruulo diuina bonitas opem celeriter afferebat, ex eorum videlicet recordatione quæ legerat, meliorem ei mẽtem,

& consilia saniora submittens.atque in hac item commentatione tamdiu morabatur, D donec interuentu cuiuspiam,alio mentem animumque conuerteret.Hac ille vicissitudine,& quasi conflictu dies aliquot mirum in modum exagitatus, cùm in eius pectore voluptas & virtus pænę ex æquo certarent;contrarias in partes magna sua perturbatione distrahebatur, incertus animi,hanccine viam,an illam,cùm primum posset , insisteret. Verútamen inter alternas fluctuantis animi propensiones illud intererat, quòd blādis illis rerum fluxarum imaginibus,quamdiu præsentes obuersabantur, tamdiu titillabatur Ignatij mens:abeuntibus verò,succedebat illicò amarus quidam torpor, & ægritudo,& sibimet displicentis animi tædium. At contra,præclari illi ad Christianam laudem impetus,cogitationesque de adæquanda vigilantia & sobrietate Sanctorū,de votiuis peregrinationibus,de victu cultuque in primis horrido & aspero; non modò cùm aderant,animum insolita quadam iucunditate mulcebant,sed in recessu quoque, tristitia subeunte nulla, securum hilaremque præstabant. Sed enim tantùm hoc ille discrimen, sæculi tenebris occæcatus adbuc, hebesque ad subtiliora hominis interni iudicia,quasi ignotum quidpiam præteribat, quoad clariore demum oborta sibi luce, mentis aciem accuratius in eam varietatem cœpit intendere; ac denique non sine admiratione quadam animaduertit , ab illis cogitationibus , vt erant inanes ipsæ, sic se ieiunum & aridum , ab his autem , velut à pabulo salutari, lætum vegetumque discedere: liquidoque perspexit , fucata & insidiosa voluptas quantum à vero & solido E gaudio ac suauitate distaret. Atque banc primam de intimis animi sensibus motibusque ratiocinationem habuisse fertur Ignatius : ad quam vbi maior deinde rerum diuinarum vsus accessit, tantam in spirituum discretione (quæ consummatæ sapientiæ virtus est) solertiam atque peritiam est consecutus, vt egregia etiam illius generis præcepta in eo libro, qui Exercitiorum appellatur, posteritati reliquerit. His ergo obseruationibus, & assiduis librorum monitis è lethali animæ veterno excitatus.anteactæ vitæ peccata,& infinitam in se Dei clementiam aliquando cæpit agnoscere; nec solùm de mutandis in posterum moribus, verùm etiā de expiandis omni ratione delictis, placandoq; numine, seriò cogitare.Atque in hanc deliberationem Ingressus,denuò sese ad Christi domini,Sanctorumque sectanda vestigia occulto quodam instinctu acriter sentiebat impelli,& eorum præcipuè,qui in se ipsi quàm maximè duri ac seueri extitissent.artium quippe spiritualium,& Christianæ philosophiæ rudis & ignarus adhuc,omnem fere sanctitatis & officij perfectionem in asperitate vitæ, & in voluntaria corporis afflictatione statuerat. quocirca iam tum agitabat animo , simul atque per valetudinem liceret, nudis pedibus Hierosolymam petere, ac frequenti verberatione, longoque ieiunio tantas peccatorum pœnas vltro suscipere, quantas videlicet ab excelso magnoque animo, salutare odium sui, & ardens diuinæ gratiæ promerendæ studium exigebat. Iamque rectis euntem sensibus , & optima quæque expetentem , longè vehementius incitauit diuina visio. Etenim nocte quadam vigilanti, augustissima specie, ac beatissimo lumine fulgens MARIA virgo vna cum paruulo IESV,non modò sese palam ostendit, verùm etiam incredibili benignitate spectādam aliquamdiu præbuit:quo viso mirificè recreatus Ignatius,tantum repentè odium fastidiumque concepit eorum quæ apud cæcos mortales prima putantur,ac presertim quæ cum inhonesta voluptate coniuncta sunt, vt omnes rerum illarum, quàm diuturno vsu ac vetustate corroboratas imagines, ex hominis memoria confestim aspectus ille deterserit.Accessit ad hæc illud quoque non leue Dei beneficium,quod ei in omnem deinde vitam proprium ac stabile mansit: vt quotiescunque sublatis in cœlum oculis astra suspiceret(quod sanè sæpe faciebat, ac diu) mortalia cuncta illi repentè sordescerent; & miro quodam æternæ patriæ desiderio raperetur.

A

Ad Montemſerratum religionis cauſſa proficiſcitur. Cap. III.

INTEREA ſimul & animo & corpore conualeſcens, è lectulo ſurgere, & intra cubiculi fines paulatim crura explicare, atque ingredi cœperat; nihilq; longius ei videbatur, quàm vt de cognatione ſua, & de domo patris exire, & præteritæ vitæ peccata quàm acerrimè vindicare ſibi liceret. Sed quia nondum erat ad iter faciendum idoneus, conſtituit interim præclariſſimas quaſque Chriſti Domini, Sanctorumq; res geſtas memoriæ cauſſa deſcribere: atque ad id ipſum exquiſiti cuiuſdam nitoris & elegantiæ codice cōparato, quæ de virtutum exemplis præcipuè admirabatur, in eū codicē vario picturæ genere quā compoſitiſſimis & quàm clariſſimis litteris ordine referebat. Atq; huic operi dum inſiſtit ardentius, quamquā ſua de inſtituendo nouo genere vitæ conſilia mortalium nulli aperuerat; hæc tamen tāta ſcribendi ac legendi aſſiduitas, cōtemptus corporis, frugalitatis amor & parcimoniæ, ſermo quotidianus non ad vrbanitatem, vel ad ambitionem, vt antea, ſed ad modeſtiam, pietatemque compoſitus: hæc igitur, & alia non obſcura immutati animi indicia, celeriter illum domeſticis prodiderunt. In ijs Martinus Garzia frater natu maximus, qui demortuo iam pridem Bertramo in dominatu, relq; familiaris adminiſtratione ſucceſſerat, ſuſpicatus id quod erat, Ignatium vel morbi vexatione, vel eorū quæ legerat admonitione compunctū, ac pertæſum vitæ prioris, nouum aliquid ac magnum moliri, atque etiā fortaſſe nuntium rebus humanis velle remittere; cōmotus animo vehementer, hominem ſeuocat, varijsq; interrogationibus blandè pertentans, ad extremum per cōmunes parentes, perq; fortunas omnes obteſtatur & obſecrat, videat etiam atq; etiā quid agat, quò progrediatur, neuquid noui conſilij capiat, quod vel ipſi munitum & exploratū ad gloriā & opes iter impediat, vel ſempiternā Loioleiæ familiæ dedecoris notam inurat. Ad quæ Ignatius breuiter, quò ſe quàm primum à fratre expediret, ſatis memorem fore ſeſe reſpōdit officij: & ſimul, quoniam de recuperata propemodum eius valetudine ad Naiaræ ducem nuntij venerant, in oppido finitimo, cui Nauarreto nomen eſt, eo tempore commorantem; veniā à fratre petijt ducis pro amicitia reuiſendi; ac per eam cauſſam, duobus dūtaxat aſſumptis famulis, eques in viam ſe dedit, ac breui Nauarretum peruenit incolumis. Ibi duce amicisque ita ſalutatis, vt arcana conſiliorum ſuorū quàm accuratiſſimè tegeret, ſimul etiam certa pecuniæ ſumma in vſus pios inſumpta, Barcinonem petere, vt Hieroſolymas inde contenderet, famuloſque dimittere ſtatuit, quò liberius remotis arbitris in ſuū ſæuire corpus, & debita vitæ licentiùs actæ ſupplicia à ſemetipſo poſſet exigere. Solus ergo per ſummam diſſimulationē Nauarreto profectus, primum omnium religionis cauſſa celeberrimam beatæ Virginis ædem adire decreuit, quę in Mōteſerrato à monachis Benedictinis incolitur, eſtq; Barcinonē è Nauarra petētibus minime deuia. Deinde reputans apud animū ſuum partim voluptates, quibus antea indulſerat, partim etiā periculoſum & graue bellū, quod ſibi rurſum à carnis illecebris, atque ab inferioris animę viribus imminebat; omni ratione ſe cōtra domeſtici hoſtis inſidias muniendū eſt arbitratus. Ergo non ſolùm inſtitutā, ex quo die Loiola diſceſſerat, conſuetudinem obfirmato retinuit animo, vt ſingulis noctibus pœnę nomine ſe acerrimè verberaret; ſed etiam ratus nullū continentiæ præſidium poſſe firmius inueniri, quàm Dei matris eiuſdemq; Virginis perpetuæ patrocinium, recēti præſertim illius in ſe clementia ac benignitate inuitatus; in eius maximè cliētelam fidemq; confugit, ac ſtudio virtutis incenſus illicò fecit vt eidem Virgini Beatiſſimæ ſeſe irreuocabili voto caſtitatis obſtringeret. Quod religioſi animi obſequiū & ſacrificium pro ſua infinita bonitate ratū & gratum Deus ipſe videtur habuiſſe: quandoquidem ipſa Virgine deprecante videlicet, ex eo tempore ad extremum vſque diem Ignatius planè omni ſenſu libidinis caruit. Cæterùm quò faciliùs omnes intelligant, quàm ſit periculoſum & anceps, in Chriſtianę philoſophię curriculo ſine rectore ac magiſtro verſari; nō omittam hoc loco quod ambulanti in feruore ſpiritus per eos ipſos dies Ignatio contigit. Erant eo tempore in Hiſpaniæ finibus, Maurorum multæ reliquiæ: quos nefariæ ſuperſtitioni Maho-

Mahometis addictos, Fernãdus Catholicus haud ita pridem è ſuo pepulerat regno. Ex D
ea igitur fæce quidam inſidens mulo, Ignatium fortè aſſecutus, comitem ſeſe illi adiunxit; ac nonnulla primùm (vt fit) de itinere ſciſcitantur, varijs deinde ſermonibus eò deuentum eſt, vt de ſingulari MARIAE virginitate diſſererent. quam cùm neſarius ille ante partum quidem integram illibatamque fuiſſe fateretur, à partu verò nequaquã; contra Ignatius ab eiuſmodi errore quibuſcunque poterat rationibus hominem reuocare contenderet; poſt multam altercationem magis magiſque obſtinatus impius ille, cùm oblatam ſibi veritatis lucem intueri nollet, repente non ſine rabie quadam ſubditis mulo calcaribus anteceſſit, ſeſeque celeriter ex Ignatij cõſpectu proripuit. Quo facto vehementius irritatus Ignatius, parum abfuit quin citato greſſu perſequeretur abeuntem, & pugione confoderet; facinus indignum exiſtimans non tam contemptum relictumq; ſuperbè ſe, quàm de ſumma caſtimonia & ſanctitate Reginæ Angelorũ auſum fuiſſe viliſſimũ caput ore polluto detrahere: cumq; militari etiam tum ſpiritu religionis officijq; momenta perpẽderet, ſeſe vix pietati ſatisfacturũ putabat, ſi tantas blaſphemias pateretur inultas, neq; ab impuro dęmonis mancipio pœnas petulantis linguę repoſceret. Verùmtamen incitatum iam generoſi pectoris impetum retardabat ſuſpicio latẽtis in tam ſpecioſa cogitatione piaculi; metuſq; probabilis, ne per hanc animaduerſionem, & cęleſte numen, & eam ipſam quam defendere conabatur, Virginem offenderet. Cùm igitur multa ſecum agitaſſet, motu corporis pariter atque animo varius; ad extremum, ſanè quàm præcipiti conſilio ſtatuit ad biuium vſque procedere, E
vnde Maurum ex habito colloquio ad proximum pagum nouerat diuertiſſe. in eo biuio laxatis omnino mulæ, qua vehebatur, habenis, ita de re tota interpretari, vt ſi beſtia ipſa per ſe Mauri veſtigijs inſiſteret, non dubitaret quin accepta futura eſſet vltio Maieſtati diuinæ: ſin minus, pro certo putaret, nequaquam id à ſe officij Deum, Beatamque Virginem poſtulare. Hac ille mente proceſſit ad biuium: cumque pagus ille, quem diximus, abeſſet diuerticulo paſſuum non amplius quadraginta, via facili ac ſpacioſa; planè diuinitus factum eſt, vt ſpontè ſua iumẽtum anguſtiore via Barcinonẽ verſus iter arriperet. Atque hunc in modum Ignatius in re tam graui, nullo pia ipſius ſtudia regente periclitatus, lethalis noxæ crimen felicius effugit, quàm ſapientius. Inde progreſſus ad vicum à Monteſerrato haud longè diſtantẽ, de peregrinatione Hieroſolymitana, deq; aſperiore vita quamprimùm ineũda mirè ſolicitus, viatoriũ ibi coemit ornatum, ſparteos videlicet calceos, talarem è ſacco tunicam, funemque pro baltheo, tornatilem baculum, & in vſum aquæ cucurbitam. Quę omnia, vt Chriſti paupertatem non erubeſcere, & peruerſam recti verecundiam deponere paulatim aſſueſceret; ſuſpenſa propalam ex ephippijs, ad montem vſque lætus aduexit.

Acta eius in Monteſerrato. Cap. IV. F

V ò ſimulatque peruenit, templum ingreſſus, ac numine ſalutato, nihil antiquius habuit, quàm vt per ſacram totius anteactæ vitæ confeſſionem, contractas animi ſordes elueret. qua confeſſione in primis fideliter atque accuratè de ſcripto peracta per triduum, ſumma deinde cum veneratione ad Sacramentum altaris acceſſit. Contulit etiam cum eodem patre, qui ſibi confitenti aures dederat, omnia ſua conſilia cogitationeſque de imitatione Sanctorum, quæ ad eam vſque diem prorſus nemini patefecerat. præterea, quidquid habuit pecuniæ, totum id in Chriſti Domini gratiam pauperibus benignè diuiſit. Dein ſilentio noctis eius, cui dies feſtus Angelicæ ſalutationis illuxit, pretioſa veſtimẽta quibus erat ornatus, quàm occultiſſimè potuit, pannoſo cuidam ex infima plebe largitus, confeſtim optato illo ſacco ſeſe alacer induit, ac fune præcinxit; dextro pedi, quòd ex reliquijs morbi ſingulis etiam tum noctibus intumeſceret, calceum induxit è ſparto; ſiniſtrum vtique nudum relinquere, & capite item nudo prorſus decreuit incedere. Sed quia non ignorabat plurimos pallio tenus eſſe philoſophos, veſtemque facilius multo mutari quàm mentem; omni ope ſibi enitendum exiſtimauit, vt illa exterioris amictus inſignia, ad intimos animi ſenſus occulta quadam affinitate pertingerent. cumque accepiſſet in more poſitum olim

A olim fuisse, vt nobiles equites antequam in ordines referrētur, in sacris ædibus noctem vnam armati excubarent (quod in Hispania peruigilium armorum appellant) militarem illum ritum ad rudimenta Christianę perfectionis in semetipso transferre constituit. Igitur gladio ac pugione, quibus antea mundo meruerat, è tholo suspensis, nouo instructus armorum genere, totam eam noctem peruigilante aram sanctissimæ Virginis, modò stans, modò nixus genibus, præteritorum veniā demissè precari, diuino cultui deuouere sese, ac beatam pręcipuè Dei matrē intenta supplicatione propitiare non destitit. Atque hunc in modum Christianæ militiæ nomen ex animo dedit Ignatius anno post Christum natum M. DXXII. quo fermè ipso tempore, vt à multis non sine admiratione quidem animaduersum est, Martinus Luther infamis hæresiarcha, magnis in Germania motibus excitatis, iussus à Carolo quinto Imperatore adesse Vormatiæ, malè pressum ad eam diem virus opinionum suarum effudit in illo conuentu palam, Sedique Apostolicæ & catholicæ veritati nefarium atque impium bellum remulentus indixit: vt satis appareat, cùm maximè furiam illam contra omnia diuina & humana iura, legesque sacratas obarmaret Satanas; tum ex altera parte, præter alia militantis Ecclesiæ robora, nouum etiam hûc ducem excitatum diuinæ prouidentię nutu, quem CHRISTVS Imperator, & ipsum, & sectatores ipsius, obligatos religionis arctissimæ sacramento, adactosque nominatim in verba Romani Pontificis, furori ac libidini hæreticæ prauitatis opponeret.

B

Ardores eiusdem in studio pœnitentiæ. Cap. V.

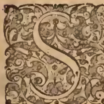

SACRA igitur vigilia, quemadmodum dicebamus, exacta, quò celebritarem hominum, famamque sanctitatis vitaret Ignatius nondum certa luce, relicto monachis iumento, pedes ipse, obuoluto etiam tum fascijs altero crure claudicans, per summum laborem à Monteserrato discessit, & è via militari paulo post deflexit ad oppidū Barcinonensis agri Minoressam (hodie Manresam vulgus appellat) nouem fere millibus passuum à Monteserrato: vbi antequam longinquæ & periculosæ peregrinationi Hierosolymitanæ sese committeret, sæuiente præsertim Barcino ne per id tempus pestilentia, deuio & obscuro loco aliquandiu delitescere, & humi-

C liraris Christianæ, quæ cæterarum est parens custosque virtutum, solida iacere fundamenta decreuerat. Interea mendicus ille, quem Ignatius pridie suis vestimentis induerat, cùm ex insolito ornatu in furti suspicionem venisset, illicò à loci magistratibus comprehenditur, & diuinam humanamque frustra implorans fidem in vincla conijcitur. Cumque inter quæstionem ea sibi à viro quodam nobili clam donata iureiurando affirmaret, notasque corporis, ignarus nominis, ederet; conquiritur extemplò diligenter Ignatius. cùm nusquā appareret, mittitur ad eum insequendum festinè viator; qui ægrè procedentem facilè consequutus, quærit ex eo, num cui quidpiā in Mōteserrato donauerit. Ad eam vocē, id quod erat, suspicatus Ignatius, substitit; coactusque innocētis periculo, pauperi cuidam vestimēta sese pridie largirū esse confessus est: cumq; viator porro instaret, quis tu, aut cuias? nullum omnino ad ea verbum Ignatius reddidit, sed itinere cœpto perrexit tacitus, casum insontis apud se miserans, ac semetipsum incusans, qui ne benefacere quidem sine ipsius cui benefaceret damno, vel certè discrimine, didicisset. Vt igitur Minoressam accessit, oppidum ingressus quo dicebamus amictu, ad publicum infimæ plebis hospitium precario sese contulit; ibique sanctæ paupertatis ac pœnitentiæ studio inter egenres ac sordidos quam exsequemur vitam exorsus est. Victum ostiatim precibus infimis emendicare quotidie: totam hebdomadam, excepto die Dominico, ieiunare; in ipso cibatu simplici pane contentus, atque vbi sitis vrgeret, aqua profluente; somni parcissimus humo nuda cubare, auctoque supplicio, singulis diebus ter sese flagellis quàm acerrimè cædere. Ad hæc, horas quotidie septenas genibus nixus in oratione vocali persistere; nam eius quæ mentalis dicitur, vsum & consuetudinem adhuc ignorabat. Præterea sacrificio matutino; Vesperarum & Completorij officijs attentissima cura semper intererat.

obibat

obibat etiam octauo quoque die sacra Confeßionis & Eucharistię mysteria. Et quoniam superioribus annis (vt diximus) & humanæ laudis famæque appetentior, & munditiarum ornatusque fuerat studiosior: vt vitium vtriusque diligentiæ pari neglectu rependeret, natalium suorum generisque splendorem, ne quis illi honos haberetur, studiosè celare; & capillum quem pro eius sæculi more promissum impensius comere curareq; consueuerat, relinquere cæpit impexum & squalidum: quin etiam vngues ipsos excrescere per diuturnam incuriam pati: atque in hoc tam aspero, tamque horrido vitæ instituto, constanter id omne refugere, quod vllam posset afflictæ carni delectationem aut leuamen afferre. Itaque cùm esset decoro vultu, & egregia totius corporis firmitate; detractis paulatim viribus, omnis ille vigor acerrimi bellatoris, & forma viridis iuuentæ prorsus elanguit. D

Molestiæ scrupulorum, ac tentationes eiusdem. Cap. VI.

IVSMODI vitæ cursum aliquandiu securus Ignatius magno animi fructu sine vlla offensione tenuerat, nòdum grauiora prælia & occultas dæmonum artes expertus, quibus incauta mens hominum ad pręclara tendétium, si pręsertim suis viribus ipsi confidant, facilè in fraudem inducitur; cùm repente quędam illi obijcitur species, cuius, quáuis identidem apparentis, formam & figuram satis explicare non posset, multis distincta luminibus, & grato quodá splendore collucens, quod spectrum diabolicum postea, vt dicemus, agnouit, iisdemque ferè diebus cùm se illuuie & squalore obsitum animaduerteret, atrox illa cogitatio nec opinantem inuasit: Quæ, malum, ratio te, miser, impulit, vt relicta patria, cognatis, amicisque potentibus, pedore ac dira macie deformatus tristißimo & obsoletißimo vestitu, vel stipem in triuijs corrogares, vel inter infimas plebis minutæ quisquillas lateres inglorius? nonne intermissa militiæ honoratæ stipendia, dulcißimosque æqualium conuictus, & pristinę fortunæ cultum victumque, maiore cum tua tuique sanguinis dignitate repeteres? Hæc, & alia id genus vbi animo vehementer obiecta; auctoré sensit Ignatius illicò: & quamuis initio paulisper ea recordatione commotus, tamen vt se collegit, illam ita constanter ab se reiecit ac repulit, vt vltro etiam familiarius quàm antea, sese cœtibus atq; colloquijs egentium & mendicorum insereret. qua submißione victus princeps auctorq; superbię, rursus Ignatio templum ingredienti ad officia diuina celebranda, quibus mira cum attentione ac perseuerantia quotidie dabat operam, vt diximus; incępti operis molem ac difficultatem ita repræsentauit, quasi eius ærumnas & incommoda miserans diceret: Hem infelix Ignati, annis vtique septuaginta, quot ætas tua recipit, in tantis tibi laboribus, in tanta vitæ asperitate degendum est: quos tu, præsertim vrgente senio, tolerare quî poteris? Tum ille fortiter, nec sine contemptu: Quasi verò, inquit, mihi tu vel vnius diei spatium præstare possis. Hæc duo prima post conuersionem Ignatius de summa rerum certamina subijt: quorum vtroque turpiter superatus humani generis hostis, vbi se irruptione & aperta vi nihil proficere intelligit, longè diuersa bellandi ratione, dolo cuniculisque grassari constituit. Neque abnuit Christus, pugnarum eiusmodi iustißimus arbiter: qui vt neminem supra id quod potest, oppugnari permittit, sic militibus suis, quos gratiæ diuinæ præsidio, & liberæ voluntatis arbitrio ad omnem virtutem exercet, ne parta semel victoria per otium torpeant, nouam in dies gloriosi triumphi materiam deesse non patitur. Est igitur in dæmonis artibus, quas ad bonorum perniciem aßiduè meditatur, illa vel peßima; vt quos ita videt studio virtutis ac religionis addictos, vt inde terrestrium vel honorum spe, vel commodorum & voluptatum illecebris auelli non poßint, hos per specié ipsiusmet honesti quod adamarunt, ad immoderatam inediam & carnis macerationem acrioribus incitamentis impellat, eosdemque præteriti temporis piacula reputantes, ac cælestis iræ seruili metu perculsos, in singula momenta misero quodam angore solicitet. id auté eo consilio, vt vel planè defecti viribus, per caussam recuperandę valetudinis paulatim ad socordiam atq; ad ignauiá delabantur; vel aßidua scrupulorú agitati molestia, dum se ipsi calumniari non desinunt, E F

A definunt, si minus inertia, certè defatigatione a c lassitudine ab incæpto desistant. cuius vtriusque cladis vtinam ne tam multa nobis quotidie exempla suppeterent. Hæc igitur eadem fraus Ignatium quoque in discrimen adduxit. Obtinuerat ille (quemadmodum dicebamus, ex quo sese ad Christum adiunxit, in summa vitæ austeritate perpetuam animi tranquillitatem atque lætitiam: quam ne ex quotidiana copia vilem duceret, neu suis ipse meritis per insolentiam adscriberet; ab ijs quas diximus, tentationibus cœpit illi pater cælestis vniuersam repente subtrahere, sic, vt interdum cùm maximè gaudens exultaret in Domino, tunc subitò nulla præcedête significatione, prorsus exui nudarique se omni gaudio & iucunditate sentiret: nec iam in precibus, neque in psalmis, neque in cæteris, quibus assueuerat, pietatis officijs vllam inueniret omnino delectationem aut requiem. idque cùm ei frequenter accideret, attonitus rei nouitate, animo suspenso ac mirè solicito, caussas eius varietatis & immutationis inquirere, ac dubitare apud se, rectè ne confessionem in Monteserrato, quam diximus, peregisset? quidquam ne omisisset, quod ad integram criminum accusationem attineret? ac proinde num idcirco fortasse Deum adhuc iratum experiretur? Quæ ille dum anxius agitat, arrepta occasione diabolus perturbandi hominis, deque suo statu deijciendi, hanc ipsam suspicionem atque formidinem instititit illi vehementer etiam atque etiam incutere. Ex eo tempore tyro vanis agitari terroribus, dies noctesque fletibus iungere, nullam capere partem quietis. Itaque dum amissam recuperare conscientiæ pacem, &

B hærentem visceribus pestem omni ratione conatur euellere; non satis habuit peccata vetera, quorum de confessione ambigebat, iterum iterumque apud sacerdotem exponere; sed etiam cuiusdam côcionatoris monitu, qui Minoressæ per eos dies agebat, totius vitæ noxas, quotquot reuocare in memoriam potuit, in libellum relatas, quòd ad Montemserratum antea fecerat, quàm accuratissimè rursus explicuit. Sed (quòd sæpe contingit) quòd sibi adiumêto fore putabat, id erat ei contrarium maximè. si quidem ipsa commemoratione rerum quas aliquando obliuisci oportuerat, fiebat vt etiam si quid ipsa die mitigatum fuerat, recrudesceret. Nec iam tantummodo superiorum annorum delicta occupatum animum amarissima superstitione torquebant, sed etiam præsentis temporis cura pauorque, ne inuisa Christo sua essent studia, neu Dominum suis omnibus dictis, factis, cogitatis offenderet. Quocirca multis iam rebus frustra tentatis, vnum dumtaxat occurrebat illi remedium, nec sanè spernêdum; vt sacerdos pro potestate omninò sibi posthac eiusmodi suspicionibus ac recordationibus interdiceret. Sed id ipsum consilij ad eum deferre non audebat, peruersa videlicet ratiocinatione delusus, ac veritus ne sibi minus ea medicina prodesset, cuius auctor ipsemet exstitisset. Inter has ergo curas, graui pressus mœstitia cùm ita iaceret, vt nulla iam res mitigare dolorem posse videretur; inuasit hominem atrox & sæua cogitatio, vt iad luctus

C miseriasque finiendas è fenestra cubiculi (Dominicanorum hospitio tum fortè vtebatur) semetipse præcipitem daret. Quam ille cogitationem, ope diuina cùm acerrimè repulisset, subijt animum firmitas & constâtia cuiusdam anachoritæ, quem in Patrum historia legerat, impetrandi gratia nescio quid quod vehementer optaret, omni cibo tamdiu abstinuisse, quoad per eam abstinentiam propitiato numine, voti compos existeret. & quamquam periculosa admodum ea ratio videbatur, metusque suberat, ne tam audaci incæpto Deum irritaret potius, quàm recôciliaret sibi; tamen tota re apud se diu multumque agitata, ne quid omnino intentatum relinqueret, illum ipsum rigorem perseuerantis inediæ sine vlla dubitatione experiri constituit, atque ita experiri, vt nihil interea de quotidiana precatione, verberibus, & cætera corporis maceratione remitteret. Dies igitur vnus, duo, tres, quatuor, nec tamen aut llnqul animo, aut molestia liberari. itaque ad septimum vsque diem obfirmata mête ieiunium extendit, extendissetque porro, ni sacerdos idem, cui sua non modò vitia, sed etiam bona, & intimos omnes animi recessus ac latebras diuino quodam instinctu nudas & apertas habebat, pro imperio vetuisset eum longius progredi, minis insuper additis, ni paruisset, illum à sacra corporis Christi communione prohibêdi. hac igitur tam seuera denuntiatione deterritus, cibû sumpsit Ignatius, & illo quidem ac postero die fuit illi quies: tertio verò eadem illa peccata rursum occursare memoriæ. quarum cogitationû initia dum admittit incautius, ac species (vt fit) speciem adducit, sensim in pristinos fluctus, æstusque solicitudinum reuolutus; cùm ex vna parte prorsus instaurandum Confessionis mysteriû iudicaret, ex altera verò id sibi non modò non profuisse, verùm etiam

nocuisse antea cerneret; ex vehementi fluctuatione tam graue tædium præsentis miseriæ mentem eius inuasit, non quidem vt de morte oppetenda, sed vt de abijcienda seueriore disciplina, & sæculi commodis repetendis magno quodam impetu cogitauerit. Verùm in tantis tenebris ac procellis nutanti, & in magnum adducto periculum, peropportunè radius diuinæ bonitatis affulsit, cuius beneficio diabolica discussa caligine, totius tentationis exordia progressusque attentè considerans, liquidò comperit, omnes illos conscientiæ stimulos, vanasque suspiciones, à malo spiritu fraudulenter immissas, ac proinde sine vlla dubitatione constituit, præteritę vitæ labes, quòd ad confessionem attineret, perpetua obliuione conterere. Atque in hunc modum singulari Dei beneficio, non modò infelicé illam sui calumniandi miseriam ac pœnam euasit ipse, verùm etiam alios curandi, qui eadem ægritudine laborarent, miram à patre luminum facultatem & scientiam est consecutus. D

Ignatij profectus in Spiritu. Cap. VII.

IS CE igitur periculis perfunctus Ignatius, ac veluti a nulsus ab vbere; maiores quotidie efficiebat in solida virtute processus: & quò acrior ac diuturnior probatio fuerat, eo magis idoneus euasit ad noua omnipotẽtis Dei charismata capiẽda: in quibus fuit illud eximium. Cùm enim religionis caussa ædem Pauli Apostoli extra oppidum peteret, & E in ipso itinere ad Rubricatum amnem, qui Minoressam interfluit, constitisset; nec opinanti repente diuina quædam oborta lux est tanta, tamq; mirifica, vt momento pæne temporis nullo magistro quàm plurima clarè perspexerit non solùm de fidei Christianæ mysterijs, verùm etiam de alijs vel subtilissimis philosophorum quæstionibus atque decretis: quasi nitidissimo quodam in speculo perspicuè cerneret ea, quæ post multam accuratamq; lectionem, maximosque labores ac vigilias vix demum solent homines intelligentia comprehendere: atq; in eo cælesti prorsus intuitu, non sine summa animi voluptate diutius acquieuit. Quo tanto, tamq; insigni accepto beneficio, cùm ad agẽdas Domino gratias accessisset ad Crucem in propinquo defixam; oranti sese denuo in aere spectrum illud obiecit, de quo diximus antea, sed (quæ nimirum virtus ac potestas est Crucis) nequaquam pari splendore vel pulchritudine. itaq; quòd suspicatus pridem Ignatius fuerat, tum denique clarè perspexit esse dæmonium: eodemque deinde sæpius apparente, tantum abest vt moueretur, vt illud etiam baculo per contemptum abigeret. Atq; eius fere generis per id tempus planè diuinitus alia multa percepit. Quodam die, dum indicta publica supplicatione Minoressæ religiosum agmen instruitur; & Ignatius interim beatissimæ Virgini psallit, insistens gradibus templi Dominicani; subitò in Deum ita rapta mens eius est, quasi per apposita F quædam, & maximè illustria symbola, Trinitatis ipsius numen augustissimum cerneret distinctum personis, vnum essentia. Qua visione tanto gaudio est delibutus, vt neque in ipso mox agmine lacrymis & singultui crebrò temperare valuerit, neque verò totum eum diem alia vlla de re, nisi de sanctissimo illo fidei Christianæ mysterio dispu tare: idq; tanta similium & exemplorum varietate & copia, vt cuncti obstupescerent. quinetiã per eos ipsos dies non dubitauit homo litterarum propemodum ignarus, librum de Trinitate conscribere quoquo potuit stylo: vsq; adeo cęlestes typi quos diximus, in eius memoria atque intelligentia diuinas illas rerum altissimarũ notiones impresserant. Ac licet antea quoq; & monadem in triade, & in monade triadem sanctissimè coleret, suasq; & naturæ diuinæ communiter, & separatim singulis personis preces hymnosq; persolueret; ab hoc tamen raptu longè studiosior & ardentior euasit in eodem officio pietatis; eamque laudabilem consuetudinem ad extremum vsq; vitæ retinuit, sic, vt præcipuam caperet voluptatem, & proprio quodã sensu rerum cælestium afficeretur, quotiescunque sanctissimæ Trinitati sacra perageret. Neque verò fuit hic finis mirabilium visionum: siquidẽ rursus per significationes arcanas, & mystica quædam exempla, oblatus est eius menti modus ipse, quẽ in huius vniuersitatis molitione summus ille rerum opifex tenuit: quas illustrationes atque doctrinas, vt omnino vires naturales excedunt, sic postea negabat Ignatius posse verbis adumbrari, nedũ exprimi.

Præ-

A Præterea cùm sacrificio Missæ in eodem templo Dominicano interesset, dum à sacerdote de more hostia salutaris attollitur, apertissimè vidit Ignatius illa specie Christũ Deum eundem & hominem verissimè contineri. Factum est etiam aliquando (idque ipsimet qui interfuere, testati sunt) vt alienatus à sensibus, à Completorio Sabbati ad alterum vsque proximi Sabbati Completorium in altissimo quodam excessu perstiterit; qua ipsa hora, multis adstantibus qui rei totius euentum attentè exspectabãt, quasi è profundo somno excitatus, repente sustulit oculos, IESVM perquàm suauiter inuocans. atque interim pij quidam homines mortuum rati, vtique terræ mandassent, nisi contemplati omnia diligentius, ac pertentato corpore, latentem in eo vitam ex tenui cordis palpitatione sensissent. Ad hæc, intento precationi, sese non semel tum Christus Dominus, tum Virgo mater ostendit. quibus, & alijs id genus clementiæ diuinæ subsidijs in recta fide vsque adeo confirmatus est, vt etiam si nulla exstitissent Christianæ religionis monumẽta vel testimonia, nequaquam tamen dubitasset, ex ijs tantummodo quæ Deo sibi aperiente cognôrat, mortem pro defensione catholicæ veritatis oppetere. & qui paulo ante vix vocalis nosset orationis vsum, paucis mensibus tantam rerum spiritualium peritiam, ac tantam Dei familiaritatem est nactus, vt quidam, eius omnia vel dicta vel facta curiosè obseruantes, intempesta nocte supplicãtem animaduerterint (eleuante spiritu sarcinam corporis) quatuor circiter cubitis à terra sublimem: & quidem ex consortio sermonis Domini (quòd de Moyse scriptum legimus)
B tota facie mirum in modum radiante.

De studio collato ad proximos adiuuandos. Cap. VIII.

QVAE omnia, quamquam egregia atque expetenda per se, tamen eò pluris erant in Ignatio facienda, quò magis erãt cum aliorum fructu & vtilitate coniuncta. Nam in cæteris ornamẽtis ac beneficijs, quæ in eum Deus plena manu cõgessit, illud equidem vel præcipuum duxerim, quòd in tanto perfectionis ardore nõ dedit illi spiritũ solitudinis, animumve vni sibi vacantem, sed Christianę propagandę fidei cupidissimum, ac mirè studiosum diuinę gloriæ, salutisque communis. Cùm igitur acta eius in Monteserrato (quamquã ea ipse occultissima voluerat esse) institutamque vitæ asperitatem ac sanctimoniam vicinis locis fama vulgaret, ac nobilitatem viri præcipuè, rumor (vt fit) etiam in maius attolleret; ingens hominum concursus ad eum fieri cæptus partim visendi gratia, partim etiam consulendi; quos ille vt omni conatu quàm acerrimè ad Christum adiungeret, neu squalor ille nimius, & diutina illuuies ad
C se adeuntibus terrorem incuteret; primùm deponere sordes, & externum corporis habitum cæpit aliqua ex parte componere: deinde cùm intelligeret difficilem in primis & ancipitem esse curationem animorum; quò cautius rectiusque in re tanta procederet, ope diuina suppliciter etiam atque etiam implorata, suæ cõuersionis originem, ac seriem, variasque tentationum procellas ac tenebras, & subsequutam mox tranquillitatem ac lucem, quàm accuratissimè secum expendens, demum ex ijs quæ partim cælesti magistro dictante perceperat, partim etiam ipsemet experiendo cognorat, de fructuosa ratione meditandi orandique, præclaras obseruationes & saluberrima præcepta conscripsit: qui liber (vt antea dictum est) Exercitiorum spiritualium titulo, tempore procedente deinceps ab eodem auctus atque recognitus, & Romani Pontificis iudicio ac testimonio comprobatus, ita multos omnis ætatis atque ordinis homines, tum in eligendo genere vitæ, tum in componendis moribus, perturbationibusque sedandis, ac præsertim in retinenda constantia salutari, mirum in modum iuuit, iuuatque quotidie; vt iure optimo videatur hoc non in postremis numerandum esse remedijs, quæ diuina bonitas hac hominum ætate vel ad corrigenda sæculi vitia, vel ad renouandam veterem Ecclesiæ disciplinam clementer adhibuit. His ergo meditationibus, quos ad bonam perfectæ virtutis frugem Ignatius reperiebat idoneos, paulatim, & quasi per gradus cæpit excolere: cæteros interim precibus monitisque, prout sese dabat occasio, à vitiorum fœditate deterrens, atque ad studium æternæ beatitudinis incitans: idque eò libentius atque securius, quòd communicandis ijs, quæ à Domino acceperat, nihil interim sibi religionis ac spiritus deperire sentiret.

A *De profectione Hierosolymitana. Cap. XI.*

NTER hæc anni ferè spatio exacto, partim spiritualium rerum scientia instructus, partim etiam arte quadã & consuetudine regẽdarum animarum imbutus, cùm nihil vulgare aut exiguum agitaret animo, sed egregia quædam & ardua in Dei gloriam ab ipso conuersionis initio concepisset; Hierosolymam, quòd iamdudum habebat in votis, petere omnino constituit, non tam vt Christi Domini sacratissima incunabula cerneret (tametsi idipsum vehementer optabat) quàm vt in conuertendis ad Euangelij lucem infidelibus qui ea tenent loca; vel operæ pretium faceret, vel certe martyrij palmam, cuius auidissimus erat, acquireret. Sed hoc suum de prædicando Euangelio consilium, vitandæ scilicet humanæ laudis caussa, nemini prorsus aperiebat: peregrinationis verò propositum, cùm necessariò amicis patefecisset, multi primùm id ei multis rationibus dissuadere, obtestari etiam & orare ne populum ab se nuper è somno vitiorum excitatum ad studia virtutis pietatisque, repente desereret, neu se ipse, affecta præsertim valetudine, itineri tam longinquo, ac tam periculoso committeret. deinde cùm nec precibus nec suasionibus eum de sententia demouere possent, instare saltem & vrgere, ne incomitatus abiret; multa posse in tam B remotis ignotisque sibi regionibus, ac tanta rerum humanarum varietate contingere, quæ præsentem cuiuspiam fidelis opem solatiumque requirerent. Omnino probabilia videbantur afferre, & humano iudicio rem æstimantibus, etiam necessaria: nec verò deerant homines impigri, peritiq; linguarum, qui sese illi comites laboris ac periculorum libenter offerrent. Verùm Ignatius, qua erat animi altitudine, in cælum semper intentus, atque à diuina prouidentia vsquequaque pendere mirabiliter cupiens, amicis omnia sua in eum studia profitentibus ita remisit, vt diceret, in præcipuis hominis Christiani virtutibus, non modò fidem & caritatem esse, verùm etiã spem. Eius porrò comparandæ gratia, certum sibi esse non modò sine viatico, sed etiam sine comite iter id ingredi; quòd clarè perspiceret, si, qualia multa possunt homini accidere, peregrinanti præsertim, sibi quidpiam euenisset, fieri non posse quin aliqua saltem ex parte comitis præsidio fideique confideret: proinde quidquid in eo spei locasset, id vtique ex ea detractum iri fiducia, quam totam in vno Deo clementissimo parente ac rectore vellet esse repositam.

Nauigat in Italiam. Cap. XII.

C

AC igitur mente sub initium anni MDXXIII. magno omnium dolore Minoressa profectus venit Barcinonem, vt in Italiam ex eo loco traijceret. cumque peropportunè paratam ibi nauem offendisset, egit cum nauarcho suppliciter, vt se mendicum egentemque gratis admittere ac transportare ne grauaretur. cui naulum quidem ille se remissurum promisit; ea tamen conditione, vt nautici saltẽ panis, quod erat necessarium, secũ inferret. Eo responso cùm vehementer angeretur Ignatius, quòd commeatus copiam quamuis exiguam, cerneret inopię illius quam sibi summam proposuerat, legibus aduersari; post multas anxiasq; cogitationes totam rem deniq; permittere statuit arbitrio sacerdotis, quem sibi paucis illis diebus Barcinone, tum suæ conscientiæ iudicem, tum interpretẽ diuinæ volũtatis elegerat. Ille re cognita, Ignatio respondit, ęqua postulare nauarchum: proinde non resistendum esse, nec verò timẽdum, ne si cibaria, tam vilia præsertim ac necessaria, sibi parauerit, quidquam idcirco cõtra consilium perfectæ paupertatis admittat. Tum Ignatius quamquam soluto vixdum religione animo, tamen partim sacerdotis impulsu, partim etiam metu occasionis eius amittendæ; emendicata de more pecunia, panes in nauẽ imposuit, & ne quid præterea secum inferret, paucos qui superfuerãt nummos reliquit in ipso littore: deinde solutis anchoris die quinta Caietam non minus periculosa quàm celeri nauigatione delatus, Romam pedibus iter intendit. ac prima nocte diuertit ad villam militibus refertam;

quibus nefaria quædam ac turpia molientibus, tanto animi ardore ac vociferatione se obiecit, vt illi partim verborum pondere, partim constantiæ miraculo obstupefacti, à flagitioso conatu destiterint. Inde laboribus maximis, cùm sæuiente per eos dies pestilentia luridus ipse ac macilentus, tectis ferè atque oppidis arceretur, denique in vrbem Romam haud ita acriter custoditam, lassitudine ac fame pæne confectus introiit ipso Dominico die Palmarum. cumq; venerabundus religiosissima quæque loca obiisset, Adriani VI. Pont. Max. pedes exosculatur. Mox paranti Venetias ire, vt in Palæstinam inde transmitteret; rursum Hispani amici nonnulli, qui Romæ eo ipso tempore versabantur, profectionem dissuasêre cùm alijs rationibus, tum præcipuè nauigationis longæ & infestæ periculis proponendis: quippe cùm paulo ante per summum nominis Christiani æquè damnum ac dedecus, Turca Rhodū insulam expugnasset, quo nuntio videlicet omnis Italia cohorruerat. Sed cùm Ignatius ab instituta peregrinatione nullo terrore posset abduci; illud saltem hortari & orare institerūt, ne se daret in iter eiusmodi sine pecunia, tum in alios vsus necessaria, tum vtique ad naulum pro transmissione soluendum. nam vt Venetias emendicato victu peruenisset, quæ deinde ratio, quę spes homini externo & ignoto foret, in tam remotas regiones traiectum nanciscendi gratuitum? Proinde rectè amiceque suadentibus ne resisteret, iuuarique se in CHRISTI gratiam aliquo saltem viatico pateretur. Cùm hæc, & alia eiusmodi asseuerantes pariter ac miserantes ingererent; sæpius eadem iterando, cunctantem, ac tergiuersantem denique perpulerunt, vt in ipso discessu aureos aliquot nummos acciperet. quo ille subsidio oneratus verius quàm instructus, non multum processerat viæ, cùm rem totam attentè contemplans, seque ipse accusans grauiter, quòd de fiducia diuina humano metu se deijci, fixumque paupertatis propositum oblato auro passus esset infringi; parum abfuit quin omnem pecuniam illicò indignabundus abijceret: sed quia id prodigum, ac Deo ingratum fore videbatur, decreuit certè in obuios pauperes paulatim insumere. quòd cùm alacriter præstitisset, breui & nummis omnibus vacuus, & stimulis conscientiæ liber euasit. Pergêtem porrò Venetias, eadem quæ supra memorauimus incommoda & difficultates itinere pæne toto vexarunt. Sæuiebat etiam tum locis aliquot fœda lues atque contagio; dispositique custodes aditus oppidorum assiduè tuebantur. Ignatium verò ex ipso corporis habitu vel in summa cęli temperie metuisses. Obsita erat squalore vestis, & horrida; color exsanguis, cauum macie caput, conditi introrsum oculi, & inanes faucium sinus. quocirca fiebat, non solùm vt exclusus à diuersorijs omnibus pernoctare sæpe cogeretur in publico, sed etiam vt pallore & macie peremptum, rigentemque, prætereuntes aliquando nonnulli ceu monstrum quoddam aut triste simulacrum horrerent. Ipse verò linguæ imperitus, ignarus itinerum, cùm præ defatigatione sæpe deficeret; ad Fossam tamē Clodiam Deo adiuuante peruenit, quo ex emporio breuis & quotidianus Venetias traiectus est. Ibi certior factus à viatoribus, obseruari Venetijs omnia diligentissimè, & è suspectis præsertim regionibus venientes accessu prohiberi; flexit inde itinere terrestri Patauium, quorumdam consilium sequutus, qui idipsum periculi metuentes, faciliorem sibi ex ea vrbe Venetias transitum fore sperabát: iidemq; Ignatium adiunctum sibi comitem, præ imbecillitate haud ita æquantem gradus, in campis circumpadanis repente destituunt, vnius ope CHRISTI subnixum: qui sanè pro sua infinita clementia laborāti seruulo in tanta solitudine minimè defuit, sed proxima nocte sese illi, quemadmodum antea sæpe fecerat, visendum obtulit; recreatumque mirificè, intra ipsa Patauina mœnia primùm, deinde Venetias sine vllo errore aut difficultate perduxit. nemo quippe ex Patauinis custodibus ad portas, nemo ex Venetis exploratoribus ad insulas frequētiores appropinquantem (cùm nauim ingressi de more singulos vectores diligenter excuterent) Ignatium nulla munitum valetudinis tessera, ne appellauit quidem: mirantibus, cognita postmodum re, Clodianis desertoribus illis; quibus per adulterata videlicet symbola introitus in vrbem vtramque non sine magna vel solicitudine, vel contentione patuerat. Venetiarum vrbis, in recessu intimo sinus Adriatici, ea regio ac situs est, vt leniter stagnantes ex alto aquæ illam ex omni parte circumluant. ea inclytę vrbi & ad merces copiasque inuehendas opportuna receptacula, & contra hostiles incursus munimenta firmissima sunt. Ex ijs porrò æstuarijs, maiores minoresque euripi totam vrbem intercursantes, varijs mæandris ac flexibus ita distinguunt, vt, quot in partes pedibus, in totidē fere mari aditus sit; egregio sanè vel artis, vel naturæ miraculo. In-

A lo.Inde vicorum,insularum,ac pontium ingés numerus: vt qui diutius ibi versati non sunt, viarum locorumq; modò varietate, modò similitudine sæpe fallãtur. Sed contra eiusmodi ambages,certum paratumq; remediũ est maxima multitudo cymbarũ, quæ vsquequaq; dispersæ, nominatim ad omnia & publica & priuata loca quemlibet haud ita magna mercede traijciant. Ignatius naui Patauina, ex ijs quę per Medoacum flumẽ assiduè commeant, in area Marciana sub noctem expositus, cùm neque vias ad publica xenodochia nosset, nec portitori conducẽdo suppeterent nummi; assuetus longo iam vsu malè cubare, sub porticu Procuratoria, quam appellant, intendentibus iam se tenebris, vacuum opificis cuiusdam fulcrum elegit, in quo fessos artus vtcumq; reficeret. Tenet fama, litterisque multorum est memoriæ traditum, dum ille ibi noctem exigit, vicinum senatorem M. Antonium Triuisanum (quem ipsi multo deinde post, eiusdem ciuitatis principem vidimus) cœlesti voce excitatum, increpitumque quòd in multa veste, molliq; strato decumberet ipse, cùm interim Dei famulus peregrinus non longè à vestibulo illius ædium iaceret in publico pauper, & omni humana ope ac solatio destitutus. itaq; ingenti metu & horrore perfusum prosilijsse confestim, & quæsitum diligenter Ignatium excepisse perhonorificè. Sed ille postridie cùm in amicum veterem Cantabrum incidisset, à lautiore hospitio sese ad eum familiariter transtulit.

B

Nauigat in Palæstinam. Cap. XIII.

BI cùm aliquandiu moraretur, in omnem nauigãdi occasionem intentus; ecce tibi nouæ amicorum pugnæ (quos illi vbiuis breui conciliabat cognita viri virtus atque modestia) eum varijs terroribus ab instituta peregrinatione reuocare conantium; quibus ille, Deo fretus, ita resistebat, vt diceret, pro certo habere se, vt cætera cuncta deficerent, vel vna solummodò tabula quò cupiebat vtique peruenturum. Nec eum fefellit bonitatis diuinæ fiducia. Cùm enim eo anno formidine Turcarum, vt diximus, solito minor esset in Iudæam peregrinantium numerus, & quotquot erant, simul omnes paulo ante soluissent; desperata iam à cæteris re, Ignatius repente fit certior, nauem in Cyprũ parari patricio Veneto, prætori eiusdem insulæ designato: cumque inde non ignoraret breuem atque facilẽ esse traiectum in Palæstinam; nullo adhibito deprecatore, cùm tamen multi nec aspernandi suppeterẽt, ad Venetorũ Ducem Andream Gritum adijt ipsemet, insigni non minus humanitate quàm prudentia principem: ac Deo fauente facile ab eodem impetrauit, vt gratis in Cyprum vsque deueheretur. Sed interea dum prætoria ornatur nauis, in febrim Ignatius incidit, factumque diuinitus est, probandæ scilicet eius constantiæ caussa, vt quo die pharmacum hauserat, eo ipso nautæ signum
C profectionis ediderint. qua re minimè conturbatus Ignatius veniam petit ab hospite; qui pertinaciter ipsum etiam atque etiam retinere conatus, cùm nihil omnino proficeret, consulitur medicus. ille verò sine cunctatione respondet, hominem ad interitum ruere. Attamen Ignatius nihilo magis immutatus, & cælestis nimirum medici ductum sequutus, felici sanè consilio (quòd tamen admirandum potius, quàm imitãdum alijs duxerim) fluctuante etiam tum in stomacho potione conscendit; factumq; est Dei beneficio, vt ora soluta, inter nauigandum, ex ipsa maris agitatione tantam vim pestiferi ac vitiati humoris euomeret, vt morbo planè leuatum sese celeriter senserit. Recuperata valetudine instititsuo more, quoscunque poterat factis dictisque ad virtutem & pietatem adhortari. cumq; in eadem naui per summam impudẽtiam committi grauia quædam flagitia comperisset, non dubitauit apertum dedecus detestari palam; & impuros illos homines tanta orationis acrimonia reprehendere, vt ij facta cũ nautis coniuratione molestum sibi monitorem in deserta quadam insula exponere, atque ab suo conspectu & consuetudine procul amouere decreuerint. quam rem odorati è vectoribus quidam Hispani ad Ignatium pro amicitia detulere, suadentes etiam atq; etiam, vt in loquendo cautior esset, sibique consuleret. sed ille nihilominus turpiter peccantes obiurgare perrexit, diuinæ prouidentiæ ope subnixus: cuius beneficio factum est, vt ad insulam sceleri destinatam appropinquantes nautæ, aduerso repente vento reiecti, volentes nolẽtes Ignatium in Cyprum vsq; peruexerint: vbi cùm stare ad salinas peregrinã nauem, de qua supra diximus, audisset; illuc itinere terrestri se contulit: in eamq; gratis admissus, nihilo plus viatici secum intulit, quàm in priores intulerat, Christo v-

no videlicet fretus, qui tota illa nauigatione sese illi non semel ostendit; eumque magnopere confirmauit; ac denique incolumem ad portum Palæstinæ perduxit. D

Palæstinæ loca sancta perlustrat. Cap. XIV.

NDE cum cætera peregrinorum turba progressus, vt ad conspectum sacratissimæ vrbis est ventum, incredibilem ex ipso illius intuitu cepit animo voluptatem; ac deinceps partim in comitatu, partim etiam solus, loca illa CHRISTI Domini, MARIAE virginis, & Apostolorum nobilitata vestigijs, eximio quodam animi fructu venerabundus haud semel obijt: modò inclyti quondam templi reliquias, modò sepulchra Prophetarum intuens: hic nascentis & vagientis; illic docentis, & miracula patrantis filij Dei monimenta considerans. Vbi verò ad loca eiusdem acerbissimis pœnis insignia, & morientis in cruce sanguine consecrata, atque ad defuncti sepulchrum accederet; effusus in lacrymas, humo pia oscula imprimere, immortales agere Domino gratias, incredibili quadam spiritus dulcedine & suauitate compleri. Ad hæc, antiquum beatissimæ Virginis domicilium, itemque locum instituto primùm Eucharistiæ mysterio, & sancti Spiritus aduentu memorandum, & alia eiusmodi quàm plurima, quæ per otiũ deinde reuiseret, à mystagogo quàm accuratissimè addiscere. Erat Ignatio iamdiu deliberatum, vt diximus, in angustiis illis Iudææ sedibus pedem figere, atque ad conuertendos ad Euãgelij lucem infideles toto pectore incumbere; quòd non reperiret vel vbi sanctius in terris vitam degeret, vel in quo munere fructuosius operam collocaret. Neque, plurimis iam experimentis diuinæ bonitati cõfidere, & in diem paruoque viuere assuetum, rerum ad quæ corpus pertinent, habebat cura vlla sollicitum. Id verò laborabat vnum, fragilitatis humanæ videlicet conscius, ne spiritui quotidie deficienti, & noxarum sordes aliquas contrahenti, opportuna sacræ pœnitentiæ ablutio, & cælestis panis alimenta deessent. Quam ad rem idoneum ratus ministerium fratrum è Franciscana familia, qui loca illa religiosa tuentur, & peregrinis aduenientibus præstò solent esse; adit ille ad custodem cœnobij, ac litteras ei, quas ex Italia commendatitias attulerat, reddit; &, quòd ad conuersionem infidelium attinet, nihil ei suorum cõsiliorum impertit; voluntatem verò suam in eisdem sedibus commorandi habitandique demonstrat: rogat proinde, vti se fratres dumtaxat tecto recipiant, sibiq; Confessionis & Eucharistiæ sacramenta ministrent: se, quæ ad victum cultumque spectent, nullo prorsus eorum incommodo curaturum. Custos, partim commẽdatione amicorum, partim postulati moderatione permotus, bene sperare iubet Ignatium, ita tamen, vt rem in aduentũ Prouincialis Ministri differret, qui per eos dies in Bethleem oppido versabatur. nec dubitauit Ignatius quin æquè facilẽ Prouincialem esset habiturus, atq; custodem habuerat. itaq; cùm reditus iam peregrinorum instaret, litteras ad amicos in Occidentem scribere aggressus est, quibus eos de suo statu faceret certiores. Cùm igitur maximè scriberet, quòd in posterum diem peregrinis erat indicta profectio; ecce tibi à custode nuntius, adesse Prouincialem, & Ignatium accersere. ad quem bonæ spei plenus cùm extemplò adijsset, collaudat ille primò piam hominis voluntatem: sed re apud se diligentius deliberata, videri sibi ait satius, vt recedat; idq; cùm alias ob caussas, tum verò quòd ante id tempus nonnulli eodem studio accẽsi, dum securius vagantur, à Turcis excepti, vel miserè perijssent, vel certè in acerbæ seruitutis calamitatem incidissent, quos deinde propter officium ac vicinitatem Franciscani fratres non sine magno cœnobij detrimento redimere cogebantur. proinde se in diem insequentem cum cæteris peregrinis ad iter accingeret. Ad quæ cùm ita respondisset Ignatius, vt sibi certum fixumque esse affirmaret, Hierosolymis omnino restare; simulque modestè significaret, se, quamuis aliter sentiente Prouinciali, nequaquam, nisi aliqua oblata religione, à proposito recessurum: tum ille potestatem se à summo Pontifice habere subiunxit sacris interdicendi si quis inuito se ibidem remanere conatus esset: iamque potestatis eius diploma proferre paranti, confestim Ignatius, vt omnia ecclesiastica iura, & imperia valdè reuerebatur, nihil prolato opus esse respondit, credere se quæ diceret; & quoniam ita iuberet, dicto audientem fore. Dum

E

F

A Dum igitur ad hospitium tendit mœrens, vt se ad reditum compararet; acris illum incessit repēte cupiditas montis Oliueti illius celeberrimi reuisendi, quo in summo cernuntur adhuc IESV Christi ascendentis in cælum expressa vestigia: ac ne quis fortè in tantis temporis angustijs impedimento sibi esset, re nemini patefacta, & (quod periculosius est) nullo propter inopiam Turca secum adhibito ex ijs qui mercede conducti peregrinis in ea regione præsidio sunt; solus ad montem excurrit: cumque à custodibus non admitteretur, cultellum è calamaria theca detractũ mercedis loco ijs dedit, sacri montis cacumen subijt alacer, & diuinorũ pedum notas multa cum prece & ingēti gaudio veneratus, ad Bethphage properauit: vbi dum singula curiosè perlustrat, subijt illius animum subitò, minus diligenter in Oliueti fastigio sese animaduertisse, vtra ex cæli plaga dextrum, vtra sinistrum esset Christi vestigium: qua dubitatione quasi quibusdam calcaribus incitatus, illicò ad montem recurrit, adnotauitque intentis oculis vel minutissima quæque sic, vt locus in posterum dubitationi non esset: vsque adeo inexplebile studium sacrosancta illa redemptionis humanæ monimenta, & incunabula Christianæ religionis penitus etiam atque etiam cognoscendi recolendique mentem eius inuaserat. Interea, cùm abesset diutius, nec in turba peregrinorum appareret, ad Franciscanos defertur desiderari ex eo numero Ignatium. Frãciscani suspicati id quod erat, ac veriti ne per eam solitudinem Ignatius in aliquod vitæ vel seruitutis
B discrimen incurreret; Armenium quemdam in eo cœnobio ministrantem, ad illum perquirendum celeriter mittunt. qui descendenti ex Olíueto commodum Ignatio factus obuiam, fuste primùm, ac truci vultu acriter minitari, ac temeritatem asperè admodum increpare: deinde immissa manu & brachio ferocius apprehensum, ad diuersorium trahere minimè sanè renitentem, quin etiam nouo cœlestis gaudij rore perfusum, quòd inter eas contumelias Christum sibi præsentem, & vsque ad hospitium præeuntem, incredibili quodam genere consolationis aspiceret.

In Hispaniam redit. *Cap. XV.*

T igitur postera dies illuxit, cum reliquo peregrinorum agmine Ignatius abijt præ desiderio tristior, & relictam prouinciam sine fine respiciens: nec tamen, quoniam præsenti necessitate victus inde recederet, de muniendo in posterum sibi quandoque reditu ac mansione desperans. Cumq; primo traiectu Cyprum tenuisset incolumis, tres ibi onerarias in Italiam paratas offendit: quarum vna erat Veneti mercatoris, maxima, & omnibus rebus instructa;
C altera minor, sed bene firma, Turcarum: tertia Christianorum, parua, & malè cõpacta. Ac cæteri peregrini, quòd tempus erat hybernum, & obnoxium tempestatibus, pro se quisque tendere, ac certa mercede pacisci, vt in primam ascenderent: cumque Ignatius propter egestatem à nauarcho repudiaretur, ijdem illum enixè precari, vt hominem sibi notum, probum, atque adeo sanctum ne recusaret admittere. quibus ille non minus amarè quàm ineptè facetus: Atqui sancto, nihil opus est (inquit) naui. calcabit æquora multorum exemplo. neque vnquam exorari se passus est: sed magno ei stetit cauillus, & contumacia. Cùm enim Ignatius inde per contemptum exclusus, facilè obtinuisset ijsdem deprecatoribus, vt in illam debilem gratis admitteretur: cumque simul omnia nauigia vento secundo soluissent; repente cooritur atrox adeo ac sæua tempestas, vt Turcica nauis in omnium conspectu miserandum in modum fluctibus hausta, nullo prorsus euadente perierit; Veneta verò in scopulos illisa naufragium fecerit, saluis tamen hominibus: tertia tantùm, qua vehebatur Ignatius, minimè valida, vētis ac fluctibus diu multumque agitata, altero denique mense in Apuliam, lacera ac valde fessa peruenit: quo ex loco ipse deinde Venetias petijt, tam longa & periculosa nauigatione mirè vexatus. Etenim studio paupertatis, quæ fuit illi semper omnibus commodis & emolumentis antiquior, nudis cruribus, hyeme sæuiente conscenderat, femoralibus tantùm è tela, concisaque ad humeros aploide, ac scissili tunica breuiore semiamictus, cùm è cælo densa caderet nix, ac tristi gelu cuncta inhorrescerent. atque ad has cæli iniurias accedebant quotidiana vitæ discrimina, vigiliæque, & cætera maris incommoda: quibus ille

ille pæne confectus cùm Venetias peruenisset Ianuario mése anni M D X X IV. ab hospite Cantabro clementer acceptus, nummisque aliquot ad iter faciendum, atque ad fouendum stomachum nimio frigore languentem panni quodam frusto donatus, Ferrariam venit. ibi maximum vrbis templum ingressus, dum religiosè numen adorat, mendicus quidam ex ijs qui sacrarum ædium vestibula conterunt, precationi apprimè intentum intuitus, confestim ad illum accedit, manumque ad stipem porrigit supplex: cui cùm Ignatius ex ea quam habebat pecunia, nummulum hilari vultu dedisset, atque is (vt fit) rem ad cæteros pauperes detulisset; alius aliusque deinceps ad Ignatium accurrere: quos ille cùm se per Christũ obsecrantes frustrari fas esse vix duceret, à minoribus nummis ad maiores paulatim progressus, breui totam crumenam ita penitus exhausit, vt sibi deinde ad cibum illo die capiendum ostiatim emẽdicare necesse fuerit. quam rem pauperes ijdem mox cõspicati, & maxima quadam admiratione correpti; sanctum, sanctum illicò exclamant. quibus plausibus vocibusque nequaquam inflatus ipse, cùm vno bonæ conscientiæ testimonio niteretur, Genuam inde sine vlla cũctatione profectus est. Graue per id tẽpus inter Christianos Reges vigebat bellum; & præcipua quæque Cisalpinæ Galliæ loca, vel Hispanicis, vel Gallicis præsidijs tenebantur: cumque ob id ipsum valde infesta cædibus ac latrocinijs itinera esse constaret; admonitus à bonis quibusdam viris Ignatius est, vt per occultos tramites à via regia declinaret, ni cum ingenti vitæ periculo in manus militũ vellet incidere. At ille, quem ardens odium sui, & amor imitandæ Christi patientiæ intrepidum redderet, rectà nihilominus ire perrexit. neque ita multum viæ processerat, cùm ad oppidum nescio quod in stationes circũsidentium Hispanorũ incurrit, qui tam periculoso ac suspicioso tempore exploratorem sine dubio rati, comprehensum Ignatium, & in domunculam quãdam seductum, blandè primùm interrogant; deinde omni vestimento, & ipsis denique calceis ferociter exuũt, singulas partes proteruè simul & curiosè pertractant, numquid ad obsessos vel nuntij, vel litterarum afferat, diligenter exquirunt. cùm nihil eorum quæ putauerant, neque percunctando elicerent, neque perscrutando inuenirent; ira commoti, Atqui te Præfecto sistemus, inquiunt, & confessionem quam pertinaciter supprimis, exprimemus: cùm nihil recusaret Ignatius, ac tantummodo peteret, vt sua se tunica tectum incedere paterentur; illi verò, ludibrij & ignominiæ caussa brachatum per media castra vulgò inspectante atque irridente perducunt. quam ille tam insignem contumeliam excepit ac subijt alacer, cùm alijs nominibus, tum præcipuè quòd interea sibi species quædam est obiecta Christi Domini, cùm à Pilato per mediam vrbem ad Herodis tribunalia missus esset, ab eo per summam iniuriam atque indignitaté spreti & illusi; & vniuerso irridéte ac sibilante populo, per hominum ora semel iterumque traducti: cuius opprobrij se quoque factum esse vtcumque participem, mirificè lætabatur: sed vbi ad Præfecti diuersorium appropinquauit, repentino quodam timore perfusus, cæpit subitò cogitare apud se, quonã modo ipsum alloqueretur. Etenim Ignatius, quòd olim in regia, sermonis flosculos & verborum elegãtiam nimium studiosè captasset, ad eam vanitatem expiandam, consulto post conuersionem instituerat rudi & agresti sermone cum ipsis quoque dynastis ac principibus agere; & quò magis vulgò contemneretur, omne liberalioris educationis & nobilitatis indicium studiosè cælare. tum igitur subijt illius animum, expediretne tali tempore quidpiam de suscepta seu tarditate, seu rusticitate deponere. Sed cùm rem totam accuratius intueris, ab humano timore profectam animaduertisset; vsque adeo in semetipsum animo concitatus est, vt nulla habita ratione periculi, non modò mutata consuetudine, ad orationis lenocinia non descendere, sed nullum prorsus neque gestus, neq; verborum honorem habere Pręfecto decreuerit. Quæ res cuipiam fortasse temeritatis potius quàm consilij videatur esse: sed vtique seruorum Dei, præsertim in ipso seruore pœnitentiæ, facta vel dicta, ad communem sensum ac normam exigenda non sunt. Cùm igitur coram illo stetisset; vt erat seminudus & squalidus, ne aperto quidẽ capite, oculos humi defigit. multa ac varia sciscitanti, nullam omnino reddit vocem. tantùm ad illam interrogationem: Es ne speculator? non esse, respõdit; idque ob eam caussam, ne si nihil contradixisset, silentio ipso, quod aiunt, rem affirmasse, & meritò quæsitoré in suam perniciem efferasse videretur. Tum ille insanum ratus Ignatium, acriter milites increpat, quòd in conspectum suum, non bene cognita re, dementem adduxerint; & simul, Abigite hunc, inquit, liberumque dimittite. qua reprehensione magis magisque

A que irritati, cùm aduersus Ducem hiscere non auderent, sui doloris pœnas ab innocente Ignatio repetunt. nec modò iurgia & probra certatim ingerere, sed etiam impetu facto, pugnis, cubitis, calcibus hominis latera faciemque contundere, mirabiliter in ipso verberum dolore lætantis, quòd aliquid innoxio sibi ad Christi exemplum perpeti contigisset. Cumque verberando & conuitiando fessi denique destitissent, miseratus alius quidam miles excepit exanimem, ac fouit, ciboque recreatum insequenti luce tutum abire permisit. Sed antequam Genuam accederet, rursus in statiua Gallorum incidit, verùm euentu admodum dispari. siquidem Dux, vt eum in Guipuzcoa natum audiuit Vasco ipse eidem regioni finitimus, quasi popularem clementer agnouit, ac benignè tractari à militibus iussum postridie dimisit incolumem. Inde cùm Genuam peruenisset, Rhotericum Portúdum ibi offendit Cantabrum, Hispaniensi classi præpositum, in Fernandi quondam regia sibi notum; cuius beneficio dum Barcinonem traijcitur, nihilo pacatiori vsus est mari, quàm terra paulo ante vsus fuerat. Etenim à piratis conspecta nauis, qui valida per eos dies classe infestum habebant mare Ligusticum, ingenti nautarum labore metuq; manus insectantium effugit.

Barcinone ad studia litterarum aggreditur. Cap. XVI.

B INTEREA Ignatium Hierosolymitana commoratione prohibitum, grauis coquebat cura, quid ageret, quodnam potissimum vitæ genus eligeret. ac multa secū agitanti venerat illi dudum in mentem, cœnobium aliquod ingredi maximè dissolutum, vt ibi, dum lapsam religionis disciplinam, & verbo & exemplo conatur ad veterum instituta redigere; & cæteris aliqua re prodesset, & ipse interea (quòd necessariò futurum videbat ab ijs qui restringi se nollent, multa pro Christi nomine pateretur. Sed incertus num id maximè ad Dei gloriam pertineret, quam videlicet vnā in omni actione spectare cōsueuerat; multa ac diligēti prece & ieiunio explorat numinis voluntatem: ac diu perplexus, in eam denique mentem sese diuinitus planè sensit impelli, vt sine dubitatione statueret, primùm operam suam, qualis qualis esset, nequaquam intra vnius familiæ cancellos includere: deinde, quò latius pateret vtilitas ac fructus animorum, eiusdem consilij ac propositi idoneos aliquot adlegere socios atq; adiutores: postremò, vt sine hominum admiratione versari in adiuuandis hominibus posset, ad Sancti Spiritus vnctionem, doctrinæ quoque subsidium, ac litterarum cognitionem adiungere, præsertim quòd ea commendatione facultatem etiam repeten-
C dæ atque obtinendæ Hierosolymitanæ prouinciæ (cuius illi cura vincbat in pectore) facilè se ab ecclesiasticis magistratibus aliquando impetraturum sperabat. Et quidem, quòd ad litterarum studia pertinet, cùm nódum intelligeret quàm illa sibi totum hominem fere vindicent, ratus posse interim se animis quoque adiuuandis vacare, Minoressam ad gregem illum suum reuerti decreuerat, vbi & sparsa in hominum mentibus pietatis virtutisq; semina ad bonam frugem perducere, & Cisterciensis cuiusdam monachi, spectatæ sanctitatis ac doctrinæ viri, tum consuetudine perfrui, tum industria erudiri magnopere cupiebat. Sed cùm illum, contra quàm putarat, demortuū reperisset; Barcinonem sibi studiorum idoneam sedem putauit fore, propter eam maximè caussam, quòd cùm paupertatem perpetuò colere, nihilque ab domo sua & cognatis accipere decreuisset, in ea vrbe multos habebat spirituali necessitudine sib coniunctos: in ijs Ardebalum quēdam peritum, vt locis ac temporibus illis, ludimagistrum; & Elisabetham Rosellam primariā fœminam, quorum alter operam illi gratuitam in docendo, altera in quotidianos vsus quidquid opus esset benignè detulerat. Vt igitur Barcinonem reuertit, seque Ardebalo dedit in disciplinam, repuerascere in gratiam Christi matura iam ætate vir (quippe tertium circiter ac trigesimū agebat annum) & elementarius propemodum fieri nō erubuit. Cæterùm ad illa spinosa rudiméta grammaticæ capienda, ediscendasque verborum inflexiones & nominum, cùm alia erant ei impedimento, tum illud præcipuè, quòd animum ad rerū cælestium sensa concipienda longo iam vsu promptum & agilem, si amandi vocabulum, vel alia quæpiam eiusmodi vox admonuisset eorum, quæ piè ac religiosè cogitare & cōmentari cōsueuerat, subitò

ſubitò pæne abſtractus à ſenſibus, in contemplationem diuinæ caritatis ac ſempiternæ D
beatitudinis tota mẽte raperetur. Ex quo fiebat, non ſolùm vt nihil noui mãdare me-
moriæ poſſet, ſed etiam vt ſi quid antea impreſſum eſſet, id ipſum concurſu nouarum
& præſtantiorum imaginum illicò deleretur. quam ipſam rem, quaſi futura præſa-
giens, pro ſua parte adiuuabat etiam vafer humani generis inimicus, eo maximè tem-
pore crebra intelligentiæ lumina eidem offerens, & recondita pateſaciens ſcripturæ
ſacræ myſteria. Quod ille cùm cerneret, cumq́ue adhibito ſæpe conatu, euagationem
hanc fruſtra cohibere tentaſſet; pro ea diſcretione ſpirituum quam diuturna exercita-
tione parauerat, facilè ſenſit diaboli fraudem ſeſe à litterarum ſtudio reuocare conan-
tis. ac, quo conſilio Barcinonem ſeſe contulerat, id ipſum labore ac dilig&etilde;tia conſequi
maiorem in modum exoptans, hanc inijt rationem eius abigẽdæ moleſtiæ. Templum
erat beatæ Virginis, cui à Mari cognomen eſt, gymnaſio proximum. in id templum fu-
ſis ritè ad Deum, eamdemq́ue Virginem precibus, Ardebalum pro amicitia acceſit;
rem illi totam, vt erat, exponit; deinde ſe ad pedes abijcit homini, etiam atque etiam
obteſtans, ne ab incæpto deſiſtat; ſe vtique, modò ſibi panis, & aqua non deſit, in pro-
ximum biennium, & eò amplius, ſi opus fuerit, ad ſcholas frequentem eſſe venturum,
ſeduloq́ue daturum operam litteris: petere & rogare, vt ab ſe quotidie nõ minus quàm
à cæteris penſum exigat; ceſſant&etilde;, quaſi quemlibet vnum è grege puerorum, arbitratu
ſuo & verbis & plagis accipiat. Miratus viri humilitatem ac probitatem Ardebalus,
bonum animum iubet habere, ſuamq́ue illi operam denuò pollicetur. Atque hac ſub- E
miſſione victus denique dæmon abſceſſit, & importunis illuſtrationibus Dei benefi-
cio recedentibus, operæ pretium Ignatius facere, & liberius in grammaticæ cognitio-
ne cœpit excurrere. Interea diſcendi mirabiliter auido, & omnia ſtudiorum compen-
dia perquirenti, ſuasêre nonnulli, ad pietatem videlicet cum elegantiore doctrina iun-
gendam, vt Eraſmi Roterodami, qui ea tempeſtate Latinitatis auctor idoneus habe-
batur, Enchiridion militis Chriſtiani ſtudioſè perlegeret. quòd ille facere cùm cæpiſ-
ſet, celeriter ſenſit ea lectione ſpiritus feruorem in ſe quaſi frigida ſuperfuſa reſtingui:
conſultoq́; per preces Deo ita librum illum abiecit, vt neq; in manus poſtea ſumpſerit
ipſe, & multo poſt, Generalis creatus, omnia ſcriptoris illius opera in Societate IESV
legi vetuerit, non quòd ſingula hæretico veneno infecta putaret; ſed ne quis fortè ca-
ptus facetijs ac dicacitate viri, ſenſim, vt fit, ab incorruptis ad vitioſa deſcenderet. Nec
tamen eo tempore Ignatius, quamquam ſtudio litterarum adeo intentus, conſueta ca-
ritatis officia & ſtudium pœnitentiæ omiſit. qninimmo cùm Barcinonem valentiore
quàm inde abierat ſtomacho reuertiſſet, non ille quid&etilde; ad ſaccum redijt, neque oratio-
ni ita multum temporis tribuit; ſed tamen veſtitu admodum vili vſus eſt, & calceos ad
oſtentationem vitandam ita perforauit, vt ſoleis paulatim magis magiſq́ue diſcerptis,
hyeme iam ſæuiente, nudis humi plantis incederet: atque etiam ſubſeciuis operis, ere- F
pto è ſcholaſticis exercitationibus tempore, inſtitit pia paſſim colloquia ſerere; pleb&etilde;
infimam doctrinæ Chriſtianæ præceptis imbuere; quoſdam etiam ſpiritualibus exerci
tijs ad virtutem ac perfectionem informare. Quarum rerum admiratione permoti pręę
cæteris viri quattuor, ſeſe ad Ignatij ductum atque inſtitutum aggregarunt (quibus
tamen, vt ſuo loco videbimus, in propoſito conſtantia defuit) Calliſtus quidam, qui
auctore Ignatio peregrinationem Hieroſolymitanam nuper obierat; alterum Artia-
gam cognomento appellabant; tertius fuit è Gotholaniæ Proregis familia, nomine
Cazeres: ad quos vltimo loco Ioãnes adoleſcens, natione Gallus acceſſit. His ille ſocijs
auctus; tametſi ſtudiorum metam quamprimum attingere optabat, quò liberius om-
nem curam atque operam in hominum ſalute conſumeret; tamen quòd ſibi nondum
ſat firma grammaticæ fundamenta ieciſſe videbatur, numquam adduci potuit, vt ab
Ardebali diſciplina diſcederet (quamuis ad ſuperiores artes vulgò idoneus haberetur)
quoad inſignis quidam Theologiæ doctor, cui ſeſe excutiendum examinandumq́ue
tradiderat, facto periculo, ad reliquorum ſententiam acceſſit. Cuius auctorita-
tem & iudicinm ne contemnere videretur, licet ipſe ſibi haud ſanè
placeret, ad grauiora ſtudia Complutum vnà
cum ſocijs abijt.

A *Eiusdem commoratio Complutensis. Cap. XVII.*

BI cùm ad publicum xenodochium suo more diuertisset: artium, vt appellant, curriculum iniit non admodum felici successu: quippe qui eadē illa præpropera festinatione incitatus, nullo pæne seruato vel ordine vel discrimine disciplinæ, multa & varia vno eodemque tempore aggressus est; & in logicis terminos, quos appellant, in physicis Albertum, in Theologia Magistrum sententiarum (qui maximè libri tum in Hispania terebantur) euoluere, & plures quotidie in scholis audire cœpit interpretes; quæ res in speciem vtilis & compendiaria, vel maximo ei in id ipsum quod properabat, impedimento fuit. Etenim, quod in rebus humanis ferè fit, cùm auidè sequeretur omnia, nihil propemodum assequebatur: & ipsa varietas ac multitudo rerum, tum intelligentiæ tenebras, tum verò memoriæ perturbationem & confusionem afferebat. Ad hæc illud etiam accedebat incommodi, quòd in summa paupertate, non solùm ex emendicato viuebat ipse cum suis, verùm etiam aliorum inopiam ac difficultates, conquisitis vndique eleemosynis, magno labore & corporis & animi subleuabat. Præterea, quòd eius cursum vel maximè retardauit in litteris, tanta cupiditate B ardebat errantes animas ad bonam mentem atque ad legem Euangelicam reuocandi, vt se, quamuis alieno tum tempore, continere non posset quò minus & in scholasticorum circulis de vera virtute ac pietate sermones iniiceret, & in triuiis pueros plebemque fidei Christianæ præceptionibus erudiret, & omnium ordinum homines passim ad cultum Dei, studiumque religionis acri, ac vehementi oratione incitaret. Quibus adhortationibus commoti multi cùm ad sanitatem & officium redirent, & crebris altisque suspiriis veram cordis contritionem ac pœnitentiam testarentur; ab imperitis quibusdam Ignatius in suspicionem & crimen veneficii vocari est cæptus: quasi homines oratione sua cardiacos redderet. Præterea cùm insignes quædam in populo repēte morum ac vitæ mutationes existerent, & maior in dies hominum concursus ad Ignatium fieret; breui rem ad sacros Inquisitores Toletum pertulit rumor. Gliscebat eo maximè tempore apud Germanos Lutheriana pestis, manabatque malum quotidie latius. Quin etiam in Hispania ipsa, insani conatus eorum qui sese Illuminatos ferebāt, paulo ante magistratuū diligentia oppressi fuerant. Quocirca sacri Quæsitores in omne eiusmodi contagionis periculum excubantes animo, atque ex hac hominum frequentia & inusitato agendi genere veriti ne quod nouum incendium existeret, Complutum celeriter aduolant, in Ignatii doctrinam ac mores diligenter æquè ac dissimu- C lāter inquirunt. cùm nihil neque in dictis neque in factis à recta fide alienū inuenirent, Ignatium ne appellant quidem; tota re delegata Vicario Archiepiscopi, Ioanni Figheroæ, qui deinde Regio consilio præfuit, Toletum ipsi ad sua tribunalia reuertuntur. Neque ita multo post, Vicarius ipse, magis vsurpandi iuris causa, quàm quòd rem vlla animaduersione dignā putaret, ad Ignatii diuersorium adit quietè, & pauca quædam ab eo percunctatus, ad extremum exponit, inquisitum in ipsius & sociorum vitam esse acriter, neque inuentum quidpiam vitiosum; proinde more suo animarum saluti operam darent, cum eo tamen, vt non vno eodemque omnes habitu incederent; ne tali tempore nouam aliquam sectam inducere viderentur. Natiui coloris lanea veste cuncti vtebantur. iussit ille Ignatium & Artiagam nigro, Callistum & Cazerem ruso colore distingui, adolescentem Gallum nihil mutare. nec recusauit Ignatius, vt erat magistratibus apprimè obediens. Interiecto deinde quattuor ferè mensiū spatio, cùm nihil de instituta docendi ratione remitterēt, nec persuadere sibi Vicarius posset, homines idiotas, in iis tractandis quę ad Christianæ fidei dogmata pertinent, nusquam labi; rursus in eos clam instititit quærere. sed cùm nihilominus sana cuncta reperisset, rem totam sine vllo iudicii tumultu suppressit. Nec tamen ita multo post Vicarius idem tertiam in Ignatium quęstionem exercuit, quorumdam calumniis ac suspicione compulsus. Confluebat ad nouum doctorem audiendum, vt diximus, populi turba promiscua. in iis fœminæ duæ honesto loco natæ, grādis natu mater, & filia forma elegāti. hæ publicis Ignatii adhortationibus incitatæ, vt est sexus ad pietatem propensus, adeo exarsēre, vt cuncta Hispaniæ valetudinaria peragrare, & in Christi Domini gratiam

toto vitæ ſuæ tempore pauperibus miniſtrare decreuerint. Hoc animi propoſitum Ig- D
natio cùm aperuiſſent; diſſuaſit ille magnopere cũ alias ob cauſſas, tum ne cuius oculos
animumq́ue ſolicitaret aſpectus adoleſcẽtulæ; non deeſſe Compluti pauperes, quos of-
ficij cauſſa, ſi vellẽt, inuiſerent; poſſe etiam operam dare ſacro Euchariſtiæ ſerculo pro-
ſequendo, & alia id genus obire permulta, vtriuſque ſexui, alterius etiam ætati magis
congruẽtia. Quibus rationibus, & ſimul auctoritate viri deterritæ, cogitatam quidem
illę depoſuere prouinciam; verùtamen eadem agitatæ ſpiritus vi, temperare ſibi poſt-
ea nequiuerunt, quominus inconſulto atque inſcio prorſus Ignatio, pedibus, ac men-
dicantium ſpecie aliud genus peregrinationis longæ difficiliſq́ue ſuſciperent. Gien-
nium in Bætica eſt vrbs, quam nonnulli Menteſam Oretanorum ſalsò putarunt, ſacro
Sudario in primis viſenda, in quo crucem ſibimet baiulantis expreſſa Chriſti Domini
adoratur effigies. Ad id Sudarium venerandum, pedibus, vt dictum eſt, paucis admo-
dum conſcijs profectæ, duodecim fermè dierum itincre, cùm in vrbe non apparerent,
admiratio primùm affinium ac vicinorum orta: deinde vbi à familiaribus cognitum
eſt peregrinantium habitu petijſſe Giennium, variè pro ſuo quiſque ſenſu rem inter-
pretari. nonnulli probare factum, plerique reprehendere quòd eo loco fœminæ ſine
comitibus, nullo apparatu ſe in iter periculoſum dediſſent. Doctor verò Cirolius, cu-
ius in tutela erant mulieres, auctorem eius conſilij ſuſpicatus Ignatium, vehementer
excanduit, facinus indignum exclamans, hominem externum & ignotum, in aliena E
patria ſuis concionibus cuncta miſcere, & ipſas matresfamilias à cura domeſticarum
rerum auocare, nubiles verò puellas in pudicitiæ diſcrimen adducere. Atque his que-
rimonijs Vicarium perpulit, vt Ignatium in carcerem, miſſo repente viatore, conijce-
ret. Erat æſtiuum anni tempus, & ſatis laxa cuſtodia. itaque ad eum totis iam illis fini-
bus celebrem, vel ſpectandi, vel audiendi cauſſa plurimi ventitabant. quibus ille ſecu-
ritate mirabili tum Chriſtianæ doctrinæ rudimenta, tum etiam, vbi res exigeret, ſpiri-
tualium exercitationum præcepta more ſuo tradebat. Georgius quidem Nauerius, in-
ſignis ea tempeſtate doctor, & magna apud Carolum Cæſarem gratia, cùm ad eum vi-
ſendum acceſsiſſet; animi magnitudinem, & dicendi vim admiratus, vt primùm ad
ſuos domum reuertit. Hodierna die vidi Paulum (inquit) in vinculis. Iamq́ue ſepti-
mumdecimum diem ibi tranſegerat non ſolùm Innoxius, verùm etiam prorſus igna-
rus cuius criminis nomine accerſeretur; cùm eius interrogandi gratia (multa quippe
ad eum ab iniquis delata fuerant) Vicarius ipſe cum ſcriba publico in carcerem venit.
At primùm (vt fit) varijs quæſtionibus verſat in omnes partes Ignatij animum: dein
ſciſcitatur ex eodem, obſeruet ne Sabbata. cui ille, Vtique, in honorẽ beatæ MARIAE
virginis (inquit.) nam cæteroquin & Iudaicos ritus ignoro, & verò Iudæum patria
mea fert nullum. Poſtremò, noſtin, ait, mulieres quaſdam duas, matrem & filiam? Cùm F
Ignatius annuiſſet, Numquid auctor illis fuiſti (adiungit) peregrinandi Giennium?
Nihil verò minus, ait Ignatius: quinimmo credas mihi iurato velim, eiuſmodi con-
curſationes & itinera in vniuerſum vtrique diſſuaſiſſe me: &, ſi profectæ ſunt, me ig-
naro, atque adeo inuito profectas. Tum hilari vultu Vicarius, humeros Ignatij leni-
ter apprehendens. Atqui ob id ipſum, inquit, in cuſtodiam te ſcito fuiſſe coniectum.
His ita peractis, ac tota ſerie quæſtionis per ſcribam in commentarios relata, Vicarius
abijt. Interea peregrinatione confecta, ſecundo & quadrageſimo denique die mulieres
reuertuntur. è quibus Ignatij innocentia clarè perſpecta, venit in carcerem ſcriba, &
Vicarij ſententiam Ignatio recitat: qua primùm iubebatur ipſe cum ſocijs cæterorum
ſcholaſticorum habitu incedere; deinde quadriennij perfiniebatur ſpatium ſacræ
Theologiæ cognoſcendæ, ante quod exactum ſpatium, de fidei Chriſtianæ myſterijs
ad populum verba ne facerent. Quibus auditis, quod ad habitum pertinet, nihil ſanè
recuſabat Ignatius, dummodo in idipſum egenti ſibi neceſſaria præberentur: illam
verò temporis finitionem ægrè admodum tulit, quòd ea re ſibi viam ad procurandam
animorum ſalutem obſtrui cerneret. Itaque ſine vlla dubitatione Salmanticam ad ſua
proſequẽda ſtudia migrare conſtituit, cùm ſeſquiannum circiter Compluti moratus,
inter eas ipſas difficultates & occupationes, non nihil tamen è logicis, phyſiciſq́ue, &
ex ipſis Theologiæ fontibus deguſtaſſet. Sed interim, ad gloriam Dei, ne quid in do-
ctrina moribuſque ſuis reſideret infamiæ, Toletanum Archiepiſcopum (cuius in diœ-
ceſi Complutum eſt) ſibi ex itinere adeundum, totamq́ue ei rem geſtam, & omnẽ con-
ſiliorum ſuorum rationem explicandam exiſtimauit. Is erat Alfonſus Fonſeca, mo-

rabatur-

A rabaturque eo tempore Pintiæ. à quo benignè acceptus, animatusque ad cœpta strenuè promouenda, necnon instructus viatico, Salmanticam venit, quò comites iam ante præcesserant. quorum illedi uersorium ignorans, primùm omnium sacram ædem ingreditur, vbi orantem conspicata pia quædam mulier, instinctu videlicet numinis, vltro ad eum accesit, & sciscitata nomen, ad socios iam sibi notos læta perduxit. Verùm Ignatio ne Salmanticæ quidem quieto esse diutius licuit. Cùm enim quod supererat à studijs otij, in cohortandis ad virtutem ac pietatem & priuatim & publicè non modò plebeijs, verùm etiam principibus viris insumeret; neque verò, adiuuante Domino, frustra operam collocaret; omnium in se oculos repentè conuertit, vrbemque totam celeriter eius nominis fama peruasit. Erat omnino inusitata res, & ipsa nouitate valde mirabilis; laicos homines, & externa re nulla differentes à cæteris (etenim eos Figheroa suo sumptu Compluti scholasticorum vestimentis ornarat) Apostolico ac pastorali propemodum munere fungi palam, & sacerdotes ipsos ad partes suas ritè obeũdas accendere. Et cùm eiusmodi vitæ genus valde probarent, suspicerentque permulti; tum verò non deerant, qui totam rem secus interpretarentur, ac diligentius cautiusque examinandam putarent. In ijs Dominicani fratres è diui Stephani preclaro cœnobio, quamquam eorum pro potestate non erat eiusmodi quæstio, tamen, quo erant caritatis ardore, sat suum rati quod communem ad rem totius Ecclesię pertineret; Ignatium noscere, spiritumque ipsius, & doctrinæ genus, & vitæ institutum expendere omnino

B constituunt. Interim ignarus huiusce consilij Ignatius confessarium ex ipso cœnobio sibi delegerat. Is igitur confessarius aduenam iussu Vicarij (nam Prior, seu cœnobiarchatum aberat) in proximum Dominicum diem ad prandium inuitat, nec renuenti, Fac (inquit) paratus accedas; quærenda ex te non pauca. Ac nihilominus, vbi dies aduenit, sine cũctatione promissa fecit Ignatius. Exceptus est cum vno è comitibus Callisto, comiter. Sublatis deinde mensis, vtrumque Vicarius cum eodem confessario, & alio è fratribus in sacellum quoddam seducit. considẽt omnes. Tum blando vultu Vicarius Ignatium intuẽs, gaudere se admodum inquit, ac valde probare, quòd ille cum socijs Apostolicum in morem peregrinando populos doceat, atque ad cultum Dei, ac studium pietatis impellat. verumtamen auere se nosse quibus maximè litteris operam dederint. Cùm id quod erat, Ignatius, minimè doctos fateretur esse: Quid igitur, inquit, expertes doctrinæ, conciones de rebus diuinis habetis? Nos verò nequaquam concionamur, ait Ignatius; verùm de virtutis pulchritudine, de vitij fœditate, cùm occasio sese dat, familiariter & ex æquo loco disserimus, atque homines ad odium peccatorum, amoremque probitatis hortamur. Ad ea Vicarius: Sed vtique de virtutibus vitijsque sine liberalium artium cognitione disputari non potest, vel à magistris & libris accepta, vel infusa diuinitus: vos verò neque litteris, neque doctoribus operam

C dedistis, vt ipsi fatemini: restat igitur vt Spiritu sancto vobis hæc tradita sint. atqui hoc ipsum est de Spiritu sancto, quod maximè quærimus. Tum Ignatius vt peti se vidit repentino dilemmate, cùm aliquantulum substitisset: De his, inquit, hactenus. Cùm nihilominus instaret ille, ac Spiritus sancti verbo hominem vrgeret, oppressus Ignatius tam perseueranti interrogatione, in eodem tamen gradu constantiæ perstitit, seque nihil præterea responsurum affirmauit, nisi quibus legitimè interrogandi ius esset. Quo loco Vicarius: Ita ne verò? inquit. Cùm nouæ impostorum sectæ quotidie pullulent, & in errorem ac fraudem ita multos inducant; vos in reddenda vestræ doctrinæ ratione tergiuersamini? Atqui efficiam vt omnino reddatis. Triduum deinde in sacros cœnobij fines detinentur, atque humanissimè tractantur à fratribus. Eo spacio exacto, ecce tibi à Baccalaureo Fria, Vicario Salmanticensis Episcopi, notarius ambos perducit in carcerem, includitque separato à reliqua reorum turba conclaui, mirum in modum squalido, ac peruetusto, odorisq; deterrimi; cuius tectum medium stipes ligneus fulciebat, ac stipiti ferrea catena erat affixa dodrantium longitudine circiter nouem, bifida ad extremum serie. huic ergo catenæ altero vtrumq; pede adstringunt, sic, vt nusquam alter sine altero progredi, aut loco pæne mouere se posset. Igitur tota ea nocte per summum corporis incommodum nulla capta quiete, in hymnis & canticis perstitère. postridie, vt per vrbem vulgata res est, continuò boni viri complures cum stragulis, culcitrisque, & ciborum apparatu adfuerunt, quorum benignitate recreatus Ignatius, ac paulo clemẽtius haberi deinde in ea custodia cœptus est. Itaque, vt ante Compluti, sic eo tempore concursus ingens hominum ad eum fieri ad

quos ille admirabili tranquillitate, de contemptu rerum humanarum, de futuro ex- D
tremo iudicio, deque ſempiternis præmijs atque ſuppllcijs diſſerebat. In ijs Franciſco
Mendozæ (qui poſtea S. R. E. Cardinalis & Epiſcopus Burgenſis eſt mortuus) miſe-
ranti caſum Ipſius, & amicè ex eo quærenti, grauiter ne ferret cuſtodiam & vincula:
Tantum ne malum tibi videtur eſſe carcer? inquit Ignatius. atqui, ſcito, vrbe Salmanti-
ca tota nõ ita multas eſſe compedes, manicasve; quin ego plures Chriſti Domini cauſ-
ſa vehementer exoptem. Interea Baccalaureus Frias ad carcerem accedit, Ignatium &
Calliſtum diuerſos interrogat, ac varijs percontationibus, quales haberi à iudicibus
ſolent, vtriuſque ſenſus & animum diligenter explorat. Cùm illi congruentia reſpon-
derent, nec modò ſibi, ſed etiam inter ſe mirè conſtarent; denique librum Exercitio-
rum, de quo inaudierat, poſcit: nec recuſat Ignatius; quinetiam ſibi præterea eſſe tres
In eadem vrbe ſocios aperit, editque diuerſorij nomen, ac notas, quibus inueniri ſine
errore poſsint. neq; verò ſuperſedit ille miſsis lictoribus eos in carcerem tradere inſe-
riorem; ne quod ijs colloquium cum Ignatio, neu qua communicatio conſiliorũ eſſet.
Poſt hæc, ablatum Exercitiorum librum & ipſemet accuratè perlegit, & examinãdum
præterea tradidit tribus Theologiæ doctoribus: qui dum ſingula diligenter expen-
dunt, accidit interea res ad innocentiam Ignatij & ſociorum declarandã non leuis mo-
menti. Cùm enim cæteri, qui in vinculis tenebantur, per negligẽtiam cuſtodum effra-
cto carcere omnes repente dilapſi eſſent; Ignatius comiteſque ſoli in ſumma ſugiendi E
licentia poſtridie ibidem inuenti ſunt, & cunctis admirantibus, approbantibuſque,
conſeſtim in amplam domum & commodam inde magiſtratuum iuſſu traducti. Cita-
tus præterea Ignatius ad Baccalaureum & reliquos libri ſui recognitores, cùm & de
Exercitiorũ ratione, & de præcipuis fidei Chriſtianæ myſterijs multa ex eo quæreren-
tur, paucis ac demiſsè præfatus, neque ſe vacaſſe admodum litteris; & quæcumque ſen-
tiret, diceretve, Eccleſiaſtico iudicio & cenſuræ cũcta ſubmittere; ad ſingulas quęſtio-
nes de ſanctiſsima Trinitate, de Incarnatione Domini, de ſacramento Euchariſtiæ, a-
liaſque complures ita reſpondit, vt iudices ipſi pæne obſtupeſcerent. Præterea è iure
canonico proponitur ei difficilis quidam nodus, quem ipſe, cùm item reſponſa Do-
ctorum ſe ignorare dixiſſet, illicò ſoluit egregiè. Poſtremò iuſſus primum Decalo-
gi præceptum, vti conſueuerant ad populum, ſic ibidem repente explicare; in eam ſen-
tentiam vſque adeo variè & copiosè dixit, vt omnem illis præterea interrogandi cu-
piditatem exemerit. His rebus ita peractis, cùm dies vinculorum eſſet ſecundus iam &
vigeſimus, vnà cum ſocijs euocatur ad iudicum ſententiam audiendam. cuius erat
ſumma, innoxios eos, & ab omni hæretica labe intactos videri, ac proinde poſſe arbi-
tratu ſuo in adiuuandos homines ac plebem erudiendam incumbere; tantùm ne intra
quadriennium in Theologiæ ſtudio exactum, quæ cogitatio lethali, quæ veniali cri-
mine teneretur (qui locus in toto pæne iure Pontificio ac Theologia dificillimus eſt) F
auderent ipſi per ſe definire, atque ſtatuere: id autem propterea quòd in Exercitiorum
libro ſigna quædam tradita viderant iudices ad peccata capitalia à venialibus digno-
ſcenda: quæ tamen quòd nihil continerent à recta fide alienum, nominatim impro-
bare non audebant. Recitata ſententia; cùm honorificè tractatum ab ſe Ignatium puta-
rent indices; ille verò ſuis rebus è conſcientia apprimè confidens, vehemẽter indoluit,
ab ijs quos veræ & Catholicæ fidei tutores ac præſides agnoſcebat, nullo in ſuis neque
dictis, neque ſcriptis deprehenſo vitio, tamen in re tanta tamque neceſſaria ſibi ſilen-
tium imponi; atque iter ad excolendos ac pro viribus adiuuandos homines impediri.
Quæ ipſa res inclinatum iam ante animum eius impulit, vti ſatius iudicaret ex hiſce
difficultatibus quas in Hiſpania obijci ſibi ſubinde videbat, ad ſcholas Pariſienſes in
Galliam vltrò ſeſe transferre: vbi tum ob ſuam nouitatem, & eius linguæ inſcitiam ſibi
minus interim negotij putabat fore, tum propter illius academiæ celebritatem
atque frequentiam, non defuturos deinde quos ad ſuum in-
ſtitutum, atque ad Apoſtolica veſtigia ſe-
ctanda perliceret.

Lutetiam proficiscitur. Cap. XVIII.

T quoniam ad iter adeo longinquum & anceps, non idem erat socijs animus: atque etiam, vt maximè incolumes eò peruenissent, in[illegible]rtum erat, apud ignotas nationes quam copiam in stud[illegible]itterar[illegible]m degendi essent habituri; communicato cum ijs consilio statuit Ignatius antecedere solus ipse Lutetiam: & siquidem res facultatem habitura videretur, vt eos ibidem alere posset, ipsos euocare per litteras; sin minus, tota de re facere certiores; vt q[illegible]amquam diuersis locis, eadem tamen con[illegible]ione animorum, emenso interim philosophiæ ac Theologię curriculo, intermissam ad tempus consuetudinem, Deo volente deinde repeterent. Rebus igitur ita compositis, quamquam è præcipua Salmanticensi nobilitate multis ægrè fere[illegible]ibu[illegible], ac maiorem in modum renitentibus, vigesimo circ[illegible]ter die quàm è c[illegible]stodia exierat, in viam se dedit Ignatius, onustum libris asellum præ se agens; ac Ba[illegible]onem deuenit. Hic vero, vt inter veteres amicos ac familiares, omni ope certandum il[illegible]i fuit, vt se à lacrymis

B atque à complexu carorum auelleret, etiam atque etiam deprecantium, ne patriā cum externa regione mutaret, neu fetali tempore in manifestum vitæ periculum vltro demitteret. Vigebat adhuc bellum inter Hispanos Gallosque, & circa regni vtriusque præcipuè limites infesta latrocinijs loca, & recentes multorum cædes ad metum proponebantur. Sed ille nec terrore, nec precibus de suscepto consilio demoueri se passus, certè illud recusare nō potuit, quominus tum ad sumptus itineris, tūad necessaria Parisijs comparanda, nummorum [illegible]iquid partim in numerato, partim in nominibus ab Elisabetha Rosella, & alijs quibusdam amicis acciperet. Quibus ille subsidijs, ac præcipuè diuinæ bonitatis ope munitus, hyeme summa, pedibus, vt solebat, nullo duce vel comite inde profectus est sub initium anni M D XXVIII. cumque Ianuarium totum in itinere posuisset, Februario mense Lutetiam sospes introijt. ibi quod ad studia pertinet, respiciens perexiguum præteriti temporis fructum, rationibus suis accuratè subductis ad Dei gloriam statuit in litteras toto pectore incumbere. cumque experiendo iam cognouisset, eam esse humanæ mentis imbecillitatem, vt in plura vno eodemque tempore vix atque ægrè sufficiat, damnata priore festinatione, in posterum, compendijs omissis, regia via procedere, & studiorum suorum nouum initium ordiri decre-

C uit. Igitur ad Montis acuti collegium itare quotidie, ibiq; inter procacium puerorum greges, matura iam ætate vir, grammaticæ rudimenta repetere non dedignatus est. Simul etiam de stato precationis tempore, & vexatione corpusculi, quò plus otij ac virium studio superesset, multum imminuit, sic tamen, vt illa præcipuè tria nunquam omiserit: primum, vt quotidie sacrificio Missæ religiosè interesset: alterum, vt octauo quoque die post pœnitentiæ sacramentum cælesti pane sese reficeret: extremum, vt bis quotidie sua eius diei dicta, facta, cogitata quàm diligentissimè recognosceret; conferensque hodiernum cum hesterno die, hebdomadam cum hebdomada, mensemque cum mense; suos in spiritu vel progressus, vel regressus perquàm accuratè exploraret atque perpenderet. Procurationem quoque alienæ salutis, & institutam consuetudinem agendi eum proximis, tantisper dum litteris, ac præsertim philosophiæ vacaret, aliqua ex parte remisit, numquam tamen omnino deposuit.

Extremæ inopiæ incommoda superat. Cap. XIX. D

AM verò, sàtis vsu ipso edoctus, quantum detrimentum
studijs afferat mendicitas, & cura tolerandæ in singulos
dies vitæ; & nihilominus optans CHRISTI Domini & A-
postolorum exemplo nihil prorsus in hoc sæculo posside-
re; piorum benignitate ac facultatibus totam rem ita mo-
derari constituit, vt neque in diem, vt antea, precario vi-
ctitaret, & nihil idcirco de voluntariæ paupertatis propo-
sito meritoque deperderet. Sed ea res primis vtique mensi-
bus minimè cessit illi è sententia. Cùm enim sese in Hispa-
norum aliquot contubernium contulisset, qui plurimi Pa-
risijs ipso belli tempore versabantur, & exactam è syngrapha Barcinonensi pecuniam
cuidam ex eadem natione custodiendam dedisset, eam ille clam suos in vsus non opti-
ma fide conuertit; cumque postea reddendo non esset, reliquis iam nummis insumptis
Ignatius, & à locupletibus amicis, quorum ope adiuuari posset, longo interuallo dis-
iunctus, tanta subitò rerum omnium inopia oppressus est, vt ei cibum ostiatim quæri-
tare quotidie, & in hospitalem sancti Iacobi domum, infimis precibus exorato eius lo-
ci præfecto, demigrare necesse fuerit graui sanè incommodo. Quippe Lutetia Parisio-
rum, vrbs in primis Europæ totius & magnitudine & celebritate visenda, trifariam E
est diuisa, partem vnam, quam Sequana fluuius insulam efficit, regia vetere, foro, & tri-
bunalibus nobilem, vulgò Ciuitatem appellant. altera, quæ nouam regiam continet,
Oppidum dicitur. tertia pars iam inde à Carolo Magno dicata Musis, Vniuersitas no-
minatur. in hac, præter cæteram incolarum turbam, scholastici maximè inhabitant; ac
numerantur ibi collegia permulta libero aditu, cum suis vnumquodque liberalium
artium discipulis & doctoribus, & præfecto collegij, quem Primarium vocant. Igitur
ex ea vicinitate in sancti Iacobi hospitium, quod procul inde est in suburbio, extrema
necessitate compulsus Ignatius, in tanto locorum interuallo, cùm alijs affligabatur in-
commodis; tum verò quòd cùm ante lucem in academia inciperent scholæ, nec nisi
nocte desinerent; ipse, illius hospitij legibus, nec manè ante solis ortum egredi poterat,
& vespere ante occasum regredi cogebatur, sic vt inter eundum & redeundum, quam-
uis industrio ac vigilanti discipulo multum & de magistri dictatis, & de tota schola-
rum exercitatione deperiret. Cui tanto detrimento cùm in præsentia nullum aliud
remedium occurreret, consilium cepit more scholasticorum egentium ea conditione
locandi operam suam alicui ex academiæ Primarijs, doctoribusve; vt quòd sibi à rebus
domesticis otij superesset, id totum in scholastica disciplina, studijsque doctrinæ con-
sumeret. Sed magis magisque probante Deo constantiam & patientiam viri, conditio- F
nem eiusmodi, quamuis magna adhibita diligentia, nactus est nullam. Itaque deiectus
hac spe, cùm id ærumnosæ vitæ genus aliquandiu tolerasset; & quos in Hispania reli-
querat socios, de statu rerum suarum per litteras monuisset, hortatus vt ibidem ex con
dicto circulum studiorum absoluerent; rationem inijt multo commodiorem, vt in-
dictis vacationum ferijs, in Belgium, atque interdum etiam in Angliam siue Britan-
niam, ad Hispanos negotiatores excurreret: quorum benignitate cùm facilè obtinuis-
set annuam pecuniæ summā Lutetiæ toto studiorum tempore certis pensionibus exi-
gendam, commodius multo cæpit in liberalium disciplinarum cognitione versari.
Cumque octodecim fere menses Latinæ linguæ tribuisset in Montis acuti collegio,
in collegium cui à sancta Barbara nomen est, ad philosophiæ studia transijt alacritate
mirabili: ac primùm occursantes denuò rerū cælestium importunas imagines, quam-
quam eximia cum animi delectatione coniunctas, eadem spiritus constantia, qua su-
periores illas, iterum ab se reiecit, ac repulit; deinde magistris attentè audiendis, mul-
ta ac diligenti eorum quæ audierat commentatione, quotidianis denique gymna-
sij exercitationibus, triennio & mensibus sex (quod spatium temporis curriculo phi-
losophiæ in academia illa tribuitur) ita profecit, vt honorifico magistri iudicio ac te-
stimonio (is erat Ioannes Penna philosophus) post consueta certamina, ritu solemni,
laurea, cæterisque doctrinæ insignibus decoratus sit. Post hæc in cœnobij Dominica-
ni gymnasio sacram Theologiam aggressus est, ingenti sanè labore & industria, cùm
præter cæteras lucubrationes, hyeme sæuiente, quotidie manè ante lucem ad scholas,
quæ

A quæ illa circiter hora ibi habebantur, accederet. atque ex eo studio tantum Deo adiuuante percepit, quod satis esset ad fidei doctrinæque suæ rationem, sine suspicione vlla nouitatis, ex Patrum decretis atque auctoritate reddendam.

Variè propter Christum exercetur. Cap. XX.

EQVE verò, quamuis interim à plebis catechesi atque à publicis actionibus abstineret, idcirco tamen, quoad per scholas licitum est, ab adiungendis ad CHRISTVM hominibus, animandisq; ad studium veræ laudis & gloriæ destitit. quapropter multi nec infimæ sortis viri, priuatis ipsius colloquijs ac monitis incitati, partim castigato vetere luxu, Christianæ disciplinæ seueritatem induerunt; partim etiam solemni voto varia religiosorum instituta professi sunt; partim deniq; ingenti academiæ totius admiratione, in CHRISTI gratiam pecunia egentibus distributa, pauperem vitam agere, atque adeo ad conculcandum penitus omnē sæculi fastum, & expianda superbiæ crimina, palam per vicos & compita manum ad stipem ipsi porrigere, victumque palam emendicare cœperunt. quos tamen amici, rem indignè ferentes, B cùm neque precibus neque minis à proposito reuocare valuissent, facta manu denique ab hospitali domo sancti Iacobi quò sese contulerant, vi armisque in pristinum academiæ diuersorium ad sua prosequenda studia retraxerunt. Ignatius verò tantam eiusmodi rerum inuidiam subijt, vt præter cæteras iniurias & maledicta, falsis etiam criminationibus ad sacrum Inquisitorem semel iterum delatus sit. Is erat ea tempestate Matthæus Ori, ex Dominicana familia Theologiæ magister, tum eruditione, tū probitate conspicuus; qui accusatorum fraude comperta, Ignatium non absoluit modò, sed etiam miris ornauit laudibus, ipsumque Exercitiorum librum, qui præcipuè in suspicionem criminēq; vocabatur, tantum absuit vt damnaret, vt sibi etiam eiusdem exemplum Ignatij permissu desumpserit. præterea absolutionis ac sententiæ formulam, publici scribæ chirographo & signo munitam, quam contra iniquorum calumnias, quandocumque opus esset, proferret, tametsi minus gratum id potentibus quibusdam viris fore videbat, Ignatio petenti concessit. Neque verò pro CHRISTI nomine solùm hac falsæ accusationis procella defunctus Ignatius est; sed eorum ipsorum opera, qui illum deinde vel maximè dilexerunt, virgarum quoque publicè periculum adijt. Mos est Parisijs in scholasticos improbos ac seditiosos, ad sanciendam academiæ disciplinam, in hunc fere modum animaduertere. Dissimulato consilio, ad dicta C ctam diem in aulam collegij Primarius, magistrique nodosa instructi virga conueniunt: comprehensumque repente noxium, & in medio consessu nudatum, certo plagarum numero singuli afficiunt. Id supplicij genus cùm ad sensum corporis peracerbum est, tum verò ad ignominiam ac dedecus longè turpissimum, deq; ipsius loci nomine aula vulgò appellatur. Hunc igitur cruciatum ac notam maleficis constitutam, Ignatio insonti, quòd condiscipulos festis præcipuè diebus à schola ad oratorium & sacra mysteria Confessionis Altarisque traduceret, vehementer iratus magister ipse Ioannes Penna parauerat, Iacobo Gouea Lusitano collegij Primario in suam sententiam facilè adducto, quippe qui iam ante priuatim erat infensus Ignatio, quòd familiarem quēdam suum, Amatorem nomine, seuerioris vitæ præceptionibus imbuisset, atque (vt pietatem fere interpretantur homines) infatuasset abductum à curis inanibus, & iucundo conuictu amicorum, atque à pristina consuetudine. Vt igitur dicta supplicio dies illuxit; aduentans iam ad scholas, ab amico fideli maturè monetur Ignatius, ne intra collegij septa vtique illo die inferat pedem; concitatos in eum esse omnium animos; pœnas aulæ daturum extemplò, ni caueat. Ad cuius rei nuntium ancipiti deliberatione distractus Ignatius, quòd & pro CHRISTI nomine verbera & cōtumelias perpeti mirificè optabat, & supplicij apud homines adeo turpis infamia, metuebat ne complures è iuuentute, ipsius opera iam ad meliora conuersos, nec dum in bono stabiles, à sua consuetudine atque auctoritate auocaret, iterq; sibi ad alios etiam deinceps CHRISTO lucrifaciendos abrumperet; totā rem ad ipsius Goueæ arbitrium iudiciumque reijcere statuit: quod ille re cognita decreuisset, id ex diuina maximè

gloria & voluntate futurum. neque de einſmodi ſententia vllis amici denũtiationibus D
precibusve demoueri ſe paſſus, quamquam horrenti pænę imminentis acerbitatem, &
renitenti carni vim fortiter intulit; ingreſſuſque collegium, & rectà Goueam petens
nondum è cubiculo egreſſum, placido ac ſereno vultu, & altam animi pacem ac ſecuri
tatem indicante; Si meæ mihi (inquit) exiſtimationis & incolumitatis, quàm diuinæ »
gloriæ, ſalutiſque animorum cura prior eſſet ac potior; nequaquam hodierno die pe- »
dem intra fines huiuſce collegij poſuiſſem. neq; enim antequam huc venirem, ignarus »
eram Gouea, quãtum è veſtra omniũ indignatione dedecoris, quàm acerba tormenta »
me maneant. Sed quoniã nihil omnino mihi vel ad meritum optabilius, vel ad veram »
dignitatem præclarius duco, quàm CHRISTI Domini cauſſa, tam grauia tamq; mul- »
ta pro me perfuncti, viciſsim probra, plagas, mortẽ denique perpeti; idcirco nimirum »
ad ſcholas acceſsi, & vltro memet in tantum & corporis & famæ diſcrimen obieci. Ve- »
rùm enimverò mihi non modò quid votis meis ac deſiderio, ſed etiam quid proximo- »
rum rationibus, & ſempiternæ ſaluti conducat, caritatis lege conſiderandum eſt. Mul- »
tos habeo adoleſcentes Dei beneficio nuper è cœno flagitiorum emerſos, ac vix dum »
auulſos ab Improborum peſtilenti conſortio. hos ego vereor, ne ſi me in tam honeſto »
conuentu publicè vapulaſſe conſtiterit, à meo ſermone congreſſuque protinus auocet »
infamiæ metus; ac proinde, vt ſunt flexibiles hominum voluntates, ad eadem illa ſaxa »
quibus paulo ante adhæſerant, ingenti dæmonum gaudio, & feruor ætatis, & prauæ E
conſuetudinis æſtus abripiat. Simul etiam (verum vt fatear) tui me Gouea, doctoriſ- »
que mei Pennæ me miſeret, qui Chriſtianam pietatem ac fidem ſacramento profeſsi, »
cæteriſque ad exemplum iuſtitiæ virtutiſque prępoſiti; CHRISTI famulum, CHRISTI »
cauſſam agẽtem, adeo acerbè inſectamini. & qui, qua pœna lex affici iubet eos qui ſcho »
laſticos deprauare, magiſtris illudere, ſeditiones conflare voluerint; eadem dignum »
iudicatis eum, qui iuuentutem à vitijs, doctores à iurgijs, academiã à tumultibus vin- »
dicare conatur. quæ quoniam mecum ipſe reputans, non leuis momenti ducebam eſſe, »
quamquam cupidus inimicorum odij vel meo ſanguine explendi, tamen pro noſtra »
neceſsitudine deeſſe nolui, quominus eadem tibi quoque, integra etiamnum re, con- »
ſideranda proponerem. Mihi, vt dixi, pro CHRISTI nomine vexari ac torqueri opta- »
tiſsimum eſt: iamque ſi videtur, ſponte ad patibulum pergo. tu, Lutetiæ Pariſiorum, à »
ſanctæ Barbaræ collegio, in eiuſmodi cauſſa tale documentum vel pietatis vel æquita- »
tis dari an expediat, pro tua ſapientia ac religione conſtitue. Vixdum Ignatius dixerat, »
cùm Gouea, vir & ni concitaretur aliunde, ſuopte mitis ingenio, & tum inſtinctu diui
no valde compunctus; illicò cæpta damnauit, ac maiorem in modum deteſtatus eſt;
apprehenſumq; amiciſsimè Ignatium deduxit in aulam, quò iam collegæ cum reliqua
turba parati conuenerant. Ibi ſilentio indicto, repente contra omnium exſpectatio-
nem de Ignatij laudibus orationẽ inſtituit; viri fortitudinem, innocentiam, caritatem
extollens; ſe ipſum, & cęteros qui innoxio periculũ ſtruxerant, vehementer accuſans. F
quam in ſententiam cùm multa dolenter grauiterq; dixiſſet, ad extremum obortis la-
crymis, ad Ignatij genua procidit, precatuſque delicti veniam, & apud cæteros illum
in admirationem gratiamque reſtituit, & ipſe in omni deinde vita Ignatium & ſocios
præcipuo amore ſtudioque complexus eſt.

De ſocijs ad Ignatium adiunctis. Cap. XXI.

HASCE igitur, aliaſque eiuſmodi inſectationes atque pe-
ricula Ignatius CHRISTI cauſſa contraxit. attamen idem
plurimorum quoque ſibi gratiam ac beneuolentiam opti-
mis artibus peperit. Fuit enim in illo, præter diuinitus in-
fuſa chariſmata, mirum etiam atque efficax ingenium &
ſtudium ad animos hominum demerendos. In principum
amicitias opportunè inſinuare ſeſe, eaſdemque obſequio
& ſubmiſsione tueri; pares facilitate ac ſuauitate morum
allicere; inferioribus, & egentibus, auctoritate, opera, nec-
non è ſuis anguſtijs etiam pecunia præſto eſſe; morbo ali-
quo laborantes vel cum valetudinis & contagionis periculo adire, ſolarique amantiſ-
ſimè; eorum quibus cum viueret, ageretve, vel difficultatem naturæ, & arrogantiam
per-

A perpeti, vel ineptias ac stultitiam, quoad ita res ferret, exsorbere dissimulatione mirabili; ad aliorum arbitrium ac voluntatem, quibuscunque rebus honestè posset, semper accommodare se ac flectere; omnibus denique in CHRISTI gratiam omnia fieri: vbi penitus in hominum sensus ac voluntates irrepserat, tum demum officijs ac beneuolentia comprehensos occupatosque, pro suo quemque captu, sensim & cautè progrediens, Christianæ religionis & officij præceptionibus excolebat. Atque his fermè artibus, & simul sanctimoniæ ac frugalitatis exemplo, multos, vt diximus, à turpi ac flagitiosa vita non modò ad sobrietatem & continentiam, sed etiam ad cõtemptum rerum mortalium, atq; ad salutaria consilia CHRISTI conuertit. Complures præterea hæreticos, grassante iam tum peste Luteriana, tempestiuis disputationibus monitisq; conuictos, ad sacra Quæsitorum tribunalia volentes adduxit; & cum sancta Romana Ecclesia in gratiam secreta abiuratione restituit. Iam verò, quòd ei vel in primis propositum initio fuerat, vt aliquos ingenio doctrinaque præstantes, ad suum institutum ac vitæ rationem aggregaret; in idipsum per Theologiæ maximè tempus incubuit; adiũxitque sibi, Deo bene iuuante, iuuenes nouem ex academia vniuersa lectissimos. quorum primus fuit Petrus Faber Allobrox, pago Villareto Gebennensis diœcesis humili natus loco, sed egregiè pius, quippe qui duodecimo ætatis anno per summum sanctimoniæ studium virginitatem Deo vouerat; idemque ad litteras à vita pastorali tra-
B ductus, tantum ingenio industriaq; profecerat, vt eum in locis Aristotelis difficilioribus magister ipse Penna consuleret. Hunc igitur Ignatius & studiorum & conturbernij communione sibi coniunctum; licet socium gloriosi operis ipso initio destinasset, non tamen continuò illi rem aperuit, neque ad tantam perfectionem impellere confestim aggressus est. sed conscientiam excutere, & in se ipsum quotidie diligenter inquirere primùm edocuit, deinde ad totius ante actæ vitæ noxas per sacram Confessionem expiandas adduxit, postremò, cùm iam philosophiæ curriculum exegisset, spiritualibus exercitationibus perpoliuit; adeo propensum ad pœnitentiam, tantoq; animi ardore succensum, vt hyeme summa, concretum glacie flumen Sequanam plaustris impunè prementibus, in separata Iacobæi vici domuncula propositas meditationes, & quidem insidens niui sub dio peregerit, sexq; ipsos dies omni prorsus cibo potuq; abstinuerit, inediam longius vtiq; protracturus, nisi enim, re animaduersa, consultoque suppliciter Deo vetuisset Ignatius. & sanè respondit operi fructus. Cùm enim antea in eligendo certo vitæ genere Faber mira animi solicitudine, varijsq; scrupulorum molestijs adeo torqueretur, vt præ nimio angore sese in auias abdere solitudines, ibiq; radicibus herbarum victitare pæne decerneret; ex hac spirituali exercitatione vocari se vnà cum Ignatio ad animorum subsidium non dubiè sentiens, tantam ipse pacem ac tranquillitatem conscientiæ consequutus, vt ex vehementissima tamquam agitatione
C ac salo, placidum tutumq; portum se deniq; nactum esse profiteretur. Ex eodem contubernio Franciscus quoq; Xauerius nobilis Cantaber, idemq; non vulgari eruditione, quippe qui laurea magistrali donatus Lutetiæ postmodũ publicus Aristotelis interpres exstiterit; quamquam principio ita non studiosus Ignatij, vt eius pietatem (vt fit) etiam procaciter irrideret; tamen viri tum patientia, tum obsequijs adeo delinitus est, vt ad illius ductum arbitriumq; sese omnino contulerit. Hunc & diuitiarum affluentia, & viuido ingenio, & viribus corporis præferocem, admirabili prudentia ac lenitate mansuefecit Ignatius, in eamq; rerum humanarũ despicientiam, & caritatis ardorem paulatim adduxit, vt inter ipsa Exercitia spiritualia, tum ad carnis macerationem quattuor dies ieiunus omnino transegerit; tum verò, quòd inter iuuenũ greges desultor eximius, corporis agilitate sibi nimiũ placuisset; ad eius piaculũ vanitatis, membris valido fune perstrictis, nõ sine acri sensu doloris dies aliquot in cõmentandi orandiq; labore atq; attẽtione perstiterit. Hic est Xauerius ille, qui non multo deinde post, Ioannis Lusitaniæ regis rogatu, ex auctoritate Pontificis Romani missus in Orientẽ, plenus Apostolico spiritu, tota India maritima summis laboribus ac periculis peragrãta, in vltimas Iaponiorũ terras Euangelij lumen primus intulit, atq; ingenti infideliũ numero ad CHRISTVM adiuncto; multis clarus miraculis, in ipso aditu Sinarum excessit è vita. Porrò Xaueriũ & Fabrum imitati sunt Iacobus Laines Segũtinus, qui deinde Societati nostræ proximus ab Ignatio præfuit, vir de Christiana repub. in primis optimè meritus; & Alfonsus Salmeró Toletanus, Græcis & Latinis litteris admodũ eruditus: vterq; confecto Cõpluti philosophiæ curriculo, Parisiosq; partim Theologiæ caussa, partim

etiam

etiam Ignatij noscendi gratia profecti, cuius de laudibus iam tum in Hispania, constanti hominum sermone multa cognouerant. Accessit ad hos etiam Nicolaus Bobadilla Palentinus, doctus iuuenis, & philosophiam publicè professus in oppido Hispaniæ Pintia: itemque præstanti indole Simon Roterigius Lusitanus. & post aliquanto, Claudius Iaius Gebennensis, & Ioannes Codurius Ebredunensis, Paschasiusque Broetus Ambianensis, Fabri præcipuè (cuius iam erat nomen Parisijs celebre) monitis & exemplo permoti. Hi omnes, impulsu planè diuino, cùm alter alterius consilium ignorarent, post exactissimam totius vitæ confessionem spiritualibus exercitijs ab Ignatio perquàm diligenter exculti, vehementi quadam spiritus motione sese non quidem in vmbrâ ac solitudinem, sed in solem ac puluerem euocari ad prælia Domini præliāda senserunt. nec fuit è nouem vllus fere, quin ad propitiandum cæleste numen, eiusque voluntatem suppliciter exquirendam; præter cæteram abstinentiam, & incommoda volūtaria, tridui, vt minimum, totius inediam sponte pertulerit, nimis audaci fortasse consilio; nisi eos & multorum exempla, & seruor simul ætatis ac pietatis excuset. Hosce igitur socios Dei beneficio nactus Ignatius (quorum tres erant superstites hæc scribente me, Salmeron, Roterigius, & Bobadilla) quòd iam diu moliebatur & agitabat animo, re ipsa aggredi primo quoque tempore statuit; vt Hierosolymā Pontificis maximi permissu repeteret, gentesque finitimas Christiana quondam religione præstantes, deinde Mahometis nefaria superstitione deceptas, vel à miserabili errore ad veritatem Euangelij reuocaret, vel certè (quod erat proximum) sanguinē ac vitam in caussa E tam pia, tamque gloriosa profunderet. Neque sanè difficile fuit, cæteros iam sponte currentes, & Dei amore incensos, in eandem sententiam & propositum adducere. & quia plerique Theologiæ studia nondum absoluerāt; ne interim conceptus ardor animi refrigesceret, & simul vt ipsorum eò gratius diuinæ maiestati obsequium esset, quò maiorem sibimet ipsi necessitatem seruitutis ac religionis imposuissent; implorato beatissimæ Virginis patrocinio, ac sancti Dionysij Areopagitæ, cuius in tutela Parisij sunt; in æde suburbana, quæ Mons martyrum dicitur, sub Confessionis & Eucharistiæ mysteria sese voto obstrinxère singuli, emensis Theologiæ spatijs cōtinuò mortalibus rebus nuntium remittendi, atq; in paupertate perpetua seruiendi gloriæ diuinæ, salutiq; animorum: ac nominatim, ad constitutam diem Hierosolymam eo consilio nauigandi, vt in conuersionem infidelium toto pectore incumberent; palmamque martyrij studiosè captarent. id consilium si qua re impediretur, anni circumacto spatio denique Romam adirent, suamque operam summo Pontifici CHRISTI Vicario ad spirituale proximorum auxilium sine vlla vel præmij pactione, vel temporū aut locorum exceptione deferrent. Id votum in eo templo vouère ingenti consensu & alacritate, anno post CHRISTVM natum M.D.XXXIV. decimooctauo Kalen. Septembris, quo die Assumptionis MARIAE Virginis anniuersaria gratulatio celebratur. idemque votum eodem loco dieque pariter anno proximo ac tertio renouarunt, atque ea res tum F ad conspirationem ac vinculum animorum, tum ad confirmandas in suscepto consilio mentes omnium mirificè valuit. Incendebant præterea studium alter alterius omni genere officij & caritatis, duce ac moderatore simul Ignatio, quem omnes vt parentem eundem & vnicè diligebant, & valde reuerebantur. ac primùm spirituales modò apud hunc, modò apud illud agitare cœtus; ibique suauissima de rebus diuinis habere colloquia, & sese mutuo ad Christianam laudem & decus hortari; deinde in studiorum difficultatibus, locisque obscurioribus adiuuare inter se; & lucubrationes quisque suas, lumenque doctrinæ & ingenij, cùm res exigeret, in commune conferre; præterea inuicem sibi omnibus in rebus adesse certatim; denique à frequenti sacramentorum vsu, & assiduitate precandi meditandique, nullo pacto recedere. quibus rebus & varias dæmonum insidias tentationesque, conantium eos ab incæpto reuocare, vicerunt; & breui tanta coaluère concordia, vt quamquam è diuersis, nec non infensis inter se orti nationibus, gratia tamen superante naturam, intra eosdem alti parietes, atque adeo ex vno propemodum omnes vtero in lucem editi viderentur.

LIBRI PRIMI FINIS.

IGNA-

IGNATII VITAE LIBER SECVNDVS.

Æger Hiſpaniam repetit. Cap. I.

NTEREA Ignatius graui morbo partim è maximis laboribus vigilijſque, partim etiam è Pariſienſis cæli grauitate contracto; vexatuſque ſubinde ſtomachi iam pridem affecti doloribus acerbiſsimis; poſt multa remedia incaſſum adhibita, iubetur à medicis ad patrium ſolum & incunabula ſe referre; quod vnum ad inueteratas corporis
B ægritudines certiſsimum perfugium vulgò arbitrantur. Nec recuſauit ille, non tam valetudinis ratione, vel deſiderio ſuorum adductus, quàm duabus alijs maximè cauſſis: primùm, vt quibus olim in regionibus, malo publico, iuuenilis licentiæ ac vanitatis ipſemet ſpecimen exſtitiſſet, ibidem ad ſpiritualem ædificationem viciſsim aliqua Chriſtianæ humilitatis atque modeſtiæ documenta præberet; populareſque ſuos & verbo & exemplo ad ſtudium pœnitentiæ ſalutaris accenderet. deinde, vt, quoniam ſocijs aliquæ erant in Hiſpania rei familiaris tricæ; eas eodem itinere atque opera ipſe expediret; neque per eam cauſſam illi vel auocarentur à ſtudijs, vel recenti etiam tum vocatione, & expeditionis tam arduæ, tamque laborioſæ conſilio, patriæ dulcedinis, ac domeſticæ tentationis, qua nulla fere periculoſior eſt, aleam ſubire cogerentur. Simul etiam, è relictis olim in Hiſpania ſocijs, cogitabat, ſi quem in propoſito conſtantem inueniret; ſecum in eandem expeditionẽ educere. Cæterùm ne quid è ſuo diſceſſu res Pariſienſis caperet detrimenti, primùm commilitones ad perſeuerantiam ac fidem paucis adhortatus, Petrum Fabrum & annis & vocatione antiquiſsimum, illis præpoſuit; cui interim obtemperarent, quem parentis duce-
C rent loco. deinde tempus certum edixit iiſdem approbantibus, quo tempore cuncti, rebus omnibus præter viaticum & neceſſaria ſcripta ex voto abdicatis, nauigaturi Hieroſolymas Italiam peterent, ſeque iam antegreſſum Venetias conuenirẽt. Dicta profectioni dies eſt vIIj. Kalend. Februarij, anno M D X X X V I I. ineunte, qua die Apoſtoli Pauli conuerſio beata recolitur. His ita conſtitutis, anno M D XXXV. per autumni tempus ipſe non ſine lacrymis, mutuique amoris magna ſignificatione ſingulos in digreſſu complexus, cùm vellet de more pedibus quamquam ęgro corpore proficiſci; coempto à ſocijs equo vti coactus eſt: breuique partim ex ipſa vectatione, locorumque mutatione, partim etiã è ſtudiorum intermiſsione morbo leuatus, Pyreneo ſuperato Guipuzcoam prouinciam attigit. Eius de aduentu propinqui feſtinè præmoniti ab ijs qui hominem ad Aquas Auguſtas, quam hodie Baionam appellant, in tranſitu agnorant; extemplò, quòd regni limes latrocinijs infeſtus eſſet, armatos homines ad eum excipiendum tuendumque dimiſerant: atque hos primùm Ignatius in Guipuzcoæ finibus, deinde etiam, quæ iam tum erat fama de ſanctitate viri, clericos omnes agmine compoſito ad oppidum Aſpheithiam honoris cauſſa obuios habuit. cumque ab ijs, & ab ingenti præterea gratulantium turba deduceretur ad ædes paternas; ille, vt oſtenderet quantopere ab eiuſmodi faſtu pompaque abhorreret; vt primùm potuit, ex eo comitatu ſeſe proripiens, ad publicam hoſpitalem domum diuertit, victumque continuò emendicare oſtiatim cæpit; fremẽtibus videlicet cognatis, eamque rem (vt fere deprauata ſunt Chriſtianorum quoque iudicia, & pauci ex animo crucẽ amplexantur) ſummi dedecoris atque ignominiæ loco ſibi ducentibus. Deinde quamquam inuitis iiſdem, inſtitit plebem Chriſtianę doctrinæ rudimentis imbuere, priuatiſque colloquijs eos qui ad ſe ventitabãt, è peccatorum veterno excitare; feſtis verò diebus etiã conciones ha-

nes habere tanta hominum frequētia, vt cùm eos templa non caperent, in agrum pro- D
dire necessario cogeretur, vulgoque arbores audiendi caussa conscenderent. Et sanè
operę fructus egregius Dei beneficio constitit. Complures ad virtutem ac Dei cultum
à vitæ prauitate conuersi, multæ sublatæ discordiæ, & odia inueterata restincta, con-
tra aleatores lata publicè lex, pœnæque propositæ; institutū præterea, vt preces pro sa-
lute quotidie funderentur eorum omnium, quibus lethalis noxæ piaculo obstrictis, in
singula momenta exitialis exitus immineret: itemque vt ex Ecclesiæ Romanæ consue-
tudine, salutationis Angelicæ signum daretur manè, meridie, & vespere. iam verò gra-
uia quædam vitia, quæ non in populum modò, sed etiam in sacerdotes irrepserāt, ma-
gna ex parte correcta. denique morbo incurabili affectis, & extrema pressis inopia, ne
vel oppido errarent, vel strati passim in compitis cælum miserabili questu complerēt,
publico sumptu consultum. Atque hasce leges moresque custodiēdi, ne (quod fere fit)
bene cœpta propediem obsolescerent; curā & munus Loioleia familia, placata postmo-
dum Ignatio, sibi desumpsit. qui cùm in eo xenodochio aliquandiu ita versatus esset,
vt satis appareret ipsum exemplo CHRISTI Domini laboribus & paupertate multo
magis, quàm otio & rerum affluentia delectari; ad extremum quotidianis propinquo-
rum precibus exoratus, ne cognationi aut nihil omnino dedisse, aut etiam inimicitias
palam denuntiasse videretur, in paternam domum ex hospitali se transtulit; ibique a-
liquot moratus dies, restituta domestica disciplina, cunctis ad officium ac pietatem
animatis; valentior multo quàm Lutetia discesserat, ad sociorum expedienda negotia E
proficisci constituit. Atque hic nouum ecce tibi certamen Ignatium inter & cognatos
exoritur; cùm ille pauperis habitu prorsus, & pedes iter facere destinasset animo: illi
contra, quoniam quidem eum apud se diutius retinere non possent, certè non nisi be-
ne comitatum, & pecunia instructum abire permitterent. Verùm certaminis denique
is fuit exitus, vt Ignatius ne frustra diutius tenderet, ad viæ modicum in speciem de-
duci se passus, breui domum & famulos & cætera cuncta remiserit, pedibusque porrò
perrexerit; Gallicano equo ministris valetudinarij iam ante relicto, quem illi deinde
in Ignatij memoriam, veluti sacrum & immunem ab opere, vagari in pascuis ad extre-
mum vsque senium permisêre. Ignatius igitur Nauarra primum, deinde Castella pera-
grata, mandatisque recentium sociorum exhaustis, de veterum statu ac voluntate co-
gnoscere nequaquam omisit: verùm illi partim exspectationis ac moræ tædio victi,
partim etiam aspero virtutis itinere fatigati, in alia fere omnia dudum abierant. Ioan-
nes tantùm Gallus, ne de animi salute periclitaretur, monasticę se addixerat vitæ. Cal-
listus ab animorum cura, ad pecuniæ lucrum studio repēte conuerso, in Indiam naui-
gauerat, vnde aliquanto post bene nummatus ingenti omnium admiratione qui eum
antea norant, Salmanticam redijt. Cazeres cùm Segouiam patriam petijsset, mollioris
vitæ commodis, & domesticorum consuetudine delinitus, otio ac voluptati sese dedi- F
derat. Artiaga verò, curriculum honoris & ambitionis ingressus, & è Commendatario
factus Episcopus, cùm aliquandiu in eo dignitatis gradu vixisset, ad extremum ægro-
tus, epota per imprudentiam veneni laguncula (cùm duę starent, altera salubris aquæ,
altera sublimati, quòd appellatur, medicamenti) miserabili genere leti defunctus est.

Venetias ingenti labore contendit. Cap. II.

GNATIVS ergo cùm in Italiam properaret, & hosce
quos dixi socios tam longè lateque dispersos in vnum re-
digendi, atque ad pristina reuocandi consilia spes nulla se
ostenderet; occulta Dei iudicia secum expendens, fusis
pro ipsorum salute ad superos precibus, Valentiam venit,
vbi videlicet nauem stare paratā audierat. Ibi dissuadenti-
bus multis ne se tali tēpore mari cōmitteret, quòd præter
cæteras difficultates, etiā nobilis archipirata Aenobarbus,
loca opportuna, & littorum flexus valida obsideret classe;
nullis terroribus de sentētia decessit Ignatius. & nauis prædo-
nes quidē effugit, verūtamen fœdissima tēpestate coorta, clauo diffracto, fusisq; arma-
mentis, cū iā de salute vectores nautęq; omninò desperassent, lacera & quassata fluctib'
Genuen-

A Genuensem portum ægerrimè tenuit. Atque hæc tanta maris incommoda, non sanè le-
uius terrestris itineris discrimen excepit. Cùm enim solus, ignarusque regionum Ig-
natius per Apennini tramites Aemiliam peteret, viam ingressus initio spatiosam, sed in
arctum deinde magis magisque coeuntem; studio procedendi, sensim in eas penetrauit
angustias, vnde sese expedire humana ope vix posset. Primò igitur sollicitè vestigium fa
cere, deinde cùm neque progredi, neque iam regredi tutum esset, in exilitate salebrosa,
& horrenda crepidine, torrente rapido minaciter supterfluente; hæsit aliquantisper stu
penti simills, vbi repente sese tot periculis cinctum animaduertit. Sed ad extremum fi-
denter implorato diuino auxilio, quod vnum reliquum esse videbatur, humi procu-
buit; & genibus manibusq; reptando, quadrupedis instar, ac prominentia modò saxa,
modo è saxis enata virgulta prensando, tandem euasit labore, quos ad eam diem pertu-
lisset, omnium maximo. inde per immensæ altitudinis inuias rupes ac solitudines diu
errabundus, cùm ad radices montium denique deuenisset, omnia rursus offendit par-
tim niuium tabe, partim etiam hybernis imbribus impedita. Cumque nihilominus vr-
geret progrediendi necessitas; via teterrima (& est mollis & cretosus ager, ac semite per
horum temporum incuriam exiguo munimento, nec vllis, vt olim, stratæ lapidibus)
cùm profundo ac tenaci limo diu multumq; luctatus, ad Bononiæ portas tandem ali-
B quando peruenit. Atque hic, ne quid deesset ad probandam æquitatem ac patientiam
viri, ad cæteras miserias illud etiam ludibrium accessit; vt in ipso vrbis introitu, è pon-
ticulo in fossam, limo cœnoso margine lubricante decideret, emersusq; luto deforma-
tus ac madidus, ab ijs qui tum aderant, non sine ioco & facetijs (vt sunt procacia in alie
nis malis hominum ingenia) rideretur. Sed ille nimirum identidem exerceri se à patre
cælesti prudenter intelligens, & in gratiarum actione persistens, sole siccatis vtcumq;
vestibus, lassitudine ac fame confectus cùm vrbis magnam partem frustra emendican-
do perambulasset, in collegium Hispanicæ nationis demum exceptus, ibique dies ali-
quot clementer est habitus. Inde cùm itinere iam facili & certo Venetias peruenisset,
exacta pecunia quam illi per trapezitas eadem Elisabetha Rosella benignè curauerat;
interea dũ socios è Gallia præstolatur, in varia pietatis opera ex instituto cæpit incum-
bere. Nec sanè frustra: siquidẽ complures omnium ordinũ homines partim Christianę
doctrinæ pręceptionibus imbuit, partim ab impura & flagitiosa vita ad castum Dei ti-
morem, studiumque virtutis eodem Deo adiuuante conuertit. Quibusdam etiam pri-
marijs viris tum patritijs indidem, tum externis, praua animi affectione ac vitio labo-
rantibus, non sine copioso fructu, spiritualium exercitiorum expertæ virtutis medi-
cinam adhibuit. In ijs Didacum Guiam, & Stephanum germanos fratres è præcipua
C nobilitate Cantabriæ, sibi quondam Compluti familiariter notos, ac tum Hierosoly-
mis redeuntes, earumdem commentationum beneficio tantam ad rerum diuinarum
intelligentiam, & humanarum contemptum adduxit, vt omnibus diuitijs & honori-
bus abdicatis, CHRISTI consilia omnino sequi decreuerint. Atque hos imitatus est
postmodum Baccalaureus Hozius, item Hispanus, Theologiæ peritus: qui cùm ad eas-
dem commentationes peragendas valde propensus esset, verumtamen ex quibusdam
iniquorum sermonibus haberet suspectam Ignatij doctrinam ac dogmata; demum se
Ignatio exercendum atque colendum ita cõmisit, vt multos in cubiculum quo seces-
sit, secum afferret libros, quibus Ignatij dicta scriptaque ad sanctorum Patrum & con-
ciliorum trutinam expenderet. Sed vbi appositas ab Ignatio epulas degustauit; tantum
abfuit vt in ijs veneni deprehenderit quidquam, vt etiam ardenti quodam rerum cæ-
lestium amore inflammatus, mortalibus commodis nuntium sponte remiserit, atque
vltro ad Ignatij voluntatem & vitæ rationes adhæserit. Ex Veneta verò nobilitate in
primis eo secessu ac meditatione profecit Petrus Cõtarenus Zachariæ filius, is qui mul-
to post, magna cum integritate ac sanctimoniæ laude Paphensem Episcopatum admi-
nistrauit. Sed & aliorum ex Ignatij consuetudine insignis vitæ morumque mutatio est
consecuta. Quæ quoniam nec ab obscuris hominibus, & in oculis celeberrimæ ciuita-
tis fiebant, breui vt alijs locis antea, sic tum Venetijs Ignatij pietas in crimen inuidiam
que vocari cæpta, non ferente diabolo, tantam sibi prædam è faucibus eripi: statim-
que vulgatum ab eiusdem emissarijs est, Ignatium prauitatis hæreticæ semel iterumq;
conuictum in Hispania, elapsum è custodia, in Galliam profugisse; ac proinde eius effi-
giem ab Hispanis Inquisitoribus ignominiæ caussa publicè concrematam. eundem Pa-
risijs nouas molientem res, inficientemque perniciosæ doctrinæ labe scholasticos; vbi

delatum suum nomen ad sacra tribunalia odoratus fuisset, fuga præuertisse lictorum manus,& consilia magistratuum. Quas criminationes Ignatius cùm non modò in vulgus, iniquorum opera sparsas, verùm etiam ad Legatum Apostolicum Hieronymum Verallum, qui deinde S.R.E. Cardinalis fuit, delatas inaudisset; non tam de sua, quàm de sociorum existimatione solicitus, vltro ad Legatum adijt, & acriter institit, vt eorum criminum quæstio exerceretur quod ita factum,& veritate comperta, honorificè à Legato est absolutus, incumbente in eius causæ cognitionem Gaspare Docto Legati assecla; qui ex eo tempore Ignatiú vnicè dilexit, ac sacratissimæ domui Lauretanæ dein de præpositus, in Societatem vniuersam plurima egregiæ voluntatis officia contulit.

Venetias ad Ignatium socij veniunt. Cap. III.

Vm hæc in Italia gerit Ignatius, interim bello inter Christianos ingrauescēte Reges, cum exercitu formidabili Cæsar per Insubrum & Allobrogum fines in Galliam irrupe-rat. Ea fuit socijs Ignatij caussa & profectionis maturandę, & itineris per Thulingiam, seu Lothoringiam atque Germaniam, sanè incommodo anni tempore faciendi. Igitur pecunia rebusque omnibus, præter viaticum & scripta, in CHRISTI Domini gratiam distributis, mēse Nouembri, E anno circiter post discessum Ignatij, suo quisque baculo innixi pedites viam capessunt,& quidem tanta cum alacritate ac feruore spiritus, vt ne à Iacobo quidem Laine, viribus nondum è recenti morbo recuperatis, extorqueri potuerit, quominus & pedibus ambularet vt reliqui, & inter ambulandum insuper inualida membra discruciaret hispido in primis & horrenti cilicio. Vestitus erat omnium, vt peregrinorum & pauperū, nequaquam elaboratus,& ad modestiam submissionemque compositus. pendebat è scapulis mantica ex corio, in qua sacra Biblia, & Breuiarium asseruabantur,& scripta, quæ diximus. Rosaria verò ad catholicam fidem vel inter ipsos hæreticos profitendam, palam gestabant è collo suspensa. Hospitium ingressi, primùm omnium, nullo adstantium respectu, nixi omnes genibus Deo gratias agebant; eundem in egressu pariter sibi propitium precabantur. Sobria & frugalis erat mensa; oratio ac meditatio non solùm in diuersorijs, verùm etiam in ipso itinere plurima. sacerdotibus, qui tres erant, sacrificantibus, cæteri quotidie cælesti reficiebantur pane. sermo nisi de rebus diuinis aut necessarijs ferè nullus. in decernendo si quid in deliberationem incideret, mira concordia: in superandis viarum difficultatibus periculisq;, summa cōstantia & æquitas animi. Autumnales pluuias tota ferè Gallia pertulerunt: occurrere mox Alpes pæne obstructæ niuibus: multa fuere F subinde famis, frigoris, defatigationis incommoda subeunda: nihil se illis obiecit tam arduum, aut tam extimescendum, quod eorum quemquam à concepta religione, officioque deduceret. Atque hac disciplinę pacisque custodia, cùm omnibus, per quorum fines transierant, populis, bonus odor in CHRISTO fuissent; cunctis non catholicis modò, sed etiam hæreticis nouum ac religiosum agmē magna cum approbatione mirantibus, ad tertium Idus Ianuarias anni M D XXXVII. Venetias ingenti omniū gaudio,& mutua gratulatione sospites ad Ignatiū peruenerūt. Atque vbi paululū è longa contentione ac lassitudine quietis est captum; statim Hierosolymitanę prouinciæ cōsilia renouātur. primùm omniū, rati gratiora superis fore sua studia, si ad ea summi totius Ecclesię Pastoris auctoritas & cōsensus accederet; simul atque hyems remitteret, tūc vel maximè sęua, Romā ire cōstituunt,& à Pōtifice maximo ius tum ad sacros ordines, titulo volūtarię paupertatis; tum ad mansionē Hierosolymitanā,& prædicationē Euāgelij sine vllo interdicti metu suppliciter petere. Interea Venetijs ne cessarēt, atque adeò vt quędā quasi rudimenta futurę militiæ ponerent; publicis valetudinarijs inter se distributis, ægrotos ac pauperes omni ope adiuuare institerūt: Cōfessionis & Eucharistię sacramēta gratis ministrare qui per sacerdotium poterant: cæteri solari iacentes; afflictos mœrētesq; spe cælestiū bonorum erigere; adesse animā agentibus; cunctos denique ad patientiā, fidemq; adhortari: nec modò spiritualibus officijs fungi certatim; sed ne vilissima quidē ac seruilia corporibus pauperū curādis, defugere ministeria; sternere lectulos; euerrere sordes; purgare schaphia; cadauera defunctorū ritè curata humi condere; interdiu pariter noctuque omnibus prēsto esse tāta cum alacritate ac diligētia; vt cuncti obstupescerent, vulgatoque rumore, principes etiam viri ad spectaculum conueni-

A conuenirent. Quibus in officijs cùm aliorum omnium, tum Xauerij præcipuè caritas ac virtus enituit. Is cùm in quendam incidisset morbo Gallico miserè deformatum, atque ad eius aspectum exhorruisset, vt ea re infringi ac debilitari sentit caritatem in proximum; ita repente in semetipsum excanduit egregius CHRISTI miles, vt manantem saniem ex vlceribus purulentis (cuius rei vel mentionem aures delicatæ refugiant) obfirmato animo, semel iterumque non dubitarit exsugere. qua re non modò se ipsum in præsentia præclarè vicit, sed etiam in omne tempus propriam quandam atque perpetuam in elephantiacos atque vlcerosos clementiam & misericordiam est consecutus: quam deinde, vbicumq; terrarum fuit, quotiescumque se dedit occasio, diligenter exercuit. Quidam etiam è sociorum numero, pauperem lepra toto corpore coopertum cùm præfectus nosocomij non admitteret, in suum lectum accepit ipse: cumque manè surrexisset cunctis ingemiscentibus eadem ipse quoque morbi fœditate correptus; postridie nō sine miraculo prorsus illæsus atque intactus apparuit. Hęc & alia eiusmodi veræ pietatis & officij documenta cùm in ea vrbe dedissent (quorum ibi grata in multos annos deinde memoria viguit) appetente iam vere, vti condixerant, Romam cuncti fere præter Ignatium, discessère. Ipse tum ad parta in Domino retinenda, tū ad expedienda quæ ad nauigationem pertinerent, ibidem interea substitit. Atque illi quidem eadem fere disciplina quam supra diximus, ijsdemq; imbriū difficultatibus, iter

B ingressi; ad superiorem parcimoniam ac frugalitatem illud etiam addidêre, vt neq; vllo prorsus viatico, diuinæ tantùm prouidentiæ bonitatisque fiducia, Romam vsque cō tenderent: & quia tum Cineralium, seu Quadragesimæ tempus erat; quotidie, quamquam in tantis laboribus, ritu catholico ieiunarent. Nec sanè defuit illis & exercendæ spei, & CHRISTI Domini inopiam ac perseuerantiam aliqua saltem ex parte imitandi materies: acciditque aliquando, vt cùm panis dumtaxat frustulum singuli manè sumpsissent, imbre densissimo stagnantibus latè campis, vt alicubi pectore tenus aqua pertingeret, nullo præterea cibo, millia passuum fermè triginta nudis pedibus vno die peregerint, & quidem incredibili non modò tranquillitate animi, sed etiam hilaritate psallentes. Diuersorijs verò cū propter inopiam excluderentur, & ad publica xenodochia de more confugerent, quamuis oppido lassi, tamen ijs quæ supra diximus, caritatis muneribus fungebantur: seque ipsi domare ac vincere magis magisque nitebantur in dies. Sanè Rauennæ quidam ex ijs cum hospitalis lectuli sordes, ac manantia tabe stragula nauseabundus vitasset; quæ prima deinde occasio data est sui met puniendi, nō prætermisit. in pago nescio quo pauper phthiriasi consumptus è vita migrauerat. cùm in eum pagum nostri venissent, distributisque cubilibus nullū iam superesset, nisi quod phthi-

C riacum fouerat; Pater ille amissam nuper palmam recuperare vehementer exoptās, nudus illico per summum animi ardorem easdem subijt lodices, ibique sese identidē versans, cùm ingentes animalium greges ea tota pauisset nocte; ad sudorem vsq; defatigatus, non leues ab se prioris fastidij ac deliciarum pœnas exegit. Denique sanctam Vrbem ingressi, vt sacra Apostolorum limina, & præcipuæ religionis templa castè obierunt; à Petro Ortizio Hispano Cæsaris procuratore ad Pontificē maximum introducuntur. Is erat eo tempore Paulus III. e gente Farnesia, cuius nomini plurimum vtique nostra Societas debet. Consueuerat autem super mensam non fabulatores aut mimos inducere, sed præstantes philosophos atque Theologos; & ipsemet, veritatis indagandæ atque illustrandæ caussa ponere de quo inter se disputarent. ea erat grauissimi senis & prudentissimi Principis oblectatio. Ad has ergo disputationes post pedū oscula Patres adhibiti, cùm egregium qua Christianæ humilitatis atque modestiæ, qua eruditionis & ingenij specimen præbuissent; non modò quæ volebant de sacerdotio, deque Hierosolymitana prouincia, libente atque approbante Pontifice impetrarunt, sed insuper pecunia ab eodem instructi, & fausta cum prece dimissi sunt. Ad quam deinde pecuniam cùm è nationis maximè Hispanicæ collatione accessisset quod aureorum amplius ducentorum summam expleret; socij ne quid ex eo viatico præterquam in vsum votiuæ nauigationis attingerent, apud mensarios pecunia omni deposita, & Romæ victum emendicantes, admirabile dedere spectaculū ijs qui coram Pontifice disserentes illos audierant: & deinde quemadmodum venerant, sic Venetias prorsus egentes ac vacui reuerterunt.

Sacris initiatur Ignatius: & de rebus ab eodem & socijs in Veneta ditione gestis. Cap. IV. D

POST hæc, diligenti adhibita præparatione, cùm ad eiusdem Legati Veralll pedes perpetuæ paupertatis & castimoniæ nuncupassent vota, diuini amoris igne succensi, mirante, ac maiorem in modum approbante populo, sese denuò ad pristinos illos labores, & assidua pauperum ministeria retulerunt. Deinde in exitu mensis Iunij, Diui Ioannis Baptistæ die natali, Ignatius, & reliqui laici per omnes ordinum gradus ad apicē sacerdotij à Vincentio Negosantio Fanēsi, Arbensium Episcopo eue©ti sunt, tanta non modò ipsorū, sed etiam ipsius Episcopi lætitia & animi voluptate, vt sese inter eiusmomodi cæremonias nihil vnquā simile sensisse affirmaret. Interea Patribus neque in eam diē vlla fuerat in Palæstinam transmittendi facultas; & eo ipso temporē cùm graue bellum ex fœdere Christianorum principum, Venetos inter & Solymanū Turcam exarsisset, sublato repente commercio, omnis non modò peregrinorum, sed E
etiam institorū nauigatio cóquieuit. vt satis appateat, cæleste numen iratū gentibus ijs quæ creditum sibi regnū Dei per summum olim scelus negligentiamque amisere, Apostolicū hunc, deuotúque sibi manipulum, in alias longè nationes atque prouincias iusto iā ante iudicio destinasse. Itaque propter eam quā dixi causam, spe traijciendi sublata, quamquā voti religione soluti videri propemodum poterant, tamē ne quis omnino scrupulus animis insideret, finem anni vertentis, vti Parisijs ante decreuerant, prorsus exspectare, seque interim tū ad sacerdotij primitias diuinæ maiestati libandas omni diligentia comparare; tum etiam post multam precationem & abstinentiam, proximis operam ex instituto nauare constituunt. Id quò liberius atque cōmodius facerent, è tantæ vrbis celebritate ac frequētia, in finitima eiusdē ditionis oppida aliò atque aliò recepere sese: vt si fortè (quod tamen in præsentia vix fieri poterat) bello sedato præter opinionem transitus patuisset, è propinquo Venetias cuncti simul accurrerent. Franciscus ergo Xauerius, & Salmeron, ad montem Celsum (id vico nomen ab vrbe Patauio millibus passuum fere quindecim) secesscre, Ioannes Codurius, & Hozius, Taruisium: Claudius Iaius, & Simon Roterigius Bassanum, oppidum agri Patauini; Paschasius & Bobadilla, Veronam, Ignatius verò, Faber, & Laines cùm Vicetiam petijssent, hanc vitæ rationem iniere. Erat extra vrbem domuncula ruinosa & deserta nullis foribus aut fenestrarum obicibus, vento cuilibet peruia. id sibi diuersorium, ne cui molestiam ex- F
hiberent, atque vt ab vrbano strepitu remoti liberius vni Deo vacarent, memores insuper stabuli quod Regem ipsum Angelorum nostra caussa nascentem olim exceperat, vnanimes delegerunt, quotidianis muneribus ita inter se distributis; vt vnus ad custodiā diuersorij, & paucula victus ministeria remaneret (qui fermè erat Ignatius, quòd propter nimiam lacrymarum copiam grauiter ex oculis laboraret) reliqui duo vrbem ingressi, cibum in singulos dies emendicarent: quod ab ea functione superesset otij, totum id omnes cœlestium rerum contēplationi tribuerent. In hoc vitæ genere cū quadraginta iam dies nō minori cælestium donorū copia, & animorum voluptate, quàm corporum vexatione, & carnis incommodo perstitissent, quanto nimirum spatio temporis, Christum ipsum Dominum ac magistrum, ante quàm turbæ sese cōmitteret, abstinuisse cibo, & in eremo cū bestijs latitasse meminerant; ad eos reuisendos Taruisio repente Codurius affuit. cuius accessu læti, cùm spiritus vehemētiam ex ea solitudine, assiduitate precandi, ieiunijsq; conceptam diutius cohibere nō possent; ad CHRISTI gloriā ex vmbra in arenā prodire, & quæ diuinitus acceperant bona, eum proximis cōmunicare constituunt. Nec mora: Vicetiā ingressi, descriptis inter se celeberrimis oppidi partibus, eadē omnes hora de rebus diuinis ad populū dicere incipiūt, nullo prorsus aut loci apparatu, aut pompa verborū. In triuijs plateisve, prout cuiq; locus obtigerat, desumpto ex aliqua fortè officina scamno pro suggestu vtebātur. populū elata voce, & in gyrum acto supra verticem pileo, ad concionē inuitabant. sermo, vt peregrinorū & hospitū, ex varijs linguis fere mistus, ac minimè propri°. Verūtamen is erat orationis impetus, adeo graues ac veræ sententiæ, tāta in omni gestu atq; habitu pietas, deniq;

is ardor

A is ardor in oculis emicabat, vt peritissimus quisque rerum æstimator hos demum esse Christianos concionatores, germanosque præcones Euangelij dictitaret: multi etiam qui rei nouitate illecti cum cæteris initio per iocum lasciuiamque ludibundi confluxerant, prudentissimis eorum præceptis, & dicendi grauitate permoti, deposita paulatim petulantia longè alij atque accesserant, dimissa concione recederent. Quòd si quis deinde seorsum ad Patres adiret, veritatis & officij studiosior; hunc verò humanissimè acceptum, pro ipsius ingenio priuatis institutionibus ad omnem virtutem ac religionem informabant. Illud verò præcipuè rem adiuuabat, quòd neque inanes plausus, vt diximus, fucata oratione captarent; neque inter ipsam concionem, aut vbi peroratum esset, quamquam in summa rerum omnium inopia, quidquam à circumfusa multitudine vel peterent ipsi, vel etiam vltro delatum acciperent. breuique constare cœpit, pau pere tecto ciboque contentos, & ab omni auaritia & vanitate abhorrentes, non aures populi scalpere, sed vulneribus omni ratione mederi; nec suum potius, quàm Dei proximorumque negotium agere. Atque haud sanè dissimilis fuit cæterorum Patrũ in sua cuiusque prouincia probitas & industria; vt etiã aliqui ex magnis laboribus & incommodis extremum adierint vitę discrimen. Neque ita multo post, cùm euocati ab Ignatio vt de rebus communibus agerent, cuncti Vicetiam conuenissent; tanta animorum
B inclinatio, ac beneuolentia populi Vicetini erga peregrinos apparuit, vt qua nuper in vrbe, tribus duntaxat, cibarij panis, ac ferè mucidi, quotidiana vix circuitione colligebatur quod satis esset ad vitam ægerrimè tolerandam; in eadem, ipsis iam vndecim, ex voluntarijs ciuium eleemosynis omnia ad victum cultumque necessaria largè ac benignè suppeterent. Ibidem igitur primas diuinæ maiestati hostias immolauere noui sacerdotes, vno Ignatio excepto, quippe qui ad se comparandum amplius adhuc temporis sibi sumpserat, & Romæ postea sacrificandi fecit initium ad ipsum Præsepe & incunabula CHRISTI Domini, quæ in æde sacratissima beatæ MARIAE ad Niues religiosè coluntur.

Ignatio Romam appropinquãti CHRISTVS *apparet: & vnde Societati* IESV *nomen inditum fuerit.*

Caput. V.

C ET quoniam expeditioni transmarinæ præfinitum anni spatium erat in exitu; & infestum adhuc classibus mare; quid proinde agendum esset, Patres inter se deliberant: nec dubiũ fuit, quin, vti Lutetiæ vouerant, cuncti sese ad fidei catholicę propagationem, & animarum auxilium, Sedis Apostolicę cultui, & Romani Põtificis obsequio manciparent. Cuius officij procuratio (quoniam satis id esse videbatur) Ignatio, & duobus primarijs patribus Fabro & Laini mãdata est; Romam adirẽt, &(quod bene verteret) CHRISTI Vicario hęc sociorum studia ac vota quàm primùm exponerent. Interea reliqui, ne cõceptus è diuturna meditatione & sacrificijs feruor ac spiritus euanesceret, non modò se ipsi diligentissimè custodire, sed etiam prælidij diuini fiducia proximis omni ratione opitulari decernunt. ac præcipuis vrbibus inter se descriptis, præsertim in quibus litterarum studia florere, & frequentissimam iuuentutem versari cognouerant; Codurius Hoziusque Patauium, Roterigius & Iaius Ferrariam, Xauerius & Bobadilla Bononiam, Paschasius & Salmeron Senas profecti, eadem fermè ratione quam paulo ante Vicetiæ adhibitam diximus, & priuatim & publicè cum hominibus agere, eosq; è lethali flagitiorum veterno excitare, atq; ad contemptum rerum mortalium, & cogitationem futuri sæculi omni cõnatu atq; artificio impellere atque adhortari cæperunt. Cumq; ipsa nouitate rei omnium in se oculos atq; ora vertissent, paucis mensibus, Deo aspirante, non modò id effecere quod maximè optabant, vt magni animorũ motus, & insignes ad CHRISTVM conuersiones existerent; sed etiã, quod minimè laborabant, vt ipsorum nomen ac fama Italiam ferè totã ingenti cum admurmuratione peruaderet. At Ignatius Romam duobus quos dixi comitibus rectà contendens, & ab eorũ altero quotidie corpus CHRISTI religiosè casteq; suscipiens; MARIA virgine potissimum præside, atque adiutrice, sese ad sacrum suo tempore faciendum, ac multa pro

CHRISTI nomine subeunda, dies noctesque simul intenta quadam animi cura, simul inæstimabili spiritus dulcedine,& noua diuini luminis copia præparabat. Etenim ex quo primùm Hierosolymis rediens ad litterarum studia in CHRISTI gratiam animum adiecerat, de rerum cœlestiũ contemplatione, vt diximus, non sine magna difficultate remiserat multũ, seq; ipse Domini caritate, spirituali consolationi delicijsque sponte subduxerat. Sed studiorum exacto curriculo, deinceps & Venetijs,& in Vicetino secessu,& in hoc de quo dicebamus itinere, tam crebra diuinitus lumina, tã liquidas animi voluptates, eadẽ scilicet Virgine fauente percepit, vt in antiquum statũ illum Minoressanum (quẽ postea ob singularem & eximiam illius temporis in se Dei benignitatem religioso ioco primitiuam suam Ecclesiam appellare consueuerat) non solùm ex integro, sed etiã cum fœnore sibi restitutus esse videretur. Sed prȩter cætera, quȩ quòd mortalem naturam exsuperant, verbis exsequi difficillimum est; quo die Romam accessit, res ei contigit vel ad memoriã posteritatis insignis, vel ad confirmandum in proposito Ignatium cæterosq; haud mediocriter efficax. Etenim orandi caussa non longè ab Vrbe templũ ingresso, qualia passim imposita militari viæ cernuntur, statimque vt sæpe solebat, abstracto à sensibus, atq; alta quadam animi contemplatione defixo, clarissima in luce per speciem illi sese Deus pater ostendit, IESV filio baiulanti crucem,& crudelissimis affecto supplicijs, præsentem Ignatium sociosq; commendans; quos ille cùm in fidem ac patrocinium libentissimè recepisset, ad Ignatium placido & sereno vultu conuersus, hæc ipsa effari verba dignatus est: EGO VOBIS ROMAE PROPITIVS ERO. Quo tanto tamque diuino solatio mirum in modum erectus & confirmatus Ignatius, ac socios deinde compellans: Quid nobis, ait, Romæ futurum sit, fratres; in crucem ne, an in rotam agi nos velit Deus, ignoro. vnum scio, quidquid eueniat, IESVM Christum nobis propitium fore. ac simul totius visionis ordinem exposuit. Quæ res non in præsentia tantùm illos insolita quadam lætitia & voluptate perfudit, sed etiam in posterum contra omnes difficultates atque pericula magnopere corroborauit, ac muniit: atque idipsum vel in primis fuit caussȩ cur Ignatius cõfirmatȩ post modum Societati salutare potissimum IESV nomen indiderit. quam tamẽ deinde verbo scriptoque minimam vocare solitus est, quòd reliquis religiosorum familijs (quas item societates IESV licet optimo iure appellare) cunctis omnino tum de splendore, tum de antiquitate concederet.

Ignatius Romæ Christianæ rei dat operam: in Casinati monte animam Hozij cœlum intrantem videt.

Cap. VI.

IGITVR tam fecunda numinis voluntate, tamque liberali promisso mirum in modum læti, sic tamen vt non sine mysterio Christum Dominum crucifixi maximè habitu apparuisse apud se reputarent, cum gratiarum actione ac prece sanctam Vrbem ingressi, nihil antiquius habuêre quàm vt viatici nomine sibi numeratam anno priore pecuniam, quoniam quidem nauigationis cõsilia in irritum cecidissent, prorsus ad nummũ ijsdem à quibus acceperant, redderent; quæ, vtpote sacra, in alios pietatis vsus & opera expenderetur. Deinde, quemadmodum ante conuenerat, suam & reliquorum operam Pontifici maximo in Apostolicis præcipuè functionibus, citra honoris titulos,& dignitatis insignia, detulere. Neque aspernatus est pia Patrum studia Christi Vicarius: atq; in præsentia, donec eiusmodi aliqua se se offerret occasio, iussi Faber & Laines in almo Sapientiæ Gymnasio sacras litteras profiteri. quo munere dum alter in Biblijs explicandis, alter in scholastica Theologia, vt appellant, pari cum eruditionis atque pietatis laude perfunguntur, atque etiam sæpe coram ipso Pontifice de grauibus rerum diuinarum quæstionibus disputant; interim Ignatius proximorum saluti de more operam nauabat cùm alijs artibus, tum verò spiritualibus præsertim exercitationibus, quippe ad curandas perturbationes admodum efficaci, virtutisq; iam pridem expertæ remedio: quibus ille per eos dies, præter cæteram turbam, insignes aliquos

A aliquot viros diligenter excoluit. in ijs Gasparem Contarenum Cardinalem, grauissimum Senatorem, eumdemque temporibus illis (quod eius varia monimenta præclarè testantur) ingenij & doctrinæ facilè principem. Is, Ignatij prudentia & consuetudine vsque adeò captus est, tantumque eius præceptis consilijsque profecit, vt qualem dudum optauerat animi regendi moderandique magistrum, denique se se Dei beneficio nactum esse affirmaret. idemque tradita sibi Exercitia (quod exemplum apud heredes hodieque asseruari perhibent) sua ipse manu perquàm accuratè descripsit. Hunc imitatus Cæsaris procurator (de quo supra dictum est) Petrus Ortizius Theologiæ doctor insignis, easdem exercitationes ad Christi Domini gloriã, & suam salutem omnino experiri constituit. Id quò liberius simul & fructuosius faceret, procuratione interim vicarijs delegata, cum paucis quotidianæ vitæ administris, & Ignatio præceptore in mõtem Casinatem secessit, quo in monte antiquissimum & nobilissimum cernitur sancti Benedicti cœnobium. Ibi, remotis arbitris, maxima diligentia dies ipsos quadraginta piæ meditationi ex Ignatij præscripto vacauit; idque tanto cum animi fructu, tantaq; accessione virtutis, vt quamquam Christianam philosophiam multo ante professus, tamen se tum demum verè philosophari cœpisse fateretur. ac parum abfuit, quin grandis iam natu vir, & Imperatoris legatus, illico mortalibus rebus abiectis magno animo se

B se ad laboriosum Ignatij vitæ genus adiungeret. sed cùm id neque per ætatem liceret, neque per suscepta negotia; certè quod proximum fuit, egregiè præstitit, vt & sanctimoniæ ac pietatis exemplo in posterum sui ordinis hominibus præluceret, & Societatem deinde nostram quibuscumque posset rebus, perquàm studiosè ornaret, atque defenderet. Non omittenda videtur hoc loco res memorabilis, quæ Ignatio in illa Casinati commoratione diuinitus accidit. Dum enim pro salute Baccalaurei Hozij quem grauiter ægrotare cognórat, Domino supplicat, repente vidit in spiritu (quod ipsum ibidem D. Benedicto fertur olim in obitu Germani Episcopi contigisse) animã socij luce clarissima radiantem, deducentibus Angelis in sublime ferri, atque ipsa demũ cæli beatissima regna conscendere. eidemq; Ignatio, paulo post, dum ad rem diuinam accedit, in ipso Missæ introitu, Sanctis omnibus ritè appellandis, lucidissimum cælestium agmen subitò apparuit, sic, vt in ijs Hozium eximio fulgore micantem sine vlla dubitatione dignosceret. Qua ex vtraque visione tãto est gaudio delibutus, vt multos dies præ dulcedine lacrymis temperare nequiuerit. Huic Hozio Patauium (vt diximus) prouincia nuper obtigerat. vbi dum in officio, singulari cum industria & fide versatur, ex ipsa rei nouitate suspectus, & cõiectus in carcerem ab Antistite Patauino; moxque ab eodem dimissus perhonorificè fuerat. cumque acrius denuò in proximorum salutem in-

C cubuisset, è magnis diurnis nocturnisque laboribus lethali morbo correptus, ex hac vita migrauerat, cùm alijs miræ cuiusdam sanctimoniæ relictis indicijs, tum verò quòd qui ante obitum subniger fuisset, ac vultu deformior, in eiusdem demortui facie tantus repente nitor ac venustas apparuit, vt eo spectaculo Codurius consors prouinciæ animum exsaturare, & præ lætitia fletum cohibere non posset. Huius igitur tam felici exitu maiorem in modum gauisus Ignatius, è Casinate Romam vnà cum Ortizio peracta commentatione regrediens; obuium habuit in itinere Franciscum Stratam Hispanum, præclaræ indolis iuuenem, sibi antea non ignotum: qui cùm è cuiusdam principis viri familia, pertæsus aulicæ vitæ, militandi caussa Neapolim peteret, vno Ignatij congressu atque sermone (quæ hominis erat in dicendo vis) à sæculi stipendijs ad Christi vexilla facili negotio traduci se passus est: ac varijs deinde locis, eiusdem Ignatij missu, & Societati nostræ, & rei Christianæ vniuersæ concionator egregius haud mediocriter profuit. Hoc igitur auctus commilitone Romam Ignatius reuertit: ad quem deinceps aliquot etiam alij rebus gerendis idonei diuino impulsu paucis diebus adiuncti sunt.

Romam Patres vniuersi conueniunt: veterem plebis erudiendæ morem, & frequentem vsum Confeßionis & Eucharistiæ restituunt. D

Cap. VII.

VAE dum ardens Christi amore diligenter agit Ignatius, interim Patres cæteri, sua quisque prouincia bene gesta, Romam (vti decreuerant) circa mediam Quadragesimam cõuenère. Is fuit annus post Christum natum MDXXXVIII. Tecto recepti sunt à Quirino Garzonio ciue Romano, ad villam Minimorum fratrum cœnobio proximam. Ibi in summa omnes egestate precario victitantes, communi cõsilio ad rem Christianam pro viribus adiuuandam aggressi, permissuque Antistitum varia Vrbis templa sortiti, concionibus primùm ciuitatem ad omne officium atque virtutem vehementer accendere; deinde etiam veteri Ecclesiæ instituto plebem puerosque Christiana catechesi (quæ iamdiu obsoleuerat) vicatim erudire instituerunt. Ac licet pijs eorum studijs dæmon omni conatu se opponeret; tamen partim exemplo vitę, partim assiduitate dicendi hortandique cùm alia multa propediem assecuti sunt, tũ verò præcipuè, vt sacræ Confessionis & Eucharistiæ frequens vsus (quo nihil est humano generi salutarius) diaboli fraude iampridem extinctus, magno vtique Christianę Reipub. commodo in principe magistraque orbis terrarum Ecclesia reuiuisceret. ex quo deinde paulatim effectum est, iisdem scilicet adiutoribus, non solùm vt in Italia, Gallia, Hispania, cæterisque Catholicis Europæ regionibus, verùm etiã vt in ipsa India, atque adeo in vltimis terris, vbi paulo ante ferales dæmonũ dapes & nefaria sacra viguerant, iam nunc, ingenti bonorum gaudio, per pœnitentiæ sacramentum frequenter elutis animi sordibus, diuina passim conuiuia celebrentur. E

Falsis criminibus circumuenitur Ignatius, & absoluitur.

Cap. VIII. F

VAE nimirum satanas futura præsagiens, ipsis rerum initijs per se suosque satellites obuiam ire non distulit. Augustinus quidam erat ex Eremitana familia concionator; prorsus indignus eo nomine atque ordine. Is Lutheris impij sectator occultus, per ambages identidem perniciosa dogmata spargebat è pulpito: ac miris artibus auditores à recta in Deum fide atque à Romani Pontificis auctoritate sensim abducere conabatur. Id autem eò fidentius, quòd per eos fortè dies Pontifex aberat, maximis de rebus quæ ad salutem Ecclesiæ pertinebant, in fines Galliæ Narbonensis, Nicæam vsque profectus. Hanc rem odorati è Patribus quidam; ne ad perniciem animorum latius manaret; communi consilio totam ipsi cognoscere atque inuestigare non dubitant. ad eum concionatorem audiendum cum cætera multitudine semel iterumque conueniunt; quæ ratio disputandi sit, qui scopus totius orationis, diligenter attendunt. neque verò, peritos dogmatũ quæ per id tẽpus in controuersiam vocabantur, diabolici ministri fefellit astus, ac latens lupi sub ouis pelle rapacitas. Itaque satis iam comperta atque explorata re, primùm ex Euangelij præceptis priuatim ad hominẽ adeunt; quid ad se delatum, quid auribus ipsimet suis deinde perceperint, ijs potissimum verbis exponunt, quibus non de populi modò salute sese, verùm etiam de ipsius qui populum pestifera contagione inficeret, pro Christiana caritate solicitos esse demonstrent: rogant, hortantur, denuntiant, praua dogmata corrigat, ambiguè dicta, quæque ad contemptum Sedis Apostolicæ, & Ecclesiasticarum traditionum ac rituum facilè trahi possint,

A hi possint, ad conciliorum decreta, normamque syncerae fidei quàmprimum interpre-
tetur: vtique à deprauanda Romana ciuitate, atque à perturbando ipso veritatis fonte
in posterum abstineat. Ille (qui fastus hæreticorum est) homines nimirū idiotas ex ha-
bitu ratus, eorum dicta primò eleuare, & eludere; deinde vbi se varijs vrgeri ac premi
argumentis & rationibus vidit, versante animum simul ira metuque, pauca præfatus
quæ ad occultandam in præsentia improbitatem valerent; cum inanibus promissis Dei
famulos ab se dimisit. Deinde vt se à timore collegit; diabolicis actus furijs, & amico-
rum opibus fretus, quos ille sibi multos potentesque parauerat, ad institutam agendi
consuetudinem pari scelere atque impudentia redijt. Quod vbi sensêre Patres, in re tā
atroci, tamque periculosa nequaquam lenibus rati opus esse remedijs; consilium cepêre
dignum hominibus diuinæ gloriæ studiosis, dignum sacræ Theologiæ doctoribus; vt
improbi concionatoris mendacia palam, & ex superiore loco suis ipsi concionibus re-
futarent. Id ergo cùm facere instituissent, bonis maiorem in modū approbantibus, cog-
nita re Lutherianus vehementer excāduit; vocatisq; ad se confestim amicis rabiem do-
loremq; suum impertijt, etiam atque etiā obtestans, ne tantā ac tam insignem iniuriam
inultā esse paterentur. Illi, & eadem laborantes opinionum insania, & magistri ignomi-
nia valde commoti, facta conspiratione, Ignatium & socios omni dolo per fas ac nefas
B euertere, nec modò fama, sed etiam, si res procedat, vita spoliare constituunt. Primū igi
tur tota Vrbe fictis criminibus dissipāt, Ignatium sociosq; omni scelerū genere cooper
tos, tum in Hispania, tū in Gallia, quin etiā nuper Venetijs, falsæ religionis, & probri
flagitijq; damnatos; & elapsos è iudicum manibus, ad corrumpendam iuuentutē spe-
cie pietatis Romā se contulisse; ibi, quod bonis artibus nequeant, id, alios crimināndo ac
cusandoque, per summā iniuriam quærere, vt sibi apud imperitum vulgus famā sancti-
tatis eruditionisq; concilient. Cùm aures nacti secundas, hæc & alia id genus quàm ap-
positissimè ad veritatis imaginē & per se ipsi, & per emissarios oppido sererent; tantam
in inuidiā & odium breui seruos Dei adduxerunt, vt eos multi iam quasi facinorosos ac
fugitiuos horrerent; ipsorumque congressum & consuetudinē vulgo refugerent. Cum
que iā res è sententia flueret, læti successu aduersarij, præterea promissis ingētibus one
rant subornantque qui ijsdem ferè nominibus quæ sparsa in vulgus fuerāt, apud Vrbis
Præfectum insontes accuset. Has verò partes inexpiabili scelere sibi desumpsit Michael
Hispanus quidā, qui iam ante Parisijs in Ignatium debacchatus, ac deinde singularibus
ab eodē Ignatio lucrandi fratris mirabiliter cupido prouocat' officijs, egregiā viri bene
ficentiā (vt fere fit) minimè vulgari perfidia atq; impietate rependit; atque vt Ignatiu
& socios familiariter nouerat, confictis quàm maximè ad similitudinem veri crimini-
C bus, apud Præfectum sanè magnam in suspicionem cunctos adduxit. Omnino res erat
insigni infamia; nec modò in Vrbe vulgi sermonibus terebatur, sed apud exteras quo-
que nationes atque prouincias aduersariorum nuntijs ac litteris percrebuerat, Igna-
tianos cum suo capite, denique manifestorum scelerum, hæresisq; conuictos teneri: vi-
delicet, vt quas noxij varijs locis effugissent pœnas, eas iusto Dei iudicio Romæ in cele
berrimo totius orbis terræ theatro persoluerent. Interea Ignatius totius machinationis
nequaquā ignarus; fretusque tum præclaro consciētiæ testimonio, tum etiam CHRI-
STI promissis, qui se illi Romæ propitium spoponderat fore; omnes inimicorum im-
petus, totamque belli procellam inuicto animo sustinebat; Deumq; vnà cum socijs pro
aduersariorum salute precabatur assiduè. Iamq; caussæ dicendæ tempus appropinqua
bat; cùm incidit in eius manus epistola, quam antea Michael, recentibus quibusdam Ig-
natij meritis delinitus (quippe vel ferrea pectora interdum patientia & caritate flectu-
tur) ad amicum nescio quem summa cum Ignatij & sociorū laude perscripserat. Ea vi-
delicet epistola, delatoris caussam iugulauit. namque vbi iudicij aduenit dies; citato
ad tribunal Ignatio, multa in eius vitā ac mores improbè mentitus est Michael. ad quæ
cùm Ignatius admodum sedatè respondisset, prolata ad extremū epistola ac recitata, in
stitit ab aduersario quærere, numquid earum rerum meminisset? num chirographum
agnosceret? Tum ille re inopinata perculsus, victusque conscientia, repente pallescere,
titubare, frigido sudore perfluere. quod vbi animaduertit Præfectus (is erat Benedictus
Conuersinus, vir prudens, & in caussis cognoscendis apprimè versatus) confestim sus-
picatus coitionem ac dolum, data opera Michaelem diligenter interrogat: cumque nō
obscuris vestigijs ad ipsa fraudis cubilia peruenisset, seuerum calumniæ vindicem sese
præbuit: ac multis verbis increpitum calumniatorem (quamquam Ignatio pro ipsius
periculo

periculo deprecante) insuper multauit exsilio. Post hæc Ignatius flagitare & vrgere, vti D
conspirationis nefariæ principes, quæ priuatim in circulis cœtibusque iactarant, eadem coram Præfecto palam ac legitimè exponerent, vt sibi diluendi crimina, & se sociosque purgandi copia fieret. Misso igitur viatore, vadimonium obire coguntur. At illi, veteratores & callidi, & cùm in foro iudicijsque diu multumque versati, tum etiam recenti Michaelis malo facti cautiores, vbi ad tribunal adfuere, per summam dissimulationem se de Ignatio ac socijs & sentire quàm optimè, & ad eam diē sensisse respondent: neque vllum esse crimen, quod ipsi quidem in eorum vitam moresque conijciant. Atque hæc, & alia eiusmodi coram iudice: rati nimirum fore, vt Ignatius præclarè secum actum existimans, quòd imminens calūniæ periculum euasisset; tā illustri præsertim accepta satisfactione proinde quiesceret. At ille multa ac magna quę ad iuuandam Ecclesiam pertinerent, mente ac cogitatione complexus; veritusque ne si quid suspicionis incommodæ, aut si qua dedecoris nota nascenti Societati adhæresceret, vel omnes in posterum ipsius conatus irritos redderet, vel certè magnum rebus gerendis impedimentum afferret, à Præfecto etiam atque etiam postulare, ne fictæ aduersariorum palinodię fidem haberet: eos quippe alia tum sermonibus, tum per epistolas lōgè lateq; vulgasse, ac quæ tunc ad tempus accommodata, iudicij metu perterriti dixerint. quæ nisi à magistratibus ritè cognita & quæsita publicè coarguantur, malo videlicet publico per summum nefas hæsuram in Societate magnam infamiam. proinde iure se postulare, vt in E
sua dicta vitamque omnem diligenter inquirat; se suosque ad caussam vsque cognitam in vinculis habeat, ac pro vt re ipsa compererit, ita pronuntiet. Hæc igitur, & alia id genus, Ignatius. Contra, aduersarij, veriti ne si quæstio perageretur, ingenti suo periculo ac damno paterent ipsorum artes atque mendacia; per se suosque omni ope contendere ac niti, vt Præfectus ab instituta cognitione desisteret. Iamque vtpote qui plurimum opibus & gratia poterant; in suam sententiā non modò Præfectum, sed Legatum etiam, qui Vrbi pro Pontifice summo cum imperio præerat, Cardinalem Neapolitanum adduxerant. quinetiam ex ipsismet Ignatij socijs non deerant, qui, aduersarijs iam à suscepta actione deterritis, & sponte cedentibus, non vltra instandum, vitandas lites, paci & quieti consulendum esse censerent. At verò Ignatius in posterum longè prospiciens, eoque iudicio non tam suam, quàm CHRISTI Domini caussam agi prudēter animaduertens; nullis neque minis, neque promissis, nec suasionibus de sententia deduci se passus est cumque omni ad eam rem conatu non semel adhibito, propter aduersariorum gratiam atque potentiam nihil planè proficeret; non dubitauit, consulto per sacrificia precesque Deo, ad ipsiusmet Pontificis maximi fidem opemque confugere, qui Nicæa per eos dies, adulta iam ætate redierat, & in Tusculano secessu valetudinis caussa morabatur. Facili ergo ad principem aditu, quo die venit, admissus Ignatius, Latino sermone (quippe qui nondum satis Italicè nosset) eidem ex fide retulit, quo consilio à militari vita sese ad animorum auxilium, atque ad litterarum studia transtulisset: ac dum F
rem Christianam pro virili parte administrat, quoties, quot locis, quibus ve nominibus accusatus & absolutus fuisset. Nuper etiam ab Hierosolymitana peregrinatione bello prohibitum (quod Pontifex ipse non ignoraret) se, ceterosque eiusdem instituti laborisque socios, qui se vitamque suam ad Christianæ religionis amplificationem Sedi Apostolicæ mancipassent, cùm maximè in vrbe Roma populum docere insistunt, paratique in omnem quamuis arduam atque longinquam expeditionem, eiusdem Pontificis reditum nutumque auidè præstolantur, circumuentos repente iniquorum insidijs, & summam in inuidiam non modò in Vrbe, sed etiam apud remotas nationes adductos, ne id quidem à magistratibus obtinere posse, vt iacta in suos mores vitamque crimina in cognitionem vocentur. Sibi quidem propriæ vtilitatis & nominis rationem (quamuis ea per se negligenda non sit) minus antiquam esse: sed quoniam eodem iudicio & ipsorum existimatio, & animarum salus agatur (omnium enim qui ad rem publicam accedant rationes, non veritate solū, sed etiam fama niti) petere se & orare, ne grauetur pro sua sapientia ac potestate perficere, vt Præfectus Vrbis inchoatam quæstionem primo quoque tempore peragat; ne in Vrbe totius æquitatis parente, contra paucorum factionem opesque nullum inopiæ ac solitudini præsidium fuisse videatur. Sub hæc audita Pontifex bono esse animo iubet Ignatium; & collaudata (quod antea fecerat) ipsius & sociorum industria & pietate, Præfecto per codicillos imperat, iudicium vtique reddat Ignatio, caussam ritè cognoscat, feratque pro veritate sententiam. Et quidem hoc

loco

A loco adesse mihi animis velim eos, qui Deum res humanas negligentem circa cæli car-
dines otiari, non minus ineptè, quàm impiè fabulantur. ex ijs quippe quæ cnnsequuta
sunt, nemo sanus, paternam cælestis numinis curam ac prouidentiam in suos, non clarè
perspiciat. Cùm enim tota aduersariorum actio ea maximè calumnia niteretur; Igna-
tium sociosque varijs locis iure damnatos, ambustosque iudicij flamma per dolum ef-
fugisse; cumque longum & operosum esset, nemine præsertim necessaria in eam rem im
pendia subeunte, ex tam remotis disiunctisque prouincijs rei gestæ seriem litteris con-
signatam, testibusque firmatam ex forensi formula petere; planè diuinitus factum est,
vt quotquot in Italia, Gallia, Hispania Ignatij iudices extitissent, sub ipsum ferendæ
sententiæ tempus Romam ferè omnes alius alia de caussa conuenerint. Ioannes Fighe-
roa, quondam Archiepiscopi Toletani Vicarius, is qui Compluti primùm de Ignatij fa
ma capiteque cognorat, grauibus de caussis Neapolim à Cæsare missus, in reditu com-
modum Romæ substiterat. Venerat eodem è Gallia, Parisiensis Inquisitor Matthæus
Ori, Dominicanus, apud quem Ignatius, vt supra dictum est, semel iterumque ab im-
probis fuerat accusatus. Denique in tempore Gaspar etiam Doctus à Venetijs adfuit,
qui habitæ in ea vrbe in Ignatium quæstioni præfuerat. Hi omnes in iudiciũ adducti,
aduersariorũ comméta detexere, cum summa testificatione virtutis ac pietatis Ignatij:
B Præterea litteræ ciuitatum, apud quas Italia tota Patres aliquandiu vixerant, per idem
tempus allatæ, magnum pondus ad illustranda ipsorum merita, & refellendas iniquo-
rum calumnias attulere. Iam verò Hercules quoque, secundus hoc nomine, Dux Ferra
riensium, qui Patribus familiariter vsus, ijsdemque peccata ritu Christiano confessus;
ex eorũ etiã manibus corpus Domini sumpserat; libentissimè fecit nõ modò vt per epi-
stolam, sed etiam vt per legatum, perspectę ipsorum innocentiæ ac sanctitati debitũ te-
stimonium laudesque tribueret. Quibus rebus adductus Vrbis Præfectus, vrgente præ
sertim Pontificis iussu, quamquam aduersarijs omni studio contra nitentibus, denique
sua sententia Ignatium & socios omni nnn modò culpa, sed etiam culpæ suspicione li-
berauit verbis amplissimis, eiusque sententiæ, ad vindicandam insontium famam, va-
rias in prouincias testato descripta exempla dimissa. quibus ex rebus dici vix potest
quantum Patribus vbique honoris & existimationis accesserit. Atque hac maximè ra-
tione diu suppressa atq; occultata veritas extulit aliquãdo sese, ac malitia superata, pro-
cessit in medium: quæque machinamenta diabolus ad teneram adhuc Societatem de-
formandam atque adeo pręfocandam artificiosè parauerat, ea ipsa, moderante rem nu-
mine, in eius maximè decus & incrementa cessere. At vero insidiatorum longè dissi-
milis fuit exitus. Namque administer consceleratæ calumniæ Michael, fraude patefa-
C cta (quemadmodum dicebamus) in exilium actus est: E ducibus verò, (quos nominare
hoc loco necesse non est) vnus paulo post iudicium graui correptus morbn, semet acri-
ter ac dolenter incusans cum insigni facinoris detestatione diem obijt. alter, cùm dein-
de manifestis hæreticarum opinionum indicijs teneretur, maturè sibi fuga consuluit,
effigiemque suam pro se iudicibus cremandam reliquit. tertius eodem nomine compre
hensus, & cognita caussa perpetuo addictus carceri, ad extremum tandem morte iam
imminente resipuit; eidemque animam agenti quidam è Societate ad vltimum vs-
que spiritum assedit; quæque illi tempnri tribui solent, pietatis & caritatis officia præ-
stitit. Porrò Lutherianus ille concionator, qui totam conspirationem scelusque con-
flarat, intra catholicorum castra per fraudem aliquandiu versatus, cùm religio-
nis ac pudicitiæ simulationem vltra sustinere non posset, larua deposita, pa-
lam fidei & continentiæ bellum indixit, atque ad optata hæretico-
rum lustra popinasque se contulit.

Ignatius

A non modò mercede, sed ne viatici quidem petitione proficiscendi: ac simul, concepta verborum formula sese obstringerent, puerili ætati per catechesim erudiéda; quòd eo remedio nullum fermè efficacius foret ad intemeratam fidem tuendam, ac prauæ religionis prohibenda contagia. Hæc igitur & alia id genus nonnulla per eos dies ab Ignatio patribusque decreta sunt: eidemque Ignatio negotium datum, vt ea in summam redacta, Pontifici maximo primùm Apostolica auctoritate sanciénda atque approbandá proponeret; deinde vt eadem ipse postea per otium fusius explicaret ordinaretque, & quàm accommodatissimas ad Societatis vocationem & spiritum leges canonesq; perscriberet.

Patres in varia loca Pontificis iussu discedunt.

Cap. X.

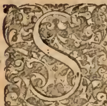

Vs hæc fermè decreta, Pontifex maximus aliquot operariosab Ignatio in varias agri Ecclesiastici vineas postulauit. Id nostræ Societati fuit Apostolicę peregrinationis exordium. Ennio Verulano, S.R.E. Cardinali per eos dies cū amplissima potestate legatio Parmensis obuenerat. Huic,
B Pontificis iussu, legationis comites, & rerum spiritualium administri duo, Petrus Faber, & Iacobus Laines ab Ignatio dati: Senas verò in Etruriam, Paschasius ad instaurandam sacri cuiusdam cœnobij disciplinam ab eodem Pontifice missus est. In Aenariam seu Inarimem insulam, pacificationis gratia non leuis momenti, Nicolaus Bobadilla: Brixiam in Cenomannos ditionis Venetæ, Claudius Iaius grauibus item de caussis abijt. Ac per idipsum tempus etiam in extremas terras primùm Societati patuit aditus. Brasilicā oram, & præterea quidquid inter inaccessum olim Bonæ spei promontorium, vltimosque Sinas interiacet maritimi tractus, Indo & Gange superato, Lusitani, armatis classibus; ante annos aliquot ingenti ausu & labore, æquè fortiter ac feliciter aperuerant. neque Ioannem hoc nomine tertium Lusitaniæ Regē insigni virtute ac pietate virum, vlla magis angebat cura, quā vt barbaras illas nationes à misera dæmonum seruitute ad vnius veri Dei notitiā cultumque traduceret: atque ob idipsum, quos in eā mitteret loca præcones Euangelij, & moribus & eruditione præstantes, tota Europa impendio conquirebat. Eius rei conscius Iacobus Gouea, is qui Parisijs in ipso virgarum periculo singularem Ignatij fi-
C dem virtutemque, ingenti cum admiratione cognorat, proculdubio statuit, illum & socios ad Indicam expeditionem fore quàm accommodatissimos, quoniam quidem ab Hierosolymæ accessu bello impediti, quemadmodum audierat, in Italia substitissent. Neque tamen quidquam eius consilij ratus impertiendum Regi antequam ipsius Ignatij voluntatem explorasset; pro amicitia ad illum scribit, quàm libente Lusitanię Rege, quàm spatiosus bonorum industriæ pietatique campus in India pateat. sibi quidem, quando illum & socios ab Hierosolymitana curatione arceat bellum, sanctissimis ipsorum studijs prouinciam in primis aptam videri. Si conditio placeat, vltro semet apud Regem totius negotij fore interpretem pollicetur. Ad ea, cum gratiarum actione rescripsit Ignatius, neque se, neque socios esse iam sui iuris, quippe qui summo Christi Vicario semetipsi perpetuo nexu Obedientiæ mancipassent. proinde agēdum esse cum Romano Pōtifice. quidquid ille iussisset, id verò sine mora facturos. Quo accepto responso Gouea, cùm facilè speraret à Pontifice impetrari posse; rem totam Regi suo per litteras aperit, ipsumque exemplar epistolæ Ignatij ad eum mittit cum summis illius & sociorum laudibus, etiam atque etiam suadens, vt eiusmodi virorum opera potissimū vtatur, neu tam præclaram occasionem elabi patiatur è manibus, cui similem fortasse nullam sit in posterum habiturus. Haud incassum adhibita hortatio. quippe Rex & sua sponte iam incitatus, & Goueæ talis viri monitis & auctoritate permotus, cōfestim Petro Mascareniæ, suo apud Pontificem maximum Oratori mandat mox in Lusitaniā redituro, det operam vt quàm plurimos ex Ignatij disciplina secum deducat, Euangelij caussa mittendos in Indiam, eaque de re cum Ignatio quàm primùm agat: si res cum illo minus procedat, omni conatu cum ipso Pontifice transigat. vtique, ne sine tali comitatu reuertatur ad se. Hoc tam seuero mandato legatus accepto, sine cunctatione

Ignatium conuenit, ac pauca præfatus (vt fit) conciliandæ beneuolentiæ; mandatum D
sui Regis exponit, Patresque minimum sex in missionem Indicam postulat. Ad quem il
le submissa oratione, tam honorifico Regis de se iudicio gratias cùm egisset, eadẽ fermè
quæ ad Goueam respondit: quod ab se petatur, totum id è summi Pontificis voluntate
imperioque pendere. qui tamẽ, si, quid ego sentiam quæris (inquit Ignatius) vnum aut
alterum fortasse tibi concesserit, plures verò nequaquam. At ille cùm nihilominus in
eodem postulato persisteret, Dei fidem & hominum testans, nusquam operam colloca
ri fructuosius posse; tum Ignatius, quasi futura præsagiens, familiari ac placido vultu:
Deus, inquit, meliora, clarissime orator. quippe si è tam exiguo numero, sex vnam dũ-
taxat in prouinciam demas, quantulum, quæso, reliquo terrarum orbi supererit? Ne-
que tamen idcirco ille ab incæpto desistit. quoniam Ignatium flecti posse diffidat, ad
ipsum adit Pontificem, narrat quid sibi ab Rege mandatum sit, suppliciter etiam atq;
etiam obsecrans, ne in tam honesta caussa, tamque pia, frustrari se, Regemq; suum cõ-
cepta peropportuni subsidij spe patiatur. Hic Pontifex, quamquam lætus ab vrbe Ro-
ma potissimum, vt par erat, peti sacri Euangelij nuntios, & insuper, tanto Regi, tamque
de Romana Ecclesia bene merito gratificari vehementer exoptans; tamen, vt in tali ne
gotio, ne videlicet seruis Dei ad omne paratis obsequiũ abuti pro potestate videretur
(qua erat lenitate ac sapientia vir) audito legato, rem ipsam probauit, de numero ad ar-
bitrium reiecit Ignatij. Is proinde (sanè quàm ægrè ferente Mascarenia, neque tamen E
aspernante quod datum est) post multas in eã rem fusas ad superos preces, quemadmo-
dum antea significauerat, duos dumtaxat glorioso muneri destinauit; Simonẽ Roteri-
giũ Lusitanum, & Nicolaum Bobadillam, qui cùm idcirco Romam euocatus, grauiter
ischiade laboraret, neque legatus Regius maturo iã reditu exspectare diutius posset; æ-
gro Bobadillæ, sibiq; vicem ereptam dolenti, Frãciscus Xauerius repente sufficitur. E-
rat omnino laboriosa prouincia, iterque longinquum: &, eùm ferè nullam in spem re-
ditus, tum verò in apertum pæne quotidie vitæ discrimen. Sed quæ alios ab eiusmodĩ
consilio retardassent, ea ipsa incitamenta fuere Patribus, cùm se quisque tali sorte præ
cæteris beatum existimaret. Ac Simon quidem parata in Lusitaniam naui celeriter an-
tecessit, ac deinde Regis Lusitaniæ iussu, procerumque rogatu, quamuis inuitus, in ea-
dem prouincia substitit. Xauerius autem, vti delatum ad eum est, confestim exsiluit
gaudio, datoque sibi tempore vix quod satis esset ad laceram attritamque tunicam re-
sarciendam, & salutandos fratres, eum legato postera die profectus est, immortales a-
gens Domino gratias, quòd se denique voti compotem effecisset. Perpetuas quippe
clades pereuntium ex ignoratione Dei, in vltimis regionibus, animarum, iam ante mi-
serari, & messis potissimum Indicę magnitudinem crebris consueuerat vsurpare sermo
nibus. Quin etiam per quietem non semel erat sibi visus Aethiopem in humeros sustu- F
lisse vsque adeo ponderosum, vt ipsa oneris magnitudine excitaretur è somno mirè de-
fatigatus, membrisque omnibus dolens: continuoque rem omnem Iacobo Laini patefa
ciebat eiusdem cubiculi socio. Hæc igitur fuere nostris hominibus Pontificiæ mis-
sionis initia: Patresque in varia deinceps loca profecti, maiorem in modum
aucta Societate, institutisque supplementi caussa tota ferme Europa
collegijs, domibusve, res eas Deo duce atque adiutore ges-
sere, quæ proprio, & quidem iusto volumine ipsæ
per se ad enarrandum indi-
geant.

A *Ignatius plebi fame periclitanti succurrit. Cap. XI.*

EQVE verò Ignatio & cæteris qui remanserant Romæ, negotium defuit. Erat annus à Virginis partu MDXXXVIII. insignis annonæ caritate, ac per hyemem præcipuè tanta frugum inopia, vt passim iacentes in publico pauperes frigore fameque confecti, miserandum in modum exspirarēt. Quo spectaculo commotus Ignatius, tantæ calamitati sibi omni ope subueniendum putauit. Iamque è Garzonij villa, cum suis in Vrbis frequentiora loca migrauerat, laxiore sibi ab amicis domo conducta ad circum Flaminium, in ea regione quæ sancti Angeli ad forum Piscarium hodie dicitur. In eius igitur domus ampla cœnatione fœno stragulisq; dispositis, & in pauperum alimēta eleemosynis vndique corrogatis in omnes partes dimisit qui in id hospitium, vt quemque periclitantē extrema inopia inuenissent, vel inter manus, prout res ferret, vel gestatoria sella deueherent. Cùm strenuè curaretur, adhibitis etiam vbi opus esset, adiutoribus baiulisque, breui numerus decūbentium ad quadringentos ascendit. Hic verò, eodem Ignatio præside ac duce, Patrū fratrumque sese caritas ac virtus exeruit.
B Diluculo quotidie linteati oēs ad imperia accipienda præsto aderant. Inde ad sua quisque officia discurrere sine vlla perturbatione vel tumultu; alij recens illatos pauperes clementer exuere, & calida elutis corporum sordibus in lectulo collocare; alij assidere languentibus, eosdemque amicissimis consolari verbis. hi cibos aut domi excoquere diligēter, aut allunde missos instruere, illi fercula inferre, & lōga inedia propemodū enectis pretiosos liquores instillare: hi cubilia sternere, illi scopis pauimēta purgare: deniq; certatim omnes munere suo ita fungi, vt præclarè testarētur, in minimis illis agnoscere se Regē regum & dominū dominantium. neq; verò corpora solùm egentiū, sed animi quoque eadē opera curabantur. Plurimi quippe rudes, Christianæ doctrinæ præceptis probè instituti, multi à turpi quæstu, fraudibusq; deterriti, & quod caput est, sacra omnes confessione expiati, ac pane cælesti longo interuallo refecti sunt. Deinde, vt aliqui cōualuerant, succedentibus inuicem alijs, cum tegumentis ad frigus arcendum, & certo pecuniæ subsidio mittebantur. Ea res per Vrbem vulgata, magnā populi beneuolentiam conciliauit Ignatio. atque ad eam Christianæ humilitatis caritatisque officinam visendam interdiu promiscua turba, noctu verò etiam viri principes vētitabant: ac tanta fuit exempli vis, vt quidam, cùm præsentes non suppeterent sibi nummi, depositis illicò in vsus pauperum vestimentis, domum seminudi reuerterint. Alij etiam sancta æmulatione incitati, eiusdem conditionis homines, quorum non deerat passim copia, hospitio susceptos benignè curarūt. Multi prętereà proceres, in gloriosi operis perfectionē, Ignatio pecuniæ summā vltro detulêre non leuem. Qua in re Margaritæ Austriacæ Caroli V. filię, Octauio Farnesio nuptæ, Placentinorū & Parmensiū hodie Duci, pietas ac beneficentia vel in primis enituit. Atque eius pecuniæ, cùm Ignatius intelligeret, se vel maxima eorum qui contulerant voluntate, partem aliquam in suas & suorum necessitates erogare posse; tamen tanta fuit religione vir, vt ne obolum quidē nisi in externorum pauperum commoda insumpserit, relatis in codicem accuratè nominibus, vt omnium prorsus ratio constaret. Atque hunc maximè in modum labor ad exactam vsque hyemem secunda ciuitatis admurmuratione perductus. ac vere demum ineunte, frumenta partim ab ijs qui suppresserant, sponte prolata; partim à magistratibus aliunde conuecta sunt. Ea re non mediocriter annona laxauit; grauique persuncta periculo plebs, Deo adiuuante, ad solitos quæstus & opificia redijt.

C

Vv 2 Confir-

D

Confirmatur à Pontifice maximo Societas.

Cap. XII.

NTEREA, cùm ad Ignatium studio religionis aliqui subinde se adiungerent; nequaquam immemor ille, quod ad Societatem confirmandam attinebat, negotij paulo ante suscepti; quidquid à publicis occupationibus otij datum est, in eam ipsam rem diligentissimè contulit. ac primùm totius instituti formulam (fusius postea explicandam) ad certa capita dilucidè redegit, ac breuiter. deinde nactus opportunitatem, quòd Pontifex maximus per autumni ferias è turba negotijsque Tibur sese receperat; eam formulam auctoritate Apostolica sanciendam eidem Pontifici suppliciter obtulit per Gasparem Contarenum Cardinalem, de quo supra dictum est, ob egregiam virtutem sapientiamque Principi in primis acceptum, nostrique ordinis amicissimum. quam ille vbi perlegit; confestim: Spiritus, inquit, Dei est hic. ac multa præterea in eam sententiam adiunxit, quare consideret recentem huiusce manipuli ardorem, tali tempore diuinitus excitatum, afflictis Ecclesiæ rebus non leui tum præsidio, tũ ornamento futurum. Verumtamen, vt in tanta re ne minus consultè quidpiã statuisse videretur, totum negotium delegauit tribus viris è sacro Collegio Cardinalium, apud quos minimum loci fore putauit gratiæ. In ijs fuit Barptolemæus Guidicionius Lucensis, vir diuini humaniq; iuris apprimè peritus, idemq; nouarum religionum adeò nõ amicus, vt de ijs ad certum numerum redigendis librum etiam conscripsisse dicatur. Is, præiudicata iam caussa, collegas nequaquam propensos in Ignatium, facile in suam sententiam adduxit, certamque propemodum confectamque rem, consilio & auctoritate sua pæne discussit. Quod vbi sensit Ignatius, parum præsidij ratus in hominibus esse, ad opem diuinam de more confugit. ac præter ieiunia, supplicationes, cæteraque ad numen propitiandum adhiberi solita, cælestes insuper hostias eo tantùm nomine per se & per amicos immolauit ad tria millia. qua procuratione, intra finem anni vertentis, cùm cæterorum, tum præcipuè Guidicionij ita immutata voluntas est, vt cùm de multitudine religionum cohibenda idem quod antea omnino sentiret, huic tamen refragrari se vltra negaret posse, diuino videlicet monitu, & occulta spiritus operatione vehementer instinctus. Ita, qui diu valde anxios habuerat Patres, eorumque spem varijs frustrationibus propemodum extinxerat, idem vnà cum cæteris collegis repente placatus ac fauens, rem vltrò suscepit, commendauitque Pontifici, Tibure denuò commoranti; qui libentissimo animo & Societatem ipsam, & Societati inditum nomen ritè sanctèque approbauit V. Non. Octobris, anno M D X L. idque testatum voluit esse publicis litteris eodem die locoque datis; cum eo tamen, vt in vniuersum socij ne plures sexaginta numerarentur. Ea videlicet fuit nouellæ Societatis quædam quasi probatio. siquidem triennio post, cùm varijs locis atque prouincijs Deo aspirante constaret egregius opere fructus; ab eodem Pontifice limes ille omnino sublatus est, liberumque Ignatio & successoribus relictum, cuilibet petenti Societatem dare. quod item apparet diplomate dato pridie Idus Martias anno MDXLIII.

E

F

Præposi-

A *Præpositus Generalis creatur Ignatius. Cap. XIII.*

IGITVR post multas difficultates approbata denique Societate; gratiæ primùm (vt æquum erat) actæ superis, quorum benignitate res bene feliciterque vertisset; deinde, quoniam in dies à Pontifice missio Patribus imminebat; è suo corpore Præpositum Generalem (sic enim qui cūctis præesset appellare placuerat) primo quoque tempore deligere visum est. Societatis autem status per id tempus erat eiusmodi. Frāciscus Xauerius & Simon Roterigius in Lusitaniam erant profecti. Petrum Fabrū Cæsaris legatus Ortizius ad Vormatiensem conuentum Pontificis permissu in Germaniam adduxerat. Iacobus Laines Parmæ, Claudius Iaius Brixiæ, Senis Paschasius agebāt. In Brutios Nicolaus Bobadilla discesserat. Cum Ignatio Romæ duo dumtaxat è Patribus versabantur, Salmeron, & Codurius. tyrones verò qui nomen dederant Societati, partim apud Ignatium erant, partim studiorum caussa ab eodem Parisios missi, necessaria ad bellum spirituale arma enixè parabant. quidam etiam ad res domesticas componēdas in Hispaniā profecti; & concionibus iam tum, & colloquijs, ingenti hominum approbatione, Societatis nomen longè lateque vulgauerant. Hoc Societatis statu, cùm Præpositi eligendi tē-B pus adesset, Patres, qui quidem in Italia erant, per litteras moniti, quod rei Christianæ commodo facere possent, creandi Præpositi caussa ad Vrbem accederent; sub initium Quadragesimæ anni M D X L I. conuenere omnes, vno dempto Bobadilla, quem in oppido Bisiniano tum maximè res gerentem, abduci rursus ab opere Pontifex noluit. Is & cæteri qui longius aberant, suum quisque in schedula suffragium ritè obsignatum, partim in discessu reliquerant Romæ, partim deinde misère inclusum epistolis. Ac primū tridui supplicatio indicta, vetitumque inter ipsos de Præpositi electione colloquium est. deinde coniectis in vrnam schedulis, triduum insuper continuatæ preces: ac septimo denique die legitimè extractis recitatisque suffragijs, Præpositus declaratur Ignatius, nemine præter ipsum Ignatium discrepante: namque is consulto, ne vnum nominatim ex omnibus deligendo, cæteros quodāmodo notasse videretur; in schedula scripserat, se ad eum accedere, in quem plurima suffragia conuenirent, vno se dumtaxat excepto. Igitur explorata iam numinis volūtate, ad Ignatium venerabundi accurrunt Patres. at ille, parendi nimirum longè quàm imperandi cupidior, seuero vultu iubet eos absistere, negatque se munus viribus impar suis vlla ratione subiturum: multaque seriò disputat, cur alium potius quemlibet sibi sufficere debeant. Sed videlicet quibus re-C bus putabat voluntates Patrum aliò posse transferri, eæ ipsæ vel maximè studia eorum incendebant. nihil enim ad conciliandos homines æquè valet, atque animi moderatio atque submissio. quo factum est, vt nihil eorum quæ ad munus detrectandum Ignatius afferebat, aliquandiu non modò ad animum admitterent, sed ne ad aures quidem. Sed post multam denique altercationem ægrè Ignatius tenuit, vt amplius in tertium diem obsecratione protracta, rursus in suffragium iretur. quo die cùm idē prorsus omnium cōsensus exstaret, neque iam locus tergiuersationi videretur esse; tum Ignatius: „Quandoquidem vos in me potissimum eligendo perstatis, inquit, ego autem, meæ conscius „infirmitatis, vestro iudicio salua religione assentiri nequeo; reliquum est, vt huiusce „controuersiæ arbitrum deligamus eum qui mihi à confessionibus est; quoque, vt scitis, „vtor diuinæ voluntatis interprete. (is erat ante conditā Societatem frater quidā Theodosius ex ordine Minorū, cœnobij, quod ad sancti Petri in Monte aureo, qui fuit olim Ianiculus, appellatur.) Quod, ne frustra diutius tenderēt Patres, eò facilius concessere, quòd minimè dubitabant, quin ipsorum suffragij prærogatiuam ille quoque sua sententia comprobaturus esset. neque eos fefellit opinio. Cùm enim rem totam ad eum detulisset Ignatius, imbecillitatem suam corporis animique commemorans, dein etiam atque etiam obtestans, vt se tanto onere leuatum vellet; ille cognita re tantum absuit vt precibus Ignatij cederet, vt etiam obiurgauerit hominem, quòd, tam explorata diuina volūtate, Spiritui sancto diutius restitisset: & simul, ne dissimulationi esset locus, vltro adijt Patres, ac de suo respōso certiores fecit. Quibus reb' denique victus Ignatius, omni spe in vno Deo rei bene gerendæ reposita, dedit manus, diemq; constituit x. Kal. Maij, quo die ad auxilium diuinum implorandum, præcipua septem Vrbis templa simul omnes obirent, & in diui Pauli potissimum (quoniam eius maximè Apostoli vesti-

gia sequerentur solemni professione suæ religionis vota susciperent. Vt igitur ea dies D
adfuit, in eo tēplo ad sacellū beatæ Virginis, vbi tum Eucharistia custodiebatur, quod sacellum ad imos gradus est aræ maximæ, sub ipsam cælestis panis communionem; ipse primùm qui sacrificabat Ignatius, tum cæteri sua quisque vota clara voce de scripto ex Apostolici diplomatis formula nuncuparunt. deinde sumpto ex Ignatij manibus corpore Domini, post gratiarum actionem, sacratissima eius ædis loca religiosè cùm adijssent, circa aram maximam sub qua Petri, & Pauli Apostolorum ossa condita sunt, cuncti consistunt, flentesque præ gaudio, & suauissimè amplexantes inter se, gratulantur denuo superis, quòd cæptis adsuerint, seamque Societatem arctiori vinculo colligarint: deinde reliqua templa pari lætitia ac pietate circūeunt. Quibus rebus ingenti omniū consensu & conspiratione peractis, magistratū Ignatius inijt. ac primùm omnium, ad constituendam domesticam disciplinam adiecit animum, quæ digna tali instituto, digna Christianæ Philosophiæ professoribus haberetur. Itaq; ad cæteros prouocādos, atque ad iacienda in tyronū animis veræ humilitatis fundamēta, in sordidis culinæ ministerijs aliquandiu versatus est ipse, tanta cū alacritate ac diligētia, quasi tum primùm ad suam ipsius emendationē, vitæ spiritualis curriculū esset ingressus, neq; tamen interea grauioribus negotijs deerat, tēporibus ita distributis, vt quantū liceret, vtrique muneri satisfaceret. accedebat adhæc, summus paupertatis amor, summa in victu cultuque frugalitas: præterea in singulorū officijs exigendis, erratisq; puniēdis admirabili mista E
lenitate seueritas: in subleuādis verò omniū & animi & corporis necessitatibus, cura & vigilantia plusquā paterna. cūque ad ea caritatis officia, prout res postulabat, opportunas insuper adhortationes & publicè & priuatim adhiberet; haud sanè difficile fuit, in animos, recentissimo tū Societatis spiritu, sponte incensos officio ac religione, eos mores eamq; viuendi rationem inducere; vt (si cælestibus terrena cōparare fas est) intra illa tecta parietesque, angelorū in humanis corporibus quidam conuictus videretur esse, nullæ tum querimoniæ, nullæ detractiones, nulli susurri quibus incommodæ suspiciones excitantur, & disiunguntur animi; sed acerrimum sui cuiusque deprimendi submittendique certamen; in superiorum iussis excipiendis exsequendisque alacritas ingens; mirus in communicando interpretandoque candor atque simplicitas; oculorum ac sensuum intenta custodia; studium precationis ac solidæ virtutis ardens; quæque ex his rebus necessariò prouenit, admirabilis in magna nationum, ætatum, ingeniorū varietate concordia. Itaque coniectis, vt fit, omnium oculis in ordinē nouum; breui non ad nostros tantū, verùm ad exteros etiam, salutaris exēpli manare vtilitas cæpit. Adolescens quidā, egregijs naturæ adiumentis, è Septentrionali plaga Romā aduenerat, non modò Lutheriana tabe infectus ipse, verū etiam mirè cupidus eiusdē longè lateq; vulgandę. Is cū ex occasione sese in hominū cœtus insereret, verbisque venenatis clericorū vitam ac mores summam in inuidiam vocaret primùm, deinde abductis à sacerdo F
tum reuerentia mentibus praua dogmata sensim instillare quotidie pergeret; patefacta re, iussu magistratuū comprehenditur. qui cū & ipsi per se, & sacræ Theologiæ magistris adhibitis, illum ab opinionū insania reuocare frustra conati essent; ne quid intentatū relinquerent, ætatem & ingenium miserati, prius quàm in eum lege ageretur, accersito Ignatio rem totam exponunt. quoniam ipsorum neq; adhortationes, neque minę proficiant; habeat illum aliquandiu apud se, videat etiā atque etiam vt errantem ouiculam ad Ecclesiæ caulas aliqua ratione traducat. Ille clemēter acceptum hæreticum domum adducit. neq; verò sapiētes iudices frustrata spes est. siquidē adolescēs ab Ignatio socijsque amicissimè habitus; eorū dictis, factis, & institutis accuratè obseruādis paulatim affici atq; immutari Dei beneficio est cæptus; & quam antea respuerat medicinam, libentius in dies accipere: ac demū perseuerantibus Patrū officijs, & diligētissima curatione, eò processit res, vt euulsis lethalium dogmatū fibris, priorem pertinatiam gemebundus agnosceret: nec ante à salutari incæpto destitit, quàm volūtaria abiuratione detestatus errores, ingēti bonorum tum admiratione, tum gaudio, cum Ecclesia sancta in gratiam redijt. Is deinde, quærentibus viris grauibus cur qui antea tot machinis oppugnatus peruicacissimè restitisset, Ignatij deniq; & Patrū hospitio & consuetudine vinci se passus esset; sine cunctatione respondit, se illorū non tam disputationibus argumentisque (licet in eo quoque genere valerent plurimum) quàm spectatæ sanctitati virtutiq; cessisse: quòd ita apud se propè necessariò statuisset: à tam incorruptis moribus, tanta pace atque concordia, tam bonis operibus rectam in Deum fidem abesse nullo modo posse.

A posse. Quæ res documento erit hominibus nostris; licet ad conuertendas ad Christum animas ingenij ac doctrinæ præsidia requirantur, tamen conspecta vitæ morúmque innocentia plus multo quàm litteris aut concertationibus profici. Alius quidam filius familias, desertis liberalibus studijs, ac repudiata omni disciplina, prorsus indomitus & effrænis, cùm neque à parentibus iam, neque à magistris regi vllo modo posset: Ignatio traditur. cuius lenitate, itemque cæterorum Patrum præceptis atque institutis accuratissimè excultus, posita paulatim ferocia petulantiaque, cunctis admirantibus ita pudicos modestosque induit mores, vt vix minimum in illo vitium reprehenderes. Multi prætetea omnium ætatum, atque ordinum, quos præceps in omnem licentiam natura cupiditasque corruperat, Ignatij consuetudine exemplisque incitati, collegere sese, atque ad bonam frugem Deo adiuuante rediere.

Generalis Ignatius denuò Catechistæ munere fungitur. Cap. XIV.

PEr eos dies nomen Societati dederat è Pontificia familia Petrus Codatius Laudensis, vir honoratus, & opulento sacerdotio præ-
B ditus. Is, diuino prorsus instinctu, diuitijs & commodis omnibus propter Christū abdicatis, Marthæ munus in Societate sibi vltrò depoposcit, & egregiè præstitit; in alimenta Patrum (erat autem Vrbe tota notissimus, & apud principes gratiosus) eleemosynis vndique corrogādis. quæ res Ignatium & socios magna molestia liberauit; quippe quos in spiritualem proximorū salutem omni studio intentos, temporariæ curæ ad eam diem valde impedierant. Eiusdem Petri opera templum etiam proprium Societas nacta est sanctæ MARIAE à Strata, non satis amplùm illud quidem, aut commodum, sed tamen in celeberrima Vrbis regione, & ad Societatis functiones in primis idonea: cuius loco, dum hæc scriberemus, Alexander Farnesius Cardinalis, Pauli III. Pontificis maximi nepos, ædem nomini IESV magnificentissimam regio sumptu exstruebat. Ei templo deinde adiuncta domus est, quam hoc tē pore Patres incolunt, Philippi Archinti beneficio, Salassiorum Episcopi, qui tum Pontificis vices in diœcesi Vrbana gerebat, viri de Societate vniuersa in primis optimè meriti. In eo igitur templo Ignatius, professionis lege, sex & quadraginta diebus Christianæ catechesi operam dedit è loco superiore, magna & assidua non modò plebis, verùm etiam præstantium virorum frequentia: prorsus, vt quidam ex optimatibus palà gloriarentur, beatosque se ferrent, quòd nullam omnino ex Ignatij concionibus omisi-
C sent. Agendi autem rationem sequebatur eiusmodi. Fidei præcepta, & mysteria cognitu necessaria, primùm ad vulgi captum explanabat, iterabatque, vbi opus esset, eadem sæpius: deinde opportunis digressionibus certos interim locos tractabat fusius, nō tam ad ingenij vel doctrinæ ostentationem, quàm ad pietatem excitandam; populumque permouendum accommodatos. idque tam veris grauibusque sententijs, tam ardenti vultu oculisque, vt diuini amoris ignem vndique spirare videretur, minimè fucatæ eloquentiæ vir, nec in singulas voces numerosque solicitæ, sed ingenti animo, prout impetus tulerat, sua sensa prosequentis. Itaq; perorationem eius, non ineptus populi plausus, aut stulta facundiæ commendatio sequebatur, sed alta suspiria gemitusque, & anteactæ vitæ detestatio salutaris: vt vel defixis humi oculis, tristes ac sibimet irati discederent, vel etiam illicò sese ad sacerdotum pedes abijcerent confitendi caussa, tanto cum fletu atque singultibus, vt linguam soluere, aut vocem in verba formare vix possent.

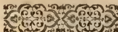

D

Societas augetur, distribuuntur prouinciæ.

Cap. XV.

NTER hæc Societas maiorem in modum crescere, sublatisque Pontificis decreto cancellis quos initio idem Pontifex (vt dictum est) illi probandæ præfixerat, multi certatim ad militiam spiritualem Ignatio dare nomina. Cumq; noui ordinis fama, bonusq; odor instituti operis manaret quotidie latius; Patres varijs orbis terræ locis vehementer expetebantur. Itaque ab Romana domo tamquam à metropoli, disiunctissimas in regiones, ciuitatum Regumque invitatu missæ coloniæ; domusque vel collegia ingenti approbatione constituta: primùm omnium in Lusitania, atque adeò in ipsam etiam Indiam, sumptu ac munificentia Regum Lusitaniæ; tum aliorum pietate in Hispania, Gallia, Germania, Italia. sed cùm aliæ pleræque nationes auidè Societatem amplexæ sunt, tum verò Sicilia & inuitauit perhonorificè, & permissu Pontificis maximi acceptam, in primis copiosè ac benignè tractauit; adnitente præsertim Ioanne Vega Hispano (qui regnum illud pro Cæsare administrabat) præstanti non minus religione, quàm prudentia viro; cuius, etiã antea, dum Romæ legatus Cæsaris ageret, plurima & maxima in Ignatium & socios egregiæ cuiusdam beneuolentiæ documenta cõstiterant. Itaque tam latè iã fusa Societate, nõ modò collegijs domibusve rectores præficere, vt antea, sed etiã Prouinciales præpositos quos appellãt, cum ampla potestate in singulas nationes describere coactus Ignatius est. Ac primùm Lusitaniæ præposuit Simonem Roterigium, deinde Hispaniæ Antonium Araozium Cantabrum, Italiæ Iacobum Lainem, Indiæ Franciscum Xauerium, Germaniæ Petrum Canisium, Galliæ Paschasium Broetium, alijsque deinceps alios. Nam vrbanam prouinciam, nisi si quando grauiori valetudine premeretur, ad extremum vsque ipse administrauit. Interea de Societatis vniuersæ progressu mirè solicitus, à singulis Prouincialibus per litteras pẽsum exigere; vnicuique mandare diligentissimè quæ è re cõmuni essent: Romæ verò, præter domesticæ disciplinæ curam, de qua dictum est, cęterasque functiones, multa & grauia quæ ad incrementum ac defensionẽ catholicæ fidei pertinerent, partim cũ summo Pontifice, Cardinalibus, Legatisque Principum coram, partim etiam cum ipsis Regibus atque Principibus per epistolas interpretes agere. Accedebat ad hæc, solicitudo ingens, atque indefessus labor in subleuandis pauperum difficultatibus; orborum orbarũque educatione ac pudicitia procuranda tuendaque, & perditis mulierculis à turpi quęstu ad frugem & continentiam traducendis. E F

Variæ in Ignatium tempestates excitantur.

Cap. XVI.

VIBVS ille rebus dum CHRISTI caussam agit intrepidè, multorum, vt fit, odia simultatesque contraxit. In ijs aulicus quidam (cuius nomini parcitur) eo tempore potens & gratiosus, cùm abductam à se mulierculam, quam miserè deperibat, & in malè nuptarum, vt appellant, cœnobio collocatam ferre non posset: sæuiore in dies concepta rabie, quam libido & amor incendebat, ita demũ exarsit: vt pæne furere videretur. Ac primũ, facta manu, fenestras cœnobij lapidibus petere, custodes infestare, minari: deinde in Ignatium auctorem, & socios, in circulis cætibusque omnia maledicta conferre, quin etiam ex occursu probris & contumelijs eosdem incessere: denique ad eos funditus euertẽdos improbissimas in ipsorum vitam calumnias dissipare: quæ domos primùm nobilium circumlatæ, celebratæque sermonibus (quos partim prona in deterius persuasio, partim væsani illius artificium dolorque excitabat) ad Cardinales etiam, atque adeo ad ipsum Pontificem peruenerunt.

A nerunt. Igitur vulgus, vt est pluma & folio leuius, quos nuper summa cum approbatione suspexerat, eosdem repente contemnere, & acerbiore in dies odio exsecrari, & singulorum caput dira imprecatione desigere; prorsus vt iam non modò cum proximis agere, sed ne pedem quidem ianua tuto efferre possent. Principes verò, licet magna ex parte fictas criminationes putarent, tamen rati subesse profectò nescio quid, quod tantæ inuidiæ flammam foueret; vel immutata, vel certè labefactata in Ignatium voluntate videbantur. At Ignatius, quamuis à sua suorumque consuetudine multos abduci non sine rei Christianæ iactura cerneret; tamen ratus mitigari hominis ferociam posse, primò rem dissimulare, atque adeo officijs cum improbitate certare: deinde vbi malum serpere quotidie latius, & ipsa patientia corroborari audaciam sensit; non tam priuato dolore, quàm rei publicæ detrimento permotus, ad Summum Pontificem adijt, ab eoque suppliciter impetrauit, vt criminum, quæ sibi suisque denuo obijcerentur, acre iudicium exerceretur ab Archinto Vicario, & Francisco Michaelio Vrbis præfecto. Ij, citatis omnibus ad quos criminum vel suspicio vel conscientia pertinebat, ac per diligentem inquisitionem calumniatoris fraude comperta, Ignatium & socios non modò absoluerunt lata sententia, sed etiam debitis laudibus & honore verborum extulerunt,
B increpito valde aduersario, pœnaque proposita non leui, nisi à petulantia maledictisq; desisteret. nam, ne grauius in eum animaduerteretur, Ignatio in primis deprecatore perfectum est. ita, quod anteà semper, tum quoque Ignatij sanctitatem illustrauit hominum iniuria: & Deo duce, virtus ac veritas, dum violatur, effulsit. Iisdem ferè insidijs postmodum appetitus Ignatius est à sacerdote quodam, qui cùm domum catechumenorum administraret, ferre non poterat in ea regenda familia maiorem à loci præsidibus Ignatij rationem haberi, quàm sui. Sed miser, Ignatio silente ac pro eodem orante, breui perfidiæ pœnas dedit. atrocibus enim anteactæ vitę sceleribus iusto Dei iudicio patefactis, quæ ad eam vsque diem astutè suppresserat; sacerdotio spoliatus, & perpetuo carceri addictus est.

Regimen fœminarum à Societate depellit Ignatius. Cap. XVII.

C NTEREA Elisabetha Rosella Barcinonensis, quæ Ignatij prima litterarum studia fouerat, Societatis IESV coalitæ, & confirmatæ fama cómota, Romam ex Hispania contulit sese, partim vt Ignatium longo interuallo reuiseret; partim etiam vt vnà cum quibusdam alijs pijs fœminis ad normam illius atque præscriptum ageret vitam. Atque Ignatius quidem, sospitem aduentum mulieri de se optimè meritæ gratulatus est, & omnia officia detulit quæ saluo religionis instituto præstare posset: curam verò fœminarum suscipere sese negauit posse, plurimis grauissimisque occupationibus impeditum. At illa nihilominus instare; sanctissima veteris amicitię iura testari; postulati æquitatem obtendere: denique vbi magis magisque obfirmatum vidit Ignatium, ad aulicas confugit artes: atque vt erat nobili nata loco, per viros principes facile tenuit vt Pontifex maximus Ignatio munus idipsum quod recusabat, iniungeret. Sed ea res magnum in Societatis commodum vertit, præter spem: ac nostros, non solùm in præsens, verùm etiam in posterum à tam periculosa prouincia liberauit. Etenim Ignatius, Pontificis iussu ea procuratione suscepta, paucis diebus tantam difficultatem ac laborem sensit, dum querimonias mulierum audire, superstitiones euellere, inanibus & curiosis quæstionibus respondere identidem cogitur; vt pæne plus ei negotij paucæ fœminæ, quàm Societas vniuersa facesseret. Itaque licet Elisabethæ, pro eius in se promeritis gratificari admodum cuperet, tamen reputans apud se, quantum ex huiusmodi tricis detrimenti respublica pateretur, simul etiam cogitans fore vt harum exemplo aliæ deinceps religiosæ mulieres virginesve idem à Societate in posterum expeterent; nequaquam ignarus quàm periculosa, & suspicionibus plena sit ea consuetudo; priuati officij rationem posthabere communi vtilitati, ac totum hoc genus administrationis à Societate prohibere omni ratione constituit. Igitur adhibita (quod in omnibus grauioribus caussis faciebat) præparatione diligenti,

diligenti, Imploratoque per iteratas preces & hostias cælesti præsidio, ad Pontificem accessit, verbisque supplicibus demonstrauit, ex onere sibi nuper imposito, quàm exiguo cum fructu quantum laboris ac molestiæ pertulisset. ea ipsa re monitum quàm aliena sit à Societatis instituto eiusmodi præfectura, petere se & orare, vt non ab illis modò, sed ab omnibus in perpetuum fœminarum collegijs gubernandis immunem Societatem esse iubeat; non defuturos aliorum ordinum idoneos homines, qui id munus libenter & cum fide obeant: sibi quidem & suis, prouinciam videri minimè accommodatam. neque verò æquum esse, qui sese ad omnium gentium auxilium, sine vlla regionum aut locorum exceptione, CHRISTI Vicario mancipauerint, eorum operam & industriam, non sine graui communis rei damno, paucis regendis mulierculis implicari. Quibus rationibus ita permotus est Pontifex, vt supplicanti omnia largè ac prolixè concesserit. Itaque Societati ab eiusmodi munere vacatio in perpetuum data, eiusque vacationis auctoritas testata est trinis deinde litteris Apostolicis, quæ tempore procedente magno vsui fuere nostris hominibus ad eius generis pericula & molestias abigendas.

Honoribus in Societatem nostram Ignatius aditum obstruit. Cap. XVIII.

TQVE ijs difficultatibus perfuncta Societas, prosperũ Dei beneficio cursum tenere videbatur, cũ noua rursus in eã coorta tẽpestas est, eò quidẽ grauior & periculosior, quò in speciem lenior blandiorque. In ijs, qui per Germaniam varijs locis Domini vineam excolebant, Claudius Iaius è primis Patribus vnus, virtutẽ & sanctitatem suam cũ genti vniuersæ, tum Romanorũ Regi Fernãdo ita probauerat, vt eo Rex nullum prorsus ad curãdas animas, atq; ad pastorale munus aptiorem existimaret. Is pro sua sapiẽtia cùm præclarè intelligeret, regni caussam cùm caussa religionis ita esse coniunctam, vt quantum de catholica religione detraheretur, tantum de obsequio multitudinis, & de imperij maiestate decederet; contra sæuientem eo maximè tempore Lutherianam pestem, velut vnicum remedium, quàm optimos animarum pastores & Episcopos omni diligentia conquirebat. Igitur vita functo per eos dies Tergestinorum Episcopo, quæ ciuitas est Istriæ (cui tum prouinciç, quam dixi lues, propter vicinitatem Germaniæ imminebat) circumspectis diligenter omnibus & personis & rebus, ecclesiam illam Claudio Iaio perspectæ sibi virtutis & doctrinæ viro tradere ac demandare constituit. Sanè, vt vulgo expetuntur huiusmodi sacerdotia, minimè timendum videbatur esse, ne delatum vltro præsertim honorem Claudius repudiaret: siquidem Tergestina cathedra cùm in primis eius regionis ampla & honorifica est, tum verò (quod potissimum hodie quęri solet) vectigalibus haud sanè contemnendis instructa. Verumtamen Rex, ne quid inscio Claudio cum Pontifice maximo ea de re transigeret; primùm omnium litteras ad ipsum Claudium dat, Tridenti per id tempus rei Christianę caussa commorantem, ac nihil cogitantem minus. quarum erat sententia, Tergestinum gregem orbum spirituali custode, circumquaque frementibus lupis, in maximo versari discrimine; dignam esse vigiliam caritate Iaij, studioque hominum seruandorum; petere se, vt si à Pontifice maximo id ei muneris onerisve imponatur, ne recuset subire; & populo vtilem, & sibi gratam operam vehementer fore. Perculsus inopinata re Iaius, primò cohorruit: non quò detestandum quid sibi oblatum putaret, sed quòd Episcopus, qua curam gerit animarum, diuinam pæne virtutem, & omnibus numeris absolutam postulet sapientiam: qua gradus honoris est (& quidem ad continendam in officio multitudinem fermè cum splendore opibusque coniunctus) à spiritu humilitatis ac paupertatis, quem profitetur Societas IESV, vehementer abhorreat. deinde, vt se se ex pauore collegit, fusus in preces lacrymasque, etiam atque etiam obtestatus est Deum, vt ab se tantum discrimen auerteret; neu se primum quasi ianitore speciosos titulos honoresve in Societatem ad id tempus intactam inuehi fineret. tum rescripsit ad Regem, multis rationibus ei suadens, vt tam honorifico iudicio decoraret ali-

A ret alium digniorem; lógè impatem suam imbecillitatem esse oneri: ac demum ita conclusit epistolam, vt omissis ambagibus, quod petebatur, præcisè negaret. Quæ res iam satis incensum studium Regis, multò vehementius inflammauit, quòd ita statueret, tantam in summa virtute & eruditione modestiam, nequaquam priuatæ vitæ quasi tenebris delitescere, sed in editissimo fastigio, vt luceret omnibus, collocari oportere. Ergo cùm ex litteris Claudij diffideret, vllis aut precibus aut promissis flecti eius animum posse; per Pontificem ipsum, inconsulto vltra Claudio, rem conficere statuit. Ad eum igitur quàm accuratissimè scripsit, quanto in periculo Tergestina ciuitas versaretur Episcopo destituta: se quidem pro sua parte diligenter circumspexisse, quem nominaret aptum ei muneri; nec vllũ inuenisse aptiorem Claudio Iaio, Societatis IESV presbytero, cuius innocentiam doctrinamque exquisitam plurimis rebus esset expertus; sed frustra per litteras tentasse eius animum, in studio Christianæ humilitatis ita defixum, & ab honorum insignibus admittendis vsque adeo alienum, vt nisi pro potestate cogatur, nulla sit spes laborantis illius ecclesiæ tam opportuno præsidio subleuandæ. proinde suppliciter se etiam atque etiam orare & obsecrare, vt Claudium pro imperio iubeat, delata sibi gubernacula munusque sine tergiuersatione recipere, quoniam vt quisque de se ipse minimè alta sentiat, ac proinde studiosè lateat, ita ecclesiasticis functionibus & ipso episcopatu dignissimus sit. Hæc igitur, & alia id genus multa, ad Pontificem. & simul Didaco Lasso mandat oratori suo, vt idipsum & cum Pontifice, & cum quibus opus fuerit, quàm diligentissimè curet, prorsusque conficiat. Eius rei fama cùm per aulicos quosdam ad Ignatium peruenisset; primò haud ita sanè commotus est. nam & Claudij constantiæ, & Pontificis æquitati ac sapientiæ confidebat; & eiusmodi petitiones iam ante Societas, Deo adiutore, non semel illuserat. Verùm tamen vt quid esset rei clarius cerneret; continuò Bernardinum Maffeium (qui tum erat Pontifici ab epistolis, ac postea in Cardinalium numerum cooptatus est) vltro conuenit, ac tota de re familiariter pro amicitia sciscitatur. Ille haud sanè grauatè ipsam epistolam Regis ostendit, ad Pontificem summis cum Claudij laudibus & vehementi contentione perscriptam. qua lecta confestim Ignatius eadem de caussa ad Regis oratorem Didacum Lassum adit; qui litteras item ad se propriè datas demonstrat, & quidem magna ex parte ipsius Regis chirographo, etiam atque etiam postulantis mandantisque, det operam, vt Episcopatus ab se in Claudium collati primò quoque tempore auctor fiat Pontifex maximus, eiusque auctoritatis diploma ritè confectum ad se transmittat. His cognitis Ignatius, vbi tam iniquo loco rem vidit esse, pertimuit; sed ita, vt nequaquam animo caderet. ac licet se talibus aduersarijs longè imparem sciret esse, tamen fiducia numinis omni ope sibi contra nitendum existimauit. atque in præsentia Didaco suadere conatur, vt ab actione rationi Societatis tam aliena desistat ipse, & simul ab ea mente Regem aliquo pacto deducat. quibus verbis cùm nihil proficeret, quin potius ab homine rideretur, domum regressus quàm intentissimas preces & sacrificia de more suis indixit: deinde nactus opportunitatem, facilemque aditum, Pontifici demonstrauit quanto res ea damno esset futura & Societati nostræ priuatim, & Ecclesiæ vniuersæ communiter. non quo dignitatis gradus ac tituli ipsi per se mali atque improbandi sint, quippe ad Ecclesiam regendam & ordinum discrimina retinenda inducti diuinitus: sed quod & perfectos viros requirant, quales pauci admodum omnibus sæculis exstiterint, & insuper ab huius minimæ Societatis instituto valde alieni esse videantur. Etenim quibus artibus, quoue spiritu excitata & conflata sit, eodem profectò alendam & conseruandam esse: non amplitudinis & splendoris nimirum, sed humilitatis & parcimoniæ. Quòd si aditus in Societatem honoribus pateat; multum vtique de vera caritate imminutum iri, quæ nihil omnino habet in vita propositũ, nisi vnius gloriam Dei. nam (vt sunt hominũ ingenia) & complures fortasse ad hãc religioné accessuros opũ cupiditate magis, quàm diuini obsequij studio: & qui nuper adscripti sint, magnitudine laboris, & disciplinæ asperitate defatigatos, vt primũ pręsẽtis pręmij commodũ affulserit, mutato repẽte cursu, nouæ spei velificaturos. atq; vt maximè in officio cũcti persistãt; tamen nisi præsenti iacturæ eatur obuiã, sine dubio Societati exitialem (quod Deus auerteret) exitũ imminere. Id adeo vel inde facilè perspici posse, quòd paucis illis annis, quattuor viris ex ea familia pcipuis totidẽ Episcopatus delati sint, quos nisi fortiter ab sese Patrũ virtus & cõstãtia reiecisset, videlicet alio deinceps atq; alio dilabente, breui miseram Societatem ipsis luminibus carituram fuisse.

fuisse. Atque hæc, quod priuatim ad conseruationem ipsius religionis attineat. Iam, si D
communem spectemus vtilitatem, nemini dubium esse quantum ex ea re detrimenti
res publica perceptura sit. nihil enim omnibus ætatibus æquè deplorandum fuisse, at-
que in tanta messis copia tãtam operarum inopiam: atque ex ea ipsa paucitate, qui vni
cuipiam agro addicti affixique sint, longè minus vtique perficere, quàm qui Apostoli
co ritu soluti ac liberi omnes ecclesias peruagentur, ad eamq; potissimum reipublicæ
Christianæ partem subleuandam accurrant, quam maximè laborare cognouerint. Præ-
terea, ad faciendam, populis fidem, & animos permouendos, nihil esse efficacius vitæ ac
morum exemplo. itaque adhuc Societatem (absit verbo inuidia) Ecclesiæ non medio-
criter profuisse propterea quòd minimè ab eius dictis facta dissenserint. nunc autem, si
ad id fastigiũ extollantur Patres, quomodo fieri posse, vt apud multitudinẽ insciã arca-
norũ, ambitionis ac leuitatis crimẽ effugiant? qua porrò fronte, quo vultu, repẽte aucti
ac decorati ipsi honorum insignibus, de imitatione CHRISTI, de fugienda gloria, de
voluntario sui contemptu ac submissione verba facturi sint? Hisce, alijsque de caussis
Pontificem maximum etiam atque etiam obtestari atque obsecrare, vt quam Societa-
tem primus auctoritate & benignitate sua cõfirmauerit, ornauerit, auxerit, eamdem ab
omni suspicione incommoda velit esse liberam, suaque in eam beneficia tam periculo-
so præsertim tempore tueatur. Audijt Ignatium Pontifex perbenignè, vt solebat; sic ta-
men, vt integritatem hominis admiraretur potius, quàm consilium approbaret. Itaque E
collaudata initio ipsius fide ac probitate, sensim flexit orationem, & contra sententiam
Ignatij cùm alia multa disseruit, tum verò ex veteri oraculo: Cor, inquit, regis in manu
Domini: quasi diceret, in Claudio eligendo tantam Fernandi Regis contentionẽ pla-
ne diuinitus exstitisse; ac proinde clariorem esse numinis voluntatem, quàm vt obsisti
vltra oporteret. Quæ cùm Ignatius grauiter ac dolenter accipere videretur; Pontifex,
qua erat lenitate, ne Dei famulum tristem ac mœrentem a se dimitteret, ad extremum
iubet illum super ea re amplius consultare, precesque ad Dominum fundere; se quo-
que idem esse facturum. Interea Didacus orator negotium vrgebat acerrimè. iamque
instabat dies, quo die in Senatu de Tergestina ecclesia referendum erat. qua re Ignati-
us cognita, confestim Cardinalium pæne omnium domos, quarum erant multæ longis
interuallis inter se disiunctæ, ingenti diurno & nocturno labore circumijt, singulis
eadem illa ferè proponens, quæ paulo ante Pontifici maximo. Sed videlicet eorum
mentes iam ante occupauerat orator. Itaque mirè obfirmatos offendit in Claudij ele-
ctione approbanda; partim quòd tanti Regis voluntati fauerent; partim etiam quòd
vigiles & custodes Claudij maximè similes, tam formidoloso tempore, in Ecclesię pro-
pugnaculis atque speculis ipsimet collocandos putarent. Hac quoque spe deiectus Ig- F
natius, vnum reliquum videbat esse remedium, si Fernandum ipsum Regem à susce-
pto consilio per litteras auocaret, quem pro ipsius pietate virtuteque ita in se suosque
animatum nouerat, vt minimè dubitaret, quin cognita re salutem Societatis, Tergesti-
norũ rationibus antelaturus esset. Sed ne illa quidem ratio habebat exitum: quippe in-
sequenti luce de Tergestina cathedra Senatus erat futurus. Ignatius igitur exclusus an-
gustijs temporis, numquam intermissis ad Deum precibus, quasi ad extremũ in rebus
humanis perfugium sese contulit ad Margaritam Austriacam Cæsaris filiam, de qua su
pra dictum est, fœminam per id maximè tempus gratia & opibus florentissimam. Hanc
pro spiritali necessitudine (erat enim illi à confessionibus) edoctam quanto in pericu-
lo Societas esset, infimis precibus obsecrat, vti Societatis causam in se recipiat; & immi-
nentem relationem auctoritate sua interposita tamdiu differat, quoad Regem ipse per
epistolã alloquatur, & ab eo responsum accipiat. Fecit illa quod rogabatur, & illicò da-
tis ad Pontificem codicillis, optatam dilationẽ impetrauit. ea demum res aliquid laxa-
menti dedit Ignatio. etenim spatiũ nactus, ad Regẽ scripsit litteras, deprecationis & que
rimoniarum plenas; illum etiam atque etiam per Christũ obsecrans, ne Societatem nu-
per ad gloriã Dei tanto labore conflatam, sine caussa perditũ iret; non ita de ipsius maie
state, regnisque & se & socios esse meritos, vt ab eo nulla eorũ existimationis, famæ, salu
tis deniq; ratio habenda esset. non defore idoneos viros, qui rẽ Tergestinam capessant,
sineret modò sui ordinis homines qua cœpissent paupertatis & humilitatis via, ad Chri
sti gloriam, & salutem animorum sine offensione pergere. id si (vt sperabat) permitte-
ret; sese & socios immortali beneficio Regi obstrictos fore, precesque pro ipsius
maiestate saluteque numquam intermissuros. Hisce alijsque id genus incensis officij

religionis

A religione rationibus precibusque minimè restitit Rex:& quamquam inultus, tamen suis rationibus amicorum vtilitati posthabitis, quod vix fieri videbatur posse, per epistolam iussit oratorem suum ab instituta, vel potius pæne confecta actione desistere. Quæ res vulgata, & Pontificem maximum facilè in Ignatij sententiam adduxit;& Ignatium ipsum ac socios affecit ingenti lætitia. Itaque & in posterum supplicationes decretæ, & in præsentia solemnis hymnus in gratiarum actionem publicè persolutus est. Ac pari deinde constantia sese Ignatius idem opposuit, cùm nostris hominibus pinguia sacerdotia, quibusdam verò Cardinalatus etiam deferretur, ac nominatim Francisco Borgiæ Hispano dynastæ, qui amplissimis in eo regno perfunctus honoribus, diuino instinctu post vxoris obitum rebus mortalibus valere iussis, & sponte deposito Gadiensi Ducatu, magna hominum admiratione Societati se addixerat. Quamquam in Aethiopica legatione, quæ postmodum Lusitaniæ Regis rogatu à summo Pontifice nostris iniuncta est; cùm ad eam functionem Ecclesiasticæ dignitatis insignia, & honorũ tituli necessario quærerentur, imperanti pro potestate Vicario Dei, resisti non potuit, præsertim cùm periti rerum æstimatores argutè cóijcerent, nouam hanc manum, non ad opes & copias, verùm ad labores & aperta vitæ pericula destinari.

B

Confirmatur à Iulio III. Societas.

Cap. XIX.

Post hæc, Paulus III. Pontifex maximus, senio curisque confectus, è vita migrauit, comitiaque nouo creando Pontifici, in magna studiorum ac voluntatum varietate in aliquot menses extracta sunt. Quo ipso tempore cũ Vrbs, vt in diuturno interregno, annonæ difficultate vehementissimè laboraret, nostrisq; numero in dies auctis, extrema fames adesse videretur; Ignatius cùm aliorum, tum præcipuè sacri Collegij Cardinalium eximiam in se suosque benignitatem expertus est. quippe in summis occupationibus Patres augustos pia nostrorum hominum recordatio subijt: communique consilio ad eorum inopiam subleuandam non leuis pecuniæ summa ex ipso Conclaui transmissa est: enixè in primis fauente atque adiuuante Rodulpho Pio Carpensi, quem Ignatius iam ante sibi socijsque patronum ac protectorem, vt appellant, è summi Pontificis auctoritate delegerat. Ac rebus diu multumque C agitatis, Pontifex denique declaratur Iulius eo nomine tertius, qui quòd in Synodo Tridentina Legatus Fabrum, Lainem, & Salmeronem Theologos Apostolicos familiariter nouerat, multaque tum ex ijs, cùm ex alijs de Societatis instituto didicerat; Ignatio supplicanti multa in societatis incrementum ac rem, admodum liberaliter tribuit; nec enim solum prioris Pontificis de ordine nostro iudicia & acta, firma rataque voluit esse; verum etiam eumdem ordinem nouis insuper ipse testimonijs atque decretis ornauit. Cuius rei publica diplomata exstant verbis amplissimis.

D

Magistratu sese abdicare conatur Ignatius. Cap. XX.

His ce rebus ita peractis, cùm satis in præsentia communi rei consultum esse videretur; Ignatius qua erat humilitate, vigiliam suam alteri tradere, seque Generalatu omnino abdicare constituit. Igitur Patribus quotquot communis rei cómodo potuit, Romam euocatis; cùm in consilium conuenissent; ne, vt olim, sibi fortè coram dicenti reclamaretur, per epistolã disertis verbis exposuit, se, qui vitia nosset sua, & initio inuitum, atque adeò coactum, Societatis gubernacula recepisse; & nunc grauiore etiam valetudine ętateque, multo minus idoneũ esse tanto muneri. proinde per Christi Domini sanguinem petere atq; obtestari sese, vt sine vllo sui respectu, cõmuni vtilitati prospiciant, & quamprimùm sibi sufficiant virum & animo & corpore firmiorem. Id quò liberius faciatis, inquit, Ego in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, vnius Dei ac creatoris mei, depono Generalatum simpliciter & absolutè, meque abdico hoc munere, priuoque; & omnibus animæ meæ viribus obsecro tum professos omnes, tum si quos professi adhibere ad hanc deliberationẽ volent, vt huic meo tam iusto desiderio faueant, piamque oblationem libenter admittant. Hac epistola recitata, magnus animorum motus est factus, cùm partim viri modestiam ac submissionem satis admirari non possent, partim etiam prose quisque metueret, ne quis alius fortassis Ignatij voluntati assentiretur. Verùm vt ad suffragia ventum est, idem planè consensus omnium in eo retinendo exstitit, qui olim fuerat in eligendo: & enixè petenti, præcisè negatum. Denique per internuntium iussus Ignatius alia omnia cogitare: etenim se quidlibet potius, quàm alium gubernatorem ipso viuente passuros. Atque hæc communiter. dimisso deinde cœtu, priuatim singuli cum eodem expostulare, quòd ab inceptis desistere, quòd vixdum constitutam Societatem, omnique custodia egentẽ, quasi durus pater teneram adhuc filiam deserere conaretur. Pergeret porrò, & publicam rẽ ordinaret, legesq; perscriberet: Deum, cuius manus alligata non sit, in posterum quoq;, sicut antea, pijs ipsius conatibus adfuturum. Itaque Ignatius, quamquam inuitus, & religiosæ quietis, vitæque priuatæ auidissimus, tamen ne minus dicto audiens videretur esse, Patrum auctoritati ac precibus denique cessit, seque ad institutum opus legum scribendarum quàm diligentissimè retulit. Ac primùm, vnius Dei gloria, saluteque animorum sibi proposita, Societatem vniuersam, quò facilius administratio tota constaret, certas diuisit in classes: prouiditque quãtum ingenio & cogitatione assequi valuit, cùm vt cæteris vitijs, tum verò vt ambitioni & auaritiæ, quæ duæ perniciosissimæ sunt mortalium pestes, omninò obstrueretur aditus: veræque humilitati & paupertati, quàm maximus & maximè diuturnus honos ab omnibus haberetur. Ad hæc, rationem Præpositi Generalis creandi, necnon priuatam ac publicam disciplinã, quæque alia cœtibus hominũ regendis vsui solent esse, præscripsit. Nec modò maiora, sed minora quoque ministeria curationesve, certis legibus ac præceptis quàm accuratissimè persecutus est. Has deinde leges, quamquam longo tempore, summaque cura elaboratas & conditas, non tamen continuò pertulit, sed per idoneos homines tota Societate promulgandas curauit, vt vsu ipso, & magistra rerum experientia probaretur, satis ne ad Societatis propositum, atque ad Apostolicam instituti formulam conuenirent, neque ante ratas fixasque voluit esse, quàm in proximo conuentu Patrum tota re agitata & planè perspecta, legitimè sancirentur. ijsdemque Patribus deinceps addendi, moderandi, immutandi, ac demendi prout expedire videretur in Domino, plenum ius ac liberam potestatem reliquit.

E

F

A

Societati in Hispania valde laboranti succurrit.

Cap. XXI.

PER idem tempus Societas, videlicet ne lætiore successu intumesceret, vel ad otium ignauiamque delaberetur, varijs in Europæ regionibus diuino permissu vehemẽter exercebatur, idque partim ab inuidis & obtrectatoribus, partim etiam ab ijs, qui temporibus ita periculosis tã insolitam concionum frequentiam, tam assiduam Sacramentorũ administrationem, & reliqua instituti nostri munera, genusque doctrinæ suspectum haberent. Quo in numero in alijs prouincijs alij, sed in Hispania vel acerrimus nostrorum insectator exstitit Ioãnes Siliceus Archiepiscopus Toletanus.
Is cùm à cæteris Societatis nostræ ministerijs valde abhorreret; tum Exercitiorum spiritualium, quibus nostri eo tempore vel maximè in erudiendis hominibus vtebantur,
B nomen ipsum pati non poterat. Compluti verò, in sua diœcesi, piorum ciuium liberalitate Collegium Societatis IESV repente excitatũ, quò academia illa pæne tota conflueret, ita ægrè ferebat, vt de nostris è sua ditione pellendis, toto animo dies noctesque cogitaret. Sed cùm in ipsos palam impetum facere vereretur, partim spectata vitę innocentia, partim etiam virorum principum gratia, & summi (quod caput est) Pontificis auctoritate subnixos; iracundiæ suæ fulmina in populares suos, familiares nostros, apertè contorquet. Ac primùm, quod è suo clero complures nostra disciplina ac meditationibus imbutos esse cognouerat; edicto minaci, iuris in Ecclesia Toletana dicundi potestate priuat sacerdotes eos, qui è nostra formula spiritualibus exercitationibus operam dedissent. deinde, pręsenti anathematis pœna proposita, vetat in academia Complutensi omnino quemquam à nostris hominibus Ecclesiæ sacramenta suscipere.
Quæ res, vtpote insigni infamia, varios illicò rumores hominum Hispania pæne tota commouit: cùm alij nostrorum acta, mores, instituta defenderent; alij contra, non sine graui aliqua certaque ratione tantum Antistitem ita de Societate statuisse disputarent. Nostri, quamuis Dei clementia, & conscientiæ testimonio freti, re tamen tam atroci, tamque inopinata perculsi, angebantur animo; neque tam ignominia sua, quã Ecclesiæ damno permouebantur, quod ex tanta hominum alienatione, tantisque calumnijs imminere necessariò videbatur. Itaque cùm obsecrationibus & sacrificijs, & voluntaria corporum castigatione cæleste numen de more propitiassent; per communes amicos
C Archiepiscopum docent, nihil ab se vel contra Ecclesiæ rẽ, vel contra ipsius Archiepiscopi dignatatẽ esse cõmissum, cur in rebus diuinis occupati, & nihil nisi Dei gloriam, & proximorũ salutem ex Apostolica auctoritate quærẽtes, tantis iniurijs affici, præsertim indicta caussa, debuerint. Si quid secus ab inimicis ad eum delatum sit, se ad purganda crimina, atque ad omnẽ satisfactionem in Domino paratos esse: tantũ ab eo suppliciter petere, vti conceptã iram, ad caussam vsque cognitã, pro sua sapientia ac pietate sustineat. Cũ ille nihil idcirco de acerbitate remitteret, satisque appareret, nostri nominis odiũ altius in eius animo insedisse, quàm vt euelli, aut mitigari vlla ratione posset; Ignatij voluntatem atque consilium per litteras quàm primùm exquirunt. Ille, circumspectis rebus omnibus, Deumque per se suosque enixè precatus, vt ea res ad ipsius gloriam, salutemque animarũ, bene ac feliciter eueniret; sine vlla dubitatione, si Archiepiscopus in incæpto persistat, iubet nostros ad consilium Regium prouocare; litteras Apostolicas proferre: Societatis caussam cum Christi causa coniunctam æquè moderatè ac fortiter agere. ipse interea ad Pontificem adit supplex; Archiepiscopi factum exponit, summi tribunalis opem & auctoritatem implorat, sine vlla tamen grauiore querimonia vel exaggeratione verborum. Ac nostri quoque in Hispania ex Ignatij præcepto rem ad consilium deferunt: Pontificia diplomata, & iura Societatis legitima ostendunt: obseptum sibi aditum ad proximos adiuuandos expostulant. Quæ cùm nulla ipsorum culpa ab Archiepiscopo acta esse cõstaret: eum denique exitum habuit res, vt & Regij consilij decreto, & acri Pontificis obiurgatione, Archiepiscopus edicta sua reuocare, nostrosque omni molestia atque ignominia liberare coactus sit. Quæ res læ-

titiam bonis omnibus attulit eò maiorem, quò magis de nostrâ existimatione ac fama soliciti fuerant. Atque haud ita multo post; Archiepiscopo vita functo, nostri à Toletana ciuitate benignè inuitati, & in ijs ipsis ædibus publicè collocati sunt, quas idē Archiepiscopus paulo ante clericis quibusdam ædificauerat. vt ab ijs qui diuinam prouidentiam ex rerum humanarum euentis obseruāt, non sine caussa animaduersum fuerit, omnes tanti Præsulis in Societatē impetus & conatus eò denique recidisse, vt cùm maximè nostros, opinionis errore deceptus, ex vniuersa Hispania pulsos cuperet, tūc ipsum in sua Toletana metropoli domū illis exstrueret, ornaretque. Eiusmodi fuit igitur Hispaniensis illius procellæ transitus. Ac pari felicitate in alijs quoque prouincijs coortæ in nos tempestates, Ignatij lenitate prudentiaque sedatæ sunt: ac Dei beneficio vbique fere Societas maiora in dies incrementa capiebat. D

De Iulij III. obitu; & de Marcelli II. in Ignatium nostrosque beneuolentia. Cap. XXII.

NTER hæc Iulius annò Pōtificatus quinto demoritur: cui Marcellus Ceruinus Politianus ingēti bonorum omnium gaudio suffectus est. quidquid enim erat spei de publicis rebus, id pæne totum eius Pontificatus annis vulgo despondetant. Ad hunc Ignatius pro veteri familiaritate cùm adorandi & gratulandi caussa venisset; arctè amplexatus hominem Pontifex, & suauissimè exosculatus, multa cum eo inambulans de fidei Christianę propagatione, deque restituenda Ecclesiastica disciplina seriò contulit: atque ob idipsum nonnullos ab eo petijt viros, quos haberet apud se consilij caussa. Cæterùm in primis dilexit Iacobum Lainem, & Martinum Olauium, quorum videlicet vtriusque virtutem ac sapientiam optimè nouerat. nam de Francisco Xauerio, cuius fama, rebusque gestis valde permouebatur, iam ante exorauerat; vt illū omnino Romam ex India reuocaret: quòd tanti viri videndi, ruēdique in eius amplexum miro quodam desiderio teneretur. quinetiam nostros quotquot ea tēpestate Romæ versabantur, ad se in palatium adduci iusserat: quòd hasce copiolas recensere, & singulos coram quasi bonus Imperator milites vellet inspicere. denique multis de nostra Societate verbis vltro citroque habitis: Tu bellatores (inquit Pontifex) conscice; nos vtemur. Cùm ab eo congressu, alijsque deinde colloquijs lætus admodum discessisset Ignatius, & optima spe Societatem impleßet, breui ea lætitia cunctis euanuit. siquidem Marcellus altero & vicesimo die quàm Pontifex declaratus fuerat, febri extinctus; ingenti omnium luctu Christianā rempublicam orbā ac debilitatam reliquit. E F

Ignatij obitus. Cap. XXIII.

VCCESSIT Marcello Paulus eo nomine quartus, qui cùm propter nonnullas interpositas offensiones acerrimus nostri ordinis inimicus fore putaretur, hominum opinionem longè fefellit. Nam & in Ignatium ipsum, cunctis admirantibus, perhonorificum sese præbuit; & Societatem multis rebus decorauit, auxitque: & nostrorū hominum opera maximis in rebus Ecclesiæ plurimum vsus est: & de fundando collegio seu academia, quam in Vrbe Ignatius magno reipublicæ Christianæ bono instituerat, seriò cogitauit. Hunc Pontificem inter & Philippum Catholicum Regem exorto graui & periculoso bello, quod breui deinde compositum est; cunctā misceri; compleri armatis Vrbs; tympanorum, ac tormentorum horrifico strepitu omnia personare; pacis artibus parum admodum loci esse. Quocirca Ignatius pertæsus temporum, & Societatis rebus vtcumque compositis, contemplandi studio secessit in villam, quam non longè ab æde sanctæ Balbinæ, ad Thermas Antonianas, in vsum præcipuè Romani Collegij, amicorum benignitate nuper exstruxerat. Ibi, vel tectorio noui operis malè acceptus, vel vrgente iam senio, lethalem in febrē incidit; sic (vt cū eius intima vreretur præcordia, nullus in facie pallor, nulla in toto corpore signa mortis existe-

A tis existerent. tantùm insolita quędam lassitudo in membris ac motu apparebat. Itaque domum relatus, in lectulo collocatur. accersiti confestim medici bono animo iubent nostros esse. At ille cùm sibi vltimũ diem instare sentiret, mirantibus cæteris, misit qui à summo Pontifice sibi decedenti salutarem expiationem & indulgentiam ritu catholico precaretur. deinde cùm ad multam noctem de more vigilasset, quinetiam nonnulla cum domesticis in rẽ Collegij trãsegisset; sopori se dedit: itemque qui aderant, cubitum discessere, nihil admodum periculi suspicantes. at ecce manè postridie duo è fratribus, eius vitæ quotidianæ administri cubiculum visendi Patris caussa introeunt; ad lectulum sensim accedunt, ac præter omnium opinionem vitali spiritu pæne defectum offendunt. Accurritur illicò ad socios. alij ad medicum aduolant: alij interea ad resocillandas vires (vt assolet) iusculum porrigunt: quibus ille cùm nihil iam opus esse dixisset, IESVM intermortuis vocibus identidem appellans; placidissimè efflauit animam hora post solis ortum prima, feria sexta, pridie Kalendas Augusti, anno post CHRISTVM natum MDLVI. Qui verò ad Pontificem pridie sub vesperam fuerat destinatus, quòd nihil tale metueret, re in proximam lucem dilata, cùm quod volebat, statim impetrasset libente Pontifice, & verbis amicissimis Ignatium prosequente; grauiter deinde semet incusans, tempori non occurrit. Defuncti corpus tum inspiciendi, tum exenterandi caussa dissectum, summam viri abstinentiam & sobrietatem liquidò cóprobauit. siquidem & stomachus, venterque prorsus inanis, & præ siccitate diuturna mirè

B contractus apparuit: & iecur ea ipsa de caussa ita obduratum aridumque, vt pæne lapidesceret. Sanè Realdus Columbus, egregius ea tempestate sector, qui aperiendo interfuit, in hepatis vena, quæ Porta dicitur, lapides tres sese inuenisse testatur in suo de Anatomia libro. vt pro miraculo non leui habitum sit, vitalibus adeò affectis, ac propemodum exustis, hominem tamdiu viuere potuisse, præsertim hilari semper eodemque vultu exsequentem Præpositi Generalis officia & munera. Mortuus est autem anno ætatis quinto & sexagesimo, suæ conuersionis fermè trigesimo quinto, confirmatæ verò Societatis sextodecimo. quam ille tam exiguo temporis interuallo tam longè latéque propagatam reliquit; vt iam tum ab ipso constitutæ numerarentur prouinciæ duodecim, & in ijs varia nostrorum domicilia fere centum. Vulgata eius morte, ingens có festim hominum concursus visendi caussa domum est factus, atque hi manus, hi pedes certatim exosculari: alij rosaria quæ vocantur, applicare corpori, multi etiam pilei, vestiumve, quibus vti consueuerat, frustulum aliquod enixè rogare: quibus tamen modestiæ gratia nihil à nostris est datum. Corpus in eodem cubiculo vbi exspirauerat, biduo fermè seruatum, sabbato sub vesperam inclusum arcæ, post exsequias mira populi frequentia celebratas, in templo nostro ad dextrum latus aræ maximæ humatum est. ac statim præsentem opem ex Ignatij patrocinio nostri sensere. Non

C enim, vt multi putarant, orba tali parente Societas mœrori se dedit, aut concidit: quinimo stetere animis Patres; perque omnes ordines insolita quædam suauitas spiritus, & mentium vigor ad subeundos CHRISTI caussa labores, & cœpta strenuè promouenda peruasit.

LIBRI SECVNDI FINIS.

IGNATII VITAE
LIBER TERTIVS.

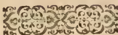

Actenus Ignatij toto vitæ curſu propoſito, nunc præcipua quædam de ipſius factis, dictis ac moribus, & quidem quo magis in promptu ſint, per ſpecies exſequemur. Ac primùm de ſtudio precandi meditandique, qua laude in primis Ignatius floruit.

De orandi aßiduitate, & ſtudio pietatis.

Caput I.

Nitio conuerſionis, vt ante diximus, precandi contem- B
plandique cauſſa magnam ſibi vim intulit, partim in re-
rum caducarum, quibus aſſueuerat, vitanda recordatione;
partim etiam in ſcrupulorum moleſtijs abigendis. Proce-
dente deinde tempore, cùm magis in dies à contagione
corporis, Deo adiutore, ſe abſtraxiſſet, tantam eius generis
facultatem adeptus eſt, non modò vt è cæli, ſiderumque
aſpectu, quo maximè capiebatur, ſed etiã vt ex intuitu flo-
ris, aut herbę, aut leuiſſimę cuiuslibet rei, confeſtim in Dei
cogitationem amoremque ſuauiſſimè raperetur. Idque
noſtris hominibus cupiebat eſſe familiariſſimum, vt in ſingulis creatis rebus, quo-
ad eius fieri poſſet, creatoris potentiam, ſapientiam, bonitatem agnoſcerent. Eoſdem
monebat, vt contra quotidianas dæmonum inſidias, ne circumuenti repente in frau-
dem inducerentur; vel inſtructo, quod aiunt, agmine ſemper incederent, vel
certè diſſipatis in varias curas & negotia viribus animi tamquam receptui cane-
rent ſtatis horis diei; & in ſemet ipſi deſcenderent, ſuaque omnia dicta, facta, cogita-
ta, coram Deo quàm diligentiſſimè reputarent, adhibito etiam monitore, ſi opus eſ-
ſet, vel memoriæ, vel etiam notitiæ cauſſa: denique omnia probè contemplati, contra F
id vitium maximè pugnam capeſſerent, quo vitio ſe præcipuè vrgeri & laborare ſenti-
rent; nec ante deſiſterent, quàm Deo duce debellatum eſſet. Sanè ipſe, quamquam ſe ha-
bebat ſemper in poteſtate, & ex diui Bernardi præcepto, non ſe rebus tradere, ſed com
modare conſueuerat; tamen, qua erat diligentia, in ſingulas horas vltrò inquirebat in
ſe: idque, propter diuturnam exercitationem, nullo negotio; magiſque ac magis in ſpi-
ritu proficere nitebatur, diem cum die, vt ſupra diximus, hebdomadam cum hebdo-
mada conferens: qui curſus ad candorem animi ac perfectionem certiſſimus eſt. neque
id ſolùm, ſed etiam ſtatis quotidie temporibus, erepto ex ſummis occupationibus o-
tio, contemplationi vacabat. quam ad rem aliquoties à domeſticis clam obſeruatus eſt
hoc maximè modo ſe comparans. Vt enim ſuperiorem aſcenderat ædium partem, vn-
de liber eſſet proſpectus ad ſidera: ſtabat aliquantiſper oculis in cęlum defixis: tum pro
uolutus in genua, totius huiuſce pulchritudinis conditorem ſuppliciter adorabat; de-
inde propter imbecillitatem, humili ſcabello ſimul atque conſediſſet, continuò ex ocu
lis vberes lacrymarum riuuli profluebant; idque nullo prorſus vel ſingultu, vel ſtrepi-
tu. Atque in hunc fere modum, æquè animo & corpore immotus, excipiebat diuini lu-
minis radios; ac patri cæleſti mira quadam ſpiritus dulcedine iungebatur. Neque verò
ad beatos hoſce cógreſſus, tantummodo ſub orationis horã componebat ille ſeſe, verũ
in perpetua quadã erat vigilia contra omnes rerum mortaliũ illecebras, & otioſam men
tis euagationẽ. nec minus accuratè animum ab omni labe tuebatur, quàm qui pretioſis
ornati veſtibus, via lutulenta coguntur incedere. intenta erat cuſtodia ſenſuum; quoti
diana

A diaria cuiuslibet omissionis confessio; iugis recordatio beneficiorum Dei: in aliorum factis dictisque interpretandis nulla temeritas. denique summa obseruabat cura quidquid ad Christi gratiam vel tuendam, vel augendam quoquo modo pertinere intelligeret. Mortalium rerum curas, ac præcipuè quæ ad affines cognatosve pertinerent, omninò refugit, illud Apostoli dictum reputans apud se: Nemo militans Deo implicat se negotijs sæcularibus. Erat ei proneptis ex fratre, virgo, quæ deinde Ioanni Borgiæ nupsit hodie Philippi Regis apud Cæsarem legato. de hac in matrimonio collocanda cùm ad eum subinde referretur; totam ille rem semper ad cognatos reiecit, nec adduci vmquam potuit, vt vel minimam eius negotij partem attingeret. Oranti aliquãdo per hyemé clauso cubiculo, allatas è Guipuzcoa litteras ianitor festinè reddidit; ratus gratissimas fore, quòd nimirum longo & locorum & temporum interuallo afferrentur. at ille fasciculum, vt erat ligatus, illicò in ignem abiecit, re ipsa ianitorem admonens, qui sese cælesti militiæ addixerit, huic esse mortalia negligenda. Peregrinis hominibus, conditionem, ipso interprete (quòd multum apud principes auctoritate valeret) in aula quærentibus, negabat sibi nisi cum summi Regis aula rem esse: ad eam si aditum optarent, daturum se operam, quantum labore ac precibus assequi posset, vt essent in intimis Regis amicis ac familiaribus. quo responso vulgato, minus multi iam

B in eo genere molestiam illi exhibebant. Nihil maioris momenti aggrediebatur vmquam, nisi attentè consulto ac propitiato Deo. nec vllum quamuis leue religionis obibat officium, quin eius animi ardor, ex toto corporis habitu, ac præsertim ex fronte atque oculis emicaret. ex quo facilè existimari potest, qualem ille se in horaria precatione psalmisque, & in sacrificio Missæ præstiterit. Sanè, cùm initio sacerdotij, in medio Lateranensi templo, Christi natalitia celebraret ad aram sacris Apostolorũ Petri, Pauli, & Andreæ reliquijs inclytã, tanta est repente spiritus dulcedine delibutus, vt inter diuinam rem peragendã lacrymas tenere nulla vmquam ratione potuerit. Quo tã insolito spectaculo commotus è circũfusa multitudine quidam, ac rem longè secus interpretatus, Francisco deinde Stratæ Ignatij administro in aurem insusurrans: Facinorosum nempe virum, inquit, sacerdotem istum tuum, & omnibus flagitijs coopertum, qui conscientiæ stimulis agitatus, crimina sua toto pæne sacro defleuerit. Visionum præterea exstat libellus, ac luminum, quæ illi fermè sacrificãti obuenere, quo maximè tempore Societatem ordinabat: quas visiones ipsemet pietatis & memoriæ caussa in ephemeridem retulit. Eum libellum qui attentius legat, clarè perspiciat, qua præparatione, quo spiritu ad Sacramentum altaris accedere consueuerit. Septem etiam Vrbis templa, & religione & Pontificũ indulgentijs celeberrima, certis anni temporibus diligenter & castè visebat pedes, & quidem per hyemem lacernatus, haud sine mãtelo: nec vlla corporis lassitudine, aut cæteros exemplo suo destitui, aut se tantorum bono-

C rum communione fraudari patiebatur. Piacularia verò grana quæ dicuntur, & cereas agni cælestis effigies, pictasque Sanctorum icunculas, & alia id genus quæ ab impijs irridentur, ita studiosè tuebatur, & caras habebat, vt in eius scrinio post mortem nihil fere aliud apparuerit. Pro Ecclesia catholica, ac nominatim pro Christianis Regibus atque principibus, quotidie ardenter orabat: pro summo verò Pontifice numquam sine vberrimis lacrymis. Et quoniam denuo lacrymarum incidit mẽtio: non omittenda videtur hoc loco res memoratu digna. In cæteris ornamentis ac beneficijs, donum etiã lacrymarum Ignatius à Christo Domino acceperat, sic, vt in singulas preces illicò fletus erumperet. quæ consuetudine eò denique adductus est, vti propter acrimoniam humoris paulatim exesa luminis vi, aciem oculorum pæne amiserit. hac ille iactura, quod ad ipsum priuatim attinebat, non sanè mouebatur: quin immo triumphabat se in obsequio Christi oculos perdere. Sed quoniam id fieri sine magno communis rei detrimento non poterat; suorum præsertim accedente impulsu, precari Dominum instititit, vt sibi liceret interdum à lacrymis temperare. nec frustra. si quidem ex eo tempore tantum in lacrymas ius & arbitrium obtinuit, vt earum quasi habenas, prout vellet, adduceret idem atque remitteret. Quæ res cuipiam fortasse veritatis fidem excedere videatur: sed nobis vtique in tam recenti memoria mentiendi caussa non est.

Quod eius fuerit de perfectione iudicium.

Cap. II.

C licet precationi vsque adeò deditus esset, tamen eo studio,se vel à publica re administranda, vel à caritatis cæterarumque virtutũ officijs minimè patiebatur abduci,& quamquam certum vnicuique spatium temporis quotidie necessarium esse dicebat ad se colligendum, viresque diuinitus impetrandas;tamen eos non ita laudabat,qui dulcedine solitudinis,& diuinæ familiaritatis illecti,in arenam descendere,& sua primùm vitia euellere, deinde etiam proximos adiuuare negligerent.quinimmo,pluribus doctus experimentis,aiebat,qui minus in eo genere sibi temperant, eorũ plerosque(nisi periti cuiuspiam ductum sequantur, vel præcipuo Dei fulciantur auxilio)partim dæmonum illusionibus obnoxios esse, partim etiam contumaces,& sibi placentes,& in sua sententia mirè obstinatos ac peruicaces euadere:qua peste nulla propemodum esset hominum cœtibus capitalior.itaque suorum ille profectum, non tam ex continuata precatione,vel diuturno secessu,quàm è solidæ virtutis officijs, ac præsertim ex mansuetudine atque animi æquitate spectabat.Cùm è familiaribus nescio quis, fratrem præstanti religioni collaudans,ad Ignatium cum admiratione dixisset:En hominem iugiter precationi vacantem:immò verò,mutata voce,en,inquit Ignatius,hominem sibimet acriter imperantem.Aliũ quempiam,quòd stomachosior esset natura, & subinde in amara verba prorumperet,sese fratrum consuetudini alieno tempore subtrahentem,Ignatius blandè compellans:Quin te,inquit,statutis horis in fratrum consuetudinem das?cùm ille iracundiã naturæ,bilemque prætenderet; Næ tu vehementer erras,ait Ignatius:etenim hæc & huiusmodi vitia,non fugiendo,sed resistendo vincuntur.Denique licet piæ precationis laude præcelleret ipse,vt dictum est, semper tamen spiritum,quem vocant mortificationis,spiritui speculationis antetulit.nam vt in eloquentiæ studio, cùm & ars, & vsus ipse sit necessarius,longè plus tamen à sapientibus viris vsui quàm præceptioni tribuitur; sic in parandis virtutibus cùm & commẽtatio, & actio requirantur;multo plus tamen agendo & pugnando,quàm speculando vel cogitando proficitur.

De caritate ipsius in Deum.

Cap. III.

Aritate in Deum fuit,quanta par est eum esse,qui ipsius Dei gratia rebus humanis nuntium sponte remiserit. neque solum eatenus Dominum amabat, vt præ illo reliqua omnia nihili duceret, quæ virtutis huiusce præcipua est pars;verùm inerat in amore voluptas mira: prorsus vt quantislibet pressus curis, ac molestijs fatigatus, in vnius Dei recordatione,& quasi amplexu,per summam delectationem acquiesceret.Christvm verò Dominum ac liberatorem videndi sicuti est,tanta flagrabat cupiditate,vt eam ipsam ob rem solui corporis vinculis vehementius in dies optaret. Itaque si quando grauiorem incidisset in morbum;concepta migrãdi spe,abstrahebatur illicò à sensibus non sine magno valetudinis detrimento; quocirca mentem à cœlestibus rebus interim auocare etiam atque etiam iubebatur à medicis.& quoniam acerbissima Christi mors pro salute humani generis obita Ignatio semper obuersabatur;vicissim ille pro Christo per summos cruciatus quotidie cupiebat emori millies. Quoties verò ingesta in illum conuitia & ludibria reputaret apud se; non modò rei atrocitate permouebatur vt multi,sed etiam accendebatur generoso quodam imitandi studio; atque in semetipsum quasi tanti sceleris auctorem acerrimè exardescebat: ac nisi eum cohibuisset existimationis ratio propter salutem aliorum, simulata

A simulata dementia, ad plebem in se concitandam, nudus onustusque cornibus, aut alio fœdo corporis habitu prodire non dubitasset in publicum; & incessentes cœno vel stercore pueros, vocesque improbas, & sputa, & omnes alias insanæ multitudinis contumelias libētissimè pertulisset. Sed quoniā eiusmodi nulla se dabat occasio; certè quod erat proximū sedulò faciebat, vt immortalia Domini beneficia in se, memoria coleret sempiterna; & in eiusdem vel indaganda voluntate, vel gloria quærenda, suas omnes curas cogitationesque consumeret. cuius rei vel hoc satis magno argumento sit. Inter ipsam negotiorum molem perditas meretriculas tanto studio conabatur ab impuritate auocare, vt si qua ex ijs resipisceret, seque intra pudicitiæ septa recipere vellet; grandis iam natu vir, & Præpositus Generalis, antecedere ipsemet, ac perductoris quodammodo munere fungi, Christi caussa nō erubesceret. In quo cùm admoneretur à quibusdam, frustra tempus ac laborem insumi, quippe insanabiles esse eiusmodi fœminas, ac licet in præsentia pænitentiam ostenderent, breui tamen ad ingenium redituras: Ego verò, inquit ille, cuiuslibet istarum, vnius dumtaxat noctis impedisse flagitia & iniurias in Deum, omnis operæ ac vigilantiæ pretium duxerim.

De caritate in proximos. Cap. IV.

B EX hoc tam incenso in Deum amore, egregia nimirum illa caritas in homines redundabat. quos quoniā pretioso eiusdem sanguine redēptos, ac proinde carissimos illi sciebat esse, quidquid in Deum non poterat nullius egentem rei, omne id, ipsius gratia in proximos cōferebat. Vt primùm è peccatorum cœno emersit, confestim ad cæteros ex eodem cœno extrahendos incubuit. atque ob id ipsum (vti supra dictum est) ingenti labore & incommodo litteris operam dedit; & in Societate instituenda nihil spectauit aliud, nisi vt errantes animos ad rectum salutis iter omni ratione reduceret. Barcinone, cùm in grammaticæ studio versaretur, eodemque tempore, animorum quoque salutem acerrimè procuraret; virginum quoddam collegium, cuius nomen consultò reticeo, soluta admodū disciplina corruptisque moribus, ad veterem sanctimoniam ac sobrietatem omni studio reuocare nitebatur; suadebatque illis præcipuè frequentem vsum sacræ Confessionis, & Eucharistiæ. Quam ad rem, temporibus illis insolitam, quò facilius eas adduceret, præire ipsemet illis palam decreuit, adhibito ad id Puialto sacerdote; quo ipse ad confessiones vtebatur, spectatæ virtutis ac sanctitatis viro. Igitur ex eius manu corpus Domini cùm subinde sumpsisset, fœminis ex odæo spectantibus; tam præclaro exemplo & assiduis hortationibus incitatæ, plerę que ad salutarem pænitentiam officiumque traductæ sunt. quod nefarij quidam amatores

C vbi sensēre, aditumque sibi ad optata flagitia magis in dies obseptum videre; in extremam efferati rabiem, Ignatium & Puialtum ex insidijs adoriri constituunt: ac die quodam è templo redeuntem vtrumque fustibus ita malè acceperunt, vt Puialtus paulo post è vulnerum dolore sit mortuus: Ignatius verò dies aliquot in lecto iacuerit. sed vixdum receptis viribus, nec alterius nece, nec suo malo perterritus, ad instituta caritatis officia redijt alacer. cumque eum vulgo monerent, ac per Deum obtestarentur amici, ne denuò in capitis discrimen daret sese: Quid mihi optatius, inquit ille, quā pro Christo Domino, meisque proximis emori? Parisijs, amicum à turpi cuiusdam fœminæ consuetudine frustra sæpe reuocare conatus, cuius ille flagitij caussa vicum subinde petebat, non longè ab vrbe positum, denique egressus hominis & itinera dissimulanter explorans, deterrendi eius consilium tale commentus est. Stagnum erat propter viam qua transeundum erat illi de more; eò maturè præuertens Ignatius, tempestate perfrigida sese nudus aquis collo tenus immersit; ibique salutares amico tetendit insidias. nam vt appropinquantem aspexit, Deum precatus vt ea res vtrique feliciter eueniret, horribili repente in aduersum intonuit voce; Quò, quò miserrime properas? non intelligis in quanto versere periculo? nonne intentum in te diuinæ iustitiæ gladium vides? Perge porro, perge nefariam istam explere libidinem. Ego me hic tādiu tua caussa macerabo, quoad cælestes iras meo malo auertam abs te. At ille subita voce perculsus, atque ad Ignatij aspectum veluti deprehensus, obstupuit: demiratusque caritatem viri, nec dubio pudore concepto, retulit pedem, & in posterum Deo

adiuuante sese ab illa pestifera familiaritate continuit. Alius quidam Ignatij alumnus, praestanti vir ingenio, magnos in virtute processus effecerat, ac deinde (quae humana fragilitas est) labore victus, daemone solicitante, circumspiciebat fugam. quod vbi sensit Ignatius, varijs ad eum retinendum hortationibus monitisque incassum adhibitis, eò denique descendit, vt pro discipuli sanitate totum triduum omni cibo potuque abstineret, precesque cum lacrymis ad superos funderet, qua poena, tamquam remedio, lãguenti animo applicito, resipuit ille, suumque errorem gemebũdus agnouit; ac deinde in suscepto genere vitae cum laude perstitit. Parisijs, vt antea dictum est, deposita pecunia fraudatus à contubernali, sic, vt ad sese alendum stipem emendicare deinde cogeretur magno studiorum detrimento; non modò iratus amico non est, verùm etiam insigni beneficio rependit iniuriam. Cùm enim fraudator ille postea Hispaniam repetens, graui morbo ex itinere implicitus, Rhotomagi substitisset (quae vrbs tridui fermè iter distat Lutetia) ingrauescente valetudine paulatim ad omnium rerum inopiam est redactus, cumque vt ignotus in alieno solo, spem nullam subsidij cerneret, licet praeterita meminisset, ac praeclarè sibi esse conscius, quàm malè de Ignatio meritus fuisset; tamen tantam opinionem de eximia viri bonitate conceperat, vt non dubitauerit illum de suo casu per litteras facere certiorem: & aliquid opis ab eo suppliciter petere. Tum Ignatius, quasi haereditas aliqua sibi obuenisset, sic alacer nulla interposita mora se in viam dat; Deum pro amici salute etiam atque etiam obsecrans: quinetiam (quod longè mirabilius est) ad propitiandum illi numen, iter illud totum pedibus nullo prorsus cibo potuque, ingenti celeritate confecit. Vrbem ingressus, conquisitum hominem amicissimè inuisit, affectum semianimemque sedulo ministerio recreauit. atque vbi morbo leuatus est, litteras ei commendatitias ad amicos in Hispaniam dedit; & mendicato ab se viatico instructum in nauem imposuit, cùm ille simul pudore gaudioque confusus, dexteram Ignatij tenens, Deum superosque omnes inuocaret ad gratiam illi pro se referendam, satisque mirari non posset, senescente iam mundo, tantum caritatis exemplum in terris exsistere. Per idem studiorum tempus, tametsi multum de spirituali functione remiserat, numquam tamen potuit se continere quominus ereptum ex litterarijs occupationibus quotidie tempus aliquod in proximorum salute consumeret. itaque & condiscipulos ad virtutem ac pietatem ex occasione incitabat: & ex collatitia pecunia multorum subleuabat inopiã, & aegrotos visendo recreandoque humanissimè solabatur. In ijs cùm ad quemdam adijsset, graui & contagioso vlcere laborantem: & ministrandi caussa, vt fit, decumbentem subinde attrectasset: in discessu metus Ignatium subijt, ne ex eo contactu dextera pestilentiam contraxisset: quae suspicio cùm solicitaret hominem vehementius, eumque ab huiusmodi caritatis officio in posterum auocaret: ille cognita fraude confestim in semetipsum exarsit: dexteramque in os identidem inserens, increpuit vltro: Qui de vna manu tam anxius es, quid vniuerso corpori facies? Aque hac fortitudine & praesentem depulit metum, & ad eadem porro exsequenda pietatis opera sese vegetum atque hilarem praestitit. Atque hanc aegrotos adiuuandi consuetudinem non modò priuatus, vbicumque terrarum fuit, verùm etiam Societati Praepositus diligentissimè tenuit. Nam è nostris vt quisque in morbum inciderat, cuiuslibet esset ordinis, & extemplò acciri medicum imperabat, ac nihil prorsus omitti eorum, quae is praescripsisset, oppigneratis etiam, diuenditisque, si opus esset, lancibus, stragulisque, & caetera supellectili.. Sanè, cùm ex laicis adiutoribus quidam saeua conflictaretur febri: ad eumque refocillandum delicatiori cibo opus esset, quidquid nummulorum domi erat, denarios tres eam vnam in rem insumi iussit. ac resistenti paulisper obsonatori, nihilque praeterea pecuniae ad caeteros alendos superesse dicenti: Atqui nos quidem, inquit ille, valemus: arido pane contenti esse poterimus. atque ita languenti coemptum obsonium est. Ipsos verò decumbentes inuisebat subinde ipsemet, confirmans vnumquemque verbis planè diuinis atque caelestibus; dabatque operam, vt omni deposita solicitudine, superioribus esse curae se suamque salutem, sine vlla dubitatione sentirent. Homines vel de se ipso priuatim, vel de Societate communiter bene meritos diligentissimè coluit, nullumque in eos neque viuos neque mortuos grati ac memoris animi officium praetermisit. quippe non modò pro ipsorum salute Dominum per se suosque precabatur assiduè: sed etiã, dum viuerent, saepe domum veniebat salutandi caussa, eosdemque adeuntes ad se quanquã alieno tempore, accipiebat in primis hilariter: deq; Societatis progressu, ac rebus

A rebus præsertim Indicis, quarum ipsa longinquitas habet delectationẽ, pergebat amicissimè facere certiores: atque etiam, cùm opus esset, quibus rebus poterat, benignè adiuuabat. Hieronymo quidem Arzio, Hispano doctori (quicum erat ei magna necessitudo) non modò grauiter ægrotanti frequens adsuit ipsemet, sed etiã fidelibus famulis destituto, probos & industriosè Societate viros ministrãdi gratia submisit. Andreas Lipomanus patritius Venetus, quem Trinitatis Priorem appellabãt, vir nõ pietate minus, quàm genere nobilis, Collegio nostrorũ hominũ constituendo Pataulj, opimum sacerdotium eiusdem vrbis addixerat, dimidia tantùm parte vectigalium, sibi quoad viueret reseruata. At verò Ignatius, ne se vinci pateretur officio; patentibus litteris eum vltro perpetuum sacerdotij administratorem declarauit; neque è vectigalibus attigit quidquam, nisi quod ab ipso Priore quotannis ad paucos è nostris alendos per eleemosynam præberetur. quinetiam eius fratris filio pensionem decreuit annuam aureorum ad quadringentos: quam tamen bonus ille Prior nequaquam admisit. ac cæteros item, quorum beneficijs prouocatus esset, eximio quodam studio & obseruantia prosequutus est.

Mansuetudo eiusdem, & comitas. Cap. V.

B

Ab omni fastu & moribus imperiosis vehementer abhorruit. vestigium in eo cõtumaciæ cerneres nullum. &, quod difficillimũ est, lenitatem ita cũ grauitate miscebat, vt neq; facilitas de auctoritate, neq; seueritas quidquam de suauitate detraheret. Parisijs per locum inuitatus à nobili quodã, vellet ne trudiculis ludere (quibus in oblõga mensa per angustũ fornicem, eburnea pila traijcitur) Ego verò ludã, inquit Ignatius. At enim qua sponsione, subijcit ille, qui pecunia careas? Tum Ignatius: Hac sponsione, respondit, vt certo vtique dierũ numero tibi deseruiã: verùm tamẽ, arbitratu tuo, si viceris tu; meo, si superior ipse discessero. Cum ea conditio placuisset: Age sanè. in certamẽ descenditur. cumq; nihil minus calleret Ignatius, diuinitus factũ est, vt in singulos omnino traiectus victor euaderet: subinde exclamante aduersario, se meritò plecti, qui Ignatiũ prouocasset: seque diuinũ iudicium prorsus agnoscere. Peracto deinde certamine, victũ victor ab inanibus curis & occupationibus, in aliquot dies abductum, è spõsione, spiritualibus exercitationibus diligenter excoluit: torpentemq; situ ac delicijs animũ ipsius, ad salutarem Dei metum, æternæque vitæ cogitationem excitauit. Venetijs Patauium pedibus cùm iter haberet,
C domestica, eaque admodũ attrita lacerna ob inopiã indutus, Iacobo Laine comite; pecuarius quidã puer, qui à via non longè armenta pascebat, conspectis eminus peregrinis, ad eos repẽte propius aduolat: habitusq; fortasse nouitate permotus, defixis procaciter in Ignatium oculis, cachinnos tollere, eidemq; licentius cæpit illudere. cumq; Ignatius vultu placido substitisset; conuersus ad eum comes: Quin, ait, acceleras gradum pater, teque istius pueri petulantiæ subtrahis? Immo verò, inquit ille, cur puerum oblata sibi præter spem hac tanta oblectatione fraudemus? Itaq; consulto etiã diutius hæsit in ijsdẽ vestigijs: ac se curiosius intuendũ ridendumq; affatim proteruo adolescentulo præbuit: plus nimirum ex hoc qualicumq; sui contemptu ac ludibrio hauriens voluptatis, quàm alij ex vulgi plausu faustaque acclamatione percipiunt. Atque hunc mansuetudinis tenorem diligenter in omni vita seruauit: ac satis constat, annis ipsis triginta, quibus CHRISTVM sequutus est, neminem prorsus ab eo fuisse non modò contumeliosè tractatum, sed ne appellatum quidem acerbius. Si quid præciperet; roganti erat proprior quàm iubenti. Alloquendi verò eius caussa, nihil erat necesse tempus opportunum, aut molles captare aditus: qualibet adijsses hora, siue corpore melius haberet, siue deterius, prosperis æquè atque aduersis in rebus, & accipiebat benignè, & patienter ad finem vsque sine interpellatione audiebat: ac nullum quamuis infimæ sortis hominem stare coram se, nedum aperto capite patiebatur esse, nec modò ex dẽstinato congressu, verùm etiam ex occursu fortuito, fratres ita lætis intuebatur oculis, vt vel ex hoc, insitã animo in omnes beneuolentiã satis ostenderet. Amicos prӕterea, tum domesticos, tum externos interdũ ad prandiũ aut cœnam, siue, vt appella-

appellabat ipsc,ad pænitentiam inuitabat;nec repudiabat si quis vltro se offerret:quin D
etiã interuenientes cœnæ, vel in ipso iã exitu, nihilominus iubebat accũbere, & frustula panis ipse carpendo,& simulanda appetentia,conuiuium cõsultò extrahebat,quoad nouissimus quisq; sine rubore aut solicitudine, per otiũ absolueret.Si quis ab eo quidpiam,sibi alijsve peteret; vel dabat hilare,verbis etiam , quod aiunt, munus exornans; vel si abnueret,caussas afferebat eiusmodi;vt ille sese contemptum nullo modo existimare posset.ac tanta ipsius erat in eo genere vel efficacitas,vel suauitas,vt qui ad eũ legati à quopiam venerant, cùm id quod volebant,minimè impetrassent, Ignatij rationibus interdum ita victi pacatique discederent,vt vltro ipsi mutata ratione,apud eos à quibus missi fuerant,ipsius caussam pertinacissimè tuerentur.

Grauitas eiusdem,& in custodia disciplinæ seueritas.

Cap. VI.

B hac porrò comitate,quemadmodum austeritas, sic etiam leuitas omnis aberat & ineptiæ.Ita enim cõpositus fuit moribus,vt neq;manum,neque oculum membrumve aliquod E
sine caussa & ratione moueret; & in statu , incessu,accubatione,sessione,decorum teneret.Iam in loquendo fuit adeò consideratus & parcus,vt nullum planè verbum nisi cõsultò ac meditatò proferret.neque figuris vel amplificationibus vtebatur,sed rei gestæ seriem,& rationum momenta sine fuco exponebat.qua simplicitate plus valebat in persuadendo,quàm alij calamistris & lenocinijs.De se ipso,deque suis rebus,nisi necessitas cogeret,vel Dei gloria postularet, nihil dicebat vmquam. ab aliorum verò factis dictisue exquirendis,nisi ad suam curam spectarent, omnino abstinebat.Consueuerat etiam eos reprehendere,qui de soluta Ecclesiæ disciplina,deque emendandis Principum moribus temere disputarent:quam tentationem se fugasse dicebat consideratione extremi iudicij, & eorum quæ tali tempore à semetipso propriè exigenda forent.quæ si pro se quisque reputaret, haud ita facile homines in aliorum vitam inquisituros.Denique tanta inerat in eius sermone prouisio, tarditasque longo vsu parta,vt cùm biliosus ac præferuidus esset natura, pituitosus ob id ipsũ ac lentus haberetur à medicis.Atque hi mores, cum admirabili vitæ sanctitate coniuncti,incredibile est,quantum illi conciliarent venerationis.nam vt quisque intimus erat Ignatio, F
ita suspiciebat eum maximè.Ludouicum quidem Consaluum Lusitanum, qui domus Romanæ minister aliquandiu vixit,magno rerum vsu,magna prudentia virum, dicere solitum accepimus:antequam cum Ignatio coram egisset, præclarè sese vtique de illo existimare solitum,qui tali Societati præesset.at verò, postquam ipso familiariter vsus est;Societatem magnifacere cæpisse,quam Deus tali præside ac moderatore donasset.Iacobus verò Laines,qui proximus ab illo Societatis gubernacula tenuit, cæteriq; Patres, quamuis humanissimè cùm illis Ignatius ageret , tamen eximiam viri virtutem ita reuerebantur,vt bene moratos vel parenti liberos,vel magistro discipulos,adstare diceres.Quod si quando(quod tamen perraro fiebat)rei necessitate coactus, vultum indueret seueriorem,& aliquem increparet asperius;tanta erat vis pódusque verborum,vt contra ne hiscere quidem auderet quisquam.idque præsertim in caussa viri cuiusdam insignis apparuit;qui cùm turbulentior esset, quàm vt eum diutius ferri oporteret;cumque eius animum Ignatius blandis monitis præceptisque nequicquã sanare tentasset;ad extremum oratione conuersa,diuinam testatus iustitiam,ac cœlestis iræ minas intentans,tantum ardorem spiritus præ se tulit,ipsi vt parietes tectaque non dubio motu nutare & concuti viderentur.quo terrore perculsi qui aderant,illicò procumbentes,Dei pacẽ precibus ac votis exposcere.ipse verò qui accusabatur, exanimis ad pedes Ignatij sese confestim abiecit,ac supplex confusa voce, culpæ veniam petijt, seque posthac in officio fore pollicitus est.Continebat autem in disciplina cùm cæteros omnes, tum eos maximè qui vel insigni eruditione, vel generis nobilitate præstãrent:quippe quorum dicta factave ad exemplum in omnes partes valeant plurimum.

Otium

A Otium verò, vt omnium vitiorum fomitem ac seminarium, in primis oderat: itaque
duos tresve rei familiaris adiutores, cùm ad ianuam alieno tempore confabulantes è
superiore loco aspexisset, illicò iussit aceruum lapidum in proximo situm, in summam
ædium contignationem sine cunctatione transferre. eosdem tertio post mense cùm
ibidem iterum otiantes animaduertisset, illam ipsam lapidum congeriem, vt in eumdem
locum referrent vnde asportauerant, imperauit: amicè insuper admonés, nihil in
Dei famulatu periculosius esse desidia. Cùm quẽdam in tradito sibi munere valde remissum
atque oscitantem inuenisset; quæsiuit ex eo, cuinam in tali ministerio daret operam,
Deo ne, an hominibus? cùm ille se Deo vtique deseruire dixisset: Plecteris igitur,
inquit Ignatius; nam in rebus humanis minus accuratè versanti, iure forsan ignouerit
quispiam; at immortali Deo ministrari negligenter, id verò nullo pacto ferendum
est. Spectaculis publicis, quamuis alioqui licitis, vel etiam sacris, adesse nostros
non ita facilè permittebat. quòd si qui, facta potestate, se ad ea conferrent; eos etiam atque
etiam iubebat, sine vllo arrogantiæ seu leuitatis indicio modestiam ac submissionem
tenere; cedere omnibus; & infimum semper locum (nisi aliter à circumstantibus
cogerentur) eligere. Cùm è Romano ab se nuper instituto Collegio, adolescẽtes quosdam
solutius in publico ambulantes vidisset; castigandos curauit palam, hortandosq́;
graui oratione, vt quem haberent insitum animis pudorem ac verecundiam, eum externo
item corporis habitu præseferrẽt: & quoniam Apostolo teste spectaculum facti
B essent omnibus, cauerent etiam atque etiam, ne superuacanea locutione, curioso oculorum
obtutu, aliove incondito gestu motu ve corporis, quemquam offenderent; presertim
cùm eo de genere toto, multa cum precatione lacrymisq́ue conscripta pulcherrima
ipse præcepta paulo ante edidisset. Nihil noui moris in Societatem induci se inscio
est passus: principijsq́; vigilanter & acriter obstitit: quippe qui exempli vim nosset,
& rerum incrementa fallentia. Quosdam, qui ad vineam iniussu luserant pila, laicum
etiam sapone manus lauantem, haud impunè abire permisit. seditiosos verò, &
alienæ laudis obtrectatores, & rerum nouarum cupidos, non diu tulit: sed omnia expertus,
quæ ad reuocandam dubiam indolem, & peiore loco positam facere viderentur;
si parum proficeret, ad extremum è Societate pellebat. neque per ea tempora carcerem
compedesve in Societatis mores induci permisit, negans, qui vinculis constringendi
forent, eosdem esse ad nostrum institutum idoneos. itaq; custodiæ loco ianuam
ostentare consueuerat. acciditq́ue aliquando, vt iusta de caussa complures adolescentes
exauctoratos vnà dimiserit. atque huiusmodi fere (qnòd silentio prætereundum
non est) è Societate pulsi homines, exitialem exitum sortiti sunt, satisq́ue constat, alios
inter symphoniam lasciuè saltantes repente occidisse, alios contracta rixa interfectos,
alios denique alio miserabilis lethi genere perijsse. In puniendo autem id sequebatur
in primis, vt noxæ responderet animaduersio, & in suo quisque vitio plecteretur: su-
C peruacanea verba silentio; ignauiam labore; honoris cupiditatem ignominia lueret. ac
fermè animaduersionum Ignatij genus erat illud: circulum humi describere, ex quo
noxij ne iniussu excederent: colloquijs certorum hominum nominatim interdicere;
verberationes ad præfinitum temporis spatium iniungere: & alia eiusmodi. Noxas
autem leuiores & quotidianas intelligo; cuiusmodi in homines etiam studiosos perfectionis
cadunt: nam grauiores Ignatius minimè tolerasset. Solebat etiam fontibus, ad
humilem mensam in triclinio accumbentibus, obiurgatorem inducere, infimæ plerumque
conditionis hominem, sed ingeniosum & acrem; qui cunctis audientibus, vitia
reorum increparet, exprobraretq́ue religionis annos, & neglígẽtiam; idemq́; cæteros
carptim nec opinantes repente perstringeret; nimirum edomandæ superbiæ caussa,
mentisq́ue è pigritię veterno excitandæ. Sed qui deliquerant, priusquam ex consuetudine
punirentur, quàm lenissimè operam dabat, vt suam ipsi culpam agnoscerent;
atque vltrò sibimet mulctam irrogarent: quæ tamen si grauior videretur,
confessione contentus; ita moderabatur, vt
multum sæpe de acerbitate
minueret.

Eiusdem animi submißio, & quidnam de virtute Obedientiæ senserit. *Cap. VII.* D

EGABAT, suo quidem iudicio, quemquam probè intelligere quàm vehementer in se quisque diuinæ bonitatis operationem impediat: quantave illius beneficia & dona per socordiam ignauiamq́ue corrumpat. quo crimine sese accusabat in primis. atque ita de suis demissè & humiliter sentiebat, vt se mortalium omnium infimum, & opis diuinæ maximè egentem putaret: sibiq́ue cæteros omnes ad virtutem pietatemq́ue & exemplo & incitamento fatetur esse. Priuatæ verò vitæ quanto desiderio teneretur, & initio declarauit in recusando magistratu; & deinde, cùm vt redigeretur in ordinem, aliusque sibi succederet, omni ope contédit. quòd tametsi consequutus non est; tamen obedientiæ studium quibuscunque rebus potuit, semper ostendit. Romano quidem Pontifici, cuius in verba præcipuo sacramento iurauerat, ita erat præsto, vt ad ipsius nutum sese paratum exhiberet confecta iam ætate, vnius baculi adminiculo, pedibus quocumque opus esset, peregrè proficisci, vel etiam nauigium ascendere planè exarmatum, seq; eodem Pontifice iubête, mari ventisq; sine vlla dubitatione committere. Quem ipsius animum vir quidam primarius cùm haud satis probaret, & in eiusmodi re consilium prudentiamq; requireret; prudentiam quidem, non obedientis, verùm imperantis esse, respondit Ignatius. Et sanè cùm in Societate nostra virtutem hanc cæteris omnibus anteferret; tum nihil huic laudi tam contrarium dicebat esse, quàm in superiorum iussis & consilio examinando moram, vel potius arrogantiam. negabatq́ue obedientis nomine dignum haberi oportere, qui legitimo superiori non cum voluntate iudicium quoque submitteret. Id enim demum esse Deo gratißimum holocaustum, cùm omnes animi vires, ac præsertim intelligentia & mens, quæ summum in homine obtinent locum, in obsequium CHRISTI coguntur. qui verò inuiti ac dissentientes, actu exteriore dumtaxat, iussa præpositorum exsequerentur; hos inter vilißima mancipia, vel pecudes potius numerandos aiebat. Exstat eius epistola ad socios Lusitanos in hanc sententiam scripta, (qua nihil ego quidem in eo genere vidi subtilius) quam qui accuratè perlegerit, facilè intelliget, quàm iure Ignatius tantum huic vni mentis & rationis obsequio tribuendum putarit. Quin etiam in sermone quotidiano sæpißimè vsurpare consueuerat; qui ad superioris nutum, voluntatis propensionem solummodo, non etiam iudicij consensionem accommodarent; eos altero tantùm pede intra religionis septa versari. Neque verò eiusmodi præcepta verbis tantùm explicabat ille, sed, quantum ei res & persona concederet, etiam factis. Medico quidem, quoties ægrotaret, ita se dicto audiétem præbebat, vt eius monita pro oraculis duceret, ac quodammodo prudentiam penitus exuisse, & omnem suæ salutis curam & solicitudinem in eundem proiecisse videretur. Cùm stomacho grauißimè laboraret aliquando, ex nimio videlicet hepatis calore, vt supra diximus; adhibitus medicus, quo domus eo tempore vtebatur adolescente nec peritißimo; frigidæ corporis constitutioni caussam illicò tribuit. nec mora. quidquid excogitare potuit ad corpus & præcordia calefacienda, præscripsit. ac primùm fenestras, foresq; cubiculi, ne quid afflaret auræ obserari diligenter iussit; deinde languentem multa sub veste continere sese; postremò quàm calidißimo cibatu, & exiguo mero, sed quàm austerißimo refici. quæ omnia Ignatius licet sibi, non leuibus argumentis, minimè accommodata sentiret, ac medicum ipsum nec litteratißimum, neque exercitatißimum sciret esse; tamen ne cum extremo quidem vitæ periculo, contra eius edicta nihil vmquam effatus est. Aestas erat summa: calores, vt in Vrbe maximi: ingenti stromatum pondere premebatur Ignatius: manabat è membris omnibus tanta sudoris copia, vt culcitræ ac vestes maderent; ac nihilominus ex præcepto se intra calida fomenta cohibebat ægrotus. ardebat siti; nihil omnino poscebat: discruciabatur doloribus acerbißimis, nullam edebat vocem; linquebatur animo interdum, neque tamen significabat; denique peruersa curatione eò adductus est; vt cùm vltimum sibi discrimen adesse intelligeret, Societatis administratione Patribus delegata, aditu cubiculi domesticos prohi-

A prohiberet omnes, vno excepto valetudinarij curatore: atque id demum exstitit signum, desperata iam valetudine, se ad vitæ exitum comparantis. Itaque Patres in re tam subita consilio habito, cùm non deessent qui medici præsertim iunioris placita reprehenderent; Alexandrum Petronium, ætate prouecta virum, & medicæ artis laude præstantem, extemplò acciri iubent. Is vt inspexit Ignatium, genusq; & ordinem adhibitæ medicinæ cognouit; per summam indignationem vociferatur, hominem calore necatum esse: pandi confestim fenestras & ostia; leuari stragulis lectum; frigidæ haustus affatim dari æstuanti imperat: quæ res prioris medici inscitiam planè coarguit; siquidem refrigerato hepate, ventriculi tormina quieuere; & obedientiæ meritis Pater auctus, pristinam insuper valetudinem breui recepit. Rursus, cùm ieiunia cineralia, seu Quadragesimam quamuis affecto corpusculo perseueranter nihilominus obseruasset; ipsa denique feria quarta sanctioris hebdomadæ, febri correptus est; nec dubitauit idem Alexander, quin totum id ex imbecillitate nimia proueniret; quocirca pulli gallinacei esum ad vesperam illi præscripsit, abijtque admodum incertus animi, vtrum Ignatius tali tempore iussa facturus esset. redit deinde postridie, queritque sollicitus, num se refecerit pullo. cùm annuisset Ignatius: Fatebor, inquit Alexander, ingenuè id quod res est. Complures non custodita solemni abstinentia, nihilominus hoc triduo in morbum incidere. quibus ego cùm accersitus, carnium cibatum indixerim, vix ægreque ab ijs impetraui vt obtemperarent, propterea quòd per hos dies carnibus

B vesci, nimis graue piaculum ducerent. tu contra, peracto iam pæne curriculo, ad ipsas metas meo monitu non recusasti desistere. hoc ego, Pater, satis mirari non possum. Ad ea Ignatius serena fronte, quæ animi tranquillitatem indicaret: Atqui obediẽdum est, inquit. nec plura in eam sententiam effatus est. quo responso mirificè delectatus Alexander, & sanctitatem viri magis magisque suspiciens, totam rei gestæ seriem ipsemet mihi deinde narrauit. Atque ad sapientem hanc sanctamque stultitiam cæcę, vt ipse appellabat, obedientiæ; suos, vt essent ad subita ac seria promptiores, interdum fictis etiam in rebus erudiebat. Sacerdos quidam, edito iam signo, paratus ad sacrificium, & calicem tenens, cùm è vestiario pedem efferret, per nuntium ab Ignatio qui totam rem è propinquo obseruabat, repente iubetur, sacro deposito ornatu, pallium sumere prodeundi caussa. Paruit ille sine tergiuersatione, ac palliatus Patri confestim apparuit. Tum Ignatius quęrit ex homine; sit ne ægrè passus, in procinctu iam ad immolandum, subitò se iuberi sacra deponere vestimenta, remque diuinam omittere? Cùm ille, se, ne tantulum quidem esse commotum affirmaret: Atqui me, scito (inquit Ignatius) non quò te in præsentia opus habeam, sed periclitandi tui obsequij gratia id fecisse de industria. & sic habeto; plus te sacrificio deserendo esse meritum, quàm si id ipsum, vt

D destinaueras, illicò peregisses: nam & si altaris mysterium tanti apud Deum est, quanti profectò est; tamen, vt scriptum legimus, melior est obedientia quàm victimæ. Quemdam etiam, cùm maximè confessionem nobilis cuiusdam exciperet, consultò vocari ad se iussit. cùm ille se peracto mysterio mox affuturum dixisset: accersit eum denuo: at ipse nihilominus confitentis rogatu hæsit paululum. ac venienti demum Ignatius: Ita ne verò? iterum, inquit, euocandus es? Et grauioribus verbis accepit hominem: non quò illius tum quidem opera egeret: sed obseruantiam & agilitatem experiri voluerat. Sic enim aiebat: cupere se, quemadmodum ceteræ Deo dicatæ familiæ, ex instituto aliæ paupertatem, aliæ silentium, aliæ psalmodiam, aliæ denique aliud præcipuo studio colerent: sic in Societate nihil haberi prius aut potius alacritate amoreque parendi: & maximè proprium insigne nostrorum hominum esse Obedientiam; quippe quæ, diuo Gregorio teste, virtus vna, ceteras omnes animo virtutes inserat, insertasque custodiat. Hisce ergo artibus, & huiusmodi, subinde alumnos exercere consueuit: vt ad quamlibet præfecti vocem, aut significationem parati, vel inchoatum apicem in scribendo relinquerent: seque expeditos vbi opus esset, illicò sisterent.

Paupertas eius, & castimonia. Cap. VIII.

OLVNTARIAM paupertatem (quam ille religionis murum appellabat) ad extremum vſque cōſtantiſſimè coluit; nec modò ipſe proprium habuit nihil, ſed ne allos quidem, quãuis genere nobiles, ac delicijs olim aſſuetos, quidquã habere permiſit. quin etiam quemquam è profeſſa domo apud Germanicum, Romanumve Collegium niſi admodum rarò & iuſta de cauſſa prohibuit veſci: quò nimirum, ſi opus eſſet, iurare verius poſſet, nihil omnino ad ipſam domum ex Collegiorum fructibus perueniſſe. Pauperem autem ſpiritu eum ſibi denique alebat videri, qui erga ea quibus . . eretur, ne cnet affectus animo, vt inſtar ſtatuæ cuiuſdam videretur eſſe, quæ nullo pacto reſiſtit recuſatve, quominus omni quamuis pretioſo amictu & ornatu confeſtim exuatur. Caſtitatis verò laudem Dei beneficio tantam adeptus eſt, vt ex quo die ſeſe in beatæ Virginis fidem ac patrocinium cōtulit voto: nullam, vt initio dictum eſt, deinde, quamuis præferuidus natura, carnis tyrannidem ſenſerit. Porro in Societate nobiliſſimam hanc virtutem tanto ſtudio cuſtodiri volebat, vt nihil omnino neque in dictis neque in factis laſciuum aut petulans appareret: ac quoad fieri poſſet, noſtri E cæleſtem vitam in terris agerent, ab omni corporis contagione ſeiuncti. Quinetiam in ſcholis Terentium explicari (ni perpurgatus eſſet) quamquam optimum Latinitatis auctorem, & Romanæ comœdiæ principem, vetuit nominatim, quòd eum videlicet parum verecundum ac parum pudicum arbitraretur. Noluit igitur ea lectione puerorũ animos imbui; ne plus moribus noceret, quàm prodeſſet ingenijs. ex quo facilè exiſtimari poteſt, in cæteris rebus quàm acer & vigilans cuſtos pudicitiæ fuerit.

Aequitas animi, & conſtantia eiuſdem. Cap. IX.

DVERSVS ea quę videntur acerba, & contra omnes varietates quæ in vita verſantur, animo fuit ſemper ita præſenti, vt nunquam vel à ſtatu naturæ, vel à religioſi dignitate diſcederet. Romæ cùm apud nobiles quoſdam, vt ſolebat, de rebus diuinis familiariter ageret, inſtituto iã ſermone, trepidus ab domo nuntius ei repente in aurem inſuſurrat, lictores in domeſticam ſupellectilem à creditoribus immiſ- F ſos, euncta miſcere & euertere: vix ab eis impetratum ſuſtinerent tantiſper dum ipſe tota de re certior fieret. His auditis Ignatius: Bene habet, inquit: & inchoatã diſputationem admirabili tranquillitate animi abſoluit. Quærentibus dein amicis quid ſubitæ rei accidiſſet: Noſter, inquit, œconomus ad neceſſariam ædificationem ęre alieno contracto, in præſentia ſoluendo non eſt. impatientes moræ creditores ad auferenda pignora miniſterium forenſe miſerunt. ij perturbare dicuntur omnia. ſed me res non mouet. nam ſtrata ſi abſtulerint, humi pro noſtra paupertate cubabimus. vnum vereor, ne inter tumultum, commentarij de religione pereant, magna cura & labore confecti. hos ego ſanè velim ſaluos: cætera negligo. Tum ij qui aderant, Patris patientiam admirati, facinus indignum exclamant; domum noſtram aduolant; prædeſque pro Ignatio facti, ſatellitum proteruitatem magno conuitio cohibent. neque ea res cuiquam amicorum fraudi fuit: ſiquidem aureis ducentis ab Hiſpano doctore, cuius modò meminimus, Hieronymo Arzio, & quidem quid accidiſſet ignaro, poſtera die ſubmiſſis, nullo ipſorũ incommodo æs alienum eſt perſolutum. Suſcepta negotia in finem vſque perſeueranter vrgebat; neque verò, quos ſibi ſocios expeditionũ aſſumpſerat, torpere patiebatur. Vbi neceſſariũ iter, vel quid aliud grauioris momenti deſtinaſſet in diẽ certã, pręſertim ſi poſtularet occaſio, nulla vi tempeſtatis, aut alia quauis difficultate deterrebatur, quominus ad conſtitutũ tẽpus cogitata perficeret. In adeundis principibus viris, quod ille neceſſariò & ſæpe faciebat; cũctas aulę moleſtias, & indignitatẽ, & aulicorum contumaciã deliciaſq; vorabat alacritate mirabili. acciditq; aliquãdo, vt aditu exclus⁹,

commo-

A commodam admiſsionem horas ipſis quatuordecim ieiunus obſederit. Si quid, re bene perſpecta, conſiliarijs etiam adhibitis, decreuiſſet; haud ita facilè ſe ab eo deduci patiebatur. Ad Eccleſiaſticam diſciplinam pro ſua parte adiuuandam, ſtatuerat ne quis ex alijs ordinibus, quamuis eruditione, aut eloquentia, aut alia qualibet laude clarus, in Societatem admitteretur. quinetiam ſi quis per imprudentiam irrepſerat, qui vel diem vnum in alienis caſtris fuiſſet, contra nitentibus interdum aduenæ propinquis, amiciſque gratioſis, remittebat ad priſtina ſigna, vel ſi minus pareret, certè è Societate pellebat: ne ceteri nimirū ordines de nobis conqueri poſſent; aut Societas quaſi quoddam perfugium deſertoribus eſſe putaretur. Neque minorem animi fortitudinem præſtitit in ijs tuendis, quos, probato ipſorum ſpiritu & vocatione, in Societatem adſcripſiſſet. quorum conſtantia cùm à parentibus (vt fit) per ampliſsimos etiam viros acerrimè interdum oppugnaretur; Ignatius, vbi opus fuit, coram ſummo ipſo Pontifice, ſuorum cauſſam contra opes & gratiam, diuino fretus auxilio, ſine vlla dubitatione metuve, non ſolùm defendit, ſed etiam obtinuit. Itaque principes etiam viros Iulius III. Pontifex maximus feſtiuè admonebat, ne cum Ignatio contenderent; vtique ni vellent è certamine victi diſcedere. Cùm lege cauiſſet, ne quis è noſtris vel ex ſequiarū, vel ſacrificij, vel cuiuſpiam omnino miniſterij nomine pecuniam aut eleemoſynam vllam acciperet, nedum cogeret; eam ipſe legem diligenter ſanctéque in omni vita ſeruauit; neque commiſit vnquam, vt fidem ſuam, in rebus præſertim ſacris, temerè obli-
B garet; vel (quod vitandū eſt maximè) ſpecie pietatis quæſtum facere videretur. quo in genere illud inſigne memorant. Grauiter ægrotabat ætate iam deuexa, idem Hieronymus Arzius. ad hunc, viſendi cauſa, (fuit enim in colendis amicitijs diligentiſsimus) cùm veniſſet Ignatius, hominemque benigno & ſpirituali alloquio recreare conatus eſſet; ille de futura vita ſolicitus, aureos ducétos ad piacularia ſacra pro ſe facienda ſudario inuolutos inſtitit Ignatio obtrudere. quos cùm obfirmato animo reieciſſet Pater, quòd diceret ſe alieno periculo doctum, ab huiuſmodi conuentis iam pridem abſtinere, neque plus oneris velle ſuſcipere, quàm quantum præſtare cum fide poſſet; admiratus ille ſanctimoniam & integritatem viri, eam ipſam ſummā paulo poſt ad eumdem ſine vlla conditione tranſmiſit. Tum Ignatius ſponte complures hoſtias ad expianda amici peccata decreuit; neq; in officij & caritatis certamine vinci ſe ab laico paſſus eſt. Pacem & concordiam (quoad officium & Dei gloria pateretur) non modò cum ſuis, verùm etiam cum alienis omni cura ſtudioq; retinuit ſemper; & cauit, ne, aut per ſe, aut per ſuos facto dictoue quemquam offenderet. Cùm Martinus Olauius, qui collegio Romano annos aliquot magna cum laude præfuit, excellenti vir ingenio doctrinaque, theſes aliquot de more propoſuiſſet, in quibus erat caput de Immaculato, vt appellant, Conceptu beatæ Virginis; licet ea de re Ignatius pro ſua egregia in Deum & Virginem pietate minimè dubitaret, tamen ne Fratres Dominicani qui ad diſputatio-
C nem inuitabantur, id ægrè ferrent, ſeq; nominatim prouocari putarent, (contrariam enim ſententiam auctore D. Thoma tuentur eorum plerique) eam theſem induci tollique omnino imperauit. Anno CHRISTI nati MDLIII. cùm Societas in Hiſpania, Deo adiuuante, maiorem in modum creſceret; grauia in noſtros crimina repente conficta ab iniquis, & Exercitiorum ſpiritualium præcipuè liber in ſuſpicioné apud ſacros Inquiſitores magno apparatu artificioque vocatus eſt. quo nuntio Romam allato, multi auctores Ignatio fuere, vt ſe ſuoſq; omni ope tueretur; accuſatorum calumnias & improbitaté in tanto præſertim ſuæ exiſtimationis ac famæ periculo redargueret. At ille, conſcietiæ teſtimonio ac Dei bonitate ſubnixus, nihil extimuit, remq; totam ſine vllo tumultu magiſtratibus cognoſcendam reliquit. quorum opera, & veritas breui patuit omnibus, & ex eo tépore Societas in ijſdē prouincijs feliciores in dies habuit progreſſus. Nec minor anno inſequente in noſtros qui in Gallia verſabantur, procella deſæuijt. Siquidem graui ab aliquot illuſtribus Theologiæ doctoribus, decreto propoſito, vſque adeo lacerata ac tantam in inuidiā adducta Societas eſt, vt eam non modò profanum vulgus, verùm etiam concionatores ipſi quotidianis probris & conuitijs è ſuperiore loco proſcinderent. Ei decreto criminibuſque ſcripto refutādis cùm ſe aliquot è noſtris Ignatio paratos offerrent; ac res indigna, minimeque toleranda cunctis videretur eſſe; verbis ex Euāgelio deſumptis Ignatius: Pacem, inquit, do vobis: pacem meam relinquo vobis: neq; certamē cum aduerſarijs vllo pacto ſuſcipi eſt paſſus, quòd diceret, proculdubio fore, vt ipſa dies & noſtrorum innocentiam ſatis probaret, & inimi-

A non tam lætitia quàm horrore perfusus, pecuniam domum attulit. Ignatius verò gra-
tias quidem egit Domino, sed talibus iam pridem assuetus, nihil rei nouitate commo-
tus est. Rursus nostris pecuniæ inopia laborantibus, quidam è Patribus dum nescio
quid exquirit in arcula tomento scrutisque vilissimis plena; nihil minus opinanti ve-
nit in manus chartaceum inuolucrum aureis refertum ita nitidis atque micantibus, ac
si tum primùm ex officina prodirent: quo tam insperato subsidio præsenti egestati
peropportunè subuentum est. Quodam die sub vesperam, cùm domi panes, vinum, li-
gna penitus defecissent; postridie manè, præter omnium exspectationem, à nobili ma-
trona vehes lignis onusta submittitur. ea ligna dum in cella vinaria, vt fit, condit iani-
tor; ianuam domus patentem reliquit imprudens: recordatus deinde, cùm ad occlu-
dendum accurrisset, repente modios aliquot frumenti, & vini cados in ipso vestibulo
reperit: neque adhibita quantauis diligentia vmquam rescire potuit, quis ea dona mi-
sisset. Hæc igitur & alia eiusmodi subinde accidebant, quæ politico supercilio rem æ-
stimanti, friuola cuipiam fortassè videantur, sed certè & paternam in famulos, Dei
prouidentiam satis declarant; & Ignatij securitatem atque fiduciam ab omni stultitiæ,
vel temeritatis infamia vindicant.

Eiusdem ratio gubernandi. Cap. X.

B IN consilio capiendo, & rebus gerendis, cùm Deum sem-
per, vt dictum est, accurata supplicatione consuleret, tum
verò (quòd mirum fortasse cuipiam videatur) non pieta-
tis gustum, sed rationis ductum præcipuè sequebatur: vt
non rationem spiritus dulcedo præiret, sed dulcedinem
ratio. Hoc enim aiebat vno maximè belluis homines ante-
cellere, quòd hi ratione vtantur, illæ nequaquam. Idem
ad exsequenda consilia, quoad fas esset, omnes artes & hu-
mana præsidia sic adhibebat, quasi omnem spem in ijs re-
positam haberet; rursus ita Deum orabat, & ex eo pende-
bat vno, ac si nihil omninò in rebus humanis opis aut perfugij collocaret. atque hoc pa-
cto (quod longè optimū ac perfectissimum est) prudentiam cū pietate iungebat, ipsaq;
negotia tanquam onera paribus examinata ponderibus, quàuis difficili ac lubrico iti-
nere ad optatos plerumque exitus perducebat. Ad consultandum autem, illud ob-
seruabat in primis, vt in quaque re semper eius rei peritissimos adhiberet. qua com-
municatione ac lenitate nimirum assequebatur, vt & rationes iniret optimas, neque in
arte sua se quisquam ab eo vel præteritum, vel contemptum, iure conqueri posset. Ac
cæteris etiam in rebus, videbat etiam atque etiam, vt vniuscuiusque dignitatis, ætatis;
ac meriti ratio haberetur. Petronius erat Pisaurensis, qui ante aliquot annos mortuus
C est, egregia pietate & virtute presbiter. Is, cùm tres minores natu germanos fratres ad
Societatem suis adhortationibus perduxisset; eum semper Ignatius adolescentulis lo-
co parentis ac præsidis voluit esse: neque de ijs grauius quidquam, nisi ex illius au-
ctoritate ac sententia statui passus est. Ad officia vel negotia, quæ per se obire non pos-
set, cum viris principibus transigenda, viros eligebat, rerū vsu ac dicendi copia prædi-
tos, atque ijs ita vel scripto, vel verbis mandata dabat, vt liberum ijs omnino relinque-
ret, cùm in rem præsentem venissent, suo ipsorum arbitratu cuncta ex re, & ex tempo-
re moderari. Idemque sub vesperam ad se redeunti cuipiam ex ijs, cùm rei gestæ ratio-
nem ab eo reposceret, primùm omnium: Satin' (aiebat) ex animi tui sententia? quæ
liberalitas hominis, & ipsi caussæ proderat multùm; & suorum illi mirè deuincie-
bat animos: & eosdem ad exequenda negotia perquàm alacres promptosque redde-
bat. Anno post CHRISTVM natum MDLIII. cùm ad res in Lusitania componen-
das Michaelem Turrianum legaret, haud ita pridem in Societatem admissum; licet ei
varias præceptiones ac monita ediderit consignata litteris; tamen cùm probè nosset fi-
dem ac prudentiam viri, non modò permisit, vt cùm in prouinciam peruenisset, suo
arbitratu consilia rebus aptaret; sed etiam permulta ei dedit folia pura, suo munita
chirographo, quibus ille prout opus esset, quidquid videretur, inscriberet, ac deinde
obsignatas epistolas cuicumque expediret, ipsius nomine redderet. atque hanc consue-
tudinem laxè cum procuratoribus ac nuntijs agendi, semper magno cum emolumen-
to retinuit. Quin etiam præfectis inferioribus minimè malignè suum cuique ius ac

potestatē impertire consueuerat: cauebatque diligenter, ne, quæ per eos agenda forent, D
vsurparet ipse; vel ea re quidquam omnino apud subiectos de illorum auctoritate vel
existimatione minueret. Verùm tamen ijs ita laxabat habenas, vt easdem adduceret
quoties vellet; nec non in eorum instituta, moresque & administrandi genus dissimu-
lanter inquireret. Exstat epistola ipsius ad Præpositum prouinciæ Lusitaniæ, in hanc
sententiam scripta; cuius mihi partem hoc loco inserere visum est: Neque verò Pro-
uincialis aut Generalis Præpositi officium est, inquit, minuta quæque, ac temporaria
præsertim, in administrando sectari: sed cùm ad personæ dignitatem honestius, tum
ad tranquillitatem animi tutius est, ea præfectis inferioribus delegare, & rei confectæ
rationem ab eis deinde repetere. Equidem in meo fungendo munere id ipsum sequor:
atque huiusce consilij maiorem in dies fructum capio, quippe cùm & labore & solici-
tudine leuari me magnopere sentiam. ac tibi quoque valde sum auctor, vt curas & co-
gitationes tuas defigas in cōmodis & salute potissimū vniuersæ prouinciæ: & in rebus
quidem singulis ordinandis ac disponendis, cùm opus est, & ipse versere, & hominum
tuo iudicio peritorum sententiam exquiras; cæterùm ab ijsdem rebus per te curandis
transigendisque vt plurimum abstineas, sed instar excelsi cuiusdam motoris, orbes ti-
bi subiunctos æquabiliter & cum grauitate ciere pergas: à quibus deinde, vt à proxi-
mis caussis, propria cuiusque effecta proueniant: quòd si feceris, & plura, & magis tuo
muneri conuenientia, sine tumultu ac trepidatione confeceris. Præterea illud est in
hac ratione commodi, quòd si quid in agendo peccetur, eius peccati præstat in tuis ad- E
ministris, quàm in te residere culpam: ac multo magis decet, quidquid ipsi delique-
rint, corrigi abs te, quàm si tu erraueris (quod perfacilè est singula curiosius persequē-
ti) te ab inferioribus emendari. Quod reliquum est, nobis Dominus IESVS CHRI-
STVS, ad ipsius voluntatem & clarè intelligendam, & ritè exsequendam pro sua be-
nignitate lumen ac vires impertiat. Romæ XI. Kalend. Ianuarias MDLII. Hanc igitur
Societatis gubernandæ regulam instinctu planè diuino tenebat Ignatius, eamque in
omnes partes plurimum aiebat valere. Primùm, quòd inferiores præfecti, quò plus cre-
di sibi, & quò liberalius tractari se vident, eò libentius, ne videlicet humanitate vin-
cantur, vltrò ipsi cum superiore communicent. deinde, quòd multo acrius ac studio-
sius versentur in opere: nam vt quisque maximè suum habet negotium, ita summam
in eius procuratione vigilantiā præstat. accedit, vt maior sit in dispiciendo ac statuen-
do claritas, maius auxilium Dei, quippe sicut in rebus communibus, cum vniuersali
præposito numen cæleste præcipuo fauore conspirat; sic idem proprijs cuiusque præ-
fecti muneribus, suo quodam ac peculiari munere assistit. quorum si facultas & aucto-
ritas à superioribus nimis arctè circumscribatur, & quæ per hosce tractanda sunt, illi
suscipiant; primùm ipsa diffidentia odiosa est, &, vt in alienis quodammodo rebus,
continuò languescit industria. deinde per eam cupiditatem & ambitionem, peculiaris
ille, de quo dictum est, diuinæ gratiæ quasi concursus amittitur. præterea, cùm ad rem F
bene gerendam, & facultas & scientia necessariò requirantur; scientia plerumque in-
est ei, qui rem ipsam ex officio tractat, habetque subiectam oculis. huic si minuatur ius,
& superior ipse, caussa non æquè bene cognita, rei transigendæ se immisceat; ingenti
prorsus malo potestas à cognitione seiungitur: atque hinc nimirum in omni cœtu su-
spiciones, discordiæ, rixæ, cùm rectores & curatores non contenti suo munere, alter
in alterius partes inuadunt: perque summam confusionem tollitur discrimen officio-
rum, & ordo ille, quo nihil est in hac rerum vniuersitate præstantius. Ad hæc, vbi is
qui destinatus est quopiam, certis alligatur præceptis, rarum est vt quidquam è sen-
tentia possit efficere. magna enim consilij pars est in tempore, & nouis quotidie casi-
bus interdum ipsa negotiorum species [illegible] mutatur: quibus in rebus dum religione oc-
cupatus animus hęret, dum fluctuat apud se, dum cogitur ad absentes referre; interim,
irreparabili sæpe damno videlicet, occasionis præteruolat opportunitas. Quæ cùm
præclarè Ignatius nosset, cum suis adiutoribus procuratoribusve, nisi si res aliter po-
stularet, ea quam dixi facilitate vtebatur. Itaque & in magnis & arduis plerumque a-
ctionibus voto respondebat euentus; & tanta erat ipso regente concordia, is ordinum
consensus, vt societas tota vno eodemque spiritu ductuque agi videretur. Beneuolen-
tiam & caritatem suorum erga se, non solùm affabilitate, mansuetudine, cæterisque
virtutibus, verùm etiam industria quadam alebat: cauebatque, diligentissimè, ne quid
admitteret, cur eorum quispiam ab illo se minus vel diligi, vel probari putaret. quòd
in crean-

A In creando primùm Generali Præposito seruault, vt dictum est; ac deinde retinuit in
sufficiendo sibi, cùm ægrotaret, Vicario Generali: nec non in eligendis, qui Marcello
Pontifici maximo, vt item supra dictum est, Pontificis ipsius iussu, in Palatio ad-
sisterent. quam nominationem ad ipsorum Patrum consilium reiecit; ne certos ip-
se appellando, cæteros ad eiusmodi munera minus idoneos iudicasse videretur.
Præterea, si quid pro imperio asperius exsequendum esset; eius inuidiam ad Inferio-
res administros reijcere solitus est, ipsis videlicet non inuitis; communemque pa-
rentem piè ac religiosè tuentibus. Qui hominibus cum potestate præsunt, hos cùm
aliæ fraudes & mala circumstant, tum illud in primis, de quo sanctus Bernardus ad
" Eugenium: Est item vitium, inquit, culus si te immunem sentis, inter omnes qui cathe-
" dras ascenderunt, sedebis me iudice solitarius, quia veraciter singulariterque leuasti tè
" supra te, iuxta Prophetam. Facilitas credulitatis hæc est: cuius callidißimæ vulpecu-
" læ, magnorum neminem comperi satis cauisse versutlas. Ab hoc igitur scopulo, sicut
à cæteris, magnopere Ignatius declinabat: quippe satis ad omnē animaduersionem ip-
sa varietate suorum temporum eruditus. ac delatoribus ita vnam aurem præbere con-
sueuerat, vt semper alteram reo reseruaret absenti. Quin etiā accusatoris ipsius, inter di
cendum, gestus, oculos, vultusque omnes attentè obseruabat: crebrisque ac minuris in
terrogationibus, veritatis eliciendæ gratia satigabat hominem: totam deinde rem, si o-
B pus esset, per se & per idoneos viros omnibus vestigijs indagabat leniter ac sine tumul-
tu: cauebatq; non modò ne quemquam damnaret indicta caussa, verùm etiam vt nē
quid omnino præiudicati ad caussæ cognitionem afferret. Illud etiam, in rebus præser-
tim grauioribus, obseruabat interdum; vt accusatorem iuberet sua manu scribere, quæ
deferret: primùm quòd hominum naturam pronam esse ad maledicendum intellige-
ret, & stylum quàm linguam longè facilius contineri: tum etiam, vt si quod mendaciū,
vt fit, tempore procedente exstitisset, id, ipso delatoris chirographo teneri & coargui
posset. atque hoc temperamento fiebat, vt neque si quid grauius accidisset, ignoraret
Ignatius, neque innocentes per calumniam aut per factionem circumueniri vel op-
primi sineret. Idem omnes reipublicæ partes vigilanter curabat; neque committebat
(in quo grauiter à magistratibus fere peccatur) vt dum vnā amplecteretur, desereret al
teram. Verùm tamen pręcipua quadam fuit obseruatione in hominibus ad Societatem
adscribendis. quam ille rem tanti momenti ducebat esse, vt cùm alioquin è custodia
corporis euolare quàm primùm optaret, hanc vnam ob caussam in aliquot annos, pro
pagari sibi vitæ spatia cuperet; quoad nimirum tyrocinij formula ac disciplina, ad So-
cietatis vsum & institutum probè constituta foret. Tyrones autem ille non à naturali
quadam bonitate, vel potius tarditate; sed à vigore magis ingenij, & rerum gerendarū
adiumentis, legebat: negabatque, qui ad populi negotia factus non esset, eumdem esse
ad ministeria Societatis idoneum. Quòd si quis bardum quempiam eo nomine obtru-
C deret, quòd ipsum vtique è sæculi naufragio diceret euasurum; nihilominus recusabat
Ignatius, neminem affirmans è Societate IESV dicendum esse, qui ad suam vnius, non
etiam ad aliorum salutem, & acriter & scienter posset incumbere. Quos autem ad pro-
bationem admiserat, eorum spiritum dabat operam vt quàm plurimis experimentis
cognosceret penitus: neque illos tantùm ad suauem quemdam sensum pietatis (quo im
periti omnia metiuntur) sed ad veras ac solidas virtutes erudiebat: ac præsertim (quod
sæpe iam diximus) vt ad nullius rei quamuis cæteroqui laudabilis amorem tamquam
ad scopulum adhærescerent, sed ab omni alia cupiditate, vel etiam propensione soluti
ac liberi, ex vno tantùm superiorum nutu ac voluntate penderent: neque assuescerēt
abditos eorum sensus exquirere, vel imperia sciscitari; vel quem, quibusve de caus-
sis, ijdem aut supra cæteros tollerent, aut etiam infra, suo arbitratu deprimerent: sed il-
lis omne iudicium & consilium à superis datum; sibi simplicitatis & obsequij gloriam
esse relictam putarent: essentque proinde ad omnia quamuis ardua & absurda & su-
bita paratissimi. Omnes omnium querimonias perbenignè audiebat: ac solabatur
verbis humanissimis. atque etiam diligenter curabat, vt salua religionis disciplina, &
Præfectorum dignitate, vnicuique satisfieret. Neque verò minori vigilantia & seue-
ritate Præfectos ipsos quàm reliquos omnes in officio continebat; quinetiam tan-
to plura maioraque ab illis, quàm ab his exigere solitus est, quanto superiores
inferioribus, gradus & virtutum insignibus antecellunt. Idem, in respondendo
agendoque, simplicitatem ita cum cautione coniunxit, vt satis appareret, alteram
alteri non

alteri non modò impedimento non esse, verùm etiam ornamento atque præsidio. Suspensa, vel ambigua, vel obscura verba, perplexum de industria incertumque sermonem; vti barbaras artes; & subdola mendacij tegumenta, fideique ac societatis humanæ perniciem, semper est detestatus: ac suo monstrauit exemplo veritatis cultor eximius, quantum inter prudentiam & calliditatem intersit. D

Eiusdem ratio proximos adiuuandi.

Cap. XI.

IRAE fuit solertiæ in solicitandis mortalibus, & à diaboli seruitute ad Christi Domini obsequium traducendis. ac quibus artibus dæmon ad animarum perniciem vtitur, easdem ipse (quoad liceret, ac fas esset) ad hominum salutem ac beneficium transferebat. Voluntates ac naturas eorum quibus cum ageret, sestinè odorari; ambitiosis splendida, auaris vtilia, voluptuosis iucunda proponere; & suo, quod aiunt, hamo vel esca quemque piscari. Iam in congressu, maximè Principum, id obseruabat in primis, vt sermonis initia illis daret, extrema reseruaret sibi: cauebatque ne de rebus etiam diuinis ineptè vel ad satietatem ac fastidium ageret. Tristem verò & horridam sapientiam (vtique postquam in lucem hominum prodijt) semper vitauit: cumque philosophiæ nomen ipsum, intelligeret, etiam si modestè tractetur, tamen satis odiosum esse per se; nihil in habitu suo, vel in genere vitę, rarum aut notabile conspici voluit: ac semper sese, quibus rebus honestè ac religiosè potuit, ad communem consuetudinem accommodauit; neq; commisit, vt quòd ipse non faceret, Id in alijs reprehendere putaretur: prorsus, vt eius mores prima fronte, vel eminus intuenti, vnus aliquis è populo videretur esse: verùm quò propius illum inspiceres, quò diutius ac familiarius vterere; eò magis præstãtiam virtutesque viri, tanquam odorem ex affrictu sentires. atque id ipsum est caussæ, cur nostris nullam in vestitu ornatu ve, religionis iniunxerit notam: sed quò facilius in hominum cœtus & consuetudinem irreperent, ac tempestiuis colloquijs vnumquemque adiuuarent; vbicumque gentium versarentur, quàm modestissimo eius gentis habitu iussit incedere: neque vllum dare signum animi à sensu communi vel ab humanitate abhorrentis. Idem valde vituperabat moderatores animarum eos, qui vel vna eademque via, ac fermè quam ipsi tenuissent, cæteros etiam ad studium virtutis conarentur adducere; vel, dumtaxat si quis ad pietatem esset sua sponte propensus, formandum regendumque susciperent: sed ipse nimirum vel feros & barbaros homines non dubitabat aggredi, sic, vt à singulis quod dabatur acciperet: & quos ad consilia Christi prouehere non posset, certè ad pręcepta sensim allicere nitebatur. atque vt bonus agricola non tantũ rectas & fructuosas arbores, sed etiam deprauatas, neque ita fertiles colit; easque vel adminiculis erigit, vel circumcidendo castigat, vel sub aliena latentibus vmbra cælum aperit, vel telluris vitio laborantibus mutat locum; sic ille, rerum difficultate nequaquam exterritus, dispiciebat in primis quod ingenium qua ratione tractãdum esset; iisdemque sæpe morbis, pro varietate naturę, non diuersas modò, sed etiam contrarias inter se medicinas adhibere consueuerat. Quòd si quem, omnia expertus, tamen è cœno peccatorum extrahere nequiuisset; non ideo contrahebat animum, vel se angori dabat, quasi oleum & operam perdidisset; sed conscientiæ & officij fructu contentus, acquiescebat in alto Prouidentiæ diuinæ consilio. De spirituum discretione (quam ille scientiam habuit maximam) deque moderandis affectibus, multa præcepit egregiè: quæ quoniam exstant scripta (quemadmodum initio diximus) nihil est quod à nobis hoc loco ingerantur.

E F G

Vita eius

A *Vita eius quotidiana, & domeſtica.*
Cap. XII.

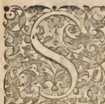

SOCIETATI Præpoſitus, deuexa iam ætate; viuẽdi priuatim hanc fermè normam tenebat. Manè, vt primùm euigilaſſet, certum tempus dabat precationi, & contemplationi bonorum cœleſtium; deinde, ſi ſacrificandum illi eſſet (quod munus propter ſummam animi attẽtionem, & corporis imbecillitatem, ſæpe intermittere cogebatur) ſacra, ſub veſperam pridie, ad Vrbis conſuetudinem ordinato, & accuratè præcognito, rem diuinam faciebat: quæ recitanda forent, vel in priuato ſacello, nemine præter adminiſtrum adſtante, contra morem Hiſpanienſem elata pronũtians voce. vſque adeo Eccleſiæ Romanæ ritus omnes & cæremonias adamauerat. A pſallendo, quamquam inuitus abſtinebat, quòd ei propter vim lacrymarum, & frequentem eſtaſim qua corpus mirè affligebatur, eiuſmodi officio ſummus Pontifex nominatim interdixerat. A ſacro, ſi cuius negotij cauſſa prodeundum eſſet, comite vno prodibat: ſi minus, admittendis audiendiſque vel domeſticis vel externis operam
B dabat, ſerena parique ſemper, vt diximus, fronte: minimè ſuſpicioſus ille quidem, aut timidus; attamen apprimè circumſpectus ac prouidus; vt illi non facilè quiſquam poſſet imponere. Actiones autem omnes, è diui Baſilij præcepto condiebat tacitæ precationis ſale: ſeſeque ipſum, vt dictum eſt, excutiebat ſubinde, ne quid labis ex quotidiano mortalium rerum vſu contraheret. A prandio, poſt gratiarum actionem, remiſsionis cauſſa, de rebus haud ita ſerijs moleſtiſve ſermones habebat iucundos; qui tamen, vt plurimum, ad agendi & gubernandi ſcientiam facerent. Inde vel actibus publicis, vel ſubſcriptioni lectionique epiſtolarum, tempus dabat. ac multa etiam, prout res exigeret, ſua manu exarabat ipſe. tum, ſi hora ſuppeteret, ſuorum acta recognoſcebat. à cœna verò, inſequentis diei negotia diſponebat; accerſitiſque adminiſtris, vel procuratoribus, ſua cuique ſeparatim dabat mandata: deinde cum eo quem ſibi à ſecretis elegerat, per otium agebat: eo dimiſſo, ad multam noctem ſolus inambulabat innixus baculo, maiorem in modum attentus meditanſq́; apud ſe: poſtremò, quod ſupererat temporis, neceſſariæ tribuebat quieti; id erat ſpatium horarum circiter quattuor. Cubiculo vſus eſt peranguſto ac tenebricoſo; cuius formam nec ſucceſſores quidem adhuc, religionis, vt puto, cauſſa mutarunt. cibi potuſque fuit adeo parcus, vt guſtatum funditus perdidiſſe videretur; niſi ſi quando pauculis veſceretur caſtaneis, quibus patrio more puer olim aſſueuerat. nulli vmquã ferculo quamuis famelicus ac ieiunus, arriſit;
C nullum edulij vel condimenti genus cuiquam indixit; nihil vmquam inter edendum eſt queſtus; licet per adiutorum inſcitiam incuriamve cibaria malè cocta conditaque; vinum etiam fugiens aut acidum preberetur. nihil denique ſibi propriè apponi voluit vmquam: & grauiter adminiſtrum aliquando puniit, quòd vuæ racemum vni ſibi præter cæteros attuliſſet. quæ ſanè peritus rerum æſtimator haud ita leuia duxerit, ſi hominis vel ætatem ipſam, cui multa dantur, vel infirmitatem valetudinis plura imperantem, vel denique ſummam inter ſuos poteſtatem & licentiam, vt ita dicam, ſuo arbitratu viuendi, conſideret. Munditias in victu cultuque dilexit; ſed faciles, & nequaquam exquiſitas; cuiuſmodi & viatorem, & CHRISTI famulum decent: placuitque ei ſemper, ad alliciendos præſertim homines, vt dictum eſt, non incompta frugalitas. Ac de Ignatio quidem (quòd me non fugit) alia id genus multa narrantur; verum ſingula perſequi neceſſe non eſt. tantùm ad viri mores virtutemque intelligendam, hæc pauca libauimus.

D

Pieta-

D

Pietatis opera publicè per eum instituta. Cap. XIII.

NTER ipsam Societatis administrationem, cui potissimum inseruiebat, nō exiguam partem curarum alijs quoque rebus impertijt, atque ijs maximè, quæ ad salutem & commodum populi, atque ad splendorem ac dignitatem sanctæ Romanæ Ecclesiæ pertinerent. De curandis ægrotis, & pœnitentiæ sacramento, Innocentij tertij Papæ lex est: Aegrotos nisi peccata ritè confessos, à prima inspectione medici neve adeunto, neve curanto. Ea lex cùm ipsa desuetudine propemodum antiquata esset, perfecit Ignatius vt salutaris illa consuetudo, longo interuallo reuocaretur; visendi tamen spatio in alteram vsque vicem extracto: qua moderatione videlicet, simul & publicæ existimationi, & singulorum animis corporibusque consultum est. Mulierculas à maritis cum pudicitiæ capitisve periculo dissidentes, matronis ditioribus in officio continendas ac sustentādas diuidere consueuerat: sed cùm cresceret numerus; ne cui grauior esset impensa, locum ijsdem recipiendis alendisque publicè parare constituit; suumque consilium impertijt primoribus ciuitatis. quibus rem ita E probātibus, vt nemo tamen se profiteri vellet tam gloriosi operis principem, hanc rationem Ignatius inijt rei ad exitum perducendæ. Ex area templi nostri Petrus Codatius procurator lapides ingentes effoderat, culumosdi multi ruinis veteribus continētur. hos igitur lapides, in magna rei familiaris inopia vendi, & summam ex ijs confici aureorum centum Ignatius imperauit: eam pecuniam cùm ad opus inchoandum primus in medio posuisset, tantum reliquis ardorē iniecit (insita mortalibus natura propere sequendi quæ inchoare piguit) vt ex voluntaria collatione institutum sit cœnobium, quo eius generis fœminæ sese reciperent; ibiq; securæ tamdiu delitescerēt, quoad compositis controuersijs in gratiam cum maritis redirent: atq; idcirco cœnobium (vt supra diximus) Malè nuptarum vulgò appellatum est. Ad eius autem loci custodiā atque administrationem Ignatius piorum hominum sodalitatem adhibuit, prudenti sanè consilio. Etenim in communem vtilitatem intētus, ne vno dumtaxat munere implicitus teneretur, vt quodq; opus absoluerat, confestim eius operis procuratione certis atque idoneis hominibus demādata, ipse animum & cogitationem ad alia deinceps atque alia trāsferebat. Parthenonem etiam sanctæ Catharinæ, cui à Funarijs vel à Rosa cognomen est, Ignatius idem instituit. quo in Parthenone puellæ forma eleganti, quarum pudicitia periclitaretur ob angustias rei familiaris, magna præfectorum diligētia conquisitæ, Interdum etiam pro potestate, si res exigat, è complexu parētum abreptæ, F hodie ad centum & quinquaginta sub claustris, & sanctimonialium fœminarum disciplina, magno labore & impensa educantur: eędemque, simul atq; maturum est, vel perpetuæ religioni & castitati spontè se consecrant; vel idoneis viris dantur nuptui, dote à loci præsidibus persoluta. Non minus laudabile quod sequitur. Cùm plurimi bonæ interdū indolis pueri & puellæ, vt in Vrbe plena peregrinis & aduenis, destituti vel orbi parentibus, miserandū in modum per plateas & compita seminudi & egentes errarent; vtriusque sexus & commodis & saluti, eodem Ignatio suadēte, prouisum est. Itaque ex eo tempore duabus in ædibus, hoc est sanctæ Mariæ in Aquiro, & sanctorum quattuor Coronatorum, masculi seorsum ac fœminæ, & gratis aluntur, & rudimentis Christianæ fidei, ac partim litteris, partim etiam necessarijs ad vsum reipublicæ artibus atque opificijs imbuuntur. Vtriusque autem sexus est hac tempestate numerus capitum amplius ducētorum; quorum illi præter domesticas exercitationes, ad funera quoq; prosequenda psallentes & candidati procedunt; hæ, vbi adoleuerint, vel maritātur, vel in sacratarū virginū collegia sese conferunt. Quinetiam, quòd olim in patria sua perfecerat, idipsum Romæ quoq; molitus est: vt vlcerosi ac mēdici per compita miserè quiritantes, vnum in locū coacti, publica impensa ex censu & collationibus alerentur. eamq; rem ingenti ciuitatis approbatione ad exitū perduxisset, ni pauci potentes, nescio quo spiritu impulsi, huic tam præclare actioni obstitissent. Ad hęc, è quisquilijs Hebræorū si cui pia Euangelij lumen affulserat, hunc hospitio confestim acceptū Ignatius pro sua tenui-

A tenuitate liberaliter ac benignè tractabat, quoad Christianis præceptionibus eruditus
baptiſmatis fonte renaſceretur. neque à procurandis neophytorum commodis ante
deſtitit, quàm ex auctoritate ſummi Pontificis ædes paratæ ſunt, quas Catechumeno-
rum appellant: quibus in ædibus hodie maſculos ſeorſum ac fœminas, cùm aliorũ, tum
præcipuè Gregorij XIII. Pontificis maximi munificentia largè ſuſtentat. atque etiam
(quod expreſsius caritatis argumentum eſt) baptizati ex eo loco non ante mittuntur,
quàm aut litterarum præſidio quas interim edocentur, aut artis cuiuſpiam, neceſſaria
ſibi in reliquam vitam adiumenta parauerint. quo pietatis officio multi ex eadem ſe-
cta permoti, magno bonorum gaudio, ſeſe quotannis ad CHRISTVM adiungunt. Il-
lud verò optimum, quòd ad Catholicæ fidei reliquias in Septentrionali plaga fouen-
das, augẽdaſque, auctore atque adiutore in primis Ioanne Morono Cardinali ampliſ-
ſimo, Seminarium clericorum in Vrbe condidit, dato negotio noſtris hominibus, qui
conquiſitos bonæ indolis adoleſcentes Romam ex iiſdem regionibus mitterent. atq;
id Seminarium, ſiue collegium Germanicum, vt appellant, acerbiſsimis deinde tempe
ſtatibus, ingenti labore ac perſeuerantia tutatus Ignatius eſt; præſtantiſsimis è tota So-
cietate doctoribus ad eam iuuentutem & litteris & moribus inſtituendam adhibitis.
quòd opus & Eccleſiæ Romanæ ornamento, & Germaniæ magno adiumẽto & fuiſſe,
& eſſe hodie vel maximè conſtat, cùm in eius pæne collapſi inſtaurationem & amplifi-
cationem, idem Gregorius XIII. pro ſua præcipua in eas nationes clementia & vo-
B luntate vehemẽter incubuit. Nec Germanicæ modò, ſed cæterarum quoque gentium
pueros & adoleſcẽtes Ignatius, pijs ac liberalibus diſciplinis imbuendos (quam vnam
expeditiſsimam emendandi generis humani rationem ducebat eſſe) per ſe ſuoſque ad-
monitu plane diuino ſuſcepit: atque ob id ipſum, gymnaſia, quibus æquè infimi ac
ſummi gratis erudirentur, non Romæ ſolùm, ſed etiam toto pæne terrarum orbe con-
ſtituit, ſumma adhibita cura, vt ne quid profeſſores noſtri, quamuis acutum & plau-
ſibile afferrẽt peregrini vel noui dogmatis, nedum ab orthodoxa fide abhorrentis, ve-
rùm in ſingulis quæſtionibus celeberrima quæque & probatiſsima doctorum placita
ſequerentur.

Quædam de Ignatio mira. Cap. XIV.

RAETER ea quæ ſuperioribus libris Ignatio diuinitus
accidiſſe retulimus, non pauca de eodem admirabilia præ-
dicantur: quorum aliqua nobis hoc loco exponere viſum
eſt. Recenti conuerſione, Hieroſolymam petens, dum Bar-
cinone tranſmiſsionem exſpectat, interea diuinam rem, ſa-
cras conciones, & alia religionis officia quàm accuratiſsi-
mè obire non deſtitit. Accidit autem aliquando, vt cùm in
C templo verbum Dei audiret; conſpicata hominem fœmi-
na princeps, peregrini habitu fœci plebis immiſtum, vide-
re ſibi viſa ſit eius caput ac faciem eximio quodam fulgo-
re ſplendentem, idque tanta ſua cum animi voluptate, vt quamquam inuita ac re-
pugnãs modeſtiæ cauſſa, tamen ab eo aſpectu oculos nulla ratione poſſet auertere. Igi-
tur concione dimiſſa, nihil ei fuit antiquius, quàm vt mariti permiſſu, peregrinum per
idoneos homines oppido conquiſitum hoſpitio acciperet. qui domum ingreſſus, per-
cunctantibus illis, quis aut cuias eſſet; peregrinari ſe Hieroſolymam dixit, neque de ſe
ipſo verbum vltra addidit: verumenimuerò ſermonem de rebus diuinis inſtituens,
omnes qui aderant, cæleſti quodam ſolatio lætitiaque perſudit. Qua re vehementius
etiam permoti, operam dedère, vt nobilis quidam vir, ipſorum propinquus, in Italiam
traiecturus, vnà cum Ignatio conſcenderet, rati, nauigium vtique tali vectore peri-
re non poſſe; neque eos ſefellit opinio: ſiquidem alia nauis, cùm eodem fere tempore
vela feciſſet, non longè à portu vi tempeſtatis abſorpta eſt; at verò qua Ignatius vehe-
batur, celerrimo curſu Caietam incolumis tenuit. poſt reuerſionem verò, dum Barci-
none, vt initio dictum eſt, Grammaticę rudimentis operam dat, res accidit ad viri ſan-
ctitatem illuſtrandam haud leuis momenti. In parœcia beatæ MARIAE, cui à Mari co-
gnomẽ eſt, ad plateam Lullianam, Lyſſani duo fratres de patrimonio diutius litigaue-
rant. Ac denique à iudicibus lata ſententia, is qui cauſſa ceciderat, prę nimio dolore ad
vltimam deſperationem redactus, impulſu dæmonis è cubiculi trabe laqueo ſe ſuſpen-

Z z dit: ea

dit:ea re cognita vicini ad tetrum illud ſpectaculum confluunt, mirantes hominis fa- D
cinus,miſerãtes inſaniam. Id ſimulatque Ignatius audiuit,confeſtim aduolat,penden-
rem ex inſelici tigillo reſtem præcidit, hominem vel cadauer potius collocari iubet in
lectulo. deinde ſeorſum nixus genibus pro ſalute ipſius Deum orare non ſine lacry-
mis inſtitit.Res mira.deprecante Ignatio, cunctis qui aderant in lectulum obuerſis, &
exſpectatione ſuſpenſis; miſer ille repẽte ſuſtulit oculos, vociſque vſum eatenus dum-
taxat recepit, quoad vocato celeriter in id ſacerdoti peccata ritè confeſſus, ac demum
expiatus, animam è Tartari faucibus ereptam Domino reddidit. cuius rei ſama totam
vrbem, fineſq; illos magna cum omnium admiratione peruaſit;& ſuperſunt hodie,qui
meminerint: à quibus ego id ipſum Barcinone diligenter quæſiui.Ac multo poſt,Ro-
mæ, conſtituta iam Societate aliud non minus mirum Ignatio contigit. Cum Alexan-
dro Petronio, cuius ante meminimus,& medico & philoſopho inſigni,magnum vſum
amicitiamque contraxerat. Ad eum ægrotum aliquando viciſsim ipſe, viſendi cauſſa
cùm adijſſet, quamquam alieno tum tempore, tamen pro ſamiliaritate à domeſticis
introductus, occluſis ſeneſtris in lectulo quieſcentem inuenit. & ex tenebris ratus ho-
minem ſopori ſeſe dediſſe, ſuſpenſo veſtigio tacitus adrepens, puluino ſenſim aſſedit.
ac nihilominus Alexander è ſomno excitatus, & repente Felicitatem vxorem incla-
mans: Quis nouus hic ſplendor,quę tanta, inquit,lux cubiculum complet? At illa ſim-
pliciter, id quod erat, vnum Ignatiũ introiſſe reſpondit. Tum Alexander, homo gra- E
uis & prudens, non dubio argumento viri ſanctitatem interpretatus, ex eo die Igna-
tium tamquam humano faſtigio celſiorem, magis magiſq; ſuſpexit:totamque deinde
rem ipſe mihi alijſque ſeriò expoſuit.Pariſijs,Michael quidam Hiſpanus,quem Romę
deinde ſalſæ criminationis miniſtrum in Patres fuiſſe diximus, impatienter ferens pa-
tronum ſuum Franciſcum Xauerium è medio honorum curſu ad ſtudium humilita-
tis Chriſtianæ traductum ſuiſſe, ira percitus, Ignatium, vtpote eius rei auctorem, in-
terficere omnino conſtituit:cumque in hoſpitium ipſius vltrò inuaſiſſet,ſtrictoq; iam
gladio ſcalas ſuribundus aſcenderet,diuina repente voce perterritus: Quò tendis inſe-
lix? retulit gradum, totamque rem conſcientia victus poſtmodum ipſe confeſſus eſt.
Anno à virginis partu MDLIV. Rodulphi Pij Cardinalis opera, Societatis collegium
ad Lauretanã ædem inſtitutum eſt; accidítque, vt domus noſtris ad habitandum attri-
buta,lemurum terroribus, & faunorum ludibrijs admodum eſſet inſeſta. cumque, no-
ctu præſertim, modò hi, modò illi detractis è cubiculi ſtragulis, vel inſolito quodam
cachinno excitati per cœcas tenebras trepidarent; ad eam peſtem auertendam multa
nequicquam experti, denique per epiſtolam ad ſacrificia & preces Ignatij, tamquam
ad ſacram anchoram communi conſenſu confugiunt. Ille re cognita, Deum attentè
precatus, reſcripſit ſocijs, bono eſſent animo,ac diuino præſidio ſreti (quòd in tali re
fecerat ipſe non ſemel) dæmonum terriculamenta nihili ducerent. Mirum dictu.reci- F
tatis litteris, omnes confeſtim ea moleſtia ſpectriſque non modò in præſens, verùm et-
iam in poſterum liberati ſunt. Cùm Ignatij defuncti corpus exſequiarũ cauſſa iaceret
in feretro, Bernardina quædam Romana, filiam ſtrumis iamdiu laborãtem, quam arte
nulla medici ſanare valuerant, ad oſculandas mortui manus admouere vehementer
optabat, certam ex eo contactu, filiæ valetudinem ſibi pollicita: ſed cùm præ turba,
impetu ſæpe capto puella numquam ad feretrum accedere potuiſſet, denique mater,
quippe quam filiæ caritas valẽtiorem audacioremq; reddebat, non ante deſtitit, quàm
ex Ignatij veſtimentis fruſtulum adepta eſt.id fruſtulum virginis collo ſimul atq; alli-
gatum; velut præſenti numinis ope morbus euanuit: cuius miraculi rumor cunctis, vt
par eſt, admirantibus longè lateque manauit. Ac ne prophetiæ quidem inſigni dono
caruiſſe putandus Ignatius eſt, ſiquidem aliqua partim abdita aperuit, partim longè à
conſpectu remota monſtrauit; partim etiam multo poſt futura, ſine vllo errore præ-
dixit. In ijs qui Barcinone Ignatium maximè coluêre,ac præcipuum ex eius conſuetu-
dine & monitis fructum vtilitatemque cepere, vidua quædam fuit nominè Agnes, è
Paſchala familia. hæc cùm cætera caritate Ignatium adiuuit, eiuſque ſuſtentauit ino-
piam, tum Pariſios proficiſcentem, ad vſque templum S. Andreæ tria millia ab vrbe
paſſuum, officij cauſſa proſecuta eſt vnà cum Ioanne filio, optima ſpe ſummæ virtutis
ac pietatis adoleſcentulo. Hunc in digreſſu cùm oſcularetur Ignatius, eique præcepta
in reliquam vitam paterna daret: Cur, inquit ille, cùm alij abs te exculti, tuiſque mo-
nitis incitati, vel CHRISTI conſilia ſint ſequuti, vel certè in virtute magnos progreſſus
effece-

A effecerint, me vnum, parens optime, rudem informemque destituis? quid misero mihi
te absente futurum est? Atqui bono animo esto fili, respondit Ignatius, neqnaquam ti-
bi deerit exercendæ patientiæ, deqne Deo bene merendi materies. namque vbi adole-
ueris, vxorem duces, multisque incommodis afflictaberis, quæ te solui delicijs, & in
auxilio diuino implorando torpere minimè patientur. Neqne abfuit dicto fides. siqui-
dem post aliquot annos ille contracto matrimonio multos suscepit liberos; cumque
haud ita diues esset, debitorum frande, quibus non exiguam pecuniæ summam credi-
derat, rei familiaris naufragium fecit, hodieqne confecta iam ætate senex, seque fami-
liamque suam quotidianis laboribus ægrè sustētat. Eiua deinde Agnetis mortem Bar-
cinone sanctisimè obitam, Romæ Dei monitn præsensit Ignatius, vt litteræ Antonij
Araozij qui morienti viduæ affuerat, nihil ei super illa re noui postmodum attulerint.
Quidam haud ita pridem in Societate versatus, cùm ex imposito sibi munere tanta mo
lestia afficeretur, vt somnum capere vix posset, ac de repetendo sæculo cogitaret; Ig-
natius rem diuinitus odoratus, adolescenté nocte intempesta è lectulo vocari ad se ius-
sit, alioqui fratrũ necesitatibus mirum in modum parcere solitus. Is cùm animo valdè
perturbato venisset; ficta persona quæsiuit ex eodẽ Ignatius, si quis hac vel illa tẽtatio-
ne solicitaretur, quidnam ei consilij daturus esset? ac per eam sermocinationem om-
nes illi obstupescenti sensim eius animi recessus ac latebras patefecit simul, & pertur-
bationes admirabili dexteritate sedauit. eodemqne caritatis officio erga alios quoque
B multos pari perspicacitate perfunctus est, qui cùm suos morbos propter inscitiã ape-
rire non possent, vltrò ijs ipsemet ante medicinam, & genus ægritudinis, & caussas de-
tegebat. Vicetiæ, Fabro & Laine comitibus, dum ex voto finẽ anni vertentis exspectat,
cæteris item Patribus ob id ipsum Veneta ditione dispersis, repenre affertur, Simonem
Roterigium, Bassani, grauisima febri correptum, in extremo versari vitæ discrimine.
quo nuntio perculsus Ignatius, licet ipse quoque febricula teneretur, tamen illicò sur-
git, ac Iacobi Lainis qui grauius laborabat, cura pijs hominibus demandata, sequente
Fabro se pedes in viam dat, eodẽq; die passuum octodecim fere millia confecit ea qui-
dem celeritate, vt præcedentem vix Faber consequi posset. Cumque ex itinere, de Si-
mone solicitus, orandi caussa paululum è semita diuertisset, supplicatione peracta,
sensit auditas preces: atque ad Fabrum rediens, pro certo affirmauit, Simonem è mor-
bo euasurum. ad quem vt venit, arctè complexus hominem læta omnia sperare, & cer-
tam sanitatem expectare iussit. Nec sanè frustra: quandoquidem Simon paulo post,
contra omnium opinionem pristinæ valetudini redditus est; atque id beneficium ho-
dieque secundum Deum Ignatio sese acceptum referre testatur. Haud longè à Bassani
mœnibus loco edito templum cernitur beati Martyris Viti, ex quo in subiectam con-
uallem despectus est cum cætero cultu visendam, tum crebris aquarum è Medoaco
amne deriuationibus. Id templum eo tempore tuebatur solitarius quidam, Antonius
C nomine, vir doctrinarum expers & idiota quidem ille, verumtamen seuerus, & grauis,
& ipso totius corporis atque oris habitu venerabilis; ac proinde apud illas gentes ma-
gna virtutis & sanctitatis opinione. Is Ignatium nihil insigne præseferentem, elato su-
percilio (vt ipse postea fatebatur) contemnere apud se cæpit, ac paruifacere, quoad in-
tentius aliquãdo supplicanti demonstrare dignatus est Dominus, qui vir & quãtus es-
set Ignatius, quamque multorum adiumento & saluti diuina prouidentia destinatus.
ex quo suam ille temeritatem dolenter accusans, Ignatium studiosè dein colere atque
obseruare instituit. Per eosdem fortè dies quidam ex Ignatij socijs, partim anachoritæ
consuetudine, partim etiam ipsius loci amœnitate captus, ita cogitare cæpit apud se;
Hem, Ignatij comites, vexatis tanto labore, tanta rerum omniũ difficultate corpori-
bus, de animorum insuper salute periclitamur. rarò, quam extulimus domo, mentem
spiritumq; referimus: nimium pulueris sordiumq; campestri hoc opere & exercitatio-
ne colligimus. ac cæteris quidem maior forsan gratiæ diuinæ fiducia, plus virium fue-
rit ad obuia quæque superanda: mihi verò meæ infirmitatis præclare conscio, nonne
conducat, procul negotijs tumultibusque cælestem in terris vitam vnà cum hoc san-
cto eremi cultore trãsigere? & abiectis multiplicibus curis vni Deo vacare? Hæc apud
se identidem reputanti, occursabant ex altera parte Ignatij caritas, dulcedo sociorum,
cæpta communia, datæ dexteræ, & deferendi nefas. Eiusmodi cogitationum æstibus
cùm aliquandiu fluctuasset; denique consultandi caussa ad anachoritam ipsum adire
constituit. sed nequaquam cesit illi res è sententia. quippe vixdum extra oppidum ex-

 tulerat

tulerat pedem, cùm ei vni ſpectrum eſt obiectum, armatus vir, trucibus oculis, ſtricto D
gladio minitans. Exterruit primò ea ſpecies hominem: dein impetu capto cùm nihil-
ominus pergeret; iratus ille ac furens in obuium irruere viſus. Tum verò peregrinus
haud dubiè terga dat, ac ſine reſpectu in oppidum auolat, mirátibus incolis quòd tam
effusè fugientem aſpicerent, nemine perſequente. At ille à præcipiti curſu non ante
deſtitit, quàm in ipſius Ignatij diuerſorium ſeſe cum inſana trepidatione coniecit. Cui
renidens Pater (totam quippe rem Deo reuelante cognorat) Siccine titubas? inquit:
Modicæ fidei, quare dubitaſti? Qua ille interrogatione, & in præſentia valde com-
punctus, & in poſterum, ne ab inſtituto deficeret, magnopere confirmatus eſt. Cùm Iò-
annes Codurius, è primis Patribus vnus, è graui morbo in vltimum vitæ periculum
eſſet adductus: ad rem diuinam pro ſocij ſalute faciendam Ignatius ædem ſancti Petri
in Monte aureo petijt: cuius & loci, & Apoſtoli, vt ſupra diximus, præcipua quadam
religione tenebatur. cùm ad medium fere perueniſſet pontem Ianiculenſem, qui Sixti
pons hodie dicitur; ſublatis intentiſque repente in cælum oculis, retulit pedem atto-
nito ſimilis; ac deinde conuerſus ad comitem (is erat Baptiſta Viola Parmenſis, ex quo
hæc ipſa cognoui) Domum redeamus, inquit: Codurius noſter migrauit è corpore.
Creditus eſt Ignatius ex illo ſtupore, & ſyderum intuitu, & repentina reuerſione, vt
olim Hozij, ſic tum Codurij animam vidiſſe cælum intrantem: licet iuſtis fortaſsè de
cauſsis de hoc celauerit, quòd iuſtas item ob cauſſas de illo non reticuerat. nam & id
ipſum alius aſpexiſſe ferebatur, & ex horarum ratione compertum eſt, eo ipſo tempo- E
ris momento Codurium exſpiraſſe: & alioqui non fuit, cur amiciſsimi viri cognito ex-
ceſſu, domum extemplò reuerteretur, vel ad piaculare ſacrum eius cauſſa de more fa-
ciendum, rectà pergere omitteret. Id autem accidit anno poſt Virginis partũ M D X L I.
quarto Kalend. Septembris. Eodem fere loco deinde quiddam aliud accidit non abſi-
mile. Cùm Stephanus Baroëlius Nouocomẽſis, qui viuit adhuc, periculoſo morbo im-
plicitus teneretur, & cunctis de illius vita ſolicitis, Ignatius pro viri valetudine in ea-
dem illa quam diximus æde ſancti Petri in Monte aureo perlitaſſet; in reditu comitem
læto vultu compellans (is fuit Petrus Ribadeneria Toletanus, qui hæc ipſa mandauit
litteris) non moriturum ex eo quidem morbo Stephanum conſtanter aſſeuerauit. nec
vana fuit prædictio: ſiquidem haud ita multo poſt, ægrotus non ſine magna omnium
admiratione conualuit. Cùm Patauij, noſtris ad gymnaſium & reliqua Societatis mu-
nera, ſanctæ Mariæ Magdalenæ templum, & eius templi vectigalia tribuiſſet Andreas
Lipomanus egregia pietate vir, cuius mentionem antea fecimus; de adeunda loci poſ-
ſeſsione graue certamen à nobiliſsimis viris iniectum eſt. Venetijs tum Laines & Sal-
meron Societatis cauſſam agebant. ij ad rem perficiendam omni conatu nequicquam
adhibito, cùm aduerſariorum potentia valde ptemerétur, ac pæne ab incæpto deſiſte-
re decreuiſſent; poſtremò (quod vnum reliquum videbatur eſſe perfugium) per litte-
ras totam rem Ignatio commendant. Ille, cùm quinta circiter feria litteras accepiſſet, F
poſtridie (qui dies erat natalis Deiparæ Virginis) re diuina peracta, reſpondit CHRI-
STI cauſſam ne deſererent; eodem adiuuante, voti compotes fore, nec vana fuére pro-
miſſa: quippe, re in Senatu diu multumque agitata, denique poſſeſsio noſtris adiudica-
ta eſt cunctis fermè ſuffragijs: atque à peritis rerum æſtimatoribus non leue miracu-
lum eſt habitum, in eiuſmodi ciuitate, à duobus ignotis & peregrinis hominibus, cla-
riſsimorum ciuium opes & gratiam ſuperatam fuiſſe. Paulo IV. Pontifice maximo,
cùm inter bellicos tumultus vir quidã princeps, qui nuper eſt mortuus, Collegij Ger-
manici tutelam, ac patrocinium, oneris & impendij grauitate defatigatus abijcere
cogitaret; idemque auctor eſſet Ignatio, vt, ne in re iam deſperata ac pæne collapſa,
diutius operam & oleum perderet; ſanè fortiter Ignatius illi reſpondit; Faceret ipſe
quod vellet: ſe quidem, quoad viueret, eam procurationem numquam eſſe depoſitu-
rum. neque vero dubitare ſe, quin tam præclarè inchoatum opus diuina prouidentia
conſeruatura eſſet; ac datura aliquando Paſtorem, qui nõ modò neceſſarijs, verùm etiã
copioſis ad victum cultumque vectigalibus id Collegium inſtrueret. Per eadem fere
tempora, vir quidam pecunioſus, templi noſtri miſeratus anguſtias, ædem nobis ædifi-
care voluit laxiorem. ſed cùm is deſcriptionem quandam ſuam ſequeretur, cum digni-
tate quidem illam & elegantia, verùm tamẽ ad religionis noſtræ vſus parum idoneam;
Ignatius piam viri voluntatem vtique accepit, egitque, vt debuit gratias: rem verò ip-
ſam animo fidenti reiecit; quòd ſibi compertum eſſe diceret, non defuturum olim, qui
tem-

A templum nostris muneribus accommodatum exstrueret. Quarum duarum præsensionum alteram Gregorij XIII. Pontificis maximi summa, vt dictum est, pietas atque benignitas; alteram Alexandri Farnesij Cardinalis amplissimi eximia religio, & regia planè magnificentia comprobauit. Alia item de Ignatio miranda narrantur: quæ quia mihi haud satis explorata sunt, necesse non habui adscribere. præsertim quòd clarorum hominum sanctitas, non tam signis atque miraculis, quàm caritate in Deum, & vitæ innocentia continetur.

Eiusdem forma, & statura corporis.
Cap. XV.

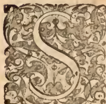

STATVRA fuit modica, & grato & pleno dignitatis aspectu; colore inter album & aquilum; exporrecta lataque fronte; viuacibus oculis; oblongo & incuruo naso, quam vel in primis certam prudentiæ notam metoposcopi existimant. claudicauit nonnihil è vulnere olim in propugnatione Pompelonensis arcis accepto, sed citra vllam B deformitatem; vt nemo fere nisi curiosus animaduerteret. Effigies circumfertur illius, non admodum ad viuum, vt familiares affirmant; siquidem ex mortui demum facie, gypso imaginem expressere plastæ, quoniam ipse, dum viueret, neque pingi se neque fingi permisit, omnibus in rebus humanæ gloriæ contemptor egregius; ac dignus profectò, cuius vitæ sanctimoniam præstantissimasque virtutes, pia posteritas, tanti parentis memor, in omne tempus imitetur & celebret.

FINIS.

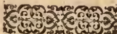

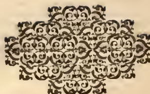

COMPENDIOSVS INDEX, IN QVO, SI QVIS, QVID IN QVAQVE PROVINCIA ORDINE CONTIGIT, SCIRE VELIT, INVENIET.

IN HISTORIAS INDICAS RERVM MEMORABILIVM INDEX.

Acade-

B.

Baro

Britan-

C.

D. Dabul

D.

E.

F.

G.

H.

L.

N.

O.

P.

quæ

Q.

R.

S.

Simon'

V.

X.

Y.

Z.

FINIS.

EPISTOLARVM
INDEX.

IN EASDEM
RERVM MEMORABILIVM
INDEX.

Mari-

INDICIS IN EPISTOLAS FINIS.

IN IGNATII VITAM
CAPITVM INDEX.

Libri Primi.

Libri Secundi.

Libri Tertij.

IN

IN EANDEM RERVM MEMORABILIVM INDEX.

Vene-

V.

X.

INDICVM FINIS.